LAPSIS
PHILOSOPHI

...punishing, or trying
...cie in sparing and blessing
...ble & heartily beseech thee,
...ie towardes

16–5

21 December

Lent this booke to Sr
Thomas Gower
by mee Christopher
Browne —

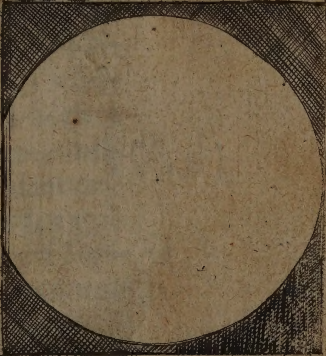

LAPIS PHILOSOPHICVS SEV commentarius in 8° lib: phys: Aristot: in quo arcana Physiologiæ exa: minantur

AVCTORE IO: CASO
in Medicina Doctore
Oxoniensi.

EXCVDEBAT
JOSEPH9 BARNESI9
Oxoniæ

HONORATISSIMO VIRO AC D. THOMÆ EGERTONO, Equiti, Domino Custodi Magni Sigilli Angliæ, Regiæq; Majestati à Consiliis, *summam vitæ præsentis pariter & futuræ fœlicitatem.*

* * * *
* * *

T prudentiores senes morientes in occasu istius delirantis mundi (Vir Nobilissime) diu solent deliberare, quibus liberos & divitias (spe futuræ familiæ) vltimo testamento committant, ne parta summo labore & industriâ (versâ fortunæ rotâ) subitò dilabantur omnia: ita equidem ætate jam sexagenarius, infirmitate sepulchro proximus, ante obitum seriò mecum cogitavi cuinã thesaurum quẽ habeo, id est messem senectutis, & studiorum meorum in philosophia catastrophen commendarem. Sed deliberatio ista non longa fuit; nam postquam accepi à doctissimis amicis meis, *D. Singletono*, dignissimo capellano tuo, & *D. Guinno*, te tesseram Heroicæ voluntatis in privatis sermonibus de me habitis non semel dedisse; videbar statim à fluctibus appulisse in portum, in quo acquiesco. Et certè (Vir Sũme) si incredibili solatio sit discedentibus ex hâc vitâ fidelem reperire amicum, cujus dextræ charissimum hæredem, omniumq; suarum rerum curam & salvam custodiam tradant; nescio sanè quibus verbis sortem hanc meam explicem & extollam, quòd te virum tam Honorificum, Magnum Magni Sigilli Custodem, iustitiæ & conscientiæ Oratorem, Patronum innocentiæ, Oraculum civitatis invenerim, apud quem talentũ vitæ meæ, & vltimum studiorum pensum, id est volumen hoc philosophiæ Sigillo favoris obsignandum & publicandum deponam.

Agnosco equidem (Heros amplissime) hoc depositum indignum chirographo & subscriptione, indignum vmbrâ virtutis, sapientiæ, authoritatis, honoris tui, si statum, stilum, ingenium,

nium, artem authoris ponderes, quæ omnia sunt exigua. Veruntamen quoniam in eo vt in monumẽto sepulta est vrna Aristotelis, omnium philosophorum facilè principis, quâ fractâ invenias pulverẽ ex quo verè LAPIS PHILOSOPHICVS fiat, per quem omnes rerum naturalium causæ, principia, proprietates, effecta examinentur; confidentiùs audeo protrudere & commendare novatas has merces, adeoque polliceri, quòd sub testâ rudiori saltem vnionem reperias, si ab Atlantis Sphærâ (quâ in repub. sustines) dabis tibimet otium ambulãdi, & teipsum oblectandi in horto philosophiæ. Quid multa? Philosophum (vir Illustrissime) non decet multis perorare: aliter hîc de genere, de familiâ, de fortunâ, de loco in civitate, de gratiâ quâ vales apud Principem, de amore populi, de singulari authoritate & honore multa dicerem; quæ omnia suam merentur laurum & laudem, nec non instar adamantis vim attrahendi me scriptorem habent, vt te præ alijs Patronum fore istius operis ex animo peroptem.

Sed aliæ quidẽ speciatim occurrunt me vehementiùs moventes causæ, insignes nimirum virtutes animi tui, pietas, iustitia, prudentia, scientia rerum, in quibus præcipuè internus & æternus honor vivit. His addo flagrantem amorem tuum erga literas & literatos, erga Academias & Academicos (lõgè absit à verbis meis assentatio) hoc autem verissimè dicam quod tacere non possum, Athenas nostras (Oxonium intelligo) tuis meritis nuper multò erectiores & fœcundiores factas. Nam ex quo in Senatum venisti multos doctissimos viros præmijs virtutis & eruditionis beâsti, quibus antea non datis omnino, aut detentis diu, magna nonnunquam sydera tum Ecclesiæ, tum Academiæ olim (ferè dixerim) sine palmis debitis ceciderunt. *Inclyta enim virtus suo iure Olivam honoris vendicat, & artes eiusdem oleo & balsamo mirificè nutriuntur.* Hinc olim Reges, Senatores, Barones, Proceres, omnesq; ferè magni ordinis in repub. sapiẽtes viri mirificè contenderunt, quis eorum alteri Ecce-

sias

ſias, Academias, Scholas, Deo, doctis, virtutum ſtudioſis, monumenta honoris pluſquam marmorea extruendo præiret. Sed prę terijt aurea ætas illa, & nunc alia ſequitur, in qua (meâ quidē opinione) non minoris virtutis, potentiæ, et meriti ſint qui honorificè conſervēt, quā qui magnificè ſtruxerūt omnia.

Verumenimverò in hac ſegni, & ad bona opera ſterili ætate, vt ſepulta ſemina præſentiâ & influentiâ ſolis reviviſcunt: ita Athenæ bonarum literarum ſeminaria, ſereno imprimis aſpectu ſacræ Maieſtatis (quæ ſemper illas ſceptro defendit) tum renovatâ veteri libertate videntur indies magis magiſque refloreſcere. Siquidem quotidiè excitantur novi cultores vineę, qui poſt ver ſterile gravidā meſſem florumq; fertilem pollicentur. Inter hos duo ſunt precipuè genera, vnum quod novas plantas ſapientiæ ſerit, alterum quod veteres adhuc florentes virtute & arte fovet. In illo genere Soror noſtra Cātabrigia nobis paulò beatior eſt, quæ tria Collegia inſignia, egregia, magnifica non multis hinc annis à viris & fœminis fœliciſſimæ memoriæ fundata & perfecta digito demonſtrat; quā fœlicitatem Oxonium (Regio partu genuina & germana illius Soror) ei nō invidet, ſed peroptat auctiorem, vt caſtā & piam Sororem decet. In hoc vtraq; ſoror ſibi mutuò gratulatur, quòd nunquam defuerint ſibi qui in vtrâq; ſemina optimarū artium & morum ſparſerint & conſervârint. Sic voluit Deus, ſic ei placuit, vt Reges ſēper acerrimi propugnatores, Reginę indulgentiſſimæ matres & nutrices Academiarū fierent. Et certè nō ſine cauſâ; nam *quid alta mænia muniaq; regni valent, ſi Academię (aſyla religionis, pietatis, & ſapientiæ, in quibus conſtat fœlicitas Civitatis) ruant?*

Digrederis (fortaſſe dicis) quid hoc ad nos? Non digredior (Mecęnas optime) nam filius ſum, & pro matre apud te opportunè nunc loquor, cuius bene velle eſt bene poſſe nobis; apud te (inquā) loquor, quē ex virtute Officij quo frueris in repub. Auguſtiſſimus Henricus octavus Rex pleno conſenſu Academię perpetuum Cuſtodem, interpretem, patronum libertatum et privilegiorum noſtrorū fecit; ideòq; fecit, vt omnis

litium occasio inter nos vel contra nos de illis, definitivâ (vt aiunt) sententiâ tanti Iudicis in foro Conscientiæ tolleretur. Quâ sublatâ, ipsa Academia (*quæ sine privilegiis vt corpus sine nervis languet.*) semper veluti in templo Pacis, à fulminibus Atheorum tuta & secura viveret: ibique lauros perennis glorię texeret pro illis, quorum beneficia aut subsidia in suo ortu florente vel statu declinante senserit. Pergam (Mecænas illustrissime) & dicam quod me olim experta philosophia docuit; *merita nulla, nulla beneficia aut meliora aut augustiora esse posse, quàm quæ in Academias conferantur; in quibus æterna historia Benefactorum non æneis aut lapideis tabulis incisa, sed in libris sapientum (quæ sunt æternitatis & veritatis Annales) conscripta manet.* Hinc Sigilberti & Alueredi, duorũ Regũ Anglorum nomina sacra apud nos sunt, qui has duas quas habemus adhuc florentes fundârunt Academias, quibus successerũt & alii Heroico spiritu nati Reges (Henrici fere omnes & Eduardi) qui sapienter ex Platone obseruãtes *non posse stare rempub. sine literis*, literatis maxima dederunt privilegia, vt in Chartis Magnis (Sigillo Honorabili Officii cui iam præes per Nobilissimos pręcessores tuos signatis) constat. Secutę sunt Fœminæ devotissimæ, Margareta Henrici sexti vxor quæ vnum, & Margerata Henrici septimi mater quæ duo Sorori nostræ Cantabrigiæ dedit Collegia, Maria eius nominis prima quæ Scholas nostras struxit, multaque alia nobis tum beneficia, tum libertates & immunitates contulit. Nunc verò illius soror, alia serenissima in nostro Horizonte stella cœli lucet, quæ ab illis instructa, data, & dotata auxit, defendit, conservavit omnia; stellam Soli Christo proximam intelligo, Elizabetham Beatam Reginam nostram, sub cuius sceptro quiescunt Musæ, triumphant Academię.

Charta Edvar. 3. Hen. 4. & 8.

Sed quid de Regibus & Reginis ago? procedere non licet ne sim prolixior verbis, aliter D. D. Wickamos, VVainfletos, aliosq; privatos omniũ Collegiorum in vtraq; Academiâ Fũdatores ordine percenserem; ipsosq; Benefactores, Patronos, Cancellarios singulos, qui opibus, cõsilio, authoritate nos iuvârunt

varunt, non hic omitterem; imo nec tacerem eorum nomina qui iam conantur & student impensè nobis benefacere. Vnum certè inter cæteros honoris causâ nomino THOMAM BODLÆVM, quo nec Mertonense Collegium (Seminarium optimorum ingeniorum semper fœcundissimum) aut doctiorem aut meliorem virum, nec Oxonium (Mater nostrûm omnium) gratiorem filium unquam aluit. Incepit enim hic opus magnificum, Bibliothecam nimirum publicam (olim magnificentiss. optimorūq; virorum liberalitate erectam & ornatam, malorum autem hominum avaritiâ penitus deletam) non sine maximis suis sumptibus restaurare, redditibusq; sic dotare, vt cū optimis Europę Bibliothecis, tum librorum electâ multitudine, tum bonitate & ornatu cōparetur. Huius exemplū (Heros Amplissime) vt olim illud Richardi Dunelmēsis Episcopi (qui persimile 250. ab hinc annis Oxonię struxit opus) plurimos ex Nobilibus bibliophilos fecit, eosq; sic voce sui operis nō oris excitauit, vt alii 300. alii 200. plures alii, alii pauciores libros dederint. Omitto generosos nonnullos, qui & libros (vt audio) huic operi absolvendo liberaliter obtulerunt.

Humfredi D. Glocest. (vt ferunt) Cardinalis Beauforti & Kemporum.

Hæc paucis iam scripsi (vir omnium Jllustriss.) vt fama tātorum virorum, qui tam egregiè de nobis sint meriti, dum hoc volumen magnificentiæ tuæ dicatum vivit, in catalogo & canone nostrorum Benefactorū vivat. Persolvere aliud officium non possum illis, nec aliud officium tibi, non aliud officium Academiæ, quæ me iam 46. integros annos aluit. Lumen quod dare possum dedi, primitias studiorum aliis, messē Honori tuo, messem (inquam) soli Honori tuo, qui licèt longè dulciore & maturiore in hoc Autumno dignus sis fructu, si tamen eâ manu capias quâ mente offeratur, in eo saporem perpetui & officiosi amoris senties.

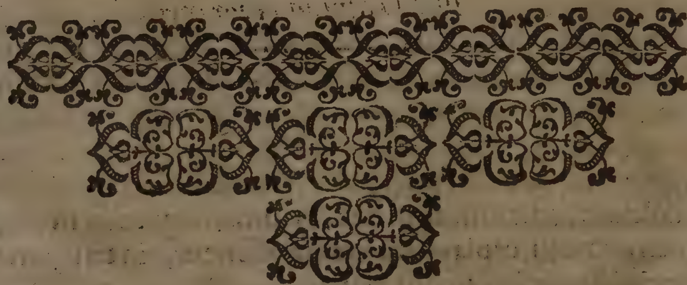
Concludam, scripta iam cessant mea (vir summe) sola supersunt vota, vota pro te cui devovi hoc opus, vota pro Honoratissimo Domino meo, D. DE BVCKHVRST, sūmo totius Anglię Thesaurario, & Academiæ nostræ Oxoniē-

sis Amplissimo Patrono, cui alia studiorum meorum symbola dedi; vota pro omnibus Senatoribus regni. Christũ ergo nunc precor, vt vnitum tantorum syderum aspectum (in quo vis magna inest si Philosophis credamus) Ecclesia, Respub. Academia, ad gloriam Dei, Principis honorem, & bonarum literarum augmentum, diutissimè & benignissimè influentem sentiant. *Vale.*

Honori tuo ab omni officio deditissimus,

JOANNES CASVS.

AD

Epistola ad lectorem.

Pererius, Toletus, Zabarella, Pacius, Collegium Conimbricense, alijque doctissimi viri, & (vt id dicam, quod sentio) oracula humanæ sapientiæ hac ætate edita (studiose lector) authores sunt mutandi consilij mei. Eram enim missurus nunc maximum natu filium, & quasi hæredem studiorum meorum in theatrum mundi, vt de naturâ, de cœlo, de mundo, de abditis causis, & elementis rerũ, de homine, de anima hominis, de Deo (metaphysico & infinito motore omnium) apud omnes loqueretur. Sed iã, quẽ cęco amore paterno deceptus putavi liberorum pulcherrimum, horum aliorumque inspectis operibus, multò minus formosum quàm mihi antea apparebat esse verissimè intelligo. Quare silentium plusquàm Pythagoricum illi ad tempus imperavi; nunc verò me patre moriente hæres cũ sit & in possessione omnium constitutus, veniam loquẽdi petit. Filius est, negare non possum; cæterùm eâ lege & conditione veniam concessi, vt solùm iussa eloquatur mea (*scio enim adolescentulos verborum prodigos & profusos esse*) iussi autem vt ex omnibus, quæ in vniversam philosophiam scripseram, commentarijs, arcana naturæ, & occulta mysteria philosophiæ selecta in iustum volumen cogeret, eademq; solùm cum relatione ad primam veritatem primamq; causam edoceret. Hoc si egerit (perbenigne lector) iussum meum & officium suum rectè persolvet. Consilii mutãdi ratio. Adolescentes verborũ prodigi & profusi sunt.

Si hìc rationem cõsilij & mandati requiras, hæc est: sunt (vti nosti) excellentes viri quos modò nominavi; fuerunt etiam olim sapientissimi patres, quos cum his vna sequor (Divum Thomam, Boetium, Lambertum, Scholam Coloniensem, aliosque tum privatos interpretes, tum synodos philosophorum intelligo) qui velis & vmbris omnibus remotis, Aristotelis textum ad vivum referârunt. Quamobrẽ tametsi venas, arterias, nervos, hoc est omnes & singulas partes totius philosophiæ (vt ita dicã) naturales, vitales, animales, pro viribus ingenij resecuerim: hoc negotio tamen per alios tã præclarè, tã accuratè, tam dilucidè peracto, ne solis radijs lumen adderem, mutavi cõsilium meum, nec non penitus decrevi in Cimmerijs tenebris & sepulchro perpetuæ oblivionis filium, triginta iam annos natũ vna mecum

cum ſepelire. Cæterũ hac in re à multis animo intellecto meo, quidã

Cauſa editionis huius libri.

digniſſimi doctiſſimiq; viri ex Germania (cui nationi me multis nominibus devinctũ agnoſco) literis à me contẽderunt, quidam etiam ex eadẽ gente me Oxonij humaniſſimè ſalutantes enixè rogârunt, vt caries id operis in ſepulchro non conſumeret, quod canities mea tot annorum ſtudijs perfeciſſet: imò cumulo humanitatis ſuæ hoc addiderunt, ſe velle ſuis ipſorum ſumptibus diligenter curare vt verè, ſtudioſe, & graphicè opus excuſum in lucem prodeat. Gratias immortales tum egi, & nunc ſanè maiores & ago & habeo; quippe ſic diligi, ſic æſtimari à tantis viris iiſdemque peregrinis, oleum quaſi

Dilectio & æſtimatio proborum peregrinorum animum addit.

vitale addit infirmę ſenectuti meæ quod oleum; lucernam vitæ & ſtudiorũ meorũ tam diù, vt ſpero, paſcet donec aliquod argumentum & ſymbolum grati animi illis perſolverim, qui me meaſque rudiores chartulas tanti fecerunt.

Sed pergam; hoc oleo iniecto flammâ accenſâ ſepoſitum opus inter araneorũ telas & pulveres reviſi meũ; diſplicebat; iterum reviſi, placebat parùm: limam addidi, non tamen perplacuit; longiores in textum commentarios (alijs nunc ſcriptis melioribus) reabſcidi, arriſit magis; vulgaribus & tritis quæſtionibus ex toto volumine reiectis tandem ſecluſa philoſophiæ oracula in vnum collegi

Abdita tãtum philoſophiæ oracula hoc libro traduntur

corpus; id hoc eſt quod tibi (ſtudioſe lector) commendo opus, non quòd limatiùs aut ſubtiliùs in eodem quicquam peregerim, ſed quòd aliter importunis precibus meorum amicorum & avidæ multorum expectationi ſatisfacere non poſsem: ſi muſcam ex elephante, ſi murem ex monte in conſpectum mortalium non educerem. Verùm audi; nec muſca hæc illa eſt, quæ in Olympicis ludis (equorũ calcibus & curribus ingenti excitato pulvere) apud ſe

Æſopus. Liber iſte mus reſpectu deſtinati operis.

dixit, en quantũ pulverem excitavi; nec mus ille ridiculus quem ſpectantibus ruſticis & ignaris mons olim commotus peperit: muſca tamen eſt, & mus parvus reſpectu deſtinati operis, præſertim tot partibus à toto corpore diſpunctis. Cæterùm vt in muſca minutiſſimâ maxima numinis ſapientia cernitur, ſi mirum artificium; & in mure incredibilis Dei providentia, ſi animalculi fugam ante ędificij ruinam aut incendium ſpectes: ita in hoc parvo tractatu occulti-

Elianus.

oris philoſophiæ abſtruſæ & reconditæ quædam rerum proprietates & cauſæ tanquam ſtellæ apparebunt, quarum ope veluti ſcalâ enixus, meliùs ad primam fortaſse cauſam in qua quies ſempiterna eſt, aſcendas.

Duo ſunt naturæ libri, vnus in quo minores non ſunt literæ & charactares quàm terra, aqua, aër, ignis, cœlum: alter occultus in quo

literæ

literę luminibus solùm animi cernuntur, quales sunt arcanæ vires, motus & formæ rerum, adeoque mens ipsa humana, dæmones, intelligentiæ, ideæ, spiritus. In maiori illo volumine stultus legat & intelligat Deum esse; at si hunc librum aperias stupenda Dei opera & naturæ interioris miracula perspicies, imò si cæcus non sis, Deum non solùm esse, sed vt conditorem & motorem omnium solùm colendum esse intelliges. Nam etsi quidam ex philosophis olim nimium naturalibus rationibus fidentes, veramque rerum originem ac causam nescientes non paucos paganismi & atheismi nævos philosophiæ asperserint, eò tamen infusa fuit hæc nobilissima scientia in prima ætate & integritate mundi, eòque postea ab omnibus ferè exculta, quò secundis causis & effectis consideratis mens (pars hominis nobilissima) ad primam causam omnium meliùs assurgeret. Infusam fuisse dico primo ævo vel potiùs principio mundi, quia aliter Adamus nomina primæ (vt aiunt) intentionis omnibus & singulis rebus ex proprietate naturæ suæ non indidisset, neque verè fuisset sapiens rerum si earum causas, naturas, motus, proprietates & fines non sapuisset. Fuisse etiam perpetuò excultam hinc constat, quia ante diluvium historia omnium scientiarum in ligneis, æneis & lapideis columnis insculpta fuerit & relicta posteris, si antiquitas ipsa & antiquitatis expressa vestigia nuncia veritatis non mentiantur; quæ inde à patribus celebrata, primùm in Chaldæam, AEgyptumque & Palestinæ confines, tumque in Græciam aliasque omnes partes mundi fluxit; auctaque novis sapientissimorum ingenijs palmas laurosque honoris vbique obtinuit. Hinc Thales Milesius atque Pythagoras Samius primùm de motu cœli, de cursu syderum, de ordine & concentu cœlestium corporum, de intelligentijs movendi causis, de planetarum aspectu, de influentijs, de spiritibus, de ipso Deo multa, magna, mira, scripserunt. Hos secuti sunt Anaxagoras, Architas Tarentinus, Heraclitus, Zeno, Plato, Aristoteles, alijque palmares in philosophia viri, qui volumina latentis naturę sigillis primę sapientię diu consignata, admirabili vi & solertia ingenij veluti clave divinitus datâ palàm aperuerunt; atque ex eis apertis à cētro ad cœlū in omnib⁹ Deū legerūt nobis. Exēpli causâ, si muscā animalculorū minutissimā iterū proponam; in musca (inquiūt) duę sūt partes, anima & corp⁹: anima est causa generādi, vigēdi, sētiēdi movēdi in ea; corp⁹, quāvis sit nō multò maius atomo, partes permultas tamē mirabili arte naturę dispositas & apertè distinctas habet; foris caput, cornua, ocellos, os, instrumētū cibi, alas & bifidos pędes; int⁹ autē facultates & organa tā sēs⁹ q̄ vitę & mot⁹, quę ōnia (vt ita dicā) in tā

Alter naturæ liber Deum esse probat alter vero Deū colēdū esse.

Philosophiæ vsus vt à secūdis causis & effectis ad primam causam mēs ascēderet.

Philosophiæ antiquitas.

Probat philosophia Muscā nō esse sine numine.

va ſcintillâ vitæ concludi & diſponi non poſſunt, abſente numine.

Si hinc à corpuſculis & animulis muſcarum, ad fabricam humanã & animã in ea divinam accedas, incredibile non eſt, quòd ex philoſophia diſcas mirabilia; quæ ſanè omnia in omnibus mundi partibus admirabilem Deum eſſe liquidò demonſtrant. Nam microcoſmus homo eſt, omniumq; quæ creavit Deus opus perfectiſſimum, & veluti clariſſimum ſpeculum, in quo non tolùm partes inferioris mũdi, ſed etiam cœli vires, animiq; cœleſtis æternæ, virtutes conglobantur & lucent. O homo, ſtupor cœli, ſplendor naturæ, mentis divinæ amor, princeps mundi, rerum omnium perfectio, imago Dei, neſcis, neſcis, quid, & qui ſis, & quæ ſint in te naturæ miracula ſine ſtudio philoſophiæ; philoſophiã ergo diſce, quæ omnia quaſi digito demõſtrat tibi; neſcis ſanè ſine aſſidua meditatione, quantam vim eloquẽtiæ in perſuadendo, hoc ſtudium ſapientiæ habeat. Propone (ſi placet) pupillã oculi, oſtendet miraculum; propone plantã pedis, audita philoſophiâ, ſi eſſes Galenus, obſtupeſceres & diceres, hîc numẽ eſt. Deus certè hoc nobile opus, hoc mirabile artificium fecit; quid multis? non eſt quò te vertas in vniverſali theatro & globo mundi quin ſtatim digitũ Dei, philoſophorum arte, ſtylo, & colore, in tabulis depictum videas.

Homo perfectiſſimum opus Dei.

Hominis dignitas.

Philoſophiæ excellentia.

Galen. l. 3 de vſu partiũ. c. 18.

Non te hìc invito ad olera, legumina, aliaque id genus craſſioris ſucci alimenta, in quibus ſæpiuſculè morbus, crapula, aut venenum latet, ſed ad exquiſitiſſimam menſam & epulas philoſophiæ, in quibus Manna, Ambroſia, nectar, omniaque melliтiſſima animi oblectamenta inſunt. Guſta igitur quam ſuavis, quàm delectabilis ſit divina philoſophia, divina (inquam) philoſophia; nam quàmuis tabulis humanis comprehendatur, teraturque vbique mortalium illotis manibus; divinitùs tamen mundi primo ævo (vt dixi) infuſa fuit, mentiſque humanæ (quæ eſt divina pars animæ) ſemper nobiliſſima ſcientia extitit. Divinam iterùm dico philoſophiam, quia divina tractat, abditiſſimas nempe formas, vnitates, & ideas rerum, immortalitatem animi, ſpiritus & intelligentias, mentem, fœlicitatem, Deum. Non eſt quod neges quin dicam divina philoſophia, quia in omnibus æternis, caducis, ſummis, infimis, ſeparatis, mixtis, perfectis, imperfectis, neceſſarijs, fortuitis, in omnibus, inquam, cauſis & effectis divinitatem docet, cùm omnes omnium rerum eſſentias à prima eſſentia & cauſa, ideſt, à Deo pendere doceat. Quid murmuras? divinam affirmo philoſophiam eſſe, quia planiſſimè in eſſe rerum Dei potentiam, in bene eſſe Dei amorem & bonitatem

Divina philoſophia dicatur.

in

bene esse Dei amorem, & bonitatem in conservatione omnium de fendit. Ne quæso detrahas quicquam, nam divinam philosophiã cõcludere non desinam esse, quæ tam magnificè de divina essentia, potentia, providentia, sapientia loquitur. O mens humana, quæ divinâ philosophiâ instructa mysteria tam alta naturę sapit!

Sed quis sum qui mirabilia naturæ & philosophiæ scribere nunc coner? nullus certè, si cum alijs sim conferendus, sed quantuluscunq; sum, operam dabo vt ex vrnulis meis purissimis philosophię fontibus repletis, nectar reconditum hauriatur; imò totis viribus & nervis magnoperè contendam, vt lapis verè Philosophicus fiat, quo aurum potabile occultioris sapientiæ cunctis sitientibus propinetur. Aurum, lapides pretiosos, honores, imperia, opesque fluxiles vitreæ & inconstantis fortunæ avidissimè vbique gentium expetunt terræ filij; sed perpauci aut nulli hoc aurum, hoc nectar animi, hunc lapidem philosophiæ quærunt. Inanitèr & otiosè permulti de hoc lapide, de cœlesti pulvere, de quinta essentia, de mirabili arte conficiendi aurum disserunt, totâque vitâ laborantes Paracelsicas vmbras & nugas capiunt. Verumenimverò, si Vestalem hunc ignem divinæ philosophiæ, eiusdemque occultam virtutem discerent (discere autem possunt facilè) invenient quidem in re qualibet quintam essentiam, quam vitam, cognitam, & impensè discussam perpetuò admirentur. Est enim in re qualibet (sit illa vilissimæ conditionis) cœlestis ignis inclusus, est infusus calor divinus, est quinta impressa & infixa essentia, in quam arte & ingenio philosophi convertatur. Non ergò si cernas viperam, venenum in illa solùm consideres, sed decisis capite & caudâ vino philosophico ejusdem carnes decoquas, donec mithridaticam antidotum contra venenum feceris. Imò adhuc (si placet) perge, & expressione factâ, oleum cœleste vtilissimum effeceris; postremò, ne desinas operari donèc sacro igne philosophiæ pulverem mirabilem illum effinxeris, quo quintam (vti vocant) essentiam viperæ elicias. Nam certè est in venenosa bestiola divinum quiddam esse quod sola philosophia & magna philosophorum sapientia detegit.

Rectè dixit Hippocrates divinum quiddam esse in morbo, non minùs rectè Aristoteles dicit divinum quiddam esse in omni forma, opere & effectu naturæ, intelligit naturam (vt ita loquar) naturantem, intelligit Deum, qui præter materiam & formam (motus & quietis principia) divinum quiddam in rem quamlibet infudit, quod excussis fæcibus non aliter quàm splendidissimum aurum flam-

Verus lapis Philosophicus.

Lapidem philosophicum frustra quærunt Alchimistæ.

Lib. Prognost. circa principium. lib. I. Phys. lib. de mundo.

flammis consumptâ scoriâ fulget.

Non hîc sophisticam (vt aiunt) sublimationem partium, & elementorum realem mutationem intelligo, sed verissimam & philosophicam resolutionem rerum omnium in secundas & primas causas, adeoque occultissimam vnionem illam in motrice & conservatrice causarum causâ; hoc est in Deo à quo omnia suum esse & bene esse habent, & in quo eorum (vt verè dicam) quintæ essentiæ (rebus nullis in nihilum vnquam commutatis) perpetuò cõservantur. Nam quamvis finis cuiusque rei naturalis putredo sit, si materiam spectes, vnde vltima eiusdem resolutio in materiam primam dicitur in quam defluit; est tamen alia formę consideratio, quippe in forma cuiusque rei divinum quiddam est, & ad divinam causam motricem & conservatricem redit, cui coniungi & advniri omnia naturali instinctu, tanquam vltimo suo & perfectissimo bono vehementissimè appetunt desiderantque. Hinc Arist. Delphicum oraculum philosophiæ, à primis causis motus in libris physicorum mysteria naturæ demonstrando procedit, & vt in illis causas mutationis: ita in his rationes vnionis & conservationis in primâ causâ sapientissimè declarat. Huc enim in excellenti illo opere metaphysicorum tendit, vt probet abstractas & separatas esse essentias rerum omnium, præter naturales istas vestes quas eminùs existentes in rerum natura habent. Abstractas & separatas dico essentias rerum, quibus veluti aureæ catenæ vinculis ad primam causam à qua pendent, vniuntur. Non illîc ideas Platonicas, aut vmbras vanas intelligit, sed verissimas essentias; non vt sunt actus corporum in quibus fuerunt, sed vt sunt per se actus purissimi in optimo principio suo & bono coservati, in quo omnia vnum sunt & perit nihil.

Vera philosophia omnia ad Deum qui est prima causa refert.

Metaphysicorum finis.

Absurdi hîc nihil est, nihil absonum à fide & ratione; quippe omnia æterna creata fuisse credimus, si primum statum naturæ, si fidem spectes. At fides & ratio suadent, ꝙ tametsi casu & peccato hominis mutata sint omnia, in mutatione tamen essentias divinitus ad æternitatem datas non perdiderunt; perdiderunt quidem quoad actum (qui in existentiâ & motu naturæ consistit) non quoad habitum internum, qui ad primam causam (fæcibus naturæ corruptæ depositis) revertit, in qua nõ vt forma aut accidens in subiecto, sed vt res in suo principio aut fine conservatur.

Per pecatum hominis res omnes perdiderunt essentias quoad actũ non quoad habitum.

Absit hîc ita sim Philosophus, vt latũ vnguẽ à symbolo fidei vnquã resiliam; credo equidem & firmissimè teneo mirabilem & terribilem diem illum futurum, in quo cœli magno impetu transibunt, elemen-

elementa solventur, terra & opera in ea exurentur omnia. Sed (vt idem Apostolus ait) novi cœli & nova terra erunt, transibunt inquit cœli, solventur elementa, non dicit corrumpentur. Sic olim patres divino spiritu afflati interpretati sunt, & sic senserunt, alteratio erit non corruptio, reditio ad incorruptam naturam non ad interitum essentiæ, conversio ad primam causam, non in nihilum commutatio. Conuersio (inquam) ad primam causam, quam omnia Dei opera sceleribus & flagitijs nostris quasi defatigata impensè appetunt; iuxta illud apostoli, quòd expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectet: iterumq; quòd creatura vanitati sit subiecta non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: quia & ipsa liberabitur à servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. D. Petrus epi. cap. 3. 2. Ad Rom. c. 8.

Sed verto nũc anulũ philosophię, vt abditę rerũ essẽtię & ęternitas in gemma anuli sursum versâ omnibus appareant. Gẽma anuli cœlũ est, divinum, splendidum & gloriosum illud corpus in quo quot orbes, quot stellæ sunt, tot ineffabiles essentiæ & æternitatis monumẽta lucent. In hoc globo idem splẽdor, idem motus, idem naturæ habit⁹, idem ordo, idem concentus corporum, idem chorus siderum iá est qui ab initio fuit. In hoc (inq̃) nõ est cõtradictio contrarij, non est passio, non est corruptio subiecti; quod enim agens potest vincere aut vulnerare cœlũ? Nihil hîc dico de mirabilibus planetarum aspectibus, circulis, proprietatibus & influentijs, nihil de intelligentijs quibus vis tota motionis à primo motore (vt docet philosophi) demãdatur. Nã vt verum hoc est solem & hominem generare omnia: ita nõ minùs verum est cœlum suo motu gubernare omnia. Quippe vt cœlum in corpoream & materialem hanc molem mundi per influẽtias agit necessariò: ita motor cœli immateriales animi partes (mentem scilicet & voluntatem) per se quando vult & quando placet per intelligentias regit. Sic enim actionis & passionis, agentis & patientis similitudo quædam erit, vt corpus corpori, spiritus spiritui prædominetur & imperet. Ex hoc profundo Oceano philosophię certissima prognostica & oracula Astrologiæ fluunt, certissimæ divinationes & auguria temporum, certissima præsagia futurorum in quibus error (si qui contigerit) hominis est non artis, naturæ depravatæ ignorantis causas nõ Astrologiæ, animi carcere sepulti minusque rectè iudicantis, non scientiæ tam divinæ quam divina philosophia filiam primò natam agnoscit suam, & inter astra cœli vt omnium antiquissimam collocavit.

Anulus philosophiæ Gemma eiusdem.

Non est contradictio, passio aut corruptio in cœlo.

Sed quid à cœlo argumenta quintę essentię & ęternitatis in rebus

peto?

pero? cùm Salamandra in igne perpetuò vivat; & Phœnix accensus flammis & in cinerem conversus renovetur, quæ duo exempla liquidò & apertè docent: esse quidem in rebus mortalibus immortale & diuinum quiddam, quod exuvijs naturæ corruptæ depositis, liberum ad æternum & incommutabile suũ principium redit. Sed præter hæc duo, infinitæ sunt demonstrationes animantium, plantarum, metallorũ, & lapidum in quibus adhuc interitui obnoxijs, cœlestis naturæ de qua nunc loquar, expressa eminent & apparent vestigia. Est enim avicula Alcion sive Regius piscator vocata, cuius mortua caro nunquam putrescit; Aquila (vt experientia docet) senio confecta rostrum aduncum pumice conterit; & (quod est mirabile dictu) ętate reflorescit. Cervus ter Nestoris annos vivit; inter plantas permultæ nunquã deflaccescunt vt laurus, & herbula illa quæ *Semper vivum* dicitur. Metallorum purissimum aurum est, in quo splendor solis ignisque cœlestis radius inest. Quid addam de lapidibus pretiosis? ex quibus propter superexcellentem & empyream (vt ita dicam) essentiam altissimi sedem veluti confici Propheticus Apostolus & Evangelista dixit? Quis in Carbunculo non videt quasi flammas ardentis ignis? quis in Saphyro lucidum non videt cœlum? quis in Topazio multiformem cœli non videt imaginem? Concludam verbo, quis in omnibus & singulis margaritis non videt cœlestem naturam, quã rectè quintã essentiam nominet? in quam tandem (omnibus corruptionis reliquijs depositis) resolventur.

Io Ap. cap. 27.

Si hîc percurrerem abditissimas notissimasque gemmarum vires & proprietates, clausum & mirabile naturæ volumen aperirem, quod in epitomen contrahi & deduci non potest: attamen quis ignorat in Magnete vim esse trahendi ferrum, in Hetite vim esse educendi fœtum, in Hæmatite sistendi sanguinem, in Bezoartico expellendi venenum, in Saphiro servandi castum. O sanctissimam vim, & virtutem Saphyri, si ætas ista venerea tam pretiosam æstimaret gemmam? Quid opus est verbis? apertus est liber philosophiæ, qui non solùm has vires discutit, sed etiam earum causas & rationes quærit, indèque concludit Deum esse, quem Diagoristæ nostrorum temporum densissimis fumis suorum scelerum obcæcati negant. Horrendum est quod dicam, folles isti & alimenta gehennæ, si non resipiscant & philosophentur meliùs, sentient, O nimis diu sentient, imò (contremisco dicere) in sempiternum sentient faculas divinæ iustitiæ ineffabiliter ardentes & non consumentes tamen.

Longior fortasse sũ (studiose lector) & perinde etiam molestior, quã

par

par fuit in hac præfatione; sed dabis facilem mihi veniam, quia in ea solùm contendo tibi vsum lapidis Philosophici, quem tui causâ inveni, pro viribus adumbrare. Sine vmbris & præstigijs lapidem hunc dabo tibi, cuius primo aut secundo saltem tactu rerum naturalium aurum & gemmæ, hoc est verissima essentia et proprietates, vtcunque probentur, si industriam tuam & studium adhibueris. Ordo quem sequor naturæ est, à causis ad effecta, & iterùm ab effectis ad causas; sic verto globum mundi à puncto ad punctū; vt à Deo (centro & circumferentiâ omnium) incepta oratio, in Deum cuius centrum vbique est & circumferentia nusquam, desinat. Ordo libri.

Marginē huius mei suscepti operis cōtradictionibus & testimonijs multorum philosophorum & interpretum non depinxi; nam hoc esset mea opinione legentium & studentium animos plurimùm distrahere: sed illud est quod conor, vt ex viginti tribus expositoribus quos in hos libros diligenter legerim, rationes & argumēta (præsidia veritatis) vberiùs à me adferātur; quibus instructus & armatus adolescens, studiosus veritatis non contradictionis ad vivum directè disputet. Sed pergam: si placet sequere, contemplare in hoc lapide insculptum horologium, cuius gnomó te diriget ad lineas & vmbras rerū, quas punctis & figuris à me distinctas facilè intelliges. Intus hoc horologiū cāpanā habet, quę verso gnomone loquetur tibi, quod illi suggeret genius meus Arist. voce & spiritu instructus; non dogmatica dissidia philosophorū sed obscura solū philosophię precepta loquetur tibi. Si hęc articulatim & distinctè loquatur attēde; nā ex Tripode philosophię loquitur: sin verò aliquādo balbutiat, hęsitet aut sileat, humaniter tibi ferendum est; quippe nemo mortalium (sit ille Argos aut princeps philosophorum) omnes naturę literas & characteres intelligit: *multa enim clausa sunt mortalibus, vt mortales agnoscerent Deum solum sapientem esse.* Si ergo in hoc opere abstrusis & obscuris quęstionibus propositis vela detraham, si sigilla naturę quibus obsignantur hęc arcana, liquidò aperiam, si lapidē Philosophico veras essentias & causas rerum à fallacibus & fucatis vmbris distinguam, satis mihi erit, optatum fero: at hoc (vti spero) effectū dedi. Si nunc ergo humanissime lector applaudas; quintò iam actu vitę meę peracto, abūde satisfactum est, satisfactum dixi? nō sanè nisi hoc addas, serioque optes, vt animulę quinta essentia meę corpore soluta ad primam suā causam in qua conservatur redeat. *Vale. prid. Cal. Novembris, Anno reparatæ Salutis* ∞ Iↄ.XC.IX. Vide vltimum c. octavi. libri.

In

IN PRIMÆ PAGINAE DECEM Imagines Decaſtichon.

EN homo, piſcis, avis, Chaos; en tria ſemina rerum.
En φύσις vbere lac, flores ore, omnia cornu.
En rota Fortunæ, pera, ſceptrum, aurum, vltio, frænum.
Fati Parca triplex en incipit, vrget, & occat.
Alæ cervipedes, falx, frons, en Temporis horæ.
En curſu vt Phaëthontis equi moveantur & Arcti.
En locus in Cœlo ſtellis ſigniſq; planetiſq;.
En vacuum (vacuum ſi quid ſit) in orbe ſtat. Ecce
Infinitum; at habet, ne conſtet, Terminus alas.
Caſus in Occaſum vergens hæc ante ſepulchrum.

THO. THORNETONVS S. Theo. D. Academiæ Oxon. Vicecancellarius.

QVem colit Oxonia insignem, miratur & vnum,
Vnum proponit Casus Aristotelem.
Sic sobolem enixa est genuinam Academia mater,
Sic matrem soboles ingeniosa beat.
Sis fœcunda parens numerosâ prole; diserto
O possis Caso multiplicare pares!
Solum vt Aristotelem schola: solum Ecclesia Christum,
Hæc arte, illa colat relligione ducem.

Edmundus Lillius S. Theol. Doctor et Collegii Baliolensis Magister.

LAssa sub extremo natura exorbitat actu,
Quôq; magis teritur segniùs vrget opus.
Non sic occiduus Casus, namq; optima profert
Vltima; postremum quodq; priore prius.
Sic propior terris radios sol clariùs effert;
Mensq; Deo propior clariùs omne videt.
Tendat in occasum licet ergo corpore Casus,
AEthereas properat scandere mente domos.

Thomæ Hollandi in S. Theol. Professoris Regij, in Lapidem Philosophicum Iohannis Casi, Doctoris *in Medicina, Hexastichon.*

QVæ Macedo illustris voluit celarier olim,
Pinxerat obscuro quæ Stagirita stylo,
Hæc tua præclaro illustravit lumine Musa,
Vt prosis nostris Case diserte scholis.
At Lapis hic liber est, liber est Lapis, at pretiosus:
Ergo liber gemma est, gemmaq; Case tua est.

Tho.

T. Ravisij S. Theol. Doct. & AEdis Christi Decani.

RImari quicunq; cupis primordia rerum,
Et labyrintheos Naturæ evolvere flexus,
Seu vitrei libeat Cœli convexa tueri,
Lucentesq; videre globos & sydera verti;
Seu versari intra maculosæ concava Lunæ,
Et lustrare, quibus nonnulla per aëra pennis
Recta volant, alia ad Centrum quo numine tendunt;
Sive per Oceani decumanos currere fluctus,
Altaq; in immenso miracula visere ponto;
Sive super viridi spatiosam attendere molem,
Et varias frugum vires, venasq; liquentes
Scire; vel occultos intra telluris hiatus
Viscera scrutari crudis effœta Metallis:
Huc ades, hoc vnum Caseium suscipe filum,
Intima quo magni reseres penetralia Mundi.
Casus inest superis, spirant illa infera Casum;
Casus inest Medijs, spirantq; hæc infima Casum.
Sed si longa tui capiant te tædia cursus,
(Quamvis quæ in tali capiant te tædia cursu?)
Quòd via per vastas acclivi tramite terras
Invia ad astriferos accessum deneget orbes;
En (ne deficias humanæ degener artis)
Indulgens animi miseretur Casus inertis,
Grata peroptato præbens compendia cœpto.
Præ quibus auriferi Pactoli sordet arena,
Et quę transcurrunt peregrino littore Scripta;
Scripta licet decies à doctis digna revolvi.
AEternùm Caso celebris stet gloria facti.

Ὅντινα ἄτρεπτον κτ' θυμὸν ἔρυκεν ἐέλδωρ
Θνητὸν ἐόντα ὅμως ἔμμεναι ἀθάνατον,
Ποσσὶ περᾷ γαῖαν, φρεσὶ δὴ (σὺν Κάσῳ) Ὄλυμπον,
Οὗτος, καίπερ ἀνήρ, ἔσσεται ἡμίθεος.

Ad Lectorem Carmen Hendecasyllabum.

QVorsum ΕΥΡΗΚΑ tuum? quid Archimedes
Bis ΕΥΡΗΚΑ sonas? an hôc triumpho
Inventum est aliquid iocovè dignum?
Nequidquàm tibi læta polliceris:
Nos INVENIMVS, & cuiq; nostrûm
Fas ΕΥΡΗΚΑ sonare liberumq;,
In quorum liber iste vênit vsum.
Quid librum memoro? Lapis liberq; est.
Nos INVENIMVS, & cuiq; nostrûm
Fas ΕΥΡΗΚΑ sonare liberumq;,
In quorum Lapis iste vênit vsum.
Tam multùm Physicis Liber petitus,
Quàm multum Chymicis Lapis petitus.

Ric. Late-war. S. Theol. Doct. ex Collegio
D. Ioannis Bapt. Oxon.

In magnum Academiæ lumen J. Casum Georgius
Abbas S. Theologiæ Doctor.

MVlta tibi Natura dedit doctissime Case,
Plura tamen debet quæ tibi multa dedit:
Illius arcanos sensus moribundus & æger,
Et senior calamo dum premis ipse tuo.
Ovtinam multos saltem tibi redderet annos,
Crescat vt in seros gloria tanta dies.

Tho. Singletonus S. Theol. Doct. Collegij
Ænei nasi Præpositus.

QVi *Logicæ* nodos solvebat, qui labyrinthos,
Qui *vitæ* normas, qui rationis opes
Tradidit, ac *civi* leges & jura reclusit,
Præstans loricæ, consiliumq; togæ;
Nec modus, officium *sponsæ sponsiq;* docebat;
Et quanta in servis sæpe locanda fides;

In

Idem nunc Physicæ nobis mysteria profert,
In queis Naturæ mens, caro, sanguis inest.
Nec solùm hoc nobis munus pignusve relinquit,
Res probat, en vulgò spargit amicus opes.
Hausit inexhaustam priscis de fontibus vndam,
Vnda vndam generat, nectar at ille dabit.
I docte interpres, Naturæ filius almæ es,
Ast iterum per te spirat & ipsa φύσις.
Spirabit meliùs talem jam nacta patronum,
Artibus is dicit, *vivite noster amor.*

Henricus Bust. in Medicin. Doctor.

COrpore Case cadens calamo revirescis, at iste
Occasum casus non tibi Case dabit.
Vergis in Occasum (senio properante) susurrus
Sed te viventum docta per ora feret.
Cum venit occasus veniet simul ortus, & extra
Tunc omnem casum est alea Case tua.

In Seram optimi & eruditissimi viri patrisq; adeò amantissimi D. D. Casi Physicorum commentariorum editionem, Thomas Dochenus *Medicin. Doctor.*

ADmirari homines pridem cæpere queriq;,
Nonnihil in lucem tardiùs ista dari,
Ipsaq; (casta quidem *Physice*) sed fœmina cerni
Se cupit, & socijs cultior ire suis.
Sed vetuere coli *Fatum Naturaq;*: causas
Quæ satis has contra est vis valitura duas?
Nil *Natura* facit magnum nisi tempore magno;
Respondent spatijs maxima quæq; suis.
Adq; Elephantinos venere decennia partus,
Sæcula & ætates quercus adulta videt.
Longa metallares maturant tempora venas,
Mille annos Adamas vt lapidescat habet.
Multipotensq; Lapis, nobis quæsitus Avisq;,
Non vno in Iano perficiendus erat.

Tarda

Tarda sed hæc, sunt facta tamen: sed vincere *Fata*,
(*Fata* potest si quis vincere) maius opus,
Vicit adimplendo *Casus*: nam fata cavebant
Viveret inculta vt (de tribus) ista soror.
Contranitenti pœnam statuêre, necemve,
Suppliciumve, in quo quid nece maius erat.
Territus his nihil est, nam stat sententia *Caso*
Vel dare concinnam, vel poliendo mori.
Hôc magis: affinem quòd jam *Medicina* doleret
Spretam, eiusq; putet dedecus esse suum.
Ergò vbi deductis properaret (vt æquore) velis,
Restaretq; operi pars superanda minor:
Effera Nephritis (quâ nil crudelius vnquam)
Afflicti exagitat corpora fracta senis.
Ingeminatq; malum, semperq; ferociùs instat,
Perpetuatq; suas carnificina vices,
Totus in his abijt (mirum!) cruciatibus annus,
Sufficit in pœnas & tamen ille suas.
Insequitur febrium succensa calore duarum
Et gravis, & vix non exitiosa lues.

Cogimur hic animos *Physice* dimittere, nosq;:
Nos, vt amore magis; mæstior illa, metu.
Seriùs at tandem vicit Medicina venenum,
Artificiq; suâ venit ab arte salus.
Casus ab his superest, superestq; vt scribere possit.
Det longum possit scribere & esse *Deus*.

M. Gwin in Medicin. Doct.

VIdit Aristoteli scripta & non scripta tyrannus,
Invidit Magnus non magnus; noscere solus
E solo studuit, studeant quæ noscere cuncti.
Scripta è non scriptis, permagni maior alumni
Doctor, non casu, *Casus* elicit arte; nec vllum
Elixir Chymicum tam sanum, dives, abundans,
Invida turba sumus; liber an recolendus & author?
Invida turba sumus, nisi & hic recolatur & ille.

Tam fœlix vtinam!

B

B. Warnerus in Med. Doct. & Professor Regius.

CAsus in occasum? naturâ sicne iubente
Naturæ genium tam citò fata prement?
Aut quia naturæ dum vires explicat orbi,
Naturæ vires perdidit ipse suæ?
Nempe fit inde senex, æger, morbisq; gravatus,
Casus in occasum vergit & inde suum.
Sed vivit, vivetq; diu, si vota valebunt
Servare incolumem, quem fera cura necat.

Rodolphus Hutchensonus Preses Collegij
Divi Joannis Precursoris.

NVper Aristoteles sua scripta abstrusa revisens,
Cum manifesta videt, vix putat esse sua:
Olim naturæ scrutans (ait) intima claustra
Hæc scripsi, retinens ardua certa mihi.
Vnde fit vt quisquam nostros exponere sensus
Arcanos possit? Dic mihi, num Casus est?
Non lapis, est Genius; premit ille, sed exprimit iste
Quicquid id est hominis: Spiritus ecce meus.
Spiritus ecce meus, Genius meus est Casus, ecce
Aut Casus vmbra mea est, aut Casus ipse fui.
Est Casus; haud alius secreta recludere possit
Nostra, diu valeas frater & alter ego.
Non mihi nunc primùm benefeceris, omnia versans
Scripta, facis nomen vivere in orbe meum.
Casus in occasum vergat. Sic fata requirunt;
Sola Casum virtus sed vetat alma mori.

W. Thorne *Collegij B. Mariæ Winton. in Oxon. Socius: Hebr. Linguæ Profess. Regius.*

ETHica dum scribis vivendi Case Magister,
Dum Logicâ mentes imbuis arte rudes,
Et dum Naturæ reseras arcana, tenebris
Quicquid in obscuris clausit Aristoteles;
Vita abiit: Sedes I nunc meditare Quietas,
Quas tibi in Excelsis Cœlica fata parant.

In

In Johannis Casi Lapidem Philosophicum Edvardi
Herberti Armigeri ἑξάστιχον.

En lapis immensum terræ diffusa per orbem,
En lapis æquorei gurgitis alta, sonans:
En lapis ætherei cœlestia numina mundi,
En lapis haud magnus maxima quæq; docens,
Si docet idcirco Casus sic saxa docere,
Saxeus est Casum qui sine laude legit.

Jacobus Husseus artium magister.

Ægeo quod stilla mari, quod gressus ad Indos
Vnus, & in solis lumine stella quod est,
Hoc est in meritis vestris encomion istud,
Hoc est ad laudes nostra Thalia tuas,
Case, tuis tantùm qui non es notus Athænis:
At cum Cæsareo nomine nomen habes.
Non igitur coner te dignas solvere grates,
In cuius laudes Area tanta patet:
Sed rogo terrarum dominos hominesq; deosq;
Vt tibi dent meritis præmia digna tuis.

Richardus Haydocus Medicinæ studiosus,
Novi Collegij socius.

Dum generat Corpus lapidem tibi Case sedendo,
Infirmum cruciat qui terebrando latus:
Mens tua diviná sophiæ de rupe movendo
Exscidit Lapidem, Palladis arte novum.

Tho. James in Artibus Magister Novi
Collegij socius.

Est lapis obscurum per quem dignoscitur aurum;
Hic animi dotes ingenijq; probat.
Sed lapis est alius per quem tua fama probatur,
Quôq; probante hominem jure probatus erit.
Hic lapis immensùm per quem tua gloria crescit,
Hic intra renes crescit vbiq; tuos,
Natus vt inde dolor, tua sic patientia nata est;
Fortior vt dubitem, doctior anne fies.
Quem dolor & Musæ sic vincunt esse probatum,
Non satis illustris? nonne probatus eris?

¶¶¶ Quæ-

Quæstiones & dubia quæ in octo libris Physicorum continentur.

In libro primo. Pagina

In libro secundo.

An

In libro tertio.

In libro quarto.

An

In libro quinto.

In sexto libro.

In septimo libro.

An

In octavo libro.

An

PROLEGOMENA.

An vna sit prima causa omnium rerum naturalium secundum philosophum?

Sitné eiusdem causa cognitio naturali philosopho necessaria?

ERMVLTAS hic quæstiones de nomine, definitione, diuisione, subiecto, ordine, & dignitate philosophiæ à me vberiùs tractatas lubens omitto, ab aliis enim doctè & accuratè discutiuntur; clausum nunc librum & in eo veluti Sibyllæ folia, hoc est tecta & involuta philosophiæ mysteria, arte quâ possum solùm aperire contendo; & quoniam primum altare in templo Mineruæ, primæ omnium causæ consecratur, primitias philosophiæ eidem causæ offerendas puto. Athenienses, vt est in Actis Apostolorum, vnum altare *ignoto Deo* erexerunt, unde beatissimus Apostolus occasionẽ sumpsit, de Christo Deo authore salutis nostrę disserendi. Multa quidem altaria olim extruxerunt philosophi *Deo ignoto* (quem tamen omnes, Epicurum ipsum non excipio, nomine Deũ, naturâ spiritum, ordine causam primam, perfectione ens diuinissimum esse affirmarunt) eorum autem nemo ausus est dicere, non esse Deum. Hinc opportunè ansam arripio de primâ causâ, de Deo, ex oraculis philosophiæ disputandi, vt surdæ aspides nostræ corruptissimæ ætatis audiant tubam naturæ, vocemq; philosophiæ, quarum Echo nihil magis ingeminat, quàm Deum esse: tubam dico naturæ, vocemq; philosophiæ, vt illius clarissimo sono, & apertissimo huius sensu, à somno & sopore mor-

Quæstiones quasdam cur hic prætermittat.

Philosophiæ primitias primæ causæ offert.

Act. 17. 23.

Philosophi omnes Deum agnoscunt.

Cur de Deo hic agat.

tis æternæ, ad lucem vitæ excitentur; & ne in immensum pelagus calamum immergam, cùm de re infinitâ, immensâ & sempiternâ loquar, sphæram naturalis solùm philosophiæ mihi proponam, extra cuius circũferentiam in demonstrationibus huius causæ non ferar; sic quod est huius scientiæ, quam tracto, proprium & firmum fundamentum struam, & (quod est peculiare philosopho) ordinem naturæ sequutus, à primis causis incipiam. Omissis ergo sacris literis, in quibus quot puncta, tot argumenta Dei sunt, omissis etiam aliarum scientiarum testimonijs amplissimis, naturam & eius interpretem physiologiam solùm in theatrum duco, & argumentis ab illis petitis libenter acquiesco; argumentis (inquam) non omnibus (quis enim potest omnia attingere, cùm numero atomos solis superent? quippe ab atomo ad cœlum in omnibus & singulis naturæ effectis Deus est & loquiquitur) sed illis tantùm in quibus vis maxima inest persuadendi, eosq; demum permovendi, qui cum talpis semper defodiunt terram, suosq; oculos ad coelum, vnde philosophia loquitur, non attollunt. Sed quid hoc loco agam? cùm, vt philosophum decet, à definitione causæ, de qua nunc ago, non possim exordium probationis sumere. Causa prima est, motor cœli est, author omnium est, naturæ vita est, mens infinita est, ens entium est, summum bonum est, principium & finis est, ipse Deus est, & cùm Deum dico, omnia dico, nihil tamen dignum tantâ maiestate dico. Omnia ergo cùm dixerim, definio nihil, hęc tamen ex Aristotele solo dixi (nomina enim hæc ab illo passim & frequenter sunt attributa Deo) vt intelligas et philosophum credere, & philosophiam docere, Deum primamq; causam esse, ad quam referuntur omnia. Si demonstrationes desideres, sit hæc prima, quam habes à nomine, quod nomen numen est, et idcirco definiri non potest, quippe priorem causam per quam definiatur non habet; est enim ipsa prima, cuius posteriora, idest, effecta & opera, ab hominibus multorum desideriorum, idest, a philosophis videri possunt, ipsa autem essentia videri non potest. In posterioribus & effectis huius divinæ causæ, spectari possunt essentia, motus, ordo, decus, multitudo, in quibus vis propria & communis conservatur, et finis: à quibus distinctè argumenta sumam, & primùm ab essentia. Considerandum hoc loco est quatuor esse gradus rerum, quarum aliis esse solùm, vt lapidibus: aliis esse et vivere, vt plantis; aliis esse, vivere, & sentire

Marginal notes:

De Deo secũdùm philosophiam solùm agis

Argumenta ad probandum Deum infinita

Dei adiuncta.

Cur Deus definiri non possit.

In effectis divinæ causæ quæ spectanda.

Quatuor rerũ gradus.

sentire,vt belluis: aliis deniq; esse, vivere, sentire, et intelligere, vt hominibus,hæc prima causa dedit: sic constat omnia in hoc mundo suum esse habere, maximè autem hominem, in quem hæc omnia entium principia, potentiæ et ornamenta cadunt. Quæro igitur à te (ô homo rationis princeps) quomodo nosti teipsum esse? certè tempus fuit in quo non eras; cùm verò non esses, peto an à teipso, vel aliundè fueris? si nō à teipso (cùm nihil sit causa sui) aliunde profectò eras. Age ergo, cùm nō esses, nec teipsum scire, nec teipsum creare & constituere potuisti; sequitur ergo quod hoc ipsum esse tuum aliundè sumpseris; esse tuum dixerim? et quid (quæso) est hoc esse tuum? divina mens certè tua, vnde nomen et esse habes. Nam nihil aliud est res quælibet quàm forma sua. Quid? an mens tua aliam causam habet? quam quæso nisi primam, cùm a traduce aut potentiâ materiæ (secundùm Aristotelem) oriri non possit, imò secundùm eundem philosophum mens incorporea substantia sit, per se inorganica, separabilis et æterna, ab omni passione vi suâ aliena? Ratio suadet hoc esse verum, cùm mentis tuæ ea sit vis & natura, vt nullo tempore mensurari, nullo loco circumscribi, nullo mortali subiecto contineri, obiecto nullo aut fine satiari posit (dum est in hoc carcere) donec solutis quasi vinculis, & expansis alis, ad primam, æternam & infinitam causam, proprium suum obiectum & finem transvolet. Esto igitur: quoniam tu (qui es omnium in rerum naturâ subsistentium facilè princeps) tuiipsius causa esse non potes, sed aliam eandemq; primam ratione coactus agnoscis causam, erige mentem, intuere cœlum, aliasq; res omnes sub cœlo considera, dic mihi an (cùm non essent) à seipsis fierent? si non fierent, ostende mihi quomodo fierent, si divina nō sit causa quę faceret. At dices, naturam fecisse. Quam naturam intelligis? materiam primam? otiosè certè: nam materia prima patiendi principium est, non agendi, vt docent philosophi. Potentiam vitalem & actiuam materiæ fortasse vrges; nescis, nescis certè quid dicas; potiùs quàm Deum diceres, potentiam vitalem & actiuam in re simpliciter passivâ fingis. Vis cum Aristo. hanc potentiam definire? dicas ergo naturam (vt aiunt) naturantem, quæ nihil aliud est quàm Deus, primaq; omnium causa, de qua iam disputamus; hæc causa, hæc (inquam) prima causa rebus (non subsistentibus & proindè non

Homo maximè omnium suum esse habet.

Non a seipso suum esse habet.

lib.3.de anima cap.5.

Mens nunquã quiescit priusquam ad primam causam transvolet

Natura non fecit omnia

Essētia rerum vnam primam causam probat.

potentibus vi suâ essentiam sibi dare) omnibus primam subsistentiam dedit: concludo ergo ex essentia rerum, vnam & primam causam esse, eiusdemq; cognitionem philosopho esse in primis necessariam; Quippe ignotâ hac causâ, vnde res primò & per se sunt, & subsistunt, prorsus non intelligit: quî enim intelligat, cùm Deus sit solum principium subsistendi? Nam si definias hoc verbum, nihil aliud est subsistere, quàm per se simpliciter & absolutè esse, nulliusq; alterius rei indigere, vt sit, hoc autem propriè Deo convenit, aliis verò substantiis respectu solùm accidentium, quæ suum esse in subiectis habent. Ratio altera quæ à motu petitur Atheos movere potest, vtinam dicam permovere; sed vtcunq; moveat, sic se habet. In confesso est apud philosophos, ratioq; & experientia etiam idipsum probant, quòd nihil moveatur nisi ab alio; agamus exemplis, globumq; mundi ante oculos proponamus, in quo corpora subalternatim posita rationem huius motus liquidò & manifestè docent. Terra centrum est & quiescit, elementum aquæ aspectum & motum lunæ sequitur, multas in aerem mutationes & alterationes imprimit cœlum, ignis omnesq; orbes planetarum raptu primi mobilis incitantur: hoc autem primum mobile celerrimo etiam cietur motu. At vnde (quæso) hic motus nascitur? quo motore volvitur hoc magnum, hoc spatiosum, hoc gloriosum corpus? à se si dicas, non es philosophus; ab alio corpore si dicas, quomodò hoc fiet, cùm aliud vltra non sit corpus? ab anima mundi si dicas, est aliquid quod dicis; sed quid obsecro est hæc anima mundi, nisi hæc prima causa, de qua nunc agimus, ipseq; prępotens & infinitus Deus? Hic verus, hic primus, hic vnus motor omnium; alii enim motores ab illo solo pendent. Pulchrè ergo Arist. & sapienter hunc motorem præcentori in choro cantantium comparat; nam vt pręcentor primùm incipit canere, aliiq; mûsici statim illius vocis monitu dulcissimè canunt: ita quamprimùm hic motor primum mobile tangit, aut vertit cœlum, alii motores omnes (sint, si placet, boni spiritus & intelligentiæ) hunc primum veluti motus ictum aut pulsum sentientes, mirabili & distincto ordine suas sphæras in sempiternum volvunt. Doctissime Pythagora, nec te, nec tuam cœlestem musicam condemno, cùm talis sit rector chori, talesq; musici & instrumenta harmoniæ, beatus certè est qui in hoc templo canit. Sed pergam. Et ab ordine rerum

Subsistere propriè soli Deo convenit.

Motu probatur, esse Deum.

Lib. de mundo.

rerum in hoc vniverso existentium idipsum probabo. Ordo definiri hoc loco potest, mirabilis dispositio rerum naturalium, quę & situm in quo sunt, & manum, idest, potentiam disponẽtis spectat. Si locum aut situm consideres, obstupesce, & agnosce in ordine & dispositione primam causam; agnosce Deum. Nam (vt à terrâ, infimo elemẽto & centro mundi, incipiam) dic mihi quomodo æquis quasi lancibus librata in aere pendeat. Defatigata fuerunt semper in hoc puncto mundi philosophorũ ingenia, adhuc autem veri definierunt in hac re nihil, nisi hoc vnum, quòd Deus sic disposuerit. Ascende mecum ad elementum aquæ, & immerge teipsum in Oceanum philosophiæ, & cùm emergas, ostende mihi quis contra naturam mare furiosum in terrę vtero, veluti in carcere, conclusit, littoribusq; tanquàm mœnibus circumcinxit suis. Si providam naturam causam esse huius ordinis & dispositionis dicis, hoc solùm à te quęro, quid per providam naturam intelligas; nam propria natura aquæ est, vt intumescat, & magnâ proportione superet terram. Per providam ergo naturam, naturam, vt antea, naturantem & vniversalem intelligis? tecum libenter consentio, & agnosco Deum. Infinitus essem si in hoc ordine scalam cœli ascenderem; omitto ergo situ & ordinem reliquorum inferiorum omnium, primum solùm huius scalę gradũ attingam, in quo mihi videtur sedere rector mũdi, prima causa, Deus. Quid? an natura illa, quæ est principiũ motus & quietis, hoc nobilissimum corpus sic collocavit, vt lumine, motu & influentiâ hæc inferiora regeret? sic collocasse fortasse dices; quod si dicas, hoc quæro, an in loco, vel sine loco? si in loco dicas, contra philosophiam dicis, quæ nullum locum vlteriorẽ ponit; si sine loco, miraculũ ostendis, aliamq; causam ordinis insinuas, quæ suâ infinitâ motu & potẽtiâ id possit agere, quod natura non potest. At potiùs quàm hanc causam confiteri velis, cõvolas ad commune & vulgare illud profugium; quod cœlũ aut in suis partibus, aut in centro collocetur. O densam cæcitatem Atheorũ, qui potiùs quàm Deum rectorẽ naturæ agnoscere velitis, omni naturę & rationis lumine extincto, mõstra confingitis! nam monstrũ est vt pars sit capacior toto, mõstrũ est vt cẽtrum terræ sit proprius locus coelo. Si ergo in hoc ordine & mirabili dispositione cœli, ratione victus, aliam eandẽq; infinitam nõ admittas causam, quæ sic cœlum disposuit; rationem certè non video, quâ tibi surdo & cœco tandem persuadeam. Age, si non vis

Ab ordine rerum probatur Deum esse.
Ordo quid sit.

A cœlo [illegible] Deum esse [illegible]

Athei potiùs quàm Deum agnoscerent, monstra fingunt.

ratione trahi & moveri, relinquo te immobili centro, cuius pulverem tantopere admiraris; ego cum philosopho agnoscam Deum, eiusq; manum disponentem omnia. Decus, à quo sequens ratio petitur, est ornatus & perfectio rerum omnium ordine suisq; locis dispositarum: hoc decus, hæc perfectio in omnibus effectis naturæ est (vt docent philosophi) per participationem alterius perfectioris. Si ergo sint gradus perfectionis in rebus, ratione constat, quòd aliquid sit absolutè & simpliciter perfectum, quod suâ pulchritudine & decore adornet omnia; & quid hoc aliud est quàm Deus? Si vis vt hoc probem, dico omnibus naturæ effectis (tametsi sint gradu quodam pulchra & perfecta) addi tamen posse aliquid perfectionis & pulchritudinis; quia sunt ipsa quidem naturâ finita, & per participationem solùm perfecta. Est ergo aliquod principium huius participationis & perfectionis, in quo cætera omnia, vt sydera in sole, lucet. Nam vt, comparatione factâ, sydera ornatæ partes cœli, de solis luce omnis splendoris quasi fonte participant: ita sol, sydera, cœlum, & omnia sub cœlo naturæ opera, suis formis ornata & vestita sunt; ab essentiali ornatu tamen & incommutabili perfectione primæ causæ pendent, & nunquam quiescunt, donec omnibus imperfectionis maculis deletis in eâdem causâ luceant. Festino; vt decus & pulchritudo; ita multitudo, successio, & distinctio rerum naturalium hoc ipsum probat. Multitudo enim primam suam vnitatem; perpetua successio primum suum principium, varia & multiplex distinctio infinitam suam causam & authorem arguit. Percurre mecum pauca exempla, si placet, et disces, quòd sicut omnes motus inferiorum cœlestium corporum ad motum primi mobilis, quòd sicut omnes radii syderum ad lucem solis, quòd sicut omnes rivi ad caput fontis referuntur: ita etiam omnes omnium essentiæ & multitudo rerum (sint illæ successione, varietate, distinctione infinitæ) ad primam, essentialem & indivisibilem suam vnitatem reducuntur: ad primam, essentialem & indivisibilem vnitatem dico, quæ est Deus, Deus (inquã) vnus, non multiplex: nam simplicissima est hæc vnitas, & dividi non potest; in quã Melissus & Parmenides dixerunt omnia esse vnum. Hoc vnum tecũ (sapientissime Socrates) adoro, immò potiùs tecum moriar haustâ cicutâ quàm hoc vnum negem. Si adhuc neges, impie Apostata, microcosmum tuum, hoc est, corpus tuum considera, vide

Ratio a decoro, decus quid sit

Ratio a multitudine, successione, et distinctione

Ratio a corpore humano

infinitam multitudinem nervorum ab vno cerebro, infinitam multitudinem arteriarum ab vno corde, infinitam multitudinem venarum ab vno hepate; hinc tecum perpende infinitas potentias, actiones, & officia, vitæ, sensus, motus, rationis, quæ exercentur in hoc tuo corpore; vt generare, nutriri, augere, augmentari; vt iterum, videre, audire, olfacere, gustare, tangere; vt deniq; velle, nolle, intelligere, memorare, aliaq; multitudine innumerabilia, quæ non possum recẽsere: hæc omnia hæc (inquam) omnia & singula ad vnam simplicem & indivisibilem animam reducuntur. Parùm ergo profectò sapis, si hoc in tuo ipsius corpore, minore quasi mundo existente, cernas esse verum, & tamẽ in vniverso (in quo tot myriades multitudinum & vnitatum sunt) contendas esse falsum. Redeas quęso ad teipsum, et vt infinitas multitudines atq; vnitates in teipso vides tandẽ ad vnam causam, nempe ad animam quæ est imago Dei, revocari: ita diutiùs contumaciter ne nega hoc posse fieri in aliis, quod tã apertè fieri in teipso cernis; imò potiùs confitere, esse vnam primam & vniversalem (vt ita dicam) vnitatem, quæ omni multitudini & vnitati particulari suum esse et bene esse dedit; sic rectè concludes, quòd sicut quævis singularis multitudo ab vnitate incipiat, & ad eandem referatur: ita vniversalis multitudo rerum omnium in eandem vnitatem, vnde orta est, reverti tandem & redire debeat. Rationem à multitudine, argumentum à mole & magnitudine rerum sequitur. Magnitudo in terra est, maior in aquâ, ampliorem locum occupat aer, inter elementa supremum ignis, orbis orbi locus est, capacissimum tandem cœlum sequitur. Hinc philosophi sapientissimè collegerunt esse corpori oppositam spiritualem essentiam, vnde diviserunt substantiam in corpoream & incorpoream; & vt est vna corporea substantia maxima, nempe cœlum: ita inter spirituales & incorporeas substantias vna (inquiunt) necesse omnibus supereminet, nempe Deus. Viderunt enim summi isti philosophi, vt apertiùs agam, nullum corpus aut magnitudinem Deum esse, & ideo divinæ mentis ope transcenderunt omnia corpora; præterea, viderunt nihil mutabile esse primũ principiũ omnium, & ob eandẽ causam ipsam animam humanam, intelligentias, dęmones etiam, vt finitas & commutabiles essentias transierunt. Postremò viderunt, commutabile quod est omnino esse non posse, nisi ab alio infinito, immenso & incommutabili principio fieret.

Ratio à magnitudine et mole rerum.

 Sic

Sic præclari & sapiētes viri, ab ipsâ magnitudine corporis ad cognitionē spiritus, à cognitione finiti spiritus ad sciētiam spiritus infiniti & optimi pervenerunt. Hic spiritus Deus est, hic spiritus prima causa est quę facit, quę regit omnia. Cogita tecū quomodo anima tua, incorporea substātia, præsit corpori, & mecum sic breviter hoc argumētum conclude. Animus meus, qui est naturâ spiritus, ideóq; indivisibilis, nullo loco aut tēpore definitus, in arce vitæ sedens, & tamen totus in toto, & totus in qualibet parte sine divisione essentię, tam corpori quàm omnibus in eo partibus, potentiis, actionibus & passionibus, naturâ, numero, ordine distinctis, infinitis & mirabiliter dispositis pręest; multò ergo magis cōvenit, vt sit vnus, simplex, infinitus, immensus, indivisibilis & incōmutabilis spiritus in cœlo cœlorum sedens, et tamē totus in toto, & totus in qualibet parte mundi, sine vllâ divisione essentiæ; nullo loco circumscriptus, & tamen vbiq;: nullo tempore definitus, & tamē semper manens, qui cœlis, elementis, mixtis & omnibus naturæ effectis præsit. Si micam in te salis, si vllum pulsum conscientiæ & pietatis relictum habeas, agnosce, cole, admirare Deum, qui ex perpetuitate rerum intelligitur ęternus, ex magnitudine ōnipotens, ex ordine & dispositione sapiens, ex gubernatione bonus, ex cōservatione maximus (quid addā?) Deus. Succedit alia ratio à viribus occultis, cōmunibusq; rerū, sed in hoc spaciocissimo campo modū quæro; illa igitur solū hîc tangā, quæ maximè ad hanc primam causam probandum vrgēt: incipiā ab animâ, formâ hominis, in qua video potētiam occultam intelligēdi rem actu infinitā, rē actu (dico) infinitam, quia illius appetitus infinitus est, vt docet philosophus, & finitis mortalibusq; obiectis nullis rerum clauditur. Quo enim plura capit, eò plura potest capere; nunquam est otiosa, nunquam quiescit, discit centrum punctum esse, sursum volat & globum cœli discit; hoc parum est, vltra cœlum vehitur, spiritusq; & intelligētias cōsiderat; adhuc discendi & sciendi eiusdem nō sedatur sitis: pergit ergo, et ex finitis rebus infinitam causam elicit, et esse in rebus cernit, quiescit tum aliquo modo, sed adhuc non satiatur, donec libera & soluta corpore, factaq; immortalis, eâdem causâ perfruatur. O vim animæ occultissimam & planè divinissimam! quid alias hîc potentias animæ recenserem? voluntas infinita, mens infinita, memoria infinita est, harum nulla finitis rebus terminatur. Appetit voluntas bonum, appetit mens verum,

Ratio à viribus occultis & communibus rerum.
Ab animâ hominis.

 memoria

memoria capit vtrumq;. Quid? an voluntas bono finito? an vero finito intellectus appetendo satiatur? ratio & experientia contrarium probant. Nunquam enim finitis hæ duæ potentiæ in hoc vitæ curriculo acquiescunt. Est ergo aliquod infinitum bonum, proprium obiectum voluntatis, est aliquod infinitum verum, solum & summum obiectum mentis, cuius imagine impressa memoria humana in sempiternum delectetur. Perverse & impie Machiavelle, tu ipse nosti hoc verum esse quod dico; Provoco enim ad conscentiæ tuæ anguem, & morsum quē sentis, cùm furiis agitatus contra hoc infinitum bonum & verum dispures aut scribas. Anceps animi, vel potius attonitus hîc sum; nam quocūq; oculos meos converto, occultissimas proprietates rerū vocales in hac re, & quasi linguaces audio; sed ero brevis. Vnde sol (quæso) in vno loco gemmam, in alio aurum generandi vim habet? cui luna suam occultam proprietatem, mare post se trahendi, acceptam feret? quam causam reddes, cur magnes ferrum proprietate ad se alliceret? rationem nullam invenerunt philosophi, cur sanguis hircinus adamantem frangeret. Socrates obstupuit cùm Salamandram in igne perpetuò viventem videret; fabulam non dico, ambitiosus sum exemplis. Apem, hirundinem, araneam propono, in illis favum mellitum, nidum, & telam conficiendi vires, quæ omnem artem superent; & quorsum (quæso) nisi vt intelligas, in minutis & abiectissimis relucere infiniti artificis sapientiam? Res nulla naturalis viribus occultis caret, quæ cùm ab intellectu humano, qui est aliquo modo infinitus, non percipiantur, necessariò causam aliquam infinitiorem ipso intellectu arguunt; quæ causa Deus est. Medicus sum, Galene, da veniam tamen si te acrius accusem, quòd in libris De naturalibus facultatibus omnia naturæ ascribas, & in libris De vsu partium, in quibus profiteris Atheismum, coactus sis tamen confiteri Deum. Nam cùm admirabile artificium pedis, omniumque in eo compaginum attonitus inspexeris, mutato animo statim in hæc verba prorumpis: *Compono hîc profectò canticum in creatoris laudem, quòd vltra vires suas ornare voluit melius, quàm vllâ arte possint.* Sic rectè tandem ex opere excellenti ad sapiētissimum artificem pervenisti. Sed cur (quæso) in naturalibus facultatibus eandē causam vltra vires communis naturæ agentem non agnoscis? Cùm demonstrare non possis causam certā cur rhabarbarum bilem, cur agaricus

Lib. 3. de vsu partium. c. 10.

ricus pituitam, cur ſena melancholiam traheret, imò ſæpe coactus abditiſsimas proprietates rerum fatearis eſſe, quarum intellectus humanus non capit rationem; vt illam in ſtruthiocamelo devorandi & decoquendi ferrum, & illam in hæmatite ſiſtendi ſanguinem? Quid hîc vrgeo exemplis? certiſsimum eſt nullam eſſe vim propriam & formalem, in qua (vt ita dicam) cœleſte numen non lateat: oculus in ictu non videt ſine myſterio, auris in inſtanti non audit ſine miraculo, myſterijs & miraculis plena ſunt omnia, ſi vel intimam eſſentiam, vel vltimam formam, vel germanam vim & proprietatem conſideres; nam in hiſce ſingulis aliquid ſummum & divinum ineſt, quod ſummam & divinam cauſam loquatur. Omitto nunc proprias vires, ad communes venio, attingam ſolùm duas, quarum vna in motu, altera in quiete rerum omnium cernitur, loquar hîc quod ſuperiùs inſinuavi, nempe in rerum motu gyrum, fatum, divinam providentiam eſſe; gyrum, quia ſtadium naturæ ſemper res omnes circulariter quaſi percurrunt; fatum, quia mediis cauſis connexis ſic moventur neceſſariò; providentiam, quia in hoc motu & Olympo naturę, antequam attingant finem, non defatigantur, imò conſervantur in eo. Si hîc quæram à ſubtiliſſimo philoſopho quomodo rebus naturâ diſiunctiſſimis, numero infinitis, hęc vna proprietas naturaliter conveniat, vt in motu concordent optimè, & tamen in motu non quieſcant, donec infinito aliquo bono perfruantur; certè aut primam cauſam in omnibus communem hanc vim concedet, aut neſcio ſanè quod dogma et phătaſma aliter defendet: Poſtremò cum omnes philoſophi in hoc vno conſentiant, vim non ſolùm appetendi, ſed etiam (vt ita loquar) diligendi vltimum finem, rebus omnibus & ſingulis communiter à natura datam eſſe: non video quomodo tanta quies, tantus concentus & conſpiratio rerum fieret, ſi non eſſet numen quod efficeret; quippè cum res ſingulæ naturâ differant, nec non ſint infinita in rerum naturâ, quæ non aliter quàm ignis & aqua inter ſe repugnent, intemperiem hanc nihil niſi divina cauſa removere poteſt, vt naturæ vulnera ſanentur, omniaq; vnum in primâ cauſâ (in qua non eſt contradictio) fiant. Nihil hic dico de communi vi rebus omnibus etiam innatâ, vt cedant & obediant homini; quorſum tamen quæſo hęc vis data eſt, niſi vt homo divinam agnoſcat in rebus cauſam, cui ipſe inſerviret? Attexitur huic rationi alia à conſervatione rerũ, quæ magnum

Ratio à communibus facultatibus.

A conſervatione rerum.

magnum pondus & momentum rationis habet. Intelligendum hoc loco est, quòd conservatio rerum sit vel universalis, vel singularis; illa interna est, et essentiam in principiis; hæc externa est, & existentiã in accidentibus & effectis respicit: siue hanc, siue illam intelligas, divinam causam effectricem & conservatricem videas. Nam si res nulla (vt ante probavimus) sibi, cum nõ fuerit, essentiam dare aut assumere potuisset; pari ratione vel potiùs fortiore concludas, rem nullam posse, cùm sit, seipsam conservare: nam hoc ipsum cõservare, est bene esse, quod nihil à se, sed aliũde petit. At vnde hæc tota mundi fabrica sui conservationẽ peteret, nisi ab animâ mundi, quæ singulas partes mundi cernit? Pręterea, cùm ad conservationem mũdi omniũq; in eo requirãtur infinita potentia, sapientia maxima, providẽtia divina; necessariò sequitur, vt ipse conservator omnium possit, videat, operetur omnia. At quæ alia tandẽ causa tã potens, sapiens, & oculata est, nisi prima? illa igitur sola est, quæ providentiâ suâ non solùm vniversa sed etiam singularia dirigit & conservat. Nã quãvis sit quædam conservatio in proximis principiis finibusq; rerũ (vt in materiâ, formâ, ex quibus res quęlibet cõstituitur, & in bono ad quod destinatur) hæc tamen conservatio analogica est, non vnivoca, non perfecta, cùm non obstantibus principiis propriis, res naturales suum occasum, senectam, interitumq; sentiant. Non levis quidem opinio est optimorum philosophorum, & haud scio an ab Aristotelis ipsius iudicio penitus aliena, mundũ iã aliquantulùm cõsenescere, defluere & declinare. Sol enim nunc terrę multò propior, est quàm olim Ptolomęi & Hipparchi ętate fuit, aer corruptior est, aqua impurior est, terra languet, vita humana brevior, statura minor, vt effossa monumenta post aliquot secula manifestè docent. Opus ergo est infinitâ causâ vt conservetur. Nam sive in cõtrariis fluctibus iactetur, & per vicissitudines ortus interitusq; perpetuus fiat, sive dissolutione factâ ad suam causam redeat, opus tamen est divinâ causâ, sine quâ nec in successione existentiam, nec in perfectione, (vt ita dicam) quintam essentiam tutam habere potest. Nam omnia & singula in rerum naturâ, præter ipsam primam causam, à qua dependent; omnia (sint illa perfectissima) mutabilem secundùm philosophos naturam habent; imò ipsi spiritus, dæmones & incorporeæ substantiæ, quæ mori non possunt, mutari tamen & alterari possunt. Incommutabilitas ergo, vt ita loquar cum philoso-

phis,

Solus Deus incommutabilis.

phis, soli Deo, qui sapientiâ, providentiâ, bonitate facit, disponit, conservat omnia, simpliciter, per se & absolutè convenit, vt ille per se solus sapiens, solus videns omnia, solus bonus conservator, & custos omniū habeatur. Vltima ratio quâ scopus huius disputationis claudendus est (nè de infinito agens in infinitū excurrā)

Ratio à fine.

Omnia in mundo hominis causâ facta sunt.

à fine vltimo bonoq; perfecto trahitur. Hîc mecum considera, ô princeps animantium, quòd omnia sint in hoc theatro mundi ad tuum vsum facta; indoctus es, si hoc ignores; ingratus es, si nō agnoscas. Nam sol tibi lucem, cœlū influentiam, calorem ignis, aer anhelitum, aqua refrigerium, terra vestem, alimentum, medicinā tribuit. Quid opus est multis? te omnia effecta operáque naturæ, te (inquam) omnia veluti ducem & imperatorem agnoscunt

Homo non est summus imperator, neq; finis vltimus.

suum. Sed audi; imperator es, at nō summus; finis es, sed non vltimus: est enim potentior imperator, & excellentior finis, qui cū non esses omninò, tibi esse & bene esse dedit, quíque te ex cinere novum phœnicem excitabit, & in se conservabit semper. Ne-

Deus causa, primus motor vltimus finis omnium.

que hoc loco mireris quicquam, quòd Deus aliquando causa, aliquando primus motor, nonnunquam finis vltimus dicatur omnium; nam vt efficit, causa; vt dirigit, motor; vt cōservat rectè finis dicitur. Huc adde, id solùm perfectum finem rectè definiri, in quo est perfecta perpetuaq; quies, quodq; expetitur diligiturq; propter se: at nec in formâ propriâ rerum, quæ dissolvitur; nec in accidente aliquo, quod corrupto subiecto extinguitur; tanta quies tantaq; securitas esse potest. Relinquitur ergo, vt hic finis

Solus Deus vltimus finis.

sit solus Deus, in quo est summa quies sine motu, perpetua securitas sine metu, solida delectatio sine luctu, dilectio sempiterna sine odio interituque rerum, quæ in hoc fine vt in bono suo vltimo conservantur. Si plura de hoc argumento, à fine, scire desideres, legas Philonē Iudęum in libro De opificio mundi, in quo de hac re eloquenter & copiosè agit. Legas etiam nostrum Arist. qui tametsi adolescens, paradoxū illud defendit pertinaciter, ni-

Lib. 8. physi. & li. de generat.

Aristoteles Deum vnum agnovit.

Lib. 1. cap. 1.

mirum hunc mundum esse sempiternū; senex tamen, in libro De mundo ad Alexandrū cōscripto, sapienter mutavit cōsiliū, rationeq; vehementissimè illîc cōtendit, Deum vnum esse, eundemq; primam causam, authorem & effectorem omnium; quam sententiam illius fuisse constat, cùm in libro etiam primo Politicorum, mundum hunc habuisse initium disertis verbis insinuet. Non addam quę ex Metaphysicis adduci possunt de hac re argumenta, solùm hoc vnum vrgeo, metaphysicè & supra naturam

esse

esse naturę causam, id est (vt vtar verbo, & singulari numero quo vtitur Arist.) ipsum Deum, in quo, vt in vltimo & incommutabili suo bono, res omnes, ipsaq; natura conservatur. Et sanè hoc ipsum ratione cōstat. Nam si sit finis medius, idemq; finitus à quo, finis quoq; vltimus & infinitus erit, ad quem res omnes tendāt; & vt in illo fine, nempe medio, est aliqua perfectio, sed mutabilis, aliqua quies, sed mobilis & per accidens, vt aiunt: ita in hoc fine (nimirū vltimo) perfecta quies, & quieta perfectio, vtraq; perennis, incommutabilis, & sempiterna erit; nā si vim rationi, & pondus argumento addere discupias, hic finis nec ævo, vt finitus spiritus, nec tempore, vt mortale corpus, sed ipsâ ęternitate, vt Deus mensuratur: si ergo sit res aliqua quæ incipit & desinit, vt omnis corporeus effectus, & opus naturæ; si etiam sit res aliqua quę incipit sed non desinit, vt animus, necessariò sequetur, quòd sit res aliqua summa, vel rerum omnium potiùs causa, quæ nec incipit, nec desinit, & hic est Deus qui tempus, ęvum, & ęternitatem fecit: hic (inquam) est Deus qui exercitū huius mūdi regit, ad bellum disponit, ad pacem dirigit, ad victoriam ducit, ad gloriam & triumphū trahit. O terq; quaterq; beatos milites, qui sub hoc duce pugnent! nescio profectò quo me impetus huius causæ à portu iterū in altum rapit; non possum, vt velim, paucis concludere; nō possum finem, de infinito fine iam agens, invenire; addā hoc vnum, & non dicam plura. Simplicium gradus multi sunt, nam terra simplex est, aqua verò simplicior, aer & ignis inter elemēta simplicissima dicūtur. Si altiùs ascēderis, adhuc simpliciorē naturam in cœlo quàm in his omnibus invenies; hìc verò si animam humanam consideres, nullam ferè omninò compositionem reperies: at cùm nunc docta, nunc indocta, nunc bona, nunc mala, naturâ suâ mutabilis sit, & non absolutè simplex; erit certè in superlativo gradu (vt ita dicā) aliquid absolutè & incomparabiliter simplex, in quo nullum accidens inesse posit, nulla imperfectio, commutatio nulla, nulla alterationis species: & hoc est Deus, cui soli vera simplicitas naturæ, vera immortalitas, immensitas vera, & incommutabilitas conveniunt. Hunc verū Deū, simplicem, immortalem, immensum & incommutabilem, nunc spiritu quo possum simplici & immortali oro, vt in hoc opere illius solùm nomine suscepto, tenebras à me removeat, erroris scilicèt & ignorantię, nè de abditis & occultis naturæ causis scribens, ab authore naturę vnquam dissiliam. O Deus qui es verissimus fons lumi-

Ratione probatur finis vltimus & infinitus.

Probatio Dei à tempore

Deus absolutè & incomparabiliter simplex.

Oratio authoris ad hunc Deum.

luminis & æternæ sapientiæ, da mihi intelligẽdi acumẽ, retinẽdi thesaurum, recteq; philosophandi scientiam, vt, dum librũ hunc reconditæ naturæ aperiam, omnia in eo conscripta ad tuam gloriam, vsumq; Ecclesiæ tuæ referam & exponam. Habes (studiose lector) fundamẽtum philosophię, sine quo iacto philosophus verus aut sapiens esse non potest. Frustra enim & incassum studiis invigilas, otiosè laboras, si in primo limine philosophiæ hanc primam causam non discas. Nam quomodò rectè & sapienter de principiis, de essentiis & proprietatibus rerum naturalium dispu- tes, si causam ignores illam, à quâ sunt, cùm nõ essent, & ad quam cùm sint, motu, ordine, perfectione tendunt? Vis ergo esse philosophus, hoc est, studiosus veræ sapientiæ? hoc primum principiũ, hunc vltimum finem in ipso fundamẽto philosophiæ pone, disce adolescens, doce vir factus, senex agnosce hanc supremam & divinã causam effectricem, motricem, conservatricem omnium. Si adolescens aspidis caudâ & aculeo ictus, idest, voluptatum escâ & illecebris fascinatus, hoc primum principium neges; vir tamẽ, idipsum esse, ratione & philosophiâ demum persuasus crede; aliter senex Atheus fulmine conscientię percussus, vt omnes Athei de quibus vnquã legerim, nimis serò credes. Zeno philosophus ille fortiore argumento Deum esse non probat, quàm miserrimâ morte & exitu Atheorum, qui ferrum, flammã, aliaq; exquisita mortis tormenta sentientes, incipiunt Deum nominare. Stulte Caligula, vis esse Deus? cur antrum & angulum quęris cùm intonet cœlum? An Deus, fulmen aut strepitũ nubis times? Magnus Deus Alexander veneno sublatus est. Iulianus Apostata negans Deum, cõfossus miser perijt; & certo certiùs peribũt omnes, qui voce aut vitâ, clam aut apertè negant: ratio est, quia longissimè à maximo & incommutabili bono diffugiunt & distant; at privari hoc bono, est æterno malo cruciari. Si hîc me moneas, vt tãdem velum orationis contraham, libenter audio; nam vereor nè nimis longus & prolixus fuerim. Sed facilè dabis mihi veniã (studiose lector) si decrepitam ętatẽ, vel potius delirium huius mundi consideres, in quo hoc opus scripsi. Horrendum est dictu quidẽ (& tamen dicendũ) multi sunt hodie incredibiliter stulti, qui audeãt: cętera quis nescit? totus horreo verba repetere, qui (inquã) audeãt dicere (O tempora!) non esse Deũ. Istos si oraculis divinę philosophiæ vrgeas, fanatico quodã spiritu & furore perciti, hæc ipsa negant, & certè non mirum, cùm ipsum Deũ eorum authorem

Frustra philosophatur qui primam causam nõ discit

Miserrima mors Atheorum Deum probat

Senec. lib. de ira.
Sueto. in Calig.
Plutarch. in vita Alexand.

Stulti negant Deum.
Psal. 13. 1.

rem negent. Si non vidissem, si non audissem hęc mōstra, (Hacketum blasphemum illum Atheum, aliosq; ab inferis furenter excitatos scorpiones & locustas intelligo) certè tam multus, vehemens & copiosus in hac causâ non fuissem. Sed quoniam vidi nō solùm istos, sed istorum aliorūq; furias, satyrasq; volantes in Deum, in Dei verbum, in fidem, in ecclesiā & Academias, optimarū literarum asyla; operępretium esse putavi, bellum illis palam indicere, & rationis telis illorum insaniam, furorē, blasphemiā pro viribus configere, Deumq; in primis docere, sine cuius cognitione totū humanarū artium & scientiarum ædificium ruit. Philosophia enim non est philosophia, si Deum non sapiat. Gravissimis patribus, doctoribus & columnis ecclesiæ, sacra sua æternæ veritatis oracula relinquo, ex quibus in prophanos Machiavellanos, & gygantes furiosos istius ferreæ ætatis fulmina loquantur. Solū hunc vsum philosophię nunc quæro, vt in tractādis mysterijs naturæ, vi tantùm rationis & impetu isti terræ & gehennæ filij coacti, & cœlū esse, & cœli esse motorē agnoscāt Deū. Neq; est quidem hoc ipsum à studio philosophię, aut officio ipsius philosophi alienum, cùm & philosophia sit à Deo, & philosophus sit veluti canalis, per quē à Deo ad mortales hæc pars sapientiæ fluit. Philosophię ergo est & etiam philosophi, definire & docere causas rerū, at frustra definiunt docentq; causas, si ignorent causam omniū causarū primam. Nam vt sagittarii, quāvis lectissimi sint, nullo scopo proposito rectè sua tela non possunt dirigere: & vt gubernatores navis, licèt sint quidem expertissimi, polari stellâ incognitâ, sæpissimè in navigando errant: ita philosophi hunc scopū, hanc polarē stellā, idest, hoc primū principium & finē rerum omnium ignorantes, sapientiæ nomen aut philosophiæ studiū iniustissimè vendicant, turpissimeq; quidem in reserādis naturę mysteriis errant & hallucinantur. In circulo igitur & relatione ad hanc causam & finē, totius disputationis philosophicę axis & cardines volvi debēt. Vt.n. sidera iuxta polū fixa, movētur illa quidē ad motū orbis in quo sunt, sed nō cadunt, quia polū intuentur suū: ita pręcepta philosophorū & sapiētū, prope stellā, vt ita dicā, divinę sapientię posita, manebūt illa quidē firma, dēsisq; nubibus ignorātię & errorū dispersis, lucebūt magis, quia lumē suū à stellā sapientię q̄ sequuntur, petunt. Si hìc à me postules, vt, bello iā Atheis indicto, illorū tela retundā, & argumenta in Deum blasphema tollā; respondeo, me videre omnino nulla: ratio est, quia

Philosophiæ & philosophi est docere Deum.

Atheorum argumentis non respondet, quia nulla sunt.

Athei

Athei omnes insani sunt, monstra sunt, peiores belluis sunt.

Athei omnes penitus insaniūt, & ideo ratione carēt; mōstra sūt, & ideo lumine communis naturæ carent; imò longè deteriores belluis & monstris sunt, quia rationis & naturę luminibus extinctis, Deum negent, quem ipsæ bellue & monstra instinctu naturæ colunt. Si hîc vrgeas Diagoram, Protagoram, Epicurum, & nostræ ętatis Machiavellū, doctos fuisse, eosq; non negasse Deū sine aliquo prętextu rationis: respondeo iterū atq; iterū, eos non fuisse doctos, sed vel malis dæmonibus obsessos, vel idôlis istius mundi fascinatos, vel deniq; omni ratione & sensu privatos, pręter malitiā, blasphemiā, sapuisse nihil. Neq; est quod mirum hoc videatur tibi: Nam vt phrenitide aut maniâ laborantes, quamvis sint naturâ rationis compotes, omnem vsum rationis perdunt, eaq; loquuntur quæ à ratione & sensu sunt aliena: ita isti phanatici & furiosi homines, si homines dicendi sint, desperantes de salute suâ, aut furiis suorū scelerum vulnerati, aut fascinati illecebris istius mundi, aut malorū dæmonum (quorum mancipia sunt) suggestione impulsi, eructant ea quæ ab omni religione abhorrent, & non sunt inter mortales nominanda. Hæc enim vis est, vel potiùs virus regnantis peccati, vt tenebris plusquā Cymmeriis lumina mentis perstringat, omnemq; aditum pietati, rationi, cōmuni sensui, ipsiusq; naturæ monitis motibusq; occludat; ratio est, quia malus dæmon in arcē mentis irrepsit, in quâ ratio & cōsilium imperarēt. Quāobrē etsi rectè aliquādo & doctè isti Diagoristæ de rebus humanis aut loqui, aut scriptis aliquid mandare videantur, cave; nam non illi, sed ex illis dæmō, magnus sophista & impostor loquitur, qui arte fraudulētā escam proponit, vt hamo capiat & occidat; hoc quod ita sit, vt dico, hinc (meâ opinione) certè intelligas, quia de politicis & humanis sæpè nō malè, at de Deo, de religione, pietate, rebusq; divinis nūquā nisi flagitiosè loquuntur Machiavellani isti, quod certè non semper fieret, si impurus spiritus, qui est Deo in maliciā suâ sēpiternus hostis, ex illis non loqueretur. Vt ergo olim ex idôlis gentiū & falsis oraculis: ita nunc ex istis hominū spectris & vmbris loquūtur dęmones, iisdēq; tanquā organis & instrumētis vtūtur, vt omni de Deo & religione sensu sublato, omniq; vtriusq; metu extincto, ipsi solùm vt Dii colantur. Sed istos magos mundi magicis carminibus & incantamentis suis relinquo, nisi naturam, rationem, & philosophiam audiant, vt Deum (quem negant) auditis naturæ, rationis, & philosophiæ pręceptis, causam omniū primam, & vltimum finem esse fateantur.

Athei non fuerunt docti sed dæmonibus obsessi.

Dæmon ex ore Atheorū loquitur.

Abstra-

Quòd vna sit prima causa rerũ omnium naturaliũ, secundùm Philosophum, probatur.

Metaphysicè per

1 Abstractionem mentis, quæ infinitis ferè rerum naturalium ideis, in thesaurum suum veluti receptis, non acquiescat, donec vnam primã causam, vi sua subsistentem invenerit, quâ satietur.

2 Distinctionem multitudinis, quæ, cùm sit illa quidẽ in rebus naturalibus infinitior, necessariò ad vnam primam vnitatem reducitur, vndè incipiat & in quam desinat.

3 Comparationem, seu proportionem, minoris causæ; nam si vna forma minorem mundum, id est, si anima humana corpus humanum regat, necesse est vt sit anima vniversalis, id est Deus, qui mundum vniversalem regat.

4 Participationem perfectionis in rebus naturalibus, quarum perfectioni aliquid semper addi potest, & proinde erit aliquid necesse simpliciter, infinitè & incommutabiliter perfectum, à quo omnia vltimam perfectionem habeant.

5 Admirabilem subordinationem rerum, quarum vna alteri ordine & virtute subiicitur, & quasi subservit, vt cœlum terræ, terra homini &c. Est ergo vna causa infinita omnium, cui vniversa & singula subiici & inservire debent.

6 Considerationem rerum minimarum & vilissimarum in rerum natura, vt in musca attentè à nobis considerari non possunt multitudo membrorum, colorum varietas, distinctio officiorum, organorum aptitudo, dispositio partium, omniumq; mirabilis ordo, præter vitam, animam & essentiam, nisi coacti fateamur, esse primam causam quæ fecit; primam sapientiam quæ disposuit, divinam providentiam quæ conservat omnia: nam hæc temerè aut casu fieri non possunt.

7 Vnionem & concentum, qui concentus aut vnio (cùm res omnes & singulę in vniverso, naturâ, loco, proprietate sint distinctę, & earum permultæ planè contrariæ) esse non potest, si non sit prima & infinita causa, in qua vniantur.

8 Conservationem perpetuam rerum, quæ manifestè causam infinitam esse convincat, cùm tanta moles, tanta multitudo, decus & ordo rerum, sine infinitâ causâ & providentiâ planè conservari non possint.

Physicè, vt patet supra satis distinctè & apertè, in discursu ab essẽtia, motu, ordine, decore, seu figurâ, multitudine, mole seu magnitudine, vi propriâ, & cõmuni, conservatione & fine; quibus adiecta sunt argumenta ab æternitate, simplicitate, incommutabilitate, & absolutâ necessitate istiusmodi causę subsistentis, cum refutatione Atheorũ, qui flagitiosè contrarium sentiant.

Ethicè, per considerationem

Subiecti, nempe animi humani, cuius potétię aut partes præcipuè duæ sunt.

Voluntas, quę cùm sit naturâ suâ immortalis, non definit bonum appetere, donec ad bonum infinitum pervenerit, cuius fruitione & intuitu delectatur.

Intellectus, qui nunquã otiosus est in disquirendo vero, donec infinitum verum & incommutabile apprehenderit, cuius æternâ contéplatione gaudeat.

Obiecti, quod est virtus, eademq; aut.

Moris, vt vitæ bonitas.

Mẽtis, vt rei veritas.

Quę media & instrumẽta sunt in hac vitâ, quibus animus ad contéplationẽ ęternę bonitatis & veritatis vtitur; vtitur (inq̃) non fruitur: nã his ornat9 nõ quiescit, donec ijsdẽ in æternitate pfruatur.

Finis, qui est fœlicitatis, & hęc est vel

Activa, quę in vitâ politicâ & civili perfecta actio virtutis moralis dicitur. Cæterùm cùm sit alia vita mentis, alia vita totius hominis (secundùm Aristotelem) illa immortalis, hæc mortalis; vnam fœlicitatem activam finitam, alteram contemplativam æternam statuit: vt subiecti æterni (nẽpe animi) æternus finis, nempe Deus, habeatur.

Plato in Phædro.
Plotinus li. 4. cap. 1.
Arist. lib. 10. Ethic.

Contemplativa, quæ est (divino Platone attestante) vt coniungamur Deo, qui omnis beatitudinis fastigium, meta, & finis est. Nam (vt Plotinus illius discipulus & interpres ait) supremus hominis finis, supremum bonum est. Et Arist. etiam idipsum innuit cùm definiat fœlicitatẽ contemplativam æternam esse, quia mens, eiusdem subiectum, immortalis & æterna dicitur.

Habes (benigne lector) arma et nervos philosophiæ in hac causâ, quibus cõtra Atheos istorum temporum, ex castris naturæ, disputes. Adhortor tamen, quoniam Christianus sum, vt divinis testimoniis, verboq; Dei solùm subscribas; quippe hoc verbum vox & legatio est Dei, quæ æternâ (vt ita dicam) antiquitate, styli & sermonis maiestate, sinceritate scriptorum, consensu temporum, obiectorum (quæ

Exhortatio ad divina testimonia amplectenda.

(quæ sunt res gestæ & monumenta Dei) inconcussâ veritate, oraculorum certitudine, profunditate mysteriorum, præceptorum & consiliorum sanctitate, divinitate finis (qui est Deus) omnia scripta, acta & monumenta philosophiæ superat. O sacram maiestatem Bibliorum! ô ineffabilē divinitatem verbi! vnius versus in te lectio plus mouet quàm legio Oratorum. Simplex est oratio tua, & tamen diserta, humilis & tamen alta, facilis & tamen profunda, tempore scripta & tamen æterna, à mortalibus edita & tamen divina; lux cœli, lex Dei, vox veritatis, dux, via, & salus hominis. Quid addam plura? Si addam omnia quæ possim, addere non possum satis; nihil ergo addam, sed attonitus admirabor, & conabor suadere Atheis, vt credant huic verbo, quod tot seculis, contra tot & tantos hostes è flammis ereptum, in sinu Ecclesiæ conservatum fuit: si humanum fuisset, periisset certè, at diuinum est, et perire non potest.

Opp.

Hoc fundamentum rerum naturalium non ponit Aristo. ergo, vt illius interpres, non rectè procedis. Antecedens probatur; quia is solùm materiam primam, primam causam rerum naturalium posuit, vt liquidò constat in primo Physicorum.

Resp. *Causa prima duplex est, aut interna, sic materia; aut externa, eadēq; efficiens vel finis & sic Deus (secundùm Philosophum) prima causa rerum naturaliū dicitur, vt in sexcentis locis apud illum manifestè patet.* 7. & 8. lib. Phys. & lib. de Cœlo & mundo.

Opp. *Si Deus ponatur prima causa omnium, tum erat tempus in quo non erat mundus, sed hoc est planè contra Aristotelem, qui mundum sempiternum esse pertinaciter defendit: ergo secundùm Aristotelem, hoc omnino non ponitur fundamentum. Sequela maioris constat, quia res naturales, essentiâ suâ finitæ cùm sint, tempus suam mensuram habent, in quo primum suum esse acceptum prima causa ferant.*

Resp. *Prima vnitas causa in constitutione rerum, non semper mensuram temporis, sed aliquando rationem ordinis spectat. Quamvis ergo Aristo. in his libris Physicorum mundum sempiternum esse pertinaciter (vt ais) defendat, sic tamen defendit, vt æternitas simpliciter Deo, mundo verò tempus propriè conveniat. Nam etsi doceat, mundum & Deum, mobile & motorem tempore simul esse; nemo, vt opinor, est tam absurdus, vt putet philosophum existimare tempus in Deum cadere, aut tempore mensurari; quod quidē fieret, si crassâ Minerua axioma illud intelligatur. Sed proculdubio doctus Philosophus intelligit, simul esse quoad posse; quia hoc ipsum posse & esse idem sunt in Deo, in quem nullum accidens, nulla affectio, nulla mutatio cadunt, & cui omnia futura aut præterita sēper presentia sunt. Sic ergo mundū æternū esse defendit, quia, et si illius esse tēpore inceperit; in Deo tamē, cui futurum* Quomodo Arist. mundum sempiternum esse dixit. Lib. 3. Phys. cap. 4.

 præsens

præsens est ab æterno fuit: verum hoc esse quod dico, loca infinita apud Philosophum docent, vt in primis ille in 8. Physicorum, vbi confirmat mundum esse sempiternum. Illic enim Deum ens actu infinitum, immensum, ab omni materiâ separatum, Agens liberrimum, nullis omnino causis, effectis, aut mediis alligatum concludit: at qui potest esse actu infinitus, actu immensus, actu separatus ab omni materiâ, actu liberrimum Agens, si in relatione ad opera & effecta, cœlo, mundo, tempori & motui alligetur? In libro de Mundo apertissimè loquitur, Deumq; authorē & effectorem omnium appellat. Non minus disertè in libro primo Politicorum affirmat, mundum hominesq; initium & incrementum habuisse. Nemo sapiens negabit, quin in multis libris & locis Metaphysicorum demonstret philosophus, esse vnam primam, et infinitam causam, à qua res omnes suum esse sumant, nihilq; simpliciter & absolutè esse, præter Deum, qui solus incōmutabiliter manens, sine tempore & accidente, mutare possit omnia, ipse verò mutari non possit. In tertio de Animâ idipsum insinuat, cùm constantissimè affirmet, animā hominis non oriri ex traduce, aut materiâ aliquâ, aut vllâ potentia materiæ, sed incorpoream & immortalem esse substantiā, æuo, non tempore, mensuratam, hoc est, ex parte ante (vt aiunt) incepisse, definiteq; suum esse æternum ex parte post aliunde derivasse. At vnde quæso (cùm neq; à materià neq; à potentia materiæ) nisi à Deo, à Deo (inquā) secundū Aristotelem, qui alibi non dubitat affirmare, eandem divinitùs ad corpus accedere? Quid? an homo, minor mundus, incepit, tempore factus á Deo, & maior ille ab æterno fuit? certè non fuit, nisi intelligas, vt supra, esse & posse idem esse in Deo, cui futurum iam præsens est, cùm futuri & præteriti ratio & mensura solùm in res caducas & mortales cadat. Alia hic plura ex Arist. adduci possunt in hunc sensum loca, sed hæc nunc prælibata sufficiunt, ad insinuandam opinionem meam in ea tractanda quæstione, De æternitate mundi, quàm postea vberiùs demonstrabo. Neq; est quòd hoc loco quis existimet, me fiduciâ ingenij, aut arrogantiâ, paradoxum novum in defensionem Aristotelis invexisse, (quamvis, causam intuitus, existimaverim satis me valentem esse, qui docerem hoc verissimum esse quod dixerim) sed animum in hac re mihi dedit consensus quorundā doctissimorū, qui mecum idipsum ex Arist. verbis colligant, & idipsum mecum omnio sentiant. Si verò hìc communis me opinio recepta erroris arguat, ratione victus libenter cedam, meumq; fœlicem errorem, si error sit, revocabo: fœlicem errorem dico, respectu istius ætatis in qua vivimus, cùm mortales fallacibus & fucatis argumentorum vmbris decepti, longè aliter quàm Arist. mundum hunc actu iam existentem, credant esse æternum, indèq; occasionem & licentiam sumentes inaniter & flagitiose vivendi, nihil sæpius in ore habeant, quàm illud, vbi est promissio? vbi adventus eius?

Anima a Deo secundùm Aristotelem.

Epist. 2. cap. 3. divi Petri.

Opp.

Opp. *Si esse mundi ab æterno fuit in primâ causâ, vt ais, tū vel quoad rem, vel intentionem fuit; nam medium non datur: quoad rem dicere non potes, quia reale principium tempore (vt ais) habuit. Quoad intentionem dicere nō debes, nam si dicas, Platonis ideas infers, quas ipse Aristoteles vehemēter negat.*

Resp. *Cum esse & posse idem esse in Deo ex Arist. modo docuerim: intellexi hoc ipsum quoad incommutabilem essentiam divinam, cui omnia futura præsentia sunt, idq; ineffabili modo: cui (inquam) omnia futura præsentia sunt, non quoad realem existentiam, vt sol in cœlo, aut quoad intentionem & abstractam ideam, vt forma domus in mente artificis, sed vt certissima effecta in primâ causâ & principio suo, idq; antequam actu effecta sint. Nam vt intentio rei futuræ ens actu est in animo, tanquam in causâ et principio suo, quamvis res ipsa, cui propriè inest hac intentio, non existat: ita (si liceat magna cum parvis, divina cum humanis comparare) mundus ab æterno ens actu in primâ causâ fuisse dicitur; de futuris hîc necessariis, non contingentibus loquor. Si dicas, me hoc loco per intentiones rerum futurarum in mente divinâ, nihil aliud quàm ideas Platonicas posse intelligere, Deūq; hoc modo exemplaribus formis in creatione mundi alligare, quod Arist. negat; Respondeo, te malè verba interpretari mea. Nam mundum, non speciem aut ideam mundi, ab æterno (respectu Dei) fuisse dixi: similitudine tamen (quæ non est semper eadem per omnia) hoc ipsum docui, vnde hoc argumentum peto. Si intentio rei futuræ ens rationis actu sit, diu antequam res ipsa constituatur, si (inquam) sit ens actu, in principio finito, nempe animo hominis, multò magis in Deo, principio rerum omnium infinito, mundus ab æterno ens rei esse potuit; non ens rei existens, sed subsistens modò.*

Opp. *Hoc posito, Deum esse causam omnium, si dicas illum omnia finxisse ex nihilo, negas Aristotelem, si verò ex alio principio, negas fidem; sic lupum auribus (vt aiunt) tenes, quocunq; te verteris.*

Resp. *Liceat mihi (quæso) iterum parva cum magnis, docendi causâ, conferre. Vt ergo intellectus humanus in se conversus, sæpissimè proprio suo lumine aliquid, quod non est, concipit, & tamen hoc ipsum conceptum ens revera est in eodem intellectu, quod ab alio principio nisi a solo intellectu non oritur: ita multò magis omnia in hoc vniverso à solo Deo, sine ope alterius principii, per infinitam in eo potentiam (quam non negat Philosophus) fiunt. Cùm ergo dicat philosophus* ex nihilo nihil fieri, *intelligit, quoad causas physicas, non quoad Deum, quem nullis mediis aut causis astrictū & obligatum vult; vt constat in formâ hominis, intelligentiis, omnibusq; incorporeis substantiis, quas immediatè à Deo, sine vllâ aliâ subiectâ materiâ esse, manifestè confitetur.*

An positâ primâ causâ, animæ humanæ cognitio sit naturali etiam philosopho necessaria? &, An eadem sit naturalis, docente Philosopho?

MAGNVM volumen naturæ totus mundus est, parvum compendium homo. In titulo voluminis, Deus author & causa omnium, maiusculis litteris, id est, elemētis, sphęris cœli, & syderibus pingitur. In compendio, matutina quasi stella eiusdem causæ, id est, anima humana continetur. Vt enim prima causa, quæ est divina & infinita, efficit omnia: ita anima humana, quæ est divinitùs data, percipit omnia. Cognitâ ergò vtcunq; primâ causâ, eiusdemq; cognitione tanquam fundamento positâ, & probatâ philosopho necessariâ, in progressu operis vt ædificium perfectius fiat, scientia etiam animæ quærenda & habenda est: nam aliter philosophus non facilè intelliget, quæ materia, quæ forma, quæ instrumenta & ornamenta sint ad hoc opus iā astruendum necessaria. Quomodo enim intelliget, si animā, cuius vi & lumine hæc omnia intelligit, penitus ignoret? sed, vt rē ipsam aggrediar, duo in hac quæstione consideranda sunt: necessitas cognitionis, & cognoscendi modus; An (scilicet) sit naturalis. De necessitate cognoscendi animā dubium hoc esse potest, An ea sit simplex vel respectiva, vt aiunt; simplicem & absolutam necessitatē esse permulti negant, quia nō cognito quid sit anima, intelligi tamen possunt mysteria philosophiæ. Nā vt rectè aliquis possit distinguere colores, & de illis judicare, tametsi solem definire non possit, cujus radijs illustratus colores cernat, & distinguat: ita potest quidem philosophus præclarè & sapienter demonstrare mysteria philosophiæ, licèt animæ essentiam ignoret, cuius lumine viribusq; adiutus hæc ipsa percipit. Non ergo opus est hanc animæ scientiam in ipso limine & ingressu prælibare; satis est philosopho intellectum docilem secum adferre, vt aperto libro philosophiæ, naturæ arcana demonstrata aptè & intelligenter percipiat. Sed parum attendunt isti, quicunq; sint; nam dispar & admodum dissimilis est modus percipiendi colores per sensum, & res naturales per intellectum, primam potentiam animæ: colorum enim iudex est oculus, vt sunt res numero actuq; singulares; rerum autem naturalium iudex est animus, vt sunt notiones vniversales mētis, quæ (vt in hoc proœmio Physicorum docet philosophus) nobis magis nota sunt quàm naturæ. Necessitatem ergo pono, eandemq; absolutam præcognoscendi animi, quo intelliguntur omnia; quia aliter nec modum cognoscendi, nec in qua parte animi cognoscentis ponenda sit philosophia (horum omnium scien-

Duo cōsiderāda, necessitas cognitionis, et cognoscendi modus.

Necessitas cognoscendi animū simplex et absoluta.

ſcientia) intelliges. Non modum, qui à philoſopho multiplex diſtinguitur, & quoad nos, & quoad naturam: quoad nos iterùm, aut ab externâ potẽtiâ animi, vt à ſenſu, aut ab internâ, vt à phantaſiâ, ratione, mente, eâdemq; ſimplici vel compoſitâ, agente vel patiente, practicâ vel contẽplativâ. Hiſce iã omnibus ignoratis de modo, oſtẽde (ſi poſſis) partẽ animi, in qua ineſt phyſica hęc cognitio, ars, aut ſciẽtia; imo hoc addo, ꝙ his incognitis, plane etiã neſcias an ſit ars vel ſciẽtia: & ſi ſit ſcientia, an ſit ea rerũ vel intẽtionũ, an ſit practica vel ſpeculativa; hęc inquam omnia ignorare neceſſe eſt, ſi animã ipſã ignores, cui hęc omnia inſunt. Percurram hîc breviter prolegomena huius ſcientię, & tamẽ ab inſtituto meo nõ diſſiliã. Primùm ergo quæro, quid ſit philoſophia? ſi dicas generatim, eſſe ſtudiũ ſapientiæ, aut ſcientiam rerum tam divinarum quàm humanarũ; vel ſi ſpeciatim definias, eſſe ſcientiam rerum naturalium motui ſubiectarum; demonſtra mihi (cùm hîc mentio facta ſit ſapientiæ & ſcientiæ) vtrùm hi duo habitus, nempe ſapientia & ſcientia, ſint virtutes mentis aut moris: ſi habitus mentis eſſe reſpõdeas, dic mihi quomodo id ſcias, ſi quid ſit anima humana, cuius pars hæc eſt, omnino nõ intelligas. Iterum quæro, quomodo dividatur philoſophia; ſi generatim dicas, dividi in naturalẽ, moralem, & rationalẽ, vt omnes ſub ſe artes comprehendit; vel ſi ſpeciatim reſpondeas, diſtribui in phyſicã, mathematicam, & metaphyſicam, quę triplici abſtractione mentis inter ſe diſtinguuntur, peto quâ ratione intelligas moralem illam partem philoſophiæ in voluntate, naturalẽ & rationalem in mente, tanquam in diſtinctis & propriis ſuis ſubiectis collocari, ſi ignores penitus has partes animi in quibus hærent & collocantur. Præterea, cum abſtractiones omnes, ſive re, vt phyſicæ, ſive ratione, vt mathematicæ, ſive re & ratione, vt metaphyſicæ, ſint ſolùm operationes mentis: nõ video quin ſis in his rebus Hypſeâ (vt aiunt) cęcior, ſi animũ ipſum definire & dividere nõ poſſis, cujus ſolius vi hæ omnes abſtractiones fiant. Poſtremo, ſi ſciſcitetur aliquis, an phyſiologia ſit ſcientia practica, cuius finis eſt opus vel actio, aut ſpeculativa, cuius finis eſt ſola cognitio rerum quas tractat, ignoranter quidem reſpondebis, ſi practicum & ſpeculativum intellectum diſtinguere & definire non poſſis, vnde iſtud ſcientiarum diſcrimen naſcatur. Exempli cauſâ, dic philoſophiam naturalem eſſe ſpeculatiuam ſcientiam, vt eſt, peto tamen quomodo hoc fiat, cùm in rebus ſenſibilibus, vt in elementis verſetur? reſpondes fortaſſe, per abſtractiones vi mentis à rebus ſic exiſtentibus factas; rectè quidẽ; nam ſic eſt reverâ ſcientia. Sed otioſè de abſtractionibus loqueris, ſi nec modum abſtrahendi, nec principium, id eſt, animum (cuius primâ facultate

Ratio a philoſophię definitione.

A diviſione philoſophię.

Ab operationibus mentis.

A fine.

 cultate

cultate, idest mente, abstractiones fiunt) recte non intelligas. Huc addo illud primo intuitu paradoxum, quod habet philosophus in præfatione huius primi libri; nimirum, vniversalia esse nobis priùs nota quàm singularia, cùm in Primo Analyticorum videatur planissimè huic contrarium defendere. Pugnantia hęc loca reconcilia (si potes) naturâ animæ incognitâ; at illâ cognitâ & perspectâ facillimè potes, docendo, aliquid à nobis primùm confusè sub ratione vniversalis, deinde distinctè sub ratione singularis percipi. Concludo ergo, simpliciter necessariam esse philosopho naturali cognitionem animi, in cuius primâ & palmari (vt ita loquar) facultatulâ, nempe intellectu, vt in proprio suo subiecto ponitur, & cuius vi solâ ab aliis scientiis optimè distinguitur: & deniq; huius lumine omnia obiecta illa per abstractiones mentis à causis demonstrantur. Tempus me deficeret annumerantem omnia, quæ possum ex Aristotele, de hac re argumenta; pauca, præter hæc quæ attuli, nunc sufficient. In vltimo cap. Primi libri Ethicorum, quorsum quæso Arist. tam sæpe, tam necessariò requirit animi cognitionem, vt necessariam ad moralem philosophum, nisi vt intelligeret, virtutes mentis in intellectu, virtutes moris in voluntate, ipsos affectus in appetitu sensitivo, eodemque irascibili aut concupiscibili collocari? nam (vt illìc ait) non est virtus in ea animæ parte, quæ vegetatrix dicitur. Etenim illa maximè in somno per calorem & nutritionem vivit, at bonus à malo per somnum non distinguitur; sic, vt vides, illìc dividit animam in suas potentias & partes, eiusdemque notitiam morali philosopho aliquâ ex parte necessariam esse confirmat; naturali ergo philosopho eiusdem cognitionem multò magis necessariam existimamus esse, non solum ob causas quas diximus, sed etiam quia eandem vt formam hominis physicam & naturalem tractat. Physicam & naturalem dico, vt in Libris de Animâ apertè constat. Sed hìc malè ne interpreteris hæc verba mea, cùm animam humanam physicam & naturalem hominis formam dixerim. Nam distinguo de animâ, quòd duplicem naturam habeat, comparatam vt est actus, absolutam vt est spiritus; priori modo forma physica, posteriore vero modo forma metaphysica vel absoluta substantia, & incorporea, per se subsistens dicitur. Hinc secunda pars quæstionis eminet discutienda, nimirum, vtrum animæ humanæ doctrina sit naturalis? Est ea quidem naturalis, vt anima pro actu & formâ corporis organici, vitam habentis in potentiâ sumitur: verùm enim verò si pro separatâ substantiâ corporis experte sumatur, illius scientia

Cap. 13.

metaphysica est, in quâ inter intelligentias, aliosque spiritus, divinæ essentiæ quasi radios, rectè annumeratur; hoc dico, non quòd non sit res planè divina, dum sit in corpore, in quo minoris mundi veluti globos vertat; sed quia hoc carcere inclusa minùs luceat, quàm cùm ad libertatem suam vinculis liberata evolet, redeatque ad primam causam, à quâ proximè & immediatè suum esse spirituale sumpsit. Si plura argumenta ad confirmationem huius opinionis postules, verbo sic accipe. Anima, vt est actus corporis, est vera forma hominis: scientia autem hominis est naturalis: ergo etiam & animæ scientia est naturalis. Præterea, Aristot. distinguit, definit, dividit animam in hac parte philosophiæ, eandemque fixo & definito tempore ad docilem & præparatâ materiâ, non aliter quàm alias formas physicas, docet accedere; illius ergo doctrina est naturalis. Cùm hîc dico, non aliter animam rationalem ad corpus humanum præparatum accedere, quàm alias formas naturales; intelligo animam in comparatâ & respectivâ naturâ suâ, quâ, vt actus, informat corpus; non in simplici & absolutâ essentiâ, quâ vt spiritus per se subsistit. Postremò, animæ scientia est physica, quia ipsa anima generationis humanæ naturalis finis est, finis (inquàm) non quòd per præcedentes dispositiones educatur ex potentiâ materiæ, sed quia in instanti, in quo disposita est materia, producatur à Deo, & corpori humano copuletur. Hic finis, hæc vnio res naturales sunt, & non sine motu naturæ fiunt: scientia ergo animæ naturalis est, in quam hic finis vnioque cadunt. Quid opus est verbis? huc tendunt omnia quæ diximus, nempe vt constet, scientiam animæ humanæ philosopho esse simpliciter necessariam. Nam vt architectus, non solùm scientiam operis quod facit rectè tenere debet, sed etiam & vsum instrumenti, quo omnes partes ædificii pulchrè concinnentur, suisque coaptentur locis: ita philosopho non solùm est necessaria confusa cognitio suorum principiorum, sed etiam certa scientia animæ, quæ est & subiectum, in quo illius scientia ponitur, & instrumentum, quo omnes in Philosophiâ demonstrationes & ritè fiunt, & disponuntur. Ab hac enim scientiâ animæ, & vis sciendi, & ordo procedendi, & demonstrandi ratio, & methodus disponendi omnia in philosophiâ pendent. Vis sciendi, per abstractionem rerum vi solâ mentis factam, procedendi ordo, per cognitionem causarum solùm animo propriam, demonstrandi ratio, per conclusionem à causis solùm intellectui notam, ad effecta; methodus disponendi omnia

Anima in corpore existens divina, sed multò magis cùm à corpore sit liberata.

Philosopho non solum cõfusa cognitio suorum principiorum necessaria, sed etiam certa scientia animæ.

omnia per comparationem ipsius intellectus, qui nunc ordine naturæ, à causis ad effecta, nunc ordine disciplinæ, ab effectis ad causas, in præceptis philosophiæ vtitur. Crassa ergo erit ignorantia omnium in philosophiâ, si scientia mentis humanæ desit, quæ aliquando ab externis sensibus rerum obiectarum species assumptas percipit, aliquando verò ab internis sensibus, (phantasiam, cogitationem, memoriam intelligo) easdem species, veluti in se reflexas, accuratiùs discutit & definit, aliquando proprii luminis radiis illustrata, verissimas demonstrationes rerũ divinarũ facit. At quomodo istæ sciendi rationes & formæ intelligi possunt scientiâ animi ignotâ, in quo tam varia & multiplex potẽtia sciẽdi inest? Vsus huius quæstionis discussæ duplex est: cognitio Dei, cognitio animi, in quo Dei expressa imago inest; vtraq; philosopho naturali (vt iam docuimus) simpliciter necessaria: quippe sine Dei cognitione turpiter errabit philosophus, ignorãs primam causam, à qua fiũt & ad quam referantur omnia: sine cognitione autem animi ignoranter procedit philosophus, ignorans sciendi ipsum subiectum, modumq; percipiendi obiectum & finem suum. Imò sine hac cognitione nomen sapientis vendicare non potest philosophus; nã qui potest esse sapiens ille, qui seipsum nesciat? at nescit seipsum si suum ignoret animum, cuius scientia vera humana sapientia dicitur. Quippe si res quælibet sit nihil aliud quam forma sua, & si anima compos rationis & philosophiæ sit forma hominis; sequitur, quòd sine cognitione animæ, homo seipsum penitus ignoret. Philosophus ergo non est habendus sapiens aut doctus, qui in ipso primo vestigio & ingressu ad philosophiam hæc duo non discat; Nosce teipsum, Agnosce Deum: nosces autem teipsum, si animæ scientiam teneas; & agnosces Deum, si omnes subalternas causas rerum in philosophiâ tractatas, ad primam causam naturę sapienter referas. Intuere fabricam naturæ & portam philosophiæ, aureis certè literis, nempe stellis in cœlo, & punctulis distinctis, in centro mundi, hæc duo scripta et insculpta videris: Nosce teipsum, Agnosce Deum. At dices ex Aristotele, scientiam animæ esse difficillimam. Agnosco sententiam Aristot; sed addit, esse divinissimã pulcherrimamq; omnium. Si dicas ex eodem philosopho, cognitionẽ Dei acquiri non posse, quia illius essentia infinita est, quæ finito animi circulo, aut potiùs centro, comprehendi non potest: respondeo, vt supra, per posteriora, id est, per effecta cognosci posse. Cũ ergo hoc loco cognitionẽ Dei animiq; humani, in primis necessariã philosopho esse defendã, respectiuã (vt aiunt) nõ absolutã scientiã requiro. Respectivã (dico) quâ homo animo in effectis cõcipiens Deũ, per gradus

Vsus quæstionis huius secundæ; cognitio Dei, cognitio animi.

Philosophus non est sapiens, aut doct9, q̃ non didicit Deum et seipsum cognoscere.

Quomodo seipsum noscat, quomodo Deum agnoscat quispiam.

Cap. 1. de Animâ.

dus veluti aſcendat & deſcendat, donec occultiora naturæ oracula & myſteria viderit. Quamvis attonitus ergo, nemo deterreri aut reſilire debet à ſtudio philoſophiæ, quia res cognitu difficillimas aliquando tractet; ſed eò magis incitari ad amplexum eiuſdem, quia in ipſâ difficultate & obſcuritate rerum, ſplendorem quaſi ſolis intuitu mentis videat. Concludam verbo: ſol philoſophiæ Deus eſt, radius huius ſolis anima; ſol lucet, ſplendet radius; ad ſolem referũtur omnia ſydera, ideſt, omnia præcepta philoſophiæ; radio ſolis, ideſt, animâ ſapientis concipiuntur hæc præcepta & illuſtrantur; perge modò & aperto volumine philoſophiæ attentè quæ ſequuntur lege.

Tria in hac quæſtione ſũt conſideranda.

1 Doctrina animæ, an ſit philoſopho naturali neceſſaria? hæc neceſſitas cognoſcẽdi animã probatur,

1 A communi ratione ſubiecti; quia philoſophia (ſciẽtia cùm ſit) in animo, vt in ſubiecto, collocatur.

2 A diſtinctione animæ in potentias ſuas, quibus ignotis, incertum eſſet philoſopho, in qua parte animæ, vt in proprio ſubiecto, ponatur philoſophia.

3 A diſtributione philoſophiæ in moralem, quæ in voluntate; rationalem, naturalem, metaphyſicam quæ in intellectu variis modis ponitur.

4 Ab expoſitione ſeu interpretatione nominis, nempe practicæ & contemplativæ ſcientiæ, quæ nominis interpretatio rectè à philoſopho intelligi non poteſt, ſi intellectus practici & contemplativi, ſimplicis & compoſiti, agentis & patientis, philoſopho non innoteſcat diſtinctio.

5 A modo percipiendi obiecta, per multiplicem abſtractionem phantaſmatũ à rebus, à ſenſibus, ab vtriſq; qui modus penitùs ignoratur philoſopho, ſi varia & multiplex operatio animi abſtrahentis & percipientis formas non intelligatur.

6 Ab ordine procedendi in philoſophiâ naturali, à cauſis (ſcilicet) ad effecta, à ſimplicibus ad compoſita, ab vniverſalibus ad ſingularia, à confuſis ad certa, à rebus intellectui obiectis ad ſenſibilia; at quomodo poteſt philoſophus docere cauſas, ſimplicia, vniverſalia, confuſa & intelligibilia eſſe magis nota nobis, ſi animæ notitiam penitus ignoret?

7 A comparatione minoris; quia ſi animæ cognitio ſit neceſſaria morali philoſopho (vt in 1. lib. Ethic. docet Ariſt.) multò magis erit neceſſaria naturali philoſopho, qui eandem formam hominis eſſe definit, eiuſdemque partes, vires & potentias ex officio diſcutit.

8 A duplici vſu animæ, quem philoſophus in duplici virtute animæ ponit; nempe in intelligẽtiâ habitu principiorum, quâ docet, accedentes ad philoſophiam principiis credere ſine contradicendi ſtudio; & in ſcientiâ quâ per ipſa principia omnia naturæ effecta optimè firmiſſimeq; demonſtrat.

Natura.

2 Natura animæ, An (ſcilicet) anima ipſa ſit forma naturalis? hîc intelligẽdum eſt, duplicem eſſe naturã animę.

- Cõparatã vt eſt actus corporis, & ſic eſt forma phyſica, naturalis: quod probatur,
  - A definitione formæ naturalis, quæ rei quam informat, dat nomen & eſſe; & ſic anima homini.
  - Ab ordine generationis, quia ad præparatam materiam, nempe corpus humanum, fixo & præfinito tempore accedit.
  - A potentiâ naturali, quia vires homini generandi, vigendi, ſentiendi tribuit, & tamen eſt vna in homine ſola anima.
  - A fine, quia in diſſolutione corporis definit hæc reſpectiva natura, vt eſt actus, quamvis in abſolutâ naturâ maneat.
- Abſolutã vt eſt ſpiritus, & ſic non eſt phyſica, ſed metaphyſica forma, vel potiùs ſimplex & abſoluta ſubſtantia, per ſe ſubſiſtens, incorruptibilis & æterna.

3 Vſus hui9 diſcuſſæ queſtionis conſiſtit in relatione, vel

- Internâ & metaphyſicâ, vt homo, ſuæ ipſius animæ cognitione ornatus, & ſeipſum noſcat & agnoſcat Deũ, à quo (ſecundum philoſophos) immediatè formam tam excellentem & divinam ſumpſit.
- Externâ & phyſicâ, vt philoſophus à cognitione animæ exorſus, meliùs in demonſtrandis abditis rerum cauſis, & oraculis naturæ procedat, totamque philoſophiam tandem abſoluat, quæ in ſolo animo humano, vt virtus in ſubiecto, regina in ſolio hæreat luceatque.

Opp. *Ariſtoteles in præfatione Phyſicorum nulla omnino verba de animæ cognitione, aut de illius cognoſcendæ neceſſitate facit: ergo ſuperflua & otioſa videtur eſſe hæc tota de animâ diſceptatio.*

Reſp. *Et antecedens & argumentum nego: antecedens, quia etſi mentio non ſit facta explicita (vt aiunt) implicita tamen mentio facta eſt, cùm apertè doceat philoſophus, univerſalia eſſe magis nobis nota, quàm naturæ; quaſi diceret, duplicem eſſe notitiam animæ, confuſam & diſtinctam; priori modo univerſalia eſſe magis nota nobis quàm naturæ, poſteriore verò non eſſe. Et iterùm hoc ipſum inſinuat, cum doceat, ſequendum eſſe ordinem naturæ, non diſciplinæ in hac ſcientiâ; quaſi diceret. Animus philoſophi per intellectum incipere debet à cauſis rerum, quod quidem ſapienter agere non poteſt, ſi animi partes philoſophus non intelligat, quarum virtutibus, ideſt, intelligentiâ in principiis, & ſcientiâ in effectis exponendis vtitur. Verùm ſi concedatur eſſe verum, argumentum tamen non ſequitur; quia, licèt Ariſt. hoc loco nulla omnino verba de animâ, aut de cognitione animæ, aut de ordine procedendi in philoſophiâ feciſſet; alibi tamen de hiſce omnibus facere potuiſſet*

ut quidem fecit in Libris illis Analyticis, in quibus, ex proposito & apparatu, sapienter & copiosè de multiplici motione animæ, de multiplici abstractione formæ, de multiplici ordine procedendi in scientia, de multiplici deniq; usu huius cognitionis disserit. Huc addi etiam possunt permulta ex Libris illis præclaris de Anima conscriptis, quæ omnia in eundem sensum tendunt. Superfluum ergo fuisset, si hîc idem iterum voluisset saxum, cùm illic satis dixerit, præsertim in libris Demonstrationum: unde unusquisque satis abundè præceptorum possit colligere, quæ arti (cuius est studiosus) accommodet, ut hoc loco equidem nunc feci in philosophia.

Opp. *Absolutè & simpliciter id necessarium dicitur, sine quo aliquid esse non possit: sed philosophus esse potest sine cognitione animæ: ergo cognitio animæ non est philosopho absolutè & simpliciter necessaria. Maior propositio est à definitione necessarij; Minor probatur, quia ut artifex potest opus suum perficere sine cognitione instrumenti: ita philosophus potest artem suam discere sine cognitione animi, qui philosophi instrumentum est, quo usus, mysteria, & præcepta naturæ percipit.*

Resp. *Animus non rectè philosophi instrumentum dicitur; est enim potius sciendi principium, & philosophiæ subiectum, sine cuius cognitione, nec philosophus, nec philosophia esse possunt. Nam hoc dempto lumine (notitiam animi intelligo) philosophus in densas tenebras ignorantiæ incidit, ut diutiùs philosophus non dicatur. Hîc autem philosophum, non simpliciter ut hominē accipio, cui nullum accidens absolutè & simpliciter insit necessariò; (nam si tollatur hæc animæ cognitio, hominis tamen substantia manet:) sed hîc per philosophum, virum sapientem aut sapientiæ studiosum intelligo, qui istâ cognitione animi sublatâ, tollitur. Nam, ut rectè Aristot. & Agricola docent, quamvis sapientia non sit de naturâ hominis, est tamen de naturâ sapientis: & sic licèt scientia animæ non sit necessaria viro, est tamen simpliciter necessaria philosopho, qui sine eâ indoctus, non sapiens dicitur: &, ut retorqueam gladium, quem acuis, in tuum ipsius iugulum, dico, quòd sicut medicus non est dicendus medicus, qui scientiam morbi, quem curat, & notitiam etiam medicinæ, quâ curat, ad unguem non teneat: ita philosophus non est dicendus philosophus, qui scientiam rerum quas tractet, & notitiam animæ, quæ res subiectas doceat, non apprehendat.*

Opp. *Scientia animæ est metaphysica: ergo naturali philosopho non est necessaria. Antecedens probatur, quia ipsa anima est res metaphysica, cùm sit substantia incorporea, per se & vi suâ subsistens, spirituique in rectâ lineâ substantiæ subalternatim supposita. Ratio tenet, quia illarum*

rerum

rerum cognitio solùm est necessaria naturali philosopho, quæ naturæ & motui sunt subiectæ, aut saltem, quæ ad subiectum attributionis in philosophiâ sunt reducta: at anima humana, cum sit spiritus, nec naturæ, nec motui subycitur, nec ad subiectum attributionis, nempe corpus mobile, circa quod versatur philosophia, omninò reducitur: (res enim non mobilis sed movens est anima) ergo illius cognitio non est necessaria.

Lib. 1. de animâ cap. 3.

Natura animæ duplex.

Resp. *Distinctio superiùs allata, de respectivâ & absolutâ naturâ animæ, vim istius obiectionis tollit. Concedo enim, animam in absolutâ & simplici suâ essentiâ consideratam, esse substantiam metaphysicam, eiusdemq; scientiam eidem divinæ parti philosophiæ esse subiiciendam: at si in comparatâ naturâ consideretur, ut præparatâ materiâ & definito tempore ad corpus accedat, idemq; informet, definiat, & essentialiter distinguat; omnino physica est, nec non illius scientia est naturalis, naturali philosopho cognitu necessaria.*

Lib. 1. de animâ text. 1.

Oppo. *Replicatio in hoc responsum esse potest disceptatio Philosophi in tertio De animâ, vbi de separatione, de immortalitate, de proprio lumine, de incorporeâ & spirituali essentiâ animæ frequenter agit.*

Text. 18. 19. & 20.

Resp. *Dicendum est, propositum esse Philosopho, in illo libello de physicâ cognitione agere, obiter tamen, ut excellentia illius formæ magis elucerèt, metaphysicam & divinam habere essentiam, sæpe appositéq; insinuat.*

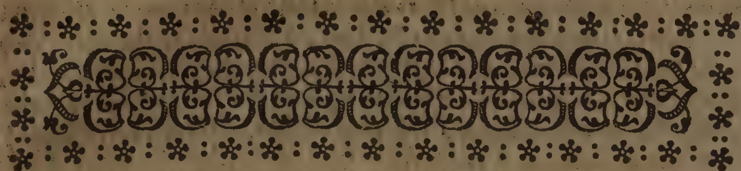
Oppo. *Aristoteles ipse fatetur, animæ scientiam esse rem cognitu difficillimam; nè ergo illius difficultate à studio philosophiæ quispiam deterreatur, probabile non est, eum putasse eiusdem cognitionem inprimis philosopho necessariam.*

Lib. 1. de animâ text. 4.

Resp. *Ut spes inveniendi thesaurum, labores leves altiùs effodientibus, nullos effosso perfruentibus efficit: ita animæ scientia (sit illa difficillima) propter reconditum in eâ thesaurum sapientiæ, omne tædium & difficultatem tollit, hominemq; philosophum incredibili desiderio & ardore novas (quasi) gemmas inveniẽdi accendit.*

LIBRI

LIBRI PRIMI.

CAP. I.

Vtrum universalia nobis sint notiora quàm naturæ?

GGRESSVRVS provinciam, quam suscepi, occultiora naturę & philosophię mysteria demonstrandi, rescindo equidem permulta, quæ in commentariis meis olim inserui. Nomen (scilicèt) Authoris, subiectum operis, analysin textus, tritas ferè omnes quęstiones, variaq; plurimorum interpretum testimonia & opiniones; quæ ideò omnia rescindo, quoniam à primariis & palmariis philosophis, quos supra honoris causâ nominavi, vberiùs quàm à me posśint, demonstrantur. Cæterùm vt medicus rectè præstat officium, qui aliquando externâ cute, figurâ, partibus, & lineamentis corporis humani intactis, nervos, venas, arterias, aliasq; secretiores partes corporis arte suâ disquirit: ita labor hic meus in abditis & arcanis naturæ recessibus aperiendis (aliis magis notis controversiis relictis) nō erit (vti spero) ingratus, non erit inutilis. Pergam igitur, & passim ex textu Arist. tanquam ex fonte, puriores aquas promere & haurire contendam. Et quamvis hæc prima dubitatio, quam ex textu moveo, videatur communis (nempe an vniversalia sint nobis notiora quam naturæ) quoniam tamen in ea abstrusum quiddam, & quasi labyrinthum video, filum ingredientibus conabor porrigere, quo directi certiùs vestigia moveant, & veritatis inveniant centrum. In hoc ergo dubio consideranda præcipuè tria sunt: primùm quotuplicia sint vniversalia, tum quænam sint illa quæ philosophus eo loco intelligat, postremò quomodo nobis dicantur notiora. Vniversalia sunt quadruplicia, dialectica, mathematica, physica, & metaphysica. Dialectica sunt conceptus, vel primæ intentionis, vt *animal, homo*, vel secundæ

Causa tractādę huius quæstionis.

Quæstio.

Vniversale quotuplex.

secundæ intentionis, vt *genus* & *species*. Mathematica sunt formæ vi mentis, vel conceptæ per se, vel à præexistentibus rebus ita elicitæ, vt in vsu artis rebus ipsis accommodentur. Metaphysica sunt vel res ipsæ per se divinæ, vel earum rerum ideæ in sola mente positæ, vt Deus, omnesq; essentię simplices & absolutę, quæ vltimæ sunt abstractionis, vt aiunt. Physica postremò vniversalia, sunt res ipsæ naturales, rerumq; principia, causæ, & elementa; vt *materia, forma, compositum*, omniaq; entia rei vniversim sumpta, quæ vi motus actu aut potentiâ fiant. In dialecticis vniversalibus rem & signum rei, in mathematicis abstractam formam & vsum rei, in metaphysicis quintam (vt ita loquar) essentiam rei, in physicis deniq; motum & existentiam rei considerare oportet. Quippè in dialecticis vniversalibus est intentio prima, quæ res; & intentio secunda, quæ signum rei dicitur. In mathematicis est abstractio, & finis abstractionis, in quo artis vsus ponitur. In metaphysicis est reflexio animi in seipsum, per quam absolutæ & divinæ essentiæ rerum percipiuntur. In physicis deniq; est constitutio, quâ omnia principia & effecta naturæ à priore vel posteriore demonstrantur. Aliam hîc multi distinctionem vniversalium ponunt, à causando (vt aiunt) & à prædicando. Illa sunt verbi gratiâ cœlestis & divinæ naturæ, ab omni materiâ & sensu separatæ; hęc autem sunt, quorum termini prædicentur de aliis, vt superiora, vel communiora omnia in 10. prædicamentis. Hâc iam positâ distinctione vniversalium, facilè constabit, quęnam vniversalia hoc loco à philosopho intelligantur. Inhærendum verbis non est, vniversalia hoc loco propriè & per se physica intelligēda sunt, quæ triplici nomine in textu appellantur, *principia, causæ, et elementa*. Hîc obiter à multis movetur quæstio, An hæc tria nomina sint synonima, an ad diversas significationes & conceptus destinata? In vtramq; partem vltro citroq; hęc quæstio à multis acerrimè disceptatur. Qui synonima negant esse, vrgent Aristotelem esse brevitatis magistrum, verbosum non esse nugatorem, non voces otiosè, sed res ipsas loqui. Qui verba hæc tria idē sonare velint, respondent, Philosophum interpretationis causâ frequenter vti synonimis, pręsertim cùm ipsa Interpretatio sit vnius nominis obscurioris per aliud magis notum & familiare explicatio.

Principia, causæ & elementa, nū sint synonima?

Interpretatio quid.

Properabo; qui discriminatim hæc verba considerant, affirmant illi hæc inter se differre, secundùm sub & supra, vt aiunt; non aliter quàm ista, *Corpus, animal, homo*. Nam principium (inquiunt) significat rem quamlibet, à qua res alia emanet, sive procedat, nullâ ratione habitâ, an res promanans essentialiter dependeat, sitne distincta à principio vnde promanet, necnè. Causa vero superaddit, rem or-

Principium quid sit secundùm eos, qui hæc nomina distinguant.

Causa quid sit.

tam

tam dependere, & essentialiter distingui à principio. Elementum deniq; vlterius aliquid adiicit, nimirùm principiũ esse de essentiâ rei, quæ ab illo originem suam traxit. Hinc concludunt, omne elementum esse causam, & omnem causam principium dici, sed non contra: nam punctum principium lineæ, vnitas principium numeri, neutrum autem causa dicitur, & (si liceat quid addere) pater in divinis principium filii, non tamen causa dicitur. Prætereà, efficiens & finis rectè causæ compositi dicuntur, nemo verò rectè eadem elementa vocabit. Sed res hæc magni momenti non est, relinquo igitur lectorem libertati suæ, vtrum interpretationis causâ existimet Aristotelem hæc tria verba tanquam synonima; vel distinctionis gratiâ tanquam diversa adhibuisse: probabilis est in vtramque partem ratio, subtilior tamen est (meâ quidem opinione) eorum interpretatio, qui diversa esse sentiant. Sed redeo ad institutum meum, & probo vniversalia physica, propriè hoc loco intelligi à Philosopho. Prima ratio à re ipsa, altera à contrario sensu, tertia à comparatione, postrema à fine ducitur. A re ipsa, quia alia non est intentio Philosophi in his libris, quàm de principiis, causis, elementis & proprietatibus rerum naturalium agere. A contrario sensu, quia si de aliis aliarum artium principiis aut subiectis ageret, confusè ageret. A comparatione vniversalium, quorum alia primùm & simpliciter nota naturæ sunt, vt metaphysica, alia magis nota naturæ quàm nobis, vt mathematica, alia & nobis & naturæ, vt dialectica, alia denique magis nota nobis quàm naturæ, vt physica. A fine, quia finis naturalis philosophiæ est sola scientia rerum naturalium, quæ primùm ab vniversali & confusâ cognitione principiorum & causarum eminet, emanatque. Huc addo rationem à natura vniversalium physicorum, quæ priùs & fortiùs vi suâ intellectum humanum feriunt, quàm alia aliarum artium vniversalia; quippe philosophi naturalis intellectus, immediatiùs obiecta & species à sensibilibus rebus plerumque trahit, quæ obiecta & species magis feriunt intellectum, quàm intentiones dialecticæ, quàm formæ abstractæ mathematicæ, quàm metaphysicæ & omnino separatæ substantiæ rerum, quæ magis ab ente rationis, quàm ab ente rei pendent. Hæc ergo vniversalia, proprio nomine physica appellata sunt illa, de quibus hoc loco à Philosopho disputetur. Non tamen hîc nego, quin ingeniosè defendi possit hæc quæstio, de singulis generibus vniversalium, si diversæ cognitionis species, ordines, & modi (de quibus statim pluribus dicam) considerentur. Prima enim & quasi abcedaria

Elementum quid sit.

Vniversalia physica hîc intelligi probatur.

A re ipsa.

A contrario sensu.

A comparatione vniversalium.

A fine.

Possunt singula vniversaliũ genera intelligi, si diversæ cognitionis species, ordines, & modi intelligantur.

Arist. 3. de Animâ. text. 14. Lib. 1. Phys. text. 4.

ria nostra cognitio in omni arte est confusa, si vniversales primosque conceptus rerum in ea tecum perpendas; quippe mens nostra est instar rasæ tabulæ, in qua, ante distinctam & elaboratam cognitionem rerum, lineæ quædam confusæ trahuntur, quæ quidem lineæ confusæ rectè vniversalia principia dici possunt, in omni scientia intellectui primùm & confusè obiecta. Prima enim idôla & phantasmata abstracta rerum minùs distinctè feriunt mentem, nullumque ferè vestigium, imaginem, aut impressionem primo intuitu faciunt, nisi confusam.

Modus sciendi.

Anal. poster. cap. 3.

Restat nunc demùm vt explicemus, quomodo physica vniversalia sint nobis notiora quàm naturæ. Et quoniam hîc de modo sciendi agimus, operæpretium erit sciendi modum distinguere, & definire. Modus sciēdi distinguitur à Philosopho in Analyticis, vt sit vel à priore per causas, qui ordo naturæ; vel à posteriore per effecta, qui ordo doctrinæ dicitur: huc etiam spectat illa distinctio de sciendi modo, per resolutionem à fine, per compositionem à causâ, per definitionem ab essentiâ, per divisionem à multiplici potentiâ & existentiâ rei. Modus ille primus, per resolutionem à fine, ordo doctrinæ, vulgò resolutivus dicitur, per quem progredimur à fine confusè apprehenso, eundem resolvendo in sua principia, tandem accuratiùs cognita; modus per compositionem à causa, vulgò ordo doctrinæ compositivus dictus, ex adverso alteri respondet, quippe incipit à principiis (sed attende) confusè etiam cognitis, & pergit componendo, donec ad finem distinctè cognitum pervenerit. Modus definitivus, est sciendi ordo à definito, sed (vt hîc docet Aristoteles) confusè cognito, ad eiusdem essentiam meliùs per materiam & formam intelligendam. Modus deniq; divisivus est ordo doctrinæ, qui divisum confusè cognitum, certum & indubitatum reddit, aut distinguendo in sua significata, si sit æquivocum; aut distribuendo in sua membra opposita, si sit obscurum.

Modus sciendi resolutivus.

Modus doctrinæ compositivus.

Modus definitivus.

Modus divisivus.

In omni ordine, primum obiectum intellectui est vniversale, & confusum.

Text. 4, & 5.

Animadversione hoc loco dignum est quòd in omni ordine & methodo cognoscendi, primum obiectum intellectui (sit illud finis, causa, definitum aut divisum) vniversale, & confusum existat; vniversale & confusum (dico) nō quòd semper sit vniversale aut confusum reipsa, quod primùm obiicitur intellectui, sed quia sub modo vniversalis & confusi à nobis primùm cognoscitur (vt Aristoteles probat in textu) signo rerum à nobis longissimè distantium, quæ licèt sint quidem per se distinctæ & singulares, modo tamen primæ apprehensionis in mente; vt res confusæ & vniversales concipiuntur. Vt ergo hanc primam demonstrationem causæ concludam, quot-

quoq;

quot sunt modi sciendi, tot sunt rationes & argumenta quibus probes, vniversalia esse primùm nobis confusè nota. Argumenta in textu tria sunt, primum â toto quod sub sensus notionem cadit; secundum à toto cuius natura definitione explicatur; postremum à progressu puerorum in cognoscendis præceptis artium. A toto quod sub sensus notionem cadit, sic argumentatur philosophus. Vt sensus se habet ad totum sensibile: ita intellectus ad totum intelligibile; totum autem sensibile notius est sensui quàm partes, (vt constat de humano corpore toto, confusè à quovis cognito, cuius tamen partes solùm à medico doctoq; philosopho intelliguntur) ergo totum intelligibile, quod est vniversale, notius est intellectui quàm singulare. A toto, cuius natura definitione explicatur, sic disputat. Vt intellectus se habet ad rem definitam confusè propositam, & ad partes definitionis, quæ distinctè eiusdem rei definitæ essentiam explicant: ita se habet ad totum vniversale, & ad singulas partes eidē subiectas; sed id quod definitur notius est quàm sint partes definientes: ergo totum vniversale notius est quàm sint partes subiectæ. A progressu puerorum in rebus cognoscendis, sic arguit. Sicut pueri vagâ & confusâ notitiâ rerum, primùm omnes viros patres, omnesquè fœminas matres appellitant, antequam distinctam cognitionem suorum parentum consequantur & teneant: ita noster intellectus quasi infantulus, primis artium præceptis imbuendus, vniversalia artis principia non distinctè, sed vniversaliter & confusè percipit. Etenim mens humana fenestris naturæ, idest, sensibus apertis, obiectisque rerum ab illis sibi oblatis, est quasi noctua in sole, cæcisque oculis intuetur lumen & species rerum, donec (nubeculis quasi dispersis) clariùs & distinctiùs illas & videre & cōsiderare didicerit.

Argumenta tria in textu.

A toto quod sub sensus notioné cadit.

A toto definito.

A progressu puerorum in rebus cognoscendis.

Arist. metaph. lib. 2. text. I.

Hoc ipsum etiam probari potest à ratione practici intellectus, qui Socratem longo intervallo separatum, primùm sub ratione entis aut substantiæ, tum sub ratione corporis, deinde sub ratione corporis animati, animalis, aut hominis intelligit, antequàm distinctè Socratem, aut rem individuam esse sciat. Non parùm hîc ea, quæ superiùs diximus de præcognitione primæ causæ, & animæ humanæ, necessariâ naturali philosopho, hoc nostrum institutum probant; nam etsi ab effectis vtrumque cognoscere docuerimus, prima tamen notitia vtriusque vniversalis est, quæ, cognitis præceptis philosophiæ, certior tandem & illustrior fiet. Sive ergo ordinem naturæ, sive ordinem disciplinæ; imò sive ordinem definitivum, divisivum, compositivum, aut resolutivum spectes, omnes om-

A ratione practici intellectus.

nium primi conceptus rerum confusi & vniversales sunt, donec animus, aut distinctis formis imbutus, aut proprio suo lumine illustratus, res ipsas, vt sunt, definire & demonstrare possit. Si quis hoc loco dubitet, an hæc notitia vniversalium, de quâ iam agitur, sit intuitiva an discussiva; respondeo discussivam esse, quæ vulgò abstractiva dicitur. Est autem discussiva cognitio duplex; aut perfecta per demonstrationem, aut imperfecta per abstractionem, vnde primus animi in rebus conceptus nascitur; hæc quidem, non illa, intelligi debet. Nam postquam animus in tabulas omnium internorum sensuum conversus, imagines in illis impressas distinctè viderit, illius notitia discussiva perfecta & absoluta est; solùm enim tam diu imperfecta & confusa dicitur, quàm à fallacibus externis sensibus & vmbris rerum indiscussis pendeat.

Notitia vniversalium cõfusa, discussiva est, non intuitiva.

Discussiva cognitio duplex.

Nihil hîc de intuitivo intellectu (quo spiritus ab homine separatur) dico, solum hoc addo, considerari etiam sic posse animum humanum, dum est in corpore, vt illius cognitio intuitiva aliquâ ex parte rectissimè dicatur; vel cùm seipsum intelligat, vel cùm in seipsum versus, divinas & separatas essentias rerum sine phantasmatibus aliunde sumptis contempletur. At non in ista notitia (licèt sit divina) est tanta perfectio, quanta in animæ separatæ cognitione inest: intellectus enim, dum est in corpore, suos gradus perfectionis habet. Nam si sit discussivus, mille modis nonnunquam fallitur, & quasi in oppositione solis (vnde lumen habet) per multos gradus obscuratur. Intellectus etiam intuitivus, dum hisce mortalis corporis vinculis alligatur, tardiùs in altum volat, resque divinas & seipsum non semper in aprico cernit. Hoc certum est, vtrumque principia & vniversalia, primo intuitu confusè apprehendere. Vnde rectè concludo vniversalia nobis esse in omni ordine, & modo cognitionis, magis nota quam naturæ: cùm dico in omni ordine & modo, excipio nullum; sed illud semper memineris, cùm dico magis nota, intelligo magis confusè, non distinctè; magis enim distinctè notum nobis nihil est quam naturæ, cui omnia accuratè nota sunt, & explorata. Agnosce ergo teipsum in primis elementis cuiusq; artis quodammodo cæcutire (& certè est quod facilè agnoscas) cùm confusè non distinctè illa intelligas; hoc si tandem agnoscas, vsum disputatæ iam quæstionis tenes, qui est (meâ quidem opinione) vt cum Socrate hoc vnum scias, te nihil scire; aut saltem vt illud discas, non esse gloriandum de scientiâ, cùm nemo mortalium in hac vita sit perfectè

Metaphys. lib. 12. text. 39.

Laert. in vitâ Socratis.

fectè sapiens: potes esse philosophus si velis, id est, studiosus sapiêtiæ, at non potes esse perfectè sapiens, donec ad primam naturam, quæ est æterna sapientia, redeas. Stude tamen in viâ, & stude in hac vitâ philosophiæ; nam illa est quidem speculum, in quo imagines infinitas divinæ sapientiæ videas. Philosophia speculum est divinæ sapientiæ.

Distinctio quæstionis. An universalia sint nobis notiora quàm natura?

Distinctio universalium in

1 Dialectica quę sunt, vel
- 1 Primæ intentionis, vulgò entia naturę dicta, vt *homo, animal, substantia.*
- 2 Secundæ intentionis, vulgò entia rationis appellata, vt *genus, species, differentia.*

2 Mathematica, quæ sunt vel
- 1 Per intentionem animi, vt *figurę, numeri,* & côceptus animo solùm concepti, qui rebus tamen accomodari possint.
- 2 Per abstractionem, vt cùm res ipsæ existant, formæ tamen, motus, figuræ, numerus earundem existentium animo côcipiantur; vt in Astrologia.

3 Metaphysica, quæ sunt res vltimæ (vt ita loquar) abstractionis, vt essentiæ simpliciter subsistentes, sine consideratione accidentium.

4 Physica, quæ sunt res ipsæ, rerumq; naturalium principia, confusè sub ratione vniversalis concepta; & hæc propriè hoc loco intelliguntur. Reliqua verò per accidens, vt in discursu probavimus, à reipsa, à côtrario sensu, à comparatione, à fine.

Vniversale quotuplex.

Ad dilucidam huius quęstionis interpretationem côferunt,

Modus, seu ordo cognoscendi vniversalia, & hic est vel

1 Resolutivus, qui procedit à fine, eundem resolvendo in principia.

2 Compositivus, qui procedit à principiis, causis, & elementis rerum, progrediendo ad finem.

3 Definitivus, qui est à definito confusè proposito & côcepto, ad partes definitionis, quibus eiusdê definiti, confusè iam cogniti, essentia accuratè demonstretur.

4 Divisivus, qui est, vel per
- Distinctionem æquivoci in significata.
- Distributionem vnivoci, confusè adhùc cogniti, in membra opposita.

Ordo cognoscendi quotuplex.

Hæc divisio ordinis ad bimembrem reducitur, vt omnis ordo sit vel
- Naturæ, à causis ad effecta.
- Disciplinæ, ab effectis ad causas.

Nota vtilis.

Observatio necessaria.

Observatio de hisce omnibus modis cognitionis hęc est necessaria, quòd omnia à quibus incipiamus scire, sint illa quidem primo intuitu confusa, & sub modo vniversalis à nobis concepta, sint illa fines, causæ, definita, vel divisa, quæ resolutione, compositione, definitione & divisione fiant tandem certiora.

Confirmatio quęstionis, quę est quintuplex: à

1 Proportione inter totum sensibile & totum intelligibile, quoad primum conceptum vtriusq;, qui est confusus & vniversalis.

2 Comparatione totius definiti & totius vniversalis; quorum illud adhuc confusum per partes definientes; hoc verò per partes sibi subiectas manifestum redditur.

Ex text. 5.

3 Similitudine & signo puerorum, appellantium omnes viros patres, omnesque fœminas matres, confusè & vniversaliter, donec distinctam cognitionem suorum parentum habeant.

4 Consideratione obiecti singularis, longo intervallo loci remoti, quod confusè sub ratione vniversalis primùm apprehenditur.

Intellectus duplex.

5 Distinctione intellectus intuitivi & discussivi, qui primâ apprehensione rerum confusè scire dicitur, donec vel ad proprium lumen, vel ad libertatem suam venerit.

Vsus Quæstionis quis.

Vsus, vt nemo inflatus scientiâ glorietur.

Opp.

Omnis humana doctrina, omnisq; disciplina ex antecedenti cognitione oritur, vt docet Philosophus in primo cap. primi libri Demonstrationũ: sed omnis antecedens cognitio intellectus est à sensu, cùm secundũ Philosophum nihil sit in intellectu quod non priùs fuerit in sensu: ergò rectè sequitur, vniversalia non esse priùs aut magis nota nobis quàm singularia, quę primùm à sensibus recepta, intellectus tandem obiecta fiant.

Lib. 3. de Anima text. 39.

Resp.

Physic. lib. 1. text. 49. & Demonst. lib. 1. cap. 24. & lib. 2. cap. 18.

Omnis humana doctrina, omnisque disciplina, ex antecedenti cognitione, id est, aliquo modo ex sensu oritur; non tamen distinctè sub ratione singularis, sed confusè sub ratione vniversalis, primo animi intuitu apprehensi; & cùm Aristoteles doceat, nihil esse in intellectu, quod non priùs fuerit in sensu, nihil autem esse in sensu quod non sit distinctè singulare; dico hoc verum esse de discussivo intellectu, qui res corporeas & sensibiles directè à sensu per species obiectas percipiat; non autem de intellectu intuitivo, qui proprio lumine illustratus, non solùm seipsum, sed alia etiam permulta, sine ope externorum sensuum intelligat, vt in metaphysicis formis, & essentijs rerum animo solo conceptis constat.

Nihil in intellectu discussivo quin priùs fuerit in sensu, de intuitivo non item dicitur.

Opp. *Primo intuitu suo nonnunquam intellectus rem, ut est, distinctè percipit: ergo non semper sub modo universalis & confusi, ut ais. Antecedens probatur ab exemplis; quia primo intuitu ignem ab aqua, hominem à lapide discernit intellectus, quod facere non posset nisi distinctè cognosceret.*

Resp. *Duplex est notitia rei, sensitiva & intellectiva, illa ab ipso sensu, hæc à mente iudicium petit. Non hic de sensitivâ notitiâ, aut re subiectâ sensui, sed de intellectivâ cognitione, & re subiectâ intellectui agitur, hoc non dico quòd existimem, rem omnino sub sensum non cadere antequam intellectum feriat, sed quoniam & in sensitiva & in intellectiva notitia rerum, modum cognoscendi impensè & diligenter observari velim; hic enim modus universalis est. Nam etsi res ipsa quæ aut sensum aut intellectum moveat, origine & naturâ sit singularis, obijcitur tamen & sensui & intellectui sub modo universalis. Hoc verum esse quod dico hinc facilè intelliges, si attentè mecum perpenderis, non rem ipsam, (puta lapidem) esse in oculo aut animo, sed eiusdem speciem multiplicatam in medio, quæ species hic multiplicata, cùm non sit una numero sed multiplex; sub modo universalis primùm animo præsentatur, idq; confusè, si infantiam (ut ita loquar) nostræ cognitionis in limine cuiusq; scientiæ consideres.*

Notitia rei duplex.

Lib. 3. de Anima text. 38.

Opp. *Naturæ nota sunt omnia, idq; perfectè: ergò universalia non sunt nobis magis nota quàm naturæ: imò videntur esse multo minùs nota nobis quàm naturæ, quippè nobis confusè, naturæ distinctè universalia nota sunt: Confusa enim cognitio imperfectionem, distincta verò perfectionem cognitionis arguit. Si ergò distinctè universalia nota sint naturæ, confusè nobis, rationem non video quin concludam, universalia magis nota esse naturæ, quæ distinctè percipit; quàm nobis, qui per cancellos (quasi) & rimulas, species & lumen rerum cernimus. Huc addo ex Aristotele (ut probetur antecedens primæ rationis) quòd natura sit sapiens in omnibus, ut constat in minutissimis animalculis, quæ admirabilem veluti artem & providentiam habeant. Considera apem & favum, formicam & illius laborem, araneam et telam, hirundinem & nidum: si non agnoscas in hisce sapientem naturã, te minùs sapientem et doctum iudicabò. At hoc ponere, quod Arist. hoc loco ponit, (nimirum universalia esse magis nota nobis & minùs naturæ) est planè naturam ignorantiæ arguere: ergo minùs commodè et ingeniosè discutitur defenditurq; hæc quæstio.*

Lib. 1. Metap. cap. 1.

Vide Pli. Hist. nat. lib. 11. ca. 5. & 24. lib. 10. cap. 24. Plutarch. de Solert. animal. Virg. Georg. 1. Arist. de Hist. animal. li. 5. cap. 22 lib. 9. cap. 38. & 39.

Resp. *Ex cõmuni errore multorũ umbras petis. Nam si attentiùs textum Arist. legeris, non invenies hæc verba quæ tantopere urges, nimirùm universalia esse magis nota nobis quàm naturæ, sed esse magis nota nobis, sine adiuncto hoc nomine naturæ, eoin cesu & sensu quo argumentum colligis.*

Naturæ enim nomen, non in dandi ſed in auferendi caſu (qui apud Græcos deficit) adhibetur. Quaſi diceret Philoſophus, univerſalia ſunt notiora nobis quàm naturæ: ideſt, ſunt prius, confuſè obiecta noſtro intellectui, quàm diſtinctè eidē in ſua propria natura cognita. Hanc expoſitionem corroborat illud adverbium additum in textu. „ Naturaliter eſt (*inquit Ariſt.*) proceden- „ dum, ab ijs quæ naturâ ſunt minùs manifeſta, *ideſt, ab univerſalibus, ad* „ *ea quæ naturaliter ſunt notiora, ideſt, ſingularia, nam addit ſtatim*; Quocirca ex vniverſis ad ſingula progredi oportet. *Si ergò rectè Ariſtotelem interpreteris, ſenſus hic eſt, quòd viâ auſcultationis (vt aiunt) univerſalia ſint notiora nobis quàm ſingularia, viâ autem generationis ſingularia ſint notiora quàm univerſalia; quippè intellectus in philoſophiæ præceptis, primùm ordinem auſcultationis quoad doctrinam, & tum generationis quoad naturam ſequitur. Sed eſto, communis admittatur opinio, quòd univerſalia ſint magis nota nobis quàm naturæ, (licèt Ariſt. primo Demonſtrationis libro idipſum neget) ſi inde inferas, naturam ignorātem eſſe, malè rem totam accipis; nam inde potiùs contrarius ſenſus elicitur, ſi modum cognoſcendi univerſalia diligenter conſideres. Si (inquam) modum conſideres, qui eſt confuſus in primo intuitu intellectus, qui adhuc diſcuſſis & diſtinctis formis non inſtructus, confuſè ſolùm ſua obiecta percipiat. Cùm ergò dicat philoſophus univerſalia nobis eſſe magis nota confuſè, non concludit (meo iudicio) quòd ſint minus nota naturæ, ſed potiùs quòd diſtinctè ſint magis nota naturæ, quàm multa quæ umbris & velis tecta aut obſcurata lateant.*

Viâ auſcultationis vniverſalia ſunt notiora nobis quā ſingularia: viâ generationis ſingularia quàm vniverſalia.

Lib Demonſt. I. cap. 2.

Opp. *Si intellectus rem quamlibet ſub modo univerſalis perciperet; ſequeretur rem ſingularem nunquam in ſua propria natura ab intellectu percipi: ſed hoc eſt valde abſurdum: ergò intellectus rem quamlibet non ſemper ſub modo univerſalis et confuſi percipit. Maioris ſequela conſtat, quia res ſingularis in ſua propria natura individua eſt, et conceptum univerſalem ſui non patitur. Aſſumptio probatur, quia eſt planè contra experientiam, quæ manifeſtè docet, res ſingulares in ſuâ propriâ naturâ ab intellectu percipi, vt conſtat de individuis tùm ſubſtantiarum incorporearum, tùm accidentium formalium, quæ ſolâ mente percipiantur.*

Phyſic I. tex. 49. & Poſteriorū lib. I. c. 14.

Reſp. *Intellectus conſideratur bifariàm; vel vt eſt ſimplex & quaſi raſa tabula, vel vt eſt formatus, & quaſi multis imaginibus tabula depicta: primo modo acceptus rem quamlibet, ſub modo univerſalis percipit: altero verò modo acceptus diſcutit et diſtinguit, rerumq; ſingularium differentias, proprietates, & accidentia facilè diſcernit. Vt enim rudis & inexpertus gemmarius, cùm in multos lapides pretioſos eiuſdem ſplendoris, coloris & ſimilitudinis oculos conyciat, non ex illis ſtatim optimum eligit & diſcernit, qui tamen arte tandem inſtructus & exercitatus, hoc ipſum facilè præſtat: ita*

Lib. 3 de An. tex. 14.

Intellectus bifariam ſumitur.

simplex intellectus primo intuitur res singulares, sub modo universalium confuse per multiplicatas species conceptas, in suâ ipsarum naturâ statim non discernit, at posteà differentijs, proprietatibus & accidentibus discussis, easdem facilimè in individua sua natura percipit. Quod in argumēto addis de individuis substantiarum incorporearū & accidentium formalium, quæ primùm & per se (vt ais) sine multiplicatis speciebus animo concipiuntur, dico illas (incorporeas substantias intellige) immeditatè ab intellectu, in hoc statu posito, sine speciebus omnino non concipi; at cùm dico ab intellectu non concipi sine speciebus, species incorporearum substantiarum non nomino, sed species corporis, quibus spiritus & incorporea substantia (quæ per se umbras aut species reflexas non habeant) intelliguntur. At (dices) quomodo per species corporis intelligatur spiritus? Respondeo, per discursum intellectus, qui consideratis speciebus corporis, spiritum id esse definit, quod omni materiâ & formâ careat quoáq; per se & vi suâ subsistat; sic Deus universalis causa omnium, sic intelligentiæ, sic anima humana, omnesq; spirituales essentiæ intelliguntur. Sic etiam formalia mentis accidentia (vt alteri exemplo obiectionis respondeam) intelligūtur: nam & hæc quoq; seperationem à materiali subiecto postulant, vt eorum essentia in animo solo consistere intelligatur.

Opp. *Sunt quædam universalia, entia rationis, primùm et per se ab intellectu fabricata, eidemq; imprimis distinctè cognita, vt genus, species, omniaq; nomina secundæ intentionis: ergò generatim de omni ente non instituenda est hæc quæstio. Antecedens constat, quia istiusmodi universalia ideo entia rationis dicuntur, quia ab intellectu fabricantur: at fabricari ab intellectu non possunt, nisi distinctè ab eodem cognoscantur, ergo sunt quædam universalia primùm & per se, distinctè ab intellectu cognita.*

Resp. *Consideratur hæc quæstio bifariàm, propriè, & sic præcipuè universalia physica, communiter, & sic omnia intellectus obiecta, modosq; intelligendi respicit. Ut ergò campus & scopus disputandi in vtramq; partem sit amplior, largè, non strictè defendo hic quæstionem, & ad probationem dico, ista universalia, de quibus loqueris, nempe entia rationis, primùm non distinctè ab intellectu percipi sine medijs; nam primùm (istis adhuc confuse cognitis) entia rei, modo quo diximus, percipiantur necesse est, quippe eorum subiecta sunt, & ad ea solùm referuntur. Tametsi ergo fabricentur illa quidem ab intellectu, rebusq; accommodentur: non tamen sequitur illa inprimis distinctè, simpliciter, & absolutè ab intellectu percipi, cùm ipsa rei entia à quibus pendeant, adhuc confusam & indistinctam in intellectu notitiam habeant.* Vniversalia physica propriè in hâc quæstione intelliguntur.

Opp. *Si generatim de omni ente; & de omni cognitionis modo intelligatur hæc quæstio; destruitur illud axioma Arist. quòd intellectus in se versus, aut proprio lumine illustratus plurima distinctè sapiat: ergò strictiùs tenenda* Metaph. li. 12. tex 39. li. 3. de Anima. tex. 8.

nenda

nenda est quæstio. Antecedens probatur; quia si omne ens primò sub modo universalis & cōfusi cognoscatur, nō erit intuitivus intellectus omninò, nec intuitiva cognitio mentis; ratio est, quia intuitivus intellectus vi suâ percipit, sine phantasmate et sine discursu rerum; talis est notitia Angelorũ, & talem etiã tu anteam intellectu (adhuc corpore clauso) posuisti, at quomodo defendas nescio.

Resp. *Generatim de omni ente, & etiam de omni cognitionis modo quæstionem intelligo; neq; destruo illud præclare dictum philosophi, quod intellectus aut in se versus, aut suo lumine circumfusus, seipsum & multa mysteria sapiat. Dico igitur intellectus notitiã duplicem esse, discussivam & intuitivã, illa phantasmatibus semper eget, ut perficiatur, hæc verò non eget. Sed attẽde; hæc intuitiva (scilicet) notitia est etiam duplex, divina, & humana, illa est vel actu infinita, ut in Deo, vel finita ut in Angelo: hæc autem vel inchoata, ut in anima coniuncta corpori, vel perfecta, in anima separata, quæ tũ, nõ aliter quàm spiritus, omnia sine discursu & reminiscentiâ percipit. Ceterùm dum est in claustro corporis, quamvis proprium lumen essentiæ habeat, tam perfectè tamen, ac si esset liber et immunis, nec seipsum, nec alia divina perspicit. Nam ut qui solem per rimulam videt, non alium solem videt quàm qui in aprico cernit, quamvis minùs perfectè ille quidem quàm hic cernere dicatur: ita intellectus corpore inclusus, illius lumine obscurato, non penitus extincto, eosdem radios divinarum rerum sæpissime vi suâ (sine phantasmatibus aliunde assumptis) percipit, licet non tam clarè ac tum possit, cùm à tenebris & vinculis corporis, ad lucem & liberatem advolet.*

Intellectus notitia duplex. Intuitiva notitia duplex.

Opp. *Minùs universale prius cognoscitur ab intellectu quàm magis universale: ergò non rectè defenditur quæstio. Antecedens probatur, quia species infima est minùs universale quàm genus: sed species infima priùs cognoscitur quàm genus: quod sic probo; quia quod fortiùs movet intellectum est nobis priùs notum: sed species infima (cuius præsertim singulare est sensibile) fortiùs movet intellectum quàm genus, aut aliud superius quodcunq; ergò species infima priùs cognoscitur quàm genus, aut aliud superius quodcũq; Rationi huic attexi potest & alia, quod intellectus à sua potentia in actum, priùs per conceptum speciei, quàm per conceptum generis, aut alterius superioris perducatur.*

Lib. Post. 2. cap. 15.

Resp. *Intellectus consideratur bifariàm, vel confusè, ut est mera potentia, & quasi cera ad omnem imaginem recipiendam apta; & sic primum illius obiectum ens est; vel distinctè seu contractè, ut est potentia animi, agens in passibilem sui partẽ, & sic minùs universale, ut species infima, quæ fortiùs illius nervos quasi pulsat, eidem prius notum est quàm magis commune. Veruntamen hîc solùm agitur de modo cognoscendi secundum ordinem naturæ. Quare ut natura semper ab imperfectioribus ad perfectiora procedit,*

Intellectus est vel mera potentia, vel potentia agens in passibilem sui partem.

ut

(vt ingeneratione hominis ab animâ vegetratrice ad sẽsitricẽ, à sensitrice ad rationatricem:) ita intellectiva cognitio, naturæ æmula, primùm à cognitione entis incipit, progrediturq; ad ea, quæ naturâ suâ sint minùs universalia, et certiora.

Opp. Philosophus docet in textu, quòd sicut sensus se habet ad totum sẽsibile; ita se habeat intellectus ad totum intelligibile: sed sensus, si non sit impeditus, distinctè percipit suum obiectum sensibile, vt est in lib. de Anima, ergò intellectus, qui impediri non potest, distinctè percipit suum quoq; obiectum intelligibile. Text. 4. Lib. 3. text. 39.

Resp. Si nullum esset impedimentum intellectus, nullus error, nulla rerũ ignorantia esset; at cùm constet esse, falsum erit fundamentum quod ponis: nam vt sensus fallitur circa proprium obiectũ, si organum, medium, obiectum non bene disponantur: ita intellectus facilè errat, rebus vel rerum speciebus non rectè ordinatis, quibus illius cognitio informetur. Intellectus quomodo errare potest.

Opp. Definitum non est universalius partibus definientibus: ergò minùs aptum illud in textu positum est exemplum. Antecedens constat, quia partes definientes sunt universaliores & priores definito.

Resp. Partes definentes considerantur vel confusè, & sic sunt vniuersaliores definito, vel contractè, & sic convertuntur cum illo. Cùm verò dicat philosophus definitum esse confusius, intelligit respectu cognitionis indefinitæ; cùm primùm proponatur definiendũ, vel respectu comparationis seu proportionis, quæ est inter totum sensibile, & totum intellectuale, quorum illud sensu, hoc mente percipitur; vtrumq; autem confusè, priusquam partes cognoscantur. Partes definientes contractè acceptæ, convertuntur cum definito.

Opp. Tertia ratio Aristo. in textu, de pueris indistinctè omnes viros patres, omnesq; feminas matres appellantibus, non probat universale esse primùm notum intellectui: ergò infirma est probatio quæstionis. Antecedens constat, quia sic agni recèns nati, universalia sensu cognoscerent, qui omnem ovem loco matris sequantur.

Resp. Cave, ne dum agnum & ouem nomines: teipsum agno & ove simpliciorem probes. Nàm primum dubium est, an agnus recèns natus ignoret matrem, quam scire instinctus naturæ lactantis dedit; tum si ignoret, non est par ratio, quia non est omnino in belluis sciendi aut propria distinguendi ratio. Postremò, bellua rem singularem vt singularem non percipit, quia differentiam, aut proprietatem rei singularis non novit. Quòd verò rem singularem aliquando discernat (vt canis suum dominum ab aliis) hoc aut instinctu naturæ, aut vsu, non intellectu aut ratione facit. Plin. l. 8. c. 40.

CAP. 2.

An contra negantes principia liceat philosopho disputare?

An sit unum aliquod primum naturale principium, à materiâ, formâ & privatione distinctum?

RDINE procedendi in philosophia (qui est à principiis & causis ad effecta) luculenter ab Aristot. iam demonstrato, sequitur, vt quænam sint ista principia & causæ nunc accuratiùs ostendat; quod quidem in hoc capite doctè & sapienter facit Philosophus, primùm refellendo Parmenidis, Melissi & aliorum veterum philosophorum errata, quibus non inspectis & refutatis, hoc sequeretur incommodi, nimirùm Aristotelis ipsius de principiis positionem longè obscuriorem & difficilliorem futuram. Nam quemadmodum in Olympico certamine & stadio, nõ habetur victoria, nisi prius pugnetur, & devincatur hostis: ita in palæstra, & studio philosophiæ, scopus rectè non attingitur, priusquam adversarii veritatis & sapientiæ refutentur. Sed equidem omitto hæc omnia: omitto (inquam) hoc loco philosophorum, contra quos differit Arist. nomina, opera, sectas, ętates, honores, opiniones, & argumenta, quę à Pererio distinctè, copiosè & disertè suo cuiusq; ordine tractantur; solùm illas partes textus decerpo, in quibus abdita & occulta mysteria philosophiæ lateant. Et quamvis in hoc primo dubio inesse non videatur oraculum, necessariò tamen movendum & discutiendum putavi, quia insolens & superba est hæc ætas, in qua vivimus; cùm vbiq; reperiantur homuli nullius ferè ingenii, nullius artis, qui principia cuiusq; artis negent, imò qui ipsas artes, totumque vsum artium & philosophiæ negent. Quid? superbe, impudens & contentiose homo, artium principia negas? Philosophus esse cupio, & contra te disputare nolo; silentio enim potiùs contemnenda, & supprimenda est ista tua temeritas, quàm argumentis (nè insolentior fias) refutanda. Non sunt principia philosophiæ, inquis, aut si sint, non sunt vera, aut si sint vera, non sunt illa quæ Aristot. somniet. Alia certè sunt, aut nulla sunt. Parmenides & Melissus meliùs dixerunt vnum esse, quàm Arist. tria. Subtiliùs Pythagoras, Democritus, Leucippus, Heraclitus, aliique (quos hìc superciliosè contemnit philosophus) multò subtiliùs de prin-

Principia et causæ in philosophia quę sint.

Curalia prius refellat.

Vide Aristotelem lib. 7. Ethic. cap. vlt. & 1. de Cœlo text. 101. & de Anima l. 1. text 19. Lib. 4. cap. 6.

Cur hanc quæstionem moveat.

principiorum numero & naturâ disputârunt. Quorsum (quęso) schismachia? quorsum auras & vmbras tanto verborum strepitu & conatu verberas? Dico tibi neganti principia, nolo tecum disputare; dubitanti autem respondere volo; sed ambagibus relictis rem aggredior.

Vt dilucidior hæc quæstio fiat, distinguendum est de principiis, quod alia sint simplicia seu incomplexa, quæ rerum; alia composita, seu complexa, quæ propriè scientiarum causæ dicuntur: illa sunt (verbi gratia) vt *materia, forma, privatio*, hæc vt axiomata prima & indubitata in omni scientia, à quibus demonstrationes certæ & necessariæ fiunt. Hæc autem principia (complexa intelligo) iterum distinguuntur in communia & minùs communia: illa sunt vniversalia enunciata, & propositiones quas vulgo Maximas appellamus; Vt, *de quolibet est affirmatio vel negatio, de nullo autem vtraq; simul*: Hæc (scilicet minùs communia) sunt speciatim assignatæ propositiones, quæ ad hanc vel illam scientiam propriè spectant, vnde demonstrationes ordine naturæ aut disciplinæ fabricantur; tales sunt hæ propositiones in philosophia naturali: *Natura est; motus est; omne genitum corruptionem habet*. Vt de principiis, ita de negantibus principia hoc loco distinguendum est: nempe quòd alii simpliciter negent, non solùm ipsa principia, sed omnia in scientia, quibus tandem probentur: alii verò comparatè negent, concedant autem permulta quibus demonstrentur; contra illos disputare non licet, quia impudenter negant omnia; contra hos verò licebit disputare, quia relinquunt media, quibus philosophus vsus, possit rectè adversam partem concludere. Hæc quidem est expositio nonnullorum, sed (meâ certè opinione) nimis stricta & angusta. Nam etsi Aristoteles hoc loco dicat, non esse contra negantes principia disputandum, intelligit proculdubio non esse disputandum à mediis & locis eiusdem scientiæ, cuius principia & media isti pertinaciter negant: contra illos tamen disputare non prohibet, ex medijs & locis aliarum scientiarum communium cœteris, (quales sunt Dialectica & Metaphysica) quæ omne ens tactant, & vniversaliter omnium scientiarum subiecta & principia probant.

Principia sunt simplicia vel composita.

Composita vel sunt communia, vel minus communia.

Arist. de interpret. ca. 6. & lib. 1. dem. cap. 2.

Negâtes principia vel simpliciter negant, vel cõparate.

Contra negantes principia, non est disputandum à mediis eiusdem scientię.

Licet ergò philosopho contra negantes principia disputare, licet (inquam) idq; ex propria scientia, si simpliciter & perversè non negent omnia; at si negent, licet tamen ex alijs communioribus scientiis argumenta petere. Nam vt multi exiccatis suis

fontibus

fontibus ex alijs ad tempus aquas haurire solent, quæ paulò minùs rectè vsibus inserviunt, quàm si ex proprijs hauriantur: ita philosophi doctiq; in omni scientiâ, negatis principijs & medijs suis, debent aliundè, idest, ex communibus, vires & arma petere, quibus nō multò minùs commodè vti posśint ad debellandum hostem, quàm si à proprijs castris peterentur. Quid? an in nullo sensu putas hanc propositionem tam celebrem, & in omni ore frequentem, veram esse? inaniter & otiosè quæris, nam sensum dedi, in quo vera sit; nempe non esse disputandum contra negantes principia, si simpliciter & omninò negent, verùm si ex parte, vel si hæsitanter, vel si disputandi aut discendi solùm causâ negent, omni modo & arte conandum est, vt tollatur error, reformetur opinio. Si rationem quæras, cur in eadem scientia non sit contra eos qui negant principia diputandum; respondeo hanc præcipuā esse; quia pronunciata cuiusq; artis innitantur principiis, quæ negata, probari non possunt vllo modo in eadem scientia; quam rem manifestam sic reddo. Nam si probarentur, probari deberet vel per alia principia, quę eadem scientia non habet, vel per effecta; at qui ita est alicui scientiæ infensus, vt illius principia neget, ne dubites quin, gnauiter impudens, ipsa effecta, & ab iisdem omnia deducta argumenta neget. Quid igitur? num negatis principiis omnis disputatio silebit, & adversariorum pervicacia impunè euadet? minimè. Sed, vt superiùs diximus, si ea scientia, cuius negantur principia, subalternata sit alteri, à subalternante (vt ita loquar) opem requiret; si vero non sit alteri subiecta, ad commune asylum omnium, nimirùm ad primam philosophiam & ad dialecticam prouocabit; & sic armata prosternet adversarium, suaq; principia à calumniâ & ignorantiâ vindicabit.

Cur cōtra negantes principia non sit disputandum.

Principia probari non possunt in eadem scientia.

Cæterùm si adhuc temerè in ignorantia vel potiùs heresi, (quæ est contumax & obfirmatus error,) persistant adversarii, tibimet altum silentiū impera; nam cum hereticis & contumacibus nō est omnino disputandum. Rationes cur hoc dicam, has paucas accipe. Si cum impudente & obfirmato in errore, disputes, ex male sano insanum facies, quippe sic folles faculis illius superbiæ superciliosæ addis, & quid ni flammas & incendia demùm expectes? Præterea, disputare contra eos, qui sic negent principia, est quasi lumen soli, & laudem authoritati sapientissimorū hominum (qui ea sic posuerunt) detrahere. Huc addo, quòd cum talibus disputare sit oleum & operam (vt aiunt) perdere; nam aut ignorant quæ loqueris, aut perversè negabunt quæ probas. Impudentes sunt, non silebunt; obfirmati sunt, victi non cedent: postremò (vt rem paucis concludam) cum istis gigantibus

Cum contumacibus non omnino est disputandum.

Ratio 1.

Ratio 2.

Ratio 3.

Ratio 4.

gigantibus & monstris disputare, est (meâ quidē sententiâ) ipsa templa consecrata Mineruæ diruere, omnesq; Musas & scientias extinguere; nam hoc exemplo permulti præcoci sapientiâ adolescentes, hoc vnū pæceptū facilè discent. *Negamus principia. Negamus Aristotelem.* Rami potiùs authoritatem sequimur; non audeo dicere quę velim, dicam tamen quod Aristo. in hoc textu dicit; *Vno* (scilicet) *absurdo dato, sequuntur mille*. Da veniam vt ad propositum & institutum accommodem. Si hæc fenestra aperiatur, vt in dialecticâ, aut philosophiâ, aut quacunq; aliâ humanâ scientiâ liceat quiduis defendere aut negare, summoperè verendum est, ne qui sint in humanis artibus perversi, in ipsâ divinâ philosophiâ nimis præcoces, impii, & scelerati, nè dicam, hęretici fiant. Nam (vt est in proverbio) Cui plus licet quàm par est, plus vult quàm licet; & vt rectè hoc argumentum sequitur; sępe mentitur, ergò peierabit; ita illud non est semper falsum, iste principia philosophiæ perversè negare audet, ergò non est mirum si errore & perversitate delectatus, divina tandem principia neget. Superbia enim & Philautia nullos modestiæ limites & cancellos habet: disrumpantur ergo isti suo ipsorum tumore & inflatâ scientiâ, nemo cum illis disputet; nam philosopho & sapienti cum illis disputare penitus non licebit. Ratio est, si sapientem consulas; *quia non est respondendum stulto iuxta stultitiam suam.* At isti stulti sunt qui negant principia; imò si negando pergant, periculosi stulti sunt, qui principium principiorum negant, *& dicunt in cordibus, non est Deus*. Sed hactenus de istis; nunc sequitur altera dubitatio, an sit vnum naturale principium à materiâ, formâ, & privatione distinctum.

Text. 10. Qui in humanis artibus sūt perversi, in sacris sunt nimis impii. Prov. 26. v. 4. Psal. 14. v. 1. Quæstio 2.

Incudem philosophiæ nunc sæpe malleolis ingenii pertundere oportet, vt quintis rerum veluti essentiis elicitis, secretiora naturæ mysteria inde emergant; inter quæ quidem mysteria hoc minimum non est, quod iam propono; nimirum, vtrum sit vnum aliquod naturale principium, à materiâ, formâ, & privatione distinctum? Expectas fortasse, vt hic (cum Aristotele) Parmenidem et Melissum refellam, qui vnum idemq; immmobile, ingenitum, infinitum, & æternum principium posuerunt; certè non refellam: partim quia Aristoteles in refellendis aliis, vmbras plerumq; fingit, in quas incurrit; partim, quia promissi memor, resectis & recisis superfluis, altiùs solùm recondita & necessaria sequor. Occasione ergò arreptâ ex textu, in quo dicitur Parmenides vnum posuisse principium, opportunè hanc moveo quæstionem, in qua vnum idemq; distinctum à materia, forma & privatione esse defendo. Si verò alicui primâ frōte

Text. 18.

hic

hic videar defendere paradoxum, paulisper det veniam, & donec crebris ictibus ingeminatis ex lapide philophico scintillas rationis evolantes viderit, suspendat iudicium. Dico igitur apertè, aliud esse naturale principium primũ à materia, forma, privatione distinctum, & per hoc principium naturam ipsam intelligo, & per naturam, non naturam naturantem (vt aiunt) de qua antea, sed naturam naturatam, quæ principium motus & quietis definitur, intelligo. Et vt illam primam naturam sive causam philosopho cognoscendam necessariò duxerim: ita huius naturæ cognitionem tam necessariam esse doceo, vt absq; eâ nemo philosophus, doctus, aut sapiens esse, aut dici possit. Verumenimverò nè anceps, vaga, & incerta sit hæc nostra de naturâ contentio, hoc nomen naturæ distinguendum est. Primùm ergò nomẽ naturæ pro prima causa sumitur, vt in libro de Mũdo, & etiam lib. 12 Metaphysicorum cap. 7. vbi apertè dicit Aristoteles, naturam ipsam à principio pendere. 2. sumitur hoc nomen pro cuiusq; rei quidditate & essentiâ, sic definitio natura, sic essentia natura dicitur. Verùm si propriè hæc nomina distinguere velis, dicendum est, quòd essentia ordinem ad esse rei cuius est, quidditas ordinẽ ad definitionem, qua quid res sit explicatur, natura ordinem ad motum & operationem rerum significat. 3. pro innato accidente capitur, vt apud Galenum, *Natura* (inquit) idest, *calor nativus est artifex, medicus autem minister naturæ*. 4. deniq; sumitur, (vt alia omittam significata ad institutum minùs necessaria) pro interno principio essendi (vt aiunt) vnde primò & per se res vnaquæq; naturalis habet, vt moueatur. Hanc significationem maximè hoc loco amplectimur, alias verò non negligimus.

Naturale principium à materia, forma, & privatione distinctũ, est natura naturata.

Natura multiplex.

Lib. 2. de Cœlo. cap. 5.

Lib. de Iuvẽtute & senectute cap. 2.

Lib. artis medic. cap. 77.

Physi. lib. 2. cap. 1.

Quid expectas? novum fortasse & mirum tibi videatur quod dico, dico tamen hanc naturam esse primum principium internum rerum naturalium, à materiâ, formâ, & privatione reipsâ distinctum: quod probo à definitione, divisione, proprietate, comparatione, similitudine, toto & fine. A definitione, in qua natura dicitur primum principium motus & quietis in re naturali, per se, & non per accidens. Si hæc sit definitio (vt omnes philosophi & scholæ fatentur esse) aut est definitio rei, aut definitio nominis; definitionem nominis esse, vt opinor, non dices, quia natura est principium rei, nempe motus, qui ex ente reali non nominali aut intentionali nascitur; nomina enim, & intentiones non sunt causæ rerum, sed res nominum & intentionum. Age ergò, est definitio rei; concludo igitur rem definitam, nempe naturam, vi eiusdem definitionis, ab aliis omnibus realiter distingui & separari; quippè

Naturam esse primum principium internum rerum naturaliũ distinctum, probatur.

A definitione

quippe hæ leges perpetuæ sunt veræ definitionis, vt totam essentiam definiti explicet & vt idem essentialiter ab omnibus distinguat. Cùm ergo natura definiatur non vt nomen, non vt intentio, sed vt res ipsa; cùm (inquam) definiatur esse principium, quod communius materiâ & formâ per se subsistit, (attende quid dixerim) quod communius materiâ & formâ per se subsistit, nec verè materia, nec verè forma dicitur, quippe, quænam est hæc prædicatio? Natura est materia; aut quænam est illa, Natura est forma? certè nulla: superius enim de inferiore directè enunciatur, at inferioris de superiore non est omninò prædicatio. Quorsum hæc omnia? eò certè, vt intelligas naturam esse principium, idq; internum, quod nec materia, nec forma, nec privatio dicitur. Altera ratio à divisione naturæ in vniuersalem & particularem ducitur. Natura vniversalis est duplex, actu infinita, vt Deus, quem sæpè philosophi naturam appellant, vel potentia infinita per vim generationis in suis effectis, vt hoc principium motus & quietis est, quod in materiam & formam, tanquam magis vniversale aut analogum genus in suas species distribuitur.

A divisione.

Natura vniversalis est duplex.

Hoc posito, quærendum est, an membra huius divisionis alias definitiones à definitione divisi sortiantur. Si sortiantur, quod certè inficias ire non potes, nec debes, sequitur necessariò, naturam esse aliud principium ab vtroque; nimirùm à materiâ & formâ distinctum. Nam quæ definitione differunt, realiter differunt; quod verò hæc definitione differant, postea patebit, cùm particulatim eorũ definitiones tradam. Tertia ratio à multiplici proprietate naturæ petitur, & formatur hoc modo. Quæcunq; proprietate differunt, ea realiter differunt; sed natura, materia, & forma proprietate differunt: ergo natura, materia & forma, realitèr differunt. Maior propositio huius syllogismi est Topica, et eiusdem ratio hæc redditur, quia diversa proprietas dversam differentiam arguit. Assumptio probatur, quia naturæ proprium est, propensionem dare materiæ ad appetendam formam, materiæ proprium est esse primum subiectum omnium; formæ deniq; proprium est essentialiter rem naturalem distinguere, perficere & definire. Alias etiam hîc possem proprietates naturæ recensere; vt nihil moliri frustrà, nunqnam otiosam esse, finem optimum sempèr intendere, iustitiam in omni opere & actione sua exercere; quæ proprietates simpliciter naturæ conveniunt, & ratione naturæ alijs principijs minus communibus per accidens, vt generica propria speciebus. Hinc sequitur 4. ratio à cõparatiõe, seu analogia inter genus dia-

A proprietate naturæ.

Lib. 1. de Cœlo. text. 32. lib. de Anima 3. tex. 48. De partibus animal. lib. 3. cap. 13. lib. 4. cap. 11. & cap. 13. lib. 2. c. 14.

A comparatione.

lecticum & physicum; vt ergo genus dialecticum se habet ad suas species: ita se habet genus physicum ad res sibi subiectas; sed genus dialecticum distinctum est principium a suis speciebus: ergo genus physicum est distinctum principium à subiectis sibi. Maior constat in exemplo *animalis* dialecticè comparati ad *hominem* & *belluam*; & in exemplo *naturæ*, de qua nunc agitur, physicè comparatæ ad *materiam* & *formam*. Minor etiam constat, nam sive genus dialecticum intentionaliter, pro prædicabili, sive realiter pro re subiectâ, puta pro animali sumatur, distinctum principium est. Intentionaliter enim sumptum est distinctum prædicabile, realiter etiam sumptum re quiddam communius est, quod dat esse alijs minùs communibus; à quibus solùm existentiam habet. Attentiùs hîc animadvertendum est, dare essentiam esse proprium naturæ; quod materiæ & formæ acceptum non refert, quippe nullum esse à materia & forma natura recipit: est ergo natura principium realiter distinctum ab vtroque. Ratio a simili suum pondus habet. nam vt imago, quæ ex impressione sigilli in ceram fit, nihil præter ceram & sigillum videatur esse, cùm solùm ex ijsdem constet, si tamen per se & vi sua consideretur, aliud ab vtroque re ipsâ disiunctum & separatum existit; quippe nec cera nec sigillum dicitur: ita quamvis natura ita in materiam & formam dividatur, vt præter materiam & formam nihil omnino dici posse videatur; impensiùs tamen re, vt est, considerata, emerget magnū discrimen, vt natura nec materia nec forma nisi indirectè & inordinatè (vt aiunt) dicatur. Sexta ratio à toto ad partes hoc ipsum probat, quia vt hîc docet Philosophus, totum à suis partibus differt: Sed natura est quiddam totum respectu materiæ & formæ: ergo natura à materia & forma differt. Maioris probatio in textu multiplex est, quia si totum & partes sint idem, tum partes ipsę inter se realiter non differrent, ratio est, quoniam quæ vni & eidem sunt eadem, inter se quoque sunt eadem. Prætereà, totius & partium distincta sunt munera, proprietates, actiones & fines, vt diligenter contemplantibus constat.

Vt se habet genus dialecticū ad suas species: ita genus physicum ad sibi subiecta.

Genus Dialecticum, quoquomodo sūptum, realiter distinguitur à minùs communibus.

A simili.

A toto ad partes. cap. 3. tex. 6, 17.

Postremò (vt multa alia argumenta prætermittam) cùm totum sit ens vnum, partes rerum entia plura, cùmque vnum & plura naturâ differant, totum etiam & partes different. Minoris confirmatio hinc patet, quia natura in has partes subiectivas dividitur, et quia apertè Aristoteles ipse materiam & formam partes naturæ sæpissimè in libris Physicorū nominet. Si vrgeas Aristotelis sentētiam hoc loco de toto composito, nó de toto cófuso et vniversali intelligi, quia par-

Vt lib. 3. Phys. tex. 65.

tes constituũt huiusmodi totum, totum autem non ex adverso constituit partes: & proinde concludis totum compositum & partes non esse idem. Respondeo de vtroq; hunc locum rectè posse intelligi, & si rationem assignes quòd totũ compositum non sit idem cum partibus, quia illius est componi, harum cõponere (quæ ratio quidem vera est) non video causam, cur totum vniversale ab hac distinctione, et ratione excludas; quandoquidem hæc etiam seinuicem, non constituant. Nam quis dicet partes subiectas superius aliquod constituere? et tamen quodlibet vniversalius in eodem genere secundùm Aristotelem totum vniversale et confusum dicitur. Cùm ergo natura, quæ est *principium motus & quietis*, vniuersalius quiddam sit materiâ & formâ (tum quia illa duo principia continet, tum etiam quia ad composita perfecta & imperfecta ex illis se diffundit) rectè horum omnium respectu totum vniversale & confusum dicitur, distinctum tamen, quia nec materia, nec forma, nec mixtum ex materiâ & formâ nominari potest, quamuis hæc tria aliquo modo naturæ nomine insigniantur. Vltima ratio à fine talis est. Quæ proprio fine differunt, eadem re ipsâ differunt: sed natura materia, forma proprio fine differunt: ergo natura, materia, forma re ipsâ differunt. Propositio est Arist. 3. Topicorum, et eiusdem ratio est, quia proprius finis cuiusque rei propriam formam sequitur, quippe inter formam & finem est tanta proportio, et similitudo, vt sæpe ab Aristotele forma & finis convertantur. Assumptio prioris ratiocinationis constat, quia naturæ finis est semper agere propter finem, materiæ finis est vel ipsa forma, vel perfici à forma, formæ denique est materiam confusam actu signare, & ad certum aliquod ens contrahere. Sic in generatione hominis natura primùm mouet, mouetur materia, ad præparatã materiam, accedit forma; hinc homo perfectus nascitur, qui à natura motum, à materiâ potentiam, à forma actum et perfectionem habet. Est enim natura principium motus, est materia principium potentiæ (quæ vi suâ passiva, instinctu tamen naturæ activa redditur) est denique forma principium actus & perfectionis, vel potiùs ipse actus ipsaque perfectio: differunt ergo hæc tria principia rerum, eorum tamen vnio in effectis naturæ amica est, vt videre licet in homine, in quo hæc discors (vt ita loquar) harmonia inest.

Phys. lib. 2. tex. 3. Metap. lib. 5. tex. 5.

A fine.

Lib. 2. Phys. cap. 2. tex. 74. De Generatione animal. lib. 1. cap. 10.

Homo generatus à naturâ habet motum, à materiâ potentiã, à formâ actũ & perfectionem li. de Anima 2. tex. 2.

Possem huc adducere aliud argumentũ in suppetias, ad corroborandam hãc opinionẽ, nimirum à testimonijs plurimorũ philosophorum tum veterũ tum neotericorũ, qui idẽ mecum de hac re sentiant;

sed quoniam mihi in hoc opere decretum est argumentis potiùs quàm testimonijs, contextis rationibus potiùs quàm philosophorum nominibus & authoritatibus textum, & marginem decorare; dabis mihi veniam si huic provinciæ supersedeam, præsertìm cùm minùs sit necessarium; at vbi necessarium est, ibi vel paucis recitatis tibi satisfaciam, vel te ad Pererium & Conimbricenses, aliosq; mittam, qui in erratis sinceré refutandis, non solùm firmâ ratione, sed authorum multorum agmine delectantur. Quid multis? quamuis labor meus sit AEtnâ futurus gravior, contẽdam vt volumen senile hoc meũ non verbis sed rebus, non vmbris sed signatis rationum tabulis perornetur. Si in hac re desideres hoc genus probationis, lege Arist. in 2. Physicorũ, vbi, vt antea demonstratum est, definit naturam principium & causam motus; lege Albertum Venetũ, Scholam Coloniensem, Avicennam, Averroem, Bricottum, Divum Thomam, quibus addo, si vis ab Oxonia (vt loquar cum Cardano & Scaligero) disputare, Scotum, Occhamum, Burlæum, Baconem admirabilis ingenij (vt ita dicam) oracula, vnius honorifici collegij magna lumina, lege (inquam) hos omnes in commentarijs suis secundi libri Physicorum, & omnium in hoc vno consensum invenies, naturam scilicet non esse materiam, non esse formam, sed principium per se motus & quietis distinctum ab vtroq;. Hac causa, hoc principio, tanquam medio & instrumento vtitur Deus prima causa omnium, non quod non possit sine medijs & instrumentis quicquam agere, (est enim, vt docet Philosophus actu infinitum liberrimumq; Agens,) sed vt discant mortales, causas naturales non esse primas, si Deum sectentur, (primę enim causæ & principia dicuntur, quia primùm illis Deus in rebus naturalibus efficiendis vtitur) at quoniam Deus est & author, & motor naturæ, eiusdem globos nonnunquam pro arbitrio contra communem cursum & stadium causarum vertit; vt cùm generentur monstra, appareant cometæ, sereno cœlo audiantur tonitrua, tota (vt nuper) tremat & moueatur terra. Quot hodiè in cœlo? quot in terra? quot in aere cernuntur portenta & prodigia? & tamen nos (miseri homunciones) causam causarum non agnoscimus, non timemus, non veneramur. Ignis de cœlo sępissimè devolans consumit civitates; est contra naturam: terra vniversa in eodem momento tremuit; res mira, res formidolosa, res contra naturam: arma & armati apparent in cœlo, terribiles gemitus & voces audiuntur; quis negat hæc contra naturam? loquuntur nonnunquam recèns nati & infantuli, ominantur mala; hoc non docet philosophia,

Pererius & Conimbricẽses.

Text. 1. Albertus. Venetus. Schola Colõ. Avicenna. Averroes. Bricottus. D. Tho. Physic. lib. 7. & lib. de Mundo. Moral. ad Eudem. lib. 7. cap. 15.

Deus potest sine mediis, operari.

Vide Garsæũ de Meteorologi. & Lycost. de Prodigiis. Registrum tẽporũ. fol. 151. Iosephus de bello Iudaico. Quemadmodũ de infantulo quodam Permerinæ (Hollandiæ oppiduli) nato in chartulis vulgatum est; & à mercatoribus fide dignis nuper proditum.

philosophia; est contra naturam: homines, homines philosophi, imò (quod magis est) homines Christiani Christum & Deum negant; est contra rationem, est contra philosophiam, est contra naturam. Hæc si videris, disce naturam, & naturæ authorem admirari.

Distinctio primæ quæstionis. An contra negantes principia sit disputandum?

Vt illustrior hæc quæstio fiat, cōsideranda sunt

- 1 Distinctio principiorū, quorum alia dicuntur
  - 1 Incomplexa, quæ sunt rerum, vt *materia, forma, privatio* in philosophia.
  - 2 Cōplexa, quæ sunt vel
    - 1 Vniversalia axiomata, & aphorismi omnium scientiarum, à quibus demonstrationes suas certas, veras, & indubitatas petunt. (Principia dūplicia.)
    - 2 Minùs communia, vt enunciata illa necessaria in omni arte, quæ rem hanc vel illam in arte, non totam artem, demonstrent.
- 2 Distinctio negantium principia, quorum alii negant
  - 1 Simpliciter, idq; vel ex
    - 1 Simplici ignorantiâ omnium, qui sunt accuratiùs instruendi.
    - 2 Petulantiâ & protervitate, qui sunt argumentis ex communibus scientiis petitis (si fieri possit) palàm convincendi.
    - 3 Malitiâ & contumaciâ, qui sunt à scholis & spaciis philosophorum exsibilandi.
  - 2 Cōparatè, idq; vel ex
    - 1 Contraria opinione, & horum sententia demonstrationibus est refellenda.
    - 2 Dubitatione non inutili, & illorum scrupuli sunt removendi.
- 3 Distinctio scientiarū probantiū principia, quæ sunt vel
  - 1 Propriè, in quibus negata principia continentur, & ex iisdem non licet probare principia; quoniam qui alicuius scientiæ principia negant, media etiam eiusdem scientiæ, quibus probentur, negabunt.
  - 2 Communes, & hæ duæ sunt
    - 1 Dialectica, communis ministra omnium, quæ de omni quæstione probabiliter ex locis disserit.
    - 2 Metaphysica, communis domina omniū, quæ absolutas demonstrationes omnium scientiarum comprehendit; & ex hisce duabus scientiis licebit contra omnes negantes principia disputare, prætersquam contra eos, qui malitiosè, impudenter, & contumaciter negent.

Ratio cur cõtra malitiosè & contumaciter negantes principia non sit disputandum, est

1 Quia sunt istiusmodi gnaviter impudentes, de quibus est desperandum.
2 Quia inde ex male sanis dementiores fiunt.
3 Quia offensio inde nascitur, & periculum causę, ne audientes & non intelligentes, fraude potiùs quã ratione capiantur.
4 Quia antiquitas, successio, consensus (in quibus à magnis & spectatæ sapientiæ philosophis posita rataq; sunt hęc artium principia) magnum inde detrimentum sentiunt.

Argumenta in primam quæstionem capitis, An contra negantes principia sit disputandum?

Opp. *Duplex est via probandi in omni scientia, alia à priori per causas, vt demonstrentur effecta, alia à posteriore per effecta, vt negata probentur principia: inanis ergo est ista dubitatio, cùm in qualibet scientia via assignetur probandi principia. Antecedens est Aristot. primo libro Analyticorum, & approbatur ab omnibus, præterquam à Ramo, qui sine ratione vnam solam methodum (nimirum illam priorem per causas) pertinaciter defendit.*

Resp. *Contra negantes principia ex simplici ignorantiâ, vel ex contrariâ opinione, vel dubitatione, licet per proprietates & effecta eiusdem scientiæ disputare, & disputando demonstrare principia; quia istiusmodi sic negantes, dociles sunt, & ex petulantiâ aut malitiâ non negant. At contra negantes simpliciter, vel non est omnino disputandum, si sint contumaces aut malitiosi: vel disputandum est, si sint solummodo petulantes & protervi sine malitiâ: veruntamen observandum est, demonstrationes non esse petendas ex medijs eiusdem scientiæ: quia negantes principia, facilè negabunt media.*

Opp. *Contra malitiosum & contumacem hostem in iustâ causâ pugnandum est; ergo contra malitiosum & contumacem adversarium in omni scientiâ est decertandum. Comparatio in hoc argumento sequitur. Nam vt magnum damnum & dispendium iustitia patitur, si cuilibet malitioso & contumaci iura negare (idq; impunè) liceat: ita magna iniuria illata est scientiæ, & eiusdem authori, si negantes principia, sine vulnere in theatro philosophorum vivant.*

Resp. *Pulchrè docet hæc comparatio, sed omni ex parte non probat; quippe in altera parte similitudinis ratio iubet pugnare, quia spes magna est vindicandi iustitiam; at in altera parte ratio disputare contra contumaces prohibet; quia nulla spes est obtinendi victoriam. Vt ergo medici tam diu accommodant medicinam, quàm infirmus vivat, mortuo verò non propinant:*

nant: ita sapiens philosophus tam diu docere debet, quàm adversarium docilem auditorem videat: at desperatæ spei homines (quales sunt malitiosi & contumaces) omnino non docet, nec, meo iudicio, docere debet; quippe instar adamantis sunt, qui nullam imaginem aut impressionem scientiæ facilè admittant.

Opp. *Facillimè vulgus iactantium classicum audiet, viamq́; perversam sequetur: nè ergo vanitate aut malitiâ istorum negantium principia seducatur, operæpretium erit contra eos disputare. Taceo hîc labem, quæ recusanti pugnam, quæque scientiæ (in opinione versatilis vulgi & multitudinis) inuritur.*

Resp. Ex duobus malis minus eligendũ est: *at minus malũ & damnũ est non omninò cum istis hæreticis disputare, quàm, disputatione habitâ cum insanis & furiosis, causam et famam prodere; neq; labes tanta silentium, quãta prælium & certamen sequitur. Nam philosophia silere iubet, nisi cum docili, modesto, aut sapiente agas.* Cic. off. 3.

Opp. *Sunt quædam principia non simpliciter vera aut necessaria: ergo non est tam odiosum semper principia negare. Antecedens constat in minùs universalibus illis principiis artium, qualia sunt axiomata topica Aristotel. & aphorismi Hippocratis, quorum illa multiplicem instantiam, hi verò multiplicem interpretationem ad corroborandam veritatem habent.*

Resp. *Religiosus sum in tenendis principiis omnibus cuiusq; artis, & periculosum existimo, vel in minimis approbatis, negandi potestatem dare. Agnosco axiomata apud Arist. & aphorismos apud Hippocratem semper non tenere. Quid tum? an ratio statim iubet, vt negentur? minimè certè, sed potiùs iubet, vt quo sensu doctissimi viri eadem scripserunt perpendamus: an (scilicet) absolutè, an respectivè.* Modesta potiùs dubitatio de re incertâ, quàm inconsiderata negatio prodest.

Opp. *Frustra traduntur communes scientiæ, nimirum Dialectica & Metaphysica, vt aliis scientiis subserviant aut dominentur, si in maximâ ecclipsi (qualis est negatio principiorum) ab iisdem lumen & subsidium non petant: ergo videtur esse absurdum, vt hoc commune philosophis tollatur subsidium, probandi (scilicet) sua principia ex illis, cùm ex suis propriis scientiis non possint.*

Resp. *Non negamus, quin ex fontibus dialecticis & metaphysicis hauriantur sæpissimè aquæ, quibus suffocentur aliarum scientiarũ adversarii. Cæterùm tum solùm petendum subsidium ab his putamus, cùm spes sit (vt ita loquar) salutis, hoc est veritatis; at cùm capitales & contumaces sint hostes, Dialecticam vt garrulam, Metaphysicam vt vanam scientiæ umbram negabunt.* Dialecticis & Metaphysicis scientiis quãdo vtendũ, ad debellandos alterius scientiæ oppugnatores.

Opp. *Periculosa est hac tua opinio, si vires in omnibus scientijs obtineat. Nam hoc posito, non esse disputandum contra contumaciter & malitiosè negantes principia: sequetur non esse disputandum cum hæreticis, Atheis, Epicuris, quo (meo iudicio) nihil absurdius esse potest; nam gladio verbi si non confodiantur isti, facilè Dei nomen, religio, fides, quæ sunt sacræ philosophiæ principia cadent.*

Obliquitas in scientiis humanis, error tantùm; in sacris, hæresis dicenda.

Mat. cap. 10. vers. 19.

Esd. lib. 1. cap. 4. v. 40. 41.

Cum hæreticis, Atheis, et perversis, quomodo et quo loco disputandum.

Resp. *Par non est comparatio inter ista. Nam aliud est veritas humana, aliud veritas divinæ philosophiæ: in illa obliquitas, solùm error esse dicitur, in hac hæresis; in illa si erretur, lapsus hominis est, in hac autem discrimen salutis. Præterea, potentius est verbum Dei, quàm vox philosophi in prosternendis hostibus veritatis; nam humiliter disputantibus datur in illa hora, ut in adversarios veritatis fulmina loquãtur, eosq; simplici sermone vincant, quos philosophiâ aut eloquentiâ ne flectere quidem possunt.* Magna enim est veritas & prævalebit. *Cæterùm, si meum in hac re iudicium requiras, dico aut non omnino disputandum esse cum hæreticis, Atheis, & perversis; aut (si propter allatas iam rationes disputare placeat) magnopere cavendum esse, ut non in omni loco, sed solùm in cœtu Academico, non coram populo iudice, sed coram sapientibus moderatoribus (qui affectibus vacant) disputetur. Hanc pugnam incipiant humilitas & devotio, suadeat zelus & pugnet acriter, configat hostem gladius veritatis, vincat Ecclesia, triumphet Christus.*

Distinctio secundæ quæstionis. Utrum natura sit principium realiter distinctum à materiâ, formâ, & privatione.

In

In explicatione huius quæstionis tria necessariò consideräda sunt,

1 Occasio movendi eam, quæ fuit varia & multiplex opinio veterum philosophorum, quorum alij vnum solum principium, vt Parmenides & Melissus, alii duo, alii plura posuerunt.

2 Ratio refutandi, quam, vt in hoc loco, ita in aliis plerumq; omitto,
- 1 Propter iniuriam, quam sæpe Philosophus illis offert, quos refellit; primùm in mutandis eorum sententiis, deinde in refutandis ad placitum. Nam vt cum Platone de prima idea, ita cum Parmenide de primâ causâ, vnoque immobili principio egit; vterque proculdubio per ideam & causam intellexerunt Deum: at ille eorum sententiam ad ens novum, nescio quod, pertrahit & refellit.
- 2 Propter iacturam temporis, quod minùs vtiliter cõsumeretur, quia hæc sunt minùs necessaria, nisi essent & certa.
- 3 Propter excellentiam interpretum, qui hæc cum Arist. tractârunt.
- 4 Propter provinciam à me susceptam, vt (scilicet) multis resectis, sola mysteria tractem.

3 Varia significatio naturę, quę accipitur aliquando pro
- 1 Primâ causâ, quæ ab Arist. efficiens causa omnium, motor omnium, prima essentia, ens entium, natura naturans dicitur.
- 2 Essentiâ seu substantiâ cuiusq; rei, sic definitio sæpe natura appellatur.
- 3 Innato accidente, sic calor à Galeno natura; aut pro acquisito in naturæ habitum reducto, sic consuetudo altera natura nominatur.
- 4 Interno principio motus & quietis, & sic hoc loco tractatur.

4 Cõfirmatio quæstionis, quæ est à
- 1 Definitione, quia principiũ per se internũ definitur.
- 2 Divisione naturæ in vniversalem & particularem; nam vniversalis natura est divisum, particularis natura, nempe materia & forma, sunt membra dividentia: at vniversale & particulare differunt: ergo natura à materia & forma differt.
- 3 Proprietate multiplici naturæ, quæ materiæ & formæ non convenit: at conveniret si non differrent.
- 4 Cõparatione inter genus dialecticũ & genus physicũ, quę à formis subiectis vt entia distincta differunt:
- 5 Similitudine imaginis, quæ differt à cera & sigillo, ex quibus constat: sic natura à materiâ & formâ, ex quibus quodammodo coalescit.
- 6 Toto, quod à partibus realiter distinguitur; & sic natura à materiâ & formâ.
- 7 Fine naturæ, qui etiam differt à finibus materiæ & formæ.
- 8 Testimoniis multorũ, & ex opinione Divi Thomæ, & ex opinione Scoti, qui idem in hac re sentiunt, naturam (scilicet) esse ens distinctum.

Argu-

Argumenta in secundã quæstionem. Vtrùm natura sit principium realiter distinctum à materiâ & formâ?

Opp. *Nulla pars definiens realiter differt à definito, sed natura est pars definiens materiã & formã: ergo natura non differt à materia & forma. Maior propositio est Aristotelis, quia partes definientes sunt internæ, respectu definiti, quod definiunt. Assumptio probatur, quia natura est genus proximum in definitione materiæ & formæ, remotum autem genus principium dicitur.*

Lib. 1 Topic.

Resp. *Aliquid realiter differt ab alio bifariàm; aut simpliciter & ex toto (vt aiunt,) aut inchoatè & ex parte. Simpliciter & ex toto differre dicuntur opposita, vt* bonum & malum *in Adversis*; duplum & simplũ *in Relatis*; vita & mors *in Privantibus*; *in Contradicentibus* ens & non ens; homo & bellua *in Disparatis: hoc autem modo partes definentes à definito realiter non differũt omnino; inchoatè verò, & ex parte differunt: sic* animal *(exempli causâ) est ens distinctum ab* homine, *non quod simpliciter & absolutè ab* homine *differat, sed quod realiter & essentialiter, vt principium pluribus quàm* homini *sit communicabile. Pari etiam modo* natura à materia & formâ *differt, quia est principium realiter communius vtrog. Nemo enim dicet naturam nihil aliud esse quàm materiam, nemo dicet nihil aliud esse quàm formam, nemo deniq. dicet nihil aliud esse quàm vtrumq., cum in multis accidentibus vivat natura, vt* in calore ignis, splendore solis. *Quid moror? multi breviter huic rationi respondent, partes definientes contractè sumptas, non differre à definito; separatim verò sumptas, realiter inter se distingui.*

Differentia realis, duplex.

Opp. *Natura prædicatur in quid de materia & forma: ergo ab illis realiter non differt. Ratio tenet, quia (vt docet Philosophus) quicquid in abstracto de re aliqua in quid dicitur, ab eadem realiter omnino non distinguitur.*

Resp. *Idem est hoc argumentum cum superiore, verbis solùm mutatis; idem igitur adhibetur responsum, nimirum, non differre simpliciter & absolute, sed inchoate, & ex parte; cùm per se in genere entis distincti consideretur.*

Opp. *Natura pars est in definitionibus materiæ et formæ: ergo malè hic defendis, naturam idcirco differre ab illis, quia est respectu vtriusq. totum. Antecedens, probatur, quia natura est genus in definitione proxima vtriusq., (vt antea docuisti) at genus pars est: ergo natura quoq. pars est.*

Porphyr. cap. de differentia Arist. Top. l. 6. cap. 3.

Resp.

Resp. *Natura consideratur vel confuse, & sic est quiddam totum vniuersale, respectu materiæ & formæ, vel contractè in definitione, & sic est pars in definitionibus vtrinsq;.* Natura qui totum, qui pars.

Opp. *Totum à partibus realiter non distinguitur: ergo natura vt totum à materia et forma non differt. Antecedens probatur ab authoritate Aristotelis, vbi docet, totum nihil aliud esse quàm suas partes; & sanè hoc ipsum ratio probat; quia nec totum sine partibus, nec partes sine toto subsistunt. Hinc illud D. Augustini.* Homo nihil aliud est quàm corpus & anima. *Hinc illud Athanasij,* sicut anima & caro vnus est homo: ita Deus & homo vnus Christus. Vid. Aristot. Phys. lib. 1. tex. 7. lib. 4. Phys. Lib. 7. de Trinitate cap. 4. Athanasius in Symbolo.

Resp. *Totum et partes realiter sunt entia diversa: ergo differunt. Antecedens probatur, quia totum est ens vnum numero, partes verò sivè collectim sivè divisim sumptæ sunt entia plura. Præterea, si partes ens idem omnino sint cum toto, totum inerit sibi, nam partes insunt toti. Adhuc, partes ordine generationis totum antecedunt: totum autem non antecedit partes. Postremò (vt in pauca rem conferam) partes destinantur ad totum, vt ab eodem perficiantur: at si partes et totum ens vnum idemque sint, sequetur totum ad seipsum destinari, & à seipso etiam perfici. Hæc omnia adduxi, vt intelligas quomodo totum & partes differant. Ad argumentum nunc ergo respondeo, Aristotelem in loco citato intelligere, totum & partes idem esse, non quoad essentiam, sed quoad continentiam (vt aiunt) quia totum non continet aliud quicquam nisi suas partes, licèt sit aliud à suis partibus. Quod vrges non esse totum sine partibus, nec partes sine toto: Respondeo, esse inter totum & partes necessariam dependentiam, hinc tamen non licet concludere; totum aliam essentiam non habere à suis partibus, in quibus istum respectum habeat; cùm manifestè constet, terminum ad quem in generatione cuiuslibet rei esse totum, non partes, vt habetur 7. Metaphysicorum. Eodem prorsus modo licet interpretari loca sanctissimorum Doctorum quæ vrges, quoad dependentiam, non quoad essentiam simplicem & absolutam. Quid plura addam? cùm ante satis constet, naturam esse totum quiddam respectu materiæ & formæ (totum vniversale intelligo) non erit obscurum exaccumulatis rationibus docere; esse ens distinctum ab vtroq;.* Discutitur hic quæstio obiter, An totum à partibus differat. Totum & partes quomodo idem. Inter totum & partes necessaria dependentia. Natura quale totum.

Opp. *Materia et forma, vt membra divisionis veræ, convertuntur cum natura, ergo realiter non differunt hæc inter se: Argumentum tenet, docente Philosopho, ea quæ intrinsecùs convertuntur naturâ non differre, sicut partes definitionis cum definito, membra essentia-*

lis divisionis cum diviso, qualis hac est natura in materiam & formam.

Resp. *Quamvis membra essentialis divisionis cum diviso convertantur, non tamen sequitur vel esse inter se essentiâ eadem (cùm requiratur vt sint opposita,) vel eadem simpliciter cum diviso, quod entitatem (vt ita loquar) tertiam et distinctam habet. Respondeo igitur, necessariam dependentiam, non confusam essentiam esse causam conversionis. Ut ergo Aristoteles ipse, divisâ substantiâ in materiam, formam, & compositum, asserit hae tria, nempe materiam, formam, & compositum esse tres distinctas substantias; ita hoc loco naturam, materiam, & formam, entia realiter distincta defendo.*

Divisum entitatem tertiã habet à membris dividentibus.

Lib. 2. de Anima. tex. 2. lib. 7. Metap. c. 3.

Opp. *Si nova haec tua admittatur philosophia, plura erunt principia rerum naturalium quàm tria. Sed hoc est absurdum: ergo non est admittenda. Propositio probatur, quia additur à te natura tanquam principium novum & distinctum à materiâ, formâ & privatione, quae tria solùm enumerantur à Philosopho.*

Principia duplicia.

Resp. *Principia sunt duplicia, remota & proxima: remota rerum naturalium multa alia insinuantur ab Aristotele principia, praeter ea quae hîc enumerat; vt prima causa omnium, ens reale, substantia prima, & hoc loco natura: proxima verò solùm sunt tria, materia, forma, privatio, quae ideo prima dicuntur, quia res tum primum dicuntur fieri, cùm ab illis immediatè fiant; nam in remotis principijs est confusio, in proximis perfectio & distinctio.*

Cur tria principia dicantur prima.

Opp. *Videtur mihi claudicare haec tua disceptatio de distinctione principiorum, cùm nullam omnino mentionem privationis in ea feceris, quae etiam non minùs principium est quàm materia & forma.*

Metaph. lib. 5. tex. 27.

Resp. *Non opus fuit omnino distinctionem illam adhibere, cùm minùs sit obvia, quia privatio quaedam negatio est, haec verò principia, de quibus agitur, sunt positiva.*

Opp. *Cerea imago cera est: ergo inanis est illa tua similitudo, quâ probas, naturam esse tanquam impressam effigiem in cera, distinctam á cera, vt imaginaris naturam esse à materia aut composito, in quo veluti infixa manet.*

Resp. *Aliud est ceream imaginem, aliud imaginem considerare. Agnosco ceream imaginem esse ceram, at imago propriè cera non dicitur, sed figura rei quam repraesentat. Et vt haec figura est res alia à cera: ita natura est res alia à materia & forma, cum quibus ad rem aliam generandam confluit.*

CAP.

CAP. 3, & 4.

An ex nihilo, nihil fiat secundùm philosophiam?
An natura in omnibus rebus, magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum seu periodum?
An materia prima sit divisibilis seclusâ quantitate?
An toto quiescente moveantur partes?
An ex vno absurdo concesso necessariò sequantur multa?

CRIVS in hoc tertio capite Parmenidem & Melissum persequitur Philosophus, eorumque castra, ex quibus vnum principium probant, verborum fulminibus concutit & devastat. In quarto similiter alios invadit & vulnerat, sed multò leniùs. Vix equidem me contineo, ab horum & illorum argumentis hoc loco exponendis, & certè non continerem, nisi promissi memor magis necessaria agerem; recitabo igitur non refutabo. Argumentum Melissi & Parmenidis hoc est. Omne factum habet principium: sed ens primum (primam causam haud dubiè intelligunt) non est factum, ergo ens primum non habet principium. Prosequuntur hanc rationem ad hunc modum. Ens primum omnia continet, & non habet principium: ergo est actu infinitum: est actu infinitum, ergo vnum: est vnum infinitum primum, ergo immobile, nulloq; tempore, loco, aut accidente mensuratum. Assumptionem syllogismi confirmant ex hypothesi; quia si ens primum fieret, aut ex ente, aut ex non ente fieret; non autem ex ente, quia primo nihil prius; non ex non ente, quia (omnium philosophorum consensu) ex nihilo nihil fit: non est ergo hoc primum principium factum. De variis opinionibus & argumentis eorum philosophorum, qui plura posuerunt principia, nihil dico, ne immersus ex Oceano facilè non emergam. Solùm hoc dico, Aristotelem demonstrantem audiendum vt ducem, sequendum vt principem philosophorum, alios verò refutantem non tam impensè & seriò legendum, nisi eorum opera & monumenta vivant, aut ex aliorum voluminibus colligantur ea, quæ refellit. Annus me deficeret, si turmam philosophorum in theatrum adducerem, quos in 4. cap. (De multitudine principiorum) configit Arist. Platonem, Anaximandrum, Empedoclem, Anaxagoram, Demo-

Argumentum Melissi & Parmenidis.

Aristoteles demonstrans audiendus, refutans non tã seriò legẽdus.

Democritum, aliosque ab illo nominatos intelligo, qui ex chao & confusione (vt hic ait Philosophus) varia & multiplicia traxerunt principia. Da veniam, vt diuinum Platonem ex hoc catalogo & numero vindicem, qui contra illud quod hîc docet Philosophus, creationem rerum aliquo modo sapientissimè defendit.

Plato in Timæo tres causas mundi posuit, efficientem, quæ est Deus; exemplarem, quæ est idea; finalem, quæ est bonitas Dei.

Sed quoniam in tribus istis primis capitibus à præfatione, tam sæpe hoc vrget, philosophorum omnium (vt ait) calculis approbatum, nimirum *ex nihilo nihil fieri*, eundem textum inprimis elegi, vt (sigillo quasi aperto) quæ sunt in sinu philosophiæ de hac re sepulta, meliùs perspiciantur. Et hîc à te veniam peto, (doctissime Pereri) si quod libenter nollem, parum à te resiliam, eosq; non minùs prudentes esse existimem, qui doceant creationē fuisse Aristoteli ipsi (quantumvis invito) cognitam, quàm qui tecum, non sine probabilitate, asserant huic contrarium. Et certè si hoc probetur, facilè constabit, aliquid ex nihilo fieri posse secundùm philosophiam; secundùm philosophiam dico, non secundùm naturam. Nam etsi philosophia sit interpres & scientia naturæ, aliquid tamen sapit vltra aleas & sortes naturæ, vt monstra posse fieri, terram posse moveri, animam hominis immortalem esse. Quid? animam hominis esse æternam credit philosophia? credit, ais? hîc ergo primum vestigium figo, & hinc sic arguo. Anima rationalis, secundùm Aristotelem, est immortalis, & forma hominis, vt in libro de Anima liquidò & apertè constat: sed nulla forma potest esse ante id, cuius est forma, vt idem Aristoteles scribit in 12. Metaphysi. cap. 16. ergo anima rationalis incipit esse de novo, non per generationem, quoniam sic non esset immortalis; ergo per creationem: quare creatio est admittenda secundùm philosophiam. Si verò hîc respondeas, quòd Alexander philosophus ille existimet animam secundùm Aristotelem esse mortalem, & propterea maiorem prioris syllogismi neges, dico hanc opinionem Alexandri, tuo & optimorum philosophorum chirographo, esse condemnandam; præsertim cùm mille ferè loca apud Aristotelem illum vanitatis convincant. Si autem vrgeas, quòd Theophrastus ex Aristotele probet animam immortalem esse, sed assistentem, & quòd Divus Thomas (quem magis sequor) ex eodem probet, immortalem esse & informantem, parùm tuæ causæ prodest. Nam hæc interpretum altercatio de modo, vim argumenti de re non minuit: quippe re ipsâ anima substantia est corporis expers, ergo nec ex materiâ, nec ex potentiâ materiæ secundùm Aristotelem educitur:

Pererius lib. 5. cap. 7. & 8.

Aliquid ex nihilo fit secundùm philosophiam, non secundùm naturam.

Philosophia aliquid sapit vltra naturā.

De generatione An. lib. 4. c. 3. Phys. lib. 3. text. 82. lib. 1. de An. tex. 33. meteor. l. 2. c. 2

Anima rationalis secundū Aristotelem immortalis.

ducitur: creatur ergo; nam alia via non constat, quâ efficiatur. Ratio cognata huic à locis permultis Aristotelis petitur, in quibus de intelligentijs & spiritualibus substantijs, obiter aut ex instituto egit Philosophus; vt in 8. Physicorum, secundo de Cœlo: tertio de Anima. 11. & 12. Metaphys. concedit in hisce omnibus & singulis locis spiritus esse, quos fieri disertis verbis fatetur. At si fiant, modum essendi quæro. Si generationem nomines, repugnas Aristoteli, qui incorporeas substantias posse generari negat, quid restat nisi vt dicas mecum, ab Aristotele (coactè) creationem subinsinuari. Locus ille celebris est in 7. & 8. Physicorum, quòd Deus sit actu infinitum, per se sufficiens, liberrimumque Agens: ergo, secundùm Aristotelem, opus non habuit præexistenti aliquâ materiâ ad res procreandas. Nam si opus præexistenti materiâ habuisset, actu infinitus, immensus, & per se sufficiens non fuisset; sed materiæ, aut medio alicui astrictus & alligatus fecisset omnia: at essentiam Dei (in qua nullum est accidens, nulla mutatio) medijs alligare, est secundùm Aristotelem ipsum in permultis locis perabsurdum: sequitur ergo notam esse creationem secundùm philosophiam. Præterea talis est actio cujusque rei secundùm Aristotelem, qualis est essentia, (nam modus agendi modum essendi sequitur) sed essentia Dei vt ipse in Metaphysicis docet, ab ente nullo pendet: ergo in agendo nullâ materiâ præexistenti eget: Quare per se, ex nihilo, propter nobilitatem, excellentiam, & divinitatem essentiæ, Deum posse res creare, coactus est discipulus cum præceptore, idest, Aristoteles cum Platone confiteri. Et certè vt Plato in Timæo hoc ipsum agnoscit: ita Aristoteles in libro de Mundo apertè confitetur, Deumque authorem & effectorem omnium nominat. Huc accedit illud, quòd tria solùm agentia generatim ponantur ab Aristotele, Ars, Natura, Deus. Ars (inquit) non agit sine corpore subiecto. Natura non agit sine materiâ subiectâ, Deus verò neutro egens, infinitum, immensum, per se sufficiens, liberrimumq; Agens ab illo dicitur; & quorsum (queso) hoc dixisset, si illum ordini naturali in generatione rerum alligasset? Addo quòd Deus per se solùm æternus, per se solùm ens vi suâ propriè subsistens ab Arist. dicatur, res verò aliæ non tam propriè & eodem modo. Trifariam enim res per se esse & subsistere dicuntur: vel per se respectu accidentium, sic corporeę substantię; vel per se respectu corporum, sic incorporeæ substantiæ: vel per se absolutè & simpliciter, & sic solus Deus per se est & subsistit. Hinc est quòd doceat Aristoteles, essentias omnium dependere à

Lib. 7. Phys.
Lib. de Mũdo.
Lib. 2. Physic.
lib. 8. Phys.
Res per se bifariam esse dicuntur.

primâ causâ, ideſt, à Deo. Hoc ergo modo conſideratâ eſſentiâ & ſubſiſtentiâ rerum, neceſſe eſt vt agnoſcat Ariſt. materiâ primâ non eguiſſe Deum; imò potiùs neceſſe eſt, vt lumine naturæ & rationis intelligat, materiam primam, vt ſit & ſubſiſtat, eguiſſe Deo. Concludo igitur, quòd aliter eſſe non potuerit, quin Ariſtoteles intellexerit, materiam primam, cœlos, & intelligentias habere ſuum eſſe à Deo; non autem per motum ex aliquo ſubiecto, aut ideâ exemplari, quam in Platonis poſitione repellit, ergo per creationem ex nihilo: quamobrem creatio nota eſt ſecundùm Philoſophum. Nihil hîc dico de productione formæ, quæ in materia prima nec partem, nec motum, nec actum antè perfectam generationem habuit, imò certè nihil prorſus fuit, quia neq; ſecundùm ſe totam, neq; ſecundùm aliquam ſui partem alicubi præextiterit; quid ergo obſtat quo minùs dicatur à Deo ex nihilo creari? neque enim id obſtat, quòd præfuerit in virtute agentis, aut recipiatur in materia, ſiquidem hoc etiam reperitur in productione animæ rationalis, quam productionem quodammodo creationem difertis verbis eſſe concludit, cùm neſciens, aut neſcire diſſimulans modum productionis, apertè dicat eandem divinitùs ad corpus humanum accedere. Breve eſt hoc argumentum quod ſequitur, ſed efficax, quòd formę cuiuſq; naturalis corruptio ſit, & (vt ita loquar) annihilatio: ergo eiuſdem conſtitutio rectè creatio dicitur. Si antecedens neges, dic quid ſit, aut vbi ſit forma aëris cùm in ignem commutetur. Si dicas eſſe in igne, tum duæ formæ ſunt in eodem ſubiecto, ſi dicas in potentiâ materiæ, tum redire poteſt eadem forma, quod eſt planè contra Philoſophum. Si authoritatem Avicennæ hic adducerem, non dubitarem omninò cum illo dicere, Ariſtotelem non negaſſe creationem ab æterno, ſed creationem duntaxat quæ ſit de novo illi diſplicuiſſe, & huius ſententiæ aliqua ex parte ſubſcribere videtur Pererius, dicens vtcunq; illud manifeſtum ſit argumentum Avicennæ, hoc nihil ſententię noſtræ officere, quippe qui, eam tantum creationem (quæ de novo fiat) Ariſtoteli cognitam eſſe negemus. Hactenus Pererius lib. 5. cap. 8. at (tanti viri pace) quæro, quid obſtet quo minùs concedat creationē de novo cognitam eſſe Philoſopho; cùm id quod magis difficile ſit cognitu, vniverſalem ab æterno creationem cognitam fuiſſe ſubinſinuet, aut ſaltem non neget. Infinitus & nimis moleſtus eſſem, ſi omnia argumenta hoc loco, quæ poſſem, ad huius rei probationem accumularem; hæc ergò ſunt ſatis, vt omnes intelligant, philoſophiam agnoſcere Deum, quem Athei negant, & eundem Deum poſſe ex nihilo aliquid creare, de quo multi iſtius miſeræ ætatis flagitioſè & ſcele-

[Margin: De hac re vide plura apud Philip. Morn.]

[Margin: Li. 6. Metaph.]

ſcelerate dubitant. Si erraverim in iſtis argumentis concinnandis (quod libenter nollem, nam certè ex animo præmeditatus hæc omnia ſcripſi) fœlix tamen vti ſpero error futurus eſt, ſi vſum probationis ſpectes, qui eſt, vt Athei ratione id ex philoſophia probatum videant, quod fide adduci non poſſunt vt firmiter & indubitanter credant. Hoc addo etiam, quòd hinc intelligant viri prudentes et docti; lumen naturæ non eſſe ita infeſtum lumini cœleſti, quin in maximis myſterijs huic illud optime inſerviat: creavit enim Deus vtrumq; lumen.

Vſus huius quæſtionis.

Naturæ lumē lumini divino non contrariatur.

Altera quæſtio quæ mouetur eſt, An natura in omnibus, magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum ſeu periodum? A multis ſic proponitur quæſtio; An res omnes naturales ad maximum & minimum definitæ ſint, necnè? Quamuis permulti in hoc nodo reſoluendo plurimùm defatigent ingenia ſua, tyronesque in labyrinthos trahant, ex quibus facilè non poſſint ſe expedire; quoniam tamen in eo plus ſubtilitatis quàm neceſſarij vſus invenio, rem paucis attingam, ſolâque veritate contentus ad vtiliora veniam. Vt ſtatus huius quæſtionis perſpiciatur, quærendum eſt quid ſibi Ariſto. voluerit per *res naturales*; quid per *maximum* & *minimum* (ad quæ duo affirmat res illas terminari) quid denique per hoc verbum *terminari aut definiri*. Per *res naturales* (vt verbo perſtringam ſingula) intelligit, non ſolùm ſtrictè ſubſtantias illas in quibus ſit principium motus et quietis, ſed etiam quantitates & qualitates, quæ materiam & formam ſequantur; nam de illis etiam dubitatur, An ad maximum & minimum determinentur. Per *maximum* & *minimum* naturales gradus magnitudinis et parvitatis, per ſe in quantitate, per accidens in qualitate innuit Philoſophus; quos gradus, vt philoſophia docet, natura ſemper in omni ſpecie tanquam limites præfinit, & obſervat, ne in infinitum aut immenſum res factæ diffluant. Per hoc verbum *terminari* inſinuat nihil aliud, quàm certâ periodo (vt ita loquar) tum magnitudinis, tum parvitatis rem quamlibet ſub diſtinctâ ſuâ ſpecie concludi & definiri; extra quam ſi forte diſcurrat, monſtrum non res naturalis fiet. Ero brevis. Cùm dicam per *res naturales* intelligi præter ſubſtantias accidentia, accidentia quædam dico; propriè tamen res naturales ſolùm intelligi, eaſdemque aut animatas, quales ſunt *planta*, *leo*, *homo*; vel animæ expertes, quarum aliæ homogeneæ ſeu ſimilares, aliæ hetorogeneæ ſeu diſſimilares à Philoſopho dicuntur. Addam

Quæſtio 2.

Res naturales quæ ſint.

Maximum & minimū quid ſint.

Terminarī quid ſit.

vnam distinctionem maximi & minimi, & sic (adhibitâ breve expositione) concludam quæstionem. Maximum ergo & minimum sumuntur quadrifariàm; secundum multitudinem in numero, secundum extentionem in magnitudine, secundùm intentionem in qualitate vt in *calore*, secundùm actionem & perfectionem internam, vt in *forma naturali*, quæ qualitas essentialis & interna dicitur. Istis iam positis, hic status quæstionis est, quòd in omni re naturali animatâ & inanimatâ, eâdemque similari aut dissimilari, sit certa magnitudinis & parvitatis (secundùm Philosophum) periodus seu mensura, ad quam, operante formâ internâ, destinetur: hanc si excedat monstrum est. Quid multis? duæ sunt periodi magnitudinis, maxima & minima; duæ etiam parvitatis, ijsdem nominibus appellatæ. Maxima est periodus magnitudinis, sub qua res esse potest, & sub maiore naturaliter esse non potest. Minima est, quæ ex adverso huic respondet. Maxima periodus parvitatis, est illa quidem exilis rei naturalis mensura, sub qua res subsistere non valet, valet autem sub quavis maiore. Minima denique periodus parvitatis ea definitur sub qua res esse potest, at si exilior aut minutior fiat, statim eodem motu labefectata concidit. Horum terminorum sunt alij interni, sub quibus res sunt, alij externi sub quibus res naturaliter esse & conservari non possunt: huc demum tendunt hæc omnia, vt certus & definitus gradus detur magnitudinis & paruitatis in quavis specie, à quo, si defecerit natura, prorsus contabescit. Agam exemplis. Si vniversum theatrum mundi ante oculos ponas, in illo magnitudinis moles augeri, aut corpus cælo capacius reperiri non poterit; si hominem, plantam, leonem (idest sub triplici animâ, videlicet rationali, vegetabili, sensibili res omnes animatas.) consideres, certum magnitudinis gradum videbis, quo non poterit esse maior, certam parvitatis staturam qua non poterit esse minor; & vt sub maiore gradu res non est, ita sub minore (minimo sic à naturâ definito) res si sit, monstrum & portentum erit, imò esse quidem non poterit. Sic (exempli causa,) si *homo* aut *gigas* vltra maximum, aut *Pygmæus* vltra minimum à naturâ præscriptum & definitum fiat, inter prodigia habetur naturæ, quæ istos gradus magnitudinis aut parvitatis non exigit. De rebus inanimatis tam homogeneis quam heterogeneis similiter dico in ijs etiam reperiri iustitiam naturæ, quæ cuique suum gradum proportionis tribuat: sic igne elementari non potest esse maior, sic inter elementa, magnitudo terrâ non potest dari minor

Maximum & minimũ quadrifariàm dicuntur.

Status quæstionis.

Magnitudinis periodus maxima.

Minima.

Parvitatis periodus maxima.

Minima.

nor; omnis additio aut defectio in istis, leges naturæ violat. Addo quòd vlteriùs in illis spectetur periodus multitudinis; quippe heterogenea dicuntur, quorum numerosæ sint partes, quæ eandem appellationem non sortiantur cum totis. Vt ergo in magnitudine, ita in multitudine partium maximum & minimum dantur, si naturam, si speciem, si existentiam et actum spectes; si verò potentiam naturæ, aut divisionem continui, aut successionem rerum, aut arithmeticam scientiam spectes; concedo numerum in infinitum posse succrescere. Sed hîc numerum numeratum, non nnmerum numerantem, non nnmerum quo numeramus, à Philosopho intelligi docemus; qui numerus numeratus & in rebus actu subsistentibus, & in partibus rerum suis totis inhærentibus certam periodum & vltimam vnitatem, quâ definitur habet. Quod de multitudine dixi, id ipsum de intentione & qualitate dico, in illâ etiam certum esse scopum & gradum, vt maxima aut minima pro ratione subiecti dicatur; sic *candor maximus nivis*, sic *splendor maximus solis* rectè dicatur. Concludam, sed hîc labor, hoc opus est, vt demonstrentur causa & ratio istius periodi in re qualibet naturali. Causa (vt pluribus non vtar) cuiuslibet rei forma est, ratio intentio naturæ est. Forma (vt omnes eam definiunt philosophi) activum principium est, quod agit propter finem, & frustra nunquam agit; est enim ipsa forma finis. Attende; hæc forma perfectio rei finitæ est, non infinitæ; nam infinitum non habet formam. Rem ergo quamlibet sub finitis gradibus naturæ, magnitudinis, et parvitatis comprehendit. Præterea, propria vis formę est, certam essentiam, distinctionem, & nomen materiæ dare; at quæ certa essentia, quæ distinctio, quod nomen dari potest, si sub infinitis gradibus quantitatis confusè delitescat materia? Signata enim materia dicitur, cùm certis ac finitis accidentibus vestiatur. Pergam. Hoc proprium formæ est, ornare subiectum, (est enim ipsa forma, vt (loquar) decus certus, ergo scopus est, quem præfigit per actionem formæ natura: at certus esse non potest, si incerta sit existentia & dimensio rerum, qua solùm in claustris & septis naturæ cernitur, quibus res omnes terminantur. Vt ergo catena disruptis vinculis nullis ferè vsibus inservit, et diutiùs catena rectè non dicitur: ita natura, his gradibus violatis, vires amittit suas, et iustiùs iniusta noverca rerum, quam mater est appellanda. Si enim vltra citraque numerum, pondus, mensuram agat, res sine numero, pondere & mensurâ

Periodus multitudinis habet maximum & minimum.

Causa huius periodi forma.

Forma quid sit.

Ratio 1.

Ratio 2.

factus conservare non potest: at si non sit maximum, quo non detur maius, si non sit minimum, quo non detur minus; numerus, pondus, mensura exulant: quippe quæ solùm in certa non confusa, finita non infinita cadunt.

Quæstio 3.

Tertia dubitatio est, An substantia materialis sit divisibilis seclusâ quantitate? subtile & philosophicum ingenium sapit hæc quæstio; nam in ea reconditum est naturæ mysterium: ambagibus non vtar, rem totam absoluam paucis. Substantia materialis sumitur duobus modis, aut pro toto composito, aut pro simplici materiâ, quæ veluti cera liquefacta docilis est ad omnem formam recipiendam: primo modo non est divisibilis seclusâ quantitate, altero verò modo accepta est divisibilis, at non in partes quantas, sed in partes entis, vt aiunt. Hinc illa habetur distinctio de divisibili seu potentia dividendi, quòd sit duplex; vel in partes extensas, & sic est propria passio quantitatis, quæ rebus nullis convenit, nisi sint aut per se aut per accidens quantæ: vel in partes substantiales, quarum quælibet ens est, & sic est affectio seu passio entis, eiusdemque aut actu aut potentiâ habentis partes: hac ratione materia, exclusâ omni quantitate, dividi quidem potest. Primùm quia materia est per se substantia, quæ vi suâ sine quantitate aut vllo alio accidente in partibus subsistit: secundò quia est subiectum quantitatis, quod partes præexistentes habere debet, easdemque ordine naturæ divisibiles, antequam actu magnæ aut parvæ dicantur. Ordine naturæ dico, non quòd præcedant tempore, sed quòd naturâ priores substantiæ sint, quæ vt sint, neutiquam accidentibus vel absolutis vel respectivis egent. Si vrgeas falsum intellectum esse, qui sic materiam, seclusâ quantitate, divisibilem esse in partes concipit, quia coæua est quantitas cum materia, et quia Arist. in textu dicit, dividi non posse sine quantitate: Respondeo, non esse falsum, si intellectum simplicem in consilium adhibeas, qui substantiam ab accidente dividit: non compositum, qui accidentia cum substantijs semper coniungit. Vt ergo homo in simplici suâ essentiâ verissimè considerari potest esse animal rationale per simplicem intellectum, secluso risibili, licet hæc propria passio hominis sit coęterna cum homine: ita materia verissimè intelligi quidem potest divisibilis in partes suas substantiales, remotâ omni quantitate, tametsi quantitas semper inhæreat materiæ, & cum ea quoad actum & existentiam perpetuò copuletur.

Substãtia materialis duplex.

Divisibile duplex: in partes extensas, quod solis quantis, & in partes substãtiales quod omni enti cõvenit.

Ratio 1.

Ratio 2.

Obiectio.

Solutio.

Sed omitto hoc dubium, et ad quartam quæstionem venio, quę est, *Vtrum toto quiescente, eiusdem omnino moveantur partes?* Tripartita distinctio in hac quæstione necessaria est, totius, motus, & quietis. Totum est multiplex, essentiale, integrale; integrale iterum est vel internum, cuius partes sunt in substantia; vel externum, cuius partes sunt in quantitate: Postremò totum hoc integrale est vel homogeneum, cuius partes idem sortiuntur nomen cum suo toto, vt quælibet pars aëris est aer: vel heterogeneum, cuius partes nomine, officio, & facultate à suo toto differunt, vt *caput, cor, pedes*, in homine. Distinctio motus facilis & omnibus nota est, nempe quod alius sit internus in substantia vt *generatio & corruptio*; alius externus, idemque aut in quantitate; vt *augmentatio, diminutio*; aut in qualitate, vt *alteratio*; aut in vbi, vt *loci mutatio*, quæ est aut simplex aut composita; illa est vel recta vt in *elementis*, vel circularis vt in *cœlestibus sphæris*; hæc sola in *animantibus*, quæ secundùm omnes differentias loci mouentur. Quies sumitur aut privativè aut positivè; positivè vel internè in forma, vel externè in fine; privativè, & sic est negatio motus; eademque vel absoluta, vt in privatione secundùm actum & potentiam; vel secundùm quid et ex parte, vt in privatione secundùm actum: prioris exemplum *mors* est, alterius *somnus*. Quamuis strictissimè quidam interpretes hanc quæstionem ad totum solùm heterogeneum, motum localem, & quietem privativam referant, nè tamen amplus certandi scopus tollatur, eandem latiùs defendo: nam quæ lis? quæ controversia esse potest, si sic moveas quæstionem, Vtrum corpore humano quiescente in somno, illius cor, arteriæ, spiritus, & pulsus moveantur? certum est hominem, qui est totum, in somno (priuatione motus) quiescere, et tamen non minùs certum est has primarias partes agitari: quiescente ergo toto partes moventur, imò frequens & vsitatum est, quòd defessus sæpè vigilans decumbat homo, vt à labore & incessu totus quiescat; at in vigili hac quiete, si oculis, si digitis, si alijs partibus heterogeneis motum localem neges, nimiâ ratione insanire videaris. Vt ergo amplior sit campus differendi, cùm natura concedat motum generationis quiescenti embrioni in vtero matris, cùm concedat motum augmentationis plantis quiescentibus in terrâ, cùm denique concedat motum alterationis omnibus elementis, in suis proprijs locis quiescentibus, non semper secundùm totum, sed secundùm partes; sequitur in omni genere motionis

4. quæstio.

Totum multiplex.

Motus internus & externus.

Lib. 2. de Cœlo c. 2. tex. 7.

Quies positive aut privative sumitur.

In omni genere motionis et quietis totius integrantis, toto quiescente partes moveri possunt.

motionis & quietis positivæ, & in omni genere totius integralis proponi hanc quæstionem. Quis enim negabit internas partes integrales moveri in substantia cùm quiescat totum, cùm dormiente homine moveantur arteriæ, nutriantur partes, alteretur calor, augeantur spiritus, renoventur sensus? Sic (vt vnum exemplum adhibeam in toto aliquo homogeneo) consensu omnium philosophorum quiescunt omnia elementa in suis proprijs locis; at quis est tam cæcus qui non videat, tam insulsus qui non fateatur partes elementorum varijs generibus motus alterari? Quiescit ignis in concavo lunæ, & tamen ad motum cœli rapitur: quiescit aër in concavo ignis, & tamen vna illius pars in orbem vertitur, alia cietur in rectum; iterum vna est temperata, alia valde frigida, suprema semper incensa. Non addam plura, res aperta est, quiescente toto non solùm secundùm aliquas differentias loci, sed etiam secundùm alias species mutationis posse moveri partes. De quiete totius in fine & formâ positâ nihil hîc dico, tametsi in illa etiam vis magna quæstionis insit; quiescunt enim tota in forma, quiescunt in fine, & tamen tum maximè moventur partes, vt perpetuò hac formâ & fine perfruantur.

5. Quæst.
Ex text. 22.

Sequitur nunc tandem postrema dubitatio, quæ est, Vtrùm ex vno absurdo concesso, necessariò sequantur multa? Ludam in hac quæstione, seriò tamen quæ sunt vtilia dicam. Aristoteles (vt doctus medicus) obstat principijs: errata admitti, aut absurda concedi in scientijs facilè non permittit. Nam vt serpens per rimulam inserto capite facillimè secum corpus totum trahit, spargitque venenum vbicunque serpit: ita absurditas vna (quæ est caput erroris) semel admissa, errata mille secum adducit, quæ veluti toxica venena scientiam inficiunt, & corrumpunt. Quare ne hoc incommodum in vllâ scientiâ, maximè verò in philosophiâ (quæ est veritatis filia) sequatur, prudenter nos monet, vt scintillas errorum in cineribus (quasi) sepultas, fluentis philosophiæ extinguamus, ne in flammas erumpentes incendium faciant.

Aristot. medico assimulatur.

Error quid.
Lib. Eth. 3. c. 1.
Absurdū quid.

Sed definiendus est hîc error, definiendum absurdum. Error est lapsus humanæ opinionis, non probè cognitâ aut examinatâ veritate, cujus causa est ignorantia, eademque vel simplex, quæ meretur veniam; vel crassa, quæ meretur pœnam, si homo erroribus sponte devotus ad veritatis studium non revocetur. Absurdum est quiddam à ratione & veritate abscnum & alienum, idemque aut ignoranter, aut negligenter, aut contumaciter susceptum & defensum. Quod hoc non sit omnino permittendum, à

contrario, à proprio, à simili, ab eventu & experientia temporum sic probo. A contrario, quia absurdum est erratum, erratum est infestum veritati, infestum veritati est infestum scientiæ omnique demonstrationi, quæ ex veris, primis, & necessarijs constat. A proprio, quia proprium erroris & absurditatis est, specie quadam veritatis indoctos & incautos ad odium ipsius veritatis pertrahere. Nam mens humana, rasa quædam existens tabula, est avidior novitatis, & præcipitantior ad erroris præcipitia, quàm ad amplexum & osculum veritatis; causa est, quia error frontem meretriciam & pictam, veritas frontem simplicem & naturalem habet. A simili, quia vt malum granatum, licet sit vnum numero & naturâ, mille tamen grana in se sub testa sua occultè comprehendit: ita erratum aut absurdum vnum mille contradictionis quasi ova sub alis tegit, in quibus scorpiones aliorum errorum periculosè latent; & certè si ovis confectis evolent, lumen scientiarum tollent. Ab eventu, quia est interitus & quasi occasus sapientiæ; quippe si permittantur absurda, sequentur falsa, sequentur cæcitas & crassa ignorantia, quæ hostes omnium scientiarum alunt. Ab experientia temporum, quia vt Averroes in prologo libri tertij Physicorum ait, *si homo assuescat absurdis & falsis credere in adolescentiâ, palam negare veritatem, tandem non verebitur: ista enim assuefactio credendi falsis, consuetudo apertè & contumaciter oppugnandi veritatem fiet*. Exempla infinita non desunt, si verbis & exemplis inhærerem.

A contrario.

1 Lib. poster. cap. 4. & 6.

A proprio.

Causa cur simus ad errores proclivиores.

A simili.

Ab eventu.

Ab experientia temporum.

Distinctio primæ quæstionis, Vtrùm ex nihilo nihil fiat secundùm philosophiam?

Ex nihilo nihil fieri, consideratur secundùm philosophiam vel,

Naturaliter, idq; duobus modis, aut vt hoc verbum *nihil* significet

1 Ens nullum omnino præexistere, & sic ordine naturæ res fieri non possunt ex nihilo, aut sine causâ, si philosophiam spectes.

Lib. 2. de Generat. animal. cap. 3.

2 Non ens tale, & sic ex nihilo, idest (vt loquar cum Aristotele) ex non ente tali omnis generatio fit.

Metaphysicè, & supranaturaliter, & sic concedit philosophia rem fieri simpliciter ex nihilo, vt probatur

1 Ab exemplo animæ rationalis, quam Aristo. ipse concedit divinitùs accedere.

2 Ab instantia dæmonum, qui præexistentem causam non habent secundùm Aristotel. nisi primam.

3 Ab infinitâ, immensâ & incomparabili potentiâ Dei, qui (secundùm Aristotelem) non esset nobilissimum agens, si materiâ aliquâ subiectâ indigeret, aut si medijs aliquibus esset astrictus.

In Timæo.

4 Ab authoritate Platonis, qui creationem posuit; & ex confessione Aristotel. in libro de Mundo, qui Deum conditorem mundi appellavit. Addo etiam rationem ex Arist. quòd talis sit actio cuiusq; rei, qualis est essentia: sed essentia Dei secundùm Aristotelem à nullo ente pendet: ergo illius actio à nullo ente pendet.

5 Ab enumeratione omnium agentium, naturæ (scilicet) artis, & Dei, quorum duo priora egent materiâ subiectâ, vt ipse docet, at nusquam reperiri potest, vbi dicat Deum egere medio, contrarium verò vbiq;.

Metaph. lib. 6. cap. 2.

6 A consideratione subsistendi & essendi in Deo, qui ideo ab Aristot. prima omnium causarum causa dicitur, quia ipsæ secundæ causæ ab illo suam essentiam & subsistentiam habent, in quibus nulla præexistens materia inesse potest.

7 A modo producendi formas à primâ materiâ; quæ formæ, cùm nihil suæ essentiæ, aut secundùm totum, aut secundùm partem in materia habeant, relinquitur probabile quòd ex nihilo illæ formæ fiant.

8 A corruptione formæ, quæ videtur esse annihilatio, cùm neque in subiecto de novo facto, nec in potentia materiæ delitescat; non in subiecto, quia tunc duæ essent formæ in vno; non in potentia materiæ, quæ non potest redire semel extincta.

9 Ab authoritate & testimoniis multorum, qui Aristotelem sic sunt interpretati.

Argu-

Argumenta in primam quæstionem, An ex nihilo nihil fiat secundùm Philosophum?

Opp. *Sapientis carmen hoc fuit*, Turpe est doctori cùm culpa redarguit ipsum. *Huius sanè dicti haud memor fuisse videris, cùm tam acriter & vehementer redarguas errores & absurditates in alijs, et tamē eodem spiritu in eandem foveam incidas. Nam hîc contra synodum & consensum omnium philosophorum, interpretum, & sapientum defendis, lumine philosophiæ creationem fieri posse notam, cùm tamen tuus Arist. Stentoriâ voce hîc clamet*, Ex nihilo nihil fieri. *Paucos fortasse Scotistas, Apostatas à verâ philosophiâ, habes istiûs tecum patronos novitatis, sed antiquiores, graviores, sapientiores non habes. Videris ergo auribus ab inferis Cerberum extrahere, & fumos venari, hoc est, laboriosè agendo nihil agere, dum hoc ex philosophia probare conaris, quod nec Philosophus nec philosophia doceat. Præterea temerè & inconsideratè admodùm facis, cùm sacra mysteria fidei ex philosophiâ humanâ urgeas; nam hoc est cœlum cum terrâ, divina cum caducis, æterna cum fluxis, certa cum incertis confundere. Quarè vt stulti habentur illi milites, qui armis ferreis abiectis assumāt plūbea: ita minùs prudens (vt graviore verbo nō vtar) habendus certè es, qui relictis divinis testimonijs & argumentis, ad tela philosophiæ fugias. Age ergo, revoca errorē tuū, erroris cōfessio absolutio erit.*

Senec in Her: furente.

Resp. *Nego argumentum, quia caret formâ; imo etiam nego, quia caret materiâ: nam neq; formam neq; sensum habet. Sed concinnabo hanc rationē vt eiusdem vires meliùs intelligā, singulisq; partibus ordine respondeam*: Turpe (*inquis*) est doctori, cùm culpa redarguit ipsum; *agnosco, quid infers? sed tu reprehendis errata in alijs, in quorum voraginē cadis: nego minorem; quī illam probas? quia contra Aristotelem omniumq; philosophorum consensum creationem notam esse in philosophiâ doces. Si hoc sit erratum, ostende rationem: quia Arist & omnes ferè illius interpretes ex nihilo nihil fieri asseruerūt. Non vocem Arist: sed sēsum requiro, qui probatur alius à tuo, vt argumenta in discursu & expositione quæstionis docent. Omitto hîc flosculos Satyricæ orationis tuæ, nam Cynicè perorando, non demonstrando procedis; illud tamen quod adfers in conclusione, omittere non possum, nimirum, vbi me stultitiæ et temeritatis arguas, quòd mysteria divina philosophiæ ex humanâ probem. Imprudens essem, si quicquā sacris oraculis detraherem; impius, si omnia non concederem; sed hoc dico non esse indecorum, non iniustum, non esse omnino absurdum, vt ancilla dominæ, humana philosophia divinæ inserviat, viresq; rationis præstet; si hæretici, si Epicuri, si Athei fidem divinitùs infusam negent. Neq; hoc loco arma firmiora reijcio (vt ais) aut relinquo, sed cum gemmâ verbi pretiosâ, Aegiptiorum aurum, idest, philosophiam coniungo. Hanc copulam et connubium vtriusq; tempora ista flagitiosa efflagitant, in quibus perniciosi ratione fidem, philosophiâ religionem conantur subvertere,*

Humana philosophia diuinæ inservire potest.

non confirmare. Si ergo illa paradoxa et axiomata philosophica, quæ videntur esse contra fidem & religionem, (vt Ex nihilo nihil fieri, *aut* Mundũ sempiternũ esse) *vi rationis flecti possint ad meliorẽ sensum, sperandum est, citiùs adduci posse perversos suis nunc armis spoliatos, quàm si persuasi crederẽt sub alis philosophiæ se tutos & armatos esse, indeq; somniarent, se cõtra Deum, contra fidem, contra religionem & cœlũ posse fortiter decertare.*

Opp. *A luminibus maximis philosophiæ in hoc discedis, Divo Thomâ, Lãberto, alijsq; ferè infinitis, quos olim coluisti: videris ergo hallucinari. Antecedens cõstat, quia illi hoc fũdamentũ posuisse Aristotelẽ firmiter crediderunt.*

Resp. *Ab illis omnino non dissilio, quia non crediderunt Aristotelem sic delirasse, vt omnino non crederet ex nihilo nihil fieri secundùm potentiam Dei, (quem Agens infinitum, immensum, liberrimumq; esse, nullis medijs aut causis astrictum, tam confidenter, tam sæpe defendit) sed secundum ordinem & potentiã naturæ, quæ non aliter quàm ars mechanica subiectâ semper materiâ caret. Quòd verò sic delirasse non crediderint Aristotelẽ, hinc suadeo, quia ipse Divus Thomas in Sũmâ sua cõtra gentes (opere, ingenio & philosophiâ pleno) ex ipso Aristotele, ratione creationem et alia mysteria religionis contendit probare. Idem etiam & alij eiusdem farinæ & opinionis multis in locis suorum operum & monumentorum agunt. Si vrgeas nusquam hoc nomen* creationis *eminere, indeq; concludas notam ei non fuisse: respondeo, notitiam esse duplicem, implicitam & explicitam: agnosco hoc ipsum verbum* creationis *quidẽ non reperiri apud Philosophũ; implicita tamen rei cognitio ex alijs verbis & argumentis elicitur, vt cùm dicat animam rationalem divinitùs accedere, Deum esse effectorem omnium, omnium esse dependere à Deo, Deum non carere subiectâ materiâ, non alligari causis in sua essentia, non vti medijs, spiritus ab illo immediatè fieri, hæc (inquam) omnia, quamvis non nominatim & expressè, implicitè tamen creationem probant.*

Lib. 2. de Generat. animal. cap. 3.

Opp. *Videris non omnino legisse Aristotelem, aut saltem non intellexisse, quia omnes hæ quæstiones quas moves ex istis duobus capitibus, non continentur in eis: sunt enim earum tres in 2. cap. in quo contra Melissum & Parmenidem agit Philosophus, vt* An materia sit divisibilis seclusâ quãtitate? An ex nihilo nihil fiat? An ex vno absurdo sequãtur plura *ergo sine ordine et sine ratione confundis singula.*

Resp. *Absit gloria dictis; mallem equidem confiteri veram ignorantiam, quàm profiteri vanam scientiã. Triginta ferè annos, coactus necessitate, philosophiã professus fui, decies interim cum Interpretibus volumina Aristotelis pervolvi, et sanè vt aliquid concedã tibi, quò sæpiùs legi, eò profundiorem esse Oceanum philosophiæ animadverti. Altissimè enim immersa & defossa est gẽma sapientiæ, & nõ cuivis sine indefessis studijs excubijsq; acquisita. Hæc ad illud tuũ (* videris omnino nõ legisse Aristotelẽ autẽ saltẽ nõ intellexisse)

isse) dixi; *in qua parte obiectionis, aliorū, non tuam me censuræ & iudicio submitto. Ad alteram partem obiectionis respondeo, tres illas quæstiones à te repetitas moveri quidem (ut ais) in 2. cap. resolvi autem in 3. & 4. Liberum ergo mihi fuit, vel ex illo, vel ex his decerpere, magisq; consentaneum rationi visum fuit, hîc movere ubi tractentur, quam illic ubi proponantur solùm. Sed hactenùs de umbris disputasti, et de circumstantiis solùm, nunc (si quid possis) contra rem ipsam videamus.*

Opp. *Expressè decretum hoc philosophorū vehementer laudat Arist.* ex nihilo nihil fieri. *li.* 1. *Phys. textu.* 33. *&* 34. *In eodem etiam lib. textu* 75. *ait,* impossibile esse ex simpliciter non ente aliquid omnino fieri. *Iterū in eodē lib. textu.* 43. *inquit* nō quodlibet ex quolibet fieri, sed ex contrario *nempe privatione. Idem demiq; in* 7. *Metaph. textu* 22. *asserit,* omne quod fit ex aliquo fieri, *Ergo somnium est, si expressis verbis credamus existimare contrarium.* Idem tex. 61.

Resp. *Hæc omnia loca & alia permulta istis similia physicè secūdū ordinē naturæ, non metaphysicè secūdū ordinē potentiæ & providētiæ divinæ intelligūtur: si enim ordinē naturæ spectes, hæc omnia verissima sūt, at si essentiam infinitā & omnisufficientem consideres, quam ipse Philosophus Deo ex philosophiâ concedit, vera non sunt.*

Ex nihilo nihil fit physice, sed metaphysicè.

Opp. *Aeternitas materiæ primæ in* 1. *Physicorū, et æternitas mundi, motus, & temporis in* 8. *probantur; quia, ut inquit Philosophus, si hæc non essēt æterna, fuisset alia prior causa efficiens, quæ motu & tempore materiam & mundum procreassent: sed hoc fieri non potest, ut illic docet, quia omnis efficiens causa est principium externum motus.*

Text. 82. 1. de Cœlo cap. 10. Phys. lib. 8. c. 1. tex. 4. & tex. 10.

Resp. *Aeternitas materiæ non antiquitatem et ordinem essentiæ negat; sed quis non videt Arist. hîc solùm physicè loqui, cùm illic dicat omnem causam efficientem esse principium motus, at alibi de immensâ & infinitâ essentiâ locutus constanter asserit, sine omni motu et accidente esse.*

Opp. *Libro* 7. *Metaphysices & priore parte libri, tex.* 12. *formā non posse produci per se, nec immediatè à substantiis abstractis affirmat Philosophus: sed admissâ creatione labascit hæc opinio: ergo de creatione nūquā somniavit.*

Res. *Sēper idē volvis & revolvis saxū, idē ergo respōdeo; formā scilicet naturaliter nō posse produci p se, nec immediatè à substātiis abstractis, metaphysicè posse: quod verò illic naturaliter intellexerit, loci circumstantiæ evidenter docent.*

Forma potest produci per se Metaphysicè non naturaliter.

Opp. *Creatio est actio secundum philosophiam: ergo non est ex nihilo. Argumentum probo, quia actio et passio idem motus sunt, qui aliquod semper subiectum postulat.*

Lib. 3. Phys.

Res. *Creatio est metaphysica, non naturalis actio. Ille verò locus solū de actionibus et passionibus rerū naturalium intelligitur, ut illic manifestè constat.*

Distin-

Distinctio secundæ quæstionis. Vtrum natura in omnibus, magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum aut periodum? vel, Vtrum res omnes naturales ad maximum & minimum sint definitæ?

In expositione huius quęstionis, intelligendum est quid sibi velit Aristotel. per

- 1 Res naturales: res naturales hoc loco intelliguntur vel
  - Propriè & per se, & sic substantiæ corporeæ, eædemque vel
    - Animatæ quoad
      - Generationem.
      - Conservationem.
    - Inanimatæ, quoad conservationem solùm.
  - Per accidens, & sic à Philosopho intelliguntur, vel
    - Quantitates per se, quæ terminos magnitudinis & parvitatis habent.
    - Qualitates aliaq; accidentia, quæ per accidens quanta dici possunt, vt *extensus color, latus calor.*
- 2 Hos terminos, scilicet maximum & minimum, qui sunt gradus rerum in quātitate secundùm intētionē, ordinem, & actionē naturæ; hii verò gradus sunt
  - Magnitudinis, quorum alius rectè dicitur
    - 1 Internus, quem vsus maximum appellat, & hic est terminus ille rei in quantitate, sub quo res esse potest, & sub maiore esse non potest; vt homo sub statura 5. cubitorū, at sub maiore esse nequeat.
    - Externus, quem minimum magnitudinis nominavit vsus, & definitur ille, sub quo res esse non potest, sub minore autem potest: vt si detur, hominem non posse vivere sub gradu sex cubitorum, sed sub quovis minore; gradus 6. cubitorum erit terminus externus humanæ magnitudinis.
  - Parvitatis, quorum alius etiam dicitur
    - Internus, sub quo res secundùm quantitatem esse potest, at sub minore non potest, vt si detur quòd homo conservetur sub quantitate vnius cubiti, terminus hic vocabitur periodus humanæ parvitatis.
    - Externus, qui est sub quo res esse nequit, at sub maiore esse potest, vt si homo unius cubiti esse non possit propter parvitatem, sub maiore esse quidem potest, vsq; ad sex cubitorum mensuram, qui est definitus terminus magnitudinis.

Hoc

Hoc verbū (definiri aut terminari ad maximum & minimū) quod significat nihil aliud, q̃ certis magnitudinis & parvitatis terminis naturaliter concludi, idq; vel

- In rebus singulis, aut secundū
  - Substantiam, in periodo generationis.
  - Mensuram, in termino nutritionis, aut augmentationis.
  - Existentiam, in termino alterationis per qualitates sensibiles.
- In specie, quoad
  - Generationem, in qua sunt termini limitesque naturæ, quos definit philosophia.
  - Conservationē, quę maximè cernitur in { Forma & Fine } rerum.

Vtilis consideratio & applicatio quæstionis.

Vsus quæstionis.

Vsus varius & multiplex est huius quæstionis, maximè in naturali philosophiâ & medicinâ; in illâ, vt gradus generationis & conservationis definiantur; in hac, vt gradibus primarum & secundarum qualitatum cognitis, certior habeatur ratio & mensura sanitatis. Omitto exempla philosophiæ, exemplis medicinæ rem breviter exponam. Sunt (vt docent sapientiores medici) quatuor gradus cuiusque primarum qualitatum, duo magnitudinis, parvitatis etiam duo; vt exempli gratiâ, calor in sanguine piscis, calor in aëre, calor in homine, calor in igne. *Si calor in sanguine piscis intentior aut remissior sit, ægrotat animal, & nisi hîc intemperatus calor ad specificam temperiem redeat, necessariò concidit. Est ergo periodus, vt vides, caloris in illa specie. Similiter si calor in aëre remissior fiat, facilè in aquam; si intentior, facilè in ignem vertitur: est ergo terminus caloris in aere internus, sub quo conservatur, quo tandem extincto contabescit. Est calor in homine, qui diu retusus hydropem aut frigidam aliquam intemperiem; diu intensus febrem generet. Et certè si non vi artis aut naturæ ad proprium habitum & gradum reducatur, mors ipsa sequetur. Est ergo, vt vides, in homine terminus caloris secundùm magnitudinem sub quo vivit, & quo deficiente cadit. Quid multis? vt sunt in calore gradus, ita sunt in alijs qualitatibus, si in subiectis suis considerentur, vt in* cicutâ frigoris, *in* terrâ siccitatis, humoris *in* aquâ, *in* sole lucis, *in* homine sanitatis: *in* omni specie motus *&* magnitudinis. *Vt ergo homo sanus est, cùm elementa & qualitates suos terminos & limites à naturâ præscriptos & definitos teneant, cùm autem violentur, vel in magnitudine excessus, vel in defectionis parvitate, corrumpitur: ita res omnes naturales numero & specie, servato ordine & gradu magnitudinis & parvitate, conservantur, concusso autem necessariò concidunt.*

Oppl.

Cap.4.tex. 38.

Opp. *Dari non potest minima caro: ergo (vt ab Arist. exemplo in textu incipiam) res qualibet naturalis ad maximum & minimum non terminatur. Antecedens constat, quia caro vel minima potest diuidi in alias partes, quia est corpus.*

Resp. *Minimum hoc loco consideratur, quoad formam specificam, vel respectu generationis, vel conservationis: & sic ad minimum terminatur caro; nam si in minores partes divideretur, conservari non posset sub specifica ratione carnis.*

Et Arist. lib.5. de Hist. Animal. cap. 33.

Opp. *Potentia nutriendi intrinsecùs non definitur ad maximum: ergo nec ipsa viventia intrinseco magnitudinis termino definiuntur: Antecedens constat, quia potentia sæpe rem animatam extra statum & staturam naturæ congruentem producit, vt patet in plantis, gigantibus & crocodilis, qui (vt ait Plinius) semper crescunt.*

Resp. *Facultas nutriendi & augendi consideratur duobus modis, vel definitè in naturali specie, & sic certam magnitudinis periodum habet in quolibet individuo eiusdem speciei; vel indefinitè & per accidens, cum superflua aliqua materia adijciatur, & sic sæpe extra statum naturæ in eadem specie aliquid producit; sed hoc à philosophis monstrum dicitur; quia iustitiam naturæ & proportionem debitam materiæ & quantitatis excedit. Vt ergo ex defectu, vel excessu, vel in ordine, particularis natura errans aliquando producit monstrum: ita hæ potentiæ augendi & nutriendi sæpe in individuis errant, si sit aut nimia abundantia, vel defectio, vel mala dispositio materiæ subiectæ, in quam suas vires exerunt. Sed vt hic vel ille error saltem legem naturæ non tollit: ita nec defectio in nanis aut Pygmæis, nec excessus in gigantibus, nec deformitas in monstris, hanc rationem & proportionem speciei negant.*

Physic. lib. 3. text. 1. lib. 6. text. 4. & 1. de Cœlo text. 2.

Opp. *Dari non potest maximus ignis: ergo res omnes naturales non terminantur ad maximum. Antecedens probatur, quia ignis est totum homogeneum & continuum, quod est divisibile in partes semper divisibiles. Præterea adiectâ materiâ quæ converti possit in ignem, semper augetur ignis, nisi naturale agens, re sibi subiecta in quam agat, agendo deficere hoc loco neges.*

Homogeneũ non semper actu dividitur sed est divisibile.

Resp. *Homogeneum est semper divisibile in partes: hoc est non semper actu dividitur, sed semper divisibile dicitur in partes eiusdem nominis & speciei. Præterea est maximus ignis elementaris ille in concavo lunæ & augeri non potest vt conservetur.*

Physic. lib. 3. text. 68.

Opp. *Numerus semper augeri potest, motus est perpetuus (vt docet Philosophus) tempus nec incipit nec desinit: ergo omnia non terminantur ad maximum terminum conservationis suæ.*

Resp.

Resp. *Hæc tria considerari possunt bifariam, vel physicè in subiectis suis, & sic definiuntur ad maximum & minimum; vel mathematicè in animo, & sic hoc loco intelligi non debent; neq; sunt propriè res naturales quæ per se in hac quæstione intelliguntur.* Numerus, motus & tempus dupliciter considerantur.

Opp. *Perfectus gradus maximè attingi non potest: ergo frustra hoc loco definitur. Antecedens probatur, in sanitate & temperie elementorum, quæ nunquam ad pondus est in homine; nullum enim est, teste Galeno, ἐυκρατον corpus & perfectè mixtum. Ratio est, quia in quolibet corpore vnum vel alterum elementum prædominatur, vndè pernicies potiùs quàm salus, destructio quàm conservatio nascitur.* Galen. in 1. li. de Temperamentis.

Resp. *Terminus sanitatis & mixtionis in corpore est duplex, iustitiæ & ponderis: iustitiæ, vt res quælibet sic temperata elementa habeat, prout illius natura ferat. Ponderis autem terminus rarissimè aut nunquam contingit, neque in tantâ varietate rerum natura hoc postulat, quippe tum eadem esset temperies omnium. Quod addis prædominium vnius aut alterius elementi esse causam corruptionis, verum hoc est, si in excessum prorumpat, non si in specificis terminis maximi & minimi contineatur.* In quolibet corpore elementum prædominans est. Prædominiū elementi causa corruptionis.

Distinctio

Distinctio tertiæ quæstionis.

Vtrùm materia prima sit divisibilis seclusâ quantitate?

Materia est divisibilis duobus modis, vel in

- Partes extensas, & sic non dividitur in partes seclusâ quantitate; quod probatur ab
  1. Authoritate Aristotelis, qui in 2. cap. huius libri textu 18. docet, materiam solius quantitatis ratione extendi.
  2. Ab absurdo, quia si materia esset extensa per se, plures extensiones in vno composito reperirentur, vna materiæ, altera quantitatis.
  3. A superfluo, quia talis extensio materiæ videatur superflua, cùm hæc dimensio quantitatis sufficiat.
- Partes entis seu substantiales, & sic seclusâ quantitate dividi potest materia, quod probatur,
  1. A proportione, quia aliter diversæ partes materiæ non responderent diversis partibus quantitatis, sed consensu omnium philosophorum respondent.
  2. Ab essentia materiæ, quæ est substantia & *subiectum quod*, vt aiunt, & proinde ordine naturæ præcedit quantitatem, quæ *subiectum quo* appellatur: partes ergo non solùm materia, sed etiam materialis quævis substantia habet, antequàm quantitas accedat, aliter enim quantitas conferret substantiæ vt haberet partes: at hoc est absurdum, cum substantia corporea sit totum integrale partibus absolutum in se, ordine naturæ, priusquam quantitatem & dimensionem à quantitate habeat.
  3. A causa, quia materia est principium quantitatis, & ex consequenti est causa vt sit divisibilis. Ratio est, quia quicquid existit causa causæ, existit etiam causa effectus.
  4. A necessario, quia materia est per se divisibilis seclusâ quantitate, aut non: si sit divisibilis, habetur propositum; si verò sit indivisibilis, à natura sua fieri non potest, vt fiat divisibilis; cùm quod insitum est à naturâ, mutari non possit, vt habetur 2. Ethicorum.

Cap. 2.

Observatio vtilis.

Constat in omni materia & corporea substantia esse quandam divisionem in partes entis, præter divisionem in partes quantitatis; quippe si ita non esset, nulla haberetur inter substantiam & mensuram proportio, nulla partium quantarum internis partibus coaptatio, cohærentia nulla, addo etiam & illud, quòd sæpè quantitas sine subiecto maneret, quo nihil absurdius esse potest: ra-

tio

tis hæc est, quia nonnunquam rarescunt copora, vt in ebullitione lactis, in extenuatione aëris; si in ista rarefactione non sint partes substantiales materiæ, vel materialis substantiæ, quæ respondeant partibus extensæ quantitatis, sequetur necessariò illas partes quantitatis esse sine subiectis: concedendum ergo est subesse in materia partes entis. Similiter etiam contingit, si ex pugillo terræ fiant 10. aquæ, si ex vnâ guttulâ aquæ fiant centuplo maiores quantitates aeris, absurdum erit si in istis commutationibus substantia aucta non respondeat auctæ mensuræ, si partes partibus non adæquentur; rarescunt ergo partes quantitatis, rarescunt partes etiam materiæ, magisq; à se invicem motu, situ, loco distant; quæ antea in vno pugillo aut guttulâ compactæ magis fuerunt.

Opp. Aristoteles tertio Physicorum ait, quòd si infinitum esset extra magnitudinem, non esset divisibile: ergo quicquid est divisibile, dividetur per magnitudinem, & ex consequenti materia non erit divisibilis seclusâ quantitate, quia seclusâ quantitate magnitudinem non habet. Cap. 5. tex. 35.

Resp. Resolvitur hoc argumentum facilè, si partes entis & partes quantitatis distinguas. Materiæ partes duplices.

Opp. Potentia divisibilis, seu (vt loquuntur veteres) divisibilitas est propria passio quantitatis: ergo non convenit substantiæ.

Resp. Potentia divisibilis in partes dimensionis est propria passio quantitatis, non omnis potentia divisibilis in partes entis; nam sic genus in suas species et differentias non divideretur, nec totum in sua membra.

Opp. Si materia sit dividua citra quantitatem per se, sequeretur in quolibet composito naturali plures simul extensiones reperiri, vnam quantitatis, alteram materiæ; imò plures dimensiones, nempe corporis quanti & corporis substantialis; at hoc admitti est perabsurdum, quia tùm nihil impediret quo minùs plura corpora (substantiale scilicet & quantum) simul in eodem loco existerent, seq; invicem penetrarent.

Resp. Non sic ponimus materiam esse dividuam per se in partes, quasi haberet plures dimensiones quàm in quantitate; sed hoc dicimus quòd in omni materia, sit ea divisibilis potentiâ secundùm partes entis, vt singulæ illius partes partibus dimensionis respondeant, & hac distinctione rectè adhibitâ non sequentur illa absurda, quæ aliter non absurdè infers.

Opp. Materia sine accessu quantitatis non habet partes: ergo rectè non dicitur dividi. Antecedens probatur, quia si haberet partes, aut illas haberet intra se vel extra se: sed neutro modo habet; quia, vt habetur primo de Cælo & mundo, extra & intra sunt passiones quantitatis, idest loci & situs.

Ref. Extra & intra sũt passiones cõmunes quãtitatis nõ propriè & 4. modo; præterea, hoc cõcesso quòd sint propriæ passiones, nõ tamẽ inde sequitur absur-

dum, quia hoc loco de partibus entis in principio agimus, non de partibus dimensionis in subiecto.

Opp. *Materia nec substantia est, nec quantitas, nec qualitas: ergo non est per se divisibilis: non est substantia, quia tum esset corporea vel incorporea. An verò sit quantitas vel qualitas nemo philosophorum dubitat.*

Lib.7. Metap. tex.8.

Resp. *Materia est substantia inchoatè non absolutè sumpta, cui soli illa divisio in corpoream & incorpoream convenit. Vel respondetur, quòd sit substantia physica non dialectica, vel quòd sit substantia principium, quod sufficit, vel quòd sumatur pro corporeâ substantia, quod nonnunquam fieri solet.*

Opp. *Materia partes in rarefactione lactis aut aëris (vt ais) respondent partibus quantitatis: ergo extenduntur vt partes quantitatis, & per consequẽs, vt sunt dimẽsiones quãtæ, ita sunt extensiones internæ ipsius materiæ, ne quantitatis partes rarefactæ destituantur subiectis. Verumenimuerò hoc ponere videtur valde alienum à philosophiâ, quæ plures dimensiones non admittit.*

Resp. *Omnis extensio partis internæ non arguit aliam dimensionem à quantitate, sed solùm necessitatem amplificandi partes internas, vt mensuræ partibus iam auctis æqualiter respondeant. Cùm ergo in rarefactione totius alicuius partes extendantur, vel intendantur potiùs, non secundùm magis & minùs aliam dimensionem habent à quantitate diversam, sed eandem, natura vi intrinsecùs rarefactam & amplificatam, quæ rectè in essentia diversa, in mensura tamen vna eademq; dicitur. Nam vt elementa virtute solùm sunt in mixto, vnamq; numero substantiam efficiunt: ita partes materiæ in corpore quanto potentia & facultate sunt, vnamq; solùm numero mensuram habent; si verò vel separentur, vel simplici intellectu & dividente per se divisim considerentur, tam diversæ partes quàm partium extensiones rectissimè nominari possunt.*

Opp. *Materia nunquam separatur à quantitate: ergo de illius divisione (seclusâ quantitate) inanis videtur quæstio. Antecedens est Arist. qui docet mundum æternum esse, & per consequens etiam docet materiam semper esse sub aliqua forma, maximè sub quantitate.*

Phys.lib. 8.

Resp. *Quæstio non est, an unquam separata fuerit materia à quantitate, sed an sit suapte natura divisibilis sine mensura quantitatis, sive illa divisio sit actu, vel potentia reipsa distincta, vel animo solùm concepta non refert, modo sit vera. Nam vt facultas ridendi nunquam actu separatur ab homine, homo tamen verissimè intelligi potest in sua propria essentia sine illa facultate: ita considerari quidem potest materia, aut materialis substantia aliqua, esse quidem natura sua divisibilis in partes entis sine omni quantitate, licèt actu à quantitate nunquam separetur.*

Materia considerari potest sine omni quãtitate, licèt actu nunquam existat.

Distinctio

Distinctio quartæ quæstionis, Vtrum toto quiescente moveantur partes?

In hac quæstione traditur distinctio.

- **Totius**, quod est vel
  - Confusum & vniversale, sic *animal est totum respectu suarum specierum*: sed de hoc toto non agitur.
  - Distinctum, completum, seu integrale, quod est vel
    - Homogeneum, cuius partes insigniuntur eodem nomine cum suo toto, vt *ignis, aer.*
    - Heterogeneũ, cuius partes non insigniuntur eodem nomine, vt *homo, planta*; & de hoc duplici toto movetur quæstio.
- **Motus**, qui est vel
  - Internus, idemque vel à
    - Non ente tali ad ens tale, vt *generatio* in *substantiâ.*
    - Perfectiore ente ad non ens, vt *corruptio.*
  - Externus, idemque vel
    - Secundùm mensuram, vt *augmentatio* & *diminutio* in Quantitate.
    - Secundùm formam accidentalem, vt *alteratio* in Qualitate.
    - Secundũ locũ, ordinem aut situm, vt *loci mutatio*, quæ est
      - Circularis in sphæris.
      - Recta in elementis.
      - Mixta in animalibus.
- **Quietis**, quæ sumitur aut
  - Positivè, vt res quiescat in
    - Loco.
    - Formâ.
    - Fine.
  - Negativè, vt quies sit privatio omnis motus; & sic non sumitur hoc loco.

Observatio vtilis.

De toto hoc loco solùm integrali actu existente, de motu propriè & per se locali, de quiete positivâ maximè in hac quæstione agitur. Vt verò vberior habeatur disputandi seges, defendi potest hec sententia in omni genere motus & quietis, comparatione factâ totius ad suas partes; vt superiùs constat.

Opp. *Cælum nec locum habet in quo quiescat, nec partes vnquam quietæ*

in

in loco: est ergo aliquod totum quod sub hac quæstione comprehendi non potest. Idem de Oceano, aliisq; corporibus semper in motu positis dici potest.

Resp. *Quamvis cœlum & mare perpetuò moveantur secundùm partes, secundùm totum tamen in suis locis quiescere dicuntur, iuxta illud.* Res quælibet quiescit in loco suo. *Quod urges cœlum non habere locum; si per cœlum primum mobile intelligas, agnosco locum circumscriptiuè ambientem non habere, sed partem unam alteram locare dicimus. Est ergo natura principium motus & quietis in cœlo, motus in parte, quietis in toto; motus in materia, quietis in forma, loco, & fine. Movetur ergo cœlum, quiescit cœlum; movetur secundùm partes, quia una pars aliam aliamq; locat, quiescit autem secundùm totum, quia neq; locat neq; locatur. Sic de mari dicendum est, quòd totum quiescat in suo loco, pars tamen una mota alteram moveat, & unda undam, fluctus fluctum pellat.*

Natura principium motus & quietis in cœlo quomodo.

Opp. *Singulis partibus motis movetur & totum; sed sensu iudice, singulæ partes cœli & maris moventur: ergo totum in illis movetur.*

Resp. *Singulis partibus simul motis movetur totum, successivè autem motis non semper movetur totum. Prætereà, cùm dicam quiescere cœlum & mare, non quietem penitus privativam omnis motus, sed positivam respectu loci & conservationis intelligo. Alij hîc etiam respondent, cœlũ primum mobile in cœlo Empyreo contineri et quiescere ut in proprio loco, quippe excelsũ & divinum illud corpus, Beatissimæ Trinitatis gloriosa sedes, comprehendit omnia; & quãvis sit ipsum immobile, inferioribus tamẽ sphæris, tanquã totũ suis partibus motũ tribuit; & in hoc sensu rectè dici potest, quiescente toto, id est cœlo maximo, moveri partes, idest inferiores cœlos, qui sub illo collocãtur.*

Opp. *Contraria in eodem instanti fieri non possunt: ergo quiescere totum & moveri partes non possunt in omni genere motus, ut hîc defendis. Argumentum probo, quia generatio & corruptio sunt species motus, quæ in instanti fiunt, ut in tertio Physicorum docet Philosophus.*

Resp. *Generatio & corruptio considerantur perfectiuè, & sic sunt in instanti; vel progressiuè, & sic non sunt in instanti; & hoc modo generatis, motis, & mutatis partibus quiescat totum, totoq; quiescente moveantur partes.*

Generatio quomodo in instanti, quomodo non.

Opp. *Partes nihil aliud sunt quàm totum, ut antea docuit Philosophus: ergo illis motis movetur & totum.*

Resp. *Cùm dicimus quiescente toto partes moveri, non omnes partes intelligimus simul sumptas, quæ nihil aliud sunt quàm totum, sed partes aliquas posse moveri docemus, licèt totum quiescat, ut* homine dormiente moventur cor, arteriæ, spiritus & pulsus cordis.

Opp. *Quiescẽte toto partes non movẽtur loco: ergo malè defẽditur quæstio. Antecedẽs probatur, quia moveri loco est mutare locum: sed partes quiescẽte*

toto non mutant locum, vt patet in corde, arterijs, spiritibus *dormientis, qua mota non mutant locum.*

Resp. *Moveri loco non est semper mutare locum, vt in circulari motu cœli constat, propriè tamen & plerumque sic esse agnosco, vt in* partibus maris, *cuius pars vna alteram à loco in locum pellit. Ad instantiam dico, quòd secundùm opinionem doctissimorum et philosophorum & medicorum, cor, pulmones, arteriæ, spiritus in suo motu locum mutent. Cor enim huc & illuc agitatur, contrahuntur & dilatantur pulmones & arteriæ, Spiritus saltant & discurrunt per arterias in omnes partes & regiones corporis. Localiter etiam moveri cœlum nonnulli acutè probant, si partem locantem et impellentem consideres. Movetur enim ad* locare *(vt aiunt) non ad* locari, *id est, ad locantem partem, non ad locum circumscribentem; quippe cœlum in loco sic non collocatur secundùm Arist. at secundùm sapientissimos quosdam tum Astrologos, tum Theologos, sub Empyreo cœlo collocatur.*

Opp. *Exigui aut nullius vsus est hac quæstio: otiosè ergo movetur. Antecedens probatur, quia demonstrationes necessarias non habet.*

Resp. *Vsus magnus est, si diligenter attendas, non solùm in distinctionibus motus & quietis, vt supra, sed etiam in conservatione rerum, quæ vi naturæ fiant. Pulchrum enim est scire quomodo totum in loco, in formâ, in principio & fine conquiescat; cùm tamen partes veluti servæ ad salutem & conservationem totius laborent: vt in corpore humano constat, quod magis somno, quiescente toto, per motum cordis reficitur, quàm per vigiliam. Quiescente enim toto intus pellitur calor, augentur spiritus, internus motus excitatur, restaurantur partes, reficiuntur omnia. Vt ergo toto horologio quiescente & loco suo affixo, rotæ in circulum moventur & optimè designant horam: ita toto homine quiescente, cor quod est veluti horologium vitæ, pulmones & spiritus qui sũt veluti rotæ, agitantur, & agitatione sanitatem firmiorem reddunt. Nihil dicam de quiete in forma, principio, & fine, ex qua rerum omnium naturalium salus & conservatio pendet: nihil hîc de cœlo Empyreo, ab Astrologis & Theologis (vt superiùs ostendi) posito, quo tanquam toto quiescente, reliqui cœli vt partes, suas rotas & gyros faciunt. Sic vel in minimis dubijs (vt vides) philosophiæ, quæ primâ fronte nullius vsus esse videntur, inveniri à studioso veritatis potest vsus amplissimus, vt omni curiositate & superstitione relictâ, Deum in operibus suis minimis et maximis admireris.*

Cor velut horologiũ vitæ.

Distinctio quintæ quæstionis, An ex vno absurdo concesso sequantur multa?

In hac quæstione consideranda sunt
- Distinctio,
  - Erroris, qui est *lapsus opinionis, non rectè discussâ veritate*; hic autē contingit, vel ex
    - Ignorantiâ simplici, quæ meretur veniam.
    - Ignorantiâ crassâ, quę meretur pœnam.
  - Absurditatis, quæ est *errantis sentētia edita contra veritatē*, & hęc contingit, vel ex
    - Negligētiâ, si incauti
    - Ignorantiâ, si indocti
    - Malitiâ, si contentiosi
    - simus.
- Ratio negandi, aut nō permittendi absurditatē, quæ est, vt antea apparet;
  1. A contrario, quia absurditas est infesta veritati.
  2. A proprio, quia proprium eiusdem est, specie veritatis incautos & indoctos in odium veritatis trahere.
  3. A simili, quia vt vna scintilla alias gignit; ita vna admissa absurditas alias necessariò infert.
  4. Ab eventis, quia absurditate permissâ, cæcitas & ignorantia facilè in omni scientiâ triumphabunt.
  5. Ab experientia, quæ docet quotidie absurdos asinos in omni scientia dicere & docere omnia; quod certè non contingeret, si veritas sola (quæ est materia veluti prima cuiusque scientiæ) coleretur.

Argumenta contra quintam quæstionem.

In lib. de Reprehens. Sophistarum.

Opp. *Aristoteles falsigraphos elenchos et fallacias sophistarum definit: ergo videtur absurditates admittere; nam in istis omnibus absurditates insunt.*

Resp. *Non ideo definit istas sophistarum technas vt amplectaris, sed vt easdem cognitas faciliùs evitare possis, iuxta illud*: Mala cognita faciliùs evitantur.

Opp. *Probabilia admittuntur in omni scientia secundùm Aristotelem; sed sæpe probabilia absurda sunt: ergo sæpe absurda ab eodem permittuntur. Minorem probo, quia sæpe speciem solam veritatis habent, cum tamen à veritate sint aliena. Hinc illud.* Omne verum est probabile: sed omne probabile non est verum; *vt opiniones de quadratura mundi, aut de illius æternitate, sunt quidem probabiles, sed non sunt vera; si ergo absurditas sit error vel opinio à veritate aliena (quæ absurditatis definitio aliquando in probabile cadit)*

cadit) rationem non video quin, admisso probabili, etiam absurdum permittatur.

Resp. *Probabile* est quod videtur omnibus, aut plurimis, aut sapiẽtibus, iisdemq; aut omnibus, aut plurimis, aut illis solùm qui sunt spectatæ & insignis sapientiæ; *hac quidem definitio probabilis nunquam in absurdum cadit. Nam quamvis omne probabile non sit verum; non est tamen à veritate alienum, sed videtur esse verum: neq; est in probabili solùm species veritatis, sed ipsa plerumq; veritas, quæ in absurdo nunquam apparet, si probè examinetur. Postremò probabilitas nec fallax est, nec falsa; non fallax, quia in ea non est intentio fallendi; non falsa, quia medium est probandi veritatem. At absurditas semper mendax est, & omni veritate caret. Quamvis ergo paradoxa aliquando hominum spectatæ sapientiæ sint re ipsâ falsa, rationes tamen quibus in demonstratione suarum opinionum vtuntur, non sunt falsæ sed probabiles, eædemque permittendæ, donec probentur esse falsæ. Nam probabilitas comes est opinionis, quæ inter habitus mentis annumeratur, in disquisitione & indagine veritatis: absurditas verò est comes semper falsitatis.* Li.1.Topi.c.1. Probabile quid. vide Arist.lib.1. Rhet.cap.2. Probabilitas comes est opinionis: absurditas verò falsitatis.

Opp. *Si absurda non sint permittenda in scientiâ, tùm non sunt admittenda argumenta in veritatem: sed argumenta in veritatem sunt admittenda: ergo etiam absurda. Sequela maioris ex eo constat, quia argumenta in veritatem sunt à veritate aliena, & idcirco absurda, vt ex definitione absurdi patet.*

Resp. *Aliud est proponere argumenta in dubiam veritatem, vt illustrior fiat; aliud est absurda sine intentione discutiendæ veritatis effundere & effutire. Neque sunt argumenta in veritatem contexta sic à veritate aliena, vt absurda; quia illa simpliciter inter probabilia, hæc verò inter falsa habentur.*

Opp. *Tyrones in omni scientia infinita errata & absurda effundunt, in quibus tamen est connivendum, ne penitus à studio philosophiæ deterreantur: sunt ergo aliquando permittenda absurda. Præterea, Aristotel. docet tentandi causâ aliquando falsa proponi. Vt ergo venena suum vsum in medicina habent: ita absurda in philosophia. Imò vt bonus artifex ex malo corio bonum calceum aliquando fingit: ita ab absurdo & impossibili, quod est planè falsum, nonnunquam philosophus pulcherrima argumenta petit.* Elench.lib.1. cap.2.

Resp. *Tyrones quidem ignari rerum sæpissimè absurdè errant, sed nemo prudens illos errare docet, aut permittit. Quòd verò conniveat aliquando, hinc est, vt tenerrima ingenia excitet ad studia, non vt commendet errata. Licet ergo tentare illorum ingenia fallacibus & etiam falsis aliquando, sed non imbuere, probare aciem, non obtundere. Postremò*

mò vt definiuntur venena in medicina: ita ab Absurdo & Impossibili ducuntur argumenta in philosophiâ; non vt hæc vel illa recipiantur, sed vt evitentur ab omnibus. Nam hic est vsus locorum ab Absurdo & Impossibili, vt vanitas eorum, qui contradicendi studio delectantur, magis elucescat; vtq; absurdum & impossibile, monstra veritatis, ab omni scientiâ exulent, & exterminentur.

Opp.

Licet philosopho aliquando de iure suo discedere, quando cum ignorante disputat: ergo licet absurdum concedere. Argumentum tenet; quia de iure discedere est falsum; & rationi minùs consentaneum est, dare adversario, vt quid possit in falso efficere probetur, cùm nihil concludere ex veris possit.

Resp.

Licet aliquando hoc vel illud concedere quod est falsum aut minùs consentaneum rationi, si adversarius sit ignarus, & digressiones inutiles & otiosas faciat. Sed attende, ita licet concedere, vt moneatur adversarius ignorantia sua, vtque intelligat se nugas agere, & causam de quâ disputet non vulnerare.

Opp.

Vt temperatura corporis nulla tam pura est, quæ omni labe & humorum intemperie careat; ita nulla est scientia tam vera, tam firma & absoluta, quæ nullam absurditatem, nullum erroris nævum & lapsum habeat. Quare vt in optimâ temperaturâ corporis non est incommodum labeculam videre: ita in scientia non est alienum à ratione nubeculam aliquando erroris & absurditatis admittere.

Ad temperaturam enim proximè accedit homo vt habet Galenus in lib. de Temperamentis.

Resp.

Hæc similia docent, sed non concludunt firmiter: est enim temperatura varia; at scientia constans, firma & perpetua: levis in temperatura labecula non nocet, sed error in scientia est vulnus, materiamq; scientiæ, nempè veritatem, plurimùm enervat. Ratio ergo à simili non sequitur, quia non est par vtriusq; in simili comparatio.

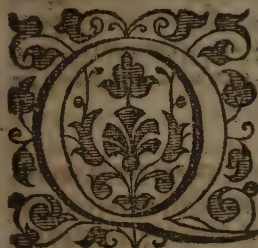
Lib. 1. Poster. cap. 22.

CAP.

CAP. 5.

1 *Vtrum principia rectè definiantur? &*
An vi propriâ vel alienâ ad effecta moveantur?
2 *Vtrum contrarietas seu discordia in principijs sit magis causa rerum, quàm eorum unio seu concordia?*

VANQVAM communis & trita sit hęc prima huius capitis tractanda thesis, *Vtrum principia rectè ab Aristotele definiantur?* quoniam tamen in ea quiddam abditum & abstrusum delitescit, eandem paucis explicandam puto. Principia ergo sunt *entia prima rerũ, quæ nec ex sese, nec ex alijs sunt, sed omnia ex ipsis fiunt.* Vt huius definitionis interpretatio illustrior fit, sciendum est nomen *principij* latiùs patere quàm nomen *causæ*; quippè ad rationem principij satis est, si ex eo tanquam ex primo res aliqua sit, fiat, aut cognoscatur: ad rationem autem causæ, hoc non satis est, nisi res ab illa esse, essentiam, aut existentiam habeat, & ab eadem dependeat. Rem exemplis aperiam. Locus à quo proficisceris, principium viæ, non causa viæ; privatio principium generationis, non causa generationis dicitur. Procedam: *principia sunt entia prima rei,* hinc entia rationis excluduntur. Addit Philosophus *quæ non sunt ex alijs,* ratio est, quia sunt ipsa omniũ prima; prima intelligo in eodem genere, idest, prima physica, non metaphysica; nam sic Deus & Intelligentiæ priora principia esse superiùs ex Aristot. à nobis demonstrantur. Pergit, *quæ non sunt ex sese* quia sunt contraria prima, vt postea declarabitur. Concludit *ex quibus omnia fiunt*, idest, omnia effecta naturæ, quæ cùm ex se fieri non possint, necessariò à principijs ortum petunt. Quid multis? hæc præpositio, *ex*, toties in textu ingeminata, discrimen ponit inter principia interna & causas externas rerum; quæ sunt *finis*, *efficiens*, & *exemplar*; quippe ex his (si propriè & philosophicè loquamur) res nulla naturalis constat. Est enim efficiens causa à qua, non ex qua; est finis ad quem, vel propter quem; est exemplar ad cuius imaginem vel imitationem res fiant. Iterum percurram breviter. Per primã partẽ definitionis, non solùm excluduntur entia rationis, sed etiam entia per accidens, primæq; intentiones dialecticæ, quæ entia rei dicuntur, non quòd ita sint, sed quòd rem proximè

Quæstio prima.

Definitio principij. Huius lib. tex. 42.

Principii nomen latius quàm causæ nomen.

Principii & causæ distinctio.

Principii definitio explicatur.

Efficiens, finalis, & exemplaris causa quæ.

& immediatè significent. Per secundam partem excluduntur quatuor elementa, aliaq; composita quæ ex se invicem fieri soleāt. Per tertiam excluduntur cœlestia corpora, quæ licet ex se mutuò non fiant, conficiuntur tamen ex alijs vt ex materiâ & formâ. Per quartam denique partē excluduntur omnes incorporeę substantiæ, omniaque accidentia, & vniversim ea, ex quibus nullum compositum naturale oritur.

Secretum in definitione principiorū, quomodo ferantur ad effecta producenda.

Secretum in hac definitione est, vt intelligas, quomodo ferantur principia ad effecta producenda, & quomodo vniantur in illis; An scilicet ex se, vel ex potentia insita? non dices ex se, quia nihil à seipso mouetur; nec ex potentia insita, quia potentia accidens est, at nullum accidens inest principijs antequam effecta fiant. Quem ergo sensum habeat hæc definitio principiorum ab Arist. tradita? nempe quòd sint entia rei prima, ex quibus inter se vnitis vniversa fiant. Si non moveantur principia, nec ipsa vniri, nec ex ipsis res fieri possūt; at quomodò vniuntur aut mouentur, cùm neque ex se, neq; vi aut facultate aliquâ insitâ moveātur? Sed dices insitâ virtute & facultate vniri ad se invicem & moueri. Rectè: est ergo illa insita facultas, aut eadem cum principijs, aut non est eadem: si eandem dicas, idem saxum voluis; nam sic idem à seipso mouebitur, quod est absurdum; si sit diversa tum accidens erit in primis principijs antequam effecta fiant, quod est à ratione & philosophiâ alienum, quæ principia causas esse omnium substantiarū naturalium & accidentium definit. Quid sequitur? vt agnoscas vsum huius quæstionis, qui ponitur in confessione æterni Numinis, vnde hic motus, hæc vnio principiorum fluit. Nam certum est vi suâ non posse moveri, non posse vniri principia ista naturalia in effectis, nisi sit vis quædam divina, eademq; occulta, non sensu sed solo intellectu percepta, quæ principijs per se immotis hunc motum, hanc legem, hanc vnionem tribuat. Concludam ergo; vt semina mandata terræ per se non possunt fructum omnino producere, nisi sol, qui est causa omnium in generatione rerum, lumine & influentiâ suâ vim vitæ in illis excitet: ita certè hæc principia rerum naturalium nullum effectum possunt producere, antequam prima causa, sedens veluti ad puppim, vim quandam dederit vt moveantur. Quid frontem corrugas? nihil hîc doceo contra Aristotelem. Nam is docet, Deum causarum causam esse, primumq; motorem omnium. Si omnium, principiorum ergo: nam aliter omnium non esset motor.

Lib. 3. Phys. cap. 1.

Vsus huius quæstionis.

Deus causarū causa secundū Aristotelem.

Quæstio 2.

Sequitur altera quæstio, *vtrum contrarietas seu discordia principiorū sit magis causa rerum quàm eorum vnio seu concordia?* Primùm in hac

quæstione

quæstione docebo; principia physica esse contraria, tùm contrarietatem eorum non esse magis causam rerum quàm vnionem & concordiam demonstrabo. Vt contrarietas principiorum accuratiùs intelligatur, contrariorum distinctio tradenda est. Contrarietas ergo sumitur duobus modis, propriè, & communiter, propriè pro repugnantia formarum agentium & patientium, mutuoq; se expellentium ex eodem subiecto capaci vtriusq;, nisi earum vna insit à natura; sic *calidum* & *frigidum*, *humidum* & *siccum* contrariantur: communiter trifariam, aut pro repugnantiâ differentiarum diuidentium genera in qualibet categoria; & sic est prima contrarietas in quolibet genere: aut pro repugnantia duorum terminorum simul non cohabitantium in eodem subiecto, à quo vel propriâ vi, vel alienâ expelluntur: aut deniq; pro repugnantiâ privationis & habitus, & sic hoc loco principia dicuntur contraria. Sed attende modum; materia non opponitur formæ, nec forma materiæ: quid ergo? certè privatio opponitur formæ; sed distinguenda est forma, distinguenda etiam privatio. Forma est actu habita, vel habenda. Privatio est vel simplex negatio entis, vel mixta, quæ partim ens negat, partim ponit; hæc privatio, non illa principium dicitur: & hæc, non illa, nunc formæ habendæ, nunc formæ habitæ contrariatur: formæ habendæ, vt si catulus non videat ad præscriptum & definitum videndi tempus à naturâ: formæ habitæ, vt in mutatione elementorum constat. Sed de hac re posthac pluribus dicemus, cùm de privatione, cæterisq; principijs speciatim agatur.

Contrarietas duplex.

Principia quomodo contraria.

Forma quotuplex.

Privatio duplex.

Nunc adhibenda sunt argumenta quibus Arist. probat principia esse prima contraria. Probat hoc ipsum in textu tribus argumentis: ab Authoritate, à Definitione, à Necessario. Ab authoritate omnium philosophorum, vt ait; qui vnanimi consensu posuerunt, principia esse contraria. Nam etsi Parmenides, Melissus, Democritus vnum posuerint principium; vi tamen veritatis coacti, tandem invenerunt plura, eademq; inter se contraria statuerunt; sed lapsi etiam sunt in hoc (vt ait philosophus) quòd vnus ignem & aquam, alter rarum & densum, tertius solidum & vacuum principia rerum esse somniârit. A definitione contraria esse probat hoc modo; Principia definiuntur *entia prima, quæ nec ex sese mutuò, nec ex alijs sunt, sed ex ipsis omnia*; prima autem contraria ita se habent: ergo principia sunt prima contraria. Assumptionem confirmat ratione & exemplis: ratione, quia si prima contraria aliunde fierent, ipsa non essent prima; si à se invicem, non essent contraria; si ex illis non fierent omnia, sequeretur quælibet ex quibuslibet generari: at nihil nisi à contrarijs

Argumenta Aristotelis quibus probat principia esse contraria prima.

1. Ab authoritate.

Cap. 2.

2. A definitione.

Tex. 42.

consensu omnium philosophorum oritur. Exemplis hoc ipsum docet, quia *album* non fit ex *musico*, nisi per accidens, cùm contingat *musicũ* esse *nigrum*, sed *album* fit ex *non albo* per se, idest ex *nigro*, vel ex *medio*, in potentia vt fiat album. Tertia ratio à Necessario sic est. Omnia fiunt ab ijsdem aut à contrarijs; sed non fiunt ab ijsdem: ergo fiunt à contrarijs; sunt ergo principia contraria, à quibus procreantur omnia. Sed de contrarietate principiorum nunc ex textu satis.

3. A necessario.

Alteram partem quæstionis paucis attingã, *Vtrum contrarietas seu discordia principiorum sit magis causa rerum naturalium, quàm eorum vnio & concordia?* Defendo vnionem & concordiam esse magis causam, idq; non contra Aristotelem. Etsi enim in textu doceat principia esse contraria, magis tamen materiæ & formæ vnionem & consensũ insinuat esse causam in constitutione rerum, quàm oppositionẽ privationis & formæ. Hoc probo à natura contrariorum, à principiorum proprietate, à comparatione horum ad effecta, à similitudine, à definitione causæ, & à fine. A natura contrariorum, quæ est, vt vnũ eorum sit infestum alteri, impetumq; in se invicem faciant, donec alterum concidat & tollatur; nunquam enim simul in eodem subiecto cohabitare possunt contraria: quamuis ergo privatio sit necessaria, vt excitetur materia ad novas formas acquirendas, fiatq; magna cum varietate rerũ novarum successio, respectu tamen quo formas destruit; minùs causa aut generationis aut cõservationis dici debet, quàm cõiugalis (vt ita loquar) materiæ & formæ vnio, consensus, & copulatio; quippe in hac vnione, est ipsum esse rerũ, est cõstitutio, est cõservatio, est res ipsa: nam quid aliud est res quàm sua forma, quã privatio tollit? A proprietate principiorum hoc ipsum constat; nam materiæ primæ proprium est esse subiectum omnium, in quo & fint & conserventur: formæ autem proprium est, rebus nomen & esse dare; at privationis proprium, hoc nomen & esse tollere: magis ergo in amicitia & concordia principiorum quàm in contrarietate & discordia causarum, rerum naturalium constitutio eminet & emergit. A cõparatione principiorum, quia si conferas principia inter se, facilè advertas, naturam eorum duo (nempe materiam & formam) adoptasse vt filias, abdicasse verò alterum (nempe privationem) vt spuriam, vel potiùs vt viperam, quia in vtero naturæ veluti concepta, illius viscera (cùm prodeat) vulnerat & exedit. Quòd verò materiam et formam vt filias natura amplexetur, privationẽ autem solùm vt spuriam retineat ad vsum, hinc liquidò constat, quia in nobilissimis et augustissimis effectis suis, nempe cœlestibus corporibus, materiã & formam admittat, ab illis autem longissimè privationem arceat & expellat: I-

Vnio & concordia principiorum magis est causa in constitutione rerum.

A natura cõtrariorum. Arist. de longit. & brevit. vitæ c. 2. Gap. de quãtitat. & 2. Topic. cap. 7.

Privatio materiæ & formæ vnio. Cicero in Somnio Scipionis.

A proprietate principiorũ. Phys. 1. tex. 82. Met. 5. c. 1.

A comparatione.

Materia & forma naturæ filii, privatio verò spuria.

Imò si probè attendas, eandē ęgrè admittit in orbes elementorum, in quibus etsi partes lędat, tota tamen elementa suis formis spoliare non potest. Sic semper videas naturam matrem esse per vnionem materiæ & formæ in omnibus tum efficiendis tum conservandis, privationem verò novercā, quæ licèt varietatem temerè & per accidens inducat, entia tamen absoluta sparso quasi veneno tollit; idq; in singularibus solùm operibus naturæ, aut partibus, quæ propter infirmitatem & impotentiam resistendi, illius tyrannidē & furorē non possunt retundere. In singularibus dico, quia huius vel illius hominis, leonis, aut arboris formam tollat, hominem autem, leonem, aut arborem in specie tollere non sinit natura. In partibus etiam dico, non in totis, vt constat in elementis, quorum partes aliquandò privationis invidiâ pereunt, cùm tota elementa firma & inconcussa maneant. Quis ergo non videt, hac comparatione factâ, ex amplexu materiæ & formæ, idest, ex vnione & consensu principiorum, magis quàm ex divortio & discordiâ, res naturales generari, esse, & conservari? Ratio à simili vim suam & pondus habet; quia vt concordia vocum in musicâ, civium in repub. humorum in corpore, est magis causa concentus, pacis, & sanitatis, quàm discordia; quæ tamen in omnibus est aliquo modo vtilis & necessaria: ita quidem vnio principiorum in constitutione rerum est quidem magis causa quàm contrarietas & dissentio, licet per accidens & ex parte non sit illa inutilis & otiosa. Si hîc mireris quod dixerim discordiam esse aliquo modo vtilem aut necessariam in musicâ, civitate, corpore humano; intelligas velim, me per discordiam non odium, sed levem vocum, civium, aut humorum contentiunculam insinuare; & sic certè ex contrarijs vocibus musica, ex diversis civibus respub. ex repugnantibus humoribus corpus humanū constat. Est enim in optima cōstitutione dissentio quædam humorum, quæ dum lancibus iustæ naturæ pendeat librata, rectè intemperies dici non poterit, donec aut læsio actionis, aut dissolutio fiat. Hæc verò læsio, hæc dissolutio solùm à privatione formæ aut facultatis nascitur. Quinta ratiò à definitione causæ est, quippe causa id definitur, cuius vi elicitur effectus: sed privatio non est omnino causa; & qui igitur fieri potest, vt contrarietas aut discordia principiorum quæ solùm à privatione fluit, magis causa rerum quàm vnio & concordia dicatur? Si de his quæ iam dico quicquam omnino dubites, memineris materiam & formam verissimas causas rerum esse, privationem autem causam nec esse, nec dici posse, vt omnes & singuli philosophi confitentur. Postremò finis naturæ est ipsa forma seu perfectio rei, ad quam vi propriâ

Privatio partes elementorum, non tota elementa suis formis spoliare potest.

4 A Simili.

Contrarietas & dissensio principiorum per accidens vtilis.

Discordia in vocibus, civibus, corpore quomodo vtilis.

5. A definitione causæ.

6. A fine.

priâ fertur. Finis autem privationis eſt ipſa negatio formæ: cùm ergò oppoſitio principiorum in ſolâ privatione ſit, quæ negat formam: ſequitur neceſſariò vnionem principiorum eſſe magis cauſam rerum, in qua eſt perfectio; quàm eorum oppoſitionem, in qua formæ negatio ineſt. Ex hac vnione (ſi placet) diſcas, eſſe vnam cauſam, in qua rerum omnium eſſentiæ vniantur; quę cauſa materiæ primę manum dedit, vt apprehendat formam, vim formæ dedit, vt perficiat materiam, vtriq; vim dedit, vt omnia naturæ opera ex illis fiant.

Diſtinctio primæ quæſtionis, Vtrum principia phyſica rectè definiantur? & an propriâ vi ad effecta ferantur ſua?

In explicatione principiorum conſiderāda ſunt

- 1 Diſtinctio nominis; quòd principium ſumatur, aut
  - Reſpectivè, idq; vel
    - 1 Intentionaliter, & ſic eſt relatio, quæ convertitur cum effectu.
    - 2 Realiter, & ſic nomen principii latiùs patet quam nomen cauſæ; nam privatio principium rei non cauſa dicitur.
  - Abſolutè, idque vel
    - 1 Communiter pro cauſâ
      - 1 Metaphyſicâ.
      - 2 Mathematicâ.
      - 3 Dialecticâ.
    - 2 Propriè & phyſicè, vt hoc loco definitur.
- 2 Definitio, nempe vt *principia ſint entia prima, quæ neq; ex ſeſe invicem, nec ex aliis oriantur, omnia verò ex illis fiant.*
- 3 Definitionis expoſitio in ſuis partibus; quæ ſunt quatuor, quarum
  - 1 Vna eſt, quòd ſint *entia prima*; hinc excluduntur entia rationis, artis, & per accidens.
  - 2 Altera, vt *ex ſe invicem non ſint*; per quam partem excluduntur quatuor elementa, & compoſita, quæ ex ſe invicem fiunt.
  - 3 Tertia, vt *ex aliis non fiant*; per quam partem cœleſtia corpora excluduntur, quæ licet à ſe invicem non fiant, ex aliis tamen fiunt.
  - 4 Quarta, vt *ex iiſdem conficiantur omnia*, per quam excluduntur incorporeæ ſubſtantiæ & accidentia, ex quibus nullum compoſitum naturale oritur.
- 4 Ratio, qua movētur principia ad effecta, quæ eſt per
  - 1 Vim influentem à prima cauſa, quæ eſt communis & externa.
  - 2 Vim inſitam & propriam, nempe appetitum in materiâ acquirendi formam, & deſiderium formæ perficiendi materiam.
  - 3 Motum in vtriſq; vnitis, quo veluti vehiculo feruntur ad compoſitum quodlibet generandum.
  - 4 Privationem, quæ eſt negatio formæ, vnde materia imperfectior reddita, naturaliter ad appetitum novæ formæ incitatur.

Argumenta contra primam quæstionem, An principia recte definantur?

Unum principium est causa alterius: ergo male definiuntur principia, ut à se invicem non fiant. *Antecedens probatur, quia forma cuiusq; rei naturalis à potentia materiæ elicitur, ut ipse Philosophus docet. Si ergo causa sit cuius vi elicitur effectus, & si ex vi & facultate materiæ eliciatur forma, sequetur necessariò, materiam esse causam formæ, & per consequens unum principium esse causam alterius.*

Resp. *Aliud est ex alio fluere, aliud est fieri; forma quidem ex potentia materiæ fluit, non fit, vel (si placuerit) sic responde;* Educi formam ex potentia materiæ *nihil aliud est, quàm materiam esse habilem docilemq; ad recipiendam formam, quæ aut vi propriâ aut communi movetur ad perficiendam materiam. Si quæras ubinam sit illa forma antequam ad materiam accedat? dico in potentia naturæ delitescere, non autem ut ens actu, sed ut ens quod fieri possit. Si ulteriùs quæras, quænam sit illa natura, in cuius sinu delitescat forma? respondeo, universalem illam naturam, quæ in materiam & formã dividitur. Si deniq; adhuc nõ acquiescas, sed quæras an natura hanc ex se potentiam, vel aliunde susceptam habeat? desino replicare, & agnosco Deum, qui hanc vim & legem naturæ primisq; principijs dedit.*

Forma fluit ex potentia materiæ non fit.

Educi è potẽtia materiæ quid.

Opp. *Cœlum non fit ex tribus principijs; sed cœlum est res naturalis: ergo omnes res naturales ex tribus principijs non fiunt. Maior constat ex Aristotele lib. 1. de Cœlo. cap. tertio, ubi docet, cœli formam non habere contrarium: id est, non habere privationem.*

Resp. *Cœlum consideratur duobus modis; vel ordine naturæ quoad essentiam, vel ordine disciplinæ quoad existentiam suam: priori modo etsi ab Aristo. dicatur æternum, materiam tamen in illius constitutione quoad essentiam formâ priorem esse, ex philosophiâ docemus: priorem dico non tempore, sed naturâ, non ratione principij ut constituat formam, sed ratione subiecti ut eandem recipiat. Si hoc (inquam) modo consideretur cœlum, non est absurdum in eo privationem ponere, non quod unquam in suâ existentiâ caruerit formâ, sed quòd ordine naturæ et essentiæ universalis naturæ (quæ est principium motus & quietis in cœlo) ab ipsa materiâ cœli privatâ, respectu formæ habendæ: ad materiam signatam, respectu formæ habitæ procedat. Ubi urges ex Aristotele formam cœli non habere contrarium: Respondeo, non habere quod illius actione oppositâ tollere possit illius essentiam.*

Cœlum consideratur quoad essentiam & quoad existentiam.

Cœlum non habet contrariũ quod actione oppositâ illius formã tollat.

Opp. *Natura est principium materiæ & formæ: ergo principia aliunde fiunt. Antecedens probatur, quia materia & forma sunt species naturæ: at species sunt effecta sui generis: sunt ergo materia & forma effecta naturæ.*

Materia & forma non fiunt à natura, vt à termino generationis. Natura genus analogicum non verum.

Resp. *Fallax est argumentum à rebus ad voces. Vel, si placet, respondendum est, materiam & formam non fieri à natura vt à termino vnde generatio incipit, quæ solùm ratio essendi hoc loco intelligitur. Illud quoque non est negligendum responsum, quòd natura sit genus analogicum non verum.*

Opp. *Hæc definitio omnibus physicis principiis non convenit: ergo male traditur. Antecedens constat, quia non convenit Socratis principiis. Ratio est, quia ex principiis Socratis non oriuntur omnia.*

Ex principiis omnia fiunt privativè non positivè.

Resp. *Hæc verba nimirum*, ex ipsis sunt omnia, *privativè sumenda sunt, vt intelligamus rem quamlibet naturalem ex tribus suis principiis fieri; non positivè, vt dicamus ex cuiuslibet rei principiis oriri omnia.*

Opp. *Accidentia quædam sunt res naturales vt primæ & secundæ qualitates, motus, & actiones rerum: sed ista non fiunt ex tribus principiis: ergo omnia ex tribus principiis non fiunt. Minor constat, quia accidentia non propriè fiunt, sed fluunt (vt aiunt) à potentiâ rerum, quibus insunt.*

Accidentia naturalia quomodo fieri dicantur.

Resp. *Accidentia naturalia quædam esse & fieri dicuntur, non quòd ex materia aut forma constent, sed quòd necessariò consequantur principia, ex quibus res naturales propriè fiant.*

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum contrarietas seu discordia principiorum sit magis causa rerum, quàm eorum vnio vel concordia?

Spectanda hic sunt
- 1 Contrarietas principiorum, quę est hoc loco nec adversa, nec relativa, nec contradictoria, sed sola privativa; eademq; non simpliciter sed ex parte negativa seu mixta (vt aiunt) respectu formę habendæ; quæ nondum est in materia, sed est in potentia vt fit in ea.
- 2 Vnio principiorum, quę est, vel
  - 1 Naturalis, eademque vel
    - 1 Interna, à
      - 1 Naturâ vniversali communicatâ materię & formæ.
      - 2 Propriâ potentiâ insitâ vtrique.
    - 2 Externa, per
      - 1 Motum vnius principii ad alterum.
      - 2 Finem causamque motricem, vt hac vnione factâ, res naturales & fiant & conserventur.
  - 2 Accidentalis, quæ est à privatione, causâ sine qua non istius vnionis.

Con-

3 Cōfirmatio quæstionis, q vnio principiorū sit magis causa rerum, q̄ oppositio; & hęc confirmatio concluditur à

1 Naturâ contrariorum, quæ est, vt eorum vno posito, alterum tollatur: magis ergo vnio materiæ & formæ causa rerum est, quàm formæ & privationis oppositio.
2 Proprietate principiorum, quia materiæ proprium est subesse, formę perficere, privationis tollere perfectionem.
3 Comparatione principiorum, quorum duo entia positiva, alterum negativum dicitur.
4 Similitudine concordiæ & discordiæ in *musicâ, civitate, & corpore humano*, vt supra.
5 Definitione causæ, *cuius vi elicitur effectus*: sed privatio non est causa rerum.
6 Fine & intentione naturæ, nempe formâ & perfectione rerum, quam ipsa privatio oppositione tollit.

Argumenta contra secundam quæstionem. Vtrum principiorum contrarietas seu discordia magis sit causa rerum, quam eorum vnio vel concordia?

Opp.

Aristoteles negat amicitiam esse principium rerum, probatque hoc loco nihil fieri nisi à contrario: ergo videris esse ingratus Aristoteli qui defendas contrarium; nempe amicitiam esse magis causam rerum quàm discordiam.

Resp.

Negat quidem Aristotel. amicitiam esse principium rerum: sed non negat amicitiam principiorum esse magis causam quàm discordiam: & vbi dicit nihil fieri nisi à contrario, intelligit hoc ipsum per accidens, non per se; quippe vbiq; id habet, quod ex materiâ & formâ res per se, ex privatione autem res per accidens fiant: magis ergo à concentu & harmoniâ principiorum, quàm à discordiâ rerum essentia pendet.

Amicitia non est principiū rerum, sed amicitia principiorum, magis est causa, quàm eorum discordia.

Opp.

Oppositio est magis causa formæ quàm vnio: ergo oppositio est magis causa rei quā vnio. Antecedens probatur, quia non est vnio, si non sit oppositio: si ergo oppositio sit causa vnionis, erit & causa formæ, quæ pars vnionis dicitur. Nam quicquid est causa causæ, est causa effectus.

Resp.

Concedo oppositionem inter privationem & formam esse per accidens causam formæ, quia privatam materiam ad formam acquirendam excitet; nego tamen causam aut formæ aut rerum naturalium esse per se, vt materia et forma dicuntur esse.

Oppositio inter privationē & formam est causa per accidens.

Opp.

Id magis causa dicitur, quod magis efficit vt res fiant: sed oppositio seu discordia principiorum magis efficit vt res naturales sint, quàm eorum vnio: ergo oppositio principiorum est magis causa quàm eorum vnio. Assumptio probatur, quia non potest esse omnino vnio materiæ & formæ, nisi oppositio naturam ad eandem vnionem moveat: Materia enim à natura est subiectum aptum ad omnem formam, forma in potentiâ materiâ latet, privatio verò solùm hoc efficit, vt materia feratur ad formam, vnioque & consensus vtriusq; fiat.

Resp.

Idem semper respondeo, nisi vehementiùs vrgeas; nempe id magis rerum causam esse quod magis efficit vt res fiant, si id efficiat per se & non per accidens, positivè, vt aiunt, non negativè, vt privatio.

Opp.

Nullum accidens potest esse causa rerum: sed omnis vnio principiorum est accidens: ergo nulla vnio principiorum potest esse causa rerum. Maior constat ex Aristotele, Minor probatur, quia vnio nec est de essentiâ principiorum, cùm principia esse possint sine vnione, nec de essentia rerum, quia per principia vnita, non per vnionem res definiuntur.

Resp.

Vnio realis est de essentia rerum confusa generatim, contracta speciatim.

Vnio principiorum duplex est; realis quæ est de essentia rerum, intellectualis quæ vi mentis in comparatione principiorum ad res effectas nascitur, & sic non est de essentia rerum: priori modo accepta vnio duplex est; confusa primorum principiorum, & sic generatim; contracta in definitione cuiusq; rei naturalis, & sic speciatim est de natura rerum.

Opp.

Text. 43.

Aristoteles in textu dicit ex quolibet non fieri quodlibet, nec ex eodem sed *simpliciter* ex contrario. *Nam inquit*, album non fit ex musico, nec ex albo, sed ex nigro aut non albo. *Non ergo vnio, secundùm Aristotelem, potest esse causa rerum physicarum, quæ solùm & simpliciter à contrarijs fiunt.*

Resp.

Hoc verbũ simpliciter, *aut* per se, *non habet Philosophus in textu; argumentum ergo nego. Si verò vrgeas exemplum albi, quòd ex non albo fiat; dico verum hoc esse, ita tamen vt si modum constitutionis consideres, non per se album à non albo, sed per accidens fieri intelligas, fit enim propriè à suis vnitis inter se principijs; vnio ergo est magis causa quàm oppositio.*

CAP.

CAP. 6 & 7.

An duo principia sufficiant ad essentiam rerum absoluendam?
An ex non substantiâ oriatur substantia?
An tria sint tantùm principia rerum naturalium? et An eorum numerus sit realis?

CONTRARIETATE principiorum à Philosopho declaratâ, accedit iam ad eorũ multitudinem demonstrandam, & primũ contra veterum opiniones probat, nec vnum esse, nec infinita, nec duo solùm, nec plura tribus; sed lites fugio, theses tantũ reconditas ex hisce duobus capitibus (nimirum 6. & 7. in quibus de numero principiorum disputatur) eximo & decerpo, quæ limam & aciem ingnij postulát. Quęritur primo, *An duo principia sufficiant ad essentiam rerum absolvendã?* sufficere quidem dico. Sed antequam in arenam prosilio, audio equidem strepitum multorum exclamantium, me novas voces & opiniones spargere, novasque philosophiæ quasi merces profundere & nundinari. Silentio facto, datâ qua patientiâ ostendam me esse semper Heliotropium, ideſt sequacem Aristotelis, à quo vel latum vnguem libenter discedere & dissilire nolim. Dico iterum, duo solùm principia sufficere ad essentiam rerum absolvendam, & verbo brevissimè id dico, quod argumentis statim demonstrabo; duo quidem sufficere per se, aliud autem requiri per accidens. Dum hoc ipsum probem, attentas aures (quæso) accomodes. Et quoniam fulmina minaris ex Aristotele, ab illius authoritate primùm incipiam, qui idipsum loquitur quod hic defendam. Nam in myriade locorum hoc habet, iam auribus tritum, & in scholis frequentissimè iactatum, quòd *rerum essentia solùm ex materiâ & formâ constet*. Dialectica hoc axioma probat; Metaphysica, quæ est communis scientia omnium, non negat; rès ipsa plura principia ad completũ suũ esse non requirit: non est ergo vt inaniter & otiose alia vt necessaria postulemus; sed ad firmoria veniã & à primis elemẽtis dialecticorũ argumẽta petã. Primũ igitur quæro quid sit definitio? est inquis *definitio oratio, quæ quid sit res, per genus & differentiã quã brevissimè ostẽndit. Per genus & differentiã* ais? quid per *genus & differẽtiã* intelligis? materiã & formã, aut ea saltẽ, quę materię & formę locũ & proportionẽ tenẽt. quid? an hę duę solũ partes essẽtiã complent?

Quæstio prima.

De Heliotropio vide Plin. lib. 2. cap. 41. lib. 18. cap. 26. lib. 22. cap. 21.

Duo principia ad generationem absolvendã per se, per accidens tria conveniunt.

1. Ab authoritate.

2. A definitione.

complent? quid ni? novam ergo opinionē contra Arist. hoc loco non intrivi, cùm dicam solùm duo principia, nempe materiam & formam sufficere ad essentiam rerum absoluendam. Minùs virium non habet ratio q̃ à divisione internâ deducā: est enim interna divisio, generis per differentias essentiales in suas formas distributio. Hinc discimus, genus tanquam materiā confusam, ad speciem per differentiā, quasi per formā distinctā contrahi. Vt ergo species totum & cōpletū suum esse à partibus internæ divisionis habet, aliásq; non requirit; ita fanè comparatione factâ ad rem naturalem essentialiter perficiendā, aliud præter hæc duo non requiritur principium. Quid axiomata & aphorismos Arist. aliorumq; sapientum confertim ad hanc rem probandā accumulem? hoc vnum sufficit, *frustra fieri per plura, quod fieri possit per pauciora*: at in hoc ipso capite ijsdem verbis vsus Arist. idipsum docet; docet (inquam) duo tantum esse principia quoad essentiam rerū, quæ vnione materiæ & formæ, non privationis oppositione constat; nihil enim privatio facit. Quid? nihil privatio facit? opportunè quidem id infers, quoniam hinc aliud argumentū à naturâ privationis nascitur; breviter (si placet) sic argumentor. Privatio est negatio formæ, negatio autem nihil facit: privatio ergo nihil facit; non facit, ergo res ab illa non fit: res ab illâ non fit, ergo ab alijs fiat necesse est: at ab alijs fieri non potest quàm à materia & forma: fit ergo ab illis vt à proprijs & vnicis principijs sui. Firmius hoc argumentum efficies, si ex ipso textu observes hæc duo; scilicet, *nec contrarium ex contrario fieri, nec substantiæ quicquam contrarium esse*: verba hæc sunt Philosophi, at diligenter attende in quem sensum repeto. Agnosco equidem hinc conari Aristotelem tertium probare principium præter materiam & formam, quia aliter principia non essent contraria, quod antea calculis omnium philosophorum ratum & decretum habuit; quia aliter (inquit) principia non essent contraria; quasi diceret, necessariò principia debent esse contraria, sed materia & forma non sunt contraria: ergo aliud ponendum est principium nempe privatio, qua repugnante formæ, principia existant contraria. Huc tendit tota hæc mea oratio, vt liquidò constet secundùm Aristotelem materiam & formam sufficere ad essentiam rerum. Nam aliter non addidisset in textu, *nihil ex contrario fieri*, cùm tamen ante planè huic oppositum defenderit, nempe *omnia ex contrario fieri*. Si reconciliationem locorum quæras, hic sensus est. *Nihil ex contrario fit*, idest, nihil ex contrario fit per se, omnia tamen ex contrario fiunt, idest, omnia ex privatione per accidens fiunt. Hinc illud, *privatio est principium per accidens, non per se*: & illud, *privatio est principium gene-*

3 A divisione.

4 A communi loco.

5 A natura privationis.

Text. 52.

6 A proprietate contrarii.

Nihil ex contrario fit per se, sed omnia ex contrario idest, privatione per accidens.

generationis non rei generatæ. Privatio enim est terminus à *quò* generationis, & terminus *ad quem* interitus; incipit enim generatio à privatione, & in privationem desinit corruptio. Quid addam? proprietates duæ substantię hoc ipsum manifestè docent. Vna est quòd *substantia nihil sit contrarium*, altera quòd *ex non substantia non fiat substantia*; vtræque proprietates expressæ sunt in textu: hinc duo argumenta sic colligo. Nihil est contrarium per se substantiæ: ergo per se solùm duo principia, nempe materia & forma, existunt; nam si adderetur privatio, tum concedendum esset aliquid substantiæ esse ex necessitate contrarium, quod híc negat Philosophus. Præterea, si ex non substantia non fiat substãtia, sequetur necessariò eandem ex privatione non fieri, quia privatio non est substantia, & si cõcedas ex privatione nullã substantiã fieri, necesse etiã est vt concedas, duo solùm principia, scilicet materiam & formã, ad substantiã cuiusq; rei naturalis perficiendã & absoluendã sufficere. Sed audire mihi videor garrulos illud semper vrgentes, *omnia ex contrarijs fieri*, vnde & concludunt substantiã ex contrario & non substantiã fieri. Echo sum & reverbero hanc vocẽ, fieri ęquivocè non verè, per accidens nõ per se, negativè vt à *causa sine qua non*; non positivè vt à *causa perficiente* aut definiente effectum. Non est quòd solem sereno in cœlo lucentem digito demonstrem, addo tamen hanc rationem à simili, quòd sicut ars se habet in suis operibus perficiendis, ita se habet natura in suis effectis: sed ars sic se habet in suis operibus perficiendis, vt nihil præter materiam & formam ad eorum essentiam absolvendam requirat: ergo natura plura ad suorum effectuum essentiam absolvendam non requirit. Propositio perspicua est, quia ars imitatur naturam. Minor constat exemplo, quia in statuã Cæsaris præter materiam, (puta æs, argentum, aut aurum & figuram Cæsaris) nihil ars statuas conficiendi postulat. Finem non facerem si à fine & intentione naturæ rationem depromerem, at tacere non possum, quòd natura à materia vt à termino à quo incipiat, & in forma vt termino ad quem desinat. Hinc motus, hinc quies naturæ, motus à materia, quies in forma, in qua finis & perfectio operis, idest, rei naturalis integra definitio & generatio inest. Quorsum ergo plura venamur principia præter hæc duo, ad absoluendam rerum naturalium essentiam? hæc certè sufficiunt, plura igitur non sunt requirenda.

7.& 8. à proprietatibus substantiæ.

9 A simili.

Phys. lib. 2. c. 8.

10 A fine.

Altera quęstio est, *An ex nõ substãtia oriatur substãtia?* Oriri quidẽ aliquo modo affirmo, at nimis severus cẽsor es (Cato) opinionis meę, antequam me aut loquentem aut confitentem reum habeas, quorsum 2 Quæstio.

(quæso) contrahis frontem? rationes meas & argumenta audi, teq; iudicem non recuso. Scio equidem & libenter confiteor, Aristotelem in textu hanc sententiam habere, nimirum *ex non substantiâ substantiam oriri non posse*. Vis vno verbo vt exponã? *absolutè*. At (ais) quid est hoc ipsum *absolutè*? nihil aliud certè quàm (vt ante dixi) simpliciter & complete. Eloquere articulatiùs, vt te videam. Hoc est ergo quod dico. Ex non substantiâ absolutâ, simplici, completâ, oriri posse substantiam, et hoc certè non est contra Aristotelem, qui ex materia prima (quæ est ens, vt ait, incompletum, confusum, indistinctum, solâ potentiâ non actu cognitum) omnia fieri, & hîc et vbiq; docet. Sed esto; licèt a materia prima primum argumentum sumam, veni tamen mecum & audies hoc argumento acutiora. Non diffiteberis (vt opinor) rem naturalem non fieri antequam forma accedat. At vnde hæc forma naturalis rei singularis nascitur? A potentia materiæ dices, si synodo omnium philosophorum credas. Quid (quæso) est hæc potentia materiæ? si dicas esse substantiam, erras: nam nec materia nec forma est; quid ergo est? certè non substantia; ergo ex non substantia oriri potest (vt vides) ipsa substantia. Res hæc apertior est in generatione rei simplicis, cuius terminus, à quo existit materia privata habendâ formâ; sed quid aliud est hæc materia privata quàm rudis, rasa, & indigesta tabula, quæ nec corporea nec incorporea substantia dicitur? & certè ex consequenti nulla: sequitur ergo ex non substantiâ fieri aliquãdo substantiam. Zabarella vir quidem doctissimus hoc alijsq; similibus argumentis motus, oppidò & impensè quærit quomodo à materia prima fit substãtia; & cùm vltrò citroq; acutè & ingeniosè disputârit, nodum non aliter resolvit, quam dicendo materiam esse substantiam, quia semper sub formâ corporea oblitescat. Quasi diceret (omitto istud *quasi*, nam apertè dicit) esse indefinitam & indeterminatam corpoream substantiam. Sed tanti viri pace dicam, hoc non esse verum, quia materia prima sic non esset prima sed signata, et quia esset in actu non potentiâ: non est ergo simpliciter substantia, imò non est omnino vera substantia, si propriè de substãtiâ loquaris, sed ens rude, informe, inchoatum, confusum; quid addam? incertum, analogiâ solùm, vt ipse Philosophus ait, non teipsâ cognitum. Sive ergo ex illa, sive ex potentia illius res simplex fiat, rectè concludas ex non substantia substantiam fieri & generari: ex non substantia completa, si materiam; ex non substantia simpliciter, si potentiam spectes. Nonnihil etiam hîc me movent ea verba Arist. in textu, cùm dicat *omnia quæ fiunt fieri à contrarijs*,

Prima ratio ab authoritate philosophi.

2. A potentia materiæ.

3. A modo generationis.

In lib. de Materia prima.

4. A comparatione materiæ & privationis.

rijs. Non inhærebo verbis, at hæc verba attentiùs lege. *Omnia* (inquit) *quæ fiant, à contrarijs fiunt*; sed à contrarijs fieri non possunt, nisi à privatione, quæ non est substantia: ergo à non substantia fieri potest substantia, si à contrarijs fiat. Si vrgeas hîc à privatione quidem substantiam fieri per accidens solùm, libenter tecum consentio; at fieri concedis: ergo à non substãtia per accidens fit substãtia; quod quidem si concedas; non video quin dicam substãtiam ab efficiente causa & fine (quæ inter externas causas annumerantur) fieri. Concedo hæc omnia fortasse dices; audi ergo, si hæc concedas (vt rem paulò subtiliùs prosequar) hoc vnum à te peto, an iudicē in hac re eliges Aristotelem? scio te illius authoritatem non recusare. Esto igitur; is dicit privationem esse eandem numero & naturâ cum materia prima; concludo igitur, si à non substantia fiat substantia, cum à privatione fiat; à materia quoque tanquam à non substantiâ substantiam fieri; cùm privatio primaque materia vnum numero & naturâ sint, vt Philosophus in textu docet, et postea ex eodem demonstrabitur. Leviter attingo argumentum à contrariorum naturâ, vnde sic possis disputare. Corruptio definit in substantiam (vt corruptio embryonis in hominem, seminis in plantam, ovi in pullum) ergo generatio à non substantia incipit. Ratio tenet, quia contrariorum contraria est natura. Postremò, si libram naturæ iustâ manu teneas, & in vnam lancem materias, in alteram formas rerum velis conijcere, videbis coactus vim quandam occultam, qua hæ signatæ materiæ & formæ copulentur, imò qua fiant ipsæ formæ, si diligenter consideres. Nam proculdubiò hæ formæ non sunt sepultæ & immersæ in Chao rudique materiâ antequam res fiant, non sunt (inquam) omnino. Vbi enim sunt? aut vnde fierent? non certè in materiâ, quia illa est ens solùm in potentiâ ad formas; non à materiâ, quia vt est illa ens solùm in potentia, ita est principium merè passivum, vt hîc docet Philosophus. At in productione formæ requiritur actio aut activum aliquid, quod non est materia, nec verò potest esse forma, quia adhuc forma non est, & si esset, seipsam non posset producere. Quid tandem? si hoc activum sit aliquid, idque nec materia nec forma, sequitur necessariò substantiam quæ fit, ex non substantia fieri, sive formam quæ adhuc non est; sive ipsum compositum quod à formâ (adhuc non substantiâ factâ) nascitur consideres.

[Margin: 5. A contrariis]

[Margin: Lib. 2. de Anima cap. 1. tex. 2. Metap. lib. 9. tex. 16.]

Huc in vtraque quæstione tendit animi conceptus mei, vt intelligas semper esse abditissimam in naturâ physicâ effectricem causam, [Margin: Vsus.]

fam, quæ ſedens ad clavum vertat navem, trahatq; materiam ad formam, formamq; producat in materia, vtramq; deniq; coniungat in mixto, totamq; ſubſtantiam ex non ſubſtantiâ miraculoſè (ſi potentiam) naturaliter (ſi medium & modum ſpectes) procreet. Naturaliter dico, ſi medium ſpectes, materia enim & forma media ſunt quibus vtitur Deus in procreandis rebus. Veruntamen quoniam iſtorum vnum ſit ens ſolùm exile & in potentia (materiam intelligo) alterum adhuc non ſubſiſtat (intelligo formam) compoſitum neq; ex illa neq; ex hac in primo motu naturæ vt à ſubſtantia oritur: ens enim quod eſt in ſolâ potentiâ, vt materia, & ens quod ante primum motum & appetitum materiæ non eſt omninò, intelligo formam, rectè non ſubſtantia dici poſſunt. Quare ſecundùm Ariſt. cum hæc vera ſint, concedendum eſt ex non ſubſtantia ſubſtantiam aliquando fieri. Galeni & Hippocratis authoritates hoc loco non vrgeo, qui acutiſſimè defendant primas qualitates eſſe formas elementorum, vnde potes concludere ex non ſubſtantijs aliquas ſubſtantias fieri. Si verò ad hoc centrum lineas illas rectas, quas duxi in tabulis creationis, anteà ex Ariſt. probabiliter à nobis confirmatæ, reducas; frigidam & inanem non eſſe hanc diſputationem invenies. Concludam omnia: vt ars ſtatuam ex metallo & figurâ Cæſaris, domum ex lapide, ligno, & formâ domus conficit, ſed ita vt hæc omnia in animo artificis concepta, antequam res actu fiant ſint ſolùm in potentiâ ad eſſe, dicique verè non poſſint ſubſtantiæ, priuſquam naturali motu artifex feratur ad opus: ita quidem res omnes naturales primi ordinis, adeoque earum prima principia, in vtero veluti naturæ concepta, eòvſque non ſunt ſubſtantiæ niſi *in fieri*, vt aiunt, donec natura ipſa vi ſuâ ad effectum actu producendum moveatur. Sic ex non ſubſtantijs & in arte & in naturâ (ſi primum ordinem & motum ſpectes) ipſæ ſubſtantiæ fiunt. Si dubites hoc loco quid velim per res primi ordinis; Reſpondeo, me illas intelligere quæ proximè & immediatè à primis principijs fiunt. Sunt enim tres ordines & claſſes rerum naturalium, primus eſt earum quæ immediatè à primis principijs oriantur, vt *elementa* & *cœlum*; ſecundus eſt earum, quæ mediatè & remotè conſtituantur, vt *corpora mixta*; tertius denique earum quę ſolùm per accidens fiant, vt ſunt *accidentia naturalia*, quæ aut ſimplicia aut mixta corpora ſequuntur.

Materia & forma media ſunt quibus vtitur Deus in rebus procreandis.

7. Authoritate Galeni & Hippocrat.

Res primi ordinis. Tres ordines rerum naturalium.

Hactenùs de ſecretioribus dubijs 6. capitis, in quo etſi tria principia eſſe contendat probare, quoniam tamen ab initio eiuſdem

capitis

capitis ad textum 65. duo tantum ad essentiam rerum naturalium sufficere demonstret, de numero eorum (*An sint solùm tria?*) adhuc non disputavi; disputabo nunc tamen paucis, partim quia Arist. in hoc septimo capite hanc provinciam suscepit; partim quia de numero eorum *An sit realis vel intentionalis?* fieri potest quæstio, in qua secretum Philosophiæ tegitur. De placitis hoc loco philosophorum nihil dicam. Scio equidem Platonem suis Ideis, Pythagoram suis numeris, Democritum suis atomis, Empedoclem suis elementis, omnes & singulos à se inventis principijs addictos fuisse: suum cuique opus pulcherrimum videbatur. Et certè non mirum, quia olim in incunabulis & fascijs vagiebat philosophia, & magni tum ingenij fuit, de illius principijs vel probabiliter disputare. Omitto (inquam) hæc omnia quæ vberiùs hoc capite Philosophus discutit, cuius de numero principiorum sententiam, vt oraculum in philosophia sequor. Relinquo igitur tricas & plumas aliorum philosophorum, venioque ad rem ipsam. Sit igitur hæc prima conclusio. *Principia prima sunt contraria*, vt antea demonstratum est, sed materia & forma, quæ rem naturalem definiunt, non sunt contraria: ergo tertium addendum est, nempe privatio, quæ formæ contrarietur. Multus est Arist. in huius syllogismi partibus confirmandis, sed omnia sunt in textu obuia, & non opus habent luce alienâ, sufficiet exemplum vnum proponere. Principia quæ ad hominis generationem concurrunt, sunt in primis materia & forma, è quibus illa hanc excipit, hæc illam absolutè perficit: illa huius pulchritudinem, vt mas fæminæ speciem & formam, diligit, hæc in illius amplexu & gremio conquiescit; sic inter materiam & formam (vt supra probauimus) est nuptialis & casta quædam (vt ita dicam) societas vnioque; quæ dissolui non potest, nisi vi & impetu privationis, quæ semper inter materiam & formam dissidium divortiumque facit. Est tamen ista privatio dentata, præter materiam & formam necessaria; nam aliter materia prima quasi gravida parturire non poterit, sed semper inanis vacuaque formis laborabit. Exempli causâ in vtero materiæ delitescit homo, est ergo apta materia ad recipiendam animam rationis compotem, formam habendam necessariò vt fiat homo; at respectu huius formæ habendæ (animæ ratiocinatricis scilicet) materia adhuc in labore & partu privata manet, actu vero signata est, materque facta, cum forma acquisita privationem expulit. Priuatio enim in materia præfuit, & accessu formæ aboletur. Pergit Philosophus: *Principia generationis*

Quæstio ex 7. cap.

Lege Cicer. Academ. quæstio. lib.

Principia tria sunt.

Ratio 1.

Exemplum. Materia quoad appetitum fæminæ. quoad dilectionem viro assimilatur.

Materia privata signata.

Accessu formæ privatio aboletur.

generationis (inquit) *sunt contraria & non contraria: inter contraria vnum est affirmatio vt forma, alterum negatio vt privatio* (per *affirmationem* & *negationem* ens & non ens ex parte intelligit.) *Inter non contraria vnum est subiectum vt materia, alterum perfectio eiusdem subiecti, omnisq́; compositi ex eo vt forma: tria ergo sunt principia, vnum subiectum, alterum perfectum, tertium oppositum, hæc autem sufficiunt: ergo* (vt ait) *non sunt plura*. Tertia ratio in textu sic se habet: *Quicquid generatur progreditur à non esse*, id est, vel à nihilo simpliciter, vel à nihilo secundùm quid, vt aiunt, quod caret adhuc perfectione sua: primum dari non potest, quia secundùm ordinem naturæ non est creatio, quæ est simpliciter ex nihilo; dabitur ergo alterum, nempe quod proficiscatur à non ente secundùm quid, id est, ex materia, in qua insidet privatio rei, quæ gignitur: materia ergo, forma, & privatio sunt tria, & hæc tria in omni generatione sufficiunt, sunt ergo tria & non plura. Postremò per hæc tria generatio ab omnibus alijs generibus motus distinguitur: ergo hæc tria sufficiunt. Antecedens probatur, quia per privationem secernitur à motu, qui ab ente positivo incipit; per materiam à creatione, quæ nullum subiectum præsupponit; per formam à loci mutatione & alteratione, quæ in accidentibus solùm ponuntur. Ex istis constat & emergit diversa & distincta ratio principiorum, vt materia principium inchoationis, forma principium definitionis seu perfectionis, privatio principium transmutationis dicatur. Hinc etiam & illud, duo esse principia constitutionis solùm, nempe materiam & formam; privationem verò alterationis.

Creatio non est secundùm ordinẽ naturæ.

Quæstio 2. ex 7. cap.

Numerus principiorum ternarius sub specie numeri in quantitate.

Vnus ternarius numerus non differt ab alio vnitatum multitudine, sed rerum varietate.

Laertius in vita Pythagoræ.

Pythagoram de numeris confutatum videre est apud Arist. 1. Metaph. text. 19. & lib. 13. & 14. Metaph.

Virgilius in Eglog. 8.

Appendix seu adiunctum huius quæstionis (*An numerus principiorum sit realis?*) facessit magnum negotium multis, sed quoniam in eo plus ingenij quàm mysterij cernitur, attingam id solùm & verbis non immorabor. Hic numerus ternarius est sub specie numeri in quantitate, ternarius est, quia est numerus trium & non plurium aut paucorum principiorum: est sub specie in quantitate, quia est individuum ternarij numeri, idemque distinctum ab alijs, cùm sit rerum ab alijs distinctarum; sic vnus ternarius ab alio ternario distinguitur, non quòd vnus ternarius ab alio differat vnitatum multitudine ex qua constet, sed rerum quibus inhæreat varietate. Non me hinc conferam in Pythagoræ scholam, ne mihi quinquennij silentium imperet, antequam de hoc impari numero ternario disputem. Certè in hoc numero & denario (si Pythagoricis credas) Numen occultum latet: Binarius numerus principiorum par est, non sufficit, ternarius verò impar est, at (vt est in

prover-

proverbio) *numero Deus impare gaudet*. Quid multis? Numero, mensurâ, pondere fiunt omnia. In numero binarius materiæ, ternarius verò formæ à Philone Iudæo assimilatur. In materiâ mutatio inest, in forma autem perfectio. Sed quo vado? revertor ad institutum. Ternarius hic numerus realis est, vnumque subiectum habet. At (dices) tria principia sunt; ergo vnum subiectum non habet. Respondeo tria principia vnum subiectum aggregationis efficere, quod proprium subiectum multitudinis ab Aristotele definitur. Si dicas iterum ipsa principia animo solùm comprehendi, & proinde illorum numerum non esse realem, dico non solùm animo illa comprehendi, sed etiam res ipsas; quamvis difficillimè à nobis cognoscantur. Si denique vrgeas esse prima principia, & solùm esse in potentiâ ad res constituendas, & proinde non posse accidens illis inhærere, quod semper subiectum actu existens postulat, in quo inhæreat; dico considerari principia vel in suo proprio esse, & sic esse actu, vel in relatione ad effecta, & sic esse in motu & potentia ad hunc vel illum effectum producendum, quem natura ex illis fabricare intendit.

Lib. Allegoriarum.

Numerus principiorum realis est.

Subiectū aggregationis est proprium subiectum multitudinis.

Principia dupliciter considerantur.

Distinctio primæ quæstionis. Vtrum duo solùm principia sufficiant ad essentiam rerum absolvendam?

Ex 6. cap.

Principia rerum naturaliū considerātur duobus modis, vel

- In motu & generatione rerū, quę adhuc non fiant, in potētia tamē sint vt fiant: & sic requirūtur.
  1. Materia, vt subiectum, à quo incipiat natura operari.
  2. Potentia materiæ, quâ excitetur ad appetendam formam.
  3. Motus activus eiusdem potentiæ, quo veluti manu apprehendat formam.
  4. Forma, quæ est finis & perfectio motus, idest, inchoatæ generationis.
  5. Vnio, quæ est materiæ & formæ naturalis copula & consensio.
  6. Privatio, quæ est negatio formæ, vt in novitate & varietate successionis natura perpetua fiat.
-
  1. Ab authoritate Aristotel. qui in 7. cap. idipsum probat.
  2. A definitione dialecticâ, per genus & differentiam (quæ proportionem materiæ & formæ habent) essentiam rerum absoluente. *Porphyrius cap. de Differentia.*
  3. A divisione, in qua sufficit vt materia ad speciem per differentiam contrahatur.
  4. A superfluo, quia frustra fit per plura cùm

hæc

3 In quiete & perfectione cõstitutionis, & sic requirũtur ad rei genitæ essentiã absolvendam solùm duo principia, nẽpe materia & forma, vt probatur

hæc sufficiant.

5 A natura privationis, quæ non constituit nisi per accidens.

6 A proprietate contrarij, quod tollit contrarium.

7 A proprietate substantiæ, quæ in essentiã suã non admittit contrarium per se: ergo à contrario non fit.

8 A generali regulâ, quòd à non substantia, substantia fieri non possit, & proinde non à privatione.

9 A similitudine artis, quæ præter materiam & formam in suis operibus perficiendis nihil requirit.

10 A fine & intentione naturæ, quæ est incipere à materia sola, & in formam desinere.

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum duo solùm principia sufficiant ad essentiam rerum absolvendam?

Opp. *Tota contentio Philosophi est in hoc primo libro, vt probet tria principia esse, eademque ad essentiam rerum necessaria: errorem ergo disseminas, qui contrarium defendas. Antecedens probatur, quia decies ad minimum ingeminantur hæc verba in hoc libro,* Materia, forma, & privatio ad constitutionem & generationem omnium sunt necessaria.

Tria principia sunt necessaria ad generationem sed nó ad essentiam rei genitæ.

Resp. *Concedo hæc tria principia esse quidem necessaria ad generationem cuiusque rei naturalis, sed non ad essentiam rei genitæ. Generatio enim & motus rei requirit privationem, essentia verò rei genitæ non requirit; quippe hæc tantũ ex materiâ & formâ coniunctis constat & absolvitur.*

Opp. *Privatio præest in materia antequàm forma accedat ad rei genitæ essentiam perficiendam: ergo duo solùm principia non sufficiunt. Antecedens constat ex Aristotel. in textu, vbi docet* privationem esse in materiâ primâ quasi aculeum, quo excitetur materia ad formam habendam, *hinc privatio negatio formæ habendæ dicitur. Argumentum tenet, quia si privatio præsit in materiâ, materiaque non possit formam acquirere sine eâ, sequitur necessariò eandem vel ad ipsam essentiam rei esse necessariã.*

Privatio necessaria ad consequendã essentiam rerum, non ad absolvendam.

Resp. *Dico semper privationem esse necessariam ad consequendã essentiam rerum, sed non ad absolvendam. In consequendâ enim essentiâ modus rei secũdùm potentiam, in absolvendâ autem res ipsa secundùm actum consideratur. Quamvis ergo privatio præsit in materia, dum sit in fieri & motu (vt aiunt) evanescit tamen & penitus aboletur cùm forma actu subsistat.*

Opp. *Præexistens privatio in materiâ primâ, ante acquisitã formã est eadẽ numero cum materiâ primâ, aliudq; nihil dicitur quã privata materia: ergo*

si materia sit necessaria ad essentiam rerum absolvendam, privatio quoque erit necessaria. Antecedens est in textu. Argumentum ab eodem sequitur.

Idem numero quatuor modis dicitur, nomine, definitione, proprietate, accidente.

Resp. Aliquid dicitur idem numero varijs modis; nomine, definitione, proprietate, accidente; nomine, vt lętitia, voluptas, delectatio; definitione, vt homo, animal rationale; proprietate, vt homo & risibile; accidente vt ignis & calor: Hæc omnia libentiùs repeto, quia sunt alij, qui asserant materiam & privationem esse eadem nomine, quia materia privata dicitur; alij definitione, quia natura et à materiâ et à privatione, vt ab vno termino generationis, motum incipit. Alij deniq; eadem accidente, quia privatio est accidens materiæ. Ex his dico ad antecedens argumenti, præexistentem privationem in materia prima esse eandem numero accidente; & ideo argumentum ipsum non tenere. Sed de hac re posteà pluribus cùm de privatione fusiùs sit differendum.

Lib. 1. Topic. cap. 6.

Privatio eadem numero cum materiâ accidente.

Res naturales vel per se vel ex consequenti, illę, non hæ, materiam in sua essentia requirunt.

Opp. Materia ad essentiam omnium rerum naturaliũ absolvendam non est necessaria: ergo est inanis ista de omnibus assertio. Antecedẽs probo, quia inter res naturales accidentia ab Arist. dicuntur, vt primæ qualitates & quãtitates, motus & actiones rerũ naturaliũ, quæ omnia non habẽt materã, essẽtiã tamẽ habẽt, quia (vt docet Philosophus) vnumquodq; est q in suo genere.

Metap. 7. tex. 22. & lib. 1. de Cœlo. text. 136.

Resp. Res naturales sunt vel per se, vel ex cõsequenti; per se vt simplicia corpora, quæ sũt primi ordinis, et vt mixta, eadẽq; vel perfecta vt animal, homo plãta; vel imperfecta vt nix, ros & pruinæ, quæ meteora dicũtur: ex consequẽti vt accidẽtia, quæ vi motuq; naturæ rebus primi vel secũdi ordinis insunt. Res illæ naturales, non hæ, materiam in suâ essentiâ requirunt.

Lib. 1. de Cœlo. cap. 3.

Materia prima ad cœli essentiam requiritur, non temporis sed naturæ ordine.

Opp. Ad essẽtiã cœli absolvẽdã non requiritur materia prima: ergo ad essẽtiã omniũ rerũ naturaliũ non requiritur. Antecedẽs probatur, quia materia est (vt docet Philosophus) qua res essẽ & non esse potest: sed cœlum has conditiones primæ materiæ non recipit: ergo cœlum materiam primam non requirit. Assumptio probatur, quia cœlum est æternum & incorruptibile, resque divina & non naturalis ideo ab Arist. dicitur.

Cœlum non corrumpitur, quia forma cœli non habet contrariũ quod posset vincere, & quia hæc forma sic prædominetur materiæ, vt peregrinas impressiones nõ admittat.

Resp. Quæstio salebrosa & anfractibus plena est, vtrum cœlum ex eadem materiâ cum istis inferioribus mundi corpusculis constet? quam (Christo auspice) accuratiùs posthàc discutiam, si mihi iam seni languido vitam indulserit; interea vero loci dico requiri materiam primam non temporis sed naturæ ordine, ad essentiam cœli absolvendam: imo dico ex eadem materia constare cœlum cum istis inferioribus. Si ergo quæras quare tum cœlum non corrumpatur, cùm materia sit quâ res & esse & non esse possit; Respondeo, duplici de causa hoc fieri, & quia forma cœli non habeat contrarium quod possit vincere, & quia hæc forma sic prædominetur materiæ vt peregrinas impressiones non admittat. Sic ergo disposuit natura ordine & locis omnia,

Cœlum res divina propter excellentiam formæ.

vt ſuperiora inferiora regant. Ad alteram partem argumenti dico, rem divinam dici à Philoſopho propter excellentiam formæ, quæ per motum, lumen & influentiam, aliarum omnium formarum in inferiore mundo quaſi mater & nutrix ſit. Hinc homo & cœlum dicuntur generare hominem, *per hominem inferiorem partem mundi, per* cœlũ *ſuperiorem eiuſdem globum liceat intelligere. In illa enim parte materia, in hoc cœli globo efficiens omnium cauſa ineſt.*

Opp. *Monſtrum eſt res naturalis, quia ex materia et generatione cõſtat, ſed caret formâ: ergo ad omnem rem naturalem non requiruntur materia & forma, vt hic defendis.*

Reſp. *Monſtrum non propriè res naturalis dicitur, ſed error particularis naturæ, & ideo formam ſecundùm ordinem & decorum naturæ non requirit. Vel (ſi placet) dicere & reſpondere potes, eſſe formam naturæ notam, quæ ſic diſpoſuit fieri. Et hic eſt veriſſimus vſus huius quæſtionis, vt intelligas eſſe ſemper in operibus naturæ potentem manum, quæ aliquando ipſam naturam in ſtadio ſuo percurrendo attonitã & incertam reddat, flectatq; vt rector navem, quò velit & quando placeat.*

In operibus naturæ eſt ſemper potens manus quæ naturam quò velit flectat.

Quæſt. 2. ex cap. 6.

Diſtinctio ſecundæ quæſtionis, Vtrum ex non ſubſtantia oriatur ſubſtantia?

Non ſubſtantia dicitur vel

- Inchoatè & ſecũdùm potentiam, & ſic *ex non ſubſtantia fieri poteſt ſubſtantia*, vt probatur à
  - 1 Materiâ ipſâ, quæ eſt inchoata ſubſtantia ſolùm, non actu completa: & ideo ſæpe *non ſubſtantia* dicitur, tametſi omnia ex eâ oriantur & fiant.
  - 2 Potentiâ materiæ, quæ etiam eſt cauſa ſubſtantiæ per motum materiæ, & tamen hæc potẽtia propriè ſubſtantia non eſt.
  - 3 Diviſione ſubſtantię, quâ materia à nomine proprio ſubſtãtię excluditur, cũ nõ ſit corporea, vel incorporea.
  - 4 Ab authoritate Ariſt. qui dicit ſępiſſime ſubſtantias fieri à privatione, quæ eſt *non ſubſtantia*.
  - 5 A ratione contrariorũ, quia ſi corruptio deſinat in ſubſtantiam, neceſſariò generatio fiet à *non ſubſtantia*.
  - 6 Ab agente aliquo principio, vel efficiente cauſâ, quæ in productione formę eſt neceſſaria, at hæc cauſa efficiens, reſpectu rerũ quę fiũt, externa & *nõ ſubſtãtia* dicitur.
- *Abſolutè*, & ſic *non ſubſtantia* ſumitur, aut pro
  - 1 Non ente ſimpliciter, ideſt pro nihilo, aut negatione in contradictoriis.
  - 2 Nõ ente ex parte, idq; vel
    - Intentionaliter, pro ente rationis, quod eſt aut
      - Simplex, vt *genus & ſpecies*.
      - Complexũ, vt *propoſitio*.
    - Realiter, idq; vel
      - Negativè, vt eſt *privatio*.
      - Poſitivè vt *omne accidens naturale*.

Animadverſio vtilis.

Notandum eſt quod ex non ſubſtantia non fiat omninò ſubſtantia, *ſi* non ſubſtantia *ſumatur ut in ſecũda parte univerſalis diſtinctionis exponitur. Quippe non ens, intentio, privatio, affectio ſeu accidens, ſimpliciter & abſolutè* non ſubſtantiæ *dicuntur, & proinde ex illis ſubſtantia non fiunt.*

Argumenta contra ſecundam quæſtionem. Vtrum ex non ſubſtantia oriatur ſubſtantia?

Opp. *Defendebas antea eſſe ſecundùm philoſophiam creationem: ergo ineptè hoc loco defendis ex non ente ſimpliciter, id eſt, ex nihilo non poſſe fieri ſubſtantiam.*

Reſp. *Defendebam equidem antea eſſe ſecundùm Philoſophum & philoſophiam creationem, non tamen ſecundùm naturam. Sapit enim (vt tum dixi) philoſophus multa vltra vires ſorteſq; naturæ, rationeq; id probat, quod natura non poteſt efficere.* Creatio eſt ſecundũ philoſophiam, nõ ſecundùm naturam.

Opp. *Ariſtoteles docet in textu,* ex privatione fieri ſubſtantiam: *ergo male ponis in ſecunda parte diſtinctionis, ex privatione fieri non poſſe.*

Reſp. *Fit ſubſtantia à privatione & non fit, fit per accidens, & non fit per ſe.* Subſtantia fit à privatione per accidens non per ſe.

Opp. *Fit ſubſtantia à potentia materiæ (vt defendis in prima parte diſtinctionis) ſed potentia materiæ eſt accidens: ergo ab accidente fit ſubſtantia, quod in ſecunda parte diſtinctionis negas.*

Reſp. *Ægrè & ferociter perſequeris interpretationem meam; ſed reſpõdeo, potentiam materiæ duplicem eſſe; primam, quæ appetit formam, & hæc activa; ſecundam quæ recipit formam, & hæc paſſiva dicitur: illa quidem eſt inchoatè ſubſtantia, & eadem ex parte cum materia primâ, vt prima potentia animæ cum animâ: hæc verò ſecunda potentia eſt accidens. Cùm ergo in primâ parte diſtinctionis probem oriri ſubſtantiam à potentiâ materiæ; potentiam illam activam, non paſſivam intelligo, & illa quidem ſubſtantia dicitur ſi inchoativè; non ſubſtantia ſi perfectivè nomen* ſubſtantiæ *ſumas.* Potentia materiæ duplex, activa qua formam appetit, paſſiva qua recipit: ex prima quæ inchoatè eſt ſubſtantia oritur ſubſtantia, non ex ſecũda, quæ accidens eſt.

Opp. *Ex non ſubſtantia non fit ſubſtantia omnino: ergo falleris in opinione. Antecedens probatur, quia qualis eſt cauſa talis eſt effectus; ſi ergo cauſa ſit non ſubſtantia, effectus non poterit eſſe ſubſtantia.*

Reſp. *Opinio mea non eſt, ex non ſubſtantia (ſimpliciter ſecundùm naturæ ordinem (de quo ſolùm hîc loquar) fieri ſubſtantiam; ſed ex non ſubſtantia ſecundùm quid, et ex parte, vt antea in tabulâ demonſtravi.* Li. 1. Demonſtrat. cap. 2. Ex non ſubſtantia ſecundùm quid & ex parte fit ſubſtantia.

Opp. *Materia eſt ſimpliciter non ſubſtantia: ergo ex non ſubſtantia ſimpliciter fieri poteſt ſubſtantia. Antecedens probatur, quia ſi materia ſit ſubſtantia omnino; aut eſt abſoluta aut inchoata; non abſoluta, quia nec corporea, nec incorporea eſt; non inchoata, quia tum ens in motu eſſet, at materia illa prima, quam fingit Philoſophus, eſt ens ſimpliciter paſſivum,* (vt

Lib. 2. de Anima.

(vt ait,) & semper in potentia. Praeterea cum sit (vt ait Arist.) ens confusum & indigestum, ostende quomodo ex ea infinitae partes veluti ex massa cerae eximantur, in quas temperatas imprimantur formae. Certè videtur hoc fictum ab Aristotele principium, et non simpliciter substantia, vnde res naturales fiant.

Resp.

Materia est substantia inchoata, & in motu vi potétiæ activæ.

Est aliquid quod vrges, sed laruam depone, velum tolle, & apparebit veritas. Dico igitur materiam non esse absolutam substantiam, sed inchoatã: ergo est in motu, ais. Concedo, at est principium simpliciter passiuum, vt addit; id quoque concedo esse verissimum ex se, sed vi potentia in se activa movetur, vt supra in distinctione apparet. Et vt concludam omnia, huius potentiae motu partes illius varijs formis rerum coaptantur.

Opp.

Generatio est non substantia simpliciter, sed per generationem fit substantia: ergo ex simpliciter non substantia fit substantia. Maior constat, quia generatio est accidens. Assumptio probatur à definitione generationis, quae est progressus à non ente ad ens.

Lib. 5. Physs. text. 7.

Resp.

Generatio est medium per quod, non principiũ ex quo oritur substantia.

Generatio est motus, et quasi vehiculum materiae quo ad formam vehitur, non autem propriè res causa dicitur: est medium per quod, non principium ex quo oritur substantia.

Opp.

Qualitates primae sunt simpliciter non substantiae, et tamen ex illis oriuntur elementa, vt Galenus docet: ergo ex simpliciter non substantia oritur substantia.

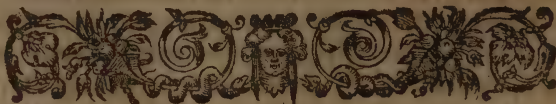
In lib. de Elementis.

Resp.

Qualitates primæ formæ substantiales dicuntur, non quòd sint substantiæ, sed quòd veræ formæ non sint notæ.

Galenus primas qualitates inter formas substantiales annumerat, non quòd sint substantiae, sed quòd aliae elementorum formae non sint notae nobis. Cùm ergo dicit ex illis elementa fieri, intelligit illas sub ratione formarum, quarum in substantia vices gerunt, non sub ratione accidentium, vt sunt in Qualitate.

Distinctio

Distinctio tertiæ quæstionis, Vtrum tria sint principia? & An eorum numerus sit realis.

Ex cap. 7. textu toto.

In rerum naturaliũ generatione considerãtur

- 1 Cõstitutio, ad quã requiruntur
  - 1 Materia, quę vt subiectum recipit formas rerum, hinc materia assimilatur ceræ, rasæ tabulæ, luto figuli: quia in ea signari potest cuiuslibet rei imago, & ex ea res variæ pro arbitrio primæ causæ moventis fiunt.
  - 2 Forma, quæ essentialem perfectionem & distinctionem rerum efficit, & hæc duo principia constitutionem absoluunt intrinsecus, vt aiunt, sufficiuntq; ad essentiam rerum.
- 2 Transmutatio, & sic privatio etiam requiritur, quia aliàs materia segnis & otiosa in perpetuum esset: hinc privatio principium transmutationis, & stimulus materiæ dicitur; quippe acuit eandem ad novas formas appetendas, quas appetitus consequitur per innatam potentiam & motum, vt postea demonstrabitur. Ex his colligitur, tria solùm esse principia rerum naturalium; duo interna, quæ constitutionem; externum alterum, quod transmutationem respicit.
- 3 Ordo transmutationis, in quo spectatur
  - 1 Dispositio materiæ ad formam, seu aptitudo.
  - 2 Potentia movens eandem dispositionem.
  - 3 Motus, quo ad formam hæc potentia & materia tendunt.
  - 4 Privatio à qua, vt à termino à quo, hæc tria incipiunt.
  - 5 Finis seu conservatio rerum, in qua intentio naturæ primùm cernitur.

Argumenta contra tertiam quæstionem. Vtrum tria sint principia? & An eorum numerus sit realis?

Opp. *Forma est finis generationis, ergo non sunt tria principia generationis. Antecedens probatur, quia forma est causa propter quam existit generatio. Exempli gratiâ, in generatione cœli natura quiescit cùm forma cœli acquiritur. Quid multis? in formis rerum est distinctio, quies, perfectio, & consummatio operis, quæ per se sunt proprietates finis. Argumentum sequitur, quia finis & principium distinguuntur. Si ergo forma probetur esse finis, principium non erit, & per consequens non erunt tria.*

Resp. *Forma, finis & perfectio compositi est, sed non finis principij; quippe materia ad formam tendit, non vt ad finem suum, sed vt ad finem compositi. Præterea, omnis perfectio non est propria passio finis; est enim alia perfectio interna, quæ est affectio formæ; est alia perfectio externa, quæ propriè fini convenit. Quamvis ergo sit in forma cuiuslibet rei naturalis quies & perfectio, non tamen ea est, quæ per se finis dicatur.*

Forma est perfectio cõpositi, non finis principij. Perfectio interna formæ convenit, externa fini.

Opp. *Forma sequitur materiam: ergo non est principium primũ, & ex cõsequenti non sunt tria principia prima. Antecedens constat, quia primũ secundùm Arist. oportet esse subiectum formæ, quod aculeis ipsius privationis motum appetat & acquirat formam. Præterea, forma omnis naturalis educitur ex potentia materiæ, vt ex Arist. constat: est ergo forma posterior materiâ. Exemplis infinitis hæc res probari potest, sed vnum omnium instar sufficiet. In hominis generatione primùm oportet præexistere materiam, eandẽq; fieri aptam ad recipiendum, ad quam sic præexistentem & præparatam anima rationalis accedit.*

Resp. *Fallax est hoc argumentum à multiplici conceptu principij. Sed vt verbo respondeam, dico formam considerari posse bifariàm, vel quoad essentiam propriam, vel quoad existentiam suam in re quam perficit; primo modo accepta forma simul est cum materia, vtraq; principia prima in potentia naturæ, quæ in materiam & formam dividitur; secundo autem modo sumpta, posterior quidem est materiâ hâc vel illâ in constitutione rerum singularium, quæ semper requirunt actu præparatam materiam, antequam inducatur forma. Quod addis ex potentia materiæ formam omnem naturalem educi, hoc non arguit formam à materia fieri, sed ab illius potentia fluere & emanare; neque concludit posteriorem esse ipsâ materiâ, quia potentia materiæ coæterna est cum materia in qua delitescit forma: si ergo potentiam vtriusque speciei & essentiam, simul sunt prima principia; at quoad actum & existentiam in hac vel illa re constituta si consideres, materia prior, posteriorque esse potest: prior, quia requiritur vt sit præparata actu, aptaque ad formam, antequam actu forma fiat: posterior, quia post corruptionem formæ eadem materia ad tempus manet, vt in* cadavere *&* plantâ *suis formis vitalibus spoliatis constat.*

Forma quoad essentiã propriam simul est cum materia, quoad existentiam in re quam perficit, posterior est materiâ hâc vel illâ in constitutione rerum singularium.

Opp. *Ratio Aristotel. in textu, qua probat privationem esse principium, est nulla: ergo videtur quòd privatio non sit principium, & ex consequenti non sint tria. Antecedens probatur, quia si ideo privatio sit principium quòd ab illa tanquàm à termino à quo incipiat generatio; rationem non video quò minùs dispositio seu aptitudo & potentia materiæ sint quoque principia, à quibus non minùs quàm à privatione generatio incipit. Similis ratio à forma languida & ferè extincta rei alicuius deduci potest, à qua formâ rei iam iam quasi morituræ non minùs incipit generatio quàm à privatione: si ergo hæc privatio sit principium rei iam sequentis, forma quoque illa peritura ob eandem causam principium erit, & sic erunt multo plura principia, pluresque termini à quibus iter naturæ in rebus generandis inchoatur.*

Resp. *Collegium Conimbricense doctè respondet huic argumento, formam scilicet languentem aut abeuntem rei cadentis nec concludi per se in conceptu*

Articulo 6. in cap. 7. Physic. Arist.

conceptu definitivo generationis, nec requiri ad rei constitutionem omnino: nam si divina virtute non esset rei praeexistentis forma (vt fieri potest) rei tamen futura perfecta esset generatio sine ea; at sine privatione esse non potest. Est enim in omni generatione transmutatio necessaria: his positis, ex Collegio addo idem respondendum esse de appetitu, de potentia, de dispositione, motu, & aptitudine materiae; quia haec quidem in definitivo & interno conceptu generationis per se non sunt, vt ab illis tanquam à principijs natura suum opus auspicari dicatur.

Forma abeuntis rei cadentis nec concluditur per se in conceptu definitivo generationis, nec ad rei constitutionem requiritur.

Opp. *Causa efficiens definitur principium motus, quia ab illa movere incipit natura in rei cuiuslibet generatione: plura ergo sunt principia quam tria; nam causa efficiens inter haec tria non annumeratur. Huc adde quod absoluta generationis notio aut notitia haberi non possit sine efficientis, finalis, & exemplaris causae cognitione: si ergo privatio dicatur principium, quia est in definitivo conceptu generationis; causa non est cur haec excludantur, cum generatio perfectè sine ijsdem cognosci non possit.*

Lib. 1. de Gen. & corrupt. tex. 55.

Resp. *Causa efficiens est principium generationis externum, non internum, vt antea ostendi, at privatio est principium generationis internum, licet sit rei genitae principium per accidens. Est ergo duplex notitia generationis; vel interna per tria principia, vel externa per efficientem, finalem, & exemplarem causam, vnde demonstratio rerum ab effectis nascitur.*

Causa efficiens est principiũ externũ, privatio internũ principium generationis, sed rei genitae principium per accidens.

Opp. *Privatio est non ens; ergo non est principium: & proinde non sunt tria. Antecedens probatur, quia est negatio entis. Argumentum tenet, quia esse rei à principio pendet: ergo non ens non potest esse principium.*

Resp. *Privatio non potest esse principium rei genitae quoad esse, sed quoad fieri vt aiunt, recteque inter prima annumeratur in ratione principij, sed non in ratione causae. Rei enim nullius causa est nisi per accidens, principium autem generationis est per se & vi sua, quia semper natura à privatione incipit.*

Privatio non est principiũ rei quoad esse, sed quoad fieri.

Opp. *Infinitae sunt partes materiae, & earum qualibet est principium rei, quae ex illa constat: ergo sunt infinita principia. Antecedens probatur, quia materia prima est divisibilis in infinitas partes, vt ante probatum fuit seclusa quantitate.*

Resp. *Qualibet pars materiae est principium particulare seu singulare, non vniversale de quo hoc loco agitur.*

Principium particulare.

Opp. *In quolibet corpore animato sunt duae formae diversae rationis, vna scilicet corporis, altera animati corporis: ergo videntur esse plura principia quam tria vnius & eiusdem rei, quod à Philosopho negatur.*

Resp. *Insidiosum & sophisticum est hoc argumentum, à bene coniunctis ad*

Vniversale principium quomodo.

malè divisa, quare non sequitur. Praetereà hîc (vt modò dicebam) de formâ in genere, non de formâ singulari agitur: hoc dico non quòd sit aliqua forma vniversalis quasi omnium formarum mater, sed quòd in definitivo conceptu (vt ita loquar) generationis formale principium, vniversaliter sub intellectum cadat.

Adiunctae quaestionis distinctio, Vtrum numerus principiorum sit realis?

Numerus est vel
- Intentionalis, qui est, aut
  - 1 Infinitus animo solùm conceptus, nullisq; rebus accommodatus.
  - 2 Finitus, quo nomina secundae intentionis entiaq; rationis numerantur.
- Realis, qui est aut
  - 1 Numerans vt *animus*, qui ideo numerus dicitur, vel quia numero omnia comprehendit, vel quia numerandi principium est, vel quia in eo est perfectissimus ternarius, cuius tres vnitates inter se distinctae vnius animi essentialis fiunt, cui alia vnitas addi non potest. Numeratus, qui res numerosa est multitudine distincta, vt *Socrates, Plato*.
  - 2 Quo numeramus, & hic numerus est principiorum, qui probatur realis
    - 1 Quia est quantitas realis.
    - 2 Quia rebus ipsis, nimirùm principijs inest.
    - 3 Quia cessante intellectu manet.
    - 4 Quia definitionem entis realis suscipit.

Argumenta contra adiunctam quaestionem, Vtrum numerus principiorum sit realis?

Opp. *Nullus est vsus intentionalis numeri: ergo distinctio inutilis est. Antecedens probatur, quia infinitus numerus non est omninò, sed fictus animo, numerusque finitus ille intentionum multiplex, aequivocus & incertus, qui ab omni scientia exterminatur.*

Resp. *Vereor certè nè sim infinitus, si vsum numeri infiniti hoc loco docerem. Nam (vt Pythagorica mysteria numerorum omittam, in quibus nonnihil vsus inest) dic mihi quis numerus annorum, mensium, dierum, horarum, minutorum ab aeterno fuit? Tacentem audio, at si agnoscas infinitum actu numerum numerantem per se subsistere, in quem omnes rerum temporumque vnitates cadunt, necesse est vt subintelligas esse aliquem vsum infiniti & transcendētis numeri, qui cum ente & bono in vnum principiū & causā omniū desinit. Taceo hîc mathematicū huius numeri vsum, vt in Arithmeticâ* multiplicationū & fractionum; *in Musica* vocum & clavium;

clavium; *in Astrologiâ*, motuum & aspectuum; *in Geometriâ*, magnitudinum & proportionum; *quæ omnia numeris varia & infinita sunt, eoq́; tendunt vt infinitus numerus numerans in minore mũdo, idest, animus in homine, infinitũ numerũ numerantẽ in maiore mundo, idest Deũ esse, & omnibus praeesse intelligat. Quid addam dialecticũ vsum huius numeri in numerãdis & distinguendis intentionibus rerum, in quas alius numerus realis non cadit? intentiones enim res non sunt, & ideo reali numero non mensurantur. Postremò quemadmodum infinitum apud Philosophum definitur, partim vt illius oppositum, scilicet finitum intelligas, quod solum in effectis naturæ motæ cernitur; partim vt altiùs tandem assurgas animo, veramque potentiam infinitæ naturæ moventis perspicias; ita cum Arist. & Pythagorâ definimus numerum innumerabilem, partim vt cum finito numero rerum physicarum compares; partim vt ad primam et infinitam vnitatem omnium veluti per scalam naturæ ascendas, in qua omnes rerum omnium essentiæ & numeri vniuntur, imò in qua omnia & singula dicuntur vnum.*

Infiniti numeri vsus.

Vsus numeri intentionum.

Opp. *Principia sunt vniversalia: ergo eorum numerus non est realis. Argumentum tenet, quia vniversalium numerus solùm animo concipitur, vt ipsa vniversalia, quæ solius intellectus obiecta sunt, vt ante docuit. Arist.*

Resp. *Principia sunt vniversalia realia non intentionalia: eorum ergo numerus realis est. At vbi doces, vniversalia esse obiecta intellectus, libenter concedo quoad conceptum, non quoad subiectum, vt aiunt. Sunt enim vniversalia obiectiuè in intellectu; subiectiuè in rebus singulis quæ iisdem substant; vt* homo, animal, substantia *in hoc* homine, *in illo* animali, *in hac* substãtia, *& sic* materia, forma, privatio, *in* Socratis *aut* Platonis materiâ, formâ, privatione.

Principia sunt vniversalia realia non intẽtionalia, in intellectu obiectiue, in rebus singulis subiectiue.

Opp. *Est solùm realis binarius numerus principiorum: ergo non est ternarius, vt ais. Antecedens probatur, quia duo sunt tantum principia realia, nẽpe materia & forma: nam privatio est non ens vt Aristo. docet, & proindè realem huic numero vnitatem non potest addere.*

Lib. 1. Phys. tex. 57.

Resp. *Aliquid dicitur non ens vel simpliciter, vt negatio in contradicentibus; vel ex parte vt in privantibus. Privatio ergo non est simpliciter non ens, sed partim non ens, vt negat & tollit formam; partim verò ens, vt materiæ appetitum excitat, aliamq́; formam introducit.*

Privatio partim ens, partim non ens.

Opp. *Aristo. in principio huius capitis tribus argumentis probat privationem & materiam idem esse principium numero, differre autem specie; Sed si materia & privatio sint vnum principium numero ternarius principiorum numerus esse nõ potest: ergo perperam affirmas ternario numero mensurari.*

Tex. 79. & 67.

Top. li. 1. ca. 6.

Resp. *Materia & privatio sunt vnum numero, non nomine, non definitione, nõ proprietate, sed accidẽte, vt materia privata suâ formâ habendâ dicitur. Sunt ergo materia & privatio reipsâ duo, quamvis ratione aliquâ*

Materia & privatio vnũ numero, id est accidente.

 quâ

An privatio sit ens distinctũ à materiâ.

quâ vnum numero dici possint. Opportunè quidem hoc loco moveri potest hæc quæstio. An privatio sit ens distinctum à materiâ necne? *Et certè eandẽ non penitus omitto, si subsequentia argumenta diligenter legeris.*

Opp. replic. *Materia & privatio specie differunt: ergo etiam numero differunt. Antecedens in textu huius 7. cap. quatuor argumentis à Philosopho probatur, primùm quia definitione distinguuntur, 2. quia vnũ eorum manet, alterum non manet. 3. quia vnum ens, alterum non ens dicitur. 4. quia vnum formâ perficitur, alterum aboletur. Argumentum tenet, quoniam quæ differunt specie, sunt aut ipsa diversæ species, aut individua diversarum specierum: sed & diversæ species & etiam distincta individua diversarum specierũ numero differunt: ergo si privatio et materia specie differant quod est magis, numero quoq; different, quod est minus. Quid addã? perspicua certè est ista contradictio in textu Arist. vno fere spiritu edita.*

Resp. *Vrges sine ratione, accusas sine causa; concedo equidem quod dicis, nempe materiam & privationem differre specie. Sed quid hinc concludis?*

Materia & privatio specie differunt, & numero, idest, definitione, non accidente.

Ergo etiam numero differunt; concedo id quoque: sed attende, quòd numero differant definitione, vt probat Philosophus, non accidente; quia privatio & materia naturâ differunt, accidente autem conveniunt; non tamen sic accidente conveniunt, quasi vnum idemque accidens numero vtriq; insit, sed quòd privatio præexistens in materia sit accidens materiæ, quia adesse & abesse potest sine materiæ interitu; hinc cùm adsit materia privata, cùm absit materia formata dicitur. Si ex his iam datis raptim concludas, materiam actu existere antequam acquiratur forma, quia privatio vt accidens ei insideat; dico te aut parùm intelligere quæ dico, aut perversè interpretari. Nec enim hoc dico, quasi privatio sit accidens aliquod positivum in materia, sed negativum. Dicit enim negationem formæ, licèt ex connotato (vt aiunt veteres) etiam subiectum aptum ad formam recipiendam præter negationem significet.

Materia non existit actu ante formam.

Privatio non est accidens positivum in materia, sed privativum.

1 Opp. *Privatio non est ens omnino distinctum à materia; ergo non videtur
numero ab ea differre. Antecedens probo primùm, quia privatio est non ens:
2 ergo vt ens ab illâ distingui non potest. Præterea si sit ens, aut erit æternum
aut generabile (vt aiunt;) non illud, quia accessu formæ tollitur; non hoc,
3 quia est principium generationis. Deinceps, si sit distinctum aliquid in materiâ, sequeretur necessariò tot esse privationes quot sunt formæ (nam quælibet forma vnam privationem præexistentem habet;) sed formæ singulares sunt multitudine & successione infinitæ: ergo infinitæ etiam sunt privationes, quod est absurdum. Hæc confertim in vnum cumulum & acervum congero, vt multa paucis comprehendam, & illud vrgeam quod est instituti mei, nimirum reali numero ternario principia mensurari, cui contrarium hæc argumenta probare videntur. Nam si privatio sit nihil, aut si non*

sit distinctum à materiâ omnino, numerus à nobis positus non erit.

Resp.

Istis obiectionibus antea satisfactum est; nam privatio est non ens privativum, non contradictorium, vt aiunt. Ad secundam & tertiam partem probationis dico, quòd privatio in specie sit coæva cum materiâ, in singulari autem generatione ortuque rerum mutabilis, & hoc non est absurdum (vt concludis) ponere. Distinctus ergo est principiorum numerus, distinctus ordo, distincta natura, vt in proximo capite ex definitionibus singulorum evidenter patebit.

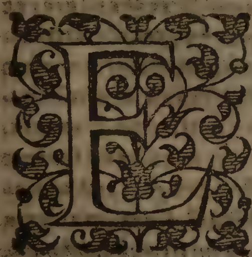
Privatio est non ens privativum non contradictorium.

Privatio in specie coæva cum materiâ, in singulari generatione mutabilis.

Quæstiones ex 8. & 9. Cap.

Vtrum

1 *Materia prima creata sit?*
2 *Materia sit in omnibus rebus naturalibus?*
3 *Vlla sit vera & realis definitio materiæ primæ? & An sub intelligentiam cadat?*
4 *Materia & prima potentia re differant?*
5 *Materia prima sit inanis omni formâ? & An formam vel propriâ appetat?*
6 *Forma ab æterno sit coæva cum materiâ?*
7 *Forma sit in re qualibet naturali?*
8 *Vlla sit vera formæ definitio?*
9 *Vnum ens numero ex materiâ & formâ fiat?*
10 *Omnis forma educatur ex potentiâ materiæ?*
11 *Privatio sit ens an non? & An sit forma habenda vel habita?*
12 *Privatio sit principium intrinsecum generationis, non rei genitæ?*

TSI expositionem textus propter causas à me superiùs allatas lubens omittã, contendam tamen, aquis veluti ex fonte haustis, id est, argumẽtis ab ipso textu petitis, in dissolvendis nodis & quæstionibus inde emergentibus sitim studiosi lectoris extinguere. Nam vt illi qui ex rivis aquam bibunt, eandem aquã bibunt quæ ex fonte dimanavit: ita qui Aristotelem in quęstionibus rectè discussis accuratè percipiunt, eundem in textu ad vivum multò meliùs intelligent; quippe vt velis remotis & apertis fenestris fugantur tene-

Argumentis ab ipso textu petitis vtitur.

tenebræ, & sole intromisso spectantur omnia: ita abditis & obscuris quæstionibus explicatis densæ quasi nubes & tenebræ removentur, mētisq; lumine clariore facto singula textus perspiciuntur mysteria. Quo plura ergo dubia moventur, eò minor erit de textu aut sensu Philosophi dubitatio. Hinc est quòd in vnum quasi acervum multas hoc loco quæstiones de materiâ, formâ, privatione accumulem; vt ea quæ confusiùs Arist. in refutatione aliorum philosophorum libro hoc primo scripsit, distincta & manifesta fiant.

Prima quæst. Prima quæstio est, *An materia prima sit creata necne?* Plato Atticus ille Moyses (vt Numenius philosophus illum appellavit) aliquid divinitùs præ alijs philosophis sapiens, materiam creatam ab æterno fuisse putat; & quid est (quęso Aristoteles) quod in hac opinione iustè reprehendas? iniquis calcibus præceptorē tuū diverberas, cùm idipsum alibi confitearis quod ipse sapienter posuit. Dic mihi, estnè materia prima? est certè. Ergo aut est ex se & vi suâ, aut aliunde initiū habet: priori modo nō est, quia secundùm tuā ipsius doctrinā, vt *nihil est ex nihilo*, ita *nihil à seipso nascitur*. Si ergo sit materia, aliunde suum esse habet. At vnde (quæso) nisi à Deo, qui infinitum essendi principium omnibus esse & bene esse dedit? Pręterea quorsum in 8. Physicorum Deū actū infinitū, & in lib. de Mundo, causam, authorē, & effectorē omniū appellas, si non vltra sortes & vires naturæ quicquā egerit? Egisse dices. Quid obsecro, si materiā primā coæternā cū ipso Deo tā pertinaciter defendas? Deinceps nihil æternū absolutè & simpliciter esse defendis pręter Deū, imo nihil esse aut subsistere posse vi propriâ præter Deum. Quid addā? illud certè quod ipse doces, *omnes rerū omnium essentias ab infinitâ causa esse & referri ad Deū*. Da veniā vt cōcludā; ergo materia prima non est æterna per se, nōn est per se, nō subsistit per se, sed vt infima potentia ad infinitū actū, vt res ex nihilo creata ad primam causam, vnde essentiam & subsistentiam habet, refertur. Da iterum veniam (Philosophorum princeps) si vehementiùs te argumentis premam. Defendis hoc loco materiam primam esse æternam, & fuisse semper omni formâ vacuam; defendis etiam mundum æternum esse. At quomodo hæc cohærent? nihil (inquis) æternū simpliciter est præter Deum, & tamen materia & mundus sunt æterna. Iterum mundus semper vestitus fuit formâ, & tamen materia semper fuit omni formâ vacua. Age, doce quod agnoscis, & hęc facilè reconciliantur omnia. Imo doce apertè quod subobscurè doces, nimirùm *ex nihilo aliquid posse fieri*, vt *animā, spiritum, omnēq; incorporeā substantiā*, adde (si placet) *materiā primā*; nā aliter certè modū invenire nō potes quo per se sit aut subsistat. Vrgeo scientiam tuā quā ingeniosè sapis,

Ratio 1. (beside "teria prima? est certè")

Ratio 2. (beside "omnibus esse & bene esse dedit")

Ratio 3. (beside "pertinaciter defendas")

13. Metaphys. (beside "præter Deum. Quid addā")

Ratio 4. (beside "tur. Da iterum veniam")

& demonstras *Deũ posse creare omnia, omniaq; in Deo vnũ esse*. Sed accuso pervicaciam ingenij tui, quòd synodo philosophorum (cuius Præses ipse Plato fuit) condemnatus, aculeos in veritatẽ non deponas. Discipulus tuus fui quadraginta iam ferè annos, & si quid ex te didicerim, hoc vnum ex te didici *Deũ vnum esse* (agnosco præterea fide, quẽ tu ignoras, *Christũ*) Ex te etiã didici hunc Deũ esse causam primã, motorem primum, actum primũ, ens primũ, naturã primã, quam ipse *Naturã naturantẽ* nominas. Mihi ergo videor ex te sic posse argumẽtari. Est causa prima: ergo materiã fecit. Est motor primus: ergo materiã, quæ est naturâ suâ segnis & immota, ad formã trahit. Est actus primus, ergo materiã primã potentiã finxit. Est ens primum: ergo materiæ primæ suum esse dedit. Est *natura* (vt loquar tecũ) *naturans prima*: ergo materiã creavit primam, in quâ (veluti in cerâ temperatâ) infinitas rerum formas & distinctas imprimit. Si non rectè concludã, doce me quid discriminis esse velis inter physicum agẽs & metaphysicũ, cui infinitam essentiam, sapientiam, potentiam & providentiam tribuis. Infinitam essentiam (vt opinor) tribuis, quia dat essentiam omnibus, & est ipse vbiq;. Infinitam sapientiam tribuis, quia omnia præterita & futura, vt præsentia cernit. Infinitam potentiam tribuis, ni fallor, quia (vt ipse loqueris in lib. de Mundo & in Metaphysicis tecũ non pugnas) effecit omnia, nullumq; in agendo medium naturale postulat, Infinitam deniq; providentiam tribuis, quia disponit, regit, conservat, numero, ordine, & mensurâ omnia, omnia (inquam) quæ ipse vel vt metaphysicum Agens in primordio mundi ex nihilo fecit, vel nunc physicè secundùm ordinem naturæ fieri & generari iubet. Verbo sic ex his arguo: est Agens (vt tu doces) metaphysicum, est Agens physicum & naturale: illud Agens sine medio (vt ais) aliquid efficere potest, hoc non potest; exemplis rem priorem illustras in incorporeis substantijs, quæ immediatè à Deo fiunt. Cur quæso (docte Philosophe) materiam non addis primam? Novi certè causam, quia Plato contrarium dixit; scio tamẽ te idem cum Platone sentire, & ab illo verbis solùm dissentire. Concludam ergo tuũ in hac re sensum, non verba, nimirum materiam primam non fieri, non creari secundùm ordinem naturæ, quæ nihil potest sine medio: fieri autem & creari secundùm potentiam divinam, quam infinitam, immẽsam, omniumq; effectricem tu ipse ponis. Sed esto; sequar ordinem naturæ quem nunc sequeris, & metaphysica mysteria tum loquar cùm occasionem mihi loquendi dederis.

Ratio 5.

Infinitã essentiam, sapientiam, potentiã, & providentiã Deo ascribit Aristoteles, & quomodo.

Materia prima non creatur secundùm ordinem naturæ, creatur verò secundũ potentiam divinam.

Accedo nunc ad secundã quæstionẽ, quę est, *An materia prima omnibus rebus naturalibus insit?* Res omnes naturales ordine naturæ fiunt: ergo

Quæstio. 2. Ratio 1.

Ratio 1. ergo ex materiâ & formâ constant; hinc primam materiam omnes philosophi vt fundamentum naturalis ædificij ponunt; eam si tollas ruunt omnia. Nam fundamento effosso quæ pars ædificij manet? Præterea lex perpetua & inviolata est, si ordinem naturæ spectes, quòd nihil ex nihilo fiat; omnia ergo naturæ effecta ex aliquo gignũtur quod priùs extitit: hoc autem aliquid est aut materia, aut forma: at non est forma, (quia illa denuò in materiam inducitur,) ergo est materia, quæ rectè *rerum omnium naturalium primum subiectũ* definitur. Præter hæc quæ à me dicta sunt, si conceptionem formarum naturalium cõsideres; invenies materiam primam quasi matrem gravidam, vterumq; gerentem plenum, in quo ad definitum tempus rerum formæ conceptæ & inchoatæ sunt; quippe secundùm Aristotelem formæ omnes physicæ emanant à materiâ, & ex illius potentiâ educuntur: sequitur ergo necessariò materiam esse vnde res omnes naturales generentur. Pulchrè hoc ipsum probari potest à comparatis; nam vt in summo rerum gradu est vnus actus purissimus, nullius alterius indigens, efficiensq; omnium formarum, & tamen omnis mutationis expers, in quem series efficientium causarum vltimò definit: ita in infimo gradu aliquid esse oportet, quod sit mera potentia, omnium egena, formarum capax, & tamen per se informis & vacua, vi nullâ effectrice prædita, & tamen ad omnes corporeas mutationes idonea, in quam patientium causarum ordo cadat & terminetur. Et quid hoc aliud est quàm prima materia, quæ rebus omnibus physicis inest necessario? Lege Alcinoum de hoc argumento in lib. de Doctrinâ Platonis cap. 11. & Ficinum lib. 5. de Immortalitate animæ. cap. 4. Postremò, cùm res nulla naturalis in nihilum commutetur, nisi potentiâ divinâ (quam potentiam sæpè vltra vires naturæ agere posse, in 8. Physicorum & Metaphysicorum 12. concedit Philosophus) cùm inquam res nulla naturalis naturali ordine in nihilum commutetur, necesse est vt sit aliquid in cuius veluti vterum & abyssum revertantur omnia. Hoc autem aliquid non est forma, quæ in comutationibus rerum semper extinguitur: relinquitur ergo vt sit materia, quæ, vt est subiectum primum in constitutione, ita in resolutione vltimum definitur esse.

[Margin notes: Ratio 2. — Phys. 1. tex. 34. — Ratio 3. — Ratio 4. — Alcinous lib. de Doctrina Platonis c. 11. Ficinus lib. 5. de Immortalitate animæ. cap. 4. — Ratio 5.]

Sed hæc satis de ista quæstione. Ad tertiam nunc venio, quæ est, *Vtrum sit vlla realis & vera definitio materiæ?* & *An sub intelligentiam cadat?* Duo in hac vnâ quæstione complicata sunt dubia, alterũ de essentiâ, alterũ de intelligẽtia materiæ primæ. In essentiâ considerãdâ sunt etiam duo, nominis distinctio, & definitio. In distinctione nominis, quot homines tot sententiæ. Nam alij eam appellârunt *pri-*

[Margin note: Quæstio 3.]

mam potentiam entis, alij *vallem primæ cauſæ*, alij *vmbram primæ eſſentiæ*, alij *ſinum*, *gremium*, aut *receptaculum formarum*, alij *ſpeculum naturæ*, alij denique *ſubiectum primum*; *elementum primum*, *matrem primam* rerum cunctarum quæ vi naturæ fiunt. Moleſtus eſſem, ſi omnia nomina huius principij percenſerem; huc ſolùm tendit hæc tota nominum varietas, vt intelligas materiam primam ens illud eſſe, in cuius veluti vtero omnia naturæ effecta concipiantur. Omitto hic infinitas ferè definitiones materiæ ab interpretibus aſſignatas, duas ſolùm proponam, alteram negatiuam, affirmatiuam alteram; vtramque ex Ariſtotele. Negatiuè definitur hoc modo.

Mirãdula li. 6. de Ente & vno. Plotinus c. 6. li. 6. Ennead.

Materia eſt, quæ per ſeipſam neq; quid, neque quantum, neque quale, nec aliquid aliud eorum quibus ens determinatur, neque etiam ſimpliciter negatio. Tota metaphyſica et abſtracta hoc loco materiæ conſideratio eſt, vt *neq; quid*, id eſt ſubſtantia; *neq; quantum*, ideſt menſura; *neq; quale*, ideſt forma; *neq; aliud quicquam*, ideſt ens reale propriè dicatur, ſed principium animo ſolo conceptum, quod aliquid definitè non eſt, & tamen non omnino nihil. Relinquo hanc definitionem metaphyſicis, ad alteram phyſicam & realem venio. In vltimo cap. huius libri definitur materia *primum ſubiectum vniuſcuiuſq; ex quo fit aliquid, cùm inſit, non ſecundùm accidens: & ſi corrumpatur aliquid, in hoc abibit vltimum.* Obſcura hæc verba ſunt, ſic igitur redigo in formam.

Lib. 7. Met. tex. 8.

Definitio materiæ Metaphyſica.

Definitio materiæ Phyſica.

Explicatio definitionis.

Materia prima eſt natura phyſica, ſeu naturale principium ſimpliciter paſſiuum, quod rebus à ſe natis vi propriâ ineſt, vnde omnium primò incepta eſt generatio, & in quod vltimò omnium facta eſt reſolutio. Eſt *natura* ſic ars & artificioſa; eſt *naturale principium*, ſic principia metaphyſica, dialectica, mathematica; eſt *principium ſimpliciter paſſiuum*, ſic potentia naturæ, efficiens cauſa, & forma; eſt *per ſe, & vi ſuâ in rebus à ſe conſtitutis*, ſic privatio, caſus, & fortuna; eſt denique *ſubiectum primum generationis & reſolutionis vltimum*, ſic omnia media & ſubalterna ſubiecta principiaque excluduntur. Non ero multus. Materia eſt ſubiectum primum & vltimum, eſt ens in potentiâ, eſt res informis, eſt abyſſus omnium formarum capax, eſt indigeſta moles, confuſionis imago, diſtinctionis vmbra, naturæ ſeges, mater generationis: & tamen corruptionis cauſa.

Feſtino; ſequitur vt de intelligentia illius agam; res quidem cognitu difficilis eſt materia prima, & rarò ſub intellectum cadit. Modus autem intelligendi eam duplex eſt; vel removendo ea quæ in illius naturam non cadunt, vt illam nón eſſe actum, non eſſe formam, non eſſe perfectionem rerum: vel adhibendo ea quæ illi cõvenit, vt eſſe primum ſubiectum omnium, Anceps hic quæſtio mo-

Pars ſecunda tertiæ quæſtionis.

Modus intelligendi materiam.

vetur

An materia sine formæ cognitione possit intelligi: potest per simplicem intellectum.
Cognitio distincta, confusa.

vetur, *Vtrum intelligi possit necnè sine cognitione formæ?* verbo respondeo, posse, si simplicē & dividentē intellectum spectes, qui proprio suo lumine res abditissimas sæpe in suâ naturâ percipit. Cùm ergo materia prima per se essentiam habeat, intelligi quidem potest; nam intelligentia essentiam, cognitio definitionem sequitur. Cæterum duplex est ista cognitio, vel distincta, quæ non est sine cognitione formæ: vel confusa, que sine relatione ad formam per abstractionem intellectus habetur; illa sigillum, imaginem, & quasi chirographum naturæ impressum habet, vt *æs, aurum*, aut *argentum*, formam insculptam Cæsaris; hæc per absentiam formæ ex potentiâ notitiam quandam habet: De hoc modo cognoscendi materiam primam loquitur oraculum Christianorum philosophorum D. Augustinus, cùm dicat *materiam ignorando cognosci, & cognoscendo ignorari.* Vis vt aperiam doctissimi Patris sententiam? sic habe. Quemadmodum tenebræ non videndo percipiuntur, & percipiendo non videntur: (dicimur enim tenebras intueri, cùm nullum colorem aut lucem cernamus, & dicimur easdem non cernere cùm colorem aut lucem aspiciamus:) ita materia prima tum quidem percipitur, cùm in eâ nullus actus, nullus formæ splendor insit: tum autem in suâ propriâ essentiâ ignoratur, cùm actus & forma in illâ viuant. Sed dices fortasse hoc esse contrarium ei quod modò diximus, nimirum materiam maximè cognosci cùm impressa sit forma, cùmque in actum perducatur. Non est contrarium si distinctionem tum allatam diligentur obserues; nam tum docuimus distinctè cognosci per reflexum formæ; at propriè & per se ens confusum est, & sic non aliter quàm tenebræ in absentia formæ cognoscitur & demonstratur. Quid multis? cognitio materiæ est vel metaphysica per abstractionem omnium quæ non sunt materia: vel physica, eademque aut analytica per demonstrationem à proprietatibus, aut analogica per comparationem à similibus, quæ eandem illustriorem reddunt. A proprietatibus, vt si dicas materiam esse ingenitam, esse vacuam formâ, esse subiectum omnium. A similibus, vt si dicas esse mutabilem quasi lunam, esse quasi liquefactam ceram, esse amicam formæ, esse vterum naturæ, esse matrem omnium, esse vitam & mortem rerum: vitam, quia ab illâ incipiant; mortem, quia in illam veluti in vmbram tenebricosam desinant & resolvantur.

Lib. 12. Confess. cap. 5.

Ob.

Sol.

Materia distinctè per formam, confusè per se cognoscitur.

Materiæ cognitio vel metaphysica, vel physica eaque vel analytica vel analogica.

A proprietatibus.

A similibus.

Quæstio 4.

Potentia materię prima passiva: secūda qua in se redit.

Accedo ad quartam quæstionem quæ est, *Vtrum materia & prima illius potentia re differant?* Philosophi ex familiâ Arist. de potentiâ materiæ acutè distinguunt, quòd alia sit prima, alia secunda: prima potentia vis passiva dicitur quâ recipit formam, secunda vis ea

definitur,

definitur, quâ formâ deletâ aut languente in seipsam rediit; hinc materia prima & secunda primam & secundam potentiam vendicat, illam vt sit, hanc vt existat. Rem paucis concludam, potentia illa prima coæva est cum materiâ primâ, & re eadem non diversa; re eadem (inquam) non absolutè & ex toto, sed inchoatè, vt vis prima animæ (qualis est potentia ratiocinandi) cum animâ ratiocinatrice, potentia vigendi cum anima vegetatrice. Quod autem sit eadem & non diversa, sic probo à definitione, à comparatis, ex hypothesi. A definitione, quia esse potentiam, (passivam potentiam intelligo de qua hic solùm agitur) est esse subiectum capax & susceptibile formæ: sed materia prima tale quiddam est à naturâ suâ. A comparatis, quia forma est essentialiter actus: ergo materia est essentialiter potentia: sed attende, non absolutè & ex toto, sed inchoatè & ex parte. Ex hypothesi, quia si potentia esset accidens materiæ, tùm ex sola materia et forma compositum non coalesceret; neque ens esset per se sed per accidens, cùm ex substantia & non substantia constaret. Huc addo argumentum illud, si materia re differret à potentia, aut esset actus, vel aliquid ex actu & potentia concretum (quippe tertium non datur;) at non est actus: nam si sit, vel erit actus informans, vt *anima*; vel actus per se subsistens, *vt Deus*, aut *intelligentia*; quo quid absurdius dici aut fingi potest? Quod verò non sit ex actu & potentia concretum, nemo est tam cæcus qui non videat. Non audio ergo illam opinionem Scoti, qui cerebrosè contendit materiam actum esse, quem barbarè *actum entitativum* appellat. Concedo equidem rem esse, & actu esse, sed actum esse non video, quia nec informat vt *anima*, nec extra rem per se subsistit, vt *intelligentia*. De potentia activa nullam hoc loco litem aut controversiam moveo, cùm argumentis superiùs allatis satis probaverim potentiam materiæ esse simpliciter passivam. Quod verò agere quodammodo videatur materia prima cùm appetat, cùm diligat & amplexetur formam, non hoc contingit ex se aut sua ipsius innata potentia, sed ex potentia, quæ ab externa causa agente fluit. Nam vt in semine mandato terræ est quædam potentia passiva vt fiat planta; fieri autem planta non potest nisi sol externum agens influat, & calore suo fovens quasi trahat in actum: ita in materia prima vis quædam sepulta inest, quæ per se otiosa manet, donec prima causa tanquam sol eandem consopitam incitet ad formam, & quasi à tenebris ad lucem, à morte ad vitam ducat.

Quinta quæstio affinis & cognata huic est, *Virum materia sit semper*

[Margin notes: Potentia prima re eadem est cum ipsa materia inchoatè. — Ratio 1. — 2 — 3 — 4 — Scoti opinio reiicitur. — Materia prima quomodo agit. — Quæstio 5.]

per

per rudis & inanis forma? & *An vi propriâ formam appetat?* Sylva opinionum in hoc campo philosophiæ cresceret, si varias philosophorum lites & sententias de hac quæstione enumerarē; at quoniã confusionem omnem omneque tædium fugio, fructum solùm ex arbore scientiæ colligam, sentesque & spinas vanitatis relinquam. Hac metaphorâ libentiùs nunc vtor quia materia prima est quasi sylva in quâ multa folia & vmbræ insunt, sub quibus multa & magna mysteria naturæ latent. In hac sylua crescunt omnes plantæ naturæ, omnes formæ, omnesque affectiones rerum quæ vi & ordine naturæ fiunt; sola excipitur vna forma, nempe anima humana, quæ hunc agrum, hanc radicem, hanc matrem & causam nescit, diviniorem quærit. Si ergo, (docte & studiose lector) vberiùs oratio fluat, longiorque habeatur disceptatio de hac materiâ, ægrè & molestè ferre non debes, quia in hoc veluti agro fundamentum totius philosophiæ positum est, & seges rerum omnium crescit. Sed ad rem venio. Materia prima consideratur vel simplici vel composito intellectu: priori modo ens in sola potentia ad formam, posteriore modo ens actu formatum dicitur. Est ergo simplex essentia materiæ, quæ sine amplexu formæ manet: at signata & composita illius natura formæ veluti connubio iungitur, & sine eiusdem osculo & amplexu languet. Præterea quorsum Arist. & ratio suadent materiam esse priorem omni formâ, si materia in sua propria natura sine forma esse non possit? plurimum quoque illud vrget, quòd formæ ab ipsa materia & illius potentia educantur, quod certè non fieret, si semper materia in vlnis formarum volutaret. Nonnihil etiam suadet similitudo illa de cera per se manēte sine sigillo impresso, aut imagine quæ illam actu distinguat. Huc accedit Divi Augustini authoritas qui exponens illa verba sacræ philosophiæ (*Terra erat inanis & vacua*) per *terram* materiam primam à Deo creatam, per *inanitatem* eiusdem nudam potentiam intelligit. Postremò accumulatè hoc ipsum probant infinita exempla; nam in re qualibet, si essentia materiæ dependeret à forma, sequeretur toties extingui materiam quoties extinguitur forma: at in mutationibus elementorum aliorumq; corporum naturalium quàm falsum hoc sit, cæcus & imprudens videat.

Anima humana non oritur ex potētia materiæ.

De materiâ primâ cur copiosiùs agat.

Materia prima simplici intellectu cōsiderata, est ens in sola potentia: composito vero intellectu, ens actu formatū.

August. li. imperfect. in Genesim. cap 4. li. 12. Confess. cap. 7.

Omitto hoc loco alia infinita argumenta quibus hanc opinionem probem, & ad alterã partem quæstionis propero, quę est, *Vtrum materia formam vi propriâ appetat?* Appetitus multiplex est; vegetabilis in *plantis*, sensibilis in *belluis*, rationalis in *hominibus*, naturalis in *omnibus*: hic verò naturalis appetitus definiri potest, *inclinatio motus vel*

Pars secunda quæstionis.

Naturalis appetitus quid.

vel instinctus naturæ, quo res quælibet desiderat perfectionem suam: & sic hoc loco prima materia formam appetere dicatur. Sic (inquit Philosophus in textu) *materia formam appetit, vt vir fœminam*, idipsum dicit Plato, qui pulchrè cũ hoc verbo *appetendi* ludit. Materia enim capta est pulchritudine & amore formæ, si illam capiat delectatur, languet verò & tristatur si illâ careat. Sed quid ludo? Materia est imperfectior formâ: ergo formâ appetit: omne enim imperfectum se ipso perfectius appetit. Iterum materia potentia est: ergo formam & actum desiderat. Ratio tenet, quia potentia ab actu perficitur. Deinceps materia remota est a luce primæ causæ, vnde rectissimè illius tenebræ & vmbra dicitur: sed istas tenebras & vmbras naturæ suæ non potest excutere, nisi coloribus & ornamentis formarum vestiatur. Ergo formam ardentiùs appetit materia, & sic ad primam causam propiùs accedit. Postremò, si non appeteret formam, nulla esset omnino generatio, nulla successio rerum; nam quî fieri potest generatio sine motu ad formam? quî potest esse successio rerum si hæc vnio materiæ et formæ desit?

Cap. 9.
In Hippiâ maiore & Phædro.
Materia appetit formam propter pulchritudinem, quia imperfectior est.
Quia potentia est.

Sed hactenus de materia; sequuntur nunc demum aliquot quæstiones de formâ, quarum prima est, *Vtrum forma sit ab æterno coæva cum materia prima?* Formæ deliciæ naturæ sunt, quas semper ambit & in amplexu tenere desiderat materia: at de connubio formæ cum materia hoc loco multa dicere supersedebo; illud solùm aperiam, *Vtrum hæc vtriusq; coniunctio aut vnio sit* (vt nonnulli docent) *actu coæterna?* Modò demonstravimus contrarium, cùm materiam primam suapte naturâ & essentiâ sine omni formâ esse posse docuerimus. Cæterùm distinguendum est, quòd licet materia secundùm totum suum esse, informis, rudis, et inculta maneat, semper tamen aliquas partes formis ornatas, & perpolitas habeat. Quare vt ingens massa ceræ, moles indigesta dicitur, quamvis hic aut illic vna vel altera imago insit; et vt spatiosus ager sterilis & infœcũdus appellatur, licèt in eo aliquot plãtulę hîc et illîc rarissimè cresãt: ita materia prima (quæ est veluti ingens massa ceræ, aut vastissimus ager) rudis et vacua formâ dici potest, quantumvis in aliquibus partibus eiusdem, (primæ causæ efficientis quasi manu exemptis) aliquot formulæ insertę et infixæ maneant. Sed attende, hoc non dico, quòd existimem materiam primam in essentiâ propriâ per intellectum simplicem cõsideratam, esse non posse sine formâ: sed quia in existentia sua (quæ tempore, non naturâ coæva est cum illâ) sine formâ in rerũ natura non emergit. Aliud ergo est esse, aliud est existere materiam primam; est quidem per se & ante formam, si ordinem naturæ spectes, non autem

Quæstio 6.
Materia secũdùm totum informis & rudis: secundùm partes semper ornata & polita.
Aliud est esse, aliud existere materiã primam.

autem existit sine forma; quippe forma illius actus est primus per quẽ existit. Si vrgeas cœli formam ætate minorem non esse materiâ primâ, peto quid per *ætatem* intelligas; si enim per *ætatem* tempus, aut existentiam, concedo id verum esse; sin autem per *ætatem* potentiam aut essentiam intelligi velis, respondeo falsum esse quod dicis: nã potest *esse* materia sine formâ, sed non potest *existere*. Exemplo res apertissima reddetur; nam ut *homo* est sine *risibili*, non autem existit sine eo: ita materia est quidem sine forma, sed sine ea non potest in rerum naturâ eminere. Non ero multus. Hoc ipsum ratio existentiæ, decretum naturæ, ordo rerum probant. Ratio existentiæ, quæ semper requirit actum aut internum, aut externum vt res existat; sed materia actum nullum habet nisi in forma: ergo a forma existentiam suam sortitur. Decretum naturæ, quia aliter materia in potentia sua remota esset otiosa et nunquã ad actum perducẽda. Ordo primæ causæ, quæ ruinas naturæ novarũ formarum inductione sem per reparandas constituat. Quod certe fieri non posset, si materia semper in tenebris suæ potentiæ sine vllo actu formæ delitesceret. Concludo igitur materiam primam non *esse essentia* sed *esse existentia* (vt aiunt) a forma mutuari.

Ratio ab existentia.

A decreto naturæ.

Ab ordine primæ causæ.

Quæstio 7.

Per tria sua principia quid intellexit Pythagoras.

Sequitur iam ordine septima quæstio, quæ est. *Verum forma sit in qualibet re naturali?* Pythagoras olim dixit tria esse principia rerum *Infinitum, Duo, et Vnum*. per *infinitum* Deum, per *duo* materiam, per *vnum* formam intellexit. Formam (vt opinor) *vnum* apellavit, vel quia materiam vagam et incertam quasi multitudinem ad vnitatem ducat; vel quia rem quamlibet naturalem vnam numero et naturâ faciat. Plato formam *Ideam, mentem, bonum et finem naturæ* nuncupat; *Ideam et mentem* quia primam causam actumque primum repræsentet; *Bonum et finem*, quia materiam (quæ est per se rudis et inculta) ornet. Aristoteles denique eam *quiddam divinum, pulcherrimũ, et optimum* appellat. *Divinum* quia in ea quædam participatio, *Pulcherrimum* quia in ea imago quædam et repræsentatio divinæ essentiæ, *Optimum* denique, quoniam in ea materiæ ornatus et perfectio insit. Ab alijs *terminus*, ab alijs *character naturæ* dicitur; *terminus* quia claudat, *character* quia distinguat opus naturæ. Sed omissâ distinctione nominis rem ago, doceoque formã in re qualibet naturali esse necessariò. Inter infinita quæ hoc ipsum probent, tria mihi videntur maximè demonstrare, intentio naturæ, imperfectio materiæ, constitutio rerum. Intentio naturæ quæ agat propter formã, imperfectio materiæ quæ formam vt bonum suum appetat, constitutio rerum quæ esse non possit sine forma. Huc adijci quæant

Probatio triplex quæstionis.

definitio,

definitio, distinctio, demonstratio, propriaq; actio seu affectio rerū. Definitio quę ex materiâ et formâ constat; Distinctio quæ sæpe à forma suas vires petit; Demonstratio, quæ definitionem (in quâ forma inest) suum medium habet; Propria actio seu affectio, vt in *homine ratiocinari*, in *cane latrare*, in *sole lucere*, quæ semper formā in re qualibet subesse arguit. Negari ergo non potest, quin sit cuiuslibet rei propria forma, quæ definit, dividit, distinguit, perficit, et spectabili varietate exornat omnia. Quamvis igitur divinus ille Plato sapienter dicat, nos in hoc mortali vitæ curriculo et orbe tanquam in specu collocatos, non veras formas, sed vmbras solùm contemplari: sub hisce tamen vmbris et velis ipsas formas cernimus; cernimus (inquā) mente, quæ suo lumine sub vmbris stellas lucētes videt. Agnosco equidē vix vllas veras et germanas formas cognosci à nobis: ratio tamen non sequitur quòd ideo non sint; quippe ignorātia essentiam non tollit, sed essentia nota ignorantiam fugat. Quòd verò forma sit res tam difficilis intellectu, hinc contingit, quia est res divina (vt ait Philosophus) effigiemque primæ causæ gerit.

Lib. 7. de Rep.

Formæ cur difficiles cognitu.

Sed pergam & aliam quæstionem paucissimis absoluam, quæ est, *Vtrum sit vlla vera formæ definitio?* Formarum, vt distinguunt philosophi, aliæ sunt internæ, externæ aliæ. Internæ sunt, vt *animæ plantarum, belluarum, hominum*: externæ vt *qualitates primæ elementorum*, sub quibus aliæ internæ latent. Rursus formarum internarū, aliæ sunt assistentes, vt *intelligentiæ* causæ motrices Cœli; aliæ informantes, quæ propriè hoc in loco definiuntur. Est ergo forma informans (vt aiunt) character impressus à prima causa, quo res quælibet naturalis verissimè definitur & distinguitur: vel est principium physicum quod in generatione dat nomen & esse rebus: vel deniq; est *actus simplex, internus, vnumque per se cum materia essentialiter constituens*. Est *actus* ad excludendam materiam, est *simplex* ad excludendum concretum, est *internus* ad excludendam formam externam, qualis est *calor, est vnum cum materia constituens*, ad excludendā formam assistentem, quæ assidet, non insidet in re quam movet, definit, & distinguit. Plures traduntur definitiones formæ, vt sit terminus a quo privationis, terminus ad quem generationis, vt sit perfectio rei, vt sit fuga potentiæ, vt sit comes & quasi coniux materiæ, vt sit cuiusque essentiæ lux, decus, & actus; quę omnes huc tendunt, vt intelligas formam esse diviniorem partem naturæ, quæ specificum esse (vt aiunt) rebus attribuat. Partus enim naturæ gravidæ, & laborantis non cernitur, donec forma imprimatur, at cùm imprimatur tum *Cæsaris*, tum *arboris*, tum

Quæstio 8.

Formæ internæ & externæ. Illæ assistentes & informantes.

Plures formæ definitiones.

leonis effigies ab alijs rerum formis & simulachris distinguitur.) Numismata ergo naturæ, id est, effecta quæ hanc impressionem et sigillum non habeant, Regia non sunt, adulterina sunt, monstra sunt.

Quæstio 9. Sed ad nonam quæstionem propero quę est *An vnum ens numero ex materia et forma constet.* Aureâ catenâ (vt vides) hæ quæstiones colligantur, et aliæ ab alijs sic pendent, vt lux & interpretatio vnius in alterius lucem veluti transfusa intelligentiam splendidiorem reddat. Sed ad rem; Materia & forma inter se coniunctæ ens vnum numero & naturâ faciunt. Nam vt omnia elementa, licèt numero & natura diversa, inter se commixta vnum efficiunt: ita materia & forma, quarum vna est potentia altera actus, postquam nuptiale quasi fœdus & societatem iniverunt, rem numero & naturâ vnam constituunt definiuntque. Huc spectat distinctio vnitatis, quòd alia sit aggregationis, vt in *acervo*, alia ordinis, vt in *exercitu*, alia inhæsionis, vt in *accidente* quod vnum faciat numero cum subiecto, alia perfectionis, vt *in simplicibus substantijs* et *in prima causa*, quæ nullam mixtionem habent, alia denique compositionis, quæ hoc loco propriè intelligitur. Cæterum, vt accuratiùs enodetur hoc dubium, consideranda sunt tria; causa vnionis, ipsa vnitas, & vtriusq; finis. Causa vnionis nec materia, nec forma, nec potentia materiæ, nec propensio formæ, nec accidens præexistens aliquod in vtraq; est; sed vis quædam actiua vniversalis naturæ moventis vtramque, vt illa hanc appetat, hæc in illius sinum & amplexum feratur & advolet; Nam siue hanc vnionem pro actione sumas, quâ forma materiæ iungitur, siue pro illapsu formæ in materiam, siue pro relatione vtriusq;, certum est eandem originem suam trahere ab efficiente aliqua causa, quæ hoc connubium & consensum faciat, quæque in eodem consensu ipsam vnionem, quasi annulum fœderis & amoris quo materia & forma copulentur, manu potenti & divinâ fingat. Nam etsi hæc tria (actionem, illapsum, relationem intelligo) vno momento constent, ordine tamen actio quâ forma materiæ vnitur est ipso illapsu prior, ipseq; illapsus vnione vtriusq; antiquior; non (inquã) tẽpore sed naturâ; Agens vero, id est, vis illa occulta naturæ movẽtis quæ hãc vnionẽ efficit, est prius quiddam naturâ omnibus; ambagibus nõ vtar, est ipse Deus. Hæc satis de vnione. Vnitas quæ ex hac vnione emergit est compositionis, vel (si velis) ens vnum numero & naturâ, quod ex vtraq; constet. Neq; est quòd hoc mirũ tibi esse videatur, scilicet vt ex diversis principijs materiâ & formâ, potentiâ & actu, quæ diversas vnitates habẽt, vna

(vt

Vnitas est aggregationis, ordinis, inhęsionis, perfectionis & cõpositionis.

Tria in hac quæstione considerãda.
1 Vnio.

2 Vnitas.

(vt ita loquar) vnitas, id est, ens vnum & distinctum fiat. Nam vt *cera, farina, pix, & aromata* à medico contemperata (tametsi res sint diversarum specierum) vnam numero & naturâ *medicinam* faciunt: ita materia & forma, potentia & actus (quamvis sint diversa) rem vnam naturalem conflant & constituunt, quæ (vt ita dicam) proles est vtriusq; Hinc propago, hinc numerosa soboles ex vnitatibus compositionis oritur, successioq; æterna fit, quæ est finis vtriusque, de quo in tertio loco agitur. Hic enim est scopus naturæ in vnione materię & formæ, non solū vt vnum numero fiat, sed vt numerosâ vnitate (vt ita loquar) factâ, numerus rerū infinitus fiat; quippe sic est in partu naturæ, vt in conceptione fœminę, quę ex vno numero in vnū specie crescit; hinc illud *natura æternitati studet*. 3 Finis.

Naturæ partus est vt fœminæ.

Decima huic succedit Quæstio, *Vtrum omnis forma educatur ex potentiâ materiæ* Exercitum et arma philosophorum in hac arenâ digladiantium non introducā; video enim legiones Doctorum in hac vna quæstiuncula sua nimis defatigâsse ingenia, dum alij formam actū latere in materia antequam in lucem prodeat; alij eam in sinu & potentiâ materiæ esse; alij neque in materiâ, neq; in potentiâ omnino extare; alij temerè & casu accedere ad materiam dispositam; alij denique fatali necessitate ad hunc finem destinari autument. Anfractus istos & salebrosas vias fugio, semitam directam quæro; Dico igitur formas esse vel naturales, vel artificiales, vel metaphysicas. Naturales sunt, vt *anima vegetabilis in plantâ, sensibilis in bellua*, artificiales, vt *forma statuæ*, reique cuiusvis artificialis simulachrum aut imago; Metaphysica *vt idea*, seu virtus animi infusa, qualis est *fides, gratia, spes, gloria*. Hîc per se naturalis solùm forma intelligitur, per accidens etiam artificialis, metaphysica verò nullo modo. Statum quæstionis sic definio, quòd naturalis forma è potentia materiæ educatur, id est (si interpreteris) a materiâ docili & aptâ, vel saltem non repugnante. At dices me mihimet esse cōtrarium, qui antea docuerim formas vi quadam naturę agentis fieri, & in materiam introduci. Bene mones, & sanè si impense advertas id quod iam dicam, non est contrarium huic: quippe etsi vis quędam activa quæ non est in materia requiratur ad hunc actum producendum, materia tamen non est invita aut coacta, sed docilis & apta, & ad recipiendam & ad fovendam receptam formam. Vnde rectè in sinu & potentiâ materię delituisse quodammodo dicatur forma; Nam vt Pythagoras olim dixit, *ex quolibet ligno non fieri Mercurium*, sed ex apto & idoneo: ita Aristoteles docet, ex materiâ solùm docili & aptâ formam fluere; fluere dico non fieri, educi non

Quæstio 10.

Opiniones variæ de formæ introductione in materiam.

Formæ sunt vel naturales, vel artificiales, vel metaphysicæ.

Status quæstionis.

procreari. Nam vltra aleas est naturæ vt actus ex potentia simpliciter passivâ oriatur, nisi externum aliquod agens interveniat, quod suo motu & manu materiam aptam ad suam amicam formam & actum trahat. Quare vt semen sparsum in solum fertile mortuum est, si propriam potentiam spectes, educi tamen ex eo animam plantæ verissimè dicas, postquam sol vim suam actiuam dederit: ita materia prima est quidem in se mera passiva potentia, ex ea tamen formam effluere affirmes, postquam natura actiuam potentiam cum illa passivâ iunxerit, qua consopitâ materia excitatur ad appetitum, amplexum, & amorem formæ; & certè si hoc non fieret, generatio rerum (quæ est primus actus naturæ) naturalis non esset sed violenta. Naturalis (inquam) non esset, si in materia somniculosa nullus pulsus naturalis, nullus motus formã præveniret. Sed nota quòd hic pulsus & motus sit nihil aliud quàm aptitudo, dispositio, propensio, aut inclinatio materiæ ad formam, quæ formâ acquisitâ vtriusq; consensus & sympathia rectè nominari potest. Abstrusam illam distinctionem de triplici potentiâ, naturali, violentâ, neutrâ, hoc loco non induco, neq; attingo eam quæ est de potentiâ imperante & imperatâ, quam Scotus barbarè satis actualé & obedientialem nũcupat. Huc certè tendunt omnia, vt sciamus formam ex mixtâ quasi potẽtiâ educi, nẽpe passiuâ & imperatâ in materia, quæ eã neq; violenter coacta, neq; semel invitè tracta recipit; & etiam ex activâ & imperante potentia naturæ moventis, quæ & materiam & formã ad vnitatem entis, & vnionem naturæ trahat. Attende diligenter, hinc non ineptè a quibusdam formæ physicæ formæ seminales dicuntur, quia in materiâ, vt in semine, ante rei compositæ generationem lateant. Quod si ita non esset, sed à sola externa causa fieret, sequeretur violentã (vt modò dixeram) omnem generationem fieri; nam (docente Philosopho) *violentum id est, quod solùm externo principio impellente fiat*: si ergo forma solùm ab agente externo flueret, generatio propriè physica, & naturalis non esset. Præterea, si nihil formarum præfuerit in materia, ex nihilo omnino fierent, at consensu omnium philosophorum fiunt: ergo aliquid earum in materia præfuit. Hoc non dico quòd existimem esse aliquid formæ realiter aut simpliciter, antequam vestiatur materia: sed per *aliquid* intelligo vnitam materiæ & naturæ patientem & agentem potentiam, ex qua vita formæ non aliter quàm anima in grano nascatur. Quare vt concludam hanc causam, sicut formæ à sensibus ad animum translatæ primùm à potentia rerum obiectarum fluunt, quam potentiam alia potentia moveat: ita formæ

Quomodo forma ex potentia materiæ fluere dicatur.

Pulsus & motus naturæ quid.

Vide Hervæũ de materiâ Cœli.

Eth. lib. 3. c. 1.

rerum naturalium a potentiâ materiæ educuntur, aliâ alterius agentis potentiâ adiuvante, sine qua hæc emanatio esse non potest. Nam vt oculus (quæ est potentia videndi) non videt obiectum sine potentiâ solis aut luminis, quæ in actum hanc primam potentiam ducat: ita materia (quæ est potentia) formam nec concipit, nec parit, donec naturæ auxiliaris potentia somno quasi depulso eandem excitet. Non sum nescius hoc in loco a multis certatum vehementer esse de anima humana; sed memor eius quod initio dixerim, affirmo coactum fuisse Aristotelem in hac vna forma creationem agnoscere, cùm disertissimus verbis dicat eandem divinitus ad materiam accedere; & certè in distinctione multiplicis potentiæ multiplicisque formæ, aliquid vltra vires communes naturę insinuat: nam aliter quorsum ipsam formã hoc loco quiddam divinum apellaret? Sed istis omissis, ad quæstiones de privatione venio, quarum vna est, *Vtrum privatio sit nõ ens necne?* Hoc nomen *privationis* multos non indoctos privavit ingenio, dum quærebant An sit omnino? et si sit, An sit ens vel non ens? si vero sit ens vt quidam defendunt, An sit substantia vel accidens? Iterum si ens non sit, Vtrum sit non ens simpliciter, vel non ens secũdùm quid solum? Huc addunt, An sit in materia prima? et Quomodo generatio ab illa, vt a termino incipiat? nec non, Quomodo noverca sit formæ, cùm tamen materiam ad motum et actum incitet? Hæc omnia perturbant, vulnerant, confundunt ingenia humana, non aliter quàm aciem gladij hebetem et retusam plumbum aut ferrum efficit. Si in istum pulverem philosophorum descenderem, in Olympo vix videres solem: tot enim sunt districta & distracta ingenia interpretum, vt potius Heraclitum et Democritum adesse discuperes, ad deridendum aut deflendum eorum vanitatem, quàm Aristotelem ad ferendam sententiam de veritate. Sed hæc omitto, et concludo privationem esse, imo principium esse, addo etiam, ens aliquo modo esse. Nam vt cum Divo Augustino loquar, quamvis privatio absentia formæ sit et negatio, simpliciter tamen non est nihil. Punctis agam. Est principium, ergo non est nihil; est terminus a quo incipit generatio, ergo non est nihil; movet appetitum materiæ ad formam, ergo non est nihil; malefica est formæ, vt in hoc capite loquitur Philosopus, ergo vim nocendi habet, et ex consequenti entis aliquid, et proinde non est nihil. Præterea definitur à Philosopho, ergo non est nihil. Illud quoque vrget, quod divini philosophi defendunt, per *tenebras, quæ erant super faciem abyssi, privationem*

Lib. 2. cap. 3. de Generat. Animalium.

Huius lib. tex. 81.

Genes. 1.
In hymno trium puerorũ.

vationem intelligi, quæ tenebræ in sacris literis dicuntur esse, et *laudare nomen domini*: sequitur ergo quòd privatio non sit nihil. Quāvis in hoc textu ab Aristotele propriè et vi suâ privatio non ens dicatur; intelligendum tamen est, non sic non ens dici vt sit nihil, sed vt sit principium negatiuum, idque non simpliciter et contradictorium, sed privatiuum, quod idem cum materia privata numero accidente dicatur. Quemadmodum ergo vmbræ arte fabricatæ decus et gratiam addunt imaginibus, imaginumque coloribus suis locis distinctis, quæ tamen vmbræ nihil fere sunt respectu imaginum quas magis spectabiles et venustas reddunt: ita privationes, naturæ quasi tenebræ et vmbræ, quamvis sint respectu materiæ et formę fere nihil, naturam tamen in suis effectis magis perspicuam et notam efficiunt. Quid multis? vt vmbra gnomonis in horologio lucem splendidiorem; vt silentium vocis in musicâ cantum suaviorem reddit, non per se et ratione positionis, sed ratione oppositionis (quia *opposita iuxta se posita magis elucescunt:*) ita privatio naturæ opus illustrius efficit, non vi suâ et ratione entis positi, sed ratione entis negati, quod aliud in ipso instanti generationis sequitur.

Privatio eadē numero accidente cum materiâ.

Quæstio 12.
Argumentũ à simili.

Quæstio duodecima est, *Vtrum privatio sit forma solùm habenda non habita?* & *An remaneat post acquisitam formam?* Ne longiore filo orationis te (studiose lector) in labyrinthum traham, a simili hoc modo argumentum primum ducam. Vt tenebræ in aëre negantes lucem lucis adventu sic dissipantur vt successio fiat: ita privatio in materia delitescens negat formam, cuius accessu ita fugatur, vt nova statim concipiatur privatio, quæ veluti bellum in pace inter materiam et formam alit, virusque sic spargit, vt tandem divortium vtriusque fiat. Hinc colligas privationem esse propriè et per se in primâ materia negationem habendæ formæ, esse quoque in materia secunda negationem formæ habitæ, quippe hæc etiam forma non sine privatione tollitur. Exempli causâ *vita* non sine *morte*, *visus* non sine *cæcitate*, *lux* non sine *tenebris* aboletur. Cæterum cùm hoc loco privatio consideretur vt principium seu terminus a quo generatio incipiat, Aristoteles rectè & sapienter docuit esse propriè negationem formæ habendæ, ad quam vetitam et negatam vi quadam naturę agentis materia non invita trahitur. Sed quoniam hanc dubitationem ante attigerim, hæc nunc sufficiant.

Privatio in materia prima negatio est formæ habēdæ, in secũda autem habitæ.

De altera parte dubitationis alij dicunt cum Aristot. tolli privationem accessu formæ: alij tamen in re aculeos eiusdem relinqui asserunt.

runt. Nam aliter (vt aiunt) res natæ non interirẽt: quippe cùm privatio sit sola causa corruptionis; sequitur necessariò privatione penitus extinctâ radicitusque evulsâ, nullam luctam, nullam pugnam et certamen fore. Nam inter materiam et formam summa est consensio, et inviolata fides: si ergo non sit cauda privationis impressa; post nuptias formæ, in visceribus materiæ; nunquam nova fieret generatio. Nam quomodo fieret, cùm omnis generatio a priuatione termino a quo incipiat? at ab eo quod omnino non est incipere non posset. Si ergo omnino quoad actũ et quoad potentiam accessione formæ extirpetur privatio, præter primum concubitum materiæ et formæ nulla generatio, nulla corruptio erit. Concludam quæstionem. Vt igne per iniectionem aquæ excincto fumulus relinquitur, qui iterum facilè in ignem, aerem, aut aquam commutatur: ita privatione per accessionem formæ sublatâ: infigitur eiusdem stimulus in materia, a quo ipsa materia perpetuò a forma in formam pellitur. Sed hîc memineris (quæso) me eo animo et opinione esse, vt nõ existimẽ privationem esse solam causam istius motus in materia ad formam, sine vi quadam naturæ trahentis eam, vt supra docui. Nam quæ agendi potentia in materia est, cùm sit principium solum patiendi? quam vim aut animum (vt ita dicam) habet privatio materiam incitandi ad formam, cuius præsentia illius interitus et ruina erit? positâ enim formâ privatio tollitur. Est ergo alia vis externa et actiua, quæ materiam à lethargo suo excitet, et privationem vulnerantem aspectu formæ interimat.

Inter materiã & formã summa est consẽsio, & inviolata fides.

Superest nunc vna et postrema huius libri quæstio, quæ est, *Vtrum privatio sit principium intrinsecum generationis, non rei genitæ?* Classicum nemini philosophorum canam, sed recto procedam pede, idque sine omni strepitu; scopum potiùs itineris quærens, id est, in re qualibet veritatem, quàm inutiles et triviales movens controversias, in quibus hæc ætas nimium delectatur. Privationem principium esse constat; quare *An sit?* & *An sit principium?* hoc loco non disputo. Solùm nunc quæro, *An sit principium intrinsecum generationis?* vt plurimi ex Aristotele tueri videntur. Certe si *intrinsecum* sumas pro *vi sua* et *per se*, non equidem nego quin sit principium intrinsecum; at si intelligas pro parte aut causa compositionis reique compositæ, penitus hoc ipsum nego; quippe compositionem rei genitæ non ingreditur. Quòd verò sit per se principium generationis hinc constat, quia illud vnde per se generatio proficiscitur verè et propriè principium illius est: sed generatio per se oritur a privatione, vt à termino à quo: ergo privatio est per se principium generationis

Quæstio 13.

Privatio per se principium generationis non pars cõpositionis.

rationis. Maior constat. Minor probatur, quoniam generatio est *progressio à non ente ad ens*; hoc autem non ens materia non est, est ergo privatio. Hæc omnia dico, respectu generationis, non compositionis aut rei genitæ: nam respectu rei genitæ, est proculdubio principium per accidens. Si rationem desideres, lege Philosophum in 6. capite huius libri, vbi conditionem hanc vnam principiorum per se & vi suâ postulat, nimirum vt semper maneant: at privatio non semper manet, non est ergo principium per se privatio. Hinc addit apertè in eodem capite, per accidens esse principium: intelligit quidem per accidens esse principium compositionis, non generationis. Nam compositionis principia duo tantum sunt, materia & forma, quę manent in re compositâ, generationis vero tria sunt, duo scilicet quæ essentiam rei absoluant, & alterum quod transmutet, & hoc est privatio, quæ vulgò principium transmutationis dicitur. Concludam verbo. Vt vmbra terrę est causa eclipsis lunę, non quòd quicquam omninò constituat in ea, sed quia per accidens nostrum aspectum & illius lumen impediat: ita privatio est principium rerum, non quòd in illis essentiam absolvat, sed quòd per accidens causa sit trahendi materiam & formam, cuius tamen actum & lumen in existente materiâ penitus obscuravit.

1. Phys. cap. 6. tex. 50. & 66.

Distinctio primæ quæstionis, Vtrum materia prima à Deo creari probetur secundùm philosophiam?

Materia prima consideratur dupliciter

1 Physicè secundùm ordinem naturæ, & sic, vt ars quæ imitatur naturam semper primam aliquam materiam postulat, quæ aut vi naturæ, aut vi artis rebus fabricandis subiicitur: ita natura illa vniversalis physica quæ in materiam & formam dividitur, primum aliquod principium requirit, à quo omnis generatio primò, & in quod omnis resolutio vltimò fiat. Hoc autem principium primum appellant, non quòd non sit aliquid aliud in alio genere eodem prius, (omnes enim verè philosophi agnoscunt Deum authorem omnium) sed quia naturaliter hoc primum principium aliunde non sit, quod metaphysicè esse non negant; & quia ab eodem in hoc Olympo stadioque naturæ omnia physica effecta secundùm fatalem ordinem, motum, & connexionem causarũ generentur.

1 Divinam philosophiam, in qua Moyses summus propheta, & omnium historicorum pater, plenus Deo, (cœlesti dictante spiritu) docet, mundum omniaque in eo ex nihilo creari: & proinde materiam primam creatam esse concludo, quam divinus propheta *terram inanem & abyssum* vocat.

Meta-

2 Metaphysicè, idq; vel secundùm.

Humanam philosophiam, quæ vltra naturā communē sapiens, rationibus suadet

1. Ab hypothesi necessariâ; quia si materia ex nihilo non crearetur, sequetur suum esse habere vel à seipsa, vel ab alio principio naturali priùs existente; sed à seipsa suum esse habere non potest (quia sic nihil habet) nec ab alio prius existente naturaliter principio, quia est ipsa primum, ergo ex nihilo creatur.

2 A proportione seu comparatione; quia materia prima res quidem remotissima est ab omni actu, tantùm virtutem agentis requirit ad suum esse, quā maior esse nō potest: hæc autem virtus soli Deo cōvenit, qui in creatione medio non vtitur.

3 Ab authoritate philosophi octavo Physicorum, li. etiā de Mundo & in Metaphysicis; vbi Deū sępe causā & effectorē rerū omniū appellat. Si omniū, ergo materię primę, eiusdémq; non vi naturæ, sed sine medio; quia vltra vires naturæ agit.

4 A modo subsistendi, quia secūdū philosophū Deus solùm æternus est simpliciter, & simpliciter solus per se subsistit: materia ergo prima suam subsistentiam respectivā à Deo habet, & per consequens creatur.

5 A nominibus & adiūctis Dei apud Philosophū, qui Deū causam primā, ens primū, Agēs liberrimū, authorē omniū, spiritū infinitū, naturā naturantē, summū bonū, ineffabilē essentiā, motorem sempiternum, opificē mundi, cui immensa potentia, sapientia, providentia attribuuntur, quę omnia & singula arguunt & concludunt, non solū materiā, sed vniversū mundum ex nihilo creasse Deum.

Opp. *Creatio humanam rationem & philosophorum scientiam superat, solamq; fidē requirit: ergo inanis & otiosus est hic conatus tuus, vbi cōtendis ex philosophia & ratione illud demonstrare, quod solā fide creditur. Antecedens probatur, quia in creatione (qua est productio rei ex nihilo) maxima virtus divina causa requiritur, qua ratione apprehendi non potest, discuti non debet.*

Resp. *Respondeo in opere creationis rationem humanam cæcutire, & totā philosophiam obstupescere, attamen & ratio & philosophia, sui luminis eclipsi factâ,*

factâ, cùm diutius non possint à causis res demonstrare; coguntur altius assurgere, & magna mysteria vltra suos limites in philosophia divina agnoscere, sic Deum vnum, eundemq; infinitum & immensum esse agnoscant, & si agnoscant Deum, cur creationem illius propriam actionem non agnoscerent? & quamvis rationem & philosophiam (vt ais) hoc opus divinum superet, ex ratione tamen & philosophia probari potest quòd sit, licèt de modo non constet.

Opp. Materia prima est primum principium: ergo si creetur, aliud principium prius primo erit, quod videtur absurdum.

Materia prima physicum, nõ metaphysicum principium.

Resp. Levissima est hac obiectio. Sed respondeo materiam primam esse primum principium physicum, non metaphysicum, vt ipse Aristoteles fatetur: non ergo absurdum est, confiteri aliud esse principium prius in alio ordine & genere causæ.

Opp. Contradictio in Deum non cadit, ergo materiam primam non creavit Deus. Antecedens constat omnium philosophorum consensu; Argumentum tenet, quia ens & non ens sunt contradicentia, sed in creata materia sunt ens & non ens, ergo in creata materia sunt contradicentia. Minorem probo, primùm quod sit ens, quia materia esse dicitur, tum quòd sit non ens, & quia privatio eadem numero cum materia manet, & quia forma, quæ adhuc omnino non est, à materia fluit; at tã privatio quàm forma adhuc non subsistens, à Philosopho non entia definiuntur.

Resp. Contradictio in Deum non cadit, neq; contradicentia in eodem numero subiecto creat: respondeo ergo privationem non esse non ens simpliciter, nec formam naturalem quæ in materia ante existentiam suam oblitescit.

Nam privatio non negat materiam esse, sed præexistentiam formæ futuræ seu habendæ negat, idque non contradicentium more, vt omnino non sit, sed ex parte; quia non attonitam reddit materiam, sed excitat potius: vnde generatio incipit, quâ forma acquiritur, cuius granum solum in potentia materiæ fuit; germenq;, folium, & fructum habet cùm privatio desinat.

Opp. Æternitas mundi, & æternitas materiæ cum mundo, quæ defenduntur à Philosopho, arguunt illum nunquam de creatione materiæ somniasse, ergo novus es orator, & parum subtilis disputator ex illo de creatione: Ratio tenet quia æternitate nihil est prius, si ergo materia sit æterna, à nihilo nunquam incepit, & ex consequenti nunquam creabatur.

Non negat Philosophus metaphysicè ex nihilo aliquid fieri.

Resp. Frigidè & dissolutè opponis, verborum strepitu aerem solùm diverberas, & vmbras captas: primum enim hoc loco non quæritur, An Aristoteles creationem materiæ aut mundi docuerit? sed An ratione ex philosophia probari possit? præterea, licèt philosophus vi rationis & naturæ physicæ ex nihilo nihil fieri posse demonstret, natura tamen (vt ita loquar) naturantis, & metaphysica manu & potentiâ fieri posse non negat: imo probat, cùm animam humanam omnemque incorpoream substantiam à Deo immediatè

mediatè, id est, sine medio & sine subiecto praeexistenti fieri & conservari doceat: & cur quaeso non adiungam materiam primam quae essentiam habet, nec à seipsa, nec ab alia vlla causa priore physica, cum ipsa sit prima? à metaphysica vero habere potest, quae verissimè causa causarum, & omnium prima dicitur.

Opp. *Si creetur materia, tum incipit in tempore aut sine tempore: non in tempore; nam tempus est mensura rerum caducarum, ex vertigine cœli solisq; deducta, at neq; materia est res caduca, neq; à motu cœli dependet, qui tum non fuit, quippe abyssus, idest, materia prima, ante creationē aliorum omnium fuit, non ergo creabatur materia in tempore; neq; certè sine tempore, quia creata incipit esse, at incipere tempus arguit: ergo sine tempore non creatur.*

Resp. *Addidisses aliud membrum in divisione tua, nempe (cum tempore) nam non esset absurdum putare, materiam & tempus simul creasse Deum, & sic nec sine tempore, nec in tempore completo, sed cum tempore iam incheato incepit materia. Alij existimant materiam non omnino indigere temporis mensurâ, quia generabilis & corruptibilis non est: caeterum cum materia sit, (vt docet Philosophus) causa corruptionis, & ipsa mensura motus secundùm prius & posterius (sic enim definitur;) non video rationem, quin dicam aut cùm tempore, aut in tempore, idest, in primo temporis puncto incepisse.*

Materia cum tempore creata.

Distinctio secundae quaestionis, Vtrum materia sit in rebus omnibus naturalibus?

Materia demonstratur esse in rebus omnibus naturalibus, vel

1 Ab inductione rerum omnium naturalium, quae necessariò constant ex duabus partibus, materiâ & formâ: intelligendae sunt res illae naturales, quae per se & vi suâ sic dicuntur, quales sunt corporeae substantiae, simplices vel mixtae, eaedemque perfectae vt *animal, homo*; aut imperfectae, vt *halitus*, *vapor*.

2 A lege naturae, quòd nihil ex nihilo fiat secundùm ordinem naturae, quae in materiam & formam dividitur.

3 A comparatis, quia vt est in summo gradu omnium entium purissimus, idemque actus in omnibus, & vbique subsistens, nullius indigus omniumque formarum effector: ita in infimo gradu est vna potentia omnium egena, omniumq; formarum capax, per se omnino rudis, & rasa quasi tabula, nullam vim effectricem habens, ad omnia tamen naturae effecta necessaria.

4 A necessario, quia sine materia, nulla potest esse generatio rerum, nulla formarum ex illius potentia emanatio, nulla rerum & formarum in potentiam naturae resolutio: nam quae resolutio esse potest, si non sit materia in quam resolvatur?

Opp.

Opp. *Materia, vt docet Philosophus, est causa corruptionis, sed omnia naturæ effecta non corrumpuntur: ergo omnia non ex materia constant, et ex consequenti materia non est in omnibus rebus naturalibus. Maior est in textu: minor constat, quia cœlum est effectum naturæ, et tamen cœlum non est corruptibile.*

Resp. *Scio esse quosdam qui somnient cœlum non constare ex materia illa ex qua hæc inferiora constent; sed dico constare, vt postea in libris de Cœlo declarabitur. Quod vero non corrumpatur, hoc non contingit ex materia quæ semper vermem quasi cariosum in se continet, causam corruptionis; sed quia vi activâ vniversalis naturæ in cœlum talis inducta sit forma, quam omnium inferiorum formæ non possunt eneruare; neque convenit vt id agant, cùm secundùm providentiam naturæ aliæ omnes formæ à cœlesti forma effectiuè generentur;* sol *enim &* homo, *id est, maior et minor mundus generant omnia.*

Incorruptibilitas cœli non est ab eiusdē materia, sed à forma.

Opp. *Privatio non est in cœlo: ergo non est materia prima. Ratio tenet, quia privatio est semper eadem numero cum materia. Antecedens constat, quia privatio nunquam est otiosa donec aliam formam introduxerit.*

Resp. *Dixi esse in omni materia vermem quasi cariosum, per quod adiunctum intellexi privationem, sed venenatus dens eiusdem vermis in cœlo frāgitur præsentiâ excellentis formæ, quæ neq; illius sparso veneno, neq; alio agente vllo naturali superari potest.*

Opp. *Materia prima in re nulla naturali inest: ergo non est in omnibus; Antecedens probatur, quia materia in re naturali posita, est secunda, non prima, est formata, non confusa & inanis formæ, vt in materia prima requiritur: nisi ergo nascentibus rebus naturalibus noua prima materia generetur, prima materia in omnibus non erit.*

Resp. *Cùm materia prima dicatur inesse omnibus, non ordo sed substantia illa intelligitur quæ prima materia dicitur. Quare etsi secunda & signata materia sola insit in re qualibet existente, materia tamen prima inesse dicitur, quia materia prima & secunda non re sed solùm ratione differant.*

Materia prima non quoad ordinem sed quoad substantiam inest in omnibus.

Opp. *Materia secunda corrumpitur; sed materia prima vt docet Philosophus nec generatur nec corrumpitur: ergo materia secunda non est re eadem cum materia prima.*

Resp. *Sæpe docuimus aliquid re idem esse vel simpliciter & absolutè, vel ex parte & inchoatè; dicimus materiā primā & secūdā idem ens esse nō simpliciter sed ex parte. Alij dicunt formas in secunda materia corrumpi solū, materiam autem (quæ propriè secunda dicitur) non corrumpi, sed resolui in primam: & sic resolutio non esset corruptio sed reversio materiæ in seipsam. Verumenimuerò cùm secunda materia non sit eadem numero cum prima, nō video quomodo eadem numero resolvatur.*

Materia quomodo corrūpi dicitur, quo modo non.

Opp.

Opp. replicant. *Vt deletâ imagine Cæsaris aut alterius rei ex cerâ, eadem cera numero manet quæ antea fuit: ita extinctâ formâ, eadem numero materia manet quæ antea fuit: ergo non est absurdum docere materiam secundam non corrumpi, sed resolui seu redire in materiam primam.*

Resp. *Agnosco eandem ceram, id est, eandem substantiam ceræ manere exemptâ formâ, eadem tamen res numero propriè non dicitur, quia res qualibet suum esse & nomen à forma habet, & ita est in secunda materia, quæ ideo signata dicitur, quia sub forma res alia est quàm cùm forma removetur.*

Opp. *Multæ sunt res naturales quæ ex materia non constant: ergo materia non est in omnibus rebus naturalibus. Antecedens probatur, quia quantitates, qualitates, & actiones corporum sunt res naturales, & tamen nullam materiam sortiuntur.*

Resp. *Quantitates, qualitates, actiones, aliaq; accidentia physica res naturales dicuntur, non per se, sed ex consequenti; quia temperaturam eorum corporum in quibus insunt consequuntur. Sed in hac quæstione res naturales primi ordinis intelliguntur solùm.*

Accidentia sunt res naturales ex consequenti, non per se.

Distinctio tertiæ quæstionis, Vtrum sit vlla vera definitio materiæ primæ? & Quomodo sub intelligentiam cadat?

Cognitio materiæ primæ est vel

- 1 Physica, quę essentiam materiæ spectat, in qua considerantur
  - 1 Nominis distinctio in materiã
    - 1 Naturalem, quæ est vel
      - Prima.
      - Secunda.
    - 2 Artificialem, quæ arti subiicitur.
    - 3 Analogicam, quæ proportionem veræ materiæ habet; sic genus est materia speciei.
  - 2 Definitio quę est etiam
    - 1 Physica, & sic est natura seu naturale principium simpliciter passivum, quod rebus à se natis per se inest, vnde omnium primò facta est generatio, & in quod vltimò facta est resolutio.
    - 2 Analogica, & sic est vterus naturæ, abyssus & chaos rerum, formarum helluo, vmbra remotissima primę causæ, rudis potentia entis, rasa tabula, radix essentiæ.
- 2 Metaphysica, & sic materia definitur abstracta umbra primæ causæ mente solùm comprehensa, vel principium à Deo creatum, seu primum subiectum omnium corporum in potentia naturæ.
- 3 Analogica, quæ communis est cognitioni physicæ & metaphysicæ, hinc cùm difficillima res sit cognitu prima materia, ad illius demonstrationem apertiorem efficiendam similibus vtimur; quibus illius abstrusa natura magis constet. Sed satis hæc omnia in discursu patent.

Opp. *Principia definiri non possunt: ergo inanis est quæstio* An sit vera definitio materiæ primæ? *Antecedens probatur, quia nihil est prius principio; at partes definitionis priores esse debent suo definito.*

Definiuntur principia à posteriori.

Materia quid.

Resp. *Vt demonstratio, ita etiam definitio aliquando à posteriori traditur: quamvis ergo principia definiri non possint à priori, definiri tamen possunt à posteriori, & sic hoc loco materia definitur, vt sit id* ex quo quippiam fit, nō per accidens sed per se, vt è subiecto primo.

Opp. replican. *Definitur materia vt sit* natura *aut* principium, *quæ duo sunt priora & cōmuniora ipsâ materiâ: ergo à priore definiri potest principium. Antecedens constat, quia natura & principium alijs etiam principijs præterquam materiæ conveniunt.*

Resp. *A parte definitionis fallaciter disputas ad totum. Nam etsi in descriptione sit genus prius specie quæ definitur, proprietas tamen quæ est altera pars descriptionis est posterior. Præterea etsi nomen naturæ aut principij sit cōmunius materia, quia latiùs diffunditur, non tamen est prius ordine naturæ, quia non est univocum. Ens enim est communius substantia & accidente, rectè tamē & univocè prius ordine naturæ non dicitur, neq; genus verum in aliqua definitione haberi potest.*

Opp. *Vera definitio excludit omnia & singula à re definita; sed hæc definitio non excludit: ergo non est vera definitio. Minor probatur, quia efficiens causa esse potest subiectum à quo primùm res oriuntur. Sic prima substantia est efficiens causa & subiectum à quo accidentia primùm fiunt. Præterea privatio est primus terminus à quo generatio incipit, vt in textu docet Philosophus. Postremò quomodo forma excludatur per hanc definitionem, nō video, cùm ex forma non minùs quam ex materia res naturalis constet.*

Accidentium materia est in qua, non ex qua.

Resp. *Prima substantia à prima materia excluditur. Nam etsi prima substantia sit subiectum ex quo fluant accidentia, non est tamen primum subiectum ex quo fiant. Nam accidentia materiam non ex qua fiunt, sed materiam in qua sint dicuntur habere. Privatio etiam excluditur, nam etsi sit terminus primus generationis, in re tamen genita non inest per se, vt materia inest. Forma etiam excluditur, quia materia definitur primum subiectum, forma autem non est subiectum rerum. Nam vt cum veteribus loquar, materia est* ex qua, *forma autem* per quam, *efficiens causa* à qua, *finis* propter quam *res naturales fiunt. Artis deniq; materia excluditur, quia additur hoc verbū* primò *in definitione materiæ. Artis enim opera ex materia secūda non primâ fabricantur.*

Quatuor causarum definitiones.

Opp. *Oportet accedentem ad scientiam principijs credere, eorumq; rationem non quærere: ergo non est opus materiam primam definire. Præterea Arist. 6. Ethicorum,* intelligentiam *inter virtutes mentis definit habitum esse credendi principijs in qualibet scientia, non curiosè investigandi eorum ratio-*

nem: non ergo opus est ut materia aut exactè definiatur, aut sciatur, sed ut credatur esse.

Resp.

Fatendum est, satis esse in qualibet scientiâ ut credas principijs, & curiose eorum rationem non quæras. Verùm quoniam duplex est ordo sciendi, scilicet naturæ à causis, & disciplinæ ab effectis, Philosophus posteriorem ordinem reliquit probandi principia, ne vel in credendo difficiles, vel in negando audaces, scientias sapientiæ filias corrumpant & quasi meretrices reddant. Quamvis ergo intelligentia sit virtus mentis, qua credamus principia esse, quaque præditi raro aut nunquam contra negantes principia disputemus, sapientia tamen & philosophia iubent, potius quàm stellæ, id est, scientiæ cadant, ut fulminibus philosophorum, id est, demonstrationibus ab effectis rerum petitis scientiarum contemptores prosternamus, eosq; invitos ad credendum principijs pertrahamus. Principia probantur ab effectis.

Opp.

Modus intelligendi materiam est per formam solum: ergo nimis es curiosus qui alias vias intelligendi quæras. Antecedens probatur authoritate D. Thomæ, Averrois, Aegidij, & aliorum qui constanter affirmant materiam secundùm essentiam absque forma cognosci non posse. Ratione hoc ipsum probatur, quia materia est quiddam relatum ad formam, at unum relatorum non cognoscitur sine altero. Quòd materia & forma sint relata sic probo, quia potentia & actus sunt relata, materia autem potentia, & forma actus dicitur; at potentia sine suo actu non cognoscitur: ergo nec materia sine forma. D. Thomas. 1. p. q. 87. art. 1. Averrois li. 4. comment.

Resp.

Materia prima consideratur vel per simplicem intellectum, vel per compositum; ab illo cognosci potest sine forma in propria essentia, ab hoc non potest. Ad rationem ergo dico, quod D. Thomas intelligat materiam actu existentem in relatione ad formam, non per se subsistentem in propria essentia sua, quæ pura potentia est; inanis & vacua omni formâ. Et certè hoc modo variæ traduntur rationes intelligendi eam, nunc removendo omnia quæ actum significant, & concludendo illud esse materiam quod non est actus, vel addendo omnia quæ quovis modo significant potentiam, & cùm ad primum potentiarum gradum perveneris, existimes te attigisse scopum materiamq; quam quæris invenisse. Nam ut ratio est videndi tenebras sine lumine: ita modus intelligendi materiam per se est sine actu in potentia natura. Materiæ essentia cognoscitur per intellectum simplicem non compositum.

Distin-

Distinctio quartæ quæstionis. An materia & prima potentia re differant?

Potentia materię est, vel

1 Prima, quæ definitur vis quædam passiva materię primæ, qua redditur apta ad recipiendā formā, & hęc probatur eadem naturâ cum materia prima, non absolutè sed inchoatè.

1 Ab authoritate Philosophi 2. de Anima, vbi docet primam potentiam cuiusq; rei esse eandem cū re cuius est potentia, sic *sensibile* idem cum *anima sensibili*, sic *rationale* idem cum *anima rationali*.

2 A definitione materiæ primæ, quæ sæpe definitur potentia prima capax formarum.

3 A comparatis, quia forma est realiter actus, & proinde materia est realiter potentia; intelligo per hoc verbum *realiter* non absolutè, sed inchoatè idem; nam materia est aliquid præter potentiam.

4 Ab hypothesi, nempe si materia & potentia realiter differrent, res composita ex sola materia & forma nón coalesceret.

5 A distributis, quia materia neq; est actus, neque aliquid ex potentia & actu; sequitur ergo quòd sit realiter potentia.

2 Secunda, quæ definitur vis quædam activa (vt multi volunt) materiæ secundæ seu signatæ, quæ cohæret cum forma, quæque formâ deletâ in primam potentiam redit, à qua radice primum ortum habuit.

Opp.

Videris quidem in hac quæstione vnum valde absurdum insinuare, nempe materiam primam esse aliquid præter meram potentiam, quod planè contra Aristotelem authorem tuum, & D. Thomam interpretem tuum defendis. Nam ille lib. 1. de Generatione cap. 3. ait totam materiæ rationem esse potentiam, hic verò præter potentiam appellat nihil.

1. Contra gẽtes cap. 43.

Resp. *Si moveas hoc dubium* Vtrum materia prima sit præter potentiam suam nihil? *respondeo verbo, esse præter potentiam suam aliquid. Nam et si defendam hoc loco illas reipsa non differre si vtramq; inchoatè consideres, absolutè tamen differre affirmo; Quippe materia prima est principium, potentia non est; materia prima est subiectum formæ, potentia autem non est; materia prima* natura, *potentia verò* naturalis *non ipsa* natura *dicitur; res omnes naturales ex materia constant, at ex potentia materiæ non constant; materia manet sub forma, at formâ acquisitâ potentia desinit; sit vltima rerum resolutio in materiam, non in potentiam materiæ; seclusâ quantitate (vt antea docuit Philosophus) in reales partes dividitur materia, at potentia sine ope materiæ partes non habet; postremò materia ens per se subsistens, potentia verò non ens per se subsistens, sed vis quædam entis definitur: Est ergo materia aliquid reale præter potentiam, realiter tamen & ex parte idem, vt* anima rati-

Materia & potentia eadem sunt inchoatè non absolutè. Multiplex discrimen materiæ & potētię.

onis

onis compos, & potentia rationalis.

Opp. *Materia prima est ens actu; imo cum sit ens actu est in essentia sua bonum: ergo aliquo modo actus. Est actus natura: ergo non nuda potentia. Non est nuda potentia: ergo realiter materia & potentia non sunt vnum.*

Resp. *Vincula istius catenæ non sunt firma. Concedo equidem materiam esse* ens actu, *potentiam quoq;* rem actu *esse non nego; quid multis? concedo vtramque bonum quiddam esse si essentiam spectes (nam* omnia quæ fecit Deus valde bona in essentia erant) *caterum hinc non rectè concludis materiam esse actum; quippe multa sunt* actu *entia & bona quæ non sunt* actus, *vt* sensibile, vegetabile, rationale, *omnesque potentiæ rerum; & sic materia prima & illius potentia sunt quidem res* actu *in essentia sua, at* actus *dici non possunt. Ad vltimam ergo conclusionem, dico materiam esse nudam potentiam si absentiam formæ, non esse nudam potentiam si essentiam propriam spectes. Sic in potentia ad formam est rasa tabula, & eadem cum potentia, est tamen reale aliquid præter hanc potentiam, si in simplici sua essentia consideretur.* Genes. 1. Materia & potentia sunt res actu, non actus.

Opp. *Non est omnino aliqua potentia materiæ primæ: ergo de lana caprina hîc disputatur. Antecedens probatur, quia si esset potentia omnino, eademq; partim vna, partim diversa ab eadem, sequeretur materiã non esse ens simplex, cùm duo, eademq; ex parte diversa, in vno continerentur.*

Resp. *Vnitas simplicis essentiæ non tollitur varietate, si varietas aliud numero in in ipsa essentia non efficiat. Exempli gratiâ,* vis intelligendi *aliquâ ex parte ab* intellectu *differt, & tamen vnam essentiam eandemq; simplicem vtriusque vides; imo tres potentiæ animæ; nimirum* intellectus, voluntas, memoria, *aliquo modo ab* anima ipsa *differunt, sunt tamen vnitæ vna anima, eademq; simplex in essentia sua: ita hæc potentia primæ materiæ differt, quia non est omni ex parte eadem, realiter tamen vna eademq; est & simplex essentia vtriusque, vi primæ naturæ mota ad formas capessẽdas rerum.* Potentia & materia differunt realiter, non tamen simpliciter sed ex parte.

Opp. *Materia nihil aliud est quàm pura potentia: ergo erras cùm contrarium defendas. Antecedens probatur quia non est actus omnino, vt ais, nec ex actu & potentia concreta: est ergo pura potentia, & proinde simpliciter & omnino materia & potentia materiæ sunt ens numero & naturâ idem.*

Resp. *Parum attendis; Nam etsi dico materiam non esse actum, neque ex actu & potentia concretã: actu tamen rem esse dico. Neq; illud quod infers in principiis est verum, quòd ideo sit vel actus, vel potentia, vel quiddam ex vtroque compositum; quippe res aliqua esse potest quæ non sit actus*

quia caret forma, nec potentia simpliciter, quia est actus aliquid in potentia ad actum & perfectionem suam; & sic materia prima est neque actus, quia vacat formâ, nec pura potentia, sed ens (vt ita loquar) potentiale, id est, ens aptum & docile per innatam suam potentiam ad recipiendam formam, quæ vi vniversalis naturæ in eam sic quasi ceram præparatam inducitur.

Materia ens potentiale.

Opp. *Potentia activa videtur magis eadem esse cum re cuius est potentia, quàm potentia passiva; sed est in materia prima potentia quædam activa: ergo illa magis videtur esse realiter eadem cum materia, quàm hæc passiva de qua nunc loqueris. Maior constat, quia activa potentia est semper dignior passivâ, magisque formalem essentiam rerum sequitur. Minor probatur, quia in materia prima est potentia appetendi formam, sed appetere formam est agere: ergo potentia appetendi formam est activa, vt à Coniugatis hoc argumentum docet.*

Resp. *Hoc totum aliquid esset, si activa potentia in materia prima emineret; sed non eminet. Nam illa potentia appetendi formam est nihil aliud quàm inclinatio vel aptitudo ad recipiendam formam. Quòd verò excitetur materia aliquando, non à consopita & passiva hac potentia contingit, sed ab activa potentia vniversalis naturæ illam moventis evenit, quæ activa potentia in horologio totius vniversi veluti gnomon est, qui motum solis, id est, nutum primæ causæ, & providentiam Dei directè sequitur, omniaque in secundis causis & effectis disponit, vt sapientia æterna sedens ad puppim iubet.*

Appetitus materiæ excitatur à potentia activa naturæ vniversalis.

Opp. *Omnis potentia est aut subiectiva aut obiectiva, vt aiunt; sed materia nec est realiter eadem cum potentia subiectiva nec obiectivâ: ergo est realiter eadem cum nulla. Minor constat, quia materia prima est semper vacua formâ, eadem ergo cum potentia subiectiva non est. Neque est cum obiectiva, quia vna conditio huius potentiæ est,* vt res non sit, sed esse possit; *materia autem prima* est, *ergo cum potentia obiectiva realiter eadem non est.*

Resp. *Materia prima est eadem realiter cum potentia subiectiva, non quòd semper in propria & simplici sua natura subijciatur formis, sed quòd subijci quidem possit, & hoc est satis ad potentiã rei. Potentiæ enim subiectiuæ duæ sunt conditiones, vna* vt res sit cuius potentia est, *ideo ea quæ non sunt non dicuntur esse in potentia subiectiva,* vt eclipsis futura: *altera* vt aliquid possit recipere; *unde Deus non est in potentia subiectiva, quia nihil ad sui perfectionem recipit. Verumenimverò cùm hæ duæ conditiones in materiam primam cadant, rectè*

Potentiæ subiectivæ duæ sunt conditiones.

materia

materia prima eadem cum potentia subiectiva dicitur; non est autem in potentia obiectiva, quia huius potentiæ conditiones ei non conveniunt. Nam una est vt res cuius potentia existit non sit, *at materia est; altera* vt esse possit, *unde* Chimæra *in hac potentia non est, quia tale monstrum in rerum natura obiectum esse non potest.*

Potentiæ obiectivæ duæ etiam conditiones.

Distinctio quintæ quæstionis. An materia prima esse possit inanis omni forma? & An vi propriâ formam appetat?

In materia 2 cōsiderantur
- 1 Habitus naturæ, idemq; vel
  - 1 Simplex, & sic esse potest sine omni forma, vt probatur
    - 1 A definitione materiæ, quæ docet eā esse ens in sola potentia ad formam.
    - 2 Ab ordine, quia materia est prior formâ: q̧ non esset si semper formæ subiiceretur.
    - 3 A natura formæ, quę ex potentia materiæ educitur; potest ergo materia esse sine forma, vt mater parturiens sine filia.
    - 4 A simili, quia vt cera potest esse sine imagine: ita materia sine forma.
    - 5 Ab identitate potentiæ, quæ arguit esse propriè in potentia ad formam.
    - 6 Ab authoritate Augustini, qui per *terram inanem* in creatione, materiam primam in potentia ad formas intelligit. Gen. 1.
  - 2 Compositus, & sic est ens actu formatum, quod sine forma esse non potest.
- 2 Appetitus, qui est vel
  - 1 Internus, & sic est nihil aliud quàm passiva potentia, aptitudo, vel inclinatio ad recipiendas formas.
  - 2 Externus, quo excitatur materia ad appetendam formam, propter
    - 1 Perfectionem formæ, vt ab illa materia perficiatur.
    - 2 Actionem, vt per illam existat.
    - 3 Constitutionem rerum, vt copulâ factâ res aliæ fiant.
    - 4 Successionem & conservationē rerū, quæ esse non possent si in ipsa generatione materia formas non appeteret.

Opp.

Quæ sunt vnū numero & naturâ non possunt seperari: sed materia & forma sunt vnum numero & naturâ: ergo materia & forma non possunt seperari. Maior constat, quia idem à seipso non divellitur. Assumptio probatur, quia vnio materiæ & formæ vnitas rei est, primaq; societas naturæ quæ distrahi & divelli non potest, quia res vna est mysterio naturæ vt vir *&* vxor mysterio gratiæ. *Hæc si ita sint, materia non est sine forma.*

Res. *Licet in re tertiâ effectâ materia et forma sint vnū numero & naturâ per vnionem, quæ prima copula & societas naturæ dicitur, materia tamen*

Materia & forma in cõposito sunt vnum subiecto, in sua natura & simplici intellectu.

& forma divisim considerata aliter se habent, & simplici intellectu rectè separari possunt; & sic materia antequam forma cupiditate & amore ardeat, in propria essentia subsistit sine forma, ita tamen vt semper sit in potentia ad formam, donec per vnionem & amplexum nova rerum generatio fiat: at tum quidem agnosco similitudinem tuam; quæ tametsi per omnia non teneat, pulchrè tamen docet quomodo materia & forma vnum numero & naturâ sint.

Opp. *Materia & forma sunt relata secundùm esse, vt potentia & actus: ergo materia non est sine forma, nec forma sine materia. Antecedens probatur, quia materia est formæ materia, & forma est materiæ forma.*

Materia & forma non sunt verè relata.

Resp. *Non sunt relata simpliciter secundùm esse, si vtrumq; pro rebus intelligas; nam non mutuò se ponunt, nec posita se mutuò perimunt. Nam etsi forma non possit esse sine materia, materia tamen potest esse sine forma, vt cõstat in* embrione *respectu* animæ humanæ, *& in* semine *respectu* plantæ *animâ vegetatrice prædita.*

Opp. *Materiam esse sine forma implicat contradictionem: ergo materia sine forma esse non potest. Antecedens probatur; quia implicat materiam esse in pura potentia, & non esse in pura potentia, quæ sunt contradicentia. Nam in eo quod dicitur esse, actus insinuatur, & sic non est in pura potentia; at in eo quod dicitur esse sine omni forma, innuitur esse in pura potentia: & sic in potentia esse, & non esse in potentia demonstratur.*

Aliud esse actum, aliud esse actu.

Resp. *Fallax argumentum est: nam separas ea quæ sunt copulanda. Neque illud verum est, quod esse materiã actum significet, vt tu somnias, sed vt significet materiam actu esse. Aliud enim est esse actum, aliud actu esse, vt anteà docuimus.*

Opp. *Fieri non potest quin res creata in se respectum ad creatorem habeat sed (vt ex philosophia docuisti) materia prima creata fuit: ergo materia prima respectum ad sui creatorem habet. Cæterum hic respectus in materia actus est: ergo materia non est sine actu, id est, non sine forma aliqua.*

Resp. *Si per* respectum *inhærentem aliquam formam aut externam, aut internam intelligas, negamus talem esse in materia prima; at si per* respectum *intelligas potentiam illam passivam (quam sigillo suo in creatione materiæ impressit Deus) libenter concedimus inesse respectum; nõ tamen est hic respectus actus, sed nuda potentia; veluti cera temperata ad ideas & imagines naturæ recipiendas, si chirographo primæ naturæ consignetur: quare non obstantibus istis materia potest esse sine forma.*

Opp. *Dato & concesso hoc vno, quòd duæ materiæ separentur à formis, manet tamen in illis binarius numerus; qui est quadã forma & actus in*

quantitate

quantitate: ergo non datur materia sine forma.

Resp. *Iste binarius numerus duarum materiarum quæ separantur à formis, propriè non est realis quantitas, sed mente solâ concepta mensura rerum, quæ nunc reversæ in materiam primam numero aut naturâ non distinguuntur.*

Contra secundam partem quæstionis.

Opp. *Appetitus arguit præesse cognitionem rei quæ appetitur; sed in materia prima non est cognitio formæ: ergo formam non appetit.*

Resp. *Appetit materia formam, non vt intellectus appetit; quippe appetitus intellectus differt ab intellectu, nempe voluntas quæ non appetit sine præcognitione rei quam appetit: neq; appetit materia vt appetitus sensitivus qui interiectâ cognitione sensitivâ semper fertur ad obiectum; sed appetitus materiæ est, vt antea docuimus, inclinatio materiæ, & quidam instinctus ad perfectionem suam.* Appetitus materiæ qualis.

Opp. *Nihil appetit perniciem sibi; sed materia appetendo formam appetit perniciem sibi: ergo materia non appetit formam. Minor constat, quia diutiùs materia prima non dicitur, cùm suo appetitu forma acquiritur.*

Resp. *Tametsi materia prima sit in suo genere entis perfectum aliquid, est tamen respectu actus, formæ, & compositi ens rude & infirmum: appetit ergo formam vt perficiatur. Quòd verò deponat hoc nomen* materiæ primæ *non refert, nam nomẽ pluma est, non essentia. Acquisitâ enim formâ materia perfecta in re manet, formâque deletâ redit in nidum & naturam suam, nisi in commutatione rerum ad aliam formam vi activâ universalis naturæ pertrahatur.* Materia suâ naturâ perfectum, respectu formæ & compositi ens imperfectum.

Opp. *Materia appetit formas aut quia illis caret, aut quia plures simul habere desiderat, aut quia earum quas habet societate & vnione vulneratur; sed non illas appetit quia illis caret, cùm semper sub aliqua forma sit; nec quia plures simul desideret, quas habere non potest; nec quia societate vnius vulneretur, cùm hoc sit à simplicitate naturæ alienum: sequitur ergo quòd omnino non appetat formam.*

Resp. *Materia omnem sine discrimine formam appetit, habitam & habendam; habitam appetitu delectationis & complacentiæ, habendam appetitu desiderij & cupiditatis; vt scilicet ex densis suis tenebris in maximã lucem, vt ex remota potentia in actum creantis veniat. Ad argumentum ergo dico, materiam carere formis, pluresq; desiderare semper, non quòd tædio vnius vulneretur, sed vt accumulatis formis perficiantur omnia, fiatq; reditus in primum actum, in quo omnia & singula conservantur.* Materia cur semper formã appetat.

Opp. *Res quælibet naturalis perfectissimo acquisito termino ad quẽ tẽdit, à motu cessaret, sed materia prima perfectissimâ formâ acquisitâ nõ cessat: ergo*

appetitus materiæ primæ res naturalis non est. Maior est Arist. qui docet quietem esse semper in vltimo gradu perfectionis. Assumptio probatur, quia appetitus materiæ acquisitâ formâ humanâ (quæ est divina & in omni perfectione absoluta) non cessat.

Scaliger exercitat. 18. Phys. 1. tex. 81.

Resp. *Scotus rectè quidem ait materiæ appetitum insatiabilem esse, nulloque termino claudi extensivè. Ratio est, quia licèt sit excellens & perfecta forma quam actu possidet, nisi alias etiam indiscriminatìm appeteret, aptaq; ad eas recipiendas esset, neutiquam vnius corruptio esset generatio alterius: quo philosophiæ & naturæ fundamento convulso, rerum species citò languerent, totumque ædificium naturæ rueret. Hinc Arist. materiam causam conservationis frequenter appellat, vt 2. de Generatione cap. 9. & in Oeconomicis cap. 3 vbi docet inductione formarũ novarum (quas materia appetendo recipit, & recipiendo appetit) vniversam rerum seriem totiusq; mundi machinam continuari.*

Scot. 1. d. 1. q. 1.

Distinctio sextæ quæstionis, An forma ab æterno vel tempore creationis sit coęva cum materia?

Triplex est sensus huius quęstionis:

- 1 Vnus quòd fuerit aliqua forma coęva cũ materia prima, & hic sensus probatur
  - 1 A natura formæ, quę non est minùs principiũ quàm materia, & proinde non minùs æterna: cùm principia secundùm Arist. sint æterna.
  - 2 Ab instantia cœlestis formæ, quæ æterna fuit.
  - 3 Ab æternitate mundi, qui sine forma esse nõ potuit.
  - 4 Ab anima mundi, quæ est forma formans omnia, actusq; omnium quæ ab æterno fuerunt.
- 2 Alter quòd materia consideretur vel secundùm
  - 1 Partes, & sic nunquam ab initio fuit vacua omni formâ.
  - 2 Totum, & sic ens propriè in potentia dicitur ad formam non actu formatam.
- 3 Postremus quòd in materia considerétur duo
  - Essẽtia simplex & propria: & sic probatur quòd forma non sit coęva cum materia
    - 1 Ab ordine constitutionis, quia materia debet præcedere formam: ergo non est coæva.
    - 2 A natura formæ quæ à materia fluit, & per consequens coæva esse non potest.
    - 3 A generatione rerum, quæ primùm à materia incipit, definitq; in formam.
    - 4 A definitione materiæ, quæ subiectum primum formæ dicitur.
    - 5 Ab intentione naturæ, quæ primam materiam superat.
    - 6 A potentia materiæ primæ, quæ frustra inesset si forma sit coęva cum materia.
  - Existentia quæ requirit actum, & sic materia in partibus nunquam fuit sine forma.

Ob-

Obſervatio.

Poſtrema pars diſtinctionis vitam quæſtionis maximè attingit.

Opp. *Idem vaniſſimè devolvis ſaxum; nam quid diſcriminis eſt inter hanc & vltimam quæſtionem? hîc enim quæris An forma ab æterno coæva ſit cum materia? illic quæris An materia vnquam ſit ſine forma? eodem modo & hîc & illic concludis: ludis ergo & vmbras venaris logomachiâ & tautologiã tua.*

Opp. Nodum in ſcirpo quæris *ſed omiſſis verbis, reſpondeo magnum diſcrimen eſſe inter hanc & illam quæſtionem; nam in illa agitur de ſubſiſtentiã ſolùm materiæ, in hac verò de exiſtentia formæ. In illa docetur quòd materia ſuapte naturâ ſit ſine omni forma, in hac concluditur quòd in exiſtentia ſua ſine forma non maneat in illa de naturali ſolùm forma, in hac de forma tam naturali quã univerſali (ſit illa anima mundi vel quæcunque alia) agitur: in illa modus quo forma fluit à materia, in hac modus quo forma cum materia ſubſiſtit quæritur.*

Opp. *Forma non eſt minùs principium quàm materia prima, imò ab Ariſt. præſtantius, nobilius, & divinius principium dicitur: ergo ordine eſſentiæ poſterior non eſt, & per conſequens vel eſt cum materia coæva, aut illa prior. Præterea Ariſt. principia æterna exiſtimat eſſe: ergo forma coæterna eſt cum materia.*

Lib. 2. de Generat. Animal. cap. 1. Phyſ. lib. 8. tex. 16.

Reſp. *Forma non eſt minùs dicenda principium quàm materia reſpectu generationis, imò perfectius, nobilius, & divinius principium eſt, quia eſt actus, & in eo ſimilius principium primæ cauſæ, quæ ſimpliciſſimus & puriſſimus actus dicitur. Cæterùm ſi ſimplici intellectu ſeiunctìm hæc duo principia inter ſe conferantur, materia præcedit ordine ſubſiſtendi formam. Quòd vrges principia ab Ariſt. æterna eſſe, intelligit Philoſophus quoad potentiam univerſalis naturæ in qua ſimul ſunt omnia, non quoad actum & ordinem ſubſiſtendi, in quo vnum alterum præcedere quidem poteſt, & tamen rectè prima principia dici poſſunt reſpectu rerum omnium quæ ex illis enaſcuntur & fiunt*

Forma æquè principiũ atq; materia, reſpectu generationum.

Principia quô æterna dicãtur.

Opp. *Proteus es & in omnem formam teipſum vertis; nunquam es conſtans niſi in levitate tua. Nam quorſum (quæſo) antea defendiſti nec mundũ nec materiam ab æterno fuiſſe, & tamẽ nunc inficias ibis formam coæternam cum materia eſſe, ipſaq; prima principia rectè æternitate menſurari? leviſſima ergo eſt iſta tua incertiſſimaq; philoſophandi ratio.*

Reſp. *Accuſo vanitatem tuam, & ad philoſophorum oracula à te appello. Defendo equidem & materiam & mundum incepiſſe, non tamen phyſicè ſed metaphyſicè. Rationes ex fontibus philoſophiæ hauſi, nega ſi velis, refelle ſi poſſis; claſſicũ nec tibi nec cuiquã mortaliũ cano, ſed ſemper cũ ſim, & Chriſtianus philoſophus eſſe velim, aurum & gẽmas Aegyptiorũ Athenis ad altare*

Act. Apoſt. cap. 17.

Deo ignoto *consecratum offerre ex animo perepto. Optimè enim philosophari dicitur, qui nihil contra Deum, scientiam, fidem & conscientiam loquitur: & certè philosophia humana quæ est sapientia mortalibus divinitus concessa, si studiose examinetur, nihil infestum aut contrarium creationi defendit, si Deum (quem infinitum actum & causam omnium ubiq; appellat) spectes. Sed ne digrediar, ad argumentum tuum dico, principia æterna dici à Philosopho respectu naturæ physicæ, non respectu naturæ naturantis ut aiunt; eodem modo dico formam coæternam esse, videlicet quoad potentiam universalis naturæ in qua simul sunt.*

Principia sunt perpetua respectu naturæ physicæ, non respectu naturæ naturātis.

Opp. *Est universalis una aliqua forma actu semper cum materia subsistens: ergo forma est coæva cum materia. Antecedens probatur, quia absurdum est ut materia, ens imperfectius, unum sit & perpetuum, & forma, quæ est ens perfectius & divinius, mutetur quotidie. Præterea graves olim philosophi animam mundi universalem formam esse docuerunt, quæ si sit, ut probabiliter videtur esse, cùm tanta moles gubernari non possit sine ea, sequitur quòd sit forma coæva cum materia, ut actu semper & simul subsistant. Postremò probabile est talem semper fuisse formam secundùm Aristotelem, qui defendit lib. de Cœlo formam cœli æternam, & alibi cœlum esse corpus animatum.*

Lib 2. de Cœlo tex. 1. & tex 13.

Resp. *Ad primam partem probationis dico, non esse absurdum ut manente fundamento partes ædificij arte mutentur. Est quidem materia fundamentum omnium rerum naturalium, & quamvis sit quidem imperfectius quiddam respectu formæ, non tamen mutatur, quia est & formæ & totius naturalis operis subiectum & fundamentum; neq; hoc mirum est mutari formas, cùm natura varietate formarum & delectetur & conservetur. Ad alteram partem de anima mundi, respondeo esse quidem animam mundi, & non esse: nam affirmo esse animam mundi assistentem, id est, Deum, non animam inhærentem, ut multi inaniter & otiosè somniārunt; sed Deus qui à philosophis aliquando anima, aliquando prima causa, spiritus, & incorporea substantia dicitur, non est coæternus cum mundo, sed mundi pater & gubernator optimus, qui verè ab æterno fuit. Ad ultimam demiq; partem respondeo, cœlum animatum dici, non per inhærentiam sed per assistentiā animæ. Et ubi urges cœlum secundùm Aristotelem æternum esse, unde concludis illius formam perpetuò cum materia prima cohabitasse, respondeo secundùm ordinem naturæ physicè æternum esse, non autem sic esse, si Deum authorem cœli & mundi metaphysicè, idq; secundùm rationes philosophiæ consideres.*

Phys. 1. cap. 9. tex. 82.

Natura formarum varietate delectatur, & conservatur.

Deus est anima mundi.

Cœlum qui animatum dicatur.

Cœlum æternum physicè non metaphysicè.

Opp. *Vulgaris ratio illa non est negligenda, nempe quòd forma cuilibet rei det nomen & esse: materia ergo esse propriè non habet nisi à forma: si ergo forma non sit coæva cum materia, esse non haberet.*

Philop. 1. Phys. tex. 1.

Resp. *Forma dat rei cuilibet nomen & esse, id est, rei cuilibet naturali quæ*

ex materia & forma coalescit, nō autē ipsi materiæ quæ principiū rerū cū forma dicitur. Vel si placet responde, formā dare materiæ esse existentiæ, non esse essentiæ: Nam non existit materia sine forma, est verò per se. Concludo igitur formam coævā esse cum materia quoad esse existentiæ, non quoad esse essentiæ.

Forma dat materiæ esse existentiæ, nō essentiæ.

Distinctio septimæ quæstionis. Vtrum forma sit in re qualibet naturali?

Res naturales sunt vel
- Per se, eæque, vel
  - Cóplete, & sic in qualibet re naturali forma inest necessariò, quod probatur.
    - 1 Ab intétione naturæ, quæ agit propter formā.
    - 2 Ab imperfectione materiæ, quæ movetur ad formam.
    - 3 A constitutione rei, quæ subsistit per formam.
    - 4 Ab actione rerum, quæ refertur ad formam vt ad principium suum.
  - Incompletæ, & sic propriè formâ non vestiri dicuntur, donec vltimam formam sunt consequutæ, quales sunt *embrio* omnesq; imperfectæ substantiæ in motu ad suas formas.
- Per accidens, vt accidentia illa naturalia quæ consequūtur vel
  - Materiam
  - Formam
  - Compositum
  - Et in his rebus naturalibus non est forma nisi per accidens.

Opp.

Rarissimæ sunt veræ definitiones rerum: ergo rarissimæ sunt veræ & essentiales formæ; quo concesso sequitur quòd in re qualibet non sit vera forma. Antecedens est Rodolphi, qui nullam veram formam esse putat præter humanam de qua etiam dubitat.

Rodolphus negat formas veras & essentiales reperiri.

Resp. *Rarissimæ sunt veræ definitiones, quia rarissimè sunt formæ notæ nobis. Cognitu enim sunt difficillimæ veræ formæ, at defectio cognoscentis non arguit negationem essentiæ; sunt enim verissimæ formæ licèt à nobis semper non cognoscantur.*

Opp. *Monstrum est res naturalis, et tamen in monstro non est forma: ergo forma non est in omni re naturali. Maior constat, quia materiam & motum habet naturæ. Minor probatur ex Arist. qui negat habere formam.*

Resp. *Monstrum non est propriè res naturalis, quia aut excessu, aut defectu, aut ordine naturæ peccat. Præterea et si sit res naturalis quoad materiā et motū naturæ, specificam tamen formā non habet, quæ ad opus naturæ spectat.*

Phys. lib. 2. text. 82.

Opp. *Embrio est res naturalis perfecta, quia materiam perfectam & motum perfectum habet; sed in embrione non est forma: ergo in omni re naturali perfectâ non est forma. Minor constat, quia embrio est in motu ad formam vt docent philosophi.*

Resp. *Etsi embrio materiam perfectam & motum perfectum nutritionis & augmentationis habeat, res tamen non est completa, quia adhuc formā, ad quam tendit natura, non acquisivit.*

Opp.

Opp. *Inesse est accidentis vt docet Philosophus 2. topic. sed forma non est accidens: ergo forma non inest.*

Resp. *Inesse definit Philosophus in ante prædicamentis, cum dicat. Inesse antē volo quod non inest tanquā pars, neq; ab eo cui inest seiungi aut separari possit vt maneat: at forma inest vt pars rei cui inest, non autem vt accidens, cuius esse est solùm inesse, vt loquuntur dialectici.*

Distinctio octavæ quæstionis. Vtrum sit vlla vera definitio formæ?

Formarū aliæ sunt vel
- Externæ, vt primæ qualitates elementorum aliarumq; rerū, quibus actiones & motus rerum promoventur.
- Internæ, quæ sunt vel
  - Assistentes, vt intelligentiæ.
  - Informātes vel inhærentes, quæ definiuntur vel
    - 1 Metaphisicè, vt sunt separatæ formæ incorporearum substantiarum.
    - 2 Dialecticè, vt sunt differentiæ essentiales & internę potentiæ rerum.
    - 3 Physicè, vt sunt actus simplices à potentia materiæ educti, qui intrinsecùs cum materia coniuncti res naturales definiunt, & essentialiter ab aliis omnibus quæ non sunt eiusdem speciei distinguunt.

Opp. *Actus est accidens: sed forma non est accidens: ergo forma non est actus. Maior probatur, quia actus est motus; sed motus est accidens: ergo actus est accidens.*

Lib. de Generat. Animal. cap. 3.

Resp. *Per actum hoc loco non motū, sed activam & internā causam motus intelligit Philosophus; hinc endelechia & interna perfectio formæ definitur.*

Forma materiæ appetitū acuit.

Opp. *Motus & potentia materiæ sunt causæ formæ (quippe per motum à potentia materiæ educitur forma) ergo forma non rectè definitur actus, vt sit interna & activa causa motus.*

Resp. *Etsi forma educatur ex potentia materiæ per motum, motus tamen non est causa formæ (nisi causam sine qua non intelligas) at forma appetitum materiæ acuit, ipsamque materiam, vt adamas ferrum, virtute propriâ trahit.*

Opp. *Omnis forma non est simplex: ergo malè definitur esse actus simplex. Antecedens probatur, quia forma Socratis ex aliis formarum potentiis iisdemque diversarum specierum constat, vt puta ex potentiis animæ vegetatricis & sensitricis.*

Forma indiuidui vna & simplex est, quāvis ex diversis potentiis constet.

Resp. *Quamvis id propriè simplex dicatur quod simplicem conceptum habeat, & ex partibus diversarum specierum non constet (vnde videris quidem rectè concludere, formam Socratis non esse simplicem, quia ex potentiis diversarum specierum constat) si tamen accuratè rem discusseris, invenies formam Socratis rem vnam simplicem natura esse. Nam licèt multæ potentiæ aliarum animarum in ea vniantur, vna tamen numero & natura*

turâ anima solùm existit. Nam vt radius solaris vnitus cum radio ignis elementaris vnam lucem, eandemque simplicẽ naturâ facit, tametsi separatim sol & ignis sint diversæ species: ita hæ potentiæ diversarum animarum coniunctæ in Socrate vnam numero formam, eandemque simplicem efficiunt, tametsi animæ ipsæ disiunctim sumptæ diversas species præ se ferant.

Opp. *Anima rationalis est forma naturalis, & tamen non educitur ex potentia materiæ: ergo malè illa pars in definitione formæ inseritur. Antecedens probatur, quia est actus corporis organici, vitam habentis in potẽtia, vt Arist. definit secundo de Anima.*

Resp. *Naturalis est vnio animæ rationalis, sed non naturalis einsdem productio seu potiùs emanatio. Respectu ergo vnionis anima in comparata sua natura dici potest forma naturalis, non autem respectu productionis suæ, quæ (secundùm Philosophum ipsum) nihil aliud est quam creatio, quæ etiam absolutam incorpoream substantiam arguit. Est ergo duplex natura animæ; comparata vt est actus, absoluta vt est spiritus; priori modo forma physica, posteriori modo forma metaphysica definitur.* Anima in cõparata sua natura, quatenus vnitur corpori naturali; in absoluta verò, vt est spiritus, metaphysica dicitur.

Distinctio nonæ quæstionis. Vtrum vnum ens numero & naturâ ex materia & forma fiat?

In hac quęstione considerari debent

- 1 Causa vnionis, quę est vel
  - 1 Interna, vt dilectio formæ quam materia appetit.
  - 2 Externa, vt potentia naturæ vniversalis trahentis materiam ad perfectionem suam.
- 2 Vnio, quæ sumitur aut pro
  - 1 Actione naturæ.
  - 2 Illapsu formæ in materiam.
  - 2 Relatione materiæ & formæ.
- 3 Vnitas rei quę est vel
  - 1 Mathematica & divisionis.
  - 2 Physica & compositionis; quæ hic intelligitur.
- 4 Finis vnionis & vnitatis, quæ est
  - 1 Consensus & harmonia rerum omnium, quasi essent vnum.
  - 2 Conatus & quasi mens omnium ad vnum illud transcendens bonum, in quo conservantur.

Opp.

Si ex materia & forma vnum numero & naturâ fieret, hoc ipsum contingeret vel propriâ vi vtriusq;, vel interventu alicuius medij: non autem propriâ vi aut interventu medij: ergo nullo modo. Probatur prima pars minoris, quòd non propria vi, quia potentia materiæ simpliciter passiva est, nec per se aut movet aut movetur ad formam, et forma adhuc non est, antequam materia ad eiusdem amplexum incitetur. Relinquitur ergo

quòd

quod per medium fiat, quod certè non videtur: nam si fiat, hoc medium erit aut accidens, aut internum & essentiale aliquid: non autem accidens, quippe hoc negatur, ne aliquid in materiam puram ante accessionem formæ cadat; non internum aliquid, cùm nihil internum sit in materia prius formâ, præter potentiam illam primam materiæ, quæ cùm simpliciter passiva sit, ex se nec movere nec moveri potest: non ergo fit vnum numero & naturâ ex materia & forma.

Resp. *Filum abrumpo longæ & molestæ argumentationis tuæ, & dico fieri vnum numero ex materia & forma causâ extrinsecus movente, quæ nec in materia nec in forma hæret. Alij respondent non opus esse medio quo materia & forma concilientur; vi enim propriâ vt aiunt, id est, appetitu et inclinatione mutuâ hoc opus naturæ perficitur. Veruntamen cùm, vt plura diversæ rationis in vnum coeant, tertio aliquo egeant quo vniantur, existimo priorem partē responsionis esse tutiorem.*

Opp. *Ex subiecto & forma accidentali non fit vnū numero & naturâ: ergo ex materia & forma essentiali multò minùs. Argumentum tenet, quia est maior oppositio inter materiam & formam essentialem, quàm inter subiectum & formam accidentalem. Ratio est, quoniam materia est ens in potentia, forma autem essentialis est actus, at subiectum & accidens sunt simul actu.*

Resp. *Licèt materia sit ens in potentia, & forma actus, est tamen inter vtrumq; propensio et aptitudo, vt vnione factâ vtriusq; ex vtroq; vnum numero & naturâ fiat. Hinc materia in potentia ens dicitur, id est, ens in potentia ad actum & perfectionem suam, at in subiecto et accidente ita non fit, quia vtrumq; naturâ & prædicamento distinguuntur.*

Opp. *Materia abhorret ab vnitate & vnione: ergo formam non appetit, vt vnum ex illis fiat. Antecedens probatur, quia materia est, vt docet Philosophus, causa divisionis non vnionis, hinc sæpe ab illo quiddam confusum, quiddam divisum, quiddam infinitum & numerosum appellatur: si ergo appeteret vnionem, contra naturam suam appeteret, quæ vix infinito, nedum vno satiatur.*

Resp. *Materia consideratur vel respectu totius vniversi & potentiæ suæ, et sic divisione & varietate formarum infinitâ capitur, vel respectu essentiæ suæ propriæ, & sic vnitate & vnione satiatur, vt constat in forma cœli. Cæterum quoniam sublunaris hic aspectus & theatrum mundi conservari non potest sine successione rerum, materia secundùm potentiam suam numerosâ varietate proles multas gignit, & multitudine formarum delectatur.*

Materia vel respectu totiusvniversi, vel respectu essētiæ suæ consideratur.

Opp. *Nexus vniove naturalis inter materiam & animam humanam esse nō potest: ergo fieri non potest ex illis vnū numero. Antecedens probatur, quia si fiat vnio, tum vt antea docuisti erit in illis propensio vnius ad alteram; at in illis propensio nō est; nā si sit, sequeretur animā Socratis separatā habere pro-*

pensionem

pensionem ad materiam Socratis; quia redire ad Socratis materiam potest; at hoc concesso sequetur fieri posse reversionem à privatione ad habitum, à morte ad vitam naturaliter, & (per consequens) magnum illud mysterium Christianæ resurrectionis *vi naturali constare posse videatur. Huc addo quòd si vnio animæ cum Socratis materia sit naturalis, illius separatio erit contra naturam & violenta.*

Resp. *Dicendum est & coniunctam & separatam animam habere naturalem inclinationem ad corpus. Neq; est separatio violenta, quandoquidem anima in hoc statu non renititur (quod ad violenti rationem requiritur, vt tertio Ethicorum docet Philosophus) est, inquã, naturale animæ, esse cum corpore cuius est forma, & non est contra sed præter naturam illius separari: præter naturam dico, quia id præter naturam dicitur, cùm res redire potest ad locum aut officium suum, vt proiectus lapis ad centrum, & anima separata ad corpus proprium. Quid? an hinc infers mysterium resurrectionis non esse miraculosum? toto cœlo erras; nam etsi ratione ex philosophia petitâ video innatam esse in anima separata propensionem ad corpus, quomodo tamen resurgat idem numero corpus iam putridum & corruptum, & quomodo reuniatur anima cum illo, nulla ratio, nulla philosophia videt: virtus enim divina supra consuetum naturæ ordinem agens, in hac re lumen cœleste, id est, fidem postulat. Hoc vnum tamen disce ex philosophia, naturale esse animæ vniri cum corpore, vt exponit D. Thomas 4. Contra gentes, cap. 8. vnde concludo ex eodem Patre, mysterium hoc resurrectionis esse naturale quodammodo respectu animæ, quæ vi propriâ desiderat cohabitare cum corpore.*

Separatio animæ à corpore non est modo violento.

Opp. *Materia quælibet est apta ad omnem formam: ergo vnum ens numero definitum & distinctum non fit magis ex hac quàm ex illa materia. Intelligo per hanc rationem, quòd non magis Plato vnum numero quàm leo ex materia hominis fiat; cùm hominis materia sit æqualiter docilis & apta ad omnem formam.*

Resp. *Obscurè sub velo insinuas aliquid, nimirum (vt opinor) vnum numero & naturâ non distinctè & definitè fieri semper ex materia & forma, cùm ipsa materia æqualiter feratur ad omnem formam. Sed in hoc hallucinaris plurimùm, cùm natura agat in qualibet generatione propter certam formam: quamvis ergo materia sit confusa in potentia sua, cùm tamen manu potentis naturæ ad motum trahatur, à forma destinata resilire non potest, sed toto impetu & desiderio ad illam rapitur. Exempli causâ, cùm ex semine fiat embrio, hominis quiescere non potest natura donec formâ humanâ vestiatur.*

Materiæ potentia vniversalis à forma, ad quam destinatur, restringitur.

Distin-

Distinctio decimæ quæstionis. Vtrum omnis forma naturalis educatur ex potentia materiæ?

In emanatione formæ naturalis considerantur
- 1 Materia, quæ est eiusdem subiectum.
- 2 Potentia materiæ, quæ est naturalis vis quædam passiva, quæ excitari potest, vt non invita formam distinctam appetat.
- 3 Potentia activa vniversalis naturę, moventis materiam & illius potentiam, tam ad appetendam quam ad amplectendam formam.
- 4 Consensio potentiarum, nempe parentis in materia, & imperantis in prima causa.
- 5 Propensio formæ ad materiam.
- 6 Vnio materiæ & formæ per naturalem quasi motum & pulsum præcedentium omnium.
- Modus emanationis seu productionis, qui est naturalis, vt probatur
  - 1 A simili in grano, in quo vita delitescit, & ex quo (fovente sole) anima plantæ educitur.
  - 2 A comparatione formarum, quæ in potentiis internorum & externorum sensuum generantur.
  - 3 Ab absurdo, quòd si ex potentia materiæ nō educeretur, ex nihilo fieret.
  - 4 A natura generationis, quæ à movente prima potentia materiæ procedit.
  - 5 Ab inductione & exemplis formarum naturalium.

Opp.

Si forma educatur ex potentia materiæ, probabile est quòd aliquid reale ipsius formæ sit in materia, vt in vtero matris, antequam educatur, sed hoc est absurdum: ergo forma à potentia materiæ non educitur. Maior constat, quia si nullum sit semen aut granum formæ, quomodo generetur non docet Philosophus. Minor constat, quia si sit aliquid reale ipsius formæ, concedendum est fuisse in materia prima aliquid actu ante productionem formæ, quod est planè contra philosophiam.

Resp. *Vt terra sæpe producit herbas & plantas quarum nulla grana aut semina concepit, quia potentiam quandam habet ad omnem herbam & plantam producendam: ita materia prima sine reali grano aut semine formarum formas naturales parit. Sed vt terra non producit plantas sine naturali potentia sua, & etiam potentiâ solis foventis & trahentis succum ad radices plantarum, quas à natura concepit: ita nec materia educit formas sine vi sua, qua apta & propensa est ad concipiendas, nec sine vi naturæ vniversalis illam moventis, qua ad conceptas producendas easdem excitatur. Postremò vt in vtero materno fœtus comprehenditur, & tamen non est pars vteri, sed in eo delitescit & alitur, donec in lucem natura*

ad

vi emittatur: ita forma naturalis in materia non vt pars aut actus materiæ latet, sed vt ens intentione naturæ conceptum; donec generationis actu veluti perfecto, actus & perfectio fiat.

Opp. Si nihil formæ realiter præsit in materia, sequetur creatio formæ, quam Arist. non admittit: ergo si sit emanatio formæ naturalis, necesse est vt præsit aliquid formæ realiter in materia, nisi creationem ex nihilo defendas.

Resp. Vrges quod ipse vrgeo. Respondeo non educi formam nisi præexistente subiecto & potentia subiecti, sine quibus esse non potest; at creatio nullum subiectum, nullam potentiam subiecti omnino requirit: est ergo generatio formæ non creatio; semper excipio animam humanam, quam ipse Arist. creari apertissimè insinuat. Formæ generatio est, non creatio.

Opp. Formæ naturales seminariæ vel occultæ quædam semina in materia latentia dicuntur à theologis: ergo videtur aliquid reale ipsius formæ inesse materiæ antequam in lucem prodeat. Antecedens constat ex D. Augustino. 3. de Trinitat. cap. 7. & 8. vbi docet omnium quæ ad oculos nostros prodeunt, occulta quædam semina in elementis mundi, id est, in principiis latere.

Resp. Sancti Patres formas seminales appellant, non quòd realiter præexistant in materia prima antequam educantur; sed vt virtutes morales, & earum semina dicuntur inesse nobis à natura, non quòd realiter vel ipsæ virtutes vel illarum aliquid insit ante acquisitionem, sed quia anima humana dispositionem & aptitudinem habet per potentias suas ad illas recipiendas: ita formæ naturales dicuntur quidem semina latentia in materia, non quòd realiter in illa ante productionem insint, sed quoniam materia vi suâ passivâ apta & idonea est ad illas capescendas, quæ naturaliter tamen vt germina, non sata crescunt. Formę dicuntur semina in materia latētia, propter potētiā materiæ ad easdem.

Opp. Anima humana est naturalis forma: non est ergo consētaneum rationi vt à communi hac lege naturæ excipiatur. Imo hoc addo, exceptionem istam arguere manifestè, aliquid ipsius formæ realiter latere in materia; nam aliter cur excepta est hæc sola forma? excepta enim est, vt opinor, ne concedamus eandem ex traduce emanare, aut saltem non eodem modo naturali fieri, quo aliæ formæ naturales fiunt. Præterea anima humana videtur magis educi ex potentia materiæ quam aliarum rerum formæ, quia homo est nobilioris conditionis quàm lapis, planta, leo. At illis potentia conceditur producendi suas formas: iniustum ergo est si negetur materiæ hominis, quæ potentiam non minùs efficacem habet.

Resp. Cum anima humana tenebras mortis & fatum nesciat, sinū & vterum materiæ quæ est causa tenebrarum & mortis non agnoscit. Cum ergo à Philosopho

Philosopho obseruatũ fuerit, alias formas privationis ictu vulneratas perire, animam verò humanam ab omni illius impetu liberam & immunem esse, non sine incredibili sapientia illam Phœnicem à communi hac lege excipit natura. Neq; hoc arguit, vt ais, aliquid formarũ naturalium praexistere in materia, quia et si alio modo fieri animam humanam quàm alias formas naturales concedamus, nempe per creationẽ, cùm tamen sit solùm excepta vna, vniversalem legem non tollit. Quòd verò vrges idcirco hanc exceptionem sumi, ne coacti fateamur animam ex traduce educi, libenter agnoscimus. Sed cùm manifestè ex philosophia & perspicuè videamus nõ naturali modo animam fieri, exceptio iusta est, donec Atheus contrarium probet, quod nunquã faciet. Postremo levissimum illud est quod in postremo loco infers à comparatis, nempe lapidem, leonem, plantam habere potentias educendi suas formas, & proinde hominem nobilioris conditionis multo magis; conclude contrarium & attinges verum. Nam absurdum est formam hominis cum forma lapidis, plantæ, aut leonis comparare, cùm illa divina sit & immortalis, hæ simpliciter naturales.

Forma humana à communi naturæ lege excipitur. Non enim generatur sed creatur.

Opp. *Formæ artificiales, vt figura* cœli & leonis, *formæ accidentales, vt* calor ignis, & splẽdor solis, *formæ infusæ vt* gratia, spes, gloria *educũtur ex potẽtia materiæ: ergo nõ solũ formæ naturales. De artificialibus et accidẽtalibus formis constat, quia educi non possunt nisi sit aptitudo materiæ ad easdem recipiendas & receptas retinendas. De infusis etiam constat, quia anima creata à Deo docilis est ad gratiam, & apta ad gloriam omnemque infusam virtutem capessendam, quam captam retinet, retentam auget & conservat.*

Resp. *Materia artificis non habet naturalem potentiam ad formam artis, sed flecti potest ad formam artis. Nam si haberet naturalem potentiam ad formam artis, arte non opus esset. Materia seu subiectum accidentalium formarum aptitudinem habet ad illas recipiendas, sed non eodem modo quo materia ad formam propriam, quæ immediatè & intrinsecus illius potentiam sequitur. De* gratia, gloria, & *infusis virtutibus & formis dico, non ab agente naturali, sed supernaturali illas solùm pendere, neque habere animam ex se vt illas recipiat, receptas retineat, augeat, aut conservet. Sed vt oculus non videt solem sine sole: ita animus non recipit gratiam sine gratia. Hinc gratia* creari *in animo humano dicitur, id est, ex nihilo fieri, non ex potentia animæ educi; hinc denique* infusæ virtutes *appellantur à Philosopho, quia naturali modo non acquiruntur, sed quia divinitus accedunt.*

Formæ artificiales non naturaliter, accidentales ab extrinseco, infusæ supernaturaliter ad sua subiecta accedunt.

Distinctio vndecimæ & duodecimæ quæstionum. Vtrum privatio sit ens? & An sit formæ habendæ vel habitæ?

In

In hac quęstione considerāda sunt

- Nomen privationis, quod sumitur aut
  - Dialecticè, & sic est negatio habitus, eademque vel
    - 1 Secundū actum solùm, vt *somnus.*
    - 2 Secundùm potentiam tantum, vt *cæcitas in catulo post nonum diem.*
    - 3 Secundùm actum & potentiam, quæ negat vtrumq;, vt *mors.*
  - Physicè, & sic est principium per se generationis, quia generatio per se incipit à non esse: sed non esse non est materia: ergo est privatio.
- Natura, quæ in negatione cōsistit, & hęc est vel
  - Negans, vt in contradicētibus per q̃ simpliciter aliquid negatur esse, vt *non homo*, & sic privatio non est negatio.
  - Privans, quæ cōsideratur vel
    - 1 Negatiuè, respectu formæ quam negat, & sic non ens dicitur.
    - 2 Mixtè, respectu materię in qua inest, & respectu generationis cuius per se principium est, & deniq; respectu appetitus in materia quem acuit, & sic ens secundū quid & ex parte dicitur.
- Descriptio, nempe vt privatio sit principium naturale per se generationis, per accidens autem rei genitæ, à quo vt à termino primo generatio incipit; vel vt sit negatio non simpliciter negans sed mixta, id est, partim movens materiam, partim negans formam eandemque vel habēdam in prima, vel habitam in secunda materia, vt anteà demonstratur.
- Probatio descriptionis, in qua insinuatur quòd privatio non sit negatio aut non ens simpliciter, & ea probatio est.
  - 1 A natura principij, quod non potest esse non ens simpliciter: non est ergo privatio nihil.
  - 2 A definitione privationis, quę certè non esset, si privatio sit nihil: nam quomodo nihil poterit esse terminus per se generationis.
  - 3 Ab appetitu materię, qui à nihilo & non ente excitari non potest.
  - 4 A potentia nocendi & negandi, quæ certè non enti non conceditur.
  - 5 Ab authoritate sacræ philosophiæ, quæ privationē per tenebras super faciem abyssi intelligit, vt D. Augustinus interpretatur: qui Pater, privationem absentiam formæ appellat, & tamen (vt ait) non est nihil.
- Negandi modus, qui est vel
  - 1 Propriè in materia prima formę habendæ.
    - 1 Quia privatio est primus terminus generationis: est ergo absentia primæ formæ habendæ, non habitæ.
    - 2 Quia formâ semel acquisitâ privatio extinguitur, & proinde formæ habitæ negatio propriè non dicitur.
  - 2 Communiter in materia secunda, & sic quidem privatio etiam negatio formæ habendæ dici potest. Nam etsi privatio (acquisitâ formâ) extingui dicatur, relinquitur tamen novus stimulus quo à forma ad formam materia in commutatione rapitur.

Distinctio vndecimæ quæstionis.

Distinctio duodecimæ quęstionis.

Argumenta contra vndecimam quæstionem.

Opp. *Privatio nec est substantia nec accidens: ergo nihil reale est. Antecedens constat ab inductione omnium prædicamentorum & eorũ divisione. Argumentum tenet, quia quicquid est ens reale, est aut substantia aut accidens.*

Resp. *Quicquid est ens reale completum non incompletum, positivum non privativum, per se non per accidens, simplex non complexum, univocum non multiplex, est illud quidem aut substantia aut accidens; privatio autem est (vt ita loquar) minimæ entitatis, non tamen est nihil: quare reducitur ad materiam, cum qua idem numero facit.*

Opp. *Privatio est simpliciter negatio: ergo est simpliciter non ens. Antecedens probatur, quia simpliciter negat formam.*

Resp. *Præter negationẽ formæ aliquid ponit, cùm sit terminus generationis, et materiam excitet ad appetendam formã: quare hæc negatio negatio mixta dicitur, & secundùm interpretes absentia formæ in potẽtia materiæ definitur.*

Opp. *Nihil omnino ponit per se: ergo nihil omnino est per se. Argumentum tenet, quia omne ens (sit illud minimæ existentiæ aut virtutis) aliquid eo respectu quo ens est ponit in rerum natura.*

Resp. *Non potentia entis positivi, sed impotentia privationi conceditur: fallax ergo est fundamentum disputationis tuæ. Nam multa sunt entia realia, quæ propter impotentiam agendi nihil omninò in rerum natura per se & vi suâ ponunt.*

Argumenta contra duodecimam quæstionem.

Opp. *Privatio definitur negatio habitus præexistentis, à qua non est regressio: ergo privatio non est negatio formæ habendæ solùm. Nam præexistens habitus est forma habita non habenda.*

Resp. *Distinctio postrema superioris tabulæ hoc argumentum tollit. Nam et si propriè considerata privatio sit negatio, id est, absentia formæ habendæ, cõmuniter tamen accepta est negatio formæ habitæ.*

Opp. replic. *Extinguitur privatio, vt docet Philosophus in textu, acquisitâ formâ priore: ergo nisi reviviscat nõ potest esse negatio formæ habitæ, cuius solius accessione & præsentiâ tollitur.*

Resp. *Vt ape avolante sæpe in carne infixus aculeus apis relinquitur: ita quamvis acquisitâ formâ privatio evanuerit, illius tamen virus et quasi semen spargitur, ex quo nova vipera nata hunc effectum gignit, causaq; est cur forma habita sæpe negetur.*

Opp. *Defessus es & festinas nimis, cùm duas distinctas nunc quæstiones in vnum quasi antrum præcipitanter cogas: non ergo vt decet philosopharis.*

Resp.

Resp. *Non festino, vt somnias, nisi lentè. Hæc enim duo cognata sunt dubia & antea discussa obiter: ne ergo te à recto in bivium pertraham, vtrumq; sub vna quæstione comprehendo; ita tamen vt in tractatu vtrumq; distinctè tractatum legas.*

Distinctio tertiædecimæ quæstionis. Vtrum privatio sit principium intrinsecum generationis, non rei genitæ?

Principiũ intrinsecũ sumitur duobus modis, vel quoad

- Cópositionẽ rei genitæ, & sic privatio non est intrinsecũ principiũ sed solùm per accidens; quippe non venit privatio in compositionem rei genitæ, sed ad ortum rei generandæ semper requiritur.
- Generationẽ rei iã componendæ aut producendę, & sic est principium intrinsecum id est, per se vt probatur.
  1. A definitione generationis, quæ est motus à non ente ad ens, id est, à privatione ad formam.
  2. A natura privationis, quæ definitur primus terminus à quo generatio incipit.
  3. A conditione principiorum, quæ debent esse contraria: at contraria non sunt nisi sit privatio.
  4. A necessitate, quia res naturales aliter fieri non possunt.
  5. Ab intentione naturæ, quę per privationem appetitum materiæ acuit, vrgetq; vt numerosa quasi varietas quotidie oriatur.

Opp. *Principia sunt perpetua, vt docet Philosophus cap. 6. tex. 50; sed privatio accessione formæ evanescit: ergo non est principium.*

Resp. *Duplex adhibetur responsum huic argumento, vel quòd Arist. locum illum intelligat solùm de principijs compositionis, nempe materia & forma, & non de principijs generationis, in qua etiam præter materiam & formam requiritur privatio: vel dicendum est privationem esse perpetuam quoad aculeum in potentia materiæ, quamvis acquisitâ formâ illius actus & virus (donec novas vires acquirat) tollãtur.* Principia cõpositionis non generationis sunt perpetua.

Opp. *Per accidens principiũ disertis verbis dicitur ab Arist. cap. 6. tex. 66: ergo non est intrinsecum principium, vt hîc defendis.*

Resp. *Cramben bis coctam apponis; nam sæpe hoc argumentum vrges: crapulam ergo hanc sano eâdem replicatâ medicinâ, & dico per accidens esse principium compositionis, non generationis.* Privatio est principium generationis per se, compositionis per accidens.

Opp. replic. *Generatio ipsa est accidens: sed accidentis non est intrinsecũ principium: ergo privatio generationis intrinsecum principium dici non debet. Maior constat, quia generatio est motus: at motus est accidens. Minor probatur, quia accidentia internam constitutionem aut essentiam non habent, nisi dependentem à subiecto in quo insunt. Præterea Arist. dicit esse tria principia rerum naturalium: ergo videtur esse inanis distinctio, quòd sint duo rerum genitarum, vnum autem generationis.*

Resp. *Intrinsecum hoc loco fusius & universalius sumitur, pro eo quod per se convenit, aut ad rem necessariò ita requiritur, ut sine eo res esse non possit: cùm ergo generatio non sit sine privatione (quoniam ab illa solum incipit) res verò genita esse possit (quoniam præsentiâ formæ privatio tollitur) idcircò privatio principium intrinsecum generationis, non rei genitæ rectissimè appellatur. Et ubi urges quod tria sint principium rerum, non nego. Duo enim sunt per se, unum per accidens, si rem actu genitam intelligas: at si res in fieri, ut aiunt, id est, in progressivo motu naturæ intelligas, tum quidem rerum etiam tria principia esse affirmo, quippe in ipsis rebus inchoatè motis privatio est quidem necessaria.*

Opp. replic. *Privatio rei genitæ nunquam datur, sive in fieri, sive in facto esse (ut aiunt) rem genitam intelligas: ergo ineptè defendis privationem esse principium rei genitæ, si in motu progressivo naturæ intelligatur. Antecedens probatur, quia si privatio sit rei genitæ principium, aut esset in momento quo forma inducitur (quando per præsentiam formæ omnino tollitur) vel tempore antecedente, & hoc quidem fieri non potest; quia ante momentum & punctum generationis materia non est aptum subiectum formæ; ratio est quia ut materia fiat aptum subiectum formæ, requiritur apparatus accidentium quæ eandem idoneam reddant; at privatio non est nisi in subiecto apto ad formam: si ergo non ante momentum generationis materia fiat apta ad formam, sequitur quòd privatio non sit principium omninò; quia in momento generationis per inductionem formæ evanescit & deletur penitus.*

Resp. *Est aptitudo materiæ duplex ad recipiendam formam, inchoata & completa; illa est sine apparatu accidentium, hæc verò non est donec illis accidentibus vestiatur materia, quæ necessaria sunt ad amplexũ formæ; sic quidam respondent. Cæterum non placet hæc penitus distinctio, cùm materia prima sit per se semper apta ad formã sine accidente (quippe accidens in illa non est) magis ergo placet illud responsũ, quòd privatio in toto conatu & progressu naturæ dicatur principium ante partum formæ, adeoq; etiam in ipso partu cũ illius fumus maneat, qui facilè iterum in vermem commutetur.*

Opp. replic. *Corrumpi ac renasci principium non potest; esse enim principium, est esse ens constans & perpetuum: ergo privatio non est principium, quia (ut ais) deleta reviviscit. Præterea si reviviscat, hoc quidem fiet aut vi suâ, aut vi materiæ in qua inest: non vi suâ, quia deletur, non vi materiæ, quia illa potius in amplexu formæ vivere desiderat quàm privationis veneno suffocari, hoc est, materia perficitur & delectatur formâ, qua amissa imperfecta redditur.*

Resp. *Ut arte medicâ sublato morbo relinquitur radix morbi, quæ sæpe humoribus motis repullulascit: ita forma physica, extinctâ privatione granulũ veluti privationis altius sepultũ manet, ex quo anguis alius nascitur, qui ante*

in potentia materiæ latuit, sic semper esse dicitur privatio, quia nunquam in persequenda forma malitiam deponit suam. Nam etsi dens illi comminuatur, morsus tamen & virus iam sparsum manet, quod Deus & natura in optimum vsum vertũt; vt scilicet varia, numerosa, & perpetua rerum inde successio, & specierum conservatio fiat. Huic Deo igitur, qui causa causarum, principium principiorum est, omnem laudem, honorem, & gloriam tribuamus: is enim (inquam) solùm materiam primam creavit, creavit & formam, tenebras super abyssum luminibus cœli fugavit, motum, ordinem, ornatum totius mundi, omniumq; in eo is solùm potentiâ, providentia, bonitate sua mirabiliter, sapienter, amanter facit, regit, perficit. O quam ignavi sumus si ingrati simus! At (ô tempora!) & ignavi et ingrati sumus, quia suadente philosophiâ, vrgente naturâ, loquente fide, philosophiam, naturam, fidem, ipsumq; Deum, mente, voce, vitâ pernegamus, magisque vmbris terræ quàm luce cœli delectamur.

***

Finis primi libri Physicorum.

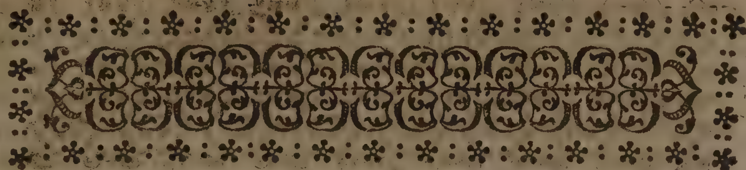
Amico suo salutem.

DIGNISSIME DOCTISSIMEQVE AMICE vehementer (vt ais) doles, tum quoniam volumen à me in vniversam philosophiam scriptum coactus suppresserim: tum quoniam in hac manuscripta epitome primi libri ad te missâ textum non addiderim. Satisfaciant tibi causæ quas in præfatione eiusdem libri dederim. Nimirum Typographum nullum in Anglia velle tantum volumen sine Privilegio *ad imprimendum solùm* excudere; non licitum mihi esse in alias nationes, vt imprimatur, transferre; non esse meas ipsius facultates tantas quantas requirit prælum; non ferre posse hanc ætatem magna volumina, sed postulare compendia; non hodie nasci Magnos Alexandros, qui philosophorum opera & Musas in tanto pretio habeant, vt potius quàm carie & pulvere contabescerent, Plutos à loculis clausis volare permittant. Cæterum vt ad petitionem tuam veniam, quoniam me tãtopere per amicitiam (quę inter nos semper fuit) coniuras, vt textum, aut saltem eiusdem aliquam expositionem & analysin addam (quamvis philosophum non deceat mutare omnino consilium suum, nisi in melius) morem geram voluntati tuæ, & aliqua ex parte tuis votis satisfaciam: argumento cuilibet capiti adiecto, in quo omnium quæ in eodem continentur Synopsis pateat. Synopsin dico, quia in eo, vno quasi intuitu, totius capitis summa facilè patebit. *Vale 26. Iunij.* 1597.

Senex constans tuus ætate, animo, amore.

J. CASVS.

CAP.

CAP. I.

Vtrum
1 *Natura rectè definiatur?*
2 *Natura sit principium simpliciter activum?*
3 *Ars æmula naturæ possit rem vllam verè naturalem efficere?*
4 *Arte Chymicâ verum aurum fiat?*

Onstat hic liber secundus, vt ille primus, ex novē capitibus, quorū duobus primis & duobus vltimis de natura, quid & quotuplex sit, eruditè philosophorum Princeps disputat. In cæteris verò nōnullas quęstiones de causis internis & externis movet; generatim hæc sūma est totius libri, speciatim autē, primi capitis synopsin sic accipe. Aristotel. naturæ investigat definitionē, divisionē in materiā & formā approbat, stultosq; arguit & curiosos, qui inaniter quęrunt *Vtrum natura sit nec ne?* cùm constet esse in toto theatro mundi, & in singulis partibus eiusdē. Tres ergo partes huius capitis sunt, definitio, divisio, redargutio. Definitio naturę est, vt *natura sit principium & causa motus & quietis in re qualibet naturali primò & per se, non fortuitò*. Divisio quoq; naturæ est in *materiam & formam* vt supra. Redargutio deniq; est otiosę dubitationis de natura, *An* (scilicet) *sit omnino?* q̃ rectè appelles otiosam, quia frustra quęritur, *An sit natura?* cùm quęlibet pars mūdi sit quasi index naturæ: quo verso, ad abdita & occulta naturæ oracula in vniverso volumine mundi recōdita facilè quisq; dirigatur. Quid moror? naturæ definitionē discutit à cōparatione rerum, quarū aliæ artificiosę, aliæ fortuitæ, aliæ fatales dicuntur. Naturales verò quæ ipsum in se internū sui motus principium & causam habēt. Hinc multiplex emergit distinctio rerū, scilicet quomodo naturæ opera ab effectis fortunæ, artis, & fati differāt. Naturæ opera necessaria sunt, fortunę eventa incerta sunt, in artis effectis est imitatio naturæ, in fato deniq; & fatalibus est nulla vel artis, vel naturæ, vel fortunæ conditio, sed pro arbitrio & nutu motoris, aliquando permulta

Synopsis primi capitis.

Tres sunt capitis partes.

Natura quid.

Dubitatio otiosa quæ.

Res naturales quæ.

contra naturam, artem, & fortunam mouentur. Et certè hoc convenit, vt cognitâ naturâ naturæ author & motor cognoscatur. Sed plura de hac re postea, ad naturæ definitionē exponendā festino.

Natura quid significat secundùm diversos.

Prætereo hîc lubens theatrum philosophorum disputantium de hoc nomine, quorum alij Deum, alij Dei voluntatem, alij ministram Dei, alij divinā potentiam, alij divinæ potentiæ in rebus influentiam, alij causam motricem omnium, alij insitam essentiam rerum, alij materiam & formam, alij denique metaphoricè matrem, nutricem, conservatricem causam appellarunt. Prætereo (inquam) hæc omnia, & lectorem ad Plutarchum, in libro primo de Placitis philosophorū refero. Nunc memor promissi, memor epitomes, divinum nomen vel potius numen naturæ, quod omnia in se cōprehēdit, vnius quasi sphęrulæ angusto ambitu compressum & comprehensum demonstro, et sic cum Philosopho hoc loco definio. *Natura est principium & causa vt id moveatur & quiescat, in quo prima & per se & nō ex accidēte inest.* Natura quæ hoc loco definitur est vniversalis, non singularis; physica non mathematica, non dialectica, non metaphysica; finita non infinita; hæc (inquam) natura est *principium* internum non externum, simplex, actiuum non passiuum, cum re naturali cohærens non eidem adiacens, per essentiam coniunctum, non influens aut extrinsecus adveniens. Additur nomen *causæ* vt excludatur privatio, quę generationis principiū non causa dicitur. Particula *motus & quietis* intelligenda est generatim de omni mutatione physicâ, quæ terminum a quo materiam, terminum ad quem ipsam formam & finem habet. Est enim natura principium motus respectu materię, est autē principium quietis respectu formæ. Quippe materia res inchoata est in qua non quiescit natura, forma quidem res perfecta est in qua absolvitur motus. Nam dum est in motu est in progressione & fieri, vt aiunt, cùm verò ad formam pervenerit, in ea, vt in portu & asylo, delectatur. Hinc principia mathematica & metaphysica excluduntur ab hac definitione, quę licèt illa causę sint quodāmodo motus & quietis, physicè tamen seu naturaliter non sunt, vt constat in motu *horologij* si artem, & in *quiete seu statu solis retracti* si primam causam primūq; motorē spectes. Ars enim ex imitatione naturæ quasi naturalem motū efficit; prima autē causa naturam ad placitum & voluntatem regit. Verbum hoc *inest* quod sequitur, externas causas physicas hinc abigit, quæ tametsi moueant res naturaliter, non tamē mouent vt insint. Exempli causâ, forma *ignis* calefacit *aquam*, non tamen forma *ignis* in *aqua* est. *Cœlum ignem & aerem* movet. Non tamen *cœlum* in *igni* & *aere* vt principium internum in vtroque hæret

Plut. de Placit. philo. l. 1. cap. 1. & 30.

Natura quid.

Naturæ definitio explicatur.

Natura principium motus & quietis. Lib. 3. Phys. cap. 1.

hæret. Per hoc verbum *primò* removentur quædam insitæ vires, proprietates,& qualitates rerum, vt *calor ignis*, aliæq; primæ affectiones quæ & movent & insunt; sed non *primò*, vt natura, quæ in materia & forma essentia rerum dicitur. Postremò hæc vltima clausula *per se & non ex accidente*, rejcit causas quæ ex acccidente non per se inhærent. Sic Hippocrates curans seipsum redijt ad sanitatē, non per se sed per accidens. Nam etsi sit in causa sanitatis, per accidens tamē fit vt sit medicus, & nunc æger suâ ipsius arte curetur; accidit enim Hippocrati ægroto habere in se artē qua sanetur. Hactenus de textu & de prima quæstione, quæ obiter & apertè in textu cōstat.

Quæstio 2.

Sequuntur nūc aliæ cognitu nō invtiles & iniucūdæ ex sensu cōtextus elicitæ, quarum prima est, *An natura* hîc definita *sit principium simpliciter activum*? Non sum immemor me in priori libro intrivisse ac defendisse hanc opinionem, quòd natura, quā Aristoteles definit, sit principium aliquo modo distinctum à materia & forma, quodq; sit quasi vitale, spirans, & actiuum principium, non mortale, non languens, non otiosum. Agit enim, & semper agit, & propter finē, non frustra, non otiosè agit. Scotomiam ergo vel potiùs cæcitatem Scoti hoc loco in hoc fundamento fugio: quia naturam simpliciter seruam & passiuum instrumentum facit. Omnis (inquit) mutatio naturalis soli principio passiuo convenit, (quippe mutatio naturalis ea solùm dicitur, qua res naturalis apta est mutari, à quocunque agente res permutetur) hoc autem nulli rei naturali convenit, nisi a principio simpliciter passiuo; quippe vt res non omnino movetur nisi quia patitur: ita nec naturaliter moveri potest, nisi motum recipiat. At quid est hoc ipsum motum recipere, nisi pati? Parum attendis (Scote) cùm in ipsa conclusione contradictionem involvas. Nam attentiùs adverte; si motum recipere aut mutari naturaliter sit pati, (quod libenter tibi concedo,) necesse est vt sit aliquid agens quod hanc rem mobilem & recipientem reddat. Et quid (quæso) hoc est nisi natura? est ergo natura principium actiuum potiùs quam passivum, vt ais. Res autem naturalis capax huius impressionis veluti mollis cera est, & sigillo naturæ liquefacta cedit. Rectè ergo rem naturalem effectumque naturæ passiuum hoc respectu appelles, non autem ipsam naturam, quę principium simpliciter actiuum est, si illius motum & veluti manum, si opus & finem spectes; quippe motum efficit eodemque quasi manu suâ formam & finem aprehēdit. Esto igitur, natura movet rē naturalē, si sis Philosophus hoc ipsū nō negas: est ergo natura principium simpliciter actiuū, non simpliciter passiuū (vt ais) nisi mouere

Natura est principium activum. Contra Scotum.

(vt

(vt Iohannes *ad oppositum*) promoveri interpreteris: & hoc esset ac si diceres, natura movet, id est, natura movetur: quod est penitus absurdum & à ratione omnino alienum. Da veniam (doctissime Scote) vt hanc nubeculam ab acie oculorum tuorum acu veritatis eximam. Academia (in qua vtriq; viximus alumni) ingenium, doctrina, sapientia tua me vrgent ad amplectendum nomen tuum, tuamq; sententiam in multis philosophiæ arcanis prosequendam: at in hoc fundamēto philosophiæ (ne tanti viri nomine error prælibatus dulce venenum in animis iuvētutis studiosę relinquat) operępretium duxi Homerum sapientem somni admonere. Homo sum, agnosco me posse errare. At iam in occultis causis naturæ disquirendis Philosophus esse cupio. Nec non scio amicum Socratem, amicum Platonem, amicum Scotum, magis tamen amicam esse veritatem, quæ velo subtilis ingenij aliquando obscurari potest, tolli autem non potest. Sed ad rem redeo, natura (hæc inquam natura physica de qua agitur) est principium actiuum, & quamvis ministra sit primæ causæ primiq; motoris, (vt antea ex Aristotele probauimus,) cuius respectu passiua quodammodo dicitur, comparatione tamen factâ ad res in globo naturæ versas, domina est, causaq; simpliciter activa nominatur. Si vrgeas materiam primam esse naturam, eandemq; vocari & definiri a Philosopho principium simpliciter passiuum, & hinc concludas naturam esse principium simpliciter passiuum, quia materia prima sic definitur esse; respondeo primū languescere hoc argumentū, tum quia est à parte, nempe materiâ, ad totū nempe naturā; tum quia (vt supra docuimus) natura non est idem principiū cum materia; tum deniq; quoniam à forma, quę est terminus ad quem tēdit natura, rectiùs principium actiuū, quàm à materiâ indigestâ mole passiuum dicitur; Ratio est quia a termino ad quem, non a termino a quo omnis denominatio per se & propriè fluit & derivatur. Sic embrio in vtero matris (qui rectè adhuc nec homo, nec bellua, nec planta definitur esse) homo dicitur, quia ad formam humanam natura eiusdemq; totus conatus vergit. Similiter natura delitescens in rudiori massa moleq; materiæ, principiū non passivum à materia quæ movetur, sed principium actiuum à forma ad quam tendit rectissimè denominatur. Præterea hoc etiam dico, quòd respectu materiæ primæ & secundæ appositè principium actiuum dicatur; quippe & illam movet, illam fovet, illam ad formam trahit: movere autem, fovere, & trahere, actionem non passionem docent. Si dices non movere materiam, eâdem operâ doces materiam non moueri: at omnium philosophorum calculis & consensu, materia mobile principium dicitur

Arist. lib. I. Eth. c. 6.

Natura respectu primæ causæ passiva est.

Respectu rerum naturalium activa.

Lib. 5. Phys. c. 5. tex. 48.

Embrio quomodo homo dicatur.

dicitur; movetur enim ad formam. Sed hoc vnum quæro, a quo mouetur nisi ab ipsa natura? est ergo natura principium movens, id est, activum respectu materiæ, respectu formæ actiuum esse quis dubitat, cùm ad eam vt ad amicam in omni opere suo & effectu tẽdat? Si ergo & respectu materiæ quam movet, & respectu formæ quam vi suâ occultâ elicit, perficit, & capit, principium actiuum demonstretur esse, fallax est & insidiosa illa opinio, quæ lites in contrarium mouet, floresque philosophiæ atro succo erroris in radice prægustatæ veritatis inficit. Quid opus est multis? natura semper agit vt docet Philosophus, & nunquam est otiosa: est ergo actiuum principium non passivum. Iterum natura materiam movet: ergo eo etiam respectu, principium actiuum dicitur. Præterea naturæ potentia est simpliciter actiua in excitanda materia, in eliciẽda forma, in composito perficiendo: absurdè igitur principium simpliciter passiuum definitur; nam hæc omnia actionem arguunt. Adhuc natura est causa motus, quo in omni opere suo producendo vtitur: hic autem motus actus est, qui nõ à passiuo simpliciter, sed ab activo principio pendet: ergo natura actiuum principium non passiuum definiri debet. Deinceps natura non intendit monstrum, sed agit semper propter finem, intentio autem finis & actio propter finem, non passivo principio sed actiuo simpliciter conveniunt. Postremò quoniam constat omnes actiones viventium ab interno actiuo principio fluere & manare (cùm passiuum principium vim actiuam dare non posit quâ penitus ipsum caret) sequitur necessariò concludi posse, naturam quam hoc loco definivit Philosophus non esse principium simpliciter passiuum (vt ait Scotus) sed simpliciter activum, vt veritas convincit. 3. Phys. cap. 3. tex. 18.

Alia fructuosa quæstio ex sententia textus elicitur, *Vtrum ars æmula naturæ res vllas verè naturales efficiat?* Cuius appendix hæc esse potest, *Vtrum arte chymicâ naturale aurum fiat?* Vt multa discrimina inter artis & naturæ effecta Aristoteles in hoc textu ponit: ita symbola nonnulla insinuat, in quibus mirificè consentiant & conspirent. Sic (inquit Plato) ars & natura conveniunt, vt natura ars Dei, Deusq; optimus artifex rerum dicatur. Imò (vt hîc docet Philosophus) in subiecto operis, in modo operandi, in formâ & fine ars & natura sæpissimè consentiunt. Hinc artem & imitatricem, & sociam, & perfectricem naturæ frequenter in textu nominat. Cæterum in hoc luto & visco hærent nonnulli, iidemq; docti & sapientes viri, quòd inter discrimina vtriusq; hoc vnum reperiant, artem semper esse externum principium, suaq; effecta non intrinsecus movere

Quæst. 3. An rem verè naturalẽ possit ars efficere.

Lib. 2. Phys. c. 8. tex. 79.

vt

(vt natura solet) hinc colligunt & concludunt, nunquam arte vllâ humanâ posse rem verè naturalem fieri, cùm res naturales perpetuò principium sui motus & quietis internum, res verò artificiosæ causam externam motricem habeant; vt in motu horologiorum, nauium, aliarumq; rerum artificialium videre licet. Cæterum res ista longiorem discursum postulat, subtilioremq; disputationem, vt densis nubibus dispersis, doctisq; inter se recôciliatis, veritatis radius clariùs effulgeat. Conabor igitur pro viribus rem paucis peragere. Scio equidem & agnosco artem externam causam esse, artisq; opus & effectum plerumq; sui motus externum habere principium; scio etiam formam rei naturalis actuosam (vt ita loquar) & vivacem esse, formã verò artis (vt vtar verbo Philosophi) stolidam & ignavam, nullâque effectrice potentiâ rei naturalis præditam & ornatam; hæc (inquam) omnia scio & libenter agnosco: veruntamen illud etiam addo, artem esse æmulam naturæ: imo non taceo hoc etiam quod Philosophus in textu habet, artem perficere naturam, idq; posse præstare quod natura sæpe non potest, vt in medicina adiutrice naturæ labentis & languentis constat.

Huius lib. cap. 8. & Cic. lib. 4. de Fin.

Sed hîc da veniá (studiose lector) si doctissimi amici rogatu nunc potius oratorem quàm philosophum agam; is enim enixè rogat, vt arte per se fieri posse rem naturalem quo possim ingenio & arte probem. Quod quidem iam rogatus faciam, postquam côtrarium (quod est meo iudicio in philosophiâ verum) paucis insinuaverim. Natura (vt omnes fatentur philosophi) artis mater & principium est: ars ergo nihil per se agit, sine ope naturæ; quippe tolle naturam tolles artem, at si tollas artem naturam non tolles. Convocentur huc omnes Mechanici, qui manu & arte vivunt, Polycletus, Apelles, Vulcanus Mechanicorum Deus; dicant an sine *ligno, colore, ferro*, hoc est, sine naturali materiâ opera suarum artium præstare possint? Certè non possunt. Valeant ergo qui somniant, artem filiam naturæ posse quicquam efficere sine matre, id est, sine naturâ. Hoc vt punctis probem, considera mecum distinctionem artis, quæ est in Liberalem & Mechanicam: nec hæc, nec illa invitâ Minervâ, vt aiunt, id est, repugnante naturâ quicquam naturale potest producere: ars ergo nulla idipsum potest. Nã ars omnis est aut ingenua, aut mechanica; quòd nec hæc nec illa id possit præstare operis hinc constat, quia ars omnis habitus animi est, cuius potentia, obiectum, medium, finis, motus & opus artem non naturam sapiunt. Hinc potentia artis, obiectum artis, instrumentum artis, finis, motus & opus artis dicuntur, non naturæ. Nam (vt generale discrimen tradam) hæc omnia externa sunt, non

Natura artis mater & principium.

ins

interna, & coniuncta cum arte vt illa cum natura: Potentia enim naturæ vita in forma naturali est, obiectum res talis in quam tota natura transit, medium quoque naturale non sine natura constat, finis, motus, & opus naturæ, spiritum & pulsum naturæ habent: at potentia artis nulla est, si non excitetur à naturâ. Nam vt non prodest medicina (quæ res artificialis est) intus sumpta, vel foris applicata, nisi ipsa natura vires medicinæ addat (cadavera enim non curantur:) ita artis potẽtia, res planè externa, nihil movet, nisi materiam vimque suam suppeditet natura; in quibus fundamentum artis consistit. Non est ergo quod iactet medicus de sanitate quam arte reddit, non architectus de domo quam struxit, nec chymicus de auro quod finxit, nec magicus de procellis quas excitavit; quippe in his omnibus ars nihil naturale efficit, sed assumptâ re naturali aliquid fortasse mirabile sensibus obijcit. Quid de reliquis dicã? obiecto scilicet, medio, fine, motu & opere artis, quæ sane omnia prolem nullam, nullum partum naturalem gignunt. Obiectum enim artificiale (sit illud arte & ingenio sapientissimi artificis inventum) ex se & vi suâ res segnis & fatua est, vimq; nullam habet producendi rem naturalem. Exempli causâ, lignum quadratum domum aut tectum, ferrum arte limatum gladium, aurum & gemma anulũ, res artificiales non naturales faciunt. Quid moror? similis est omnino ratio (vt verbo concludam omnia) medij, finis, motus, & operis, quibus ars in suis effectis producendis vtitur. Instrumentum enim artis externũ est, finis externus, forma vel potius figura externa, motus per se artis internus nullus est, opus deniq; omne quod artis est, sine spiritu pulsuque naturæ est. Quid enim penecillum Appellis, quid forma depictæ Veneris, quid motus in columbâ Architæ, quid mobile illud cœlum singulare opus, postremò quid vllâ arte inventa, cœlata, ficta efficiunt naturale? Certe nihil, Certè omnino nihil. Quid? non est sanitas res naturalis quam medicina, non est planta res naturalis quam agricultura, non est aurũ res naturalis quod ars chymica, nõ est pluvia res naturalis quam sæpe ars magica efficit? Respondeo, artem per se hæc non efficere; medicina enim non gignit sanitatem, sed iuvat debilem naturam, vt excitata veluti à somno, expellat hostẽ & ad seipsũ redeat. Sic agricola serit, incidit, sed natura plantã producit; sic ars Chymica aurũ effingit, at nõ per se & sine naturæ virtute fingit. Magici dęmonum subsidio nõ sine subiecta re naturali cœlũ aut aerẽ mutãt. Et sane vt in istis exẽplis constat, arte per se rem naturalẽ simpliciter nõ fieri: ita in alijs omnibus naturæ effectis videre licet, artẽ deficere & lãguere, si opus naturale perficiendum

dum spectes. Quamuis ergo ars æmuletur naturam, eamq; deficientem in multis iuvet: rem tamē naturalem per se & vi suâ absente naturâ non facit. Ne chymica illa quidem, quæ multos miseros, paucos fortunatos reddidit. Nam esto quòd aurum purissimum hac arte fiat: arte tamē solâ fieri hoc ipsū nego. Subest enim aliquid semper naturale quo Indicū hoc opus effingatur; Sal, sulphur, Mercurius, elemēta Chymicorū, sūt ipsa quidē naturalia; ignis, mot⁹, & cœlestis planetarū influentia istorū instrumēta sūt quoq; naturalia; tinctura auri, ipseq; puluis solis, seu Lapis philosophicus, post tot exantlatos labores sunt deniq; res naturales. Si ergo illorū principia, elemēta, effecta res naturales sint, sine quib⁹ hæc ars nihil possit operari: taceāt Paracelsiani, & diutiùs impudēter ne iactent, se posse res naturales simpliciter suâ arte, sine vlla re naturali subiectâ fabricare. Mirabilia certè ostentant oracula, vel potiùs sophismata artis suæ, nimirum se posse metallis, lapidibus, rebusq; omnibus inanimatis, vegetabiles, & vitales motus & vires indere. Imò (quod horrendum est dictu) se posse hominem sine maris & fœminę amplexu, arte solâ Chymicâ procreare. Credo equidē Lapide philosophico; nā aliter ab illis infantuli nō generātur. Omitto verba, rē solā ago; certū est formā artis nō esse effectricē motus naturalis, sed intus latere naturæ potentiā, si aliquid naturale fit. Si ergo nō sit principiū naturalis mot⁹, res naturalis arte nō fit; quòd verò non sit causa naturalis motus constat; quia si lignum, ex quo fiat lectus, terræ mandatum reflorescat, motus hic non ex vi artis, sed ex naturæ virtute nascitur. Similis est ratio omnium quæ naturaliter movētur; exēpli causâ, aurū annuli, si moveatur deorsū, hunc motū a naturâ nō ab arte habet, et si vlla eidē ab arte attribuatur virtus (vt de annulo Gygis ferunt) hæc quidē non naturalis, sed artificialis dicitur; rē ergo naturalem ars nulla facit. Carmina, verba, herbæ, amuleta, specula, insculpta deniq; syderum figuris idôla, aliaq; sexcēta illa vaniora symbola insaniæ, si quā vim præter fraudē Dæmoniacā habeāt, habēt illā quidē à naturâ, nēpe ab occulta & multiplici influētiâ aspectuq; syderum, motuq; rerū naturalium, aut a naturali potentia dæmonum, qui præter longam experientiam & vsum rerum, spiritualem essentiam & cognitionem, (quâ homines discutiendo vacillantes fallantur) adhuc post lapsū retinent. Non tamē hîc nego, quin eadē sit aliquādo res naturalis & artificialis; vt annulus reverâ nihil aliud est quā aurū, & statua cerea aut lapidea nihil aliud quā æs aut lapis: rationes tamē & formę istorū sūt diversę, vnde motus alius aliusq; oritur. Artis enim figura naturalē vim nō imprimit, naturalē nō efficit motū; neq; forma naturalis vim aut motū artificialē. Cæterùm sub-

Vide Arnold. de Villa nova, in lib. qui Rosarius philosophorū inscribitur, & Lulliū de arte Chymicâ.

Sophismata Paracelsianorum.

Herodot. in Clio, & Cic. lib. de offic. 3.

latâ naturâ artis opus concidit, arte tamẽ extinctâ natura & naturale manent. Sed hæc quoad insinuandã veritatẽ in hisce quæstionibus hoc tempore sufficiant; nunc autem cùm veritati primitias & tributum persolverim, amicitiæ aliquid ascribam, aliamq; induens personam pro viribus ingenij, contrarias partes in vtrâq; quæstione defendam; nec non demõstrabo posse fieri per se arte rem naturalem, verumq; aurum a Chymicis posse fabricari.

Philosophus quidẽ totus in hac re nunc videri velim; sed omissis verbis rẽ agrediar. Multa sanè mira, multa stupẽda de arte tradũtur, loquatur pro se (si placet) astrologia, loquatur naturalis magia, loquatur medicina, quæ si loquãtur, hoc vnum certè dicent, *arte posse rem naturalem fieri*. Est enim vis in verbis, est vis in signis, est vis in confectis medicinis & amuletis, movendi, mutandi, adiuvandi naturam. Agrippa, Guido, Haly, voluminibus hoc ipsum testantur. Hippocrates, Galenus non negant; non it inficias ipse Aristoteles, qui arti id sæpe ascribit, quod naturæ non dedit. Omitto hoc loco iudicialis astrologiæ & magiæ secreta de excitandis dęmonibus, de generãdis affectibus, de procellis movendis & sedandis, de efficiendis magnis mirabilibus: hęc (inquã) omnia omitto, ne superstitiosè in hac causa egisse videar. Illud tamen dico, res naturales nonnunquam verissimè habendas esse, quæ harum artium vsu & virtute de novo fiãt. Addã exẽplũ vt rem apertè videas. Astrologi opticũ & perspectiuũ (vt aiũt) chrystalli vitrum arte suâ fabricare docẽt, in cuius centrum radij solis collecti in flammam commutantur; arte hoc loco nascitur flamma, quæ res verè naturalis dicitur: arte ergo fieri potest res verè naturalis. Nõ hîc loquar de conversione Archimedei cœli, de motu colũbæ quam Archytas finxit, de statua Veneris arte moventis quã fabricauit Dedalus: non de Gygis annulo, non de Apollinis tripode, non de alijs sexcentis miraculis artis & ingenij, de quibus antiquitatis nuncij & testes veritatis, (hystorias, easdemq; nõ fabulosas intelligo) miranda tradũt. Solùm hîc oculis subijcio rerum quæ negari non possunt demõstrationes. Hîc dicat mihi terræ filius, qui altiùs terrã aciẽ animi nõ attollit, dicat (inquã) mihi quid in hac re dubitet. Certũ est rẽ naturalẽ arte verissimè fabricari posse: quod talpa negat, quia præter cespitẽ & glebulã terræ nihil sapit. Vrgeo fortasse acriꝰ. Imo vrges, sed sine ratione, sine exẽplis, testimonijs & argumẽtis vrges. Itane? Exẽplũ vnum & rationẽ exempli habes. At validiora causæ præsidia requiro. Attẽde, & audies fortiora; & quoniã animo ægrotas, dabis mihi (vt opinor) sanitatẽ rẽ naturalẽ esse. Nõ ægroto, rẽ tamẽ naturalẽ esse libenter cõcedo. Age igitur, quis non videt hãc rẽ medicorũ industriã

Flamma verè naturalis potest ab arte produci.

Sanitas res naturalis est, & et ab arte fit.

strià & arte(deficiente naturâ)fieri?Fieri(dico)nam languens natura ruensq; in sepulchrum,à morte ad vitam,à morbo ad sanitatem, solius medicinę operâ revocatur,daturq; sanitas,finis & opus medicinę. Præterea,vt in eadem scientia vestigia firmiora premam, quis ignorat *tetrapharmacum* origine rem artificiosam esse, (puta emplastrũ, ex pice,cerâ,adipe,resina,& succis herbarum confectum?) at in hoc emplastro(quamvis sit res arte facta)vis quædã interna movendi inest,vnde res naturalis dicitur : arte igitur res verè naturalis constat. Ars enim medica hoc instrumentum sanitatis fecit; at hoc instrumẽtum modo quo vim ab arte sanandi habet impressam, rectissimè res naturalis dicitur:rem ergo naturalem,ars verè facit.Huc adde restaurationem humidi naturalis(rem maxime naturalem) arte medicâ in flore iuventutis fieri posse, quam in occasu & autumno senectutis, nec medicina,nec ipsa natura faciunt;fieri(inquam)posse; nam spirituum tum vitalium,tum animalium, (in quibus potissimùm cõsistit & fluit hoc oleum vitę)fit restauratio:fit ergo restauratio humidi naturalis;at hæc ipsa restauratio humidi est res verè naturalis : fit ergo arte res verè naturalis.Sed ambitiosus sum exemplis & argumentis in propria facultate mea:ab alijs argumenta petam. Adesdum agricola, doceq; hunc terræ filium & talpam artis mysterium tuæ. Tu(vt opinor)corticem aliquando brasicæ,aut alterius agrestis fruticis incidis cultro,ibiq; inter corticem & truncum plantę,florem aut folium arte opportunè inseris. O miram rem artis!flos alterius plantæ ita insertus totam arborem in aliam speciem mutat ; imo mutat, tametsi flos ille in minimum virgultum aut ramusculum inseratur.Quid nunc obstat ergo quo minus concludam,arte rem verè naturalem fieri?fit enim ex brasica pyrus,novaq; species plantę ex inoculatione(vt aiunt)floris. Et certè non est quòd naturæ hoc opus & effectum ascribas, presertim cùm vis maior naturę in radice & trunco alterius plantæ, quã in flore recẽter inserto vivat;at arte per florem insitum in virgulam nova species nascitur,quæ nova species arte facta,res verè naturalis appelletur. Non te præteribo(Archimedes insignis) qui Geometricâ proportione artis tuæ,aquam ab imis terræ venis & medullis in altissima tecta fluere & volare doces cursumq; eiusdem sursum, cui est præter naturam,arte naturalem facis.Studiose lector,res facilis est si diligenter attendas. Nam canales suos plumbeos,ferreos,aut æneos hic artifex in altissimo fonte propè ędificia fixos lino aut aliâ materiâ siccâ & combustibili implet : hac materiâ accensâ consumitur aer, aere consumpto aqua in altum fluit;fluxu sic semel facto nõ refluit, ne inane & vacuum admittatur.Sic cursus aquæ præter naturam,ar-

Inoculatio facit novam speciem plantæ.

Aquæ motus sursum quî naturalis.

te naturalis redditur: rem ergo verè naturalem ars ipsa efficit. Nam hic fluxus verè naturalis est, quamvis vi quadam sic factus maneat. Quid plura? constat vbiq; sapientes medicos plurimi æstimare amuleta; suosq; characteres, annulos, & imagines non parvi æstimare Astrologos, si certo astrorũ situ & aspectu fiant. Nõ sunt ludibria ista, non sunt præstigiæ dæmonũ, sed res verè naturales, vt Plato, & Plotinus docent: naturales dico, quia sic factæ vim quandam cœlestem induũt, miraq; effecta in morbis & malis profligandis habent. Postremò, si probabiliter à locis Topicis disputare in philosophia liceat, hoc argumentum a fortiore tenet. Ars sæpe edit effectus quos natura nõ potest: ergo eos etiam potest quos natura potest; et proinde res verè naturales potest efficere. Ratio sequitur; nã si id quod minùs videtur cõvenire cõveniat: id etiã ꝙ magis convenire videtur conveniet: sed minùs videtur convenire arti vt id possit quod natura nõ potest: ergo magis videtur eidem cõvenire vt id agat quod natura agit.

Amuleta quãdoque valent.

Plato in 2. dialog. de Iusto. Plotinus cap. 40. lib. 4. Ennead. vt docet D. Aug. lib. de Civitate Dei 10. cap. 11.

Omissis probabilibus ad appẽdicẽ quęstionis venio, quę est *Vtrũ arte Chymicâ verè aurũ naturale fiat?* ꝙ si fiat, negãdũ nõ est quin ars rem verè naturalẽ fingat. Non sum nescius aut oblitus, me Alcumistarũ fumulos & in præfatione prioris libri, & in alijs locis mearũ lucubrationum nõ simpliciter approbasse, sed illos fumos intelligo, qui admodũ venenati, sale, sulphure, & mercurio facti, plurimũ oculis studiosorũ nocent. Multi enim hodie qui artẽ non callent, tanquã carbonarij in foco Chymico semper versantur: nec nõ suffocãtur fuligine, quã spe auri faciẽdi & capiẽdi in pręcordia trahũt. Sed adesdũ Bacone, (Angliæ decus. & honor antiquæ Academiæ nostræ) quid (quęso) de Lapide philosophico, & q. de auro fabricãdo à te cõtẽpto censes? nõ est quod quęram; nã scio te manibus pedibusq; in eã ferri sententiã, quòd arte Chymicâ vtrũq; fiat. Rationes percurrã paucis, nõ possum multis inhęrere. Cũ sulphur & agẽtum viuũ sint materia cõmunis omnibus metallis procreãdis, (vt Aristoteles omnesq; fere philosophi sapienter docent) cũq; aurũ metallorũ purissimum, non solũ materiã à sulphure sed tincturã habeat, similiterq; argentum à mercurio, quis est tã inerti ingenio qui nõ videat, posse has materias ita arte tẽperari, vt ex ijsdẽ cõtẽperatis aurũ & argẽtũ fiant? Sed hic labor, hoc opus est, vt forma naturalis in hãc materiã arte inducatur. Certè & laboriosũ & operosũ esse agnosco; sed nõ impossibile. Laboriosũ & operosũ esse dico, quia in auro cõficiẽdo calor cœlestis & pręcipuè solaris (teste Philosopho in Meteoris) requiritur: at quomodo ars cœlo & soli imperet, perpauci inter sapientes intelligunt. Sed attẽtiùs mecũ considera Chymicorũ in hac re solertiam. Illi paratâ materiâ globum cœli vertunt, observãt

Quæst. 4. An arte chymicâ verè aurum naturale fiat.

Sulphur & Argentum vivum communis sunt materia omniũ metallorum.

tempora, aspectus notant, non ignorant influentias syderum, opportunè materiam auri, igne artificiali dociliorem ad recipiendam formam auri factam, obijciunt soli, & vt vnus idemq; numero radius solis ignisq; cęlestis est in aere, cùm lumen solis per ignē, in acrē trāsit: ita vnus idemq; calor ignis & solis est, cùm in materiam auri docilē & pręparatam cadat. Sic vt vides quamuis ars imperare cœlo solique non possit; potest tamen observare tempora, in quibus materiam tam aptè, tam tempestiuè accommodet, vt sol & cœlum non possint non suas vires in eandem materiam tam aptè & tempestiuè præparatam exercere, formamque auri veram inducere. Neque hoc modo solùm calor cœlestis conciliatur & attrahitur ad cōficiendum aurum, sed tum magis eminet & apparet, cùm igne temperatissimo auri materia suas fęces & sordes exuat, suamq; primævam naturam seu quintam essentiam (vt aiunt) incipiat induere. Quippe inest in re quâlibet naturali, præter elementarem molem quinta essentia, i. cælestis natura, quam per motum, lumen & influentiam recipit. Et hæc quidē natura tum maximè vivit vigetq; cùm artificiali igne privatio (*vipera naturæ*) coacta suum virus deposuerit; idest, cum tartarea & terrea fæx, qua res quælibet tāquam mole opprimitur, vi ignis (consumentis crassa, conservantis pura,) evanuerit. Hâc vmbrâ vides rationem qua demonstratum est, arte posse fieri & conflari aurū. Memor ergo thematis propositi concludo, artem posse rem naturalē conficere, verissimamq; illius formam inducere; est enim aurū res verè naturalis.

Quinta essentia in re quâlibet naturali.
Privatio vipera naturæ.

Præterea vt vires addam argumentis meis, dico artē ęmulā & imitatricē optimā esse naturæ. Rationē ergo nō video, quin in efformando auro suā ducē ad vivū imitetur, idéq; præstet quod ille potest: pręsertim cū in difficilioribus ex imitatione frequēter lōgè maiora faciat. Exēpli causa, ars sępe apes ex fimo in ventre bovis inserto, gignit: angues, bufones, serpētes ex equinis pilis & ovis galli in sterquilinio sepultis procreat; muscas emortuas cineribus calidis coopertas ad vitā excitat. Quid? an ex imitatione naturæ ars vitā creat? Lōge incredibilius & difficilius est hoc agere quā aurū cōficere. Nō dubitādū igitur est, quin etiā possit Lapidē philosophicū, aurūq; purissimū cōstituere, si vt debet naturalia actiua passiuis, variamq; permixtionē & temperiē sulphuri & argento vivo, per ignem foventem, non vastantē (cœli aspectu & astrorū influxu observatis) prudēter accōmodet. Nā vt medici collectis herbis (sole in hoc vel illo signo existēte) prout ars pręscripserit, arte meliores confectiones, & salubriores medicinas habēt, quæ tamē vires suas omnino perdunt si nō obseruetur aspectus: Ita

Chymici

Chymici paratis, compositis, igniq; fovente temperatis auri & argẽti materijs, si solis & Mercurij aureũ aspectum & influxum non observent, spe suâ decidunt & privantur. Sin verò observent, proculdubio vota obtinebũt, aurumq; arte conficiẽt naturale. Huc adde, quòd sapientissimi viri philosophi de hac arte scripserint, fideq; sanctissimâ affirment, & se & maiores suos purissimum aurũ cõfecisse: vt nos nũc credimus aureum illum Militem Dominũ Richardum Kelly vsu Lapidis philosophici, sine fuco sine fraude idipsũ fabricare. Si fides annalibus temporum, virisq; iustis, doctis, sanctis, non penitus detrahatur; credendum est et olim factum, & nunc arte fieri aurum naturale, quo purius in visceribus terræ à sole & naturâ nõ generatur. Purius (inquã) vi solis & naturæ, quã vi artis nõ generatur; quia non minùs notæ sunt primæ & secundę qualitates earũq; tẽperies arti, quàm naturæ. Si ergo observatis circumstantijs & præceptis aurum nõ fiat, error hominis non artis erit. Quid multis? fontes permulti apud Anglos, virtute sua ligna in lapides, lapides in ferri durissima fragmenta vertũt. Cur ergo res impossibilis ducitur, cũ præparetur materia, observẽtur tempora, notentur sydera, cognoscãtur qualitates & mensuræ rerũ, vt arte chymicâ Lapis philosophicus & aurũ naturale fiat? Vidimus nuper & experentiâ notũ habuimus purissima olea cynnamomi, vitrioli, nucis moschatæ, caryophyllorũ, nec nõ tincturas fluentis auri & gemmarum studio & industriâ huius artis fieri. Quid igitur (quæso) impedit quo minùs ipsum aurũ fiat? Adest materia argentũ vivum & sulphur, adest instrumentũ, nimirum ignis, adest efficiens causa, nempe cœlestis influẽtia & calor; quid restat? nihil certè præter industriam hominis qui modum, præter laborem qui medium cõficiendi teneat. At cognitis rerũ qualitatibus, modus: cognitis temporibus & influentijs cœli, medium tenetur. Non est quòd hoc loco obijcias te adhuc ex fornace chymico non vidisse aurum efformatũ, & inde concludas temerè, fieri idcirco non posse. Satis est si maiores viderint, qui olim multa artis opera, quæ tu nunc vides, non viderũt; puta literarum Typographicum prelum, Tartarei pulueris vsum, artẽ ex filice conficiendi vitrum. Arripio hîc ansam iterum inculcandi causam, ex filicis puluere vi ignis depurato fit vitrum: ex sulphure ergo vi ignis sublimati fieri potest aurum. Arte præparatur materia, arte componitur flamma, arte observatur influentia; hinc aurum nascitur, si adhibeatur industria. Concludo igitur quod imprimis proposui: artem posse rem verè naturalem fingere, aurumque verum & naturale efformare.

Multi aurum purũ fecerũt, Rich. Kelly.

Vitrum ex filice fit.

Distinctio primæ quæstionis, Vtrum natura rectè definiatur?

Lib. 5. Metap. cap.4.

- In expositione huius quæstionis consideranda sunt
  - Distinctio nominis, quippe nomen naturæ sumitur vel
    - Metaphoricè, & sic Deum Thales, sic Dei ministrã aut voluntatem Plato, sic divinam potentiam Zeno, sic matrem omnium Seneca nominârunt &c.
    - Verè, id-que vel
      - Communiter & fusè
        - 1 Realiter, vt se extendit ad omne ens reale, sive sit substantia, sive sit accidens; vnde natura Platonis, natura virtutis dicitur.
        - 2 Intentionaliter, vt se extendit ad omne ens intentionale; vnde natura generis & speciei nominatur.
      - Propriè, pro interno principio motus in re naturali, & sic hoc loco definitur.
  - Definitio, in qua dicitur natura princium, ad notandum quòd sit prior illa re cuius est natura; dicitur etiam causa, ad notandum quòd res naturalis dependeat ab ea; dicitur per se, ad removendum causas per accidens, quales sunt casus & fortuna; dicitur non per accidens, ad tollenda accidentia quæ sunt causæ motus, vt *gravitas* & *levitas*; dicitur in quo inest, ad excludenda ea quæ vi, impetu, aut arte movent: per nomen *motus* intelligitur omnis naturalis mutatio, & per *quietem* omnis naturalis perfectio.
  - Vsus qui est vel
    - 1 Physicus, vt hoc iacto fundamento, omnia sequentia de natura meliùs intelligantur præcepta.
    - 2 Metaphysicus, vt cognito hoc ordine rerum, altiùs mens volet humana ad naturæ authorem, qui providentiâ suâ regit, disponit, & moderatur omnia.

Opp.

In priori libro satis de natura disputatum est: otiosa ergo ista repetitio, & inanis verborum eccho strepitusq; est fugiendus.

Resp. *In priori libro natura à materia & forma in ratione principij distinguitur; in hoc verò definitur: satis fortasse illic de distinctione nominis, at hîc de eiusdem essentia agitur.*

Opp. *Latiùs patet hæc definitio quàm definitum: ergo non est admittenda. Antecedens probatur, quia convenit potentiæ primæ causæ, qua omnia secundùm ordinem naturalem fiunt. Est enim hæc potentia, vis quædam universalis per omnes mundi partes fusa, rebusq; sic insita, vt per eam esse, moveri, et quiescere rectè dicatur. Hãc vim divinus Plato naturã apertè nominat, eandemq; definit ex eodem Orator, causam absolutam per universas mundi partes,*

Lib. 10. de Repub. li. de Natura Deorum.

partes commeantem, cuius solertiam (vt ait) nulla ars, nulla manus, nemo artifex consequi vnquam potest imitando.

Resp. *Potentia vniversalis duplex est, vel metaphysica quae primam causam, vel physica quae ipsam naturā sequitur: illa actu infinita est, & solùm per influentiā rebus physicis cōmunicatur, haec finita, & per inhaerentiā convenit: illā Plato naturā appellat, sed (vt aiunt) naturātē, eandēq; definit in libris de Natura Deorū Orator, vt supra; hāc verò Aristoteles saepe intelligit, cùm naturā internā potentiā et principiū nominet: illa iterum potentia est separata à rebus naturalibus per se, per influentiā tamen cōmunicata; haec verò est insita causa, vi sua coniuncta rebus: illa deniq; hîc non definitur à Philosopho (est enim quiddā metaphysicū) haec sub definitione naturae comprehenditur; est enim quiddā physicum & naturale, imo potius analogicè ipsa natura. Nā potentia prima cuiusq; rei eadē est essentiâ cum principio suo, aut subiecto in quo inest, vt potentia ratiocinandi eadē cum anima ratiocinatrice; similiter haec potentia naturae eadem cum natura. Paucis concludam, illam potentiam metaphysicam, infinitam, divinam, per influentiam solùm communicatam rebus, nulla ars, nulla manus, nemo artifex consequi potest imitando; at hanc humana industria & solertia imitari potest.*

Potentia vniversalis duplex est.

Opp. *Motus & quies sunt accidentia: ergo natura non est eorum principium. Argumentum tenet, quia ex substantia non fit non substantia: cùm ergo natura sit substantia eorum quae ex ea fiunt, fieri non potest vt motus & quietis sit principium. Praeterea natura dicitur inesse essentialiter suis effectis, at absurdum est dicere naturam esse in motu & quiete, quae sunt accidentia; sic enim substantia inesset accidentibus.*

Resp. *Solutio huius argumenti facilis est, si dicas per motum & quietem intelligi motus et quietis subiectum, id est, rem naturalē, quae nata est ad motum si materiam, nata est ad quietem si formam & finem spectes.*

Opp. *Coelum semper movetur, terra semper quiescit: ergo natura non est principium motus & quietis in omnibus.*

Resp. *Solvitur hic nodus ante de coelo, vel quòd in centro et polis quiescat, vt alij, vel quòd quiescere dicatur in sua formâ, perfectione, & fine, vt nonnulli alij melioris iudicij sentiunt. Sunt etiam qui respondent, haec duo verba* motum & quietem, *intelligi quidem à Philosopho disiunctim non coniunctim in definitione naturae. Liberum quēlibet relinquo opinioni suae, sed meliorem mediam responsionem esse puto.*

Coelum qui dicitur quiescere.

Opp. *Natura non est principium corruptionis: ergo non est principium omnis motus, vt Aristoteles docet. Antecedens probatur, quia natura est principium conservationis non interitus: argumentum tenet, quia corruptio est species motus. Praeterea natura nō est in corrupto, quod est non ens: ergo non est principium corruptionis.*

Corruptio ſumitur dupliciter.

Reſp. *Corruptio ſumi poteſt, vel generatim pro privatione, & ſic eſt principium transmutationis, vel ſpeciatim pro interitu rei actu exiſtentis, & ſic eſt motus, eiuſdemq; cauſa eſt natura, vt ſucceſſione fiat perpetua rerum conſervatio. Hinc ab Ariſtotele mors ipſa aliquando naturalis corruptio dicitur. Poſtremò corruptum conſideratur bifariam, vel ſimpliciter, & ſic habetur non ens, vel comparatè ad rem aliam ſucceſſivè generandam, & ſic ens ſecundùm quid, ex parte mobilis materiæ nominatur.*

Corruptum ſumitur dupliciter.

Lib. 3. de Anima c. 10.

Opp. *Anima humana eſt principium motus in homine, teſte Philoſopho, ſed anima humana non eſt natura: ergo alijs convenit hæc definitio quàm naturæ, minor conſtat multis in locis apud Philoſophum, vbi docet animam humanam non eſſe rem naturalem, vt in 5. cap. 3. lib. de anima & lib. 2. de partibus animalium cap. 2. aſſerit Ariſtoteles.*

Lib. 2. & 3. de Anima cap. 5. Lib. 2. de part. Ani. cap. 2.

Anima humana dupliciter ſumitur. Quid ſit res naturalis.

Reſp. *Diſcuſſa hæc lis & controverſia antea fuit, ſed iterum dicimus duobus modis conſiderari animam humanam, vel abſolutè vt eſt ſpiritus, & ſic omnino non eſt res naturalis; vel reſpectivè vt eſt actus corporis, & ſic eſt veriſſima forma humani corporis, à quâ omnes illius motus ſunt, & hoc modo res quodammodo naturalis dicitur.*

Opp. *Gravitas, levitas, naturalis figura, calor aliaq; permulta ſunt principia motus, ergo alijs convenit hæc definitio à definito. Antecedens probatur ex Ariſtotele lib. 7 & 8. phyſicorum vbi demonſtrat, hæc eſſe in rebus naturalibus principia motus.*

Motus principium duplex, Primarium Secundarium.

Reſp. *Vſus verbo D. Thomæ, reſpondeo hæc eſſe quidem principia motus in re naturali, ſed ſecũdariò, non primariò: non enim inſunt in re genita intrinſecus vt natura, ſed inſunt ex conſequenti vt accidentia, quæ vel formam vel materiam, vel totius compoſiti eſſentiam concomitantur.*

Diſtinctio ſecundæ quæſtionis. Vtrum natura ſit principium ſimpliciter activum?

Natura phyſica cõſideratur duobus modis, vel in

Comparatione ad primam cauſam, & ſic eſt principium ſimpliciter paſſivum: vtitur enim Deus naturâ ſecundùm providentiam pro voluntate ſuâ vt *dominus ſuo ſervo.*

1 A natura paſſionis, quæ eſt forma ab agente fortiore illata in paſſum, vt *calefactio ignis in aquam*; ſed nullum eſt agens fortius ipſâ naturâ: ergo natura non eſt principium paſſivum.

2 Ab hypotheſi neceſſaria, quia ſi ſit principium paſſivum, neceſſariò corrumperetur. Ratio eſt quoniam actio & paſſio ſunt contraria, quæ mutuo ſe invicem confligunt; huc etiam & illud addo, exiſtente naturâ principio paſſivo, ſequeretur quòd ſit vniverſalis naturæ aliqua privatio:

privatio: at natura est principium æternum, eique opposita est nulla privatio.

3 A divisione, quia neque respectu materiæ quam movet trahitque ad formam, neque respectu formæ quæ est ipse actus, possit dici passivum. Natura enim quæ dividitur in materiam & formam, movet, fovet, trahitque materiam & formam (sed hæc sunt officia agentis) ipsamque formam occultâ vi suâ à potentia materiæ elicit perficitq;.

Comparatione ad res naturales suasq; species, nempe materiam & formã; & sic probatur esse principiũ simpliciter activum, idq;

4 A definitione naturæ, in qua dicitur quòd sit causa movendi & quiescendi in re naturali; motus autem & quies sunt actus non passiones, maximè in principijs vtriusque, quamvis aliquando in effectis passiones dici possint, vt *calefieri in aqua, illuminari in aere*, quæ duo in *igne* & *sole* sunt actiones.

5 A consecutione absurda, quia si sit naturæ principium passivum, violentus motus esset maximè naturalis, quia est passivus: at hic motus est planè contra naturam, vt docet Philosophus Physic. 3. & Lib. 5. Physic. cap. 6.

6 A testimonio Aristotelis, qui in hoc textu ponens discrimen inter artificiosa & naturalia, ait illa non habere principium internum sui motus in se, hæc verò habere. Intelligit haud dubiè principium activum, quia passivum commune est vtriusque effectis: Quippe statua non minùs est apta ad recipiendum suum motum, quàm lignum formâ artificiosâ vacuum.

7 A propria passione naturæ, quæ est semper agere propter finē: est ergo semper natura principium activum. Lib. 2. Phys. c. 8. tex. 77. & l. 3. de Anima c. 12.

Opp.

Materia est (vt expressis verbis docet Philosophus) principium passiuum, sed materia est natura; ergo natura est principium passiuum: quo dato non est simpliciter actiuum, vt doces. Maior constat, quia materia est subiectum omnium formarum, & tanquam cera quæ singularum formarum in rerum natura impressionem possit suscipere, quod nihil aliud est quàm pati, vt superiùs docuisti. Lib. 2. de Gē. & Cor. c. 9. Materiæ est pati.

Resp.

Concludis fallaciter à parte ad totum: nam etsi materia sit natura, non tamen dicitur natura in quid de materia univocè vt animal *de homine, sed analogicè. Præterea hoc ipso concesso, materiam esse speciem verissimam naturæ, ipsamq; naturam esse verum genus materiæ: non tamen* Materia dicitur analogicè de natura.

sequitur haec ratio, quia à propria differentia speciei disputas, quae nunquam generi vt suâ convenit. Verbi gratia rationis compos dicitur de homine, non tamen dicitur de animali, quia est propria differentia hominis; sic licet passiuum dicatur de materia, non tamen dicitur de natura, quia hoc ipsum pati, *est quiddam proprium materiae non naturae.*

Opp. *Certum est & ex Arist. probatum, actionem & passionem esse res naturales: non est ergo negandum quin aliquod principium naturale habeant. Hoc posito sequitur naturam ipsam esse principium in aliquibus patiendi, & proinde concludo eam non esse principium simpliciter actiuum, vt ais. Praeterea, quorsum toties inculcaret Philosophus materiam naturam esse & principium passiuum? Quorsum toties doceret sensus esse naturales potentias passiuas? Quorsum deniq; toties vrgeret esse accidentia quaedam activa, quaedam passiva, si nullum sit principium, à quo passiua non minùs quàm actiua originem & sui causam ducant? Videris ergo in hoc paradoxo magnum philosophiae fundamentum concutere, & contra principes philosophorum decertare.*

Vt supra lib. 2. de Anima c.7.

Resp. *Certũ est & ex Arist. probatum, actiones & passiones esse res naturales, si non sint violentae; certum est etiam materiam primam, sensus, multaque alia accidentia esse passiva: non tamen hinc rectè concludis naturam (quae in materiam & formam dividitur) esse principium passiuum; quia aliud agens non est in rerum naturâ cum quo certet, & a quo patiatur. Argumento de materia modò satisfactum fuit: nam quamvis quicquid cadat in speciem idipsum cadat in genus, vt probat Philosophus quarto Top. ab hoc tamen axiomate excipienda sunt propria & differentiae specierum; quare non sequitur, homo est risibilis: ergo animal est risibile; ita non sequitur, materia est passiua: ergo natura est passiva, quia passio est quiddam proprium materiae & impotentiae, vt Aristoteles demonstrat: At natura perennem vim & potentiam in se latentem habet, cuius veluti studium & conatus semper est, formas inducendo passiones, impotentias, defectionesque materiae abigere, eandemque actiuam, potentem, & quasi vitalem reddere. Non est ergo hoc paradoxum (vt ais) quod defendo; non fundamentum philosophiae concutio, sed rem ago vt oportet, ipsamq; doceo in hac re veritatem.*

Quicquid cadit in speciem cadit in genus. l.4 Top. Excipiuntur propria & differentiae.

Opp. *Natura nihil aliud est quàm materia & forma: si ergo neges passiuum dici de natura, quia est proprium materiae, eâdem ratione neges actiuum dici de natura, quia est proprium formae. Nam (vt ais) propria & differentiae specierum a loco illo Topico. citato excipiuntur, & sic per consequens natura non erit principium actiuum, quod tam pertinaciter defendis.*

Resp.

Resp. *Quamvis actiuum magis in formam quàm in materiam cadat, non tamen est proprium formæ; sunt enim formæ non semper activæ, maximè cùm privationis impetu debilitatæ ad interitum tendant; formæ tamen manent donec nova forma gignatur. Actiuum ergo non est proprium formæ, quãvis forma nulla sit perfecta quæ non agat: sed est propriũ naturæ, quæ simpliciter per vim suam, & materiam & formam procreat, nec non in illis semper & efficaciter agit propter finem. Quid multis? natura (vt ais) non est hic involuta & clausa in materia & forma, vt nihil aliud sit; est enim principium commune vtriq;, idemq; distinctum ab vtroq;.*

Activum non est proprium formæ per se.

Opp. *Motus est actus mobilis vt definitur 3. Physic. id est, si interpreteris, impulsus corporis naturalis, quod moveri potest: ergo hic motus est passiuus; imprimitur enim, & impressus recipitur à mobili: quid ergo obstat quo minùs concludam, naturam (quæ est principium omnis motus) esse principium passiuum?*

Motus quid. Lib. 3. Phys. cap. 1.

Resp. *Malè interpretaris nomen actus, quod potiùs actionem respectu naturæ, quàm passionem & impulsum respectu rei naturalis actæ & impulsæ docet: sed est motus, est actus, id est, (vt interpretaris) impulsus corporis. Quid tum? non hinc sequitur naturam esse principium passiuum, sed potiùs activum, quod agendo talem passionem (qualis est hic motus) gignit. Nam vt calor* ignis *est principiũ agendi, & tamen passionem in* aquam *introducit: ita natura motum mobilis passiuũ aliquando creat, tametsi ipsa libera & immunis ab omni passione maneat.*

Opp. *Lapis ab alto vi forti deiectus naturaliter fertur, quia fertur deorsũ ad locum quietis suæ; hic tamen motus a passiuo principio nascitur: ergo natura est aliquando principium passiuum.*

Resp. *Lapidis hic motus impetu factus, non est propriè naturalis quamvis deorsum tendat. Nam vt præceps motus progressivus animalis videtur naturalis, idcirco tamen non est, quia ad interitum trahit: ita hic violentus motus lapidis, quamvis sit deorsum, non tamen est propriè naturalis, dum vim & impetum proijcientis ipsa natura senserit. Sed esto, hæc omnia concedantur, nihil tamẽ hinc absurdi sequetur. Natura enim semper in hoc motu potius agit quàm patitur; movetur enim lapis at ipsa natura movet.*

Lapis si proiiciatur deorsum, motus eius nõ est simpliciter naturalis.

Opp. *Principium passiuum definitur ens illud, vel causa per quam aliquid redditur aptum ad recipiendum vel motum, vel formã, vel aliam quamcũq; affectionem; sed per naturã res naturales aptæ & dociles redduntur ad recipiendã formam, motum, vel affectionẽ: ergo natura est principium passiuum.*

Principium passivũ quid secundũ Scotum.

Resp. *Ex Scoto hanc definitionem promis, qui manibus pedibusq; conatur probare, naturã omni respectu esse principiũ passiuũ; vel illã nego, & dico, in ipsa definitione contradictionem comprehendi, quia reddi aliquid aptum ad recipiendũ motũ vel formam, arguit aliquid esse quod reddat: & hoc est natura,*

Scotus contendit naturam esse principium passivum.

quæ

quæ agendo reddit. Nam vt Sol fortissimum agens ceram aptam ad recipiendam figuram: ita natura validissimè agendo rem naturalem aptam ad formam & motum reddit. Si vrgeas adhuc aliquid esse causam huius passionis, & præter naturam te nullam scire; respondeo naturam in se non esse, per accidens esse. In se enim est simpliciter actiuum principium, passiuum tamen dici potest sed impropriè, quia passiones non vim actiuam causæ, sed naturam effecti sequuntur. Vt quia naturâ cera est est apta vt liquescat, vt incalescat aqua; nemo tamen sanæ mentis dicet aut solem qui liquefacit ceram, aut ignem qui calefacit aquam esse principia passiua, cum nulla vis passionis in hunc vel in illum reverberetur. Passiua ergo principia sunt materia, & accidentia quæ plerumq; materiam concomitantur, vt naturales impotentiæ, aliaq; materialia, quæ nullam vim formalem & actiuam resistendi habent.

Natura est causa passionis per accidens.

Opp. *Motum res quælibet naturalis recipit à natura vt a principio: sed motum recipere est pati: ergo natura videtur esse principium passiuum, quod hanc aptitudinem ad patiendum & recipiendum tribuit. Præterea (vt plura argumenta in vnum cogam,) si natura non sit principium passiuum, frustra ponitur in textu distinctio inter artem & naturam; siquidem ars actiuum esse principium & hîc & 6. Ethic. demonstratur: natura autem non eodem modo. Nam si penitus eodem modo sit principium, nulla hæc esset inter artem & naturam distinctio. Exemplum de ægroto cui contingit esse* medicum *hanc rem manifestam reddit.*

Lib. 6. Ethic. cap. 4.

Resp. *Mutatis verbis idem agis, & Cramben bis coctam apponis mensæ. Agnosco rem quãlibet naturalem motum suum a natura mutuari, motumq; recipere, esse in re naturali quodammodo pati: hoc tamen argumentum non probat naturam ipsam esse causam passiuam, sed potius actiuam, quæ pro qualitate rerum sua munera distribuit. Ad alteram partem argumenti respondeo, non esse positum hoc discrimen in textu inter artem & naturam, quòd illa sit actiuum, hæc passiuum principium, sed quòd illa sit externum, hæc internum principium rerum. Vsus huius quæstionis & disputationis est, vt videntes naturam physicam esse principium & causam actiuam motus, agnoscamus naturam illam metaphysicam esse causam motricem omnium liberrimumq; agens vt Philosophus 8. Physicorum docet.*

Ars & natura quî differunt.

Distinctio tertiæ quæstionis. Vtrum ars æmula naturæ possit rem vllam verè naturalem efficere?

In

Ad propositam quęstionē rectiùs intelligendam, artes sunt distinguendæ; earū ergo aliæ dicūtur

- Theoricæ seu contēplativæ, quarum finis est sola rerum cognitio, & harum aliæ sunt
  - Rationales, quæ positæ sunt vel
    - 1 In contemplatione primæ causæ, vt *Metaphysica*.
    - 2 Speculatione vsque
      - 1 Orationis, vt *Grammatica*.
      - 2 Exornationis, vt *Rhetorica*.
      - 3 Rationis vt *Dialectica*.
  - Reales, quales sunt *physica* scientia, *Optica*, & *Medicina*.
  - Mathematicę quæ sunt vel circa
    - 1 Magnitudinem vt *Geometria*.
    - 2 Numerum, vt *Arithmetica*.
    - 3 Concentum, vt *Musica*.
    - 4 Motum cœli, vt *Astrologia*.

  Notandum est quòd in hac quæstione de his artibus præcipuè non agatur, (solâ exceptâ *Medicinâ*,) de qua antea paucis, postea pluribus dicemus.

- Practicæ, quæ sunt vel activæ, vel factivæ (vt aiunt) quarum finis est vel actio, vel opus; & earū alię sunt vel
  - Simpliciter Mechanicæ, quæ nullam societatem & commercium præter subiectam materiam, & imitationem quandam cum natura habent, quales sunt *Architectura, ars Pictoria, Textoria &c.*
  - Ex parte, quæ præter materiam subiectā, et naturę imitationem, vim quandam naturalem vendicant: quales sunt ars chymica & *Medicina*, *Agricultura*. Hæ enim rem naturalē possunt efficere, formamq; naturalem inducere: & hoc probatur
    - 1 Ab authoritate Agrippæ, Guidonis, Haly, & aliorum Astrologorum, qui voluminibus pluviam, serenitatem, amorem, aliasq; res naturales fieri & procurari suâ arte probant. Sed hæc vt leviora omitto.
    - 2 Ab experientia & exemplo *vitrei chrystalli perspectivi* vel *Solaris*, in cuius centrum radii collecti, in flammam arte convertuntur, quæ flamma est res naturalis.
    - 3 Ab exemplis *inoculationis* per florē inter corticem & truncum plantæ insertum (2) *emplastri* arte medicâ confecti (3) *sanitatis* rei naturalis eâdem arte acquisitę, (4) *humidi naturalis* in flore ætatis restaurati (5) *aquæ sursum contra naturalem cursum tractę* (6) *Amuletorum, anulorum & characterum* naturalē vim habētium (7) *Lapidis deniq; philosophici* qui arte quidem fieri potest qua alia naturalia fiunt.
    - 4 A difficiliore, quia ars res sępe difficiliores facit; quippe ex *ovis galli & pilis equi in sterquilinio sepultis*, Basiliscos & serpentes facit, quod est quiddā difficilius quàm communiter rem aliam naturalem sine vita fingere.
    - 5 A veritate conficiendi aurum, quam veritatem

veritatem, docti, pij, sapientes probant, antiquitas affirmat, experientia non negat.

6 Ab ordine, & proportione, & opportunitate miscendi & applicandi activa passivis; vnde res sæpe naturales arte fiant, quæ naturæ vi per se fieri quidem non possunt.

Opp. *Si amico rogantis morem in discutienda hac quæstione non gessisses, si animi ex animo non prædixisses sententiã; peterem certe vnde hoc virus hauseris, quod nunc in scholas philosophorum spargis. Profiteris te totum Aristotelis discipulum esse, velleq; haberi, quem tamen apertè sub hoc nomine nunc vulneras, imo quod deterius est, exhalas pestiferæ superstitionis vapores in animos iuventutis; cùm vanissima amuleta tua, veneficia, carmina, characteres, figuras, aliaq; monstrosa prodigia & prodigiosa monstra, nigrá dæmonũ arte confecta laudes. Da veniam, ferre non licet istas vanitates tuas, moneo ergo vt resilias ab hac hæresi, Divumq; Augustinum legas, qui vehementer in Porphyrium de hac ipsa causa differit.*

Lib. 10. cap. 11. de civitate Dei.

Resp. *Memineris (quæso) me quid animi sim de hac re proposuisse: quorsum ergo est hoc tonitru verborum? quem vulnerat hoc fulmen ineptæ orationis tuæ? Agnosco me totum Aristotelicæ doctrinæ professorem esse; quî probas abiurasse me illius disciplinam? Furentiùs humores biliosos eructas, meq; corruptorem teneræ iuvẽtutis nominas. Perge, vanissima (inquis) amuleta tua, veneficia, carmina, characteres, figuras, aliaq; monstrosa prodigia & prodigiosa monstra, nigrâ dæmonum arte confecta laudas. Mendax es, non laudo, sed (superstitione sublatâ) eorum vsum doceo. Da veniã (inquis) Quid petis veniã? nõ possum (inquis) vanitates istas ferre. Debaccharis; quæ sunt vanitates doce? Cupio, inquis, vt resilias ab hac hæresi. Sẽper in eodẽ luto hæres. Quænã est hæresis à qua me dissilire cupis? Lege, inquis, D. August cõtra Porphyriũ. Legi diligẽter, et invenio illũ dæmonũ artes et escas solũ in istis cõdẽnare quas ipse etiã condemno, animoq; detestor: teq; vanitatis & inconsiderantiæ accuso, qui aera tanto verborum strepitu sine vlla specie rationis verberasti: præsertim cùm aliã susceptã personâ hæc disputandi causã proponam.*

Opp. *Age, quoniam me nullâ specie aut vmbrâ rationis vsum fuisse ais, senties me armatum esse telis quibus te confodiam; sic ergo disputo. Ars imitatur naturam, ergo naturæ opus non præstat; argumentum sequitur, quia imitatio est studium efficiendi simile; at simile non est idem: ergo ars non idem facit cum naturâ.*

Imitatio quid.

Resp. *Hoc telum obtusum est, & non configit. Scio equidem artem æmulam esse naturæ, eandemq; efficere simile, sed hoc satis est, si illud simile quod efficit sit aliquando reale & physicum, tametsi non sit idem numero quod natura facit. Præterea ea vis est imitationis nonnunquam, vt non solum idem specie opus, sed etiam longè melius & excellentius faciat, quàm ille potest cu-*

Imitatio quãdoque perfectior exemplari.

ista

ius exemplaria & vestigia imitatur.

Opp. *Quid respondes Aristoteli, qui in textu hoc discrimen inter effecta artis & naturæ ponit, vt illa (nimirum effecta artis) externam causam, huius vero effecta (nimirum naturæ) internum principium habeant? ars enim extra opus, natura verò in ipsis rei naturalis medullis hæret. Concludo igitur quòd ars nunquam possit rem naturalem efficere.*

Resp. *Non ludis, nã in hoc argumento cardo quæstionis vertitur: distinguo igitur de arte, quòd non omnis ars mechanica hoc præstet opus naturæ, sed illa sola quæ in defectione naturæ vim naturalẽ habet. Talis est, vt supra docui, medicina, quæ sæpe tabe propemodum exhausto iuveni novas faculas novosq́; spiritus reddit, in quibus nouũ oleũ vitæ, id est, humidũ (vt aiunt) radicale fere extinctũ renascitur, quod in hyeme senectutis restaurari non potest. Similis est ratio agriculturæ, quæ sæpe rem naturalem facit.*

Ars illa quæ rem naturalẽ possit efficere qualis est.

Opp *Certè non ludam, acriùs ergo hoc vulnus ingemino, teq́; tuo ipsius gladio iugulabo. Ais artẽ medicam novos spiritus & vires addere, nonnunquã humidũ fere extinctũ restaurare. Vide quid dicas, & respondeas mihi, vtrũ ars medica hac faciat, cùm omnes spiritus contabuerint, totumq́; humidum fuerit extinctum: si affirmes, ratio & experentia contrariũ docent; nam ars à morte ad vitam, à privatione ad habitum non potest revocare: si neges, tum certè concludã non esse hoc opus artis, sed naturæ, quæ aliquantulum declinãs artis operâ adiuuatur, & non aliter quã flos in semine aut radice reflorescit.*

Resp. *Comminus mecũ iam pugnas, sed adhuc non vincis; nam et si concedã non posse artem quicquam naturale efficere si penitus natura deficiat, quoniã tamen ars hoc ipsum præstet quod natura declinans vi suâ nullo modo potest, à fortiore, ars agens primarium in hoc opere & effectu dici debet. Cùm ergo hoc opus iam perfectum sit simpliciter naturale, idemq́; artis virtute non vi naturæ deficientis fabrefactum, contrarium tuæ conclusioni rectè inferam, Artem posse rem verè naturalem efficere.*

Opp. *Adhuc non cesso, non acquiesco. Si hæc sint vera quæ dicis, peto quam formam, quem motum rei naturali de novo artis operâ factæ ars ipsa indit? restauratus spiritibus non novâ forma induitur, sed eadem numero & naturâ manet. Idipsum de* oleo vitæ *&* humido naturali *dico; id enim penitus extinctũ nullâ artis virtute reviviscit; latet ergo scintilla naturalis, malis humoribus veluti cineribus sepulta & oppressa, quæ, iisdem humoribus aut sublatis aut diminutis, arte medicâ vires resumit, factâq́; flammâ oleum vitæ excitat, auget, nutrit, & conservat. Hoc opus solius naturæ est non artis: somniũ ergo est quod nunc de artis virtute in rebus naturalibus efficiendis infers. Quicquid hoc loco de* spiritibus *&* humido naturali *dixerim, idipsũ de omnibus exemplis tuis iã dictũ puta; quippe in illis etiã (si probè attendas) natura sola rei verè naturalis causa est, non ars, sit illa Magica aut Chymica, vt somnias.*

Resp.

Resp.

Non suadeo vt cesses aut acquiescas, donec tibi satisfactum putes. Ad singula ergo respondeo, artem (vt ita dicam) naturalem seu mixtam dare formam & motum naturalem; per artem naturalem seu mixtam intelligo illam, cuius vis insita & inserta est in re naturali subiectâ virtuti suæ. Hoc non dico quasi ars (quæ est habitus activus aut factivus mentis) vt forma aut materia in re factâ maneat: sed quia vis quædam artis, potentior aliquando naturâ in rem subiectam transeat; quæ consopitam naturam sæpe excitet, sepultam nonnunquam naturali formæ & motui restituat, rem deniq; mutatâ specie non semel de novo faciat. Exempla horum desiderari non possunt: si ægrum medicinâ curatum, si muscam hibernis nivibus attonitam, arte vitali motui restitutam, si deniq; ex pilis equinis serpentem de novo genitum, aut ex flore vnius plantæ aliam alterius speciei arte creatam spectes. Et certè in hisce omnibus & singulis dicere non debes esse naturæ opus, cùm illa penitus deficiat. Est ergo opus artis quæ in istis omnibus & singulis efficiendis primarium agens dicitur, quo suum esse habet.

Ars naturalis seu mixta, qualis.

Opp.

Vis ea est naturæ in omnibus, vt ex simili generetur simile; at hæc vis negatur arti: ars ergo nihil commercij cum naturâ habet, maximè in eo quo per motum res verè naturalis fiat. Monstri enim instar est, vt domus domum, navis navem generet: cæterum si stadium rerum naturalium percurras, mirum non est si homo hominem, leo leonem gignat; ratio est quia soli naturæ conceditur vis inducendi formam, arti verò tantùm conceditur vis quædam artificem docendi modum, quo materiam sibi subiectam tractet.

Simile simile generat.

Resp.

Digredi & dissilire videris ab arte quam hoc loco intelligo. Omnem enim artem rem naturalem concipere, & conceptam generare non dico, sed eam solam quæ (vt supra) naturalis dicitur, eademq; non semper & necessariò, sed aliquando; cùm (scilicet) in agendo aut faciendo non committatur error. Quod vrges vim generandi simile solummodo naturæ tribui, id ipsum tecum affirmo; non tamen sequitur artem non posse rem verè naturalem efficere. Nã hoc axiôma de effectis naturæ, non de ipso principio traditur; quippe natura, vt est principium, non habet vim vt aliud sibi simile principium generet. Non ergo requiritur hæc vis in arte, quæ est principium aliquando rei naturalis, sed requiritur in re ipsa naturali iam arte effectâ; idq; non in omni re naturali arte effectâ, sed in ea solùm quæ vim activam simile generandi habet. Nam vt inter effecta naturæ cœlum non cœlum, lapis non lapidem generat: ita inter opera artis, domus domum, navis navem non producit: sed arte naturali factus serpens serpentem generat.

Omnis ars rẽ naturalem nõ generat, sed sola naturalis: eaque tũ demum cùm nõ erret.

Simile generare simile quo modo verum sit.

Distin-

Distinctio adiunctæ quæstionis seu appendicis. Vtrum arte chymicâ verum aurum fiat?

Ars Chymica est aut

- **Magica, quæ dæmonum auxilio freta producit aurum, idemque aut**
  - Verum, quod aliunde petit, vt solent necromantici, qui aut in mari immersum, aut in terra defossum in lucem trahunt, quod tamen se confecisse gloriosè iactant.
  - Apparens & adulterinum, idq; bifariam vel per
    1. Deceptionem visus, vt venefici & præstigiatores solent, qui lapidem aliquando apparens aurum efficiunt.
    2. Operationem indoctorum in hac arte, qui inaniter laborantes sæpe tincturam auri & argenti efficiunt, aurum verò ipsum non possunt; quia philosophiam non sapiunt.
- **Physica, quæ demonstratur posse aurum verissimè efficere**
  1. Ab authoritate multorum antiquissimorum fideque dignissimorum virorum, qui testantur fieri posse, factumque fuisse.
  2. A consequentia necessariâ; quia fieri potest arte vt causę materiales auri & argenti (nimirum *Sulphur* & *Mercurius*) opportunè accommodentur efficientibus causis, quę non possunt non producere effectum.
  3. A natura & proprietate ignis, qui calore suo geometrico omnes corruptas fæces & sordes rerum naturalium absumit, quintasque essentias, partes puriores fovet, alit, & conservat. Sic tartaro sulphuris consumpto purissimum aurum efficit.
  4. A probabilitate, quia ars æmula naturæ res sępe vix minus difficiles factu quàm aurum facit, puta *vitrum ex radicibus filicis, salem ex aqua, nitrum ex terrâ* aliaque multa vi & virtute ignis.
  5. Ab experientia, quia ex *stanno argentum*, ex *aurichalco aurum* in parua quantitate quotidie vi ignis elicitur: ratio ergo non est, quin eiusdem virtute ex propria materia vtriusque vtrumque fiat.
  6. A dignitate & perfectione artis, quæ rectè perfectrix naturæ in minimis non dicitur, si in maximis eandem ad vivum non imitetur.
  7. A difficiliori, quia Lapidem philosophicum fieri posse fatendum est, nisi omni antiquitati fidem detrahamus; at Lapis Philosophicus est & factu difficilior, & multo pretiosior auro, vt R. Baconus, Agrippa, & alii philosophorum Antesignani docent.
  8. A contrario sensu, quia omnis ratio in contrarium adducta facilè refutari potest.

Opp.

Opp. *Verũ est illud quod dici solet*, littore disrupto Oceanũ in immẽsa præcipitari flumina, *& certè non minùs verũ est*, vno absurdo dato sequi infinita mendacia: *quid monstri narras? Lapidem philosophicum, aurumq; Chymicâ arte fieri? Sophista es non Philosophus; nam contra te omnes verè philosophi contrarium dicunt. Thomas & Thomistæ, Scotus & Scotistæ, Reales, Nominales, prisci & neoterici, omnes & singuli qui fidem & nomen in spacijs philosophorum quærunt: siste ergo pedem, manum de tabula; nam si pergas ignem gladio fodere, multos crabrones excitabis.*

Resp. *Iuncis non hastis, verbis non argumentis pugnas. Vt mare infra littora: ita oratio inter limites continetur mea. Mendacia fugio, monstrum non narro; affirmo* Lapidem philosophicum aurumq; fieri. *Sophista non sum, Philosophus esse cupio; non mihi omnes verè philosophi contrarium docẽt; exercitus philosophorum (quos nominas) me non configunt. Non ergo sistam pedem, nec manum de tabula: sed pergam ignem gladio fodere, vt te crabronem excitem, aculeosq; probationis videam.*

Opp. *Quid ludis? cur fallis homines? si ars Chymica tantæ virtutis sit (vt ais) cur ætatẽ non nominas in qua ex Chymico fornace aurum profluxit? cur non assignas locum? cur arte factum non ostendis aurum? Scio quid respondeas; aut in artifice, aut in materia, aut in fornace & follibus, aut in flammis non benè temperatis fuisse erratum.*

Multa possunt fieri in rerum naturâ quæ nunquam actu fiant.

Resp. *Ridiculè. Non hoc loco quæritur* An vnquam fuerit confectum aurum? *(de quo tamen non dubito quin fuerit) sed An fieri omnino possit? fieri autem posse demonstravi: Multa enim (vt nosti) possunt fieri in rerum natura, quæ actu nunquam fiant. Hinc illa distinctio de propinqua & remota potentia rerum. Quæ addis vana sunt; nam aliter quàm tu somnias respondebo.*

Opp. *Haly, Guido, Agrippa, Baconus quos nominas, magici fuerunt, & è canone philosophorum dispuncti: puderet ergo philosophum ab illorum authoritate argumentum petere.*

Magia duplex est.

Resp. *Magia est vel physica vel necromantica; priori modo hi magi potiùs, id est, sapientes, quàm magici dicantur: posteriore verò modo, de Lapide philosopico & auro non disputârunt; Rectè ergo non facis, qui mortuos & defunctos in pace vulneras. Doctissimi viri fuerunt isti, & sapienter de istis miraculis naturæ disceptârunt, vt in hac nostra ætate Lemnius, Cardanus, & alij, quos etiam (si placet) magicos & necromanticos appelles.*

Opp. *D. Thomas, 2. senten. dist. 7 quæstione 3 art. 1. probat aurum Chymicum non esse verum, sed planè fucatum & adulterinum; quia forma auri vi caloris ætherei à sole presertim dilapsi, non vi ignis artificialis, quo Chymici vtũtur, fiat: Cùm ergo causa sit adulterina, nempe ignis artificialis, aurum quod efficitur non potest esse verũ. Præterea locus generandi auri est in venis &* medullis

medullis terræ, quousq; solis influentia pertingit: at locus est principium generationis, vt Arist. & Porphyrus docent; quippe res quælibet in proprio suo loco generatur & quiescit: Cùm ergo aurum chymicum extra locum naturalem fabricetur, videtur non esse verum.

Resp. *Diuus Thomas arguit in quæstionem, non definit contrarium. Imò etsi difficile factu aurum chymicum esse putet, rem tamen impossibilem esse nõ arbitratur, vt constat ex eo Secunda secundæ, quæstione 77. art 2. & etiam ex Alberto Mag. lib. 3, de Mineralibus ca. 9. Respondeo igitur Patri venerando, multa fieri posse vi ignei caloris, quæ vi cœlestis caloris fiãt: præsertim cùm hi duo calores specie nõ distinguãtur. Ad illud quod addis de loco, ex eodẽ Patre dico, probabile id quidẽ esse, sed non ex omni parte verũ: quippe natura non sic destinauit res in proprijs locis generari, quin etiam aliquando vi artis, alio modo alibi generentur. Verbi causa;* lapidis *generandi locus naturalis est* centrũ terræ, *at aliquãdo vi solis attractã viscosã materiã, in* mediâ regione aeris lapis *generatur. Sic illic* triticum, sanguinem, *aliasq; res verè naturales congenitas, diuabi hâc nostrâ ætate vidimus: & tamen nemo philosophorum existimauit illic naturaliter generari.*

Multa fieri possunt vi ignei caloris, quæ vi cœlestis caloris fiant.

Lapis in media aeris regione generari potest. Senec: lib 3. Nat: Quæst: c: 25.

Opp. *Res quælibet excellens (vt ait Ægidius) vnam certam & definitã ortus sui causam, modum, & locum habet: ergo aurum plures sui ortus causas, modos, & loca non habet. Antecedens probatur infinitis exemplis, sed vnũ sit instar omnium.* Homo, *opus nobilissimum naturæ, vnam causam, vnum modum, vnum locum generationis habet, quæ mutari non possunt.*

Homo nobilissimum naturæ opus.

Resp. *Quamvis aurum inter metalla, vt homo inter animantia excellat, non tamẽ omni ex parte est similis vtriusq; ratio: nãm in rebus inanimatis quæ minùs excellunt, hoc axiôma infirmũ & defectiuũ cernimus. Est enim* ignis elemẽtaris *omnium primus, & tamẽ non solùm in* suprema regione aeris, *sed aliquãdo etiã in* infima *ex actione alterius ignis, vel ex radiorũ* solariũ coitu, *vel ex* corporũ attritu, *vel deniq; arte, vt* vitri reflexu *generatur.*

Aurum inter metalla vt homo inter animalia & vice versâ.

Opp. *Ars non potest principia actiua passiuis sic applicare, vt effectus producatur: ergo ars Chymica non potest aurũ progignere. Ratio sequitur, quia si non possit agentia & patiẽtia principia coniungere, cùm ex eorum copulâ & amplexu omnis effectus nascatur, nobile hoc opus naturæ non poterit efficere. Antecedens probatur, quia ars est externa causa & extra principia effectáque posita, imo nullum motum, nullam vim, nullam formam imprimit. Hæc enim solius naturæ opera & officia sunt, vt ex Aristotele constat, qui ideo artem* stolidam, segnem, *&* otiosam *nominat.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento superiùs; iterum tamẽ refricabo memoriam tuã, & distinguã vt supra, de arte naturali, & intentionali. Neq; hoc mirum videatur tibi, quòd artem naturalem appellem; cùm tu ipse magiã naturalem, & naturalẽ philosophiam nomines. Dico igitur artem naturalẽ li-*

Ars duplex naturalis & intentionalis.

 cèt

cèt sit ipsa primariò & per se in artifice, vim, motũ, & formam iure vi suâ effectâ imprimere & consignare; idq; non semper violento modo, vt in proiecto lapide, in quo vis & motus ad tẽpus violẽter manent, sed naturali, quãdo virtute artis artificisq; sapientiâ, agentia cum patientibus ita copulentur & contemperentur, vt natura antea consopita, & non potis per se quicquam efficere ad cooperãdum cũ arte ab artifice excitetur; quẽadmodũ in mutãda specie plãtæ per surculum aut florem alterius arboris arte insertũ cõstat.

Experientia mater & filia scientiæ.

Opp. Omnes artes (vt docent philosophi) magnã lucem, vsũ & fructũ in experientia habẽt; quippe experiẽtia est & mater & filia sciẽtiæ: mater quia ab illa incipit, filia quia illã producit. A singulis enim rebus in sensu aut experiẽtia positis, fluit si ortũ; & ad experentiã redit, si vsum spectes. At quot myriades Chymicorũ inaniter spe vacui laborârunt? quãq; serotinam pœnitẽtiã, sine vllo effectu aut experientiâ artis suæ coëmerunt? quod vulnus nominis, laborum, fortunarum suarum proculdubio non accepissent, si ars Chymica meretrix non fuisset, quæ tot tantosque mortales fascinavit.

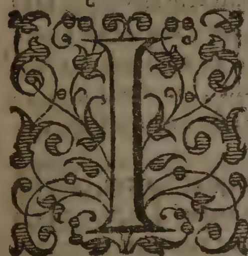
Resp. Agnosco in experientia vsum artium potissimùm eminere: non tamen artes omnes sunt æquè faciles intellectu, aut vsu cognitæ; neq; omnino vrget hoc argumentum, quòd ideo ars Chymica sit vana, quòd aurum Chymicum vbique in omnium thesauros non fluat: satis hoc est si hac arte fieri omnino possit; at posse ratione & argumentis suasimus. Ægrè fortasse fers quòd in crumenam tuam non fluat, credisq; nullum omnino vsum artis esse, quia oculis non cernis aurum. Quasi verò non sint hodie permulta cognita quæ maioribus ignota fuerunt, & hodie multa oblivione sepulta quæ olim nota extiterunt. Maiores nostri antiquitus ignorârunt Typographicum prelum, ignorârunt, & fœliciter ignorârunt certè tormentarium pulverem, ignorârunt artem ex cineribus conficiendi vitrum, ignorârunt longævi Tabaci fumum. Quid multis? & nos multarum artium vsum ignoramus, quarum illi fructum olim perceperunt. Cur ergo negas quin fieri possit, vt in hac ferrea ætate nos infælices hanc artem conficiendi aurum teneamus, quam fortunati Patres maxima ex parte ignorârunt. Occultavit enim Deus mortalibus diu hoc mysterium, vt diutiùs salutis suæ mysterio studerent, quod auro Chymico fumoq; suffocatus facilè contemnit. Hæc scripsi (vt vides) non quòd hanc auri sacram famem, siticulosam aut famelicam sitim aurum conficiendi probem, sed vt intelligas, arte & ingenio id fieri posse, quod experentia factum olim fuisse non negavit.

Typographicũ prelũ, tormentarium pulverem, & artem conficiendi vitrum ignorârunt antiqui.

CAP.

CAP. 2.

Vtrum { *Mathematicæ ideæ, seu formæ abstractæ sint simpliciter intentiones animi?*
Intellectus abstrahentis ideas sit fallax?
Astrologia, Musica, & Perspectiva, scientiæ sint simpliciter Mathematicæ?

IActo nunc fundamento in definitione naturæ, ne error in tractatione rerum naturaliũ sequatur, discrimen multiplex inter Physicũ & Mathematicum, (qui globos naturæ vertunt) opportunè & prudenter docet. Quamuis ergo, vt hîc ait Philosophus, tam physicus quàm Mathematicus eadem contemplentur subiecta, (verbi causa) *lineas, extremitates, corpora*, eodem tamen modo vtriq; nõ considerant. Mathematicus enim hæc omnia sine motu, physicus verò motui alijsq; accidentibus subiecta considerat. Iterum Mathematicus formas à rebus abstrahit, abstractas definit, definitas ad vsum scientiæ accommodat: at physicus formas cum materia coniungit, accidentia, vires, & proprietates in subiecta materiâ perpendit, ad motum omnia effecta naturæ refert. Præterea Mathematicæ formæ ideæ sunt, & intentiones quædam mentis; at formæ physicæ cohærent cum rebus quarum sunt formæ, neq; ab illis auelli aut separari possunt. Postremò Mathematicus & physicus in fine differunt, cùm ille per operationem mentis ad solam abstractionem formæ, hic per motum rerũ ad contemplationem primi motoris primęq; causæ tendat. Ratio illa de medijs Mathematicis, nimirũ Astrologiâ, Musicâ, & Opticâ sciẽtiâ, (quę ad motũ, numerũ, visũ referũtur) nõ est omittẽda: nã hę (teste Philosopho) sciẽtię sunt medię, id est, partim physicę, partim mathematicę, & à simpliciter mathematicis differũt; ergo multò magis Physica & Mathematica scientia, quę simpliciter sic sunt & absolutè differũt.

Mathematicus quî differat à Physico. Lib. 1. Metap. cap. 10.

Mathematica media quæ. li. 1. Met. cap. 10.

Hinc in textu dilabitur Philosophus ad aliam partẽ capitis, in qua probat, physici officium esse vtramq; partẽ naturæ, id est, materiam & formã persequi & tractare. Argumentis quatuor vtitur, quorũ primũ sic se habet. Omnes artes quæ rei naturalis consideratione suscipiũt, materiam simul ac formã persequuntur, vt in *medicina* & *agricultura* constat: ergo & physica in re naturali perscrutandâ materiam iuxta ac formã persequi debebit. Alterũ argumentum est, quòd artificis periti sit & materiã & finem suæ artis considerare: ergo physici est vnà cum materia formam definire; quia forma finis internus & perfectio rei

Physici officiũ est tractare materiam & formam.

1

2

Forma finis & perfectio.

3 rei naturalis dicitur. Tertiū argumentum à comparatione mechani-
carum scientiarum cum physica petitur, hoc modo. In mechanicis ar-
tibus materia & forma proponuntur: ergo etiam in naturali philoso-
phia, quam hæ artes plerumque imitantur. In hoc tamen differunt,
quòd ars mechanica materiam preparet, physica verò eandem præ-
paratam inveniat. Cæterum hîc observa, quasdam esse artes quæ tan-
tùm materiam parant, quasdam quæ materiam paratam formâ exor-
nant, quasdam denique quæ materiam paratam & vestitam in vsum
4 trahunt. Vltimum argumentum sic concludit, materia & for-
ma sunt relata: ergo à physico simul tractari & demonstrari de-
bent.

Artes mechanicæ imitatrices sunt naturæ: Philo.

Artium mechanicarum differentiæ.

Quæst. 1.

Hactenus de textu; primam nunc aggrediar quæstionem, quæ est
An Mathematicæ Ideæ sint simpliciter intentiones animi? Lis magna est
inter Platonem & Aristotelem de ideis, sæpeque eorum interpretes
in varias sententias distrahuntur. Hinc Reales (vt ita loquar) philo-
sophi nullas omnino Ideas, Nominales verò omnes admittunt. Sed
media via est, eademque inventu facilis. Distinguo igitur, Ideas a-
lias res seu reales, alias intentiones seu intentionales esse: Idearum
realium vna prima & infinita est, quam divinus Plato Deum, quam
Arist. primum motorem primamve causam nominat: aliæ verò rea-
les Ideæ sunt finitæ, eædemq; vel primi ordinis, vt spiritus nullis cor-
porum vinculis impediti, quos *intelligentias* & incorporeas substan-
tias Arist. appellat; vel secundi ordinis vt *anima humana*, eiusdemq;
incorporeæ partes, quæ sub mole corporis pressæ & sepultæ aliquan-
tulùm obscurantur. Hæ omnes Ideæ res aut reales sunt (vt vides) eæ-
demque in essentia sua divinæ & excellentes Ideæ sunt, quia sunt
formæ solâ mente conceptæ, actus puri & simplices (vt aiunt) per se
& vi suâ subsistentes, de istis Metaphysicus solus agit: & idcirco
non inepte Ideæ metaphysicæ nominentur; quippe is solus has
formas à rebus divinis abstrahit, ipsasque res divinas (à quibus fa-
cta est abstractio) theorico intellectu comprehendit. O vim miram
intellectus! O mentem divinam hominis, quæ essentia pressa & fi-
nita, impressam Ideam infinitæ causæ ipsamque causam infinitam
percipit! Luce naturæ hoc cernit Philosophus, fide credit Chri-
1 stianus: sed (ô nos miseros!) sic vbique vivitur, ac si non esset De-
us cui crederetur. Pergo, Ideæ aliæ sunt alterius generis, quæ
intentiones, seu intentionales vocantur: & harum aliæ sunt sim-
plices, aliæ complexę: simplices rerum simplicium, complexę propo-
sitionū conceptus mentis operâ abstracti dicuntur. De complexis
Ideis & intentionibus propositionum non est huius instituti dicere:
sim-

Ideæ Reales, Intétionales.

Ideæ metaphysicæ.

Ideæ intentionales sunt Simplices. Complexæ.

ſimplices ſolùm rerum conceptus, formaſq; abſtractas doceo. Hæ verò ſunt aut primæ intentionis ſeu abſtractionis, quales ſunt conceptus rerum ſimpliciũ naturaliũ: vel ſecundæ intentionis ſeu abſtractionis, quales ſunt voces aut nomina illa, quæ ſecũdo loco & ordine imponebantur rebus, vt *genus, ſpecies, differentia*, aliæq; voces artis. Iterũ vt ad viuum tandẽ pertingam, illæ ideæ ſeu formæ ſimplices rerũ ſunt bipartitæ, vel ſic in mente poſitæ vt cũ rebus vnde abſtrahũtur neceſſariò cohæreant, & hoc modo phyſicæ ideæ: vel ſic in mẽte poſitæ, vt in ea ſola tanquam in ſubiecto ſuo conquieſcant, & hoc modo mathematicæ dicuntur. Phyſicus enim & mathematicus (vt docet Philoſoph⁹ in textu,) ideas & formas abſtrahũt: ſed ille cũ relatione ad rem ſubiectam & motũ, hic verò ſine relatione, quippe in ſola mente Ideas abſtractas tenet. Exempli gratia, phyſicus (mentis operâ vſus) formã cœli abſtrahit, abſtractã in mente reponit, repoſitã in mente diſcutit: ſed ita abſtrahit, ita reponit & diſcutit, vt ipſũ cœlũ cœliq; motũ ſemper ad ipſã referat. Mathematicus verò nõ ſic ſuos numeros, figuras, globos & ſonos cõcipit: quippe nõ reſpicit vtrũ res vlla ſubiecta ideis & phãtaſmatibus animi reſpõdeat: ſin autẽ reſpondeat, non eſt proprium ſuæ artis eandem contemplari: proprium enim mathematicæ artis eſt, ideas abſtractas intimis animi obtutibus offerre, eaſdẽq; inter ſe vi mentis intuentis cõparare. Hìc tamen obſervandũ eſt, mathematicas artes in textu a Philoſopho diſtingui, in mathematicas ſimpliciter, & in mathematicas ex parte: ſimpliciter Mathematicæ ſunt vt Arithmetica & Geometria, quæ prẹter abſtractas formas & ideas nihil conſiderant: ex parte verò Mathematicæ ſunt vt Aſtrologia, Muſica & Optica, quæ præter formas & ideas, motũ, ſonũ, & viſũ ſpectãt. Ex his iam tãdem manifeſtè conſtat, ideas verè mathematicas, eſſe ſimplices intentiones animi; non primas illas rerum metaphyſicarum, in vllo genere aut modo, non illas rerum naturalium, nõ illas terminorum ſimplicium, aut propoſitionum dialecticarum, ſed has poſtremo in loco tractatas, quæ rectè phantaſmata mentis difiniantur eſſe, non ſine vſu artis: has dico ſimpliciter eſſe intentiones animi, primùm quia ſunt in ſolo animo, ſine relatione vt ſuperiùs docui: 1
tum quia rebus ſępe nõ omnino ſubſiſtentibus, ab animo nõ otioſè finguntur: vt exemplares ideæ nauis, aut domus, antequam domus aut nauis fiant. 2
Inſuper quoniã hæ ideæ veriſſimã 3
eſſentiã idearum induũt, remq; nullã per ſe & vi ſuâ ſubiectã habẽt. Nã etſi aliquãdo ad vſũ humani generis applicãtur: hæc tamẽ applicatio nõ eſt Mathematicæ, ſed plerumq; mechanicæ, aut alterius artis proprium, vt cum domus aut pyramides ædificẽtur, iuxta earum formas

Intentio duplex, prima, ſecunda.

Ideæ ſimplices Phyſicæ, Metaphyſicę.

Artes mathematicæ ſimpliciter quædam, ex parte aliæ.

Ideæ mathematicæ ſunt ſimpliciter intentiones.

mas in animo Geometræ priùs fictas & cóceptas quàm res tales omno extiterunt. Postremò nominis ratio hoc verissimum esse indicat quod doceo: quia intentio animi propriè ea est, quam mens sola aut imaginatio arte directa fingit. Hinc ens rationis non rei dicitur: rationis, quoniam imaginatio in hoc opere non est vaga, non est futilis, non otiosa, sed rationis legibus astricta: non fingens monstra, (vt frequẽter in somno sensibus occlusis solet) sed ad nutũ rationis ea formans quæ vsum habere possunt, si à potentia animi ad actum & opus deducantur.

4 Intentio animi quid.

Quæstio 2. Abstrahentium non est mendacium. huius c. tex. 18

Sequitur nunc alia quæstio, quæ rectè adiunctum, (seu vt veteres loquuntur) correlarium alterius dici potest, *Vtrũ intellectus abstrahentis Ideas sit fallax?* Quid moror? fallax non est, nam vt natura non est ideo habenda meretrix aut mendax, quia aliquando entia apparentia fingit, quales sunt *colores Iridis, halo, puteus, hiatus* aliæq; imagines & Ideæ quæ cernuntur in nubibus: ita intellectus Mathematici non est habendus fallax, qui tales formas & idôla à phantasia arte (vt ita dicã) regulatâ abstrahit. Quippe vt natura non nisi radijs solis veluti directa illas formas apparentes facit: ita imaginatio Mathematici nõ nisi radijs mẽtis illustrata suas ideas format. Postremò vt est arcanus abditusq; vsus entium apparentium in natura, sicut *Iridis, halonis*, qui sunt *Mercurij* nuncijq; serenitatis aut tempestatis futuræ: ita mens docti & sapientis Mathematici, in suis Ideis confictis multa artis mysteria tenet, sicut in regulis Arithmeticis de fractionibus numerorum, & in præceptis Astrologiæ de prædictionibus rerum futurarum constat. Quid plura? ita Philosophus hisce artibus delectatur, vt ex illis solùm in præclaro & insigni opere demonstrationum omnia & singula exempla probationis petat. Vnde hoc vnum colligo & concludo, non esse fallacẽ aut falsum intellectũ Mathematici abstrahentis Ideas: nam si esset, tum certè veræ ex illis demõstrationes nõ eminerent; quippe ex falsis nil nisi falsum. Verus ergo est intellectus, veræq; sunt Ideę, quia ab illis verę demonstrationes fluũt. Nam verissimũ est illud quod dici solet, *ex veris nil nisi verum concludi posse*. Præterea quoniam aliæ artes ex istis Ideis mathematicis abstractis singularem vsum petunt; vt *architectura* quæ Geometriam, vt *mercatura* quæ Arithmeticam, vt *agricultura* quæ Astrologiam in multis observat & imitatur; certum est non esse tantarum veritatum mendax principium, id est, non esse intellectũ Mathematici vanum, vnde tam certum, tam verum, tam indubitatum artifices fructũ colligũt. Quid vrgeo exempla? Apelles, Zeuxis, Polycletus, Archimedes, quam famã posteris suarum artium & operum reliquissent,

Phantasia arte regulata.

Non est fallax intellectus Mathematici abstrahentis ideas. Cic. lib. 2. de Divina.

si

ſi intellectus Mathematici, exemplares ideas & proportiones docē-tis, penitus erraſſet? Caldæos, AEgyptios, totumq́; mundū veterem appello ante diluuium: ſi rogavero vt ex hiſtorijs pyramidas aut pyramidum reliquias demonſtrent, auditu mirabilia docent; & credimus certè fuiſſe vera, quia veriſſimæ Ideæ à Mathematicis tum fictæ eorum omnium extiterunt cauſę. Si à minori vim his argumentis addere velis, ſic arguas. Senſus non fallitur in obſervandis & diſtinguē-dis ſuis objectis, quæ ſunt tamē abſtractæ formæ: multò ergo minùs intellectus Mathematici ratione inſtructus fallitur. Non ergo eſt fallax, non eſt falſus, non eſt inanis & otioſus animus Mathematici, qui tales formas & Ideas fingit.

Lib. 2. de An. cap. 6. lib. de ſenſ. & ſenſa. cap. 4.

Vltima huius capitis quæſtio eſt. *Vtrum Aſtrologia, Muſica, Perſpectiva ſint ſimpliciter Mathematicæ?* Simpliciter mathematicas eſſe hoc loco negat Ariſt. magis tamē mathematicas eſſe cōcludit quā naturales. Diſtinguēdū ergo eſt, eſſe ſciētias propriè & exquiſitè mathematicas, nēpe Arithmeticā & Geometriā: eſſe verò & alias quæ mediū locū tenent inter exquiſitè mathematicā ſcientiā & phyſicā, ſeu naturalē, quales ſunt Aſtrologia, Muſica, & Perſpectiua ſciētia, quæ ſuperiùs nominātur. Quòd hæ ſcientiæ ſint magis mathematicæ, ſuadeo ab enumeratione artiū, ab opinione doctorū, à ratione ſubiecti, medij, finis, à cōparatione, & ſimilitudine. Ab enumeratione artium, 1
quia diſtinctione factâ omnium ſcientiarum, hæ inter mathematicas ab omnibus enumerantur. Ab opinione doctorum, qui eaſdem inter 2
mathematicas mathematicè tractârunt; quorum iudicio detrahere, eſt antiquitati & veritati derogare. A ratione ſubiecti, quia ſi 3
per ſe conſiderentur hæ ſcientiæ, earum ſubiecta ſunt potiùs abſtractæ formæ in mente quàm in motu poſitæ. Nam quāuis Perſpectivus lineas exiſtentes cōſideret vt ſub aſpectum cadūt, & Muſicus numeros in ſono, & Aſtrologus motus in cœlo; linearū tamē, numerorū, & motuū cōceptus & phātaſmata animo Mathematici impreſſa, ſunt veriora, magiſque propria ſubiecta iſtarum artium, quā res in quibus motum & vſum habent. Poteſt enim eſſe Muſicus quamuis non canat, poteſt eſſe Aſtrologus, quāuis cœlum oculis non cernat; nam ſatis eſt huic & illi, ſi animis ſubiecta ſuarū artiū apprehendāt, vt inde regulas, demōſtrationes, cōcluſiones veras & neceſſarias efficiāt. 4
A ratione medij, quia media harum artium per media Geometrię & Arithmeticæ (quæ ſciētiæ ſūt indubitanter mathematicæ) demōſtrā-tur: at demōſtrationes & ſcientiæ eò pertinēt vnde media accipiūt, præſertim cū media ſint formalia ſciētiarū principia. A ratione finis, quia finis harū triū propri⁹ nō eſt actio, aut opus: ſed Idearū cōcepta- 5

Quæſt. 3. Aſtrologia, Muſica, Perſpectiva, non ſunt ſimpliciter mathematicæ, mathematicę tamē potiùs quàm naturales.

Arithmetica Geometria perfectæ artes mathematicæ.

rum sola inspectio aut demõstratio, vnde modus operandi nascitur: qui operandi modus potius ad aliam practicam scientiam, quàm ad mathematicum intellectum spectat. A cõparatione seu similitudine; quia vt dialectica scientia potius intentionalis,(vt aiunt) quã realis dicitur (quamvis entia rei in prædicamentis tractet:) ita Astrologia Musica & Optica sciẽtia, magis mathematicæ dici debẽt, licèt aliquando physicam, et naturalem rerum considerationem proponant. Ratio est, quia vt dialectica propriè ens rationis respicit: ita hæ artes in animi conceptis ideis primò & per se versantur. Concludo igitur Astrologiam, Musicam, & Perspectiuam, mathematicas esse potius scientias quàm physicas & naturales. Vsum tamen harũ non nego, in motu, voce, aut sensu positum, si ad praxim manu artificis rectè instructi perducantur. Sed vt gemma est pretiosa, vt aurum optimum metallorum, quantumuis in venis & medullis terræ delitescãt sepulta, quæ effossa meliorem vsum habent: ita ideæ quamuis in altis mathematici intellectus recessibus reconditæ sint, propria tamen & insignia harum scientiarum habentur subiecta, licèt in actũ perducta digniorem fructum fortasse sortiantur.

Dialectica scientia intẽtionalis.

Distinctio primæ quæstionis. Vtrum Ideę seu formæ Mathematicæ sint simpliciter intentiones animi?

Ideæ sunt aut
- 1 Reales, quarum
  - Vna est prima, diuina, infinita, quam Deum, primam causam, motorem omnium, ens entium, infinitum bonũ, rem transcendentem, naturam naturantem philosophi appellarunt.
  - Aliæ finitę, quæ sunt vel
    - 1 Primi ordinis, quales sunt *spiritus* seu *incorporeæ substantiæ*, quas Arist. in Metaphysicis & in libris de Cœlo *intelligentias* nominat: hæ imagines primi motoris proximæ, ab omni mole corporis & corruptionis sunt immunes & liberæ quæ extra primum mobile subsistentes, beatissimam vitam in sempiternum agunt, vt docet Philosophus lib. de Cœlo. His addit Dionysius 9. *Ordines angelorum.*
    - 2 Secũdi ordinis qui etiam sunt spiritus primævâ naturâ suâ, destinati tamẽ ad corpora, quorũ formæ sunt
      - 1 Assistẽtes, vt *dæmones* qui astris sphærisq; cœlestibus dominantur.
      - 2 Vel inhęrẽtes, vt *anima humana* eiusdéq; incorporeæ partes, seu facultates, quæ dũ viuit homo in humano corpore cõtinẽtur, & motibus illius pręsunt, aut prę-esse debent.

2 Inten-

2 Intentionales, & hę sunt aut

1 Complexæ, quales sunt *abstracti conceptus propositionum, & syllogismorum*, qui in mente positi hominem doctum & sapientem efficiunt. Intentiones hæ sunt entia rationis, quia res non sunt, & quia suum esse in solo intellectu habent. Sed de istis hoc in loco non disseritur, neq; de illis in prima parte distinctionis.

2 Simplices, & harũ aliæ sunt aut

1 Primę intentionis seu abstractionis, & hæ sunt bipartitæ

1 Vel physicæ, quæ sic à rebus abstrahuntur vt cùm illis necessario cohæreant. Quippe sic in animo concipiuntur, vt ad motum referantur.

2 Mathematicæ, quę non à rebus semper, sed ab ipsa phantasia per mentem abstrahuntur, in qua sine relatione aut cohærentia rerũ manent. Sic antequam *domus*, aut *navis*, aut *pyramis* fiant, formę seu ideæ *domus*, *navis*, & *pyramidis* animo concipiuntur. Et hæ formę seu ideæ verissimè mathematicę, nec non simpliciter intentiones dicuntur: vt antea in discursu accuratiùs & distinctiùs probatur.

2 Secundæ intentionis, quales sunt *voces artis*: quæ vulgò *Nomina secundæ impositionis* dicuntur, vt *genus, species, differẽtia, proprium, accidens*.

Opp. *Aristoteles in textu nullam Idearum mentionem facit: ergo inanis & otiosa est ista de illis quæstio. Quorsum est illa pars distinctionis de ideis rerum metaphysicarum?*

Resp. *Quamvis (vt aiunt) explicitè mentionẽ non faciat, implicitè tamen facit, cùm in consideratione formarum, discrimen inter physicum & mathematicũ illud esse apertè doceat: vt ille naturales formas cohærentes cum rebus, hic vero formas abstractas a rebus menteq, solâ positas considerare dicatur. Ad tuum* (Quorsum) *respondeo: illam partem distinctionis plurimùm ad institutũ valere: tum vt ipsæ ideæ metaphysicæ meliùs intelligantur, tum etiam quia opposita pars divisionis rectè percipi non potest sine alterius oppositi cognitione iuxta illud, opposita iuxta se posita meliùs cognoscuntur, & iterum, oppositorum eadem est scientia.* Lib. 8. Phys. cap. 1.

Opp.

Opp. *Alia tradita est distinctio formarum abstractarum, diversa ab ista quam tu hîc infers: ergo minùs accuratè à te distinguitur. Antecedens probatur, quia generatim formæ sũt vel primæ abstractionis, vt* color in oculo; *vel vltimæ abstractionis, vt* coloreitas in animo, *si ita loqui liceat; loqui autẽ sic licet, quoniam Orator suum* Lentulum, *suamque* Lentulitatem *nominat.*

Resp. *Ista distinctio non est aliena à nostra, quippe in ea analogicè comprehenditur: nam sive Ideæ sint primæ, sive vltimæ abstractionis, ad eas reducuntur, quæ Ideæ simplices rerum simplicium nominantur.*

Opp. *Omnes ideæ sunt intentiones: ergo manis est hæc distinctio, in qua aliæ intentionales, aliæ reales definiuntur esse; Antecedens constat, quia Idea definitur forma abstracta, in animo solo posita, quæ sic definita ens rationis non rei, intentio rei non res ipsa dicitur.*

Deus prima Idea.

Resp. *Vera hæc non est ideæ definitio à qua argumentum petis; quippe non solùm separatæ rerum formæ, sed etiam ipsæ incorporeæ & separatæ substantiæ ideæ sæpissimè à philosophis dicuntur, hinc (vt supra,) à Platone Deus prima Idea, ab Aristotele prima forma & causa dicitur.*

Opp. *Spiritus ipsi non sunt in animo sed spirituum conceptus, qui conceptus sunt intentiones spirituum: ergo ideæ, vt ideæ, res non sunt sed simpliciter intentiones, & per consequens minùs appositè docuisti, ideas aliquas esse reales, nempe metaphysicas illas quæ per se subsistunt.*

Ideæ reales duobus modis dicuntur. Obiectivè. Inhæsivè.

Resp. *Cùm Deus qui prima idea & causa dicitur, sit secundùm Platonem & Aristotelem vbiq;, idq; essentialiter, (vt loquuntur dialectici;) non hæsitandum est dicere, ideam realem in animo seu in intellectu esse: sed omitto hoc exemplum quamvis te manifestè convincat, & dico reales ideas dici duobus modis, vel obiectivè vel inhæsivè (vt aiunt.) Obiectivè hæ metaphysicæ ideæ reales sunt, inhæsivè verò non sunt: nam in animo (vt ais) sunt potiùs intentiones & conceptus, quàm res ipsæ: Ideæ ergo dicuntur quia sunt separatæ substantiæ & formæ, reales vero quia per se & vi suâ semper subsistunt.*

Opp. *Intellectus (vt doces) est idea secundi ordinis, at quomodo species intellectus aut præsentetur sibi, aut quomodo intellectus insit in seipso, planè non video.*

Intellectus qui, seipsum intelligit. Lib.3. de Ani. cap.4.

Resp. *Intellectus suo proprio lumine illustratus seipsum intelligit, vt in libris de Anima probat Philosophus, idemque intellectus in se versus seipsum comprehendit: nam vt oculus in speculo sui speciem per reflexum cernit, & spiritibus vnitis suam ipsius potentiam formalem, quæ nihil aliud est quàm ipse oculus, continet: ita intellectus speculativus vertens se ad phantasiam tanquam ad speculum, imaginem sui videt, & radijs veluti in centro divinæ essentiæ suæ collectis, seipsum complectitur.*

Opp. *Aristoteles in hoc ipso capite textu 20. secundùm translationem*

Botëij

Boëtij declarat, Astrologiam, Musicam, & Opticam scientiam, magis esse naturales quàm mathematicas scientias: ergo earum ideæ non sunt simpliciter intentiones animi, vt hic doces.

Resp. *Dicuntur magis naturales, non quòd ita sint revera, sed quòd videantur sic esse, cùm præter formas animo conceptas rerum motum respiciant. Præterea hoc argumentum non sequitur: nam etsi concedatur esse magis naturales, quàm mathematicas has scientias (quod non concedo) species tamen rerum quas tractant possunt esse simpliciter intentiones, postquam à rebus vi animi separantur.*

Opp. *Numerus & magnitudo sunt subiecta speciesq́ Arithmetices & Geometriæ: sed numerus & magnitudo sunt res, non intentiones: ergo species mathematicæ non sunt simpliciter intentiones. Præterea animus ipse est numerus, vt in Metaphysicis docet Philosophus; est enim numerus numerans, at animus non est intentio.*

Numerus & magnitudo dupliciter sumuntur.

Resp. *Numerus & magnitudo considerantur bifariã, aut physicè, & sic res sunt in quantitate, rebusq́ insunt, & si nõ insint non sunt omnino; quia* accidẽtiũ esse est inesse: *aut mathematicè, & sic species seu intẽtiones dicũtur solo animo conceptæ; vel (si magis placeat) respondendũ est, nõ numerũ et magnitudinẽ, sed vtriusq́ species quæ sunt intentiones, esse subiecta istarum artiũ. Ad illud (quod addis) de numero numerante, respondeo animam numerantẽ dici metaphysicè, quia est principium & causa numerandi.*

Opp. *Sunt quædam mathematicæ scientiæ quæ ipsas substantias tractant, vt Astrologia* cœlũ, *sed substantiæ res sunt non intentiones: ergo mathematicæ illæ non sunt simpliciter intentiones.*

Resp. *Vetus illud est, nimirũ* id esse subiectũ Mathematico, ꝙ est prædicatũ physico: *nã Mathematicis accidẽtia (quæ enũciãtur de subiecto physico) tanquam propria subiecta artiũ mathematicarũ habentur. Exempli causa,* corpus naturale *est subiectũ Physices,* numerus, magnitudo *sunt prædicata eiusdẽ: hæc verò prædicata seu attributa Physices, sunt quidem subiecta Mathematices: sed hæc obiter. Ad argumentum tuum sic nunc respondeo, nullas mathematicas scientias exquisitè & absolutè sic existentes, respicere substantiam: Astrologia verò & Musica in textu mediæ scientiæ inter mathematicam & physicam scientiam dicuntur.*

Opp. *Ideæ mathematicæ nõ sunt omninò formæ abstractæ: ergo malè sic definiũtur esse. Ant. prob. quia cũ res omnino nõ sint, tales formæ finguntur: vt in animo Geometræ* idea dom⁹ *inest, antequã domus in rerũ natura appareat.*

Resp. *Abstractio mathematica est duplex, vel communis à rebus, vel propria à phantasia: satis est ergo si formæ mathematicæ ab imaginatione, arte directâ, & regulatâ vi mentis petantur; nam sic exquisitè & simpliciter intentiones sunt, & haberi debent.*

Abstractio mathematica. Communis. Propria.

Distinctio

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum intellectus abstrahentis mathematicas formas sit fallax?

Intellectus secundùm facultates & officia distinguitur in

- Practicũ seu agentem, qui est vel
  - Simplex, idemq; capax & discursivus simplicium
    - Rerum.
    - Intentionum.
  - Compositus, capax & discursivus
    - Propositionum.
    - Syllogismorum.
- Theoricũ seu speculativum, qui species tãtũ animo conceptas percipit, easdemq; abstractas vel à rebus ipsis, vel à phãtasia, aliisq; inferioribus potẽtiis animi intuetur: & hic intellectus fallax aut falsus non est, vt probatur
  1. A simili, quia vt natura non fallit nec fallitur, cum in rorida nube *arcum* seu *iridem* suspendit variicolorem, quamvis in ea colores non sint: ita hic intellectus non est habendus falsus, qui tales formas in phantasia fictas ad vsum trahit.
  2. Ab vsu & opere aliarum artium, quæ res veras efficiunt per istas ideas exemplares animo conceptas: quæ si essent falsæ aut fallaces, verissimorum operum causæ esse non potuissent.
  3. Ab exemplis optimorum artificum operantium per istas ideas præclara & excellentia in rebus effecta. Sic Archytas *columbam*, sic *Veneris statuam* quasi vitalem Dædalus, sic Archimedes *cælum* quasi mobile fabricavit.
  4. A necessario, quia ab illis ideis animo conceptis, optimæ demonstrationes, conclusiones & scientiæ oriuntur: non ergo fallitur intellectus qui ratione directus has ipsas fingit.
  5. A probabili, quia intellectus mathematici est omnium acutissimus: verisimile est ergo quòd nõ sit mendax.
  6. A minore, quia sensus non fallitur circa propria obiecta, ergo multò minus intellectus.

Opp. *Fallax & falsus est intellectus qui aliter rem percipit quàm est: sed intellectus mathematici abstrahentis ideas aliter rem percipit quàm est: ergo intellectus mathematici abstrahentis ideas est fallax. Maior est Arist.* (Lib.3. Phys. cap.8, tex.75.) *quia veritas & falsitas intellectus & propositionis a re dependẽt: minor probatur, quia mathematicæ formæ seu species ab imaginatione non a re decerptæ sunt, & sine relatione ad rem in animo solùm abstractæ manent.*

Resp. *Parum attendis, nam siue intellectus à re siue à phantasia ideas abstrahat, verus tamen semper est: nam si à re directè abstrahat, aliter se res non habet ac imago rem animo repræsentet. Si vero a phantasia eximat, verus etiam est, quia secundùm rationem & scientiam easdem eximit, indeq; veras & firmas demõstrationes infert. Cùm ergo dicas veritatem intellectus & propositionis à veritate & falsitate rei pendere: agnosco hoc verum esse, si nomen rei generatim sumas: nam sic ipsa phantasia à qua abstrahuntur spe-*

cies

cies res dici potest, i. seq. species quæ abstrahuntur, quamvis in animo solo sine relatione ad rem extrinsecus subiectam aut obiectam hæreant.

Opp. *Intellectus percipit non ens: ergo est fallax. Antecedēs probatur, quia mathematica idea est non ens; quia est neq. substantia neq. accidens. Argumētum tenet, quia de non ente non est scientia nec demonstratio, & ex consequenti intellectus non potest esse verus qui illud concipit.* Lib. 1. Post. cap. 2.

Resp. *Idea mathematica nō ens reale est, sed ens intellectuale dicitur: estq. accidens, quod phantasiam inchoatum, intellectum perfectum subiectum habeat. Cùm ergo doceat Arist. de nō ente non esse sciētiā, intelligit non ens simpliciter & omnino, aut (si velis) de non ente non esse realem scientiam.*

Opp. *Nihil est in intellectu quod priùs non fuerit in sensu: ergo intellectus Mathematici à sola phantasiâ suas formas non abstrahit, sed potiùs à rebus pulsantibus sensum, per quem velut per fenestram omnes species ad intellectum intromittuntur. Necesse est ergo vt sit falsus & fallax intellectus qui sine hoc ordine ideas concipit.*

Resp. *Nihil est in intellectu quod priùs non fuerit in sensu realiter obiectiuè: at intētionaliter speciebus in internis potentijs animi multiplicatis, aliquid potest esse in intellectu quod priùs non extitit in sensu: vt in somno clausis & obseratis sensibus externis manifestè constat. Præterea intellectus, propriâ vi & facultate ex speciebus vel in phantasia positis, vel in memoria, gazâ suâ fixis, alias species elicit, propositiones & syllogismos conficit, qui in sensibus nunquā fuerunt. Postremò intellectus proprio lumine illustratus, & seipsum cernit, & multas species secundùm rationem colligit; vnde indubitatæ demonstrationes & conclusiones oriuntur: & sic species Mathematicæ sine fuco & errore ab intellectu vero percipiuntur.* Nihil in intellectu quod non priùs in sensu, quî intelligatur.

Opp. *Si fallax non esset intellectus Mathematici abstrahentis suas species, Astrologi (qui sunt Mathematici) semper vera prædicerent: sed mendacior Astrologis nemo est, vt Ephemerides & vana eorum præsagia auguriaq. docent: ergo intellectus Mathematici fallax esse potest.*

Resp. *Error hominis est non artis, si Physica nos fallant auguria. Certæ enim sunt causæ, certi motus, certi aspectus, cœli vires & influentiæ certæ: si ergo Astrologus certas species colligat, collectas secundùm artem discutiat, discussas demonstret, in prædictionibus facilè errare non poterit; at pauci sunt hodiè qui Deorum catus, id est, syderum cursus teneant.*

Opp. *Tota humana cognitio incerta est; nam intellectus est quasi o*culus noctuæ, *vt in Metaphysicis docet Philosophus: mirum ergo non est, si in difficillimis obiectis, (quales sunt ideæ mathematicæ) intellectus doctissimi aliquando fallatur.* Lib. 2. Meta. cap. 1.

Resp. *Aquila nemo mortalium est: nam radios solis & veritatis apertis oculis perpauci intueri possūt: cæterū vt illi qui per lucernā vidēt, distinctè possunt*

sunt res obiectas discernere: ita intellectus sensuum proprioq; suo lumine fretus, nubeculas erroris dissipat, resq; vt sunt, per ideas rectè & accuratè percipit: incerta est ergo nostra cognitio, nisi adhibeatur industria quæ sapientiam parit.

Distinctio tertiæ quæstionis, Vtrum Astrologia, Musica & Perspectiva scientia, sint simpliciter Mathematicæ?

Mathematicę scientiæ sunt vel

- Exquisitè tales, quæ formas simpliciter abstractas animoq; repositas tractant: vt *Geometria* & *Arithmetica*.
- Cōparatè & ex parte tales, quæ & res & species rerum contēplātur: vt *Astrologia*, *Musica*, & *Optica* sciētia, quæ inter verè mathematicas scientias & naturales, medię analogicè dicūtur. Analogicè (dico) quia easdem magis esse mathematicas hîc probat Philosophus, quā physicas,
  1. Ab enumeratione artium, inter quas illæ prædictæ vt mathematicæ recensentur.
  2. Ab opinione veterum, qui illas vt mathematicas tractārunt.
  3. A ratione subiecti, quia illarum subiecta sunt ideæ, vt reliquarum si propriè considerentur.
  4. A ratione medii, quia non minùs certę demonstrationes ab illis ducuntur quàm ab exquisitè mathematicis.
  5. A ratione finis, quæ est idearum (quas tractant) exquisita inspectio cognitioque; & in hoc solùm à cæteris sunt distinctæ, quòd hæ sępiùs ad vsum & motum referantur.
  6. A comparatione, quia vt dialectica potiùs intentionalis scientia dicitur, tametsi res etiam consideret: ita *Musica* & *Astrologia* magis mathematicæ dici possunt quàm naturales, licèt res naturales earumque motum spectent.

Lib. 12. Met. cap. 8.

Opp. *Mathematica scientia solam quantitatem tractat; sed Astrologia substantiam: ergo Astrologia non est mathematica. Minor ex Aristotele docetur, vbi ostendit Astrologiam vertere globos cœli, eiusdemq; motus, aspectus, & influentias demonstrare.*

Astrologus cœli motus & aspectus, non corpus considerat.

Resp. *Naturam cœli non discutit Astrologus vt est corpus, sed illius motus et aspectus quidem considerat: quoniam verò magis animo hæc comprehendat per species, quàm definiat per motus, rectè magis mathematica quàm physica scientia dicitur.*

Opp. *Hæ scientiæ, scilicet* Musica, Astrologia, Optica, *eundem gradum abstractionis omnino habent cum Naturali philosophia: ergo magis videntur naturales quàm mathematicæ. Antecedens probatur, quia à rebus ipsis immedia-*

immediatè suas formas abstrahunt, vt naturales philosophi solent. Exempli causâ, Musicus *immediatè à* sono, Astrologus *immediatè à* motu, Opticus *immediatè ab* oculo, *seu* radio oculari *suas formas colligit: sic* Physicus *immediatè à* cœlo, *à* leone, *alijsq; rebus sibi subiectis suas ideas petit.*

Resp. *Discrimen non est tantum in abstractione, sed etiam in tractatione rerum. Abstractio quidem similis est harum scientiarum cùm naturali philosophia, sed tractatio valde diversa: Quippe naturalis Philosophus has species abstractas semper ad naturam & motum refert, Mathematicus autem inde demonstrationes intellectuales, & axiomata vniversalia mente solâ percepta colligit.* Abstractio harum & naturalis philosophiæ valde similis.

Opp. Musica, Astrologia, & Perspectiva *scientia à naturali philosophia pendent: ab illa ergo potiùs nomen habent, quàm ab alijs quibus nihil acceptum ferunt. Antecedens patet, quia subiecta harum scientiarum res naturales sunt. Exempli causa,* cœlum *est subiectum* Astrologiæ, numerus sonorus *est obiectum* Musices, Oculus *est subiectum* Opticæ *artis: at* cœlum, numerus sonorus, oculus, *sunt quidem res: ergo hæ scientiæ sunt magis naturales.*

Resp. *Remotè quidem hæ sciẽtiæ à physica seu naturali philosophia pendẽt, proximè verò ab animo seu intellectu, in quo vt in proprio subiecto insunt. Est enim intellectus & principium à quo fluunt, & subiectum in quo insunt non solum istæ scientiæ, sed etiam earum species circa quas versantur: magis ergo mathematicæ quàm physicæ dici debent. Quod addis de* cœlo, numero, oculo, *subiectis harum triũ scientiarum, nihil est; cùm non probes illa ab his naturaliter tractari. Eadem enim possunt esse subiecta nomine diversarum artium, sed non eadem tractandi ratio.*

Opp. *Aristoteles in hoc cap. nominatim* Astrologiam, Musicam & Opticã *magis naturales appellat: ergo minùs appositè defendis in quæstione, has esse magis mathematicas.* Tex. 20.

Resp. *Parùm attendis, non dicit esse magis naturales quàm mathematicas: sed comparatione factâ ad* Arithmeticam & Geometriam, *(quæ sunt exquisitè mathematicæ scientiæ) docet esse magis naturales. Quasi diceret;* Astrologia & Musica *quæ motum cœli & soni spectant, sunt magis physicæ, quàm* Arithmetica & Geometria, *quæ simpliciter intentiones & species animo comprehensas docent.*

Opp. *Si* Musica, Astrologia, & Optica, *scientiæ sint mediæ;* physica & *exquisitè* mathematica *scientiæ erunt contrariæ, eademq; extremæ; at Arist. in Eth. affines & cognatas omnes scientias esse concludit. Præterea si sint media, erunt media vel participationis vel abnegationis; at omnes scientiæ sunt distinctæ species vnius generis, quæ (vt docet Porphyrius)* confundi

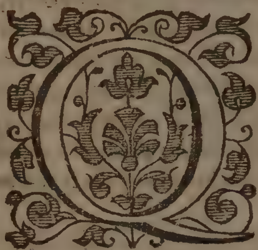
confundi aut commisceri non possunt.

Resp. *Hæc omnia quæ dicis vera sunt in rebus adversis, de quibus in Postprædicamentis & Topicis agit Arist. hæ verò scientiæ dicuntur media rationis & respectus, non participationis aut negationis (vt ais:) quippe habitâ ratione nominis, magis huius quàm illius nomen subire possunt. De loco ex Porphyrio in Communitatibus & differentijs prædicabilium adducto, respondeo, illum intelligi de formis absolutè, essentialiter, & simpliciter distinctis, nõ de adventitijs, quales scientiæ sunt.*

CAP. 3.

Vtrum
1 *Ad perfectam scientiam rerum necessariò habenda sit cognitio omnium causarum?*
2 *Sit necessaria subordinatio causarum vsq; ad primam & vltimam?*
3 *Causa naturalis necessariò operetur effectum?*
4 *Causa finalis vllum esse reale habeat?*
5 *Exemplar sit causa, eademq; potiùs formalis quàm efficiens?*

Huius capitis sunt quatuor partes.

Vatuor sunt partes huius capitis, in quarum prima Arist. cur de causis agendum sit ostendit, in secunda causarum adiuncta & consequentia declarat, in tertia causarum distinctiones tradit, in quarta ex præcedentibus

1 quædam axiômata observatu digna, colligit, infert, & concludit. Ratio cur hîc agatur de causis est, quia hęc scientia physica est tota in indagine & contemplatione naturæ posita: at naturam in se & effectis suis accuratè sine causarum cognitione nemo scire potest: est ergo necessariò agendum de causis.

2 Causarum adiuncta in textu assignantur tria, primum quòd res quęlibet naturalis ex varijs causis constet; secundum quòd res aliæ alijs vicissim causæ esse possint, ut *medicina* est efficiens causa *sanitatis*, & *sanitas* itidem est finalis causa *medicinæ*; tertium quòd res vna eademque sit aliquando contrariorum effectuum causa, vt *sol indurationis in luto, & mollitudinis in cera*.

3 In tertia parte capitis, adhibentur

Causarum divisio.

speciatim causarum distinctiones, quæ maximè ad efficientes causas videntur referri: harum prima est quòd causarum aliæ sint generales, communes, seu remotæ, qualis *artifex* generaliter sumptus causa *domus* aut *vestis* dicitur: aliæ speciales, propriæ, & proximæ, sic *architectus*

tectus proxima causa domus, sutor proxima causa vestis nominatur. Secunda causarum distinctio est, quòd aliæ sint per se & vi suâ, vt materia, forma; aliæ per accidens vt efficiens, finis. Tertia est quòd alię sint actu, quæ in operando vnà cum effectis existant: aliæ potestate, quæ veluti intendant futurum opus, vt Geometer, qui animo priùs ideam exemplarem pyramidis fingit quàm opus perficiat. Quarta denique est, quòd causarum aliæ sint antecedentes, vt architectus qui præcedit domum, aliæ coniunctæ, vt phlegma putrescens cum quotidiana febre, cum ardente verò biliosus sanguis. Ex hisce iam positis & discussis hęc enunciata colligit Philosopus, nimirũ In vnoquoq; genere causarũ vnã primã esse; iterũ Meliores & perfectiores esse causas absolutas quã respectiuas, generales quã individuas, internas quã advẽtitias, actu subsistẽtes quã emergẽtes facultate. Et hæc sũma textus est, si illud solũ addas quod primâ parte huius capitis cõtinetur, vt quòd omnis causa sit vel interna vel externa, illã Philosopus in materiam & formam, hanc in efficientem & finem dividit, solùmq; esse quatuor causarum genera concludit.

Sed nũc ad quęstiones discutiẽdas venio, quarũ prima est, *Vtrũ ad perfectam sciẽtiã rerũ necessariò sit habẽda cognitio omniũ causarũ?* Quã cęca sit sapiẽtia humana, & q̃ dẽsis tenebris velisq; obuoluta, ex hac vnâ quęstione de causis ad perfectã sciẽtiã requisitis facilè patebit, si rectè discutiatur. Sed quis sũ qui de causis loquar, quas sapiẽtissim⁹ Socrat. ignoravit? Imo ignorârũt quidẽ sapiẽtissimi viri causas, & tamẽ inde nomẽ sapiẽtiæ iure vẽdicârũt, quòd causas nõ ignorârint. Recõciliantur hęc duo, si supinã & simplicẽ ignorãtiã distinguas; illã sapiẽtes oderũt sẽper, hãc veluti labẽ naturę delẽtes industriâ, causarũ docti euaserũt. Causarũ docti (inquã) non quòd cuiusq; rei insitas & essentiales causas viderint, sed quoniã ex affectibus & proprietatibus, sine istiusmodi causis, res tales coalescere & cõstare nõ posse liquidò obseruârunt. Nam vt planta in radice vivit, quamuis radicem altiùs in terra sepultam non videas: ita effectus in causa eminet, tametsi causam manifestè non cernas. Et vt florẽte visâque plantâ cognoscis necessariò subesse talem radicem quæ talem plantam alat: ita cognito effectu, necesse est vt intelligas talẽ fuisse causã, quę talẽ effectũ pariat. Sic ignota causa in se, nota est ex effectu: & quamuis in essẽtia sua plerũq; ignoretur, in existẽtia tamẽ rerũ quæ ab illa pẽdẽt intelligitur. Rectè ergo concludi potest, quòd ignotâ causâ ignoretur effectus, imo potiùs quòd ignotis omnibus causis ignorẽtur effectus, quamvis omnis nostra cognitio ex antecedẽti cognitiõe, sẽsuũq; plerũq; obiectis, per fenestras veluti patẽtes in mẽtẽ immissis nascatur. Quid multis?

Quæst. 1.

Ignorantia duplex, supina, naturalis.

Ignota causa in se nota est ex effectu.

Li. 1 post. c. 14. & lib. 3. de Ani. c. 8. & Cice lib. 1. Tusc. Quæst.

O Rerum

Rerũ ſcientia eſt duplex, vel perfecta vel imperfecta: ad illã cauſarũ cognitio neceſſariò requiritur. Cognitio (inquam) non præcognitio, ſciẽtia nõ præſcientia, niſi mentis intentionẽ intelligas, quæ ſæpe immunis & libera à cauſis primis cognitionẽ incipit. Aquila enim ſic eſt, & radios ſolares penetrat. Quod omniũ cauſarũ cognitio ad perfectam rei ſcientiam requiratur, primùm ſic probo, ab enumeratione cauſarum. Quia ad perfectam cognitionem rei requiritur vt intelligas ex quo res conſtet, tum vnde nomen & diſtinctionem habeat; hinc vnde motum ſuſcipiat, poſtremò ad quem vſum deſtinetur.

Scientia duplex.

Ad perfectam ſcientiã omnium cauſarũ cognitio requiritur.

1

2 Prӕterea cũ idẽ ſit & eſſendi & ſciẽdi modus, & cum eſſe rei ſit vel eſſẽtiæ in materia & forma, vel exiſtẽtię in efficiente & fine, ſequitur

3 hoc ipſum rem ſcire, cauſarum omnium cognitionem vendicare. Deinceps quoniã plena & accurata rei cognitio ſit tam a priori per cauſas, quàm à poſteriori per effecta naturę & diſciplinæ ordine, conſtat à poſteriori non poſſe rem demonſtrari, niſi efficiens cauſa, cauſaque finalis intelligantur: quippe in illis vis tota exiſtentiæ vertitur. Huc

4 addo ab exemplo hoc vnum argumentum, & quęro an perfectè ſcias quid ſit homo? Philoſophus es & reſpõdebis te ſcire. Cõcludo ergo te ſcire illius materiã, corpus ſcilicet ex quo cõſtat, animã per quã diſtinguitur, motricẽ facultatẽ à qua mouetur, beatitudinẽ ad q̃ naſci-

5 tur. Poſtremo ſic eſt in naturâ vt eſt in arte, ſed ad cognitionẽ rei artificialis requiritur omnium cauſarum cognitio: ergo ad cognitionẽ rei naturalis requiritur omnium cauſarum cognitio. Maior propoſitio conſtat, quia ars imitatur & perficit naturam; minor probatur exemplis infinitis rerum artificialium, quæ ex cognitione materię, formæ, efficientis & finis cognoſcuntur. Vt nummus qui ex ære materiâ, ex figura Cæſaris formâ conſtat, qui per efficientem cauſã, nempe artificem & inſculptorẽ formæ fit, & ad mẽſurã rerũ commutãdarum (nõ ad vſurã) tãquam ad propriũ vſũ & finẽ deſtinatur.

Quæſt. 2. Cauſarum ordo.

Altera quæſtio eſt, *An ſit ſubordinatio cauſarum vſq; ad primam & vltimã cauſã omniũ?* Ordo mirabilis rerũ omniũ eſt, maxime verò cauſarũ: quippe aliæ alijs ita ſubijciuntur, vt aliæ alijs videantur præeſſe. Eſt enim ſcala cauſarum, in qua ſunt ferè infiniti gradus: nam infinitũ principium ſeu cauſa cauſarum in primo gradu ſedet. Non poſſum eſſe multus. Subordinatio cauſarum hoc loco nihil aliud eſt quàm ordo ſeu diſpoſitio, qua demonſtratur neceſſaria connexio relatioque cauſarũ inter ſe, & dependentia (vt ita loquar) effectorum ab illis. Hęc ſubordinatio eſt duplex, vel directè ſecundùm ſub & ſupra (vt cùm ab infimis cauſis per medias ad primas, veluti per rectas lineas fiat progreſſio) vel à latere, vt aiunt, cùm ſe mutuò intuentur

Cauſarũ ſubordinatio, quid, &c.

Quotuplex.

cauſæ

causæ, & à se invicem dependēt, non tamen semper tam necessariò ac illæ quæ directo ordine cohærent & sequuntur. Quippe in illis necessitas absoluta, in his necessitas (vt aiunt) conditionata essendi & causandi inest. Imo in his, præter necessitatem hypotheticam & conditionalem, sępe dignitatem, ordinem, aut alium respectum consideramus: in illis, præter essendi necessitatem nihil. Adeidum si vis esse fœlix, rerum cognoscito causas, ordinemq; causarum discito Mētis hîc acies intendenda est; nam sapientum adhuc nemo causas vnquam nisi sub velo & nube viderit: sed vt per pulsum medicus cordis & arteriarum motum nouit, quamuis cor ipsum & arterias oculis nō viderit: ita philosophus per indaginem rationis, causarum ordinem, necessitatem, & dignitatem intelligat, quantumvis earum occultas essentias per se non cernat. Nam vt visâ imagine impressâ in cera, aut in auro insculptâ, statim cognoscis fuisse sigillum, instrumētum, artificem, quamuis fortasse hæc ipsa non videas: ita cū in effectis naturæ has vel illas proprietates aut differentias obserues, concludas protinus has vel illas causas fuisse, quas nunc sub pallio naturę in ipsis effectis cernis. Pulchrum erit ac delectabile, si de hoc vno exemplo instar omnium mecum paulisper cogites & mediteris. Videmus globum terræ immensæ magnitudinis & ponderis in aëre æquis quasi lancibus immotum pendere, circumfluentem aquam, aëremque & ignem circumvolantem cernimus; altiùs ascendimus ad globos & choros cœli, quos ab ortu ad occasum, ab occasu iterum ad ortum, à meridie in septentrionem, & ex adverso, per dies, per menses, per annos, per sęcula volui & cieri credimus. Temporum hinc mutationes, generationes rerū, vicissitudines omniū in inferiori hoc circulo & theatro mundi obseruamus. Penitius & articulatiùs deinceps hæc omnia contemplamur. Et quærimus causam cur terra tanti ponderis sic quasi in medio pēdeat, physicam causam sub velo naturæ reddimus, quia est centrū mundi: metaphysicam agnoscimus, quia est scabellum Dei. Similiter de fluxu aquæ & humiditatis, de aëris motu & raritatis, de situ ignis & levitatis, de cursu cœli & rotunditatis multa sæpe quærimus, & non cessamus donec ex proprietatibus & accidentibus ad veras causas in penetralibus naturæ latentes peruenerimus. Quas causas cogimur nonnunquam propter penuriam vocum, nominibus suarum proprietatum & accidentium appellare; certissimè tamē scimus subesse causas quas hoc modo & ordine demonstramus. Scimus etiam sic disponi & subordinari has causas, vt vna ab alia semper dependeat, vt sit vna causarū physica, in quā naturaliter; alia metaphysica, in q̄ supra vires naturæ res omnes resoluūtur.

Necessitas duplex.

Terra cur quiescat in medio pendula.

Est causa vna vltima tum physica tum metaphysica: Natura Deus

Prima cauſa phyſica eſt ipſa natura, prima cauſa metaphyſica eſt naturę author & motor Deus, in quo omnes rerum omnium cauſæ vniuntur, & à quo ſic dependent, vt ſine illius providentia nullam omnino vim aut virtutem eſſendi aut cauſandi habeant.

Cauſarũ ſubordinatio ſpecialis.
Cauſa per ſe.
Cauſa per accidens.

Hæc de generali ordine & cõnexione cauſarũ, pauca nunc de ſpeciali ſubordinatione dicã. Subordinatio ſpecialis eſt ordo & relatio cauſarũ *per ſe* & *per accidens*, in producẽdo effectu. Cauſa *per ſe* eſt quæ ſecundùm propriã naturã, & nõ ſecundùm aliquod accidens ſibi adiunctũ, eſſe ſuis effectis tribuit. Cauſa verò per accidens eſt ex adverſo, quę nõ ſecundùm propriã eſſentiã, ſed ſecundũ accidens aliquod effectũ parit. Iterũ cauſarũ *per ſe* aliæ ſunt eſſentialiter ſubordinatæ, quarum ſecunda ſemper depẽdet à prima, in efficiendo, eſſendo, vel cauſando (vt aiunt) aliæ temerè & caſu, quarum relatio non eſt tam neceſſaria. In cauſis eſſentialiter ſubordinatis ita ſecundæ dependẽt à primis, vt ſine illis nihil efficiant. Exempli causâ, *intellectus* & *obiectum intellectuale* ſunt cauſæ ſciendi, at *obiectum* (quod eſt ordine ſecunda cauſa) nihil ſine *intellectu* efficit: intellectus verò in ſe verſus proprioq; lumine illuſtratus ſcientiam parit. Similiter de *patre* & *matre* cauſis ſubordinatis dicitur. Poſtremò cauſarum eſſentialiter ſubordinatarum aliæ ſunt priores, vt *ſol* & *cœlum*, aliæ poſteriores vt *homo, pater*, iuxta illud, *ſol & homo generant hominem*. Hac comparatione iam factâ, intelligendum eſt prioribus poſteriores ſic alligari, vt ab illis ſemper virtutem efficiendi habeant, Sic *homo* à *ſole*; ſic *ſol homini*; ſic *Deus ſoli* virtutem cauſandi ſeu efficiendi dedit. Concludam verbo, non eſt in vtero naturæ res vlla concepta, nõ eſt res vlla in lucem naturæ edita, in qua non videas hanc ſubordinationem cauſarum. Nam in re qualibet naturali, materia primùm ſubijcitur formæ, vt nec materia per ſe & vi ſuâ appetere formã, nec forma ꝑ ſe & vi ſuâ perficere materiã poſſit, niſi vtręq; efficienti alicui cauſæ ſubſint, quę vim & virtutẽ movendi vtrãq; ad aliquid efficiendũ habeat. Hæc verò cauſa (vt ſupra docui) eſt activa potẽtia naturę, ſi phyſicè; eſt potẽtia Dei, ſi Metaphyſicè ordinẽ & diſpoſitionẽ cauſarũ conſideres. Nec hîc *finẽ* excludo, ſi intentionẽ naturæ in eſſendo perpẽdas: quippè activa hæc potentia naturalis movendi materiam & formã, ab intuitu quaſi finis excitatur. Sic *materia formæ, forma efficienti cauſæ* (nempe potẽtiæ naturæ,) *potentia naturæ Deo*, hæc omnia ſubordinantur *fini*, qui primum pulſum & motum in intentione facit. Nam quãvis Deus liberrimum Agens ſit, & non alligetur fini, in ordine tamen & connexione cauſarũ finẽ ſecundùm providentiam ſingulis rebus efficiendis proponit; cuius vi cæteræ cauſæ ad vires ſuas exercendas ſecundùm

Lib. 2. Phyſ. c. 2. & Cureus: lib. 1. de ſenſ. c. 30. ex Galen.

inten-

intentionem naturæ excitantur. Secundùm intentionem naturæ (dico) quia natura in omni effectu intendit finem, & propter finem intentum agit. Hinc constat esse quidem subordinationem causarum, vsque ad primam & vltimam causam omnium, si per primam Deum, & vltimam cuiusq; rei propriam formā aut finem intelligas.

Tertia quæstio iam sequitur, quæ est *Vtrum naturalis causa necessariò operetur effectum?* Vt est subordinatio & connexio causarum: ita est quædam conditio, vt hoc vel illo modo affectæ necessariò producāt effectū. Est enim natura in suis causis potēs, efficax, & inuicta, quia nūquā frustra agit; & quamvis in particulari aliquando nęuum patiatur, in vniuersali tamen non errat; quia non temerè, non casu, sed essentialiter & necessariò agit. Vt est natura causarum naturalium prima: ita sunt aliæ causæ quæ gnomonem, digitum, motumque naturæ euestigiò sequantur. Illa semper agit, & in essendo non fallitur: hæ igitur perpetuo agunt & necessariò earum actionem sequūtur effecta. Vetus est axiôma illud, *Positâ causâ sequitur effectus*: hoc si intelligas de causâ *in motu ad effectum*, verum est, aliter fallax & incertum: quippe positâ causâ in potentia, non semper & necessariò effectus sequitur. Exempli gratia, si sit *farina* non est semper *panis*, si sit *pannus* non est semper *vestis*; at si actu subijciatur *ignis aqua, aqua incalescet* necessariò: hæc enim connexio & consecutio essentiæ est, & proinde necessaria. Appositè hoc ipsū probat definitio causæ, quæ definitur, *id cuius vi necessariò elicitur effectus*. Hoc etiam confirmat relatio causæ ad effectum: sunt enim secundùm esse relatiua, quorū natura est vt mutuò se ponāt necessariò. Deinceps hoc vrget intētio naturæ, quæ penitus frustrabitur si causa necessariò non operetur effectum. Hoc iterum concludit ratio naturalis fati, quod postea definit Philosophus nihil aliud esse quàm *necessarium & ineuitabilem nexum causarum cum effectis*. Hoc denique demonstrat inductio omnium causarum, in qua materia, forma, efficiens, finis, & nulla nō deniq; causa per se in actu & motu posita, suum effectū tanquā imaginē sui nobis in speculo repræsentat. Vnam vel alteram hoc loco cautionem adhibeo; primam nimirum vt causa sit in actu, secundam vt sit in motu, tertiam vt impetu contrarij nō impediatur, quartam vt omnia rectè disponantur in effectu. Propter defectum primæ cautionis non sequitur, *Eclipsis solis futura est: ergo sol obscuratur*. Propter defectum secundæ non rectè cohæret, *Semen est: ergo planta*; quia *semen* potest esse, tametsi non sit in motu ad *plantam*: veruntamen si sit in motu ad *plantam*, ratio bene cohæret, quantumuis *planta* adhuc non sit; motus enim semper est denominādus à termino ad quē tendit

Quæst. 3.

Lib. 1. de Cœl. tex. 32. & Plut. lib. 3. Symp. 1.

Lyb. 2. Phys. c. 8. tex. 78.

Positâ causâ in motu ad effectum, sequitur effectus.

Causa quid.

Causa & effectus relatiua.

Fatum quid.

Cautiones in hac quæst.

Motus denominatio à termino ad quē. Lib. 5. Phys. cap. 1.

tendit, terminus autem ad quem tendit *semen* in hoc motu, *planta* est. Quid multis? propter defectionem tertiæ cautionis non rectè concluditur, *Bene docet sapiens: ergo sapientes facit*. Ratio est quia fieri potest vt auditores sint *stulti* & non capaces sapientiæ. propter defectum quartæ non est firma hæc consecutio, *Color est: ergo visio*; quia fieri potest vt organū videndi, & media non bene disposita visum impediant.

Quæstio 4. De quarta quæstione quæ est, *Vtrum causa finalis vllum esse reale habeat?* pauca his adiungā, cùm solùm in hoc capite de causis agatur, & quid sit causa in genere, & quid in specie breviter demōstrabo. Est

Causa quid. ergo causa *ens primum per se, cuius vi elicitur effectus*. *Ens* dicitur, rei nō rationis; ens *primum* dicitur, respectu effectus, qui suam causam sequitur; *per se* additur, quia ab effectu non dependet; per *vim* in hac definitione potentia actiua in motu ad effectum, non passiua intelligitur; quia per illam potentiam se movet causa, non mouetur. Causa

Causa interna, externa. sa sic definita diuiditur in internam & externam. Interna iterum diuisa est in materiam & formam: externa verò in efficientem & finem.

Materia quid. Materia hîc vt in priore lib. definitur *principium primum physicum cuiusque rei naturalis, ex quo per se res constat, & in quod tandem resoluitur*.

Forma quid. Forma est principium quoq; physicum, *quod materiæ perfectionem, rei compositæ nomen & esse distinctum & completum tribuit*.

Forma informans, assistēs. Sed attende quòd forma informans, non forma assistens hoc loco

Causa efficiēs quid? definiatur. Causa efficiens est *principium extra essentiam rei cuius est causa, extrinsecus rem primùm movens* vt quidā definiunt; vel est (vt verbo definias,) externum principium motus, vt natura internū dicitur.

Finalis causa. Finalis causa est *primum principium, intentionem causæ efficientis movens*. Vel est *cuius gratiâ aliquid fit, & ad quod veluti ad quietis portū refertur*. De hac causa iam quæritur, *Vtrum in se vllum esse physicum & reale habeat?* Non possum assentiri Scoto & aliquibus alijs illius fautoribus in hac quęstione, qui pertinaciter dicunt, finalē causam habere metaphoricum solùm esse, non physicum & naturale. Nam siue finem rei factæ intelligas, quem veluti amicum agens diligit; siue finem rei intentæ & faciendæ, ad quem efficiens in agendo tendit; certum est rem quodammodo esse, esseq; physicum aliqua ex parte

Finis rei factę vendicare. De fine rei factæ non est quòd dubites, quippe est ipsa rei factæ perfectio, vt *bonum naturale* vnà cum re cohęrens, vt forma naturalis quæ finis dicitur. Sed hic labor, hoc opus est, vt probemus

Finis rei intētæ. rei intentæ seu faciendę finalem causam realem esse; per rē intentam seu faciendam, ens *in fieri* (vt aiunt) id est, rem inchoatam in motu, nō perfectam in forma & statu intelligo. Huius quoque causa finalis

non

non est simpliciter nō ens, aut intentio(vt ait Scotus.)Nam si sic esset, doceat quomodo excitaret efficientem causam ad agendum & producendū effectum;quippe non ens nihil movet, & intentio solū causā effectricem intelligentē movet:at omnis causa efficiens in rerū natura nō est intellectus,aut aliquid rationis capax(*Sol* enim est causa efficiens generationis) si ergo propriū sit finalis causæ movere efficientē causā ad opus naturæ, probabile est finalē causā simpliciter non esse non ens aut intentionale aliquid,nisi finem ad solum intellectum aut rem aliam capacē rationis velis reducere. Præterea cū esse rerum sit vel in actu per formā,vel in potentia per motum,quo natura ad rem intentam tendit;non video quin finem adhuc actu nō existentem,physicam & realem dicam. Nam etsi actu non existat, subsistit tamen in propinquâ potentiâ, in qua realem naturam habet.Nam vt *embrio* in vtero sepultus *homo* dicitur,non quòd simpliciter sit in actu *homo*, sed quia potentia actiua naturæ non quiescit donec ad hominis formā venerit:ita finalis causa,adhuc in occulto naturæ quasi amplexu latens,realis dicitur,nō quòd actu & simpliciter res perfecta sit, sed quòd natura quæ fine suo non privatur ad eundem vergit. Et vt *homo* sic inchoatè consideratus rectè *non ens* aut mera intentio dici non potest: ita quidem finalis causa in proxima potentia eminens & emergens, rectè nihil, aut metaphorica vmbra & intentio appellari non debet. Deinceps arcanum naturæ consilium hoc est,vt omnia & singula esse reale habeant in suis principijs, suisque etiam medijs: si ergo consideretur finis vel vt effectus in natura quæ est principium,vel vt causa movens in potentia naturæ quæ est medium, negari non potest quin esse aliqua ex parte reale habeat. Porro quàm absurdum hoc est,& in spacijs philosophorum inauditum, dicere finem omnino non ens esse, vmbram esse, nihil esse, solam metaphoram & intentionem esse? Imo vsurpatum & vulgare potiùs illud est, *finem ens esse, bonum esse, aliquid reale esse, primamque rem in intentione, non intentionem esse*. Insuper finalis causa in obiectis mentis est ens intentionale, quod per species intellectum movet: ergo finalis causa in naturalibus rebus non potest non realis esse. Ratio sequitur, quia contrariorum contraria est natura. Huc addo,quòd necessitas in operationibus naturæ magis dependeat à finali causa, quàm ab alia vlla: quia nisi finis moveret efficientē causam, vt disponeret materiā ad formam, nullum opus naturale fieret. Consonum ergo rationi est, finalem causam aliquid reale in se habere;nam aliter entia magis à non ente quàm ab ente dependerent. Postremò cùm omnium philosophorum consensu Deus

Embrio quî homo?

Causa finalis quî realis?

Finis primus in intentione,sed non ipsa nuda intentio.

Lib.2.de Gen & cor.c.10.
Huius lib.c.9.

sit vltimus finis omnium, in quo omnes omnium rerum essentiæ vniantur: concludam finem rem esse optimam, sive primum (qui est Deus) siue proximum (qui est vniuscuiusq; rei bonum & perfectio) consideres.

Quæstio 5.

Vltima quæstio est *Vtrum exemplar sit omnino causa?* & *si sit, Vtrum sit magis formalis quàm efficiens causa?* Quanquam parùm aut nihil de ideis disserat Philosophus, quoniam tamen hoc loco exemplaris causæ (quæ nihil aliud est quàm idea) mentionem facit: arreptâ occasione discutietur quid sit, & quomodo inter verissimas causas annumeretur. Idea (vt D. Thomas definit,) est forma quam aliquid imitatur ex intentione agentis, & finem determinantis sibi. Est *forma*, id est, non forma assistens vt *intelligentia*, nec forma informans vt *anima*, sed forma (vt ita loquar) designans modum rei faciendæ. Hanc omnis artifex animo comprehendit, priusquam ad opus se accingat, hanc cõprehensam in opere concinnando imitatur, hanc in imitando ad vivum exprimit, sensibusq; quodammodo externis offert. Nunc cùm quid sit exemplar definitum habeas, quale sit paucis accipe. Est quidem species in mente posita, eademq; potiùs intrinsecus concepta, quàm extrinsecus obiecta menti; id est, magis formalis quàm obiectiva (vt aiunt.) Hanc opinionem ex hypothesi, & ex absurditate probo. Ex hypothesi, nam hoc dato, quòd exemplaris causa sit solùm species obiecta, necesse est vt res priùs sint quàm istæ species abstractæ animo concipiantur; sed huic contrarium manifestum est, cùm omnis artifex in opere producendo præconceptas species imitetur, easdemq; in opere facto exprimat delineatas. Ab absurditate hoc ipsum sic etiam probo. Si exemplaris causa sit idea solùm obiecta menti, quam in efficientium opere efficiens causa imitatur, tum (quo nihil absurdius est,) prima causa, id est, Deus à creatis rationem operandi sumeret, nec per se ad agendum sibi sufficeret (quippe necesse est secundùm hanc opinionem, vt species exemplares quas efficiens causa imitando sequitur, à rebus ipsis abstrahantur) at Deus nullis exemplaribus causis, nullisque formis indiget vt crearet omnia, cùm ipse sit prima causa primaque forma omnium. Sed brevitatis memor curro. Restat vt quomodo sit causa, & ad quam speciem causarum spectet breviter dicamus. Exemplar quidem causa est, quia actu movet artificem vt concinnet & perficiat opus, quod neq; ars ipsa, nec species nuda, sed speciei formalis conceptus efficit; speciei formalis cõceptus (inquam) qui est simpliciter idea illa, de qua hoc loco definitè loquimur. Hoc enim conceptu mens menti loquitur, spiritus spiritibus arcana loquuntur; loquuntur (inquam) spiri-

Idea quid.

Idea forma designans modum rei facidæ.

Idea causa est.

ſpiritus per ideas quia ſũt ideæ. Sed digredior: hoc exemplar cauſa eſt intentionis, cauſa actionis, cauſa operis, cauſa imitationis, perfectionis cauſa. Mentẽ enim inſtruit ad motũ, ad opus, ad exemplũ, ad finem. Omitto verba, doceoque cauſam eſſe, non ſolùm quia omne opus artis ab illa dependeat, ſed quia omne opus etiam naturæ in ſe illam quodammodo vt cauſam contineat. Eſt enim in re qualibet naturali impreſſum ſigillum Dei, quod ſpeciem ſeu ideam quandam relinquit inſculptam, cujus motu & inſtinctu omnia naturæ effecta officia ſua libenter præſtant, & velociter ad bonum tranſcendens & divinum tendunt. Hoc quod dico planè inſinuat Philoſophus, cùm neſcius quomodo forma accedat ad materiam, divinum quiddam illam appellet, imo cùm de forma humana agat, coactus eſt apertè dicere, *eam divinitus dari*. Quid multis? has ideas in re qualibet oſtendunt externæ ſpecies & formæ rerum, quarum infinita varietas divinitatem intus latere arguit. Oſtendit etiam conatus rerum, quæ ſemper vi ſuâ ad ſummam perfectionem tendunt: vnde ægrè ferunt tricas omnes & impedimenta quo minùs optatum hunc finem conſequantur. A Platonis Tripode & oraculis hoc loco non arguo, infinitus eſſem ſi arguerem. Idea eſt cauſa in Deo rerum, quia Deus ipſe eſt idea: falleris ergo ſponte (Ariſtoteles) cùm fallaciter vrgeas præceptorem tuum, quaſi diceret in mente divina ideas ſpecieſque varias latere, per quas veluti per exemplares imagines & idôla mundum finxerit & creârit. Non ſic dixit Plato, ſed hoc dixit & ſenſit, ideas divinas eſſe effectrices rerum cauſas: non quòd ſint exemplares imagines quas ſibi proponat Deus vt imitetur, ſed quia Deus ipſe eſt idea prima, in qua omnes rerum omnium ideæ continentur. Et quid (quæſo) tibi vis philoſophorũ princeps, cùm in Metaphyſicis tu ipſe doceas, non eſſe accidens in Deo, omneſque rerum omnium eſſentias vniri in Deo? nonne idipſum loqueris? Idem certè loqueris, idemque intelligis, ipſamque veritatẽ defendis; nam Theologi in hoc ſenſu ideas principes & primarias cauſas rerum eſſe defendunt. Reſtat vt ad quam ſpeciem cauſæ pertineat verbo oſtendam. Alij ad efficientem cauſam, alij ad formalem magis ſpectare aiunt. Probabilis eſt in vtramque partem ratio: firmior tamen eorum diſputatio, qui magis ad formalem quàm ad efficientem trahant. Primùm quia ipſa etymologia nominis formam ſignificat; eſt enim idea forma. Tum quoniam rationem formæ induit, in diſtinctone rerũ: quot enim ſũt vel præcõceptæ ſpecies, vel exẽplares cõceptus in animo artificis efformati, tot formæ in operib⁹ arte iã factis apparebũt diſtinctæ. Præterea formæ realis notio

Idea cauſa multiplex.

In re qualibet naturali ſigillum Dei inſculptum.

Deus idea prima.

Ariſtoteles malè reprehẽdit Platonem de ideis diſſentem.

Lib. 1. Ethic. c. 6. & paſſim. Plat. in Timæ. & Phædone.

quam

(quam oculis cernere omnino non licet) per internam animo conceptam ideam & formam cernitur; magis ergo ad formam quàm ad efficientem accedit. Non est minimi momenti authoritas Dionysij de Diuinis nominibus, Boëtij, Procli, qui ideas nunc formas sine materia, nunc formas archetypas, nunc formales causas nominant; efficientes verò aut rarò aut nunquam; quamuis res eadem diverso respectu, & forma, & efficiens dici potest. Vt anima est forma hominis, & efficiens causa operis vel artis. Nam vt vnius & eiusdem effectus plures per se possunt esse causæ: ita vni eidemq; nonnunquam causæ plurium causarum nomen, vim, & rationem subire convenit. Hoc dico, quia existimo nō penitus absurdam eorum opinionem, qui ideas aliquando inter effectrices causas connumerant: magis tamen esse formales concludo propter rationes quas nunc attulimus.

Cap. 5. lib. 2. de Trini. Res eadē diverso respectu esse potest, & forma, & efficiens.

Quid superest? Oceanus certè multarum de Causis quæstionum quas multi Interpretes audito nomine *causæ* apud Arist. cerebrosè, non ex textu movent, vt *An omnis causa sit nobilior effectu? An causalitas seu causandi ratio sit relatio, vel res quæ determinatur causa? An singulæ causæ causalitates vendicent? An causæ causis possint esse effectus? An Deus omnes causas & causalitates in suo esse conservet? An Deus cum secundis causis ad quamlibet earum actionē eliciendam concurrat? An Deus primâ notione causas secundas ad agendum excitet? An aliquid fiat quòd divinâ potentiâ fieri non possit?* Hæc omnia (inquam) & his similia permulta lubens hîc transeo, vel quoniam non appositè & directè ex textu moventur, vel quia ab alijs discutiuntur ad viuum, vel quia eorum aliquot ad Metaphysicos, & Theologos potiùs quā ad Physicos & naturales philosophos pertinent; vel denique quia posthac (si opportuna mihi ex textu alibi detur occasio) vberiùs tractabuntur.

Quæstiones variæ moventur ab Interpretibus de causis.

Sed (vt concludam omnia) diligenter (studiose lector) advertas, in toto ordine entium vnum duntaxat esse cuius simpliciter nulla est causa, sed ipsum est causa aliorum omnium. Hoc Arist. ens primum, primam causam, primum motorem, primam essentiam, ideam primam, mouens immobile, æternum, bonum incommutabile, verum, ipsumq; Deum appellat. Cùm de causis nunc ex philosophorum subsellijs disputo, illorum subtilitatibus posthabitis, hanc sempiternam causam solùm esse & fuisse credo: à qua alia omnia principia & effecta post *non esse* inceperunt *esse*. Hæc causa, vel Deus potius, cùm sit summum bonum, & solum essentialiter bonum, dum nihil præter seipsum esset, vt bonitatem suam alijs communicaret diffunderetq; latiùs, in *initio temporis* omnem creavit *rem*, & ex nihilo

Deus causa prima.

Creationis ordo.

hilo produxit *spiritus, formasq; simplices*, quas perpetuitate & immortalitate dotauit, vt ipsum laudarent. Creauit etiam molem quandam, vi suâ rudem & informem, vt esset omnium producendorum commune subiectum & principium. Hanc *materiam* (sic enim appello) à se creatam in superiorem & inferiorem divisit; illam raram & nudam, ab omni impetu peregrinarum impressionum immunem; hanc illius respectu densam, omnique mutationi obnoxiam fecit. In materia siquidem superiore formas perpetuas, orbesque distinctos produxit: *quos duobus luminibus magnis, sole & lunâ* alijsque variarum magnitudinũ innumeris stellis ornatos cõstituit; & ideo sic constituit, vt essent *in signa, & tempora, dies, & annos*, suoque motu, lumine, & influentiâ hæc inferiora regerent. In inferiore materia, primũ simplicia corpora, *ignem, aquam, aerem*, & *terram* finxit, suis ornamentis decorauit. Ignem reliquit simplicem propter locum, motum, essentiam, quæ vitales spiritus viuentium non ferunt: aerem verò *volatilibus*, aquam *piscibus*, terram *plantis, alijsque animatis & inanimatis* impleuit; in quorum singulis veluti *semen & virtutem* reliquit, vt *sibi similia procrearent*. Post hec omnia *corpus humanum ex limo terræ finxit, & spiritum immortalem (à se ex nihilo creatum) illi infudit*. O nobile & diuinum opus Dei, cui globos cœli, omniumq; operum quæ fecit in servitutem dedit! Sed ô ingratum animal! cur non agnoscis causam creationis, dignitatis, fœlicitatis tuæ? Cur alias causas ex philosophiâ, humanâ sapientiâ quæris? O vtinam tamen crederes philosophiæ, quæ te docet (si illam audires) omnia quæ sunt, fuerunt, aut erunt, à Deo, vt à prima causâ dependere, omnia in illo esse, omnia sine illo in nihilum commutari. Est enim causa efficiens, vniversalis, & (vt cum Philosopho loquar) independens omnium, quia finxit omnia; est causa formalis omnium, quia formis à se creatis distinxit & ornavit omnia; est causa exemplaris omnium, quia sigillo suo quasi impresso consignauit omnia; est denique causa finalis, quia ad eum solum referuntur omnia. Hoc dico non quòd existimem non esse secundas causas, quas modo definivi, sed vt Deo soli, primæ causæ omnium, iustas laudes persolvam, qui causas secundas & effecta in usum hominis ingrati dedit.

Materia duplex.

Psal: 136:8,9.

Gen.1.14.

Ignis cur simplex.

Gen.2.

Distinctio

Distinctio primæ quæstionis. Vtrum ad perfectam scientiam rerum necessariò habenda sit cognitio omnium causarum?

Scientia perfecta duplex est, vel

- 1 Essentiæ solùm, & sic non requiritur omnium causarum cognitio ad perfectam scientiam rerum; quippe satis est materiam & formam scire, ex quibus definitio (in qua rectè intelligitur essentia) constat.
- 2 Essentiæ & existentiæ simul, & sic ad perfectam scientiam requiritur non solùm cognitio materiæ & formæ, sed etiam aliarum causarum & proprietatū, vt accurata demonstratio (quæ est mater scientiæ) oriatur. Hoc autē probatur
  - 1 Ab imbecillitate intellectus humani, qui in corpore sepultus causas primas rerum non percipit, nisi per proprietates & accidentia quę propiùs ad sensus accedūt, vnde plerūq; nostra cognitio ortum originemq; trahit.
  - 2 A natura demonstrationis perfectæ, quæ est accuratæ scientiæ causa: quippe in illa non solùm requiritur definitio vt medium, sed etiam subiectum eiusdem medii, adeoq; extrema, quæ sunt proprietates quæ de eodem medio demonstrantur. Vnde constat, non solùm partes definitionis (quæ sunt causæ à priori) sed etiam proprietates & accidentia necessaria (quæ sunt causæ à posteriori) ad perfectam scientiam requiri.
  - 3 Ab enumeratione causarum; quia nisi quis respondere possit ad interrogata de singulis causis, rem perfectè scire non dicitur. Vt ex quâ materia res fiat, per quam formam subsistat, à qua efficiente moveatur, ad quem finem destinetur.
  - 4 A comparatione modorum tum essendi, tum sciendi, qui numero pares sunt, vt supra probatur. Est enim esse essentiæ & existentiæ.
  - 5 Ab ordine duplici perfectè sciendi, scilicet naturæ & disciplinæ: qui omnes causas ad perfectam scientiam postulat.
  - 6 Ab inductione exemplorum, de qua superiùs in discursu satis apertè diximus.
  - 7 A definitione perfectæ scientiæ, quæ est per omnes causas.

Opp. *Duæ solùm causæ sunt necessariæ ad perfectam essentiam rei: ergo duarum solùm causarum cognitio ad perfectam scientiam rei est necessaria. Antecedens probatur, quia perfecta essentia rei in definitione cernitur, quæ solùm ex materia & forma, aut illis adæquatis principiis* (genere *nimirum &* differentiâ) *constat. Argumentum tenet, quia perfecta scientia eam proportionem & affinitatem cum essentia habet, vt ab iisdem omnino causis pendeat. Quæ res aperta est in demonstratione absoluta, quæ solummodo ex definitione medio termino constat.*

Resp.

Resp. *Etsi essendi (vt aiunt) et sciendi eadem sit ratio in genere, non tamen eadem est in specie. Nam in speciali essentia rerum non solùm esse essentiæ, sed esse existentiæ considerari debet: præsertim in rebus naturalibus, de quibus hoc loco agitur. In illis enim non satis est scire materiam & formam, sed etiam quomodo hæc duo principia combinentur, & ad quem designentur vsum & finem: & hæc propriè absoluta & perfecta rerum per causas scientia dicitur.* Essendi & sciendi quî eadē ratio.

Opp. *Eo perfectior scientia est, quo simplicior: ergo perfectior est illa scientia quæ ex duabus, quā quæ ex omnibus causis constat. Antecedēs probatur, quia demonstratio simplex est perfectissima quæ ex primis causis coalescit: argumentum sequitur, quia qualis est demonstratio talis est scientia.*

Resp. *Omnes causæ simplices sunt; quamobrem earum multitudo non compositam scientiam reddit. Nam vt plura indivisibilia puncta indivisibili lineæ addita eandem lineam non efficiunt ampliorem: ita plures causæ (quæ sunt indivisibiles vi & essentiâ suâ) in demonstratione adhibitæ, scientiam magis compositam non faciunt, sed magis certam. Si ergo certam & perfectā scientiam rei desideres, quo plures causas noveris eo perfectiorem scientiam consequêris.* Omnes causæ simplices sunt.

Opp. *Ordo procedendi in rebus sciendis ipsi comparatur scientiæ; at ordo procedendi in sciendis rebus perfectior habetur ille naturæ, qui à primis solùm causis pendet, quàm alter ille disciplinæ, qui à causis fortuitis & adventitijs nascitur: sequitur ergo illam scientiam esse perfectiorem quæ ab ordine naturæ & primis causis pendet; & proinde omnium causarum cognitio ad perfectā scientiam rerum non requiritur.*

Resp. *Idem saxum voluis. Sed respondeo, Philosophum magis laudare ordinem naturæ quàm ordinem disciplinæ: quia ille à primis causis, hic ab effectis causisq; fortuitis procedit. Non tamen negat quin completior perfectiorq; sit illa cognitio rei, quæ omnium causarum cognitione redditur perfectissima.*

Opp. *Accidentia non sunt causæ sciendi: sed efficiens causa & finalis sunt accidentia: ergo non sunt sciendi causæ. Maior Aristotelis est in Analyticis, minor illius est hoc loco, vbi docet efficientem & finem esse externas causas.*

Resp. *Efficiens causa & formalis sunt respectu materiæ & formæ accidentia, simpliciter tamen sic dici non possunt respectu rei cuius causæ dicuntur. Præterea accidentia (vt docet Philosophus primo libro de Anima) plurimùm ad scientiam valent, maximè vt sunt causæ rerum ad quarum esse existentiæ necessariò requiruntur, imo ad quarum esse essentiæ necessariò requiruntur: quippe materia non potest disponi ad formam suscipiendam, nisi per motum efficientis causæ quæ illam movet.* Causæ formalis & efficientis duplex respectus. Lib. 1. de Ani. cap. 1.

Distinctio

Diſtinctio ſecundæ quæſtionis, Vtrum ſit neceſſaria ſubordinatio cauſarum vſq; ad primam & vltimam?

Subordinatio cauſarum ſumitur vel

- **Dialecticè, pro ordine & diſpoſitione cauſarum, eâdemque vel**
  1. In rectâ lineâ, vt in *categoriis* ſeu *prædicamentis*, in quibus ſecundùm ſub & ſupra cauſæ ponuntur.
  2. A latere, vt differentiæ in iiſdem prædicamentis, quæ directè in lineâ & ſerie non ponũtur.
  3. Reductivè, vt proprietates & accidentia, quæ ad ſua propria ſubiecta reducuntur.
- **Phyſicè, pro neceſſaria relatione & dependentiâ vnius cauſæ ab altera, ſive eſſe rei internum, ſive externũ reſpicias; ea autem ſubordinatio probatur neceſſaria**
  1. Generatim, in cauſis & effectis totius vniverſi; quia provida natura, vel potius naturæ author, ſic omnia diſpoſuit, vt cauſæ cauſis ſubiicerentur, earumque aliæ ab aliis penderent. Verbi gratiâ, omnes cauſæ ſecundæ à Deo cauſarum primâ pendent. Quippe ſine ea nihil agunt, nihil movẽt, perficiunt nihil, ſic etiam inter cauſas ſecundas, aliæ ſuperiores vt *coelum, anima*, aliæ inferiores dicuntur, quæ iiſdem in cauſando ſubordinantur, vt *elementa in generatione mixti.*
  2. Speciàtim, in quatuor generibus cauſarum; quarum neceſſaria eſt connexio, non ſolùm ad eſſentiam rerum abſolutam, ſed etiam ad ſcientiam rerum perfectam, vt in priore quæſtione probatur; vnde firma argumenta & præſidia huius quoque cauſæ petantur, præter ea quæ in demonſtratione eiuſdem nunc pertractavi.

Opp. *Cùm ſubordinatio cauſarum ea diſpoſitio & relatio ſit, vt inferiores cauſæ non poſſint quicquam efficere aut cauſare (vt aiunt) niſi ſuperiores cõfluant & conveniant; videtur quidem mihi hoc nihil aliud concludere, quàm quòd Deus (prima cauſa omnium) ita agentibus cauſis ſecundis alligetur, vt neceſſariò cum illis agat: ſed Deum vlli neceſſitati alligare, cùm ſit liberrimum agens, eſt abſurdum, ergo talis & tam neceſſaria non eſt ſubordinatio cauſarum vt hìc demonſtras. Maior conſtat ex definitione ſubordinationis, & ex enumeratione cauſarum quæ in vnam primam deſinunt; minor Ariſt. in 7. & 8. Phyſic. aliiſq; locis quàm plurimis, vbi Deum actu infinitum liberrimumq; principium eſſe probat.*

Deus quam ſit liberum agens, qui dicitur agere neceſſariò.

Reſp. *Reſolvitur hic nodus in expoſitione quæſtionis, cum demonſtratum ſit eſſe quidem categoricam neceſſitatem ſeu abſolutam, & hypotheticam ſeu conditionatã: illa in Phyſicis, hæc in Metaphyſicis cernitur. Alii verò reſpondent Deum cum ſecundis cauſis agere quidem neceſſario, ſed non invitè, non*

coactè:

coactè: vult enim sic causas secundas ordinari, ut sibi agendi vires acceptas ferant, & à se unà cum illis agente operationes recipiant. Ut ergo animus humanus in motu corporis humani necessariò agit, & tamen immunis est à motu naturali: ita Deus quidem agit alijs causis agentibus necessariò, & tamen liber est motor & author omnium. Quia ut animo se subtrahente, corpus omnesq; eiusdem vires, motus, & actiones cessant: ita Deo cessante agere, languent, nutant, pereuntq; omnia. Hinc constat necessitatem dependendi in secundis causis esse, eandemq; absolutam, necessitatem verò in Deo agendi libertatem esse; quia potest cum illis agere vel non agere, ut sibi in divina providentiâ visum fuerit: vult tamen agere ut ordo & dispositio rerum per causas observetur.

Necessitas in Deo agendi libertas est.

Opp. *Causæ omnes rerum diversarum sunt, at res naturâ, proprietate, & definitione distinguũtur: ergo & earũ causæ, ex quo necessariò sequitur, quòd talis de qua loqueris non sit subordinatio causarum, id est, relatio & dependentia: quippe quæ naturâ differunt, mutuò à se invicem non dependent.*

Resp. *Res considerari possunt duobus modis, vel speciatim & sic naturâ, proprietate, definitione differunt, causasq; distinctas habent proximas sui procreatrices: vel generatim & sic non semper distinguuntur. Verbi gratiâ homo & bellua, quamvis specie differant, generibus & differentijs superiorum in prædicamento consentiunt: causæ igitur inferiores à superioribus in genere à se mutuò dependere possunt, licèt in specie consideratæ distinguantur.*

Respectu causarum duplex rerum consideratio.

Opp. *Causæ res absolutæ sunt: ergo earum non est relatio. Antecedens est Aristotelis in Topicis, ubi docet effecta dependere à causis, causas verò non dependere ab effectis, sed per se & vi suâ subsistere. Ratio tenet, quoniam causæ non sint relata, vel secundùm esse, vel secundùm dici, cùm non sint in prædicamento relationis.*

Resp. *Hoc nomen subordinationis non tam strictè sumitur, ut omnia quæ à se mutuò dependent ad prædicamentum relationis pertrahantur: satis est si sit talis ordo & connexio causarum in activa potentia sua producendi effecta, ut inferiores sine superiorum influentia nequeant eandem potentiam exerere & exercere. Sic planta non vivit, non crescit, non conservatur, si sol non influat, & (ut superior causa) animæ vegetatrici, causæ inferiori vires concedat.*

Quousq; patet nomen subordinationis.

Opp. *Si sit subordinatio causarum ad primam, tum probabile est quòd omnes secundæ causæ sic dependeant à primâ, ut sine illâ nec esse, nec agere, nec conservari omnino possint, sed hoc non videtur verum: ergo talis non est subordinatio. Maior constat, quia in essentiâ aut existentiâ omnis relatio inest; minor probatur, primùm respectu primæ causæ, non respectu causarum secundarum. Respectu primæ causæ, quia ut domus & semel perfecta est & conser-*

vatur

vatur absente artifice: ita cessante Deo operari, aliæ causæ manent. Præterea videtur aliquid detrahi divinæ maiestati, si ponatur cum omnibus causis in agendo concurrere, cùm persæpe actiones secundarum causarum sint malæ, vt in vitiosis & sceleratis hominibus. Postremò si prima causa ad omnem actionem concurreret, frustra agendi vim propriam singulis rerum causis dedit, frustraque etiam dicitur per medias & secundas causas agere, cùm ipsa per se necessariò agat. Respectu causarum secundarum hoc ipsum probatur, tum quia causa qualibet suam propriam vim essendi & agendi sibi datam & concessam habeat, tum quoniam ideo causæ dicantur, quia per se subsistentes conservarēt effecta: nō opus est ergo alio præsidio post primam creationem quo fulciantur.

Resp. Omnium philosophorum & Patrum calculis firmata est hæc sententia, nimirum Deum cum omnibus causis secūdis ad omnem actionem cōfluere. Est enim Deus vbique per potentiam, præsentiam, & essentiam; quia sibi omnia subdit, vniversa intuetur, perque singulorum essentias commeat illabiturque. Nullus enim locus eius præsentiâ, nullus locus eius essentiâ, potentia, providentiâ vacat. Videt omnia, est totus oculus, operatur omnia, est totus manus, est totus vbique, rectèque pes totus à Diuo Bernardo dicitur. Quid multis? Cœlum & terram implet, est totus Deus. Hic Deus, hæc prima causa cū omnibus causis necessariò in stadio mūdi currit, aut certè reliquæ causæ claudicant, cadunt, metamque suam non attingunt. Respondeo ergo ad partes argumenti, quòd similitudo tua inter artificem & Deum, domum & opus Dei non teneat; quia artifex est causa finita & mortalis, Deus verò causa actu infinita omnium, à qua vt omnia & singula dependeāt maiestas postulat. Quod ais ergo, derogare à maiestate divina, sic res ab illa dependere, erras; quod addis de actionibus malis, respondeo, Deum non esse authorem mali, authorem tamen esse iustitiæ si malè agas; non facit malum culpæ, sed parat tibi malum pœnæ. Deus est tibi iustitiæ, si malè; est clementia si benè viuas: agit tamen perpetuò sed non semper in eundem finem; nam si malum cōmittas vertit in bonum. Postremò, quamvis singulis causis vires proprias agendi dederit, non tamē has dedit sine sua providentia fatali, quæ eas in tali actione continet & conservat. Nam vt fons dat riuulis aquam, motum & fluxum, ita tamen vt riuuli nec moveri nec fluere sine fonte possint; ita Deus dat quidem secundis causis vim & naturam agendi, ita tamen vt (cessante Deo operari) omnes causæ in operando cessent. Nihil addam de reliquis partibus argumenti quas adfers; nam si attentiùs consideres quæ à me in postremo dicuntur loco, tibi satisfactum planè & apertè videas. Hæc omnia tendūt in hâc quæstione, vt perdiscamus, Deum in omnibus tum causis tum effectis lucere: non quòd causæ secundæ omnino per se non agāt, sed quòd à Deo (primo essendi fonte) hanc vim essendi & agendi illas petere & habere videntes, illi

Margin notes: Deus concurrit cum omnibus causis secundis ad omnes actiones. — Deus vbique. — Deus concurrit ad actionē non ad malū in actione.

illi soli omnem honorem tribuamus.

Opp. *Actiones primæ, & secundarum causarum sunt numero, subiecto, naturâ distinctæ: ergo earum non est subordinatio necessaria, hoc est, necessaria relatio & dependentia. Antecedens probatur, quia actiones primæ causæ sũt immanentes & metaphysicæ; actiones verò secundarũ causarum sunt transeuntes & naturales. Argumentum tenet; quoniam relata mutuò definiũtur. Præterea si primæ causæ subordinentur cæteræ, necesse est vt prima causa agat mediatè aut immediatè cum illis; non mediatè, quia prima causa non alligatur medijs; non immediatè, quia inter finitum & infinitum, metaphysicum & physicum non potest esse vlla actionis immediata proportio.*

Lib. 1. de Cœl. Tex. 52.

Resp. *Per subordinationẽ hoc loco non solũ intelligitur causarũ dispositio secundũ sub & supra (vt aiunt) in linea aut serie prædicamentali, vt inferiores directè superioribus subijciantur; sed etiam ordo, relatio, aut connexio diversorum principiorum, concurrentium ad producendum effectum, & sic quæ subiecto, numero, naturâ differunt, relatione & ordine aliquando consentire possunt. Quod addis de immanente & transeunte actione, dico præpotentis Dei actiones esse immanentes si essentiam, transeuntes si influentiã spectes. Postremò affirmo cum Philosopho, Deum immediatè agere cum secundis causis, quod si non fieret, sequeretur non posse Deum actionem particularem rei aut causæ impedire, nisi per obiectum contrarij: at (fatente Philosopho) ignis aliquando devolat deorsum, & terra sursum, ne admittatur vacuum. Imò (vt sacra philosophia docet) ignis in fornace Babylonicâ, veluti oblitus naturæ suæ, viros inter flammas ambulantes non tetigit: immediatè ergo Deus impedit, & proinde immediatè movet naturalium causarũ actiones.*

Dei actiones qui immanẽtes & transeuntes.

Li. 2. Met. c. 2. Deus immediatè agit cũ secundis causis.

Dan. 3.

Distinctio tertiæ quæstionis. Vtrum naturalis causa necessariò operetur effectum?

Causa naturalis cõsideratur vel

- Respectivè idq; vel in
  - 1 Relatione seu subordinatione ad primam causam, & sic ex necessitate hypotheticâ seu conditionatâ producit effectũ, pro arbitrio & imperio primi motoris promoventis vel impedientis actionem.
  - 2 Oppositione contrarii, atque ita non semper & necessariò producit effectum.
- Absolutè in se, & sic secundùm activam potentiam virtute primæ causæ conci-
  - 1 A definitione causæ, quæ est *ens illud cuius vi elicitur necessariò effectus.*
  - 2 A relatione causæ ad effectum, quia causa & effectus sunt relata, quorum vnum actu positum alterum necessariò ponit.
  - 3 Ab intentione naturæ, quæ cum causis nunquam frustra agit, & per consequens operatur seu producit effectum.

tatam necessariò operatur effectum: quod probatur

4 Ab interpretatione fati, quod definitur à Philosopho necessaria & inevitabilis connexio causarum cum effectis, quæ connexio esse non potest si causa necessariò non producat effectum.

5 Ab inductione & exemplis omnium causarum, quarum nulla non (observatis quibusdam conditionibus) producit effectus.

Cautiones in hac quæstione sunt, vt causa
1 Sit in actu posita.
2 Sit in motu.
3 Contrarii impetu non impediatur.
4 Vt omnia rectè disponantur in effectu.

Opp. *Elephantas loqueris, mures et minuta animantia profers. Dixisti te solùm de mysterijs abditis philosophiæ acturum; cur istas nugas vendis, quasi ignotum sit nobis illud tritum & vulgare axiôma, quòd causâ positâ ponatur effectus? & quid quæso aliud in hac quæstione doces?*

Causa & causalitas qui differunt.

Resp. *In minutissimis granis sæpissimè mirabilis virtus latet; præceps est iudicium tuum priusquam cognoscas scopũ. Non hoc loco (vt tu somnias) divendo nugas, non cramben bis coctam aut rem notam propono, sed in hoc verbo quæstionis* (necessariò) *quæro An sit in causis naturalibus aliquid q. potentiam manumque (vt ita dicam) naturæ excitet ad operationẽ effectus? Hoc* aliquid *multi nõ causam sed causalitatẽ nominãt. Causa res est quæ efficit, causalitas (vt aiũt) est efficiendi seu causãdi ratio, quæ neq; res ipsa, neq; causa, neq; relatio causæ, sed modus causæ dicitur.*

Opp. *Necessitas nulla absoluta ab accidente nascitur, sed causalitas seu modus causæ in producendo effectu est accidens: ergo nulla necessitas ab eâ oritur, & ex consequenti necessariò causa naturalis hoc modo considerata non producit effectum. Maior propositio nota est, minor constat, quia res & modus rei differunt.*

In causis naturalibus considerantur absoluta natura, & relatio.

Resp. *In causis naturalibus considerantur duo, absoluta natura & relatio, seu operatio effectus. Quamvis ergo causa & modus causæ in absoluta naturâ differãt; in relatione tamẽ & operatione effectus, modus necessitatem potest imponere. Nam vt solis natura & modus quo lumen fundit naturâ distinguuntur, modus tamen est causa in sole illuminandi media, & efficiendi effecta, eademq; simpliciter necessaria: ita fit in omni naturali causâ relationeq; eiusdem causæ; quæ duo etsi naturâ differant, simplex tamen necessitas in motu & progressu ad tertium ab vtroq; oritur.*

Opp. *Causa & causalitas sunt coniugata: ergo re sunt eadem, vt Philosophus 2. Top. probat. Antecedens patet, quia nomine & sensu coniugantur.*

Causa & causalitas nõ sunt coniugata re.

Resp. *Voce, non re ipsa & sensu sunt coniugata, quãvis sint nonnulli qui existiment causalitatem nihil aliud esse quàm primam potentiam cu-*

iusq; causæ, quæ prima potentia re eadem est cum causa: sed aliud hoc loco defendimus, eandẽ non esse potentiã aut causam, sed modũ vtriusq;, vt motus est in generatione plantæ, qui nec semẽ nec potentia seminis rectè appellari potest.

Opp. *Multæ sunt causæ sine effectis: ergo non est necessitas operandi effectus. Antecedens probatur, quia causæ ordine naturæ priores effectis dicuntur; & si sint priores, sequitur esse posse sine effectis: necessariò igitur non operantur effectus.*

Resp. *Causæ considerantur vel in actu, vel in potentia, idq; vel in motu ad effectum, vel in subsistentia sua; si in actu & motu considerentur, absoluta & simplex est necessitas producendi effectus, vt supra demonstravi.*

Opp. *Natura est absoluta causa, & tamen sæpe in suis effectis producendis fallitur: ergo generatim de omnibus causis naturalibus non tenetur quæstio. Antecedens constat, quia natura sæpe monstra parit.* Huius lib. c. 8.

Resp. *Natura est causa; & consideratur vel in specie, & sic nunquam fallitur, vel in numero & particulari, & sic aliquando fallitur. Sed vt vna hirundo non facit ver: ita vna defectio aut error naturæ vniversalem naturæ legem non convellit.* Natura in specie non fallitur.

Distinctio quartæ quæstionis, Vtrum causa finalis vllum esse reale habeat?

Finis est vel rei factæ, vel intentæ à natura: & vtroq; modo accepta probatur esse ens reale

1 Quia vt est rei factæ perfectio ens actu reale existit, vt *beatitudo in homine.*

2 Quia vt est rei intentæ scopus, movet naturam, eiusdemq; potentiam ad actum excitat, quod est opus rei, quippe non ens hoc non præstat.

3 Quia etsi actu absolutè & simpliciter finis non existat, in potentia tamen rei ad se motæ & allectæ subsistit aliquo modo, in qua realem naturam habet, vt *vita in radice plantæ, aut semine adhuc sub cespite latente & sepulto.*

4 Quia vt embrio homo dicitur, quamvis revera homo non sit donec inducatur forma: ita finis in vtero veluti naturæ delitescens res dicitur, tametsi absolutè & perfectè sic non sit, donec natura scopum in effectu producendo attigerit.

4 Quia absurdum & inauditum est apud philosophos audire finem vmbram, non ens, intentionem metaphysicam, aut nihil appellari, cũ sit reale illud bonum ad quod natura in omni actione tendit.

6 Quia natura maximè dependet à finali causa, quod certè non fieret, si finis omnino quiddam intentionale aut metaphysicum esset.

7 Quia Deus Opt. Max. finis omnium est, & nemo est tam impius qui Deum rem esse per se subsistentem neget.

Opp. *Quod nõ est, realẽ essentiã nõ habet; sed finis nõ est: ergo realẽ essentiã nõ habet. Assumptio probatur, quia finis secundùm Arist. est in solâ intentione, at esse in intentione non est realiter esse, sed mente solâ apprehendi.*

 Resp.

Resp. *Tota hæc ratiocinatio falsa est, si de fine rei factæ disputes (est enim finis rei factæ ens actu existens) sed si de fine rei iam in motu ad finem disseras, interpretationem adhibemus, nimirùm eundem non solùm in recessu mētis delitescere, sed realiter in rei potētia (ut vita arboris in radice) permanere; quāvis ergo nō actu & cōpletè existat finis, realiter tamē & inchoatè emergit, quod satis est ad realem essentiam finis demonstrandam.*

Opp. *Motus finis est metaphoricus & intentionalis: ergo finis essentia nō est realis. Antecedens constat, quia vmbra rei adhuc non existentis animo apprehenditur, puta sanitatis; quia hic motus excitatur. Et vetus illud est, quòd à non ente aut entis vmbrâ ens verum non oriatur. Nō est ergo hic motus realis, qui ab vmbratili entis fumo & fuco nascitur. Pone exempli causâ sanitatē in mente sanantis vel ægrotantis finē esse, adhuc nec medicus, nec æger eandem realiter, sed eiusdē animo imaginem & vmbram tenet.*

Finis realiter delitescit in ipsa potentia entis.

Resp. *Cum vmbrâ ludis, & nomine Metaphoræ atq; intentionis te ipsum fallis; nam fieri potest, vt aliquid sit vmbra in conceptu mentis, & tamen res ipsâ potentiâ entis. Da veniam teipsum iugulandi tuo ipsius exemplo. Intēperie corporis laborans, accersis medicum, sanitatem quæris; peto à te (si sanitas, hoc est, temperies & eucrasia humorum, in potentia naturæ adhuc languentis nō emergat) quorsum medicū consules? quorsum medicinam sumes? Nō est ergo sanitas in ægroto penitus extincta, neq; rectè sola intentio, vmbra, metaphora, aut nō ens dicitur; sed vt vita in semine non actu apparet, realiter tamē in eo inest, adeoq; eminet si mādetur terræ: ita sanitas in corpore morbis afflicto nō cernitur, tamē in humorum potētia docili ad sui cōservationē delitescit: & quod de sanitate dico, id ipsū de omni fine quoad entis rationē dico.*

Opp. *Motio finis nihil aliud est quā impressio suæ notitiæ in agēte intellectu efficientis causæ, qua impressione excitatur efficiens ad amādum & desiderādū finem; sed talis impressio seu præsentatio est intētionalis: ergo motio finis est intētionalis, cū sit immanēs actio mentis. Sed qualis est effectus talis est causa eiusdem: ergo si notio sit intentio, motio eiusdem erit intentio.*

Lib. 1. Ethi. c. 1

Resp. *Tu disputas quasi nō esset finis omnino nisi respectu intellectus, quod est planè falsum. Nam res quælibet naturalis, quamvis careat intellectu, movetur ad finem bonumq; suum. Præterea illa impressio, aut imago insculpta in mente efficientis causæ arguit realem essentiam finis, præsertim cùm ad amorem ac desiderium eandem pertrahat. Postremò ista impressio nō est in omni efficienti causa: nam Deus est efficiens causa omnium, diciturq; agere, disponere, & conservare omnia propter finem, & tamen nulla in eo movens impressio, aut impressa motio finis est.*

Opp. *Multæ sunt causæ finales rerum metaphysicarum, aut ipsarum intentionum, quæ in animo solo subsistunt, vt finis philosophiæ contemplatio dicitur; sed tales fines nullum esse reale habent: ergo omnes causæ finales*

esse

esse reale non habent. Assumptio probatur, quia tales fines sunt ipsa intentiones entiaq; rationis, quæ realem essentiam non sortiuntur.

Resp. *Non vulneras, quia scopum & vivum quæstionis non attingis, quippe de finalibus causis physicis hoc solùm loco agitur. Insuper & illud etiam nego quod insinuas, res nimirum metaphysicas in solo animo contineri, finesq; intentionales solùm habere. Sunt enim nonnullæ res metaphysicæ extra intellectum positæ, quæ suam subsistentiam realem habent, vt spiritus omnesq; incorporeæ substantiæ. Postremò licèt intentionum ipsarum finales causæ videantur esse solùm intentiones aut entia rationis, esse tamen reale in suo subiecto aliquo modo habent, cuius subiecti proprij fines dicuntur; vt contemplatio sapientiæ est finis philosophiæ, quæ contemplatio in animo res quædam dicitur, tum quia in reali subiecto sedet, nempe animo, tum quia circa reale obiectum versatur, nempe sapientiam, quæ virtus realis dicitur.*

Distinctio quintæ quæstionis, Vtrum exemplar sit omnino causa? & si sit, Vtrum sit magis formalis quàm efficiens causa?

In hac quæstione considerari debent

1. Definitio exemplaris, nempe vt sit *forma, quam aliquid imitatur ex intentione agentis, & finem determinantis sibi.*
2. Distinctio formæ in formantem, assistentem, designantem modū rei. Forma formans est, vt *anima*, assistēs, vt *intelligentia*, designās modum rei vel actionis, vt hoc loco *exemplaris causa.*
3. Ratio movendi, non materialiter sed formaliter; vel ex conceptu mentis in hominibus, vel ex instinctu naturæ in aliis rebus, quæ æternam quandam speciem divinitatis in se latentem habent, qua ad officium præstandum moventur, quaq; motæ ad primam causam (quæ illam speciem motumq; impressit) tendunt.

Affectio seu qualitas exemplaris causæ, & sic magis formalis quā efficiens aut finalis causa esse probatur.

1. Quia est ipsa forma designans modum actionis, vt in definitione constat.
2. Quia ex intentione animi varias species & formas producit, vt patet in omnibus rebus artificiosis, quæ ex imitatione exemplaris causæ animo artificis impressæ fiunt.
3. Quia distinctionem, ordinem, & concinnitatem rerum menti obiicit; quæ tria potiùs formalem causam quàm efficientem arguunt.
4. Quia generatim philosophi divinum exemplar in omnibus rebus insculptum esse docent, quod *exemplarem speciem & formam* nominant, qua quidem specie res naturaliter ad ordinem, & decorū, & perfectionem moventur; quæ etiàm sunt argumenta formæ.
5. Quia consensu optimorum philosophorum potiùs ad formalem quàm ad efficientem & finalem causam destinatur, vt superiùs demonstratum est.

Opp. *Quemadmodum se habet sigillum ad figuram quam exprimit: ita se habet exemplar ad effectũ quem artifex producit; sed sigillum effectiuè exprimit figuram: ergo exemplar effectiuè producit effectum; & per consequens potiùs ad efficientem quàm formalem causã reduci debet. Maior est Philonis Iudaei de Ideis.*

Resp. *Comparatio omni ex parte non tenet: nam sigillum non determinat modum actionis, vt exemplar seu idea animo concepta, quae veluti manum & mentem artificis dirigit; cùm ex adverso manus artificis sigillum moveat.*

Opp. *Exemplaris causa idea quadã definitur esse, sed idea reijcitur à Philosopho: ergo etiam exemplaris causa secundùm illius opinionem nulla est; & proinde otiosa est hoc loco de illa disputatio.*

Idea qualis ab Aristotele reiicitur.

Resp. *Exemplaris causa idea quidem est, non separata sed coniuncta, non vaga sed animo artificis infixa, quam Aristoteles non negat: imo illud quoque agnoscit, quòd sit in re quavis naturali divinum quiddam, & hoc formam appellat; non eam naturalem quae ex potentia materiae elicitur, sed proculdubio occultam illam & latentem, quam prima causa sigillo & diplomate quasi suo in rebus singulis obsignauit. Hinc omnia naturalia ordinẽ, decorum, & perfectionem sequũtur, non tam vi suâ quàm motu istius exemplaris causae, cuius veluti pulchritudine oblectantur.*

Opp. *Ridiculum est exemplarem causam in singulis naturae effectis ponere, cùm eorum infinita sensu, mente, ratione careant: nam quomodo expertia rationis stolidaque simulachra naturae specie divinâ ornentur aut capiantur? Somnium ergo hoc est quod de ideis & exemplaribus causis in omnibus naturae effectis inaniter & otiosè fingis.*

Resp. *Quomodo (quaeso) Philosophum intelligis in Ethicis, docentem* omnia in rerum natura appetere bonum? *quid? an omnia naturae effecta sensum, rationem, aut appetitum habent? Dic iterum quid sibi velit Arist. cùm doceat naturam in omnibus agere propter finem. Quid? an natura intellectum habet quo finem apprehendat? Cur* araneam, hirundinem, formicam, *prudentia animantia nominat? anne haec bruta animalcula sapiunt? Quid moror? vt in istis, ita in omnibus dico naturam naturantem sapere, quae species tales in singulis, veluti symbola & imagines sui insculpsit, naturalem amorem impressit, quo res omnes praeter* ingratum hominem *mirificè moventur redire ad causam formatricem sui; praeter* ingratum hominem (*dico*) *quia immanius exemplum monstrosae ingratitudinis non est, quàm vt is qui prae caeteris vivam Dei imaginem infixam habet* (*nempe* animam, *eandemque* ratione, intellectu, memoriâ, voluntate *praeditam*) *sic brutis affectibus manciparetur, vt Deum authorem sui non agnosceret: quem coelum, terra, omniaque naturae opera agnoscunt*

Lib. 1. Ethic. c. cap. 1.
Lib. 2. de Ani. c. 4, lib. 2. Phys. T. 84.

Homo ingratum animal.

agnoscunt, & suo more venerantur.

Opp. *Quicquid primùm movet efficientem ad agendum est finis; sed exemplaris causa primùm movet efficientem causam ad agendum: ergo exemplaris causa est finis. Maior ex definitione finis petitur; minor exemplo artificis probatur, qui primùm ad opus faciendum exemplari ideâ animo conceptâ movetur. Conclusio ergo rectè sequitur, quòd exemplar potiùs ad finalem quàm ad formalem causam pertineat.*

Resp. *Aliud est movere primùm ad agendum, aliud est movere primùm ad imitandum: finis quidem ad agendum movet, movendi modum autem exemplar docet, vrgetque ad internum conceptum animi extrinsecus exprimendum: at isti tam conceptus animi quàm concinnata species magis ad formalem quàm ad finalem aut efficientem causam tendunt.* Finis ad agēdum, Exemplar ad imitādum movet.

Opp. *Sunt quædam divinæ ideæ effectrices rerum; nam* intelligentia, & spiritus, *ideæ à philosophis dicuntur: ergo quædam exemplares causæ potiùs ad efficientem causam quàm ad formalem spectant. Antecedens constat, quia spiritus motores cœlestium sphararum rerumq; inferiorum definiuntur esse.*

Resp. *Exemplaris causa non materialiter, sed formaliter hoc loco sumēda est, id est, non pro divinis illis rebus quæ metaphysicæ ideæ nominātur, sed ꝑ formis aut animo conceptis divinitus, aut rebus naturalibus impressis; vnde motus & modus imitationis nascitur, vt supra satis explicatum fuit. At tales formæ internam causam potiùs formalem, quàm efficientem aut finalem imitantur. Ex his hunc vsum quæstionis colligo, quòd philosophi sub vmbris radios solis viderint, docuerintq; lucem obvelatæ veritatis. Nam etsi quomodo sit Deus totus in toto mundo, & totus in qualibet parte, non apertè demonstraverint, (quis enim potest demonstrare?) agnoverunt tamen in omnibus & singulis naturæ operibus Deum essentialiter inesse; cùm in omnibus & singulis speciem exemplarem, & Ideam impressam quasi chirographum bonitatis suæ inesse voluerint. Et quid est (quæso) hæc exemplaris formà aut idea nisi ipse Deus, cùm (vt docet Philosophus) in Deo nullum accidens aut mutabilis affectio inesse possit? O divinam philosophiam, studiumque veræ sapientiæ! quæ sunt hæc mysteria & oracula quæ doces? Quid? an in cœlo, in terrâ, in omni naturæ partu, prole, & effectu inest idea & imago Dei? An ipse Deus? An Deus totus & indivisus? An Deus vt substantia subsistens, non vt accidens inhærens aut influens? Credo hæc omnia vera esse quæ doces; & quia doces acquiesco, vlteriusque non quæro; quia demonstras Deum esse vnam, immensam, indivisam, incommutabilem, infinitam, sempiternam substantiam, quæ* nusquam *&* vbique *est:* nusquam *quia nullo loco circumscribitur, &* vbique *quia omnem locum maiestate complet.*

In Deo nullū accidens inest.

Deus nusquā est circumscriptiuè & vbiq; complectivè.

CAP. 4.

An { *Fortuna & casus omnino inter causas rerum annumerentur?*
In æternis aliquid vnquam præter intentionem naturæ contingat, & temerè vel casu fiat? }

NE quicquam aut omittatur negligentiùs, aut leviùs frigidiùsque tractetur quàm par est de causis (in quibus tanquam in cardinibus globus vniversalis naturæ voluitur) addit Philosophus superiori enumerationi causarum calculos quosdam suæ aliorumque opinionis de casu & fortuna, movetque dubia in hoc capite de illis tria. Primùm *Vtrum sint?* tum *Vtrum sint causæ cœli?* postremò *Vtrum divinâ aliquâ naturâ prædita?* Quoad primum (scilicet, *An casus & fortuna sint?*) disserit in contrariam partem, & duobus syllogismis non esse demonstrat hoc modo. Si casus & fortuna essent, illorum vi vtique aliquid fieret; sed cùm omnia quæ fiunt certâ quadam & definitâ ratione & causâ fieri videantur, nihil eorum vi fit: ergo casus & fortuna non sunt. Iterum, si casus & fortuna essent, haud dubiè veteres illorum meminissent; at nemo veterum de illis inter causas rerum mentionem facit: ergo casus & fortuna non sunt. Refellit ordine has duas rationes, primùm nominatim tangendo quosdam veteres philosophos, qui casum & fortunam esse insinuârunt; tum concludendo, rationem ab authoritate negativè ductam non esse formalem; postremò argumenta inferendo, quibus vrget aliquid temerè & casu evenire posse. Hæc ita in textu constant; vt Soli lucem adderem, si filum aut telam longiorem interpretationis attexerem. Alterum in textu dubium (scilicet *An casus & fortuna sint in cœlo?*) verbo resoluit, docetque indignum esse vt cœlum & vniversalis natura (divinissima cum sint) vilissimis & despectissimis causis (quales sunt casus & fortuna) subiiciantur. Vanissimam ergo opinionem & somnium Democriti, Leucippi, & aliorum concludit esse, qui ex æternis fortuitò & temerè conglobatis cœlum coaluisse inaniter censuerunt. Vltimum dubium (nimirum *An in casu & fortunâ insit Numen?*) expositionem, vt multi volunt, apud Philosophum incertam hîc habet; sed si hoc & alterum caput subsecuturum legant, liquidò patebit, Aristotelem

Cœlum non subiicitur casui.

in

in ea sententia fuisse, vt fortunam non Deam sed vmbram vanissimã inter causas rerum esse existimaret; quippe (vt ait) occulta & involuta ratio fortunæ mortales aliquando latens, non est nota divinitatis vllius, sed magnæ inconstantiæ & vanitatis. Quamvis ergo poëtę fortunã vt Deam adorent verbis, Deam tamen cæcam, incertã, mutabilem & inconstantem esse indicant; iuxta illud Ovidij:

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat, Ovid.lib.Trist
Et manet in nullo certa tenaxq; loco.

Hactenus de textu: retexam nunc pensum quod mihimet imposui, vnamque aut alteram quæstionem (more Peripaticorũ) breviter in vtramque partem absolvã. Vna est *An fortuna sit omnino inter causas annumeranda?* Quæst.1. Anceps sum animi quid de hac ancipiti causa dicã: si affirmem causam omnino esse, Theologos; si negem, quosdam philosophos infestos video. Mediam ergo tenebo viam, ita tamen vt dextrum pedem & vestigium in semita veritatis figam, adeoque concludam, fortunam & casum respectu solius ignorantiæ humanæ in cõtingentibus, causas nominari: non per se & vi suã sic esse vt appellantur. Fortuna qui causa. Quippe in illis quæ de improviso & contingenter respectu nostri eveniunt, alia causa divina latet, quæ veluti fatale filum & sceptrum naturæ tenet, quo omnia & singula providè disponuntur, fiuntque necessariò. Hinc sapienter Philosophus hic docet, nec in cœlo, nec in rebus vllis divinis, nec in æternis, nec in alijs quibuscunque, certo numero, motu, ordine, essentiâ definitis regnare fortunam: sed solùm in illis quæ vago & ancipiti quasi feruntur motu, volubilésque rotas & gyros in tenebris suæ ignorantiæ (vt Sysiphus suum saxum) versant. Omitto verba: vanissimâque fictione poetarum, opinioneque quorundam delirantium philosophorum relictâ, resoluo nodum, & dico fortunam realem non esse omnino (secundùm Aristotelem) causam. Non est causa realis. Nam quamuis in textu eandem causã per accidens appellet; protinus tamen animadvertendum est, hanc clausulam *per accidens* innuere nobis eandem esse vmbratilẽ non realem, fucatam non veram & naturalem causã. Ceterũ quoniã tẽporũ cæcitas Hypseâ cæciores Deos Deasq; finxerit, inter quos Fortunã in cœlo vt Iouis filiam Pindarus collocauit; sic enim ait Iuvenalis, *Nullum numen abest si sit prudentia, sed te* Saty.10.
Nos facimus, Fortuna, Deam cœloq; locamus:
mirum non est si Aristoteles aliquid de iure sapientiæ suæ concedat superstitiosæ ætati, & furenti multitudini, quæ eum aliter vt hæreticum & blasphemum in suos Deos cum Socrate condemnâsset. Verumenimverò tam abest ab opinione, vt credat fortu-

nam

Vbi plus sapientiæ, ibi minùs fortunæ.

nam esse deam, aut causam omnino: ac ille qui planè contrarium docet, quod dum argumentis probem, diligenter attende. In 6. Ethicorum apertè dicit Philosophus, ibi esse minùs fortunæ vbi est plus sapientiæ. Quasi diceret, si præsit sapientia non est omnino fortuna. Fortuna enim stolida causa est, & favet fatuis; stolida (inquam) causa est, id est, revera nulla, inconstans, vaga, anceps, incerta, omnibus ignota. Hoc ipsum appositè concludit argumentum in textu, nimirum omnia & singula in rerum natura certis & definitis causis omnino constare. Explodenda est ergo fortuna, quę Protheo mutabilior, contra naturam, rationem, providentiam catulos cæcos parit. Prȩterea cùm Aristoteles pertinaciter defendat fatum (id est) necessariam connexionem causarum, non video quo modo versatilem rotam aleamq; fortunæ admittat. Deinceps, cùm non dissentiat ab alijs Philosophis, asserentibus omnia & singula à divina providentia pēdere; manifestè constat, illum noluisse mutabilem fortunam inter certissimas causas annumerari. Postremò cùm omnia appetant bonū, cùm natura in omnibus agat propter finem, cum omnia deniq; certam essentiam, proprietatem, & scopum habeant; à philosophia alienum, planeq; absurdum esse puto, vitream fortunam vt causam rerū & actionum humanarum dominam principiumq; assignare. Quid? an prorsus in nullo sensu fortunā & casum esse existimas? an ab omni ordine & serie causarum illā penitus exterminas? Ingratus es Aristoteli quem vbiq; tanti facis; nam is disertis verbis ait in textu, multa esse & fieri casu & fortunâ. Si multa sint & fiant ab illis, negandum non est eadem inter causas annumerari posse: quippe res solùm sunt & fiunt per causas. Verbo respondeo, me eodem sensu cum illo vtrumq; admittere. Cùm ergo ait multa esse & fieri per casum & fortunam, per *esse* non internam essentiam, & per *fieri* non necessariam cohȩrentiam aut existentiam rerum intelligit. Sunt ergo multa, & fiunt à casu & fortuna, id est, videntur multa esse & fieri ab illis; nam vtiq; agentibus ex proposito, ignotâ causâ, quę aliter prȩter expectatum eveniunt ascribuntur fortunæ. Sed error hic est in causis inveniendis cæcutientis hominis, non error naturæ, quæ alium sæpe præter spem agentis intendit finem, aliāq; causam latentē in suo sinu tenet. Quid moror? *fortunæ casusq;* nomen cum Aristotele retineo: cùm poëtis autem numen in illis, id est, aliquid divinū non agnosco. Causas etiam illas appello, sed veras & effectrices esse nego: nā vmbræ sunt & phantasmata rerum, quæ nobis (ignorantibus infinita oracula mysteriaq; naturæ) videntur esse causæ, cæterùm non sunt; nam vel occultissimis eventis præter expectationem agentium intentionemq; na-

Explodenda fortuna est.

Quomodo multa sint & fiant casu & fortunâ.

Fortunæ nomen admittimus: numen eiicimus.

turæ

turæ cõtingentibus, digitus motoris est, qui nihil fortunâ & temeritate, sed omnia providentiâ & liberâ necessitate facit, disponit, dirigit. Hoc dico, non quòd omnia ex necessitate fatali cum Stoicis fieri existimem (sunt enim multa quę fiunt liberè) sed quia est in primo agente libera necessitas, & in agentibus secũdi ordinis necessaria libertas, vt ea quę aguntur, & fiant liberè, & tamen fiant necessariò. Exempli gratiâ, agricola *ex proposito* defodit terrã, *præter intentum* incidit in serpentem, primum opus fuit *liberum*, alterum (si vulgi sequaris opinionem) fuit *fortuitum*, *necessarium* tamen, si causam primam sic volentẽ & disponentem spectes. Esto igitur, sit fortuna in rarò cõtingentibus & agentibus ex proposito: esto etiam, sit casus in permultis naturę eventis, vt si *fiat monstrum* aut *sursum feratur saxum*; esto (inquã) & sint & dicantur causæ: sed memineris ignorantiam humanam matrem & nutricem harum causarũ semper fuisse, quia alias veriores causas non sapit; quas si saperet, proculdubio ista idôla (*fortunã* & *casum* scilicet) non adorâsset. Prudens enim est qui fortunam contemnit, sapiens autem cui nihil subitò & improvisò evenit.

Ignorãtia humana fortunę mater.

Altera dubitatio in hoc capite est, *Vtrum in æternis effectisq́; naturæ aliquid præter intentionem naturæ contingat?* Cùm nihil (vt ita loquar) in vniversâ & immensâ repub. naturæ fit, quod ab interiore ac diviniore regiâ primi Imperatoris, illud ipsum iubentis aut permittentis nõ fluat; vix dignor nomina *fortunæ* & *casus* in catalogum causarum apud philosophos asciscere: disputandi tamen causâ de illis sic loquar, vt Philosophus de *vacuo* & *infinito* loquitur. Sunt enim multa revera, sunt etiam multa opinione entia: in illis subsistentiam, in his apparentiam solam essentiæ videas; in vtrisq; autem discussis, ingenij & philosophiæ vsum. Sed vt vera sunt approbanda: ita sunt fugandæ vmbrę & larvæ rerum, quibus tanquã idôlis Solis aut Lunę in aqua trãsparentibus, mortalium animi sæpe falluntur. Et sic sanè sunt casus & fortuna; sic (inquã) sunt, vt imagines aut vmbrę Solis aut Lunę. Nam sunt revera entia, non sunt causæ, sed vt Sol per se est causa suæ imaginis: ita primus motor rerum est causa istorum eventuum; mortalibus præter propositum & expectationem contingentium. In æternis ergo non sunt casus & fortuna; quod argumentis sic probo. Quicquid casu & fortunâ fit, id temerè fit; quicquid temerè fit, id sine providentiâ fit; sed nihil sine providẽtia divina fit, ergo nihil casu aut fortunâ fit; si nihil omnino, certè non in æternis quæ naturâ suâ propiùs ad Deum accedunt. Prçterea si quid casu & fortunâ in ęternis & divinis fieret, sequeretur Deum esse aliquando causam per accidens; quod impium est asserere. Primùm, quia omnis causa per accidens

Quæstio. 2.

Entia quæ revera sunt, habent subsistentiam: quæ opinione, apparentiam tantùm.

Fortuna & Casus vmbræ sunt non vera entia.

habet

habet meliorem cauſam ad quam revocetur, tum quia cauſa per accidens (vt hic docet Philoſophus) inſcienter in effectum incurrit, quod neutiquam divinæ maieſtati convenit; cùm omnia quæ ſunt, quæ fuerunt, aut ſunt futura vno intuitu contempletur, iuxta illud Boëtij loquentis de Deo.

Quæ ſunt, quæ fuerant veniuntq;
Vno mentis cernit in actu,
Quem (quia reſpicit omnia ſolus)
Verum poſſis dicere ſolem.

Porro (vt vtar argumento Philoſophi in textu contra Empedoclem) abſurdum planè videtur eſſe, rerum caducarum & mutabilium gubernationem naturæ aut menti aſcribi, rerum autem æternarum gubernationem aſcribi fortunæ; præſertim cùm hæ illas naturæ dignitate, loco, ordine, proprietate, fine longè ſuperent & excellant. Quid addam de naturæ euentis, quæ Ariſtoteles ipſe fatetur eſſe certa, & ab aleis omnibus fortunæ caſuſq; libera? quippe (vt ait) ex certis cauſis pendent, & in illis natura (quæ eſt certiſſima cauſa) propter certum & definitum finẽ perpetuò agit, ſuoq; voto nũquam fruſtratur. Quid ergo ſupereſt iam quo fortuna et caſus imperarent? certè nihil; nihil certè ſi gnomone veritatis & philoſophię directus veriſſimas rerum cauſas quæras. At ſemper Crãben bis coctam apponis mihi, vrgeſq; Ariſtotelem nominare, diſtinguere, definire fortunam & caſum, eademq; inter cauſas annumerare. Ego verò iterũ atq; iterũ reſpõdeo, inter cauſas per accidẽs nõ per ſe annumerare ſecundùm vulgi opinionem, non ſuã. Cæterũ (vt aliquãtulum de iure meo diſſiliam) non nego quin in aliquo ſenſu concedat vtrumque eſſe; nimirum cùm aliquid præter efficientis ſcopum nec neceſſariò, nec evidenti cauſâ antecedente contingat. Hinc (vt poſtea declarabitur) diſtinguit Philoſophus quędã in rerũ naturâ fieri vel neceſſariò, vel cõtingẽter neceſſariò, idq; vel ſimpliciter & abſolutè, vt fatalia, vel hypotheticè & cũ cõditione, vt communi ordine & curſu effecta naturalia. Cõtingenter quædam etiã fieri dicũtur, quorũ factorũ nobis nulla videtur eſſe neceſſitas, vt è *nube hac fulmẽ decidere, ex illa aliquãdo ſanguinẽ:* itidẽ *hũc hominẽ* naſci *pulchrum, illũ deformem*. Sed attende; quamvis hæc nobis (ignorantibus cauſas proximas & immediatas rerum) ignota & oculta ſint: certum eſt tamẽ ſubeſſe cauſas, ex quibus neceſſariò fiãt. Cõtingẽtes autẽ hæ cauſæ dicũtur reſpectu noſtri, eædẽq; (vt diſtinctè loquar) aut fortuna aut caſus, fortuna cũ pręcedit intẽtio: caſus quẽ nulla pręoccupat deliberatio. Huc ergo tẽdit hęc tota mea de fortuna & caſu diſceptatio,

Fortuna cauſa per accidẽs Huius lib. c. 6. Plato apud Plutar. lib. II. de Plac. phi. cap. 29.

Fortunę & caſus differẽtia. Huius lib. c. 16

vt

vt intelligas omnia ad gloriam & maiestatem primæ causæ referri debere, neq; in hac vniversitate rerum quicquã temerè & otiosè fieri. Sed ô vanitatẽ nostrorum temporũ, in quibus sæpius & ardentius nomen fortunæ quã numẽ divinæ sapientiæ invocatur! Sic.n. est vox votũq; hominis. O vtinã rerũ affluentiã cum Crœso, sermonis elegãtiã cũ Crasso, imperij magnitudine cũ Cęsare, rerũ gestarũ gloriã & fęlicitate cũ Alexãdro esse cõferẽdus! nũc miser sũ, infortunatus sũ, sub infœlici coeli aspectu sydereq; infesto natus. Cur hic ad regum, cur ille ad rastrũ destinatur, si in rebus humanis no imperet, non dominetur fortuna? Salue Bona Dea Fortuna, verte rotã, & me nunc in illa pendentẽ miserũ beatũ effice. O immanẽ idololatiã! idololatriã dico, quia tũ verè idololatria cõmittitur, cùm nihil sit quod adoretur. At fortuna nihil est, nihil est casus: in illis ergo invocãdis & adorãdis blasphemia cõmittitur. Omitto ista, & ad distinctionẽ quęstionũ venio.

Fortunam invocare idololatria est.

Distinctio primæ quæstionis. Vtrum fortuna & casus omnino inter causas rerum annumerentur?

Philosophorum opinio multiplex est de fortunâ & casu, nã alii

1 Cum poëtis delirant, ponentes fortunam esse Deam, & in rebus tum humanis tum divinis Dominam.

2 Cum Empedocle in cosmopoiia, & cum Democrito aliisq; philosophis minoris famæ, ex incerto concursu atomorum fortuitò & temerè discurrentium omnia in infinito spacio fieri; non tamen sic facta gubernari arbitrantur.

3 Cum Socrate & Platone omnino non esse existimant, quoniam (vt docent) nihil sine providentiâ divina evenit, nihilque fit nisi ex certis causis sẽper notis naturæ, quãuis aliquando ignotis nobis.

4 Cum multitudine putant omnia contingentia & accidentia esse fortuita, & in illis omnibus fortunã & casũ emergere causasq; esse.

Cum Aristotele fortunam & casum ponunt causas esse, sed neq; respectu naturæ, neque respectu divinæ providentiæ, sed respectu solùm ignorantiæ humanæ, & hoc

1 A sufficienti enumeratione causarũ, tũ internarũ, tum externarum, quibus res omnes actionesq; rerũ absolvuntur: ergo non opus est aliis causis; nã *frustra fit per plura quod fieri potest per pauciora.*

2 A definitione fortunę, quę manifestè notat nobis, eãdẽ nõ esse ens rei vel rationis, & idcirco non posse esse causam.

3 A relatione rerum omnium ad primã causam, quę nihil sine sua providẽtia, certisque causis (licèt nobis ignotis) fieri permittit.

4 A cõnexione fatali causarũ cũ effectis, quæ esse nõ potest, si fortuna & casus inter veras causas annumerentur. Huius lib. c. 6. T. 65.

5 A comparatione eorũ qui ponunt, & negant fortunam esse: nam poëtæ mendaces ponunt, negant autem sapientes philosophi.

non per ſe ſed per accidens, non verè & ſimpliciter, ſed ſecundùm opinionem; & probatur hoc modò

6 A conditione & lege cauſarum per accidens, quæ eſt vt *reducantur ad cauſas per ſe* : ſed fortuna & caſus reduci non poſſunt ad cauſas per ſe, ſcilicet ad materiam, formam, efficientem, finem. Abſurdum enim eſt dicere, fortunam eſſe materiam, aut formam, aut efficientem, aut finem; quia hæ omnes cauſæ certæ ſunt, certumque motum, ordinem, & naturam habent.

7 A contradictione naturæ & divinæ providentiæ, quæ omnia numero, ordine, & pondere diſponunt & agunt : at fortuna & caſus hunc numerum, ordinem, & menſuram pervertunt: abſurdum eſt ergo iſtas cauſas ponere, niſi reſpectu ignorantiæ; quæ eſt privatio omnis ſcientiæ & ſapientiæ, quæ ignorantia, quæ privatio luſcos, & cæcos inter mortales alit, inter quos fortuna & caſus, id eſt, vmbræ cauſarum dominantur.

8 A proportione & ſimilitudine, nam vt *colores Jridis*, aut *idôla ſolis & lunæ* videntur ſimpliciter res eſſe, & tamen non ſunt : ita ignorantibus rerum cauſas, fortuna & caſus videntur quidem eſſe cauſæ; ſed reverâ non ſunt. Officium ergo philoſophi eſt, ignotis cauſis rerum non temerè ad fortunam & caſum confugere : ſed ad divinam providentiam, quæ vaniſſimas iſtas vmbras, colores, & imagines cauſarum, neque in caducis neque in æternis dominari ſinit.

Opp.

Oedipus es, planèq; ænigmata de fortuna & caſu loqueris. Nunc enim fortunam affirmas eſſe, nũc negas; nunc iterum neſcis quid defendas; ſed in hoc quòd ſis anceps animi quid dicas, quid neges, quid concludas, fortunã reſpectu ignorantiæ tuæ manifeſtè ponis.

Reſp. *Præceps & præcox es ſermone tuo, & dum videris tibimet concluſiſſe fortunam, planè aliter contra ſpem & expectationem tuam concluſiſti; nam id in me reprehendis quod in teipſo non cernis. Accuſas enim ignorantiam meam, & nemo præter teipſum dilaudat ſapientiam tuam: ſic dum aucupari contendis nomen ſapientis, in contrarium nomen ignari incidis. Et quid hoc aliud eſt quàm fortunam caſumq; defendere reſpectu ignorantiæ tuæ, non meæ. Sed eſto, mallem confiteri veram ignorantiam, quàm profiteri vanam ſcientiam. Reſpondeo ergo ad argumentum, nempe me non vacillare opinione meâ, ſed mihimet conſtare in hoc, fortunam & caſum non eſſe veras aut reales cauſas; dici tamen cauſas ſolùm reſpectu ignorantiæ humanæ, quæ alias latentes cauſas rerum effectrices in plurimis eventis ſæ-*

Fortuna & caſus qui cauſæ.

piſſimè

pissimè non cernit.

Opp. *Si Aristoteles non defendat fortunam & casum, iniustè alios accusat in hoc capite philosophos, qui eorum nullam mentionem facit; frustra etiam eadem inter causas enumerat, distinguit, definit, eorumq́; proprietates & differentias explicat: iniquus ergo videris esse interpres Aristotelis, qui contrarium defendit.*

Resp. *Sic defendo, vt Aristoteles defendit. Sunt enim quædam entia opinione hominum, quæ definiũtur, vt* infinitũ, vacuũ, quadratura circuli; *sic casus & fortuna, ignotis proprijs causis, definiuntur vt causæ. Quemadmodum ergo (lite inter philosophos exortâ) atomi definiendi sunt, ne argumentorum vmbris decepti, ex atomorum confluxu præcipitiq; eorundem concursu mundum nasci et formari credant: Ita alijs ponentibus casum & fortunam, negantibus alijs, vtraque definienda sunt, ne meretriciis causis pro veris acceptis, in infinita absurda ignorantes ruant, putentq; cum infortunatis fortunæ catulis se esse beatos, cùm vmbras vitreæ fortunæ capiant, quas qui capiunt capiuntur.*

Meretriciæ causæ pro veris quandoq; acceptæ.

Opp. *Aristoteles positivè non negatiuè concludit, esse fortunam & casum: hallucinaris ergo qui negatiuam partem solùm inferas.*

Resp. *Ponit ex aliorum, negat ex sua opinione; contentus est admittere nomen vtriusq;, & loqui cum multitudine; censet autem cum sapientibus rem nullam nomini respondere.*

Opp. *In Ethicis divisit Arist. bona in bona animi, corporis, & fortunæ. Vt ergo sunt illa bona simpliciter entia rei: ita eorum causæ sunt simpliciter entia rei; et ex consequenti casus & fortuna sunt simpliciter entia rei, quia bona fortunæ sic sunt, vt de* divitijs, honore, famâ, miseriâ *constat. Probatur antecedens ex primo Ethic. Argumentum tenet, quia qualis est effectus talis est semper causa in genere entis: si ergo bona fortunæ sint entia rei, fortuna ens rei erit.*

Bona triplicia. lib. 1. Eth c. 8. & Plato. apud Laert. lib. 3.

Resp. *A non causa ad causam disputas; quippe bona fortunæ non dicuntur quia eorum fortuna sit causa, sed quia causa cur hic sit dives, ille miser nonnunquam ignoretur: fortunæ tamen bona nominantur, quia multitudo credidit fortunam esse eorum causam, quod sapientes nunquam crediderunt; nam si credidissent, Aristoteles certè bona fortunæ deberi soli virtuti non docuisset, non docuisset Orator divites solùm sapientes esse, quibus nihil temerè & fortuitò contingit.*

Cice. Paradox. 6.

Opp. *Si non sint fortuna & casus, redde causam cur* lupus hanc ovem *non* illam *è grege raperet. Redde rationem quomodo* monstrum *in rerum natura fieret. Redde causam cur* gemini ex ejsdem parentibus suscepti, sub eodem cœli aspectu nati, eodem momento in lucem editi, sub ijsdem præceptoribus educati, alios aliosq; sequerentur mores,

rerumq;

rerumq; eventa planè contraria cernerent.

Resp. *Nihil urges; nam dico semper aliam fortasse ignotam subesse causam: Redde (inquis) rationem, redde causam; quid si non possim? exinde concludis ne aliam causam non esse? Si dicam ad partes argumenti tui, lupum hanc non illam ovem è grege rapere, quia in hanc non illam feram sensus movebat; si dicam monstrum vel ex defectu, vel ex excessu, vel ex mala dispositione & situ materiæ nasci; postremò si dicam geminos non eadem morum aut actionum sequi vestigia, quia hic magis fortasse patrem, ille matrem sequatur, probabiles hæ causæ sunt & naturales; at sanè à sapientibus tradi possunt meliores. Quid ergo opus est fortunâ & casu, si aliæ causæ assignari possint? At possunt. Cæterum si non possent, (cum intellectus hominis sit sepultus in carcere, & tanquàm noctua in sole) certissimum tamen est nihil prorsus sine providentia divina posse evenire, quæ causas certas eventorum nobis incertorum nectit, & sapientibus nonnunquam aperit: multa autem occultavit sapientibus, vt sapientes agnoscerent vnum solum sapientem esse.*

Monstrum vnde oriatur.

Opp. *Sacra philosophia videtur approbare casum & fortunam: ergo malè defendis contrarium. Antecedens probatur ab exemplis Tobiæ fortè capientis piscem, cuius intestina medicamento essent patri, & sponsæ futuræ. Itidem ab exemplo filiorum Iobi, in quos epulantes repentino casu corruerant ædes. Multa alia omitto exempla, ex quibus evidenter constat, in sacris oraculis insinuari approbationem fortunæ.*

Tob. 6. 2.

Iob. 1.

Resp. *Te ipsum iugulas, nam apertissimè appositissimeq́ nostras confirmas partes, nimirum omnia à diuinâ pendere providentiâ, & nihil à casu, nihil à fortuna. Lege iterum loca, & in priori exemplo iussum, in posteriori permissum divinum fuisse intelliges. Quippe Angelus bonus iussit Tobiã vt hoc faceret: malos autem spiritus permisit Deus Iobi mactare filios, vt servi sui patientiam inde magis, veluti* aurum *in* flammis *penitus probaret. Proficiscuntur ergo omnes eventus fortuiti à divina sola providentia sic decernente, vel sic permittente, vt hæc exempla liquido & accuratè docent.*

Distinctio

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum in æternis aliquid preter naturæ intentionem contingat, vel temerè & casu fiat?

Tria in hac quæstione consideranda sunt, nimirum

- 1 Aeternorum distinctio: sunt autē æterna vel
  - 1 Absolutè accepta, eademq; simpliciter in subsistentia suâ, & sic solus *Deus æternus* dicitur, cui omnia nota sunt & præsentia, & proinde nulla fortuita, nulla contingentia, ignota nulla.
  - Cōparatè, eademque vel per
    - 1 Participationem, vt *intelligentiæ* quas philosophi ab æterno fuisse credunt.
    - 2 Constitutionem, vt *cœlestes sphera*, quas propter excellentiam formæ nec incepisse nec corrumpi posse affirmant.
    - 3 Successionem, vt *individua rerum naturalium*, quarum perpetuâ generatione (vt docent) in æternum continuatur mundus.
- 2 Intentionis naturalis interpretatio, quæ sumitur duobus modis, aut pro
  - 1 Præscientiâ, consilio, & providentiâ Dei, quę à philosophis *Natura naturans* dicitur: & sic omnino non est audiendū nomen fortunæ & casus.
  - 2 Inclinatione aut dispositione naturali, quâ res quælibet tendit secundùm vim & proprietatē suā ad bonum seu finem & perfectionem; & sic etiam fortuna non cernitur in eventis naturæ.
- 3 Quid sit *præter naturæ intentionem aliquid contingere*; contingit autem aliquid præter intentionem naturæ vel
  - 1 Cum prima causa mediis non alligata, absolutā suâ potentiâ vtatur, ordinemque physicæ naturę invertat, vt *sursum ferri terram, deorsum volare ignem, solē immotum stare*.
  - 2 Cum vnum intendat natura, aliud autem vel ex defectu materiæ, vel ex abundantiâ, vel ex mala dispositione & ordine coacta sit producere. Vt in defectu *Cyclopem*, in abundantia *Briareum*, in mala dispositione partium *deformem & gibbosum Thersitem*.
  - 3 Cum homo aliquid agere conetur impulsu naturæ, vt *edere*: & aliquid præter intentionem animi sequitur, vt *suffocari*.

Opp.

CASVS *inconstans es, & multa incerta de* casu *&* fortuna *loqueris. Quid moror? modo conclusisti omnino nec in æternis, nec in caducis naturæ effectis esse* casum *&* fortunam: *nunc vero tribus modis posse aliquid præter intentionem naturæ temerè & fortuitò evenire doces. Si hoc non sit*

vacillare, doce me quid sit constantem esse, & tamen tam diversa, tam contradicentia concludere; contradicentia dico: quia esse & non esse fortunam, planè contradictionem in verbis docent.

Resp. Casus *sum re & nomine inconstans, tamen* Casus *fortunæ & temeritati obnoxius libenter esse nollem. Sed ludo. Respondeo igitur esse & non esse fortunam diverso respectu: esse respectu ignorantiæ quæ alias causas non novit: non esse, respectu providentiæ quæ omnes causas cernit & disponit. Si urges aliquid fortuitò & temerè evenire respectu naturæ, quia præter intentionem naturæ, aliquando numerus aut ordo partium in homine principe animantium deficit aut abundat; dico non temerè & fortuito naturæ quicquã contingere, si propriè* contingentiã *definias. Rationes huius assertionis duæ sunt, prima quia natura physicè aliã intentionẽ non habet, quàm ut subjiciatur primæ causæ, quæ sic illã aliquãdo operari iubet; secũda quia ex certis causis talis effectus nascitur, licet illæ causæ sint minùs notæ nobis. Realiter ergo nõ sũt casus & fortuna; apparenter sunt, ut superiùs demonstravi.*

Fortuna & casus sunt & nõ sunt qui.

Opp. *A Scylla in Charybdim incidis: nam dum insinuas respectu solùm ignorantiæ humanæ dici,* re non esse fortunã: *omnia contingentia respectu naturæ negas; sed hoc est apertè contra Aristotelem, qui disertis verbis ait,* multa in rerum natura casu, & fortuitò evenire.

Resp. *Nihil probas, nisi fortunam & casum causas esse probes istorum eventuum qui ordine nobis incerto & ignoto fiunt. Agnosco equidem aliquãdo rerum species motusq́ naturæ à prima causa mutari, non tamen sine medijs causis nos latentibus, nisi miraculosè mutari penitus agnosco. Vt cũ præter expectationẽ Ezekiæ, quindecem anni adderentur illius vitæ, quindecem gradus Solem naturale principium vitæ revocavit Deus.*

2. Reg 20. 1. Esai. 38, 8. &c.

Opp. *Opportunè de sole mentionẽ facis, in quo naturæ intentio est ut perpetuo circa terrã centrũ vniversi volvatur: sed præter intentionẽ hanc naturæ, ut exemplum tuum docet, revocatus est ab hoc cursu & motu suo, ipsaq́ natura fallitur; sequitur ergo contra quæstionem in æternis aliquid præter intentionem naturæ aliquando contingere. Idem argumentum valet in exemplo & historiã Iosuæ, cuius iussu sol in medio cœli præter intentionem naturæ immotus per integram diem stetit.*

Ios. 10. 12.

Resp. *Miracula hæc sunt, non sunt communis naturæ effecta; fiunt enim quædam præter communem & vsitatum naturæ cursum, sed non sine causis, vt* sursum ferri terram, ignem deorsum, *ne admittatur vacuum. Et hæc naturæ effecta dicuntur, quamvis eorum causæ nos primâ fortasse inspectione lateant. Fiunt etiam quædam immediatè à potentia Dei, & hæc vere miracula dicuntur, vt* ex nihilo creare mũdũ, *vt* augere oleũ & farinã viduę Sareptæ, augere panes & pisces quibus tot millia hominũ pascebãtur. *Sed attende quòd etiã in miraculis sæpissime Deus vti videatur*

Miracula quæ immediatè fiũt à potẽtia Dei.
1. Reg. 17 9.
Matt. 14. 19.

medijs

mediis, ne cum idololatris fortunam & casum ignotis causis adoremus. Sic Gen. 2.7.
hominem finxit, *sed* ex luto, limoque terræ. *O miram potentiam Dei!* Ioh. 9.6.
sic visum restituit, sed pulvere & sputo *usus. O magnam potentiã Christi, qui, cum ex se omnia possit, infimis tamẽ creaturis usus, mysteria facit, ne nos mediis contemptis (in quibus illius honor lucet) salutem & gloriam sine mediis vendicemus.*

Deus est Deus ordinis.

Media, non negligenda.

Opp. *In æternis per successionem (i. in rebus singulis) sæpissime natura errat, (ut docet Philosophus) ergo in æternis aliquid præter intentionem naturæ potest evenire. Ratio tenet, quia res singulæ sunt æternæ successione, aliter mundus non esset æternus (ut defendit Aristoteles.) Quid multis? error naturæ peccatum est; at peccatum natura non intendit: si ergo erret natura, idipsum necessarò præter intentionem naturæ evenit.*

Resp. *Natura non errat, si vel sui ipsius motum, vel primæ causæ moventis nutum sequatur, videtur tamen errare à suo communi cursu, ordine, & stadio quod percurrit, cùm aliud iubente aut permittente primâ causâ, faciat. Facit tamen, & non sine causis, ut obediens primi motoris ancilla facit. At dices quòd Deus naturam errare, hominem peccare permittat, non cogat. Iniqua est hæc comparatio tua, cum in naturâ sit sola potestas faciendi quod Deus iubet, in homine verò voluntas resistendi: naturam ergo errare non sinit; hominem autem peccare aliquando permittit, vel ut conversum pæniteat facti; vel ut impius, persistens pœnam damnati sentiat.*

Cur Deus hõminẽ peccare permittat.

Opp. *Video difficillimè te à perversa opinione tua amoveri posse. Medicus es, & sæpe contendis curare patientem; at falleris nonnunquam opinione tuâ; quia præter spem & expectationem tuam contingit, ut moriatur patiens. Quid? an hic eventus est fortuitus respectu ignorantiæ tuæ?*

Resp. *Respondeo ex poeta.* Li. 1. Top. c. 5.

Non est in medico semper relevetur ut æger
Interdum doctâ plus valet arte malum.

Medicus sum, studeoq; semper curare patientem, at fallor sæpe opinione meâ. Quid? an hinc concludis fortunam esse, meq; ignorantiæ arguis? Attende, ut orator non semper persuadet, non quòd sit indoctus, sed quia minùs dociles aut attentos auditores habet: ita medicus non semper curat, non quòd sit ignarus, sed quia morbos incurabiles aliquando tractet.

CAP. 5.

Utrum { Fortuna sit alia causa, à causa agente secundũ propositum, cui aliquid evenit præter intentum?
Aliqua causa assignari possit cur alius alio fiat fortunatior? }

ISPVTANDI causâ (vt adolescentulorum ingenia magis acuantur) Aristotelis hoc loco vestigia sequar, & ancipiti significatione fortunæ casusque nonnihil ludam. Ludam inquam, nam seriò (cùm philosophus Christianus sim) has causas, vel potiùs causarum vmbras pro non causis, habendas esse puto. Si hîc vrgeas me inaniter & otiosè idcircò tempus consumere, dum de his quæ non sunt, acsi essent, copiosè disputem; respondeo me nihil minùs agere aut conari; sæpe enim de his quę non sunt, aut quæ apparent solùm, insignis & præclara philosophorum instituitur decertatio, indeque vsus elicitur haud contemnendus. Exempli causâ, Dialectici de *ente* & *non ente*, philosophi de *infinito*, & *vacuo*, Mathematici de *cōceptis animi formis*, Metaphysici de *ideis separatis rerū*, de *nihilo* ex quo deus omnia creauit Theologi non sine fructu disputant. Discusso enim non ente, quid ens sit liquidiùs lucidiùsque constat, vt fructuosus ille locus Topicus à *Contradicentibus* & *disparatis* docet. Agam ergo de fortunâ & casu, vt philosophus de *atomis*, de *iridis coloribus*, de *ideis Platonis*, de *vmbris corporum*, de *æternitate rerum animo concepta*, agit; id est sic agam, vt ea quæ non sunt (quamuis videantur esse) inter ea quæ reuerà sunt non numerentur, magisque aureum esse eorum quæ sunt, veluti probatum elucescat. Omissis verbis, in hoc capite Arist. primùm quæ vis & natura sit fortunæ & casus inquirit, tum quæ sint eorum adiuncta ostendit; Postremò eadem in partes diuidit. Vt ordine hęc omnia constēt, quatuor diuisiones eorum quæ fiunt in textu adhibet Philosophus; quarū prima est, quòd eorum quæ fiunt alia semper eâdem lege & modo eueniant, vt *dies exorta sole nox eadem occumbente*: alia non semper sed plerumque, vt hominem bipedem nasci: alia insolenter & raro, vt *stellam crinitam* apparere. Altera diuisio est, quòd eorum quæ fiunt alia suscipiantur propter finem, vt *medicinam capere propter sanitatem*, alia non propter finem, vt *barbam otiosè vellicare aut demulcere*. Tertia diuisio, quòd eorum quæ fiunt propter finem, alia agantur animi iudicio, vt quæ homines causâ aliquâ inducti aggrediuntur opera seu negotia; alia simplici naturę ductu sine concilio aut iudicio, vt omnes belluarū & rerum naturalium actiones, quæ carent ratione. Postrema diuisio est, quòd eorum quæ fiunt, alia à certis causis, alia ab incertis & improprijs pendeant, qualia sunt illa quæ ab

Quomodo agit de foruna & casu.

Eorum quæ fiunt.
1 Alia sunt semper, frequenter, Raro.
2 Alia sunt propter finem Otiosa.
3 Proter finem, alia consilio fiunt. Alia simpliciter naturæ ductu.
4 Alia à certis causis, alia ab incertis.

improuiso

improviso & inopinatò præter expectata eventa è superioribus causis oriuntur.

Ex his divisionibus natura seu definitio fortunæ & casus elicitur; nã à postremâ divisione in qua dicit Philosophus quędam ab incertis & improprijs causis pendere, vtriusq; genus cognoscitur, nempe causa impropria: (hìc) quæso, observa quod Arist. casum & fortunam causas improprias nominet: ex reliquis tribus divisionibus colliguntur differentiæ. Nam vbi in prima divisione dicitur, quòd quædam *raro eveniant*, prima differentia: vbi in secunda dicitur quod quædam *propter finem fiant*, altera differentia; vbi denique dicitur in tertia divisione, quod *quædam animi iudicio, quædam sine iudicio & consilio agantur*, tertia differentia notatur. Nam quæ præcedente consilio aguntur, fortunę; quæ sine iudicio præcedente fiunt, casus eventa appellantur. Hinc emergunt definitiones casus & fortunæ in textu. Est ergo fortuna *causa per accidens seu adventitia in ijs rebus quæ propter finem (præeunte deliberatione) raro fiunt*: vel accuratiùs (si placet) definiatur: hoc modo. Fortuna est *causa per accidens in raro & non necessario contingentibus cùm vnum agitur ex proposito, aliud vero non intentum ex insperato evenit*. Casus quoque est *causa per accidens in ijs etiam rebus quæ raro fiunt, sed sine præeunte deliberatione*. Fortuna est *causa per accidens non per se, impropria & separata non propria, in raro contingentibus, ex parte consecutionis*, vt invenire thesaurum, *non ex parte temporis vt fieri* eclipsim solis, *præeunte deliberatione alterius* scilicet intenti operis, *alio vero contingente præter expectationem & intentionem agentis*. Similis est interpretatio alterius definitionis quæ de casu datur, præterquam quòd in hoc differant, quòd fortuna sit in animatis solùm & agentibus cum intentione, sensu, appetitu, aut consilio: casus verò in inanimatis & agentibus solùm ex instinctu naturæ. Sequuntur in textu adiuncta fortunæ & casus, primùm fortunã esse infinitam quia infiniti eventus fortuiti vbique ex infinitis ferè occasionibus emergunt. Vt in forum proficisci, & vel in hostem, vel in amicum, vel in foveam, vel aliud bonum vel malum præter expectationem incidere. Secundum adiunctum est fortunam esse causam abditam & obscuram propter ignorationem, quæ maxime fortunam peperit, & propter eventorum varietatem, incertitudinem, & inconstantiam: nihil enim est tam incertum ac fortuna quæ tantum constans est in levitate. Tertium est nihil propriè à fortuna fieri, fieri autem multa dicuntur, quia aliæ propriæ ignorantur causæ. Amplector te (philosophorum princeps) qui apertè iam loqueris &

Fortunæ & casus differẽtia

Fortunę definitio. 1.

2. Cic. lib. 2. de Divinat. Casus definitio.

Fortunæ & casus differẽtia alia.

Fortunæ adiũcta.

1. Infinita est.

2. Obscura est.

3. Causa est nullius propria.

4. Agit sine ratione.

& veritati cedis? sed perge. Quartum (inquis) adiunctum est, fortunam esse à ratione penitus alienam & aduersam, id est (si loqui velis quod verè sentias) cæcam, otiosam & insanam. Addis argumentum singulare, quia ratio, inquis, est in his quæ frequẽter fiunt; fortuna ergo, quæ solùm in raro & incerto ordine contingentibus versatur, ratione per se omnino caret, licet ille qui agit deliberationẽ capiat. Huc Pacuuiani versiculi apud Ciceronem 2. Rhetoricorum spectant.

Fortunam insanam esse, & cæcam, & brutam perhibent philosophi.
Saxoque instare globoso prædicant volubili;
Ideo quò saxum impulerit, eò cadere fortunam autumant.

Cæcam ob eam rem iterant, quià nihil cernit quò se applicet; insanam autem aiunt quia atrox, incerta, instabilisque sit: brutam, quia dignum atq; indignum nequeat internoscere. Quintum adiunctum est, fortunam nunc prosperam seu bonã, nunc aduersam seu malam appellari, cùm aliquid boni aut mali euidenter & conspicuè nobis eueniat. Hinc mutationes quædam magnæ aut paruę in vita humana contingunt; nam secundæ fortunæ aura fortunatos in portum, aduersæ flatus & procella miseros in Orcum trahit. Attende hîc, Philosophum non definire fortunam esse causam boni & mali; cùm modò negauit esse omnino causam, sed hic loqui secundùm vulgi opinionem, quòd omnia illius temporibus aruspicum, flaminum, & coniectorum calculis, sorribusq; fortunæ temerè ascripsit. Quod probo ex vltimo adiuncto seu correlario quod est, *prosperitatem esse instar fortunæ*, id est, incertam, variam, cæcam, inconstantem, iuxta illud quod dici solet; *Fortuna est vitrea, quæ cùm splendet frangitur*. Verbosior in textu exponendo fui, tum quia pauciores quæstiones mouentur, tum etiam, vt ex longiore discursu intelligatur apertè quid Aristoteles de casu verè senserit.

5. Nunc prospera, nunc aduersa appellatur.

Lege Stobæum sermone 103. de fortunæ inconstãtia.

Quæst. 1.

Quęstio prima quam tracto est, *Vtrum fortuna sit alia causa à causa agente secundum propositum, cui euenit aliquid præter intentum?* Ne nimis steriles in tanta fæcunditate & segete differendi simus, fontibus apertis riuulos altiùs fluere & manare nunc permittemus. Acre quidem est certamen inter philosophos, *An fortuna sit anima humana, seu potentia aliqua eiusdem intendens aliquid, quod aliud insperatò assequitur? &c. An casus sit forma rei inanimatæ naturaliter agentis, cui præter intentum finem aliud præter inclinationem euenit?* Da veniam (perbenigne Lector) vt à meipso paulisper dissiliam, tibiq; ampliorem differendi campum aperiam. Dico igitur, & dico cum subtili Scoto, alijsq; eiusdẽ farinæ expositoribus Philosophi, fortunam nihil aliud esse quàm *voluntatem aut intellectum humanum, agentem aliquid cum deliberatione*

Fortuna quid

ex

ex intenta, cui aliquid euenit præter intentionem insperatò. Dico iterum, & cum doctissimo Scoto dico, casum nihil aliud esse quàm *formā rei naturalis inanimatæ, agentem etiam propter aliquid, cui præter hunc motum, cursum, aut inclinationem naturæ, aliud non naturaliter intentum contingit.* Et certè, si quid omnino sit fortuna & casus, aut hæc sunt, aut nihil sunt. Nā quid agit in homine cum deliberatione, quid finē intendit in illo nisi sola anima? Quid agit in re naturali, quid mouet in illa nisi sola forma? Sed fortuna est agens in homine cum deliberatione: & casus est agens in re naturali sine deliberatione, cui prȩter intentionem seu inclinationem alij effectus non intenti obtingunt. Est ergo fortuna in homine nihil aliud quàm anima est: casus in re naturali nihil aliud quàm forma. Nihil aliud (inquam) quàm anima aut forma intendens hoc, inueniens illud: & certè non est mirum, si tum anima in homine, tum forma in re naturali aberrent & fallantur, si particulares actiones (quarum sunt principia actiua) respicias: quippe actiones hæ vtriusq; sunt numero infinitæ, naturâ variȩ, effectu ancipites & incertȩ earumque exitus & euentus nonnunquam longè incertissimi.

Casus quid.

Fortuna qui anima hominis,

Casus qui forma rei naturalis dici possit.

Sed vt articulatiùs hoc ipsum probetur, argumenta pauca ad formam dialecticam concinnabo. Primum erit ab hypothesi necessariâ hoc modo. Si fortuna sit causa agens cum prȩcedente deliberatione, cui præter intentionem aliquid de repentino accidit, & si nihil sit in homine præter animam, quæ talis causa agens esse potest: sequitur necessariò animam dici posse fortunam. Similiter de casu & forma in re naturali dicitur. Præterea ab inductione aliarum causarum omnium hoc ipsum demonstrari potest, quia earum nullæ cum ratione aut consilio agentes falli possunt præter animam: est ergo anima sola in homine talis causa, quam pholosophus fortunam nominat. Si de antecedente dubites, percurras causas quæ cum ratione agūt, Deum scilicet, intelligentias, omnesque spiritus, & incorporeas substantias. Si dicas Deū fortunam esse, impius es, si intelligentias, spiritus, & incorporeas substantias, indoctus es: quippe hæ causæ non discussiuâ ratione, sed intuitiuâ euenta futura vt præsentia vident. Nihil ergo illis ex insperato aut de improuiso euenit, nihil incertum. Par ratio effingi potest de formâ in omni re naturali inanimatâ, cùm inclinatione & instinctu suo ad hoc vel illud, subiectum (in quo est) moueat, cuique aliud præter hanc inclinationem contingat, vnde casus .i. causa sine ratione agens dicitur. Nam forma inanimata sine ratione: anima humana cum ratione agit. Hoc porrò confirmat & concludit definitio vtriusque, quam Iudocus Eysennacensis non contemnendus,

1

2.

Casus vnde dictus.

temnēdus philosophus tradidit, Fortuna, inquit, est nihil aliud quàm intellectus hominis humanarum operationum existens effectiuum principium, cui ex proposito vnum effectum producere intendenti, alius quispiam notabilis bonitatis vel malitiæ insperatò euenit. Casus vero, inquit, est forma substantialis in re naturaliter, & non secundum propositum seu deliberationem agens, vt puta forma bruti vel lapidis cui similiter inopinatò & præter intentionem effectus quispiam notabilis bonitatis vel malitiæ obtingit. Hactenus ex Iudoco qui Scotum & Petrū Tartaretum sequitur. Hęc vtriusque definitio liquidò demonstrat, animam dici posse fortunam, formam rei inanimatæ dici posse casum: si authoritati subtilißimorum philosophorum credas; magis tamen, vt ad meipsum redeam, credendum est veritati, quæ istas metaphoricas & vmbratiles causas non agnoscit: vt venerandus vir Baptista Mantuanus lib. 2. de patientia cap. 6. luculenter docet, sed pergam.

Fortuna quid.

Casus quid.

Quamuis anima humana sit certißima, & diuinißima forma substantiaque hominis; potest tamen non incommodè dici causa per accidens alterius non intenti effectus, qui ex actione humana tendente ad alium finem euenit. Nam vt *sol* est causa per se *luminis*, causa verò per accidens *cæcitatis*, si fortè intentiùs quis intueatur *solem*: ita anima humana est vera forma, & causa per se hominis, est etiam causa per accidens alterius effectus, putà inuenti thesauri: si homo aliquando illius instinctu se moueat ad fodiendam terram, aut diruendum ædificium ruinosum, in quo auaritia incognitum sepeliuit thesaurum. Postremò, euentus fortuiti hoc esse verum manifestè docent, qui ad aliam nullam causam tam propriè reduci & reuocari possunt, quàm ad animam humanam aut eius primarias partes, nimirum intellectum & voluntatem, quę non semper prouidè & sapienter agunt. Vnde tales euentus improuisi sæpißimè contingunt, qui euentus fortuiti rectißimè dicuntur. Verumenimverò si referantur ad causam à qua intenti, præuisi, pręcognitique sint, non effectus fortuiti sed necessarij dicuntur: putà si referantur ad *Deum* aut *Angelos bonos* vel *malos*, qui frequenter iussu diuino istiusmodi effectus inexpectatos producunt. Vt cum gloriam inanem aucupatus est Herod subito & de improuisò percussus est ab angelo obijtque ignominiosè. Multa sunt exempla in sacra philosophia, vt Danielis, trium puerorum, Petri; qui per angelos bonos (præter expectationē) liberati sunt: at neque Deo, neque spiritibus nomen fortunę attribuendum aut aßignandum est, sine magno scelere & flagitio impietatis. Illi enim sæpe intendunt hæc vel illa fieri, quæ contra aut pręter

Quomodo sol causa luminis & cæcitatis.

Act. 12. 23.
Dan. 6.
Dan. 3.
Act. 12.

naturæ

naturæ impetum, appetitum, motum, & curſum fiunt. Sic quamuis reſpectu hominis ignorantis futurum, aut reſpectu naturæ alium intendentis effectum, id quod euenit ſit fortuitum: reſpectu Dei tamē, ſpirituumque qui illius iuſſum exequuntur, id ipſum eſt quidem neceſſarium. Quippe deus per ſpiritus, eſſentia per reflexum & influentiam a Deo, futura vt præſentia vident.

Accedo nunc ad alteram quæſtionem, quę eſt *vtrum aliqua cauſa naturalis aſsignari poſsit, cur vnus alio in hac vita ſit fortunatior?* Nihil fortunæ aſcribo Chriſtianus, Philoſophus autem loquar cum Philoſophis; ita tamen vt eccho Ariſtotelis & imitator fiam, qui potiùs ex aliorum quàm ex ſua ipſius opinione loquitur, cùm rotas fortunæ vertat. Dic ergo Ariſt. quomodo tu fortunatior in Philippi regiâ ſalijs Philoſophis extitiſti? quæ cauſa eſt cur Alexander diſcipulus tuus potentior, auguſtior, imperioſior alijs regibus mundi fuit? Si certas cauſas ipſe redderem; philoſophia te illum magnificentia animi diuini extulit. Sed eſto alias cauſas ab arcanis & abditis naturæ theſauris eximendas video, quibus probem vnum alio fieri poſſe fæliciorem. Fortunatiorem hoc loco intelligit philoſophus eum, qui bonis fortunæ (vt aiunt) alijs ornatior ſplendidiorque in theatris & comædijs huius mundi viuit. Bona fortunæ ſunt (ſi definias) externa, & apparentia illa ornamenta humanæ vitę, quæ ſine ſucco, & radice virtutis (non aliter ac folia in autumno) cadunt; qualia ſunt *diuitiæ, amici, honores, imperia*, aliæque fluentes & refluentes amænitates vitæ, quæ rectè pilæ fortunæ dicuntur. Sed ad rem: vis vt vno verbo dicam tibi cauſam cur vnus alio ſit fortunatior? veriorem certè dare non poſſum quàm quod vnus alio ſit ſtultior & ignorantior. Nam vt eſt in prouerbio, *fortuna fauet fatuis*. Imò fortuna a philoſopho cauſa ſtolida, & cæca dicitur; *Stolida* quia magis fauet ſpurjis ſui ſimillimis, *cæca* quia indignis (quales ſunt inepti & ignorantes) ſua munera dextra largiſſimè, doctis verò & ſapientibus ſiniſtrâ parciſſimè diſtribuit. Sed (Deus bone) quot hodie ſedentes & ambulantes in lubrica via fortunæ videas, in ſemitis verò virtutis ferè nullos! Si vnquam verū fuerit illud prouerbium, nunc pro oraculo habeatur. *Stultorum plena ſunt omnia*. Cùm ſcoriam pro auro, vmbram pro corpore, eccho vanitatis pro voce virtutis, puluerem vitreæ fortunæ, pro lapide philoſophię gemmiſque ſolidę ſapientiæ capimus; & (quod omnium maximè nos dementiæ arguit) cum capti ſimus non cauemus, ſed pręcipites (verſâ fortunæ rotâ) deteriora ſequimur, cæcamque Deam fortunam ſemper veneramur. Sed ô Cæca ætas!

Quæſt. 2.

Cur vnus alio fortunatior.

Fortunatus quis.

Bona fortunæ quæ.

Stultorū omnia plena.

Dis-

Dic vbi Cæsar est clarus imperio?

Verte sororum tuarum .i. veterum ætatum folia, verte volumina. O quot Cæsares ambitiosos, quot Alexandros, quot Imperatores & Imperia, quot reges & regna, quot Proceres & sceptra, quot potentes & alta pallatia sub rotâ fortunæ, ruinosa & sepulta videas? Cur ergo illam Deam esse somnias, quam meretricem pellacem noueris? Sed ô cæcitatem ambitiosam, & ambitionem cæcam istius ætatis, in qua à domina casta ad scortum, id est, à prouidentia diuina ad fallacem fortunam, à præpotenti Deo ad Plutum diuitiarum idôlũ vertimur: sed quid ago? rem agã, & alias inuitâ Mineruâ causas ostẽdã, cur alius alio fortunatior in hac vita fiat. Christiani philosophi causam vnã docent, nempe prouidentiã Dei, quæ in singulis rebus disponendis sollicita est. Hanc ipse Arist. non negat, tametsi alias causas insinuet, inter quas (vt ait in lib. de Bona fortuna) quædam occulta qualitas est in animo huius non illius hominis: occulta (inquit) qualitas, quæ magis hunc quàm illum ad hoc vel illud agendum (vnde fit fortunatior) prouocat. Hanc qualitatem naturalem impetum nominat, eundemque proprium & peculiarem magis huic quàm illi. Hoc (inquit) impetu, hac qualitate motrice animus huius magis quàm illius mouetur, occultè incitatur trahiturque ad aggrediẽdũ illud opus, in quo palliata fortuna prospera & secunda latitat. Vnde vir ille aggrediens id operis, alio non aggrediente fortunatior redditur. Nam sępe sub cespite latet ridetque fortuna, & in sterquilinio (tali deâ dignissimo sepulchro) viuit. Aliam causam tradit Philosophus, ipsam nimirum animam humanam, quæ quodam respectu (vt antè edocui) causa per accidens, ipsaque fortuna dicitur. Vt ergo in extasi homo positus, aut furore correptus, aut sepultus somno, sæpissimè diuina mysteria & videt & loquitur, quæ ad se rediens aut vigilans non meminit: & vt idem vigilans sæpe abdito instinctu naturæ mouetur ad ea facienda de quibus somniauit, vnde beatior efficitur: ita animus fortunati in corpore sepultus, cernit quidem permulta bona, quæ non intelligit futura, at (quasi vigilans) occulto mentis impetu ad ea aggredienda impellitur, vnde alijs fortunatior fiat. Ratio huius rei est, quia animus humanus in se sapit: quamuis corporis mole oppressus frequenter ignoret euentum, qui motum, instinctum, aut impetum suum occultè sequitur. Quippe animus est perfectio corporis, & illius impetus in multis ad meliora mouet, tametsi (eiusdem lumine nube corporis obscurato) nõ semper perspiciat quę ex actis & intentis euentura sint bona. Exempli causa, *Vir pius intendit in solitudine, & contemplatione vitam agere; at ex opinione virtutis*

Fortuna meretrix.

3

Causæ cur alius alio fortunatior.

4 Anima humana fortuna dicitur.

Anima perfectio corporis.

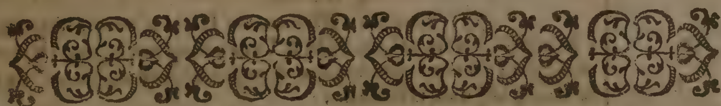
tutis (præter intentionem) trahitur in theatrum mundi vt ſceptrum teneat. Intendit (vt vides) ex occulto animi motu ſolitudinem vitæ, at regnum tenet; fortunatior hinc eſt vt vulgus putat. At multò beatior eſſet, ſi intendens regnum, eremũ ſalutaſſet; vita enim theorica beatior actiuâ dicitur. Adhuc aliam cauſam aſſignant philoſophi, ſcilicet concurſum multarum cauſarum, quæ veluti benigno aſpectu hominem fortunatum reſpiciunt, iſtæ cauſę dici poſſunt exempli gratia, *Deus, Cœlum, ſpiritus,* aliaque externa quæ hunc magis quàm illum mouẽt ad intentũ opus, vnde fortunatior exiſtat. Sic piſcatores Mileſij partim animi impetu, partim dæmonis inſtinctu mouebantur, tum cùm tripodem aureum fortunatiſſimi capiebant. O quam multi hodie piſcatores eſſent, ſi tripodes aureos caperent! imò cõtenti eſſent Petri piſciculos capere, ſi in eorum branchijs argenteum ſtatêrem caperent; at ſi caperent neque *Deo*, neque *Cæſari* quicquam perſoluerent. Sed ô infortunatos Mileſios piſcatores, qui captum tripodem aureum vt Deum coluiſtis! Cæterùm cur vos accuſo, cùm hodie vbique per mare per terras curramus, vt auro capto fortunati ſimus, aurumque pro Deo habeamus? Poſtrema cauſa cur alius alio fortunatior euadat, eſt bonus Genius, qui (vt quidam ſapientes philoſophi defendunt) bona fortunæ virtutis imperio ſubigit, & çerte ſi æquis lancibus res ponderetur, *honor, diuitiæ,* aliaque ornamenta vitæ; non naturæ, non fortunæ, ſed ſoli virtuti debentur. Sunt enim propriæ bonorum poſſeſsiones, malorum autem rapinæ & ſpolia. Colamus ergo virtutem, quæramus ſapientiam, caſum & fortunam contemnamus.

Vita theorica eſt actiua fælicior. Lib. 10. Ethi. c. 7.

5

Nõ hos quæſitum munus in vſus. Virg. Aeneid. 4.

6

Diſtinctio primæ quæſtionis, Vtrum fortuna ſit alia cauſa à cauſa agente ſecundùm propoſitum, cui aliquid contingat pręter intentum? Vel vt quidam mouent, Vtrum ſit ipſa anima humana vnum intendens, aliud præter expectationem inueniens.

In-

In hac quęstione discutiendâ considerari debent

1 Distractio interpretum & philosophorum in definienda fortuna, quorum alii definiunt eā.

1 *Diuinum quiddam, principium actionum humanarū; eamq; deam* audacter & impiè appellant.

2 *Diuinam prouidentiam ignotam hominibus, quæ singulas causas rerum, & effectus ad placitum disponit.*

3 *Causā per accidens, metaphoricā, incertā, cæcam, variam, motricem, & effectricem rerum contingentium, sed rarò & sine ratione.*

4 *Causam per accidens in ijs rebus quæ fiunt rarò, alicuius finis gratiâ, præeunte deliberatione.*

5 *Animam humanam cui agenti cum proposito, aliud non intentum obtingit.*

2 Distinctio finis qui ad meliorem interpretationē huius definitionis dicitur vel

1 Intentus idéq;

1 Per se & sic dupliciter vel

1 Prȩexistente ideâ, seu deliberatione in animo. Verbi gratia, cum Architectus sit ædificaturus domum, primùm deliberat & ideam concipit animo ad cuius exemplar opus facit.

2 Præexistente naturali inclinatione, & sic res quęlibet naturalis dicitur habere intentum finem, vt lapis quiescere in centro.

2 Per accidens idemq; etiā vel secundū

1 Deliberationē, quæ fallitur cū aliud agenti contingit quā quod intendit & hic effectus fortuitus dicitur.

2 Inclinationem quæ finem intentum naturalem non assequitur, & iste effectus casus nominatur.

2 Non intētus idemq;

1 Secundùm propositum qui fortuitus à fortuna.

2 Sine proposito qui casualis à casu nominatur.

3 Expositio cōtingētiū rarò, quę bipartita sunt vel respectu

1 Temporis & sic omnia fortuita eventa dicuntur. Nam eclipsis Solis & Lunę aliaq; multa naturæ eventa rarò contingunt, & tamen non ad casum aut fortunam referuntur.

2 Consecutionis inexpectatæ & prȩter intentionem agentis, & sic rarò contingentia fortuita (si præcedat deliberatio,) casualia si non præcedat dicuntur.

4 Cōfirmatio opinionis seu positionis in qua dicitur, quod fortuna sit anima, hæc quidem opinio probatur

1 Ab hypothesi seu consecutione necessariâ, quia si fortuna sit causa agens cum præeunte deliberatione cui intendenti vnum, aliud præter intentionem obtingit; & si sola anima humana sit talis causa quæ cum deliberatione agit, necessariò sequitur animā humanam dici posse fortunam.

2 Ab enumeratione aliarum causarum tum in animatis tū in inanimatis, quę sensu, appetitu aut impetu naturali agunt, non autem cum ratione.

3 A simi-

3 A ſimilitudine, quia vt ignis eſt cauſa per ſe caloris, per accidens autem incendii, quo devaſtâtur ædes: ita anima per ſe cauſa formaq; hominis eſt, per accidens verò eſt cauſa effectus, qui præter expectationem & intentionem agentis evenit.
4 Ab authoritate omnium ferè Thomiſtarum & Scotiſtarum, qui diverſo reſpectu hoc nomen fortunæ animæ aſcribunt.
5 A comparatione, quia non minùs anima hominis dici poteſt fortuna reſpectu humanarũ actionũ, quàm forma rei naturalis inanimatæ dici poſſit caſus, ſi quid præter inclinationem eiuſdem formæ occurrat.

Opp. *Captus es, nam aliud ſtans aliud ſedens cogitas; Infeſtus modo fuiſti fortunæ, & CASVS caſum exterminaſti, nunc verò mutato conſilio fortunam animam humanam, caſum formam naturalem eſſe definis.*

Reſp. *Verbis otioſè ne teratur tempus, attentiùs quæſo audi quid dixerim. Si inquam fortuna ſit omninò cauſa quæ cùm deliberatione agat, haud dubiè nihil aliud eſt quàm anima humana, quæ ſola cum deliberatione agit. Si quid contra attuleris ingenioſè, pro viribus reſpondebo.*

Opp. *Fortuna nõ poteſt eſſe cauſa certa, ſed anima humana eſt cauſa certa, ergo anima humana non eſt fortuna. Maior ex definitione fortunæ conſtat. Aſſumptio probatur, quia anima humana eſt cõſtans, certa, & diſtincta forma eſſentiaq; hominis.*

Reſp. *Satisfactum eſt huic rationi ſuperiùs, vbi docueram animam eſſe certam cauſam hominis, incertam autem fortuiti eventus, quem parit ſed non intendit.*

Opp. *Anima non videtur eſſe cauſa omniũ effectuũ fortuitorum, quia ſæpe intendens anima bonum, incidit in perniciem. Exempli cauſâ, non rarò contingit hominem in itinere maliq; nihil cogitantem, fulmine ictum perire. At ſi anima ſit cauſa iſtius effectus, videatur præceps in ſuã perniciem ruere ſuiq; interitus eſſe cauſa.*

Reſp. *Non attingis viuum, eſt enim anima cauſa iſtiuſmodi eventus non per ſe, ſed per accidens. i. quaſi diceres, fortuita & remota cauſa. Nam vt perſiſtam in exemplo tuo, anima eſt proxima cauſa itineris vel ambulationis, eſt verò per accidens cauſa necis, quippe ſi nõ ambulaſſet homo, percuſſus fulmine non periiſſet.*

Opp. *Fodiens eſt aliquando cauſa inveniendi theſaurum, ſed anima non eſt fodiens, ergo anima non eſt cauſa inventi theſauri. i. effectus fortuiti. Maior conſtat, quia ſi homo non foderet, aurum defoſſum non inveniret, hinc à quibuſdam non anima, ſed proxima cauſa agẽs fortuna dicitur.*

Reſp.

Resp. *Proxima causa agens cui aliquid præter intentionem raro & derepente evenit, fortuna dici potest, vt fossor terræ, verùm quia animæ soli debetur omnis deliberatio quæ propriè requiritur ad fortuitum effectum, igitur primariò hoc nomen fortunæ anima humana habet.*

Lib.2. de Ani. cap.5.

Opp. *In æternis & divinis (vt ante docet Philosophus) non est fortuna, sed anima humana est æterna & divina, ergo anima humana non est fortuna. Maior propositio est perspicua in præcedenti capite, assumptio est etiam nota in cap.5. lib.2. de anima.*

In æternis nihil fortuitum, respectu Essentiæ, non Existentiæ.

Resp. *In æternis & divinis nihil est fortuitum respectu essentiæ suæ, at respectu existentiæ motusque externi esse potest, non quod ipsa æterna aut divina mutentur omnino, sed quòd eorum actiones aliquando aliter contingant quàm naturæ intentio postulat. Sic etsi anima in sua subsistentia sit simplex, firma, eademque perennis & æterna; secundùm actum tamen & existentiam in corpore, nonnunquam vnum proponit, aliud succedit. Respondent alij, animam considerari duobus modis, vel absolutè vt est spiritus, vel comparatè vt est actus. Priori modo non est fortuna, quia est æterna & divina, altero verò modo potest dici fortuna, quia corpore extincto desinit esse actus in existentia sua, & quodammodo mortalis & caduca habetur.*

Anima consideratur dupliciter.

Opp. *Fortuna, est (vt in textu docet Philosophus) res occultissima, ergo definiri non potest, quia lex vna definitionis est, vt sit perspicua, si definiri non potest frustra tota hæc de illius definitione instituitur disceptatio.*

Resp. *Fortuna dicitur occultissima, non quòd non possit à nobis definiri aut cognosci: sed quia ignotum est operanti quid eveniat fortuitò, quòd non sit intentum ab eo.*

Opp. *Vnius rei est vna definitio, sed multiplex fortunæ traditur definitio, ergo fortuna non rectè definitur.*

Resp. *Etsi respondere possit quod fortuna sit multiplex, vnam tamen hîc disserendi causâ definitionem fortunæ defendimus, in qua dicitur causa per accidens ad excludendas causas per se; secundùm propositum, ad removenda ea quæ non agunt cum deliberatione, qualia sunt inanimata, belluæ, infantes. Quippe hæc neque fortunata neque infortunata dici possunt, cùm secundùm deliberationem non agant.*

Opp. *Si anima sit (vt dicis) fortuna, cur anima infantis excluditur, cùm anima infantis non minus sit anima quàm anima Platonis.*

Anima infantis cur excluditur à fortuna.

Resp. *Respondeo igitur, animam infantis excludi, quia vsu rationis caret, requiritur enim vt in fortuna præcedat deliberatio, quæ est actio animæ perfectæ. Licèt ergo anima infantis non sit minùs anima quàm anima Platonis quoad essentiam, non tamen sic est quoad existentiam vsumque rationis.*

rationis. At anima posteriori, non priori modo, fortuna definitur, vt superiùs satis demonstratum fuit.

Opp. *Rectiùs fortuna in abstracto id definitur esse, quod fortunatum in concreto dicitur quàm quod non dicitur, sed homo fortunatus dicitur non anima hominis, ergo potius homo quàm anima hominis definitur fortuna. Maior probatur, quia fortuna & fortunatum sunt coniugata quarum si vnum conveniat alicui, idem alteri conveniet.*

Resp. *Nomen fortunæ sumitur hoc loco non strictè vt fortunatum sed fusè vt tam fortunatum quàm infortunatum denominat; fortuna ergo & fortunatum non sunt vera coniugata. Præterea etsi denominatio fortunæ communiter homini vt subiecto conveniat, anima tamen vt causæ convenit.* Fortuna convenit homini vt subiecto: & animæ vt causæ.

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum causa naturalis assignari posit, cur vnus alio sit fortunatior?

Ad meliorem intellectum huius quæstionis quidam interpretes tractant

- 1 Adiuncta fortunæ quæ sunt numero 5, nimirum
  - 1 Fortunam dici infinitam, quia infiniti fere sint illius effectus in actionibus humanis, vt liceat videre in Olympo & theatro mundi.
  - 2 Fortunam esse admodum obscuram, abditam & latentem causam quam ignorantia causarũ genuit.
  - 3 Nihil quodammodo à fortuna fieri, id est, manifestè, vt ab aliis causis rerum.
  - 4 Fortunam esse à ratione aversam & alienã iuxta illud. Ratio & fortuna adversantur.
  - 5 Fortunam esse rarò prosperam bonis, malis autem sæpe, quia est cæca rerum causa.
- 2 Divisiones rerum quæ fiunt quarum
  - 1 Est, quòd aliæ semper eodem modo fiant, vt calor accenso igne, splendor exorto sole; aliæ non semper sed plerumque, vt hominem bipedem; aliæ insolenter & rarò vt hominem monopodem, aut monoculum nasci.
  - 2 Quòd aliæ propter finem, vt ambulatio propter sanitatem; aliæ non propter finem vt barbam demulcere.
  - 3 Quòd aliæ, factæ propter finem, animi iudicio, aliæ sine animi iudicio suscipiantur; illæ rationis nutum in homine, hæ naturæ impetum & motum sequuntur.
  - 4 Quòd aliæ à certis, propriis, & definitis causis, aliæ ab incertis, impropriis, & indefinitis pendeant. Ex hisce divisionibus rerum, non solùm meliùs accuratiusque intelligi potest definitio fortunæ superiùs posita: sed etiam illius partitio in bonam & malam iam pertractanda.

3 Rationes

3 Rationes quibus probatur quòd alius sit alio fortunatior, quæ quidem rationes illam partitionem fortunæ in bonã & malã maximè respiciũt. Harum rationum

1 Prima ducitur ab adiuncto fortunæ vbi dicitur cæca, inconstans, stolidæ causa rerum. Hinc plerumque & veluti libenter stultos & ignaros fortunatiores, doctos & sapientes invitè beatos facit. Stultitia ergo & ignorantia, quæ sunt mater & nutrix fortunæ, causæ sunt primariæ bonæ fortunæ, convenit enim tali matri & nutrici tales filios catulosque alere & enutrire.

2 Secunda ducitur ab occulta qualitate animi movente hunc magis quàm illum ad hoc vel illud agendum, vnde commodum sequitur: hanc qualitatem impetum Aristoteles definit.

3 Tertia ducitur à concursu adiuvantium causarũ, quæ vnitæ vim fortunæ fortiorem reddunt.

4 Quarta ducitur ab aspectu meliore Cœli sub quo quis nascitur. Vnde Astrologi divinant & augurantur, hunc magis quàm illum fortunatum esse: vt nati sub sole honorifici, nati sub Mercurio eloquentes & diserti evadant.

5 Quinta ducitur ab occulto motu animæ quæ in essentiæ suæ lumine multa cernit, ad quæ agenda corpus per appetitum movet, vnde nonnulla præter expectationem aliquando eveniunt.

Et Sene. Epist. 76.

Opp. *Hæc tota disputatio superstitiosa est & impia, cùm omnia & singula à prima causa & illius providentiâ dependeant. Nam, vt Arist. docet, providentia Dei singula disponit, omittit nihil, ignorat nihil, nihil non pro suo arbitrio facit.*

Resp. *Consentio tecum & libenter latum unguem non dissilio. Christianus sum, humiliterque agnosco nihil sine providentia Dei omnino fieri. At cùm philosophis iã disputo, qui præter hanc primã, secundas causas singularũ rerum, actionum & effectorum quærunt; quas quærentes & non invenientes hoc idolum in templo Deorum suorum erexerunt; sed perge, & contra probabiles causas assignatas disputa.*

Opp. *Insinuas occultã qualitatẽ, quã impetũ naturalẽ Arist. appellat, esse causam cur alius alio fortunatior evadat, ex hac positione sic arguo. Si occulta qualitas sit causa, aut est ex parte corporis, aut ex parte animi: nõ ex parte corporis, quia corpus nullã qualitatẽ habet motricem sui cum ratione aut consilio, quod ad fortunã requiritur. Quòd vero non sit ex parte animi, sic etiam probo; quia si esset ex parte animi, aut erit ex parte intellectus aut ex parte voluntatis; quòd non sit ex parte intellectus, sic doceo quia (authore Aristotele) Eth. 6. vbi est maximus intellectus, ibi est minima fortuna, et vbi est minimus intellectus, bi est maxima fortuna. Quòd deniq; nõ sit ex parte volũtatis, sic demõstro; quia potest similis actus volendi in duobus simul esse & tamen*

tamen vnus eorum assequitur effectum, alter verò non assequitur. Si ergo ista qualitas, quâ motrice alius alio fortunatior efficitur, non sit in animo aut corpore, sequitur aliam inveniendam esse certiorem.

Resp. *Est aliquid quod vrges & libenter respondeo, hanc qualitatem motricem huius magis quàm illius, ad hoc magis quàm illud faciendum, vnde vnus alio fortunatior efficitur, partim esse in animo, partim in corpore; in animo primariò per inhærentiam; in corpore secundariò per influentiam. Animam enim primum movet, tum impetum in corpus facit, idemq; cogit hoc potius quàm illud agere. Quòd vrgeas ideò non esse in corpore, quoniam corpus sine ratione agit: at ratione agere requiri ad fortunam ais: dico corpus humanũ agere cum ratione respectu animi, cui omnes suos motus acceptos refert. Quòd vlteriùs vrgeas idcircò nõ esse in animo, quoniam ex Aristotele constat maximum intellectum fugare fortunam, minimum intellectum alere: locũ hunc admitto, & tamen dico non probare quod velis; nam illic insinuat Philosophus esse quidem fortunam respectu ignorantis intellectus, minùs autẽ regnare fortunã vbi sapiens intellectus regnat. Cæterũ hoc nõ cõcludit quo minus sit occulta qualitas impetusq; in mente, quo homo magis ad hoc quàm ad illud agendum incitetur. Sed pergam, & vbi in postremò doceas voluntatẽ non esse causam, quoniam duo simul agentes possunt habere similem voluntatem, qui tamen non eundẽ assequantur effectũ, vnde alijs fortunatiores habeantur: dico parẽ voluntatẽ non esse causã, sed impetũ voluntatis, qui est occulta qualitas voluntatis magis hunc quàm illum movens.*

Qualitas quæ efficit alium alio fortunatiorem cui inhæret.

Opp. *Si sit hæc qualitas naturalis, aut sequitur speciem humanam aut nõ: si sequatur speciem humanam, cur omnes eodem modo non sint fortunati; si non sequatur speciem, rectè non efficit fortunatos, quia sine ratione est, quæ semper ad actionem præeuntem fortunæ eventum necessariò requiritur.*

Res. *Sequitur speciem hæc qualitas naturalis, sed secundũ magis et minus, & vt vna materia est aptior quàm alia ad recipiendam impressionem formæ: ita vnus homo citiùs quàm alter impetum impressum sentit, sequiturq; occulta vestigia fortunæ, quæ non aliter trahit aptiorem quàm magnes ferrum, in quo qualitatem sequacem invenit.*

Opp. *Cœli siderumq; aspectus fortunatiorem alium alio efficit: ergo non solum à fortuna homines fortunatiores dicuntur. Antecedens Haly & Guidonis authoritate probatur, qui asserunt sub sole natos fortunatiores esse, quàm qui sub Saturno aut Ioue nascuntur. Ratio est, quia alia sidera & aspectus suam lucem, gloriam & influentiam à sole habent, eorumq; vires & influentiæ tum meliores sunt, cùm directè solem principem planetarum intueantur. Qui ergo in proprio motu solis sub aspectu vel simplici vel coniuncto geniti editiq; sint, (modo non sit torvus aspectus aliorum*

siderum impedientium benignitatem Solis, proculdubio (vt aiunt) magni viri & fortunati fiunt. Praterea non solùm hoc ascribitur astrorum viribus sed etiam dæmonibus seu intelligentijs assistentibus astris, qui animos hominum ad dignissimos motus & affectus rerum maximarum trahunt.

Astrorum aspectùs quî cōcurrat ad hominem fortunatiorem efficiendum.

Resp. *Haly & Guidoni multum attribuo, propter insignem eorum in astrologiâ sapientiam, plus tamen Aristoteli, qui à cœlo nomen fortunæ abigit, maximè autem veritati, quæ ex libro naturæ hoc nomen penitus expungit. Sed esto, philosophorum more disputemus. Concedimus ergo in cœlo siderumque benigno aspectu latere adiutricem causam melioris fortunæ; nam vt Sol est auri genitor: ita cum sit præcipua causa generationis, suos filios auro & honore plerumque ornat. i. inclinat sub suo aspectu natos ad magna & excelsa tentanda: non tamen hinc concludes cœlum aut solem esse causas per accidens aut producere incertos fortuitosq́ eventus rerum. Vbi addis non solùm sidera, sed etiam sideribus affixos dæmones hoc ipsum efficere, quia vt sidera immediatè in materiam, ita dæmones immediatè in formam agunt. Respondeo me non esse ea opinione vt sentiam Dæmones seu intelligentias sideribus assidere: cum verò hoc probaveris aliud accommodabo responsum, interim hoc accipe, quòd si sint assistentes spiritus, non illos temerè aut fortuitò sed scienter & necessariò agere: vtpute semper dependentes à providentia Dei.*

Opp. *Fortuna est mancipium virtutis, & illius bona sunt ornamenta & possessiones debitæ virtuti: virtus ergo videtur esse causa cur alius aliò fortunatior existat. Præterea vt est in proverbio. Audaces fortuna iuvat timidosq́ repellit. Audax ergo prudens, politicumque ingenium, videtur esse causa fortunatiorem efficiendi. Liquidò constat hæc omnia esse verissima, quæ vrgeo, quoniam vbique pusillanimes & meticulosos, squallidos, pannis annisque (vt loquitur poeta) obsitos, audaces vero & confidentes votis maximis potiri & optata ferre.*

Fortuna ancilla virtutis sed proterva.

Resp. *Si negarem virtuti debere ancillari fortunam, iniustus; si interum inficias irem audaces promoveri iustosque repelli, insanus essem. Quippe illud ratio, hoc experientia docet. Sed ad argumentum respondeo, fortunam esse ancillam quidem virtutis; at protervam; quæ ratione affectus superantis rationem, brutis potius hominibus & iniustis honorem, divitias, & opes tribuit. Dico igitur virtutem esse causam beatæ vitæ non iniustæ fortunæ, constantis & interni honoris, non fluentis & externi applausus popularis, quo hodiè infiniti non aliter quàm aves escâ aut pisces hamo capiuntur, captiq́ pereunt.*

Opp. *Natura est aliquando causa vt alius alio sit fortunatior, ergo*

go malè nomen fortunæ ab arce naturæ exterminatur: Antecedens probatur, quia vi naturæ fit aliquando vt quis pulcher, aut imperatoris filius nascatur, quæ bona inter bona fortunæ annumerantur, quibus ornati homines fortunatiores habeantur, quamvis hæc quidem bona non sint semper in potestate nostra.

Resp.

Hæc exempla bonorum sunt in ijs quæ minus propriè dicuntur bona fortunæ. Nam Venus seu pulchritudo externa naturalem formam, & esse filium ipsam naturam sequitur, esse autem filium imperatoris non est semper fortunatum esse, quia (vt poeta ait.) Horat. lib. 2. Carm. Od. 10.

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus: & celsæ graviore casu,
Decidunt turres: feriuntq; summos
Fulmina montes.

Postremò vbi insinuas omnia bona fortunæ esse in potestate nostrâ, toto cœlo erras. nam si essent, nulli pauperes, nulli infœlices, nulli miseri & infortunati essent.

Opp.

Vitium aut vitiosa vita nos solùm miseros facit, ergo virtus seu studiosa vita nos solum fortunatos reddit; ratio sequitur; quia contrariorum contraria est ratio. Antecedens probatur, quia affluentes bonis fortunæ; si sint iniusti valde miseri & infortunati sunt, quia tædis & furijs scelerum suorum dies noctesque torquentur & vulnerantur: at studiosi & iusti viri (omnibus fortunæ bonis spoliati) liberi sunt, nihilque omnino timent, nectare enim virtutis vitaque integritate in perpetuum delectantur. Lib. 2. de Gen. & cor. c. 10.

Res.

Iterum tecum consentio, dextras ergo peramicè hic coniungamus. Loquamur cum philosophis, & argumenta vltro citroq; discutiamus: sed eò tendat tota disputatio, vt veritate cognitâ, vmbræ quæ nos ignorantes fallunt, mundumq; sæpe in pistrinum malumq; ioculare trahunt, penitus abigantur. Certum est hoc nomen fortunæ fefellisse multos qui crediderunt philosophorum principem in eodem numen coluisse, sed errârunt, nam nihil in fortunâ tale esse Philosophus vnquam somniavit. Si (inquit) sit causa, cæca est, stolida est, incerta est, addam & ipse (vt tecum conspirem) nulla est. Nomen fortunæ multos fefellit.

CAP. 6.

Vtrum { *Casus & fortuna ad causam efficientem reducantur?*
Sit fatum, idemq; imponens necessitatem rebus? }

PERGAM & sequar philosophum, tametsi libentiùs illius vestigia vrgerem in aliâ viâ, sed festino; Duo in hoc capite demonstrantur; Primùm quid inter casum & fortunam intersit, deinde ad quod causarum genus vtrumque reducatur. Ad pleniorem horum intellectum docet Philosophus, nomen casus sumi duobus modis; vel fusè, pro omni extraneâ & adventitiâ causâ, & sic fortunam complectitur; vel strictè pro ea causa quæ è regione opponitur fortunæ, & sic hoc loco tractatur. Distinguitur à fortunâ variis in textu modis, qui omnes modi eò relabuntur, quòd casus in naturalibus rebus inanimatis, expertibus rationis versetur: fortuna verò in animatis, voluntariis, intellectu iudicioque præditis, iisdemque capacibus prosperitatis, libertatis, & beatitudinis, vt exempla luce clariora in textu docent. Hinc res aliæ naturales animatæ, vt plantæ; sensibiles vt belluæ; inanimatæ vt lapides; actu vsuque rationis carentes vt infantes, & insani propriè fortunatæ non dicuntur: quia hæ omnes non sunt capaces prosperitatis, nisi fortasse lapides aræ aut templi dicas esse fortunatos, quia sacris vsibus destinentur. Casum ex adverso ostendit Philosophus convenire istis modò enumeratis, scilicet non capacibus prosperitatis, naturalibus, inanimatis, belluis, infantulis, & insanis: quippe res istæ naturali potiùs impulsu, quàm ratione aut consilio agunt; si quid ergo præter intentionem naturæ illis obtingat, casus dicitur. Exempli causâ, si equus ab hoste captus vinculis disruptis ad potestatem sui domini redeat: aut si lapis cadens ab arce occidat virum. De genere causæ ad quod casus & fortuna reducuntur pauca addit Aristoteles: docet vtrumque, quoniam sunt causæ per accidens, reduci debere ad causam per se; hanc verò causam per se efficientem nominat, quod probat ab argumento sumpto à comparatione hoc modo; Ad idem causæ genus pertinent fortuna & casus, ad quod mens & natura pertinebunt & referrentur: sed mens & natura ad causam efficientem pertinent, ergo fortuna & casus ad genus causæ efficientis necessariò pertinebunt. Maiorem probat, tum quia fortuna animam & deliberationem, Casus naturam impulsumque naturæ solùm requirit; tum quia fortuna & anima, re subiectâ

Casus sumitur dupliciter.

Fortuna & casus quomodo differunt.

sint

fint eadem, nisi dissimilitudo effectorum inter illa discrimen pariat. Similiter de casu & natura dicendum est. Hinc, vt opinor, Scotus alijque interpretes collegerunt superius discussam quæstionem; *Vtrum fortuna sit anima humana, & an casus sit forma, prout anima & forma non pro formantibus & definientibus causis, sed efficientibus principijs actionum sumantur?* Nam sic accipi possunt, si non ad res quas constituunt, sed ad actiones quas pariunt, referantur. Exempli gratiâ, anima est causa formalis hominis, est verò efficiens ambulationis, in quâ forte præter intentionem euenit, vt in amicum aut in hostem incidas: sic causa per se hominis, sic causa etiam per accidens fortuiti effectus dicitur.

Anima quomodo causa efficiens.

Ex his emergit prima quæstio huius cap. *Vtrum casus & fortuna ad efficientem causam reducantur?* Morandum non est, reduci Arist. dicit, idque probat tum hîc tum alibi plurimis rationibis: sed quoniam est quæstio non magni momenti, ad pauca capita restringam omnia; & accedam ad alteram quæstionem communiter hoc loco ab interpretibus motam, nimirum *Vtrum sit fatum seu fatalis necessitas in rebus actionibusque rerum?* Quod casus & fortuna reducantur ad efficientem causam probatur duobus modis, generatim & speciatim: generatim hoc modo; omnis causa per accidens reducitur ad causam per se: sed fortuna & casus sunt causæ per accidens: ergo reducuntur ad aliquam causam per se; ad aliam verò quàm efficientem reduci non possunt, quoniam extrinsecus mouent, ergo ad efficientem reducuntur: speciatim hoc ipsum probatur negatiuè alijs generibus causarũ remotis, nempe materiâ formâ & fine; idq; hac ratione. Fortuna & casus non sunt materiales causę, quia ex illis nihil coalescit; sunt enim simpliciter causæ externæ, effectusque eorum externi, at sic in materia non est. Præterea non sunt causæ formales, quia rem nullam definiunt, formant, distinguunt. Postremò non sunt causæ finales, quia omne destinatum ad aliquem finem intentum, est gratiâ illius finis: sed effectus temerarij & fortuiti (quatenus sunt tales) non intenduntur (eueniunt enim præter intentum) igitur casus & fortuna non sunt causæ finales, sequitur ergo ad efficientem causam solùm reduci. Ad efficientem dico, quia sunt causæ extrinsecus mouentes, & agẽtes aliquid, nõ vt materia, non vt forma, non vt finis, sed vt principia motus, eademque nõ interna sed externa, quæ etiam non per se vniuocè, sed per accidens analogicè causæ definiuntur esse. Cæterũ duo hîc scrupuli eximendi sunt quorum primus est, quomodo fortuiti effectus non destinentur

Quæst. 1.

Fortuna & casus reducuntur ad causam efficientem.

Fortuiti effectus ordinari sunt ad finem respectu dei.

 ad

ad finem, cùm omnia præter Deum finem habeant. Alter, quis vsus sit eorum effectuum, si ad nullum finem referantur, cùm in fine vsus rerum singularum cernatur. Ad primum respondeo, respectu Dei tales effectus certos esse & ordinatos ad finem; (nihil enim est respectu Dei fortuitum, nihil incertum, contingens nihil) at respectu secundarum causarum propinquè & particulariter agentiũ propter finem, quibus præter intentionem animi aut inclinationem naturæ, istiusmodi contingunt, non est omnino finis ad quem destinantur. Ad alterum respondeo, quòd postquam effectus fortuiti sint producti, tum non est absurdum dicere quòd ordinentur ad finem, bonum & vsum; vt postquam thesaurus sit inventus, potest destinari ad sustentationem vitæ. Sed hactenus de casu & fortuna, nunc de eorum opposito, nempe de fato pauca adiungam.

Quæst. 2. Quæstio est an sit? in qua quæstione discutiendâ quid sit & quæ illius conditiones breviter docebo. Quanquam hæc quæstio insinuari videatur potius ab Aristotele in præcedentibus capitibus, vbi divisionem rerum varijs modis factarum tradit, oportuniùs tamen perspicuitatis causâ hoc loco tractatur, quia plenâ fortunæ & casus cognitione iam habitâ, necessitatis & fati (quæ quodammodo illis opponuntur) accuratior habeatur cognitio. Quippe vt est populariter dictum, opposita iuxta se posita magis elucescunt. Sum tamen equidem totus hîc anceps, an omnino quid dicam, an silentio rem tantam transiliam. Sed quoniam Aristoteles in divisione effectuum alios rarò casu & fortunâ, alios semper & immutabili necessitate fieri docuerit: coactus sum insinuatione hac necessitatis & fati, pauca de vtroque, ex philosophiæ oraculis humanis dicere. Relinquo hîc poetarum fictiones de fato & Parcis nentibus aut abscindentibus fila humanæ vitæ; relinquo etiam Stoicorum nimis strictum iudicium de fato, quod omnem libertatem naturæ aut voluntatis in agendo sustulit. Relinquo inquam hæc commenta hominum; quamuis in istis bene intellectis, discussis & applicatis ingenium & vsum spectare liceat. Omissis verbis quidam aut nimis ignavi aut nimis dissoluti fatum, omnemque necessitatem à rerum natura sustulerunt; somniantes omnia temerè aut casu fieri. Sed isti suæ ignorantiæ tenebris sepulti sunt, & fatum iam sentiunt quod negarunt. Alij istis infesti ita fati legibus omnia astrinxerũt, vt omnem naturæ & libertatis voluntatem tollerent. Isti enim definierunt fatum inevitabile seriem & veluti serpentinam catenam rerum omnium, tum humanarum

Fatum opponitur fortunæ

Cic. lib. 3. de Nat. Deo Senec. Epist. 77.

Opiniones de Fato. 1.

2

narũ tũ divinarũ, naturas, vires, proprietates, cõvoluisi (vt ita loquar)
& inexplicabili amplexu suo implicantem. Sed isti Aristarchi, &
censores rerum vinculis suæ catenæ stricti & oppressi perierunt. Alij
deinceps mediam quasi viam tenentes, fatum, ordinem, & provi- 3
dentiam primæ causæ, respectu specierum in quovis genere, non re-
spectu rerum singularum, definierunt. At isti quoque opinione falsa
decepti, non aliter ac fumi evanuerunt. Alij denique oppidò quæ- 4
rentes & mordicus serioque tenentes veritatem, sic fatum admit-
tunt, vt neque rerum contingentium, neque humanarum actio-
num delectum, neque naturæ motum & ordinem, neque divi-
narum causarum influentiam, & impulsum, neque Dei primæque
causæ potentiam, providentiam, aut præscientiam negent: do-
centes minimè convenire secundum philosophos, vt fatum verè
definitum impediat, aut de medio tollat modum agendi in generibus
singulorum, aut in singulis generum (vt aiunt) imo fatum philo- Omnis causa agit liberè.
sophicum in nullis causis stadium currendi impedit, in nullis mo- Aut Naturaliter.
dum agendi tollit. Omnes enim causæ aut agunt ex libertate, aut Fortuitò. Necessariò.
ex naturæ impulsu, aut fortuitò & casu, aut ex se & necessitatis mo-
tu. Sed hæc præclara agendi varietas ad ornatum totius vniversi
plurimùm conducit. Absurdum ergo est talem causam addere, quæ
hanc varietatem, ordinem & decorum è rerum naturâ tollat. Nam
quid hoc aliud est, quàm excellentem ornatum syderum à cœlo,
multiplices formas à mundo, varias voces à concentu musico, per-
sonarum multitudinem à theatro publico civitatis tollere? Imo e-
tiam hoc addo, quod hoc nihil aliud sit quàm divinæ maiestati plu-
rimum derogare, quæ vniversa & singula, maximâ varietate vesti-
vit & decoravit, legesque sanxit, vt alia liberè, alia contingen-
ter, alia secundum naturæ motum, alia necessariò & secundum
fatalem cursum, omnia denique, & singula ad primi motoris nu-
tum agant. Et sic quidem agere est ad primi motoris gloriam & ho-
norem agere. Ratio est, quia sic omnia numero, pondere, or-
dine & mensura disposuit, iussitque vt in perpetuum singula in suâ
specie eundem ordinem & legem naturæ inditæ observarent, nisi
ipse author primusque motor ex infinita potentia commutaret. Hæc
dico ne ignorantes, aut inconsiderati, existiment me statim omnes
alias causas motusque rerum tollere, cùm fatalem necessitatem in
causarum numerum & catalogum intriverim, quasi fieri non pos-
sit vt diverso respectu eadem res & necessario & contingenter fiat.
Ex his iam positis facile elicitur necessaria definitio fati, nempe vt sit Fati definitio.
immobilis, et immutabilis inhærẽs rebus mobilibus dispositio, per q̃ divina pro-

 videntia

videntia suis quæque nectit ordinibus; Breviùs autem sic. *Fatum est ordo causarum secundarum divinam providentiam necessario exequentium*. Meliùs accuratiusque priorem intelligeres definitionem, si mecum consideres, quid inter fatum & divinam providentiam discriminis à philosophis ponatur. Vt verò hoc intelligas, attende, quòd causarum dispositio, seu ordinatio, considerari possit bifariam, vno modo prout in Deo est, & sic divina providentia dicitur, definiturque ratio ordinis in divina æternaque mente subsistens. Alio modo prout est in causis secundis, positis, directis, dispositisque à Deo ad effecta producenda; & sic fatum esse definitur, quod fatum ordo seu dispositio immobilis dicitur respectu primæ causæ, seu motoris, (id est Dei) cuius decretum immobile & immutabile habetur: non autem respectu causarum secundarum, rerumque ab illis effectarum quæ quidem mobiles dicuntur esse, quia in se spectatæ mutationi sunt obnoxiæ & in hanc vel illam partem cadere quidem possunt. Nihil enim est in essentia sua simpliciter immutabile, nisi solus Deus, qui, vt docet Philosophus, mutare potest omnia, ipse verò mutari non potest: cum totus substantia sit, omnique affectione & accidente careat. Quod additur in definitione, hunc ordinem seu dispositionem nectere causas, effectaque, intelligitur respectu Dei, qui omnia, quæ facienda statuit, illius interventu reipsa perficit. O admirabilem potentiam Dei, quæ sapienter & suauiter omnia ordinibus suis disponis, & vniversa cum singulis, summa cum infimis, æterna cum caducis, simplicia cum mixtis, mobilia cum immotis, calida cum frigidis, sicca cum humidis (quid moror?) divina cum humanis perpetua lege & fatali catena providentiæ tuæ devincta ad teipsam trahis, solum autem hominem relinquis libertati suæ, qui allectus, vocatus, impulsus, non vult venire! sed quo rapior? Agnosco vim fati his dictis meis, liber sum & tamen loquor coactus.

Providentia & Fatum quî differant.

Causarum ordinatio dupliciter consideratur.

Deus solus simpliciter immutabilis.

Iuvenal. saty. 7

Sydus & occulti miranda potentia fati.

Prima causa primum movet mentem, mens cordis affectum, cordis affectus linguam soluit, lingua soluta calamum hæc verba docuit. O hominem ingratum animal! cur negas fatum, cur divinam providentiam negas, imò cur ipsu Deu negas? Omnia fato inhærenti & influenti divinæ potentiæ cedunt & obsequuntur. O miserum animal cur vtriq; resistis? cur reluctaris? Sed redeo ad fatum quod est ordo seriesque causarum, cum causa causam ex sese ordine præscripto à prima causa gignit: vt videre licet in primo mobili, quod divina lege per-

petuò circum terram movetur; ipsum deinde orbes inferiores rapit, hoc motu subinde astra circũvecta, elementorum qualitates mutant, elementa deniq; naturæ vi in vnum coacta, corpora mixta gignunt rerumq; omnium caducarum varietatem, & alterationem in hoc inferiori mundi globulo efficiunt. Quid multis? Hoc fatum necessitatem habet, quæ necessitas est modus agendi ordinatus in rebus; Sic cœlum perpetuò circumvoluitur, sic astra in inferiora suas vires imprimunt; sic elementa in se invicem commutantur & transeunt; sic animata quæq; in suo genere sibi similia & cognata generant, sic inanimata proprium motum immutabiliter observant. Nõ ero multus: sic sol non potest non lucere, sic ignis non potest non vrere, sic aqua non potest non humectare; sed attende, hæc necessitas non est tam simplex, tam absoluta, tam immutabilis, quin primæ causæ nutu alterari possit. Nam (sacrâ philosophiâ testante) Sol stetit in medio cœli per integrum diem Iosuâ pugnante: retrogressus est quindecim gradus ægrotante Ezechiâ, dens leonis non laniavit Danielem; flamma ignis servorum Dei in fornace non consumpsit vestes. Infinita sunt exempla, quibus lapides sine sensu excitentur, vt credant Deum esse; quem tamen esse si concedat homo, in illum tamen non credit: vitâ non exprimit, quod linguâ profitetur. Concludam; fatum est (vt vides) connexio secundarum causarum prævisa à Deo, secundum quam Deus sinit res ipsas evenire.

Hinc oritur dubitatio, *Vtrum scientia & præscientia Dei imponat necessitatem rebus?* Vt verbo respondeam, dico non imponere: nisi hoc modo intelligas, vt res naturales illum motum, & ordinem necessario sequantur & observent, quem ipse in primâ creatione præscripsit Deus. Nã sic vult vt sponte, contingenter, fortuitò, naturaliter aut alio quovis modo agentia necessariò agãt. Si verò de humanis actionibus tantum hic dubites, respondeo hominem relictum esse libertati suæ. Nã vt invitus nemo fit fœlix: ita coactus nemo fit miser. Præscientia ergo Dei non imponit illius actionibus fatalẽ necessitatem (vt Stoici somniârunt:) huius rei quidã hanc rationem reddunt, quia illum in creatione liberum principium suarum actionum naturaliter effinxit; deditque voluntatem vt bonum vel malum, virtutem vel vitium, vitam vel mortem, salutem vel perniciem, libertatem vel servitutem; Gehennam vel cœlum; & perennem gloriam eligat: ita tamen vt bonum, virtus, vita, salus, libertas, cœlũ, à Deo eidem concedantur, proprijsq; viribus ab illo nõ acquirantur. Nam vt sol effundere lumen dicitur in aërem, qui

Fati qualis necessitas.

Hæc est mutatio à Deo.
Ioshu 10.12.
2.Reg.20.11.
Dan.6.22.
Dan.3.25.

Præscientia Dei non imponit necessitatem rebus.

natura

naturâ suâ capax est luminis: ita Deus effundere salutem dicitur in hominem qui naturâ suâ capax est salutis. Et vt aër est quidem aptus ad lumen vel tenebras, magis tamen & vi sua tenebricosum corpus existit, quòd sine splendore solis illustrari non potest: ita homo est quidem aptus tum ad virtutem tum ad vitium, magis tamen ex lapsu propensus ad perniciem, corrigi non potest sine cœlesti lumine, quo quisque in hunc mundum veniens illustratur. Vt verum sit illud quod propheta habet. Salus tua ex me, perditio tua ex te (ô Israel.) Sed attende, non est vt hinc colligas vllam necessitatem huius vel illius effectus ex præscientiâ Dei. Nam hoc vel illud non facit homo, quia præscivit Deus; sed quia hoc vel illud facturus est homo, idcircò præscivit Deus. Non est ergo ex præscientia Dei necessitas rebus imposita: ex providentiâ autem est dispositio nec non necessitas; necessitas inquam, sed quæ necessitas? necessitas, vt res agant suo ordine, vt ipsa divinitus disposuit ad conservationem sui: non vt agant extra hunc ordinem ad perniciem suam, quam nunquam præscripsit Deus, tametsi permiserit aliquando. Est enim Deus author vitę, non mortis; conservationis, non interitus; virtutis non sceleris. Quippe illius nihil aliud est, quam salus, scelus tuum est ô homo, si perniciosè vivas. Ne dicas ergo stultè, ne dicas impiè, Deus præscivit hoc futurum, ideoque non possum aliter ac perniciosè vivere, non possum non perire. Erras blaspheme, malicia tua peperit peccatum, non præscientia Dei: is enim semper ambabus (vt aiunt) manibus tibi offert salutem. O Hierusalem Hierusalem quoties volui te congregare, vt gallina pullos suos? sed noluisti. Cave ne oblatæ salutis præmium perdas, & recusatæ pœnam audias & sentias. Cave (inquam) ne vrgeas sæpius patientiam Dei, nam leo conculcatus furit. Iterum tibi dico ac iterum hoc ipsum inculco, perniciem tuam ex te esse non à Deo. Nemo enim nisi qui sponte malè vixerit, in Orcum à Deo mittitur, at si mittatur, Gehennam meritus: hoc tamen novi quòd Deus sit semper misericors, semperq; iustus, qui diligit electos sine causâ, & odit reprobos sine culpa. Quid plura de fato, de necessitate, de providentia, & divina præscientia dicam? Philosophorum est causas secundas quærere, attingere divinas, primasq; oraculis veritatis, ipsisq; theologis, luminibus Ecclesiæ discutiendas relinquere: Quibus in hac re vt in omnibus aliis de (quibus scribo) libentissimè subscribo. Non equidem sine lucernâ scripsi, quæ scripsi: at homo sum, & errare possum. Censuræ igitur Ecclesiæ scripta aut mutanda, aut corrigenda, aut delenda committo & commendo mea.

Deus non est author mali.

Salus à Deo tantum.

Mat. 23. 37.

Deus diligit electos sine causa: & odit reprobos sine culpa.

Distinctio

Distinctio vtriusq; quæstionis in vna tabula.

Vtrum { *Casus & fortuna ad causam efficientem reducantur?*
Sit fatum idemq; imponens necessitatem rebus?

Quoniam oppositorum eadem est ratio quoad doctrinam; fortunā, & fatum (quæ sunt opposita) in vna tabula veluti in vno speculo coniungimus, cōtuenda sunt ergo fortuna & fatum opposita.

1 Origine, quia fortunæ effectrix est ignorantia humana, effectrix autem fati divina providentia.
2 Effectis, quia fortunæ effecta sunt contingentia, fati effecta sunt necessaria.
3 Ordine, quia fortuna agit modo incerto, fatum autē seu providentia ordine certissimo.
4 Tempore, quia fortunæ effectus contingunt rarò, fati autem effectus semper, cùm fatum sit connexio *secundarum causarum, semper agentium & exequentium voluntatem primi motoris.*
5 Subiecto, quia fortunæ subiectum restringitur solùm ad agentia cùm ratione: fati autem subiectum omnia naturæ effecta, causas, & principia continet.
6 Definitione, quia est fortuna *causa per accidens*, *fatum causa per se.*
7 Relatione, quia fortuna ad aliam causam priorem (vt antea probatur) reducitur: fatum autem, (vt pro divina providentia sumitur) ad priorem causam seipsâ reduci non potest.
8 Perfectione, quia fortuna est cæca, inconstans, imperfecta; fatum autem est causa omnium perfectissima, siue in Deo consideretur vt *providentia*, siue in natura vt *causarum connexio.*
9 Vsu, quia fortunæ vsus exiguus aut nullus est: fati autem eximius & singularis; nempe vt sciamus vnam causam causarum esse, quæ ipsam naturam, principiaque naturæ regit, dirigit, disponit, imperio, nutu, ordine, ad suum esse, bene esse & conservari (vt aiunt.)

Argumenta in primam quæstionem. Vtrum fortuna & casus ad efficientem causam reducantur?

Opp. *Fortuna anteà definitur esse anima agens cùm ratione, casus verò forma sine ratione; reducuntur ergo potius ad formalem causam quàm ad efficientem. Antecedens patet, tum ex definitionibus vtriusq;, quas attulerus; tum ex textu Arist. in hoc capite, vbi dicit fortunā & animam realiter esse idem; ratio tenet quoniam anima & forma, formalia principia sunt rerum in quibus insunt.*

Resp. *Anima & forma, formalia sunt rerum principia quas definiunt; efficientia autem actionum quas res ipsæ ab illis formatæ pariunt. Verbi gratia. Anima est forma hominis, sed efficiens causa risus. Fortuna non ad animam formam, respectu constitutionis, sed ad animam efficientem, respectu actionis & effectus, quæ præter intentionem fiunt, reducitur; et sic casus ad formā.* Fortuna quomodo reducitur ad animā.

Opp.

Opp. *Fortuna & casus videntur magis reduci ad materialem causam quàm ad efficientem ob duas causas, tum quia sunt causæ infinitæ (vt in textu docet philosophus) vt ipsa materia, tum quia monstra sunt à casu, quæ potius ex defectu, aut excessu, aut ex malâ dispositione materiæ fiunt, quàm ab efficiente causa, quæ ordine naturæ agit.*

Fortuna & casus qui causæ indeterminatæ.

Resp. *Etsi materia, fortuna & casus dicantur causæ infinitæ, confusæ, indeterminatæ, non tamen fortuna & casus reducuntur ad materiam. Quia licet fortuna & casus sint causæ indefinitæ, & indeterminatæ, respectu effectus non intentis, sunt tamen causæ definitæ respectu effectus intenti: Ad alteram partem argumenti respondeo, excessum, defectum, aut dispositionem materiæ non esse causam monstrorum, nisi sine qua non, sed subesse aliam actiuam quæ ex hac abundantiâ, defectione, malâue dispositione monstra & portenta efficit, ad eam ergo potius causam effectricem & motricem quàm ad immobilem materiam, fortuna & casus reducuntur.*

Opp. *Idem dicitur casus & natura in textu, sed natura dicitur solum de materiâ & formâ; ergo si idem sit casus ac natura, necessariò reducetur ad materiam aut formam potius quàm ad efficientem causam.*

Casus & natura quomodo conueniunt & differunt.

Resp. *Casus & natura idem sunt re subiectâ, non autem respectu actionis aut effectus, vt supra de animâ & formâ edocui: quæ (vt illic demonstraui) respectu rerum à se definitarum formalia principia, respectu autem actionum & effectuum à se non intentorum, fortuna & casus nominantur.*

Opp. *Si casus & fortuna sint efficientes causæ, aut destinantur ad aliquem effectum vel non; si destinentur, tum nō sunt casus & fortuna, quæ causæ definiuntur indefinitæ & ad nullum effectum destinatæ. Si verò non determinentur ad effectum, tum nihil producunt, quoniam productio determinatum effectum arguit.*

Resp. *Casus & fortuna sunt quidem (vt supra docui) causæ indeterminatæ respectu non intenti finis: at partim respectu actionis intentæ, partim respectu aliarum causarum concurrentium causæ determinatæ ad hunc vel illum effectum, aut finem dicuntur; verbi gratiâ, inuentio thesauri, quando quis fodit terram, prouenit partim ex effossione terræ, partim ex eò quòd alius ibidem suum sepeliuit idôlum.*

Opp. *Omnes causæ & effecta, deum causam finalem habent; ergo casus & fortuna ad Deum vt ad finem reducuntur. Antecedens probatur; quia deus est, vnde omnia suum esse quoad naturam, & bene esse quoad finem habent.*

Fortuitum nihil respectu dei.

Resp. *Si Deum, prouidentiã, aut fatum respicias, fortunæ & casus omnesque fortuiti & casuales effectus deum finem habent. Sed attende, respectu dei & diuinæ prouidentiæ, contingentia hæc non dicuntur, quia nihil contingit Deo omninò, qui videt, regit & disponit omnia: sed (vt supra demonstratum est)*

est, dicuntur fortuita, respectu causarum secundarum agentium suo ordine, virtute, proprietate, quibus nonnunquam præter intentum finem aliquid contingit: & sic quamvis finis causâ agant, finem tamen non consequuntur.

Argumenta in secundam quæstionem. Vtrum sit fatum idemq; imponens necessitatem rebus?

Opp. Temerè & inconsideratè condemnas illos, qui fatum negârunt esse: nam D. Augustinus, Ambrosius, Gregorius, aliiq; sanctissimi patres negant: imò illos fatuos existimant, qui aliquid esse definierunt. August. lib. 5. de civi. Dei. cap. 9.

Resp. Sanctorum patrum authoritas fatum damnat, si sumatur pro necessitate inevitabili illâ, quæ rerum contingentiam & actionum humanarum libertatem tollit: non autem reijcit illam connexionem et ordinem secundarum causarum exequentium voluntatem Dei. Hæc enim rectissimè stare potest, ut ipsa contingentia necessaria, si divinam providentiam, cui nihil est contingens: non necessaria, si ipsorum existentiam spectes. Sic enim disponit Deus, ut alia contingenter, alia necessariò agant: non quòd quicquam sit contingens respectu Dei, sed quòd is talem naturam permultis indiderit, ut si proprio impulsu agant, contingenter agere propriè dicantur. Fatum quale damnatum à sãct. patribus.

Opp. Contraria in vna definitione contineri non debent: sed sunt contraria in definitione fati, ergo definitio fati non rectè assignatur. Maior est Aristot. 6. Top. Minor probatur, quia fatum dicitur ordo immobilis rebus mobilibus inhærens; at quî fieri possit ut immobile mobili inhæreat adhuc non video.

Resp. Contraria in definitione nulla inesse debent si ad idem referantur, sed ad diversa relata inesse possunt. Sic fatum dicitur immobilis ordo respectu Dei, mutabile tamen respectu rerum, quæ comparatione factâ ad Deum mobilem mutabilemq; naturam habent. Nam quamvis cœlum, anima, intelligentia, spiritus, aliaq; ferè infinita non mutentur, si tamen cùm primâ causâ, summâ, & divinissimâ substantia conferantur, nævos & nenias mutabilis naturæ in illis videas; vtpotè quæ stabilitatem, constantiam, & æternitatem soli Deo acceptam ferant. Contraria qui possunt esse eadem difinitione. Nævi neniæq; naturæ.

Opp. Aristoteles nullam hîc fati mentionem facit; cur ergo moves quæstionem?

Resp. Implicitè (vt aiunt) eiusdem hîc mentionem facit, cùm in divisione effectorum alia contingenter, alia simpliciter necessariò, alia medio quodam modo evenire demonstret. Alibi autem in multis suorum operum partibus apertè fatum nominat & definit, hîc tamen oportunè tractatur, ut ex fortunæ tractatione, tanta rei plenior limatiorq; habeatur cognitio.

Opp. Fatum in Deo providentia est, in causis autem necessitas eandem

providentiam

providentiam exequendi, sed in causis non est agendi necessitas, ergo in causis non est fatum. Assumptio probatur, quia necessitas impulsum arguit in causis, quo violenter & coactè agant: at omnes causæ (teste philosopho) naturaliter, & quasi sponte suum officium agunt, nam naturali instinctu id appetunt agere quòd agunt.

Imperium primæ causæ in secundas.

Resp. *Necessitas (vt ita dicam) libera in causis secundis est, non vt resistant imperio primæ causæ; sed quoniam eam naturam, proprietatem, & dispositionem naturaliter inditam habent, vt veluti libenter & sine impulsu imperanti obtemperent. Imperium enim primæ causæ in secundas non est tyrannicum, sed civile; non ad perniciem rerum, sed ad conservationem; non per impetum & impulsum, sed per æternam legem, in quâ observandâ necessitas & libertas rectè constare possunt.*

Opp. *Conceditur à philosopho quòd omnia absolutè & simpliciter dependeant à prima causa, sequitur ergo quòd omnia absolutè & simpliciter agant ex impulsu illius causæ: Deus enim omni actioni præest. Falsò igitur hoc loco defẽdis libertatem, et ridiculè liberam necessitatem ac libertatẽ necessariã infers.*

Necessaria libertas, & libera necessitas possunt simul constare. Metaphys. l. 12. & lib. de Mundo.

Resp. *Absolutè & simpliciter dependere à Deo, quoad esse, & bene esse rerum, non arguit omnem libertatem tolli à rebus; cùm rebus quibusdam eam naturã dederit, vt liberè & tamen necessariò suũ officium præstent. Doceat te Philosophus hoc vnum, quòd sint quidam spiritus quas intelligentias vocat, assistentes orbibus cœlestibus, qui liberè intuentes maiestatem primi motoris, movent, vertuntq; suas sphæras sine omni defatigatione in sempiternũ. Est enim Deus (vt ait Philosophus) rector chori, quo primum movente, omnia suo ordine mouentur, non coactè & tamen necessariò. Vt ergo boni viri iustorũ principum legibus obtemperant necessariò & tamen libere: ita legibus æterni regis regum, res omnes obsequuntur & liberè & necessariò, quia tali causæ, regi & motori servire vera libertas dicitur. Non est ergo absurdũ aut ridiculũ (vt ais) liberã necessitatẽ & necessariam libertatem ponere.*

Opp. *Libertas arguit aliquid fieri sine Deo, sed nihil fit sine Deo, ergo non est libertas omnino. Maior constat, quia libertatis comes indivisa est electio agendi vel non; minor probatur, quia Deus omni actioni præest.*

Nihil fit sine Deo.

Resp. *Libertas non arguit aliquid fieri sine Deo, cum Deus libertatem dederit; & certè nihil fit sine Deo vel movente in bonis, vel permittente in malis: malum autem ipse non facit, nec est author aut motor mali.*

Opp. *Vt Sol est causa fœtoris in sterquilinio, ita Deus est causa peccati in pernicioso homine, ergo est causa mali quod negas.*

Deus non est author vel motor alicuius mali.

Resp. *Sterquilinium est causa fœtoris non Sol; fœtor enim non solis effectus, sed putridæ materiæ, quæ malè radijs solis calefacta olet: ita Deus non est author peccati in scelerato homine, sed corruptio illius voluntatis quæ nõ coacta sed liberè eligit malum.*

Opp.

Opp. *Si non sit fatalis necessitas peccandi, et si Deus non sit author peccati, non videtur Deus infinitus, & omnipotens, vt in 7. Physic. docet Philosophus: sed hoc est impium cogitare; ergo est fatalis necessitas ex providentia divina peccandi, & est Deus ipse author peccati.*

Resp. *Blasphemiã tuã patienter non audio, si (inquis) non sit fatalis necessitas peccandi, Deusq́; non sit author peccati, Deus omni actioni non praeest; & non est omnipotẽs. Audi pessime; est fatũ (de quo loquimur) ordo; & fatalis necessitas non est sine ordine: at peccatum est ordinis obliquitas, extra dispositionẽ divinae providentiae. Praeterea infinitas & omnipotentia Dei in essentia, ordine, & cõservatione rerũ cernitur, nõ in pernicie ad quã peccatũ tendit. Permittit tamen Deus aliquando obliquitatẽ ordinis, permittit peccatũ, non autẽ omnino cogit ad peccandum. Fatũ enim in Deo consideratum, est providentia, quae est ratio ordinis non obliquitatis; absit, absit ergo vt dicamus fato aut fatali necessitate nos ad peccandum à Deo incitari; Deus enim est omnipotens in bonis quae sunt, non in malis quae privationes bonorum definiuntur esse.*

Peccatum est ordinis obliquitas.

CAP. 7.

Quid & quatuplex sit causa? & Quo sensu omnis causa nobilior suo effectu dicatur?

VM generatim satis de causis egerit Philosophus, nunc speciatim de numero & naturâ illarum disputat. Rationes, cur tam multus sit in demonstratione causarum,
sunt, quoniam illae quidem cognitu habentur 1
tur omnium difficillimae, & quoniam ex il- 2
lis res omnes naturales constant & quoni- 3
am Philosophus haberi non debet sine cog- 4
nitione earum, & denique quoniam in illis cognitis vera sapientia inest, quae honorem & admirationem philosophis sapientiae studiosis maximam secum apportat. Textus Aristotelis nõ est intellectu difficilis hoc loco; Quatuor (inquit) sunt causarum genera, quae ex quadruplici quaestione cõstant; scilicet ex quo, per quod, vnde, & quorsum seu propter quid. Ex quo, materiam; per quod, formam; vnde, efficientem causam; quorsum seu propter quid, finalẽ docet. Hęc omnia exemplis docet Philosophus, vt si quęratur cur Thebani Phocẽsibus bellũ intulerunt? respondetur, quoniã Phocenses spoliârunt templum Apollinis. Hic belli efficiens tangi-

Cur adeo multus in demonstratione causarũ Arist.

Causarũ genera quatuor.

tur nempe spoliatio templi; si respondeatur bellum fuisse gestum propter imperium, finis innuitur. Si quæratur cur lectus computrescat, & reddatur ratio, quia ex ligno constat, insinuatur materia: si quęratur cur linea sit recta, & dicatur, quia medium habet non discrepans ab extremis, assignatur forma. Sed quid in istis populariter notis, & à me superius satis notatis hæreo?

An omnium causarum cognitio ad philosophum pertineat? Philosophus sumitur dupliciter.

Sequitur in textu dubitatio, *Vtrum omnium causarum scientia ad philosophum pertineat?* Si generatim nomen philosophi consideretur, omnium causarum indago tractatioque ad illum spectat, si verò speciatim pro physico & naturali doctore sumatur, tum eas solum causas tractat, quæ principium motus & quietis respiciant. Hoc manifestum reddit ex distinctione scientiarum, quarum aliæ (vt ait) res penitus à motu alienas contemplantur, vt Metaphysicę: aliæ res motui subiectas, non tamen interituras vt Mathematicę; aliæ denique res motus participes & caducas vt physicę, de quibus propriè naturalis philosophus disputat. Res verò tales omnes & singulę ex aliquo nascuntur principio, quod materia; perficiuntur per aliud quod forma; sortiuntur motum ab alio, quod efficiens causa; ad aliud referuntur, aut propter aliud fiunt, quod finis dicitur. Hinc liquidò constat, philosophum rectè non dici, qui in istis generibus causarum accuratissimè peruestigandis non versatur. Quod sequitur in textu de ordine & dignitate causarum, verbo sic breuiter exponi potest.

Causa dicitur quadrupliciter.

Materia est prima causa, si generationem & subiectum; forma est prima, si dignitatem & internam perfectionem; efficiens est prima, si operis aut operantis motum & executionem; finis est prima, si propositum & intentionem spectes.

Finalis causa dignissima.

Sed attende; quòd fini maximus debeatur principatus & honor, nam materia formæ expers rudis est, forma si desit efficiens iacet sepulta; efficiens causa nisi finis cupiditate moueatur manet otiosa.

Fortuna & finis sæpe idem

Postremum quod in textu agitur, est causarum comparatio, ex qua Philosophus ostendit, quomodo causæ in causas transeant, vt vna eademque diuersis nominibus insigniatur; sic forma & finis sępe idem dicuntur, forma enim omnis ferè actionis proximus finis est; sic natura naturalium, anima animalium, forma, finis & efficiens 2. lib. de anima à philosopho nominatur. Verùm ne erres, hîc finem proximum, non remotum intelligas. Et hæc de textu.

Causa sumitur tripliciter.

Quæstio est, *Quid & quotuplex sit causa, & quo sensu omnis causa nobilior suo effectu dicatur?* Ne sim molestus verbis, rem toties inculcatam breuissimè attingam. Causæ nomen fusè, strictè, & medio quodam modo sumitur. Fusè, & sic definitur ens positiuum, aut priuati-

um cuius vi vtcunq; elicitur effectus. Hoc modo nomẽ causæ se extendit ad res & intentiones; ad causas per se ponentes aliquid, & ad causas per accidens; quales sunt fortuna, casus, privatio, aliæque vmbræ causarum, quæ causæ *sine quibus non* à philosophis nuncupantur. Strictè hoc nomen causæ sũptum definitur, vt sit actus, ordo, vel relatio efficientis solùm, & sic causam agentem solam cõplectitur. Medio deniq; modo hoc nomen acceptum definitur, id quod reddimus, cùm propter quid res queq; ita se habeat, inquiratur: magis propriè, sic; causa est ꝙ tribuit esse rei: vel (si placet) hoc modo; causa est ad quam aliud ordine naturali sequitur. Actum non agam, omitto definitionem; divisionem hoc loco traditam à re mobili subiecta causis sic probo. Ens mobile (vt aiunt) est subiectum physices, sed ens mobile necessariò habet materiã, quia est mobile in potentia ad formã; similiter habet formam, quia illius motus est ad ipsam formam; habet etiam causam efficientem, quia motus est actus mobilis à movente; postremò habet finem, quia in eo & movens & mobile perfectionem inueniunt. Reliquas rationes demonstrandi hunc numerum causarum taceo, teque (studiose lector) ad alia loca in quibus vberiùs tractatę sunt, refero. Internæ duæ sunt, materia & forma: externæ quoq; duæ efficiens & finis. Aliæ quæ sunt, aut sunt fucatæ, aut ad has reductæ, aut planè nullæ.

Causarum duæ internæ externæ duæ.

Vt de hâc definitione, & divisione causarum: ita de comparatione earũ cũ suis effectis Laconicâ brevitate vsus dicã. Causa igitur cõsiderari potest duob⁹ modis, vel in causãdo (vt aiũt) esseq; alijs tribuendo; vel in proprio subsistendi modo. Si priori ratione consideretur, est quidem omnis causa nobilior suo effectu. Ratio est, quoniam nobilius est dare & tribuere aliquid, quã accipere; sed omnes causæ dãt tribuũtq; aliquid: ergo omnis causa hoc modo accepta est nobilior effectu. Posteriore verò ratione, si cõparentur causę cũ effectis, ordine, dignitate, perfectione, sæpissimè vincuntur ab illis. Sic materia ignobilior est formâ compositoq;, quorum vtriusq; est causa, vt superiùs constat. Sed hic suboritur ingeniosa quæstio, *Vtrum forma sit ignobilior composito?* Ignobiliorem esse defendo, quam opinionẽ tribus argumentis confirmo. Primum erit ab intentione naturæ, quæ semper ad totum fertur; alterum à perfectione totius, quod partes continet, & aliquid amplius in essẽtia suâ; tertiũ ab authoritate Philosophi, qui docet totũ suis partibus perfectius & absolutius esse; cui sententiæ annectit rationẽ, quia totũ est quiddã cõpletũ & per se subsistit, cui p se actiones & proprietates attribuũtur, quę partibus attribui & assignari nõ possũt. Hinc perspicuũ est, quòd licèt omnis forma sit nobilior

Causa dupliciter consideratur.

Causa omnis quî nobilior effectu.

Forma est ignobilior composito.

bilior effectu, quoad modum causandi (vt aiunt) quoad modum subsistendi tamen effectus nonnunquam nobilior perfectiorq; suâ causâ esse potest. Cæterùm si relictâ comparatione causarum cum effectis, accedas ad comparationem causarum cum causis inter se; certum est formā nobiliorē esse materiâ, & finē omnes causas perfectione & dignitate superare. Nam si materia ad formā comparetur nihil

Forma dignior est materiâ.

est; quippe forma quiddam divinum est, materia quasi fæx & hypostasis naturæ; forma est actus, materia pura potentia; forma perfectio rei, materia propè nihil (vt Aristoteles fatetur.) At de finalis causę ex-

Finis perfectio reliquarū causarū omnium.

cellentiâ quid dicam? Satis est si dicam esse perfectionem omnium reliquarum causarum. Nam quorsum materia si non sit forma? quomodo accedit forma, si efficiens consopitam materiam ad eam appetendā non excitet? Quorsum hæc omnia, si non sit finis ad quē referantur singula? Hinc incipit operari natura, huc tendit in opere, hîc desinit in operando, in hoc portu quiescit, perficitur, & conservatur; est ergo finis causa omnium nobilissima.

Quid restat? vnum, vt pari brevitate hîc doceam, quid sibi velit Aristoteles in textu, cùm dicat *esse aliquod movens immobile*. Ambagibus

Deus movens immobile.

relictis, Deum intelligit, qui movet omnia, ipse autem moveri non potest. Quòd Deum intelligat, ex distinctione traditâ triplicis scientiæ evidenter apparet. Vna inquit scientia (nempe Metaphysica) de re movente immobili; altera de re mobili sed non interiturâ, vt Mathematica; alia de re mobili ortus interitusq; participe, vt naturalis philosophia tractat. Et quæ res (obsecro) movet, ipsaq; nō movetur, præter solum Deum? Sed si plura de hac re legere desideres, refero te ad Collegium Conimbricense, in quo multa oracula & mysteria primæ philosophiæ, ex occasione horum verborum (vt opinor) reserata videas. Verbi causâ, *Vtrum Deus cum secundis causis ad omnem actionē & effectum cōcurrat?* & *si concurrat, Quomodo cum illis operetur? an mediatè vel immediatè?* Iterum, *An præeunte motione, causas secundas ad agendum excitet? An illius actio ad causæ secundæ actionē determinetur?* Hæc & similia plurima ab illis subtiliter, copiosè, & accuratè demonstrata omitto, vel quoniam (vt hîc ait Aristoteles) eorū tractatio potiùs ad Metaphysicum quàm Physicum pertinet, vel quoniam ab eodem Collegio vberiùs & limatiùs tractantur, quàm hæc epitome philosophiæ feret; vel deniq; quoniam decretum initio est, & in duobus postremis libris Physic. & etiam in libris Metaphysic. (si Deus mihi vitā indulserit) plura de Deo, vt est primus motor & causa agere. Nūc obiter cum Aristotele demonstro, vanissimā esse illorū opinionē, qui potiùs quàm velint Philosophum per movens immobile Deū intelligere,

gere, cœlũ intelligũt; q (vt aiunt) movet alia corpora inferiora, sed ab alio corpore inferiore moveri non potest. Cæterùm quàm ridiculum hoc sit, & quàm absurdum, cùm cœlum sit per se mobile, nemo est tã imprudens qui non viderit. Non cœlum ergo, sed cœli motorem, ipsum Deum hoc loco à Philosopho intelligi cõfidenter affirmo; & sic ad distinctionem eorum quæ à me hoc capite moventur accedo.

Distinctio dubitationum in hoc capite motarum.

Utrum
1. *Causa bene definiatur?*
2. *Rectè in quatuor genera dividatur?*
3. *Sit omnis causa nobilior suo effectu?*
4. *Forma sit ignobilior composito?*
5. *Per movens immobile in textu intelligatur* Deus?

Multas quæstiunculas satis antea notas, sed hîc tactas à Philosopho, in vnã tabulã cogo, vt lector ad interpretes qui illas fusiùs tractant rèferatur. Tractatur ergo in hoc capite

- Causæ definitio, quæ est vel
  1. Communissima, vt convertatur cum principio, sitq; *ens illud positivum, aut privativũ, reale vel intentionale, quo posito aliud vtcunq; sequitur.*
  2. Strictissima, vt sit *principium activum & motivum solùm eius quod fit,* & sic solùm ad efficientem causam spectat.
  3. Media, vt sit *res illa quæ tribuit esse essentiæ vel existentiæ rei.*
- Causæ divisio in sola quatuor genera, scilicet *materiam, formã, efficientem, finem,* quæ probatur
  1. A cõstitutione rei, in quâ spectantur
     1. Essentia, ad quam requiruntur, *materia* & *forma.*
     2. Existentia, ad quam requiruntur *efficiens* & *finis.*
  2. A ratione *entis mobilis*, quod est subiectum Physices, in quo mobili primùm spectatur *potentia*, hinc *materia*, tum *actus*, hinc *forma*, tum *motus*, hinc *efficiens causa*, postremò *perfectio*, hinc *finis* eminet.
  3. A comparatione modorum sciendi & essendi, quia tot modi sunt demonstrandi, quot sunt essendi; sunt autem modi demonstrandi quatuor; duo ab internis qui *priores*, duo ab externis qui *posteriores* dicuntur: illi *materiam* & *formam*, hi *efficientem* & *finem* continent.
- Causarum cum effectis quoad dignitatem comparatio, quæ est duplex vel
  1. Quoad modum causandi (vt aiunt) & sic omnis causa est nobilior suo effectu, quia nobilius est dare esse quàm accipere.
  2. Quoad modum subsistendi in esse completo, & sic nonnunquam effectus est excellentior nobiliorque suâ causâ.

Dubitatio de forma *An sit nobilior composito?* tenetur negativè, quia	1 Compositum est finis naturæ, forma autem mediū quo hunc finem acquirat.
	2 Compositum est totum, forma autem pars.
	3 Compositum est ens completum, & omnibus suis numeris perfectum; forma autem esse completum non habet nisi in composito.
	4 Composito actiones, officia, proprietates attribuūtur, quæ non attribuuntur formæ.

Relatio causarum inter se, & sic forma est nobilior materiâ, finis nobilior formâ, perfectiorq; omni causâ, nisi cū causa efficiente primâ, id est, cum Deo comparetur, qui hoc loco movens immobile à Philosopho dicitur: movens quia movet omnia, immobile, quia nec moveri nec mutari potest. Est enim liberrimum Agens, & infinitum; liberrimum, quia sine omni necessitate agit: agens, quia id verè agens definitur quod est purissimus actus, nullamque repalsionem aut resistentiam suæ actionis habeat: infinitum, quia nec tempore, nec loco, nec naturâ, nec vllo rerum ambitu comprehenditur, plenè tamen in omnibus continetur. O admirabilem naturam Dei quę tota vbiq; est, & tamen nusquā! quæ à cœlo non capitur, & tamen in *animula homuncionis* (quæ tantam maiestatem non colit) commoratur!

Dub. 2.

Argumenta in definitionem causæ?

Opp. *Causa est æquivocum: ergo non rectè definitur. Antecedens probatur, quia causis per se & per accidens nomen causæ convenit, non autem definitio, quia causa per accidens non sunt istiusmodi, à quibus res & effecta pendent.*

Resp. *Argumentum hoc fallax est, à mutatione suppositionis; nam in maiore communiter, & in probatione presse nomen causæ sumis. Communiter accepta causa omni generi causarum convenit, strictè verò sumpta non convenit causis per accidens, convenit autem secundùm nomen & definitionē causis per se.*

Opp. *Sunt quadam quibus definitio causæ convenit, quibus definitum nō convenit: ergo non benè definitur. Antecedens probatur, quia relatis & privationi convenit definitio causæ; quippe vnum relatum per se depēdet ab alio, et generatio dependet à privatione; nomen autem causæ nec privationi, nec relationi convenit: relatum enim non est causa correlati, nec privatio causa generationis, vt Arist. docet.*

Dependentia duplex est.

Resp. *Dependere hoc loco considerari potest duobus modis, vel simpliciter, sine adiuncto seu additamento (vt aiunt,) & sic correlatum à relato, & generationis subiectum à privatione dependent: vel cum adiuncto, vt illud*

illud quod dependet, aliquid ab eo à quo dependet ſemper accipiat, vel quoad eſſe exiſtentiæ, vel quoad eſſe eſſentiæ, & ſic propriè hoc loco cauſa definitur.

Argumenta in ſecundam dubitationem an quatuor ſint cauſarum genera? Dub. 2.

Opp. *Caſus & fortuna ſunt cauſæ (vt fatetur Philoſophus,) exemplar etiam cauſa eſt, quia animum artificis ad opus movet; Deus cauſa eſt, quia movet omnia; hæ tamen cauſæ ſub his non continentur: ergo iſta diviſio non eſt bona; Antecedens probatur, quoniam caſus & fortuna ſunt (vt ſuperiùs probatum eſt) cauſarum vmbræ, exemplar autem idea, ſeu mera intentio, Deus extra omnes limites naturæ, quem ad numerum cauſarum cogere aut coercere eſt infinitati & maieſtati iniurioſum.*

Reſp. *Vno verbo reſolvitur hic nodus, ſi dicas reduci hæc omnia (exceptâ exemplari cauſâ) ad efficientem cauſam, exemplaris autem cauſa ad formalem refertur. Rationes probationis nullæ ſunt, nam licet fortuna & caſus, dicantur vmbra, ſi tamen ſint cauſæ vt quidam philoſophi defenderunt, reducuntur illæ quidem ad efficientem cauſam, quia movent ad agẽdum. Et ſimiliter & ſi deus ſit extra omnes limites naturæ, cõparatione tamẽ factâ ad res finitas, quæ per ſe ab illo pendẽt, cauſa rectè dicitur efficiẽs vt movet; finis vt perficit terminatq; omnia, ſed de his ſupra iam ſatis cum de cauſis in genere diſputauerim.*

Argumenta in tertiam quæſtionem an omnis cauſa ſi nobilior effectu? Dub. 3.

Opp. *Potentia materiæ eſt cauſa formæ, ſed forma eſt nobilior ipſa materia, eiuſdemq; potentia, ergo cauſa non eſt ſemper nobilior effectu. Maior cõſtat quia ex potentia materiæ educitur forma; minor eſt Ariſtotelis hoc loco, vbi formam perfectionem materiæ eſſe demonſtrat.*

Reſp. *Primum dubitatur, Vtrum potentia materiæ ſit cauſa formæ, nam et ſi forma educitur fluitq; ex potentia materiæ, non tamen hoc efficit materia ſed alia motiva & activa cauſa, cuius vi materia iners ad appetendam formã excitatur. Verùm ſi concedatur eſſe cauſa formæ, tum eo ſenſu eſt nobilior formâ quo Ariſt. cauſam ſuo effectu nobiliorem eſſe concedit, ſcilicet in modo cauſandi. i. attribuendi eſſe ſuo effectui. In hoc ergo quod materia aut potẽtia materiæ tribuat eſſe formæ, & forma accipiat, cum nobilius ſit dare quam accipere, materia rectè nobilior formâ, omniſq; cauſa nobilior ſuo effectu dicitur. Cæterum ſi in modo ſubſiſtendi vtrũq; cõparetur, tũ forma quidẽ nobilior eſt ſuâ materiâ, quia eſt actus perfectioq; materiæ, & quia nobiliorẽ ſubſiſtẽdi modum vindicat.* Forma ex potentia materiæ. Forma perfectio materiæ.

Opp. *Non eſt omnis cauſa nobilior ſuo effectu, ergo quæſtio non rectè defenditur. Antecedens probatur, quia ſic cultura terræ eſſet nobilior fructu, aut pecunia nobilior philoſophiâ. Hoc ſcilicet poſito, quòd aliquis philo-*

sophetur aut concionetur propter pecuniam; cui sic philosophanti aut concionanti aucupium pecuniæ causa est, quæ ad hoc vel illud opus movet.

Resp. *Per nobilitatem causæ hoc loco non intelligitur perfectio naturæ in vltimo actu, sed inchoatio rei effectæ vel efficiendæ. Agnosco effectum esse quidem nobiliorem sua causâ, si perfectionem operis consideres aut subsistendi modum. Sed exempla tua nihil probant; quia pecunia non est causa philosophandi propriè, nec cultura terræ pariendi fructum; hîc verò agitur de causis proximis & proprijs, quæ in modo essendi principatum tenent.*

Dub. 4. Argumenta in quartam quæstionem, Vtrum forma sit ignobilior composito? tenetur affirmativè?

Opp. *Si forma sit ignobilior composito, vno eodemq; spiritu contradicentia loqueris: nam modò defendebas omnem causam esse nobiliorem effectu, nunc autem idipsum negas, cum formam, quæ est causa, ignobiliorem esse suo composito defendas.*

Resp. *Otiosus es & ad idem non disputas, defendo equidem diverso respectu causam effectu, & effectum causâ nobiliorem esse: rationes cur formam ignobiliorem esse composito dixerim, in tabula distinctionis quære.*

Li. 1. post. c. 2. Opp. *Quicquid facit tale illud ipsum est magis tale, sed forma facit compositum tale, id est, nobile & perfectum: ergo forma est quiddam magis tale, id est, quiddam nobilius & perfectius composito. Maior est Arist. Minor probatur, quia forma, vt docet Philosophus, est quiddam divinum, & est ea causa, quæ dat nomen, esse, & bene esse composito.*

Resp. *Totam suam perfectionem compositum formæ non fert acceptam; materia potentiaque materiæ (vnde forma ipsa nascitur) aliquam partem huius perfectionis vendicat. Quamvis ergo forma faciat tale, id est, (vt ais) nobile compositum, quia dat nomen & esse, non tamen simpliciter, completè, & absolutè hoc facit sine materiâ, quæ pars existens etiam compositi, toti aliquã partem perfectionis addit.*

Materia mater imperfectionum. Lib. 1. Phy. ca. 8, & 9. Opp. *Materia est mater imperfectionum, causaq; corruptionis & mutationis in composito, ergo nullam eidem impertit perfectionem. Antecedens est Aristotelis in primo lib. Physic. vbi comparationem inter materiam & formam facit; illîc enim formam rem pulchram, & divinam, materiam rem turpem, segnem & inertem nominat.*

Materia nutrix etiam accidentium quæ ornant compositum. Materia sumitur dupliciter. Resp. *Vt materia dicitur nutrix multarum imperfectionum; ita est mater formarum omniumq; accidentium quæ vestiunt ornantq; compositum. Consideratur ergo materia vel per se & sic est res segnis, iners, et otiosa: vel in motu ad compositum per activam potentiam efficientis causæ, & sic appetens formæ, compositum vna cum forma perficit, idemq; perfectum velut ædifici-*

um natura conservat, in quo cum forma ut vir eum amicâ inhabitet, donec vipera natura, id est, privatio, invidè & malitiosè divortium faciat. Si ergo materia vel in motu ad formam, vel in ipso composito una cùm forma consideretur perficiendi suum modum peculiarem habet, totiusq; operis aut ædificij naturalis, id est, compositi iam concinnati fundamentum dicitur. Privatio vipera naturæ.

Argumenta in ultimam quæstionem. Utrum per movens immobile à philosopho intelligatur Deus aliudq; nihil? Dub. 5.

Opp. *Si authoritati crederes, probarem cœlum potius quàm Deum à philosopho hoc loco intelligi; quippe cœlum primo de cœlo & 8. Physic. primũ movens dicitur, ratio est quia omnia inferiora suo raptu, lumine & influentia movet. Quòd vero sit immobile sic probo, quia cœlum agit, ut docet Philosophus, sed non repatitur, nullum enim est agens quod vim in cœlum imprimat.* Cœlum non repatitur. *His consideratis & ponderatis, inducor ut credã cœlum potiùs quàm Deum intelligi, cum hoc in loco solùm de causis naturaliter moventibus differat.*

Resp. *Quorsum tantopere desudas, ut probes philosophũ potius cœlũ quã Deum hoc loco intellexisse? quasi verò ubiq; de Deo, de Deo uno, de Deo infinito, immẽso, incõmutabili, de Deo motore primo causâq; primâ nõ agat. Quid opus est verbis? falsum est fundamentum probationis tuæ. Nam quamvis ex instituto solùm de causis naturaliter moventibus hoc loco agat, obiter tamen de prima causa agit, ut ex divisione rerum & scientiarum constat.*

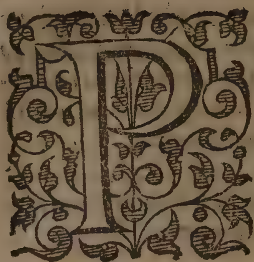
Opp. *Aliquid est movens & immobile præter Deum, ut spiritus, anima, idea, omnisque incorporea substantia: hæc enim movent & non moventur, quia passibilem naturam non habent, aliud ergo præter Deum per movens immobile à philosopho intelligi potest.*

Resp. *Agnosco spiritus, & incorporeas substantias esse quidem causas moventes, non tamen agnosco easdem immobiles esse; quippe tametsi actu non mutentur, eam tamen naturam habent, ut & moveri & mutari queant.* Spiritus non sunt immobiles. *Nihil enim simpliciter præter solum Deum movens immobile dici verè potest. Usus horum omnium est, ut in hac scalâ philosophicâ causarum, per gradus veluti ad primam causam ascendamus, ibiq; discamus secundas causas nullas esse, si prima non sit, non invocetur, non adoretur Deus.*

CAP. 8.

Utrum { *Natura agat propter finem?* / *Bruta animantia solo naturæ instinctu ferantur ad finem?* / *Natura intendat monstrum?* }

Methodus Arist. in hoc libro.

PHILOSOPHATVR Aristoteles, veluti in circulo, qui est perfectissima figura, quippe ad idem punctum à quo incepit, iam tandem redit; nempe ad naturam quam in vestibulo huius libri definivit. Alia quæ interponũtur capita, sunt quasi sphæræ in quibus inferiores causæ per se & per accidens lucent, quarum influentiâ in effectis producendis natura perpetuò vtitur. Hæ enim causæ foris & intus contingenter & vi suâ omnia naturæ opera complent, ornant & perficiunt. Paulò suprà hoc vt confessum & ab omnibus sapientibus concessum assumpserat Philosophus, naturam scilicet indefinenter agere, alicuius boni gratiâ: nunc verò vt maiorẽ fidem orationi adhibeat, idipsum vltrò citróq; in vtramq; partem argumentis allatis discutit. Et primùm illorum opinionem refellit, qui exceptâ solâ materiâ, hoc vel illo modo affectâ, omnia temere & casu aliter fieri somniârunt. Dixerunt enim quidam pluviã nõ decidere vt fruges crescant, sed quia ingens copia vaporum vi solis sursum rapta, pondere iã quasi gravida facta, non potest non in terrã deorsum cadere, fruges autẽ crescere fortuitò & casu, voluerunt. Similiter ex maiori & minori copiâ materiæ evenire autumârunt, vt dentes in anteriore parte oris, graciles & acuti: in posteriore verò parte molares, densi, & ampli per accidens gignerentur. Sed inepta & absurda est hæc sententia, vt hîc docet Philosophus, vbi hæc duo exempla in adversarios ingeniosè retorquet. Quippe non solũ necessitas materiæ, sed necessitas etiam dispositionis & formæ in illis spectanda est; vt terræ fructus ex pluviâ, dentiumq; vsus ex præscripto naturæ constet. Si ergo sæpius pluat in hyeme aut incalescat æstate, non est rarum, casu hoc factum esse nemo sapiens credat: at si sole sub cane existente insolentiùs pluat, aut si hyeme æstus ferventior vrgeat, tum præter intentionem naturæ aliquid contigisse dicatur. Longior fortasse videar in textu exponendo quàm oportet; primâ igitur quæstione discussâ, reliquam partem capitis explicabo.

Omnia non fiunt casu.

Pluvia cur decidit.

Dentes acuti & molares ex præscripto naturæ.

Quomodo aliquid præter intentionem naturæ accidit.

Quæst. 1.

Prima quæstio est, *An natura semper agat propter finem?* Argumenta quibus affirmantem huius quæstionis partem corroborat Aristot. quinq; sunt. A contrario, à necessario, à cõparatione, ab exemplo, ab intentione naturæ. A contrario hoc modo. Quę fiunt à naturâ, temerè & casu non fiunt, quæ ergo fiunt à naturâ ad finem certissimũ destinantur. Altera ratio à necessario sic se habet. Necessaria & certa est actio naturæ, necessariò ergo agit natura propter finem. Tertia ra-

Natura agit propter finẽ.

1

2

3

tio à comparatione ſic formatur; Ars agit propter finem: ergo natura, quippe ars imitatur naturam. Quarta ab exemplis ſic eſt. Hirundo ſuum nidum, aranea ſuam telam, formica ſuum acervum, fingit, texit, accumulat; ſed hæc bruta animantia ſolo naturæ inſtinctu hæc faciunt: ergo natura in illis ſapit & propter finem agit. Poſtrema ratio ab intentione naturæ, ad hunc modum inſtitutũ concludit. Natura in generatione cuiuſlibet rei intendit formam, ergo agit propter finem; eſt enim forma finis eſſentialis & interna perfectio rei. Hactenus in textu Ariſtoteles. Hiſce argumentis interpretes alia non minùs valida & firma addunt; nimirum quòd natura per media agat, & proinde propter finem; media enim ad finem tendunt; & iterum quòd natura divinæ providentiæ miniſtra ſit, & proinde propter finem agat. Adhuc, quòd natura ſit principium motus, in inchoatione, quietis in fine & perfectione: ſive ergo moveat, ſive moveatur, propter finem & quietem agit. Poſtremò cum natura, (exceptâ primâ cauſâ) omnium ſit nobiliſsimum agens, abſurdum erit ſi propter finem non agat. Tranſeo libens illam rationem ab inductione ſingulorum effectuum, quorum quilibet ad finem proprio inſtinctu naturæ fertur: at ferri non poteſt, ſi natura activam appetendi finis potentiam ſingulis non indidiſſet. Non eſt ergo negandum illud naturæ in genere, quod in ſpecie ſingulis naturæ effectis concedis. At vrges illud quod in textu vrget Ariſtoteles, nimirum ſi natura ſemper propter finem ageret, non adeò in ſuis operibus à fine aberraret: vt in procreatione monſtrorum luculenter conſtat; ergo non ſemper propter finem agit.

4
5
Forma interna perfectio rei.
6
7
8
Natura divinæ providentiæ miniſtra.
9

Sed hîc nova ſuboritur quæſtio, *An natura intendat monſtrum?* quã poſtremo loco huius capitis tractabo; poſtquam aliam obiter notatã quæſtionem de admirabili inſtinctu & providentiâ naturæ in brutis quibuſdam animantibus breviter attigerim.

Quæſt. 2.
Bruta agunt propter finẽ.

Sit ergo ſecunda queſtio, *Vtrum bruta animantia prudentiora* (vt hirundo, aranea, formica, apis,) *ſolo inſtinctu naturæ ferantur ad finẽ?* Quòd bruta animantia ferantur ad finẽ nemo mortalium eſt (vt opinor) qui negat, ſi conſideret feriò quantus ſit eorum in fœtibus generandis labor, quantus & quàm plenus ingenii ſit in iiſdem educandis amor, quantum & quã mirabile ſit in multis eorũ operibus cõficiendis artificiũ decus, & ſplendor, quæ in quærendo cibo induſtria, quæ in ſpecie cõſervandâ ſollicitudo, quę arma, aſtus, inſidię, ſtratagemata in repellendo hoſte & declinando malo. Liquidũ (inquã) & perſpicuum eſt hęc omnia ſolo naturę imperio, nutu, impulſu ab illis fieri, fieri (inquam) propter finem. Sed propiùs accedo ad inſtitutum meum.

Omitto

Non est ratio in Brutis.

Agunt solũ instinctu naturæ.

Naturæ instinctus quid.

Rerũ quatuor sunt graduu.

Providẽtia divina quadruplex.

Omitto hîc Porphyrij, Pythagoræ, & Plutarchi ex gymnasijs philosophorum explodenda deliramenta, & somnia, qui rationem, orationem, & prudentiam in belluis posuerunt, indigna enim sunt ista phantasmata quæ in philosophorum scholas & subsellia inducantur. Dico igitur bruta solo instinctu naturæ ad opus, ad intentionem operis, ad finem, & perfectionem finis moveri. Sed hic labor, hoc opus est, vt intelligatur quid sit iste instinctus impulsusque naturæ. Ambagibus non vtar, est naturalis impressio influentis primæ causæ cuilibet naturæ speciei divinitus insita, quâ veluti manu ad opus & finem faciendum & acquirendum suo ordine excitatur, dirigitur, adiuuatur. Quùm ergo quatuor sint gradus rerum, quarum aliæ solùm suum esse vt *lapides*, aliæ esse & viuere vt *plantæ*; aliæ esse, vivere, & sentire vt *belluæ*; aliæ esse, viuere, sentire, & sapere, *vt homines* naturaliter habere dicuntur. Considerandũ est instinctũ nobiliorẽ pro ordine, & gradu, cuilibet speciei naturæ concedi sic quia plãtæ nobilius esse habent, nobiliorem etiam instinctum habent; sic belluæ instinctum nobiliorem plantis, sic homo nobilissimum & divinissimum (vt princeps omnium) sibi concessum habet; Sed nimium perversi sumus & eundem moventem ad bonum opus & finẽ non sequimur: imo in hoc deteriores belluis, eundem quantum in nobis est supprimimus, contrariosque motus avidè aucupamur. Sed estò, hic afflatus, hic impetus, hic (vt propriè loquar) instinctus cũ brutis (maximè cum ingeniosis) ad necessarias eorũ functiones administrandas peculari modo concurrit. Quod hinc probo, quoniam (vt antea probatum est) nulla omnino natura, nulla naturæ species, nullâ actio naturæ, nullus naturæ motus, nullus effectus esse potest sine peculari influxu Dei motuque divinæ providentiæ quæ rerum singularum & actionum singularum curam in ordine & dispositione habet. Hic ergo Deus, hæc causa omnium, hic omnium motor & author singulis naturæ operibus & effectis, varias proprietates, & proprias varietates operandi dedit; in quibus admirabilis virtus divinæ providentiæ vt *Sol in cœlo* lucet. Si ergo fatum sit in rebus. I. ordo & dispositio influens à Deo, & inhærens rebus naturalibus vt necessariò exequantur id quod naturaliter á primo ortu insitum inditumque est, & illud quoque quod iussum & mandatum est, tametsi aliquando sit contra naturæ motum, vt *Solem stare, terram moveri, monstrum fieri*, Sequitur ab ingeniosis & prudentibus istis animalculis obstupenda hæc opera fieri non posse fine speciali instinctu pulsuque naturę, quę proprietatem illis dederit, vt hoc vel illud faceret. Vt ergo distinguitur providentia divina in generalẽ, particularẽ, specialem,

ſpecialem, ſingularem, vt omnia & ſingula genere, ordine, ſpecie & numero conſerventur: ita ab eadem providentiâ hic inſtinctus, generatim, particulatim, ſpeciatim & ſingulariter fluit, variaſque virtutes rebus omnibus & ſingulis concedit. Et quãuis generalis providentia creationem omnium, particularis conſervationem, ſpecialis diſtinctionem ſpecierum, ſingularis præcipuam delectionem hominum præ omnibus reſpiciat: eſt tamen à ſpeciali providentiâ talis influentia vel ipſis belluis nonnunquam conceſſa, vt in eis eorumq; operibus, artem divinam ipſumque Deum eſſe cogantur Athei confiteri. Sed dæmonibus iſtius mundi obſeſſi & faſcinati, ſingularem hunc pulſum & inſtinctum quo Deus illos præ omnibus movet, non ſequentur. Hunc afflatum & inſtinctum ſynodus philoſophorum (cui præeſt Ariſtoteles) agnoſcit in trito & vulgari illo axiomate viz. *Opus naturæ eſt opus intelligentiæ*, non quòd natura phyſica in omnibus operibus vt *homo intelligat*: ſed quòd inſtinctu divino moveatur nonnunquam ad hoc vel illud opus, in quo eſt ſumma admiratio; vt in *fabricâ humani corporis*, in *formatione fœtus*, alijſque infinitis miraculis naturæ, quæ ſine Deo & divino inſtinctu, fieri non poſſunt.

Athei coguntur in obſtupẽdis naturę operibus Deũ fateri.

Opus naturę eſt opus intelligentiæ.

Sed accedam propiùs; in brutis animantibus proculdubio, maximè in prudentioribus, hic inſtinctus eſt qualitas quædam eorũ phãtaſiæ à prima cauſa in origine & creatione ſuperaddita, quæ veluti ars naturalis brutorum dici ſeu nominari poteſt. Quòd ſit phantaſia in brutis, nemo ſapiens negat; cum Ariſtoteles 3. de anim, idipſum plurimis argumentis confirmet: at ſi ſit phantaſia, vel eſt actiua, vel eſt otioſa; Otioſam ſi dicas eſſe, fruſtra illis concedi ais, cũ ab actiuo principio detur, cùmque ſit prima potentia animę in ijs quâ & appetunt naturaliter bona, & declinant mala; ſi actiuam (vt oportet) concedas eſſe, tum quæro an formatam, vel rudem, & informem eſſe exiſtimes? ſi rudem & informem ab omni imagine, ideâ, & typo vacuam eſſe dicas; peto vlteriùs, quo modo ad hoc potius quã illud ſeſe inclinent, quomodo ab hoc potius quàm ab illo diffugiant? Si autem formatam in illis phantaſiam eſſe concedas (vt oportet) tum inſtinctum hunc neceſſariò qualitatem eſſe divinitus inditã & impreſſam fateris, quâ moventur belluæ & naturali veluti æſtimatione inſtruuntur, tũ ad eligenda bona & fugienda mala, tum ad obſtupenda opera ſæpe facienda, in quibus imitandis ſapientia humana attonita obſtupeſcit. Huic opinioni fauere videtur D. Thomas vbi docet, bruta accipere à principio naturalem æſtimationem ad noxia ſalutariaque dignoſcenda propriaque opera præſtanda. Huc addo

Phantaſia in brutis.

Lib.3.de Ani. cap.11.

mirum

mirum artificium, alacritatem, industriam, quibus solertia & ingeniosa bruta animantia in operibus perficiendis vtuntur; quæ necessariò arguunt instinctum & inclinationem hanc adiectam esse eorum naturæ à primæua origine, quâ veluti gnomone vel potiùs solari radio primæ causæ ad finem assequendum diriguntur. Nam aliter (vt ab exemplis paucis disputem) omninò non video quomodo ictus *lupus fluuiatilis* ad *Tencham* medicam confugeret, quomodo *ceruus* vulneratus *dictamnū* in ferro expellendo à vulnere salutarem herbam eligeret, quomodo *aquila* laborans partu, *Hetitem* inveniret lapidem pretiosum quo acceleratur partus. Intelligo quomodo. *Crocodilus ova sua* in loco ab influxu Nili inundantis tuto deponeret, quomodo *aranea* suam *telam* in locis electis texeret; quomodo *apis* suum *favum*, *hirundo* suum *nidum*, *formica* suum *aceruum* conficeret? Desinam sciscitari, quomodo, nam modum in istis invenire non possum. Si peterem quomodo *elephas literas discat*, si quomodo *Luscinia* (teste Aristotele) *suos pullos vocem ad numeros modulari doceat*; si quomodo *Picus* (vt ait AElianus) *herbam quâ extrahit ferrum* reperiat; aut *mustela* pugnatura adversus serpentem *rutam* edendam præsciat. Desinam (inquam) diutiùs rogare quomodo, quia modus vnus relinquitur nempe instinctus divinitus impressus, qui in brutis animantibus qualitas naturalis à prima origine dici potest, quâ in omni opere faciendo moventur, diriguntur, adiuuantur, (vt superiùs docuimus) non autem instinctus ille qui solum à secundis causis nascitur, stupidus iners, immobilis vt quidam non indocti volunt. Sed miror horum in hac assertione pervicaciam; nisi existiment, nos hoc loco docere innatas imagines & ideas in phantasijs belluarum, quas humanæ menti non concessit Aristoteles; sed hoc non docemus, arbitramur tamen illarum phantasias seu internos sensus, non esse vacuos occultâ qualitate cuius sunt participes, quam qualitatem instinctum definimus. Attende quæso, hæc qualitas activa est, & phantasiam excitat, quæ excitata species varias concipit, quę species conceptæ operationes producunt naturales in appetendo, fugiendo, persequendo; & certè hoc ipsum insinuat Aristoteles lib. 3. de anima, cap. 3. vbi docet id cuius ductu bruta operantur, esse imaginationem, quæ ad iudicium boni aut mali eligendi vel fugiendi terminatur. Esto, igitur ex concesso sic disputo; Phantasia in belluis obijciendo appetitui quid conveniens, quid contrariū sit docet; ergo hæc phantasia non est omnino vmbra aut inanis & otiosa imaginatio, sed mota & instructa idq; vel aliunde vel ex se, vtroq; modo instructam dico aliunde, scilicet, ab influente instinctu, ex se, ab actu, quo species

Lib. 3. de Ani. c. 3.

cies novæ generantur,quarum impulſu ad opera rapiuntur. Da veniam ergo(nobile Collegiũ Conimbricenſe)vt à veſtra ſententiâ parùm quamvis invitus diſsiliam,verbaque hæc in veſtro concilio non probem,vbi definiatis inſtinctum actualem ab ipſa potẽtia phantaſiæ, cũ qua (vt dicitis)cõcurrit prima cauſa,nõ peculiari motu,ſed generali influxu. Quid?an non concurrit prima cauſa cum omni motu, actu, & opere agentium naturaliter? Affirmaſtis antè contrarium, & docuiſtis ſapienter, nihil genere, ſpecie, aut numero, confulè, diſtinctè, aut definitè fieri,ſine ſpeciali curâ, providentiâ, & influentiâ Dei: & equidem credo hoc verum eſſe; quia Deus eſt,ſine cuius providentiâ nec homines,nec belluæ, eſſe,vivere, movere,aut quicquam operari poſſunt. Nihil fit ſine ſpeciali providentia Dei.

Prolixior ſum quàm decrevi, paucis perſtringam omnia; ſi inſtinctus iſte in brutis nihil aliud ſit quàm operatio phantaſiæ, determinata ad iudicium convenientis & commodi, movenſque appetitum ad fugam aut perſecutionem; quæro primùm quid moveat phantaſiam nudam, inertem, & conſopitam ad operationem? tum quæro quid phantaſiam & operationem ad iudicium boni & mali ducat? hinc quæro quid ad tantam varietatem operum, & tam variam excellentiam varietatis phantaſiam brutorum excitet, ſi vna ſit ſola phantaſia omnium & ſingulorum (vt iſti docent,) ſi vnus ſit inſtinctus communis, ſeu vna operatio,vt inſtinctum definiunt? Quid? an vna phantaſia *bombicis* texentis *ſericum*, & *araneæ* texentis *telam*, & *hirundinis* ſtruentis *nidum*, & *canis* quærentis *prædam*? Ludunt profectò qui varios pro ſpecie inſtinctus non defendunt; nam ipſi coguntur huic quæſtioni ſic reſpondere: Quemadmodum hominis cogitativa potentia propter coniunctionem cum gradu diſcurſivo eam prærogativam obtinet, vt diſcurrat circa multa ſingularia: ita phantaſias brutorum ſpecie differentium, quia oriuntur à formis diverſarum ſpecierum,ſortiri vim efficiendi tam varias & tam diſcretas partes, veluti artes faciendorum operum. Bene eſt, hoc aliquid eſt quod concedunt nobis, nimirum bruta habere varias quaſi ſortes in generatione,pro diverſitate ſpecierum. Vrgeo ergo & iterum iterumque peto,vnde has ſortes habeant? certè ab ea cauſâ vnde ſuas ſpecies ſortiuntur; idque non communi & generali (vt aiunt) influxu,ſed ſpeciali inſtinctu, cuius activâ virtute ſpecies variæ non ſolùm in hominum,ſed etiam in brutorum phantaſiis efformantur, efformatæque offeruntur appetitui,qui ſtatim ad actum & opus feſtinat,prout ab eodẽ inſtinctu naturali diſtinctè excitatur. Varii inſtinctus ſunt pro varia ſpecie.

Sic

Sic *hirundo* (exempli causâ) primùm singulari instinctu movetur vt *lutum arenosum* eligat, cuius aspectu imaginem illius in phantasiam admittit, tum æstimat conveniens sibi vt idem ad hunc vel illum *locũ* iudicio quasi prælectũ deferat, subinde præhabitâ quasi deliberatione, lutum vnguiculis suis artificiosè *temperat* & *componit*; hoc sæpe agens *nidum* veluti castrum suis pullis adhuc non natis præparat. Causa huius actionis est instinctus, subiectum phantasia, medium imago; instrumentum viscosa arena, opus ipsum nidus, finis vt sit domus suis pullis adhuc non natis; quos partos alere & conservare, ipsa natura instinctu non communi sed speciali docuit.

Satis hæc de secunda quæstione; ad tertiam nunc venio, quæ est

Quæst. 3. *An natura intendat monstrum*? In hac quæstione tria demonstrabo; primùm quid sit monstrum, tum an monstrum intendat natura, postremò quòd respectu primæ causæ nullum omnino sit monstrũ, nullum portentum aut prodigium præter peccatum. Monstrum vt multi

Monstri definitio. ti definiunt est *error particularis naturæ*; *casu contingens*, *vel ex abundantia*, *vel ex defectione materiæ*, *vel ex vitioso ordine & dispositione partium*;

1 Est *error*, quia aliud fieret; est *error particularis naturæ*, quia vniversalis natura non errat; *casu contingens*, quia aliud fit quàm intenditur; ex *abundantia*, vt in tricipite; *ex defectione*, vt in monopede; *ex vitioso ordine partium*, vt in gibbolo. Monstrũ alij definiunt, & non malè,

2 hoc modo. *Monstrum est effectus naturalis, à recta & solita dispositione secundùm speciem degenerans*. Dicitur *effectus* quia à natura particulari, vt à causa nascitur; dicitur *naturalis* analogicè, vel ex parte, quia materiam subiectam habet; *à recta dispositione declinans dicitur*, quia rectus naturæ ordo non observatur; *à solita dispositione degenerans* definitur, ne ea quæ vsu frequenti naturaliter fiunt pro monstris habeantur, vt olim *gigantes* (testante sacrâ philosophiâ) & *Pygmæi*, quorum tota cohors pede non est altior vno; *vt sciopedes* (testante D. Augustino) qui vmbrâ pedum totum corpus tegunt. Itemque alia permulta quæ olim non rarò fiebant, at nunc (quia insolito modo eveniunt) pro monstris rectissimè habeantur. Hinc adijcitur particula illa *secundum speciem*, quia quælibet species certam & distinctam vendicat non solùm totius, sed etiam partium dispositionem, à qua si deflexerit natura, notabili aut insigni aliquo vitio monstrum pepèrisse dicitur. Verùm vt levissima vmbra aut defectio artis imaginẽ deformem non reddit: ita minutula defectio naturæ monstrum non efficit. Cæterum si eminentior & apparentior sit error, monstrosũ aliquid arguit; siue sit in parte vt in *monoculo*; siue sit in toto; verbi gratiâ, si *mulier canem* aut *serpentem* pareret. Hoc si contingat

Gigantes, Pygmæi. Lib. 16. de civitate Dei.

Levis error naturæ non facit mõstrũ.

Monstrum in parte & in toto.

non

non solùm monstrum est, sed *portentum*, sic dictum, quia semper aliquid præsagit & *portendit* mali, Quippe (vt ait Philosophus) si quid aut preter aut contra naturã evenerit, aliquid potiùs mali quàm boni expectandum est. Ratio in promptu habetur, quoniam vt cavendum est ab illis quos malè signauit natura, quia plerumque sunt mali: ita tum maximè cavẽdum est, cùm hederas malorum imminẽtium ipsa natura suspendit, notatque per monstra, ea quæ sunt futura mala. Hanc rem exemplis & historijs non conabor probare, ne sim infinitus; sunt enim in annalibus omnium ætatum & temporum gravidæ historiæ, matres & nutrices taliũ prodigiorum, ex quibus maiores nostri non salutem sed perniciem, non res secundas sed ruinas emergere & pullulare prædixerunt. Sit vnum exemplum instar omnium. *Bos agnum* peperit (vt scribit Nicephorus) prodigium hoc fuit. Nã paulò post Hierosolyma sancta civitas devastata cecidit. Sed quid ab exemplis disputo? argumentis agam. *Cometa* nunc pestem, nunc bellum, nunc famem, nunc principum mortem arguit (vt docet Philosophus) & tamen *cometa* minùs fatale prodigium est quã monstrum quod in terris nascitur: quippe *cometa* ordine naturæ, ex elatione halituũ; monstrum autem sine ordine naturæ, ex mala dispositione humorum & partium oritur. Imo hoc addo, quòd si sit ex eclipsi solis aut lunæ effectus malus, multò magis ex apparitione monstri. Si somnies te in somno videre *leporem*, aut *mustellam*, vel putes te *dentes perdidisse*, protinus vehementer times, & aliquid mali tibi hoc somnium ominari existimas. Quid? an ex somnio (quod est vana imago phantasiæ) aliquid mali prodire præiudicas, & *tricipitem Cerberum*, aut tale prodigiosum monstrum, natum ex fœmina nihil divinari mali existimas? Prima causa (quæ hoc iussit fieri) vt signũ & symbolum mali futuri dedit, secundæ causæ ordine suo inverso, legibusque concussis veluti obstupescunt. Cur ergo hodie tot vbique gentium monstris natis & visis, intrepidè & sine omni expectatione malorum vivimus.

Môstrum aliquid portendit mali.

Bos agnum peperit Nice. Lib. 3.

Cometa mali potiùs quã boni nuntius. Luca. lib. 1. Cice. lib. 2. de Nat. Deo. Suet. Tranq. in Iul. Cæs. c. 88. Et in Nerone c. 36. Et in Vespas. c. 23. Sene. li 7 Nat Quæst. c. 17.

Eclipsis solis & lunæ malũ omen. Vestir. in purbacc. Luca. lib. 1. AEgyptii vates apud Q. Curt. lib. 4.

Sed hæc omitto, & probo *naturam omnino monstrum non intendere.* Verùm vt hoc accuratiùs intelligas, paucis accipe precipuos illos modos quibus monstrum nascitur. Primus est ex defectu aut imbecillitate formatricis facultatis, quæ languens aliquando membratim & articulatim corporis partes non distinguit. Secundus est ex vitio materiæ, idque trifariam, vel cùm abundet, vel cùm deficiat, vel cùm malè disponatur. Tertius est ex parte vteri, aut nimis lati, aut nimis stricti, vel malè locati. Quartus est ex parte primarum qualitatum intentiùs aut remissiùs agentium in conformatione fœtus.

Monstrum quibus modis nascitur.

1

2

3

4

Exempli

Infans barbatus. Exempli causâ, si *calor sursum* nimium ab *hepate* aut *corde* in *caput embrionis* fumulos transmittat, fieri potest vt *infans barbatus* prodeat; sicut in Lusitania non multis hinc annis contigisse constat. Similiter
Infans canus. ex deficiente calore, & abundante humore, fieri potest vt infans nascatur canus. Quintus est ex parte cœlestis aspectus, vt vide-
5 dere licet sæpe in grandinibus, in quibus nonnunquam figuras hominum aliarumque rerum impressas & cælatas videas. Sic cœlum
6 non semel sanguinem, triticum, aliaque (vt docet experientia) pluit. Sextus est ex parte imaginationis, quæ formatricē virtutem nónunquam à naturali forma ad monstrosam figuram trahit. His positis facilè probatur, quòd natura non intendat monstrum. Nam cùm monstrum nihil aliud sit quàm error naturæ, ob aliquod impedimentum à fine suo deficientis, constat eandem monstrum non intendere, cùm non intendat à suo fine aberrare. Præterea quoniam natura est principium motus & quietis in re naturali per se, & non per accidēs; deficeret penitus ab essentia & perfectione, si monstrum intenderet: quippe hoc modo nec esset causa motus in re naturali, neç esset causa per se & vi suâ, sed per accidēs, temerè, & casu, quo modo omnia mōstra fiūt. Deinceps quoniā certa est actio naturæ, semperq; destinata (vt superiùs docuit Philosophus) ad finē; absurdum est si natura monstrum intenderet. Nam sic illius actio certa & incerta, per se & per accidens, necessaria & fortuita, ad finem directa & fine destituta, vacua & inanis esset. Porro, cùm natura sit secūda causa respectu Dei, eiusdemque intentio semper ad motum nutumque primæ causæ flectatur; cùmque in confesso sit apud omnes philosophos, Deum non intendere monstrum; sequitur necessariò, naturam illius ancillam monstrum non intendere. Adhuc vt artifex semper conatur effingere suum opus sine labe, vitio, & errore: ita natura nititur & contendit suum effectum producere sine deformitate: non ergo intendit monstrum. Adde hoc vnum, si natura intenderet monstrum, aut esset natura naturans (vt aiunt) aut natura naturata; at natura naturans (vt in confesso est) non intendit: si vlla ergo natura intendat, natura naturata intendit. Veruntamen hæc neque vt est vniversalis, neque vt est singularis intendit monstrum: ergo nulla intendit: non vniuersalis, quia (vt docet Philosophus) Deus & natura vniuersalis nihil temerè, nihil casu, nihil frustra agunt; non particularis, quia intendere monstrum est mutare naturam individui, suæque speciei vim quandam inferre. Demiror ergo quid sibi velit Collegium venerabile illud, quod distinctione novâ inventâ, de causa impedita, & de causa impediente, naturā mōstrum

T.82.

Natura non intendit monstrum.

Natura Dei ancilla.

Intendere monstrū quid.

ſtrum intendere confidenter defendat. Quaſi verò abundans materia duo capita vnius individui, aut deficiens vnum pedem intenderet. Cùm Ariſtoteles hoc loco & alijs quàm plurimis apertè dicat, monſtrum *caſu non naturâ evenire*; idē eſt quaſi diceret, monſtrū præter intentionem naturæ omninò fieri; nam tum caſu aliquid veriſſimè fieri dicitur, cùm aliud præter intentionem naturæ naſcitur. Quando aliquid fit caſu.

Quid reſtat? nihil certè niſi vt probem, *Deum non intendere mõſtrum*, Et quid (quæſo) aliud eſt Deum intendere monſtrum, quàm Deum aliquid imperfectum, mancum, & mutilatum intendere? ſed cùm omnia illius opera bona, pulchra, perfecta & completa ſint, manifeſtum eſt illum non intendere monſtrum. Præterea cùm reſpectu divinæ providentiæ nihil fiat fortuitò & caſu; cùmque monſtrum (vt hîc docet Philoſophus) omninò temerè & caſu fiat; liquidò conſtat Deum idipſum non intendere. Deinceps licèt aliquando multa in omni fere ſpecie vbique, præter curſum ordinemque naturæ communis faciat, in quo facto particularem naturam erraſſe dicimus: hæc tamen reſpectu illius intentionis & ſapientiæ perfecta ſunt, dici non debent monſtra; quandoquidem ipſe cum ſecundis cauſis concurrat ad iſtiuſmodi præſtanda & perficienda opera. Huc ſi adijcias illud argumentum, Deum ſcilicet nunquam falli poſſe, reſque adhuc non ſubſiſtentes ab illo ac ſi iam eſſent præſciri: abſurdum & impium erit docere quòd monſtrum intendat, cuius creatio errorem arguit. Si vrgeas, Deum id intendere quod præter naturæ intentionem accidit, ſed hoc eſſe monſtrum; ergo Deum intendere monſtrum: Reſpondeo monſtrum non eſſe reſpectu Dei, ſed perfectum quoddam opus quod intendit, at reſpectu ordinis particularis naturæ, ideo monſtrum eſſe dicitur, quia præter intentionem eiuſdem generetur. Poſtremò quî fieri poteſt vt Deus dicatur monſtrum intendere, cùm ſit prima cauſa, actuque infinita, quę omnes cauſas ſecundas regat, flectat, moveat, pro liberrima voluntate & imperio ſuo, vt omnes philoſophi confitentur? Non ſunt ergo cauſæ impeditæ vel impedientes reſpectu Dei, vt quidam incautè loquuntur. Cauſæ enim quibus ille vtitur ſunt veriſſimæ cauſę, ad hũc vel illũ finẽ deſtinatæ, quæ ſi præter motũ definitum, & diſtinctum ordinem communis naturæ agant, monſtrum nobis videtur fieri: at illi qui hoc iuſſit fieri, cuique notæ ſunt cauſæ, non item. Is enim iſtiuſmodi præter communem curſum & intentionem naturę factis, potiùs clementer pręmonere contendit de futuris malis, quàm monſtrum intendere.

Deus non intendit monſtrum.

Ob.

Sol.

Monſtrũ nullum reſpectu Dei.

Peccatum monſtrum deforme.

præmonere dico mortales vt à ſceleribus & flagitijs ſuis (quæ ſunt reſpectu Dei monſtra) tandem diſsiliant. Cùm enim facti ſimus ad imaginem Dei, in qua eſt nulla labes, nulla deformitas; perpetratis peccatis monſtra ipſi ſumus. Quippe peccatum eſt planè monſtrum quod Deus non fecit, & tamen omnia fecit. Omnia fecit quæ non negant Deum; ſed peccatum eſt negatio Dei: qui enim peccat ſine Deo vivit. Quippe Deus æterna lux eſt, peccatum tenebræ, Deus ens totum, peccatum nihil, & tamen idôlum hominis. Nihil, quia nihil ponit, ſed privat ſpoliatque hominem eo principio in quo ſunt omnia bona: idôlum, quia hoc monſtrum totus fere mundus colit & veneratur. Monſtrum dico, quia illud verè monſtrum eſt, quod ſine Deo, ſine luce ex deformitate conſtat. Quid dicã plura? Deus non agnoſcit monſtrum præter peccatum, quantumvis non deſint qui illum monſtrum intendere, nec non cum cauſâ impeditâ & impediente concurrere affirment. At (vt modò dixeram) cauſæ impeditæ ſeu impedientes non ſunt reſpectu Dei, ſed perfecta media & inſtrumenta quibus operatur voluntatem ſuam, cui præter intentum nihil poteſt contingere, nihil caſu aut fortuitò evenire. Inter omnia ergo effecta naturæ, nihil malum, nihil fœdum, nihil imperfectum, ſi in ſuo genere conſideretur: at ſi cum nobilioribus conferatur, videtur ſic eſſe; non quòd ita revera ſit in natura ſua, ſed quòd comparatione factâ inferiorem gradum ſubſiſtendi habeat. Verùm vt obſcuritas noctis & vmbræ gratiam luci; vtque colores atri decorem & venuſtatem imagini addunt: ita effecta naturæ indigniora totius vniverſi excellentiam & dignitatem augent, quamvis ſint in comparatione nobiliſsimarum partium imperfectiora.

Peccatum quî nihil.

Peccatum Idolum.

Diſtinctio quæſtionum in hoc capite motarum?

Generatim in omnibus: hinc prima eſt quæſtio, *An natura*	1 A contrariis, quia fortuna & natura ſunt contraria; ſed illa temerè & incertè agit: ergo hæc ad certum finem deſtinatur.
	2 A neceſſario, quia nihil eſt magis neceſſariũ, in naturali cauſa rerum quàm vt perficiat ſua opera; quod quidem non poteſt, ſi non appetat finẽ in quo eſt perfectio.
	3 A comparatis, quia vt ars appetit finem, ita natura; ſed ars in omnibus proponit finem: ergo ſimiliter natura.
	4 Ab exemplis, vt inductione rerum ſingularum; vt hirundo

agas propter finem? quæ probatur

hirundo in conficiendo nido, apis in formando favo, aranea in texenda tela; similiterque res omnes & singulæ in suis actionibus intendunt finem: ergo tota natura intendit finem.
5 Ab intentione; quia in generatione cuiuslibet rei agit propter formam; sed forma est internus finis rei: ergo agit propter finem.
6 A modo agendi; quia natura semper mediis vtitur, quæ media sunt propter finem.
7 A providentiâ divina quam natura sequitur; sed illa semper agit propter finem: ergo & natura.
8 A definitione naturæ, quæ est vt sit principium motus & quietis; sed quies est finis: ergo.
9 Ab absurdo; quia absurdum est vt tam nobile agens ac natura careret fine.

Quoniam hæ tres quæstiones rem vnã maximè vrgent, nimirũ naturam agere propter finem, easdem in vna tabula comprehendã. Dico igitur naturam agere propter finem

Speciatim in animalibus, maximè verò in illis quæ à philosopho in 1. Met. ingeniosa & prudentia dicuntur. Hinc est secũda quæstio, *An bruta animantia solo instinctu naturæ ferantur ad finem?* quod probatur

1 A definitione instinctus, qui est *impressio influentis primæ causæ, cuilibet rei naturali divinitus insitę, qua ad opus & finẽ excitatur, dirigitur, adiuvatur.* Li. 1. Met. c. 1. Cotta apud Cic. lib. 3. de Nat. Deo.
2 A distinctione instinctus, sive sumatur pro impressione divinitus insculpta, siue pro imaginatione formata, certum est bruta sine istiusmodi impulsu & ductu non posse tã miranda facere.
3 Ab electione boni, & fuga mali, quæ sapientiam influentem arguit; maximè in illis brutis animantibus quæ magna & mira agunt.
4 Ab inductione & narratione multorum, quorum variæ & occultæ proprietates operandi, digito quasi instinctum solùm divinitus impressum evidenter demonstrant.
5 A testimoniis philosophorum, qui dicunt non sensu, non ratione, sed instinctu ad certum finem bruta animantia ferri.

Singulariter in monstris, in quibus producendis natura tum vniversalis, tum particularis agit propter finem: sed particularis errat, vnde monstrum nascitur. Hinc tertia orta est quæstio, *An natura intendat monstrum?* in qua quæstione spectantur

Definitio monstri, vt sit *error naturæ particularis casu contingens*: vel vt sit *effectus naturæ à recta & solita dispositione secundùm speciem degenerans.*

Ratio multiplex monstri generandi, quæ est
1 Ab imbecillitate formatricis virtutis.
2 A vitio materię, in excessu, defectu, aut malâ dispositione.
3 A parte receptaculi, nimis lati aut stricti.
4 Ex parte primarum qualitatum, intensiùs aut remissiùs agentium.
5 Ex parte aspectus mali.
6 Ex parte imaginationis.

Probatio

Probatio quòd natura non intendat monstrum,

1 A definitione naturæ, quæ non esset verum principium, causa, materq; omnium effectorum, si monstrum intenderet.
2 A definitione monstri, quod est *error*, sed natura non intẽdit errare.
3 Ab oppositione, quia quod fit casu, natura non intendit; sed monstrum fit casu: ergo natura non intendit monstrum.
4 A certitudine actionis naturalis, quæ secundùm ordinem principiorum procedit: & proinde natura non intendit eundem ordinem violare.
5 A providentia divina, motrice naturæ, quę non intendit monstrũ.
6 A comparatione artis, quæ tametsi solùm imitetur naturã, errare non intendit: ergo multò minùs natura quæ illam docet.
7 Ab absurdo, quia natura naturãs, id est Deus, & natura naturata, id est causa proxima rerũ naturaliũ, sunt certissima agentia, quæ falli non possunt.

Argumenta in primam quæstionem, quæ est An natura agat propter finem?

Opp.

Aliæ rationes & argumenta assignantur tum à Philosopho, tum ab interpretibus, quibus hanc quæstionem probant. Ergo videris leviter causam tanti momenti & ponderis transilire. Antecedens constat, quia ab ordine, varietate, & pulchritudine vniversi efficacissimâ, probant naturam non posse non agere propter finem. Nam quæ pulchritudo, quæ varietas, quis ordo, si non sit finis & vsus ad quem destinentur?

Naturam agere propter finem probat Mundus, & maior.

Resp. *Cumulus ingens esset si omnes articulatim causas, & probationes huius quæstionis in vnum cogerem & coacervarem; capita solùm & fontes tetigi ad quos reliquæ reducantur. Si vis tamen vt accumulatiùs agam, has iterum causas in specie trado; primam à mirabili varietate, secundam à singulari pulchritudine, tertiam ab æterno ordine, quartam à firmissimâ stabilitate, quintam à divina consentione rerum; quæ omnia arguunt commune aliquod bonum, ad quod (vt ad finem) res omnes physicæ in choro naturæ conspirantes reducuntur. Est enim hoc bonum natu-*

naturæ conservatio, cuius desiderium & appetitio veluti temperiem, fœdus, & amicitiam parit; ut alta cum imis, summa cum medijs, firma cum infirmis, æterna cum caducis, universa cum singulis vehementer in conservatione totius consentiant, quod fieri non potest si natura in illis finem non appeteret. Si urgeas ut ulteriùs agam ab exemplis rerum, solùm hominem minorem mundum *tibi propono, in cuius anatomia nullam partem sine usu, nullam potentiam sine fine proprio à natura formatam videris. Addo brutorum animantium quorundam mirabilem amorem, artem, industriam; addo elementorum qualitates, vires, loca, ordines, commutationes, addo deniq; cœli immensitatē, motū, lumen, influentiam, venustatē, aspectū multiplicē, imperiū quo hæc inferiora regit; quæ omnia luculenter volumina nobis ostendūt, in quibus scriptum est, Deum & naturam in omnibus propter finem agere.*

Opp. *Si natura semper agat propter finem in operibus suis, à fine non erraret; sed errat, ut in monstris contingentibus luculenter constat: ergo natura semper non agit propter finem.*

Resp. *Ut grammaticus non est habendus indoctus, aut medicus imprudens, quamuis ille non semper rectè scribat, hic non semper infirmum sanet: ita natura artifex rerum non est habenda expers finis, quamvis semper in particulari actione, & opere finem non assequatur. Respondeo ergo naturam non universalem sed particularem aliquando errare, at particularis naturæ error universalis naturæ arcem non concutit.* Li. 1. Top. c. 1.

Opp. *Natura non cognoscit finem: ergo non agit propter finem. Ratio tenet, quia ut docet Philosophus in Ethicis, duo requiruntur in agente propter finē, nimirū finis cognitio, & mediorum quibus acquiritur comparatio; quibus addi potest cōsultatio de medijs aptis et idoneis, quorū ope finis cōparatur.*

Resp. Cognoscere *hoc loco* finem, *est eam habere proprietatem, ut non desinat agere donec ad finem perveniat; quamvis ergo natura non intelligat, naturæ tamen ductor authorq; Deus intelligit, cuius nutum et instinctum sequitur; quod est satis.* Natura quomodo cognoscit finem.

Opp. *Si natura propter finem agat, cur hominem principem omnium suorum operum nudum, infirmum, inermem, miserum præ alijs brutis animantibus fecit? cur lusum & quasi pilam fortunæ fecit? videtur quidem in hoc non egisse propter finem, cùm dignissimis effectis maxima debeātur beneficia. Oceanus hîc fluit orationis, sed vix rivulos aperiam.*

Resp. *Ineptè quidem agis; te nudum fecit ut ingenio, te infirmum ut ratione, te inermē ut prudentiā teipsum ornes, armes, & defendas; mentē & imperiū mentis tibi concessit: est ergo mater, non noverca natura. Quòd te miserum esse exclames, memineris nullum esse miserum nisi peccantem; quippe nulla est miseria nisi peccatum, tu ipse hausisti venenum, serpentem aspice invenisti remedium.* Natura mater non noverca hominis.

Cice. Lib.1. Tus.Q.

Opp. *Multa sunt in rerum natura quorum nullus est vsus, vt* bestiolæ in diem viuentes, *&* herbæ noxiæ, *vt* toxica venena, *vt* monstra, *vt* fæces terræ, *vt* spuma maris, *vt* tempestates, fulmina, terræ motus, & *sexcenta alia: videtur ergo natura in omnibus non appetere finem.*

Lib.3. de Ani. T.45. Plu. Lib. 3. Sympo. Quæst.1.

Resp. *Indignus es qui in artificis excellētis officinam ingrediaris, si omnia instrumenta condemnes quorum vsum non cognoscis. Imprudens homo, Deus & natura nihil frustra agunt; si tales sint* bestiolæ, *quæ cum sole nascantur & cum sole cadant, vitæ brevitatem ostendunt tuæ;* herbæ noxiæ, venena, monstra, *aliaq; infinita quæ tibi videntur mala, infaustum lapsum sequūtur tuum; vsum tamen habent pœnæ si malè, salutis si bene et beatè vixeris. Nam vt ex* viperâ mithridatum *optimum arte conficitur: ita ex nocentissimis effectis naturæ, quæ sunt in sua specie perfecta, & in toto vniverso pulcherrima, singularis sæpe vsus colligitur; quem tamen tu ideo condemnas quoniam eundem non cognoscis.*

Mithridatū optimum ex vipera.

Opp. *Illud propriè non fit propter finem à natura, quod nihilo minùs fieret si natura finem non intenderet; sed sic multa naturæ effecta fiunt: ergo natura non semper & in omnibus agit propter finem. Minor probatur, quia si natura in folijs sursum, & radicibus deorsum generandis finem non intenderet, sic tamen hæc fierent; quoniam in illis calor sursum, in his frigus deorsum fertur. Similiter si natura frugum fertilitatem in pluvia non intenderet, pluvia tamē ex necessitate materiæ, id est, nubis iam gravidæ factæ eveniret. Nubis enim vaporibus plena, radijsq; solis dissoluta, ex necessitate in terram propter gravitatem & pondus ruit; nec non sæpe præter intentionem naturæ sterilitatem gignit. Huc adde illud de dispositione dentium, in qua non tàm intentio naturæ, quàm necessitas materiæ spectanda est, vt hi acuti & graciles, illi crassi & maxillares fiant.*

Resp. *Istis omnibus satisfactum est in textu, nimirum hæc evenire non posse si natura finem non intenderet. Ad rationem igitur dico, materiam nihil ex se posse facere (est enim segnis & otiosa causa rerum) in illa ergo necessitatem ponere producendi effecta, est planè absurdum. Quippe si non sit activa potentia virtusq; naturæ, qua excitetur materia, nec calor ascendit vnde flores & folia; nec frigus descendit, vnde radix & vita; nec guttatim cadit pluvia, vnde fœcunditas & abundantia efficiuntur. Habet enim natura in hisce omnibus intentionem, habet finem, quem non ex necessitate materiæ, sed ex dignitate formæ, & vivacitate (vt ita loquar) potentiæ tandem assequitur. Vbi dicis aliquid sæpe præter intentionem naturæ contingere, exempli causa* sterilitatem *non semel ex abundante* pluvia; *respondeo hoc contingere per accidens, non per se; quod vniversalis naturæ intentionē non tollit.*

Materia per se segnis.

Pluvia est causa sterilitatis per accidens.

Argumenta adversus secundam quæstionem, quę est Vtrum bruta animantia solo naturæ instrinctu ad finem ferantur?

Opp.

Opp. *Sensu & phantasiâ bruta animantia feruntur ad finem: ergo non solũ instinctu moventur. Antecedens constat, quia sensum & phantasiam habent, vnde appetitus naturalis boni aut mali nascitur; argumentum tenet quia hoc verbum* solum *excludit alia.* Lib.3. de Ani. c.11.

Resp. *Nomen* instinctus *motum sensus & phantasiæ, & etiam quiddam vltra comprehendit, nempe actiuam virtutem influentem primæ causæ, qua res quælibet ad suum finem acquirendum movetur, dirigitur, & adiuvatur, vt superiùs docui. Hoc ergo verbum* solum *non exclusivè (vt aiunt) sed inclusiuè sumitur; quasi diceres belluæ solo instinctu, id est, motu sensus, phantasiæ, & divinæ potentiæ ad suum opus & finem moventur; nam instinctus horum trium motum & impulsum continet, si fusè & amplè sumatur.* Instinctus quid significet.

Opp. *Semper inhæret scrupulus ille animo, quomodo bruta animantia aliæq; res naturales agant propter finem, cùm non cognoscant finem, neq; deliberent de medijs quibus eundem consequantur.*

Resp. *Triplex est gradus progrediendi ad consequendum finem, primus eorum quæ non solùm apprehendunt finem sub ratione boni, sed etiam cognoscunt rationem, & proportionem mediorum ad eundem obtinendum; sic homo & spiritus agunt propter finem. Secundus gradus est eorum quæ solùm materialiter per se concipiunt finem sub ratione boni naturaliter convenientis, & sic ceruus sitículosus aquarum fontes appetit. Cæterum attende, quoniam prima causa influit in omnia & singula naturæ effecta, additur quædam occulta qualitas seu instinctus sensui & phãtasiæ brutorum animantium, quo semper diriguntur, & quo sæpe instructa, mira & obstupenda agunt. Tertius gradus est eorum quæ non omnino cognoscunt finem, agere tamen propter finem dicuntur, quia nutum & instinctum sui motoris semper obseruant, & ad illum finem tendunt ad quem ab illo diriguntur. Neq; hoc mirum videatur tibi; nam vt sagitta, licèt sit motus sui ignara, tendit ad scopum ad quem impetu & directione iaculantis dirigitur: ita insẽsibilia & inanimata naturæ opera, quamvis sint vitæ, sẽsus, & rationis expertia, feruntur quidem ad illud bonum, ad quod (instinctu & dispositione primæ causæ moventis) in prima sui origine destinãtur: ratio est, quia sunt instrumenta Dei. Longior sum quàm velim in hac responsione mea, vt intelligas omnibus pro dignitate gradus & essentiæ digniorem concedi influxum seu instinctum naturæ. Exempli gratiâ, hominibus dignissimum, vt ratione & consilio agant; brutis animantibus digniorem quàm plantis, quia nobiliores potentias vitæ, sensus, phantasiæ habent; plantis etiam digniorem quàm lapidibus, quia propiùs in facultate vitæ ad primam causam veniunt. Instinctus ergo non vnus numero est in omnibus effectis naturæ, sed varius & multiplex, idemque excellentior vel ignobilior, pro gra-* Triplex est gradus agẽdi propter finẽ.

du essentiæ vel existentiæ suæ.

Opp. *Unum scrupulum tollendo alium difficiliorem infers. Utrum sit hæc doctrina consentanea Aristotelis doctrinæ, cum recurras ad primam causam seu Deum, à quo istos tam varios instinctus petis? Nam ridiculum est si quærenti cur lapis descendat, respondeas quia sic movetur instinctu primæ causæ, quando revera movetur pondere & gravitate suâ, cuius impetu deorsum vergit, ut ignis sursum volat alis quasi levitatis suæ. Aut ergo concedendus est dilectus in animatis & ratione carentibus, aut alius inveniendus est modus quo ferantur ad fines.*

Aristot. sæpè recurrit ad primã causã.

Resp. *Consentanea est hæc doctrina Aristoteli, qui apertè in multis locis recurrit ad primam causam, ut in lib. 2. de Generatione capite 2. ubi scribit naturam non esse sine ratione, intelligit rationem quâ dirigitur. Et lib. 1. de Cœlo naturam & Deum iũgit, docens ibi Deum & naturam nihil frustra agere. Quasi diceret, natura nihil incassum agit, quia divinæ sapientiæ ductu dirigitur & movetur. Iterũ lib. 12. Metaph. cap. 10. duplicẽ ordinẽ statuit, unum in naturâ, alterũ in Deo, illum autem ab hoc pendere illic manifestè insinuat. Sed quid moror? lege librum de Mundo, de quo si dubites, lege in eandem penitus sententiam cap. 2. primi libri Polit. & libri 2. de Partibus animalium Cap. 13. lege 8. librũ Physic. & 10. Ethic. satis est si hoc unum legas, quòd Deus sit infinitus actus in omnibus & singulis, ut in 7. & 8. Physic. docet. Ad rationem igitur dico, quòd ista directio primæ causæ nõ sit supervacanea, cùm nihil possit in finem tendere nisi prius sic ordinetur: at omnis ordinatio ab intellectu est, & sic opus naturæ est opus intelligentiæ, quia est opus Dei. Quod insinuas sublato hoc impulsu primæ causæ moueri tamen res naturaliter, ut lapidem deorsum, ignem sursum pondere & levitate sua; dico, & verè dico, sublato impulsu primæ causæ, id est, influente illius providentiâ, non solùm non sic moveri, sed etiam omnino non esse, quia omnes omnium rerum essentiæ in prima causa secundùm Aristotelem uniũtur. Non ridiculè igitur quærẽti cur lapis deorsum tẽdat, respõdetur, quia sic movet Deus: nã etsi per formã propriam aut gravitatẽ executrices causas sic moveatur, primariò tamen ad hunc motum à prima causa destinatur.*

Lib. 1. de cœlo. T. 32.

Lib. 12. Meta. c. 10.

Lib. de mũdo.

Lib. 1 1. polit. c. 2.

Lib. 2. de part. Ani. c. 13.

Naturæ opus quĩ opus intelligentiæ.

Gravitas & levitas executrices causæ

Opp. *Quid respondes Thaleti, Pythagoræ, Anaxagoræ, Plutarcho, viris magnæ authoritatis, qui brutis rationem ac ingenium attribuunt? non est levis aut contemnenda eorum authoritas: videntur ergo bruta animantia non solo instinctu ad finem moveri.*

Plu. lib. 5. de Depla. philo. c. 20.

Resp. *Agnosco mirabiles & obstupendas sæpe actiones brutorum, quæ sine ratione, arte, & prudentiâ non videantur fieri, quibus spectatis doctissimi isti viri acuerunt ingenia sua, ut probarent scilicet belluas ingenium, sermonem, rationem habere. Hoc quidem (ut opinor) non fecerunt, quia verè ex animo sic esse censuerunt, sed ut quid possit humani ingenij acumen*

Plin. lib. 8. c. Plin. lib. c. 1. est in elephãtis inquit intellectus patrii sermonis

in

in re probabili explicanda ostenderent. Nam certum est nec hirundinem *architectum, nec* araneam *textorem, nec* leonem *imperatorem, nec doctum* elephantem, *nec* canem *medicum esse, quamvis* hirundo *ædificet,* aranea *texat,* leo *imperet, literas cognoscat* elephas, canis *sanet. Hæc enim omnia non arte sed motu naturæ, primoq; instinctu phantasiæ agunt.*

Opp. *Si instinctus brutorum sit nihil aliud quàm influens operatio phantasiæ, definita ad iudicium convenientis, determinantisque appetitum ad fugam vel prosecutionem; quæro quomodo tanta rerum varietas oriri possit, ut singula fere individua singularum specierum varias phantasias, varios motus, varios fines haberent? Unde mihi videtur, quòd neque sit una in belluis phantasia, neque una motio seu instinctus quo moventur, sed variæ species seu ideæ impressæ aut innatæ, quibus (veluti exemplaribus) ad agendum propter finem instruuntur.*

Resp. *Non sum eâ opinione, quòd sit unus instinctus numero in omnibus brutis animantibus, neque quòd sit una phantasia solùm sed multiplex, quæ varios istos motus ad multiplicia opera & fines eadem trahit: sed quòd sint exemplares in illis species aut ideæ, vel impressæ, vel innatæ, libenter non concedo, ne multum â dignitate animæ humanæ detraxisse videar, quam Arist. in primo ortu hominis rasam tabulam, id est omni imagine & ideâ vacuam arbitratur esse. Verumenimuero, ut istiusmodi species in brutorum internis sensibus non relucere existimem: ita istum instinctum divinitus concessum, manem & otiosum non esse puto, sed activam qualitatem & lucidam, quæ radijs suis illustrans informansque phantasiam, appetitum ad opus incitat. Nam ut cera existens [illegible] omnis forma vacua, sigillo impresso facta est figurata: ita phantasia brutorum per se existens quasi rasa tabula, per influentem & inhærentem instinctum redditur imaginibus plena & ornata, quibus distinctè ad varia & miranda opera commovetur. Hoc non dico, quasi defenderem bruta exemplares ideas in suis operibus producendis (ut artifices) imitari; sed quia hoc instinctu iam movente, naturalis qualitas seu proprietas data cuilibet animāti, tum magis ad proprium opus & peculiare excitetur. Quippe* aranea *hanc naturalem proprietatē habet, ut fibratim contexat* telam; *sed nisi hæc proprietas instinctu radioq; primæ influētis causæ moueatur, bestiola in rudiore tela sine arte latet.*

Instinctus unus non inest omnibus.

Bruta non habent innatas ideas Lib. 11. post. c. 1.

Opp. *Quid ais de* venatico cane, *qui nunquam edoctus videtur suam prædam non sine discursu persequi & insectari? Arist. certè cùm multa brutorum opera considerasset, coactus est rationem quandam & prudentiam eorum aliquot concedere, ut in primo Metaph. constat, ubi quæritur* An ratio sit in belluis? *cuius quæstionis partem affirmantem defendit.*

Lib. 1. Meta. c. 1. & Li. 6. Eth. c. 7. & Lib. 2. de Fin. & Valla. Lib. 2. de Volup. c. 38.

Resp.

Resp. *Quod quaeris de cane, de alijs quamplurimis quaerere licebit, quae omnia & singula videntur quidem cum ingenio & ratione agere, sed non agunt, quia mente & intellectu carent. Vbi vrges philosophum, quasi diceret coactus rationem esse in belluis, distinguimus esse quidem in belluis rationem, id est, non sine ratione ductuque primae causae influentis agere. Est ergo ratio in belluis, non sua, non propria; inest tamen ratio, id est, dispositio primi motoris, quae propriè instinctus naturalis dicitur. Neq; videatur mirum cùm dixerim rationem non propriam esse in belluis; nam vt servus, quamvis sit naturâ homo, instrumentum animatum, rationis non suae, sed alienae compos dicitur: ita multo magis belluam instinctu actam impulsamq; ad opus, participem rationis non propriae, sed altioris naturae non ineptè dicimus. Quippe vt servus est instrumentum imperantis: ita est bellua, omnisque effectus naturae instrumentum primi motoris, cui imperanti continuò perpetuòq; obsequuntur.*

Ratio qualis in brutis.

Li.1.polit.c.3.

Argumenta in tertiam questionem, An natutura intendat monstrum?

Opp. *Quamvis natura non cognoscat finem, ducem tamen habet dirigẽtem qui falli non potest: non ergo destituitur suo fine, & per consequens non fit monstrum; nam fieri monstrum est falli naturam. Neq; est quod hîc respondeas falli particularem naturam, quippe illa quoq; instinctu primae causae movetur, finemq; suum assequitur; nam aliter curam omnium & singulorum non haberet Deus, si vniversalem naturam sine errore dirigat, & singularẽ erroribus infinitis subijciat.*

Deus singulis praeest providentia singulari.

Resp. *Scio graviores quosdam philosophos hîc defendere, Deum solùm cõmuni influxu & generali instinctu cum causis agentibus concurrere; sed huic opinioni non subscribo: existimo enim singulis praeesse providentiâ suâ singulari. Sed hinc concludis monstrum fieri, aut falli naturam, quia monstrum est erratum naturae. Respondeo monstrum fieri respectu particularis naturae intendentis alium effectum, non autem monstrum fieri respectu Dei sic disponentis naturam. At dicis, non falli particularem naturam quia à Deo dirigitur. Hoc nego, quia id semper non patet naturae quod à Deo intenditur; iubet Solem stare, moveri terram, monstrum est, si particularẽ naturam in suo stadio currentem spectes: at monstrum non est, quia omniscius author omnium, causas huius stationis & illius motionis non ignorat.*

Intendere monstrũ quid sit.

Opp. *Naturam intendere monstrum, nihil aliud est quàm naturam terminari ad tale producendum; sed natura producens monstrum terminatur ad productionem monstri: ergo natura sic terminata intendit monstrum. Maior constat, nam intendere est non cessare, donec illud produxerit ad quod determinetur, vt in omnibus naturae effectis patet: minor non eget probatione.*

Resp.

Resp. *Respondeo, naturam ex se non esse determinatam ad tale erratum; imò hoc profluit ex alio impediente naturam, vel ex aliquo intentiore concurrente & intendente oppositum; neque hinc fas est vt dicas, causam illam aut impedientem aut concurrentem intendere erratum, imo potiùs intendit rectum. Nam vt Albertus ait, cùm ex omni constellatione cœli fiant monstra, constellatio rectum intendit, non monstrum: ita non monstrum respectu constellationis sic influentis in materiam, sed respectu naturæ particularis ad alium finem secundum naturalem cursum contendentis, impeditæ tamen; quia potentior causa, nempe aspectus cœli, aliam formam intendebat.*

Opp. *Aliud à Deo fieri, aliudq; à natura intendi, est naturam Deo opponere; sed hoc est absurdum, cùm Aristoteles agnoscat naturam esse ancillã & instrumentum Dei: Cæterùm idipsum contingit in producendo monstro, quod rectè (vt ais) fit à Deo, et tamen à natura nõ intenditur; imò fit præter, aut potius contra intentionem naturæ.*

Resp. *Aliquid probasses, si probasses naturã reniti aut pugnare contra voluntatem Dei: aliud quidem fit aliquando à Deo, aliud intenditur à natura; sed iubente Deo natura obtemperat, movetur q; ad illam formam aut finem ad quam Deus eandem non invitam trahit.*

Opp. *Homo nequam rem habens (cõtra naturam) cum lutulenta sue, intendit contra naturam humanam monstrum, si is corruptâ phantasiâ intendat generare porcum: ergo natura aliquando intendit monstrum.*

Resp. *Sardanapalus iste intendit facitque peccatum, quod est monstrum; at porcum ex sue generare, non est intendere monstrum. Nam et si horrendum sit scelus quod committit, effectus tamen est naturæ quem gignit, si ne frens ex sue generetur. Nam quamvis individua diversarum specierum coëant, quod est monstrum, res tamen quæ generatur, existens vnius speciei individuum, monstrum dici non potest. Verùm si (vt aliquando iusto iudicio Dei) complicata aliqua natura prodeat, partim humanâ specie, partim belluinâ constans, monstrum est; & quia raro, & quia præter intentionem naturæ eveniat.*

Monstrum ex individuis diversæ speciei quomodo oriatur.

Natura complicata monstrum.

Opp. *Monstrum definitur* defectio, imperfectioq; naturæ; *sed mulier est quædam defectio imperfectioque naturæ: ergo mulier est monstrum. Maior est Aristotelis hoc loco, qui monstrum sic definit. Minor est quoque illius in primo Politicorum, vbi fœminam viro subiectam esse probat, quia est imperfectio naturæ. Agenti enim patiens, perfecto imperfectum naturæ ordine (vt ait) subijciendum erit.*

Lib. 1. de Gen. Ani. cap. 20. & li. 2. de Gen. Ani. cap. 3.

Resp. *Pudet me tam levi & triviali argumento respondere, at ne in re minima deficiam, deficienti & languenti huic rationi sic respondeo; scilicet duplicem esse defectionem aut imperfectionem rerum, vel in humoribus, vel*

Rei duplex est defectio.

in

in partibus: imperfectio in humoribus non facit monstrum; in partibus verò si sit insignis, facit. At fœmina est quadam imperfectio naturæ in humoribus, vt vides, idq; solùm comparatione factâ ad virum qui agens principium dicitur, non autem est fœmina in se imperfectio vlla, sed excellens opus naturæ, comes vitæ, solatium viri. Vt ergo luna est stella perfecta, quæ tamen cum sole comparata imperfectior dicitur: ita fœmina formâ pulchra & speciosa est; at cum viro comparata cui subijcitur, impotentior dici potest. Quod dixerim imperfectionem in partibus esse monstrum, animadvertendum est me insignem & deformem imperfectionem intelligere, vel in raritate, vel in redundantiâ, vel in transpositione, vel in notabili deformitate partium, quæ decorũ & ordinem naturalem non sequitur.

Fœmina non est monstrum.

Opp. *Causa impediens in generatione monstri intendit monstrum, sed causa impediens in generatione monstri est sæpe ipsa natura: ergo ipsa natura aliquando intendit monstrum. Maior constat in hoc exemplo; sit causa impedita homo semper intendens generare hominem; sit vero causa impediens abundans materia, quæ fortasse duo capita, aut tres pedes intendit producere: sed hæc materia est natura (quippe natura in materiam & formam divisa est) ergo natura intendit monstrum.*

Res. *In generatione mõstri cõsiderãtur tria, causa impedita, causa impediẽs, ipsaq; deformitas quæ monstri nomine appellatur. Agnoscis tu quidẽ causam impeditam semper agere secundùm legem ordinemq; naturæ, & monstrũ non intendere, similiter quòd causa impediens non intendat monstrum sic probo, quia rectum est quod intendit respectu sui: rationem duplicem reddo, tum quoniam instinctu primæ causæ dirigitur, quæ falli non potest, tum etiam quoniam ad hunc finem & non ad alium suapte naturâ destinatur: respectu ergo impedientis causæ monstrum dici non debet.*

In monstri generatione cõsiderantur tria.

Monstrum nõ intenditur nec à causa impediente.

Opp. *Fit monstrum non nisi ex naturalibus causis: ergo natura intendit monstrum. Antecedens probatur, quia causa impediens & causa impedita sunt naturalia. Prætereà, quid aliud est intendere naturam aliquem effectum, nisi ad illius effectionem inclinare? sed natura inclinatur ad effectionem monstri: ergo monstrum intendit.*

Resp. *Aliud est fieri aliquid cum intentione & ordine, aliud est fieri præter intentionem & ordinem naturæ. Dico id ipsũm quod sæpe dixeram, fieri quidem monstrum ex naturalibus causis, scilicet ex materiâ & formâ, non tamen debito modo & ordine quem natura postulat & intendit, propter concurrentes aut intercurrentes causas, quæ ordinem naturæ pervertunt & impediunt. Non est ergo satis ad effectionem monstri inclinare, nisi ipsa inclinatio naturæ sit recta, effectioq; rei secundum leges naturæ ordinata.*

Monstrum fit præter intentionem naturæ.

CAP. 9.

Vtrum { Maior sit necessitas vnius causa quàm alterius; maxima autem finis?

MVLTA de principiis, multa de causis, multa de causarum connexione cum effectis, multa denique de vtriusque relatione ad finem egit Philosophus; hoc ergo est nunc epiphonema, hæc catastrophe huius libri; nimirum in principijs & effectis, in causis & causarum (vt ita loquar) catenis, absolutam necessitatem esse, sine qua vniuersi machina & structura ruit. Sed hîc oritur quęstio, Vtrum hæc necessitas subsistendi in rebus, potiùs materię quàm fini sit ascribenda? Certârunt veteres philosophi omnino assignandã esse materiæ non fini, quod probant exemplo ædificãdę domus, quã ideo sic ędificari dixerunt, quia fundamẽtũ (propter lapidũ grauitatẽ) imum locum, parietes & tecta (propter lignorũ leuitatẽ) locũ supremum occupant. Respectu ergo materiæ hoc vel illo modo affectæ, omnem in rebus subsistẽdi aut essendi necessitatẽ posuerũt; sed hũc errorẽ in textu corrigit Philosophus, statuẽs duplicẽ necessitatẽ esse, vnã absolutã, ex hypothesi alterã; vtrãq; in rebus physicis inesse putat, hãc respectu materię, illã respectu formę, quę nomine finis hoc loco definitur. Exẽpli causâ, cõcedit necessitatẽ esse materię in domo, & serrâ, sed ex hypothesi; nã si nõ esset materia, nec domus nec serra fierent: absoluta autẽ necessitas (inquit) in fine seu formâ cernitur, à qua actũ subsistendi ipsa materia habet. Argumentũ quo hoc confirmat est à similitudine desumptũ in disciplinis, in quarũ demõstrationibus præmissę locũ materię, conclusiones locũ finis tenent: at in istis demonstrationibus conclusio necessitatẽ absolutã veritatis, premissę necessitatem hypotheticam &(vt aiunt) conditionatam habent. Similiter ergo in materiã nõ est absoluta necessitas, sed in forma aut fine, quã simpliciter & absolutè materia sequitur. Nã si ponatur finis, necessariò ponuntur media; vt posita formâ quæ est finis generationis, necessariò ponitur materia quę est propter formã; si verò sit materia, non necessariò est forma: necessitas ergo absoluta est respectu formę, nõ respectu materiæ; respectu (inquã) formę quę finis hoc loco dicitur; nã forma est finis & perfectio rei. Sed vt est absoluta necessitas respectu

Necessitas duplex.

Forma nomine finis definitur.

Formę & finis maior necessitas est quàm materiæ.

Materiæ qualis necessitas.

respectu formæ, quia positâ formâ ponitur materia: ita est ex hypothesi necessitas respectu materiæ; quia forma sine materiâ esse non potest, vt lectus nō est sine ligno, serra nō sine ferro: at lecti serræq; absoluta necessitas in distincta forma, vsu, & fine cernitur. Sic domus necessitas non est in lapidibus aut lignis, sed in fine, qui est protegere & conservare homines contra iniurias cœli, cuius contrarium inepte quidam (vt videtur) Philosophi ætate defenderunt. Conclusio hæc est, causas omnes, maximè causas necessitatis philosophis disquirendas esse, idque non tam ex parte materiæ, quàm ex parte formæ & finis. Docet enim Aristoteles physicum magis circa finis & formæ, quàm materiæ considerationem versari; tum quia illa est causa huius, tum quia in ratione seu definitione magis vtimur formâ quàm materiâ; vt in naturalibus & arte factis constat. Hoc tamen dicit, non quòd existimet materiam non esse neccessariam in definiendis rebus, sed quoniam formam magis esse necessariam putet, cùm non solùm nomen, sed etiam differentiam essentialem rebus definitis addat.

Quæstio.

Explicato iam textu, quæstio nunc vna vtcunque discussa articulatiùs prosequenda est, *Vtrum maior sit vnius causæ necessitas quàm alterius, maxima verò finis?* Comparatio necessitatis hoc loco est inter materiam & finem: verum quoniam per finem nō solùm externam perfectionem rei, sed etiam internam formam apertè hic Philosophus intelligat, cùm formam finem nominet, cùmq; sub nomine materiæ (vt est in motu) efficientem causam nonnunquā insinuet: abs re non est, in comparatione omnium causarum movere hanc quæstionem, An maior sit necessitas vnius causæ quàm alterius, maxima verò finis? Distinctio necessitatis ex ipso textu constat; aliam nimirum esse absolutam, aliam conditionalem seu hypotheticam. Necessitas quidem est in omnibus causis, sive essentiam, siue existentiam spectes; de materiâ & formâ non omnino est controversia, cū res quælibet naturalis ex illis constet; de efficiente quoque & fine lis esse non debet, si consideres naturam ipsam à Philosopho effectricem causam, Deumque finem omnium appellari. Ea enim omnia necessaria dicuntur, *sine quibus res esse absolute & simpliciter non possunt*; sed sine omnibus & singulis causis res absolutè & simpliciter esse non possunt: ergo omnes & singulæ causæ sunt necessariæ. Assumptio probatur, quia sine intentione finis non movetur natura, sine actiuâ potentiâ naturæ non mouetur materia, sine motu materiæ non acquiritur forma, sine acquisitione formæ res nulla naturalis constituitur; proinde sine omnibus & singulis causis res absolutè

Necessitas est in omni genere causæ.

Necessarium quid.

et

et simpliciter esse non possunt. Intentio naturæ finem, actiua potẽtia materiam, movens efficientem causam, appetitus formæ materiã, perfectio materiæ formam esse necessariam arguit. Finis ergo est necessarius, quia ab illo incipit natura; efficiens causa etiam necessaria, quia per illam (segnem aliter & otiosam) materiam movet natura; materia ipsa est necessaria, quia ex illa res constat; forma denique est necessaria, quia per illam res definitur. Sic (vt vides) omnes causæ sunt necessariæ, at sic necessariæ, ut aliæ alijs magis minùsque necessariæ dicantur. Nam si compositionem spectes materia, si definitionem forma, si motum efficiens causa, si vsum finis magis necessarius dicitur, vt quidam non indocti philosophi hũc locum interpretantur.

Causa alia magis necessaria.

Verùm cùm Arist. simpliciter in absoluta necessitate finẽ materiæ anteponat, quid per finem intelligat quærendum est. Quippe si per finem externam illam causam intelligat, quę in sola intentione animi aut naturæ latet, suũque esse adhuc reale nõ habet, videtur id affirmare quod est rationi & philosophiæ planè contrariũ. Nã quî fieri potest, vt id quod metaphoricum solùm, aut saltem intelligibile solùm esse habeat, magis habeatur necessarium quàm aliud vllum principium, quod per se & vi suâ subsistentiam habeat? Ambagibus relictis, dico per finem hoc loco præcipuè formam essentialem intelligi, & sic magis quiddam necessarium quàm materia aut efficiens causa dicitur; quia illius necesſitas est simplex & absoluta, materiæ autem & efficientis causæ necesſitas ex hypothesi & conditione. Porro vt ampliùs & subtiliùs secundùm veritatem hanc quæstionem defendas, affirmo finem, licèt non sumatur pro forma, magis tamen esse necesſarium quàm aliam causam vllam, exceptâ primâ, quæ & efficiens & finis omnium dicitur. Ratio vna (qua hoc ipsum probo) est, quia finis siue sit internus vt forma, siue sit externus vt vsus rei, primum principium est quo movetur natura ad aliquid producendum, sine quo motu nihil omnino fit aut fieri quidem potest. Siquitur ergo finem esse maximè necessarium, & pro cæteris causis in esse rei primum quasi pulsum, motum & principatũ habere; & quamuis modò videbaris obijcere, finem esse ens solùm intelligibile & metaphoricum; non oblitus prioris meæ de fine opinionis dico, finem & in ipsa naturâ, & in prima causa, & in potentiâ actiuâ mouente naturam habere esse reale, licèt perfectè non existat, donec res actu suum vsum habeat. Sed hæc obiter; pergam.

Per finem hîc Aristoteles intelligit causam formalẽ.

Finis maxmè necessaria causa.

In fine non solùm esse suum per intentionem naturæ, sed bene esse

esse suum per absolutam perfectionem res quælibet physica habet: sed magis necessaria est illa causa quæ & esse & bene esse, quàm quę nudam essentiam tribuit: ergo finis quàm aliæ causæ est magis necessarius. Maioris probatio perspicua hinc est, quia magis id necessarium est quod & hominem, & hominem beatum facit, quã quod hominẽ solùm, aut rationale facit. Si dicas hoc loco, beatum esse hominem nihil spectare ad esse hominis; respondeo spectare & ad esse, quia primùm intenditur, & ad bene esse, quia sine hoc fine homo non perficitur. At iterum dices, me non philosophicè disputare; iterum respondeo me non latũ vnguem (vt aiunt) à philosophiâ discedere, quæ docet hominem nihil aliud esse quàm formam suam. i. mentem, cuius obiectum est bonum, finisque proprius summum & incommutabile illud bonum, à quo omnia & esse, & bene esse habent; Deum intelligo, quem Arist. ipse verissimum finem mentis in decimo Ethicorum insinuat esse. Nam aliter quorsum theoricam vitam meliorem esse practicâ seu actiuâ ait, in subiecto, obiecto, medio & fine; id est mente, veritate, sapientiâ, Deo? est enim contemplationis subiectum mens, obiectum veritas, medium sapientia, finis ipse Deus; vt vitæ actiuæ subiectum naturalis appetitus, obiectum moralis virtus, medium civilis prudentia, finis ethicæ virtutis actio. Adde quod illìc Philòsophus addit, excellere vitam contemplatiuam, quia in ea omnia, (subiecta, obiecta, media, fines) æterna & divina sunt: in vita autem practica caduca & moritura. Adhuc non videris ad idem disputare; nam etsi hęc omnia uerissima esse concedam quæ dicis, Deum esse proprium finem mentis, à quo esse & bene esse habeat; hoc tamẽ non probat, omnia à fine externo suum esse aut bene esse vendicare. Imò probat, quia Deus non est internum principium omnium, & tamen ab illo effectiuè esse, ab illo etiam finaliter bene esse habent. Neque ad illud confugiam asylum, ut dicam finem externum esse de essentia compositi non simplicis subiecti, vt Agricola doctè in libris Inventionis defendit. Per simplex subiectum exempli causâ *hominem*, per compositum *hominem prudentem* propono. Vt ergo comparatione factâ prudentia non est de essentia hominis, at de essentia (vt ait Rodolphus) hominis prudentis dici potest: ita finis quãvis non sit de essentia rei simplicis acceptę, rei tamen actu & vsu existenti intrinsecus quodãmodo accommodatur & convenit. Sic fœlicitas est de essentia fœlicis, tametsi non sit hominis si simpliciter & per se consideretur. Ad hoc (inquam) profugium non convolo, quantumvis institutum rectè & accomodatè probet, sed illud semper vrgeo, intentionem naturę in

Cic. Somn. Scip.

Lib. 10. Ethi. c. 7.

Li. 10. Ethi. c. 7

Vita contemplativa Activa.

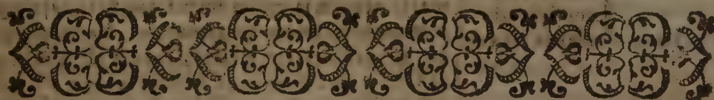
Deus non est internum principium omnium.

Finis necessitas qualis.

in generatione rerum naturalium primùm à fine excitari, sine qua intentione causâ tum conceptionis tum partus (vt ita loquar) res naturales nec in vtero formari, nec in lucē produci possunt; est ergo maxima præ cæteris causis finis necessitas, vtpote in qua cæteræ suam consequentem necessitatem habeant.

Hactenus de necessitate finis; non opus est plura de comparatione reliquarum causarum agere, cùm constet eius causæ necessitatem maiorem esse quæ propiùs ad finem accedat, eamque magis imitetur; sed forma propiùs ad finem accedit, eamque magis imitatur: ergo formæ est maior necessitas quàm materiæ aut efficientis. 1 Necessitatis ordo in causis.
Semper tamen excipio primam efficientem causam, à qua omnia principia, causæ, & effecta pendent. Postremò maior est necessitas efficientis quàm materiæ, quia maior est necessitas moventis quam mobilis; sed efficiens causa est movens, materia autem movetur: ergo maior est necessitas efficientis quàm materiæ. Propositio constat, si à primâ causa movente seu primo motore incipias, & ad infimam causam motricem venias. Semper enim invenias maiorem & dignitatem & necessitatem in movente quàm in mobili, tum quia illud agens principium, hoc patiens subiectum dicitur, tum etiam quia in illo est potentia, in hoc impotentia naturalis inest. Omitto reliqua quæ in hac causa dici possent, solumque hoc vnum in conclusione addo; finem in omnibus maximè necessarium esse, eundemque spectandum, considerandum, diligendum; quia omnia quæ sunt sunt propter finem. O vtinam homo hoc vnum ex philosophia tum divina tum humana disceret, omnia scilicet esse propter finem, hominem autem esse propter Deum! Sol, cœlum, elementa, omniaque quæ in eo sunt subiciuntur tibi (ô ingratum animal) etiamsi tu non subiicias Deo: finis eorum es, & ad tuum bonum tendunt; Deus autem est finis summumque bonum tuum; hunc si diligas beatus es, si contemnas miser in sempiternum eris.

2
3
Necessitas & dignitas maior in movente quam in mobili.
1
2

Distinctio quæstionis in hoc cap. propositæ, Vtrum maior sit necessitas vnius causæ quàm alterius; maxima autem finis?

In expositione huius quæstionis distinguũt interpretes necessitatẽ, vt alia sit

- **1 Absoluta, eadémq; duplex vel**
  - 1 Infinita, fatalis, & divina, respectu omniũ tũ causarũ tũ effectuũ; & sic est simpliciter absoluta necessitas ponendi Deum, sine quo omnes causæ secundæ & effectus cadunt.
  - 2 Finita, & sic est maior necessitas formæ & finis, quã materię & efficiẽtis: quod probatur
    - 1 Ab intentione naturæ, quæ primùm & simpliciter in generatione rerum à fine incipit.
    - 2 Ab appetitione rerum, quæ semper & necessariò ad finem & formam tendit.
    - 3 A connexione & subordinatione causarum, quæ esse non potest si non sit finis in quo connectantur.
    - 4 A definitione effectuũ, in qua maior est vsus formæ quæ finis dicitur, quàm materiæ.
    - 5 A cognitione necessariâ, quæ maximè à fine pendet, cùm in fine essentia & scientia coniungantur.
    - 6 A perfectione, quia materia est terminus à *quo*, finis autem terminus *ad quem*, in quo quies & perfectio rei cernitur.
    - 7 A suppositione, quòd sit magis necessarium bene esse quàm esse; sed bene esse est à fine.
    - 8 A comparatione, quia, vt est maior necessitas in *vsu domus* quàm in rebus à quibus constituitur; ita est maior necessitas finis, in quo status & vsus, quàm aliarum causarum, in quibus solùm ipsa species cernitur.
- **2 Ex hypothesi, seu conditionata, cuius consideratio duplex est, vel**
  - 1 Generalis, vt omnes causæ inter se comparantur, & sic maxima est necessitas finis, maior formæ quàm materiæ aut efficientis naturalis; *naturalis* dico, quia efficiens causa prima & Metaphysica est omnium maximè necessaria; quia sine ea res omnino nec esse, nec bene esse possunt.
  - 2 Specialis, vt materia cum forma aut fine comparatur; & sic ex hypothesi materia dici potest magis necessaria quàm forma aut finis, quia est primum principium generationis. Verùm si absolutam necessitatem spectes, forma est magis necessaria, quia propiùs ad finem accedit; est quoque maior necessitas efficientis causæ quàm materiæ, quia maior est necessitas moventis quàm mobilis, vt *artificis* qui format, quàm *lapidis, ligni, & cæmenti* quæ arte copulantur, vt *domus* ex illis fiat; at maxima necessitas est in *vsu & fine domus*, vt homo ab iniuria cœli & hostis protegatur.

Opp. *Est necessitas absoluta omnium causarum, vt concedit Philosophus: ergo inanis est ista disceptatio de maiore & minore, de simplici & hypotheticâ necessitate rerum. Antecedens probatur, quia est fatum, id est, absoluta necessitas causarum, vt antea demonstratum est.*

Resp. *Alio sensu fati necessitas, alio sensu causarum necessitas definitur. Fatum enim ex eventu necessitas dicitur, quia rebus imponit necessitatem; necessitas autem causarum hoc loco pro absoluta vel comparata conveniendi vel potiùs (vt loquar cum veteribus) causandi ratione sumitur; & sic sumptâ necessitate fieri potest comparatio, quænam causa sit magis, quæ minùs, quæ maximè necessaria.*

Necessitatis causarum & fati discrimē.

Opp. *Fatum est causa maximè necessaria; sed fatum non est finis: ergo finis non est causa maximè necessaria. Maior constat, quia fatum est divina providētia, quæ est causa maximè necessaria, cū omnia ab illa depēdeāt.*

Resp. *Dubitatur vtrum fatum sit causa, cùm potiùs ordo & dispositio causarum quàm ipsa causa dicatur. Sed esto, sit causa vt pro divinâ & æternâ lege providentiæ sumitur, quid hinc concludis? hoc scilicet, quòd sit maximè necessaria. Agnosco lubens, quia semper (vt superiùs docui) causam primam excipiendam puto.*

Opp. *Materia duplici de causa est magis necessaria quàm finis, primùm quia est internum principium omnium quæ fiunt, tum quia est subiectum primum in quo aliæ causæ continentur; sed finis est externum quiddam, & vltimum quod acquiritur: ergo maior est necessitas materiæ quàm finis. Maioris probatio ex eo liquet, quòd maior sit necessitas interni quàm externi, substantiæ quàm accidentis, cùm illud constituat & definiat, hoc verò fortuitò contingit.*

Resp. *Est finis duplex, internus qui forma, externus qui accidentalis & adventitia rei perfectio dicitur: etsi respondere possim ad argumentum tuum, per finem intelligi hoc loco formam; dico tamen necessitatem hîc non tam in essendo quàm in causando à Philosopho insinuari. Cùm ergo causalitas (vt ita loquar) omnium primùm à fine per intentionem naturæ sumatur, maxima necessitas ipsius finis habetur. Quamobrem tametsi materiam internum & primum principium omnium quæ generantur, omniumq; reliquarum causarū primum subiectum concedat; maior tamen finis necessitas est, quia à fine hæc omnia operari natura incipit; imò frustra hæc omnia sunt, si non sit finis ad quem, vt ad scopum in omnibus & singulis natura feratur.*

Finis duplex est.

Opp. *Maior est necessitas entis quàm non entis; sed materia & forma sunt entia, finis autem adhuc non acquisitus est non ens: ergo maior est necessitas materiæ & formæ quàm finis. Propositio nota est, quia non entis habetur nulla necessitas, quippe illius quod nō est nullus est vsus. Assumptio probatur, quia finis est in sola intentione naturæ.*

Resp. *Ad minorē respondeo, finem non esse non ens; nam siue finem intentum, siue finem acquisitum intelligas, ens reale est, vt superiùs demonstraui. De fine acquisito constat; si verò de fine intento dubites, dico eundē realiter esse in actiua potentia naturæ, vt fœtus in vtero matris, quāuis actu non existat: nihil est quod de formâ obijcias, nam forma in textu pro fine habetur.*

Finis est ens reale.

Opp. *Maior est necessitas materiæ quā formæ: ergo malè in generali cōparatione causarū docetur, esse maiorē necessitatē formæ quā materiæ. Antecedēs probatur, quia forma naturalis (vt docet Philosophus) è potētia materiæ educitur: cū ergo materia sit causa formæ, maior illius necessitas esse videtur.*

Li. 1. Phy. c. 9.

Resp. *Hoc argumentū tenet, ac si diceres domū extrui super fundamētū: ergo maiorē esse necessitatē fundamēti quā domus. Neq; hoc semper verū est quod ais, formam educi ex potentia materiæ; anima enim humana (vt ait Philosophus) diuinitus accedit, neq; est per se organica; imo hoc dico, formæ generationē esse diuinam, vnde Philosophus ipse formam quiddam diuinum appellat. Cùm ergo dicas educi illam è potentia materiæ, non video quomodo id probes, cùm materia insulsum & otiosum sit per se principium, nullamque actiuam potentiam, sed simpliciter passiuam habeat; potiùs ergo ab actiua potentia & intentione naturæ, quàm à potentia materiæ formam educi verè existimes. Vnde maior necessitas formæ esse colligitur quàm materiæ, quia ad illam intentio naturæ, vt ad finem, naturali impetu & amore rapitur.*

Li. 1. de Part. ani. c. 11.

Li. 1. Phy. c. 9.

Forma non elicitur è potētia materiæ.

Opp. *Maior est necessitas efficientis causæ quàm reliquarum: ergo apta non est ista in contrarium sensum causarum comparatio. Antecedens probatur; quia efficiens in generatione rerū naturaliū est primū movēs: nā quamvis à fine operari primū incipiat natura, primū tamē movens naturā est efficiēs causa; vnde rectè à Philosopho primū principiū motus seu mutationis definitur esse. Vt ergo in ædificatione domus est maxima necessitas artificis, qui primum intēdit, movet, & cōponit omnia: ita in generatione rei naturalis est maxima necessitas causæ efficiētis, quæ primùm materiam quasi consopitam excitet ad opus.*

Huius. lib. c. 3. T. 29.

Resp. *Primum quod movet naturam est finis, non efficiens causa; nam natura ad operandū nō movetur, donec operandi finis proponatur: at proposito fine in intētione, efficiēs causa naturā ad intētionis effectū acquirēdū movet; sic & finis & efficiēs causa rectè prima principia motus dici possūt; at finis in intētione, efficiens causa in mutatione rerū. Sed hic attēde, me sēper primam causam efficientem, Deum excipere; qui respectu potentiæ suæ causa efficiens, respectu bonitatis finis rerum omnium dicitur. Hunc Deum effectorem admiremur, eumq; conservatorem in perpetuum sempiternis & divinis laudibus hymnisque veneremur.*

Finis & efficiens prima principia motus.

Finis libri secundi.

CAP. I.

Utrum { *Ignorato motu ignoretur natura?*
Continuum & successivum sint de natura motus?

DEFINITA naturâ, & causis rerum copiosè a Philosopho demonstratis, nunc sequitur vt de naturæ affectionibus propriisq; adiunctis pauca dicantur. In tertio ergo hoc libro sunt duo tractatus, in quorum primo de motu, in secundo de infinito, tum ex suâ tum ex aliorum opinione disputat Philosophus. Primus tractatus *De motu* tria habet capita, in quorum primo primùm hoc docet, nimirum ad naturalem philosophum spectare vt motum probè cognoscat & definiat; quod probat hoc enthymemate. Ad Physicum pertinet definire naturam: ergo ad eundem etiam pertinet motum definire. Consequentia tenet, quia cognosci aut definiri non potest nisi per motum; ignorato igitur motu necesse est ignorari naturam. Huic conclusioni in textu alia succedit, nempe ad Physicum etiam spectare, vt *infiniti, vacui, loci,* & *temporis* accuratam scientiam teneat. Ordine hæc singula distinctè sic probat, & primùm de infinito; quia considerato motu necesse est considerari ea quæ sequuntur motum; at motum sequitur continuum, (est enim, vt ait Philosophus, motus de numero continuorum) ergo etiam motum sequitur infinitum: nam *continuum est quod dividi potest in infinitum.* Secundò hoc ipsum probat de loco, vacuo, & tempore, quæ sunt externæ affectiones naturę, idq; ad hunc modũ. Si pertineat ad Physicum definire motum, necesse est vt locũ, vacuũ, & tẽpus etiã definiat; quia motus naturalis sine loco, vacuo, & tẽpore esse nõ potest. Nõ sine loco & tempore secundùm veritatem, quia nihil movetur in pũcto loci, aut in momẽto tẽporis: sine vacuo, secundũ celebriorẽ opinionem

Divisio lib. 3.

Motus cognitio necessaria est Physico.

Lib. 2. Moral. ad Eude. ca. 5.

onem veterem philosophorum, quos in hoc libro refellit Philosophus. Expositione iam factâ quibus de rebus sit acturus in hoc libro, accedit propiùs ad definitionem motus, ad cuius accuratiorem investigationem tres vtiles divisiones tradit. Prima est, quòd entium quædam sint actu, quædam potentiâ. Secunda, quòd entium alia sint in prædicamento substantiæ, alia in prædicamento quantitatis, alia in prædicamento qualitatis, & sic in cæteris categorijs apud dialecticos notis, in quibus omnia *quæ sunt* continentur. Tertia est, quòd entium relatorum alia ex elatione & submissione, alia ex efficientia & perpessione æstimentur. Prima divisio hunc vsum habet, vt intelligatur motus esse ens partim in actu, partim in potentia. Ex secunda colligitur in quibus prędicamętis inveniatur motus, nempe in substantiâ, quantitate, qualitate & vbi. Tertia demonstrat necessariam dependentiã & relationẽ inter movens & mobile. Hinc inferuntur quædam conclusiones, nimirum *motus esse tantùm quatuor genera*, (communiter intellige, speciatim enim sex sunt) quatuor tantùm dicuntur, quia ad quatuor solùm prædicamenta referuntur. Altera conclusio est, *motum non esse univocum*, quoniam est in diversis prædicamentis. Vltima textus conclusio est, *in quatuor prædictis prædicamentis duplicem motum esse, positiuum & destructiuum*: vt *generatio* & *corruptio* sunt in substantia, *accretio* & *diminutio* in quantitate. Epiphonema omnium est in hoc capite, quòd *tot sint motus genera quot sunt rerum species*, id est, quot sunt rerum species acquisibiles (vt aiunt) per motum.

Divisiones tres pręmissę ad indagandã naturam motus.

Harum divisionum vsus.

Motus quot genera.

Motus non est vniuocum.

Quæst. I.

Explicato iam textu aggrediar quæstiones, quarum prima est, *An ignorato motu ignoretur natura?* Nimis curiosus mihi videtur Buridanus, qui in discutienda hac quæstione magnum discrimen ponit inter has duas propositiones, *Ignoro motum*, & *Motum ignoro*. Miror certè quòd hunc imitatus superstitiosè Petrus Tartaretus, (vir quidem subtilis & doctus) affirmet has similiter enunciationes differre plurimùm, videlicet *Ignorato motu esse necesse ignorari naturam*, & *Necesse esse ignorato motu ignorari naturam*; quasi verò conversio simplex propositionis in priori exemplo, aut varia dispositio huius verbi *necesse* in posteriore, tantam sensus differentiam faciat. Sed magis faveo Tartareto, quia agnosco adverbium hoc *necesse* signum esse modalis propositionis, quod aliter aliterque locatum mutare potest sensum. Sed quorsum hæc curiositas in istâ quæstione, in qua vnus est sensus sententiaq; Philosophi, vtcunque hoc verbum collocetur. Nodo igitur scirpi

relicto

relicto, affirmo non sine consensu doctissimorum Interpretum, Motu ignorato, ignoratur natura.
necesse esse simpliciter ignorari naturam, si ignoretur motus. Sed
attende, hoc signum *necesse* significat necessitatem consequentiæ
non consequentis, vel alterius partis conditionalis; & hoc
verbum *ignoratur* non positiuum est (vt aiunt) significans errorem
scientiæ contrarium; sed priuatiuam absentiam scientiæ, quâ per
definitionem quid res sit cognosceretur: sensus ergo est, si quis
nesciat quid sit motus, eum oportere ignorare quid sit natura; 1
quia motus ponitur in definitione naturæ; at parte definitionis
ignoratâ incognita redditur tota definitio, & proinde res definita,
quæ hoc loco est ipsa natura. Sit ergo hæc prima ratio
confirmationis à definitione naturæ ducta. Alia est à relatione inter 2
naturam & motum; quippe natura refertur ad motum; sed vt
vno definito relatorum, alterum cognoscitur: ita vno ignoto alterum
ignoratur. Motu ergo incognito, necesse est ut ignoretur natura,
quia vtrumque ad aliquid (vt in textu docet Philosophus) dicitur.
Tertia ratio à modo sciendi petitur, qui modus sciendi idem est
cum ratione essendi; at esse non potest natura sine motu: ergo sciri nō 3
potest sine motu. Maior est Aristot. in Analyticis, minor ex hoc textu Li.1.poster.c.25
probatur, vbi dicit *naturam definiri per motū*, & ex consequenti esse
non posse sine motu, cùm motus sit pars definitionis. Quarta ratio à 4
necessitate cōsequentis suscepta est, quia necesse est vt materia (quæ
est natura) moveatur ad formā; at moueri ad formā nō potest sine motu:
ergo sine motu esse nō potest natura. Si esse non possit sine motu, 5
nec sciri potest: quia sciētia à demōstratione, demōstratio à definitione
suo medio pendet. Postrema ratio in cōparatione ponitur, nimirū
penitus ignorari naturam si ignoretur causarum inter se necessaria cōnexio
ordo, & subordinatio; at ignorato motu hęc sciri quidē nō possunt:
ergo ignorato motu penitus ignoratur natura. Maior huius syllogismi
cōstat, quia per cōnexionē, ordinē, & subordinationē causarum
nō solū ad cognitionē naturæ physicę, sed etiā ad cognitionē naturæ
naturātis pervenire licet, vt demonstratū est copiosè superiùs. Minor
probatur, quia intentio naturæ cognoscitur per motum inchoatum à
fine, progressio per motum fluentem ab efficienti causa, operatio per
motum tendentem ad formam, perfectio per motum cessātē in fine,
quę est absolutio & veluti cōsummatio operis ipsiusq; naturæ operātis:
ignorato ergo motu penitus ignoratur natura, omniaque naturæ
effecta vi motus constituta. Concludam verbo, vt artifex ille non
potest definire horologium, qui motum singularum rotarum ignoret,
quoniam in rotarum multiplici motu definitio & cognitio horologij

 consistit:

consistit: ita Philosophus quicunq; demum sit, non poterit omnino demonstrare quid sit natura, si causatum (quæ ambitu naturę cótinentur) motum ignoret: ignorato ergo motu ignoratur natura.

Quæstio. 2. Altera quæstio est, *Vtrum successio & continuitas sint de essentiâ motus.* Cùm omnis motus philosophorum iudicio, & etiam secundũ veritatem sit & successiuus & continuus, non est levis hæc quæstio de qua nunc agitur: sed ne diutiùs te cupidum & avidũ sciendi veritatem suspensum teneam, dico successionem esse de essentia motus, continuitatem autem non esse. Cæterùm mihi dicenti ne credas, credas rationi. Vt igitur rectiùs hæc quæ aguntur intelligas, breviter quid successio, quid continuitas sit, dicendum est. Arist. 5. Metaph. ca. 6. continuum id esse ait, *cuius motus est vnus*; successionem autem alibi definit, *motus fluxũ continuatum, cùm vna pars naturalis formæ post aliã paulatim motu acquiritur.* Est enim in successione continuatio motus non interruptio, reiq; mobilis non instans & subitanea mutatio. Rectè ergo definitur successivum id ꝙ sine interruptione motus continuatur: vel (si apertiùs velis definire,) est *motus interna affectio seu differentia, tempore (fluente mensurâ rerũ) definita.* Tẽpus enim est *mensura motus*, & in acquirẽda formâ successionis gnomon et index. Non opus est vt pluribus naturam continui exponã; dialecticis enim nota est cótinui definitio, vt sit id *cuius partes coaptãtur ad communem aliquem terminum indivisibilem.* Sed ad rem, successio est de essentiâ motus, cótinuitas non est; horum primum sic probo. Successio est fluxus motus naturaliter tendentis à termino ad terminum: sed fluxus motus est forma quâ motus definitur: ergo successio est de essentia motus. Quid per fluxũ intelligam, fortasse difficile & obscurũ adhuc tibi videtur. Vide ergò familiare exemplum; vt in *aquâ* est motus qui loci mutationem, & fluxus qui ipsius motus cótinuationẽ & differentiã spectat: ita in naturâ est progressio à termino ad terminum, continuatio verò eiusdem progressionis medium fluxus definiri potest. Et iterum, vt fluxus *aquæ* non solùm est motus, sed quiddam amplius .i. continuatio non interrupta manantis aquæ, donec in mare aut aliquem terminum pervenerit: ita in omni mutatione rerum naturaliũ, fluxus non solùm inchoatus motus dicitur, sed quiddam amplius .i. successio seu (vt loquũtur veteres) tendentia motus, qui forma paulatim acquisita nominatur. Si res adhuc non planè & apertè elucescat, hoc vnũ per simile addo. Vt *pulsus* est *motus cordis* & aliquid etiam vltra, nempe *ebullitio spiritus in arterijs*, vnde medici certam corporis motionẽ intelligunt: ita fluxus est motus naturæ & aliquid etiam vltra, nẽpe successiua mutatio

[Margin notes: Successio est de essentia motus. Continuitas non est. — Lib. 5. Meta. c. 6. Continuũ quid. Successio quid. — Fluxus in motu quid 1 — 2 Pulsus quid.]

tatio rei per media, vnde philosophi explicatam rei faciendę vel factæ rationem percipiunt; quemadmodum in motione *seminis* ad *sanguinem*, *sanguinis* ad *carnem*, *carnis* ad *partes corporis*, *partium corporis* ad *embrionem*, *embrionis* ad *perfectũ hominem* constat. Motus in hisce omnibus actus inchoatus, at successio, fluxus continuatioq; eiusdẽ motus dicitur. Sed iste fluxus, hęc continuatio seu tẽdẽtia nõ re differt à motu: successio ergo est de essẽtia motus. Pręterea, omnes philosophi fatentur motũ nõ esse formã partim acquisitã, partim acquirendam (vt quidam somniârunt) sed viã & quasi manũ moventem, quâ natura apprehẽdit formã: at viam tendere per hãc ad formã, aut formã per hanc manum apprehẽdere natura nõ potest sine successione: est ergo successio de naturâ motus. Porrò quid aliud est *mobile paulatim accedere ad perfectionem formæ*, quàm fluxu quodam motus vnam formæ partem post aliam acquirere? at sic acquirere formam est essentialis ratio motus: est ergo successio de naturâ motus. Postremò per successionẽ, motus propriè & naturaliter sũptus à subitanea mutatione (quę nõ est motus) essẽtialiter distinguitur; sed nihil essẽtialiter aliquid ab alio distinguit nisi sit ex illius essentia: ergo successio quæ motum essentialiter à non motu distinguit, est motus essẽtia. Quòd motus ab instantanea mutatione distinguatur hinc liquidò constat, quia motus partes secũdùm prius & posterius habet, mutatio autem non habet.

1 Successio hęc re non differt à motu.

2

3

4

Motus & mutatio instantanea differũt

Sequitur vt breviter explicem quomodo continuum non sit de natura motus. Agnosco hoc loco continuitatem esse quidem necessariam passionẽ motus, quâ seclusâ non existit motus, esse autẽ ex illius essentia probabiliter nego. Rationes verò quibus adductus sum vt id dicã, hæ sunt. Prima à distinctione vnivoci, quia continuum est ens simplex & vnivocum, in categòria quantitatis definitum, sed motus est analogum in diversis categorijs positum: ergo continuũ non est de essentia motus. Altera ratio ab adiunctis vtriusq; ducitur, quia motus est ens incompletum (cùm sit progressio formæ imperfectæ ad perfectiorem) sed continuitas est ens completum, cùm sit species perfecta quantitatis: ergo continuitas non est de essentia motus. Vis huius rationis in hoc cernitur, quòd absurdum sit idem esse completũ & incompletũ; at idem esset completum & incompletũ, si continuum (quod est ens completũ) sit de natura motus, qui omnium philosophorũ calculis ens incompletum dicitur. Postrema ratio sic se habet; motus est actus & acquisitio successiua formę: sed cõtinuitas nõ est formaliter actus seu acquisitio successiua formæ: ergo continuitas nõ est de essentiâ motus. Huc addi possũt alia argumẽta, nimirum

Cõtinuitas est passio motus necessaria, sed non de essentia eius.

1

2

3

Lib. I. de Cœl. ca. I. & lib. I. Phy. cap. 4.

nimirum continuum id esse quod dividi posſit in infinita. Nam vetus est illud Philoſophi, quòd in cõtinuis nõ poſſit inveniri mininũ, & in diſcretis non poſsit inveniri maximum; ſed motus terminis *à quo* & *ad quem* ſemper clauditur & definitur: ergo continuum nõ eſt de naturâ motus. Demonſtrabis etiam hoc verum eſſe, ſi dicas continuũ eſſe menſurã per ſe, motum autem eſſe menſuram per accidens; nec non ſæpe principio, ſubiecto, fine inter ſe diſcriminari; quod quidẽ non eſſet, ſi continuum eſſentiam motus contineret.

Motus est mensura per accidens.

Hæc mea opinio eſt de hiſce duobus adiunctis motus; continuo ſcilicet & ſucceſsivo: ſi firmiora in contrariã partẽ adduci poſsint argumenta, manũ ferulę (vt aiunt) ſubiiciam, meumq; libenter agnoſcã errorem; erroris ſemper facilis erit venia, vbi veritatis nulla ſecatur vena. Supereſt vt antequam ad expoſitionẽ proximi capitis accedã, (in quo traditur definitio motus) paucis perſtringam ea quæ ad motum requirũtur; ſunt verò movens, mobile, terminus *à quo*, terminus *ad quem*, tempus quo menſuratur motus, ſucceſsio, continuitas, formæ inchoatio, perfectio etiam eiuſdem. Movens vt natura, quæ eſt principium motus, mobile vt corpus vel ens aliud, quod eſt ſubiectũ motus, terminus *à quo* vt ens inchoatum, à quo incipit motus, terminus *ad quẽ* vt ens completũ, in quo quieſcit motus, tẽpus vt hora, dies, menſis vel annus &c. quo terminatur motus, ſucceſsio vt fluxus ille quo cõtinuatur motus, cõtinuitas vt res menſurata per ſe aut per accidẽs, vnde vnus idẽq; numero denominatur motus, inchoatio deniq; formę quâ actus imperfectus, acquiſitio formæ quâ actus perfectus motus definitur eſſe. Sed de illis poſtea pluribus, nunc ſolũ vmbrã quaſi removeo, vt definitio motus (quam proximè tractabo) intelligatur.

Ad motum requiruntur.

Diſtinctio vtriuſq; quæſtionis:

Vtrum { *Ignorato motu ignoretur natura?* & *Continuum & ſucceſsivum ſint de natura motus?*

1 Neceſſitas ſciendi motũ, quia ignorato motu, ignoratur etiam natura; quod probatur:

1 A definitione naturæ, quæ eſt, vt *natura ſit principium motus.*

2 A relatione inter movens, mobile, & motũ; quorum vnum ſine altero definitè cognoſci non poteſt.

3 A modo ſciendi, qui eſt idẽ (vt in Analyticis docet Philoſophus) cũ ratione eſſendi: ſi ergo eſſe nõ poſſit natura ſine motu, ſciri non poterit ſine motu.

4 A neceſſitate conſequentis, quia materia primũ principium in generatione rerum, ſine motu eſſet ſegnis & otioſa.

5 A comparatione omniũ cauſarum, quæ per motum connectuntur, ſubordinantur, & ad ſua effecta fatali (quaſi) neceſſitate pertrahuntur.

In

6 A similitudine *horologij* artifici penitus incogniti, si motus rotarum ignoretur; pari modo tota natura latet philosophum, si causarum motus lateat.
7 Ab inductione singulorum effectuum in rerum natura, quorum nullus sciri potest sine motu, cùm per motum fiat; ergo nec ipsa natura sciri potest sine motu, cùm illius ope omnia faciat.
8 A fine, quia naturæ perfectio præcipuè in motu cernitur; nunquam enim est otiosa natura, sed semper (vt docet Philosophus) in actione & motu: quippe otiosa languet natura, movens aut mota reviviscit.

In hoc primo capite demõstrãtur præcipuè duo.

Proprietas seu affectio quæ est vel

Interna vt successio, quæ docetur esse de naturâ motus.

1 Quia successio est *fluxus ipsius motus, tendentis à termino ad terminum*; sed talis fluxus est re idem cum motu: ergo successio re eadem est cum motu.
2 Quia motus per se tendere ad formam acquirendam non potest sine successione: est ergo successio de naturâ motus.
3 Quia successio essentialiter distinguit motum à non motu, rebusque alijs omnibus quæ non sunt motus.
4 Quia successio convenit tempori rebusque caducis ratione motus; nam quamvis tempus sit mensura motus, motus tamen in tempore est causa successionis: successio ergo propriè ad motum spectat, ipseque motus dicitur, vt *pulsus motus cordis*, ita tamen vt sit quiddam amplius, id est, continuatio motus: vt pulsus, præterquam quòd sit *motus cordis*, est *in arterijs ebullitio spiritus.*

Externa vt cõtinuitas, quæ docetur non esse de essentiâ motus.

1 Quia continuum potest esse sine motu, vt in *linea.*
2 Quia continuum est vnivocum, motus vero analogum.
3 Quia motus essentialiter successivus est, non autem continuus.
4 Quia continuum est proprium motus, non forma.
5 Quia continuum est ens completum, motus ens incompletum.
6 Quia continuum est semper divisibile, motus autem terminis definitur.
7 Quia continuum est mensura per se, motus autem per accidens.

Argumenta

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum ignorato motu ignoretur natura?

Li. 1. Phys. c. 9. Opp. *Definiri possunt partes speciesque naturæ sine motu: ergo ignorato motu non necesse est vt ignoretur natura. Antecedens probatur, quia in primo lib. Physicorum, materia & forma (quæ sunt species partesq; naturæ) sine motu definiuntur; illa vt sit principium vnde omnia primùm oriantur, & in quod resolvantur vltimùm; hæc vt sit principium quod det nomen et esse. Argumentum tenet, quia à partibus ad totum, & à speciebus ad genus ratio inventionis sequitur.*

Motus est implicitè in definitione materię & formę. Resp. *Materia & forma sunt species naturæ, & definiuntur sine motu explicitè, implicitè tamen motus in earum definitione necessariò intelligitur; cùm neq; à materia res oriri, aut in eam resolui possint sine motu, neq; forma dare nomen & esse nisi per motum posit.*

Opp. *Natura est prior motu cùm sit illius principium, sed prius intelligi potest sine posteriori: ergo natura intelligi potest sine motu, & per consequens ignorato motu non ignoratur natura.*

Resp. *Natura vt significat ordinē in generatione rerum non est prior motu, sed relatio quædam, eademq; cum motu simul.*

Opp. *Quiete ignorata non ignoratur natura: ergo motu ignorato non ignoratur natura. Ratio sequitur, quia natura non est minùs principium quietis quàm motus; imo magis videtur esse principium quietis, quoniam per nomen quietis forma & perfectio rei, per nomen motus incohatio & imperfectio insinuatur.*

Quies non adeò necessaria est ad naturā cognoscendam ac motus. Resp. *Quidam huic argumento sic respondent, quòd quies sub ratione motus contineatur, sed quoniam cognosci quies non potest nisi per motum, idcirco solùm motus à Philosopho nominatur. Alij respondent, per quietem non intelligi perfectionem sed privationem motus, quia tum desinit motus cùm forma acquiratur; verùm quoniam scientia magis ab ente positivo quàm privative, ab affirmatione quàm negatione pendeat, potiùs dicit Philosophus ignorato motu ignorari naturam, quàm ignorata quiete. Postremò responderi potest huic rationi, quòd licèt per quietem insinuetur forma perfectioq; rei, minùs tamen hinc cognoscitur natura, quia eiusdē prima affectio est ipse motus, quo tanquam vehiculo à forma ad formam rapitur.*

Li. 2. Phys. c. 1. Opp. *Aristoteles dicit naturam esse per se notam in primo capite secundi libri: ergo non opus est notitia motus vt magis innotescat.*

Natura quî per se nota. Resp. *Levis est hæc ratio; nam etsi dicat Philosophus naturam esse per se notā si quæratur An sit, cùm in omnibus luce meridianā clarior ipsa natura constet, non tamen dicit naturam esse notam quoad Quid sit, cùm tot volu-*

mina philosophorum de illius essentia conscribantur.

Opp. *Forma est natura, sed forma potest esse sine motu: ergo natura potest esse sine motu. Maior est Arist. quia forma est species naturæ; dividitur enim natura in materiam & formam. Minor probatur, quia forma est in qua quiescit natura, cùm sit terminus ad quem tendat. His concessis, sequitur ignorato motu nō ignorari naturã, quia esse potest natura sine motu: at essendi & sciendi idem est modus eademq; ratio, vt in libris Demonstrationum luculenter docet Philosophus.* Lib. I. Post. c. 25.

Resp. *Vis huius rationis ab eo pendet, quòd eadem sit ratio essendi & sciendi. Sed attende quòd dicamus nec formam perfectam esse sine motu; nam semper privatio successione delectata invidet quieti formæ semperq; mordet. Quãvis ergo natura videatur in formâ quiescere & constare sibi, in ipso tamē statu folia amittit sua, sæpeq; ipsa planta particularis cum vita & fructu cadit. Vtor libentiùs hoc simili, vt intelligas in ipso statu non otiosam esse naturam, sed semper agere, adeo vt de re nulla veriùs dici possit illud quod dici solet, quàm de natura; nimirum illam nunquã esse minùs otiosam quàm cùm sit otiosa, nunquam minus quietam quàm cùm quieta.* Cicer. Off. lib. 3. cap. I.

Opp. *Sunt quædam formæ naturales & æternæ: ergo mēdax est levisq; hæc tua responsio. Argumentũ tenet, quia si formæ sint æternæ, in illis semper sine motu feriatur natura, manetq; otiosa. Quòd verò sint quædam formæ perennes & æternæ, intuere cœlum & erubesce; si neges conscientia tua tuaq; scientia reclamabunt, at si taceas tibi Aristoteles tuus primo de Cœlo hoc ipsum verum esse annũciabit; idem dico de forma hominis.* Formæ quædam æternæ.

Resp. *Hoc qua potes vi & ratione vrges, naturam esse posse perpetuò sine motu, & proinde concludis sciri posse sine motu. Proponis exemplum cœli, cuius forma est perpetua, in qua natura conquiescit. Age ergo, concedo id verũ esse quod dicis, formam cœli sempiternam esse, & in eadem natura perpetuò conquiescere. Sed audi, vna hirundo non facit ver, nec vna particularis natura hoc vel illo modo affecta legem universalem tollit. Video te adhuc subridere, quia putas vulnus inflictũ sanari non posse. Audi ergo vlteriùs quod cœli forma non sit simpliciter æterna, sed talis quæ secundum Aristotelem eam naturam habeat, vt mutari possit. Nam nihil secundum illum simpliciter & absolutè est immutabile, præter solum Deum, qui mutare potest omnia, ipse verò mutari non potest. Quòd verò non mutētur, ordo gradusq; rerũ impediunt, cùm sic fatali nexu & necessitate disponantur omnia, vt cœlum capacissimum, amplissimumq; corpus agens aliquod inferius habere nō possit quod seperare poterit. Postremò hoc etiã audi ex Aristot. & tu quoq; erubesce, nimirũ posse mutari cœlũ cœliq; formã primâ motoris actione, quæ est (vt ille docet 7. Physicorũ) infinitũ liberrimũq; agēs, cuius potētia arguit, vt vides, mutari posse, quia est actu infinita, at volũtas nō mutat quia cœlum medium* Forma cœli non est simpliciter æterna secundùm Aristotelem. Cœli est medium omnia conservandi.

omnia

omnia conservandi fecit.

Opp. *Motus est naturalis passio naturæ; sed naturalis passio est accidens, accidens autē non est necessariū ad essentiā; quod nō est necessariū ad essentiā non est necessarium ad scientiā (quia scientia & essentia unâ demonstratione continentur) si ergo motus sit naturalis passio naturæ & accidens, verum hoc non est, quod ignorato motu ignoretur natura.*

Resp. *Motus quidem est (ut ais) in alijs prædicamentis à natura. Nam natura est substantia, motus autem in alijs prædicamentis à substantia; dico tamen ut natura est in ordine ad effecta, relatum esse respectu motus, & sic uno definitè cognito, aut ignorato, necesse est ut cognoscatur aut ignoretur alterum. Alij respondent hanc notionem naturæ non esse à priore sed à posteriore per demonstrationem (ut aiunt)* quia est, *non* propter quid. *Nonnulli dicunt motum insitam esse affectionem naturæ, comitemq; indissolubilem, quâ sublatâ universum stadium ipsius naturæ tollitur.*

Argumenta contra secundam quæstionem, Utrum successio sit de naturâ motus?

Opp. *Successio est de essentia temporis: ergo non est de essentia motus. Ratio tenet, quia motus & tempus sunt res essentialiter distinctæ. Antecedens probatur, quia partes temporis sunt prius & posterius, præteritum & futurum, quarum partium propria & essentialis mensura est ipsa successio; nam aliam magis propriam magisque internam non habent.*

Tēporis partes sunt successivę ratione motus.

Resp. *Confirmatio antecedentis est infirma: nam etsi partes temporis sint successivæ, sunt tamen per accidens ratione motus, non autem per se ratione temporis; quippe præteritum aut futurum tempus dicitur, quia sic res subiecta motui successivè in tempore commutatur.*

Opp. *Tempus est ens absolutum & univocum, motus autem est ens (ut in textu docet Philosophus) imperfectum & analogum: ergo successio potius per se tempori quàm motui videtur convenire.*

Resp. *Ratio hæc non cohæret, cum par utriusq; non sit comparatio; nam quamvis tempus sit absolutum, non tamen requiritur necessario ut differentia propria alterius rei eidē per se accomodetur, licèt communiter & per accidens eidem convenire possit.*

Opp *Successio essentialiter non convenit omni motui: ergo successio non est de essentia motus. Antecedens probatur, quia motus cœlestis non est successivus: quod sic probo, quia motus cœlestis est æternus ut habetur 1. de cœlo; sed in æternis non est successio: ergo motus cœlestis non est successivus.*

Resp. *Intelligitur illa propositio de æternis absolutè sumptis, ut de Deo cui omnia præsentia sunt, non autem de æternis in comparatione positis, ut de cœlo, cuius motus est successivè æternus, quia eiusdem continuatio æterna est.*

Motus cœli est successivè æternus.

Opp. *Generatio & corruptio sunt motus, & tamen illis non convenit successio*

cessio: ergo successio omni motui non convenit, & per consequens essentialis nō est affectio motus. Antecedēs est Arist. l. 1. de Gener. & Corrup. quòd sit motus etiam in post prædicamentis cap. de motu asseritur: Sequela antecedentis probatur ex hoc libro, vbi docet generationē & corruptionē fieri in momēto tēporis, & ex consequenti eisdem successio non convenit.

Resp. *Generatio & corruptio sumi possunt vel progressiuè, & sic sunt motus genera, & eisdem convenit successio; vel sumi possunt perfectiuè, & sic nō sunt motus genera, neq; eisdem successio convenit, quia sunt instantanea.* Generatio & Corruptio sumūtur dupliciter.

Opp. *Idem de suâ ipsius essentiâ dici non debet; sed successio est ipse motus: ergo successio dici non debet de essentia motus. Maior ex sexto Topicorum patet, vbi docet Philosophus nihil definiri à seipso. Minor probatur, quoniam successio est fluxus, sed motus est quidam fluxus, cùm forma imperfecta ad formā perfectam tendat: est ergo successio motus.* Lib. 5 phy. c. 11.

Resp. *Successio dici quidem potest motus, sed dicitur etiam aliquid amplius, vt antè in similitudine pulsus motusq; cordis demonstraveram.* Successio quā dici possit motus.

Opp. *Successio vt quidam rectè definiunt, est nihil aliud quàm negatio existentiæ instantaneæ, in partibus entis moti ad terminum; sed nulla negatio est de essentia alicuius, vt docet Philosophus 7. Top. ergo successio non est de essentia motus.*

Resp. *Quamvis successio per negationem explicari soleat, ens tamen positiuum est, & rectiùs fluxio ipsius motus definitur; sic ergo, vt expers rationis negat hominem, ponit tamen brutum: ita & successio motum ponit, cuius partes tamen simul essē negat, quæ si simul essent nulla esset successio.* Successio quā negatio.

Opp. *Successio est fluxus formæ non motus: ergo malè definitur fluxus ipsius motus. Antecedens probatur, quia propriè fluxus eius definitur esse quod fluit; sed forma à materia non à motu fluit: ergo potiùs fluxus formæ quàm motus definiri debet.*

Resp. *Fluxus primò motui, tum formæ convenit; nam etsi forma fluat, fluit tamen per motum, vnamque sui partem acquirit post aliam per successionem.*

Opp. *Si successio sit differentia motus, soli convenit motui; at si soli conveniret motui sequeretur motum esse suiypsius successionem, cùm ipsa etiam successio motus dicatur.*

Resp. *Nescio quomodo hoc argumentum fingis; verùm si hic sit sensus, quòd successio sit motus, & per consequens motus erit suiypsius successio, quia alterius rei nullius esse videtur; Respondeo motum non esse successionē suiypsius, sed continere eam in essentia sua; itaq; falsum illud est, quòd successio non sit alterius rei quàm motus: nam per accidens formæ motu acquirendæ convenit.*

Argumenta

Argumenta contra secundam partem secundæ quęstionis, quę est Vtrum continuum sit de essentiâ motus?

Lib.5.Metap. cap.13.

Opp. *Aristoteles in textu ait motum esse de numero continuorum, & in Metaphysicis apertè motum inter species quantitatis continua enumerat: ergo continuum videtur esse de natura motus.*

Motus continuus dicitur per accidens tripliciter.

Resp. *Vtrobiq; loco respondemus verbo, scilicet Aristotelem in vtroq; intelligere motum esse continuum per accidens, non per se: tribus enim modis motus continuus per accidens dicitur; ratione durationis, ratione subiecti, & ratione formæ acquirendæ. Ratione durationis, quia omnis motus tempore*
1 *fit & mensuratur. Ratione subiecti, in quo est; nam vt accidentia materi-*
2 *alia, (qualia sunt color & lumen) extendūtur per accidens solum ratione corporis in quo insunt: ita motus cōtinuus dicitur ratione rei cui inhæret. Postre-*
3 *mò ratione formæ, quam natura per motum sensim & pedetentim acquirit; & sic continuitas propria perpetuaq; passio motus est, quippe secundùm Interpretes hic proprius modus est quo motus continuus dicitur.*

Opp. *Seclusâ consideratione continui omninò intelligi non potest motus; ergo continuum est de essentia motus. Antecedens probatur, quia seclusâ consideratione continui motus non erit successivus, quia successio in motu nihil aliud est quàm continuus fluxus eiusdem à termino ad terminum; at continui consideratione seclusâ iste fluxus esse non potest: ergo seclusâ consideratione cōtinui motus esse non potest.*

Resp. *Cardo huius rationis parùm firmitatis habet; nam eò voluitur, vt consentiamus nihil aliud esse quàm fluxum, fluxumq; non esse si non sit continuum; sed contrarium huic superiùs satis abundè probavimus. Sed esto, concedimus consequens & consequentiam, non tamen sequetur continuum esse de essentia motus; quippe vt seclusâ consideratione lucis aut caloris, intelligi sol et ignis non possunt, quæ tamen ex essentia eorum non sunt: ita seclusâ cogitatione continui intelligi non potest motus illius, & tamen per accidens eidem convenire dicitur.*

Opp. *Definitio continui convenit motui: ergo continuum est de essentia motus. Antecedens patet, quia motus potest dici ens illud, cuius partes duratione succedentes invicem, per terminum communem, nempe per mutatum esse copulantur. Argumentum probatur, quia de quocunq; essentialiter affirmatur alicuius definitio, de eodem affirmatur etiam definitum; sed definitio continui essentialiter affirmatur de motu: ergo nomen etiam continui essentialiter dicetur.*

Resp. *Vt definitio continui motui convenit, ita & definitum; sed per accidens solùm hæc definitio convenit, nempe ratione temporis seu durationis, similiter-*

militerque per accidens terminum cōmunem habet, nempe mutatum esse, ratione perfectionis quæ in momento cernitur.

Opp. *Motus nullam omnino essentiam habet: ergo inanis est tota hæc disputatio Vtrum continuum sit de natura motus? Antecedens probatur, quia in nullo certo prædicamento collocatur, (vt in fine huius capitis docuit Philosophus) vnde concludit motum esse æquivocum, nullamq; certam & definitam essentiam habere.*

Resp. *Enumeratio multarum conditionum quæ requiruntur ad motum (superiùs allata) plurimùm huic inseruit loco; nam vt requiritur agens ad motum, sic est in prædicamento actionis; vt requiritur patiens, sic est in prædicamento passionis; vt requiritur tempus, sic est in prædicamento quantitatis. Quid opus est multis? reducitur semper ad prædicamentum, in quo illius termini ponuntur. Sic quamvis per se essentiam distinctam non habeat vt species, reductivè tamen habet in terminis ad quos revocatur. Sic quamvis vi & naturâ suâ sit æquivocum, distinctum tamen sit tandem vnivocum, certamque & definitam essentiam vendicat.* Motus quomodo in prædicamento aliquo.

Opp. *Motus distinctè acceptus pro augmentatione, est per se vnivocum (vt ais) & per se in quantitate: est ergo quantitas aut continua aut discreta; continuam proculdubio affirmabis esse; si ita sit, sic arguo: non est linea, superficies, corpus, locus, aut tempus: ergo est essentialiter alia species quantitatis, & proinde concludo continuum esse per se & essentialiter, quod negas.*

Resp. *Motus distinctè acceptus pro hoc vel illo motu, est quidem vnivocum; non tamen sequitur quòd sit species: potest enim esse proprium vel accidens, vt quidem hoc loco est, cùm pro augmentatione in quantitate sumatur. Quippe augmentatio est quædam passio quantitatis, non species, vt contendis demonstrare. Frustra ergo desudas in probando, quòd non sit linea, superficies, corpus, locus, aut tempus, sed alia per se species, cùm omnino speciem absolutam quantitatis esse oppidò negemus.* Augmentatio est passio non species quantitatis.

CAP. 2.

Vtrum { *Motus rectè definiatur.*
Motus sit ens realiter distinctus à termino ad quem tendit, & à mobili in quo inhæret? }

VIVS capitis anceps expoſitio cerebro-
ſos doctores inter philoſophos plurimùm
diſtraxit; & certè non mirum, cùm ipſe
Motus cognitu valdè difficilis.
philoſophorum princeps Ariſt. motus eſſẽ-
tiam difficillimam cognitu fateatur. Nam ſi-
ve motũ in ſe, ſiue opiniones Pythagoreo-
rum & Platonicorum hoc loco agitatas &
diſcuſſas de motu conſideres, à dextra &
ſiniſtra labyrinthos videas. Primum ſi ſpe-
ctes, nempe motum in ſe, ens neque actu neque potentiâ, com-
pletum aut incompletum, finitum aut infinitum, perfectum
aut imperfectum, certum aut confuſum eundem definire poteſt.
Obſcura & abdita ergo eſt illius eſſentia, difficilis & ardua defi-
niendi ratio, præſertim intellectu noſtro exiſtente paſſibili animi
potentiâ, quæ certis non fucatis, definitis non confuſis, apertis
non obſcuris rerum ideis conſignari & informari debeat; aliter in
tenebras voraginemque errorum præcipitanter ruit. Hinc (in-
Materia prima cognoſcibilis tantùm per analogiã.
quit Philoſophus) materia prima ſolùm per analogiam cognoſci-
tur, quia mera potentia eſt, nullamque ſpeciem aut ideam ſui ha-
bet, quæ in mentis humanæ tabulis imprimi aut conſignari poſſit.
Cùm ergo motus ſit neque ſimpliciter potentia pura, nec ſim-
pliciter actus perfectus, ſed media inter vtrumque via, eadem-
que veſtigijs philoſophorum non trita, id eſt, eorum præceptis ad-
huc non evidenter nota; perſpicuum id eſt quod Ariſtoteles
Motus eſt quaſi manus naturæ.
hic docet, motum in oraculis philoſophiæ rem admodum difficilem
latere. Verùm quoniam eſt manus naturæ, & inſtar omnium
inſtrumentorum, quibus natura in cunctis ſuis effectis cudendis
vtitur, quoniamque motu ignorato penitus (vt probatum eſt) igno-
ratur natura; inveſtiganda eſt & tradenda aliqua eiuſdem defini-
tio, qua mens inſtructa de moventibus & motis, de cauſis & ef-
Motus duplex deſcriptio.
fectis philoſophetur melius. Aſſignat igitur Philoſophus duas defi-
nitiones motus; verbis, non re & ſenſu (meâ quidem opinione) diffe-
1 rentes. Prima ſic traditur; motus eſt actus eius quod eſt poteſtate
2 quatenus tale. Secunda, motus eſt actus mobilis quatenus eſt mobile.
Prior definitio (ſi inter vtrumq; diſcrimen quæras) eſt preſſior, prop-
terea quòd ſolùm rem in poteſtate (puta materiam primam) mobilẽ
ad formam contineat, hęc verò communior, quia non ſolùm rem
potentiâ cohęrentem, ſed actu tendentem ab vna forma ad aliam
comprehendit. Hinc Beatus Thomas ſapienter (vt omnia) diſtin-
guit, quòd prior à poſteriori differat; quoniam illa ſit quaſi demon-
ſtrationis

ſtrationis principium, poſterior autem quaſi concluſio; vt ſi hoc modo ratiocinari velis. Motus eſt actus eius quod poteſtate cõſtat, quatenus vim talem habet; ſed id quod moueri poteſt, ſeu mobile eſt res poteſtate cohęrens, quatenus eſt talis: ergo & motus eſt actus eius quod moveri poteſt, qua ex parte vim aut poteſtatẽ habet. In maiore huius ſyllogiſmi primam, in concluſione ſecundam definitionẽ vides. Vtrãq; Ariſt in textu illuſtrat ſex rationibus ad hũc modũ formatis. Omnes ſpecies motus, vt generatio, corruptio, accretio, diminutio, alteratio, & loci mutatio ſunt actus; ergo omnis motus eſt actus. Antecedentis probatio exemplis perſpicua redditur, ſi generationẽ actum generabilis, corruptionem actum coruptibilis, & ſimiliter in cęteris tibimet proponas. Secunda ratio idipſum probat, quia illud eſt actus, per quod aliquid dicitur actu moueri; ſed mobile dicitur actu moueri per motum: ergo motus eſt actus. Tertia ratio ad idem centrum tendit, ſed hoc vno addito, quòd motus ſit actus entis in potentiâ; nã omnis motus eſt actus eius quod mouetur, ſed omne quod movetur eſt in potentiâ: ergo omnis motus eſt actus entis in potẽtia. Quarta ratio vltimã partem definitionis adumbrat, vbi dicitur motus eſſe actus entis in potẽtiâ, quatenus tale. Hęc ratio in ſuppoſitione & diſtinctione conſiſtit; in ſuppoſitione, quia ſupponitur mobile aliquo modo actu, aliquo modo potentiâ; vt æs deſtinatum ad ſtatuam eſt actu æs, non autem actu tale, id eſt ſtatua: ſed motus eſt ſolùm actus eius quod ad alium actum tendit, nempe ad formam internam vel externã, quæ propriè entelechia ſeu actus dicitur; vnde mobile ab hoc actu ad illum pervectũ, ens huiuſmodi, vel tale nominatur: in diſtinctione, quia actus eſt vel perfectus vt forma, talis non eſt motus; vel imperfectus, & talis motus habetur. Plura adduntur exempla de domo, ligno, & ſanitate, quæ pari modo intelligi & exponi debent. Quinta ratio totã definitionem confirmat, quia motus eſt illud quo exiſtente in mobili mobile mouetur: ergo motus eſt actus entis in potentia, quatenus facit tale. Poſtrema ratio in ratione Pythagoreorum & Platonicorum poſita ſic ſe habet; aut hæc definitio motus tradita admittẽda eſt, aut alia quam finxerũt antiqui, ſed illa quã dabant veteres & antiqui eſt explodenda, itaq; hæc iam tradita eſt approbanda. Minorem huius ſyllogiſmi probat, quia motus nec diverſitas, nec æqualitas, nec non ens, (vt illi ſomniârunt) eſſe omnino poteſt, vt duabus rationibus in textu ſatis manifeſtis docet.

[Margin: 1 — Motus eſt actus. — 2 — Actus quid — 3 — Motus eſt actus entis in potentia. — 4 — 5 — 6]

Sed his omiſſis ad quæſtiones venio; quarũ prima eſt, *An rectè definiatur motus?* Quanquam ex his quæ dicta ſunt de duplici definitione Quæſt. 1.

motus, eiusdem essentia vtcunque dignosci posſit, ne tamen tam immobile fundamentum naturæ & philosophiæ leuiùs aut negligentiùs iactum fuisse videatur, calcem & bitumen iacto nunc addam, vt ædificium superstructum firmius in perpetuū maneat. Motum immobile fundamentū voco, quia ipse movet & tamen non movetur. Nā vt magnes trahit ferrum, & non trahitur: ita motus movet rē mobilem, & ab illa non movetur; quippe si moveatur à seipso moueretur. Omitto verba, multas reperio definitiones motus apud Philosophū; vna est, vt sit actus eius quod in potestate est, quatenus tale; i. actus entis in potentiâ vt in potentiâ est: altera est vt sit actus mobils prout mobile est: alia est vt sit actus eius quod agere & pati potest, quatenus tale: adhuc alia est, vt sit fluxus formæ imperfectæ ad perfectam; alia vt sit ipsa fluens forma à materiâ, nō fluxa vt aiunt; alia vt sit ens successiuum & continuum, quo res mobilis ad formam vehatur; alia denique, vt sit manus, pes, & via naturæ; manus qua apprehendit formas; pes, quo à potentiâ in actum progreditur; via quam in progrediendo premit sequiturq;. Harum omnium præcipuè primam dilineandam eligo, nempe vt sit actus entis in potētia vt in potentia est. Articulatim singula verba percurram. Motus dicitur *actus*; sed nomen hoc *actus* distinguendum est; nam actus est vel cōpletus vel incompletus: completus autem est vel internus, vt forma; vel externus vt finis, ad quem mobile per motum tendit. Cùm iam in definitione motus dicatur esse *actus*, intelligitur vt sit actus incompletus non completus, imperfectus non perfectus, mixtus, id est potentiæ coniunctus, non simplex & absolutus; quicquid ergo nullo modo est actus, vt materia prima, per hanc particulam definitionis excluditur. Sequitur vt sit actus *entis in potentiâ*, per quam partem remouentur omnes mutationes instātaneæ, vt generatio & corruptio, si perfectiuè sumantur. Sic enim sine vlla successione in temporis puncto fiunt, vt anima humana in momento in materiam inducitur. Hinc etiam remouentur perfecti actus omnes, qui nullam potentiam relinquunt suis subiectis, ad vlteriorem sui perfectionem acquirendam per motum. Tales sunt maximus splendor in sole, maximus calor in igne, quibus intentius nihil inveniri potest, ad quod secundùm potentiam eorum subiecta motu nitantur & tendāt. Postremò conditiuncula seu particula illa (*vt in potentia*) actus quosdam etiam imperfectos excludit, qui licèt sint quidem actus entis in potentia & ex parte acquisiti, non tamen sunt actus entis in potentiâ, vt in potentia, hoc est entis tendentis ad formam perfectiorem; talis est calor remissus in aere vel

Motus immobile fundamē-tum naturæ.

Motus multiplex definitio

Motus definitio explicatur

Actus duplex.

aquâ, qui iam calefieri vlteriùs desijt. Radijs istis iam illustratâ definitione motus, scrupulus non minimus suboritur inter Interpretes; Quænam sit formalis ratio motus? Alij enim arbitrantur motum formaliter nihil aliud esse quàm formam ipsam successiuè acquisitam; alij opinantur formalem eiusdẽ rationem in ipsa via ad formam naturalem acquirendam consistere; alij formam fluentem, alij formæ fluentis continuum fluxum, alij actus potentiæque connexionem dixerunt esse. Sed litibus diremptis dicendum est, motus propriam & formalem rationem non esse formam, nec viam ad formam, nec fluxum, sed ipsam acquisitionem & (vt ita loquar) tendentiam ad formam. Ratio est, quia *aliquid moveri* est nihil aliud quàm successiuè tendere, & quasi peditentim prorepere ad formam; & sic motus est prior formâ seu termino ad quem tendit. Concludam verbo, nihil aliud est motus quàm successiua & continua alicuius formæ acquisitio, qua acquisitione durante, res mobilis semper in potentia est vlteriorem partem formæ acquirendi. Hinc motus rectè definitur esse *actus*, id est perfectio; *entis in potentia*, id est rei mobilis ad aliquam partem formæ; *vt est in potentia*, id est vt vlteriùs auidiùsque tendit ad completã formam terminumque sibi à natura destinatum, quo acquisito cessat motus. Adhuc alius scrupulus non inutilis ex Pythagora & Platone emergit, Quare ab illis motus de numero non entium dicatur? Equidem existimo Patriarchas illos philosophorum sic dixisse, non quòd existimarent motum omnino ens non esse, cùm sit perfectio actus entis, sed quòd res quæ acquiritur per motum nondum suam (vt ita loquar) entitatem aut perfectionem acquisiuerit. Nam vt sol adhuc non ortus rectè non lucens dicitur, quamuis sub nostro horizonte actu suos radios fũdat: ita motus nondum perveniens ad scopum suum ortumque perfectæ formæ, aliquo modo non ens dici potest, licèt sub velo quasi in via & progressione ad formam tendat, suasque vires exerat. Preterea, cùm denominatio motus sumatur à termino ad quem tẽdat, (vt generatio cũ forma essentialis, alteratio cùm forma accidentialis in qualitate inducitur, cumque adhuc hæ formæ in potentiâ & fieri, vt aiunt, sint nondum acquisitæ) non ineptè motus qui adhuc ἀνώνυμος & sine nomine est, in specie non ens dici potest; quia res adhuc non acquiritur vnde nomen speciale sumat. Vt ergo planta, aut fructus plantæ in radice aut grano altiùs in terra sepulta delitescens, vulgò non ens appellatur, donec emineat & emergat, vt ei nomen distinctum tribuatur: ita motus in actiuâ potentia mouentis aut mobilis abditus & involutus, non indoctè non ens habetur

Motus quænã est ratio formalis.

Motus definitio perfecta.

Motus cur nõ ens dictus à Platone.

Plato in dialogo de Ente.

Motus denominatio à termino ad quẽ.

betur, donec res ſpecieſque naturæ aliqua diſtincta fiat, vnde proprium nomen ſumat, ortuſque aut interitus; augmentatio aut diminutio, alteratio locive mutatio nominetur. Sed vt planta aut fructus in radice entia ſunt, quia actiua potentia non ceſſat donec producantur: ita motus ſimpliciter non ens dici non poteſt, quamvis in via ſic pergat ad formam, vt vmbra in ſolari ad punctum, quæ progrediens non cernitur, donec progreſſa lineam figuratam aut diſtinctam attigerit.

Quæſtio 2. Supereſt alia quæſtio, *Vtrum motus ſit ens realiter diſtinctum, & à termino ad quem tendit, & à mobili in quo eſt?* In hoc ſtadio philoſophorum certamen peracre eſt, currentiumque tres ſunt viæ, vna eorum qui ad hanc metam & ſcopum omnia veſtigia vrgent, vt probent motum reipſa neque à forma, neque à ſubiecto mobili differre. Altera eſt eorum qui pertinaciter defendunt ab vtroque realiter diſtingui. Tertia eorum, qui in biuio quaſi hærentes aut rem penitus indiſcuſſam relinquunt, aut ſi quid dicant, videntur quidem id dicere, quòd motus à forma non differat niſi ratione, re autem & ratione à ſubiecto mobili. Cæterùm cùm tam incertus ſit curſus; pedem in ea via nunc figam, vt probem motum tam à forma ſeu termino, quàm à ſubiecto ſuo mobili reipſa diſcriminari. Agnoſco hîc me graues habere adverſarios, eoſdemque athletas in philoſophia, ſed alea iacta eſt, in qua ſex puncta aperte video quibus extimulatus ſum potiùs apparenti veritati, quàm ingenioſæ ſubtilitati cedere.

Triplex eſt opinio philoſophorum in hac cauſa.

1 2 3

Motus re differt & à termino & à mobili.

Ratio 1. Primùm igitur probo, motum de quo agimus à termino in quem tendit realiter differre. Prima ratio hæc eſt, quæcunque definitione differunt realiter differunt; ſed motus & terminus ad quẽ tendit motus definitione differũt: ergo realiter differũt. Aſſumptio probatur quia motus eſt actus inchoatus rei mobilis, terminus autẽ ad quem eſt actus perfectus rei completæ, quo acquiſito motus omnino ceſſat; vt in omni genere motus videre licet, ſi exempla quæras.

2 Secunda ratio eſt à diſparatis, hoc modo. Quæcunque ita affecta ſunt, vt alterum ſine altero realiter cohærere poſſit, ea realiter differunt; ſed motus & terminus ad quem ita ſunt inter ſe affecti: ergo motus & terminus ad quem realiter differunt. Minor patet, quia forma naturalis cuiuſque rei acquiſita per motum, ipſo ceſſante motu integra & perfecta manet, donec privatio ſubiectum de nouo vulnerârit, aliumque motum invexerit.

3 Tertia ratio non minùs validè hoc ipſum ſic probat; ſucceſſiuum eſſentialiter motui convenit, vt ante multis & firmis rationibus probatur; ſed ſucceſſiuum eſſentialiter non convenit termino ad quem

(eſt

(est enim absurdum dicere terminum ad quem esse successiuum) motus ergo & terminus ad quem realiter non conveniunt. Idem dici potest de velocitate & tarditate, quæ sunt (vt docet Philosophus) proprietates motus: at nemo sanæ mentis terminum acquisitum per motum esse velocem aut tardum diceret. Quarta ratio ab exemplo in loci mutatione ducitur, in quo genere, motus ipsius terminus est locus ad quẽ tendit mobile. Sed quàm ridiculum & absurdum est hoc argumentum si sic disputes? Motus & terminus ad quem tendit motus sunt realiter eadẽ: ergo motus & locus realiter sunt eadem. Verùm quàm alienum hoc sit à ratione nemo (vt opinor) philosophorũ est qui nõ videat. Miror igitur & demiror, quid sibi velint qui acumen ingenij in hoc terant, vt probent motum à termino ad quem re penitus non differre; quasi dicerent *Oxonium* & *profectionem Oxonium versus* non differre. Quod de loci mutatione dico idipsum de omnibus motus generibus iri intellectum volo. Alia ratio ex impossibili petenda est, nempe si omnis motus sit idem cum termino ad quem, sequetur aliquando vt motus cœli aut hominis hodiernus idem sit re cum hesterno, quoniam idem omnino terminus manet; vt polus si volutionem cœli, aut palus (destinatus scopus ambulationis) si hominis motionem spectes; & sic ex consequenti præteritum idem numero & naturâ redire potest, quia idem est terminus ad quem numero & naturâ hodie ac fuit heri. Et sanè si hæc opinio sit vera, quòd re penitus sit motus idem numero & naturâ cum suo termino, sequetur motum heri præteritum hodie redijsse, eundemque numero & naturâ esse cum hodierno; cùm ipse terminus cum quo idem est, neque numero neque naturâ omnino mutetur. Postremò nihil suijpsius causa esse potest, sed si omnis motus sit idem numero cum suo termino, aliquid erit suijpsius causa, ergo motus non est realiter idem cum suo termino. Assumptio probatur, *quia* motus est causa sui termini (cùm terminus vi & facultate ipsius motus fiat) si ergo terminus sit idem cum motu, motusque sit causa termini, motus etiam suijpsius causa erit, quod contra rationem, naturam, & philosophiam pugnat. Nervos ingenij tendunt, atterunt, & consumunt hîc patroni adversæ partis, vt satisfaciant hisce argumentis: sed vmbræ sunt (meâ quidem opinione) quas adferũt, rimisque plena sunt illorum responsa, fluũt & refluunt, nulloq; certo in centro constant.

Velocitas & tarditas sunt proprietates motus.

4

5

6

Restat vt versâ iam aleâ alia puncta ostendam, ad quæ lineas alterius partis in hac circumferentiâ ducam; hoc est, vt in ea-

dem quæstione iam propositâ nunc probem, motum etiam à mobili (in quo est) realiter distingui & separari. Ero succinctus.
1 Mobile est subiectum motus: ergo re distinguũtur. Ratio tenet, quia subiectum motus est substantia, aut modum substantiæ habens, motus autem est accidens; sed substantia & accidens reipsa differunt: ergo mobile & motus reipsa differunt.
2 Præterea definitione motus & mobile differunt: ergo reipsa differunt. Antecedens constat, quia mobile est id quod moveri potest ad aliam formam, at motus est actus quo ipsum mobile movetur ad eandem formam.
3 Deinceps, mobile est in potentiâ, motus autem est ipse actus: ergo motus & mobile naturâ differunt.
4 Porro mobile est terminus à quo primariò incipit motus, motus autem est medium; sed res & medium rei realiter differunt: ergo motus & mobile realiter differunt.
5 Huc adde, quòd absurdum sit dicere ortum esse generabile, interitum esse corruptibile, alterationem esse alterabile, & sic de cæteris generibus motus: ergo nullus motus reipsa idem est cum mobili. Antecedens probatur exemplis; quis enim nisi insanus diceret motum seminis ad plantam esse semen? & tamen hic motus seminis est generatio, & semen est ipsum mobile, quod idem esset naturâ cum generatione, si motus & mobile realiter eadem existerent.
6 Huc adhiberi possunt rationes illæ de successione, velocitate, tarditate, quæ sunt in motu, non autem in ipso mobili: at essent si motus & mobile omnino re & naturâ conspirarent.
7 Postremò quid sibi velint quidam interpretes in excipiendo locali motu ab hac vniversali regula non video, quasi dicerent motum localem non omnino differre à suo mobili, quasi verò sit aliquis inter mortales prudens, qui motum localem cœli cœlum, aut motum localem hominis hominem, aut motum localem vniuscuiusque rei rem ipsam mobilem esse diceret; at sic dicere & appellare oportet si motus localis realiter à mobili non distinguatur. Generatim ergo hanc questionem defendo, motum esse ens distinctum numero, naturâ, nomine, tam à termino ad quem tendit, quàm à mobili, à quo incipit & in quo inhæret.

Distinctio vtriusque quæstionis in vna tabula. Vtrum motus rectè definiatur? & Vtrum sit ens numero, naturâ, nomine distinctum à termino ad quem tendit, & à mobili in quo subiectivè inest?

Tractantur in hoc capite præcipuè duo,

- Definitio motus quæ est multiplex, sed præcipuè triplex, vel
  - 1 Respectu rei in sola potentiā, vt sit *actus entis in potentia, quatenus tale*; id est, in potentia, qualis est motus primæ materiæ.
  - 2 Respectu rei ex parte actu existentis, & ex parte in potentia fluentis ad aliā formā; & sic definitur *actus mobilis, quatenus tale*; i. quaten⁹ mobile ad aliā formā.
  - 3 Respectu vtriusq;, vt sit *actus eius q agere & pati possit, quatenus tale*; vel vt *fluxus formæ* aut *forma fluens à materia, nō actu adhuc subsistens definiensq; subiectū suū.*
  - De expositione particulatim nihil hîc addo, quia satis accuratè in discursu singula membra definitionis tractaverim.
- Distinctio motus definiti, à
  - Termino ad quē tendit, àquo re ipsa differre probatur
    - 1 A definitionibus distinctis vtriusq;.
    - 2 A separatione vtriusque; quia cessante motu terminus ad quem manet.
    - 3 A differētia seu formali ratione motus, nempe successione, quæ motui essentialiter convenit, non autem termino *ad quē.*
    - 4 Ab exemplo in loci mutatione, in qua specie motus locus est terminus *ad quem*, qui locus nullo modo motus dici potest.
    - 5 Ab impossibili, quia hoc dato quòd motus sit idem cum termino, multiplex motus ad eundem terminum vnus numero & naturâ esset. Vide probationem.
    - 6 Ab absurdo, quia si idem sit motus cum termino, idem erit causa suijpsius, cùm motus sit causa termini.
  - Mobili in quo inest motus, probatur autē ab hoc realiter differre
    - 1 Quia mobile est substantia, motus accidens.
    - 2 Quia definitione differunt.
    - 3 Quia vt potentia & actus differunt.
    - 4 Quia mobile est quasi principium, motus autem est medium.
    - 5 Quia in nullo genere motus, motus dici potest mobile.
    - 6 Quia formalis ratio & proprietates motus, nempe *successio, velocitas* & *tarditas* non conveniunt mobili, & per consequens non sunt eadem.

Argumenta adversus definitionem motus.

Opp. *Motus omnino non est: ergo motus non rectè definitur. Antecedens probatur authoritate & ratione. Authoritate Platonis, qui motum de numero non entium esse existimat. Ratione, quia id non esse dicitur cuius nulla pars manet; sed nulla pars motus manet; ergo motus non est.*

est. Minor probatur, quia motus est ens essentialiter successivum: at successivum est cuius nulla pars manet; quippe semper in fluxu volat.

Ens duplex est.

Resp. *Distinguitur ens in positivum & successivum; utrumq; existit quamvis non eodem modo; nam illud est absolutè & simpliciter, hoc comparatè & respectivè (ut aiunt:) motus ergo est ens, quod totũ in mobili ut in subiecto ponitur: & quamvis partes illius continuò volent, statum tamen in subiecto habent. Nam ut pars nulla aquæ fluentis in uno loco manet, & tamen tota perēnis in fonte unde manat inesse dicitur: ita motus pars nulla fixa & immota, & tamen aut in movente principio à quo fluit, aut in mobili subiecto in quo inhæret, rectè quiescere & manere dicitur.*

Motus ubi manet.

Opp. *Ens in potentia id dicitur quod potest esse, & adhuc non est; sed motus qui est actus entis in tali esse non potest: ergo malè definitur actus entis in potentia. Maior ex distinctione eorum quæ sunt* actu *&* potentiâ *constat. Minor probatur; quia motus est accidens & actu aliquod subiectum requirit in quo insit.*

Ens duobus modis est in potentia.

Resp. *Ens dicitur in potentia duobus modis, vel obiectivè, quod adhuc non est, & tamen esse potest, & sic in definitione motus non intelligitur: vel subiectivè, quod est, & potest aliquid recipere, & sic ens in potentia hoc loco capitur; ut scilicet actu subsistens inclinari & moveri potest ad alium terminum.*

Lib. 2. de Ani. cap. 1.

Opp. *Actus seu entelechia significat perfectionem rei; sed motus non est perfectio rei: ergo motus non est actus. Maior constat ex usu & etymologia vocis, cum anima actus & perfectio corporis organici à Philosopho dicatur. Minor ostenditur, quia motus est fluxus illius entis quod adhuc nullam perfectionem habet.*

Perfectio duplex est.

Resp. *Perfectio duplex est, inchoata & absoluta; motus dicitur perfectio inchoata non absoluta. At (dices) inchoatio imperfectionem arguit. Respondeo non arguere si ad perfectius in natura tendat. Nam denominatio motus à termino ad quem, in quo est completa rei perfectio, sumitur.*

Opp. *Corruptio est motus, ut hic docet Arist. sed corruptio non est perfectio rei: ergo omnis motus non est perfectio rei.*

Corruptio quî perfectio rei.

Resp. *Corruptio consideratur vel respectu formæ quam tollit, & sic est potiùs imperfectio quàm perfectio rei, vel respectu termini ad quem tendit, & sic inchoata perfectio dicitur; quia res mobilis induere formam novam non potest nisi per successionem motus, ut in* granis *mãdatis terræ liquidò & manifestè constat.*

Opp. *Generatio & corruptio instantaneæ mutationes dicũtur à Philosopho, & proinde excluduntur à definitione divisioneq; motus. Quorsum ergo hoc loco à Philosopho inter species motus enumerantur?*

Resp. *Generatio & corruptio sumuntur duobus modis, aut progressivè, & sic*

sic rectè sub hac definitione continentur; vel perfectivè pro sola formæ essentialis inductione aut expulsione, quæ in momento peragitur, & sic tum à definitione, tum à divisione motus omnino excluduntur. Generatio & corruptio sumuntur dupliciter.

Opp. *Diminutio in quantitate, remissioq; in qualitate non sunt acquisitiones sed potiùs abiectiones interitusque formarum: malè ergo inter species motus hoc loco recensentur, cùm motus sit continua & successiva acquisitio formæ.*

Resp. *Quòd modò respondebam de corruptione, idipsum de diminutione, remissione, alijsque abiectivis (vt ita loquar) motionibus respondeo; quæ licèt positivam formam præfixam & præexistentem in subiecto ad interitum & veluti ad carnificinam trahant, ad aliam tamen ens mobile deducunt, quæ (si conservationem totius naturæ spectes) suam etiam perfectionem habet. Nam quamvis cadaveris forma mors sit hominis, naturalis tamen est forma cadaveris, eademque perfecta dici potest, non respectu hominis, sed respectu naturæ universalis, quæ vicissitudine rerum conservatur. Præterea vt de alijs exemplis verbum addam, dico in diminutione quantitatis & qualitatis esse perfectionem. Exempli causâ, si æstus febrilis decrescat transeatque in temperatum calorem, in hoc calore temperato inest naturalis perfectio; et sic si fervens aqua in tepidam & remissè calidam, sic si tumor hydropis in iustam corporis figuram, & proportionẽ naturalẽ migret. Imo vtcunq; migret forma in formã, sive vltima acquisita sit perfectior siue imperfectior respectu præexistẽtis formæ, est tamẽ in acquisitâ illâ formâ quædam respectu rei iam naturaliter factæ perfectio, & sic esse sufficit ad motum, qui actus non completus & perfectus sed incompletus & imperfectus dicitur.*

Opp. *Hæc definitio motus dispositionibus animi tendentis ad bonum vel malũ habitũ cõvenit: ergo nõ est Physica definitio. Antecedẽs probatur, quia animus per motum dispositionis à potentia et scintillâ virtutis ad habitum & flammã trahitur: Sic iste motus est actus rei, id est animi, in potentia (scilicet ad virtutem) vt in potentiâ, quia adhuc in dispositione manet, donec habitum per motum incitantem acquisiverit.*

Resp. *Analogicè hæc definitio motùs animi affectionibus motu incitatis convenire potest, non tamen propriè & univocè; quippe in definitione motus hoc loco traditâ, per ens ens rei non rationis, naturale non intentionale intelligitur.*

Opp. *Quid respondes Platoni, qui dixit motum esse aut inæqualitatem aut diversitatem, quia omnia quæ motu feruntur sunt inæqualia aut diversa? Quid etiã respondes Pythagoræ, qui in enumerandis principijs suis (quorũ duplicem ordinem seriemq; facit, nimirum bonorum & malorum) motum non ens appellat? cuius ratio non videtur contemnenda. Nam (vt ait) cùm omnia*

rerum genera in actum & potentiam dividantur, cumq; motus ipse sit neque actu neq; potentiâ; non actu, quia quod est actu quale aut quantum ad qualitatem aut quantitatem non movetur; non potentiâ, quia quod est in potentiâ quale aut quantum non necessariò movetur, nam idem sic in potentia manens potest quiescere, vt materia prima. Est ergo motus de numero non entium, & per consequens non potest vt ens hic definiri.

Resp. *Satisfactum est huic argumento antea, sed quia aliud verbis nõ reipsa addis, iterum respondeo, motum ens esse & actu & potentiâ diverso respectu. Est enim ens actu, quia movet actu; est ens potentiâ quia adhuc ad formam & terminum non pervenerit. Vbi dicis quale aut quantum actu non moveri, erras; nam nunquam est otiosa natura. Cœlum enim est quale & quantum actu, & tamen movetur. Et sic elementa omniaque mixta ex illis perfectè & imperfectè, perpetuò aut in toto, aut in parte aliquo motus genere moventur. Similiter cùm dicis quale aut quantum in potentiâ posse non moveri, quia idem potest (si ita visum sit naturæ) conquiescere; respondeo non sic placere naturæ, quæ tota in motu posita est, cùm ipsa sit principium motus. Et quamvis etiam causa quietis dicatur, sic tamen dicitur, non quòd in cathedrâ quasi dormiat vt homo, sed quia tum quieta maximè sit cùm moveatur. Sic motu vertuntur omnia vt omnia ad primum motorem convertantur, in quo solum quies est sine motu, & tamen motus sine mobili; is enim omnia movet & non movetur. Beatus ergo est qui omnia vestiga sua ad hunc motorem movet.*

Motus est ens & actu & potentia.

Natura maximè quieta cùm moveatur.

Argumenta contra secundam quæstionem, Vtrum motus sit ens realiter distinctum à termino ad quem tendit, & à mobili in quo inhæret?

Opp. *Motus conservari non potest sine termino ad quem tendit: ergo motus reipsa non differt à termino ad quem tendit. Antecedens constat, quia motus nihil aliud est quàm acquisitio eiusdem termini at acquisitio termini sine ipso termino esse non potest: ergo motus sine termino esse non potest.*

Resp. *Sincerè agam cum adversarijs in hac causâ, eorumq; argumenta quæ loco demonstrationum adferunt dilucidè & expressè proponam. Age ergo, sic disputas; Non potest conservari motus sine termino ad quem tendit: ergo reipsa nõ differt à termino ad quem tendit. Nego argumentũ. At probas, quia motus est acquisitio termini ad quem tendit; hæc non est probatio argumenti sed antecedentis. Respõdeo ergo ad antecedẽs (quãvis non opus sit cum negetur argumentum) respondeo (inquam) & dico motum considerari, posse duobus modis, vel obiectiuè in actiua potẽtia moventis, vel subiectiuè in passiua potẽntia mobilis: priori modo cõservari potest sine termino ad quẽ, posteriori verò modo non potest. Ratio est, quia actiua potentia naturæ est principiũ motus, in quo*

Motus duobus modis cõsideratur.

quo motus conservari potest, tametsi terminus ad quem non sit. Sed iterum nego argumentū, quia non magis tenet quàm hoc, Motus conservari non potest sine mobili: ergo mobile est de natura motus, quod ipse negas. Verùm quoniam defendo vtramq; partem, motum nimirum & à termino ad quem tendit, & à mobili cui inhæret realiter differre: in hoc exemplo non insto, dico tamen non magis sequi hoc argumentum quàm illud, Non potest conservari homo sine vita: ergo vita est de natura hominis; Imò hanc catastrophen addo, motū, licèt sit acquisitio termini ad quē tendat, posse conseruari sine ipso termino, quia tametsi cōpletè termino nūquā acquiratur vt sæpe cōtingit, motus tamē mobilis tēdentis ad terminū in ipso mobili vt in subiecto cōservatur. At dices me hoc ipsum negasse modo, cū de potentia actiuâ & passiua distinguebā; verū est, si completè motū sine causa impediēte intelligas, si verò incōplete nō negaui.

Opp. Motus non habet existentiam sine termino: ergo motus non habet essentiam sine termino. Ratio probatur, quia existentia nihil aliud est quàm res ipsa sub certo modo.

Existentia quid.

Resp. Antecedens nego & argumentum; antecedens, quia terminus existente motu adhuc non est, & termino existente motus non est; nam cùm existat terminus, motus cessat: eandem ergo existentiā non habent. Argumentum etiam nego, quia essentia & existentia differunt vt substantia & accidens. Exemplo vno res hæc manifesta erit, sit terminus accretionis humanæ septem pedum altitudo, dum infans & puer crescant, adhuc ista septem pedū altitudo non existit: est ergo alia existentia (vt vides) motus, id est accretionis, quàm termini, id est altitudinis. At verò cùm altitudo ista 7. pedum viro facto acquiratur, existit iam terminus; at vbi est motus, id est, accretio ad hanc proportionem? Certè non est omnino; nam acquisito & existente termino, penitus cessat extinguitur q; motus. Est ergo diversa existentia, adeoq; etiam diversa essentia vtriusq;.

Essētia & existentia quomodo differant.

Opp. Motus est nihil aliud quā fluens forma; sed fluens forma re non differt à seipsa: ergo motus non differt à forma, & per se consequens non differ à termino. Maior probatur authoritate D. Thomæ 5. huius operis, & Ochami in 2. q. 9. 31.

Resp. Certum est doctissimos illos viros sic nunquam sensisse, nam quamvis motum aliquando nominent fluentem formam ab effectu, cùm tamen definiant motum, disertis verbis eundem actum mobilis & fluxum formæ nominant, vt videre licet, si illorum commentarios in hoc caput legeris; imo differre motum à formâ concludunt, quia motus est realiter successiuus, quæ proprietas vel potiùs differentia (vt illic aiunt) non potest formæ aut termino convenire.

Opp. Nutritio est motus, cuius terminus ad quem est conversio alimenti in naturam aliti: sed conversio alimenti in naturam aliti non realiter differt

fert à nutritione: ergo terminus realiter non differt semper à motu. Maior constat, quia nutritio ad conversionem cibi ut ad scopum, formam, & finẽ tendit; cessat verò cùm cibus in naturam aliti commutetur.

Resp. *Si sic nobiscum agas omnia concedimus: nam à tota definitione nutritionis, non à termino hoc argumentum petis. Quippe conversio alimenti in naturam aliti est definitio nutritionis, eademq; re simpliciter cum definito; sed terminus nutritionis est vel substantia alita, vel substantiæ alitæ naturalis figura & proportio: at nemo vel substantiam alitam, vel eiusdem figurã & proportionem re cum nutritione consociari dixerit.*

Opp. *Motus rationis est sæpe terminus ad quem motus studiosi affectus tendit; sed hic motus ab illo re non differt: ergo omnis motus re à suo termino non differt. Maior constat, quia si quis sit probè affectus ad benè vivendũ, protinus movetur ad nutũ motũq; rationis sequẽdũ. Minor probatur, quia si re differret motus studiosi appetitus à motu intellectus seu rationis, motus à seipso realiter differret, quod est à ratione absonum & alienum.*

Non est idem motus appetitus & intellectus.

Resp. *Primùm distinguo eundem non esse naturâ motum appetitus & intellectus; tum etiam dico, hoc posito (nempe motum animæ appetentis ad motum intellectus tendere ut ad terminum) quòd motus intellectus sit vera quies & cessatio prioris motus. Nam quamvis sit verè motus respectu intellectus, est tamen finis & quies respectu appetitus probè affecti, & tendentis ad imperium rationis. Ut enim cœli diurnus motus est ab ortu ad occasum, in quo ut in termino desinit diei motus, quamvis ab occasu iterum ad orientem voluatur idem cœlum: ita motus probè affecti hominis ab appetitu ad motum intellectus est quidem ut ad terminum, licèt ab intellectu ad appetitum nova reciprocatio & refluens motus fiat. Postremò respondendum est, hæc genera motus spiritualis hoc loco non nisi analogicè à Philosopho intelligi.*

Opp. *Motus est causa termini ad quem: ergo re non differt ab eodem. Antecedens probatur, quia ui motus elicitur in omni progressu natura forma. Argumentum tenet, quia causa & effectus re non differunt. Ratio est, quia causa dat esse aliquod suo effectui. Præterea motus & terminus ad quem tendit motus se habent ut acquisitio & acquisitum (est enim motus acquisitio, terminus acquisitum) sed acquisitio & acquisitum re non differunt, quippe sunt coniugata: ergo motus & terminus ad quem tendit re non differunt.*

Causa duplex est.

Acquisitio & acquisitũ sunt nomine tantũ coniugata.

Resp. *Motus quidem est causa ipsius termini, ut accretio maioris quantitatis, nutritio naturalis figuræ & proportionis: Sed causa distinguenda est, ut alia sit interna alia externa, illa dat esse suo effectui, hæc vero non tribuit. At motus est causa externa nempe efficiens, interna autem est potentia materiæ unde fluit. Ad illud quod urges de acquisitione & acquisito, hæc solùm*

lium respondeo, ista non esse nisi voce coniugata. Sunt enim coniugata voce tātum, re tantum, re & voce simul. Hæc quidem non re sed nomine coniugata sunt.

Argumenta contra secundam partem quæstionis, Vtrum motus re distinguatur à mobili?

Opp. *Motus ipse est mobilis: ergo motus re ipsâ non distinguitur à mobili. Antecedens probatur, quia subiectum motus movetur, & proinde motus ipse est mobilis; quippe moto subiecto movetur & accidens quod in eo inest, vt docet Philosophus, 2. Top. Præterea, per potentiam innatam mobili movetur motus; ergo motus est mobilis.* Li. 2. Top.

Resp. *Aliquid movetur propriè et per se, vt subiectū mobile, vel impropriè & per accidens, vt ipse motus aliaq. affectio qualibet in subiecto moto; sed hoc loco mobile propriè et per se intelligitur. Quòd addis motū scilicet mobilem per potentiam fieri, nego; potentia enim est potiùs causa vt motus sit, & subiectum ad formam trahat, quàm vt ipse moveatur.* Aliquid est mobile dupliciter.

Opp. *Mobile & motus sunt coniugata: ergo re eadem sunt, nam coniugata sunt quæ naturæ societate inter se conspirant. Præterea mobile esse non potest sine motu: est ergo motus re idem cum mobili. Hoc à contrario probo, quia ea quæ sunt diversa naturâ separari possunt: ea ergo quæ separari non possunt re eadem dicuntur.*

Resp. *Mobile & motus non sunt reipsâ coniugata, sed voce; quia mobile subiectum est motus, & quia mobile potest esse absolutè sumptum sine motu: absolutè sumptum dico, quia relativè sumptum esse non potest. Quippe sic mobile & motus sunt relata, vt motus mobilis motus, & mobile motus mobile dicatur. Quòd absolutè sumptum mobile esse possit sine motu, constat in* grano *antequam* terrę *mandetur, quod in sua propria naturâ & potentiâ mobile ad plantæ formam dici potest, quantumvis adhuc non moveatur.*

Opp. *Motus est in definitione mobilis, et mobile in definitione motus: ergo re inter se non distinguuntur. Antecedens probatur, quia motus definitur actus mobilis, & mobile definitur subiectum motus, vel id quod moveri potest.*

Resp. *Notationes hæ sunt vel interpretationes, non absolutæ definitiones. Argumentum igitur hoc non tenet, quippe in notationibus accidentia ponuntur, vt in descriptionibus propria, quibus vtcunq. res innotescant nobis. Sit ergo hæc conclusio omnium quoad definitionem motus, quòd sit ens successivum existens subiectivè in mobili, obiectivè in movente, realiter distinctum ab vtroq., et etiam à potentia & forma ad quam tendit. Distinguitur à mobili vt à subiecto, distinguitur à movente vt à principio, distinguitur à potentia vt à medio, distinguitur à forma ad quam tendit vt à fine. Et hæc de definitione & distinctione motus.* Motus quid.

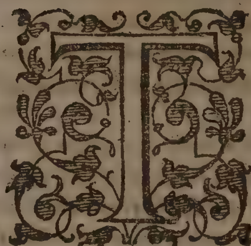
CAP.

CAP. 3.

Utrum { *Mobile sit proprium subiectum motus?*
Idem sit actus moventis reiq; motæ?
Actio & passio sint vnus motus? }

Tria sunt huius capitis dubia.

Mobile est subiectum motus.

RIA in hoc capite de motu moventur dubia; primum, *Vtrum mobile sit subiectum motus?* secundum, *Vtrum idem sit actus moventis reiq; motæ?* tertium *Vtrum actio et passio sint vnus idemq; motus?* Ad primum ait Philosophus, rem motam esse subiectum motus; & rationem hanc reddit, quia actus est in eo cuius est actus; sed motus est actus mobilis: ergo motus est in mobili. Ad secundum ait, eundem esse actum moventis & mobilis; quod probat bifariam, à comparatione, & similitudine. A comparatione hoc modo. Actus moventis est qui fluit & producitur à movente, actusq; mobilis qui recipitur in mobili; sed idem actus producitur à movente, recipiturque à mobili: ergo idem est actus vtriusq;. A similitudine, quia vt est idem spatium seu intervallum ascensus & descensus: ita est vnus motus agentis & patientis, moventis & mobilis, sed diversâ (vt hîc docet) ratione. Est enim moventis vt principij, mobilis autem vt subiecti. Ad tertium respondet more dialecticorum (vt ait) vltrò citroq; discutiendo; primùmq; probat, quòd actio & passio non sint vnus idemq; motus sed diversi, quia actio est actus agentis, & passio actus patientis; sed agens & patiens sunt res diversæ: ergo actio & passio sunt res diversæ, & proinde non sunt vnus motus idemq; actus. Hoc argumento contexto aliud concinnat, quo confirmat contrariam opinionem, nempe actionem & passionem esse vnum motum, idq; ad hunc modum. Si actio & passio essent diversi motus, hoc fieret vel quia vterque motus essent in patiente, vel quia actio sit in agente, passio in patiente, aut vterq; in vtroq;: sed ex hisce singulis (si percurras) incommodum sequitur; ergo actio & passio non sunt diversi motus. Assumptionem probat divisim in singulis partitionis membris: nam si motus sit in agente, sequetur motum esse in movente, movensq; moveri, quod negatur; si sit in patiente, sequetur motũ esse in immobili, quia patiens est terminus *ad quem*, in quo cessat & quiescit motus; si sit in vtroq;, sequetur vnum

Idem est actus moventis & mobilis.

Actio & passio sunt vnus motus.

acci-

accidens numero esse in duobus subiectis simul. Relinquitur ergo quòd motus vtriusque non sint diversi sed vnus, idemque nec in hoc, aut illo, aut vtroque, sed in medio aliquo, nempe in mobili, quod inter agens & patiens, principium & finem vertitur. Vt ergo cursus est vnus currentis motus, qui neque in loco à quo incipit, neque in scopo in quem desinit propriè inesse dicitur, sed in medio vbi cursor vestigia vrget: ita motus agentis & patientis vnus est, nō in agente & patiente vt sunt extrema (principium & finem intelligo) sed in medio, quod propriè mobile inter vtrumq; latet. Nam sicut *est eadem via Thebis Athenas & Athenis Thebas* (vt vtar similitudine Aristotelis in textu) sed itio reditioque diversa: ita vnus idemq; est actus agentis & patientis, quamvis actio & passio res numero, naturâ, & prædicamento differant. Imò actio & passio sunt vnus idemq; motus, si respectiuè in progressione & medio, id est in fluente formâ non in proprijs terminis & categorijs considerentur. Exempla ergo (vt hîc ait Philosophus) in contrariam partem allata parum roboris & momenti habent; ea scilicet, quòd *docere* & *discere* sint vnus idéq; actus, si agere & pati vnus motus fiant.

Textu iam explicato percurrā paucis iterū hęc ipsa dubia, vt armatus adolescens confidētiùs de ijsdē in vtramque partē disputet. Primū est, *An mobile sit subiectum motus?* præter argumentū ꝙ ex textu elicitur superiùs, alia sunt nō levioris pōderis, quibus probetur motū in alio subiecto nullo residere posse nisi in mobili. Nā præterquā ꝙ motus sit actus mobilis, cōstat eundē semper in eo subiecto inhęrere quod est in acquisitione suæ perfectionis successiuū; at mobile solùm est in acquisitione suæ perfectionis successivū: ergo mobile est solū subiectum motionis. Prętereà motus in eo subiecto solo inest, ꝙ potentiā pasivā habet vt moveatur, sed mobile solū potentiam passivam habet vt moveatur: ergo motus in solo mobili inhæret. Deinceps motus id solum subiectum est quod est inchoatum per motū, sed mobile est solùm inchoatum per motū: ergo mobile est solū subiectū motus. Porrò motus non est in movente à quo incipit, nisi vt in principio, non est in termino in quem tendit nisi vt in fine; relinquitur ergo vt sit in solo mobili vt in proprio subiecto. Postremò si percurras omnia motus genera, hoc verum esse intelligas; nam *generationis* subiectum est solùm generabile, *corruptionis* corruptibile, & sic in cæteris: ergo mobile est solum subiectum motus.

Dub. 1. Mobile est subiectum motus

Ad alterum dubium venio, quod est: *An idem sit actus moventis & mobilis?* In vtramque partem probabiliter discutitur defenditurq; hęc quęstio. Sed vmbris fugatis lucem veritatis quęro. Est

Dub. 2. Moventis & mobilis idem est actus.

(inquit Philosophus) vnus idemque actus mouentis & mobilis, est quoque diversus: vnus si fluentem formam à movente in mobile, diversus si vtriusque formam distinctam spectes. Est enim vna forma si in motu, est diuersa si in propria naturâ & essentiâ vtrũq; cõsideres.

Movens & mobile consideramus bifariam.

Movẽs ergo & mobile considerari possunt bifariã, vel absolutè & distinctè, & sic vnus vtriutq; non est motus, vel cõparatè seu relatiuè, & sic est vnus. Hoc probatur quatuor argumentis, 1 Ab authoritate, quia Princeps philosophorum dixit, rationemque addidit, quoniam actus mouentis est qui producitur à movẽte, & actus mobilis qui recipitur à mobili: sed idẽ est actus qui producitur à movente & qui recipitur à mobili, ergo idem est motus vtriusq;, idem (inquam) motus numero & naturâ, quia non est diversus; formam fluentem aut formę fluxũ intelligit. 2 A necessario, quia fieri non potest vt alius huius, alius sit illius motus. Quod probatur, quoniã agens & patiens relatiuè accepta in motu non nisi vnam & individuam causam sui motus habent, nempe vtriusque potentiam, quâ indissolubili quasi nexu constringuntur. 3 A comparatione, quia moventis virtus transit in mobile per motum, sed virtus vna eademque est re in hoc & illo: ergo motus vnus idemque re est in hoc & illo. Intelligo per *virtutem* hoc loco non solùm potentiam, sed habitum alicuius moventis, puta *lucẽ* in *sole*, quæ effusa in aerẽ transit, aliamque naturâ *lucem* in aere non facit quàm quæ in sole hæret. 4 A similitudine, quia vt est vnum mediũ ascensus & descensus, vnaque via Thebis Athenas, & Athenis Thebas; ita vnus idemque motus est moventis & mobilis. Planiùs & illustriùs sic (si placet;) vt *radius solaris* transiens per *radium ignis*, non aliud sed idem numero *lumen* & *splendorem* (teste Philosopho) facit: ita transiens actus à movente in mobile, non motum diversum, sed eundem numero & naturâ efficit. Nã sic transit motus à movente ad mobile, vt *globus* aut *pila* iactantis in alterius recipientis manũs: sed vnus numero *globus* aut *pila* à manu in manum transit: ergo vnus motus à mouente in mobile rectè migrare dicatur.

Dub. 3.

Restat tertium iam dubium, *Vtrum actio & passio sint vnus idemque numero & naturâ motus?* Argumenta eadem ferè singula, in superiori cognatâ & affini quæstione adducta, ad istius dubij confirmationẽ adduci possunt appositissimè. Distinctione ergo factâ; ad alia grauiora festinabo.

Actio duplex.

Constat apud dialecticos actionem dividi in immanentẽ & transeuntem, illa sine omni aleâ controuersiæ est in agente, vt ipsum nomen planè insinuat; nam *immanere* est nihil aliud quàm manere in principio aut subiecto à quo fluit, aut cui accommodatur. Quæritur ergo hoc loco de transeunte actione solùm; sit ergo hoc

Actio immanens est in agente.

dubium

dubium, *Vtrum actio transiens & passio sint vnus idemq; motus?* Ad pleniorem intellectum huius dubij distinguendum est, actionem & passionem capi duobus modis, formaliter (vt aiunt) & materialiter: formaliter, vt sunt prædicamenta & extrinseci respectus agentis & patientis (quippe actio vt est prædicamentum est nihil aliud quàm respectus agentis ad passum, & passio nihil aliud quàm respectus patientis ad agens) sic actio & passio non sunt vnus idemque motus, imo sunt duo respectus extrinseci realiter distincti: materialiter pro formâ quę sensim & pedetentim ab agente in passum fluit, & sic actio & passio sunt vnus idemque motus, id est, vna forma fluens, vel fluxus formæ. Hoc quidem probari potest, quia vt agens & patiens, ita & actio & passio in medio vnum sunt. Nam quamvis sint duo, eademq; naturâ diversa & distincta, si per se divisim cōsiderentur; relatione tamen & motu vnum sunt, idemq; motus dici possunt, quoniam hic motus inter actionem & passionem vnus est continuus & successivus, qui in agente actio, in patiente passio causâ distinctionis dicitur. Verùm quoniam sine interruptione continuus & successivus est, donec forma seu qualitas fluens ab agente in passum imprimatur, rectissimè in medio quasi cursu via vna, forma vna, fluxus vnus, vnusque motus numero & naturâ dicitur. Neque hoc mirum videatur tibi, quia vt duo numeri distincti vnum formalē nexum simplicemq; vnionem habent: ita agens & patiens, actioq; & passio vnum actum, vnum motum, vnam fluentem formam aut formæ fluentis emanationem habent. Imo efficaciùs rectiùsq; ad vivū loquar, si dicam quòd actio passioq; sint vna emanatio, vnus actus, vnus motus formæ à potentia agentis fluens tendēsq; ad passum; quod passum vnà cum inchoata forma incipit fieri, fitq; tandem successiuis veluti momentis ab agente formatum: vt *igne ardente aqua subiecta incipit pati*, adhuc tamen perfectè patiens non dicitur, donec sensim *calor fluens*, seu *caloris fluxus* (qui est motus) ad fervorem perrepserit, gradumque igneum in *aquam* subiectam vi *ignis* impresserit. Sic (vt vides) quamuis non sit idem numero calor in agente & patiente, si per se divisim secundùm proprias & absolutas essentias considerentur; in via tamen & progressione secundùm potentiam motricem, actio & passio vnus numero motus dici possunt, vt *elementa* in *homine* vnum *mixtum*, vnusque *aspectus* diversorum *siderum*, si in eodem gradu & influentia simul vniantur. Sunt quidem (vt vides) quatuor elementa rerum distincta, distinctis naturæ formis, proprietatibus, & affectionibus vestita: at coacta ad temperiem vnum numero mixtum sunt & fiunt.

Actio & passio dupliciter sumuntur.

1 Actio quid vt prædicamentum.

2

Actio & passio quid vnus motus.

fiunt. Sic actio & passio formaliter accepta diversa sunt genera, at physicè & materialiter considerata in potentia naturæ agentis, moventis, perficientis effecta, vnus sunt actus vnusque motus. Exemplum de aspectu siderum brevitatis causâ tacitus prætereo, dico tamen vt est illorum in eadem constellatione vna influentia, vnusq; aspectus numero, quia vniti radij multorum vnum aspectum faciunt: ita agentis & patientis, actionis & passionis vnus motus existit, idemq; numero & naturâ vnus.

Hactenus quòd sit motus, & quid sit, & quomodo sit res cõtinua, quomodo successiva, quòd sit in mobili vt in subiecto, in movente autem vt in principio, quòd denique sit vnus moventis & mobilis actus, quodq; actio & passio sint vnus idemque motus diximus. Agnosco hîc alias ex textu moveri quæstiones, vt An motus secundùm extensionem sit divisibilis, & An atomis, id est, indivisibilibus mutationis punctulis terminetur motus, cùm sit naturâ suâ successivus? Præterea quid inchoet, quid finiat motum? quid partes eiusdem duratione succedentes inter se connectat? Has (inquam) prætermitto hoc loco omnes, non quòd indignas tractatione putem (sunt enim subtilitatis philosophicæ, & ingenij plenæ) sed quoniam in posterioribus libris Physicorum opportuniùs moventur & exponuntur à Philosopho. Ad distinctionem igitur festino, in qua hæc tria iam mota de motu dubia reddentur clariora.

Distinctio quæstionum capitis tertij.

1 *An mobile sit solum subiectũ motus?* quod sic esse probatur.

1 Quia motus est in eo cuius est actus; sed mobilis est actus: ergo in mobili inest.

2 Quia mobile est successivum vt motus: ergo à proportione, motus est in mobili.

3 Quia mobile solùm potentiam passivam habet ad recipiendam formam per motum.

4 Quia mobile est inchoatum per motum, adeoque etiam perfectum.

5 Quia motus est forma inchoata mobilis, à movente fluente fluens.

6 Quia motus non est in movente nisi vt in principio, nec in termino *ad quem*; propterea quòd in eo desinit: ergo est in mobili.

7 Quia generatio est in generabili, corruptio in corruptibili, alteratio in alterabili &c: ergo ab inductione probatur, quòd omnis motus sit in mobili.

Dubia quæ in hoc capite movētur sunt

2 *An motus sit moventis & mobilis, idem numero & naturâ actus?* sic esse hoc loco probat Philosophus,

1 Ab eodem, quia idem actus recipitur à mobili qui producitur à movente: idem ergo est vtriusque motus.
2 A necessario, quia vna individua est causa, seu fundamentum motus in vtroque, nempe potentia activâ moventis: ergo est vnus motus.
3 A comparatione, quia forma transiens moventis vna eademque est inchoata forma mobilis; sed transiens forma moventis est vnus motus: ergo vnus est motus vtriusque.
4 A simili, quia vt est eadem via Thebis Athenas, & è contra: ita est idem motus moventis & mobilis.
5 A relatione, quia motus est inter movens & mobile medium vnum comparationis; sic movens motu movet, & mobile motu movetur.

3 *An actio & passio, quæ sunt propriæ affectiones moventis & mobilis, sint vnus numero & naturâ motus?* Sed hîc distinguitur de actione & passione, quòd sumantur bifariam:

Formaliter, vt sunt distincta genera, & sic non sunt idem motus.

Materialiter pro fluxu formę ab agente in passum, & sic sunt vnus naturâ motus; quod probatur

1 A locis fere omnibus prioris cognatæ quæstionis.
2 A definitione actionis, quæ est *motus vnus transiens in passum.*
3 A relatione vtriusque, quæ vnum medium & fundamentum habet.
4 A similibus, quæ in discursu patent.

Argumenta adversus primum dubium, Vtrum motus sit subiectivè in mobili?

Opp. *Actio est motus (vt docet hoc loco Philosophus) sed actio est in agente, quod est movens non mobile, vt hic etiam docet: ergo motus est in movente non in mobili.*

Resp. *Actio & passio (vt docet Philosophus) sunt motus, non tamen dicit motum esse in agente vt in subiecto, sed ab eo fluere vt à principio. Quippe vt rem planiùs pleniùsq; explicem, actio, passio, & motus res vna sunt materialiter (vt aiunt) formaliter autem differunt, penes diversos modos quas vendicant. Huius assertionis veritas astruitur vno exemplo, quia vna eademq;* illuminatio *(quæ motus est) reipsa est actio & passio. Ut enim fluit à* sole *agente rationem actionis, vt excipitur ab aëre patiente rationem passionis habet; res tamen vna eademq; est numero & naturâ. Nunc (vt respondeam argumento) si ipsa actio transiens esset in agente, non esset transiens sed manens, vt ex ratione immanentis actionis constat.*

Actio, Passio, Motus quî res vna.

Opp. *Nova & inaudita est hæc opinio quam in campo philosophorum spargis; quæ si sit vera, sequetur* lumen *non esse in* sole, *nec* calorem *in* igne *tanquam in subiectis proprijs; quippe negas illuminationem & calefactionẽ inesse. Sic enim ais, si actio transiens insit in agente non esset transiens: At quàm absurdum est dicere* lumen *non inesse* soli? calorem *non inesse* igni? *Si sit absurdum (vt animo ipse iudicas) quorsum non æquè absurdum esse putas, negare* illuminationem & calefactionem (*quæ re non differunt à* luce & calore) *agenti inhærere?*

Resp. *Oratorem agis non philosophum. Dico iterum, si actio transiens insit in agente, non esse transeuntem. Attende quòd de actione* iam transeunte *agatur, id est, de tali actione quæ effectiuè ab agẽte fluat, & iam aut inchoatè aut completè in patiente emineat. Quid existimas de tali actione? si transfusa sit ab agente, vt est; certũ est, inchoatiuè aut perfectiuè (vt aiunt) in ipso patiente inesse. Verùm si sit in agente quoq; (vt cum admiratione inani contendis) concludo vnum accidens numero duobus inesse subiectis simul. Agnosco* lumen *esse in* sole, *agnosco* calorem *esse in* igne, *agnosco inesse, at neq; hoc* lumen (*quod est fluens,*) *neq; hunc* calorem (*qui est fluxus, actus, aut motus*) *huic aut illi inesse, vt in subiecto agnosco. Proprium enim horũ sic fluẽtiũ subiectũ patiẽs est nõ agens, mobile nõ movẽs. Quippe horũ respectu* sol & ignis *principia sũt à quibus, nõ subiecta (in quibus motus insũt) dicũtur.*

Opp. *Ratio formalis qua movens à mobili differt, nihil aliud videtur esse quàm relatio moventis ad motum; sed relatio hæc est in movente: ergo etiam est motus, quia motus est formalis ratio (vt docet Philosophus) vtriusq;. Minor probatur, quia fundamentum relationis & relatio idem subiectum habent: at fundamentum motus est potentia actiua moventis, quæ non in mobili sed in movente inest.*

Resp. *Verum est quod ais, formalem rationem (qua movens à mobili differt) esse relationem moventis ad motum: at negamus relationem hanc esse motum. Præterea vbi dicis fundamentum relationis & relationem vnum habere subiectum, nego; nam Aristoteles id non dicit. Etsi enim legam apud Philosophum potentiam & actum eiusdem ad idem pertinere, cum doctissimis lectissimisque Interpretibus non intelligo (vt tu somnias) habere idem subiectum, sed habere idem principium. Sic motus & illius fũdamentum (nempe potentia agentis) vnum principium (nimirum ipsum agẽs à quo oriuntur) habent.*

Potentia & actus eiusdem ad idem pertinet.

Opp. *Si motus sit in mobili, tum motus ab ortu in occasum inferioribus sphæris cœli inhæreret; sed hoc concedi non potest: ergo motus non est in mobili. Sequela maioris constat, quia inferiores sphæræ sunt mobiles ab ortu in occasum. Minor probatur, quia hoc concesso, quòd talis motus ijsdem insit, sequetur duos contrarios motus simul inesse, quia vi natura sua ab occasu ad*

ortum perpetuò feruntur.

Resp. *Hoc quidem absurdum esset si vterque motus esset naturalis; sed vnus solùm est naturalis respectu inferiorum sphærarum, alter verò violentus dicitur, raptu primi mobilis. Cæterùm quem vulnerat hoc argumentũ? cùm motus iste etiam diurnus ab ortu ad occasum sit naturalis primo mobili, eidemq́, vt subiecto proprio inhæreat.*

Argumenta in secundum dubium. An sit vnus idemq; motus moventis & mobilis?

Opp. *Si sit vnus motus numero & naturâ (vt defendis) mouentis & mobilis, tum vnũ accidens numero & naturâ inesset duobus subiectis simul, quod fieri nõ potest: ergo vtriusq́, non est vnus motus. Consecutio antecedentis probatur, quia motus idem numero & naturâ est vnum singulare accidens, quod & in movente & in mobili inesse videtur.*

Resp. *Mouens & mobile sunt quidem duo subiecta (vt ais,) & motus vnũ accidens; at motus in vno vt in principio, in altero vt in subiecto inest, si in actu & progressu naturæ considerentur; sin verò divisim & absolutè ponantur, diversa accidentia & proprietates habent diversas.*

Motus in movẽte vt in principio, in mobili vt in subiecto.

Opp. *In commutatione loci, motus & locus idem sunt; sed locus est in locãte non in locato: ergo motus est in movente non in mobili, & per consequens non est idem motus vtriusq́. Maior probatur, quia in commutatione loci, vt in omni genere motus, forma fluens à mouente est motus: sed forma fluens in commutatione loci est ipse locus, qui locanti inhæret, locato solùm adiacet, vt doces Philosophus.*

Resp. *Directè in quæstionem non disseris; at intelligo quid velis; nimirum in commutatione loci non esse eundem numero motum moventis & mobilis, quia locus (vt ais) est solùm locantis subiectiuè, locati verò solùm relatiuè. Quòd verò locus sit motus hinc probas, quia alia non est forma media fluẽs à locante ad locatum quàm locus, neq́, est alius terminus locati ad quem tendit, quàm idem locus, qui locato adiacet non inhæret; est enim locatum potiùs in loco quàm locus in locato. Sed respondeo locum non esse motum in commutatione loci;* Locus *enim* est superficies concaua corporis continentis, *at* motus est ipsius corporis locati seu mobilis quædam successiua commutatio, *quæ in progressu tam locantis quàm locati vnus numero actus dici potest, vt in cæteris generibus motus euidentiùs cernitur.*

Locus est in locante subiectiuè, in locato relatiuè.

Opp. *Deus est movens primi mobilis (vt docet Philosophus) sed idem nõ potest esse motus Dei & cœli: ergo nõ est idem motus moventis & mobilis. Minor constat, quia fieri nõ potest vt finitum & infinitum, corporeum & incorporeum vno actu copulentur.*

Resp. *Agitur hic de mouentibus naturaliter nõ de movẽtibus metaphysicè; Deus autem manu infinita potentiæ sua cœlum primum voluit. Est*

Est actiua quę dam potentia movens cœlū. *quoq; secundùm divinam providentiam alia causa cœli movens, nempe activa potentia infixa & indita cœlo, cuius potentiæ moventis, & cœli iam moti vnus idemque actus esse potest, si in progressione à puncto ad punctū considerentur.*

Opp. *Vna non est numero & naturâ potentia moventis & mobilis: ergo vnus non est vtriusque motus. Antecedens probatur, quia activa potentia est in movente, passiva in mobili (vt docet Philosophus:) est ergo vnus motus activus moventis, alter passivus mobilis; non ergo est vnus numero motus (vt docuisti) vtriusque. Argumentum tenet, quia motus fundatur in potentia: si ergo activa potentia & passiva naturâ differant, simulque in vno subiecto comprehendi non possint, rectè concluditur; vnū motum numero in vtroq; non contineri.*

Resp. *Si movens & mobile absolutè considerentur, diversas potentias motusq; habent, at respectivè in actione naturali, & productione aut acquisitione formæ comparata vnam potentiam, vnumq; motum sortiuntur.*

Argumenta in tertium dubium, Vtrum actio & passio sint vnus numero & naturâ motus?

Opp. *Actio & passio sunt genera distincta: ergo res vna numero esse non possunt.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento superiùs, cùm in textu distinctionē actionis & passionis attulimus.*

Opp. *Vtcunq; actio & passio considerentur, sunt res diversæ, nec non distinctas definitiones habent: ergo fieri non potest vt sint res vna numero. Nam (vt habetur apud Porphyrium in Communitatibus & differentijs prædicabilium) res distinctæ specie commisceri non possunt, vt inde tertia oriatur.*

Resp. *Antecedens negatur, quia vnita in motu res diversæ non sunt, sed actus vnus numero. Negatur etiam probatio, quia res diversæ possunt physicè coire & commisceri; quæ sic commixtæ fieri possunt res vna; vt in elementis naturâ & definitione rebus distinctis constat, quæ conglobata in vnum rectissimè res vna numero & naturâ dici debent, nempe mixtum. Porphyrij locus fallaciter & insidiosè inducitur, quippe non de rebus physicis sed de formis logicis illic disserit, quæ formæ non possunt vt sunt commisceri, vt tertia species oriatur.*

Opp. *Principia actionis & passionis re distinguuntur: ergo actio & passio; quo posito, sequetur non posse sic considerari, vt res vna numero dicantur. Antecedens probatur, quia principia actionis & passionis sunt potentia activa & passiva, aut res absolutè & simpliciter distinctæ in qualitate. Argumentū tenet, quia considerari duo aut plura esse vnum, est aliter considerari quàm in essentia rerum sunt.*

Resp. *Eandem ferè semper incudem tundis; dico sæpe ac semper actionem & passionem res esse distinctas, earumque fundamenta & principia re esse diversa, si formaliter in se considerentur, at materialiter in progressione naturæ non item; quia tum vi & virtute naturæ coërcentur, vnaque res actu numeroque fiunt, aliaque non est consideratio quàm res ipsa postulat.*

Opp. Calfactio *propriè actio dicitur vt est in* igne, *passio autem vt est in* aqua; *sed quæ subiecto distinguuntur res vna esse non possunt: ergo actio & passio res vna dici non debent.*

Resp. Calfactio *est (vt ante docui) in* igne *vt in subiecto, si per se absolutè sumatur; at accepta pro fluente* calore *qui ab* igne *transijt in* aquam, *est quidem in* igne, *non vt in subiecto sed vt in principio à quo fluit; verùm quoniam vis* ignis *impressa vires in progressione acquirat, ista vna acquisitio successiua, vnus motus in mobili, non tam acutè quàm verè à philosophis nominatur.*

Opp. *Vmbras capis, omittis necessaria in hoc capite; nam moves dubia leviora, quæ similibus & allegorijs leviter defendis, aliòque silẽtio prætermittis graviora, vt* An motus sit semper divisibilis? An sit in generatione & corruptione momentaneus? An movens mouendo moueatur? An agens repatiatur agendo? *Hæc (inquam) & plura tacito pede transilire videris, sed vestigia tua secutus moneo te obliuionis aut inanitatis tuæ.*

Resp. *In vmbris istis quas de motu breviter tractavi, lumen magnum philosophiæ eminet. Agnosco me vmbris & similibus vsum fuisse in hac interpretatione mea, sed difficultas rerum mihi id agere persuasit, vt tu rectiùs exemplis quàm verbis instructus, mysteria naturæ & motus percipias, meliusque de motu (qui est manus primumque instrumentum naturæ) philosopheris. Quòd me moneas vanitatis, causam dati consilij admittendi non video; quod verò accuses obliuionis, causam ostende. Si vrgeas, Aristotelem insinuare has quæstiones in textu quas infers, respondeo hic solum insinuare, postea verò pluribus de ijsdem disputare. Cave ergo ne te obliuionis aut ignorantiæ vicissim insimulem, qui Philosophum obiter hic ista moventem, alibi vberiùs & opportuniùs tractantem non observaris.*

CAP. 4.

Vtrum vi naturæ detur infinitum?

Motus

Naturę opera habent existétiam à motu.

OTVS inter omnes affectiones naturæ, tanquam *Sol* Princeps planetarum orbe suo sic vertitur, vt omnia effecta operaque naturæ à motu existentiam, non aliter quàm *sidera cœli* à *sole influentiam* & *lumen* habeant. Quemadmodum enim nihil sine *sole* illustratur: ita nihil in rerum naturâ sine motu fit & constituitur. Meritò ergo definitâ naturâ principiisq; rerum, motus inter affectus naturæ primum locum vendicavit, proximum verò infinitum; tum quia primus motor est actu infinitus, tum quia primus motus primi corporis moti partes successione infinitas habet. Hinc primâ vmbrâ in horologio naturæ quasi versâ, videas actu, potentiâque infinitum esse. Nemini ergo philosopho dubium esse potest, quin sit officium Philosophi de infinito disputare. Hoc ipsum in textu probat Philosophus ratione & signo. Ratione sic, Ad Philosophum pertinet definire magnitudinem, motum, & tempus: ergo ad eundem pertinet definire infinitum. Ratio sequitur, quoniam finitum & infinitum sunt affectiones motus, temporis, & magnitudinis. Signo idipsum probat ad hunc modum, quia omnes veteres philosophi tractantes arcana naturæ de infinito mentionem fecerunt: verè igitur philosophantis est, (siue consentire, siue dissentire velit) de eodem disputare. Hinc (vt in Oceanum hunc infinitum se immergat Aristoteles) opiniones antiquorum philosophorum minùs congruenter naturæ de infinito loquentium percenset, nec non docet quo modo sic loquentes inter se diffideant & dissentiant. Minùs congruenter naturæ de infinito loquuntur (vt ait) Plato & Pythagoras, qui dicebant infinitum esse *substantiam per se subsistentem, non accidens*. Dissentiebant autem inter se, primùm quia Pythagorici infinitum intra limites rerum sensibus subiectarum comprehendunt, Platonici verò in rebus tum sensui obiectis, tum ab eodem separatis & avulsis idipsum inesse affirmant. Secundò dissentiebant isti, quia Pythagoras infinitum extra cœlum posuit, negavit Plato. Postremò quia Plato magnitudine, Pythagoras numerò infinitum definiri voluit.

Infinitum cur hîc tractetur.

1 Ad philosophum spectat de infinito disputare.

2

Antiquorum opiniones de infinito. Pythagoræ.

Platonis.

In secunda capitis parte opiniones philosophorum narrat, qui congruenter & accommodatè naturæ de infinito disputârunt. Hi (vt ait) cum illis in hoc vno consentiunt, quòd infinitum principium esse velint, at ab ijs penitus in illo dissentiunt, quòd ipsum substantiam definierunt esse. Quippe hi potiùs accidens esse quàm substan-

ſtantiam pertinaciter defendunt. Cæterùm & hi quoque inter ſe differunt, quia Anaxagoras infinitum ex ſimilibus corporibus infinitis, Democritus ex infinitis atomis figurâ diſſimilibus illud componi ſomniavit. Iterùm, quòd Anaxagoras quodlibet ex quolibet fieri, Democritus contrarium, nempe ex quolibet non fieri quodlibet affirmabat.

Anaxagoræ. Democrito.

In tertia parte capitis proprietates infinito à veteribus aſcriptas enumerat. Prima eſt, infinitum eſſe principium; ſecunda, eſſe ingenitum; tertia, continere & gubernare omnia; quarta, eſſe divinum. Prima probatur, quia infinitum eſt principium, aut aliunde principium habet; ſed infiniti dari non poteſt principium: ergo infinitum eſt principium. Secunda aſtruitur, quia omne genitum habet principium; ſed infinitum non habet principium: ergo infinitum eſt ingenitum. Tertia demonſtratur, quia primum principium omnia continere & gubernare debet; ſed infinitum eſt primum principium: ergo infinitum omnia continet & gubernat. Quarta concluditur, quia infinitum eſt incorruptibile & immortale: ergo etiam divinum.

Proprietates infinito à veteribus aſcriptæ.

In quarta parte capitis ex veteribus probat eſſe infinitum quinque argumentis, quibus in octavo capite reſpondet. Primum eſt à tempore, quia illud eſt infinitum; ſecundum à magnitudine, quæ in infinitas partes dividitur; tertium eſt à ſucceſsione rerum naturalium, quarum eſt perpetua generatio; quartum à diviſione, quia finitum terminatur ad aliquid extra ſeipſum, quod eſt vel infinitum vel finitum: ſi infinitum habetur propoſitum; ſi finitum, tum quoque illud ad aliud præfinitum definietur, & ſic erit etiam progreſſio in infinitum: quocunque ergo te verteris infinitum in rerum naturâ eſſe videas; quintum, quia mens ipſa eſt infinita, nullâque magnitudine, numero, aut pondere oppreſſa, ſemper avida, ſemper plura ſciendi cupida, ſatiata nunquam niſi infinito. Siſte pedem Ariſtoteles, de mente æternâ cogita. Certum eſt divinos philoſophos hic Deum infinitum intelligere. Quid contendis? quid de lanâ caprinâ diſputas? Satis intelligis quid ſibi volunt ſapientiſsimi iſti viri. Cur ſtramineos adverſarios fingis, in quos rabidè ferociterque incurras? Rectè quidem in aliud tempus differs reſponſum, vt obliti argumentorum quę pro more tuo laceras, te Herculem contra Pygmæos digladiari exiſtimemus. Pater es, patronus &c. at gloria tua in hoc languet, cùm gloriam aliis iuſtam non tribuens, falſam & fallacem aucuperis. Certum eſt, certum (inquam) eſt, hos Deum, per infinitum, æternum, ingenitum, & imperioſum

Infinitum eſſe probârunt veteres.

Ariſtoteles debitam gloriam aliis nō dat vt ipſius maior appareat.

Per infinitum Deum intellexerunt veteres.

tiosum extra cœlum proposuisse. Quid contra adfers? nihil certè nisi vmbras, easdemque sub toruo aspectu; quia cùm respondeas nodos in scirpo quæris, consortesq; philosophos ad placitum torculari ingenij tui discordes & insanos facis.

Sed pergam & vltimam partem huius capitis attingam, in qua significata & modos huius nominis *infiniti* breviter exponis. Ne quid erroris ex ambiguitate abdita verbi infiniti contingat, idipsum distinguit Philosophus; Quinque ergo modis dicitur infinitum. Primò infinitum id est, *quod expers quantitatis transiri ac circumscribi non potest*, vt *vnitas*, *anima*, *punctum*, *Deus*. Secundò infinitum id est, *quod particeps quantitatis immensum & indeterminatum exitum habet*, vt *mundus, lineæque Geometricæ, & magnitudines*. Tertiò dicitur infinitum, *quod particeps quantitatis finitæ pertransiri aut permeari non potest, propter impotentiam decurrentis aut transeuntis*; & sic *spatium ab ortu ad occasum* vulgò dicitur *infinitum*, non quòd sic naturâ suâ sit, sed quòd à nemine mortalium totum permeari possit: sic etiam *altitudo maris* infinita vocatur, quia exactè illius profunditatem nemo certè probatam habet. Quarto modo accipitur infinitum pro eo, quod *licèt exitum non habeat, aptum tamen est habere*, vt *linea punctis non definita*. Postremo modo capitur hoc nomen pro eo, *in quo est actus coniunctus potentiæ*, & hoc est triplex; scilicet secundùm *appositionem* vt in *numero*, in quo non est dare maximum; secundùm *divisionem* vt in *magnitudine*, in qua non est dare minimum; deinde secundùm *appositionem & divisionem*, vt in *continua quantitate divisâ æqualiter*, cuius partes infinitæ & numero & magnitudine dissecari possunt. Prolixior sum (vt vides, studiose lector) in textu explanando quàm solebam; ratio est, quia pauca præter textum adijcienda puto. Primùm, quia Aristoteles multus est in refutatione aliorũ philosophorũ, contra quos ferociùs (more suo) nonnunquam invehitur sine causâ; tum quia eorum philosophorum opera, aut saltem operum partes non habeamus, ex quibus eliciamus & trutinemus veritatem; tum etiam quia non de re sed de nomine rei, & non ente hoc loco otiosè pluribus disputetur. Est enim *infinitum* nomen & vmbra, cui ens nullum respondet, de quo si infinitus essem, aëra sine fructu diverberarem. Postremò quia omnes ferè Interpretes gravioris iudicij in istis labyrinthis nudum relinquunt Aristotelem, aranea siquidem est, filumque & telam in refutatione sic non texit, vt in demonstratione rerum, in qua verissimè philosophorum Princeps omnes prioris seculi, suæq; ætatis & posteritatis philosophos superavit. Nam (vt

Infinitũ quinque modis dicitur.
1
2
3
4
5

verè loquar quod sentiam) in refutatione telas sæpissimè opponit soli, quibus muscas capiat, quas captas veneno inficit & occidit. Quippe (vt longiùs digrediar) considera hoc loco mecum Pythagoræ & Platonis divinas de infinito sententias, proprietatesq; superiùs ab illis traditas & assignatas, videbis (nisi volens & prudens velis esse cæcus) hos Patres Deum expressè insinuasse, qui est in se & in omnibus quæ finxit actu infinitum numen, & lumen quod omnibus intuentibus impensè, vt *Sol* in medio *cœlo* affulget. Sed Deus bone! quomodo culices ex elephante fingit? quomodo ad numeros & magnitudines verba & sensa trahit? quomodo novos Pythagoras & Platones in theatrum philosophorum, morionum non sapientum togâ amictos producit, eosdemq; nobis deridendos tandem proponit? Callidè tamen & astutè hoc facit; nam hîc per rimulas quasi radios spargit, & manca proponit illorum argumenta, quæ torta, distorta, mutilata vtcunque in vltimo capite huius libri resoluit.

Cæterùm ne cohortibus quasi collectis & coactis ad pugnam, hanc arenam sine vllo strepitu & tubâ philosophiæ transiliam, classicum nunc canam; & contra defensores infiniti aliquid dicam: iustissimam causam suscipio, exitum belli fœliciorem spero. Quid ais Pythagora? quid ais Plato? Estne infinitum? est. Rationes reddite, refutabo. Nihil definitur nisi sit; sed infinitum definitur: ergo est infinitum. Si hæc sit prima ratio, Respondeo duplicem definitionem esse, rei scilicet & nominis; hæc definitio est nominis non rei. Quòd verò sit definitio aliquando nominis, ratio hæc redditur, quia vt sunt vera entia, ita sunt entia apparentia quæ videntur & non sunt, de quibus cùm docti & sapientes litigent, opus est vt definiantur vtcunque, quò directiùs ad scopum argumenta vltro citroque iactata destinentur. Imo definitio infiniti est rei definitio. Quî hoc probatur? quoniam est ens rei. Audiamus illam: Infinitum est ens rei, cuius quantitatem accipientibus restat aliquid semper accipiendum, vt de *numero*, *tempore*, *motu*, & *continuo* constat. Si hæc sit definitio realem esse negamus, dicimusq; esse opinione ens rei non simpliciter. Respondes frigidè. Quid ita? Nō est quòd sic effugias, nam quinque firmissimis rationibus à rebus ductis infinitum esse sic apertè probamus. Primùm quia est tempus, quod te fatente nunquam incepit, nec vnquam desinet; si enim inceperit da punctum in quo incepit mundus, quem tu ab æterno fuisse pertinaciter defendis. Distinguo esse aliquid actu, aliquid potentia & successione infinitum; illud vos esse contenditis

Rationes quæ afferunt infinitum.

1

Definitio duplex.

Entia vera & apparentia.

Definitio nominis quibus tribuatur.

2

Infiniti definitio.

Rationes quę probant esse infinitum.

Infinitum duplex Actu potentiâ.

quod

quod nego, hoc aliquo modo esse non invitus concedo. Age ergo, vt mundum tuum æternum & immortalem esse defendas, concedis aliquo modo esse infinitum. Defendo; esto, quod das accipimus;
2 vlteriusque vrgemus de magnitudine, quam ipse affirmas esse divisibilem in infinitas partes, quæ partes (vt nosti) actu cohærere debent cum toto, aliter totum non est completum. Ad hoc respondeo, me non intelligere aliquam magnitudinem esse actu tam immensam, vt semper actu dividatur physicè in partes quantas, sed quòd potentiâ (si dividatur) non tam minuta pars inveniri possit quin eadem iterum mathematicè dissecari possit. Exile & infirmum hoc refugium est, sed ab æternitate mundi aliquid actu iam esse infinitum demonstramus, idemque hoc modo.

Magnitudo qui in infinitũ divisibilis.

3 Ab æterno (vt ais) fuit mundus: ergo ab æterno fuerunt animæ, quæ sunt eædem quæ olim substiterunt; at in æternitate infinitæ sunt actu animæ: est aliquid ergo & numero & naturâ infinitum. Imo ipse numerus est actu infinitus animarum, quia actu illis subsistentibus infinitis, earum numerus actu ijsdem necessariò inhæret. Quid respondes? Non est huius loci de separatis & incorporeis substantijs disputare, ad Metaphysicum non ad naturalem philosophum spectat. Miser es si ad hoc asylum convoles; nam animam vulnerasti, rationis, æternitatis, divinitatis compotem, quam formam humanam naturalem esse defendis.
4 Sed esto, quid ais de infinito animarum numero, iam actu in subiecto aggregationis existente? Id ipsum respondeo, nempe non esse physicum & naturalem numerum, quia non est in Physico & naturali subiecto. Multitudo enim infinita animarum est Metaphysica, quantitas non naturalis. A malo semper in peius lapsus, monstra de infinito tuorum phantasmatum defendis. Quasi verò tu ipse non doceas numerum infinitum esse; doceo, non actu sed additione vnitatum.
5 Sine progrediamur, Deus actu (vt tu sæpe fateris) infinitus est: ergo corpus infinitum. Ratio tenet, quia infinita causa non potest non producere infinitum effectum; cùm sit infinitæ potentiæ, quæ nunquam est otiosa, nunquam imbecilla, nunquam impedita. Præterea si non operetur actu infinitum, hoc ipsum contingit vel quia non potest, vel quia non vult, si dicas non posse, Deum negas, qui omnia potest; si dicas non velle, teipsum negas, qui in hoc ipso capite posse & velle idem esse in æternis doces.
6 Deinceps quid de mobilibus sphæris limpidi cœli cogitas? Scande ad primum tuum mobile, quod Octavum cœlum falsò & inaniter esse doces; in hoc triplicem motum videas, diurnum, retrogradum, latitudinis: sunt ergo alia corpora à quibus hi motus pendeant. Quod

Triplex motus in primo mobili.

si verum sit, (vt est verissimum) cur non sint alia infinita sursum quæ infinitæ potentiæ & maiestati respondeant? Decorum enim est vt infinitus Deus actu infinitum solium & sedem habeat. Vrgemus te nimium fortasse, sed quid respondes? Respondeo negando primùm argumentum, & ad rationem seu probationem dico, posse Deum infinitum effectum producere, tametsi corpus aliquod infinitum non fecerit. At vrgetis velle & posse idem esse in Deo, quid hinc infertis? corpus fecisse infinitum? Ratio non sequitur; nam etsi sint idem, omnia tamen quæ potest non vult Deus. Quippe vt in essentiâ animæ voluntas & intellectus sunt vnus idemque animus, & tamen non omnia facit voluntas quæ intellectus percipit: ita velle & posse in essentiâ Dei idem sunt, licèt quæ potest omnia actu & opere non præstet. De cœlo cœliquesphæris nihil dico preter hoc vnum, quòd Deus infinitum locum & spatium non postulet; nam in hoc cernitur esse Deus, quòd licèt sit infinitus, totus tamen in puncto inesse & comprehendi potest. Solium ergo tam spatiosum non requirit, nullum enim spatium (quamvis sit ipso infinito infinitius) illum continere potest, continetur tamen in infinito, hoc est in seipso, qui mundum vt pilam suâ dextrâ tenet. Religiosè de Deo, & vt decet loqueris, quem actu vnum, immensum, infinitum esse confiteris. Miramur ergo cur directiùs alijs argumentis, de æternitate mundi, & infinitis animis iam actu subsistentibus non respondeas. Si parvus ille libellus de mundo sit tuus, in eo aliud apertè dicis, mundumque & omnia in eo opera à Deo in initio temporis creata fuisse planè agnoscis; quam opinionem si nobiscum oppidò teneres, in tot absurditates præceps non incurreres, neque opus iam esset vt diceres, non esse huius loci de Deo, de anima disputare, inficiasque ire numerum animarum ab æterno non esse ens rei, nec in quantitate contineri.

Velle & posse quomodo idē in æternis. Voluntas & intellectus in essentia animæ vnum.

Liber de Mūdo non videtur Aristotelis.

7 Sed relinquemus te contumaciæ tuæ, & persequemur vlteriùs. Quærimus ergo quid de perpetua & infinita generationis interitusq; vicissitudine opinaris? si finitam esse dixeris, ostende exitum, si finem non inveneris, agnosce infinitum. Huc adde dilemma illud; finitum quod ostendis terminari vel ad finitum, vel ad infinitum; si
8 respondeas ad infinitum habetur propositum, si dicas ad finitum, hoc etiam finitum terminabitur ad aliud finitum, & illud etiam ad aliud ex natura suâ; & sic non desines finitum ad finitum destinare, donec ad infinitum tandem perveneris. Ad priorem partem argumenti de vicissitudine generationis & interitus respondeo, infinitū esse posse potentiâ & successione. Ad alteram dico in hoc maximè pre-

Infinitum est potentiâ & successione.

primam causam haberi infinitam, quòd omnia præter seipsam certis limitibus & terminis circumscripserit; sic quamvis sit ipse actu infinitus motor omnium, primum mobile tamen finitum esse voluit, vt nullum opus in essentia, dignitate, & excellentiâ artifici comparetur; vtque habeatur vnum præexcellens bonum & finis, in quo omnia esse & bene esse, bonum & finem habeant. Quod certè non esset, si multa infinita in rerum natura collucerent cohabitarentq; simul. Age, non sic subterfugies, donec coegerimus te concedere, in Olympo naturæ emergere corpus aliquod infinitum. Sic ergo docemus; intellectus sæpe percipit numerum quacunque multitudine datâ ampliorem, similiterq; corpus quacunq; mole & magnitudine obiectâ maius, imo finitis non clauditur, infinitis gaudet. Quid vltra? non languet si in momento corpora immensa numerosque infinitos concipiat: datur ergo ei illa potestas aut in vsum & finem, aut otiosè; si in vsum & finem, habetur propositum, nempe quòd sit aliquod obiectum infinitum quod intellectus capiat; si otiosè detur, fatendum est Deum & naturam aliquid fecisse frustra. Præterea, ipsa phantasia humana, quæ est longè inferior imbecilliorque facultas animi intellectu, imaginari potest actu infinitum spacium extra cœlum esse, quod spacium est vel plenum vel vacuū; si plenum, sequetur esse aliquod corpus infinitum quo repleatur, si vacuum, sequetur etiam illud vacuum posse corpore aliquo infinito repleri: quod si concedas posse, concludimus ex tuis verbis actu repleri; quia in sempiternis (vt ais hoc loco) posse & esse idem sunt: quocunque ergo te verteris lupum auribus (vt aiunt) tenes. Quid ergo ais? Ad primam partem ratiocinationis aio, intellectum vi suâ posse apprehendere infinitum, non tamen sequi hinc necessariò affirmo vt apprehendat corpus aliquod, aut numerum in rerum natura infinitum. Satis est vt secundùm spiritualem & incorpoream essentiam suam ad primum motorem (spirituum primum & infinitum) advolet. Res enim crassas non percipit intellectus, aut si percipiat; easdem vt spiritus per formas & ideas ab omni materiâ avulsas & separatas percipit. Sic quamvis molem omni magnitudine maiorem, & numerum omni multitudine infinitiorem indefessus nonnunquam percipiat, non ideò sic percipere dicendum est, quia sint res infinitæ actu quæ respondeant, sed quòd sit finis rerum vnus infinitus, ad quem præ cæteris omnibus mens humana propriâ facultate istiusmodi ideis instructa & ornata tendat. Idem de phantasmate vestro & argumento à phantasia ducto respondeo, quod planè fallax est, cùm à non concessis vt à concessis disputetis. Quasi verò

Intellectus vi suâ potest apprehendere infinitum.

vnquam

vnquam sapientum aliquis concederet spacium esse infinitum extra cœlum, quia vaga imaginatio sic esse somniaverit: at vos arguitis, quasi necessariò tale esset spatium & chaos, quia somniculosa & incerta phantasia sic esse cogitârit. Nam dicitis hoc spatium esse aut plenum aut vacuum, at priusquam progrediamini, penitus nego tale spatium esse. Ingeniosus sophista es (Aristoteles) nunc tamen hunc sermonem & dialogum concludemus, non quòd te victorem putemus, sed vt in hoc capite, ita in alijs sequẽtibus in quibus nos vrges, vestigijs tuis insistemus, & à tergo (vt aiunt) inhærebimus, donec cristam animi superbi deponas, nobisq; patribus & præceptoribus cedas, à quibus nectar ingenij & sapientiæ suxeris.

Vides, docte & studiose lector, quid de oraculo philosophiæ (Aristotelem intelligo) in refutatione sentiam. In sequenti parte istius libri impensè sollicitus est, vt magis refutando quàm demonstrando infinitum non esse confirmet. Res subiecta nihil est, de non ente litigatur. Argumenta ab alijs extorta non vrgent, temporum iniuriâ contabuerunt opera ex quibus examinetur veritas, quæ supersunt perfecta, produnt Aristotelis in refutando insidias: anceps ergo interpres est in quos incurrat, quorum vestigijs insistat, quid concludat. Quapropter aliter Aristotelem refutantem, aliter demonstrantem exponam. Ordinem nunc vides; si classicum canat alijs, lites obitèr in textu fulminibus belli vltrò citroq; iactatis exponam, si pacem ineat, quæstiones per se (vt antea) limatiùs discutiam, quibus discussis tabulas exemplares & argumenta addam.

Aristoteles refutans quantũ differt ab Aristotele demõstrante.

Heu! quãtum mutatus ab illo Hectore?

Tabula eorum quæ præcipuè in hoc capite continentur.

1 Causæ cur ad naturalẽ philosophũ spectet de infinito disputare, quæ sunt 2æ
- Prima, quoniam infinitum est quędam affectio
  - Temporis.
  - Magnitudinis.
  - Motus.
- Secunda, quoniam omnes veteres philosophi de infinito philosophati sunt.

2 Opiniones veterũ de infinito, quę sũt duę
- 1 Vna loquentium incongruenter naturæ, sic Pythagorici & Platonici (vt ait) definierunt infinitum esse substantiam per se subsistentem, qui tamen inter se digladiantur; quia in sensibilibus rebus Pythagorici, & extra cœlum, adeoque etiam in numeris idipsum posuerunt; Platonici verò in ideis sensui non subiectis, non extra cœlum, non in numeris, sed in magno & parvo posuerunt.
- 2 Alia loquentium physicè, minùs tamen appositè & verè, vt Anaxagoras, qui infinitum ex similibus corporibus innumeris; Democritus, qui illud ex atomis indivisibilibus figuratis componi statuit.

In hoc capite de infinito demonstrantur

- 3 Proprietates infiniti, quæ sunt quatuor
  - 1 Prima vt ſit principium; quia nihil eſt prius infinito.
  - 2 Secunda vt ſit ingenitum; quia aliud non habet principium vnde generetur.
  - 3 Tertia vt ſit continens, & gubernans omnia; quia primo principio hoc proprium eſt.
  - 4 Quarta vt ſit divinum; quia eſt ingenitum, incorruptibile, & ſempiternum: obſerua (ſtudioſe lector) quid patres iſti in philoſophia per infinitum intellexerint; aut Deum certè, aut nihil. Sed hinc iudica poſtea, quomodo Ariſtoteles eorum argumenta & ſenſa laceret.
- 4 Rationes quibus fretus Ariſtoteles dicit veteres probâſſe infinitum, quas rationes aſtutè hîc colligit, ſed reſoluit & refellit in 8. cap. Rationes hæ quinque ſunt, quas hoc loco ſolùm attingam, quia in textu explanãdo accuratiùs pertractaverim
  - Prima ratio eſt, qua probant infinitũ: quia tempus eſt infinitũ, vtpote quod nec incipit nec deſinit eſſe.
  - Secunda, quoniam magnitudo eſt diviſibilis ſemper in partes diviſibiles, cùm pars nulla dari poſſit quin iterum ſecari poſsit.
  - Tertia, quia perpetua eſt generandi & corrumpendi viciſsitudo, quæ eſſe non poteſt ſi non ſit infinitum.
  - Quarta, quia omne finitum terminari debet ad aliud finitum, & ſic erit progreſſus tandem neceſſariò ad infinitum.
  - Quinta, quia intellectus & facultates animi rationis compotis infinita poſſunt percipere, at fruſtra iſta põtẽtia daretur animo percipiendi infinita, ſi infinitum non eſſet.
- 5 Significationes infiniti, quæ ſunt vel ſecundùm
  - 1 *Vulgi* opinionem, vt *ſpatium inter coelum & terram*, vt *altitudo maris*, & cætera quæ à nobis diſtinctè explanantur.
  - 2 Philoſophiæ veritatem, vt infinitum dicatur ens illud, cuius de quãtitate ſumentibus ſemper aliquid ſuperſit.

Utrum vi naturæ detur infinitum?

Quoniam ſub vexillo Ariſtot. mihi contra alios philoſophos pugnandum eſt, ne infinities de infinito certanti labor ſuboriatur, coëgi multos armatos veluti in equum Troianum, qui (adverſarijs ſurrepto Palladio) victoriam facilem pollicentur. Non ergo agam vt ſupra, ſed quaſi canis ad Nilum percurram ſingula; ſic tamen percurram,

vt

vt illa quæ obiter à Philosopho tractantur intacta relinquam. Primùm hoc loco quæritur, *An vi naturæ detur infinitum?* Morandum non est; infinitum duobus modis sumitur, vel actu vel potentiâ; Actu iterum infinitum est duplex, divinum, quod supra omnem sortem naturæ omnigenam in se perfectionem habet, vt *Deus*: Physicum, quod proprium est vel improprium; illud definitur *ens quod actu infinitas partes æquales vni certæ, non communicantes inter se, simulque existentes habet*: vt si Zodiacum in *semisses, sextantes, trientes, quadrantes aliasque partes infinitas dividas*. Hoc describitur ens quoque esse, *quod partes actu comprehendit infinitas, quæ tamen partes inter se ordinem non habent*: vt *infinita multitudo punctorum in lineâ*. Videmur fortasse obscuri nimium his novis definitionibus traditis; admitte ergo vulgarem definitionem, in qua dicitur, infinitum *ens esse, cuius de quantitate accipientibus actu, semper actu superest aliquid*. Infinitum potestate illud est, quod *ex infinitis partibus coalescit & constat*, non tamen eodem modo & ordine quo infinitum actu; hoc verò triplex est, nempe successione vt *motus & tempus*, divisione vt *corpus*, adiectione seu appositione, vt *numerus*. Divisione corpus infinitum dicitur, non quòd diminui aut absumi non possit in atomum, si semper in partes quantitativas dividas; sed quia in partes eiusdem proportionis dissectum nunquam clauditur & terminatur. Hac distinctione infiniti iam assignatâ, facillima est quæstionis resolutio, ea scilicet, quòd in rerum naturâ sit infinitum potestate per successionem, divisionem, & appositionem, non actu per subsistentiam, præter solum Deum, qui infinitum actu principium, divinum, ingenitum, incommutabile, immensum, & æternum semper creditur, & tenetur esse; non (inquam) est corpus aliquod actu infinitum, ingemino hoc verbum (non est) quia si esset, tum nec motus quo, nec tempus per quod, nec locus in quo moveatur essent. Omne enim corpus naturale cietur vel motu recto, vt elementum, vel motu sphærico, vt cœlum, vel motu mixto ad placitum, vt animal. At dato & concesso, esse aliquod corpus naturale actu infinitum, sequetur omnem locum ab eodem occupari, ac proinde nequibit motu cieri, quia nihil loci aut spacij ei suppetit, quo vergat, aut in quo moveatur: at si non sit locus in quo moveatur, in quem vsum motus & tempus erunt? Rursus, extra cœlum ens non est, vnde naturâ infinitum conderet, & sub ambitu cœli omnia sunt finita; nullum est ergo corpus in rerum naturâ actu infinitum. Præterea quicquid in rerum natura existit, aut est materia, quæ habetur potentiâ, & proinde non actu infinita, vel for-

Dub. huius c.

Infinitum dupliciter sumitur.

Infinitũ actu duplex.

Deus infinitus.

Infinitum physicum duplex.

Vulgaris definitio infiniti.

Infinitum in potentia triplex.

Corpus qui infinitum divisione.

Infinitum quo modo in rerũ natura?

Motus rectus elemẽtorum, Sphæricus cœli, Mixtus animalium.

ma quæ dicitur actus finitæ substantiæ, vel accidens, quod finito subiecto adæquatur: nihil ergo est actu in rerum natura infinitum. Non materia, non forma, non composita ex vtrisque substantia, non accidens vllum, quod semper ad modum recipientis receptum naturam finitam, certam, & limitatam habet. Sic nulla quantitas, nulla qualitas, actio nulla aut passio infinita actu esse possunt, quia rebus finitis actu inhærent: nihil ergo Deus & natura actu infinitum fecerunt; imo (vt sacra philosophia nos docet) omnia Deus in numero, pondere, & mensurâ fecit. Hic sensus, hic status est quæstionis (perbenigne lector) addam nunc pauca argumenta, præter ea quæ superiùs in expositione contextus attuli, & tum sequar in hoc stadio Aristotelem ludentem pluribus. Sed in vt scenâ aut theatro acta hominum vmbris notantur, moventurque affectus: ita in hoc speculo in quo apparet infinitum, ingeniosa philosophorum phantasmata & argumenta cernuntur, rationibusque magis animus in veritate (vtrâque contradictionis parte perspectâ) confirmatur. Generatim in hoc te præmonendum velim, me ex animo neque infinitum actu nec potestate defendere, nisi ex hypothesi, qua Arist: mundi æternitatem ex successione & vicissitudine rerum esse demonstravit.

Sententia authoris de infinito.

Opp.

Continuum conceditur infinitum esse, quia dividi potest in partes infinitas: sequitur ergo quòd sit aliquid actu infinitum. Ratio tenet, quia partes actu debent esse simul cum toto, si ergo quodlibet continuum vt totum dividi possit in partes infinitas actu, etiam illæ partes infinitæ vna cum toto necessariò subsistent.

Resp. *Quidam non indocti respondent huic argumento, ab Aristotele infinitum passionem dici quantitatis, non quòd sit aliqua quantitas infinita; sed quia, si infinitum in rebus physicis daretur, id in quantitate esset. Sed nodum dissoluimus (vt supra) distinguendo de partibus eiusdem, mathematicæ proportionis & divisionis. Verùm cùm vrgeas simul partes esse cum toto, respondeo esse, sed in continuo propriè partes non sunt, priusquam mathematicè aut physicè, cogitatione aut reipsa dividantur.*

Continuum quî divisibile in infinitum.

Opp. *Motus & tempus sunt passiones corporis naturalis; sed motus & tempus sunt secundùm Arist. infinita: ergo corpus erit infinitum. Si dicas vera esse hæc omnia quoad potentiam & divisionem continui in partes infinitas; replico ex illo axiomate dialectico, Frustrà esse illam potentiam quæ non reducitur tandem ad actum. Si ergo sit in potentia corpus tale, erit etiam aliquando actu tale.*

Lib

Resp. *Lis maxima est de continuo, quomodo secundùm potentiam dividatur infinitè, cum totum actu non sit infinitum, partesque cum toto actu non cohareant. Agnosco rem cognitu valdè difficilem, abditam, & obscuram esse; sed facilè reddam, si attendas. Partes in continuo sunt duplices, vel proportionis, vel quantitatis; Iterum partes proportionis considerantur vel collectim, vel divisim; hac distinctione traditâ, animadverte quòd in continuo sint partes infinitæ eiusdem proportionis, sed non eiusdem quantitatis; partes infinitas eiusdem proportionis dico, quia quacunque parte datâ continui, secundùm proportionem dari possit minor, quæ alteri paris proportionis respondeat. Hoc docendi causâ mathematicè intellige, at physicè collectim si considerentur partes quantitatis, non ita est, nam si tale daretur corpus infinitum, extensio esset infinita. Ad argumentum ergo respondeo, motum & tempus esse passiones magnitudinis, ut magnitudo secundùm potentiam in partes eiusdem proportionis infinitas mathematicè distribuatur; neque est ista potentia frustra, quia sic fieri potest, quamvis actu sit nunquam. Multa enim secundùm naturam fieri possunt, quæ tamen actu non fiunt, ut potest mare secundùm naturam fluctibus & undis totam immergere terram sed nunquam fit, possunt secundùm naturam esse plures lunæ, aut soles, sed actu non sic existunt. Est ergo duplex potentia, propinqua (ut ridendi facultas in homine) de qua intelligitur Maxima Philosophi; remota, quæ usum suum in naturâ habet, quantumvis in actum non perducatur.*

Continuum qui ipsum finitum, & in infinitum tamen divisibile.

Continui sunt partes duplices.

Potentia frustra est quæ non reducitur ad actum: qui intelligitur.

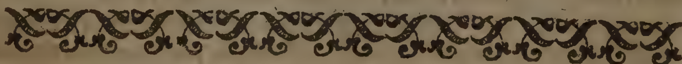
Potentia duplex est.

Opp. *Transcendentia excluduntur à prædicamentis, quia sunt in essentia actu infinita: ergo est aliquid actu infinitum. Antecedens est Arist. in Metaphysicis, ubi docet rem, ens, unum, bonum, aliquid, actu de infinitis dici.*

Resp. *Transcendentia dicuntur, causâ, non numero & essentiâ infinita; quia (ut vulgo existimatur) de infinitis rebus dicuntur; non tamē sunt actu res infinitæ, quoniam res omnes universim & collectim sumptæ, certam essentiam & naturam habent naturæ notam. Neque excluduntur transcendentia à prædicamentis propter infinitatem, sed propter confusam significationem, quæ simplex esse deberet si in prædicamentis locum vendicarent.*

Transcendentia qui infinita.

Transcendētia cur exclusa à prædicamentis.

CAP. 5.

Vtrum infinitum rectè dividatur?

DISCIPVLVS hoc loco præceptores suos (Pythagoram & Platonem intelligo) acriùs insequitur, eosque totis viribus (vt aiunt) à latere contundit, vt ab infinito somnio in quo sepulti erant, ad melius de infinito iudicium auocaret. Horum vestigia, gressusque singulos oculatiùs observat; sinuosas vias, latibula, & anfractus leporũ disquirit, vertit, revertit, flectit, reflectit omnia. Dixerunt horum aliqui, infinitum esse *substantiam separatam*, illos refellit; dixerunt alij esse substantiã corporeã, hos etiã cõfigit; alij accidens esse docuerũt, istos nõ probat. Vt verbo concludã omnia, nullos permittit qui actu admittunt infinitum. Vt (si attendas) articulatim, distinctè, & divisim intelligas, singula membra digito attingam, nam in istis nõ morabor. Et primùm quòd infinitum non sit separata substantia sic probat Philosophus, quia omnis substantia incorporea est indivisibilis; sed infinitum est divisibile in partes infinitas: ergo infinitum non est incorporea substantia. Maiorem confirmat, quia sola magnitudo est divisibilis: nulla ergo incorporea substantia est infinita. Palum brevitatis mihi proposui, aliter palam hîc ostenderem quàm insidiosè Arist. agat cum Platone. Plato enim Deum hîc intelligit, Arist. Dei nullam hoc loco mentionem facit; Plato de infinito actu, invisibili, & indivisibili agit; Aristoteles de infinito in potentiâ secundùm quantitatẽ divisibili; Plato infinitam essentiam, non diuiduam secundùm magis & minùs proponit, Arist. magnitudinem inducit. Sed pergam. Respondebit fortasse aliquis, (vt ait) illam substantiam non per se sed per accidens ratione quãtitatis esse dividuam; sed quî fieri id potest, inquit Aristot. cum ipse (Platonem intelligit) substãtiã illam separatam nullius diuisionis magis capacem esse afferat, quàm vocem visionis; at omnis vox est invisibilis: indivisibilis ergo & omnis substantia. Quàm aversum & quàm perversum sit hoc refutationis exemplum iudica. Sed curro, quoniam infinitum non esse omnino separatam substantiam sic pergit Aristoteles probare; tum quia infinitum solùm in magnitudine, motu, tempore & multitudine cernitur, quorũ nullum substantiæ separatæ convenit, tum quoniam sepa-

Aristoteles insequitur Platonem & Pythagoram.

Infinitum nõ est separata substantia.

Magnitudo sola est divisibilis.

rata

rata ſubſtantia diuidi non poteſt in partes proportionis, aut quantitatis, quod eſt infiniti proprium. A ſeparatâ ſubſtantia ad corpoream procedit Philoſophus, docetque nullum corpus eſſe infinitum; rationem addit, quia omne corpus eſt ſuperficie circumſcriptum & terminatum. Hinc etiam infert, nullum numerum phyſicè acceptum eſſe infinitum, quia ordine naturæ nullum numeratum eſt infinitum. A corpore generatim accepto ad corpus ſenſibile, id eſt, ad corpus ſenſui obiectum accedit, idemque non eſſe infinitum vrget. Cauſa eſt, quia omne corpus ſenſibus perceptum eſt vel ſimplex vel miſtum; ſed horum nullum dari poteſt: ergo corpus ſenſile non eſt infinitum. Minorem probat exemplis elementorum, quæ ſunt ſimplicia, & exemplis quoque mixtorum, quæ æquabiliter & adæquatè ex elementorum temperie coaleſcunt; quod non fieret, ſi vel hæc vel illa eſſent infinita. Quæ enim æqualitas, quæ temperies, ordo, diſtinctio aut adęquatio inter finita & infinita eſſe poteſt? Alia ratio quæ probat corpus nullum ſenſibile eſſe infinitum eſt, quia omne tale corpus eſt vel homogeneum ſeu ſimilare, vel heterogeneum & diſſimilare; at neque corpus homogeneum, neque heterogeneum eſt infinitum: ergo nullum. Deinceps hoc ipſum concludit, quia omne corpus ſenſibus obnoxium eſt leve vel graue, ſi leue ſurſum, ſi graue deorſum ad centrum movetur; at in infinito nec ſurſum, nec deorſum, nec medium eſt: ergo nullum corpus ſenſibus obnoxium eſt infinitum. Poſtremò omne corpus ſenſile eſt in loco; ſed omnis locus eſt finitus: ergo omne corpus ſenſile eſt finitũ. Quòd locus ſit finitus conſtat ex ſex differentijs loci, ſurſum (ſcilicet) deorſum, dextrâ, ſiniſtrâ, antè & retrò, quæ ſemper diſtinguunt finitas partes loci, & etiam partes corporis loco circumſcripti; quippe loci partes partibus corporis contẽti adæquantur. Hæc ſumma eſt eorum quæ à Philoſopho in hoc capite dicuntur, præter ſolam anticipationem obiectionis, de infinita virtute alicuius corporis (puta ſolis) quam inter philoſophos aliqui putârunt eſſe non poſſe in corpore, niſi idipſum corpus in quo eſt etiam infinitum eſſet, ſed talem virtutem actu in aliquo corpore ineſſe aut eminere negat Ariſtoteles.

Corpus nullũ eſt infinitum.

Loci differentiæ.

Diſtinctio omnium in hoc quinto capite, & in vltima parte prioris capitis, quam aliquot Interpretes huic capiti annectunt.

1 Acceptio multiplex nominis *infiniti*, quæ est vel

1 Negativa, pro omni eo cuius transitus esse non potest, propterea quòd naturam aptam non habet vt trâseatur. Sic *punctum*, sic *anima*, & quicquid est *expers quantitatis*, & *indivisibile*, infinitum hoc loco dicitur. Quippe præpositio *in* absolutam hîc negationem denotat, vt idê valeat hoc nomen *infinitum*, ac si dicas *non finitum*.

2 Privativa, pro eo quod transitum quidê habet, sed ad eiusdem finem nunquã pervenitur; hoc est, pro eo quod est quantum, terminumque habere natum, cùm tamen terminum non habeat. Et hoc modo præpositio *in* non puram negationem, sed privationem denotat, atque sic nomen infiniti in tota disputatione nostra sumitur, distinguiturque in infinitum actu & potentiâ.

3 Mixta, pro eo q. difficilê trãsitũ habet, aut propter

1 Quantitatem, vt orbis terrarum circuitus dicitur *infinitus*, quia vix aut ne vix quidem transiri potest.

2 Qualitatem, vt labyrinthus (in quo Athenienses Minotauro obiiciebãtur) infinitus dici solet, non quod ita sit, sed quòd propter inexplicabilem viarum obliquitatem, vix exitum habeat.

2 Divisio infiniti secundo modo accepti, in infinitũ

Actu, quod definitur *ens in opinione, quod nullis terminis comprehensum & definitum, omnes partes simul habet*; vel (si mavis) *ens, cuius de quantitate sumentibus, perpetuò aliquid actu sumendum superest*.

Potẽtiâ, *quòd licèt terminis suis sit definitum, secari tamen potest in infinitas partes proportionis*; hinc potentiâ infinitum est triplex

1 Divisione, sic omnis magnitudo est infinita, quia quacunque magnitudine datâ, potest ea in minorem dividi.

2 Additione, sic numerus potest esse infinitus, quia quacunque multitudine datâ, maior dari potest.

3 Successione, aut potiùs vtroque modo (nimirũ divisione & appositione) vt *tempus* & *motus*, quæ vt continua possunt dividi in infinitum, vt successiva etiam possunt in infinitum exerescere.

In posteriore parte prioris capitis huic à nonnullis adiũcti, multa digna observatione cõtinẽtur;

1 Proportionis, quę fit cũ magnitudo quãtulacũq; sit, primùm dividitur in duas partes dimidias, & hæ rursus in alias duas dimidias, & sic deinceps vsq; in infinitum; sic enim divisio nunquam est habitura finem; nam magnitudo nulla constat ex indivisibili parte, vt 6. Physic. habetur. In hac divisione, semper retinetur eadem proportio dupla, vel alia, sed non ęqualis quantitas: semper enim accipitur minor.

3 Ratio

3 Ratio dividendi continui in partes

2 Aequalis quantitatis, quæ fit pari acceptâ quantitate, sed mutatâ & auctâ proportione, & hac divisione magnitudo tandem consumitur Verbi gratia, si à magnitudine 10. *cubitorū* subducatur *vnus*, & hinc alius, & deinceps alter, & tandem alius, fieri demum non potest, quin tota magnitudo evanescat. Est ergo infinitum continuum, secundùm partes proportionis, non autem secundùm partes quantitatis.

4 Cōfirmatio varia, qua probat philosophus infinitum actu non esse, vel

Substantiam, nam si esset substantia, tū esset vel

Incorporea, seu separata; at quòd ita non sit, probatur

1 Ab indivisibili essentiâ separatæ substantiæ, quæ simplex actus semper subsistens, dividi non potest; at infinitum dividi quidem debet.

2 Ab impossibili, quia fieri non potest vt magnitudo & multitudo conveniant separatæ substantiæ; sed infinitum est propria affectio magnitudinis & multitudinis, vt habetur supra.

3 A sensibili, quia si substantia separata esset infinita, esset divisibilis secundùm quantitatem aut qualitatem; si verò sit divisibilis secundùm quantitatem aut qualitatem, erit quoque sensibilis, quod in separatâ substantiâ concedere erit perabsurdum.

Corporea, quæ est vel simplex, vt *elementum*, aut *coelum*, vel mixta, eademque perfecta, vt *homo*, imperfecta vt *halo*; sed quòd talis nulla sit infinita, proximè in secundo membro de accidente apertè docetur.

Accidens, quod consideratur vel

Per se, & sic probatur quòd non sit infinitum; quoniam si infinitas conveniat accidenti, necesse est vt sit in multitudine vel magnitudine; sed nulla multitudo est infinita, cùm sit numerabilis, nullaque magnitudo, cùm sit superficie clausa & terminabilis: non est ergo infinitum accidens.

Comparatè, vt idem faciat numero cum subiecto, scilicet corpore; at probatur corpus nullũ esse actu infinitum, quia omne corpus est vel

1 Sĩplex, vt *ignis, aer, aqua terra, cœlũ*; sed hęc õnia & singula, numero, loco, naturâ, magnitudine, vi, & virtute finita definiuntur: simplex ergo corpus nõ ėst actu infinitũ.

2 Mixtum, vt *animal, homo*, omnisq; corporea substantia quãtitate vestita, quæ actu infinita nõ potest esse, quia partes certas numero, naturâ & mẽsurâ distinctas habet. Et hoc etiam 2^{ex}.

1 Homogeneum, seu similare, id est, partium similiũ, 2 vel heterogeneum seu dissimilare, id est, partium dissimilium, quæ nomina & proprietates tũ simplicibus multis, tum etiam compositis & mixtis competunt; sed hæc actu non possunt esse infinita: ergo nulla corpora possunt esse infinita. Assumptio probatur, quia si hæc essent infinita, vel semper quiescerent, vel semper moverentur propter infinitam distantiam loci, vel denique ex infinitis partibus constarẽt, quæ omnia sunt à ratione aliena. Hoc ipsum probat Philosophus à qualitatibus corporũ, nẽpe *levitate & gravitate*, quibus apta reddũtur ad motũ; à situ & differẽtiis loci, quibus eorũ mot⁹ distinguuntur, & à loco ipso quo circumscribuntur. Quæ omnia cũ sint certa, finita, & distincta corpora, nulla actu infinita esse concludit.

CAP.

Quæstiones collectæ ex capite quinto.

An { *Infinitum sit substantia per se subsistens?*
Sit infinitum in Mathematicis & separatis substantijs?
Sit corpus aliquod actu infinitum?
Sit aliquid reali potentiâ infinitum? }

SI cerebrosos Aristotelis Interpretes de infinito sequerer, infinitos de infinito scrupulos moverem, quibus optima & feracissima ingenia, malleolis vanissimè de lanâ caprina decertantium contusa, defatigarem. Textu ergo enucleato, velociùs curram, ipsamque abyssum infinitatis non aperiam; nam aperta facilè claudi & obserari non potest, & qui in eandem incidunt, vestigia retrorsum rarissimè inveniunt. Appetitus enim sciendi veluti leo est, qui intellectum ab abysso in abyssum rapit, donec omnem spem revertēdi ab antro curiosæ scientiæ, vel potiùs ignorantiæ sustulerit. Cæterùm ne ex tanta segete nulla omnino, aut saltem infœcunda messis fiat, spicas aliquot gravidas, fructusque selectos colligam, id est, quæstiones & dubia illa proponam, in quibus aliquid commodi legentibus emergat. Quæ dubia non longiore contextu orationis, sed brevi rationis conflictu (paucis propositis in vtramque partem argumentis) tractabo. Hoc ideo (vt modò insinuavi) nunc facio, ne de infinito agens, nullâ re vera subiectâ materiâ, muscas capere & aucupari videar. Sed rem aggredior. *Appetitus sciēdi tanquam leo.*

Quid ais Aristoteles? *Estne infinitum substantia per se subsistens?* Scio te negaturum. Quid ergo de Deo respondes, qui est infinita substantia, & per se simpliciter subsistens? Respondeo non esse huius loci de illo disputare, & si esset, negarem Deum esse in substantiâ, cùm extra omnes naturæ palos limitesq; per se subsistat. Admitto responsum, sed quid ais de animâ mundi, cuius virtus est actu infinita? hanc animam non negabis esse substantiam per se subsistentem; infinitam autem probo (quia secundùm tuam ipsius opinionem) mundū mundique partes singulas infinitas ab æterno regit. Idem vrges argumentum, agnosco Deum esse infinitum, animamque mundi nihil aliud quàm Deum ipsum esse. Quid de solis essentiâ, motu, influentiâ existimas? videtur esse substantia per se subsistens infinita, cùm *Quæst. 1. Deus infinitus. Deus anima mundi.*

cùm infinitam influentiam, infinitum motum, infinitum lumen habeat: semper enim actu influit, semper movetur, semper lucet. Imò, si sempiternus sit mundus (vt ais) nullaque sit in cœlo motus, luminis, & influentiæ mutatio (vt etiam affirmas,) quid impedit quo minùs concludam, solem infinitam esse substantiam, cui infinita accidentia nulli mutationi aut alterationi obnoxia in sempiternum insint? Toto cœlo erras cùm de sole disputes, quippe omnia in eo sunt finita, infinita nulla. Nulla inquis infinita? Æternus Sol ipse fuit; at æternitas res infinita est: ergo Sol ipse infinitus. Fallax est hoc argumentum, nam in eo mutatur suppositio. Minime, tempus n. in cœlo ęternitas est, partesque succedentes non habet. Prius enim & posterius, præteritum & futurum in æternis subiectis (qualia sunt Sol & cœlum) non sunt; quippe hæc partium vicissitudo res caducas (quarum edax est tempus) respicit. Si ergo Sol sit æternus æternitate infinitus est, imò actu infinitus, quia æternitas æternum præsens est, successionisque vices non admitti:. Si agnoscam errorem de æternitate mundi, (vt in libro de Mundo agnovi) tota hæc controversia dirimetur; at sum Arist. & facilè errorem susceptum desero & depono. Dico igitur solē cœlūq; esse corpora æterna, motusq; sortiri sempiternos; hinc tamē non sequi esse per se infinita, sed ratione tēporis, quod concedo. Nā per se sūt corpora & magnitudines definitę, successione tēporis factę æternę; & divisione partiū infintę, nō actu sed potētiâ, vt hic defēdo.

Omnia in sole sunt finita.

Sol & cœlum qui corpora æterna?

Quæst. 2.

Age, relicta hac quæstione quid de secunda existimas? Idipsum existimo quod in textu modo existimaui, nimirum hanc quæstionem de mathematicis & separatis substantijs ad hoc institutum non pertinere. Itane? quomodo ergo continuum tuum infinitum esse defendis? Certum est nullum continuum habere partes physicas infinitas; nam ipse doces omnia corpora ad maximum & minimū terminari. Et quis est tam perversus in contradicendi studio, qui granum milij, aut atomum in myriadas partium re-dividi posse somniaret? Si ergo sit infinitum continuū (vt doces:) in mathematicis partibus & separatis, non in physicis ponendum esse puto. Parū intelligēter quæ dicta sunt de partibus eiusdem proportionis & quātitatis antea percepisti. Dico iterum physicè in illis, non in his esse infinitū; infinitū (dico) potētiâ nō actu; potētia dico, vt quacūq; magnitudine datâ, dari possit minor; nō minorē dico dari posse secundū partes proportionis, at proportione nō observatâ, infinitū nō defēdo, sed (vt infers) omnia ad minimū & maximū definiri & realiter terminari volo. Si hoc sit verū ꝙ dicis (scilicet mathematicū infinitū nō intelligi)

cur

cur punctum principium continuæ quantitatis indivisibile in hoc capite infinitum ponis. Inter significata infiniti pono, vt nomen hoc *infinitum* multiplex & æquiuocum habetur. Similiterq; spacium inter ortum & occasum solis, marisq; profunditatem res infinitas appello, non quòd ita sint, sed quòd vulgò sic videantur esse.

Pergamus ad alteram quæstionẽ, *Vtrũ corpus aliquod sit actu infinitũ.* Quæst 3.
Quid (quæso) ais de cœlo, quod videtur esse actu infinitum, quia illius motus est infinitus? motus enim infinitus præsupponit mobile infinitum. Præterea (vt ipse fateris) est cœlum infinitum potentiâ, ergo etiam aliquando actu; quia potentia est via ad actum, & vt via nó est quæ non ad scopum: ita potentia non est quæ non ad actum tendit, cùm potentia & actus sint relata. Postremò, licèt motus cœli sit successiuus & numerosus respectu nostri; vnus tamen est & æternus, in quo nec numer⁹, nec successio est respectu cœli: actu ergo infinitũ cœlum videtur esse, in quo vt in æterno, esse & posse habẽtur idem. Triplex hîc funiculus est, & tamen facilè dissolvitur; ad primam igitur rationem respondeo, motum cœli successione, & cœlum ipsum divisione esse infinitum, sed hoc non probat actu aliquod corpus infinitum esse; Ad alteram rationem dico, potentiam remotam non esse frustra, quæ non reducitur ad actum. Tota enim terra moveri potest aptitudine naturæ suæ, quia quælibet illius pars ad centrum moveri potest, at nunquam (vt vides) actu movetur. Ad postremam denique respondeo, æternum aliquid esse duobus modis, vel simpliciter secundùm absolutam essentiam suam, vt Deus, quem primum motorem primamq; causam actu infinitã appello; vel cõparatè, secũdũ assistentiã aut influentiam primæ causæ, vt cœlum: tenet illa ratio tua in absolutè æternis, quæ immutabilem omnino naturam habent, non autem in æternis per dependentiam (vt aiunt) quæ ex mutabili materiâ constant: ex mutabili materiâ dico, nó quòd actu mutetur vnquam, quia est divina illa forma qua ornatur cœlum, & quia nullum est inferius agens quod vim cœlo inferre possit, sed quoniam respectu primi motoris altiorisq; divinę essentiæ, naturam mutationi obnoxiam & subiectam habet.

Cœlum qui infiniuum.

AEternam duplicitur sumitur.

Non est immorandum in istis. Quid ais de vltima quæstione, *Vtrum sit aliquid reali potentiâ infinitũ?* Quæst. 4.
Eo sum animo vt esse putẽ tale infinitũ, quale perpetua successio tẽporũ, continua vicissitudo motuum, infinita multiplicatio vnitatum, interminabilis divisio continuarũ quãtitatum manifestè docent. Sed attende, hæc omnia falsum fundamentum habent, quo concusso totum ædificium ruit: intelligo fictam æternitatem mundi, quo vno absurdo dato sequuntur mille.

Si

Si ergo sic aliquis ex teipso in lib. de Mundo (si agnoscas opus) si ex 1. Politicorum (quod opus amplecteris) si ex 11. 12. 13. Metaph. (quod volumen vt numē philosophiæ nos tecum admiramur) si quis, inquā, sic disputet, Deus fecit mundū; iterum in initio mundi homines sine lege more belluarum vagabantur; iterum, certum est omnia tempore finiri, solum Deum mensurari æternitate: dic (quæso) quomodo hoc loco tempus infinitū quod incepit cum mūdo, quomodo motum infinitū qui incepit in tempore, quomodo cōtinuū infinitū quod incepit cum re subiecta, quomodo multitudinem infinitam quę rei actu finitæ inest, defendis actu aut potentiâ infinitū esse? Iugulum tuū tuo ipsius gladio nunc ferociùs peto. Si hæc sint actu aut potentiâ infinita, tum non inceperūt esse, nec vnquā tēpore cōsenescēt: at inceperunt, sicut ipse senex & sapiens in pręclaris illis monumentis religiosè cōfiteris. Quid ais? quid respōdes Aristoteles? vrget veritas & ex teipso loquitur, melius est iuvenilē frōtē erubescere quā mentē senilē labe perversitatis aspergi & cōspurcari. Scripsisti in æstu ingeniosæ iuvētis (quę laudis est avida) hos libros Physicorū, in quibus de falsa æternitate mundi somniâsti. Credo equidem, non quòd sic putares, sed quòd alij lauro philosophiæ & sapientiæ donati contrarium dixerint. Verumenimuerò volumina Politicorū & Metaphysicorum (oracula & miracula ingenij sapientiæq; tuę) scripsisti senex, scripsisti sapiens, non laudis aut glorię, sed veritatis amās. In his cum illis vehementer conspiras, & veritatē de principio mūdi, temporis & motus omnium in mundo rerum defendis. Quod si defendas, verè dicam quod sentio, istam de infinito siue actu siue potentiâ contentionem contradicendi studio susceptam, vanam, inutilem, & otiosam esse puto. At si doctus & studiosus lector hîc vrgeat, me bonas horas malè collocare, dum sequar in hac contentione philosophum; respondeo me tamen idcirco mereri veniam, quòd agam vt medici solent, qui non solùm herbas salutares diligēter quærunt, sed etiam definiunt toxicas & venenosas, ne virus pro salubri medicina capiatur. Abscissis ergo capite & caudâ viperę, idest, superfluis tricis huius controversiæ, vt medici mithridaticā antidotum ex carne viperinâ: ita nos ex hac lite & controversia vsum quæremus.

Aristoteles senex & sapiens negavit ęternitatem mundi.

Opp.

Pervertis ordinem distinguendi & opponendi, quem solebas observare; oratorem agis non philosophum, confundis non instruis auditorem.

Resp. *Ordinem non perverto, sed de non ente agens pressiùs adversarium vrgeo: ergo philosophum, non oratorem ago. At siue philosophum, sive oratorem*

rem

rem ago, auditorem instruo non confundo; quia confusa distinguo, distincta definio, definita provirili demonstrationibus concludo.

Opp. *In vltima conclusione modò illatâ videris dissilire ab Aristotele, quasi diceres omnino non esse infinitũ potentiâ, quod ipse in hoc libro sæpe & pertinaciter esse defendit. Sed ne lex interpretum prima violetur, nempe* non licere cuilibet interpreti à suo authore quem exponit dissidere, *paucis responde obiectioni, quam vltimo in loco contra infinitum potentiâ attulisti.*

Refp. *Interpres sum, & libenter dissilire à Principe philosophorum nolo; cæterùm non sum ita iuratus illi in scholâ philosophiæ, vt omnia verba Arist. credam esse oracula veritatis; homo enim fuit, & errare potuit, vt de æternitate mundi (in qua fundatus est totus error de infinito) oppidò erravit. Veruntamen quoniam tam humaniter hoc postulas, vt respondeam, morẽ geram voluntati tuæ, & dico esse infinitum aliquid potentiâ realiter in rerum naturâ, secundùm partes proportionis, in quibus dari non potest atomus aut punctum indivisibile: sed proportione observatâ semper in potentiâ pars aliqua eminet, quæ iterum in partes proportionis dividi quidem potest; & quod ad exempla attinet, dico motum cœli neque per extensionem mobilis, neque per extensionem spatij, sed per reiterationem multiplicem mobilis finiti, infinitum dici. Dico cœlum (vt corpus continuum) partes infinitas proportionis continere, dico tempus esse mensuram cœlestis motus, non æternitatem, tempus dico secundùm partes successivas, cùm non vno impetu cœlũ ab ortu ad occasum, ab occasu ad ortũ, à meridie ad septentrionẽ, & ex adverso in puncto temporis aut in præsenti moveatur. Totum (inquam) tempus non est præsens in cœlo, nam illius partes secundùm prius & posterius volvuntur in gyros, non simul, non in instanti (vt aiunt) quod fieret si tempus in cœlo vt in cœlo non inhæreret.*

Intepretis officium.

Cœli motus quî infinitus.

Opp. *Quoniam nunc agitur de infinito, quod actu rebus physicis inesse negas, satisfacias mihi velim quid de puncto, indivisibili principio & medio continuæ quantitatis cogites, quod Arist. infinitum in enumeratione significatorum appellat. Videtur quidem illud actu infinitum esse, quia actu, lineæ quæ sunt naturâ suâ numero & divisione (vt hîc ostẽdit Philosophus) infinitæ, ad idem copulantur. Sic ergo ratiocinor, infinitæ lineæ tam numero quam divisione à circumferentiâ totius vniversi ad centrum & indivisibile punctum actu copulantur: ergo punctum ipsum est actu infinitum. Antecedens constat, quia in circulo ambituque totius vniversi (in quo nec principiũ, nec medium, nec finis est) sunt infinitæ lineæ. Argumentum probatur, quia infinitum in finitum recipi non potest. Si ergo lineæ ratione numeri & continuitatis sint infinitæ, necessum est vt punctum in quod recipiantur sit quoque infinitum, vt inter recipiens & receptum habeatur proportio. Ex adver-*

sa-

sâ parte (si placet) sic probabiliter disputo. Quicquid recipitur, recipitur ad modum recipientis; sed punctum quod recipit lineas ad se deductas à circumferentiâ, est indivisibile: ergo lineæ quoq; receptæ sunt individuæ, & ex consequente nec actu nec potentiâ infinitæ.

Resp. *Fulmen hoc biceps est, & in vtramque partem vastat; Sed audi, punctum non vt subiectum sed vt principium aut medium lineas partesque linearum recipit. Neq; est quòd concedam hoc argumento, infinitas lineas physicas à centro ad circumferentiam duci; mathematica hæc linearum consideratio est, non physica. Vbi vrges receptum recipi ad modum recipientis, intelligitur illud axiôma de loco & locato propriè, aut de subiecto & accidente, non de indivisibili termino quantitatis.*

Quicquid recipitur est ad modum recipientis.

Opp. *Vniversalia physica vt materia, forma; dialectica, vt genus, differentia; metaphysica, vt Deus & intelligentiæ, æterna sunt: ergo actu infinita. Quicquid enim æternum est actu, est æternitate infinitum. Antecedens 1. lı. Demonst. constat, vbi Arist. omnia vniversalia eorumq; principia sempiterna esse astruit.*

Vniversalia quomodo æterna.

Resp. *Vniversalia æterna quidem sunt obiecta intellectus, non tamen infinita; vt hoc loco nomen* infiniti *sumitur pro re quantitate præditâ & vestitâ, quæ in partes infinitas proportionis dividitur & secatur.*

CAP. 6.

Vtrum infinito potentiâ posito, sequatur non esse plures partes in cœlo quàm grano milij? non esse plures horas, dies, aut menses in tempore quàm annos & secula?

VLTRO citroq; opinionibus veterum philosophorum de infinito discussis, ascendit Aristoteles quasi in suggestum, ex quo vt iudex & arbiter lites componit, nec nô definit quid sentiendum, quid concludendum sit. Ac cùm reipsa actuq; infinitatem in rerum natura cohærere non posse ostenderit: nunc statuit & demonstrat, id solum infinitum à philosophis admitti debere, quod diuisione & facultate infinitas partes proportionis habet. Radicitus enim & omnino extirpari infinitum contra naturam, rationem, & veritatem est (vt ait;) quia tollere infinitatem esset tempori perennê successionê, magnitudini divisionem, numero multiplicationem, contra tum philoso-

Infinitũ quale in rerum natura.

philosophorum, tum mathematicorum dogmata, penitus negamus. Cæterum vt accuratiùs quid sit infinitum potestate intelligas, distinguit aliquid esse potestate duobus modis, vel vt reducatur perfectè ad actũ, sicut æs ad statuam: vel vt incompletè, partim potestate, partim in actu constet, sicut dies, annus, & Agon, id est, Olympicus ludus, quorum pars vna semper aut aliam sequitur, aut saltẽ totum de integro renovatur. Fuit enim Agon post hominum memoriam certamen in Olympo celebratũ, cujus omnes partes non erant simul, sed vna post aliam ad delectationem populi agebatur. Et hoc modo infinitum est (vt hîc docet Philosophus) ex demonstratione & exemplo numeri per multiplicationem, magnitudinis per diminutionem & accretionem; motus & temporis per successionem, qualitatum primarum & secundarum per intensionem, magis & minùs; quę omnia & singula in potestate partes infinitas proportionis sortiuntur; partes proportionis dico, (vt supra) non quantitatis. In his (inquam) demonstrat infinitatem, maximè verò in tribus, nempe, in tempore, hominum ortu, & magnitudine. In tempore, in quo; hora, dies, menses (vt aiunt) occurrunt; in hominum ortu, quia homines singuli, alij post alios; in magnitudine, quia partes aliæ etiam post alias semper occurrunt. In hoc tamen discrimen est, quòd partes in magnitudine à nobis captæ permaneant, partes verò in ortu hominum & tempore intereant. Hinc Homerus hominum generationem arborum folijs assimulavit. *Tale* (inquit) *est genus hominum, quale est foliorum*; quasi diceret, vt folia oriuntur & cadunt, ita homines; atque vt horum, ita & illorum est vicissitudo. Postremò, ostendit Philosophus quomodo partes magnitudinum sint infinitæ, divisio enim & amplificatio magnitudinum quovismodo accepta in infinitum non abit, sed ut superiùs probatum est, secundùm partes proportionis non quantitatis. Quippe partes magnitudinum sunt vel æquales & certæ quantitatis, vel inæquales & incertæ quantitatis, quarum hæ eiusdem rationis & proportionis vocantur, adeoque dicuntur infinitæ; non quòd tam minutæ exiguæque partes, quæ in isto divisionis genere occurrunt, verè in rerum naturâ constent, (id enim 1. lib. cap. 4. negatur) sed quod istiusmodi partes (quantumvis admodum exiles) ipsa ratio in dividendo respiciat & persequatur: id quod satis est, cùm hanc solam ob causam rationis aut proportionis eædem partes cognominentur. Nihil superest in textu huius capitis explicandum, nisi refutatio Platonis, qui (vt hîc ait Philosophus) malè de infinito potestate sensit, Quippe eodem modo infini-

Infinitum potestate quid.

Dupliciter sumitur.

Agon quid.

Lib. 6. Iliad.

Quales sunt partes proportionis.

tatem in magnitudinibus, tum per divisionem, tum per appositionem seu aggregationem inexhaustam inesse docuit, quod est falsum. Nam si eadem esset ratio, sequeretur per aggregationem aliquod corpus esse ipso cœlo capacius quod est à ratione & veritate alienum: vt illud quoque quod videtur defendere, nimirum in numero non esse infinitum per additionem, quoniam vltra denarium non est numerus, nisi eiusdem speciei cum illis qui sub denarij ambitu & complexu continentur. Hactenus de textu, in quo (studiose lector) vides industriam meam; sententiā autem si requiras, eadem est quæ fuit; fallax & arenosū esse fundamētū, ex quo emergit hoc Babel, Aristotelis. Tolle enim æternitatē mundi quam somniat, totum hoc de infinito phantasma evanescet. Ingeniosa tamen hæc acies, dialecticorum armis & telis instructa, aciem artis & ingenij probat. Nam vt pictor qui affabrè & artificiosè chaos & tenebras in (quibus nihil est) potest delineare, limatiùs accuratiúsque imagines rerum pinget, luceque colorum ex eâdem mole & tenebrarum caligine emergentes apparere faciet: ita Philosophus qui acutè & ingeniosè de non ente (ac si revera esset) disputare potest (sicut hîc de infinito Aristoteles,) multò subtiliùs veritatem rerum ex oppositione falsitatis persequetur. Disce ergo ex vtraq; parte de infinito, de vacuo, de æternitate mundi disputare; & quamvis vmbras & atomos solùm in his capias, invenies tamen sub vmbris corpus, sub atomis lumen & radios veritatis.

Aristoteles statuebat mūdum æternū esse.

Hæc opinio in multa absurda eū detrusit de infinito disputātem.

Sed accedo ad quæstionem, Vtrum posito infinito actu aut potentiâ, non sint plures partes in cœlo quàm in grano milij? non plures dies aut horæ in tempore, quàm anni & secula? Eruditus & subtilis ille doctor Scotus hoc dubium movet, sed nodos aliquot in eodem non dissoluit. Agam paucis vt possum. Si infinitum actu ex hypothesi ponatur, credo equidē nō esse vel partium in magnitudine, vel dierum, mensium, aut annorum in æternitate distinctionem vllam: si verò infinitū potestate (quod hoc loco ponit Philosophus) consideretur, & in magnitudine, & in tempore haberi & assignari potest aliqua partium distinctio successioque. Quòd in infinito actu aut æternitate non sit partium aut temporum distinctio, hinc liquet, quia infinito nihil maius si magnitudinem, infinito nihil diuturnius si æternitatem spectes. Non est ergo vlla discriminatio inter partes infinitas magnitudinis, & infinitum totum; non inter diem aut horam infinitam durationе, & totam æternitatem. Ratio est quia actu simul sunt omnia in magnitudine, actu simul omnia sunt in æternitate, non est

In Infinito actu non est partiū distinctio vel successio.

est successio, non est distinctio, non est præteriti aut futuri vlla omnino differentia, sed omnia, vt in magnitudine æqualia, ita in æternitate præsentia; præteritum nihil, nihil futurum. Sic propriè non licet dicere, primam causam Deumque fuisse, aut futurum sed semper esse, quia æternitate (in qua partes temporis non sunt) mensuratur. Infinitum enim actu simpliciter & absolutè integrum & totum est, partesque magnas aut parvas in mole successiuas, aut motivas in æternitate non habet. Parvitas enim & magnitudo in corpore relata sunt, & dicuntur comparatione alterius corporis, quod minus aut maius existit: at cum corpore infinito actu (si tale fingatur) quæ potest esse comparatio alterius, nisi duo simul infinita ponas? Imò hoc posito, quòd sint partes partibus maiores aut minores in infinito quod est actu, ostende quæ pars alia sit infinitior quantitate; quòd certe contingere necesse est, si vna maior alterâ in infinitate esset. Nam quid est hoc ipsum *maius esse* in infinito, quàm aliquid actu (vt ita loquar) infinitius ipsâ infinitate, aut perennius æternitate cohærere. Non sunt partes ergo in infinito quòd est actu, neque partium à toto vlla distinctio. Si enim tale sit (quod esse nego) est illud totum continuum & contiguum sine vlla terminorum aut partium discriminatione; nam addo hoc vnum, si vel animo fingas esse partes in infinito, necesse est fatearis easdem infinitas esse omnes et singulas, aliter infinitum quod fingis non est infinitum. Si autem sint infinitæ partes, quæ potest assignari distinctio, vt alia magis, alia minus infinita dicatur, nisi illud totum dissoluas infinitum? Concludo igitur hanc partem hypotheticam de infinito quod est actu, tot esse partes in grano milij quot in cœlo, tot esse horas, dies, & menses quot annos in tempore, si actu infinitum aut in magnitudine, aut in duratione inesse somnies. Hoc dico, non quòd non possim distinguere granum à cœlo, horam ab æternitate, sed ex hypothesi, si id quod fieri non potest ac si esset in rerum natura ponas: nam ex impossibili (vt aiunt Philosophi) sequitur quodlibet.

In æternitate non sunt partes temporis.

Parvitas & magnitudo dicuntur in cōparatione alterius.

Ex impossibili sequitur quodlibet.

Hucusq; de infinito actu; nunc pauca de infinito potentiâ, quod est ens (vt docet Philosophus) cuius de partibus aliquid sumentibus, semper aliquid in potestate sumendum relinquitur. Hoc infinitum revera & naturâ suâ est finitum, quod in quantitate consideratum, secundùm partes proportionis in infinitum dividi & secari potest. Quippe dari non potest tam exilis & exigua pars in proportione, quin eadem iterum mathematicè in

alias partes dividi possit. Hoc infinitum si consideres, & in magnitudine & in tempore partes distinctas facilè invenies. Et quāvis quodlibet infinitum infinitè dividi & secari posit (vt docet Philosophus:) dicendum tamen est, si infinitum potentiâ spectes, plures partes esse in cœlo quā in grano milij, pluresq; horas, dies, & mēses esse in tempore quàm annos & secula. Ratio est, quoniā in corpore, quod est infinitum solùm in potentiâ, adeoque in tempore quod tale est successione, infinitas nō simpliciter & physicè secūdùm partes quantitatis, sed comparatè & mathematicè secundùm partes proportionis solùm existit. Cùm ergo hoc infinitum ratione non re, potentiâ non actu, intentione non veritate, mathematicâ proportione non quantitate sit infinitum, necesse est vt partes, partiumq; ordinem, situm, numerum comparationem habeat: sed partes, partiumque ordo, situs, numerus & comparatio relationem & distinctionem arguunt, quâ res definitæ à rebus differunt & separātur. Quoniam ergo non est idem ordo cœli & grani, non idem situs, non idem partium numerus & comparatio (quamvis vtrumque infinitū potentiâ existens secundùm partes geometricę proportionis infinitè dividi quidem posit) realis tamen est & manifesta vtriusq; in hisce omnibus distinctio. At (dices) numero infinito dari nō potest maior aut minor numerus; sed est infinitus numerus partium in grano milij: ergo maior numerus dari non potest in cœlo. Vt satisfaciam huic obiectioni, memineris id quòd antea dictum fuit de infinito potentiâ, nempe illud esse actu finitum, infinitum autem solùm dici proportione mathematicâ, non naturali divisione quantitatis, quæ consideratio infiniti actu subsistentis dari non potest. Quippe si tale sit, prorsus indivisibile est in partes, vt in Deo constat, qui simpliciter & absolutè in se est infinitus, divisionemq; nullam essentiæ omnino patitur. Totus enim est, et vbiq; totus, ens præsens est, & vbiq; præsens, subsistens semper, & nunquam deficiens, tempore æternus, vnus, simplex, infinitus Deus; at sic non est in corpore, motu, aut tempore, quæ infinita solùm potentiâ dicuntur; hæc enim sortiuntur partes, partiumq; ordinem & distinctionem. Vt ergo in horologio minores circuli sæpiùs vertuntur quàm maiores, quibus semel circumgyratis integra hora absolvitur: ita in motu cœli citiùs spacium horarum, mensium, annorum, quàm ætatum perficitur. Non sunt ergo tot menses quot horæ, non tot anni quot menses, non tot ætates quot anni in infinito potentiâ: quia sæpiùs citiùsque transiguntur partes, paucique gradus Zodiaci, quàm totum cœlum, cuius conversio ab occasu ad ortum solis annum Platonicum

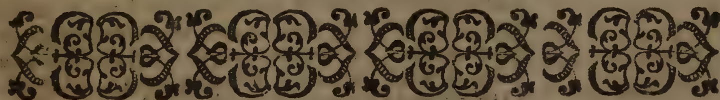
Huius Lib. c. 7

Deus nullam patitur divisionem essētię.

Platonicum efficit, qui ex multis millibus ſeculorum & ætatum conſtat. Quod de motu cœli maiore aut minore dico, idipſum de ſtadio magnitudinis maioris aut minoris dicendum eſſe puto, in quo partes ſecundùm magis & minùs diſtribui & ſecari poſſunt. Vt ergo Sol & ſidus aliquod minoris magnitudinis, ſunt illa quidem infinita lumine, quia ab æterno potentiâ lucent (ſi Ariſtoteli credamus) & tamen ſecundùm motus multiplices cœli, vires vtriuſque variæ diſtinctè à nobis cognoſcuntur: ita corpus maius & minus (vt cœlum & granum milij) ſunt illa quidem infinita diviſione, & tamen ſecundùm multiplicem conſiderationem, vtriuſque partes directè in globo magnitudinis diſcernuntur. Et vt ſunt plures radij ſolis quàm ſideris, pluresque atomi in illius quàm huius radijs: ita ſunt plures partes maioris corporis quàm minoris, pluresque in partibus illius quàm huius diviſiones, ſi realem & phyſicam quantitatem, non intellectualem & mathematicam proportionem ſpectes.

Habes (ſtudioſe lector) nodoſam hanc dubitatiunculam reſolutam, in qua (ſi diligenter attenderis) reperies ſcintillas veritatis, flammulas relinquo tibi, quibus accenſus altiùs ad veriſſimum infinitum mecum convoles, vt infinitum actu & potentiâ adoremus; actu & potentiâ dico infinitum, quia eſſe & poſſe idem in Deo ſunt, in quo non poteſt eſſe vlla contradictio, quamvis de eo ſolùm dicatur, quòd *vbique ſit, & nuſquam ſit*. O rem admirabilem! infinitum Numē (quod cœli non capiunt) animulâ meâ & tuâ totum in eſſentiâ continetur. O bone Deus! ſic ſemper mecum habita, daque hoc vnum mihi, quod ſemper petam, vt *inhabitem in domo tua omnibus diebus vitæ meæ*. Infinitus es, & tectum meum anguſtum tantâ maieſtate indignum eſt. At opus manuum tuarum ſum, me atomum ne contemnas. O me infinitè miſerum ſi deſeras, beatum ſi conſerves! O Deus, Deus meus! redeat, redeat (inquam) ad te infinitum ſpiritus quem in me creaſti non moriturum: ſi me meamq; ſalutem ames, ſtudioſe lector, vnum hoc verbum addas; SALVUS FIAT.

Deus vbique & nuſquam

Diſtinctio quæſtionum Capitis ſexti.

Explicantur in hoc capite

- 1 Rationes
  - Affirmantes infinitũ esse potentiâ in
    - 1 Tempore, quod nec incipit nec desinit; & proinde est infinitum potentiâ.
    - 2 Magnitudine, quæ semper est divisibilis in partes eiusdem proportionis.
    - 3 Motu, qui æquis (vt aiunt) passibus cum tempore currit, partesq; successivas perpetuas habet.
    - 4 Numero, quo in perpetuum aucto, dari potest maior.
  - Negantes infinitum esse actu, quia nec est substantia, nec accidens, vt antea copiosè demonstratum fuit in superiori capite ad quod lectorem refero.
- 2 Distinctiones eorũ quæ in potentiâ posita reducãtur ad actũ vel
  - 1 Completum, vt *æs* aut *cuprum* ad *Cæsaris statuam*; & sic nihil est aut esse potest infinitum in rerum naturâ.
  - 2 Incompletum, vt *dies, mensis, annus*, quorum partes nũquam simul cohærent, sed aliæ alias subsequuntur; & sic est infinitum in rerum naturâ secundùm partes eiusdẽ proportionis; vt constat in *magnitudine, tempore, motu*, & *numero*, à quibus si partes proportionis detraxeris semper aliæ supersunt partes assumendæ.
- 3 Conclusiones, quarum
  - Prima est, quod infinitũ conveniat magnitudini secundũ partes eiusdẽ proportionis, vel
    - 1 Detrahendo, quia illo modo magnitudo est infinita quo consumi non potest; sed detrahendo partes eiusdem proportionis consumi non potest: ergo eo modo est infinita.
    - 2 Addendo seu apponendo partes eiusdem proportionis. Ratio est, quoniam quod ab vna magnitudine aufertur, alteri adiungi potest; sed infinitæ partes eiusdem proportionis detrahi possunt: ergo infinitæ quoque partes adiici & apponi possunt.
  - Secunda contra Platonem aliosq; philosophos, qui actu posuerũt infinitum, tũ per additionẽ tum per subductionem partium, quod probat absurdum & alienũ esse à ratione
    - Quia tum in magnitudine, motu, numero, & tempore nulla esset partium distinctio, nulla varietas, nulla proportio, dimensioque nulla. Quippe sic in *tempore* tot *secula* quot *horæ*, in *motu* tot *circuli* quot *gradus*, in *numero* tot *myriades* quot *vnitates*, in *parva magnitudine grani*, *tot partes* quot in *immensâ magnitudine cœli* existerent. Quid enim interest inter infinitas *horas* & infinitas *ætates*? Quid inter infinitos *gradus* & infinitos *circulos*? certè nihil si actu vtrumque infinitum ponas. At si infinitum potentiâ consideres, in hisce omnibus distinctionem, varietatem, ordinem & proportionem ipsarum partium perspicias.

Argumenta

Argumenta contra quæſtionem. Vtrum infinito potentiâ in rerum naturâ poſito, ſequatur tot eſſe partes proportionis in grano milij, quot in cœlo; pluresq; non eſſe horas, dies, aut menſes in tempore, quàm ætates & ſecula?

Opp. *Poſitâ infinitâ magnitudine potentiâ, vt Ariſtot. ponit, neceſſe eſt eandem continuam eſſe, & idcirco diviſibilem in infinitas partes. Sit illa magnitudo (exempli cauſâ) cœlum, aut* granū milij: *non ſunt ergo plures partes in cœlo quàm in grano milij, cùm vtrumq; partes infinitas habeat. Quippe ſi plures in cœlo quàm in grano poſueris, (quandoquidem hoc & illud infinitè ſecundum partes proportionis dividatur) aliquid infinito infinitius impulſus confiteris.*

Reſp. *Vrges quod eſt vrgendum, ſed parum attendis quo ſenſu aliquid potentiâ infinitum eſſe Ariſt. defenderit. Hoc aliquid reverà actu phyſicè finitum eſt, certiſq; & definitis partibus inſignitum; veruntamen mathematicâ proportione adhibitâ & obſervatâ, infinitas partium emergit ſecundum eandem proportionem, non autem ſecundum phyſicam quantitatem. At ſi hîc obijcias non eſſe proportionem ſine quantitate; reſpondeo id verum eſſe ſi phyſicè vtrumq; ſimul conſideres: at ſi mathematicè proportionem perpendas, vt Aſtrologi puncta, lineas, circulos in cœlo; & quantitatem phyſicè, vt naturales philoſophi eandem in ſubiecto; aliter res ſe habet. Quia demonſtrandi cauſâ realem quãtitatem Phyſici, Mathematici verò (vt ita loquar) mentalem quantitatem delineant. Illa dividendo conſumitur, hæc ſecundùm partes proportionis ſemper & infinitè manet, ſive in magno vt in* cœlo, *ſiue in paruo & exili corpore vt in* grano *conſideretur.* Quantitatem realem phyſici; mentalem mathematici delineant.

Opp. *Miror quid ſibi velit Ariſtoteles, cū doceat plures horas, dies, menſes aut annos eſſe in tempore, q̃ ætates, et ſecula, cum ipſum tempus totum infinitum eſſe defendat. Hoc enim poſito, (eſſe nimirum tempus infinitum potentiâ) quod poteſt eſſe diſcrimen inter horas infinitas, & infinita ſecula? cùm infinito nihil infinitius eſſe poſſit.* In infinito potentiâ plures ſunt horæ in tempore quã ſecula.

Reſp. *Quamvis à falſa ſuppoſitione Ariſtoteles diſputet, nempe ab æternitate mundi, hoc tamen poſito, nimirum tempus eſſe infinitum potentiâ, plures ſunt horæ, dies, menſes, & anni in eo, quàm ætates & ſecula, multiplici reſpectu. Primùm quia faciliùs numerantur ſecula quàm horæ,* 1 *tum quoniã velociùs cœlum conficit ſtadium horæ quàm ſpacium ſeculi;* 2 *hinc etiam,* 3 *quia minutiores hæ partes temporis ad inſtans ſeu præſens (in quo præteritum & futurum vniuntur) propiùs accedunt;* 4 *poſtremò, quoniam tempus ſic eſt infinitum, vt cœlum ſubiectum ſuum, cuius motum menſurat: at cœlum phyſicè finitum eſt, ſolumque mathematicè infinitum ſecundùm partes* Cœlum ſubiectum tẽporis. Cœlum phyſicè finitum eſt.

 propor-

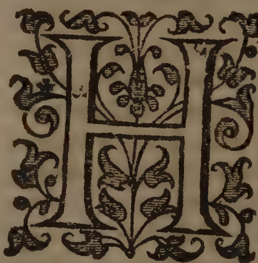
proportionis; mathematicè ergo tempus infinitum secundùm partes successionis, quæ partes plures sunt quàm totum si numerum, non plures si substantiam spectes; quippe nihil aliud est totum quàm omnes partes sui. Cæterùm vt sunt plures partes lineæ, vnumq; punctum quo constringuntur: ita sunt plures partes temporis, quod totum (vt ita loquar) vnũ numerosum habetur.

Opp. *Videris nugari, cùm Arist. in textu hanc quæstionem non moueat; nullam enim de cœlo aut grano milij mentionem facit. Præterea in infinito nõ sunt partes omnino: ergo frustra de partibus instituuntur argumenta. Antecedens probatur, quia infinitum est quod non habet maximum & minimum; at quod diuiditur in partes habere debet maximum & minimum: ergo infinitum non habet partes. Maior constat ex primo Physic. vbi docet omnia terminari ad maximum & minimum.*

Resp. *Nugas non ago; nam licèt Philosophus expressis verbis non moueat quæstionem, interpretes tamen non ineptè eliciunt eam, præsertim cùm ipse dicat, omnem magnitudinem, omneq; tempus & motum diuidi posse in infinitas partes. Verũ cùm dicas infinitũ non habere partes, idq; probes, quoniã in eo non sit maximum & minimũ; respondeo illã propositionẽ Philosophi intelligi debere de naturalibus rebus finitis solũ, de quibus illic disputatur: res enim naturales omnes terminantur ad maximum & minimũ, suasq; partes habẽt. Sic etiã entia physica mathematicè considerata, hoc est, quæ potẽtiã nõ actu infinita dicuntur.*

CAP. 7.

Vtrum
- *Intellectus humanus proprijs suis viribus possit infinitum cognoscere?*
- *Infinitum rationem potiùs materiæ & partis, quàm actus & totius habeat?*
- *A mente diuina successiuè intelligi possit infinitum?*

VIVS capitis tres sunt partes, infiniti definitio, proprietatum quarundam assignatio, infiniti in magnitudine, motu, tẽpore, & numero distinctio. Definitio bipartita est, vna veterum quam refellit, altera propria quã defendit Philosophus. Definitio veterũ philosophorum est, vt infinitũ ens illud dicatur, extra quod nihil est; sed hęc definitio (vt ait) non est bona, quia toti & perfecto nõ minùs quàm infinito cõvenit: nihil enim perfectionis toti & perfecto deest

Infiniti definitio secũdũ antiquos.

aut

aut desideratur. Altera definitio quam tradit est, vt infinitum sit ens illud, cuius quantitatem sumentibus aliquid semper extra relinquitur; quam definitionem probat esse veram exemplo annuli sine pala, quo vsi sunt antiqui philosophi, quem idcirco infinitum docuerũt esse, quia in eodem circumvoluto aliquid semper extra assumi posse videtur. Quanquã in hoc vterque fallatur (vt ait) veteres, quòd in revolutione annuli sæpe ad idẽ revertimur, quod in infinito neutiquã cõtingit. Sequitur in textu proprietatum assignatio. Prima proprietas infiniti est, vt potiùs materiæ (quæ est ens in potẽtia) quàm formę quę est actus assimuletur. Secunda vt potiùs contineatur ab omnibus quàm omnia in se suoque amplexu contineat. Sed hic iniustè Parmenidem, Melissum, & Platonem tractat, qui infiniti actu subsistẽtis proprium esse dixerũt, omnia suo ambitu & imperio cõtinere & regere. Per infinitum intellexerunt, vt antè docuimus, Deum. Tertia proprietas est, quòd infinitum sit ignotum, siquidem est interminatum, & proinde, inquit Philosophus, continere non potest omnia (vt somniavit Plato) nisi velit incertum & ignotum aliquid suas ideas cõtinere. Lege (quæso perhumane lector) Platonem de infinito, & vide quem vulneret Arist. Quarta proprietas est perversa, nempe infinitum habere potiùs rationem partis quàm totius; rationem addit, quia (vt superiùs dictum fuit) assimulatur materiæ, sed revera hoc ideo dicit, vt contradicat alijs philosophis docentibus id esse totum, omniaque in se continere. Postrema est, quòd nec sensui nec menti obiecta in se comprehendat: quia perabsurdum est (vt ait) ignotum, quale est infinitum, omnia comprehendere. Distinctio infiniti in numero & magnitudine sic se habet. Eodem, inquit, modo infinitas in vtroque non continetur; nam in magnitudine inest ratione decretionis & diminutionis, in numero autem ratione amplificationis. Quippe in magnitudine non licet procedere in infinitum per appositionem, in multitudine verò non licet progredi in infinitum per divisionem, nam vltra vnitatem non est vlla formalis enumeratio. Postremò, cùm ratione continuitatis infinitũ non minùs sit in tempore & motu, quàm in ipsis magnitudinibus, verbo ostendit Philosophus in fine huius capitis quo modo & ordine hisce omnibus insit. Primùm inquit est in magnitudine, tum in motu, qui magnitudini accidit, & postremò in tempore quod est ipsius motus debita mensura: est enim tempus numerus motus ex cœli solisque vertigine ductus, secundùm prius & posterius, cuius partes ad instans copulantur. Sed hæc de textu. Movetur nunc quæstio vna vel altera, nimirum *Vtrum intellectus humanus proprijs*

suis

Infinitũ quid secundùm Aristotelem.

Infiniti proprietates.

1

2

3

Infinitum ignotum. Lib. 1. Phys. ca. 4. & Lib. 1. Post. c. 20.

4

5

Infiniti ratio diversa in numero & magnitudine.

Infinitum apparet primùm in continuo. Huius Lib c. 1.

Tempus quid

suis viribus possit infinitum cognoscere? vt tertia proprietas in textu insinuat, in qua dicitur *infinitum esse penitus ignotum*; & iterum ex quarta proprietate, *Vtrum infinitum potius rationem materiæ & partis, quàm actus & totius retineat?* Postremo, *Vtrum infinitum à mente divina sub ratione successionis cognoscatur?* Has (inquam) quæstiones ordine paucissimis demonstrabo; & primum de prima.

Quæstio. 1.

Non defuerunt olim philosophi, qui tantùm divinitatis & luminis menti humanæ attribuerent, vt existimarent posse mentem humanam à caligine ignorantiæ purgatissimam Deum actu infinitũ in sua immensa essentia intelligere. Sed hic error immanis est, quòd mens imbecilla in corpore tam immunis reddatur; imo condemnatur penitùs hæc falsa opinio tam humanæ quàm divinæ philosophiæ testimonijs. Nam quomodo finita potentia animi (qualis mens est) potest actu infinitum intelligere, si rationem? quis vnquam Deum vidit & viuit, si oraculum veritatis spectes? Quippe non à priore possunt causæ primaque principia percipi & demonstrari, vt docet Philosophus, nedum causarũ prima Deus. Posteriora Dei vidit Moses, i. effecta non ipsam substantiam Dei, vt docent Theologi. Sed de hoc infinito iam non movetur quæstio, de infinitis potiùs extensione & multitudine differitur, ad quæ cætera omnia infinita reducuntur. Quid multis? intellectus humanus propriâ vi & virtute nullum infinitum actu aut potentiâ, statu aut successione, extensione aut multitudine potest percipere. Testimonia Aristotelis vberiora sunt de hac re & frequentiora in quarto capite huius libri, & in presenti loco, & in lib. 2. Metaph. cap. 2. & in lib. 3. Rethor. cap. 8. vbi docet infinitum ignotum esse. Sed ab authoritate non disputo, rationes & argumenta vrgeo. Primum erit à dispari proportione hoc modo. Nulla est inter infinitum & intellectum proportio: ergo infinitum ab intellectu percipi non potest. Antecedens constat, quoniam intellectus est finita potentia animi, infinitum autem nullis terminis aut septis continetur. Ratio probatur, quia vt receptum recipitur ad modum recipientis: ita infinitum intelligitur ad modum intelligentis: cùm ergo mens quæ intelligit sit finita, infinitum vt infinitum capere aut apprehendere nõ poterit. Altera ratio est ab experientia, quæ docet intellectum humanum intentum pluribus rebus percipiendis valdè hebescere, resq; singulas studio quasi nimio defatigatum minus perfectè & accuratè cognoscere. Nam quamvis mens hominis sit infinitæ cognitionis avida, illius tamen vires dum est in corpore contabescunt: senexq;

Exod. 33. 20.

Lib. 8. phy. c. 2.

Exod. 33. 23.

Humanus intellectus non percipit infinitum.

1

Infiniti ad finitum nulla est ratio. Lib. 1 de Cœlo. T. 52.

2

Cice. lib. 5. de Fin.

senexque decrepitus, quantumvis olim sapiens, ignoratione rerum repuerascit. Canicies enim capitis non semper aciē mētis parit. Infinitum ergo quod nullum circuitū, nullam circumferentiam, nullum centrum aut lineas magnitudinis, multitudinis, successionis, corpore, numero, tempore, aut motu habet, nullâ certâ & definitâ facultatulâ animi perspici & demonstrari potest. Tertium argumentum ab inductione pendet, quia infinitum nec actu nec potētiâ, idemque nec magnitudine, nec multitudine, nec motu, nec tempore cognosci potest: ergo nullum infinitum cognoscitur. De infinito actu scilicet de Deo cōstat, quia inaccessibilē lucē inhabitat. De infinito etiā potentiâ cōstat, quoniā intellectus incepit tempore: partes ergo totius, magnitudinis, numeri, tēporis, & motus ab eterno non percepit. Huc addo argumentum 4. ab authoritate Philosophi 2. Metaphysicorū cap. 1. vbi docet mentem humanam seu intellectum se habere ad cognitionem, vt oculos noctuæ ad solem, rarissimè enim causas rerum perspicimus, nedum infinitum in quo nihil certi, nihil definiti inest, nullumque medium quo demonstratio mater sciētiæ fiat. Quinta ratio verisimilis est, à maiore ducta, quia si id quod magis videtur convenire nō cōveniat, id quod minùs videtur convenire non cōveniet; sed magis videtur cōvenire intelligentiæ cœlesti vt infinitum percipiat, quàm intellectui humano corporis mole presso & præpedito; Intelligentia autem seu spiritus cœlestis infinitum nec actu nec potentiâ simul intelligit: ergo multo minùs intellectus humanus. Quòd intelligentiæ infinitum non percipiant hinc constat, quia sunt finitæ naturæ, solùmque definitè per species intelligunt; per species dico, non vt homo cum discursu, sed per species quas de præsenti obiectas continuò percipiūt. Non enim est rerū cognitio vniversalis & infinita, ex habitu naturę, quamvis aliquo modo vniversalia & infinita intelligant, scilicet per reflexum & influentiam à prima causa, quam (vt docet Philosophus) intuētes, orbes suos movent, muniaque pręstāt sine omni molestiâ & defatigatione. Vltima ratio est à simili, quia vt homo in profundissimo antro terrę defossæ positus & constitutus sub meridiem stellas, non solē infinitę virtutis videt: ita intellectus caligine corporis circūfusus, & veluti in ergastulo eiusdē cōstrictus, radios quosdā infiniti, nō ipsū infinitū actu aut potentiâ cernit.

3

4

Lib. 2. Meta. c. 1.

5

Intelligentia non percipit infinitum.

Lib. 12. Meta. cap. 8.

6

Sene. Epi. 71

Altera quæstio, *Vtrum infinitum rationem potiùs materiæ, potētiæ, & partis, quàm formæ, actus, & totius habeat?* facile dissolvitur in fine huius capitis, vbi docet Philosophus infinitum habere rationem materiæ, quia vt in materia insunt potentia & privatio:

Quæst. 2. Infinitum potiùs materię quàm formę rationem habet.

vatio: ita in infinito. Percurram breviter singula. Infinitum est in potentia, ergo non est forma, aut formæ simile & affine; quippe forma actus est, remq; cui inest essentialiter distinguit: pari modo non est actus, quia partes simul existentes non habet: non denique est totum quia non est completum, non est completum quia semper de infinito accipiētibus plura semper obvia sunt accipienda; at in toto & perfecto sic se res non habet, quoniam nihil ad totius essentiam completam addi, nihil detrahi potest. Infinitū ergo rationē habet potiùs materiæ quàm formæ, quia est in potentia; rationem potentiæ quàm actus, quia partes simul non habet; potiùs rationem partis quā totius, quia eidem semper aliquid vel addi per multiplicationem, vel detrahi per divisionem potest. Comparatio hæc inter infinitum & materiam litem non magnam habet, quippe omnes ferè philosophi materiam illam primam (quā hoc loco intelligit Arist.) potentiā infinitam, vel potiùs infinitam potentiam ipsam definierunt esse. Cæterum si in altera parte huius quæstionis (Vtrū scilicet infinitum magis rationem partis quàm totius habeat?) pulsum Philosophi sentias, vix æqualem, imo planè disparem & inæqualem esse percipies. Nam si magis parti quàm toti assimuletur infinitum, quorsum toties infinitum *totum* nominat? quorsum definit ens infinitum illud esse, cuius de partibus accipientibus aliæ restāt partes semper accipiendę? quorsum denique illud semper divisibile esse in partes infinitas tot verbis conclusit? Sed obiter hæc, vt digito demonstrem, contra quem hîc calcitret Philosophus; contra præceptorem suum Platonem, qui infinitum totum, divinum, & perfectum esse docuit. Magis pars est inquit Arist. quid ita? quia similius est materiæ quàm composito. Redde rationem, quia materia est in potentia vt partes infiniti. Vide quàm iniquè agas cum præceptore tuo; is infinitum actu, tu infinitum potentia, is Deum solum, tu aliud (nescio quid) continuum intelligis. Sed attende hîc, erudite lector, me nihil præceptori meo Aristoteli detrahere, nihil Platoni, nam vterque id quod est verum docent. Infinitum enim actu rationem totius, infinitum potentiā rationem partis habet. Quippe infinitum actu totum completum est, cui nec addi nec detrahi quicquam potest. Infinitum autem potentia semper veluti in fluxu & motu suas partes tenet; Rectè igitur materiæ, rectè potentiæ, rectè parti potiùs quàm toti comparatur.

Materia prima infinita potentia.

Infinitū actu habet rationē totius.

Infinitum potentiā rationem partis.

Quæst. 3.

Vltima quæstio est, *Vtrum infinitum à mente divina successivè cognosci possit?* Curiosa ingenia in hoc opere penitus diffugio; aliter ex tertia infiniti proprietate ab Aristotele traditā (in qua docetur infinitum nec fieri nec cognosci posse) cum quibusdam Interpretibus nimium

mium scrupulosas quæstiones moverem. Verbi causâ, Vtrum Deus ipse sit ens infinitum actu? An aliquid fecerit infinitum præter seipsum? Iterũ, An aliquid facere possit actu vel potentiâ infinitum? An multa infinita posita simul intelligat? An denique actu vel successiuè cognoscat infinita? Nominatim attingo has solùm quæstiones, minùs appositè hìc meo iudicio motas, nimis superciliosè discussas, confusas verò & definitas nimis superstitiosè. Nam negatur posse Deum infinitum facere, negatur posse singula infinita si essent, simul cognoscere. Omitto (inquam) hæc omnia, vt minùs textui & sententiæ Aristotelis accommodata. Nam licèt in textu dicat, omne infinitum esse incognitum, ignaram tamen mentẽ divinã esse (quantumvis Ethnicus) non concludit.

Omissis istis accedo ad eam quæ in manibus est quæstionem, *Vtrũ infinitum nullum successivè à mente divina cognoscatur?* Vt aperiamus quid hoc loco statuendum sit, pauca sunt prelibanda. Primùm ergo intelligi debet, infinitum acceptum iri duobus modis, vel formaliter pro negatione, vel materialiter pro re infinitâ, vtputa pro numero infinito, aut infinito magnitudine, motu, vel tempore. Infiniti sic materialiter accepti duplex est cognitio, confusa seu generalis, cùm quis animo vniversale comprehendat, non singularia sub eodẽ, vel distincta, vt si quis partes infiniti enucleatè percipiat. Hæc verò cognitio (distincta scilicet) est vel successiua, cùm vna pars post aliam cognoscatur, vel constans & intuitiva, cùm simul totum & partes omnes intelligantur. His positis, non movetur quæstio de infinito formaliter sumpto (eo namque modo infinitum à quovis intelligi quidem potest) neque de infinito materialiter sumpto, si confusè consideretur (quoniam id quoque à mortalibus facilè apprehenditur) sed de infinito distinctè intelligendo, siue in se, siue in alio, idque vel simul vel successiuè. Dico igitur à mente divina omne infinitum cognosci, imò cognosci perfectissimè, nullam partem infiniti ab eadem ignorari. Ratio est, quia mens ipsa divina est, & in essendo & cognoscendo & efficiendo simpliciter infinita. In essendo, ergo potest efficere non tot (vt aiunt philosophi) sed plura, id est infinita; sed essentiam dare non potest infinitis nisi eadem intelligat: ergo à maiore, si in essendo sit infinita quod est maius, in cognoscendo erit infinita quod est minus. Præterea, quorsum infinita vis cognoscendi attribuitur à philosophis menti divinæ, si infinita non possit simpliciter apprehendere? Iterum hoc quæro, quorsum dicatur mens divina actus purissimus, & (vt ita loquar) infinitissimus, si actu

Infinitum dupliciter sumitur.

Infinitũ distinctè cognoscitur à mente divina.

1

2

millies

millies millena millia infinita non comprehendat. Vanissimè ergo hallucinati sunt illi philosophi (contra quos D. Augustinus lib. 12. cap. 18. de Civitate Dei disputat) vanissimè, inquam, hallucinati sunt, qui dixerunt infinitum in Dei cognitionem non posse cadere: circuitionibus multis vtuntur vt probent hoc ipsum, sed in tali circuitu impij & scelerati ambulant, qui Dei cognitionem imbecilla mente humana metiuntur. Sed hic labor, hoc opus est, vt probetur infinitum à Deo cognosci non posse successiuè. Non ero multus, vna vel altera ratio sufficiet. Omnia neganda sunt Deo quæ contradictionem essentiæ, ignorantiam, imperfectionem, aut mutationem arguunt; sed successivè à mente divina infinitum cognosci hæc omnia arguunt: ergo infinitum à mente divina successivè intelligi non potest. Maior non opus habet probatione; Deus enim est ordinis, essentiæ, sapientiæ, perfectionis, non contradictionis, non negationis, non ignorantiæ Deus. Minor probatur, quoniam qui successivè cognoscit partim est in actu, partim in potentia; in actu ratione eorum quæ iam percipit, in potentia respectu eorum quæ subinde percipiet: at divinus intellectus (cum sit purissimus actus) nequit esse in potentia ad aliquid de novo percipiendum, nisi contradictionem in Deo (scilicet scire & non scire) mutationemque & imperfectionem scientię & ignorantiæ ponas, quam mutationem & imperfectionem successiva cognitio infiniti arguit, cùm in ea vna pars post aliam discussivè non intuitivè intelligatur. Quis ergo modus est in mente divinâ sciendi infinita? Respondeo, modum esse sine modo, actum simplicem sine potentia, intuitum præsentem sine discursu, per se & vi suâ non per species congenitas aut impressas rerum. Sic intuetur non solùm omnia quæ fecit, sed quæ facturus est in sempiternum; imo ipsa cogitata arcana spirituum animarumque humanarum ei præsentia sunt; imo etiam quæ non sunt, ac si essent, ex propria essentia sine omni sui mutatione novit. Sine omni sui mutatione, quia Deus est in quem (vt docet Philosophus) nullum accidens, nulla affectio, nulla mutatio cadit, semper vnus, semper idem, infinitus semper, infinita infinities, actu, semperque intelligens, quia se ipsum infinito infinitiorem semper percipit & comprehendit. Quid addam? si Deus præterita & futura vt præsentia novit, eadem vel vt infinita, vel vt finita novit. Si vt infinita habetur propositum; si vt finita, necesse est vt sint gradus & progressus in cognitione Dei, quod est manifestè absurdum. Cognoscit ergo Deus infinitum actu & potentiâ, vt vnum obiectum præsens non suc-

Infinitum nō cognoscitur à mente divina successivè.

Deus quomodo percipit infinitum.

succeſsivè vt homo, cuius caliginoſa eſt cognitio rerum. Si vrge- Ob.
as hoc loco ſpiritus ſeu intelligentias ſeparatas Deum intueri, & Sol.
in eo infinita; reſpondeo videre quidem Deum,& in Deo infinita, ſed non eodem modo quo Deus ſeipſum & infinita intelligit. Deus enim ſimplici & propriâ eſſentiâ percipit omnia, ſpiritus autem non per eſſentiam(quæ eſt finita)ſed per influentiam, non per habitum naturæ, ſed per reflexum ab æterno ſpeculo deitatis infinita apprehendunt. O ſpeculum divinæ maieſtatis! infinitè beatus eſt qui te intuetur. Vnum es,& tamen numeroſè infinitum, infiniteque vnum. Infinitum, quia omnia in te ſunt,& conſpiciuntur, vnum quia ſimpliciſſima ſubſtantia es,dividique non potes in partes. At(dices) ſi Deus cognoſcat quodlibet infinitum,vtique eiuſdem infiniti partes cognoſceret; at partes cuiuſlibet infiniti cognoſcere non poteſt: ergo quodlibet infinitum non cognoſcit. Minorem nego, quî illam probas? Hinc probo, quia partes continui (quod eſt infinitum) non percipit. Ratio eſt, quoniam partes continui ſunt in infinitum potentiâ diviſibiles, quæ actu ſimul intelligi non poſſunt. Efficax hoc argumentum eſſet, ſi de mente humana non de divina diſputares; ſed nunc meminiſſe oportet quodlibet receptum recipi ad modum recipientis: infinitum ergo potentiâ in mente divina infinitum actu eſt,omneſque eiuſdem partes ſimul. Partes enim infiniti in intellectum Dei, vt infinitæ lineæ in vnum centrum cadunt: in quo non multæ, ſed vnitæ quaſi vnum fiant,numeroſè tamen vnum ſi circumferentiam rerum, infinitè vnum ſi Deum centrum & cauſam ſpectes.

Deus numeroſè infinitũ, & infinitè vnum.

Diſtinctio quæſtionum ſeptimi capitis. Summa

Summa huius capitis posita est in

- Definitione infiniti, quæ est duplex:
  - 1 Vna veterum, vt sit ens cuius nihil est extra; sed hãc refellit Arist. quia non solùm infinito, sed toti & perfecto convenit.
  - 2 Altera propria, vt sit ens cuius quantitatem accipientibus aliquid semper restat accipiendũ. Sed de istis definitionibus suprà satis dictum est, nunc ergo longiorem earum tractationem omitto.
- Assignatione proprietatũ, quas Arist. infinito secundùm suam ipsius opinionẽ & sententiam ascribit, hæ verò sunt 5. quarum
  - 1 Prima est, infinitum habere potiùs rationem materiæ quàm compositi, quia est vt materia semper in potentia.
  - 2 Secunda, infinitum complexu suo non continere omnia (vt Parmenides & Melissus docuerunt) sed contineri vt materiam cui assimulatur.
  - 3 Tertia, infinitum vt est infinitum esse per se ignotum, ex qua proprietate eliciuntur multæ apud interpretes nimis curiosæ quæstiones.
  - 4 Quarta, infinitum magis habere rationem partis, quàm totius; ratio est, quia habet rationem materiæ & potentiæ, quæ sunt partes, non totius vt antea dictum fuit.
  - 5 Quinta, infinitum non continere sensibilia & intelligibilia, humana & divina. Ratio est, quia absurdum videtur esse, vt ignotum & interminatum omnia in se comprehendat, maximè verò ea quæ limites naturæ transcendũt. Hinc etiam à quibusdam nimis cerebrosæ agitantur quæstiones, in quibus discutiendis nimis altum sapiunt.
- Positione quarundam conclusionum, quæ in explicatione textus manifestè patent.
- Expositione trium quæstionũ, quarum
  - Prima est *Vtrũ intellectus humanus propriâ vi possit infinitum cognosnoscere*; hæc quæstio negativè tenetur, & probatur
    - 1 Ab essentia intellectus quæ est finita, & proinde non potest apprehendere infinitum.
    - 2 A potentia & virtute eiusdem quæ etiam est finita, ergo in infinitum non potest penetrare.
    - 3 Ab authoritate Philosophi, qui docet multis in locis infinitum esse rem penitus incognitam, & intellectum esse caliginosum, vt oculum noctuæ ad solem.
    - 4 A signo, quia rerum finitarum studio persæpe intellectus languescit & delirat.
    - 5 Ab inductione seu exemplis, quia intellectus neque infinitum actu, neq; infinitum potentiâ percipit.
    - 6 A maiore, quia spiritus immunis à corporis mole non intelligit infinita: ergo

ergo multò minus intellectus humanus.
7 A similitudine hominis in profundo latibulo positi, qui sub meridiem non solem sed stellas, quasi mediâ nocte videt; & sic intellectus, dum est in corpore infiniti partes, non ipsum infinitum cognoscit.

Secũda. *Vtrũ infinitũ potiùs rationem materiæ & partis, quàm actus & totius habeat?* tenetur hæc quæstio affirmativè, & probatur
1 A definitione totius, quod est quiddam perfectum & completum, cui nihil addi aut detrahi potest; sed infinito semper aliquid addi aut detrahi potest: ergo rationem totius non habet.
2 A proportione quam habet cum materia prima, cui idcirco assimilatur in textu, quia est semper pars & in potentia, & est infinitum quiddam incompletum, vt *dies* & *Agon*, id est, certamen cuius vna pars aliam sequitur.

Tertia, *Vtrum infinitum à mente divina intelligi possit successivè?* tenetur negativè, quia successiva cognitio arguit in Deo
1 Contradictionem,
2 Negationem,
3 Ignorantiam,
4 Mutationem,
5 Imperfectionem; quæ nullo modo in mentẽ divinã cadunt.

Argumenta contra definitionem infiniti in textu.

Opp. *Nihil definiri potest quod esse suum in potentia habeat: ergo infinitum quod in sola potentia est (vt hic docet Philosophus) definiri non potest. Antecedens probatur, quia quod est in potentiâ incertam & indefinitam essentiam habet. Præterea nihil nisi species alicuius generis definiri potest: at infinitum sub nullo genere aut categoria univocè contineri potest.*

Resp. *Vera hæc omnia sunt si exactam et absolutam definitionem intelligas: at hic definitionem solùm nominis non rei quærimus. Verùm si vrgeas infinitũ potentiã (quod hic definitur,) rem esse; respondeo rem esse incompletam, quæ simplicem & absolutam definitionem non admittit. Vel (si placet) dico rem esse mathematicè, non physicè & absolutè acceptam.* Infinitũ quomodo res.

Opp. *Omnia sunt in rerum naturâ finita: ergo quantitas nulla est aut esse potest, de qua sumentibus semper aliquid supersit accipiendũ. Antecedens probatur, quia natura in omnibꝰ certas formas, certas proprietates, affectiones, et fines habet. Argumentũ tenet, quia datâ infinitâ partium divisione aut appositione, nullus erit terminus sub quo natura circumscripta maneat.*

Omnia sunt terminata in natura.

Resp. *Omnia sunt certa, finita, & terminata in rerum natura quoad actum suum & formam, non tamen sic sunt quoad potentiam; multa sunt enim in rerum natura entia successiua; quorum vis tota in potentia consistit, & hæc per diuisionem partium in proportione, aut per adiectionem partium in quantitate possunt in infinitum deduci, vt antea demonstratum est.*

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum intellectus humanus proprijs viribus possit infinitum cognoscere?

Opp. *Potest intellectus definire infinitum: ergo potest infinitum cognoscere. Ratio tenet, quia perfecta semper cognitio à definitione fluit.*

Infiniti duplex cognitio.

Resp. *Duplex est cognitio infiniti, confusa & distincta: priori modo intellectus humanus potest infinitum cognoscere: posteriori verò modo, siue actu, siue potentiâ ponatur infinitum, mens proprijs suis viribus non potest apprehendere. Nihil enim actu infinitum omnesque illius partes simul intelligit præter Deum, qui seipsum infinito (vt ita loquar) infinitiorem propriâ vi essentiæ & æternæ sapientiæ lumine intelligit. Neque potentiâ infinitum potest mens apprehendere, cùm sit finitæ virtutis, quæ tenebris occlusa, & studijs defessa, nonnunquam in rebus finitis intelligendis languet.*

Opp. *Videtur Arist. concedere intelligentijs spiritibusq; separatis facultatem intelligendi infinita: non ergo video impedimentum, quo minùs animus humanus immunis ac liber ab affectionibus possit idipsum percipere. Antecedens probatur ex lib. 12. Metaph. cap. 8. textu. 44. vbi vrget intelligentiam quæ sphæram solis circumvolvit, effectricem vim solis comprehendere; sed vis solis (mundi æternitate positâ) infinita gignit: spiritus ergo assidens soli, eiusdemq; vim regens, infinita quæ sol gignit necessariò intelligit, aliter frustra assidere & præsidere soli in suo lumine, motu, & influentiâ diceretur.*

Intelligentiæ regentes orbes cœlestes.

Resp. *Primùm dubitatur, an sint tales spiritus affixi & assidentes orbibus cœli; tum hoc posito quòd sint, dubium est an præsint; hinc concesso quòd præsint, ambigitur an distinctè sciant omnia quæ siderum virtute fiant; postremò his omnibus datis, sub iudice tamen lis est, an animus humanus liber & immunis ab affectionibus corporis, eodem modo quo intelligentiæ cœlestes, res obiectas percipiat. Sed esto, quoniam Aristoteles omnesque ferè antiqui philosophi vno consensu tales spiritus esse affirmant, qui pro amplitudine orbium quos vertunt, & pro virtute siderum quibus præsunt proportionem scientiæ habent, vnde primus motor actu infinitæ virtutis esse dicitur, quia cœlum vertit infinitâ virtute præditum, quo dato arguis dæmonem,*

qui

qui solis orbi assidet & assistit, infinitas rerum species infinitâ virtute solis factas in æternitate mundi scire. Respondeo scire per accidens non per se, ex intuitu & reflexu primæ causæ, vt modo diximus: vel respondeo potius infinitum per species de præsenti ab illis cognosci. De præsenti dico, quia intuitiuè non discussivè, in instanti non successiuè, per species à prima causa reflexas non impressas intelligunt; vel deniq; affirmo ex somnio Aristotelis de æternitate mundi hoc argumentum non esse firmum. Mundus enim finitus est, & finitas species solis conversiones quoad naturam gignunt. Postremò vbi tandem concludis parem esse rationem animi humani affectionibus repurgati, atq; est intelligentiæ, indeq; infers posse infinitum intelligere, vt spiritus illi possunt: dico non parem esse rationem, nisi exuviis naturæ depositis ad æternam suam libertatẽ advolent, tum quidem absolutè spiritus est, nullis naturæ tricis, nullis corporis affectionibus præpeditus.

Intelligentiæ qui intelligũt virtutes siderũ quæ gubernãt.

Mundus finitus est.

Opp. Motus, tempus, numerus, definiuntur & demonstrantur ab intellectu; sed motus, tempus, numerus, sunt infinita: ergo infinita definiuntur & demonstrantur ab intellectu, & per consequens sciuntur: quia definitio est medium, demonstratio instrumentum veræ scientiæ.

Definitio est medium sciẽtiæ.

Demonstratio est instrumentum sciẽtiæ.

Resp. Sciuntur hæc quidẽ confusè non distinctè, vt sunt infinita. Si verò replicando obijcias esse species distinctas in quantitate, vereq; definiri ac demonstrari, & proinde verissimè ab intellectu cognosci; respondeo sic considerata non esse infinita. Vt enim sunt species quantitatis sunt finitæ naturæ pro ratione rerum subiectarum in quibus insunt. Siquidem rebus subiectis deficientibus, hæc non sunt physica accidentia, quorum esse est inesse subiectis; sed res subiectæ semper finitæ sunt, per quas accidentia definiuntur. Sciuntur ergo hæc vt definiuntur, definiuntur vt demonstrãtur, demonstrantur vt certa & finita (infinitum etenim nullum definitur) Sciuntur ergo vt certa & finita, quia certis & definitis rebus subiectis insint.

Infinitum nõ definitur.

Opp. Intellectus immersus hoc mortali corpore nihil intelligit sine phantasia, quæ rerum obiectarum multitudine obruta defatigatur (vt Plato in Phædro scripsit:) at vinculis corporis excussis liber est, & non minùs acutè perspicit, quàm nobilissimus spiritus, qui omnia simul proculdubio percipit, quæ vnâ specie intelligibili repræsentantur sibi: sed omnes numeri eorumq; proportiones vnâ specie eidem obijciuntur: simul ergo infinita percipit, nam omnes numeri & eorum proportiones sunt quidem infinita.

Lib. 3. de Ani. cap. 3.

Resp. Mentem humanã corporis pondere & mole liberam, spiritum excellentem & divinum esse agnosco, agnosco etiam non minùs acutè percipere quàm alios spiritus, at hoc nego, spiritus illos cœlestes posse actu infinita simul intelligere. Quod verò vrges de numero, si numerum speciem quantitatis in subiecto aggregationis positum intelligas, libenter fateor à spiritu tam cœlesti quàm humano percipi. At si infinitum numerum transcen-

Spiritus quî sciũt etiã infinita.

dentem propanas, penitus nego vi suâ posse vel animum vel spiritum finitæ virtutis id quod est actu infinitum, omnesque illius partes simul cognoscere; semper tamen excipio illum modum sciendi, quem à speculo primæ causæ & infinitæ maiestatis habent, in quo non per se sed aliunde illustrati, & multa, & mira, & infinita vidēt. Quippe vt homo artificiale speculũ millies arte incisum & cœlatũ intuitus, species in infinitum multiplicatas cernit, quamvis vnum numero speculũ semper existat: ita finitus spiritus, animusue humano corpore exutus Deum (in quo omnia sunt) contemplatus, videt quidem infinita, & tamen vnus idemq; Deus incommutabiliter in sempiternum manet. Sic intellectus non vi suâ vnquã percipit infinitũ, ab ergastulo tamen liberatus primam causam, quæ est actu ens infinitum, videt.

Opp. *Intellectus nec turbâ rerum obiectarum opprimi, nec excellenti obiecto offendi vt sensus, aut vulnerari potest; imò quo excellentius est obiectũ, eo percepto magis perficitur intellectus vt docet Arist. 3. de Ani. c. 4. Hinc concludo, posse intellectum infinitum actu percipere, maximè si sit liber & immunis ab hac Ætna corporis qua degravatur.*

Lib. 3. de Ani. cap. 4.

Resp. *Quamvis intellectus acies non hebescat & obtundatur, vt sensus excellenti obiecto, potest tamen esse obiectum quod finitam essentiam & potentiã intellectus superet, quale est infinitũ actu; quod infinitũ si percipiat, hoc non fit proprio lumine (vt quidam ineptè volunt) sed ratione divini speculi quod intuetur.*

Argumenta contra secundam quæstionem, quæ est, Vtrum infinitum potiùs rationem partis quàm totius subeat?

Opp. *Infinitum habet partes (vt docet frequenter in textu Arist.) quippe in partes eiusdē proportionis sēper dividitur: ergo potiùs rationē totius quā partis subire videtur. Ratio tenet, quia* totũ est quod ex partibus cõstat.

Infinitum quî dicitur habere partes.

Resp. *Infinitum dicitur habere partes analogicè, non vniuocè & verè. Præterea, idcirco dicit Philosophus infinitum subire potius rationem partis quā totius, quia magis assimilatur materiæ quæ est pars in potentia, quā composito, quod est actu suisq; partibus perfectum.*

Opp. *Magnitudo, tempus, numerus, motus, inter infinita ab Aristotele percensentur, & tamen hæc omnia veras partes habent, (vt ipse in textu apertè docet;) nam magnitudinis partes in homogeneas & heterogeneas distinguit, partes temporis præteritum & futurum, prius & posterius nominat, in motu partes successiuas manifestè ponit, in numero partes appositionis infinitas esse constituit. Hæc ergo potiùs rationem totorum quàm partiũ habent. Concludo igitur, quòd in istis cernitur potiùs rationem totius quàm partis suscipere.*

Resp. *Hæc quæ nominas distinctè accepta in quantitate finita sunt,*

& potiùs rationem totius quàm partis induunt. Sin verò confusè & infinitè capiantur, propter similitudinem quam habent cum materia semper in potentia, rationem potiùs partis in motu quàm totius in actu et statu sortiuntur.

Opp. *Deus est actu ens infinitum, tamen neque est pars, neque totum: ergo est aliquod infinitum quod nullam comparationem partis et totius habet. Antecedens probatur, quòd non sit pars, quia pars est imperfectior toto, neq; quicquam ex Deo componitur; non est totum, quia ex nullis partibus constat, cùm sit principium simplex & primum omnium: nullam ergo comparationem totius & partis subit.*

Resp. *Sæpe in textu Deum mentemq; divinam ab hac physica disceptatione de infinito excipit, non quòd non existimet metaphysicè esse infinitū, sed quòd solùm hoc loco physicè infinitum actu in rerum natura nō posse constare demōstraret, quod tamen potentiâ aliquo modo fatetur esse.*

Argumenta adversus tertiam quæstionem Vtrum à mente divina successiuè intelligi possit infinitum?

Opp. *Mens divina est infinitæ virtutis: ergo potest infinitum quocunq; modo acceptū intelligere. De antecedente nemo philosophorū dubitat. Argumentum tenet, quoniam infinita virtus intelligendi simpliciter esse nō potest, si quicquam illius cognitionem lateat.*

Resp. *Quæstio non est An mens divina omne infinitū cognoscat? (nā certum est cognoscere) sed An cognoscat infinitum potentiâ eo modo quo homo intelligit? discussiuè & successiuè scilicèt: hunc modum sciendi negamus mēti divinæ, quia arguit sciendi imperfectionem, & subiecti mutationem. Imperfectionem, quia laborem & studium in sciendo postulat; mutationem, quia de novo partium succedentium cognitio alterationem subiecti infert, quæ in mentem divinā cadere non possunt, cùm omnia infinita, eorumq; partes simul in instanti perspiciat.*

Opp. *Si infinita in potētia (qualia sunt tempus, motus, & numerus) aliter ac successiuè mens divina intelligat, illa quidem cognoscit aliter ac sunt; (quippe partes secundùm proprium suum esse, in istâ successione habent) sed aliter intelligere quàm sint, est res ipsas ignorare: concedendum ergo est infinitum potentiâ à mente divina aut ignorari, aut in propria sua essentia successiuè intelligi.*

Resp. *Sic essentia & scientia non consociantur, vt eodem prorsus modo res & esse & sciri dicantur. Sciuntur enim res omnes propriè sub ratione vniuersalis, non autem semper sic sunt. Sed ad rem. Mens divina tēpus, motum, & numerum, non aliter intelligit quàm sunt, & tamen eorum partes simul intelligit; hoc autē fit, non quòd res ipsæ secundū propriam essentiā partes in successione nō habeāt, sed quòd mēs divina infinitior (vt ita* Infinitum potentiâ est Deo cognitum, & tamen non successivè.

 dicam)

dicam) omni infinito, singulas partes (successiuas respectu nostri) præsentes videat, unoq; intuitu easdem dividat & cōponat, quod nos quidē facere non possumus nisi infinito tempore, quia mortales & finiti sumus.

Opp. *Mens divina secundùm Arist. potest semper efficere non tot sed plura: ergo pari ratione potest scire in perpetuum non tot sed plura; hinc directè inferri posse videtur, successiuè & facere & scire omnia, maximè verò ea quæ de novo quotidiè fiunt & cognoscuntur.*

Resp. *Temerè & inconsideratè mentis divinæ potentiā faciendi & sciendi hoc loco cum imbecillo intellectu humano demetiris, quasi verò ea quæ Deus sit facturus ab eo non intelligantur ac si iam facta essent, cùm apud illum futura quæ sunt, iam actu sint. Nam (secundùm Philosophum) apud Deum nihil præteritum, nihil futurum est. Ubi igitur dicis posse mentem divinam tot & plura efficere & scire, & inde concludis successiuè res & fieri & sciri ab illa, parum sapis, qui in Deo futurum & præsens idem esse non intelligis.*

Futurum & præsens idem in Deo.

Opp. *Omittis hoc loco quæstiones non minoris momenti quàm hæ iam sunt quas tractasti: videris igitur leviùs transilire omnia. Antecedens constat, quia hic moventur ab interpretibus Aristotelis aliæ, ut* An Deus possit efficere infinitū? *&* An qualibet specie Deus possit aliam nobiliorem creare? *& iterum,* An Deus possit intellectū humanum aptum ad percipiendum infinitum reddere? *Hæc (inquā) omittis magna philosophiæ oracula, & nos cupidos sciendi infinita, quasi siticulosos sine nectare arcanæ sapientiæ dimittis.*

Resp. *Nimis curiosa sunt ista, & minùs appositè & opportunè hoc loco moventur, ut alia permulta à cerebrosis interpretibus Aristotelis; ut* An Deus possit efficere magnitudinem infinitè extensam? aut formam infinitè intensam? aut qualitatem infinitè protensam? ut aiunt. *Hæc (inquam) omitto, vel quia eorum nulla facta est à Philosopho in textu mentio, vel quia ad metaphysicum potiùs quàm ad physicum pertinet hæc disputatio, vel denique quia apud Interpretes horum vel inanis, vel incerta, vel nimis obscura, vel magna ex parte blasphema est expositio. Parcam nominibus, non tamen mentior: sunt qui negant posse Deum creare infinitum, posse qualibet specie nobiliorem efficere, posse intellectum formare ullo modo ad percipiendū infinitum, posse magnitudinē, formā, aut qualitatē, extensè, intensè, protēsè in infinitum trahere. Hæc dico ut discas Socraticum illud,* noli altum sapere.

Temeritas nonnullorum interpretum.

Opp. *Satisfactum mihi est; cæterùm quoniam iniecti sunt isti scrupuli, ne animi iuvenum præcipitātiùs in errata ruant, paucis expedias velim, quid de his singulis existimes: breviter tecum contra primum sic disputo. Si Deus possit actu efficere infinitū, sequeretur posse aliū Deum producere: quia nihil verè*

verè est actu infinitum præter solum Deum.

Resp. Digito compesce labellum; quò enim tandē vanissimè prorumpit hæc otiosa, pæne dixerim odiosa oratio tua? Cū quæritur An Deus possit producere infinitū? non quæritur an possit seipsū, sed An aliud à seipso infinitū possit producere? Deus creator est omniū nō sui, hoc te docet Philosophus nihil posse seipsū gignere, neq; principiū posse principiū procreare. Hoc ergo nō posse Deū, nō diminuit infinitā virtutē Dei, sed magis infinitā in eo esse arguit, quòd nimirum sit tam infinita vt infinitior, tam perfecta vt perfectior, tam divina vt divinior esse non possit, imò tam infinita, perfecta, & divina, vt res nulla infinitate, perfectione, divinitate eidem possit adæquari. Caue inepte & curiose sophista, præcox ingenium rarò autumni caniq; capitis fructum & sapientiam metit. Ne quæras de causarū causa & de Deo plura, nam qui est scrutator maiestatis opprimetur à gloria Sed pergā, & sedabo, si possim, imbre philosophiæ sitim q̄ in te excitatā video. Deus est omnipotēs, ergo potest producere infinitū. Ratio tenet, quia dato nō posse, infinita illius virtus videretur esse aut imbecilla aut exhausta. Prætereà infinitæ virtuti aut potentiæ infinit⁹ potest respondere effectus: posse ergo Deum producere infinitum quis philosophorū negat? Deinceps, dato æternum fuisse mundum (quem haud dubiè non minùs ab æterno quàm in tempore Deus creare potuisset) quis non videt spiritus cœlestes, & animas hominum iam actu infinitas in rerum natura simul subsistere, ipsumq; mundum, multaq; in eo secūdùm potentiā infinita constare? Huc pertinet, quòd non sit minoris dignitatis voluntas divina quàm intellectus, sed omnium philosophorum consensu Deus potest infinita intelligere: ergo potest velle infinita, & ex consequenti potest (si velit) infinita producere. Quid hæreo in verbis? dari non potest tāta magnitudo aut multitudo, quin ijsdē maiores possit Deus producere in infinitū. Nā si hoc concedatur intellectui humano, vt diuidēdo magnitudinē partes proportionis infinitas, cōponēdo multitudinē partes accretionis quoq; infinitas inveniat, quantò magis Deo concedendum est vt faciat? Porrò quæ necessitas impulit Deum vt naturam finitam faceret? nulla certè. Deus enim est liberrimum Agens, sic ergo voluit; sed volūtas illius est actu infinita: ergo actu infinitam naturam potuit efficere. Sed finitam voluit eam procreari, & tamen infinitam suam virtutem, potētiam, & sapientiam non minùs declarat, quàm si infinitam procreasset, cùm ex nihilo eandem finxerit. Non minùs efficax est illud argumentum ab infinita essentia & scientia Dei, cui omnia quæ futura dicuntur respectu nostri, sunt quidem præsentia. Fuit ergo mundus omniaque in eo hoc modo ab æterno; quæ enim non sunt respectu nostri sunt apud illum, quia sic esse voluit. Nam vt materiam non requirit in creatione: ita nec tempus. Etenim (vt ita loquar) omnia in æterno momento, & momentanea æternitate facit. Est enim æternitas infinitum præsens quo Deus mensuratur. Non

Deus est creator omnium nō sui.

Principiū nō gignit principium.

Prov.25. 28.

Deus potest efficere actu infinitum.

Volūtas divina nō est minoris dignitatis quā intellectus.

Deus liberrimum agens.

Æternitas, Infinitum, præsens, est mensura Dei.

hic vrgeo quòd si Deus vel in puncto temporis efficiat omnia quæ possit sint illa quidem infinita; nam si finita esse dicas, illius potentiam infinitam negas; quippe hypothesis est, si omnia efficiat quæ possit, non quæ ex beneplacito facit: si ergo in momento infinitum possit efficere, quid poterit in æternitate? Postremò, videtur esse impium negare potentiam Deo creandi quolibet momento res aliquas ab æterno, puta angelos; hic si non sis cæcus, & actu numerum infinitum & res ipsas in subsistentia infinitas videas. Posse ergo Deum infinita producere & humiliter agnosco, & argumentis (vt vides) firmiter demõstravi. Si quid contra adduxeris, pro viribus respondebo.

Opp. *Si Deus producere possit infinita, puta corporeas vel incorporeas substantias; quæro An his productis possit efficere plura, vel non? Si ponatur primum, plura nimirum posse, sequitur Deum non produxisse omnia quæ poterat; si secundum, scilicet non posse, sequitur exhaustam esse Dei potẽtiam, vt ne vnum atomum corporis moli addere aut vnam aliam incorpoream substantiam possit efficere.*

Resp. *Infinitum simplicissimum actu (vt ita loquar) est infinitius omni infinito in potentia facto. Neque videatur hoc mirum, quòd dicam aliquid esse infinito infinitius; nam vt sol in subsistentia est prior suâ luce, cùm omne principium aut subiectum sit prius ordine naturæ omni accidente quod ei conveniat: ita Deus primum principium omnium, est prius & infinitius in essentia omni infinito, quod facere & creare potest. Prius dico, non tempore (nam tempus in Deum aut infinitum nõ cadit) sed prius ordine essentiæ, causæ, & dignitatis, si tale infinitum velit (vt pro infinita sua virtute possit) efficere. Dilemma ergo hoc tuum non est cornutum, quippe in neutram partem vulnerat; nam plura potest Deus efficere, quantumvis infinita fecerit: ratio est, quia infinitatem ipsam infinitate superat. Vt enim sidera sideribus splendore & dignitate præstant, et tamen omnia sidera luce acceptâ à sole multis gradibus superantur: ita infinita alia alijs nobiliora esse possunt, omnia tamen quæ fieri possunt infinita Deo infinitatem suam acceptam referunt. Maior est enim infinita virtus divina, quàm cohors infinitorum quæ fieri à Deo possunt. Ratio est, quia Deus per se est, alia per accidens & per participationem infinita.*

Deus infinitior infinito.

Deus infinitatẽ infinitate superat.

Opp. *Quicquid Deus efficere potest & à certa intentione procedit, & ad certum vsum & finem destinatur (alioqui temerè & frustra ageret Deus, quod est impium cogitare) sed infinitum nec ad certam intentionem, nec ad certum vsum referri potest: ergo Deus nec facit, nec facere potest infinitum.*

Resp. *Audacter, temerè, & intrepidè videris irrepere in sinum* Dei. *Quænam est hæc impia tua disserendi ratio? Negas idcirco potentiam infiniti creandi Deo, quoniam tu cæcus nec intentionem, nec vsum infiniti iam*

facti,

facti, aut faciendi vides. Ostēde mihi numerū & vsum atomorū in radijs solis; redde rationem cur magnes attraheret ferrum? cur præsente homicidâ interfectus effunderet sanguinem? cur pellis lupina pellem ovinam consumeret? Infinita hîc possem enumerare mysteria naturæ, quæ quotidie tibi ob oculos versantur; quorum rationem si contendas reddere, idipsum facies quod illi qui nimiâ ratione insaniunt. Age igitur, si nugis istis & trivialibus rebus obstupescas, ne ita intumescat animus in rebus divinis, vt ideo imprudenter affirmes, non posse Deum efficere infinitum, quia tu infiniti facti non vides rationem & vsum. Arist. attonitus multis oraculis & miraculis naturæ, quorum causas invenire non potuit, te docet, vt discas idcirco Deum multa occultasse mortalibus, vt mortales agnoscerent esse Deum, cuius consilium nemo mortalium potest apprehendere. Si adhuc petas vsum, à te quæro, quorsum te animo fecit infinitum Deus? (nā animus creatus mori non potest, cùm sit imago Dei æterna & immortalis) si respondeas ad gloriā suā, idipsum respondeo, posse Deum efficere infinitum, quod si fecerit, ad gloriam suam proculdubio referetur.

Naturę multa sunt mysteria quorum causa latet.

Deus cur multa occultavit mortalibus.

Opp. *Si possit Deus infinitum efficere, cur non vult? cùm esse, posse, & velle idem sint in Deo? Præterea si sit creata infinita magnitudo, vbi quiesceret? aut quomodo moveretur? multò magis si creetur infinita rerum multitudo, vbi tot millies millia infinitorum continebuntur? ad quem locum referentur? quo vacuo movebūtur? Somnias nescio quid de Deo, nā dum* hoc posse *Deo attribuis*, non posse *planè affirmas.*

Resp. *Qui semel verecundiæ fines transierit, eū graviter impudentē esse oportet. Impie cur pergis de potentia Dei vlterius dubitare? Velle & posse idem sunt; quæris ergo cur non vult infinitum efficere? Idem sunt velle & posse in essentia divina, at in ordine & creatione rerum non semper sunt simul; nam potest Deus multa quæ tamen non facit, non (inquam) facit, non quòd non possit, sed quòd non velit: non vult autem, quia fortasse tibi consulit quem potest perdere; sed non vult, vt istam curiositatem deponas, tuam salutem quæras, & infinitam virtutem Deo quoad posse attribuas. Sed pergis; si creetur infinita magnitudo, si multitudo, vbi tot millia infinitorum continebuntur? respondeo, in Deo; vbi quiescent? respondeo in Deo, qui est infinitas & infinitatis sedes. Rogatus Socrates quomodo natura ageret propter finem, cùm natura finem non saperet; respondisse fertur, quamvis non sapiat, naturæ tamen author sapit. Sic tibi respondeo ad omnia tua quæsita,* Quomodo hæc vel illa fiant? *Quamvis humana sapientia hæc directè non capiat, mens tamen divina capit. O vtinam delirans hæc ætas mundi hoc ipsum* Quomodo *in mysterijs naturæ, & miraculis fidei penitus exterminaret! tum rariùs audiremus,* Quomodo *ex nihilo fecit mūdum Deus?* Quomodo *carnem de virgine sine viro assumpsit*

Velle & posse idem in Deo.

Deus cur non vult omnia quæ potest.

Christus?

Christus? quomodo per finitam effusionem sanguinis satisfecit iustitiæ patris? quomodo ad inferos descendit? resurrexit? ascendit in cœlos? Audiamus Philosophum, non est (inquit) quærenda ratio principiorum. Audiamus plusquam philosophum; oportet accedentem ad Christum credere. Hinc apud philosophos inter virtutes mentis annumeratur intelligentia, quæ definitur virtus sine ratione credendi principijs; *hinc à theologis ponitur fides, qua ratione ablegatâ assentitur omnibus, quibus verbum Dei & ecclesia credere & dissentiri suadent. Si ergo Deus ex infinita virtute sua tibi potestatem dederit, adoptatus filius Dei & ecclesiæ vt fias, altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed sine demonstratione credas, multa esse abdita & occulta in rerum natura, omnia ferè tam mystica & mirabilia in fide, vt sæpe dicas cum sapientissimo patre D. Bernardo, malo confiteri veram ignorantiam, quàm in rebus dubijs & incognitis profiteri vanam scientiam. Concludam. Da mihi infinite, præpotens, & sapientissime Deus vt te tuumque Christum sciam, & tum certè omnia infinita sciam, nam in te omnia sunt, & tu infinitior omni infinito in secula infinita manes; et qui in te manet, beatus & infinitius erit.*

Lib. 1. Top. c. 1.

Intelligentia quid. Lib. 6. Ethic. c. 6.

Curiositas inimica veritati.

Opp. *Persuasisti vt credam omnem curiositatem esse inimicam veritati & scientiæ, sed da veniam si quæram An possit Deus qualibet specie, sit ea perfectissima, in infinitum perfectiorem efficere? Si non possit, videtur illius virtus non esse infinita; si verò possit, tum aliquid perfectius perfectissimo esse potest, quod est in ratione absurdum.*

Resp. *Petis veniam, & tamen statim in eandem incurris culpam; sed esto, hic error est animi humani occlusi corpore, qui naturâ suâ immortalis, infinitam scientiam ardenter quærit. Sed vt qui cæsios et lippientes oculos habent, solem intuendo nonnunquam cæci fiunt: ita curiosi dum nimis alta sapere contendunt, in abyssum ignorantiæ & cæcitatis rapiuntur. Quid moror? qualibet specie, & omnino re quavis creatâ posse à Deo aliam nobiliorem in infinitum procreari affirmo. Nihil enim est in rebus creatis vel ita quantitate amplum, vel gradu intensum, vel dignitate essentia tam excellens & perfectum, quo non possit Deus progrediendo in infinitum maius & excellentius producere. Hoc inde suadetur, quoniam si quavis re non posset à Deo produci perfectior, sequeretur vel contabescere divinam potentiam, vt non possit plura efficere, quod est absurdum; vel limitibus quibusdam coërceri, quod existimare est impium & blasphemum. Ad argumentum igitur dico, perfectissimâ specie posse perfectiorem dari; neque hoc involvit contradictionem aut repugnantiam omnino, vel respectu potentiæ divinæ, quæ est essentialiter infinita, vel respectu rei, quæ infinitatem perfectionis à sole & fonte perfectionis habet.*

Deus potest nobiliorem speciem creare vllâ quæ nunc existit.

Opp. *Datur in rerum natura res vna qua deterior nulla esse potest: ergo alia*

alia est qua nulla excellentior creari potest. Hoc D. Augustinus videtur probare lib. 12. Confess. cap. 7. dico (inquit) domine fecisti alterum propè te, naturam scilicet Angelicam, qua excellentius nihil: alterum à te longissimè remotum, nempe materiam primam, qua nihil despicatius fieri potest. Est enim materia ferè nihil, aut si quid sit, nuda & inanis est potentia; Spiritus verò est purissimus actus, divina natura subsistens, ab omni corruptione liber & immunis, voluntatis libertate, iustitiâ, sapientiâ aliisq; nobilissimis virtutibus ornatus, semper propè Deum manens; nihil ergo perfectius creari potest nisi (quod fieri non potest) alius creetur Deus. Praeterea, cùm res quaelibet creata differat à Deo, vt finitum ab infinito; addi non potest cuilibet speciei in infinitum perfectio; nam tum aliquid praeter Deum erit infinitè perfectum, quod est impium cogitare. Deinceps sic species procedunt à Deo, vt numeri ab vnitate; sed est aliquis numerus inter quem & vnitatem alius numerus cadere non potest: ergo est species aliqua creata, ita in perfectione Deo propinqua, vt inter ipsam & Deum alia effici non possit perfectior. Postremò quam perfectionem addere potest Deus essentiae humanae, quam similem sibi fecit? & vniverso quid pulchrius, quid nobilius, quid perfectius esse potest? nihil certe, si Divo Augustino adhibeamus fidem. Alia hic addi possunt argumenta de magnitudine, numero, formâ, sed in his cardo quaestionis vertitur.

D. August. Enchi. cap. 10.

Resp. *Video incredibilem sitim & ardorem tuum sciendi abditas rerum causas, cùm de causae primae virtute infinitâ tam acutè disputes. Respondeo igitur ad singula, & primùm quoad materiam primam, dico non esse ens despicatissimũ quod creare potest Deus; nam esse suum per se habet, accidentia verò sunt imperfectiora, quae nullum esse vi suâ vendicare possunt. Cùm ergo nobilius sit esse per se, quàm inesse, materia non est res despicatissima vt ais. Quòd verò doctissimus pater & lumen ecclesiae D. Augustinus dicat esse imperfectissimum, eo respectu dicit quo est inter omnes substantias creatas in esse suo à Deo remotissimum. Quandoquidem Deus sit purissimus actus, materia verò purissima potentia, & ferè nihil; vt de materia in infimo gradu, ita de spiritu in nobilissimo gradu perfectionis dico, addi posse perfectionem perfectioni. Crescit enim perfectio substantiae per propinquiorẽ accessum ad Deum, & in infinitum augeri potest; res tamen creata nec infinita, nec infinitè perfecta esse potest vt Deus. Ratio est, & quia omnis res creata respectu Dei commutabilem essentiam habet, & quia Deus omne infinitum infinitate essentiae & essentialis perfectionis superat. Vt ergo multitudo infinita dicitur in potentia, quae tamen est actu in rebus finita, infinita in potentia, quia omni multitudine dari potest maior: ita est in rebus creatis, quae sunt vi, actu et naturâ suâ finitae, quibus tamẽ semper ex divina virtute addi possunt perfectionis gradus, cùm in illis infinita virtus Dei magis vnita luceat.*

Materia prima non est ens despicatissimum.

Cur sic dicta ab Augustino.

Multitudo qui dicitur infinita.

Sic

Sic non per se (vt vides) sed per accidens ratione infinitissima causæ influentis perfectiores reddi efficique possunt. Attentè quæso (perhumane lector) considera & perpende hoc responsum, & videbis (ni fallar) omnibus obiectionibus allatis satisfactum; quippe idem respõdeo alteri argumento, in quo dicitur res quælibet creata à Deo vt finitum ab infinito differre. Dico enim aliquid finitum infinitè dici posse perfectum per influentiam non per essentiam suam; addere enim Deus potest semper gradum perfectionis cuilibet speciei, & tamen seipsum abdicare, aut aliquid creatum sibi adæquare non potest, quia infinitæ perfectiones in re finita non aliter insunt quàm infinita linea in indiuisibili puncto copulatæ; quod punctum (superiùs ab Aristotele inter significata infinitatis) infinitum idcirco dicitur, quoniam transiri non potest. Ad tertium argumentum dico, in eo similitudinem non tenere, quia non sic res creatæ procedant à Deo vt numeri ab vnitate; ratio est, quoniam vnitas est pars numeri, sed Deus pars rei creatæ esse non potest. Sed hoc concesso, quòd sic à Deo procedant vt numeri ab vnitate, & quòd sit aliqua res creata proxima Deo, vt binarius numerus est vnitati, non tamen sequitur quin Deus, essentialiter infinitum principium omniũ, possit huic rei creatæ maius lumen addere. Postremò ad interrogata hæc tua, quid pulchrius vniuerso? quid perfectius homine? respondeo nihil, si ordinem, dispositionem, & gubernationem spectes, in quibus omnibus Deus cernitur; at si partes maiores & minores mundi consideres, imò si totum vniversum ante oculos ponas, quatenus mutabilem naturam habet, maiorem perfectionem habere possunt in infinitum. Mutabimur enim, & mutati nouos cœlos nouãque terram expectamus.

Finitum qui possit esse infinitè perfectum.

1. Pet. 3.

Opp. *Vnus scrupulus adhuc superest de intellectu humano, An sic formari possit à Deo vt infinitum actu percipiat? In contrariam partem sic arguo; intellectus humanus est finitæ virtutis: ergo non potest intelligere actu infinitum. Præterea, semper inter cognoscentem potentiam & rem cognitam debet esse proportio; sed inter intellectum humanum & infinitum actu non potest esse proportio. Postremò, fieri non potest vt essentia divina ab intellectu vnquam percipiatur; sed essentia divina est actu solùm infinitum principium rerum: ergo intellectus humanus non potest actu cognoscere infinitum.*

Resp. *Videre nunc licet manifestè, aliquid in te creatum esse infinitatis cupidissimum. Ambitiosus es argumentis, sed paucis respondeo. S. Doctor Thomas lib. primo Contra gentes cap. 69. luculenter quidem probat, sic eleuari posse à Deo mentem humanam, vt intueri possit infinitum. At dicis eam esse finitæ virtutis, ergo non posse concludis. Rectè concludis, si intellectum per se corpore conclusum intelligas; at liberum, immunem, separatum, diviniq; spiritus infinito afflatu elevatum si consideres, quam-*

Intellectus humanus quomodo cognoscere possit actu infinitũ.

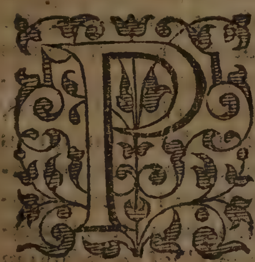
vis

vis sit essentiâ suâ finitus, infinitum tamen potest percipere. Quod D. Thomas *ratione optime sic probat; quoniam intellectus qui maximum omnium intelligibilium, hoc est divinam essentiam clarè intuetur, utique valebit id quod est minùs in eadem essentia relucẽs distinctè cognoscere; sed intellectus à corpore seperatus, & fœlicitate donatus potest divinam essentiam intueri (ut sacra philosophia docet:) ergo aliud minùs infinitum, id est, non per se sed per accidens, non actu sed potentiâ infinitum in eâdem essentia relucens potest intueri. Neque hoc (inquit idem Doctor) requiritur, ut inter potentiam cognoscentem & rem cognitam sit Mathematica proportio; sufficit enim proportio (ut aiunt) accommodationis, id est, ut potentia intelligendi ultra modum suæ essentiæ à Deo elevetur, lumineq; divino perfusa ad infinitum percipiendum habilis reddatur. Sic (ut vides) finita mens humana infinitâ virtute divinâ illustrata potest infinitum cognoscere, quia in essentia divina, tanquam in speculo, omnia infinito reflexu lucent.* Qualis proportio requiritur inter potentiam cognoscentem, & rem cognitã.

Satisfactum iam est omnibus argumentis tuis, si accuratiùs tecum consideres quæ à me dicta sunt. Nunc restat ut uterque infinitum principium omnium supplices invocemus, ne infinitè ab eodem separemur. O nos miseros si sic separati, si sic infinitè simus! Precamur te (omnipotens & infinitè Deus) ut separati ab hoc corpore, tuique Spiritus lumine collustrati, infinitam maiestatem tuam in cœlesti hierarchia in infinitum laudemus & adoremus.

CAP. 8.

An sublatâ infiniti consideratione Mathematicæ scientiæ corruant?

Postremum hoc caput est huius libri, in quo obiectiones capite quarto contextas & concinnatas resoluit Arist. non tamen hoc facit eodem ordine quo antea proposuit. Primùm enim à tertiâ ratione incipit, & conscius quasi sibi, obiectionem quam finxit illic primã, ultimam hoc loco facit, leviusq; attingit singulas; sed perspicuitatis causâ eundem ordinẽ in respondendo, quo usus est in opponendo observabo. Respondetur hoc ca. ad argumenta allata cap. 4.

Quod ergo ad primã rationẽ attinet, qua tempus infinitũ esse dicebatur, respondet illud quidem non actu esse infinitũ, sed potentiâ, quod libenter concedit Philosophus: in tẽpore, inquit, nihil est nisi præsens, illius essentia in successione præteriti & futuri constat. 1 Tempus quomodo infinitum.

Ad

2 Ad secundam rationem pari modo respondetur, non actu sed potestate Mathematicas magnitudines in infinitas partes dividi & secari, neque opus esse vt sic dividantur, cùm Mathematici ipsi certis & definitis punctis, lineis, circulis, & figuris in demōstrationibus suis vtantur, aliter non essent certæ & definitæ scientiæ: quippè à scientia
3 omnia infinita & confusa relegantur. Ad tertiam dicit non ideo esse aliquod corpus immensum & infinitum sensibile, quoniam perpetua est ortus interitusq; in rerum natura vicissitudo. Hæc enim vicissitudo, quamvis arguat infinitam materiam subiectā, non tamen arguit infinitum compositum ex eâdem materia constans; ratio est, quia res non directè gignuntur, sed aliæ ex alijs, veluti in orbem versæ: vnius enim rei interitus est generatio alterius, & sic materia quæ erat pars rei corruptæ, fit pars eius quæ generatur. At Christianus hîc sum, & credo vicissitudinem hanc generationis & corruptionis non fuisse infinitam, neq; in infinitum duraturam. Hoc verum esse quod dico iam mundus consenescens & delirans ostendit, ostendit ferrea hæc ætas, in qua gigantea abundant scelera, ostendit brevitas vitæ humanæ, defectio virium, declinatio rerum omnium, vt in terra *plantarum*, in aqua *piscium*, *volatilium* in aëre, *solis* omniumq; *siderum* in cœlo, quæ omnia inveterascunt, languent, & quasi pulsum vermiculantem habent, discupiuntq; renovari, & vt propriæ possessiones in iustorum veluti manus tradi. Ad quartam ait,
4 non omne corpus alterius corporis continentis superficie terminari, vnde veteres probârunt, progressum esse in magnitudine ad infinitum. Potest enim (vt ait) corpus suâ ipsius superficie & extremitate definiri, vt credibile probabileq; est, cœlum primum mobile definiri, vltra quod res nullæ nisi primus motor & divini spiritus habitant, qui locum Physicum non requirunt, vt lib. 1. de Cœlo docet Philosophus. Ad postremam respondetur, non quia mens nostra & intelligentia nunquam intelligendo deficiat, idcirco necessariò infinitatem in rerum natura eminere; siquidem luce clarius est, intellectum humanum sępissimè falli, labi, decipi, & in rebus apertis nonnunquam cæcutire; non ergo natura rerum ab intellectu, sed intellectus à natura rerum pendet. Quippe vera aut falsa est cogitatio, quia sic vel secus res se habet quæ cogitationi subijcitur. Quamvis ergo intellectus non langueat aut deficiat intelligēdo, infinitum tamen non hinc probatur, quia chymera aut non ens, quod sæpe intellectus imaginatur, infinitum in rerum natura non ponat: at sic frequenter mens vaga hominis in vallum suorū phantasmatum impingit. Veruntamen (erudite lector) dabis mihi veniam si refricem memoriam

Lib. 2. de Ort. & inter cap. 9.

Arist. cap. de Priori.
Lombard. li. 1. senten. D. 5.

memoriam tuam eorum repetitione quæ capite 4. dixeram. Illic docui impactos calces Arist. nimis iniustè in oculos Platonis præceptoris sui, qui proculdubiò non phantasiam humanam, sed intelligentiam divinam nobis proposuit, quam & in se infinitam esse, & per se infinitum actu percipere argumentis sapienter probat.

Sed hæc omitto, & ad quæstionem discutiendam venio, quæ est, *Vtrum sublatâ infinitatis consideratione Mathematicæ scientiæ corruant?* Non corruere hîc Arist. manifestè docet. Verba enim textus aperta sunt: *neque infinito* (inquit) *opus habent Mathematici, neque vtuntur, sed solùm vt finitis quantum velint suppetant*, quasi diceret Philosophus, non opus habent Mathematici infinito, nec eo vtuntur omnino, si res subiectas spectes: at idcircò imaginantur infinitas lineas & magnitudines, vt decisis superfluis sufficientem quantitatẽ finitis rebus, quas tractant aptè accommodent. Vt enim architectus commodiùs, expeditiùs, & pulchriùs ædificare potest, si abundantem materiam paratam habeat: ita Mathematicus aptiùs & accuratiùs ex infinitis quantitatibus animo conceptis, demonstrationes suas abstractas facit, rebusq; accommodat, ex quibus vsum querit. Sed dices, hæc omnia probant Mathematicas artes sublatâ consideratione infinitatis ruere. Non probant si res subiectas consideres. Quid res subiectas nominas? quasi verò Mathematicę scientię in rebus versentur! Quid ni? cur ergo Mathematicæ dicuntur, id est, à rebus separatæ? Sic quidem dicuntur respectu mentis, quæ tota est in contemplatione rerũ. In contemplatione rerum dicis? in imaginatione phantasmatum & idearum diceres; res enim non sunt, sed ideæ, quæ obiecta Mathematicorum habentur. Verum est, si proxima & formalia eorum obiecta intelligas; at Mathematici ideas imagines & ideas separatas tractant, vt ad vsum humanum actu accommodent; sic Musica conceptas voces ad cantum, sic Astrologia imaginarias lineas & circulos ad motum cœli, sic vnitates & numeros Arithmetica ad enumerationem rerũ, sic Geometria proportiones & figuras ad opus aliquod & finem externum applicat. Sed, vt vides, res omnes in rerum natura finitæ sunt, Mathematicæ ergo scientiæ infinito nec opus habẽt, nec eo vtuntur necessariò: qua veritate positâ, sequitur nihil damni aut dispendij capere Mathematicos, si nulla infiniti habeatur disputatio. Pręterea cùm inter omnes scientias Mathematicę sint certissimæ, convenit vt infinitum ab illis penitus ablegetur. Est enim infinitum omne (vt in superiore capite docuit Arist.) incognitum, certisque demonstrationibus (quales in Mathematicis scientijs maximè requiruntur) delineari aut concludi non potest: non ergo opus habẽt Mathema-

Quæst.

Mathematici non indigent infinito.

Mathematici quomodo res considerant.

Mathematicę artes, cur abstractæ dicuntur.

Mathematicę certissimę scientiæ.

Mathematici, neque eo vtuntur si rerum veritatem spectes. Porrò si infinitū esset necessarium in mathematicis scientijs, maximè omnium in astrologia esset, quæ quantitate amplissima corpora cœlestia, & in eis lineas, circulos, motus, figuras ferè infinitas tractat; at horum omnium certa & finita est ratio: videtur ergo consideratio infiniti in nulla omnino arte Mathematica necessaria. At vrges in Arithmetica opus esse hac contemplatione infiniti, quia numerus est illius materia; sed numerus (teste Philosopho) est infinitus: ergo in ea infiniti consideratio est necessaria. Respondeo numerum non esse infinitum nisi potentiâ, qui per se respectu rerum sub eundem cadentium finitus dicitur. Nam quamvis res (æternitate mundi concessâ) infinitæ esse possint, certus tamen numerus rerum existentium est, quas Mathematici in vsu scientiarum suarum considerant & intuentur. Ratio est, quia in Mathematicis scientijs certæ sunt definitiones, demonstrationesque certæ, primæ, & necessariæ, quæ nullo modo infinitum incognitum & incertum ad amplexum admittunt suum. Nihil ergo damni aut dispendij patiuntur Mathematicæ artes si radicitus omnis infiniti extirpetur consideratio. Postremò, cùm nullus possit esse motus infinitæ magnitudinis (vt anteà demonstratū est) nulla mensura, nulla enumeratio partium, nullus concentus & harmonia, non video quomodo infinitatis contēplatio prosit Mathematicis, qui de motu, magnitudine, mensurâ, numero, concentu & harmoniâ rerū, vt de proprijs materijs & subiectis agunt.

Numerus quî infinitus.

Infiniti nulla mensura.

Alia quædam dubia hîc moventur ab interpretibus, vt *An terminari aliquid sit semper ad extrinsecum?* & *An imaginatio sit vera quæ fingit infinitum?* Sed levia hæc sunt, & parum aut nihil vsus in philosophia habent. Ad primum ergo hoc solùm dico, omne quod terminatur contactu alterius extrinseci necessariò non definiri; nam si hoc concederetur, necessariò sequeretur corporum se mutuò tangentium progressus in infinitum. Hoc interest igitur inter *contingere* & *terminari*, quòd *contingere* sit in ijs quæ cum aliquo conferuntur, *terminatum* autem *esse* quippiam simpliciter & absolutè intelligi quidem possit, vtpote quod suâ ipsius superficie convexâ, non alterius corporis extrinseci concavâ extremitate contineatur. Non ergo rectè hinc in rerum vniversitate probāt veteres infinitū. Omnis enim magnitudo naturæ vi tandem clauditur, & prima (puta cœlum quod est primum mobile) suâ ipsius convexâ superficie terminatur. Ad alterum dubium respondeo, imaginationem non esse veram quæ fingit infinitum, nisi infinitum obijciatur menti

Omne quod terminatur non clauditur contactu alterius extrinseci.

Contingere & terminari differunt.

menti, à qua reflexum sæpe imaginatio habet. Ratio est quoniam veritas imaginationis aut opinionis à re subiecta dependet. Si ergo ita res se habeat, vera est opinio, vera oratio, imaginatio vera; sin aliter, falsa hæc quidem sunt & mendacissima. Absurdum est ergo infinitum ideo in rerum vniversitate ponere, quia imaginatio aut phantasia tale quippiam esse otiosè finxerit. Cæterùm si vel à Deo hæc pars seu potentia animi elevetur vltra modum virtutis suæ, vel mentis lumine illustretur, capere poterit vmbram infiniti, vt solent multi frequenter in somno aut extasi animi, cùm exuvijs quasi corporis ad tempus depositis, extra se limitesque naturæ humanæ rapiantur. Vmbram dico infiniti, non ipsum actu infinitum, quia corporis mole depressa & prędita non potest phantasia quicquam actu infinitum discernere. Est enim ferè omnium infima potentia animi, eademque nebulis multis ipsorum sensuum circumfusa. At vt oculi cæcutientes, cataractis abscissis & detractis, clariùs sole lucente rem objectam vident: ita phātasia nubeculis depulsis meliùs infinitatem (intellectu affulgente) perspicit, non autem ex se & vi suâ, sed conversa ad speculum mentis, in quo altiùs discussæ species rerum apparent.

Imaginatio non est vera quæ fingit infinitum.

Aristoteles c. de priori.

Phantasia inferior pars animę.

At dices intellectum à phantasia, non phantasiam ab intellectu formas & ideas suscipere; intellectus enim nihil sine phantasmate, nihil sine imagine ab alijs sensibus impressâ percipit. Verum hoc est quod dicis aliquo modo, sed non omni ex parte verum. Nam etsi intellectus ab alijs inferioribus potentijs animi, vt ab internuncijs, per illarū organa, vt per fenestras, imagines & ideas rerum percipiat; easdem tamē perceptas vi suâ discutit, & discussas quasi cum fœnore reflectit, & rependet multò certiores. Si ergo infinitum menti (diviniori parti animæ humanæ) vltra modum substantiæ suæ elevatæ appareat, alij sensus interiores, aucto hoc novo lumine, possunt quasdam eiusdem vmbras apprehendere, quamvis in aprico (densis adhuc corporis nubibus circumfusi) idipsum distinctè nō videant. Et hoc quidem modo imaginatio quæ aliquando fingit sibi infinitum, (licèt idipsum per se non noverit) habeatur vera. Verùm si absque lumine & reflexu intellectus per se hoc fingat, fallax & meretrix est, & infinitorum errorum mater. Hinc olim nōn parvi nominis philosophi, ex infinitis atomis omnia fortuitò coaluisse somniârunt, hinc infinitos mundos, infinitos cœlos & orbes extra primum mobile imaginati sunt: sed lapsi & decepti toto errârunt cœlo, quoniam fallacis imaginationis & phantasię vmbras & somnia, non mentis precepta & vestigia sequebantur.

Intellectus recipit formas ab inferiobus potentiis.

In rebus ergo arduis & obſcuris perveſtigandis, non ſolùm lucerna phantaſiæ & imaginationis, ſed etiam polaris quaſi ſtella intellectus fixis oculis obſervāda eſt, maximè cū de infinito (vt hoc loco) agatur. Cuius infiniti vis abſoluta ſolùm Deo innoteſcit, menti verò humanæ tantùm per accidens, cùm ſuis alis quaſi expanſis volet in cœlū, ibiq; primæ cauſæ infinito lumine illuſtrata videat infinitum.

Diſtinctio dubiorum in hoc capite: Vtrum Mathematicæ ſcientiæ conſtare poſsint ſine infiniti conſideratione? Vtrum terminatio cuiuſq; corporis ſit ſemper ad aliud extrinſecum corpus vſq; in infinitum? Vtrum imaginatio ſit vera vel falſa, quæ fingit infinitum?

Diſtinctione adhibitâ ſingula hæc dubia facilè patebūt; vt in

- Primo conſiderari poſſunt Mathematicæ artes, vel quoad
  - Intentionem ſolam animi, & ſic quoniam ſępe docēdi cauſâ, infinitas lineas, voces, numeros, aut motus, vi mentis à rebus abſtrahunt, non rectè ſine cōſideratione infiniti conſtare dicuntur.
  - Vſum & realem applicationem, & ſic probatur, quòd ſine conſideratione infiniti rectè cohæreant
    1. A verbis textus, quæ ſunt aperta.
    2. A ſimilitudine architecti, qui in vſu artis ſolùm neceſſaria accommodat.
    3. A certitudine Mathematicarum ſcientiarum, quæ certæ & neceſſariæ dici non poſſent, ſi tractarent infinitum, quod ſemper incognitum eſſe dicitur, & excluditur à ſcientia.
    4. A neceſſitate demonſtrationum Mathematicarum, in quas infinitum non cadit.
    5. Ab inductione & exemplis ſubiectorum, circa quæ verſantur Mathematicæ ſcientiæ, quæ omnia ſunt definita, vt patet in lineis, circulis, figuris.
    6. Ab abſurdo, quia infinitas lineas, motus, figuras fingere eſt ſuperfluum, cùm finitis vtendum ſit.
- Secundo terminatio corporis ſumitur duobus modis vel
  1. Per accidens, in relatione ad aliud corpus, in cuius concava ſuperficie continetur, vt ignis in concavo lunæ, & vnus orbis cœleſtis in alio, & ſic tangere, terminari, ſeu definiri ſunt idem.
  2. Per ſe, ſine relatione ad aliud, cùm corpus ſuâ ipſius convexâ extremitate contineatur, aliudq; nō ſit vlterius corpus, vt conſtat in primo mobili, vltra quod non eſt aliud, vt quidam ponentes infinitum actu poſuerunt.

Tertio

Tertio phantasia seu imaginatio considerari potest bifariã:

- Absolutè, & sic est vaga & incerta potentia animi, tam belluis quàm hominibus naturaliter communis; & sic si fingat sibi aliquid, plerumq; fallax & falsa est, quia idem aut indiscussum recipit, aut receptum non ita decernit, vt inde vera aut falsa simpliciter ipsa dicatur.
- Comparatè, respectu luminis accepti à mente, vel diuinâ, vel humanâ; & sic aliquando dici potest vera: & probatur
  1. Ab infinita virtute Dei, qui sæpe reddit intellectũ aptum ad intelligendum infinitum, vt superiùs demonstratum est; vnde etiam alii inferiores sẽsus illustrati, vmbras quoque infiniti apprehendunt.
  2. A distinctione infiniti quod est vel actu, vel potentiâ; illud phantasia à Deo illuminata, hoc verò ope intellectus humani potest percipere, qui motus & omnes partes successiuas rectè intelligit.

Contra primum dubium capitis.

Opp. *Mathematicæ scientiæ propriè definiuntur illæ, quæ abstractas formas animo tractant; sed hæ sine consideratione infiniti constare non possunt: ergo Mathematicæ scientiæ sine consideratione infiniti constare non possunt. Maior est Arist. Lib. 2. cap. 2. & etiam primo Analyticorum. Minor probatur ex axiomatibus Mathematicorum, qualia sunt ista. Si finita ab infinito sumantur relinquitur infinitum. Iterùm, in circumferentia mundi non est principium, medium, aut finis. Aduc, infinitæ lineæ à circumferentia ductæ vniri possunt indiuisibiliter in centro. Præterea, infinita est potentia cœli, quia infinita virtus motoris primi. Quid moror? sexcenta sunt alia problemata de infinito, quæ manifestè arguunt corruere illas scientias si infiniti considerationem tollas.*

Li. 2. Phy. c. 2. & li. 1. Post. c. 10.

Resp. *Quamvis Mathematicæ scientiæ propriè abstractas formas rerum considerent, & in illis sæpissimè facta sit mentio infiniti, vt constat ex his maximis quas adfers, non tamen sequitur infinitum vllum actu à Mathematicis considerari, de quo hoc loco solùm agitur; neque hæc axiomata rectè intellecta probant omnino infinitum, vt hîc definitur, sed vt vulgò hoc nomen* infiniti *accipitur: non enim sunt infinitæ lineæ in circumferentia, neque est circumferentia ideo infinita quia careat principio, medio, & fine, neque Mathematici infinitum subiectum vllũ pro-*

Infinitum nullum actu à mathematicis cõsideratur.

ponunt sibi à quo finita dissecant aut discindunt, neque virtutem primi motoris infinitam omnino metiuntur cum cœlo. Veruntamen si obiter tales propositiones occurrant, intelliguntur potius comparatè quàm absolutè.

Opp. *Constat apud Philosophum omnem magnitudinem infinitam dici secundùm partes proportionis, constat etiam numerum multiplicatione esse infinitum, constat motum cœli æternum esse, constat denique harmoniam totius mundi omniumque in eo partium perpetuam & infinitam esse; sed magnitudo, numerus, motus, harmonia, sunt propria obiecta Geometriæ, Arithmeticæ, Astrologiæ & Musicæ: ergo Mathematicæ scientiæ per se tractant infinita; per se enim tractant sua propria subiecta: sequitur ergo sublatâ infiniti consideratione, eas concuti & labefactari; quippe fundamenta scientiarum sunt ipsa subiecta circa quæ versantur. At dices versari quidem circa ista, non vt sunt infinita, sed vt finitis limitibus terminata. Erras, nam geometria partes infinitas proportionis considerat, Arithmetices species vna est multiplicatio infinita, Diuinatio perpetua ex cœli facie & motu pars Astrologiæ dicitur, & dulcem concentum chorumq; omnium in vniverso mundo rerum & partium, Musica (omnium Mathematicorum philomela) vendicat.*

Subiecta sunt fundamenta scientiarum.

Resp. *A subiectis singularum Mathematicarum scientiarum non ineptè disputas, probasque ideo ruere illas scientias si infiniti tollatur contemplatio, quia hæc omnia sunt infinita. Sed attende, esse quidem hæc infinita ex falso posito fundamento Aristotelis de æternitate mundi. Cæterùm hoc omisso responso illud addo, nimirum à naturali philosophis hæc omnia infinitè, non à mathematico considerari. Cùm vrgeas multiplicationem esse speciem Arithmeticæ, respondeo esse, sed non infinitam. Sic de proportione in Geometria, & de cæteris obiectis dico. Postremò si minùs arrideant hæc responsa, idipsum dico quod superiùs, Mathematicas scientias considerari duobus modis, intentionaliter, & sic ideas infinitas docendi causâ possunt considerare; vel realiter in vsu rerum, & sic Mathematicæ scientiæ nec infinitatem tractant, nec opus habent infinito.*

Opp. *Omnis ars est infinita (vt docet Philosophus 6. Ethic.) ergo infinità tractat; & proinde Mathematicæ artes infinita considerant: nã quomodo esse possunt infinitæ, si nullâ infinitatis contemplatione egeant?*

Cur ars dicatur infinita.

Resp. *Hæc propositio apud Philosophum aliam interpretationẽ & sensum quàm tu insinuas habet. Omnis ars quidẽ infinita est, nõ quòd infinita quoad naturam tractet, sed quòd res singulas, & earum actiones, quæ sunt infinitiores quoad nos, comprehendat.*

Opp. *Ambitus & scopus cuiusq; artis metiendus est semper ad amplitudinem subiecti, in quo est; subiectũ in quo insunt Mathematicæ scientiæ est infinitum;*

infinitum: ergo mathematicæ scientiæ sunt infinitæ; vnde proportione servatâ, sine infiniti consideratione constare non possunt. Maior probatur ex 10. Ethicorum, vbi Philosophus idcirco fœlicitatem contemplativam æternam & divinam probat; quia est in æterno & divino subiecto, nempe intellectu, qui est divinior pars animi quàm appetitus, in quo virtutes morales sedent. Sed (dices) hæc non vrgent & concludunt intellectum infinitum esse. Urgent, quia est à parte post *(vt aiunt) æternus, & proinde eodem modo habetur infinitus. Quicquid enim nunquam est interiturum, id ipsum est duratione infinitum.* Lib. 10. Eth. c. 7. & 8. Infinitum duratione.

Resp. *Opus est vt* à parte post *probes hoc argumentũ; nam* à parte ante *(vt aiunt) probari non potest. Quid si intellectus sit æternus? quid si sit* à parte post *(vt ais) infinitus? rectè tamen hinc non concludis, artes mathematicas aut infinitas esse, aut infiniti consideratione omnino indigere. Nam multa de novo ab intellectu acquiruntur, & in eo insunt, quæ parem nec dignitatem, nec durationem cum intellectu habent. Sed esto intellectus infinitus, sint Mathematicæ quoque artes infinitæ, ille duratione, hæ contemplatione; non tamen sequitur res omnes, quæ aut in illo insunt, aut ab his tractantur infinitas esse. Multa enim distincta, certa, & finita in mente sunt, & ab arte discutiuntur.*

Argumenta contra alterum dubium capitis, Vtrum terminatio cuiusque corporis sit ad aliud extrinsecum corpus in infinitum?

Opp. *Omne locatũ est in loco (vt docet Philosophus,) sed omne corpus est locatũ: ergo omne corpus est in loco. Hoc syllogismo cõcesso, sequetur necessariò omnẽ terminationem corporis esse ad locum, & si ad locum, tum etiã sequetur ad aliud corpus extrinsecum, cuius concava superficies loci nomen subit. Dato ergo, nullũ corpus esse sine loco, & omne corpus terminari ad locum, rectè concluditur, omne corpus terminari ad aliud corpus in infinitum.*

Resp. *Vno absurdo dato & concesso sequentur mille; non ergo damus nec concedimus omne locatum sic esse in loco, vt in concava superficie alterius corporis ambientis. Nam quamvis locatum & locus sint relativa, distinguimus tamen, sic esse si formaliter (vt aiunt) sumantur, non materialiter pro rebus subiectis. Potest enim terminari & definiri corpus suâ ipsius superficie, & esse in loco secundùm partes suas, vt cœlum supremum illud quod* primum mobile *appellatur.* Li. 1. Phy. c. 2. corpus omne quî in loco. Locus & locatum quî relativa. Cœlum quî in loco.

Opp. *Miserè torquetur Aristoteles in hac ficta distinctione suâ, quippe nesciens penitus quomodo primum cœlum sit in loco, ineptissimè ait partem parti locum esse; quasi in globoso corpore perpetuò mobili, pars parti locus haberi possit. Verte pilam in manu, & considera angustias in quas cogitur disputator mundi. Age ergo, si mera hæc sit fabula Philosophi: cur*

non concedit quod est concedendum, aut omne corpus terminari ad aliud corpus in infinitum, aut esse vacuum extra cœlum in quo moveatur.

Resp. *In equuleum coniecisti disputatorem mundi, & illum verbis plurimùm vulnerasti; petis quomodo cœlum primum mobile sit in loco? respondeo iterũ, per partes. At ais cœlũ partes non habere, & si haberet non vides quomodo pars parti habeatur locus. Dico cœlum habere ortum, occasum, meridiem & septentrionem, vt illius multiplex motus indicat: habet ergo partes, quæ partes subeunt rationẽ loci, tũ respectu figuræ, quæ est globosa, tũ respectu contiguitatis & cohærentiæ, quâ inter se vniuntur aptæq; redduntur ad movendum per partes suas, sine loco externo qui ad principium movendi non requiritur. Cùm ergo dicitur omne corpus moveri in loco, aut terminari ad locum, intelligitur omne corpus præterquam primum illud, quod est principium movendi omnia?*

Cœlum quî in loco secundùm partes.

Opp. contra vltimum dubium, quod est Vtrum imaginatio quæ fingit infinitum possit esse vera?

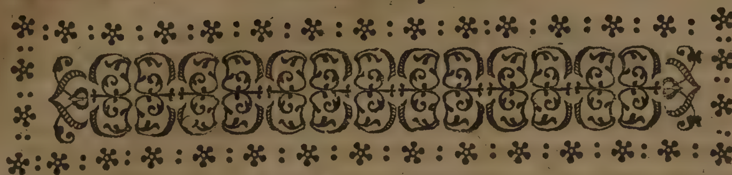
Opp. *Intellectus (vt antè demonstratum est) sic illustrari potest, vt actu infinitum percipiat: ergo etiam potest phantasia. Argumentum patet, quia si sit infinitum lumen in intellectu, eiusdem radijs cæteri interni sensus collustrantur, vt idem videant quod ipse intellectus cernit.*

Resp. *Rarissimè contingit sic illustrari intellectum dum est in corpore, vt infinitum videat; sic tamen posse aliquando elevari non negamus. Veruntamen si sic in contemplationem, & extra se in cœlum rapiatur, non sequitur phantasiam cæterosq; sensus eodem modo illustrari. Ratio est, quia inferiores sensus sunt naturâ suâ materiales & corruptibiles, altiùsq; in tenebris rumosi corporis sepulti & immersi, neq; est inter Deum et phantasiam vlla prorsus similitudo essentiæ, vt inter Deum & mentem humanam, quæ imago Dei dicitur. Si ergo fingat cogitatio infinitum, non est vera; veritas enim opinionis & phantasiæ à veritate rei obiectæ solùm dependet; quare si res non ita sit vt fingit, habeatur falsa. Sed concludam, peroptans semper vt sit vera, vt que nihil cogitet, nihil somniet, nihil meditetur nisi infinitum Deum, ad quem non solùm intellectus, sed etiam omnes sensus tenderent.*

Mens humana imago Dei.

Finis libri tertij Physicorum.

CAP. I.

Utrum { *Sit locus omnino?* / *Sit translatio corporum à loco ad locum?* / *Sit in loco vis vlla conservandi & alterandi locatum?* }

N superiore libro de insitis rei naturalis affectionibus, motu, & infinitate; nunc de fortuitis & externis; loco nimirũ, vacuo, & tempore agit Philosophus. De loco capita quinque, quatuor de vacuo, quinq; itidem de tẽpore traduntur. Textus huius capitis non est obscurus. Primùm causam reddit cur naturali philosopho sit de loco disserendum, tum ostendit locum rem cognitu difficiliorẽ esse, postremò quæstionem *An sit locus?* in vtrãq; partem disputat. Quòd sit naturali philosopho de loco disserendum duabus rationibus probat, tum quia omnia naturalia corpora (excepto primo mobili) sint in proprijs locis, tum quia corporum motus naturalis esse non possit sine loco. Quòd loci tractatio sit difficilior duæ item assignantur causæ, quarum prior est, quia ex abditis proprietatibus, & adiunctis loci traditis certa elici non potest definitio loci, posterior quia veteres nullam huic disputationi lucẽ attulerunt, cùm eorum fere neminẽ reperias, qui occultas loci vires & proprietates attigerit.

Libri huius distributio.

Cur physico sit de loco agendum.

Loci tractatio cur difficilis.

Quæstio *An sit locus?* multis argumentis in vtramq; partem discutitur, ac primùm affirmativè, idq; à translatione & comutatione corporum; quia illa (vt videre licet) à loco in locum transferuntur, & ad se invicem in loco sępissimè commutantur. A multiplici motu corporum, recto, circulari, & mixto scilicet, qui manifestò convincit, esse locum in quo cientur & conservantur corpora. Ab assertione vacui; quod veteres nunquam definijssent locum esse, si vtiq; locus nõ fuisset. Ab authoritate Hesiodi, qui in Theogniâ Chaos omnium primum & necessarium locum receptaculum esse constituit;

An sit locus, vtrinq; à Philosopho disputatur.

Extitit ante Chaos, post hoc vastissima tellus.

Rationes negantes locum esse.

Pars negativa huius quæstionis, (nempe quòd non sit locus) pluribus vrgetur rationibus, quarũ prima est à maiore hoc modo. Si quippiam sit locus, maximè corpus esse videtur, (quandoquidem easdem cum corpore dimensiones habeat) at corpus esse non potest, ne duo corpora (locus scilicet & corpus in eo receptum) sint simul, quod fieri nequit: ergo locus non est. Altera ratio refutatio est prioris argumenti, à translatione corporum; si idcirco sit locus quia corpora transferantur, (siquidem vbi nunc aqua est olim aër fuerat) sequetur eâdem ratione lineas, superficies, & puncta nunc aquæ eminere, vbi olim lineæ, superficies, & puncta aeris fuerunt; sed lineæ, superficiei, & puncti nullus est omnino locus: igitur aut non est omnino locus, aut saltem non est à rebus ipsis locatis penitus diversus. Tertia ratio est à distinctione; si sit locus, aut est res corporea, aut corporis expers; non corporea, quia nec elementum, nec mixtum, cùm ante probetur non esse corpus; non corporis expers, quia est res sensibilis, & corpori contento æqualis: relinquitur ergo non esse. Quarta ratio refellit argumentum antea ductum à multiplici motu & quiete corporum in loco; fieri enim (vt ait Philosophus) non potest, vt locus sit causa conservandi locatum; quippe conservare est efficientis causæ & qualitatis, non loci, qui potiùs finis videtur esse quàm efficiens, cùm in eo tanquam in fine res locatæ quiescant: at nec finis esse potest, cùm non sit ipsum bonum rerum, cumq; promiscuè omne locatum & indifferenter recipiat; & denique cùm corpus non sit propter locum, sed locus propter corpus. Quinta ratio à Zenone petitur, qui omnia quæ sunt in loco esse putavit, sed proinde locus ipse haberet locum, idque in infinitum. Postrema ratio sic se habet; si locus sit omnino, aut augetur cum corpore quod augescit, aut idẽ permanet; sed non augetur cùm sit immobilis, nec permanet idem, ne moles aucta (quę est corpus) sit sine loco, quod fieri non potest: concluditur ergo locũ nihil esse.

Rationes Authoris locum astruentes. Quæst. 1.

Brevi analysi hac textus iam traditâ, dubia quædam leviora attingam, quorum primum est, *An sit omnino locus?* Si me ad hoc dubium movendum non traheret Philosophus, de re tam aperta & manifesta non prorsus disputarem; verùm quoniam (vt videtur) fuerunt quidam inertes philosophi, qui in loco existentes, de eodem An omninò esset dubitarent, illorum amentiam paucis cum Aristotele nunc refutabo. Quid indoctè & ignave agis? cur locum, in quo es, tam pertinaciter negas? Popularis opinio, ratio, experientia,

tia,

tia, ſenſus te apertè convincunt. Popularis opinio; vulgus enim exiſtimat, quicquid eſt in loco eſſe, & nullibi eſſe quod non eſt. Ratio idipſum probat, tum à motu qui in loco fit, tum à corpore quod requirit locum in quo contineatur. Experientia; quæ terram hominibus, aquam piſcibus, aërem volatilibus, omnibus cœlum locum communem dedit. Senſus; quia aquam terræ, aërem aquæ, ignem aëris, concavum lunæ locum ignis proprium & germanum eſſe evidenter videt. Adde huc rationes textus, quòd ſit tranſlatio corporum à loco ad locum; quippe vbi nunc aqua eſt aer fuit, & vbi nunc aer eſt ibi aqua eſſe poteſt, vt in *vaſe* iam *aquam* continente liquidò & manifeſtè conſtat. Præterea, illud ad quod tendunt vi & virtute naturæ corpora eſt aliquid in rerum natura; ſed locus eſt huiuſmodi: (cùm ad eundem ſurſum & deorſum levia graviaque ferantur) eſt ergo locus aliquid. Deinceps, cùm ſex differentiæ loci ſint in vniverſo, cùm ſint inſitæ & innatæ facultates & proprietates loci, vt *attrahere* & *conſervare locatum*, cùm ſit inter locatum & locum neceſſaria ſocietas & relatio; cæcus eſt, & omnino nomine philoſophi indignus, qui locum eſſe non concludat. Porrò, de hacre dubium eſſe non poteſt, ſi veterum philoſophorum teſtimonio & voci credamus, qui ponentes mundum creari aut generari, ante creationem & originem chaos ſeu locum vacuum eſſe voluerunt. Ratio eſt, quia exiſtimârunt fieri non poſſe, vt corpora reſque naturales ſine loco crearentur. Poſtremò, non eſt cõtemnenda authoritas Heſiodi, qui ante originem mundi factum fuiſſe locum ſeu vacuum putabat, vt eſſet receptaculum eorum quę vi naturæ fierent. Sed de ſole meridiano An ſereno cœlo luceat? vlteriùs non diſputabo.

Diluvia, & procellæ, & terræ motus cauſæ ſunt ſæpe trãſferendi corpora.

Accedam ad alteram quæſtionem, *An ſit tranſlatio corporum à loco in locum?* Duplex eſt interpretatio huius quæſtionis, hiſtorica, & philoſophica; illam omittere, hanc perſequi decrevi. Vana eſt multorum & minùs opportuna hoc loco contentio, Quomodo poſt diluvium mundi in aëra aſſurgebant montes? Quomodo aqua in littora & canales terræ ſubſidebat? quomodo halitus & vapores commutabant loca? Satis eſt docere aërem nunc eſſe vbi tunc aqua fuit. Fluebat vnda ſuper terram, catarractis cœli clauſis evanuit aqua, aquæ in venas & meatus terræ coactæ ſucceſſit aër: aër ergo iam eſt vbi aqua fuit, & proinde hoc verum eſt quod Ariſtoteles hîc docet, corpus à loco in locum ſæpiſſimè commigrare. Hoc etiam probat rerum naturalium viciſſitudo; maximè elementorum

Quæſt. 2.

Duplex interpretatio quæſtionis.

torũ,quæ singulis ferè mométis secũdũ partes à loco in locũ cõmutãtur. Nunc aër rapitur in meatus terræ,nunc ex fistulis terrę prorũpit aqua, levia sursum,gravia deorsum quotidie movẽtur,nõ est quies in motu rerũ; sentiunt enim aculeos naturæ, statuq; & loco nõ perfruũtur. At (dices) me noctuas adferre Athenas;nã omnibus notũ hoc est,à loco in locum infinities corpora moveri,quippe omnia mobilia in loco sunt, & moveri non possunt nisi mutent loca:non est ergo hæc quæstio, cùm in ea sit nulla partium contradictio. Rectè mones; nam reuerà *An corpora à loco in locum migrent & transferantur* non est anceps disputatio, sed hoc dubium est, *An translatum corpus in locum alterius eundem numero & naturâ locum occupet, quem id corpus, in cuius locum venit, priùs occupabat?* Arist.asserit occupare: vt si ex vase effundas oleum aut aquam, succedit aër aut aliud corpus; idem (inquit) numero locus est huius corporis, ac fuit aquę; est enim idem vas numero, eademque concava superficies: idem ergo locus vtriusque. Nam quamvis verũ sit non posse duo corpora in eodem loco simul cohabitare, verum tamen non est non posse duo aut plura corpora successiuè in eodem loco existere. Transferuntur ergo corpora à loco in locum, vt idem numero locus maneat, idemque naturâ. Hoc autem evenit in corporibus mutationi obnoxijs, non autem in æthereis & divinis, in quibus nulla potest esse loci commutatio, vicissitudo nulla. Simplex enim est motus cœlestium globorum non mixtus, orbicularis non rectus, par non impar, constans non mutabilis, vnus non varius, æternus, non caducus. Pergam. Si corpus corpori succedat in loco, aut idem locus est aut diversus; non est autem diversus: ergo est idem. Quòd non sit diversus hinc constat, tum quia corpus continens in quo succedit translatum non mutetur, tum quia nihil contrarium accidit quo corrumpatur; est enim nihil contrarium quantitati, vt Aristoteles in prædicamento quantitatis docet.

Quæstionis status.

Sola corruptibilia à loco ad locum movẽtur.

Mutato locato immutatur locus.

Postremo & vltimo loco proposita quæstio est, *An in loco sit vis vlla generandi, attrahendi, & conservandi locatum?* A Porphyrio locus principium generationis & conservationis appellatur, generationis, quia nihil propriè extra naturalem locum generatur; conservationis, quia omnia naturali appetitu ad suum natiuum quasi solum sedemque feruntur. Idem hoc loco insinuatur à Philosopho, cæterùm an hæc vis multiplex insit in loco per se, quæstio est. Distinguo igitur locum capi duobus modis, vel materialiter (vt aiunt,) pro corpore locante, vel formaliter pro sola extremitate seu cõcava superficie, vel relatione eiusdẽ corporis, in quo aliud corpus

Loci vis triplex.

Cap. de Gen.

Locus capitur duobus modis.

continetur. Priori modo locus acceptus triplicem hanc vim & virtutem vendicat, *generandi, attrahendi, conservandi*, non tamen simpliciter & vi suâ, sed ratione naturalium qualitatum eidem corpori locanti insitarum, quæ maximè rebus in se generandis & conservandis accommodatur. Sic salamandra ignem, chamæleon aërem, halec aquam, talpa terram, principia, loca, alimenta, & veluti asyla habent; principia, quia eorum vi generantur; loca, quia solùm in illis degunt; alimenta, quia illorum substantiâ nutriuntur; asyla à quibus remota (vt docet experentia) pereunt. Non solùm de istis miraculis naturæ, & animalculis quæ tantùm in suis elementis viuunt, sed de alijs etiam mixtis corporibus, tam animatis quàm inanimatis ago, quæ propriorum locorum viribus & benignis qualitatibus in generatione & conservatione gaudent. Sic embryo in vtero matris, semen plantæ in terræ cespite, avicula nuda in nido sub alâ parentis, sanguis in venis, in arterijs spiritus, in ossibus medulla. Quid multis? in proprijs locis tanquam in hospitijs benevolè excipiuntur omnia, quibus sublatis simpliciter res physicæ bene esse non possunt. Nam etsi à suis internis principijs esse internum vendicent, bene esse tamen plerumque locis nativis acceptum ferunt. Hinc non inconsultò quidam medici solent agere, qui tabescentes ferulæ suoque imperio subiectos vrgent ad natiuum solum (licèt insalubrius) festinare. Ratio est, quia locus in quo nascimur vt ab origine suscepit, ita consuetudine (quæ est altera natura) suam prolē diligit. Et certè hoc modo plures ab hecticâ febri imminente aut inceptâ iam liberatos vidi, quàm alio quocunque AEsculapij alicuius pharmaco. Sed dices, quid hoc ad locum, qui est nihil aliud quàm concava superficies corporis continentis, omnibus & singulis corporis locati partibus equaliter accommodata? Dimensio in hoc est, non attractio, non conservatio. Verum hoc est quod dicis, si solùm locum formalem intelligas, at nunc de loco materialiter accepto disseritur, in quo sunt qualitates conservatrices eorum quæ gignuntur in eo, at corpus hoc est, non locus. Sic est si essentiam locantis non dependentiâ locati consideres; at tales qualitates non sunt omnino in superficie. Sunt vt in subiecto *quo*, non vt in subiecto *quod* vt aiunt. Quemadmodum ergo per tubos aqua, per venas sanguis fluit, & tamen aliunde aqua & sanguis ortum originemque trahunt: ita per loca tanquam per media & instrumenta occultæ qualitates ad nos derivantur; quę forsan à cœlo aut alio corpore natæ, vim generandi, attrahendi, conservandi habent; locus tamen semper causa conservandi dicitur. Nam vt pulli generandi causam ovi testam

Ratio cur tabescētibus sit salutare solū nativū repetere.

Febris hectica loci mutatione sæpe curata.

Loci definitio

Quomodo qualitates cōservatrices & aliæ insint loco.

tam

ſtam, & conſervandæ avis cauſam ipſum nidum dicimus, propria tamen cauſa eſt (ſi examines) influens calor matris: ita locus quidem principium generandi & conſervandi appellatur, quantumvis aliunde illæ qualitates manent, quarum vi hoc opus fit perficiturque. Sed dubia hæc leviora ſunt, ad graviora feſtinamus.

Diſtinctio quæſtionum primi capitis.

Tria dubia huius capitis ſunt,

- 1 *Vtrū ſit locus aliquid omnino?* In vtramque partē de hoc dubio diſputat Philoſophus, & in primis probat locum eſſe,
  - 1 A motu corporis, qui eſſe non poteſt ſine loco; omne enim corpus præter primum mobile (quod eſt ipſum principium movendi) loco comprehenditur & movetur, quippe in vacuo (vt poſtea demonſtratur) fieri non poteſt motus.
  - 2 A ſitu corporis, qui loci ad locatum reſpectus eſt neceſſarius, ſecundùm differentias loci.
  - 3 A diviſione corporum in ſimplicia & mixta, quę (vt ratio, experientia, & ſenſus probant) ſua loca manifeſtè habent.
  - 3 A tranſmutatione corporum à loco in locum, quæ eſſe non poteſt ſi non eſſet locus.
  - 4 A dimenſione externâ corporum, quæ ex ęquali proportione internæ menſuræ convenit. Vt enim eſt trina dimenſio interna quæ corpus: ita eſt trina dimenſio externa quæ locus dicitur.
  - 5 Ab opinione veterum, tum philoſophorum tum poëtarum, quorum illi vacuum, hi vaſtiſſimum Chaos & receptaculum locum eſſe definierunt.
- 2 *Vtrū ſit tranſlatio corporum in eundem locū numero?* Huius dubij eſt duplex expoſitio
  - Hiſtorica, in qua adferri poſſunt infinita fere exempla, quibus probetur illic iam terram eſſe, vbi aqua fuit; & ex adverſo.
  - Philoſophica, in qua probatur, quòd in eundē numero & naturâ locū transferri poſſit corpus; probatur inquam
    - 1 Ab exemplo vaſis aquâ vel oleo pleni, in quod idem numero & naturâ exiſtens aliud recipitur corpus.
    - 2 A neceſſario, quia non eſt aliquid contrarium loco in tranſlatione corporum, quo corrumpatur.
    - 3 A ratione ſubiecti, quod eſt corpus continens, cuius ſubſtantia manet, tametſi aliud corpus in ſe recipiat; quo conceſſo, manebit etiam illius concava ſuperficies, quæ eſt locus.

Vtrum

Vtrum locus sit principium conservandi? huius dubitationis explanatio à distinctione dependet, videlicet quòd locus consideretur

1. Formaliter, pro concavâ superficie corporis continentis, immobili primùm & per se, vt postea definitur; & sic non est principium generandi, attrahendi, aut conservandi.

2. Materialiter, pro corpore continente, qualitatibus suis insitis, & non fluxis ornato; & sic principium generandi & conservandi dicitur; vnde illud Porphyrij, *vt pater, sic patria vtrumcuique tribuit*; hinc quoq; & illud, *omnia appetunt sua loca, & in illis quiescunt.*

Argumenta in primum dubium textus, Vtrum sit locus?

Opp. *Ne anceps sis animi (studiose lector) an sit locus, argumentis in contrariam partem adductis à Philosopho in textu hîc ordine respondebo, quod Arist. sparsim, confusè, & obscurè in diversis partibus huius libri facit. Primum argumentum hoc est. Si locus sit omnino, maximè erit corpus, quia easdem dimensiones cum corpore habet, at corpus non est (tum enim esset duo corpora simul, nempe locus & corpus in eo receptum, quod fieri non potest) ergo non est locus.*

Resp. *Negarem maiorem huius syllogismi, & distinguerem duplicem esse trinam dimensionem, vel internam, quæ est ipsum corpus in quantitate, vel externam, quæ est locus. Locus enim est superficies concava corporis continentis, singulis partibus & dimensionibus corporis contenti extrinsecùs applicata.*

Trina dimensio duplex.

Opp. *Si esset locus, quia est translatio corporum (vt superiùs demonstratum fuit) sequetur locum esse punctorum, linearum, superficierum, quæ etiam transferuntur; sed linearum, punctorum, & extremitatum locus non est: ergo ob eam rationem translationis non probatur esse locus.*

Resp. *Maior etiam huius syllogismi est infirma, & eiusdem consecutio penitus neganda; nam directè translatio corporum arguit locum esse, quia motum localem arguit; vt vbi nunc est aqua priùs terra fuit: sed translatio punctorum, linearum, & superficierum talem omnino motum non probant. Aliquid ergo est in loco bifariam, aut per se & propriè, vt corpus, aut per accidens & impropriè, vt linea, punctũ, superficies, quæ ideo sunt in loco, quia sunt in corpore.*

Accidentia in loco impropriè.

Opp. *Si locus esset, vel esset elementum, vel mixtum ex elementis, vel incorporeum aliquid & intelligibile; non elementum, quia non est ignis, aer, aqua, vel terra, non mixtum, quia non est corpus, non aliquid*

solùm

solum intelligibile, quia ex consensu omnium philosophorum subijcietur sensus: ergo videtur non esse omnino.

Resp. *Fallax & falsum est hoc argumentum à bene divisis ad malè coniuncta; & etiam negandum, quia est insidiosum per accidens, & per mutationẽ suppositionis: quippe in maiore à non concessis quasi à concessis disputat Philosophus hoc modo: si esset locus esset elementum, quasi quis vnquam doceret locum esse substantiam; Sed sic sæpe cum alijs ludit Arist. istis ergo omissis ad alia propero.*

Porphyrius in genere.

Opp. *Si locus esset, secundùm veteres philosophos vim haberet generandi, attrahendi, conservandi locatum; sed hanc vim non habet: ergo non est. Maior videtur probari ex veterum testimonijs: Minor constat, quia si locus haberet hanc vim, esset causa efficiens, quia gigneret, & finalis, quia attrahit & conservat: nemo verò philosophorum loco nomen causæ attribuit: hanc vim ergo non habet, & ex consequenti ob hanc rationem non est locus.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento antea ex distinctione loci formaliter & materialiter accepti, illûc te (lector studiose) refero, responsum hoc reperies in fine expositionis. Præterea si aliter respondere velis, maiorem (quæ est fundamentũ argumenti) nega; nam idcirco non est locus quia hanc vim habet, sed quia locatum demetitur.*

Opp. *Quicquid est (vt ait Zeno) in loco est: ergo si locus sit, locus in loco erit.*

Resp. *Nugas agis, sed respondeo per* quicquid est *hoc loco intelligi corpus, non accidens aut mensuram corporis.*

Opp. *Si locus sit, aut augetur cum corpore accrescente, aut non augetur; si augeatur non est immobilis (vt hîc docet Philosophus,) si vero non augeatur, erit moles aucta sine loco, quo nihil est absurdius: ergo videtur non esse locus aliquid omnino.*

Locus quomodo immobilis & mobilis.

Resp. *Augmentatio non arguit mobilitatem & inconstantiam loci, quippe immobilis locus dicitur, quia ex se & vi suâ non est mobilis, sed per accidens, ratione corporis locantis in quo est, vel ratione corporis locati cui applicatur; cùm locus non solùm pro superficie sed pro respectu corporis contenti & continentis sumatur.*

Argumenta in secundam quæstionem. Vtrum sit translatio corporum à loco in locum eundem numero?

Opp. *Localis motus est à loco in locum; sed sunt quædam corpora quæ perpetuò eundem locum tenent: ergo non est translatio corporum à loco in locum. Minor probatur exemplis omnium cœlestium corporum, quæ locum mutare non possunt, & exemplo terræ quæ immobilis est.*

Corpora mutant loca sua dupliciter.

Resp. *Corpora transferri dicuntur à loco in locum duobus modis, vel secundùm*

dùm totū vt homo, *vel secundū partes, vt* elemēta *&* cœlestes *globi, qui in partibus loca quotidiè mutant. Vel respondendum est, in hâc quæstione, non requiri vt omnia à loco in locum migrent; satis enim est ad probandum locum esse, si aliqua sic transferantur.*

Opp. *Aqua est densius corpus aëre; sed densius corpus non cedit rariori: ergo ea translatio aquæ in aërē (de qua in textu Arist. mentionē facit) non videtur vera; & proinde non arguit locum esse, adeoq; non est probabile, nunc aërem esse vbi aqua fuit.*

Resp. *Licèt aqua non cedat aëri, aquâ tamen vel extenuatione mutatâ in aërem, aut in fistulas terræ absorptâ, aër nunc esse potest vbi aqua fuit.*

Opp. *Unius corporis vnus numero est respectus: ergo plurium corporum vnus numero non est locus. Ratio tenet, quia locus & locatum sunt relata, si ergo sit vnum locatum est vnus locus, & si sint plura locata erūt plura loca.*

Resp. *Locus consideratur vel inhæsivè, & sic est vnus numero multorum corporum sibi invicem succedentium; vel respectiuè, & sic (vt ais) non est: mutatur enim respectus, cùm corpus corpori in eodem loco succedat. Exempli causâ, vna est superficies concava vasis* argētei, *aut* ænei *in quo continetur* aqua, vinum, *aut* oleum; *at liquore effuso* aër *succedit, & implet eundem locum numero, si vasis superficiem spectes, at si diversum respectum vicissitudinis & commutationis consideres, concedendum est aliquo modo commutari.* Loci consideratio duplex.

Opp. *Locus inhæret corpori locato: ergo inhæsiuè consideratus, alio in se translato corpore commutatur; & proinde idem numero locus non manet. Antecedens probatur, quia accidens inhæret eidem subiecto quod denominat; sed locus locatum denominat: ergo locus locato inhæret.*

Resp. *Replicatio hæc ideo infirma est, quia à falso fundamento sumitur. Ratio est, quia omnia quæ denominant aliquid eidē non inhærent. Sunt enim multa quæ relatiuè denomināt aliquid, & tamen idipsum quod denominatur verum sui subiectum non habent.* Denominatiua semper nō inhærent denominatis.

Opp. *Moto corpore locante non mutatur locus immoti corporis locati: ergo moto corpore locati mutatur locus. Antecedens probatur, quia locus turris fixæ vnus numero manet, tametsi aer ambiens millies quavis horâ mutetur. Argumentum tenet à contrarys.*

Resp. *Certum est locum fixi corporis non mutari, tametsi corporis locātis superficies, proximè idem corpus iam fixum ambiens, quovis momēto millies mutetur; quia idem respectus, eadēq; distantia & æqualitas sēper manet, vt postea apparebit planiùs. Sed hoc argumentum non cohæret; quia locantis & locati non est contrarietas, sed potiùs certa societas & relatio.*

Argumenta

Argumenta in tertiam quæſtionem. Vtrum ſit in loco vis vlla generandi, atrahendi, conſervandi locatum?

Opp. *Negat Ariſtoteles in textu eſſe vllam vim generandi, aut conſervandi locatum in loco: ergo inanis eſt iſta tua defenſio. Ratio negationis in textu videtur eſſe firma, quia locus nec eſt efficiens cauſa, nec finis; & proinde nec ortum, nec conſervationis bonum rebus concedit.*

Reſp. *Vide reſponſum ad hoc argumentum in expoſitione textus, vbi edocui, locum ſæpe pro corpore locante ſimpliciter ſumi, & ſic poteſt eſſe principium aliquo modo generandi, attrahendi, conſervandi, quia in eo ſint qualitates veluti nutrices eorum quæ in illo generantur.*

Opp. *Locus non eſt omnino corpus, nec eſſe poteſt: ergo ſumi non debet pro corpore. Antecedens probatur, quia locus eſt ſolùm pars corporis, nempe ſuperficies, quo conceſſo abſurda videtur iſta expoſitio, locum eſſe principium conſervandi.*

Locus quomodo corpus.

Reſp. *Etſi locus ſit ſolùm pars corporis in abſoluta & ſimplici eſſentiâ ſuâ, in reſpectiua tamen naturâ ſumi poteſt pro corpore; non quòd ita ſit, ſed quòd ſimiles & cognatas partes proportionis in relatione ſua ad corpus habeat. Vt enim corpus eſt longum, latum, & profundum: ita eſt locus; corpus intrinſecùs, locus verò extrinſecùs. Prætereà, cum qualitates corporis cōtinentis transfluere non poſſint in corpus locatum, niſi per ſuperficiem concavam eiuſdem, rectè locus (qui eſt quaſi vehiculum, & ſubiectum* quo *vt aiunt, earum qualitatum) conſervare corpus locatum dicitur; proximè enim locus attingit, proximè infert qualitates, proximè amplectitur fovetq; locatum.*

Opp. *Extra locum naturalia corpora generantur, attrahuntur, & conſervantur: ergo hæc poſitio Philoſophi non eſt ſimpliciter vera, quòd ſolùm in loco naturali & proprio ſit vis generandi & conſervandi. Antecedens conſtat in frigidis meteoris, quæ in media regione aeris generantur & conſervantur. At certum eſt illic generari vi quadam contra naturæ ordinem, cùm ſint gravia corpora & ponderoſa, quæ potiùs centrum quàm altum locum quietis quærunt; nubes intelligo, lapides, aliaque iſtiuſmodi, quæ perpetuò in alta & ſublimi illâ regione generentur, & (quod magis vrget) cōſerventur.*

An media aëris regio ſit proprius locus Meteororum frigidorum?

Reſp. *Lis ingenioſa eſt inter philoſophos,* An media aëris regio ſit proprius locus iſtorum quæ nominas, cùm naturâ ſuâ ſint leviora corpora? *Eſt enim in vaporibus vnde generantur nubes calor innatus qui ſurſum vaporem elevat, eſt in halitu (vnde fulmen generatur) ſubtilior etiam calor innatus, etiam cum ſiccitate, quo in altum rapitur. Hic per*

antiperiſtaſim

antiperistasin vapor facilè in densiorem nubem, halitus in flammam si sit subtilis, in lapidem si sit viscosus vertitur. Si ergo hanc vim nubem generandi & conservandi, vt naturalem virtutem & proprietatem aëris mediæ regioni concedas, non est quòd verearis absurdum. Sed (si placet) respondeo, fieri hoc quidem ad conservationem vniversalis naturæ, & evitationem vacui, vt sursum gravia, levia deorsum aliquando generentur & conserventur, non tamen hoc legem vniversalem naturæ destruit.

CAP. 2.

Vtrum { *Locus communis à proprio re distinguatur?* *Locus potiùs respectus corporis locati, quàm superficies corporis locantis definiatur esse?* }

T leviora metalla minòris æstimantur, pluris autem quæ pondere lancem premunt: ita refutationis vmbræ apud Philosophum leviter quidem rationis trutinâ librandæ sunt, vt illis (tanquam scoriâ aut paleâ) sublatis, aurum pretiosum ingeniosissimi Philosophi ponderemus. Multa hîc quidem de loco (vt ante de infinito) tradita sunt in refutationem aliorum argumenta, multa in ignotos fulmina mittuntur, qui an vulnerati fuerint incertum est, cùm illorum in hoc sæculo & ætate non extent opera. Sed rem agam. In secundo hoc capite levior movetur quæstio, *Vtrum* scilicet *locus sit materia aut forma?* In expositione eiusdem distinguit locum in Communem & Proprium; Communis est, (inquit) qui suo ambitu & complexu alia aliaque corpora remotè comprehendit, quorum nulli proprius dici potest, vt *cœlum*, *forum*, *templum*; Proprius, qui nihil aliud continet quàm corpus cuius est locus: vel est in quo quippiam inest primò & immediatè. Hinc probat Philosophus, locum esse formam, quia vt forma est terminus rei: ita est locus terminus corporis locati, qui non aliter ac forma per motum acquiritur. Quòd sit materia etiam sic probat, primùm quia locus est receptaculum vt materia, tum quia secundùm Platonem (vt hîc ait) materia & locus sunt ens vnum idemq; numero. Pergit ad contrariam partem Philoso-

Loci distinctio in communem & proprium.

Pla. in Timæo.

Locus nec est forma nec materia.

Philosophus, & demonstrat locum sex rationibus non esse materiam aut formam. Prima hæc est, proprietates loci non coveniunt formæ: ergo locus non est forma. Secunda, locus non est pars locati; sed materia & forma sunt partes: ergo locus non est materia aut forma. Tertia, locus est separabilis à locato; sed forma à materia non separatur: ergo. Quarta, omne corpus vi suâ movetur ad locum, non autem ad materiam & formam, (quoniam hæc duo principia in se habet) ergo locus non est materia aut forma. Quinta, si locus esset materia aut forma, sequeretur eundem necessariò moveri cum locato; sed hoc est falsum, cùm locus sit immobilis: igitur locus non est materia aut forma. Sexta, si locus esset forma, tum aquâ ex aëre factâ locus esset corruptibilis; at hoc est falsum, quia dicimus illîc aquam nunc esse, vbi ante aër fuit. Vides (studiose lector) quas muscas Aristoteles hîc capiat, dum alios (vt leo) tam ægrè persequatur; non audeo accusare virum tanti ingenij aut sapientiæ, velim tamen legas Simplicium, Commentatorem, & D. Thomam in hoc caput, & intelliges arcum Aristotelei ingenij plurimùm intendi, neminemque philosophorum contra quos differit, telis ipsius confixum esse aut confossum. Nam vbi ait Platonem docuisse, materiam & locum ens vnum esse; in dogmatibus quæ ab illo discipulis sunt tradita planè contrarium constat.

1 2 3 4 5

Aristot. in cõfutandis philosophis levis & frigidus.

Verùm ne vllus tractatus aut discursus sterilis & infœcundus esse videatur, vnam vel alteram quæstiunculam è textu eliciam. Prima erit, *An locus communis reipsa à proprio distinguatur?* Altera, *An locus potiùs respectus corporis locati, quàm superficies corporis locantis* definiatur? Communis locus est (vt superiùs definivit Philosophus) *qui rem non primò & immediatè complectitur, vt cœlum* respectu Socratis, quem aliorum corporum interiectu ambit. Proprius autem locus ex adversò dicitur, *qui primò & immediatè rem continet*, qualis est *superficies aëris concava*, Socratem proximè ambientis. Bevero interpreti magni nominis placet hæc opinio, quòd locus communis à proprio reipsa non differat. Membra, inquit, huius divisionis relatione, non autem re discreta sunt, cùm idem locus (puta superficies orbis lunaris) respectu diversorum sit communis & proprius locus; proprius quidem igni, sed inferiorum vt aëris, aquæ, terræ, & in terra degentium locus communis. Hactenus ille. Pace tanti viri (quem in alijs plerumque sequor)

Quæstio prima.

quor) dabitis mihi veniam, ſi ab illo in hac quæſtione parum diſcedam. Nam etſi idem locus poſſit eſſe & communis & proprius, res tamen vna numero & naturâ non eſt. Quippe vt idem homo poteſt eſſe & pater & filius, & tamen non ſequitur patrem & filium eſſe vnum naturâ, accidente, & reſpectu: ita licèt idem poſſit eſſe locus communis & proprius, eſſentialis tamen eſt in vtroque diverſitas, ſi ſitum, ordinem, & relationem, (quæ ſunt in loco præcipuè ſpectanda) conſideres. Sed vt articulatiùs hanc rem demonſtrem, à definitione, diviſione, diverſitate ſubiecti, proprietate, & fine, ſic argumenta contexo. Et primùm à definitione hoc modo; quæ definitione differunt, re & naturâ differunt; ſed locus communis & proprius definitione differunt: ergo re & naturâ differunt. De maiore nemo philoſophorum dubitat: minor in textu patet, vbi contrariæ definitiones vtriuſque aſsignantur. Communis (inquit Philoſophus) eſt, *in quo remotè omnia inſunt corpora*; Proprius *in quo vnum aliquod corpus immediatè hæret*. *Omnia*, & *vnum*, *remotè ineſſe*, & *ineſſe immediatè* re diſtinguuntur: locus ergo communis & proprius re & naturâ diſtinguuntur. At diviſione idipſum probari poteſt; quia alia magis interna dari non poteſt loci diſtributio, cùm eiuſdem membra totum abſolvant diviſum, & cum loco convertantur; vt rectè quidem dicas, *quicquid eſt locus, aut eſt ſpacium commune, aut proprium*; & *quicquid eſt ſpacium ſeu intervallum commune aut proprium, eſt locus*. At (dices) talis ſæpe eſt converſio accidentium cum ſubiecto. Non eſt; quia accidentia ſolùm exiſtentiam abſolvunt, non eſſentiam; at tota eſſentia loci in communi & propriâ relatione ad corpus cernitur abſolviturq;. Nam quid aliud eſt locus quàm communis vel proprius reſpectus corporis continentis ad locatum? Tertium argumentum à diverſitate ſubiecti noſtram partem manifeſtè concludit, & contrariam convincit. Nam accidentia ſeu affectiones quæ ſubiecto differunt, re & naturâ differunt; locus autem communis & proprius ſubiecto differunt: ergo naturâ differunt. At dices vtrumque corpus ſolummodo continens ſubiectum habere. Falſum id eſt, ſi locus formaliter, pro reſpectu corporis continentis & locati ſumatur. Ratio à proprietate vtriuſque pondus habet, cùm diverſæ proprietates diverſas formas & naturas præſupponant; at locus communis & proprius diverſas proprietates habent: ergo naturâ differunt. Minor probatur, quia communis loci proprium eſt pluribus ſimul convenire; pro-

Rationes quæſtionis primæ.

Communis locus quid.

Proprius quid.

Præoccupatio obiectionis.

Loci ſubiectū

prij autem munus & officium est vni solùm corpori accommodari, idemque cui accommodatur occultâ quâdam vi & virtute conservare, vt superiùs demonstratum fuit. Multa enim sunt quæ extra suum proprium locum subsistere non possunt, vt in *conchis* & *ostreis* videre licet. Postrema ratio ab vsu & fine sic est. Quæcunque diversos fines habent, re & naturâ differunt; sed locus communis & proprius diversos fines habent: ergo naturâ differunt. Assumptio constat ex Aristotele, qui idipsum docet, & etiam probatur ratione, quia proprij loci finis est, proportione adæquari singulis partibus corporis contenti, quod loco communi nullo modo convenit. Huc addi possunt alia argumenta ab authoritate & exemplis; ab authoritate, quia interpretes magni nominis in philosophiâ in hac re mecum consentiunt; ab exemplis, quia vt postea defendit Aristoteles, elementorum loca differre specie, quoniam proprietate & communitate differunt: ita non video rationem, cur hîc idipsum ob eandem causam non concludam.

Multa extra propriũ locũ cõservari non possunt.

Quæst. 2.

Sed hæc omitto, & ad aliam quæstionem accedo, quæ est, *Vtrum locus potiùs respectus corporis locati, quàm superficies corporis locantis esse definiatur?* Gravissimi in vtramque partem interpretes in hoc dubio feruntur. Alij in bivio quasi hærentes rem totam indiscussam relinquunt, aientes non esse quæstionem magni momenti. Cæterùm cùm maximam essentiam loci hæc attingant, operæ pretium erit de iisdem pauca attexere, vt clariùs quid sit postea perspiciatur. Prætereo hîc lubens multiplices opiniones philosophorum; argumentis enim potiùs quàm testimoniis marginem huius operis à me suscepti replere velim. Sunt qui locum omnino è rerum naturâ tollant, vt superiùs insinuavit Philosophus; sunt etiam qui eundem spacium quoddam reale inter corpus locans & locatum esse velint; sunt qui vacuum & inane quiddam esse defendant; sunt qui simpliciter & absolutè eundem esse interiorem superficiem corporis continentis, sine vllo respectu corporis contenti definiant; sunt qui ex adverso eundem respectum corporis contenti, sine relatione corporis continentis esse affirment. Nam (inquiunt,) totum esse relati dependet à correlato; sed locus & locatum sunt relata: ergo essentia loci dependet solùm ab esse locati, & ex consequenti non est alius respectus loci nisi ad locatum. Sed (vt hanc litem dirimam) existimo equidem locum considerari posse duobus modis, vel

materialiter

materialiter (vt aiunt) vel formaliter; Materialiter iterum, aut secundùm totum pro corpore continente, quanto, & quali, id est, mensurante, & conservante; vel pro superficie concavâ, quæ est & interior pars eiusdem corporis, & per applicationem seu respectum mensura alterius. Formaliter locus sumitur, non pro corpore quanto & quali, neque pro superficie solùm corporis locantis, sed pro externâ applicatione & respectu eiusdem superficiei ad corpus locatum. Nam in loco consideranda sunt duo, materia & forma. Materia est vel remota, vt *corpus continens*, vel proxima, vt *superficies concava eiusdem corporis* per quam definitur. Forma, quæ est relatio huius concavæ superficiei continentis ad rem contentam, & hęc est differentia loci, quæ nomen & esse loco propriè attribuit. Hinc sequitur, quòd locus potiùs dicatur realis respectus locantis & locati, quàm superficies, quia res quælibet nihil aliud est quàm forma sua, vnde nomen & esse habet; locus autem non habet nomen à superficie sed à forma sua, quæ est æqualis ista relatio & applicatio continentis ad rem contentam, & ex adverso. Non ineptè igitur nec incommodè à quibusdam definitur locus *ordo partium corporis continentis ad partes corporis contenti*; & *ordo partium corporis contenti ad partes corporis continentis*. Attende hîc diligenter & seriò quid dicam, locum scilicet accipi vel materialiter, pro denominato, & sic est superficies concava corporis continentis in quantitate; vel formaliter pro *ipso* (vt loquuntur veteres) *per se significato*, & sic est respectus locantis & locati, seu *vbi actiuum*, quod per motum vt terminus acquiritur.

Loci duplex consideratio.

Loci Materia Forma.

Forma.

Definitio probabilis.

Breviter sic disputo; forma magis propriè dicitur de re aliqua quàm materia; sed respectus locantis ad locatum est forma, superficies autem materia, aut materiæ vicem occupans: ergo locus potius respectus quàm superficies definiatur. Maior constat, cùm in materia confusio, in forma distinctio rei essentialis insit. Minor probatur, quia superficies in definitione loci generis nomen subit, quod semper materiæ comparatur, respectus autem applicationem continentis ad rem contentam, & ex adverso denotat, quæ locum ab alijs omnibus essentialiter distinguit, quod munus est proprium formæ. Præterea superficies & locus sunt distinctæ species quantitatis: ergo non tam propriè earum vna de altera dici potest ac forma interna, cuius accessu & consilio res in essētiâ absolvitur; non igitur tam propriè locus superficies quàm respectus dici potest. Nam etsi vna species in quantitate alteri speciei locum

Argumenta partis affirmativæ.

materiæ ſubeat (vt in diſiunctis & concretis quantitatibus cernitur; eſt enim linea materia ſuperficiei, ſuperficies materia corporis: ſimiliter eſt binarius numerus materia ternarij, & ſic deinceps) tamen in formis ſemper eminet diſtinctio, totaq; definitio conſummatur.
3 Inſuper, vt numerus potiùs vnio formalis vnitatum, quàm ipſæ vnitates dicitur: ita locus potiùs reſpectus corporis continentis ad rem contentam, quàm ſuperficies dici debet. Ratio eſt, quia vnio, conſenſus, ſeu copulatio vnitatum, forma eſt numeri cuiuſq; in ſpecie, vnitates verò ipſa materia.
4 Non dicam hoc loco ſuperficiem æquivocè prædicari de loco, verè autem prædicari non poſſe; nam ſuperficies diſtincta in concavam, convexam, & planam, ſuperficies tamen eſt ſemper, eademque diſiuncta ſpecies à loco. Accidentia enim, vt *concavum*, *convexum*, & *planum*, non faciunt differre ſpecie; ſequitur ergo locum non tam aptè & directè dici ſuperficiem, ac reſpectum per *ſuperficiei* nomen ab Ariſtotele connotatum.

Accidentia non faciunt differre ſpecie.

5 Porro ſi verum ſit illud quod in Topicis habet Ariſtot. nimirum *quicquid cadit in ſpeciem idipſum cadere in genus*, quî fieri poteſt vt loci accidentia & differentiæ, qualia ſunt *ſurſum*, *deorſum*, *ante*, *pone* &c: extremitati non conveniant?

Lib. 1. Top. cap. vlt.

6 Moleſtior eſſem ſi plura accumularem argumenta; ſed ero brevis. Si locus ſit ſuperficies magis quàm reſpectus, ſequetur locum moveri, ſaltem per accidens, ad motum corporis locantis cui inhæret; at locus definitur in textu omnino immobilis.
7 Verùm ſi per reſpectum definias locum, facilè defendes locum perpetuò immobilem eſſe; quoniam reſpectus idem numero & naturâ manet, quantumvis ſuperficies corporis continentis millies moveatur.

Locus pro reſpectu ſumptus immobilis.

8 Rurſum, ſi locus potiùs ſuperficies quàm reſpectus dicatur, tum vbi plures erunt ſuperficies plura erunt loca; ſed hoc eſt manifeſtè falſum. Exempli causâ, in *pyramide* cuius ſuperficies ex motu aëris centies quâvis horâ mutatur, non tamen centies mutatur locus; imo ne ſemel quidem: reſpectus ergo potiùs quàm ſuperficies appellari debet locus, quia idem realis reſpectus ſemper corporis locantis ad rem locatam, idem (inquam) reſpectus numero & naturâ manet.
9 Poſtremò, cùm conſtet apud Philoſophum, primum mobile eſſe & moveri in loco, cumque etiam conſtet locum cœli non eſſe ſuperficiem corporis continentis, ſequitur neceſſariò locum omnem non eſſe ſuperficiem, & ex conſequenti concludo, non rectiùs vocari locum ſuperficiem quàm reſpectum, cùm ſit locus qui omnino ſuperficies dici non poteſt; at reſpectus dici poteſt, licèt nullum aliud corpus continens animo concipias, cœ-

lo vlterius. Sed de hac re plura postea dicemus.

Distinctio quæstionum secundi capitis.

- Quæstiones huius capitis sunt duæ,
  - Prima, *An locus communis à propria re distinguatur?* distingui autem re probatur; à
    1. Definitione, quia locus communis & proprius diversas definitiones habent.
    2. Divisione, quia membra divisionis realiter distinguuntur.
    3. Diversitate subiecti, quia proprius locus formaliter sumptus potiùs respectus, quàm superficies definitur, locus autem communis aliter.
    4. Proprietate, quia proprius locus alias qualitates innatas habet à communi.
    5. Fine, quia finis proprij loci est adæquari toti locato, & singulis illius partibus, nō autem hoc convenit loco communi.
    6. Authoritate, quia veteres philosophi hoc ipsum docuerunt.
    7. Exemplis elementorum & cœlestium sphærarum, quorum loca realiter inter se differunt.
  - Secunda, *An locus potiùs per respectum quàm per su-*
    - Materialiter, idque vel pro
      1. Toto corpore continente: sic *cœlum* dicitur locus omnium, & vnumquodque superius corpus continens locus inferioris sub se contenti.
      2. Parte, nempe pro superficie eiusdem corporis, eâdemque vel remotâ, & sic communis; vel proximâ, & sic proprius locus dicitur. Hoc verò modo locus acceptus superficies concava corporis continentis, immobilis primò, in textu à Philosopho definitur.
    - 1. Quia hic respectus locantis ad locatum est forma, in qua est distinctio; superficies verò est materia, in qua est confusio.
      2. Quia superficies est distincta species à loco, & proinde non propriè de loco dicitur.

perficiem definiatur? Probatur verò quòd sit potiùs respectus quàm superficies, si propriè consideretur. Hinc assignata est distinctio; quòd locus consideretur vel

Formaliter, pro *actiuo & circumscriptiuo vbi* (vt loquuntur:) id est, pro respectu superficiei in corpore locante inhęrentis, & singulis partibus corporis contenti respondentis, qui respectus magis naturam loci attingit; & idcirco locus potiùs respectus quàm superficies dici debere probatur.

3 Quia locus non aliter dicitur superficies, quàm numerus vnitates, quæ sunt materia numeri.

4 Quia concavum est accidens superficiei, & non potest aliam speciem distinctam efficere ab eadem. Locus ergo à superficie non per concavitatem, sed per respectum & applicationem à superficie distinguitur: magis ergo respectus quàm concava superficies definitur esse.

5 Quia superficies ad motum corporis continentis movetur; at respectus non movetur: cùm ergo loci proprietas sit immobilitas, potiùs respectus quàm superficies dicitur.

6 Quia accidentia & differentiæ loci vt *sursum*, *deorsum* &c: solum respectum præ se ferunt, non superficiem.

7 Quia hoc posito, quòd sit superficies, quo plures sunt superficies, eo plura erunt loca; sed hoc est absurdum, vt constat in immotis corporibus, quorum superficies continétes sæpe mutantur, at eorum loca non mutantur.

8 Postremò, cùm cœlum localiter moveatur, & non in superficie concavâ alterius corporis continentis; constat locum non semper definiri debere per superficiem.

Argumenta contra textum, & primam quæstionem: Vtrum locus communis & proprius realiter differant?

Opp.

Videtur Philosophus plurimùm in hoc capite nugari, otiosè movendo quæstio-

quæstiones triviales, nimirum Vtrum locus sit materia aut forma? *&* Vtrum sit corpus vel corporis pars aliqua? *plurimùm (inquam) nugari videtur; quoniam nemo est tam ignarus, qui non videat locum nec esse materiam, nec formam, adeoque nemo tam imprudens, quin rationes in vtramque partem ab illo adductas bile potiùs invidia contra Platonem, quàm sale philosophia in veritatis defensionem acui & condiri discernat. Verbo percurram; est (inquit) locus terminus rei: ergo est forma; est receptaculum: ergo est materia. Plato docuit materiam & locum rem vnam esse: ergo sic est; argumentum hoc nego. Sed doce Aristoteles (ne abutamur tanto Philosopho) vbi hoc ipsum Plato divinus docuerit. Porro, omne (inquis) corpus movetur ad locum: ergo locus non est forma. Ratio non tenet (Philosophe) nam res etiam ad formam movetur. Sursum & deorsum sunt differentia loci: ergo locus nec est materia nec forma. Supersedeo reliquis, ne molestus fiam; si hoc non sit nugari, nescio quid sit nugas agere.*

Resp. *Aculei istorum scorpionum exempti sunt; & omnino non pungunt; ludis ineptè, bilemque & salem insipidum in aërem spargis. Fuerunt enim qui dubitarent* An locus esset corpus vel pars corporis? & *si esset pars,* An materia aut forma? *viderunt quidem res generari & conservari in loco; imprudenter ergo non dubitârunt* An sit corpus? *viderunt etiam per motum eundem acquiri, temere ergo non dubitârunt* An esset forma, *quæ vt terminus rei acquiritur? Similiter de materiâ dico, quæ omnia non aliter quàm locus recipit. Sed esto; licèt aliquâ ex parte consentiam tecum, aciem scilicet Philosophi & acumen in refutatione Platonis non tam vivere, quàm in demonstratione veritatis: patienter tamen excursiones istas tuas in posteriore parte argumenti non fero, vbi deridendum Aristotelem proponas, propter rationes illius quinque, quibus analyticè probat, locum nec esse materiam nec formam. Quamvis enim ridiculè tu illius argumenta contexas, nectè tamen vis debes, & restim invenies quo suffoceris. Nam (vt in vno argumento insistem) sic format Aristoteles; nulla pars corporis est locus; sed omnis materia & forma sunt partes: ergo nulla materia aut forma sunt locus. Iterum, nihil movetur ad materiam & formam, quæ vt principia sua in se continet; sed omne corpus movetur ad locum: ergo locus non est materia aut forma. Quid negas? quid refellis? nihil certè hic invenies in quod cavilleris. Sed omitto textum, & ad quæstiones è textu desumptas venio.* Defenditur Aristoteles.

Opp. *Opponis teipsum synodo philosophorũ in primâ quæstione; Omnes enim fere consentiunt, locũ communẽ & propriũ reipsa non differre; sed authoritate non vrgeo, sic ratione aggredior. Communis locus est superficies corporis continentis,*

tinentis, applicabilis corpori locato, & est locus proprius: ergo re non differunt.

Resp. *Sic probare potes* hominẽ & belluam *re non differre, quia vterq; est corpus animatum sensibile; agnosco vtrumq; in remotâ definitione conspirare, non autem in proxima: quippe locus communis est* qui multa corpora remotè, *proprius verò* qui vnum solũ proximè & propinquè continet. *Præterea cõmunis non est terminus, ad quem per motum corpus locatum fertur; proprius verò est terminus qui acquiritur, & quo naturaliter res omnis mobilis conservatur.*

Locus cõmunis & proprius eandem habent definitionem remotè, sed non proximè.

Opp. *Magis & minùs non faciunt differre specie; sed locus communis & proprius differunt solùm secundùm magis & minùs: ergo locus communis & proprius specie non differunt. Arist. maiorem in Topicis vbiq; habet, & ratio id ipsum suadet;* quia intẽsior calor *non differt specie* à calore remissiore. *Minor patet, quia locus communis solùm differt à proprio, quia ille magis, hic verò minùs amplus existit.*

Resp. *Primùm anceps quæstio est,* Vtrum magis & minùs faciant differre specie? *si qualitates intensæ & remissæ sint in diversis subiectis, vt* splendor in sole, & splendor in lucernâ, *vt* calor in igne, & calor natiuus in homine. *Hinc negatur, locum aut vllam aliam quantitatem suscipere magis & minùs. Est enim proprietas quantitatis non suscipere. Postremò ad probationem dico, quòd non solùm magis aut minùs amplum consideretur in essentiâ & distinctione loci, sed respectus diversus & applicatio, quæ est diversa numero & naturâ, quandoquidem communis locus omnibus, proprius autem vni soli accommodatur.*

Magis & minùs an faciant differre specie dubium.

Opp. *Nullus est locus communis quin fieri possit proprius: ergo nisi res vna realiter à seipsa differat, non est quòd dicas locum proprium & communem realiter inter se differre. Antecedens probatur ex instantiâ vnius instar omnium, intelligo cœlum, quod est tectum totius mundi. Hoc ipsum cœlum est quidem locus omnium inferiorum corporum, at proprius Saturni, si octavã sphæram pro primo mobili cum Aristotele accipias.*

Resp. *Si per cœlum intelligas superficiem concavam, aut respectum proprium quem cœlum habet ad orbem Saturni, proprium locum agnosco iam esse. Sed quid hinc infers? locum scilicet communem & proprium re non differre? argumentum nego. Quia locus (vt ante probatum est) definitur potiùs respectus quàm superficies, cùm respectus formæ, superficies materiæ vicem gerat; at respectus realiter mutatur, vt cum correlato alio alioque confertur. Exempli causâ, pater & filius realiter vt sunt diversi respectus & species relationis differunt, sed vnus idemq; homo potest esse pater & filius, & vt est pater vnus, vt est filius alius respectus realiter distinctus, non à seipso, sed à correlatiuo cum quo confertur. Sic est quidem in loco communi, qui licèt aliquando*

aliquando diverso respectu proprius fiat, non tamen à seipso differt, sed à correlato, id est à locato, cum quo tum vt locus proprius, non vt communis comparatur.

Opp. *Ne imminuas nominis tui authoritatem & famam, quid respondes authoritati eorum, quos in defensione istius opinionis videris contemnere? Sunt magni nominis interpretes, vt Iavellus, Toletus, Beverus et alij; nō ergo leviter reijciendi.*

Resp. *Si me pernoveris, facilè ab omni alios contemnendi suspicione liberabis. Nihil enim (teste conscientiâ) magis odiosum esse puto, quàm vllos vel indoctissimos præ meipso contemnere; durius ergo est hoc verbum quo in me abuteris. Quid multis? Iavellum, Toletū, Beverum, & omnes vno nomine interpretes Aristotelis veneror & amplector, quippe apes sunt, qui ad examen philosophiæ mellifluum succum & nectar sapientiæ ferunt. Caeterùm vt qui ab auro scoriam separant, flammis aurum non consumunt aut reijciunt: ita si quis in examinatione veritatis errores aut lapsus ingenij humani notârit, non authores ipsos vrere aut aspernari dicitur. Authoritatem ergo istorum non nego. Sequor rationem, quam si attulerint libenter cedam, interim da veniam vt opinioni meæ ratione firmatæ adhaerescam.*

Argumenta in secundam quæstionem. Vtrum locus potiùs respectus quàm sperficies definiatur esse?

Opp. *Cave ne dum ab alijs toties dissilias, à teipso tandem dissentire videaris. Herostratum agis, veritatis templū facibus contentiosi ingenij tui incēdis. Quorsum nunc (quæso) locum potiùs respectum quàm superficiem dici contendis, cùm sæpe à Philosopho quantitas, & in hoc libro superficies concava corporis continentis millies vocetur, respectus vero nunquam? Quid agis? quid somnias Scotista? quasi verò vllæ loci proprietates (puta attrahere, conservare, & continere locatum) vlli respectui possint convenire? non est tolerandus hic error; aut revoca, aut è catalogo philosophorum nomen expungetur tuum.*

Resp. *Mones vt caveam; rectè, admitto consilium. Herostratum me agere insinuas in facibus admovendis templo veritatis, vt ille infamis templo virginis Dianæ. Hoc nego: quî probas? quia locum toties quantitatem & superficiem à Philosopho in hoc libro dictum, respectū potiùs quàm superficiem nominas; si hæc sit causa, respondeo Aristotelem materialiter locum definire cùm quantitatem & superficiem nominet, formaliter verò cùm respectum appellet. At (vt ais) nunquam respectus in hoc libro dicitur. Erras. Nā implicitè (vt aiunt) sæpiùs respectus quàm superficies nominatur. Quid enim aliud præter respectum intelligit Philosophus, cùm locum locati locum, & locatum loco locatum reciprocè definiat? Imò; quid aliud insinuat, cùm* Implicitè locus respectus dicitur ab Aristotele multoties.

dicas

dicat locum esse superficiem corporis continentis applicatam corpori contento, præter respectum? Nam quid (quæso) aliud est ista applicatio corporis continẽtis ad corpus contentum, quàm formalis relatio loci, quo corpus contentũ extrinsecus circumscribatur? verborum ergo suorum hæc fulmina neminem feriunt nisi teipsum.

Opp. *Locus omnium interpretum consensu est quantitas: res ergo absoluta est, non respectus.*

Locus & in quantitate & in vbi.

Resp. *Conceditur locum esse quantitatem materialiter, siue pro corpore remotè, siue pro superficie proximè & propinquè sumatur. Veruntamen formaliter si locum consideres, respectus est, & in prædicamento Vbi.*

Opp. *Si locus sit ens respectivum, maximè hoc erit in comparatione ad superficiem, in quâ fundatur respectus; sed hoc non est: ergo locus non est ens respectivum. Maior constat, quia locus respectus continentis, id est, superficiei circumscribentis ad corpus contentum dicitur. Minor patet, quia sublato & secluso tali respectu à superficie; verum est tamen dicere rem locatam in loco comprehendi.*

Resp. *Oedipo opus est; nam hercle quid velis non intelligo: si verò intelligas respectum esse ens rationis non rei, & idcirco rem locatam esse in loco, tametsi omnis respectus superficiei tollatur, respondeo respectum hoc loco non esse simpliciter ens rationis, sed ens rei, quod corpori locanti inhæret, ipsiq; corpori locato accommodatur. Cùm ergo locus dicatur respectus, aut ens respectiuum, intelligitur quòd locus sit talis respectus, qui cessante intellectu realiter in corpore locante maneat. Alij respondent ad hoc argumẽtum, quòd posito illo casu superficies non sit omnino locus. Nam vt paries sine albedine non est albus: ita superficies sine reali hoc respectu non est locus; sine reali respectu dico, quia intentionalis hoc loco, qui solùm ab intellectu pendet, non intelligitur.*

Locus quomodo respectus.

Opp. *Si locus sit respectus fũdatus in superficie, necessariò & semper ad hũc respectum requiritur superficies; sed necessariò & semper non requiritur: quod sic probo, quia in loco primi mobilis non est talis respectus, quippe talis omnino non est superficies, nisi velis concedere vltra primum summumque cœlum esse aliud corpus, cuius superficie circumscribatur cœlum, quod negat in hoc libro Philosophus.*

Cap. 5.

Resp. *Vt in prædicamento relationis omnia relata dicuntur habere correlata, præter primum summũq; genus, quod habere non potest, ne duo in vna categoria sint prima summaq; genera: ita omnis locus inferiorum corporum est respectus, & in superficie superioris continentis corporis fũdatur, præter locũ primi mobilis, quod est omnium locorum primus; hic verò respectus nullam superficiem vlterioris corporis habere potest, ne infinitum (à quo abhorret natura)*

Primum mobile, ut est locorũ primus, ita nõ est respectus.

natura) fieret progressus, multaque prima mobilia, primaque loca dicantur. Et hoc quidem non est absurdum neque universalem regulam tollit, quia principia ferè omnia in omnibus maximis & axiomatis artis excipiuntur. Ut cùm dicimus omnia constare ex materia & formâ, excipimus materiam & formam, quia sunt ipsa principia; & cùm dicimus, omnia lumen habere à sole, excipimus solem quia est principium luminis; sic cùm dicimus omnia esse in loco, excipimus primum summumque cœlum, quia respectus in superficie eiusdem concava est primus locus omnium, qui alium locum aut superficiem superioris corporis non postulat. Praeterea (si diligenter animadvertas) hoc maximè probat, locum magis per respectum *quàm per* superficiem *esse definiendum, cùm primus locus sit solùm sine superficie respectus.* Principia semper excipiuntur.

Opp. *Proprietates loci, ut* æqualem esse locato, plenum, aut vacuum, *in relationem nullo modo cadunt; cadere autem dicuntur in superficiem: ergo potiùs* superficies *quàm* respectus *definiendus est locus.*

Resp. *Hæ proprietates conveniunt loco materialiter, non formaliter accepto, ratione fundamenti, nempe* Quantitatis, *non ratione prædicamenti vel principij in quo est, nempe* Ubi. *Alij respondent* æqualitatem, plenum, *&* vacuum *capi duobus modis, vel relativè ut æquale est æquali æquale; &c. et sic conveniunt loco formaliter, ut locus pro respectu sumitur; vel absolutè, sic non conveniunt.*

Opp. *Loca simplicium corporum (ut est in textu) specie differunt; sed respectus eorum ad sua loca specie non differunt: ergo eorum loca respectus dici non possunt. Praeterea, corpora moventur ad sua loca naturaliter & in ijs quiescunt; non autem quiescunt in respectu: ergo locus non est respectus, sed potiùs superficies, per quam à corpore continente influentiam & virtutem suæ conservationis & quietis habeat.*

Resp. *Cùm dicat Philosophus in textu, loca corporum simplicium distingui specie, intelligit loca materialiter sumpta pro ipsis elementis mutuò se complectentibus, quare & naturâ differunt; & sic priori syllogismo respondetur. Ad alteram partem argumenti dico, similiter ferri naturaliter omnia ad sua loca, & in illis conquiescere, non ut loca formaliter pro respectu, sed ut materialiter pro ipsis corporibus (quæ alia inferiora continent) sumantur. Conservant enim loca, non ut sunt superficies aut respectus, sed ut sunt tota aggregata ex superficiebus & qualitatibus primis, in quibus conservandi virtus & attrahendi inest.* Quomodo loca conservent locata.

CAP.

CAP. 3.

Utrum { *Idem possit esse in seipso?* / *Duo corpora vi naturæ possint esse in vno loco singulari? vnumque corpus in pluribus?* }

Inessendi modi octo.

T distinctiùs accuratiusq;, quid sit locus intelligatur, quot modis aliquid inesse dicatur hoc loco docet Philosophus. Sunt inquit octo modi *inessendi*, vt aiunt. Primus est quando aliquid inest vt pars, sicut *digitus* in *manu*; Secundus, quando totum inest suis in partibus, vt *domus* in *tecto* & *fundamento*. Tertius, quando species est in genere, vt *homo* in *animali*. Quartus, quando genus est in specie, vt *animal* in *homine*. Quintus, quando forma inest in materiâ, aut accidens in subiecto, vt *forma cœli* in *cœlo*, & *lux solis* in *sole*. Sextus, quando effectus est in efficiente, vt *regnum* in *rege*. Septimus quando res est in fine, vt *virtus* in *fœlicitate*. Octavus, quando contentum est in continente, vt *vinum* in *amphorâ*, omneq; *locatum* in *loco*. His modis alij à quibusdam adiecti sunt; vt *esse in motu*, *esse in tempore*, *esse in subiecto*; sed quoniam sub enumeratis comprehendi possunt, eosdem nunc vberiùs tractare supersedebo. Satis est iam hoc vnum animadvertere, quòd vltimus modus maximè institutum nostrum attingat; alios modos studiosus lector à dialecticis interpretibus in anteprædicamentis discat; quippe ab illis pleniùs hi demonstrantur, breviterq; memoriæ causâ istis antiquis versibus exponuntur.

Insunt pars, totum, species, genus, & calor igni,
Rex in regno, res in fine, locoq; locatum.

Quæst.1. Aliquid in alio est trifariam.

Istis iam modis explicatis, emergit quæstio, *Utrum aliquid in seipso inesse possit?* ad cuius rei pleniorem interpretationem, supponit Philosophus aliquid esse in aliquo trifariam, vel vi suâ, idq; secundùm totum & quamlibet sui partem, vt *candor* in *pariete*; vel per accidens, ratione alterius extrinseci, vt *homo* dicitur esse in *mari*, quia est in *navi*; vel deniq; ratione partis, vt *nigredo* inesse dicitur *homini*, non quòd insit toti, sed parti hominis, nempe *corpori*; idem dici potest de *scientiâ*, quæ *homini* inesse dicitur, licèt in *animo humano* solo emineat & existat. Hinc dubium resoluit Philosophus, ponens duas con-

conclusiones, quarum prior est, quòd nihil sit in seipso primo modo, nempe per se, secundùm totum, & quamlibet sui partem; quia hoc posito, *amphora vini* & *vinum* idem essent, quod fieri non potest. Posterior conclusio est, quòd nihil insit in seipso per accidens, quippe tum duo corpora essent simul in vno loco, alterum quòd in seipso, alterum per quod idipsum in seipso inesse dicatur; vt *cantharus vini* & *vinum*, si vtrunq; pro toto aggregato ex vino & vase sumatur. Postremum quod agitur in hoc capite est refutatio Zenonis, qui superiùs locum non esse inde probavit, quia quicquid est, est in loco; sed locus non est in loco: ergo locus non est. Respondet Philosophus inane esse hoc argumentum, quia locus inesse potest secundùm alium modum inessendi. Quòd adiungat Arist. rationem quâ probat locum non esse materiam nec formam (quoniam eadem omnino est cum earum vnâ quam superius attulerit, vel saltem non dissimilis) non ero in expositione multus. Materia (inquit) & forma sunt partes rei; locus autem non est pars: ergo locus non est materia aut forma. Hactenus de textu. Lib.3.cap.4.

Dubia duo sunt, quorum primum est, *An idem possit esse in seipso?* Quæst.2. quod satis in textu discutitur; alterum est, *Utrum possint duo corpora in vno loco simul esse?* Hîc negat Philosophus, & ex consequenti probat. Nam si (inquit) aliquid sit in seipso, vt aggregatum ex *amphorâ* & *vino*, sequetur duo corpora (nempe *amphoram* & *vinum*) esse simul in eodem loco; quod concludit penitus esse absurdum, & ab omni ratione alienum. Rem totam paucis perstringam. Locus, vt superiùs demonstratum est, dividitur in communem & proprium; certum est duo plurave corpora simul esse posse in communi loco, non autem in proprio. Quòd verò non possint esse in proprio, probatur à distinctione, proprietate, respectu, cótiguitate, à fine loci & á natura corporis locati. A distinctione loci proprij à communi; nam communis locus definitur in superiore capite, *qui plura*; proprius vero definitur, *qui vnum tantummodo corpus in se complectitur*; duo ergo corpora non possunt esse simul in vno singulari loco. A proprietate, quia loci singularis proprium est æqualem esse locato, idemq; locatum immediatè & adæquatè continere; quod fieri non potest si duo corpora simul essent & habitarent in eodem loco. A respectu singularis loci, qui est realis, in vna superficie fundatus; at vnum solum corpus vnâ solùm superficie circumscribitur: plura ergo corpora in eodem loco comprehendi non possunt. Nam si possent, plures essent superficies, pluresq; respectus ordinis, & proinde plura loca. A contiguitate loci, cujus est locatum omnesq; illius superficiei partes

Philosophi argumentum, non posse esse duo corpora simul in eodem loco.

Quæst.1.&2.

Authoris rationes.

1

2

3

4

partes contingere, & hoc ſemper vnitatem locati arguit. Nam diverſorum corporum diverſæ ſunt ſuperficies, quæ diſpares reſpectus, menſuras, & diametros, ideſt, lineas tranſeuntes à ſuperficie corporis continẽtis, ad oppoſitas partes per centrum corporis contenti habent. Habet ergo vnumquodque corpus ſingulare ſingularem ſuum locum, & quilibet locus ſingularis vnum numero locatum. A fine & vſu loci ſingularis, qui eſt extrinſecùs, & circumſcriptiuè demetiri locatum, idque ſecundùm continentiam (vt aiunt) ſecundùm menſuram, ſecundùm æqualem diſtantiam linearum; ſecundùm continentiam vt locus neque ſit amplior neq; minor locato, nec ex adverſo, locatum maius aut minus ſuo loco, quod fieret ſi duo corpora in eodem ſimul ineſſent; ſecundùm menſurã, vt interior ſuperficies corporis locantis, & exterior corporis locati ſint ſimpliciter æquales, quod etiam nequit fieri, ſi plura in vno loco ſingulari contineantur; ſecundùm æqualem diſtantiam, quia ſi trahantur duæ lineæ per centrum locati, vna à ſuperficie concava locantis, & alia à ſuperficie convexa corporis locati, & quælibet ad partẽ oppoſitam, hæ duæ lineæ eſſent paris longitudinis, quod certè non fiet, ſi plura corpora in eodem loco ſingulari ſimul commorẽtur. Poſtrema ratio à natura corporis ſic eſt; natura corporis eſt, vt à ſuo loco veluti à propria poſſeſſione aliud excludat, nec ſecũ eſſe patiatur, quæ ratio iſtiuſmodi excluſionis nec à materia, nec à forma, nec à qualitate vlla, ſed à iure (vt ita dicam) naturali & proprio evenit. Ab eodem enim fonte profluit, & quòd res loco ac ſitu circumſcribatur, & quòd aliud corpus ad ſui conſortium ſponte non admittat. Magna quidem vis naturæ eſt, quæ maximè in loco tenẽdo, veluti proprio ſuo tecto, domo, aut portu cernitur. Siquidem conſtat omnia corpora ſeſe mutuò pellere, nec vnum niſi altero abſcedente alterius locum ſubire & occupare. Hoc certè videre licet non ſolùm in corporibus craſſæ & concretæ molis, ſed etiam in levioribus ſubſtantijs, vt *aquâ, aëre*. Exempli cauſâ, clepſydræ aëre plenæ aquam non admittunt, niſi ſuperiore orificio aperto, aër evolans aquæ ſubintranti locum concedat. At dices hoc exemplum contrarias partes tueri; videtur nimirum facilè corpus excludi à ſuo loco, alijque ſubinſinuanti non difficulter cedere. Erras; nam vi aquæ ſubintrantis expelli non poteſt aër è clepſydræ foramine ſuperiore clauſo, nec illabetur aqua per inferiores meatus, niſi os clepſydræ ſuperius reſeratum aëra intromittat, ſinatque aquam pondere ſuo deorſum, quaſi nivem guttatim defluere. Sic dum concava ſuperficies clepſydræ ſit proprius locus aquæ vel aeris, vterque ſuum locum

Natura corporis eſt, aliud ſecum corpus in eodẽ loco non ferre.

Magna natura vis in loco cernitur.

locum tanquam ius proprium tenet, neque hic illi, nec illa huic, nisi vi & impetu facto cedit. Alij dicunt clepsydram non esse proprium locum huius aquæ, vel illius aëris, quia in ea potiùs suffocari & corrumpi, quã cõservari videantur, si diu in illa maneãt. Hinc concludũt, spõtaneã quasi cessionẽ, nõ violẽtã esse vtriusq;, quia vtrũq; evolãs ad propriũ locũ & sedem suam, in qua conservatur redeat.

Superest alia pars quęstionis, vel potiùs alia non inutilis quęstio, nimirũ *Vtrũ vnum numero corpus possit esse in diversis locis simul?* Hæc lis & controversia scitu iucunda est. Cæterùm quoniam in priore parte concluditur, fieri non posse quin vnius corporis contenti vna sola sit superficies, cõtinẽtis vna applicatio, vnus respectus, circũscriptio vna, vnus ambitus, vnus ordo, & vna ęqualitas ordinis; nõ opus est idẽ (vt aiũt) saxũ voluere, idẽq; iterũ probare. Qui enim demonstrat duo corpora nõ esse in vno loco, eãdẽ operâ probat vnũ non inesse in pluribus. Quoniã vt multitudo & diversitas corporũ requirit multitudinẽ & diversitatẽ locorũ: ita vnitas identitasq; corporis (vt ita loquar) vnitatẽ identitatẽq; loci postulat. Nõ tamẽ hîc nego, quî divinâ potẽtiâ hoc fieri possit, vt vnũ numero corpus in pluribus simul existat locis; cũ constet divinâ virtute corporũ penetrationẽ fieri posse; quę manifestè probat duo corpora esse posse in vno loco. Quare pari modo nõ minùs possibile est, per eãdẽ virtutẽ vnũ corpus in locis pluribus cõtineri. De priori parte nemo Christianorũ philosophorũ dubitat, qui credit Christũ illęso virginis vtero natũ, clauso sepulchro resurrexisse, iterũ ad discipulos obseratis foribus fuisse ingressũ, & deniq; ad patrẽ ascendentẽ cœlũ penetrasse. De altera ergo parte quis litigare debet, si placeat divinę maiestati potentem virtutis manũ Petro porrigere, vt super aquã inambulet? & D. Ambrosio vt in eodem instanti divinis rebus Mediolani assistere, & Turonæ exequijs D. Martini præsens interesse dicatur; si Antonino (viro fide non indigno) sic narranti credamus. Neque est quòd hinc concludas contradictionem in Deo. Quæ enim potest esse in infinito contradictio, quantumvis hominem in belluam, aut statuam salis vertat? At dices esse contradictionẽ naturæ, quam vt ancillam sub vmbrâ alarum fovet. Non est, tum quoniam illam vt servam suæ voluntati & potentiæ subiectam fecit; tum quoniam illius naturam non immobilem, sed flexibilem mutabilemque fecit. Addo etiam quòd hoc concesso, non tamen sequetur contradictio; quia naturâ vnius vel alterius contra legem naturæ concussâ aut mutatâ, vniversalis natura eodem motu labefactata non concidit. Hoc ergo imperium in multis sibi

Quęstionis 2. pars altera.

Potest vnum corpus duobus locis simul competere divinâ virtute.

Luc. 24. 6. Mat. 28. 6. 7. Mar. 16. 2. Ioh. 20. 26. Ioh. 21. 7.

D. Antoninus 2. part. §. 10. c. 11. 4.

reſervat Deus, vt mortales videntes mirabilia Dei, & Deum eſſe, & mirabilem in ſuis operibus exiſtere ſemper agnoſcerent.

Verùm quoniam non eſt huius loci enucleatiùs hæc ipſa perſcrutari; omitto multa, quæ ſubtiliter ab interpretibus de hiſce rebus in vtramq; partem diſſeruntur. Interim moneo curioſos ſophiſtas iſtius ætatis, in qua (heu!) nimis multi Athei eſſe contendunt, ne in rebus ſacris divinæ potentię, miriſq; & occultis oraculis naturæ, nimium increduli perſiſtant. Incredulitas enim in myſterijs Dei infidelitatis filia eſt, ſpurioſq; infinitos nomine Chriſtianos gignit. Si rationem ergo non videas, quomodo corpus vnius eorum Sãctorum qui multis apparuerunt credentibus in ſanctâ civitate, & in ſepulchro defunctum iaceat, & ſimul appareat in civitate; ignorantiam agnoſce tuam, potentiam admirari diſce divinam, caveq; ne ſtatim exclames (vt ſoles) *hæc fabula eſt, fieri non poteſt; imò ſine contradictione Deus efficere non poteſt, vt vnum idemque corpus numero in duobus ſimul ſubſiſtat locis, aut duo in vno*. Qui enim omnia ex nihilo finxit, efficere poteſt vt corpus clauſo ſepulchro (non per Angelos, vt ais, remoto lapide) ſurgat; vt clauſo oſtio (non cedente, vt ſomnias) ad diſcipulos intret. Quo conceſſo, cur ſpaſmo, & paralyſi illius iam dextram laborare dicis, vt hæc non poſſit? Nam quamvis tecum conſentiam, quòd rarò hæc faciat, diſſentio tamen ſi doceas quòd omnino non poſſit.

Incredulitas in ſacris infidelitatis filia.

Mat. 27.52.

Diſtinctio quæſtionum tertij capitis?

Analyſis huius capitis conſiſtit in

- 1 Expoſitione textus, quæ præcipuè laborat in diſtinctione modorum (vt aiunt) *ineſſendi*, quorum alij pertinent ad
  - Subſtantiam rei, idque vel vt
    - 1 Pars, vnde primus,
    - 2 Totum, vnde ſecundus,
    - 3 Species, vnde tertius,
    - 4 Genus, vnde quartus,
    - modus in eſſendi naſcitur.
  - Exiſtentiam, idq; vel reſpectu
    - 5 Inhærentiæ, qui modus docet quâ ratione accidens inſit in ſubiecto.
    - 6 Dependentiæ à cauſâ, ſic effectus ineſſe dicitur in efficiente cauſâ; & ex adverſo; vnde ſextus modus provenit.
    - 7 Finis, vnde ſeptimus modus ducitur, quo res in fine conſervari dicitur.
    - 8 Loci, qui proprius modus

dus habetur, qui ad institutum hoc nostrum spectat.

2 Demonstratione quarundam quæstionum, seu dubiorum quæ ex textu eliciuntur; quorum

Primum est, *Vtrum sint solùm octo modi inessendi?* de quo satis iam dictum est.

Secundum, *Vtrum aliquid esse possit in seipso?* quod negat Philosophus

1 Quia nihil est respectu sui continens & contentum; at esset si aliquid in seipso inesset.

2 Quia nihil est accidens sibi, quod quidem esset si in seipso inesset, cùm locus sit accidens locato.

3 Quia nihil per motum acquiritur à seipso; at locus acquiritur à seipso: nihil ergo in seipso inest.

4 Quia si aliquid insit in seipso, sequetur duo corpora esse simul in eodem: quia id quod inest, & illud in quo inest corpora dicuntur; quæ duo numero vnû sunt, si idem in seipso inesse dicatur.

Tertium dubium, *Vtrum duo corpora possint esse in vno loco?* hoc negativè tenetur, & probatur à

1 Distinctione loci in proprium & communem, quorum hic vnum solum, ille plura continere dicitur; non ergo plura in vno contineri possunt.

2 Proprietate, quæ est vt locus sit æqualis locato; quod fieri non potest si duo corpora in eodem insint.

3 Singulari respectu, qui inter locatum & locum vnus est, & multiplex inter plura.

4 Singulari contiguitate loci, quæ etiam vna est ad quodlibet corpus, quod contingit. Si ergo plura corpora in eodem inessent loco, plures essent contiguitates.

5 Fine & vsu loci singularis, qui est hîc circumscribere locatum; vt lineæ à superficie concava corporis continentis transeuntes,

untes per centrum corporis contenti ad oppositas partes sint semper æquæ longitudinis, quod fieri non potuisset, si in eodem loco plura corpora inessent.

6 Naturâ corporis singularis, quæ est vnum locum & singularem acquirere, eundemque tanquam ius proprium tenere.

7 A comparatione, quia vt vnitas corporis vnum: ita multitudo corporum plura loca postulat.

Quartum *Vtrum vnum corpus esse possit in pluribus locis simul?* quod vi naturæ fieri negatur: at virtute divinâ fieri posse conceditur. Cæterùm quoniam hæc disceptatio potiùs ad Theologos, quàm ad philosophos spectat, eandem lubens prætereo.

Quintum huc addi potest, vt annexum & adiunctum huic loco, *Vtrum scilicet vis excludendi corpus à loco, sit in sola quãtitate, vel in aliqua qualitate corporis, quæ vim retinendi aut expellendi habet?*

Argumenta adversus primum dubium textus, de octo modis inessendi.

Opp. *Aristoteles videtur esse contrarius sibi, quippe in antepradicamentis vnum solum modum inessendi constituit, idq; tantum inesse docet, quod non inest vt pars, neq; ab eo cui inest seiungi separarive potest; vt maneat separatum; hoc autem solummodo accidens est, quod in vniversale & singulare, concretum & abstractum dividitur; ex his concludo non esse octo modos inharendi, vt hîc vult Philosophus.*

Inesse duobus modis capitur.

Resp. *Inesse consideratur duobus modis, propriè, & communiter; priori modo accidens solùm inest, (cuius esse est inesse) posteriore verò modo omnia tam interna, quàm externa intra limites prædicamentorum inesse dicuntur; & sic hoc loco octo modi assignantur inessendi.*

Opp. *Sunt plures modi, ijdemq; non minùs vtiles quàm isti quos Aristoteles assignat: ergo non rectè traduntur solùm octo. Antecedens probatur, quia esse in tempore distinctionem rerum mortalium & æternarum, earumq; quæ initium habent sed carent fine; & esse in materiâ, distinctionem accidentis & formæ; & denìq; esse in primo principio relationem omnium ad primam causam docent, qui modi (vt vides) non minorem vsum secum apportant, quàm illi quos constituit Philosophus.*

Vt alij inessendi modi ad hos octo referri possint.

Resp. *Isti modi quos annumeras & attexis facilè ad hos (quos Arist. assignavit) reducuntur. Nam obseruatâ comparatione, sic res tempore, vt loco circumscribuntur, & sic forma inest materiæ, vt calor igni, sic denique*

omnia

omnia natura effecta in primâ causâ, vt res regni in rege; vel, si placet, in fine esse dicuntur. Ergo in tempore ad octavum esse, formam in materia ad quintū esse, omnia in prima causa ad sextū & septimū modum reducuntur. Sed adverte, me hîc non docere esse in tempore idem omnino esse ac esse in loco, nec esse formam in materiâ idem omnino esse vt in subiecto, nec denique omnia esse in primâ causâ idem omnino esse, ac res Græcorum in Agamemnone rege; sed hoc volo, quòd cognata & affinis sit ratio, si obseruetur similitudo & proportio. Nam vt res in loco, ita in tempore; & vt accidens est externa forma in substantiâ: ita forma interna est in materiâ; & vt res civiles & partes civitatis sunt effectivè in rege, & perfectivè in fine: ita sunt omnia in Deo, à quo & efficiuntur & perficiuntur omnia.

Argumenta in secundum dubium, quod est, An aliquid esse possit in seipso?

Opp. *Deus est actu ens infinitum, totumque in seipso, quia nec cœlum, nec terra, nec aliud quicquam creatum illum possit comprehendere. Sic (si liceat magna cum paruis componere) mens humana est in seipsâ. Nam (vt docet Philosophus) mens hominis in seipsam vertitur, & sic seipsam intelligit, concluditurq; in seipsa.*

Lib 3 de Anima c. 5. tex. 8.

Resp. *Non est huius loci & instituti, quærere quomodo Deus sit ens totū, & quomodo sit in seipso; solùm hîc quæritur de re naturali, maximeq; de substantiâ corporeâ quantitate præditâ: Metaphysica & ineffabili ratione Deus est in seipso, non vt ens totum compositum ex alijs (est enim simplicissimus actus) sed vt totum & infinitum principium omnium, quæ sunt, quæ fuerunt, aut quæ esse possunt. Vbi dicis Philosophum docere quòd intellectus humanus in se versus seipsum intelligat & contineat, agnosco priorem partem, sed posteriorem non reperio; scio tamen cùm sit extra corpus in libertate suâ, vel cum nativo suo lumine liberè quicquam agat, esse quidē illū in seipso. Nam ab alio non coërcetur, donec ad infinitum sui principium redeat. Cæterū vt de Deo, ita de animo humano respondeo, non esse huius loci & temporis de illo disputare, cùm solùm de rebus Physicis litigetur.*

Quomodo Deus & intellectus in seipsis sint, alterius est considerationis.

Opp. *Totum est nihil aliud quàm suæ partes, & partes nihil aliud quàm totum; sed totum est in partibus, & partes in toto: ergo idem potest esse in seipso.*

Resp. *Totum quidem est nihil aliud quàm suæ partes collectæ, & collectæ partes nihil aliud sunt quàm totum; non tamen sequitur idem esse in seipso, vt hîc intelligit Philosophus. Nam per* aliquid esse in seipso, *intelligit rem in se esse tanquam locatum in loco; & sic idem à seipso realiter differret. Alij respondent nullo modo essendi aliquid esse in seipso, quia semper id quod inest, induit naturam contenti, & id cui inest induit naturam continentis, aut subiecti; sic si idem esset in seipso, idem non erit idem, sed diversum sibi. Dico igitur de toto & partibus, quòd non sint simpliciter & absolutè vnum,*

Id quod inest, semper habet rationem cōtenti, & id cui inest, continētis.

 &

& idem. Nam quamvis neutrum excedat amplitudinem ambitumq; alterius si collectim sumantur, formalis tamen est distinctio, vt philosophi docent.

Opp. *Cœlum supremum localiter vt totum movetur; & non est in alio loco nisi in suis partibus, secundum Philosophum: ergo totum aliquod est in suis partibus tanquam in loco, quod fieri posse negas.*

Cœlum non est localiter in suis partibus nisi analogicè.

Resp. *Cœlum primum est (vt ante docuimus) primus locus omnium. Nam & idcirco ab hoc axiomate mobilium in loco excipitur, ne in infinitum fiat progressus. Verùm ad id quod nunc vrges sic respondeo, non esse illud in suis partibus vt in loco circumscriptivè, sed analogicè & per synecdochen, quia vna pars alteram in cœlo, vt vnda vndam in mari incitat; figura enim cœli, formaq; divina, & virtus motoris sunt sufficientes causæ, cur sine loco externo moveatur.*

Opp. *Definitio & definitum sunt re simpliciter & absolutè vnum; sed definitio est in definito: ergo idem est in seipso.*

Resp. *Captiosum est hoc argumentum à rebus ad voces; agitur hîc de re physicâ, corporeâ, tu verò vrges intentionem. Si verò vrgeas definitionē rem esse, quia est re simplex non complexa; respondeo non esse rem physicam singularem & corpoream, quæ hîc à Philosopho intelligitur.*

Argumenta in tertium dubium Vtrum duo corpora simul esse possint in vno loco? vnumve in pluribus?

Hedera & robur sunt duo corpora simul in vno loco singulari: ergo negativè malè tenetur quæstio. Antecedens probatur, quia hedera contigua est, continuaq; robori flexibus suis, tanquam brachiis complectitur & circumcingit. Præterea cùm vna sola sit superficies concava aëris, quæ vtrumq; corpus tangit, vnus videtur esse locus singularis vtriusque; at est vna sola superficies quæ ambit vtrūq; ergo est vnus locus singularis vtriusq;. Minor probatur, quia est vnus, non multiplex & numerosus superficiei ambientis vtrumq; respectus.

Resp. *Nihil absurdi sequitur, si concedam complicata & implicita in se corpora vno loco comprehendi. Si enim dixero hederam & robur mutuò se amplexantia esse in loco communi non singulari, verū est. Cæterùm mallē respondere, complicata & vestita corpora esse ens vnum numero aggregatum, & vno contineri loco singulari. Nam vt Plato togatus, ita robur hederâ cinctum vnum aggregatum est, vnumq; locum singularem, vnumq; superficiei ambientis respectum habet.*

Aggregata corpora eundē habent locum.

Opp. *Percurram paucis multa argumenta. Fernelius. 2. lib Physiologiæ capite vltimo, affirmat viribus naturæ duo corpora esse posse in vno singulari loco. Sed ratione sic suadeo; primùm quia in ferro candenti corpus ignis*

se insinuat per meatus in substantiam ferri; similiter aqua infusa in panem aut spongiam eundem numero locum cum spongia & pane occupat. Hoc quoq; videtur manifestè verum, si in vas plenum cineribus tantundẽ aquæ iniece-ris; certum est aquam & cineres duo non vendicare loca, sed vno eodemq; singulari comprehendi. Huc addo experientiâ probatum illud, quòd cyphus ad summa labra aqua plenus multos nummos sine vlla effusione recipiat. Nihil hic dico de aëre & aquâ in eâdem clepsydra, nihil de ligno accenso & in carbonem commutato, nihil de infinitis aliis, quæ videntur probare ad vivum, plura corpora posse in vnum locum numero coër-ceri.

Resp. *Respondeo singulis; primùm ergo in Fernelio (quẽ eruditionis, iudicij, & experiẽtiæ causâ multũ veneror & miror) aliisq; qui hoc affirmãt reperio quidem magnum lumen ingenij: sed columen & oraculum rationis veritatisq; in philosophia requiro. Vmbris ergo quas spargunt sic respondeo; primùm ignis formam in substantiam ferri non permeare, sed virtutem solam impactã & impressam esse; vel (si placet) dico virtutem in densa materia ferri insitam esse, ipsamq; substantiam ignis in poris & meatibus tanquam locis comprehendi. Dico similiter, quòd panis aut spongia ab aqua non penetrentur, sed huius partes in meatus illorum citò propter siccitatem excipiuntur. Exemplo de cineribus Arist. respondet; ideo tantundem aquæ absorberi, quia cinis aquam in vaporem halitumq; solvit, cum quo tenuiores partes cinerum exhalantur; Adhibet etiam in lib. Problematum aliud responsum, nimirum in cinere esse multos meatus, quibus aqua se insinuat, factâ sensim constipatione. Ad vltimum de cypho exemplũ dico, partes aquæ in medium vasis densiùs se colligere & accumulare, non effluere propter labrorum siccitatem, quæ labra si madefiant, mox evolat elabiturq; aqua. Nihil de ligno accenso dico, præterquam illud quod de ferro candente dixeram.*

Ignis in ferri candentis poris tanquã in locis est.

Aqua quomodo cineribus absorpta.

Sectione. 25. problem 8.

Argumenta contra secundam partem tertii dubii Vtrum vnũ corpus possit esse in plurimis locis simul?

Opp. *Cœlum est vnum corpus numero, motumque localem habet (vt docet Philosophus in 8. Physic.) sed cœlum est in pluribus locis simul (cũ illius loca sint partes propriæ, non alterius corporis continentis superficies vna) est ergo aliquod corpus in pluribus locis simul. Si dicas esse successiuè in partibus, hoc negat Philosophus, qui cœlum æternum esse docuit, in quo non est successio.*

Resp. *Negat Philosophus cœlum esse propriè in loco, sed hic propriã movẽdi rationem in loco intelligendam voluit; cùm dicitur cœlum esse in partibus tanquam in loco, analogicè sic esse dicitur, quia pars cœli vna alteram continere & metiri dicitur.*

Opp. *Immota pyramis, aut fixum aliquod corpus unum numero millies in qualibet hora superficiem se ambientem mutat: ergo unum corpus numero potest esse in pluribus locis, quamvis ab uno loco in alium distantem non mutetur.*

Resp. *Si sumatur locus pro superficie solâ ambiente, sæpissimè quovis ferè momento mutatur locus corporis fixi & immoti. Sed locus (ut ante docui) non solùm pro superficie, verùm etiam pro respectu capitur, & sic quantumvis aër amplectens millies commutetur, idem locus, idem situs, idem respectus continentis ad contentum perpetuò manet.*

Opp. *Arbor una numero crescens in aqua, eminet in aëre, immergiturque in terram; elementorum ergo triplici superficie circumscribitur, & proinde triplicem locum habet; concludo hinc, unum idemque corpus numero posse in pluribus simul inesse locis: Nam hæ tres superficies terræ, aquæ, aëris, distincta diversaque sunt loca numero unius plantæ. Præterea unum corpus divinâ virtute sæpe in pluribus locis simul concernitur: ergo absurdè negatur simpliciter fieri non posse. Antecedens probatur, quia ut Deo possibile est duo corpora se mutuò penetrantia in unam attiguam superficiem & locum coire: ita ei non est difficile unum corpus in pluribus locis simul collocare, removendo solùm in penetratione corporum ipsum influxũ quantitatis, non motum, non substantiam, non materiam corporis, quæ propriam essentiam, existentiam, & loci respectum vendicat.*

Resp. *Nihil vetat quo minùs unum idemq́ corpus numero duobus terminis aut superficiebus, locum unum efficientibus contineatur, qui tamen locus non simpliciter, sed aggregatione unus est. Hactenus Collegium Conimbricense, quod locum definiri solùm per superficiem voluit. Sed cùm ante demonstraverim locum non solùm esse superficiem, sed etiam respectũ eiusdem si formaliter capiatur: alio modo facilè deleri potest hoc argumentum ut suprà, nempe concedendo unius numero plantæ esse quidem plures superficies; unum tamen omnium superficierum respectum & applicationem, quod sufficit ad singularem locum definiendum. Quod addis de divina virtute non nego; quod verò attexis de tollendo influxu quantitatis dubito, quid tibi velis per substantiam corporis, & existentiam relictam prorsus & omnino nescio; nisi resolvas, quomodo corpus existere possit sine quantitate, & quomodò influxu quantitatis detracto corpus quantum diversis in locis simul cõprehendi queat. Contendis videri philosophus, sed parùm sapis philosophicum acumen, nisi intelligas posse unum corpus esse in duobus locis simul, in uno scilicet circumscriptè & essentialiter, in altero (detracto quantitatis influxu) fucatè & apparenter, quod non nego; sed hoc non est corpus esse in duobus locis simul, quia apparens corpus non est corpus. At dices potentiam divinam verè hoc ipsum efficere posse, ut constat in apparitione Mo-*

In lib. Phy. 4 cap. 4.

si & Eliæ cum Christo transfigurato in monte, quorum illius corpus in sepulchro, huius in cœlo fuit: tamen vterque (vt Patres consentiunt, sacraque philosophia testatur) verè in monte apparuerunt. Vnde colligitur, corpus vnum numero diuinâ virtute in pluribus locis simul inesse posse. Mosi & Eliæ in christi trāsfiguratione corpora diuinâ uirtute data.

Quorsum hoc, cùm neminem aduersarium repugnantē habeas nimirū quin fieri hoc possit à Deo? Sed consulo tibi (iuuenis studiose) vt de miraculis fidei rarò in spatijs philosophorum disputes; in hisce enim periculosus est error; in humana autem philosophia levior. Dabis mihi veniam ergo (doctissima schola Conimbricensis) si à te in hoc vno dissentiam; moves quidem in commentarijs tuis permultas quæstiones de Deo, & de divina potentia, quas Peripateticè & subtiliter discutis; sed tuâ pace id dicā quod sentio, mali hinc oriri aliquam occasionē. Nam quamvis vera existimem esse fere omnia quæ scribis, si tamen omnia à tyronibus non intelligantur quæ scribis, metuendum est ne præcocia ingenia adolescentulorum nimis alta sapiant, audacius que (expertus dico quod scio) de sacris loquantur profana. Non hic nego aurum cum purpura, & gemmam pretiosam cum auro, idest, sacram philosophiam aliquando coniungi posse cum humana (vtriusque enim author Deus est) sed hoc vrgeo, sacris mysterijs simpliciter credendum esse, & de illis curiosiùs in subsellijs philosophorum non esse disputandum. Exempli causâ, quomodo duo corpora in vno, & quomodo vnum in pluribus locis simul divinâ potentiâ esse possit? An in hoc opere Dei sit penetratio corporum? An sit detractio quantitatis ad tempus? An substantia corporis maneat sine influxu quantitatis? An sit dimensio Christi in sacramento? & Quomodo in locis pluribus simul inesse possit circūscriptiue, absolutè vel relativè? *His (inquam) & similibus iuvenilia ingenia terere & defatigare periculosum est, si ad vivum singula non percipiant iuvenes, quæ doctè aliquando à vobis alijsq; pluribus pertractantur.* Periculosū est adolescētibus philosophicè miracula intueri.

Argumenta in vltimum dubium, Vtrum quantitas sit sola causa cur vnumquodque corpus aliud à suo loco excludat, secumq; esse non patiatur?

Opp. *Nihil est cōtrariū quātitati, vt docet Philosophus in illius proprietatibus explicandis: ergo quantitas non est sola causa excludendi aliud corpus à loco; ratio tenet, quia contrarium solum est causa expellendi aliud.*

Resp. *Ab eodē fonte provenit, & quod res loco sitūq; circūscribatur, & quod rē aliā in sui consortiū nō admittat. Hic fons (vt verbo concludā) quantitas seu dimensio corporis locati est, ipsiusq; loci ad corpus locatum applicatio, quæ naturæ vi, non contrarietate vllâ formæ aut qualitatis aliud excludunt. Nō enim sēper contrarietas requiritur ad arcēdū aliud; sed vis aliquādo naturæ id efficit, quod contrariū inter qualitates facit.* Contrariū nō sēper est causa expellendi aliud.

Opp.

Opp. *Constat in locis elementorum contrarietatem esse causam excludendi: ergo quantitas seu dimensio nō est sola excludendi causa. Antecedens probatur in igni & aquâ, quæ se mutuò expellunt.*

Vnum elemẽtum alterius locum nō invadit, nisi cōmutatum.

Resp. *Non ignis & aqua pugnant quoad substantiam, sed quoad qualitates: neque est contrarietas qualitatum, causa cur vnum elementorum locum alterius non occupet, sed ipse naturalis locus huius vel illius, qui aliud corpus facilè non admittit, priusquam in naturam sui repugnantium qualitatum luctâ commutetur; & sic aqua in aerem, aer in ignem, & quodlibet elementum in aliud quodlibet transferri potest, alteriusque locum secundùm partem occupare.*

CAP. 4.

Vtrum
- *Locus sit nihil locati?*
- *Locus sit simpliciter æqualis locato?*
- *Locus proprius nulli deficiat?*
- *Locus sine interitu sui à corpore locato separetur, & è converso?*
- *Differentiæ loci in omni corpore reperiantur?*
- *Locatum nunquam moveatur ad motum loci?*
- *Locus rectè definiatur?*
- *Sit immobilis locus?*

Ifficultas inveniendi veram definitionem loci, Aristotelem adhuc monet movetq; vt alia quædam præmittat, antequam locum definiat. Quatuor ergo in hoc capite demonstrantur; nimirum quinq; proprietates seu affectiones loci, quatuor leges seu conditiones bonę definitionis, quinque suppositiones seu hypotheses, & deniq; ipsa definitio loci. Proprietates ordine, & singula recensebo. Prima proprietas seu affectio est, quòd locus hîc contineat locatum, & nihil omnino sit locati, hoc est, quòd non sit pars eius. Secunda est, quòd locus proprius sit omnino æqualis locato, id est, vt neque plus neque minus ipso locato comprehendat. Tertia, quòd omne corpus suum proprium locum habeat. Quarta, quod omnis locus sit separabilis à locato sine interitu eiusdem, & è converso. Leges seu conditiones bonæ definitionis hæ sunt. Prima, quòd definitio debeat explicare quid sit definitum. Secunda, quòd definitione traditâ obiectiones circa eam emergentes facilè dissolvantur. Tertia

Loci proprietates. 1 2 3 4

Leges definitionis quatuor. 1 2

tia, quòd per definitionem proprietates convenientes definiti intelli- 3
gantur rectiùs. Quarta, quòd difficultates de definito simpliciter 4
cognitâ definitione, non aliter quàm vmbræ sole lucente evanescant
& dissipentur. Hypotheses huius capitis sunt quinq; quarum prima est, scilicet, non fuisse omnino disputationem vel inquisitionem de loco, si non fuisset motus qui localis dicitur. Secunda, quòd aliquid

Hypotheses huius capitis quinq;

1 moveatur per se, & aliquid per accidens; per se vt *homo*, per accidens
2 vt *albedo*, quæ ad motum alterius cietur. Tertia, quòd corpus con-
3 tinens sit vel commune, vt *aër* respectu Socratis & Platonis, vel
4 proprium, vt *vterus* respectu *embrionis*. Quarta, quòd corpus contentum non sit in continēte seu in loco, sed vt pars in toto, si corpus
5 continens sit continuum locato. Quinta, quòd in vltima seu extrema superficie continentis sit res vt in loco, vnde locatum per se movetur in loco, non ad motum loci. Vltimum quod in hoc capite demonstratur est definitio loci; & primùm ostenditur quid videatur esse, quamvis non sit. Videtur (inquit Philosophus) esse aut forma, aut materia, aut intervallum quod inter extrema, id est, inter superficiem corporis continentis, & eam quæ est corporis contenti ponitur; sed horum nullum est: Relinquitur ergo quòd sit superficies corporis continentis immobilis primùm. Probat assumptionem primùm in contrariam partem arguendo, tum apertè & perspicuè demonstrando nullum omnino istorum esse, postremò concludendo exactam & absolutam definitionem loci hanc esse, vt sit superficies concava corporis continentis, locato æqualis, immobilis primò. Quæ omnia in textu quoniam liquidò constant, ad quæstiones seu dubia iam me accingam, quæ ex proprietatibus loci eliciuntur.

Loci definitio.

Dubium primum erit ex prima proprietate. *An locus sit nihil locati?* Non citiùs quæram quàm resoluam omnia. Locus secundùm materiam est superficies corporis continentis: ergo est nihil locati; ratio sequitur, quia in corpore continente inhæret vt accidens, corpori verò contento assidet non inhæret. Iterum locus secundùm formā est respectus corporis continentis: ergo nihil locati. Argumentum tenet, quia relatio non est pars eius cum quo confertur. Deinceps, locus separari potest à locato sine interitu sui: ergo nihil est locati. Ratio cohæret, quia si pars esset, talis non foret omnino separatio. Præterea, locus est immobilis; locatum autem motum localem habet: ergo locus non est aliquid locati. Adde, si locus sit aliquid locati, tum non erit aliquod corpus sine loco; sed est aliquod corpus sine loco, nempe supremum cœlum: ergo locus non est aliquid locati. Postremò, ab inductione hoc ipsum probatur, quia superficies concava ignis

Quæstionis primæ rationes.
1 2 3 4 5 6

non

non est pars aëris superficies concava lunæ, non est pars ignis, & sic sursum si ascendas ad primum mobile, cuius superficies concava non est pars orbis Saturni qui proximè sub alis illius tegitur. Sed propero.

Quæstio secunda & eius rationes. Proximum dubium est *Utrum locus sit simpliciter æqualis locato, vt non omnino maior aut minor dicatur?* Verbo respondeo, sic æqualem esse, si proprium cuiusque locum intelligas, non communem; proprius enim semper par & æqualis est; communis verò impar & inæqualis. Quippe amplitudine & amplexu suo plura locata continet. Rationes si requiras breviter sic accipe. Externa superficies nihil

1 addit magnitudinis corpori locato, quod proximè tangit & circumscribit: ergo sic est eidem æqualis, vt non sit maior aut minor eodem.

2 Quid plura quæris? Si sit locus inæqualis, tum motus cœli aut omnino non esset, aut idem esset inæqualis, vt rectè probat Aristot. l. 1. de Cœlo: est ergo locus semper æqualis corpori locato. Non est

3 parvi momenti illa etiam ratio philosophi, quòd inter mensuram & mensuratum debeat esse æqualis proportio; sed locus est mensura locati: ergo inter locum & locatum debet esse æqualis proportio, quæ

4 esse non potest si locus & locatum inter se æqualia non essent. Vlteriùs vrgeo, locum non esse maiorem aut minorem locato, quia neque est latior, neq; longior, neq; profundior: est ergo semper eidem par & æqualis; Ratio tenet, quia proximè singulis partibus & dimensionibus locati respondet, vt hic docet Philosophus.

Quæst. 3. Ad alterum dubium transeo, quod est *Utrum proprius & naturalis locus nulli corpori deficiat?* Sunt qui *locum, vbi, & situm* singulis corporibus accommodent, teneantque fidenter, nullum aut esse, aut esse posse sine proprio & naturali loco. Quoties volumen & thesaurum naturæ aperio, toties infinitam Dei admiror virtutem, sapientiam,

Sap. 11. & bonitatem; qui cuncta numero pondere & mensurâ sic disposuit, vt nihil portu & loco quietis careat. Suspice cœlum supremum, & contemplatus illius immensitatem, pulchritudinem, motum, lumen, & mirabilem ornatum, obstupesces. Gradatim animo à cœlo devola, cæteraq; corpora cœlestia intuere, luce clara, mole ampla, motu rapida, naturâ simplicia, locis distincta, virtute divina; intuere & agnosce creatorem cœli, qui sic disposuit. Vt hos globos & magna naturæ folia vertisti, verte nunc sphærulas inferioris mundi. Terra crassa est, medioque quasi librata consistit immobilis; supra hanc affusa est aqua, super aquam aër eminet; postremò ignis levissimus supremum locum vendicat. Hic ordo est, hic situs, hic concentus, seu harmonia omnium maiorum in rerum natura corporum,

quorum

quorum vnumquodq; locum suum proprium & naturalem, nempe superficiem corporis superioris continentis habet; sic tamen habet, vt commodissimè benignam cœli influentiam recipiat impressam, mũdoq; inferiori (nempe homini) vtilissimè inserviat. O miram, ineffabilem, & inexhaustam Dei bonitatem erga hominem! O hominem ingratissimum animal, nisi hoc consideres! tuâ, tuâ ipsius causâ hæc omnia fecit Deus, tibi tuoq; solius imperio subiecit omnia; propter te solùm sic omnia suis locis disposuit, vt tibi soli suis locis inserviant; & quid quæso à te nunc postulat propter hæc omnia, nisi vt tu illi solũ inservias? sed non vis. Da veniam (studiose lector) si parũ excurrerim, ad meipsum redeo; esse hunc (quẽ diximus) cœlestiũ corporũ & elementorũ ordinẽ sapientissimè constitutum, ex eo deprehẽdi potest, quòd sic omnibus dispositis cœlum facillimè in inferiorem hunc mũdum eiusdemq; partes influat, viresq; siderum tanquam novas imagines & formas in cereas & liquefactas (veluti) materias imprimat. Ex quo patet quàm apta, quàm congrua, & quàm decora sit elementaris istiusmodi coagmentatio: quam, si spectes, dic quomodo aliter illorum situs, ordines, & loca sine ruinâ omnium dispensentur? Nam vt dulcissima harmonia ex pari & impari, concordi & discordi vocũ cõcursu: ita hæc optima coagmẽtatio elemẽtorũ ex simili & dissimili primarum qualitatum tẽperie pro locorum ratione constat: sic *terra* in frigore cum *aqua*, *aqua* in humido cum *aëre*, *aër* in calido cum *igne* consentit. Dissentiunt autem hæc in alijs qualitatibus; vnde mirabilis consensus eorum nascitur, nec non incredibilis aptitudo ad recipiendam impressionem cœli, quod in summo loco sitũ, motũq; semper in gyrum, inferiorẽ hunc globũ elementorũ benignissimo suo aspectu & influẽntiâ perpetuò conseruat. Quid multis? quòd cœlũ in primo loco sursum, terraq; & elementa in imo deorsum aptissimè collocentur ex eo ostenditur, quia cœlestis machina solida sit, & quasi ex ære vel argento fusa; terra autem in medio volubilis vniversitatis, suo librata pondere immobilis hæreat. Vnde fit vt cætera passim fluctuantia, hinc soliditate cœli, illinc stabilitate terræ in vnum coarctentur & constringantur, ne citra legitimos terminos diffusa mundi concentum & harmoniam disrumpant. Lege Thom. in 1. distinct. 44 quæ. vnicâ artic. 2. 1. part.

12 Sed dices, quid hęc omnia ad rem, cùm directè adhuc non ostendas, *An vnumquodque corpus sit in proprio loco, an non?* Est aliquid, idemque vtile & iucundum cognitu quod dixerim, nempe vt scias quomodo omnia & singula suum locum naturalem habeant. Attende igitur, quòd sit locus naturalis & violentus; naturalis est *in quẽ mobile natura impetu velut per lineam brevissimam fertur, si extra illum* Locus Naturalis quis.

Violẽtus quis. *illum fuerit*, & *in quo etiam quiescit & conservatur*. Violentus definitur ex adverso, *ad quem mobile repugnante naturâ rapitur*. Quippe vt ad naturalem locum res quælibet sponte veluti alata est: ita ad violentum ipsâ naturâ quasi invitâ pellitur, & quantum in se est renititur in illam sedem commeare, aut in eâdem manere, vt constat de aëre aut igne si in fistulis & venis terræ includantur. Nam vt liberè ab istis claustris evolent, furentiùs sæpissimè impetum faciunt in latera terræ; & quasi fremunt, donec aut concussâ aut disruptâ terrâ in sua loca naturalia redeant. Hæc loca autem in naturæ partubus plerumque ex levitate & gravitate definiri solent. Hic nãque est ordo rerum naturalium, vt graviora suæ naturæ relicta sub levioribus habitare desiderent; leviora verò appetant in altum & sublime ascendere; quo vtique ordine (vt vides) elementa naturę vi in suis locis collocãtur. Hinc *ignis* quia est simpliciter levis *supremum*, *aer* levis respectu ignis *proximum*, *aqua* gravis ex parte *tertium*, *terra* simpliciter gravis, infimũ locum occupat. Hæc sæpiùs inculco, vt intelligas non solùm hunc ordinem, situm, & dispositionem collocandorum corporum naturaliter observari, sed etiam vt nõ ignores, propter duas causas secundùm naturam communem aliquando immutari posse hunc ordinem. Causæ hæ duæ sunt salus animantium, & influentia cœli; quibus effectum est, quòd licèt superficies aquæ sit proprius locus terræ, propter salutem tamen animantium, vi & virtute influentiæ cœlestis extenuantis aquas, emergit terra ex parte, & super vndas secundùm naturam communẽ sic elevata animantibus vitam & salutem præbet. Quorsum hæc? certè vt cognoscas esse inter locum naturalem & proprium aliquod discrimen; nam omnis locus naturalis non est proprius. Est enim (exempli causâ) aggregatum ex superficiebus concavis tam aëris quam aquæ locus naturalis terræ, non proprius, nisi velis proprium locum definire qui contineat (præter locatum eiusdemque partes) accidentia, aliaque corpora innata, qualia permulta sunt in terrâ; quæ loca propria in ea vendicant; imo nisi interpreteris locum proprium qui ex diversorum corporum superficiebus constat, qualis hîc est terræ, cuius pars vna sub aquâ immersa est, altera super aquam eminet: non est ergo simpliciter idem locus naturalis & proprius. Si igitur strictè & præcisè (vt aiunt) sumatur locus proprius, scilicet pro eo quod præter locatum aliud omnino non continet corpus, & non sit pars ipsius locati, certè vnumquodque corpus non habet locum proprium: Supremum enim cœlum non est in proprio loco. Mundus pro aggregatione omnium corporum sumptus propriam sedem

Naturali corporis levitate uel grauitate locus definitur.

Ordo elemẽtorũ quare secundũ naturã mutatus.

ſedem non habet; terra vnâ ſuperficie non continetur: non ergo vno ſingulari loco fruitur, niſi naturalem vnitatem loci intelligas. Hinc eſt quòd Commentator dicat, elementa in ſuo motu, ſitu, & ordine magis intendere loca naturalia quàm propria, quæ loca naturalia à communi & vniverſali naturâ ad publicum, non à ſingulari vllâ naturâ ad privatum bonum ſapientiſſimè deſtinantur. Naturam vniverſalem hoc loco nomino quæ ſaluti totius vniverſi, propriam verò quæ ſaluti vnius aut alterius individui ſtudet. Vides (ſtudioſe lector) concluſionem huius queſtionis, nimirum vnumquodque corpus non habere proprium locum, ſi ſtrictiùs; habere verò, ſi fuſiùs nomen loci ſingularis ſumas. Sed philoſophantis eſt accuratiùs rerum naturas inveſtigare; tuum eſt ergo ſimpliciter defendere, rem quamlibet proprium locum non habere, quia cœlum non habet, mundus non habet, aqua, terra non habet. Et quæſtio eſt, vtrum aër (cuius ſuprema regio inflammatur) habeat? Docēt enim philoſophi ſupremam partem aëris eſſe aërem, & tamen propter vicinitatem ignis in flammas commutari docent. Vtrum ergo concavum ignis ſit locus proprius ipſius aeris, adhuc ſub iudice lis magna eſt; ſed de hac re poſtea pluribus. Concludo nunc queſtionem, quamvis in tertia proprietate huius capitis dicatur, nulli corpori deeſſe locum, eundemque (vt quidam interpretantur) proprium: ſic tamen eſt intelligendus Philoſophus, vt nomen *proprij* apud illum paulò fuſiùs ſumatur; nam aliter cœlum ipſum eſſet in loco proprio, quod in proximo capite manifeſtè & expreſſè negat.

Naturalis locus & proprius nō ſemper idem.

Sequitur nunc quartum dubium, *Vtrum locus omnis ſine interitu ſui à corpore locato ſeparetur?* Quoniam locus ſit quiddam adiacens nō inhærens locato, rectè ſeiungi ſeparariq; poteſt ab eo ſine omni ſui damno & corruptione. Accidentia enim inhęrentia ſecluſa à ſubiectis concidunt, non autem ea quæ extrinſecus incumbunt. Quare locus cùm ſit ſuperficies corporis continentis à corpore continente quidem ſine ſui interitu amoveri non poteſt; quippe illi inhęret vt accidens, corpori verò locato vt externa dimenſio applicatur. Non tamen hîc nego quin ſit inter locum & locatum quædā relatio neceſſaria, ſi pro vbi, ſitu, aut ordine ſumatur. Cæterùm cùm in quarta proprietate dicat Philoſophus, prorſus ſeparari poſſe locum à locato, & ex adverſo; intelligit quidem locum & locatum (vt ita loquar) materialiter; nam aliter iſta relatio quæ eſt forma loci, ſublato corpore locato videtur extingui & deleri. Quis enim reſpectus relinquitur inter locum & locatum, ſi vnum eorum tollatur

Quæſtio 4.

tur in quo mutuò respectus ponitur?

Sed istâ distinctione adhibitâ, controversia magna esse non potest in hac quæstione: ad aliam ergo pergam, quæ est *Vtrum sex differentiæ loci in dimensione cuiusque corporis assignentur?* Respondet Philosophus reperiri quidem; sed pro natura rei detur hic philosophantibus scopus & campus disserendi; negatiuè igitur hanc quæstionem teneo, nec non restringo ad hominem, cuius corpus solùm has sex loci differentias capit. Quippe illius solùm caput *sursum*, pedes *deorsum*, in illo solùm *dextrum* & *sinistrum*, *antè* & *ponè* insunt; reliqua verò omnia in illis communicant ratione & respectu huius. Nam quamvis Aristoteles alibi dicat esse in cœlo has differentias loci, adeoque in plantis: attentè tamen si sensum quæras, invenies hoc solum ab illo dici factâ comparatione humani corporis. Nam aliter quorsum diceret omnem cœli partem sursum esse? dic mihi cur diceret radicem plantæ sursum poni? Certè si rectè dissolves nodum, respondebis quia omnis pars cœli sursum est à natura sua respectu hominis, nullaque deorsum, licèt sub terram volvatur; Plantæque radicem sursum esse dices, quia plãta est quasi inversus homo. Nam vt homo per os nutrimentũ sursum ad sui cõservationem accipit; ita planta per radicem, quę capitis & oris vicem & locum gerit.

Quæstio 5. Loci differentię propriè ab homine derivantur.

2. de Cœl. c. 2. text. 13. 2. de Ani. c. 4. text. 38.

2. de Ani. c. 1. text. 6.

Quæstio. 6.

Sextum dubium est, *Vtrum locatum nunquam moveatur ad motum loci?* Quid? an semper per se mouetur corpus locatum, & nunquam ad motum loci? videtur hoc falsum, quia cœlum supremum rapit Saturni orbem: at cœlum supremum est illius locus, vt Aristoteles lib. 1. de Cœlo docet. Resolvitur hæc ratio facilè, & quia supremum cœlum non est locus Saturni, sed superficies cœli, quæ nec movet nec movetur nisi per accidens, ad motum cœli; et quia hîc Aristoteles de motu naturali non violento agit, qualis est motus primi mobilis respectu aliorum cœlestium corporum, quæ illius raptu ab ortu ad occasum quotidiè incitantur, cùm naturali vi suâ ab occasu ad ortum contendant & renitantur. Si ergo naturalem motum intelligas, locatum non movetur ad motum loci, quippe locus vt locus est per se omnino immobilis manet, & causa potius quietis & conservationis, quàm motus, qvamvis sine loco nullus motus fiat. Hoc enim vis naturæ efficit, vt quodlibet corpus aptissimè moveatur in suo loco, locus tamen nec movet nec ad illius motum si per accidens contingat ipsum movetur locatum.

Locatũ non movetur motu naturali ad motũ loci.

Quæstio. 7.

Septimum dubium huius capitis est, *Vtrum rectè definiatur locus?*

Magna

Magna hîc est inter interpretes contentio de loci natura; *An sit ens omnino?* & si sit, *Utrum sit ens rei, vel intentionis?* & si sit ens rei, *An sit absolutum vel respectiuum?* & si absolutum, *Utrum sit in Substantia, vt corpus continens, vel in Quantitate, vt superficies corporis continentis? Utrum simpliciter & omnino nihil aliud sit quàm talis superficies?* & si sit aliud, *Utrum hoc aliud sit respectus superficiei ad locatum?* Et denique, si sit superficies & respectus, *Quomodo dicatur immobilis? Utrum scilicet respectu corporis continentis? vel contenti? vel vtriusque?* Sed hæc omnia solùm digito quasi attingo, & in illis fusiùs explicandis non moror, quia ex illis quæ dicta sunt singula ferè innotescunt, clariusque ex definitione loci discussâ intelliguntur. Definitur ergo locus hoc modo, vt sit *superficies concava corporis continentis, immobilis primò, in respectu corporis locati (quod proximè circumscribit) posita.* Locus, id est, ens rei non rationis; ens rei (inquam) cui tale nomen imponitur, non imaginarium, vt multi voluerunt. Est *superficies* secundùm materiam, non secundùm formam; est enim superficies distincta species quantitatis à loco, si propriam formam spectes. *Est superficies concava*, id est interior, extrinsecus tamen applicata respectu corporis contenti, cuius vulgò externa mensura dicitur. Est superficies concava corporis continentis, id est illius corporis quod externo amplexu tegit, continuoque quasi osculo tangit & circumscribit alterum. Nam in illo corpore hæc superficies vt in proprio subiecto inest & inhæret, ad cuius motum fortuitò quidem movetur, quamvis immobilis ipse respectu corporis locati dicatur. Est *superficies concava corporis continentis, continua & immobilis; continua* quia illius partes in applicatione ad convexam superficiem corporis locati iisdem punctis, lineis, & terminis cum eâdem clauduntur. *Est immobilis primò & per se*; secundariò tamen & per accidens mobilis, ad motum corporis in quo inest; iuxta illud quod habet Philosophus. 2. Topicorum, quòd *motis nobis moveantur omnia quæ in nobis sunt*. Cùm ergo locus sit accidens, immobilis est per se & vi suâ. Nam si moveretur per se, esset corpus, & sic locus esset in loco, & ille etiam locus in alio loco, & ita in infinitum, quod natura non patitur. Est *superficies concava corporis continentis, cõtinua, & immobilis primò & per se*, in respectu tamen corporis locati (quod tegit & circumscribit) posita. In respectu, id est, reali respectu, non imaginario,

Loci definitio & eiusdem explicatio.

imaginario, vt aiunt. In respectu corporis locati, id est eius corporis quod extrinsecus loco mensuratur; in respectu posita, non vt locatum in loco, aut accidens in subiecto, aut effectus in principio, sed vt relatum in correlato suo. Est enim inter locum & locatum necessaria, eademque secundùm *esse* comparatio. Qui ergo definiunt locum sine hac relatione sæpiùs in textu à Philosopho insinuatâ, non quidem videntur illi loci essentiam rectè demonstrare. Est enim in textu vna proprietas conditioque loci, *vt sit æqualis locato*; est alia, *vt totum locatum contineat*; est etiam & alia, *vt sit locato contiguus*; quæ proprietates & conditiones loci liquidò mentem Aristotelis aperiunt; nimirum quòd velit locum non solùm per superficiem, sed etiam per respectum definiri; Imo, vt verè dicam quod sentio, omnes & singulæ proprietates loci videntur hoc ipsum insinuare. Nam vna est, *vt contineat totum locatum*, hic est respectus; altera est *vt non sit idem cum locato*, hic etiam est respectus; alia est *vt sit locato contiguus*, nemo hic negat respectum; alia est iterum *vt sit locato æqualis*, at sine respectu hoc fieri nequit; alia est *vt differentias habeat*, at quis non videt *sursum* & *deorsum* aliasque differentias ascribi loco respectu corporum quæ in illo sunt? Vltima est *vt sit immobilis*; cuius respectu, quæro? non corporis continentis ad cuius motum movetur, sed corporis locati. Respectus ergo aut forma est, aut formæ locum occupat in definitione loci. Quid multis? liberè dicam quod sentio; vnitas, identitas, & (vt ita loquar) immobilitas loci potiùs à respectu quàm à superficie pendent. Superficies enim sæpissimè mutatur, vt constat in aëre moto, qui circumscribit turrim aut immotum aliquod corpus eiusmodi, respectus autem non movetur, sed idem vnus immobilisque manet.

Locũ respectũ esse probatur ex omnibus suis proprietatibus.

Quæstio 8.

Vltimum dubiũ ex vltima definitionis parte petitur, *Vtrum locus sit primò & per se immobilis*? Ex his quæ discussa iam sunt, de vnitate, & identitate loci, facilè patet quod nunc proponitur de immobilitate, quæ (vt sim brevis) consideratur tribus modis, vel quoad existentiam superficiei, quæ vulgo locus dicitur, vel quoad æqualem distantiam à centro & polis mundi, vel deniq; quoad dependentiam & respectum quem cum corpore locato habet. Credo equidem non primo modo locum immobilem definiri posse, quippe existentia superficiei continentis locatum multiplex, inconstans, & varia est, tametsi locatum immobile in eadem statione maneat. Ne ergo dicas vnum idemque nume-

ro corpus immotum moveri localiter, multaque habere loca, dicendum est locum non esse immobilem eo modo quo vna eademque numero superficies immutabilis existat, alijs vero duobus modis dici potest locus immobilis, nempe dum res locata in eodem situ & ordine, id est, æquali distantiâ ad centrum & polos mundi constet; vel quàm diu vnus respectus vnius vel multarum superficierum eodem modo affectarum ad locatum habeatur. Vnitas ergo & immobilitas loci nequaquam sumenda est ex numerali (vt ita loquar) vnitate, identitate, aut immobilitate superficiei, corpori locanti inhærentis; neque diversitas ex diversitate quoad existentiam, sed duntaxat quoad æquivalentiam (vt aiunt), & respectum. Sic corpus locatum manere dicitur in eodem loco immobiliter, quousque maneat in eodem situ & ordine, eodemque respectu, vel ad centrum polosque mundi, vel ad alterum corpus in quo locatur. Sic licèt superficies sint plures, omnes tamen succedentes quotquot fuerint per æquivalentiam censentur vna, quia vnus est earum omnium & singularum respectus in dimensione coporis locati, ad quod applicantur. Contrà hoc ordine, situ, & distantiâ variatis, dicitur locatum localiter moveri, seu mutare locum, nec in eodem loco manere, non obstante quòd superficies corporis locantis secundùm rem eadem numero omnino maneat. Nam licèt illa superficies sit vna, ipsa tamen per æquivalentiam pro pluribus, pluriumve respectu sumitur. Ratio est, quia locatum nòn minus localiter moveri dicitur, quàm si esset continuò in alio alioque loco. QVOCIRCA vt concludam, non omne corpus dicitur moveri localiter, quoniam est in alio alioque loco secundùm realem existentiam, sed secundùm multiplicem distantiam aut respectum, vt fusiùs demonstratum est. Similiter non dicitur locus immobilis per existentiam superficiei quæ sæpiùs variatur, sed secundùm æqualem distantiam à centro polisque mundi, paremque respectum quem cum locato habet: qui quidem respectus vnus esse potest. Vnus (inquam) numero potest esse, licèt plures superficies secundùm realem existentiam materialiter vnum locum aggregatum faciant: vt constat de *baculo* in *aqua* & *aëre* posito, & de *terrâ* cuius pars vna sub *aquis* latet, altera super *aquis* eminet. Plures (vt vides) superficies sunt vtriusque, non tamen plura loca, si distinctè & per se considerentur. Ratio est, quia vnus est respectus multarum superficierum, si ad vnum corpus numero accommodentur

Locus quomodo mobilis & immobilis dicatur.

Plures superficies per respectũ vna censeri possunt.

commodentur.

Sed dices, quorsùm de motu locali agis, cùm hîc solùm de loci immobilitate quæratur? Ago equidem vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Præterea hinc emergit resolutio abditarum & abstrusarum quæstionum, *Vtrum immobili existente loco, corpus in eodem localiter moveri possit?* Et *Vtrum corpore immoto ipse locus commutetur?* Quæ dubia facillimè resolvuntur; si distinctionem loci, motusq; in loco, à me superius traditam diligenter consideres; scilicet quoad existentiam superficiei, quę est materia loci, & quoad æqualem distantiam locati ab aliquo fixo & definito corpore, ad quod comparatur. Dubia alia sunt in fine textus, *Vtrum locus sit materia, aut forma, aut spacium inane inter concavam superficiem corporis continentis, & convexam corporis contenti?* Sed hæc antè à me discutiuntur, verbo tamen ex proprietatibus loci sic cum Aristotele concludo; est vna conditio loci vt contineat totùm locatum: materia ergo non est locus. Nam licèt materia complectatur formam, non tamen vt locus, quia materia est pars rei, locus autem pars esse negatur. Ex altera conditione, quę est quòd locus aliud sit à locato, manifestè probo locum non esse totum aut formam; non totum, quia totum & partes idem sunt; non formam, quia forma est ex essentia rei; locus autem nec idem est cum locato, nec ex essentia locâtis, sed accidens vtriusque. Est enim illi, nempe locato adiacens, est huic, nempe locanti inhærens; vtrique fortuitū & contingens. Quòd non sit spacium inter continens & contentum hinc liquet, quoniam superficies seu extremitates continentis & contenti se mutuò osculantur. Sunt enim continua & contigua, inter quæ nihil reale ponitur: non est ergo locus materia, non est forma, non est inane spacium inter extremitates rerum.

Dubia duo ex vltimâ quęstione enascentia.

Locus non est materia.

Locus nec totum nec forma.

Locus non est spacium inter contentum & continens.

Distinctio primi dubij, Vtrum locus sit nihil locati?

Nihil sumitur duobus modis vel

1 Simpliciter & absolutè pro non ente, & sic non est intelligendus Philosophus; quia locus respectu locati nō est simpliciter nō ens, sed adiacens mensura in qua continetur.

2 Ex parte, & (vt aiunt) *secundùm quid*, & sic locus est nihil locati, id est, non est materia, aut forma, aut pars eiusdem; est tamen accidens, non inhærens, sed adiacens, idem que in comparatione necessarium locato, quia in illo locatum suam existentiam habet.

Opp. *Locus est pars locati: ergo malè defenditur quòd sit nihil locati. Antecedens probatur, quia Aristot. contendit partes cœli locum eiusdem esse.*

Resp. *Analogicè, non vnivocè pars cœli locus dicitur; neq; omnino opus est vt cœlum (quod est primum principium motus) loco proprio contineatur, tum vt vitetur infinitū, à quo abhorret natura; tum quia virtute infinitâ motoris cieri potest, sine superioris alicuius extremitate. Locus enim non est semper causa motus, quamvis verum sit in omnibus sub cœlo, nullum corpus moveri posse sine loco.* Nullum corpus moveri sine loco verū est in corporibus sublunaribus.

Opp. *Locus & locatum sunt relativa: ergo vnum est de essentia alterius. Antecedens constat, quia respectus est forma loci. Ratio probatur, quia relativa mutuò se definiunt.*

Resp. *Cùm dicitur locus esse nihil locati, intelligitur esse nihil, quod vel per se, vel fortuitò in locato contineatur; non per se, quia nec est materia nec forma; non fortuitò, quia non est accidens inhærens ei. Relativè ergo inter se comparari posse non negat Philosophus; hoc enim modo formaliter in respectu, non materialiter & absolutè in prima significatione sumitur.*

Distinctio secundi dubij? Vtrum locus sit simpliciter æqualis locato.

Æqualitas loci & locati sumi potest vel

- Affirmativè, quoad continuitatem & contiguitatem partium in Geometrica proportione; quia singulæ partes loci singulis partibus locati adæquantur, vniunturq; iisdem terminis.
- Negativè, quia locus omnino aliud nō continet præter locatū, neque est maior aut minor eodē, neq; quicquam addit magnitudinis eidē, licèt extrinsecus idipsum circūscribat. Hoc autē probatur
  1. A definitione æqualitatis, quæ est *rerum diversarum eadem quantitas.* Et sic est loci & locati, si inter se considerentur.
  2. A comparatione continuitatis & contiguitatis, quarum illa in vtroque, id est, in loco & locato eundem terminum, hæc eandem omnino proportionem postulat.
  3. A distinctione, quia communis locus non est æqualis: proprius ergo (de quo hic solùm agitur) est æqualis.
  4. A proportione, quia æqualitas motus in locato arguit æqualitatem loci, in quo motus localis inest. Huc addo, quòd inter mensuram & mensuratum semper æqualis sit proportio, aliter propriè mensura non diceretur; at locus est mensura locati: ergo locus est æqualis locato.

Opp. *Omne corpus continens est quantitate maius contento; ergo locus est maior locato. Argumentum tenet, quia locus est superficies concava corporis continentis; quæ pro magnitudine corporis in quo est, ambitum maiorem & extensiorem habet: videtur ergo locus non esse simpliciter æqualis locato.*

Resp. *Licèt continens sit maius contento in tota substantia & mole suâ, non tamen est maius in extremitate, quæ propriè locus dicitur. Nam hæc extremitas est contigua locato, & (vt ita loquar) non intumescit magis, sed æqualiter omni ex parte respondet locato, & cuilibet parti eiusdem.*

Opp. *Si locus sit simpliciter æqualis locato, tum aucto locato sequetur etiam locum augeri (nam aliter non esset æqualitas, eademq; proportio) sed negat Philosophus augeri locum, licèt locatū augeatur: locus ergo non est æqualis locato.*

Locus extēditur non augetur.

Extēsio quid

Augmentatio quid.

Resp. *Dico locum (si augeatur locatum) extendi, non augeri; aliud ergo est extensio, aliud est augmentatio. Est enim augmentatio* maioris quantitatis naturalis acquisitio. *Extensio verò est* quantitatis (*vt ita dicam*) dilatatio, cessio, *vel* rarefactio, vi & ratione corporis in se comprehensi effecta. *Præterea propria augmentatio non est nisi novâ additâ materiâ, vt in* nutritione infantis; *extēsio autem est sæpe per accidens, sine naturali motu,* vt si cōtusa intumescat cutis. *Sic ergo, locus semper fit æqualis locato naturaliter aucto vel diminuto per extensionem, quâ rarius corpus densiori cedit, non per augmentationem, quâ partes per naturalem motum novamq; materiam adiectam crescunt.*

Opp. *Locus est minor locato: ergo non est æqualis. Antecedens probatur, quia locus est superficies, quæ est* sola latitudo cum longitudine; *sed corpus locatum est trina dimensio, nempe lōgitudo, latitudo, & crassities, quam crassitiem si loco adieceris, locum & corpus vnum idemq; efficies, quod Philosophus absurdissimum esse putat.*

Superficies æquivocè dicitur.

Concaua superficies bifariam considerata.

Resp. *Locus quidem est superficies; sed non vt est distincta species in quātitate; Est enim nomen* superficiei *æquivocum, & dividitur in concavam, convexam, & planam. Concava superficies iterum consideratur bifariam, vel absolutè in corpore continente, vel respectiuè in corpore locato: posteriore modo adiacens accidens appellatur, tresq; dimensiones habet, non internè tamen vt corpus, sed externè vt corpori applicatur. Cùm ergo locus longus, latus, aut altus seu crassus dicatur, solùm respectiuè sic dicitur, quia corpus in eo sic afficitur, cuius partibus æquivalet & respondet.*

Opp. *Superficies aquæ est naturalis locus terræ; sed non est terræ æqualis (cùm pars terræ emineat) ergo omnis locus non est æqualis locato. Similis est ratio plantæ, cuius pars in terra, pars in aëre crescit.*

Resp.

Resp. *Antea docuimus, esse inter naturalem locum & proprium aliquod discrimen, & tum etiam adhibuimus huic argumento responsum; nempe esse vnum eundemque numero istarum superficierum respectum, quod sufficit ad formalem locum, locique æqualitatem (quæ in relatione consistit) efficiendam.*

Opp. *Idem (inquit Philosophus) est locus totius & partis; sed pars & totum non sunt æqualia: ergo vtriusque non est locus æqualis, & ex consequenti omnis locus non est æqualis locato; nihil enim est æquale toti & parti.*

Resp. *Idem est locus totius & partis naturalis, non proprius; est idem (inquam) locus naturalis, quia ad eundem locum ad quem totum contendit, partes etiam tendunt; non autem est idem locus proprius, quia qualibet pars per se sumpta suum proprium & particularem locum habet.*

Totum, & ejus partes nō habent eundem locum proprium.

Opp. *Si esset æqualitas inter locum & locatum, tum eadem esset quantitas vtriusq; sed loci non est alia quantitas, ne fiat progressus in infinitum: ergo non est æqualitas.*

Resp. *Æqualitas sumitur bifariam, vel absolutè, & sic est per se quantitas; vel respectivè, & sic etiam dicitur analogice quantitas: non quod ita sit, sed quod proprietas sæpe alicuius rei nomine suæ causæ primariæ insigniatur. Æqualitas ergo & inæqualitas sunt propria quantitatis, & propriè in prædicamento Relationis collocantur. Huc tendit hæc tota resolutio, vt intelligas esse æqualitatem loci, non absolutè, vt hæc æqualitas sit alia quantitas loci per se; sed vt sit relatio inter locum & locatum, cui locus secundùm proportionem totius & partium accommodatur.*

Æqualitas duobus modis sumpta.

Distinctio tertij dubij Vtrum locus naturalis aut proprius vlli corpori deficiat?

Locus distinguitur in

1 Naturalem, qui vnicuique corpori convenit; quod probatur à vi naturæ, quia omnia appetunt naturalem locum in quo quiescant & conserventur. Hic verò naturalis locus à providentia naturæ communis pendet; quæ rerum singularum vium, bonum, & salutem respicit. Cùm ergo salus & conservatio plantarum, animantium, hominum esse non posset, si terra cooperta aquis delitesceret, naturalem locum terræ, non proprium, strictè presseque acceptum dedit.

2 Proprium, qui nihil omnino aliud continet nisi singulare aliquod corpus, eiusdemque partes cui destinatur, & sic *cælo, mundo, terræ*, aliisque permultis deficiunt loca singularia, qui loca propria & singularia appelles, quæ aggregata corpora circumcingunt.

Opp. *Aër naturalem locum non habet, aut proprium: ergo malè distinguitur in hac quæstione. Antecedens probatur, quia si sit locus aliquis proprius aut naturalis aëris, is erit concavum ignis; sed concavū ignis non est naturalis locus eius; quod sic probo. Quia loci naturalis propriÿque est munus conservare locatum; sed quis ignorat supremam partem aëris vicinitate ignis penitus corrumpi, & in perpetuas flammas commutari? quod est planè contra definitionem loci naturalis, in quo res quiescerent & conservarentur.*

Resp. *Non dicitur locus ita principium conservandi locatum, quia nihil fit in locante certaminis cum locato (tum enim nulla esset elementorum inter se commutatio, nulla orbium cœlestium oppositio) sed ideo dicitur conservare, quia maximè res in suo loco quiescit. Ad rationem obiectionis dico, supremam partem aëris ideo accensam esse, ut vapores halitusque venenati quotidiè è visceribus terræ expirantes, in altum vi solis, ignis, & aëris rapti, ibique aut concreti in nubem, aut extenuati in flammam commutentur, ne hærentes in hac infima regione aeris, contagium, pestem, & pernicem animantibus, plantis, & hominibus gignerēt. Sic ergo, propter salutem & conservationem totius hoc factum est, damnaq; (si quæ sint) hoc modo resarciuntur.*

Lis aliquando est loci & locati.

Opp. *Videtur esse figmentum philosophorum, & planè somnium de naturalibus & proprijs locis aqua & terra, cùm Deus ipse in prima creatione & ad necessitatē, & ad pulchritudinem totius universi sic disposuerit, ut aqua in alveos terræ semper diffueret, terraq; super aquas caput extolleret. Quarè neq; esset superficies aquæ locus terræ, neq; superficies aeris locus aquæ, præsertim cùm aqua deorsum perpetuò feratur ad centrum usq; (si subducatur terra) ut fodientibus terram constat.*

Resp. *Neque figmentum, neq; somnium est in philosophia quod ratio suadet; at ratio suadet ut leviora corpora & subtiliora gravioribus superemine-rent. Sic aqua terræ, sic aer aquæ (si rationem audias) locus proprius esset. Cæterùm eadem philosophia contrarium sapienter à Deo propter salutem animantium factum esse concedit. Sed ubi urges, aquam ad centrum terræ impetu suæ gravitatis defluxuram, si aperta sit via, credo equidem te nescire, sed concedo hoc verum esse quod dicis, non tamen concedo sic vi suâ ultra terminos limitesq; dimensos, sed impetu universalis naturæ semper prospicientis ne uspiam vacuum admittatur. Quid moror? quòd elementa sic ex vi & naturâ suâ locarentur, furor fremitusq; maris, aliarumq; aquarū perpetuus fluxus & tumor evidenter declarant. Sed summâ beneficentiâ Dei hoc factum est, ut Oceanus in cavernas terræ acceptus terrā magnâ ex parte naufragio liberaret, eādemq; stirpibus alijsq; creatis terrestribus habitationē cōmunem, commodam, fructuosam, & salutarem redderet.*

Aqua quousque esset casura, si terra tolleretur.

Opp.

Opp. *Essem infinitus si singula quæ adduci possint, contra hanc positionem naturalis loci dicere; interrogatis igitur argumenta in se concludentibus breviter sic agam. Si sit locus naturalis omnium corporum, in quo quiescant, quomodo concavum lunæ poterit esse locus ignis, cùm in eo non luceat, cur nives in iugis lunarium montium non dissolvit? cur pabulo non eget? cur in pyramidis formam movetur? quandoquidem in loco sphærico comprehenditur, nempe sub orbe lunæ? Pergam, si sit naturalis locus omnium, in quo conservantur omnia, cur aer supremus corrumpitur? cur (inquam) quiescit aqua? cur qualibet pars terræ ad centrum perpendiculariter tendit, quasi vi cogeretur in alio loco residere? cur denique cœlum supremum loco naturali caret?*

Resp. *Ignis in sua sphæra non lucet, quia est rarissimum corpus, nullum opacum habens iuxta se positum, cuius vi splendeat. Nives non dissolvit in fastigiis montium, quia licèt sint igni propinquiora quàm partibus terræ planis, tamen quia calor ex reflexu nascitur, qui eo usque non pertingit, nivibus perpetuis defectu caloris asperguntur. Pabulo non eget ignis, cùm sit elementum, quod non ut accensa flamma stipulam, sed ut salutaris calor alimentum secum fovet & conservat. Postremò, in pyramidis formam movetur si extra locum suum sit positus, at in loco suo naturali & proprio ad figuram loci quiescit. Pergis, & quæris, si sit naturalis locus in quo conserventur omnia, cur tum aer supremus in ignem commutetur? Satisfactum est huic interrogato antea, nempe ut infima regio aeris contagione vaporum & halituum inficientium liberetur, & per antiperistasin caloris proximi, media pars aeris ad generationem nubium docilis & apta fiat; quod fieri non potest, si suprema aeris regio temperatè calida humidaque existeret. Cur (inquis) nunquam quiescit aqua, si locus naturalis sit quietis portus? Respondeo esse quietem in ipso motu, si natura rei sit ad motionem nata, ut in cœlo. Aliam etiam causam reddo motus in aqua, nempe influentiam cœli, cui sublunaria corpora subiiciuntur. Hinc fluxus & refluxus maris, hinc etiam motus aliorum corporum aliquando (ut videtur) præter naturam, ut motus sphæricus ignis in suo orbe, non tamen hic motus penitus contra naturam istarum rerum dici potest, propterea quòd benigna est influentia cœli, visque impressa potius conservat quàm destruit subiectum in quod operatur. Postremò, ad ultimum interrogatum dico, non ideo existimandum esse terram non prorsus residere in proprio aut naturali loco, quia qualibet illius glebula alveo defosso ad centrum tendit: sed ideo putandum est sic decumbere, quia foramine facto, aereque repleto, corpus rarius crassiori, levius graviori à natura cedat. Adde etiam (si vis) quoniam altius seu profundius locata terra aptior sit ad influxum cœli capiendum.*

Cur ignis in Sphæra nõ luceat.

Cur nives in altis mõtibus non dissolvat

Cur pabulo nõ egeat.

Ignis in loco suo non est pyramidalis.

Opp. *Non est proprius locus omnino; ergo male hic defenditur, quòd a-*

liqua sint in proprio loco. Antecedens probatur, quia proprius locus definitur, qui nihil omnino præter singulare corpus, eiusdemq; partes comprehendit; sed talis locus non est omnino, quia præter corpus & partes accidentia etiam in loco continentur.

Resp. *Fallax est hæc ratio ab ignoratione elenchi. Nam quod necessariò intelligitur, non deest; cùm ergo definiat Philosophus propriũ locum, qui præter singulare corpus eiusdemque partes contineat necessariò accidẽtia quæ corpori singulari inhærent, subintelliguntur quæ comparatè moventur & locantur, pro ratione subiecti cui insunt, vt clavi in navi, quæ velis, remis, & vndis vehitur.*

Distinctiones 4. 5. & 6. dubiorum, scilicet

An
- Locus à locato sine interitu serũgi separariq; possit, & è cõtra?
- Sex differentiæ loci sint in omni corpore?
- Locatum vnquam moveatur ad motum loci?

Tria hîc simul dubia tractantur, in quibus ordine demonstratur

- Cohærentia loci quæ est vel
  - Absoluta, vt est superficies, & sic separari potest à locato, & locatum ab eo
    - 1 Quia neutrum est ex essentia alterius, neq; mutuò ita à se invicem dependent, vt pars & totum.
    - 2 Quia nulla est necessitas loci in primo locato, nẽpe cœlo, quę tamẽ esset, si locus esset à locato inseparabilis.
  - Respectiva, vt locus sit circumscriptio locati, & sic nõ potest separari sine interitu;
    - 1 Quia relatio est de essentia vtriusque.
    - 2 Quia est necessitas simplex respectus inter vtrumque.
- Differẽtiæ loci, quę considerãtur vel
  - Re, & sic in omnibus non sunt, sed ex parte, quod probatur
    - 1 Quia in igne & cœlo tantummodò sursum, in terra solùm deorsum reperitur.
    - 2 Quia soli homini simpliciter conceduntur partes, vnde & absolutè hæc diversitas situs & loci sumitur.
  - Ratione, & sic in omnibus respectu hominis reperiuntur omnes differentiæ loci.
- Motio locati, quæ probatur fieri nõ posse ad motũ loci;
  - 1 Quia locus per se est immobilis, vt in definitione loci constat, cùm ergo locus nõ moveatur omnino, sequitur ad illius motũ locatũ moveri nõ posse.
  - 2 Quia locus est causa quietis non motus. Nam quamvis in eo moveantur corpora, non est tamen causa motus nisi per accidens; cùm sit corpus quod sine loco per se movetur, vt cœlum.

Argu-

Argumenta contra primam quæstionem in hac distinctione.

Opp. *Quoniam multus esse non debeo in istis quæstiunculis, quæ plus artis*
quàm usus præ se ferunt, argumenta multa sub arte interrogandi insinua-
bo. Primùm ergo quæro, qui fieri possit ut locus & locatum non coincidant, 1
si à se invicem separentur, cùm ipsa sint quidem relata, quorum unum sic
quidem dependet ab altero, ut sine interitu ab altero seiungi separarique non
possit? Hinc petò quomodo locus in genere separari possit, cùm sit (ut hîc do- 2
cet Philosophus) naturalis, ut concavum lunæ respectu ignis, concavum
ignis respectu aëris? Deinde scire velim quomodo Socratis locus manere 3
possit separatus? Esto exempli causâ, si natet Socrates, sub aqua, aut am-
bulet in aëre, certè non video quin moto Socrate locus in quo fuit evanes-
cat: non ergo manet locus separatus. Postremò, resolutionem expecto, quomo- 4
do dimensio alicuius rei constare possit, si mẽsuratum amoveatur; at locatũ est
id quod demetitur locus.

Resp. *Ad primum interrogatum respondeo, locum & locatum ut sunt for-* 1
maliter relata mutuò se ponere, & mutuò se tollere: at sic in hoc tractatu non
accipiuntur. Ad alterum dico, naturalem locum separari posse, id est, nec esse 2
partem, nec esse totum, nec esse ullo modo ex essentia locati. Ad tertium di- 3
cendum est, Socratis locum non corrumpi, licèt in aqua aut aëre frequentiùs
moveatur. Nam multitudo superficierum diversitatem locorum non fa-
cit, ut in turri immotâ manente semper in eodem loco, variatis superficie-
bus constat; non (inquam) diversitatem & multitudinem locorum facit,
nisi cùm in æquali distantia à centro & polis mundi comparetur. Postre-
mò, resoluo mensuram in corpore continente manere potentiâ, quamvis actu
corpus mensuratum amoveatur.

Argumenta adversus secundam quæstionem in distinctione.

Opp. *Primùm doceo sex differentias, vulgò appellatas differentias loci, ip-* 1
si omnino non convenire, idq; hoc modo. Nihil contrarium est quantitati, ut
est in proprietatibus eiusdem; sed locus est quantitas: ergo loco nihil est
contrarium; & per consequens hæ differentiæ illi non conveniunt, quia sunt
contrariæ. Præterea, hæ differentiæ conveniunt loco ratione locati, vel subiecti 2
in quo insunt: ergo per se loco rectè convenire non dicuntur. Antecedens pro-
batur, quia hæ differẽtiæ sunt accidẽtia, quæ primũ subiecto quod *(ut aiũt)*
tũ subiecto quo, *qualis est locus, cõpetũt; neq; per se accidẽs accidẽti inesse*
potest, & proinde nec hæ differẽtiæ per se & vi suâ insũt loco. Postremò, nõ cõ- 3
veniũt per se vel cõmuni loco, vel proprio: ergo nulli; nõ cõmuni, quia cœli su-
premi superficies cõmunis est locus omnium, cui non conveniunt, quia omnis
pars cœli sursũ, nõ proprio, ut patet in loco terræ quæ semper deorsũ ponitur.

Resp.

1 Resp. *Ordine satisfacio singulis, & dico ad primum, quòd differentiæ loci non sunt verè contrariæ, id est adversæ, quod genus contrariorum Philosophus inter proprietates quantitatis intelligit.*
2 *Ad alterum dico, quòd licet omnia accidentia conveniant quantitati ratione subiecti, quia quantitas esse non potest si subiecto in substantia non fulciatur; sunt tamen proprietates & differentiæ accidentium, si in suis proprijs sedibus & categorijs considerentur; & sic loco hæ differentiæ conveniunt.*
3 *Vbi instas de cælo & centro terræ, quorum illud est communis locus omnium, hoc proprio loco cinctum, respondeo non hoc requiri ut omnes differentiæ omni loco conveniant, sed satis est si singulis ex parte conveniant.*

1 Opp. *Videris hoc loco defendere has differentias, solummodo loco hominis simpliciter convenire, quia is solùm habet partes sic sitas & dispositas à natu-*
2 *ra, nempe ut caput sursum, pes deorsum &c. Sed quid respondes Philosopho*
2 Cœl.c.1.tex.13. *lib. 2. de Cœlo, qui cæli partes secundùm has differentias disponi ait. Est enim*
3 *Oriens, Occidens, Septentria, Meridies, Zenith capitis, Nadir pedum (ut*
1 *aiunt) quæ singulis istis differentijs respondent. Præterea tu male inter-*
2 *pretaris* sursum *quod est cælum versus, cùm ipse Philosophus dicat radicem fixam in terra esse sursum; ratio est, quia* sursum *id dicitur à quo nutritio incipit.*
3 *Postremò in locis aliorum animantium tales assignari possunt differentiæ loci. Habent enim alias partes sursum, alias deorsum, alias ante & pone, alias dextrorsum & sinistrorsum, ut aiunt.*

1 Resp. *Non solùm dignitate mentis & formæ, sed dignitate etiam corporis & figuræ homo omnibus alijs à Deo creatis præstat; figura ergo illius omnes differentias loci postulat, quia partes absolutas habet, quæ singulis mundi maioris partibus respondet. Caput enim est veluti cælestis globus, in quo mens divina habitat; pedes terrea quasi substantia sunt, quibus sustentatur corpus; oculi rectè ante dicuntur disponi, quia rectè hominem in via dirigunt; non minùs rectè posteriora membra hominis pone collocantur, quia ab anterioribus plenis spiritu & vitâ trahuntur ad motum. Cur dextra manus dicatur, cur sinistra, nemo (ut opinor) ignorat; quia in illa maior vivacitas, in hac tardior & ignavior motus inest.*
2 *Ad alterum dico, quòd cælo à Philosopho assignentur hæ differentiæ analogicè respectu hominis; idipsum*
3 *etiam dico ad tertium, quod insinuas argumentum, nimirum non propriè & per se aliorum animantium partibus eas differentias convenire.*

Argumenta contra tertium dubium distinctionis, Vtrum locatum vnquam moveatur ad motum loci?

Opp. *Quid respondes de supremo cælo, quod omnia sub se locata cælestia corpora movet? quid de igne & supremâ regione aëris, quæ moventur ad motum orbis lunæ? quid de nave, quæ ad motum aquæ sui loci agitatur? Infinita*

finita exempla adduci possunt, quæ probant ad motum loci ipsa locata sæpissimè moveri. Absurdè igitur hîc defendis, locatum ad loci motum nunquam commutari?

Resp. *Non cœlum, sed superficies cœli est locus, quæ solum movetur per accidens ad motum cœli cui inhæret. Inferiora ergo cœlestia corpora non moventur ratione superficiei, quæ est locus, sed ratione cœli, in quo est vis et impetus violentus, quo rapiuntur cætera usque ad mediam regionem aëris. Ad illud quod addis de navi et aqua, dico similiter aquam esse causam movendi navem, non extremitatem aquæ.*

Opp. *Locus (vt docet Philosophus) est causa localis motus: ergo est causa cur locatum moveatur. Antecedens patet, quia nihil movetur nisi in loco. Ratio sequitur, quoniam quicquid est causa causæ est causa causati (vt loquuntur) est autem locus causa motus localis: necessaria igitur est causa cur locatum moveatur; quippe moveri locatum est effectus motus localis.*

Resp. *Locus materialiter acceptus, pro corpore continente suis qualitatibus vestito est causa motus, non autem formaliter sumptus, pro respectu aut superficie simplici applicatâ corpori locato. Cùm dicat Philosophus esse causã motus, intelligit locum priore non posteriore modo acceptum.*

Distinctiones septimi & octavi dubiorum, Vtrum locus rectè definiatur? & An locus sit immobilis?

Locus est vel
- Metaphysicus, idèmque vel
  - 1 Infinitus, respectu Dei qui totius mundi spacium indivisibiliter complet. Vt enim est semper & incõmutabiliter respectu temporis: ita est vbiq; cõpletè & indivisibiliter respectu loci, nõ quòd vllus locus sit tã immensus qui illũ contineat, sed quòd ille omnẽ locum, qui est, compleat, & vltra in se positus omnẽ locum immensitate & magnitudine superet.
  - 2 Definitus, respectu finiti spiritus qui definitivè in loco esse dicitur, nõ quòd dimensiones vllas subeat, sed quòd in hoc vel illo loco sibi destituto existat & operetur. Mathematicus, qui est imaginarius nõ tamen otiosè & invtiliter fictus. Nam per illum pũcta, lineę, figurę, Mathematicè suo ordine & locis demõstrantur. Hinc antea Arist. dixit puncta & lineas in loco collocari, & hinc etiam est quòd dicat, cœlum esse in centro & in parte esse in loco.
- Physic⁹, q̃ est (vt antea edocui) cõmunis & proprius, idéq; in
  - Prima quęstione huius distinctionis definitur superficies cõcava corporis cõtinẽtis, in respectu corporis cõtẽti, immobilis primò & per se.

Secunda

Secundâ quęstione demõstratur esse immobilis

1 A natura adiacentis, quod non movetur per se, nisi ad motum subiecti.

2 Ab hypothesi; nam si moveatur, necesse est vt locum mutet; sed locus locum nõ mutat: ergo locus est immobilis.

3 A comparatione, tum ad terminos mundi, quorum respectu immobilis semper manet; tum etiam ad corpus quod mensurat, ad cuius motum moveri non potest, & sic quoque immobilis esse dicitur. Movetur enim locus cùm corpus continens, non cùm corpus contentum moveatur.

Argumenta contra definitionem loci.

Opp. *Punctis agam. Si locus sit superficies, quæro an sit vna respectu omnis corporis, vel multiplex & numerosa? si sit vna, quomodo cymba, quæ vnam superficiem aquæ habet, amne secundo labitur sine mutatione loci? Si multiplex, quomodo corpus fixum & immotum, aëre millies in hora moto, eundem locum & sedem retineat? Quomodo iterum possunt esse plures superficies, & tamen vnus locus, vt constat in superficie continente motum corpus? Quomodo intelligentia & spiritus dicantur esse in loco (vt docet Philosophus) & tamen superficie non contineantur? Quomodo vltima Sphæra cæli sit in loco, & tamen nullam superficiem corporis continentis sortiatur? Quomodo dicatur superficies, quæ est ens absolutum, & tamen respectus seu* vbi *respectivum; cùm* vbi *& superficies, ens absolutum & respectivum sint contraria? Quomodo denominet locatum, & tamen in eo non inhæreat? Quomodo* sursũ *&* deorsum, *aliaque contraria illi insint, cùm tamen sit quantitas cui nihil est contrarium? Quomodo sit superficies corporis continentis, cùm vnumquodq; corpus contentum corporis continentis superficie non ambiatur, vt cælum? Quomodo superficies concava dicatur, cùm sit aliquando plana, ratione corporis quod demetitur?*

Resp. *Rectè conglomeras in vnum acervum plurima argumenta; ordine percurram singula. Cymba vecta flumine secundo, meâ quidem opinione mutat locum, & turris immota non mutat, quamvis doctissimo Collegio placeat contrarium dicere. Dicunt enim nihil absurdi esse, quòd res immota locum mutet, dummodo non mutet* sitũ *&* vbi. *Et iterum quòd res mota non mutet locum, dummodo alium* sitũ *aliudq;* vbi *acquirat. Sed pace tantæ authoritatis, quæro quomodo res immota locum mutet, & quomodo mutare situm*

Lib. 4. cap. 5. quæst. 1. art. 3.

tum aut vbi possit, cùm sit immota & fixa? certè rationem mutationis nõ video; nam siue distantiam æqualem à fixis terminis mundi (polis nimirum & centro) siue cohærentiam & respectum vnum multarum superficierum ad ipsum locatum spectes, idem est ordo, idem respectus, idem omnino situs, & vbi idem; cur ergo non est idem locus? Quia (vt inquis) non est eadem superficies, quæ circa turrim immotam millies quàvis horâ mutetur. Rectè ais. Sed respondeo vnum esse respectum omnium istarum superficierum, vnam distantiam à fixis partibus mundi, vnum ordinem, vnum situm, vnum vbi circumscriptivum locati, quod sufficit ad vnitatem loci. Nunc verò cùm sit contraria ratio in navi fluctibus agitatâ, non concipio quomodo non mutet locum. Nam quamvis in superficie aquæ vehatur, non tamen est eadem superficies numero respectu navis, nec est eadem distantia à partibus fixis mundi, nec est idem respectus, nec idem situs, nec idem vbi seu circumscriptio: non est idem ergo locus. Sic (vt vides) satisfeci tribus interrogatis primis, quæ moves. Ad quartum dico, intelligentias esse quidem in loco definitè, id est, habere à primo motore locum destinatum sibi, in quo dicuntur esse, non quod illic circumscribantur, sed quòd illic operentur. Quinto interrogato satisfactum est sæpissimè antea, quia cœlum quod est primus locus omnium, ab hac lege excipitur. Ad sextum dico, locum materialiter dici superficiem, formaliter verò respectum, neq; hoc modo superficies & respectus sunt contraria. Ad septimum respondeo, locum respectivè denominare locatum, & inhæsivè corpus continens, quod est proprium illius subiectum. Octava dubitatio anceps non est. Nam sursum & deorsum, aliaque differentiæ loci non sunt contraria, cùm doceat Aristoteles nihil esse contrarium quantitati, vbi per contrarium intelligit adversum. Nonæ quæstioni satisfactum est in quinta, vbi excipitur cœlum à lege communi loci. Vltima dubitatio resolvitur, si dicas rem planam contineri in concava superficie respectu corporis continentis.

Intelligentiæ vt sunt in loco.

Contra secundum dubium in distinctione propositum, Vtrum locus sit per se & primò immobilis?

Opp. *Centrum est solùm per se primò immobile in omni circulo, maximè verò in circulo totius mundi: non rectè igitur locus per se & primò immobilis dicitur. Antecedens patet, quia immobilitas est naturalis proprietas centri vt immobilitas primi cœli, quod ideo sic factum est, teste Philosopho, vt fixum & constans in suo loco sit, quasi mensura omnium quæ in vniverso theatro naturæ collocantur. Nã (vt modo demõstratũ est) res locũ tenere aut mutare dicuntur, prout pari aut dispari à centro polisq; mundi distantiâ seiunguntur. Ratio tenet, quia si centrum mundi sit per se & primò omniũ immobile, locus qui est accidens per se & primò immobilis esse non potest.*

Respõ

Locus per se immobilis quo sensu dicatur.

Resp. *Cùm locus dicatur per se immobilis, est idem ac si diceret Philosophus vi suâ moveri non posse, quamvis ratione corporis in quo est moveri quidem possit. Cùm verò dicatur primò immobilis, intelligendum est primum inter mensuras quæ mobilibus accommodantur; vel dicendum est immobilem dici locū primò & per se, quia comparatur ad polos centrūq; mundi, quæ sunt immobilia. Quamvis ergo centrū & poli per se primò inter substantias immobilia dicantur: locus tamen primò & per se inter accidentia immobilis dici potest. Doctus Beverus verbo respondet, locum immobilem primò & per se dici, ut formaliter pro respectu in situ & ubi, non ut materialiter pro superficie in quantitate sumitur.*

Centrum & poli immobilia inter substātias prima inter accidentia verò locus

Opp. *Locus est quantitas: ergo est mobilis, argumentum tenet, quoniam augmentatio & diminutio sunt motus in genere quantitatis; si ergo sit quantitas augeri & diminui potest, & ex consequenti moveri potest.*

Resp. *Nō augeri aut diminui locū corpore aucto aut diminuto certum est extēdi tamē & contrahi dico, ut antea edocui. Quòd non augeatur aut diminuatur antè probavit Philosophus, quoniam est immobilis. Respondet igitur argumento, locum propriè & formaliter acceptum non esse Quantitatem, sed Ubi: vel (si placet) dico augmentationem & diminutionem non esse ea genera motus quæ Arist. intelligit, cùm dicat motum esse immobilem. Immobilē enim dicit quoad localē mutationem, aut distantiam à fixis quasi palis polisq; mundi. Sed magis priorem responsionem probo. Alij respondent (& probabiliter) augmentationem & diminutionem esse quidem in genere Quātitatis, non tamen convenire omni quantitati. Quippe (ut aiunt) conveniunt solùm magnitudinibus, quibus naturaliter addi vel detrahi aliquid potest; neque hisce omnibus, quia magnitudini cœli nihil addi vel detrahi potest, neque loco qui semper immobilis in respectu, ordine, situ, ad polos mundi manet.*

Opp. *Poli mundi mobiles sunt: ergo locus dari non debet immobilis illorum respectu. Antecedens probatur, quia totum cœlum movetur, & per consequens poli qui sunt partes cœli.*

Resp. *Quamvis totum cœlum ab ortu ad occasum rapiatur, poli tamen fixi & immobiles eo respectu dicuntur manere, quia non mutant locū. Nam ut axes in plaustris motis immobiles dicuntur, quamvis rotæ sæpissimè volvātur in gyrum: ita polares stellæ in axe cœli fixæ in perpetuum manent, licèt cœlum ipsum in sempiternum agitetur. Vel, si velis, respondere potes, mundi polos motu circumgyrationis (non aliter quàm lapides molares) moveri, non tamen inde mutari loca, sed immota perpetuò ut notas & terminos dimensionis residere.*

CAP. 5.

Utrum Cœlum supremum sit in loco?

LTIMUM hoc caput est quod ad loci tractatum spectat, in quo Philosophus duo prosequitur, demonstrationem axiomatis, & resolutionem multiplicis antè allatæ obiectionis. Demonstratio hæc est. *Omne corpus habens extra se aliud corpus est in loco; sed cœlum primum, seu mundus non habet extra se aliud corpus: ergo non est in loco.* Intelligit Philosophus non esse in loco actu, secundùm totum; non negat esse in loco potentiâ secundùm partes; siue per *partes* inferiores orbes totius vniversi intelligas, quæ propriè sunt in loco, siue per *partes* varios circulos supremi cœli insinues; nam & hi quoq; analogicè ad se invicē loca esse possunt. De inferioribus autem sphęris tam in ætherea quàm in elementari regione mundi nō est anceps quæstio. Hæ enim omnes & singulæ suorū locorum cingulis cōstringuntur, vt ex distinctione motus recti, orbicularis, & misti cōstat. Resolutio (quæ est secunda pars capitis) numerosa est, pro ratione obiectionum quas antè in prioribus capitibus attulerat. Ad primā ergo & tertiā obiectionē priùs allatam respondet negando consequentiam; quia locus non est corpus. Ad secundam dicit, punctum & lineā non habere loca, nisi per accidens. Ad quartum (vt ait) resolutio patet ex proprietatibus loci. Ad quintā respōdetur, quòd locus nō sit in loco nisi fortuitò. Similiter ad sextam dicitur, quòd locus non augmentetur omnino, sed per accidens extendatur, cùm corporis continentis partes auctis partibus corporis contenti cedant. Hinc inferuntur (vt aiunt) tria correlaria. Primū scilicet *quòd omne corpus vi natura ad locū conservationis moveatur.* Alterum *quod omne corpus physicum natum sit in suo loco conquiescere.* Postremum *quòd anima & accidentia sint in loco per accidens, ratione subiecti*, vt anima *ratione* hominis, color *ratione* corporis in quo continetur.

Cœlum non est in loco.

Vnica quæstio in hoc textu est, *Vtrum supremum cœlum sit in loco?* Negat hîc esse in loco Aristoteles, quia non est vlterius corpus quo circūscribatur: at affirmat esse quidem in loco per accidens. Negat, affirmat, dubitat, vacillat, nescit quid dicat. Movetur, inquit, successivè in tēpore: est ergo in loco. Non est vlterior sphæra; non est ergo in loco.

In quæstione hac Vtrū cœlum supremū sit in loco? Aristot. mirè inconstans est.

loco. Est per accidens in loco ratione partiũ, (vt hic defendit,) non habet partes cœlũ, (vt alibi demonstrat:) ergo per accidens non est in loco. Quid? moveri ab ortu ad occasum, ab occasu ad ortum, à meridie ad septentrionem, & à septentrione ad meridiem potest, & tamen non est in loco? Dic causam quomodo hoc fieri possit, Philosophe, aut aliam rationem movendi redde. Locus cœli centrum est, (vt ais) & sic movetur. Ais quidem, sed quomodo indivisibile pũctum potest esse locus tam immensæ magnitudinis? Pars cœli est alteri parti locus (vt doces,) doces id quoq;, sed doce quomodo (cùm pars vna succedat alteri in motu, vnaq; alterã nõ cõtineat) spaciũ imaginariũ extra cœlũ, in quo spirit⁹ beatissimã vitã agũt sit locus, vt insinuas. Quid somnias Philosophe? incidis in Scyllã, quippe negasti locum spacium omnino esse. Quid dicã? An cõvexa superficies est locus cœli, vt Gilbertus Porretanus defendit? Tibi magis (Aristoteles) credo, qui cõcavã esse doceas, quã Gilberto Porretano qui id ipsũ quod dicit, postea coactus negat. Postremò, si cœlũ nec per se, nec per accidẽs, nec actu, nec potestate, in se, in parte, in spacio, aut cẽtro vt in loco moveatur; sequitur omnino in loco nõ moveri. Nõ per se, quia non est vltrà corpus cuius extremitate circumscribatur; non per accidẽs, quia neq; est accidens, neq; pars alterius in loco existẽtis; nõ actu, quia nulla est actu illius sedes; nõ potestate, quia tũ reduceretur ad actũ; nõ in parte, quia pars nõ cõtinet partẽ; nõ in spacio, quia tale negatur esse; nõ in cẽtro quia est indivisibile, ꝙ tantã magnitudinẽ metiri nõ potest. Hęc & similia argumenta occasionẽ dederũt multis deficiendi ab Aristotele, vt à cõtentioso authore vanissimarũ opinionũ, cùm ipsã veritatẽ loci ingenio perscrutari non potuerit.

Li. 1. de Cœlo ca. 9. tex. 100. Lib. huius c. 4. text. 37.

Aristotelis error de numero & loco sphærarum.

Sed dabis mihi veniam si hanc rem articulatiùs persequar. Primũ ergo cum Christianis Patribus agnosco, Aristotelem de numero & loco cœlestium sphærarum erràsse. Nam vltra octavam Sphærã aliæ tres sunt, quarũ duæ mobiles, vltima verò & sũma immobilis existit, gloriosa nimirum illa (vt existimãt Ecclesiæ lumina) beatissimorũ spirituum sedes, in qua omnium gaudiorũ paradisus fine vllo defectu floret. Quòd verò istarũ duę mobiles sint, demõstratione triplicis motus in octaua sphera clarissimè probatur, diurni scilicet, retrogradi, & latitudinis; quorũ duo priores aliunde ei contingũt, nẽpe à duabus superioribus spheris mobilibus, alter verò vt proprius ei conceditur. Sed esto; disputãdi causâ ponamus octavam sphærã esse primũ cœlũ, aut (si placet) ponamus secundũ veritatẽ vndecimã illud esse, vltra quod omnium consensu non ponitur aliud. Videamus nunc an argumenta Philosophi vllum pondus habeant, quibus conatur vrgere, supremũ

cœlum

cœlum non esse quidem per se in loco, sed per accidens tantũ. Per se in loco non est, quia vltrà non est aliud cœlum ꝙ hunc vndecimũ orbem ambiat. Per accidens tamen est, vel in ordine ad centrũ, vel in ordine ad partes suas. In ordine ad cẽtrũ, quia sic illius superficies sẽper immobilis est, & eiusdẽ dimensio certa. Nam omnes lineæ à cẽtro ad circũferentiã sunt ęquales, & quælibet pars cœli ęquabiliter à centro, similiter quælibet pars centri ęquabiliter à cœlo distat. Cognoscitur ergo cœli locus, lociq; altitudo, cognoscitur etiam motus cœli, eiusdemq; ambitus & dimensio per centrũ; subit ergo aliquo modo rationẽ & proportionẽ loci. In ordine ad partes cõsiderandũ est, aliquid esse in loco duob9 modis, vel vniuocè secũdũ totũ, & sic cœlum non est in loco, vel analogicè secundùm partẽ, & sic cœlum in partibus locum habere dicitur; non quòd pars contineat totum, sed ꝙ pars parti succedens alia aliam comprehendere videatur. Huc adde, quòd is debeat aliquo modo existimari locus cuiusque corporis, qui eius motioni per se convenit, eidem speciem, nomen & distinctionẽ tribuit; sed motio cœli circularis hanc speciem, nomẽ, & distinctionẽ à centro sumit: ergo centrum est cœli locus. Per idem vtique differt à recto & mixto; nam ideo circularis dicitur, quia circa centrum & mediũ perpetuò voluitur. Sed omitto istas probabiles rationes, addo alias, nẽpe quòd omnino supremo cœlo non sit locus, tum propter primum motorem qui eidem assidet, tum propter infinitam potentiã movendi, quæ illi inhęret. Quid dicam de illius figurâ aptissimâ ad motum? quid de prima natura mobilis, quæ ad motũ non requirit locum? Perstringam omnia verbo; primus motor à Philosopho *actus purissimus, agens liberrimum, infinita causa, Deus æternus definitur esse*. Siccine definitur esse? Certum est. Cur ergo locum in quo moveatur cœlum supremum quærimus? Deus est primus motor per se: ergo sine loco mobile primum movet; non eget loco; nã, tum per se non moveret. Est motor primus in movendo: ergo primò non quęrit opem, non requirit medium. Sibi enim primo motori mobile primum semper movendum sumit. Hoc ratio (vt vides) suadet, philosophia vrget, non negat Phlosophus, qui has præeminentes virtutes primo motori dedit. Non est levis ratio illa etiam quæ à potentiâ, figurâ, & naturâ loci petitur. Nam potentia proportionem quandam habet cum influentia, quam primo motori acceptam refert. Sequitur ergo quòd potis sit virtus in cœlo à forma propria primique motoris influentiâ nata, vt sine loco moveatur. Figura cœli formam maximè actiuam sequitur, facta & constituta semper ad motum. Quippe vt forma ad actum

Cœlum in loco per accidens.

Aliquid in loco est dupliciter.

Forma ad actum figura ad motum nata.

actum: ita figura ad motum nata otiosa esse non potest, maximè cùm vtraque ab infinito motore pendeat. Natura cœli est vt sit primus locus omnium: ergo non requirit locum. Nam primum in quovis genere à lege mediorum excipitur. Præterea est primum principium efficiens actu omnis motus; non ergo (vt cętera) requirit ad suũ ipsius motũ aliud corpus, sub quo moveatur. Est enim (vt iterũ dicã) principium primum, primum dico externum, actu, & efficiens, non internum, potentiâ, & constituens, vt natura dicitur.

Quæstio ista probabilis in vtrâque partẽ tutò agitâda.

In vtramque partem (studiose lector) philosophicè proposui hanc quæstionem, rationes etiam in vtramque partem adduxi; elige quam partem velis. Tutam primam esse existimo, tutiorem verò postremã, tutissimum autem omnium vt oracula hæc relinquas Deo, qui omnia ordine, loco, põdere, in cœlo & extra cœlũ, pro suo imperio & arbitrio disposuit. Hoc solũ velim intelligas, esse quidẽ secundũ philosophum loca cœlestium spirituũ, vnde illa vulgaris distinctio nascitur de loco circumscriptiuo qui *corpori*, definitiuo qui *angelo*, completivo qui *Deo*, comparatiuo qui *accidenti* debetur. Vt ergo corpus hoc tuum mortale, & ruinosum ædificium animæ, loco cingitur: ita ad tempus anima tua immortalis alligata corpori, definitè esse in loco tam diu dicitur, quàm diu in hoc corpore ex pręscripto primæ causæ & motoris operatur. Sed proprius locus cœlum est, vnde venit; diuinitus enim (vt docet Philosophus) accedit. Quemadmodum ergo (si liceat sacrâ similitudine vti) columba emissa ex arca locum quietis pedi suo non invenit, donec ad arcam redijt: ita anima humana emissa è cœlo non quiescit, donec ad locum vbi creata est revertatur. Hic enim naturalis illius locus est, ad quem vi propriâ & cœlesti virtute trahitur. Sed hęc disputatio ad Metaphysicos spectat; reversus tamen ad priorem disceptationem de loco cœli, moneo lectorem vt curiosiùs non inquirat, *Quomodo cœlum moveatur? Quomodo sit in loco? Quid sit extra primum mobile?* & similia. Lumina enim mentis cœlum non penetrant, & quæ sunt in eo secreta naturæ mẽs humana non semper percipit. Suadeo igitur ne sis multùm sollicitus in istis mysterijs cœli Deo solùm notis; satis est si innixus rationi probabiliter disputes. Nã sicut qui nimis intẽti intuẽtur solẽ, intẽsione luminis facti sunt cęciores: ita qui nimis alta contendunt sapere, evadunt sæpè stultiores. Hoc vrgeo magis, quia hodiè nõnullos video Astrologos qui contemplantes cœlũ idipsũ idolum faciũt. Existimãt enim Deũ nihil posse agere sine cœlo, sed primũ in illud influere, & sic per illius partes, vires, & virtutes, hęc inferiora gubernare. Sed toto (vt aiunt) cœlo, de cœlo disputãtes errãt. Nã quamvis Deus

Sũt Spirituũ loca secundũ Philosophum Loci distinctio secũdùm locata.

Lib. 2. de Gen. Animal. cap. 3

divino

divino illo corpore (vt loquar cum Philosopho) ad multa effecta producenda in inferiore hoc globo mundi vtatur; est tamen is qui cœlũ & terrã ex nihilo creavit, & est is quem cœlum, & terra, omniaq; in ijs creata non capiant: is (inquam) est, qui vocem hanc omnibus creatis dedit. ACCIPE, REDDE, TIME. Loquuntur (inquam) omnia à Deo creata ingrato homini, ACCIPE, REDDE, TIME, id est, ACCIPE à nobis omnia quæ in nobis Deus tuâ causâ creavit; REDDE, Deo gratias, nam hoc solùm officiũ postulat; TIME, id est, caue ne nobis datis abusus, iram, iustitiam, pœnã merearis. De omni abusu creatorum non est huius loci ac instituti disputare. Huc spectat meũ solum consilium, vt nimiâ curiositate in abditis & occultis naturę oraculis perquirendis non offendamus naturæ authorem Deum.

Distinctio quæstionis motæ ex quinto capite, Vtrum cœlum supremum sit in loco?

Defenditur hæc quæstio ex Aristotele

- Affirmatiuè, nempe quòd sit in loco. sed analogicè solùm, & per accidens, quod probatur
  - 1 A comparatione ad partes, quarum aliæ sunt inferiores spheræ, aliæ verò partes sui: vtroque modo per accidens (vt quidam defendunt,) est in loco. Nam vt (Themistius ait) supremum cælum ratione orbis proximi, quem cava superficies continet & tangit, in loco esse dicitur quoad *locare*. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur ab illo. Quòd sit in loco quoad partes suas D. Thomas defendit, quia partes quibus constat, licèt inter se continuatæ sint, vnaquæq; tamen in altera sibi cohærente, vt in loco inest, dum aliæ alias per orbem contineant.
  - 2 Ab ordine ad centrum, & sic etiam in loco esse dicitur: quia hoc modo illius ordo, altitudo, distantia, proportio, motus rectissimi cognoscuntur.
  - 3 A relatione ad spaciũ vltra cœlũ positũ, quod ipse Philosophus insinuat, cũ dicat nihil esse extra cœlũ, pręter ea quæ sempiternã beatissimamq; vitam agunt; intelligit Deum, & spiritus beatos qui illic habitant.
- Negativè, nimirum quòd non sit in loco omnino, licèt totaliter moveatur. Rationes quibus hoc ipsũ probatur, petũtur
  - 1 Ab infinita potentia primi motoris assistentis cœlo, vt fingit Philosophus; at absurdum esset (vt patet) infinitam potentiam loco finito egere, ad primum & divinum suum mobile vertendum.
  - 2 A prima lege & proprietate principij in quovis genere, nimirũ vt excipiatur principiũ ab eo quod alijs cõmunicat. Exempli causâ, materia & forma dicũtur alia procreare, non autẽ dicuntur ipsa procreari. Ratio est, quia sunt prima principia. Similiter supremum cœlum dicitur primùm omnia sub se in mundo collocare, non verò ipsum collocari dicitur, quia est primum principium collocandi.

3 A proportione influentis & influentiæ; influens eſt primus motor, qui non caret loco vt moveat. Influentia eſt potentia cœlo data, quæ externum corpus non requirit vt moveatur. Nam vt aliquid actu & propriè moveatur, nō requiritur vt alio corpore ambiatur: ſed vt acquiratur aliud aliudque Vbi, quod etiam in ſpacio vndique inani acquiri poſſe, ex dictis Ariſt. poſtea conſtabit.

4 A forma & figura cœli, quarum illa eſt actus ſimpliciſſimus, hęc ad ipſum motum circularem nata. Neutra egens loco ad motum, quia vtraque eſt prima cauſa motus; imo forma cœli vt eſt actus, eſt ipſa quidem motrix, quæ influentiam motoris ſentiens non poteſt eſſe otioſa.

5 A naturali ratione in textu poſitâ, quia non eſt aliquod corpus extra cœlū, ne in infinitum corporum habeatur moles & multitudo, & proinde ſequitur nō moveri in loco, ſed ſolùm per potentiam motoris primi, qui loco non eget.

Argumenta contra affirmativam partem quæſtionis.

Opp. *Videtur quidem abſurdum quod defendis, nimirum cœlum eſſe in loco ſecundùm partes. Nam ſi inferiores orbes intelligas, quî fieri poteſt vt ſupremum cœlum ab illis contineatur, cùm potiùs illos à ſupremo cœlo contineri manifeſtè conſtet? Praterea, cùm nullam omnino mentionem inferiorum ſpharum in tota diſputatione de loco faciat Philoſophus, non eſt probabile illum hîc cœlum in loco per accidens poſuiſſe. Si partes proprias intelligas, primùm doce quomodo in circulo ſint partes? & ſi ſint, vtrū definiantur eſſe homogenea vel heterogenea? At cùm conſtet neutras eſſe, redde rationem quomodo dicis eſſe in loco ſecundum partes? At dicis in ordine ad centrum eſſe in loco cœlum. Miraculi quidem inſtar hoc eſt, vt immenſum corpus indiviſibili puncto mēſuretur; at ſi menſuretur, dic in quo genere dimenſionis hac cœli menſura ponatur? De relatione ad ſpaciū extra cœlū nihil dicā. Nā ſi ſit tale quod inſinuas, aut erit plenū, aut vacuū; ſi plenum tum ſequitur ꝙ ſit corpus extra cœlum, quod negatur; ſi ſit vacuum, in illo non erit motus, vt poſtea probat Ariſtoteles multis argumentis in tractatu de Vacuo.*

Cœlum per accidens ſolū in loco.

Reſp. *Magnoperè laudo hoc genus preſſum & ſuccinctum differendi, praſertim in hoc longiore tractatu loci, in quo ſi omnia fuſiùs dicantur, volumen non ſufficeret. Reſpondeo ſingulis pari brevitate, & dico cœlum eſſe per accidens & analogicè ſolùm in loco tam in ordine ad partes, quàm in ordine ad centrum. In ordine ad partes vel ſubiacentes, vel inſitas et cohærentes. Si illas reſpicias, cōſidera & perpende quomodo iiſdem renitentibus motus rapidiſſimus*

primi

primi mobilis tēperetur, & quomodo illarū partes partibus alterius cōtinuētur unde nō solū moderatio motus, sed etiam iusta proportio dimensionis sumitur, quæ aliquo modo sunt conditiones loci. Si verò has partes, nempe insitas & confusas, cum cœli intelligas, respondeo esse etiam in loco, quia hæ quoq; partes sunt continuæ, contiguæ, & successivæ, mutuo seinvicem complectentes, ut loca solent locata. Si urgeas non esse partes cœli; respondeo esse respectu hominis, aliarumq; rerum quæ differentias loci comparatione factā ad cœlū habēt, partesq; hæ quodāmodo dissimilares dicuntur; quia eodē non appellantur nomine cum toto, sed ex officio & actione aliud aliudq; sortiuntur nomen: ut una pars orientalis, polaris altera, alia occidētalis dicatur. De cētro urges aliquid, sed dico centrū esse locū, non physicæ proportionis, sed Mathematicæ dimensionis: non proportionis, quia est indivisibile, at dimensionis, quia ab eo lineas ducimus. Unde altitudo, mensura, motus & ordo cœli patent. De spacio extra cœlum vacuo corpore, spiritibus pleno, sive fictum sive verè positum à philosophis, dico (non obstante quod nihil physicè moveatur in vacuo, ut rectè probat postea Aristoteles) moveri tamen Metaphysicè per infinitam potentiam motoris primi, quem Aristot. praeesse cœlo, idemq; circa centrum in sempiternum vertere arbitratur.

Centrum est locus dimensionis non proportionis.

Argumenta contra negativam partem quæstionis.

Opp. *Ut liberum sit in utrāq; partem quæstionem hanc ingenioso lectori probabiliter tueri, urgeo nunc cœlū verè esse in naturali loco. Alicubi esse & esse in loco idē sunt; sed cœlū est alicubi: ergo est in loco. Si ultima sphæra nō moveatur in loco, successivè in tempore nō describeret circulos; at in tēpore successivè describit circulos: ergo est in loco. Maior constat, quia successio motus localis locū naturalē arguit. Præterea ultima sphæra movetur; sed non alio motu q̄ locali: ergo movetur loco. Nō alio motu movetur, quia in cœlo nec generatio, nec corruptio, nec augmētatio, nec diminutio, nec alteratio, sed sola localis motio & mutatio inest. Insuper secundū Astrologos sūt plures orbes ultra primū mobile Arist. ergo primū cœlū quod ille posuit verissimè in loco continetur.*

Resp. *Alicubi esse & esse in loco idem sunt, si propriè non impropriè, si simpliciter non per accidens, ut hoc in loco considerentur. Ad secundum argumentum dico, successivè circulos describere, arguere motum localem & locum in omnibus præterquam in primo mobili, quod est primum actuale (ut loquuntur veteres) principiū movendi & locandi alia. Quod urges tertio in loco ab enumeratione motuū, probasq; nullū convenire cœlo nisi motū localē, respōdeo nec illum, si propriè & naturaliter intelligas. Ad postremum respondeo cōsentiendo tecum, esse quidem plures cœlos ultra octavam sphæram. Sed hoc posito quòd sit primum, verissimè sequetur illud quod Philosophus posuit, nimirum sine loco volvi & agitari. Et certè ista insinuatio erroris contra Aristotelem levis est. Nam quis non existimaret splendidum, ornatum &*

Alicubi esse & esse in loco propriè idem, per accidens non.

& gloriosum illum octauum globum, tot & tantis sideribus vestitum, esse omnium primum quod movetur? Addiderunt Astrologi alios mobiles duos, Theologi immobilem vnum. Sed attende, paucorum est invenire, omnium ferè addere inventis.

Dubia quædam obiter proposita & resoluta de Loco.

Quid sit Deũ esse in loco cõ pletè.

Anceps sum animi adhuc in multis de loco, dialogi more quæso agamus paucis. Primùm ergo iam quæro *Quomodo Deus sit in loco?* Deus est in loco completè. Sed quid est esse in loco completè? Est omnem locum remque subiectam suâ præsentiâ replere. At quî fieri hoc potest, cùm Deus sit simplicissimus actus, qui dividi non potest? Idcirco hoc magis fit, quia vbi est, ibi secundum totum est. Nam dividi non potest divina essentia Dei; sed vt anima humana dicitur à Philosopho esse tota in toto, & tota in qualibet parte minoris mundi, id est hominis: ita Deus est totus in toto, & totus in qualibet parte totius vniversi? Quid? an in puncto est Deus? Est vbiq; cur quæris? Quî fieri hoc potest, cùm cœlum non capiat Deum? Fit, quia sic placet Deo, vt cœlum & centrum illius præsentiam capiant. At hæc sunt infinita; quomodo igitur numen infinitum capiunt? Non capiunt vt locus locatum, sed vt effectus causam. At causa essentialiter est in effectu. Sic deus. Quid? an in malis? Est quidem in malis. Absurdum hoc est, vt summum bonum sit in summè malis. Deus iustitia est, & sic est in malis. At iustitia est accidens Dei, non ipse Deus. Imo iustitia in Deo est ipse Deus; nam (teste Philosopho) non est in Deo accidens. Complet ergo Deus cœlum, terram, & Orcum. Complet, & tamen est quiddam maius quàm quod mũdus possit continere. Dixisti modò continere. Dixi; sed cõpletiuè, quia nullus locus illius pręsentiâ, nullus locus illius essẽtiâ vacat. At si essent mille mundi, (finiti cùm sint) illius maiestatem non possent circumscriptè, vt loca locatum, sed completè, vt effecta suũ principium capere.

Anima & Angelus quomodo à loco capiantur definitè.

Aliud dubium nunc moveo de anima aut angelo, *Quomodo sint in loco?* Sunt in loco definitè. Sed quid (quæso) est definitè esse in loco? Est illîc esse, vbi spiritus operatur. Ergo animus humanus est in capite aut corde. Esto. Videtur ergo circumscriptè in loco contineri. Quî id probas? Quoniam illis corpusculis circumscribitur. Erras, si dicas circumscribi; nam spiritus expers est corporis, & loco corporeo non alligatur, in capite tamen aut corde ani-

mus humanus inesse dicitur, quia ex præscripto primi motoris ad illas sedes pro vitæ tempore destinatur, ibiq; organis corporeis & potentijs tanquam proprijs visus (dum vivit homo) operatur.

Quid (quæso) de intelligentijs & earum locis existimas? Idem prorsus ac de animo. Nam Sphæris cœlestibus assistentes, & intuentes primum motorem, sine omni defatigatione & tædio agunt in sempiternum. Hoc cœlum corpus animatum non semel dicitur, non quòd animam inhærentem, sed quod animam assistentē habeat. Assumpto corpore aliquando apparet angelus, an non tum in loco? Apparens corpus est, non verum; apparens, vt *color iridis*, non verū, vt organicum corpus hominis: non ergo naturæ vi in loco est, nec vi solēto modo, sed divinâ virtute (vt aiūt) definitivè. Vt (si liceat ex sacris exemplum petere) constat in angelo, qui Tobiæ iuniori apparuit; visus est edere, & potare, & tamen nec edit, nec potavit, vt sacræ literę attestātur: quod tamē fecisset, si verū corpus assūpsisset Sed attende, me non omnino negare quin fieri possit vt spiritus vera corpora assumant; hoc tamen fit divinâ potentiâ, non vi naturę, sicut creditur de illis Sanctis, qui in signum resurrectionis Christi multis in Sancta civitate apparuerunt.

Cœlum quomodo animatū dicatur.

Angeli possint virtute divinâ vera corpora assumere.

Satisfactum mihi abundè est, sed adhuc vnum dubium superest, nimirum *An angelus possit esse in duobus locis simul*? Certè non potest vi suâ, quippe est finitæ naturæ; & definitè *loco vni* inest. Cæterū divinâ vitute fieri hoc quidem potest, vt constat in anima humana, quæ licèt tota & primariò in vna parte sedeat, puta in corde, in singulis alijs tamen partibus corporis essentialiter, vt in diversis locis, simul semelque inest. Historia notatu digna est, quam orator de duobus Arcadibus familiaribus in diversis hospicijs locatis narrat, quorum alter alteri in somnio bis terve apparuit, opemque miserabili voce imploravit. Certum est (dum vixit amicus) animam in proprio corpore fuisse: at quis in ea visione negat, eandem familiari suo tum etiam apparuisse, opemque contra truculentū homicidam implorâsse? quam si præstitisset admonitus, ille alter non periisset; at neglexit, & monitus ad portas civitatis crastino mane amicum occisum reperit.

Angel⁹ nō potest esse in duobus locis simul, nisi ex potentia divinâ.

1. lib. de Divinat.

Omitto ista. Sed quoniam (Aristotele teste) locus sit res cognitu difficillima, da veniam si adhuc plura de illo quæram. Dic ergo quomodo ens absolutum, quomodo ens respectiuum habeatur? Dico locum bifariam considerari, vel pro *per se significato* (vt aiunt), & sic est ens respectiuum de prædicamento vbi, à superficie concava corporis continentis realiter distinctum, & etiam realiter in corpore continente

Locus vt ens tū respectivū tum absolutū.

continente positum: vel pro denominato, & sic ens absolutum dicitur; estque nihil aliud quàm superficies concava corporis continentis, immobilis primò: cui definitioni si attexas superiùs attextam Relationem, omnibus numeris perfectam & absolutam loci definitionem invenies.

De loco avis aut piscis moventis per aera aut aquam

Sed vlteriùs quæro, *An locus avis volantis, aut piscis natantis sit superficies aeris vel aquæ?* Videtur mihi quidem esse potiùs substantia vtriusque quàm accidens; at accidens esset si locus superficies definiatur esse. Quòd sit potiùs substantia hinc constat, quia ante divisionem continui tota substantia fuit, quomodo igitur nunc (quæro) subitò tot superficies in motu *avis* aut *piscis* de novo generentur, & iterum in momento (locis mutatis) extinguantur? Respondeo quòd licèt ante motum piscis, aut avis, alteriusue corporis aër & aqua sint integræ substantiæ, divisione tamen factâ, perpetuò fieri ad proportionem dimensionum novas superficies. Sed an nova in omni motu & gradu fabricentur loca? quæstio est: si dicamus esse respectu particularis locati, absurdi nihil sequetur; si verò negemus respectu centri aut terminorum fixorum in cœlo, à ratione non est alienum. Sed rationem quæris, quomodo hæ superficies de novo generentur? Ex divisione (dico) continui, & locatione solidioris corporis tenues partes aëris & aquæ perforantis. At nihil in instanti generatur. Verum est nisi ad evitandum vacuum, & sic in instanti partes aëris & aquæ, amotis partibus volantium natantiumque clauduntur, superficiesq; concavæ alijs partibus aëris & aquæ continuæ fiunt.

Nulla generatio accidentalis in instanti.

Adhuc non possum acquiescere; animus enim est cupidissimus sciendi: *Quomodo Deus (cùm sit infinitus) in omnibus & singulis locis & rebus secundùm totam essentiam inest?* Video cerebrosam curiositatē & curiosam cerebrositatem tuam; cave ne cereas tuas alas (si nimis in altum voles) sol iustitiæ suæ æstu liquefaciat. Vide quæso Oceanum, qui in omnes riuulos fontesque secundùm substantiam fluit, est tamen Oceanus omnibus fluminibus & aquis per venas terræ fluentibus maior. Ita à Deo omnia sunt, in quibus secundùm essentiā est, & tamen quiddam his omnibus maius, excelsius, diviniusque est Deus. Intuere causas vniuersales rerum, considera effecta in quibus secundùm totam essentiam insunt; non tamē inficias (vt opinor) ibis, quin causæ priores & vniversaliores sint effectis suis. Fac quæso comparationem (si liceat humana cum divinis comparare) & videbis persimilem rationem in Deo, qui est prima

Deus inest omnibus.

causa

causa omnium, & in omnibus manens secundum totam essentiam, & tamen in se est maior & vniversalior, quã vt eũ totus mundus capiat. Satisfaciant hæc duo exempla curioso ingenio tuo, si pergas respondebo vt Sanctus pater respondit tui simili, quærenti Quomodo Deus *indurasse aut odisse* hominẽ potuerit in vtero matris, & tamẽ non sit author peccati? tu (inquit) disputa, ego mirabor. Rectè Philosophus de principijs, non est quærenda ratio, nedum disputandum quomodo hoc vel illud Deus faciat, satis est Deum nôsse in quo non potest esse contradictio.

CAP. 6.

An vacuum possit esse in rerum natura?

AFFINITAS magna est inter locum & vacuum, & proinde non absimilem doctrinæ methodum & seriem in hoc atque illo tractando Aristoteles nunc sequitur, aitq; non minùs ad physicũ pertinere de vacuo, quàm de loco disputare. Provinciam ergo hanc aggressus, vnam movet quæstionem, & in ea duas opiniones discutit. Prima est ponẽtium vacuum, altera negantium, vtrãq; ad calculos vocat, & argumenta in vtramq; partem ducit. Prima opinio vulgaris fuit, esse quidem vacuũ, quoniam imperita plebs seu multitudo, non capax philosophiæ, arguebat aerem omneq; corpus quod sensibus non obiicitur esse vacuum. Sed hunc errorem (vt docet Philosophus) refutavit Anaxagoras, cuius tamen demonstratio (vt ait) non simpliciter ex necessariis constat. Ratio Anaxagoræ hæc fuit, quicquid aere plenum est nõ est vacuum; sed spaciũ quod imperita multitudo vacuum esse putat est aere plenum: ergo spacium quod imperita multitudo putat esse vacuum, non est vacuũ. Assumptione probat Philosophus à duobus signis seu exemplis, vesicæ scilicet & clepsydre; vesicæ, quę inflata ęstimatur à plebe vacua, sed nõ est, quia aere plena compressioni non cedit; clepsydrę, quę non admittit aquã priusquã aer inclusus facesserit. Hæc (inquit Philosophus) refutatio, licèt vacuũ tollat, nõ est simpliciter vera & necessaria. Clepsydra est cavũ instrumentum perforsum, quo Hortulani guttatim, imbre quasi defluente, herbas irrigant, ex quo nihil aquę per foramina meatusq; inferiores

Anaxagoræ ratio qua probavit nõ esse vacuum.

feriores fluit, superiore orificio obstructo; ratio est, quia aër non potest evolare vtrinq; clausus. In secunda parte huius capitis in medium profert quinque rationes veterum, qui ponebant vacuum esse.

Ratio 1. ponentium vacuum. Prima sic se habet. Est motus localis: ergo est vacuum. Argumētum hoc modo probat, quia illud quod movetur recipitur aut in plenum, aut in vacuum, si in vacuum habetur propositum, si in plenum duo corpora erunt in eodem loco, seseq; indiscriminatim permeare poterunt; quod nec ratio, nec philosophia, nec ipsa natura ferunt. Huc accedit authoritas Melissi, qui respectu motus necessario ponendum

2 esse vacuum existimabat. Secunda ratio hæc est, condensatio corporum concedenda est: ergo admittendū est vacuum. Ratio tenet, quia cùm aliquid condensatur comprimiturque, vt aqua gelu concreta, aut spongia manibus pressa, partes propinquiores fiunt. Simile est exemplum de dolio, quod tantundem vini capit cum vtribus, quantum sine illis; hoc autem aliunde non obvenit, nisi quoniam insunt ijs corporibus inanes multi meatus, in quos partes à se priùs distantes contrahuntur. Negari igitur non potest quin sit vacuum.

3 Tertia ratio à naturali augmentatione rerum animatarum sumitur, quæ cùm fiat hausto in corpus & distributo alimento, necesse est vt sint partes inanes, in quas alimentum sese insinuet, nè multa corpora

Lucret. 1. Lib. vers. 351. simul in eodem situ constent. Hanc rationem Lucretius approbat,

Dissipat in corpus sese cibus omne animantum,
Crescunt arbusta, & fœtus in tempore fundunt,
Quòd cibus in totos vsq; à radicibus imis,
Per truncos ac per ramos diffunditur omnes,
Quod (nisi inania sunt quà possunt corpora quæq;
Transire) haud vllâ fieri ratione videres.

4 Quarta ratio est ab experimento vasis cineribus pleni, recipientis tantum liquoris, quantum recipere potuit si vacuum fuisset, quod

5 certè fieri non posse videtur si non admittatur vacuum. Postrema ratio Pythagoreorum est, qui existimabant probabiliter non posse res corporeas & continuas dissociari absque vacuitate, nisi penetrati-

Pythagoræ de inani somniū. onem corporum velis admittere. De somnio Pythagoræ nihil hîc dico, qui posito infinito vacuo, aëre pleno extra cœlum, existimabat cœlum quosdam spiritus quasi respiratione ad se attrahere, quibus res inferiores præcipuè numeros disiungeret separaretque. Sic inane extra cœlum esse, sed inaniter aëre plenum; sic cœlum esse quasi animal quod respiratione eget; sic oris spiritu res in inferiore hoc mundi globo secundùm species, loca, & ordines separari fabulatur.

Sed

Sed sub pallio & fabulâ mysterium est, quòd sit spiritus extra cœlum, id est, Deus; quòd sit spacium infinitum in quo Deus infinitus inest; quòd cœlum tanquam animal spiritus ad se quasi respiratione trahat; & certè trahit. Nam spirituum primus in sempiternum illi assistit, novosque spiritus, id est, influentias & virtutes eidem suggerit; quòd hâc respiratione primùm numeros, tum alias substantias & affectus separet. Quid rides? Fabula hæc non est; nam cœlum est corpus animatum per animam assistentem, non per animam inhærentem, vt vides. Cœlum ab anima assistente spiritus, id est influentias & virtutes recipit, vt etiam vides; cœlum perpetuò in hæc inferiora influit, vt (si non sis cæcus & imperitus rerum) vides. Cur ergo non vides cœlum formas naturales per influentiam gignere, quibus rerum distinctio essentialis & separatio constat? At prima discretio numerorum est secundùm Pythagoram, vt ais. Esto, sed dic mihi an intelligas quid sibi voluerit Pythagoras per numerum? Certè (ni fallor) intelligit principia rerum, quæ primùm distincta, rerum aliarũ distinctiones faciunt. Quod intelligat principia, hinc constat, quia aiebat numeros esse totam substantiam rerum, ex potentia & actu, ex pari & impari constitutam. Lege Plutarchum de numeris Pythagoricis, libro primo de Placitis philosophorum, capite tertio, & si attentiùs legeris, lectaque intellexeris, ingenium sapientis philosophi non ridebis. Expectas forsan (studiose lector) vt hic pro more nunc meo vela expandam orationis meæ, dubiaque permulta limatiùs expendam: sed memor tui, & non oblitus mei, brevitati studeo, eamque quæstionem iam in textu motam & discussam novis & phaleratis verbis iterum non ornabo. Aliam etiam rationem addo, cur in hoc tractatu de vacuo sim brevior, quoniam ex oppositione loci iam satis demonstrati, quid sit vacuum facilè patebit; & quoniam de inani flumen orationis effundere, esset de non ente pluribus inaniter disputare.

Somnij eius interpretatio.

2. Cœl. tex. 13.

Per numeros Pythagoras rerum principia intellexit.

Distinctio quæstionis in capite à Philosopho discussæ, Vtrum sit vacuum in rerum natura?

Duo

Duo probant vacuum non esse;

Experientia, quæ est multiplex; vt constat

1 In aquarum ductibus; experimur enim in illis aquam ascendere, ne admittatur vacuum.

2 In clepsydra, cuius obstructo superiore meatu aqua nō (defluit.

3 In dolio vndiq; obturato, quod liquorem non effundit, si non sit perforatum.

4 In subitaneo motu gravium sursum, & levium deorsum contra naturam, ad prohibendum inane.

5 In follibus clausis, & nullâ vi aperiendis, si aer non (intret.

6 In aquâ gelu concretâ, quæ vas æneum aut ferreum disrumpit sæpe, ne fiat vacuum.

7 In cucurbitulis, quibus ab altis partibus corporis humores extrahuntur.

8 In scorpionibus bellicis, qui tartareo pulvere accenso aereq; consumpto, magno murmure & impetu globulos emittunt subitò, aut disrumpuntur.

Mille alia sunt experiméta quę hoc demonstrant esse verum, sed hæc sufficiunt ad adolescentulorum ingenia instruenda.

Ratio seu philosophia, quæ demonstrant nō esse omnino, hoc modo

1 A definitione vacui, vt sit *locus solùm imaginarius, nō verus, nullo corpore repletus, aptus tamen repleri*; sed tale non est ens in rerum vniversitate, quia natura res fictas spurias, non filias agnoscit suas.

2 A divisione rerum, quia omnia simplicia & mixta in loco non in vacuo conservantur. Si enim locus sit principium conservandi, vacuum rebus perniciosum erit.

3 Ab oppositione loci & vacui, quorū altero in rerum natura posito alterum tollitur: at locus omnium cōsensu ponitur in rerum naturâ: ergo vacuum non admittitur.

4 A motione rerum, quæ quidem non potest esse fine loco; quia omnis motus est successivus, at successiv[9] esse nō potest sine pleno; nam plenum est causa successionis.

5 Ab vnione omnium corporum à primo cœlo ad cētrū, quæ arguit vniversum esse plenū non vacuū. Nam cohærentiam appetunt omnia, tum vt se mutuò conseruent, vt membra totius, tum vt cœli influentiam & ipsa recipiant, & eandem receptam alijs communicent vicinis. Hinc est quòd natura abhorreat à vacuo, quia hanc naturalem societatem & vnionem dissoluat.

6 A conditione singularum rerū, quæ sic appetunt commune bonū vniversi, vt sæpe videantur propriā naturā & bonū relinquere, ne admittatur vacuū: sic sponte ignis deorsum & saxa sursum volāt ad prohibendū hoc monstrū.

7 A demonstratione Philosophi, vbi docet cœlū esse rotundum non quadratum, ne inęqualitas figurę vacuū induceret. Huc adde illud à refutatione Epicureorū & Pythagoreorum qui extra cœlum posuerunt vacuum.

Lib. 1. de Cœlo cap. 4. text. 27.

8 A ratione vsus, quam nemo philosophorum vnquā demonstravit. Nam quorsum otiosè natura vacuum admitteret, cùm loco & ordine omnia disposuisse sufficiat?

Opp. *Plenum est: ergo vacuum esse potest; ratio sequitur, quia plenum & vacuum sunt privativè opposita, quorum si unum sit in rerum natura, alterum esse potest.*

Resp. *Plenum & vacuum sunt privativè opposita nomine, re verò contradictoria. Nam plenum & vacuum sunt quasi diceres plenum & non plenum; Est enim vacuum locus non plenus, id est, sine omni corpore.* Plenum & vacuum re contradictoria.

Opp. *Ne in immensum fluat oratio, manum extensam in pugnum contraham, multaq; argumenta in uno perstringam. Chaos fuit ante creationem mundi: ergo vacuum. Nam quid aliud est chaos quàm locus expers corporis, qui tamen compleri potest? Quid praeterea existimas de spacio extra cœlũ, quod tot philosophorũ consensu positum arguit vacuũ esse? quid insuper de quadratâ figurâ Empyrei cœli, quam Christiani Patres, nobilissimi philosophi typicè defendunt? quâ positâ necessariò erit vacuum in angulis figurae, sive moveatur sive nõ moveatur; at si sit corpus Physicum naturaliter moveri potest: naturaliter ergo potest esse vacuũ ex ipso motu angulari, cũ illius figura quadrata nõ rotũda seu circularis dicatur. Pergo, & à te quaero Quomodo lac in ebullitione rarescat sine vacuo? Aër aneũ vasculũ in fundo non penetrat, neq; lac ipsum, cùm sit aere densius, viam sursum eidẽ ingredienti cõcedit. Satisfacias mihi velim, quomodo aqua frigidissimo cœlo cõcreta, in vase ferreo, aneo, aut plumbeo undiq; obstructo angustiorem locum occupet, si non defendas vacuum; certum est aërem non subintrare: quid ergo remanet nisi vacuum? Nescio quid respondeas, si dicam duas tabulas arte planissimas factas & copulatas seiungi non posse sine vacuo, quippe in separatione vel admittendum est vacuum, vel fatendum est corpus aliud in momento supplere locum. Sed ex Aristotele probatur, quòd omnis corporis motus sit successivus. Quid restat? si natura tantopere horreret vacuum, quodvis individuum naturale minus aestimaret suum privatum bonum quàm admitteret vacuum, quod bono communi opponitur. Sed philosophia huic contrarium docet, quia natura (ut dici solet) reflectitur in seipsam, nec alterius bonum nisi gratiâ sui quaerit. Si ergo aliquando saxa & ponderosa corpora sursum rapiantur, hoc non fit nisi invitâ naturâ, si rem singularem spectes. Nam bonum amabile est quidem commune, sed maximè unicuique proprium.*

Cœlum Empyreum Theologorum quorundã cõsensu quadratum.

Eth. 8. cap. 2.

Resp. *Primùm dico, hoc quod in primo loco urges nihil pertinere ad evertendam positionem nostram. Nam et si detur fuisse ante constitutionem mundi vacuum, non tamen sequitur aut nunc esse, aut olim fuisse in rerum naturâ, quoniã tum rerum natura non extitit. Sed ulteriùs respondeo Chaos non fuisse vacuum, id est, non fuisse tale spacium in quo erat naturalis aptitudo ad suscipienda corpora. Nam si fuisset naturalis aptitudo, tum etiam fuisset naturale aliquod agens quod eandem aptitudinem potuisset reducere*

Chaos nunquam extitit vacuum.

in actum: at quis philosophorum audet dicere, agens naturale hoc posse efficere? Praterea, in ordine creationis per chaos *multi intelligunt materiam primā (qua est veluti rudis indigestaq; moles) imprimis factā fuisse, ex qua omnes & singula rerum forma per potentiam activā natura operantis educebantur. De spacio extra cœlum supremum fabula multa narrantur, si tamen tale esse probetur, quod adhuc non probas, idem vacuum esse tibi non cōcedo. De quadratura empyrei cœli quod est (vt tuentur Theologi) cœlestis patria beatorū, dico primùm in quastione esse an idem moveatur? an immobile constet? tum sive moveatur, sive non, negatur in illius angulis latere vacuū, quia non habet naturalem aptitudinem ad aliud corpus admittendum. Ad quartum & quintum argumentum dico nec rarefactionem lactis, nec congelationem aqua vacuum docere. Nam quamvis rarum corpus maiorem locum, & condensatum corpus minorem locum occupet, in rarefactione tamen & plenitudine partiū & in ipsa compressione, vel aliud corpus admittitur, vel vas in quo aqua gelu cōcrescit violento motu disrūpitur, vel aqua sic conclusa in frigidissimo loco cōcrescere nō potest. Quod addis de tabulis cōiūctis & separātis parùm urget, quia admitto aliud corpus in momento succedere, aut ipsas tabulas non posse aqualiter à se invicem separari; ratio est, ne admittatur vacuū. Postremū argumentū, quo probas ab hypothesi vacuū esse, suas vires habet. Sed attende, q mira sit vis natura in conservando cōmuni & universali bono. Nam cùm totus mundus ex membris vnitis constet, non est pars ulla qua invita recuset periculum, si vnquam commune bonum violetur; imo potiùs contendet contra suam propriam & peculiarem naturam agere, movere, luctari, quàm pax universa aut salus pereat. Hinc flamma sapè cœlitus devolant; hinc saxa ingentia sursum rapta aliquando visa sūt in aëre pendere, ne monstrum hoc infestum natura fiat. Quemadmodum ergo manus, humani corporis membrum, se frequenter ictibus exponit, vt caput à vulnere, hominemque ab interitu servet: ita qualibet pars natura communi bono sic consulit, vt potiùs damnum sui & discrimen subeat, quàm patiatur ius universalis natura vulnerari. At dicis tu planè contrarium, nempe cuiq; rei naturali insitum & innatum esse, vt sibi sit affectu & natura proximum. Verum hoc est si respicias huius vel illius bonum; at si bonum commune spectes, planè est falsum. Ratio est, quia vt pars est propter totum: ita naturali propensione magis ad bonum totius, seu commune bonum, quàm ad suum propriū & peculiare res qualibet inclinatur. Non idcirco reflecti natura in seipsam dicitur, quòd privatum bonum communi anteponat, sed quia communis boni procuratio in ipsius rei privata commodum & emolumentum cedat.*

Cœlum Empyreum cur admittat vacuum.

Opp. *Quicquid movetur motu locali recipitur aut in plenum, aut in vacuū (tertium enim non datur;) si in vacuum habetur optatum, si in plenum*

tum

tum id quod prius implebat locum vel adhuc manet in eo (& sic sunt duo corpora simul in eodem loco) vel recedit, idq; ad alium locum plenum aut vacuū; si iterum vacuus sit locus in quem recedit, habetur propositum; si verò sit plenus, idem quod superiùs intuli sequetur absurdum, duo nimirum corpora esse in eodem loco simul.

Resp. *Recipitur quidem corpus in plenum, quod se diffundit & vlnis suis quasi amplectitur amicum; non ergo dicitur plenum, quia tum alio corpore est refertum, cùm successit alterum; sed quia continuo motu & successione corporum in eo existentium nunquam est vacuum.*

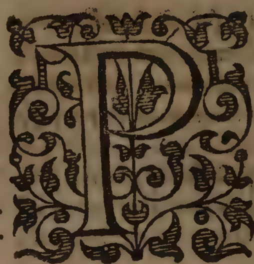
Opp. *Sunt quinq; obiectiones in textu quibus probatur esse vacuū; quid illis respondes? prima est à naturali motu, secūda a condensatione, tertia ab accretione rerum, quarta ab exemplo corporis cineribus pleni, quinta à spacio extra cœlum in quo videtur vacuum delitescere.*

Resp. *Aristoteles (vt solet) in vno capite proponit argumenta, in altero resolvit. Caterùm licèt sequar Aristotelem, & illius vestigijs insistam, nempe vt fusiùs tum agam cùm occasio se offerat, nūc tamen verbo attingam singula. Ad primam ergo in contrariam partem, dico id ipsum quod modò alteri argumento dixerā, nimirum moveri quidem rem naturalem in pleno, non in vacuo: sic tamen plenum dici, vt non duo simul, sed vnum semel retineat successione corpus. Secundo argumento antea satisfeci. Nam condensatio in multis aut non fit, aut si fiat, non admittit vacuum: non fit in omnibus, nam aqua vase vndiq; abstructo vel nunquam concrescit, vel si concrescat & cōdēsatur vas statim rumpitur. Tertia ratio ab accretione nihil probat, quia augmentatio seu nutritio non est commutatio alimenti in partes vacuas, sed plenas, quamvis non plenas eā substantiā quam alimentum suggerit & administrat natura; altera enim substantia alteri advenienti cedit. Tritū est quartum hoc argumentum ab experimento vasis pleni cineribus, quod non minùs, aut plus liquoris recipit quàm si esset vacuum; dico igitur hoc propter siccitatem et (vt ita loquar) propter spongiositatē cinerum ipsorum fieri. Ad vltimū de spacio extra cœlum respondeo, tametsi concedam tale spacium esse, non tamen sequi esse tale vacuum de quo hic agitur, quia in eo non est naturalis vlla aptitudo recipiendi corpus, quæ aptitudo necessariò ad vacuum hic definitum requiritur.*

Rationibus pro vacuo in textu allatis respondetur.

CAP. 7.

Vtrum vacuum rectè definiatur?

ROPOSITIS in vtramq; partem de vacuo argumentis, Arist. priusquam ad suam de de eo sententiam ferendam veniat, ex antiquorum placitis varias notiones huius nominis eximit eruitq;. Notiones dico nominis, quia nō sunt hę definitiones rei, vacuū enim res non est, nisi opinione multitudinis. Sed ne longiùs filum orationis texam, quadripartitò veteres definiebant vacuum 1. vt sit *locus in quo nullum est corpus*. 2. vt sit *locus in quo omnino inest nihil*. 3. vt sit *locus in quo est nihil grave aut leve*; & qui sic definierunt vacuum, posuerunt omne corpus esse tactui obnoxiū, omneque tactile pōdere aut levitate esse affectum. 4. vt sit *locus in quo non est hoc aliquid, nec aliqua substantia corporea*. Tres primæ (inquit Philosophus) definitiones otiosæ & inanes sunt, quia conveniunt puncto; nam punctū est *in quo non est corpus, in quo est nihil, in quo nihil leve aut ponderosum inest*. Vides studiose lector (vt obiter te moneam) quem pulverē in hac luctâ & certamine cum adversarijs excitet Aristoteles; iniquę ferè semper est alienarum opinionum censor, æstimator iniustus. Rationē in pręsenti exemplo reddo, quia vel eandē definitionē postea approbare, vel meliorem nō assignare videtur. Sed pergit, & tertiam definitionem per se refellit, in qua dicitur vacuum id esse *in quo neque grave neq; leve inest*. Quid (inquit Philosophus) si in eo insit corpus, soni, aut coloris compos, sine gravitate aut levitate? quasi verò sit aliquod corpus sono aut colore præditum, quod gravitate aut levitate careat, nisi cœleste & æthereum aliquod corpus intelligat, in quo sonus & color inesse negantur. Sed (dices) quæ ista est interpretatio Aristotelis? quis tu interpres, qui authorem quem defendis ita carbone notas? Defēdo & honoro Aristotelē. Sed vt ille de Philippo sobrio & temulento: ita equidē ego de Aristotele; *honoro illū demōstrantē, at refutantē nō defēdo*. Levissimis enim de causis sæpissimè aliis classicum & arma canit, & si vel pulchritudo, vel altitudo Carthaginis displiceat, statī (vt Scipio offēsus) nō solùm invadit scādit, capit, sed fūditus evertit civitatē. Sic auceps famę aquilā .i. insigne victorię perdit. Age, quid de quarta definitione ait? Quartā definitionē quæ est, quòd vacuū *sit locus in quo nō est hoc aliquid, nec aliqua substātia corporea*, suspicatur esse Platonis; qua de causa eandem acriùs insequitur; ait ergo in hac definitione proculdubio à PLATONICIS intelligi materiam primam, quia in illa non est hoc aliquid, idest forma, nec aliqua corporea substantia; sed, vt inquit, materia prima

Vacui definitiones quatuor.

non

non poteſt eſſe vacuum: quia vacuum à rebus ſeparari poteſt, materia autem non poteſt. Cùm contentus ſit nullâ vacui definitione Ariſt. quam obſecro tandem infert ab iſtis alienam? non vnam ſed multiplicem tradit; prima eſt quòd vacuum *ſit locus corporis omnino expers.* Quæ alia? nimirum quòd ſit *locus non repletus corpore, aptus tamen repleri.* Tertiam adde; addam quamvis non hîc ſed alibi appareat. Nempe quòd ſit *imaginarium ſpacium corpore vacans, quo tamen corpora contineri & moveri poſſunt.* Quænam iſtarum definitionum maximè approbatur? Secunda; at in illa vacuum definitur locus. An vacuum eſt locus? eſt. Ergo eſt quantitas? Eſt quidem quantitas opinione, non veritate. Imo videtur eſſe quantitas ſecundùm veritatem, cùm naturaliter repleri poſſit. Idipſum reſpondeo quod modò, poſſe quidem repleri opinione non veritate. Somniârunt enim quidam philoſophi eſſe in vacuo naturalem potentiam ad recipiendum corpus, vt eſt in materia prima ad capeſſendam formam qua ornatur. Ariſtotelis definitiones vacui.

Quid vlterius agit Philoſophus in hoc capite? ſoluit & refellit argumẽta illa quinque, quibus in primo capite ex veteribus viſus eſt demõſtraſſe vacuũ ordine. Quid ad primũ reſpondet? negat argumentũ; quia non ſequitur ex motu locali vacuum; imo potiùs contrarium ſequitur, vt in motu cœleſtiũ ſphærarum, elementorum, & mixtorum firmiſſimè demonſtrat, qui motus in illis non eſſet ſucceſſiuus, ſi nulla vel corporis inferioris, vel medij continentis mobile exiſteret renitẽtia, ſeu moderatio motus. Quid ad ſecundum ait? corpora (inquit) condenſari quidem, parteſque in ſe invicem ſubintrare, non quòd pars vlla in vacuum ſubintret, ſed quòd ſubtilius aliquod corpus eidem intranti cedat. Quid ad tertium? Rectiſſimè certè dicit augmentationem per alterationem ſolam, nullo corpore extrinſecus & foris adveniente fieri poſſe, vt conſtat in aẽre, qui ſæpe ex aqua alteratâ naſcitur. Quomodo quartum argumentum ſolvit? ſolvit docens vas cineribus repletũ idcirco tantum aquæ infuſum admittere, quantum admittit vacuum, quoniam cineres, & propter ſiccitatem liquidum conſumunt & propter meatuum multitudinem maiorem quantitatem recipiunt, & denique propter condenſationem aẽrearum partium, quę exhauſto liquore anguſtiorem locum ſpaciumque occupant. Quid ad vltimum de ſpacio extra cœlum, de reſpiratione mundi, & diſtinctione rerum reſpondet? Negat tale eſſe ſpacium, fabulamq; deridet quam ſtoici & Pythagorici de reſpiratione mundi induxerunt. Si enim totus mundus ſit animal, ingentes pulmones requirit, quorum ſpiritu res omnes & ſingulæ ſeparentur, &

ſanè nunc opus eſſet Atlante, qui eundem iam ſenem, delirantem & decrepitum humeris ſuis fortiter ſuſtineat, aliter forſan titubabit & in ſepulchrum cadet. Sed ludo: alius ſenſus fuit doctiſſimorum de hoc ſpacio, quem nunc omitto, quoniam ſuperiùs in primo capite eundem vberiùs attigi; illuc ergo reſpice, ordineq; argumēta illic propoſita lege, vt meliùs intelligas quàm hîc appoſitè ſingulis accommodentur reſponſa. Sed dices me hîc otioſè actum agere, idemque (vt aiunt) cū Siſypho ſaxum voluere, cùm antè inter argumenta prioris capitis iſtis obiectionibus ſatisfecerim. Satisfeci quidem ex interpretibus, nunc autem ex ipſo Ariſt. vt in vtramq; aurem ſecurus, tela pro vacuo in caſſum proiecta non timeas.

Diſtinctio quæſtionis, An vacuum rectè definiatur?

Vacuum ſumitur duobus modis,
- Vulgò pro ſpacio in quo non eſt aliquod ſenſibile corpus, & ſic omnes partes aëris aut vaſis, in quibus nihil ſenſibus ſuis obiectum imperita multitudo videt, *vacui* nomen ſubire putat.
- Phyſicè, idque vel
  - Communiter, pro ſpacio in quo nec phyſicum, nec mathematicum corpus ineſſe poteſt, & ſic à quibuſdam philoſophis definitur (vt patet) *locus in quo nihil eſt, aut eſſe poteſt.*
  - Propriè ſeu ſtrictè, & ſic
    - 1 Definitur à Philoſopho *ſpacium ſeparatum ab omni corpore naturali, aptum tamen corpus recipere.* At quod tale non poſsit eſſe in rerum natura, ante multis à nobis rationibus demonſtratur.

Opp. *Quicquid non eſt, rectè definiri non poteſt: ſed vacuum non eſt: ergo rectè definiri non poteſt.*

Definitio vacui, nominis eſt non rei.

Reſp. *Vulgaris eſt hæc obiectio, et nota eſt diſtinctio quæ illam delet, nempe aliã eſſe nominis, aliam rei definitionem; hæc verò nominis, non rei habetur definitio. Sed dices nomen formam rei ſequi, rebuſq; ſignificandis imponi: ergo ſi ſit nomen, probabile eſt rem aliquam ſubeſſe neceſſariò. Dico hoc verum eſſe cùm de rebus agatur, at falſum eſſe cùm agatur de intentionibus, vel de opinionibus hominum imaginantium aliquid eſſe ens rei, cùm nihil ſit præterquàm monſtrum opinionis, vt vacuum eſt, quod iam definitur.*

Opp. *Videris quidem (Philoſophe) aut eſſe defeſſus ſcribendo, aut (mea quidem*

quidem iudicio) nimis festinanter leviterque de vacuo nunc tractas omnia. Nam aliter redde mihi causam cur illam utilissimam difficillimamque quæstionē hîc omittas, Vtrū nullus omnino motus fiat, si admittatur vacuum? *Hîc enim opportunè movetur, cùm in responsione ad argumenta priùs allata Philosophus de alteratione, de accretione, de loci mutatione agat.*

Resp. *Parum attentè textum consideras, in quo videas, si placeat, aliam intentionem Philosophi, nimirum ut solùm hîc obiectionibus leviusculis respondeat, postea verò copiosiùs hanc quæstionem tractet, cùm de rarefactione & condensatione subtiliter & accuratè disserit. Non sum ergo defessus, quāvis libenter agnoscam, libentiùs vacare me velle aliis rebus cùm nunc de vacuo disputem. Ratio est, quoniam Philosophus in Olympo est, ubi cum adversariis magni nominis certat, quorum monumenta non habemus.*

Opp. *Hæc definitio convenit aliis à vacuo: ergo non est legitima. Antecedēs probatur, quia materia prima est in qua nullū est corpus, est tamē apta nata ad formam corporis capessendam.*

Resp. *Ineptè conficis argumentum, cùm a definitionis solùm parte disputes. Non enim solùm definitur vacuum esse spacium, sed spacium separatum; at materia est pars, & separari non potest.*

Opp. *Non licet istis nugis immorari; breviter ergo quid ais de fornace, in in quo flamma totum aërem inclusum consumpsit? an illîc non est vacuum? quid de poris meatibusq; candentis ferri, in quibus non corpus igneū sed solam ignis virtutem ponis? an aëre istos repleri somnias? Infinita alia possunt adduci similia exempla; sed istis nunc satisfacias. Nam (ut pauca verba priori exemplo addam) concedis (ut opinor) flāmam sustulisse aërem; si non concedas, ratio & experientia evincunt. At si dicas aerem continuò subintrare; quæro quomodo hoc fiat, cùm activa qualitas ignis adhuc vivacissima, vel impediat ne ingrediatur, vel ingressum cōsumat, vel consumptum in seipsum facile convertat.*

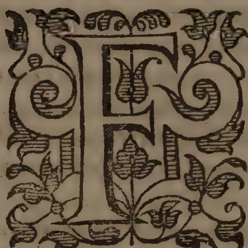
Resp. *Contra quæstionem directè non disputas, sed in tanta sterilitate argumentorum admitto quæ adfers, & dico in fornacem, materiâ ignis subductâ, aerem intrare, ibique flammis extinctis non corrumpi, aut converti in ignem, sed ibi manere calidiorem. Omnis enim intensio caloris aerem non corrumpit, ut constat in æstu solis. Cæterùm si ita incalescat fornax ut non admittat aërem, quin statim in ignem vertat, tum miri nihil est, quia locus tum quidem refertus est igne non omni vacuus corpore. De altero exemplo duplex est opinio, nempe quòd in meatibus ferri candentis insit verissimus ignis, ut in locis, & sic nihil absurdi; vel quòd sit solùm ignea virtus in tota substantia bene compactâ, & sic etiam nihil incommodi cōtra*

contra hanc defensionem quæstionis sequitur. Nam si ferrum rarefactum et porosum, adeoq; in eo vt in loco ignis contineatur, non est omnino vacuum; si verò sit bene compactum, nullaq; fiat penetratio corporum, nullum in eo vacuum esse omnino potest.

CAP. 8.

Vtrum { *Posito vacuo omnis motus cesset?* / *Sola causa successionis in motu locali sit resistentia medij?* }

Vacuum non ponẽdum est propter motũ

VERVNT quidam philosophi qui pertinaciter defenderent, propter loci mutationẽ vacuum necessariò ponendum esse. Sed ostendit Philosophus neutiquam ob eam causam esse inducẽdum, quia natura in quolibet corpore simplici causa est motus; vnumquodque enim suo põdere aut levitate in naturalem locum, veluti in nativum solum fertur, ibiq; naturæ vi propriâ quiescit: non ergo opus est vacuo vt moveatur. Præterea, vacuum est causa vt penitus tollatur motus: ergo non est ponendum vt sit causa motus. Antecedens probatur, quia in vacuo non sunt omnino differentiæ loci: si ergo ponatur corpus in vacuo, non est ratio cur huc potiùs quàm illuc, cur in hanc magis quàm in illam moveatur partem, sed (vt terra ęquis quasi ponderata lancibus) fixũ & immotum maneat. Deinceps, cùm vacuum sit simile in omnibus partibus, fieri non potest quin corpus simul & quiescat & moveatur in eo. Quippe quę tandẽ erit causa mutationis, cùm partium & totius nulla sit distinctio, vt hic locus huic magis quàm illi corpori ad quietem & conservationẽ destinetur? quemadmodum in locis elementorum constat. Quid vltra? vacuum non est causa motus naturalis aut violenti: ergo non est causa vllius. De naturali non est dubitandum, nisi ipsam naturã (quę est principium motus) languidam & infirmam esse affirmes. Quòd non sit causa violenti sic probat Philosophus, quia violentus motus non est sine vi impressâ corpori moto vel proiecto; at hæc vis esse non potest sine medio, cuius pars vna pulsa alteram vt vnda vndam pellit: at in vacuo quomodo hęc motus successio esse potest? Certè nullo modo, quia neq; vis impressa in illo manet, neq; vlla inest in eo mobilis retardatio; concludit ergo Arist. hoc caput, docetq; rationem dari nõ posse, cur mobile in vna parte vacui magis aut minùs

nùs quiescat quàm in alia, cùm nulla sit attractrix facultas in eo, cuius vi alliciatur res mota ad portum conservationis suę. Quoniã ergo neq; ad motũ, nec ad quietẽ rerum quicquam cõferat inane; inaniter delirantis potiùs est, quàm sapiẽter philosophantis de eo litigare.

Quæst. 1.

Cæterùm ne videar omnino dissilire à suscepta provincia lites cõponendi, quæ ex quæstionibus dubijsq; motis eminẽt; opportunè nũc moveo hanc controversiam, *Vtrum posito vacuo omnis motus cesset?* & *An sola causa successionis in motu sit resistentia medij?* Quanquam modo harum, modo illarum partium imperito & minùs attento lectori videatur esse Arist. diligenter tamen si illius vestigia observes, facilè perspicies illum in eam partem maximè propendere, vt existimet omnẽ motũ languescere, imò tolli, si ponatur vacuum. Et cùm dico omnẽ motum, excipio nullum. Quare vt singula genera motus paucis percurram, sic ab ortu interituq; rerum incipiã disputare. Omnis ortus à materia incipit, omnisq; interitus in eãdem desinit: est ergo materia in vtroque necessaria. Age nunc, pone tu vacuũ in quo existit materia, & eâdem operà concludis semper in illo formatum actu cohabitare corpus. Nam etsi doceãt philosophi materiam primam sẽper esse in potentia ad formam, non tamen intelligunt sic nudam esse vt nullâ veste aut formâ actu ornetur (sic enim ęternitatẽ mũdi negarent) sed hoc volunt, quòd illius essentia semper sit appetentior novarum formarum, quia in illius veluti intimis præcordijs delitescit vipera illa privatio, quâ nova forma inducitur, vnde generatio; & antiqua forma deletur, vnde corruptio nascitur. Cùm ergo non sit aliqua prima numero aut tempore generatio aut corruptio rerum, (est enim perpetua vtriusq; si vim naturæ spectes, successio) etsi non sit generatio nisi corporis simplicis aut mixti; sequitur necessariò semper fuisse, & nunc esse plenum, non vacuum. Plenum dico, in quo actu corpus vbique extitit; non vacuum, in quo nullum vnquam apparuit. De augmentatione & diminutione similiter dicendum est, nempe quòd semper plenum requirant, abhorreant à vacuo. Nam præterquàm quòd semper in vtraque specie motionis corpus seu magnitudo in quantitate requiratur (quę actu augescit aut diminuitur, vnde vacuum seu inane cadit, in quo actu nullum corpus inest) alia ratio nunc movet, cur in accretione ac diminutione vacuum ab hoc circulo motus arceatur. Nam considera mecum, propriam accretionem nihil aliud esse quàm naturalem maioris quantitatis in rebus animatis acquisitionem, idque per calorem duplicem, insitum nimirum, & cœlestem; illum inhærẽtẽ, hunc influentem dicimus. Sed ostende mihi quomodo cœlestis hic

Vacuum inutile ad generationẽ & corruptionem.

Augmẽtatio & diminutio à vacuo abhorrent.

calor aut influẽtia devehatur ad singulare corpus nisi per mediũ,ideq; capax impressionis; at vacuũ,quod est inane spaciũ neq; ad capiendã neq; ad deportãdã hanc influentiã aptũ est : fieri ergo non potest in eo augmentatio; similiter nec diminutio,quæ etiam ex deficiente & languente vtriusq; qualitatis specie oritur. Si dicas internũ calorẽ nõ egere medio,manifestè contrarium vides:quoniam nec cœlestis calor vniri potest illi nisi per medium,nec ille sine medio eũ veluti fovente vires suas exercere potest. Quid hîc addã illud necessariũ scilicet esse, vt in omni augmentatione corporis locati sit loci quędã extensio & dilatatio,in diminutione verò cõtractio?at in vacuo quę extẽsio?quę dilatatio?quę cõtractio esse potest?certè nulla. De alteratione pauca nunc dicã;quæ est motus subiecti à qualitate prima aut secunda in cõtrariã, vt à *frigore* in *calorẽ*, à *sicco* in *humidum*, ab *albo* in *nigrũ*; sed omnes tũ primę tũ secundę qualitates contrariæ sunt,agentes & patientes,mutuoq; se expellẽtes à subiecto capaci vtriusq; ratione medij,ꝙ mediũ semper(vt docet Philosophus) qualitates conservatrices habet;vnde locus ab illo principium conservandi dicitur. Veruntamen si hoc mediũ vacuũ ponatur,ridiculũ est,quia in eo nihil est quod fovere possit contentũ. Accedo nunc deniq; ad lationẽ seu motũ localẽ,de quo maximè hoc tẽpore instituitur disputatio. Ambagibus non vtar,certũ est si ponatur vacuũ corpora localiter vel in instanti & momento moveri,vel sine vlla differentia rectę, mixtæ,& orbicularis figurę cõfusè moveri,vel deniq;(ꝙ verisimilius est)nõ moveri omnino. Quoad primũ si ponatur vacuũ,probabile est corpora in ipso momento à loco in locũ cieri, quoniã in ipso motu non est vlla resistẽtia medij,quæ celeritatẽ vel potiùs momentaneã rerũ motionẽ retardet, tẽperet,& moderetur. Nã in vacuo quę potest esse lucta, quę repugnãtia?cùm in eodẽ nulla sit substantia aut qualitas,quę sine damno subiecti mobilis motibus aut vires addat vel detrahat. Quoad secundum dico, nõ posse fieri vt sit ordo,motus,situs,aut vbi in vacuo, vt mobile potiùs ad hanc quã ad illam inclinetur partẽ,vtq; hoc sursum,illud deorsum, simpliciter aut ex parte tendat. Hæ enim differentiæ loci non sunt in vacuo, quæ ideo vi naturæ assignantur, vt certissimus ordo,figura & numerus moventium observetur. Quoad postremũ,luce meridianâ clarius quidẽ meâ opinione constat,res omninò non moveri si ponatur vacuum;quia omnis motus localis est successivus,idẽque velox aut tardus,siue sit naturalis,siue violẽtus:at vacuo existente medio,in quo nullum corpus nullaq; qualitas inest,ista differentia & forma motus localis tollitur: tollitur ergo etiã & ipse motus. Quid superest ? si neq; ortus & interitus propter præsentiam corporis, nec aug-

Alteratio vacuum non admittit.

Motus localis in vacuo fieri non potest.

augmentatio & diminutio propter influentiam & inhærentiã caloris, nec alteratio propter mutationẽ qualitatis, nec loci mutatio propter successionem motus fieri possint in vacuo, sequitur vt rectissimè concludã, nullum omnino motum fieri posse si admittatur vacuum.

Sed vt evidentiùs hoc postremũ argumentũ de motu locali patefiat, attexitur alia quæstiuncula admodũ affinis & cognata, *Vtrũ causa successionis in motu locali sit sola resistentia medij?* Non ero multus; cùm de successione motus nunc agã, intelligẽdum est me restringere sermonẽ ad motum rerum quæ sub sphæra lunari continentur. Ad cuius explicationẽ accuratiorẽ animadvertendum est, succesionẽ in motu naturali sursum & deorsum ex duplici resistentia posse contingere; vna extrinseca est ex parte medij, altera intrinseca ex naturali inclinatione mobilis. Pars prima manifesta hinc est, quoniã medium suę divisioni, vt corruptioni, quãtum in se est resistit, & sic resistendo impedit mobile quò minùs subitò ad locum naturalẽ sine omni dãno moveatur. Iam si vacuum sit, non est talis omnino divisio, nõ est talis resistentia: sequitur ergo quòd sit in eo motus subitaneus, id est, (si placet) nullus; quia succesio est forma naturalis motus, quâ sublatâ ipse motus tollitur. Altera resistentia (quæ ex inclinatione mobilis subiecti oritur) est exempli causâ cùm graue vi suâ aliquid levitatis admixtum habeat; sic quamvis deorsum naturâ suâ decumbat, subitò tamẽ ad locum naturalem non rapitur, quia aliquid levitatis in eo inest, quod impetum violentum & momentaneum impediat. Hinc evenit quòd omnis motus localis sit succesivus, subitaneus verò nullus, nisi ad evitandum vacuum: idq; & ratione medij; & ratione subiecti: quo ergo medium densius fuerit cæteris partibus, tantò motus tardior; & quò rarius, eò velocior. Sed dices, estne aliquod corpus graue & ponderosum, quod aliquid levitatis in se retineat; cuius vi & renitentiâ motus succesivus fiat? Est, vt omne ferè mixtum, in quo etsi gravitas vel levitas prædominetur, vnde sursum aut deorsum feratur, habet tamen aliquid oppositi insitum & annexum, cuius occasione inclinatur tardiore quasi pede ad suum locum naturalem moveri. Ex his quę dicta sunt satis iam liquet, non solùm in resistentia medij, sed etiam in renitentia subiecti inesse salubrem & amicam quasi moderationem motus, cui prorsus infestum est vacuum, in quo motus aut nullus est, aut (si quis sit) tempestuosus veluti, & citra omnem ordinem, situm, & modum violentus, cùm nullæ sint in vacuo aut differentiæ loci (vt ad certum, & distinctum scopum res moveantur) aut habenæ medij quibus in suo motu & cursu ad ordinem revocentur.

Quæst. 2.

Motus rectus duplicem habet resistentiam.

Distinctio quæstionum octavi capitis.

Duæ quæstiones præcipuè in hoc capite tractantur, an

Posito vacuo omnis tollatur motus? videtur quidem Philosophus idipsum dicere, & probare.

1 Ab inductione & divisione motus in sex sua genera, quorum nullum esse potest si admittatur vacuum, vide rationes ordine expositas in discursu.

2 Ab oppositione loci & vacui; quia si locus sit affectio necessaria ipsius naturę ad omne mobile producendum, sequetur vacuum naturæ, mobili, & motui esse infestum.

3 A successione omnis motus, quę in medio cōservatur, in vacuo tollitur.

4 A definitione naturæ; quæ sola causa motus existens abhorret à vacuo, cogitque res particulares sæpissimè contra naturam movere, ne admisso vacuo motus omnino cesset.

5 A negatione entis, quia vacuum est contradictorium pleno; si ergo plenum sit ens, vacuum non ens erit. Est enim *vacuum* idem ac si diceres *non plenum*; at non ens causa esse non potest motus.

6 A confusione motus in vacuo, si ponatur; quia in eo nullus est ordo, nulla rerum motarum dispositio, statio aut conservatio nulla: non est ergo causa motus, sed potiùs eodem posito omnis motus cessat.

Sola causa successionis in motu sit resistentia medij? Hic distinguendum est, quòd duplex sit resistentia

1 Externa medij, hinc quò densius est medium cò tardior motus.

2 Interna rei, quæ semper in se aliquam vim & qualitatem habet ad moderandum motum, vt perpetuò cum successione ipsarum partium fiat. Hæ duæ causę effectrices sunt successionis in motu, adeoq; celeritatis & tarditatis; quæ quoniam in vacuo esse non possunt, sequitur in eo motum aut omnino non esse, aut sine ordine, situ, & distinctione partium & differentiarum esse, quæ ad locum capacem corporis requiruntur.

Argumenta adversus primam quæstionem, Vtrum vacuo posito omnis motus cesset?

Opp. *Plenum impedit motum: ergo vacuum non est causa cur motus cesset; nam contrariorum contraria est ratio. Antecedens à gradu comparationis probatur, quoniam (vt ipse Arist. ait in textu) quò densius est mediū, eò tardior est motus, quò rarius eò velocior: locus ergo in quo nihil est densita-*

tis

tis aut raritatis (quale est vacuum) vim potiùs mobili motuiq; addit quàm detrahit.

Resp. *Ad maiorem respondeo, plenum non impedire motum ut omnino cesset, sed refrenare, ne violentus & subitaneus fiat. Neque rectè hoc loco à gradu comparationis arguis; quia ad gradum ultra ambitum et amplexum entis, nempe ad vacuum, quod est non ens, progrederis. Est enim vacuum nihil aliud quàm si diceres* non plenum, *simpliciterq; ut non ens pleno oppositum; at non ens causa entis esse non potest: ergo vacuum causa motus non existit, sed potius negatio motus.*

Repl. *Ais plenum non impedire, sed moderari & temperare motum. Quid ergo ais de terra, quæ motui alterius corporis non cedit? Hinc ferocior & furentior Oceanus à littoribus pulsus furit, quia illius motus impeditur. Imo lapis qui aliter pondere suo moveretur ad centrum, propter plenitudinem terræ coactus est in superficie eiusdem remanere; quod certè non fieret, si plenum non impediret motum. Imò etiam & hoc addo, si foramine defosso ponatur vacuum usq; ad centrum terræ, proculdubio saxum iniectum illuc moveretur, tum propter gravitatem insitam, quæ deorsum à natura fertur, tum propter appetitum naturalem quietis suæ, quam propriè in centro habet.*

Resp. *Facilè diluitur hoc argumentum, si dicas plenum non impedire motum alicuius corporis, extra suum locum naturalem positi. Exempla quæ adfers de Oceano à littoribus pulso, & de lapide in superficie terræ retento, non vehementer urgent. quippe licèt naturalis aquæ locus sit facies terræ, in venas tamen eiusdem propter salutem animantium cogitur, neque tam propriè impeditur à littore, quod sæpe furore vincit, quàm à providentia divina, quæ singulorum conservationi & saluti consulit. Neq; est quod dicas vi, id est, violentâ quasi manu lapidem super faciem terræ retineri, cùm qualibet pars terræ naturalis sit locus ei. Nam quamvis foramine facto præcipitantiùs caderet, hoc tamen fieret, non quòd non antè quieverit tanquã in proprio loco, sed quòd universa terra & singulæ illius partes, similares cùm sint, eadem loca naturalia haberi debeant. Quod deniq; urges, & propter gravitatem innatam, & propter appetentiam quietis naturalem, deorsum ferri debere ad punctum centri foramine fosso, tametsi esset vacuum; primùm dico, ab impossibili ductum esse hoc argumentum, & idcirco negandum; tum etiam dico, positâ tali imaginatione potiùs latera terræ concuti, aut contra naturam universalem moveri, aut subito omnes hiatus et foramina eiusdẽ contrahi, quàm tale monstrum, quale est vacuum, utero concipi aut nutriri permittatur. Hæc omnia liquidò apparent esse vera, si mirabiles & miserabiles effectus terræ motus nõnunquam contingentis consideres. Conceptis enim flammulis in fistulis terræ, aëreq; ibidẽ consumpto, statim ne hoc monstrũ (vacuum intelligo) succrescat, concutiuntur terræ latera, disrumpuntur viscera, partes moventur, deijciuntur*

Plenum non impedit motũ corporis extra suum locũ

Terræ motus fiunt ut non fiat vacuum.

ciuntur civitates, sursum rapiuntur gravia, levia deorsum; devastantur, corrumpuntur, confunduntur omnia. Quippe fertilis & fœcunda est natura, & semper horrescit, si vterum suum vacuum & inanem senserit.

Opp. *Est motus animæ omnisque spiritus (vt docet Philosophus) non in pleno: ergo in vacuo. Quòd nō fit in pleno ratio suadet, quia non requiritur in motu spiritus, vt dimensiones loci externa adsint. Hinc enim definitè, non circumscriptè in loco inesse dicitur: videtur ergo vacuum (in quo nulla est prorsus istiusmodi dimēsio vel circūscriptio locati) aptissima sedes animæ. Præterea si hoc axioma pro incōcussa veritate teneatur à Philosopho, quòd omne corpus moveatur in loco pleno, videtur esse probabile illud axioma, verissimumque esse, quòd omnis spiritus moveatur in vacuo. At dices spiritum nō moveri, nec esse in loco. Agnosco nō moveri vt corpus, nec esse sic in loco; est tamē (teste Philosopho) quidam motus spiritus, sive sit activus, sive passivus vt aiunt. Quo posito, sequetur necessariò omnem motum non esse in pleno, quoniā pleni ratio aut dimensio ad spiritus motum non est omninò necessaria. Imò spiritus non minus facilè per densa, quàm per rara, non minus per saxa, quā aëra ad destinata opera & actiones pervolat.*

Motus triplex

Resp. *Motus est triplex, activus, passivus, & mixtus. Activus, qualis est spiritus & forma; passivus, qualis est materia; mixtus, qualis est corporis simplicis aut mixti. Sermo hic Aristotelis maximè de motu passivo & mixto instituitur. Cæterùm quoniam vrges simplicem hunc motum; vnde videris (cōparatione factâ contrarij) probare locum spiritus esse vacuum, quia corporis locum plenum esse observas; Respondeo non sequi argumentum, quia ab ente (vt superiùs ostendi) ad non ens idipsum ducitur & destinatur. Quare tamet si dimensio circumscriptiua non requiratur ad motum angeli aut spiritus, definitiua tamen requiritur, quod est satis. Sed hæc definitiva dimensio aut statio nullo modo fieri potest in vacuo, quia vacuum est non ens, & est contra naturā, ad quā potius conservandā quàm destruendam spiritus ordinatur. Hinc omnis spiritus distiguitur vel inhærēs vt forma, vel assistēs vt intelligētia, quæ cœlestibus globis assidere non insidere dicitur. Quòd verò spiritus non minùs facile densa quàm rara permeare & penetrare possit corpora, hoc quidem contingit, quia caret materiâ, non quòd non sit definitè in pleno, vt tu imaginaris.*

Opp. *Videris fenestram nimis latam in hac quæstione aperire adversario; Non enim video quomodo defendas omnem motum cessare, si constituatur vacuum. Nam (vt contra te ex teipso disputem,) ais tu quidem vnam esse causam cur non sit ponendum vacuum, ne scilicet motus in instanti fiat, alteram ne omnino cesset. Sed te cōsētiente cum Aristotele generatio & corruptio in instāti fiūt: ergo omnis motus ob primā causā non cessat, si vacuū ponatur esse. Præterea, cur plenū requiris ad alterationem motumque*

qualitatum

qualitatum? quasi verò qualitates, quæ sunt ab omni concretione alienæ, locũ requirant plenum in quo moveantur, cùm nihil præterquam corpus loco mensuretur.

Resp. *Claudam illas valvas fenestra, per quas lippus hoc malum cernis, & dicã generationem & corruptionem non esse propriè motus genera, si perfectiuè non progressiuè (vt aiunt) intelligantur. Neque insuper concedo, si vllo modo considerentur fieri in instanti, vt sine loco fiant, cùm vtriusque subiectum sit corpus naturale, quod locum, eundemque plenum & naturalem postulat. De alteratione cùm disputes, est quòd alteres mutesq; opinionem tuam; licèt enim qualitates ipsæ non requirant locum, corpora tamen in quibus moventur loca sua naturalia habent, quibus per se motis, qualitates in illis per accidens etiam moventur.*

Argumenta adversus secundam quæstionem, quæ est
Vtrum causa succesSionis in motu sit resistentia medij?

Opp. *Nihil contra naturam est causa rei naturalis; sed resistentia medij est contra naturã: ergo nõ est causa successionis in motu, quæ est res naturalis & essentialis motui. Maior constat, quia quicquid est contra naturã id ipsũ destruit, non fovet naturã. Minor probatur, quia resistentia medij impedit rẽ mobilem quo minùs voto & loco naturali potiatur.*

Resp. *Vt nutrix dirigens & sustentans infantulum impedit velociùs mouẽtem aut currentem ne cadat, lædatq; se ipsum: ita resistentiá hac medij mobile subiectum incitatiore appetitu se movens refrænatur, ne præceps in interitũ sui ruat. Non est ergo aut contra naturam, aut præter naturam hæc medij naturalis affectio, neq; impedit vt noceat, sed ne res ipsa violentiùs mota lædatur, vestigium retrahit, & moderatur.*

Opp. *Si penitus tollantur medium mediiq; resistentia, motus tamen successivus esse potest, quòd sic probo. Quia in ipso mobili est quædã renitentia, vel renitendi potentia actiua, qua sensim ad locum naturalem moveatur. Hinc ait Scotus aliiq; doctissimi viri, posse quidẽ lapidem aliaque corpora simplicia & mixta successiuè moveri in vacuo, omni destructo medio; successive inquiunt, successione proveniente ex resistentia mobilis ad motorem, quæ est interna & insita, non successione proveniente ex resistentia medii rari aut dẽsi, quia in vacuo non est plenum.*

Resp. *Probabilis & subtilis est ista Scoti & aliorum ratio, non tamen vera; Nam si omne medium inter cœlum & terram destruatur à Deo, secũdùm naturam super terram nec homo ambulare, nec lapis extra locum positus volare potest. Quippe si ista ambulatio hominis, aut motus lapidis esset, aut esset naturalis aut violentus; non naturalis, quia in vacuo non est natura; nõ violentus, quia non est vnde pelleretur. Imo violenter movens sẽper medio vim quãdã imprimit. At dices naturalem esse ex parte mobilis; quod mobile intelligis?*

eligis? si hominem, certè non vivit si non sit aer. Non (inquam) magis sine aëre vivit, quàm avis, quàm sine aqua piscis; & si non vivit non movetur homo. At movetur vt lapis; lapide dignum est hoc argumentum. Sed si sublato medio, ostende modum quo hic motus fiat, & tum de successione ipsius motus narra sententiam. Quid? omnino negas in mobili resistentiam, vnde successio motus nascitur? Haud nego, sed hoc dico, resistentiam medij, & resistentiam subiecti esse duas filias naturæ geminas, quarum vna sine alia nihil omnino efficit. Neque est quòd hinc concludas idcirco frustra dari, cùm à natura idcirco dentur vt in relatione maneant.

Opp. Meliùs mihi videntur distinguere de mobilibus & motu, quàm tu hîc distinguis. Illi enim aiunt mobilium quædam esse animata, quædam inanimata. Inanimata (inquiunt) sunt vel simplicia, vt elementa, vel mixta, vt lapides & saxa. Animata sunt vel vitâ solùm prædita, motuque vitæ, vt planta, vel sensu, vt animalia, quæ tandem aut ambulãdo vt homines, aut volando vt aves, aut natando vt pisces, aut dilatando & contrahendo vt conchæ moventur. His positis confidenter affirmant, nullum animal posse quidem successiuè moveri in vacuo, sine medio, cuius beneficio vivit, & cuius resistentiâ successivè se movet. Inanimata verò omnia moveri posse, idq; successivè, sine medio in vacuo, per qualitatem insitam moderatricẽ velocitatis & tarditatis suæ.

Resp. Audio libenter istam distinctionem rerum, quia est vtilis, sed rationem non audio qua probas, vel ipsa inanimata posse moveri in vacuo, cùm inanimata sint quoque res naturales quæ abhorrent à vacuo, in quo nulla natura inest, sed monstrum quod omnem naturam tollit: vt satis probatum est.

Opp. Omittis multa festinans nimium, quippe in hoc capite de velocitate & tarditate motus multa agit Philosophus: videris igitur claudicare & deficere in interpretatione tuâ. Sed novi causam cur dissimules, quia velis subterfugere aliam causam successivi motus, nempe figuram corporis moti. Sic ergo contra te disputo. Est alia causa retardati motus præter resistentiam medij & mobilis: ergo erras. Antecedens patet, quia (vt ait in textu Philosophus) figura plurimùm valet ad celeritatem & tarditatem motus. Plumbum enim rotunda figura celerrimè per aquam ad fundum devehitur, lamina verò plumbea quæ est plana figura natat. Nonnihil ergo figura expedire aut tardare motum videtur; causa igitur illæ duæ à te solùm non rectè assignantur.

Resp. Festinans nihil omitto quod necessariò dicendum est, discupio tamen vt omnia suis locis opportunè fiant. Vberiùs postea de multiplici figura corporis, de velocitate & tarditate motus dicere oportet. Ceterùm quoniam hic obiter Aristoteles ista nunc tangit, & tu me rectè mones vt directè re-

Quare hic nihil dictum de figurâ mobilis.

spondeam

ſpondeam, dico me non diſſimulare quicquam, vt fulmina argumentorum tuorum ſubterfugiam. Addo etiam, figuram eſſe cauſam celeritatis aut tarditatis in motu. Sed quid hinc infers? eſſe ſcilicet aliam cauſam quàm aſſignavi? argumentum nego. Nam figura externa rei internam formam et cauſam ſuperiùs aſsignatam ſequitur. Qualis enim eſt intus forma (vt docent philoſophi) talis eſt foris figura, quarum illa eſt cauſa motus ſucceſsivè per ſe, hæc verò per accidens: verbo ergo ſic reſpondeo, cauſas per ſe tum in medio, tũ in mobili me ſatis accuratè demonſtrâſſe.

Figura cauſa motus per accidens.

CAP. 9.

Utrum { *Raritas & denſitas ſint vlla cauſa vacui?* / *Poſsit virtute divinâ fieri vacuum?* / *Si vacuum divinâ virtute fiat, corpus in eo naturaliter moveatur?* }

PErgit adhuc Philoſophus, docetque vacuum nec eſſe à corporibus ſeparatum & avulſum (vt quidam) nec cum illis mixtum & confuſum, vt alij inter antiquos philoſophos docuerunt. Argumenta textus digito attingam. Rectè inquit Philoſophus, vacuum inane dicitur, quia nihil aliud eſt, quàm vaniſſimum eorum, qui id primum induxere, commentum. Sed ad rem. Si vacuum ſit, vt quidam volunt, quiddam à corporibus diſtractum, ſequetur mutua corporum ſeu corporearum dimenſionum penetratio; ſed (vt experientia docet) non eſt corporum penetratio: ergo non eſt vacuum à corporibus diſtractum; conſecutio maioris liquidò hinc patet, quia dimenſiones locantis & locati mutuò coirent. Cęterùm contrarium oppoſitumq; fit in natura rerum. Nam ſi quis (vt ait Philoſophus) teſſeram in aquam conjecerit, confeſtim aqua cedit, idemq; aër præſtat quod in vacuo fieri non poſſe omnes fatentur. Quippe non eſt in vacuo aut condenſatio, aut rarefactio recipientis corporis, ad cujus ceſſionem receptum ſolum admittitur. Neceſſe ergo eſt, vt dimenſiones vacui ſimul ſint cum dimenſionibus corporis, quia vacuum non eſt corpus naturale, & proinde nec poteſt moveri nec cedere; vnde ſequitur duo corpora in vno eodemq; loco ineſſe; Nam nihil impedit quò minùs duo corpora ſint ſimul in eodem loco, niſi quòd dimenſiones corporis locantis & locati non poſſint in eodem vnà cohabitare; at corporis locati & ipſius vacui dimenſiones ſic ſimul eſſe & coire poſſunt. Alterum argumentum ab vſu ducitur, qui

cum

cum sit in vacuo separato nullus, idipsum approbari non debet. Quòd verò sit nullus hinc cōstat, quoniam non entis vsus nullus est; sed vacuum separatum est non ens: ergo illius vsus est nullus. Postremò, si sit tale ens à corporibus separatum, alicubi aliquando appareret; sed apparet nullibi: ergo non est.

Hactenus de vacuo separato; nunc de eodem coniuncto pauca annectit Aristoteles argumenta. Fuerunt enim quidam antiquorum philosophorum, qui id mixtum & immersum corporibus latere somniarunt, vt Democritus & alij, qui sese Anaxagoræ neganti vacuum, & Pythagoræ ponenti idipsum esse ens separatum opposuerunt. Hic (vt hoc loco docet Philosophus) distracti sunt, & inter se opinionibus divisi. Quidam enim eorum ponunt in quolibet corpore meatus & poros esse, in quibus delitescat vacuum; alij secundùm locum non omnino separatum à pleno pertinaciter defendunt; sed hos & illos multis rationibus refellit in textu. Primùm quia vacuum non est in meatibus, sed rarum aliquod corpus semper succedit, si priùs porosum fiat; tum quoniam vacuo existente in corpore, fieri non potest attractio ad supplendum defectum, qui in poris meatibúsque apparet. Est enim attractio motus quædam species; at omnis motus in vacuo cessat. Hinc quoniam coniuncto vacuo cum corpore nec rarefactio nec condensatio possunt existere, sunt quoque & illa quædam motus genera. Præterea si sit ex hypothesi rarefactio motus tantummodo sursum, in vacuo erit; quia non est causa in eodem qua in contrariam partem, scilicet deorsum, aliquid feratur: ratio est, quoniam omne rarum leve est, & omne leve fertur sursum. Si ergo vacuum sit causa raritatis, levitatis etiam causa erit, & si levitatis; motus solius sursum occasio erit. Deinceps, si vacuum sit ita sepultum in corporibus vt isti volunt, sequetur motis corporibus in quibus inest, ipsum quoque vacuum moveri; quo concesso, sequetur etiam moveri vel in vacuo, vel in pleno: non in pleno, quoniam nihil infestius est vacuo quàm plenum; ergo in vacuo, quo dato, rectè concludo in infinitum fieri posse progressum. Postremò, si sit vacuum ita à corporibus absorptum (vt hallucinantur quidam) reddi non potest ratio successionis in motu, nec in successione velocitatis & tarditatis; quoniam in vacuo nulla est dissimilitudo partium, nulla raritatis & densitatis pugna; nulla resistentia qualitatum: nulla ergo in vacuo virtus incitandi aut retardandi motum. Fuerunt tamen ex priscis & antiquis philosophis, qui docuerunt rarefactionis causam esse solùm vacuum, per separationem partium in corpore naturali. Fuerunt etiam qui imaginati sunt, rarefactionem fieri per accessionem vacui ab extrinse-

co, & condensatione exitum interitumq; sequi. Fuerunt deniq; qui autumârunt rarefactionem gigni per introitum quorundam subtiliũ corporum, insinuantium se in quasdam vacuitates corporis rarescentis; condensationem verò evenire, cùm illa subtiliora corpuscula exulent & abigantur. Cæterùm hæc phantasmata, vt vana commenta hominum rescindit Arist. docens materiã in re qualibet esse causam raritatis & densitatis, non vacuum; quæ materia eadem numero est vtriusq; capax, & ab vtraq; vi suâ separabilis. Non opus ergo est ingressu aut egressu subtilis aut impacti corporis per vacuitates, vt rarefactio aut condensatio partium in corpore naturali fiat. Hęc omnia ad vivum patent in generatione aëris ex aqua, quæ non fit per advẽtum & accessionem alicuius foris se insinuantis in aquam, sed quia forma aëris à potentia materiæ fluit educiturq;. Quare vt figura rotunda aut plana dicitur vi naturæ suæ, non adventu alterius externi; & vt linea rectitudinis & curvitatis capax est, licèt nihil foris operetur: ita corpus rarum aut densum, leve aut grave dici potest, quamvis non ingrediatur aut egrediatur infestissimum hoc monstrum naturæ, quod vacuum nominatur.

Invitus nunc trahor ad discutiendam quæstionem, *Possitne virtute divinâ dari omnino vacuum*? Prorumpunt nonnulli in theatrum philosophorum, audaciusq; hanc virtutem vacui efficiendi numini divino negant. Quippe, inquiunt, Deus nihil potest contra ordinem vniversi, nihil contra bonitatem suam facere; sed vacuum inducere est ordinem vniversi pervertere, & opera quæ summâ manu perfecit bonitatis suæ à fundamentis (vt aiunt) labefactare, totiusq; cursum & venustatem naturæ tollere. Quod quidem agere, est (vt ait D. Augustinus) contra sapientis & boni artificis dignitatem. Artifex enim nihil facit contra artẽ suam nisi per errorẽ, nedum artifex summus mũdi, qui sibi in operibus suis placuit, quia valdè bona extiterunt. Sed (DEVS bone!) quò curiosũ ingeniũ humanũ se proripit? nõ audeo in hac difficultate, quæ velim dicere; hoc tamẽ dicã, quod tacere nõ debeo, inconsultiores istos divinæ potẽtię æmulos esse, qui Deo authori omnium ex nihilo manũ dexteram, id est, potentiam & virtutẽ faciendi quod placet, negant. Varias rationes addunt, quibus concepta phantasmata viderentur stabilire, *Deum* scilicet *nihil agere posse contra salutem vniversi*; *Deum esse artificem, & non posse agere contra artem*; *Deum esse bonum, & idcircò nolle omnino vacuum*. Inconsideratissimè hæc omnia. Nam in eo quòd Deum agnoscas authorem, summumque & supremum architectum omnium, concedis hoc privilegium ei, vt pro arbitrio & sapientia sua opus quod fecit regat; neq; est

Quæst. 1.

August. comment. in Ioannem Evangel.

Deo nihil impossibile.

contra naturã vniversi,cũ aliquando illius cursum aut impediat, aut ad contrarium motum & iter pro libertate vertat. Non est, inquam, contra naturam rei,si author naturæ inusitato modo naturã moveat. Si rationem requiras hęc est,quoniam naturę author naturam,vt ancillam sibi subiectam fecit. Non est ergo inutilis illa veterum distinctio,quòd rerũ essentia consideretur bifariã,vel præcisè,& sic si à cursu suo definito moveantur,contra ordinem propriæ naturę id fieri dicatur;vel comparatè ad primum conditorem suum,secundùm obedientiariã(vt aiunt)potentiã,&sic illi imperanti quocunq; traxerit obsequuntur: currunt si iusserit,si revocaverit,sine mora resistunt redeuntq; & tamen naturã suã essentiãq; illęsam retinent, quia author & conservator naturæ iusserit. Nihil ergo valet inanis obiectio tua de motu rerum contra naturam,cùm motus rei à nutu Dei pendeat, qui contra vsitatum cursum naturæ [a] Solem in medio cœlo stare,& [b] per quindecim gradus recurrere,& in testimonium suę passionis mirabiliter [c] obscurari imperavit; sic tamen, vt idem sol nunc in essentia luceat,qui tum ordinẽ naturæ suæ propriæ ad tempus cõmutavit.Quid multis? Si res omnes sic considerentur,nihil quod circa illas fecerit Deus,contra earum naturam aut ordinẽ iri factum putetur. Quippe id omne cuilibet rei naturale habendũ est,quod ille fecerit,à quo omnis modus,numerus,mensura ordoq; naturæ,suam originem,principium,& potentiam trahunt.

Rerum natura à Deo sępè conversa,eversa nunquã.

[a] Iosuæ 10. ver. 12.
[b] Isaiæ 38.8.
[c] Lucæ 23. 45.

His positis & concessis,cum D.Thomã libenter consentio confiteorq; penes Deum esse vt fiat vacuum. Nã vt nihil de illa spirituali habitatione & spacio inani extra cœlũ dicã,opus facilius esse puto in vacuo aliquod corpus conservare,quã creare ex nihilo;at ex nihilo illud creavit Deus: non est ergo negandum quin in vacuo possit idipsum movere & conservare.Nã quãvis ordinẽ,motũ,numerũ,proprietatẽ omnibus & singulis in rerum natura existentibus Deus conditor omnium dederit; ius tamen & potestatem ad placitum suum immutãdi sibi reservavit.Et ne tędio te (studiose nunc lector) enecem, dico,licèt dari vacuũ sit contra ordinẽ vniversalis naturæ corporeæ,nõ tamen repugnare naturæ divinæ,quæ ius & imperiũ in omnia tenet. Et si dicas non fieri posse vacuum sine miraculo; esto(si placet) at,vt opinor,non negabis Deo potestatem miracula operandi. Cæterùm obscurat hoc factũ Dei bonitatem? Imò clariùs elucere facit,quoniam tantum imperium habet vt hoc faciat,& tamen illius iussu res sic motas contra naturæ ordinem tutas & illæsas conservet.Concludã; si Deo negetur virtus efficiendi vacuũ,tum hoc absurdum sequetur, minorẽ esse scilicet potentiã Dei,quàm resistentiam medij. Nã nihil

D.Th.in 2.d.1 qu.1. Arti.5.

Vacuum esse repugnat naturę corporeę non divinæ.

aliud

aliud impedit quò minùs vacuū fiat quā resistentia medij; at resistētia medij finita est, infinita autē potentia Dei: nō est ergo quòd neges virtute divinā fieri posse vacuū. At dices, nūquā fecit hoc Deus: quid tū? ergo non potest facere? Imò nunquam hoc vult Deus. quid hinc? ergo non potest facere, quia velle & posse idem sunt in Deo. Primū quæro quis te consiliarium Dei fecerit, qui tam confidenter dicis nō velle? tum nescio an te dicam valdè temerarium, qui inde tam impudenter concludas, *ergo non posse*. Priùs duplicem in Deo esse voluntatem didicisses; *signi*, & *beneplaciti*: tum conclusisses meliùs.

Duplex in Deo voluntas.

Age, Deum posse virtute sua vacuum efficere nunc credo, remq; hanc non solùm Deo, sed etiam spiritui finito facilē factu esse existimo; quippe potentia spiritus finiti vincere & superare potest finitam resistentiā medij. Fieri enim potest vt illa potentia spiritus sit proportione maior, siue vt est simplex, sive vt est vnita cùm aliorum spirituū virtute. O quàm flexibiles sunt voluntates hominum! modò negasti Deum posse vacuū efficere, nunc Angelū posse idipsum prestare probas. Sed cave; cave ne à pleno in vacuū, à cœlo in Orcum sine medio cadas. Agnosco rationem hanc tuam probabilem esse, si resistentiam medij & potentiam spiritus divini compares; at si æternum decretū spectes, quo Deus statuit sibi duntaxat reservare ius immutandi naturæ cursum, ordinemq; vniversi, fallis teipsum. Nam in hoc sensu is solùm totius nature cursum ordinemq; mutare potest, qui nature cōditor & architectus fuit. Non enim Angelis subiecit Deus orbē terre, imò ([d] vt Iobus ait) quem constituit alium super terrā? aut quem posuit super orbē quē fabricatus est? quasi diceret, nullum. Agnosco tamen illius iussu intelligentiam presidentem soli orbem Solis posse ad tempus sistere, posse revocare. Illius iussu dico, non propriæ impetu nature, quoniam miraculū est vacuum efficere, quod soli Deo per se, mortalibus autē per influentiam solùm divinam convenit. Non est ergo res tam facilis factu (vt somnias) vacuum inducere, quia non solùm resistētia medij, sed vniversa natura (quantū in se est) vacuo semper obsistit; vniversa (inquā) natura, & vniversalis cohors vnioq; rerum, quæ turmatim & confertim ad societatem & subsidium rei declinantis ruunt. Ruunt (inquam) non lento pede veniunt. Est enim mutuus quasi sensus omniū partiū & membrorū in toto vniverso, est quoq; mirabilis nexus & consensus, quo veluti aureâ catenâ sic colligātur, vt potiùs tota terra rapiatur in orbē ignis, quā illic efficiatur vacuū. Finita ergo potentia per se hoc ipsum nō efficit, nisi potentia divina iusserit. Si enim mille Hectores aut Hercules obstructos vndiq; folliculos totis viribus aperire, aut tesseras conglutinatas sine medio

Solius Dei est naturā posse mutare.

Epist ad Heb. cap. 2. ver. 5.
[d] Iob. 34. 13.

interveniente corpore divellere & separare nõ possint, sequitur finitum spiritum non posse contra vniversalẽ ordinẽ cursumq; naturę sine influxu divinæ virtutis, quę est infinita, vacuũ efficere. Nõ enim in multitudine virium aut virtutum, sed in ipsa infinitate agentium consistit hæc actio, quæ naturam contra seipsam moveat.

Quæstio 2.

Sufficiunt hæc in ista quæstione; nunc quæritur si vacuum divinâ virtute detur, *An corpus in eo moveatur?* Verbo respondeo, naturaliter nõ posse, virtute divinâ posse; naturaliter dico nõ posse, quia omnis motus sublunaris hæc quatuor necessariò requirit, influentiam cœli, distantiam loci, resistentiam medij & potentiam subiecti: sed hæc quatuor esse non possunt naturaliter in vacuo: ergo corpus naturaliter moveri non potest in vacuo. Maior huius syllogismi constat, quoniam non est naturalis motus si cœlum non influat; cœlum enim per influentiam hæc inferiora regit. Iterũ, non est motus si non sit distantia loci, per quam influentia in subiectũ mobile transeat. Adhuc nõ est motus si nõ sit idẽ successiuus, at successiuus esse nõ potest si non sit resistẽtia medij, quę causa successionis dicitur. Nõ est deniq; motus si non sit naturalis potentia movendi, quæ corpus mobile capax motus reddat. Assumptio argumẽti probatur, quia vacuũ nec recipit influentiã cœli, nec admittit distãtiã loci, nec vllã habet resistẽtiã medij, nec deniq; potentiã subiecti fovet. Corpus ergo in vacuo (licèt divinâ virtute facto) per se & naturaliter moveri nõ potest. Quæ enĩ in vacuo imprimi potest vis & influẽtia cœli, cũ sit intercapedo manis omnis formę? quę differentia aut distantia loci, cũ in eo nulla sit partiũ dissimilitudo? quę resistentia medij, cùm nulla sit in eo dẽsitatis aut raritatis distinctio? quę deniq; motrix potentia subiecti, cũ in eo nunquã ad actũ perducatur? Sed (dices) estne nullus corporis motus in vacuo, si idipsum virtute divinâ fiat? Est: sed meâ quidem opinione (ob has causas quas posui) non naturalis. Quid ergo? in instanti, aut contra, aut præter, aut supra naturam moventur corpora, si vacuũ virtute divinâ fiat? Albertus, Auerroes, Burlæus, & alij respõdent ad hoc dubium, motum corporum in vacuo non tempore sed temporis momento peractum iri, idemq; censuisse Aristotelem arbitrantur 8. cap. huius libri. Sunt qui contrarium sentiant, doceãtq; corpora verissimè secundùm successionem & mensuram temporis moveri posse, si divinâ virtute ponatur vacuum. Quippe, (vt aiunt) natura corporis in vacuo non mutatur; Est eadem in vacuo, si fiat, inter cœlum & terram distantia, quæ in pleno fuit: cur ergo motus in vacuo tempus non consumeret, aut cur fieret in instanti aut momento temporis? Resoluti sunt hi nodi antea, cùm nullum omnino motum

Quatuor ad omnem motũ sublunarem necessaria.

Successionis causa mediũ est.

Albert. tract. 2. c. 6. Aver. hoc cõmẽt.

esse

posse probaverim, si admittatur vacuũ. Vt ergo tandẽ cõcludã, statuo nullũ omnino motũ naturalẽ esse in vacuo, metaphysicum esse; quia vt is solùm potest plenum in vacuum commutare, qui mundum condidit: ita is solùm contra ordinem cursumq; naturæ corpora in eodẽ vacuo divinâ suâ virtute effecto potest movere; vt nunc cœlum supremum (secũdùm multorũ opinionẽ) in infinito spacio inani movet.

Distinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

Explicantur in hoc capite

- Causæ velocitatis & tarditatis in motu, quę sunt in pleno, nõ in vacuo
  1. Influentia cœli, quę per medium illapsa, & in rẽ mobilem impressa, motum velociorem aut tardiorem efficit.
  2. Resistentia medij. Nam quò crassius est medium, eò tardior motus; & quò rarius, eò velocior habetur.
  3. Differentia loci seu distantia. Hinc quò remotior est scopus movendi, eò plus, quò propinquior, eò minus temporis in motu consumitur.
  4. Renitẽtia seu potentia mobilis, quę est interna virtus seu qualitas in mobili, vt semper illius motus sit successivus; nunc velocior si calor, nunc tardior si frigus præsit.
  5. Figura. Nam rotunda celeriùs volat, quadrata tardiùs repit. *Ex hisce singulis petuntur argumenta quibus vacuum tollitur; quippe horum nullum in vacuo esse potest.*
- Rationes, cur vi naturæ non possit esse vacuum,
  - Per se & separatũ quoniam
    1. Est non ens per se, ergo esse nõ potest.
    2. Est contra ordinẽ, cursum, & motũ vniversalis naturæ.
    3. In eo nõ potest esse motus, nisi etiã & corporum penetratio sit & confusio.
  - Per accidẽs & coniunctum, quia
    1. Rarefactio & condensatio corporum sunt extenuationes & contractiones partium, non vacuitates.
    2. Posito vacuo assignari nõ possunt differentiæ *loci, motus, situs, & vbi.*
    3. Vacuum est veluti *convulsio totius naturæ*, vt experientia in omnibus & singulis operibus naturæ nos docet.
- Argumenta, quibus probatur fieri posse vacuum divinâ virtute; quę argumenta ducuntur
  1. Ab infinitâ potentiâ Dei, quia vt ex nihilo creavit omnia: ita potest in nihilum & vacuum aliquod convertere medium.
  2. A cõsequẽtiâ absurdi, quia si ponatur Deũ nõ posse vacuũ efficere, eâdẽ operâ cõcluditur, minorẽ esse potentiam Dei quàm resistentiam medii.
  3. Ab obedientiâ rerum, quę semper imperio motoris sui sine morâ obsequũtur; vt patet in *Sole fixo, retracto, obscurato, Iosua, Ezekia, Christo, iubente, regnãte, patiente.*
  4. A prę eminentiâ iuris divini; quòd sibi soli reservavit Deus *ius immutandi res, & contra definitũ & vsitatũ ordinẽ movendi*; quas tamẽ sic motas conservat providentiâ & bonitate suâ.

Argumenta contra primam quæstionem insinuatam in textu Vtrum raritas & densitas sint vllæ causæ vacui?

Opp. *Raritas est qualitas inhærens subiecto tenuissimarum partium; sic aqua rara, aër rarior, ignis rarissimus inter elementa dicitur. Sed persistā in igne, cuius raritas tanta est vt vacuū necessariò videatur admittere; quippe ignis & seipsum consumit, & aliud corpus plenū non admittit. Quid ergo rarissimarum partium consumptarum loca & spacia occupat præter vacuū? Præterea rarefactio est distractio partium in corpore; vel (vt loquuntur veteres) elōgatio seu remotio vnius partis ab alia, quæ certè in igne nō potest esse sine vacuo; quia extrinsecus aliud nō subintrat corpus, quod distantium partiū loca & intervalla teneat. Postremò quid dicā de dēsitate, quæ rarū corpus ita cōtrahit, vt minorē locū iā occupet quàm antea occupaverat? sicut constat in aquâ frigore cōcretâ, cuius dēsitas foris impacta aëri aut tenuiori corpori introitum non concedit. Quid ergo relinquitur inter glaciem & aquam subnatantē præter vacuum.*

Raritas & dēsitas medii sūt causa aut tardioris aut velocioris motus.

Resp. *Leviora sunt quidem hæc omnia; verbo igitur respondeo singulis, & primùm dico raritatem & densitatem esse causas motus velocioris aut tardioris, non vacuitatis omnino. Nam vt instem in igne, (in quo sine æstu rationis instas & moraris;) quamvis partes eiusdē dilatentur, totus tamē locus & orbis ipsius ignis sēper impletur; neque est (vt sonias) cōsūptio partiū. Ignis enī elemētarius fovet, nō cōsumit; imò si cōsumeret, seipsū nō devoraret, quia nihil sibi machinatur malū. A raritate ad dēsitatē, ab igne ad aquā trāsvolas, & certè nō opus est. Nam in hoc argumēto nō incalescis; vrges quod tritū est, nimirū esse spaciū inter glaciē in superficie aquæ, & subterfluētē vndā, sed nego esse tale spacium, aut si sit, dico idipsum vaporibus per influentiam cœli ab aqua extractis plenum esse.*

Argumenta in aliam questionem consequenter ex textu per interpretes elicitam; Vtrum divinâ virtute fieri possit vacuum? et si fiat, Vtrum motus corporis in eo sic facto sit naturalis aut violentus? idemque successivus aut momentaneus?

Opp. *Fulmina multa ex vna nube in arcem istius quæstionis tuæ mittā. Primū ergo videtur esse impēdētis & inconsiderati hominis de divinâ potētiâ (quā nemo mortalium potest apprehendere) quæstionem vllam movere. Sed quoniam moves; sic disputo. Dari vacuum est contra ordinem vniversi; sed nihil à Deo fieri potest cōtra ordinē vniversi: ergo divinâ virtute non potest fieri vacuum. Maior constat, quia ordo vniversalis natura est, vt omnia sint cōtinua et veluti catenata, ob eā potissimū causā ne sit vacuū. Cohors enī rerū in vnā quasi alā & turmā prælij cogitur, potiùs quàm tātillū vacui admit-*

tatur

tatur: si ergo ordo naturæ postulet vt omnia sint plena, est planè contra naturã vt vlla sint vacua. Assumptio probatur, quia id quod est contra ordinem naturæ est præposterum & inordinatum; at quicquid est præposterum & inordinatum, à Deo sapientissimo architecto mundi fieri non potest; quia Deus est author ordinis, non confusionis, qui omnia suaviter secundùm species suas disponit, omniaq; numero, mensurâ, ordine, & pondere comprehendit: at in vacuo multitudo nulla, quia nulla est distinctio partium, mensura nulla, nullus ordo, pondus, aut species inest. Huc illud addo, quòd Deus non possit id facere, quo facto se suamq; bonitatem neget: ergo non potest vacuum facere. Minor suadetur, quia Deus Deiq; bonitas maximè in conservatione, dispositione, & ordine rerũ creatarum eminet: at vacuo inducto pernicies, cõfusio, interitusq; rerum sequitur: videtur ergo Deus seipsum negare, cũ istã suã providẽtiam & bonitatem creatis neget. Nam quid est Deus nisi summa & increata bonitas? Bonitatẽ ergo negans seipsũ negat. Deinceps longissimè à Deo abest, vt finẽ intentũ & destinatũ tollat aut impediat: finis autem creationis est, vt res salvæ secũdũ ordinem & cursũ naturæ in hoc mũdi theatro maneãt. Cæterũ si istã charybdem & mõstrũ deforme vacuũ generari sinat, intentus finis non habetur, quo nihil absurdius in Deo esse aut cogitari potest. Porrò quoniã cœlum & terra, omniaq; & singula effecta naturæ mirabile artificium et divinũ artificem manifestè declarant (Cœli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum) quid putemus? non esse valde indecorũ, vt summus artifex opera sua incredibili arte fabricata permittat cõcuti et vulnerari? A minore ergo sic concludo, si prudens artifex inter mortales nequeat quicquã agere contra artem suam, nisi per errorem; absit vt putemus Deum, sapientissimum architectum cœli & terræ, aut velle, aut posse quicquam moliri in perniciem rerum quas finxit; quod tamen facere videatur si vacuum, (quo celsiores arces naturæ concutiuntur) permittat, vel in centro mundi latitare; vt in terræ motu tremendo sæpissimè constat, si hoc monstrum semel spirare inceperit. Mõstrũ dico, quia semel cõceptũ in visceribus terræ, flammas, aquas, lapides, & montes evomit & expirat. Corinth. 14. 33. Psalm. 19. v. 1.

Resp. *Fulmina à nube (vt ais) in arces philosophiæ proiecta, non vi sed lacte facile extinguam; & primùm dico non esse in consideratı hominis de divinâ potentiâ, in relatione ad naturæ effecta disputare. Hinc respondeo, duo in creatis considerari debere, essentiam & obedientiam. Si essentiam spectes, dico esse contra ordinem naturæ vt fiat vacuũ; si verò obedientiam consideres, ipsamque naturam imperio primæ causæ motoris subiectam, non est contra ordinem naturæ vt potentiâ divinâ inducatur vacuum. Neque est quòd hinc concludas sine blasphemia, Deum esse authorem confusionis; quia nihil est præposterum, nihil confusum quod ipse facit, quamvis tibi causas rerum ignorãti sic videatur esse. Nam vt monstrum est respectu ignorantiæ hu-* In creaturis duo sunt notanda. Vacuũ mõstrũ fit ignorantiâ nostrâ.

 mana,

manæ, quæ causas, cur tale in rerum natura fiat, omnino invenire & consequi non potest, respectu autem divinæ sapientiæ non est: Ita præposterum & inordinatum esse videtur homini nescienti causas, si fiat vacuum; Deo verò sic disponenti, nihil confusè aut contra naturæ ordinem factum esse videtur, tum quoniam naturas rerum omnium mutabiles sibi imperanti subiecit, tū quia id iuris soli sibi vendicat, ad placitum immutandi. Sed (vt pergam) hoc factum non negat bonitatem Dei, qui licèt aliquando moveat naturam contra communem cursum stadiumque suum, illam tamen illæsam & quasi incolumem, non aliter quàm solem per quindecim gradus retroversum servat.

Ann. 1580. 8. Id. Apr. *O factum mirabile bonitatis divinæ! Iussit hac nostrâ ætate terram vniversam simul moveri, timetur valdè, expectatur malum. Sed ecce, concussam subitò benignissimâ dextrâ stabiliuit. Si causam motionis violentæ quæras, vacuum conceptum causam fuisse dices, attamen ego præter causam divinam dico me causam prorsus ignorare; digitus enim Dei fuit, qui solus potuit & voluit in vno instanti mundum suæ ruinæ præmonere. Quid vrges de frustrato fine intento à Deo? non fallitur Deus suo fine intēto, non frustratur. Nam quamvis hanc vel illam naturam ad hunc vel illum finē & vsum destinàrit, eandem tamen cum vsu, suo iure & imperio subiecit. Postremò, iniqua & impia est tua artificis mortalis cū Deo comparatio; quippe Deus infinitus est, & in comparationem non cadit neq; cùm mutabilem flexibilemq; naturam huius vel illius rei ad contrarium cursum aut scopū trahit, minus approbat quod fecit opus; sed in hoc maximè se Deum ostendit, quòd talem naturam rebus dederit vt mutari possint, talemq; obediētiam vt sibi iubenti obsequantur.*

Argumenta in annexum quæstionis, Vtrum motus in vacuo divinâ virtute facto sit naturalis aut violentus? idemq; An successivus, aut instantaneus?

Opp. *Nimium diffisus es ingenio lectoris, qui tam sæpe vnum idemq; inculcas; docuisti antea non esse naturalem motum; cur idem iterum nunc doces?* Cap 8. *Imo Arist. ipse docuit fore violentum aut momentaneum si detur vacuum; at probo contrarium, tam respectu moventis & medij, quàm respectu mobilis subiecti. Nam in medio consideranda sunt duo, resistentia & distantia, quamvis in vacuo agnoscā non esse resistentiam qua impediatur motus; nemo tamē diffitebitur esse distantiam, quâ successivus fiat. Est enim distantia spacium medij, ideq; lōgius aut brevius: at quis, nisi delirans & in philosophia infās, putabit corpus naturale posse spacium immensum in ipso instanti decurrere, tametsi nulla sit resistentia medij? Præterea, si rē impensiùs consideres nō magis spectanda est resistentia medij, quàm renitentia mobilis subiecti, quæ cùm sit*

insita qualitas motum refrænat, quò minus unquam in instanti fiat. Cum er-
go successio motus nõ solum proveniat ex medio quatenus est plenum, sed etiã quatenus intercapedinem & distantiam extremorum cohibet; rationi consen-
taneum est, in spacio vacuo motum sine temporis proportione fieri. Porro ex-
empli gratiâ, si statua aut columna altissima in spacio vacuo erecta constet, la-
pis fulmine aut alio quovis modo excussus à pyramide plus temporis procul-
dubio in motu cõficiet, quàm si ab imis partibus eiusdem columnæ cadens ad cẽ-
trum feratur; ratio est, quia distantia maior & minor in ipso vacuo divinâ virtute facto manet. Quippe si placeret Deo hunc inferiorem mundi globulum fulminibus suæ iustitiæ propter infinita scelera & flagitia nostra devastare, va-
cuumq; inducere; haud dubiè eadem distantia inter concavũ lunæ & centrum terræ existeret, quâ positâ, si pila vi tantâ à spiritu proijciatur ab orbe lunæ ad centrum, ut inde repulsa redeat ad locum unde mittitur, sequetur necessariò hunc motum factum iri in momento; quæro an in eodem, vel alio? si in eodẽ re-
spondeas, concludo illîc semper permansisse pilã: si in alio dicas, necesse est ut fa-
tearis nõ momento, sed tẽpore motũ hunc susq; deq; fuisse effectum. Si ergo de-
tur vacuum divinâ virtute, dabitur quoq; motus naturalis & successivus, tũ ex parte distantiæ, qua termini à quo & ad quẽ distant, & ex parte mobilis, in quo non minor vis est incitãdi & tardandi motũ, quàm in raritate & den-
sitate medij, & deniq; ex parte motoris primi, qui divinâ suâ virtute res in ip-
so vacuo & potest successivè movere, & vult sic motas conservare.

Reip. Serio mecum nunc agis, & idcirco laudo hoc genus disserendi. Agnos-
co equidem nonnullos interpretes à tuis partibus stare, sed dabis veniam si à te & illis in hac re dissiliam. Discutiam ergo singula, & ubi dicis me nimi-
ùm diffidere ingenio lectoris, cùm idem inculcem sæpiùs; respondeo me rem e-
andem in eodem sensu non inculcare. Nam ante quærebatur, Utrum vacuũ vi naturæ; nunc Utrum idẽ virtute divinâ fiat? sed sive hoc, sive illo modo fiat, cum Aristotele defẽdo, simpliciter secundũ naturã aut nullum motum in va-
cuo fieri, aut si ex hypothesi fiat eũdẽ vel in instãti factũ, vel solâ divinâ poten-
tiâ successivũ esse cõstitutum, ut autẽ natura sic nullo modo. Ad secundum ar-
gumentum respõdeo, distantiã in vacuo propriè nõ esse: ratio est, quia vacuum quidem est non ens, at in non ente reale nihil inest, quale spacium esse debet, duoq; reales termini à quo & ad quẽ realis motus corporis naturalis fierẽt. Medium enim solùm id lõgum aut breve dicitur, in quo existunt longitudinis & brevitatis mensuræ; at in vacuo sunt mensuræ nullæ, ut antea copiosè pro-
bavit Philosophus. Quod tertio in loco addis de renitentiâ mobilis parùm habet ponderis, quia in vacuo ut motus, ita corpus negatur esse, nisi divinâ vir-
tute; & sic (ut suprà) libenter concedo utrumque. Suppositio ergo tua de sta-
tua, Babel & confusio est. Nam talis in vacuo ædificari non potest; quæ ergo de lapidum motu deorsum addis nihil probant, quia ex falsa suppositi-
one

Mediũ quid.

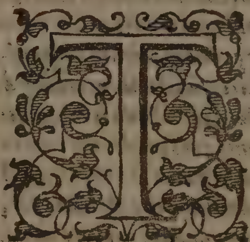
one quodlibet sequitur absurdum. At est idem (inquis) intervallum inter cœlum & terram, si divinâ virtute aër & aqua commutentur in vacuum: agnosco; ergo pila iacta à cœlo ad terram, indeque repercussa non in instanti movetur. Pila ludis, sed esto: si ab angelo pila tanta vi (vt ais) proyciatur, vt reciproco motu redeat ad locum vnde mittitur, fieri potest vt hæc pila sic missa divinâ virtute moveatur in vacuo: naturali verò modo non potest. Huc ergo redeunt omnia, vt fateamur vacuum divinâ virtute fieri quidem posse, motumq́; in eo successivum aut instantaneum, prout visum fuerit. Si verò naturā, eiusdemque vim, ordinem, & cursum spectes, negandum est hæc vllo modo fieri posse: quia vacuum est non ens, in quo nihil naturale nisi vi solâ divinâ (quæ omnia ex nihilo fecit) esse aut fieri omnino potest.

Quæstionis decisio.

CAP. 10.

Vtrum { *Tempus in rerum natura sit?*
Instans sit pars temporis?
Punctum seu instans sit vnum vel multiplex in toto tempore?
Tempus sit motus vel potiùs affectio seu passio motus? }

Temporis effigies.

Empus est necessaria affectio naturæ, cuius vi omnis motus actusque rerum mensuratur; quod non ineptè poetæ descripserunt veluti senem, pedibus cervinis, aquilinis pennis, in fronte pilosum, in occipite calvum, falcem manibus tenentem, quâ segetes Veris, & spicas Autumni facilè discindit. Senex est, quia nihil tempore antiquius aut vetustius; pedes cervinos, alasq; aquilinas habet, quia eodem nihil celerius, velocius nihil; pilosa frons est, quæ opportunitatem; occiput calvum, quod irrevocabilem temporis amissi iacturam notat; falcem manibus acutam tenet, quia est edax rerum, segetesque & spicas ex agro naturæ scindit, quia omnia effecta naturæ citiùs aut tardiùs ad exitium & ruinam trahit.

Ovi. Met. l. 15.

Sed istis omissis poetarum figmentis, Aristotelis textum aggredior, in quo primùm quærit, *An sit tempus necne?* tum *quid sit?* in vtramque partem disputat. Quod ad primum attinet, suadet imprimis tempus non esse hoc modo. Quicquid constat ex partibus quæ reipsâ non extant, non est; sed tempus ita se habet: ergo tempus non est. Iterum quicquid dividuum est in partes, nequit actu esse in rerum

natura,

naturâ, nisi vel omnes, vel aliquot saltem cum toto existât, vt partes plantę, & motus: sed nulla omnino pars temporis existit: ergò revera non est. Assumptionem probat Philosophus, quia pręteritum (quod est pars vna) evanuit, futurum nondum est, momentum, indivisibile cùm sit, continui pars esse non potest. Ratio est, quia neque totum suum metiri, neque cum alijs partibus coniunctum idipsum perficere & complere potest. Præterea, si quis dixerit idcirco tempus esse, quoniam momentum seu instans (quod est *Vtriusq; partis copula terminusq; communis*,) existat, docet contrarium Philosophus. Si enim momentum pars temporis existat, hoc vel vnum erit in toto tempore, vel aliud aliudque; non primum, quia non est successio in momento: successione enim positâ, sequeretur interire idipsum, at instãs interire non potest; quippe si interiret, vel in se vel in alio interiret; non in se, quia tunc est: non in alio, quia momenta indivisibilia sunt, non continua. Quod verò non sit aliud aliudque momentum in tempore hinc constat, quia si sint aut essent simul, aut successione; non simul, quoniam duæ partes temporis simul esse non possunt, nisi maior minorem, vt mensis diem, annus mensem contineat. Cæterùm vnum instans seu momentum altero maius aut diuturnius non est neque successione hoc ipsum fiet, ne (vt antea demonstraveram) temporis punctum in se aut in alio interiret, quod ratione probari nequit. Pergit Philosophus, vnumque momentum in toto tempore esse non posse suadet. Primùm quia nullum continuum vno termino clauditur. Linea enim multis punctis, superficies multis lineis terminatur: ergo etiam & tempus multis momentis definitur. Deinceps, si vnum esset solùm momentum in toto tempore, sequeretur illa quæ multis olim retroactis fæculis extiterunt, esse iam simul cùm his, quæ in hoc instanti simul esse dicuntur; simul enim tempore dicuntur, quæ eodem temporis momento sunt: et hoc posito quod sit vnum solùm temporis momentum, necessariò sequitur, præterita & pręsentia simul iam esse: non ergo vnũ solùm sed plura ponenda sunt in tempore momenta, quibus eiusdem partes copulentur.

Instans quid.

Text. 92.

Simul tempore quę

Accedit Philosophus in postremâ parte huius capitis ad investigandam naturam & essentiam temporis, quam cognitu rem difficillimam esse ait, tum propter eas difficultates quas iam discussit, tum etiam propter opinionum varietates quas discutiendas in aliorum monumentis reperit. Plato enim tempus esse conversionem cœli, Pythagoras verò cœlum ipsum, quidam nec conversionem cœli, nec cœlum, sed motum in genere definierunt esse. Quod non sit conversio cœli primùm sic probat, quia quælibet pars temporis est tempus, sed

Tempus cognitu cur difficillimum.

Philosophorũ variæ de tempore opiniones.

ſed quælibet pars converſionis non eſt converſio: ergo tempus non eſt converſio. Præterea ſi eſſet converſio, ſequeretur quòd plures converſiones ſimul eſſe poſſent; raptu enim primi mobilis omnes inferiores ſphæræ ſimul moventur. Quòd non ſit cœlum hinc conſtat; nam quamvis (vt ait Pythagoras) omnia in cœlo & tempore contineantur, cœlum tamen non eſt tempus, nec tempus cœlum, quia vnum ſubiectum eſt, alterum accidens; vnum menſuratum, alterum menſura. Poſtremò, inanem opinionem & dogma eorum, qui poſuerunt tempus nihil aliud eſſe quàm motum, duobus argumentis ſic refellit. Primùm, quia omnis motus eſt ſolùm in mobili, ſed tempus eſt vbiq; : ergo nõ eſt mot⁹. Omnis inſuper mot⁹ velocior eſt aut tardior; tẽpus autẽ non eſt velox aut tardũ: ergo tẽpus non eſt motus. Aſſũptio probatur, quia velocitas & tarditas ſunt affectiones motus, quę definiũtur tẽpore; ſiquidẽ velox mobile dicimus, quod brevi tẽpore lõgũ ſpaciũ cõficit, tardũ quod longo tẽpore breve intervallũ permeat.

Huc vſq; textus ipſe loquitur, in quo ne multa difficilia & obſcura in vtrãq; partẽ à Philoſopho diſputata animos lectorũ diſtrahant, palos quoſdam limiteſq; veritatis conſtituam, explicatiuſq; quæſtiones

Dubia cap. 4. iam motas breviter diſcutiam. Et primùm *An ſit tempus?* tum *An punctum ſeu inſtans ſit pars temporis?* Hinc *An vnum, vel multiplex & numeroſum ſit punctum in tempore?* Poſtremò *An tempus ſit motus, vel affectio potiùs, & menſura motus?* Difficultatẽ cognoſcendi *An ſit tempus?* multitudo & varietas plurimorũ, negãtiũ idipſum eſſe, liquidò demõſtrat.

Eſſe tempus probatur. Verùm quoniã nemo mortalium eſt, qui in ore hæc verba ſæpe non habeat, *Heri, cras, manè &c.* certum eſt talẽ rẽ eſſe; trahor tamen non

1 invitus contra turbã negantium hic diſputare. Eſt aliquid quod motum cœli aliorũq; corporũ metitur, ergo tẽpus; nihil enim prĉter id-

2 ipſum motiones actuſq; rerũ metiri poteſt. Prĉterea, quorſum multa temporanea & caduca in rerũ naturã dicuntur eſſe, ſi non ſit tempus

3 quo mẽſurentur? Inſuper *præteritum* & *futurum*, *prius* & *poſterius*, *dies*, *menſis* & *annus*, aliæq; partes ſimilares tẽporis ens tale arguunt & demonſtrant eſſe; aliter hæc nomina inaniter & otioſè excuduntur. De-

4 inceps, cùm in rerum natura multa ſint entia in fluxu & ſucceſſione poſita, quę ſẽper flores foliaq; nõ ferunt, neceſſe eſt vt ſit ens aliquod cõmune illis eodẽ modo affectum, quo eorum veluti ætates numerẽtur; at quid hoc aliud eſt niſi tempus? Porrò, dic mihi quid infantia,

5 quid pueritia, quid adoleſcentia, iuventus, conſtans ætas, ſenectus & ſenium ſit, ſi tempus neges? Quid hora, quid dies, quid menſis, annus, ſæculum & ævum, ſi tempus (per quod hæc omnia definiuntur) ne-

6 ges? Poſtremò, quorſum à philoſophis definitur tempus, ſi non ſit? quor-

quorſum edax rerum, & cauſa corruptionis dicitur, ſi nō ſit? Si inquā, nō ſit, quorſum tot annales, tot ephemerides, tot quaſi pulſus & criſes temporum ab Hyſtoricis, Aſtrologis, & Medicis demonſtrantur? Inanis eſſet quidem hic labor omnium, ſi non ſit tempus. Eſt ergo quòd agnoſcas tempus eſſe, aut mundum nunc eſſe, fuiſſe, & futurū neges.

Sed his omiſſis, in quo tandem exiſtet tempus fortaſſe iam petis. *An in præterito, aut futuro, quæ non ſunt; aut in ipſo momento & inſtanti tēporis*? Videtur non quidem in præterito & futuro exiſtere, quia non ſunt. Nihil enim exiſtit niſi actu ſit; at præteritum & futurū actu eſſe non poſſunt: ergo in illis non exiſtit. Quid ergo relinquitur, niſi vt in momento exiſtentiam habeat? quod probabile eſt, tum quoniam nihil hactenus de tempore præter inſtans, tum etiam quoniam inſtās rationem formæ, præteritum & futurum rationem materiæ ſubeunt; at forma (actus cùm ſit) pręcipuè rebus exiſtentiam præſtat. Quid ergo, eſt ne punctum ſeu inſtans pars temporis? eſt. Quomodo hoc fiat, cùm ſit indiviſibile? Eſt pars formalis non integralis. At formalis pars de re cuius pars eſt eſſentialiter prædicatur. Verum eſt ſi non ſit analogica. Contra philoſophum partem eſſe affirmas, quippe (vt ille ait) omnis pars temporis tempus eſt. Sed *inſtans*, cùm ſit inſectile, tēpus eſſe nō poteſt; ergo nō eſt pars. Reſpondeo omnē partē tēporis integralem tempus eſſe, formalem autem non eſſe. Adhuc vehemēter dubito quomodo *inſtans* ſit forma temporis. Vt copula eſt forma propoſitionis: ita *inſtans* eſt forma temporis; & ſicut copula in propoſitione ſubiectum & pręḍicatum: ita *inſtans* in tempore pręteritum & futurum nectit. Poſtremò, vt copula de ſimplici propoſitione non dicitur, quia eſt analogica forma, aut id quod formæ locum in illa occupat: ita *inſtans* de tempore non prædicatur, quia analogiam & *proportionem* ſolùm ipſius formæ tenet.

Dub. 2.

In quo tempus exiſtit.

Inſtans in tēpore rationē habet formæ, futurū & præteritum materiæ.

Inſtans pars tēporis formalis.

Inſtans quomodo forma temporis.

Sunt hîc interpretes quidam, qui aliam rationem interpretationis tradant; hanc nimirum, quòd momentum ſeu inſtans veriſſimè ſit pars temporis, vt continuo motu pręteritum & futurum in eo colligantur. Aiunt enim non poſſe realiter & phyſicè partes continuas indiviſibili & nō continuo termino copulari. Nam licèt mathematicè hoc ipſum fieri concedant, adduci tamen nō poſſūt, vt naturali modo & ratione id fieri poſſe exiſtimēt. Punctū ergo hoc (inquiūt) quo partes ſucceſſiuæ tēporis conſtringuntur, eſt quædā realis continuatio cōnexioque finientis pręteriti, & incipientis futuri, quę continuatio quamvis ſit longè breviſſima pars temporis, ipſum tēpus actu exiſtens dicitur. Diſputas nunc planè contra Ariſtotelem, qui

inſtans

Instans pars temporis est Physicè non Mathematicè.

instans disertis verbis partē esse negat. Non disputo, sed tu parùm attentè perpendis quid sibi velit Philosophus. Agnosco equidē negare *Nunc* partē esse, sed adverte mathematicè non physicè cōsideratū; Nā si aliter sentiret, quorsum alibi doceret eâ esse simul tempore quæ momento sunt simul? quorsum apertissimè *instans* tempus appellaret? Imò quorsum tempus ipsum nihil aliud quàm *Nunc continuatum* diceret? *Nunc continuatum* dico, quia infinita ferè momenta sunt, quibus partes successionis perpetuò vinciuntur. Vt ergo vinculum in media catena alia cōnectit, &, pars est catenę quam cum alijs componit: ita *instans* seu momentum tanquam medium inter præteritum & futurum positum, pars tēporis dici potest, quod cum alijs partibus totum conficit & absolvit.

Dub. 3. An vnum vel multiplex sit Nūc in tēpore

Nova est hæc profectò opinio, nimirum esse in tempore multa instantia continuata. Si putes novam esse, audi nunc tertiam quæstionem, in qua quæritur *An vnum vel multiplex sit instans in tempore?*

Tēporis respectus duplex.

Ambagibus relictis, considerari potest tempus duobus modis; vel respectu primi mobilis, quod secundùm Arist. est æternum, vel respectu rerum caducarum, quarum durationē distinctè successione cœlestis vertiginis & motus demetimur. Priori modo acceptū tēp⁹, sine relatione ad hæc inferiora, quæ mutātur tempore, vnum instans continuatum dici potest, parùm aut nihil ab æterno distinctū. Quippe æterna quę sunt (vt secundum Arist. *cœlū, cœliq.* motor Deus) nullū futuri aut pręteriti sensum, motum, successionem in sę omnino habēt. Semper enim in præsenti subsistunt, quia ea solùm propriè tempori subijciuntur, quæ ortū & occasum vident. Cæterùm posteriore modo si capiatur tempus (vt scilicet comes est mortis, resque solas mortales & caducas mensurat) non vnum instans sed multa & numerosa, pro varietate & multiplici mutatione rerum sub illius veluti alis laborantium & languentium habet. Ad considerationem huius rei attentio animi valdè intensa requiritur; quippe tam exilis temporis, motus, & animi numerantis vtrumque distinctio à permultis traditur, vt nonnulli non dubitent dicere tempus, aut motum, aut animam numerātem, aut nihil omnino esse. Confidenter quidem ex Arist. hoc affirmant, tempus sine motu & animâ rerum actiones numerante per motum, omnino ens non existere. Quorsum hæc? nimirum vt intelligas, tempus dici à quibusdam numerum numerantem, idest animā, quia in durationibus distinguendis rerum mortalium, anima necessariò requiritur. At vt diutiùs te suspensum non teneam, anima sine multis instantibus & momentis actiones motusque rerum metiri nō potest; Nō ergo vnum, sed multiplex & numerosum instans in tempore habetur,

Opinio multorum: tempus sine motu & intellectu nō esse quippiam.

Esse multa in tēpore instātia probatur.

betur, idque non imaginatione solùm, sed verè tale. Nam (vt exemplo vtar) vnum reale instans est quo Christus nascitur, aliud est quo Christus moritur; præteriti autem & futuri in instātibus connexio ab animâ motus rerum percipiēte pendet. Est enim anima vigil quasi oculus, aut pupilla temporis, quæ omnes motus & mutationes rerū ex motu cœli & solis diligenter observat, multaque instantia seu momēta cum futuris & preteritis, prout res rerumque motus & actus postulant, rectissimè coniungit. Quid? est ne tempus anima? non certè, sed numerus numerans, (id est anima) dicitur, vt postea pluribus intelliges; quia motus & mutationes rerum à motu cœli dependentes sine animâ nec comparari, nec percipi quidem possunt. Quàm procul erras ab Arist. qui in proximo capite numerum numeratum, non numerum numerantem tempus appellat? Parùm attendis; nam non simpliciter numerum numerantem esse defendo, sed ita dici respectu distinguendæ durationis, in rebus quæ solùm ab anima discernente differentias temporis, non à belluis aut dormientibus percipiuntur.

Anima est oculus, quo tēporis motuſque mutationes cernātur.

Anima est numerus numerans.

Sed vt procedam in re propositâ, alia sunt argumenta quæ suadēt. Vnum, quia nullum continuum vno termino clauditur, vt in *lineâ, superficie, corpore* constat, quæ multis punctis, lineis, & extremitatibus confiniuntur: tempus ergo non vno solùm, sed multis momentis eget. Alterū est quia infinita ferè effecta actaq; naturæ simul tēpore dicūtur, id est, quia simul ijsdem momentis fiūt, (vt in textu exponendo superiùs demonstravi) non ergo est vnum momentum numero, sed aliud aliudque in toto tempore. Omnia enim quæ simul oriuntur aut cadunt in diversis ętatibus mundi, non vnum instans aut momentū habent, quo dicantur simul. Inductione exemplorum in hac re opus non est; quotquot sunt instantia rerum mutabiliū in stadio istius mundi sub orbe lunę, tot sunt exempla, tot argumenta quibus hoc ipsum confirmetur. Fluit refluitq; mare, instans est quo fluxus & refluxus vniuntur; crescit, decrescit planta, instans est quo pręterita actio naturæ cum futurâ copuletur; viuit, non viuit homo, instans est quo isti iam termini constringuntur; movetur, quiescit animal, dormit & vigilat; instans est in quo vnus actus definit, & quo alius auspicatur. Sic aliquid mutatū esse, instans mutabile & mutandum, præteritum & futurum notant.

Postrema dubitatio est, *An tempus sit motus vel potiùs affectio & mensura motus*? valdè anceps est hęc quęstio, & labyrinthis plena. Occham enim, Gregorius Ariminensis, & alij nonnulli eius ætatis viri doctissimi defendunt, tempus idem prorsus esse cum motu, maximè Dub. 4.

cum

Tempus à motu distingui probatur.

cum motu cœli, de quo hoc loco præcipuè agitur. Sed miror quid sibi velint isti interpretes, cùm in hoc ipso capite vehementer illos arguat Philosophus, qui tempus à cœlo aut motu cœli non differre arguerunt: quod certè non fecisset, si rem vnam motum & tempus fuisse existimâsset. Sed rationibus sic probo. Tempus & motus definitione differunt: ergo reipsa differunt. Est enim tẽpus *mensura motus secundùm prius & posterius*; est verò motus *actus mobilis, quatenus est mobile.* Præterea mensura & mensuratum re differunt: ergo tẽpus & motus. Insuper tempus nec velox nec tardum est, nisi ratione motus; tẽpus ergo reipsa à motu differt. Deinceps tempus & motus subiecto differunt; est enim motus in vno simplici certo & definito, tempus autem vbiq;. Porrò, si tempus & motus essent res vna, sequeretur tẽpus à seipso mensurari, quia mensurando motum, rem vnam cum tẽpore existentem, seipsum mensuraret. Adhuc aliud est esse in tempore, aliud in motu; cùm illud durationem, hic successionem spectet: ergo re differunt. Adde istis argumentis, eundem terminum non habere communem tempus & motũ, non in eodem prædicamento per se collocari; cùm tempus vi suâ sit species distincta quantitatis; motus autem non sit; vtrumq; ergo re vnum non sunt. Postremò, disertissimis verbis dicit Philosophus & hoc capite & 12. cap. huius libri, tempus non esse motum.

Motus tempore prior.

Tempus motus propria passio.

Concludam ergo, vnũ ab altero re & naturâ suâ penitus differre, non tamen nego tantam esse affinitatem inter vtrumq; vt neq; tempus sine motu, nec motus sine tempore existere quidem possit. Est tamen motus prior tempore secundùm ordinem naturę. Prius enim est quàm existat tempus, prius (inquam) est, nõ duratione sed naturâ; & (vt planiùs intelligas) sic se habent motus & tempus, vt subiectum & propria passio subiecti, quę dicuntur simul si existentiam, non autem simul si essentiam aut subsistentiam spectes. Est enim tempus propria passio motus. Sunt hoc loco ijdemq; non indocti, qui curiosè & obscurè (meâ quidem opinione) distinguunt, tempus scilicet à motu re non differre, differre tamen ab illo natura rei; quasi verò tot milliaria re differre, & naturâ differre, distent dissideantq;. Rationes huius opinionis quas attexunt, postea inter argumenta contra hanc quæstionem adducam, & tum pro viribus refutabo.

Distinctio quæstionum decimi capitis.

- Dubitatur in hoc capite
  - De tempore, *An sit?* quòd sit probatur
    1. A comparatione motus, qui sine tempore existere non potest, cùm ab eo mensuretur.
    2. A mutatione rerum caducarum, quæ tempore oriuntur & cadunt.
    3. A demonstratione *præteriti* & *futuri*, quæ sunt partes temporis.
    4. A successione *ætatum, annorum, mensium, dierum, horarum & instantium*, quibus motus rerum cognoscuntur.
    5. Ab enumeratione ætatum, quibus vita humana circumscribitur.
    6. Ab vsu *Ephemeridum, Annaliũ, pulsuum, crisium,* quæ Astrologi, historici, medici studiosè tractant.
    7. A distinctione *æternitatis, æviternitatis & temporis,* quibus infinita, finita, & caduca mensurãtur.
  - De partibus temporis, *An pũctũ sit pars?* hic distinguẽdum est
    - De parte, quòd sit
      1. Materialis, & sic punctum non est propriè pars, cùm sit indivisibile.
      - Formalis, & sic est vel
        1. Propria, vt *anima hominis*, & sic quoq; punctum non est pars temporis.
        2. Analogica, vt *copula* est forma propositionis, & sic punctum est pars temporis.
    - De puncto, quòd sit vel
      1. Mathematicum & separatum, animo solo conceptum, & sic non est pars temporis.
      2. Physicum, & coniunctum cum præterito & futuro, vt sit initium vnius & finis alterius, & sic est pars.
  - De numero punctorum in tempore, *An sit vnum vel plura?* hic etiã distinguendum est
    - De tẽpore, q̃ capiatur vel
      1. Metaphysicè, pro mensurâ rerũ æternarum, in quibus non est mutatio, & sic totum tempus nihil aliud est quàm vnum quasi *Nunc* continuatum.
      2. Physicè, pro mensurâ realis motus, & sic in eo multa sunt *instantia* pro successione, mutatione, & varietate rerum quæ sub tempus cadunt.
    - De puncto, quod consideratur
      1. Vel respectu vnius actus aut mobilis, & sic est vnum.
      2. Vel respectu successionis, & sic necessariò plura sunt.

De natura temporis, *An à motu re & essentiâ differat;* differre ostenditur:

1. A definitione, quæ est diversa vtriusq;.
2. A ratione mensuræ, quia mensura & mensurata differunt.
3. A distinctione proprietatū, quæ assignātur vtriq;.
4. A diversitate subiecti, quia nec eidē subiecto tēpus & motus insunt, nec eodem modo.
5. Ab hypothesi & consecutione absurdi, quia si tēpus & motus sint idem, sequetur tempus mensurari à seipso, cum motus ab illo mensuretur.
6. A differentiâ existendi in vtroq; , quia aliud est esse in tempore, aliud esse in motu.
7. A terminis diversis vtriusque, quoniam *instans* est terminus cōmunis temporis, *mutatum esse* est terminus motus.
8. Ab ordine prædicamenti, quia *tempus* est directè in quantitate, *motus* verò reductivè.
9. A fine, quia vsus tēporis in distinctione durationis, vsus motus in alteratione rerum cernitur.
10. A sensu, quia *motus* est perceptibilis sensu, *tempus* verò non est.

Argumenta contra primum in hoc capite dubium, Vtrum tempus sit ens in rerum natura?

Opp. *Quicquid est ens solū in animo idipsum propriè esse nō dicitur; sed tēpus est ens solū in animo: ergo tēpus propriè non est. Minor probatur, quia (teste Philosopho in textu) præteritū & futurum entia non sunt; futurum enim adhuc non est, præteritum autē evanuit, neq; instans (cū sit indivisibile) tempus esse potest; quoniam tempus est continuum, quod infinitè in partes eiusdem proportionis dividi & secari potest.*

Ens duplex.

Resp. *Ens rei duplex est, constans in statu suo, quod positivum vt cœlū; inconstans & fluens, quod successivum vt tempus & motus dicitur. Maior vera est in ente rationis non rei. Nam licèt tempus partem nullam actu existentem habeat, satis est si in successione & fluxu habeat. Præterea, si momentum seu instans sumatur physicè, forma temporis est analogica, qua partes secundùm initium & finem unita realiter esse dicuntur. Nam ut instans motus ab ovo ad pullum vtriusvis actus dici potest per quem vtrumq; quodāmodo existit: ita momentum seu punctum temporis, qualemcunq; existentiā præterito & futuro, quæ vniuntur in illo, præbet. Postremò, tempus non caret subiecto suo, nempe primo mobili, in quo primariò inest.*

Subiectū tēporis primarium primum mobile.

Opp. *Si tempus vllam essentiam haberet extra animam, eadem esset vel in tempore, & sic idem in seipso inesset; vel in instanti, & sic continuum in indivisibili consisteret; imò tum sequeretur, quòd corrupto illo instanti ampliùs non esset tempus: videtur ergo hoc verum esse, quòd tempus non sit omnino.*

Resp.

Resp. *Tempus consideratur bifariam, vel propriè quoad durationem & cõtinuationem rerum, & sic essentiam habet extra animam in quantitate; vel communiter quoad discretionem & separationẽ partium (& sic, vt docet Philosophus in textu) ab anima dependet. Nam partes eius quæ continuantur adinvicem per instantia seu momenta non possunt discerni, dividi, & separari, nisi per animam, cuius vis requiritur, vt ex pulsu sensuq; ipsius motus distinctæ partes temporis percipiantur rebusq; ordine accommodentur.*

Tempus quomodo in anima, quomodo extra animã consideratũ.

Opp. *Tempus solùm ab anima percipitur: ergo illius essentia non est extra animum. Antecedens patet, quoniam nullo sensui obiectum est tempus, aliter non minùs à belluis quàm ab hominibus perciperetur. Ratio tenet, quia qualis est cognitio, talis est constitutio rei; essẽtia enim scientiã sequitur.*

Resp. *Obiecta sensuũ sunt duplicia, alia propria, vt* color, visus, sapor, gustus; *alia cõmunia, vt magnitudo, motus, & per motũ tẽpus; quæ cõmunia obiecta sensuum dicuntur, quia non unum solùm sed plures sensus movent. Attende quòd dixerim tempus esse sensibibile per motũ. Nã vt motus ab hoc signo aut gradu ad alios terminos suos pervenisse sensibus percipitur: ita ratione motus sic sẽsũ pulsãtis nõ ignoratur tẽpus. Habet ergo essentiã extra animã in motu rebusq; mobilibus, quarũ durationẽ secũdũ prius & posterius dimetitur.*

Tempus sensibile ratione motus.

Opp. *Si sit tempus, erit in aliquo subiecto: sed nõ est in aliquo subiecto: ergo nõ est. Maior constat, quoniam est accidens, cuius esse est inesse. Assumptio probatur, quia Arist. docet hoc discriminis esse inter motum & tempus, quòd motus in mobili, tempus in nullo subiecto insit. Est enim (vt ait)* simul vbique.

Resp. *Distracti sunt multi hoc argumento in ancipitem cogitationẽ quid respondeant; alij respondent tempus esse in animo vt in proprio subiecto suo; alij esse in motu, quem mensurat; alij in ipso instanti, quod vt mobile se semper habet ad partes temporis; quare vt motus est in mobili: ita tempus in instanti esse volunt. Alij porro in primo mobili inhærere idipsum docent, alij denique non in vno distincto horum omnium quæ enumerantur, sed in omnibus vt in subiecto aggregationis collocari cẽsent. Quòd nõ sit in animo, antè ratione convincitur; in motu non esse ratio etiã suadet, quia mensura nõ est in mẽsurato; non inesse momento contradictio naturæ docet, quia continuum in nõ cõtinuo, divisibile in non divisibili inesse non potest: relinquitur ergo quòd primariò sit in primo mobili, & communiter in toto mundo vt in vno aggregato, non simplici subiecto. Nam omnia quæ sunt suum tẽpus habent; & hoc non est cõtra naturam accidentis coniuncti seu numerosi, quod secundùm proportionẽ suam subiectum nõ vnum simplex, sed compositũ & numerosum postulat. Et hæc opinio videtur maximè cum Arist. conspirare, qui inter proprietates temporis hanc vnam tradit, quòd omnium simul existentium idem sit tempus.*

Variæ de subiecto proprio temporis sententiæ.

Argumenta contra secundam quæstionem, quæ est
Vtrum instans sit pars temporis?

Opp. *Tempus est totum homogeneum seu similare, cuius qualibet pars eodē insignitur nomine cum toto, sed instans temporis idem nomen non sortitur: ergo non est pars temporis. Assumptio constat, quia indivisibile non sortiri potest idem nomen cum divisibili.*

Resp. *Instans pars quidem non est integralis, vt aiunt, sed formalis analogicè. Omnis enim distinctio partiū in tēpore à termino cōmuni sumitur; & quāvis sit indivisibile momentum ex parte sui, cōmunicatam tamen cæteris partibus temporis realem quandam existentiam habet.*

Opp. *Instans est vera pars temporis, eademque integralis: ergo non opus est istâ distinctione partium, vt instans partem formalem, non veram, sed analogicam, physicam, non mathematicam, secundum cohærentiam cum alijs partibus, non secundum propriam essentiam esse defendas. Antecedens probatur, quia nihil habemus de tempore nisi instans, secundum Arist. in textu: si ergo vlla sit pars temporis, instans erit. Præterea, semper existit instans in tempore: ergo est semper pars temporis. Antecedens constat, quia si nō esset corrūperetur; at non corrumpitur: ergo semper est. Minor suadetur, quia si corrūperetur corrumperetur vel in tempore, & sic esset continuum, quod negatur, vel in instanti, & sic cùm corrumpitur corruptum maneret.*

Resp. *Necessaria fuit ista distinctio partium; sunt enim quædam partes in modo quæ verissimarum partium aliquādo rationem subeunt: sic instans pars temporis formalis analogicè & in modo dicitur. Quod vrges ex Arist. habere nos nihil de tempore nisi instans, largius illic Philosophus per nomen* instantis *aut mobile, aut præsēs tempus paulsper continuatum intelligit. Quod denique addis non corrumpi momentum nisi vel in tempore, vel in seipso, nego ad illius corruptionem requiri tempus, vel aliud momentum in quo intereat. Non enim corrumpitur instans per accessionem contrarij, sed per successionem aliarum partium, quibus perpetuò fluentibus cedit. Alij respondent huic argumēto, nō corrumpi omnino si vel principium à quo fluit, vel primum subiectum, id est primū mobile, in quo est consideres. Nā quamvis infinita ferè momenta in motū rerum mortalium cadant, in primo mobili tamen, proprio subiecto & motus & temporis conservantur. Postremò, non ineptum est illud responsum, corruptionem instantis non propriè dici corruptionem (corruptio enim est à forma non ad formā progressio) cæterùm cùm instans non habeat formā, propriè corrumpi non dicitur; & sic fallax est totum hoc argumentum, vtpote à falsa hypothesi & suppositione sumptum.*

Opp. Proteo *similis es, qui in omnem te formam vertis. Nunc enim instans temporis partem, nunc non esse defendis; quid ais Aristoteli qui partem esse negat?* pars (*inquit*) nulla temporis omninò manet.

Resp.

Resp. *Non muter sententiā, sed quomodo pars temporis, quomodo non dicatur instans, libenter demonstrare velim. Respondeo igitur, quamvis Arist. dicat partem non esse, vt raptim à præterito in futurum transvolat: cùm tamen sæpiusculè dicat habere nos aliquid temporis in momento, ostendit tempus in momento aliquo modo actu existere; non quòd eiusdem partes cohæreant simul, sed quia ita præteritum quoad finem, & futurum quoad initium instanti copulentur, vt vtrumq; aliquo modo actu & realiter in eo extitisse dicatur.*

Opp. *Si instans esset formalis pars temporis, essentialiter tempus ab alijs distingueret; sed non ita distinguit: ergo non est formalis pars temporis. Assumptio probatur, quia motus suum quoq; instans habet, quod* mutatū esse, *omnesq; subitaneas mutationes in eo mēsurat, quales sunt generationes, corruptiones, aliaque motiones rerum, cùm perfectivè aut defectivè (vt aiunt) in terminū* ad quem *desinunt. Vltima enim perfectio motus defectioq; instanti mensuratur.*

Resp. *Nihil aut parum vrges contra quæstionem, nisi ostendas instans convenire motui per se, vt tempori quidem convenit, agnosco equidem perficientes & deficientes progressiones motus instanti mensurari, hoc autem fit ratione temporis, cuius pars formalis ipsum instans dicitur.*

Argumenta contra tertiam quæstionem; Vtrum vnum vel plura sint instantia in toto tempore?

Opp. *Tempus propriè & primariò est (vt hìc docet Philosophus) in primo mobili, quod naturâ sua (vt in libris de cœlo ait) est æternū: ergo in eo non sunt plura momenta. Ratio est, quia in æternis non est præteritum aut futurum, sed solùm præsens, idemq; incommutabile; cùm ergo totum tempus sit in primo mobili, vt in proprio subiecto, eodemq; æterno, probabile est quòd in toto tempore sit vnum solum instans.*

Resp. *Æternum aliquid secundùm Philosophum dicitur duobus modis; vel simpliciter et absolutè secundùm essentiam, quod nullam commutationem admittit; uel comparatè secundùm participationem & influentiam ab alio, quod simpliciter nō est immortale. Priori modo solus Deus ex sentētia Philosophi est æternus, in quo (vt in Metaphysicis docet) nullum est accidens, nulla mutatio, alteratio nulla, cuiq; omnia præsentia sunt, præterita aut futura nulla; posteriore verò modo æterna sunt; vt cœlum, angeli, quæ essentiam acceptam primo motori referunt, eandem mutabilem in se, per influentiam tamen à primâ causâ æternam, sic tamen, vt temporis, loci, motus varias mutationes subeant. Cœli ergo conversiones sunt in tempore, & tempus in quo voluitur cœlum numerosa puncta habet, idq; nō solùm respectu istorum inferiorum, quæ motu, lumine, influentiâ regit; sed respectu sui, quia varias vices, partes, & stationes habet; sic etiam Spiritus definitè in loco, definitè in tempore, definitè in motu multas alterationes subeunt.* Æternum duplex.

Opp. *Est vnum solùm instans in toto tempore respectu istorum inferiorũ: ergo non rectè defendis esse numerosum. Antecedens probatur, quia nulla ratio dari potest, quomodo instans semel existens corrumpatur.*

Futurum instanti contrarium, & corruptionis causa.

Resp. *Corrumpitur aduentu futuri, quod locum contrarij occupat. At dices, nulla pars est contraria parti eiusdem totius; verè dicis in continuo, sed in ente successiuo vna pars locum contrarij occupat. At futurum præsenti alligatur; non ergo contrariatur eidem. Agnosco id quoq; verum esse quod dicis, sed distinguo futurum quoad initium alligari, contrariari verò quoad successionem partium. Adhuc non satisfacis mihi. Nã si futurum sit causa corrupti instantis, modum ostẽde, an hoc ipsum instans in se, aut in alio corrumpatur? Nec in se, nec in alio, sed alterius successione moritur. Age ergo, est quædam successio instantium, et sic instantia seu momenta erunt continua. Est quædam successio instantis, non continuationis in ipso: nam quamprimùm vnum succedit, alterum extinguitur. Vt ergo in generatione pulli corrumpitur ouũ, idq; in instanti, nullâ apparente continuatione prioris formæ oualis: ita in successione instantium vnum non citiùs extinguitur, quàm aliud generatur, nullâ remanente existentiâ prioris.*

Opp. *Si multa sint instantia & momenta in toto tempore (vt ais) sequetur aut simul esse aut non: non autem sunt simul, quia indiuisibilia definiuntur esse quæ societatem alterius non patiuntur: at si vnum eorum prius alterum posterius esse dicas, id est, si dixeris non esse simul, tum in ipsis momentis tempus esse concludis; quippe prius & posterius sunt proprietates temporis, at tempus in momentis non est. Nam vt indiuisibile additum diuisibili idipsum nec maius nec minus facit in magnitudine: ita instans instanti adiunctum, nec prius nec posterius facit in tempore; hinc concludo non esse plura momenta in toto tempore.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento superiùs, cùm de modo generandi & corrumpendi instantis ageretur. Cùm enim vnum instans alteri succedat, quamuis vnum eorum prius aut posterius alio dicatur numero aut ordine, non tamen temporis successione, hoc est quod velim, non quicquam temporis in corruptione instantis consumi, vt hoc prius, illud posterius dicatur; succedere tamen vnum alteri iam statuo numero ordineq; natura, vt à priore ad posterius non conuertatur subsistendi ratio.*

Argumenta contra quartam quæstionem, Vtrum tempus sit motus vel potiùs affectio & mensura motus?

Opp. *Controuersia hæc duplicem sensum habet, & intelligitur vel de tempore primi mobilis, vel de quolibet singulari tempore respectu eius motus quem intrinsecus metitur. Scio equidẽ esse quosdã interpretes qui asserant, re distingui tẽpus à motu primi mobilis, quia idipsum Arist. asserit in hoc capite; nõ autẽ à motu singulari cuiusq; rei, quoniã hoc additur in textu, tempus nõ esse sine*

omni motu. His positis sic arguo; tempus à nullo motu re distinguitur: ergo falleris; Antecedens probo, quia tempus definitur per motum; sed definitum à nulla parte suæ definitionis reipsa differt: ergo tempus non differt à motu.

Resp. *Controversiam hanc de tempore primi mobilis, & de singulari tempore cuiusq; motus agnosco sic institutã esse (vt ais) sed probabilior videtur illa quidẽ opinio, quæ defendit tempus ab omni motu realiter distingui. Argumento igitur allato contra hanc opinionem sic respondeo, quòd licet communiter describatur tempus per motum, non tamen est idem cũ motu; nam quãvis qualibet pars vera & essentialis definitionis re eadem sit cum definito, qualibet tamen pars descriptionis aut notationis (qualis hæc est tẽporis) re eadẽ nõ est cũ definito. Si vrgeas tẽpus veriùs definiri nõ posse, dico esse accidens quod veram et internã definitionẽ non admittat; ratio est, quia accidẽtis esse est inesse.*

Opp. *Definitio motus convenit tempori: ergo tempus re non differt à motu. Antecedens probatur, quia tempus est quantitas successiva, vt motus, ꝓinq; mobile ad actum non aliter quàm motus trahit.*

Resp. *Falsa hæc sunt quæ dicis. Tota enim definitio motus ei non convenit, imò in multis tempus & motus differunt; motus enim non est nisi in mobili, tẽpus autem non solùm in mobili, sed in quiescenti inest. Similiter in diversis mobilibus loco & subiecto separatis non est idem motus, illorum tamen omniũ est idem tempus. Item omnis motus est tardus aut velox, tempus verò non est nisi per accidens, id est, nõ nisi ratione motus. Quid multis? si tempus esset motus primi mobilis, sequetur esse plura tempora, quia sunt plures motus et cõversiones eiusdem. Quid addã? altis & nigris carceribus sepulti, benè percipiunt tẽpus, non autem percipiunt motum primi mobilis, quem tamen persentiscerent, si idem motus & tempus vtrunq; esset. Abundè rationum concurrunt, quibus hoc discrimen essentiale probem. Nam si tempus idem esset cùm motu, sequeretur motum esse numerum, vt definitur tempus. Festino, tempus est naturâ, et ordine posterius motu: ergo à motu differt. Itẽ partes temporis* momẽtis, *partes motus* mutatis esse (*vt aiunt*) *copulantur: ergo re differunt. Differunt etiam quia nõ est eadem vtriusq; duratio seu extensio. Nam sæpe motus extensio magna est, temporis parua, si magnũ spacium celerrimè decurratur: & è contrario motus duratio seu extensio brevis est, temporis longa, si breve spaciũ tardius conficiatur. Postremò, temporis mutatio non mutat subiectũ; at motu variato subiectum commutatur. Nihil hîc dico de loco temporis in quantitate, à cuius serie motus secluditur. Accumulavi nũc plurima temporis & motus discrimina, ne fucatis & fallacibus argumentis adolescentulis quasi in bivio hærẽtibus imponatur; facilis enim est seductio, vbi nulla est certa via directio & demonstratio.* Motus & temporis discrimina.

Opp. *Prius & posterius sunt partes motus seu successionis, (quæ successio à motu, vt in tertio Physicorum Arist. docet, re non distinguitur) sed prius &*

posterius (vt hic demõstrat) sunt ipsum tempus: ergo tempus à motu nõ distinguitur. Minor patet ratione, quia prius & posterius, præteritum & futurum, (quæ absolvunt tempus) significant.

Prius & posterius quo modo temporis, quo etiam modo motus partes.

Resp. *Prius & posterius sunt partes temporis per se, motus verò per accidens ratione temporis. Huc adde, quod sint partes temporis duratione, motus verò ordine & successione. Hoc dico, non quòd successionem putem esse sine duratione, sed vt intelligas aliud esse successionem, quæ ordinem; aliud duratione, quæ motum & mensuram partium succedentium notat.*

Opp. *Tempus est nihil aliud quàm motus solis: ergo tempus non differt à motu cœli. Antecedens probatur; quia motus solis mensurat omnes alios motus, vereq; vt mensura est notior mensuratis. Quod mensuret alios omnes rerum inferiorum motus hinc constat, quia omnia tempora motusq; rerum à motu solis pendent; vt hora, dies, mensis & annus; ver, æstas, autumnus & hyems. Imò res hæc tam nota est, vt ipsa imperita multitudo à philosophis & astrologis populariter instructa motu solis pro tẽpore vtatur. Præterea, vt vehementiùs vrgeam, quomodo annus, aut mẽsis lunaris aut solaris dicatur, si tempus ipsum à motu solis non mensuretur? Verùm si mensuretur à motu solis, cur motus solis tempus non dicitur? Postremò, quoniam non licet in epitome velum orationis expandere, in leviore hoc argumento velim mihi satisfacias; per motum horologij metimur actiones singulares nostras: ergo motus horologij videtur esse tempus. Nam quicquid demetitur durationem rerum, aut actionem, idipsum tempus est, vt ait Aristoteles. Nihil addam, aliter hoc loco quærerem, quorsum plura entia in rerum natura confingamus, cùm sint pauciora? intelligo tempus & infinitas temporis partes, quæ frustrà ponuntur si motus sufficiat. At videtur sufficere, quia motu eiusdemq; successione mensurantur omnia; omnia dico, quia cœlestia & terrestia, summa, infima, æterna & caduca; excipiuntur nulla.*

Resp. *Tempus est aliud à motu solis, id est, mensura & numerus eiusdem motus, aliorumq; omnium motuum naturalium; agnosco tamen à motu solis præcipuam cognitionem et distinctionem aliarum motionum desumi; caterùm ipsum solarem motum esse secundùm veritatem mensuram non agnosco. Nam etsi tempora distincta, vt hora, dies, mensis & annus inde nomen petant, mensuram tamen tempori acceptam ferunt. Neq; mensis aut annus solaris dicitur, quia mensis aut annus motu solis mensuratur, sed quia illius vertigine in Zodiaco distinctiùs cognoscitur. Similiter de motu horologij dico, non illam esse mensuram durationis, sed causam certioris cognitionis. Quæstio ergo tua in postremo loco proposita nulla est. Nam plura entia quàm naturæ necessitas postulat non confingimus, quoniam omnia motu non nisi per accidens mensurantur.*

CAP.

CAP. II.

Vtrum { *Ignorato motu penitus ignoretur tempus?*
Dormientes vllum temporis aut motus sensum habeant?
Tempus bene definiatur? }

Vanquam tempus & motus re inter se differant (vt iam demonstratum est) tanta tamê est vtriusque affinitas & cognatio, vt huius sine illius scientiâ & sensu nulla cognitio habeatur. Cognoscimus enim tempus per motum, quia quando non percipimus motum, ignoramus etiam & tempus. Motus enim est quasi pulsus temporis; hoc probat Aristot. ratione, quia somno obruti, vel mente alienati & distracti nullum omnino motum persentiscunt, & proinde nullum omnino sensum pulsumque temporis animo & memoriâ tenent. Sicut illorum exemplo docet, qui apud Heroas in Sardo insulâ multos integros annos dormiêrunt. Fuerunt hi Heroes Herculis filij, qui in Sardiniâ vitâ defuncti, integris corporibus longissimo tempore (veluti somno consopiti) ad Aristot. vsque tempora duraverunt. Hi (inquit Philosophus) à somno excitati (propterea quòd nullam in quiete agitationem aut motum persenserunt) nullum aut parũ admodũ temporis videbantur sibi consumpsisse. Similis est historia de Epimenide Cretensi illo Philosopho, vt Plinius & Diogenes Laertius scribunt. Hic enim à patre aliquando ablegatus vt rure ovem deferret, in speluncam meridiano tempore divertit, ibidemque 57. annos perpetuos stertit; tandem post tam bene longum soporem experrectus ovem inquirit, illamque non reperiens quasi vix horã dormîsset reversus est domum, maximoque omnium stupore & admiratione vix demum à suis aut agnitus aut receptus.

Strabo lib. 5.

Plinius lib. 7. Natur. hist. ca. 52. Diogen. Laert. lib. 1. in vita Epimen.

Verbosus non ero; hîc dormientium exemplis vtitur Philosophus, vt ostendat tempus non percipi, si motus non percipiatur. Prius ergo concludit tempus non esse sine motu non tamen (vt nonnulli volunt) idipsum aut motum, aut aliquid motus esse concludit. Re enim tempus & motus distinguuntur; ita tamen distinguuntur, vt sit necessaria inter vtrumque dependentia, quemadmodum inter mensuram & mensuratum: at mensura quiddam est externum

Existentia & cognitio tēporis à motu dependet.

Temporis & motus proportio.

Temporis definitio explicata.

Numeri distinctio.

ternũm respectu mensurati. Tempus ergo non est motus, nec sine motu, id est, non est motus si essentiam, & non sine motu si existentiã & scientiam spectes. Quippe nec existit, nec innotescit tēpus absq; motu, sive illius successio, sive illius in animo cōceptio consideretur. Tēporis enim occasio in rebus non sentitur, nec mēte apprehenditur sine pulsatione motus. Hinc in textu (inquit Philosophus) æqualia sunt tempus & motus. AEqualia proportione, successione, ordine & cognitione. Hoc apertum est (vt ait D. Thomas) in motu primi mobilis, & tempore quo mensuratur. In eo enim tempus & motus semper paria sunt. Paria etiã sunt in alijs motibus, respectu terminorum ad quos vtrumque æqualiter tendit. Nam quantus est motus tantum est tempus, quoad extensionem quam tempus sortitur ex parte termini per motum acquisiti. Hoc dico, non quòd non sit aliquãdo brevis motus in longo tempore, aut longus in brevi secundùm qualitatem & virtutẽ moventis aut mobilis, secundũ quod in ordine & proportione ad terminum acquisitum perpetuò adęquentur. Tempus enim cōtinuitatem (vt ita dicam) à motu, motus à magnitudine sumit. Sic *prius* & *posterius* in tempore à priore & posteriore in motu, & prius posteriusq; in motu, à priore & posteriore in magnitudine ortũ originẽq; trahũt. In 2. parte huius capitis quid sit tẽpus inquirit, idemq; esse *numerũ motus secundùm prius & posterius, cuius partes copulantur ad instans*, definit. Cũ dicitur *numerus*, distinguendũ est quòd *numerus* sit vel numerãs vt *anima*, vel trãscẽdẽs vt *vnũ illud numerosũ* quo omnia dicũtur vnũ; vel *numerus* quo numeramus, qui est species discretę quãtitatis; vel *numerus* numeratus & sic tẽpus *numerus* definitur esse. Vt enim numerus res distinguit, earũq; nõ solũ ordinẽ, sed & multitudinẽ & paucitatẽ declarat: ita tempus nõ modo successionem *prioris & posterioris* in motu, sed etiã ordinẽ velocitatem, & tarditatẽ ipsius *successionis* evidenter demõstrat. Quid multis? Est numerus, i. numerosa mẽsura motus, qui sẽper alis temporis enixus, à forma ad formã, à termino ad terminum tanquam ad scopũ in stadio & Olympo naturæ volat. Est numerus, i. (si velis) partes ipsius motus realiter cōtinuę, numeratæ autem, cognitæ & distinctę per animũ, qui numerus numerãs appellatur. Metitur enim tẽpus partes motus reipsa continuas & cohęrẽtes, divisæ tamen & separatæ animo solùm concipiuntur. Nomẽ *motus* in hac definitione sumi potest, vel strictè, pro motu primi mobilis, in quo per se & primariò tempus inest, cuiusq; mensura dicitur, vel cõmuniter pro cuiuslibet rei motu. Priori modo tẽpus definitur numerus solũ cœlestis motus per se; at posteriore modo definitur numerus, i. mẽsura motuũ aliorũ omniũ. Hęc nõ dissonãt ab oraculis veri-

tatis. Nã cũ angelus iureiurãdo in Apoc. D. Io. asserat tẽpus nõ futurũ amplius, intelligitur (vt ait D. Thomas) post diẽ iudicij, quãdo motus corporũ cœlestiũ cessat. Age igitur, rectè tẽpus primariò motus cœlestis mensura definitur esse, quia ab illo motu omnes omnium & singulorum inferiorum motus actusq; dependent: minùs tamen primariò tempus alijs etiam motibus (vt mensura mẽsuratis) convenit. Tertia pars definitionis istius est, *secũdũ prius & posterius*, in qua enucleatiùs explicanda propono, *prius & posterius* in tribus eminere, nimirũ *mobili, motu, & tẽpore*; in mobili secundùm potẽtiam, in motu secundùm actum in tẽpore secũdũ ordinẽ, successionẽ, numerũq; partiũ, quæ in *mobili* vt in subiecto, in *motu* vt instrumẽto cieri aut mutari possunt. Partes enim horum, scilicet *mobilis, motus, & temporis* in fluxu sunt, vnde entia successiva dicuntur; *mobile*, inquam, quatenus mobile, *motus* vt actus, *tempus* vt numerus, quo progressiones & vestigia naturæ designantur. Sequitur alia particula in hac definitione, nempe quòd *temporis partes copulentur ad instans*. Per *partes temporis* præteritum & futurum, per *instans* indivisibile momentum physicum, intensum non protensum aut extẽsum intelligo. Momentũ physicũ dico, non mathematicum, reale non imaginarium; intensum, idest tale vinculum vtriusq; partis, vt neq; à præterito quod in se definit protendi, nec in futurũ quod à se incipit, extendi secundùm partes quantitatis aut successionis dicatur. Sic tamẽ realiter pendet inter vtrũq;, vt hoc & illud verissimè in eo quoad initiũ & finẽ existẽtiã habeant.

Apocal. c. 20. vers 6.

Prius & posterius in quibus cernantur.

Instans in definitione tẽporis quale sit.

Assignatâ hac definitione enucleatã explicatiùs, nõnulla subijcit Aristoteles, ex quibus earũ dubitationum quæ superiore capite propositę sunt dissolutio colligatur. Prima dubitatio quam dissolvit est, *An tempus & motus eodem modo existant in fluxu?* Asserit vtraque esse entia successiva, non tamen sic esse eodem modo, quia idem re tempus est vbique, non tamen idem motus. Altera dubitatio est *An sit vnũ vel multiplex instans in omni tempore?* affirmat vnum esse generatim & mathematicè sumptũ, non autem esse vnũ numero physicè acceptum, quia nunc hoc, nunc illud *mutatũ esse* demetitur. Tertia dubitatio, *An tempus in instanti existat?* Concludit aliquo modo existere, quia sine momento esse non potest. Est enim momentum quodammodo forma tẽporis; at forma actus rei est cuius est forma. Cęterùm in hoc discrimẽ est, quòd tẽpus sit mensura motus, instãs autẽ mensura mobilis quoad *mutatum esse*, quod semper instanti & momento clauditur. Hinc quemadmodum (inquit Philosophus) motus ratione mobilis vnitatem divisionemque sortitur: ita tempus beneficio instantis vnum continuumque est, & illius interventu sectionem accipit.

Sex dubia prioris capitis resoluta.

1

2

3

Instans mensura mobilis est, tempus verò motus.

Quarta

4 Quarta dubitatio est *An sit idem numero motus quiete interruptus?* ne-
5 gat esse eundē, quoniam quies est privatio & cessatio motus. Quin-
ta dubitatio est, *An momentum & punctum differant?* differre ait, si ad
vivũ vtriusque vis & natura investigetur. Ratio est, quia *punctum* est
propriè communis terminus lineæ, *momentum* temporis, & quia *pun-
ctum* in lineâ vnum idemq; manet, raptim verò & confestim *momē-
tum* in tempore evanescit.

Punctũ & momentum differunt.

6 Postrema dubitatio est *An vllo modo instans dicatur tempus?* Propriè (inquit) dici non potest, quia est communis terminus eiusdem, licèt quadam ratione eiusdem numerus censeri debeat, quatenus illius scilicet interventu *prius* & *posterius* tempore inesse deprehenditur. Et licèt alij numeri circa res alias versentur, vt *denarius* circa *equos* aut *homines*; numerus tamen motus, id est, tempus illîc solum est, vbi illius termini, idest momenta hærent. Et hæc de textu, ex quo, si alia eximantur dubia, inter opponentem & respondentem discussa invenies; hæc verò proposita leviùs nunc attigi, quia supra à me vberiùs fusiusque tractata sunt.

Summa capitis in vna distinctione.

Explicãtur in hoc capite.
- Distinctio inter tempus & motum quoad
  - Essentiã, quia inter se differũt, vt patet ex argumẽtis ordine à me discussis in explicatione huius & prioris capitis.
  - Existentiam & scientiam, & sic propriè non distinguuntur, quia tempus non nisi per motum existit & innotescit.
- Definitio temporis
  - Communis, vt sit *mensura omnis motus secundùm prius & posterius.*
  - Propria, vt sit *numerus*, id est, numerosa mensura, *motus* cœlestis, primariò ex vertigine solis deductus; distinctè *secundùm prius & posterius*, id est partes motus, *cuius partes copulantur ad instans*, id est, præteritum & futurum vniuntur in momento.
- Multiplex dubitatio; de existẽtiâ tẽporis & motus, An sit vna? de momẽto, An sit idem vel multiplex? de modo existendi in momento; de quiete An motũ impediat? de differentia puncti & momenti, de multiplici acceptione, conditione, & proprietate eiusdem.

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum ignorato motu ignoretur & tempus?

Tempus

Opp. *Tempus est ens absolutũ: ergo illius cognitio non sic dependet à motu, vt sine illius cognitione intelligi non possit. Antecedens constat, quia tempus est species quantitatis, quae est absolutum prædicamentum. Ratio tenet, quia qualis est essentia, talis est scientia rerũ (vt in Analyticis docet Arist.) quippe modus sciendi modũ essendi sequitur: si ergo essentia temporis sit per se absoluta, illius quoq; scientia per se & absoluta erit. Non ergo ignorato motu ignoratur tempus; hoc enim arguit non absolutu n esse.*

Resp. *Absolutum accipitur bifariã, vel simpliciter, & sic solummodo causæ & principia prima absoluta dicuntur, quia ab alijs non dependent; vel ex parte & secundùm quid (vt aiunt) & sic quantitas & qualitas entia absoluta dicuntur, non quòd simpliciter & per se subsistant vt substantia, sed quòd ab illis, vt à causis, alia minùs absoluta initium trahant; & hoc modo seu respectu tempus quiddam per se & absolutum esse dicitur. Sed vt nullum accidẽs est aut cognoscitur sine subiecto: ita tẽpus nec existit nec innotescit sine mobili & motu, quorum partes in successione positas demetitur.*

Absolutum duplex dictũ.

Opp. *Omnis mensura est notior mensurato; sed tempus est mensura motus: ergo tempus est notius motu. Quo concesso videtur necessariò sequi, per motũ non cognosci tempus, sed potiùs per tempus motum intelligi. Maior syllogismi constat, quia mensurare est notas partes quantitatis reddere, vt in linea, superficie, loco, alijsq; quantitatibus & dimensionibus patet.*

Resp. *Tempus consideratur duobus modis, vel per se in propria natura, & sic est quiddam obscurius ignotiusq; motu (omnem enim sensum fugit, soloq; animo apprehenditur) vel in comparatione ad motum hunc vel illum, cuius partes vt mensura certiores reddit, & sic notius est motu. Breviter sic; si consideretur tempus confuse in genere entis, est ignotius motu, si verò consideretur distinctè in specie, quatenus hunc vel illum motum velociorem aut tardiorem mensurando declarat, notius est motu; quia aliter sic esse affectum motum non percipimus.*

Tẽpus vt motu notius & ignotius.

Opp. *Prius naturâ magis notum est nobis (vt docet Philosophus primo Physicorũ) sed tempus est ordine naturæ prius motu: ergo tempus est notius nobis. Quòd tempus sit prius ordine naturæ motu sic probo; quia tempus est propria passio primi mobilis, in quo per se propriè & primariò inest; at omnis motus rerum non est affectio primi mobilis: est ergo tempus ordine naturæ prius, & proinde notius: vnde sequitur ignorato motu non ignorari tempus.*

Resp. *Primùm ad maiorem dico, prius ordine naturæ non esse notius nobis, nisi confuse; hinc minorem syllogismi nego, & ad probationem respondeo, tempus licèt sit propria passio primi mobilis, quod est omni corpore naturâ prius, nõ tamẽ esse prius omni motu, quia etiã est motus cœli, à cuius cognitione cognitio tẽporis, vt est propria passio mobilis dependet. Quòd verò addis omnẽ motũ rerum non esse affectionem primi mobilis, fallaciter agis à secundùm quid*

ad

ad simpliciter: argumentum ergo hoc nego, ad aliud perge.

Opp. *Videtur inaniter & otiosè hoc loco moveri hæc quæstio duabus de causis; primùm quoniam satis satisq; intellecta est in 2. Physicorum, ubi docuit Philosophus, ignorato motu ignorari naturam, quâ ignoratâ necesse est tempus (quod est duntaxat affectio eiusdem) penitus ignorari; quoniam longè melius ab ignoratione principij aut subiecti, in quo tempus ut accidens inest, quàm ab ignoratione alterius accidentis argumenta derivâsset. Principium temporis est potentia mobilis, subiectum ipsum mobile primum in quo inhæret: at motus est accidēs, cuius partes ratione ipsius mobilis dimetitur.*

Resp. *Causæ quas adfers videntur coarguere Philosophum, sed si non sis iniquus rerum æstimator & censor, invenies notam erroris in teipsum reflexam. Quippe in 2. libro Physicorum primam affectionem naturalem cum ipsâ naturâ (omniū rerum naturalium causâ) sapienter comparat, & quoniam hæc causa abditissima est, à primo illius effectu, nempe motu (qui sensus cuiusquā veluti pulsat) aliquod eiusdem lumen & vestigium animo humano imprimit. Altera redargutio quam insinuas de vi & methodo probationis, infirma & elumbis est. Nam neque potentia mobilis, neq; ipsum mobile sunt tam aperta quàm actus utriusq;, qualis est motus: Ut ergo illic à primo effectu affectuque naturæ, nempe motu, ad illius cognitionem certiorem; ita nunc ab eodem effectu sensibus obiecto, ad tēporis notitiam, quæ est obscura, directè procedit Philosophus.*

Argumenta contra secundam quæstionem, Utrum dormientes ullum temporis aut motus sensum habeant?

Opp. *A fabulis nulla est certa demonstratio rerum; sed tota Philosophi in textu probatio (quòd scilicet nullus in somno temporis aut motus habeatur sensus) à fabulis suscepta est, quales sunt de Herculis liberis, & Epimenide, qui multos integros annos corporibus incorruptis & illæsis finguntur dormîsse: ergo ista quæstio sine nervis probationis languet.*

Resp. *Penitus ignoras an sint fabulæ, vel historiæ, quas temerè condemnas hoc in loco. Quippe ut aves quædam attonitâ naturâ per totā hyemem in eodem statu spirantes sine cibo dormiunt, & adventante sole à somno excitantur: ita homines quidam (si in illis sopore obstupescat natura) proculdubio per longum tempus stertere & dormire possunt, idq; nihil alimenti desiderantes, donec violēto motu aut sono experrecti veluti à morte ad vitam redeant. Infans philosophe, nega si audeas historiam quam Licosthenes in libro de Prodigijs scribit, testimonio Ferdinandi Imperatoris, & numerosa insuper multitudinis confirmatam. Illic refert, fuisse puellam in villâ quadam Roed, prope Spiram Imperialem civitatem, quæ capitis dolore quâ correpta fuit liberata per multos annos incolumis sine cibo & potu supervixit, imò quietissimè dormivit. Quam causam reddis (Philosophe) nisi hanc? quòd attonita na-*

tura

tura nihil appetens alimenti in eodem statu diutissimè permansit, vt sæpe navigantibus contingit, qui per multos dies in mari iactati, omnis cibi fastidio laborantes sine tabe vivunt. Quorsum hoc? vt scilicet non reijcias historias semper quasi fabulosas, quarum rationem cerebellum tuum non apprehendat. Et vt maiorem fidem narratio hæc de Epimenide & Herculis filijs habeat, à minore sic arguo. Minus est hominem per multos annos dormire, quàm vigilantem & sanam mulierculam multos annos sine omni sustentatione naturæ vivere; sed hoc verissimum est: ergo & illud verum esse potest. Respondeo nunc argumento tuo, probabile esse quòd hæc narratio non sit fabulosa; Verumenimuero si sit, sub illius tamen umbrâ veritas quæstionis patet; nullum scilicet temporis aut motus sensum in somno apprehendi.

Opp. Animus dormientis semper vigilat, & nunquam lethargum timet; sed temporis motusque partes (vt ait Arist. in textu) ab animo solo numerantur: ergo dormiens nō minùs quàm vigilans vtriusque rationem apprehendit. Imò videtur magis, quoniam in somno clausis & obseratis externis sensibus animus liberiùs acutiusq; suas actiones præstat, inter quas hæc vna non est minima, tēporis & motus quasi pulsus & ictus numerare. Hinc enim numerus numerans animus ab Aristotele definitur, quia tempus (quod numerus numeratus in textu dicitur) observat, eiusdemq; partes ad motus rerū accōmodat.

Resp. Est aliquid quod vrges, animum nimirum humanum liberiorem esse in somno quàm in vigilijs. Hinc enim (vt docēt philosophi) nonnunquam veluti solutus vinculis sui carceris futura sapienter præsagit & divinat. Quippe animus non destractus sensibus sensuumque obiectis aut affectibus acutus est sagacissimus. At, hinc infers, quòd dormientes, vt ij in quibus animus est liberior, & tēporis & motus partes successivas possint observare, cū hoc (vt in textu demonstrat Aristoteles) sit proprium opus animi. Respondeo non esse proprium opus officiumque animi sine sensu, quia motus, cuius vi innotescit tempus, est commune obiectum sensus: si ergo per sensus veluti per fenestras motus eiusdemque partes non intromittantur, fieri non potest vt tempus, cuius notitia à motu dependet, animum omnino pulset. Dico tamen species quasdam esse divinas & abstractas, in quibus percipiendis animus dormientis magis quàm vigilantis excellit, cùm scilicet vel in seipsum versus proprio suo lumine & se & multa sine sensu percipiat; vel ad primam causam conversus mirabilia in eâ, vt in speculo omnis veritatis cernat. Sed vt concludam, sunt aliæ species rerum naturalium quas sine phantasmatis & sensuū famulatu nullo modo intelligit; & talia sunt tempus & motus, & de istis illud dictum est, quod nihil sit in intellectu quod prius nō fuerit in sensu.

Opp.

Opp. *Vigilans dormis, & precipitas verba quæ in hac causa te manifestè convincunt. Nam ais animos dormientium nonnunquam esse sagacissimos augures, & divinare sæpe futura: concludo hinc ergo tempus apprehendere. Nam quomodo possunt futura prævidere, nisi temporis rationem apprehendant, cùm futurum sit ipsa pars temporis? Præterea ne hoc revoces aut neges, Aristotelem urgeo, qui in somno divinationem concedit, quæ divinatio mentis præsagium & augurium est de rebus futuris, si propriè sumatur.*

Divinatio duplex.

Resp. *Vigilans nō dormio, neq; pro viribus ulla verba otiose præcipito, & (si attentè animadverteris) hanc tuam obiectionē in calce prioris responsionis præoccupavi. Sed ut explicatiùs apertiusque agatur, distinguo divinationem esse duplicem, naturalem vel metaphysicam; naturalis est cùm animus in somno vigilans, è formis à sensibus ante acceptis prædicit futura, sed incertiùs, & sic quamvis sensus non sint reserati, non tamen sine sensibus futura prospicit. Metaphysica autem illa divinatio duplicem radium habet, proprium in animo, qui in seipsum vertitur, & influxum divinitus, quo animus in somno Deum contemplatur. Non hic nego animum, divinam partem hominis, sæpe divinitus præmonitum esse de futuris, quæ tum non ut futura sed ut præsentia percipit.*

Opp. *Incautiùs distinguendo teipsum vulneras; doces enim naturalem esse in somno de futuris divinam cognitionem, quæ ex impressis phantasmatis animo obversantibus nascitur; dic causam ergo ne hinc non concludam, dormiētes aliquem sensum habere motus & temporis, cùm utriusque cognitio à sensibilibus obiectis (qualia sunt in phantasijs dormientium impacta) oriatur. Verùm cùm hec modo sint, credo non dicas animum sic instructum de futuris ut de præsentibus divinare, quoniam in hoc genere divinationis ministerio sensuum & phantasmatum impressorum utitur, in alijs autem generibus concedo equidē futura ut præsentia animo apparere, cùm vel proprio lumine, vel divino illustretur.*

Resp. *Est quadā naturalis divinatio in somno, id est futurorū ordine natura facta prædictio. Futura ergo (ut ais) dormientes percipiūt. Respōdeo, non propriè dormire illos quorum sensus communis & phantasia vigilant, ut sōniantibus contingit: neque est hæc perfecta temporis aut motus apprehensio, licèt ex consequenti & aliquo modo concedi possit; quia nimirum animus antea impressas species in tabulis phantasiæ & communis sensus veluti legit, & ex illis aliquid futurum discurrendo colligit.*

Opp. *Tempus & motus sunt entia rei: ergo eorum cognitio nō solùm ab animo vigilātis pendet. Sunt enim entia rei quæ extra animam essentiam & scientiam habent; essentiam & scientiam dico, quia nō solum essētia, sed etiam sciētia realis dicitur; quia nō in animo ut intentio, sed in rebus ipsis ut ordo ponitur. Præterea si hoc ponatur, nullum omnino sensum aut scientiam temporis*

aut

aut motus esse in dormientibus; hoc absurdum sequi videtur, Astrologos dormientes non esse Astrologos, quia dormientes (vt ais) nullũ vel motus vel tẽporis scientiam habeant. Scientia quare realis dicta.

Resp. *Scientia realis non dicitur quia in re vt in subiecto, sed quia in eã vt in obiecto inest. Scientia ergo temporis & motus, quæ sunt entia rei, tempus & motum obiecta sua, animũ verò propriũ subiectum habet. Ad incommodũ & absurdum magnum, quod opinione tuâ videris inferre, respondeo; scientiã temporis & motus in Astrologis dormiẽtibus secũdum habitum manere, non secũdũ actum: at hîc de actu sciendi tempus & motum præcipuè agitur, sic ergo intelligo hoc loco Aristotelem vt in Ethicis, vbi dormientibus fœlicitatem non concedit secundùm realem actionem & pulsum virtutis: dormiunt tamen fœlices neque fœlicitatis habitum magis deponunt, quàm suum lumen Sol cùm nebulis obscuratur.*

Argumenta contra tertiam quæstionẽ An tempus rectè definiatur?

Opp. *Video ex parvo ovo Crocodilum nasciturum, si concepta dubia in mysteriis philosophiæ discutiendis, vltro citroque argumentis persequar; & certè ratio in promptu est, quia & natura & scientia naturæ est infinita. Sed cœlum & terram in vnam sphærulam & tabellam cogam; sic ergo argumentorum punctis non lineis ago. Tempus non solùm numerus seu mensura motus sed quietis est (statum enim corporis non minùs quàm motum tempore metimur.) nam vt nullum corpus nisi tempore movetur: ita nullum nisi tempore quiescit, vt in sequentibus libris perspicuum fiet. Præterea cum nulla pars temporis sit, quomodo tempus est? at si non sit quomodo definitur? Deinceps quid respondes Galeno qui sic arguit? nihil scilicet per seipsum definiri: sed tempus per* prius *&* posterius *(quæ nihil aliud sunt quàm tempus) definitur: ergo tempus male definitur. Insuper quomodo propriè tempus definitur actus primi mobilis, cum non solùm in eo insit, (vt hîc docet) sed etiam in aliis sphæris cœlestibus & signis, quæ testimonio Sacræ philosophiæ diem & noctem dividunt & distinguunt. Imò (vt ait Philo Iudæus in libro de mundi opificio) factæ sunt stellæ ad mensuras temporum; nam solis, lunæ, aliorumque siderum cursus dies, menses, annos & secula conficiunt. Rectè igitur non docet Philosophus tempus esse mensuram motus cœlestis, & in primo mobile vt in subiecto insidere. Porro non video cur tempus dicatur numerus, cùm non sit discreta quantitas? Nonnihil etiã hoc me movet, quomodo tempus sit mensura motus, quia motus est prior tempore; & tempus, quod est mensura, est motu ignotius; cùm qualibet mensura mensurato notior esse debeat. Quid addam? vnum hoc, quomodo partes divisibiles tẽporis, indivisibili momento copulentur seu vniantur sine continuatione momenti? Nam finis præteriti est pars præteriti, & initium futuri est pars futuri, sed instans* Lege Mirand. lib. 6. c. 3. pro Galeno.

illius finis & huius initium dicitur, & proinde pars vtriusq;. Quo concesso vulneratur Aristoteles, qui definit tempus sic ad instans copulari vt diuiduum ad indivisibile. Ariadnes filum protraherem & nodum Gordianum texerem, si omnia, quæ mihi in mentem contra definitionem temporis veniunt, persequerer argumenta.
8 *Exempli causâ cur potiùs dicatur mensura motus, quàm mobilis cùm vtrumque metiatur? quomodo sit vbique, & tamen mensura motus, qui negatur vbique esse? Quomodo existat, cum nullam actu partem fixam & constantem in rerum naturâ habeat? quomodo sit ens rei, cùm sublatâ animâ nulla omnino sit distinctio durationis, ordinis aut successionis in motu & quiete rerum? Hæc inquam omnia omitto aut saltem insinuo tantùm, ne verbis molestus fiam.*

1 Resp. *Rectè Oceanum in rivulos & fluenta distincta cogis; currẽs satisfaciam singulis.*
2 *Tempus est numerus motus per se positivè, est vero quietis mensura per accidens privativè. Ad secundum argumentum dico tempus esse ens successivum non positivum; attamen ad ens successivum non requiritur vt partes sint actu.*
3 *Tertiò affirmo Galenum falli. Nam prius & posterius non sunt partes temporis sed motus, si propriè considerentur.*
4 *Quartò non inficias eo quin tempus etiam habeat vsum in alijs sphæris & signis cœlestibus, esse tamen volo in primo mobili primariò & per se vt ipse docet Philosophus.*
5 *Quintò dicendum est non ideo dici numerum, quia est discreta quantitas, sed quia vt numerus partes motus in successione positas secundùm longitudinem & brevitatem distinguit.*
6 *Sextò existimo tempus esse non posse tempore posterius motu sed naturâ, hoc tamen non concludit ignotius esse motu, imò potius contrariũ arguit, quia sæpe*
7 *à posteriore certior cognitio oritur. Ad septimam rationem aio, momentum non esse partem præteriti aut futuri sed terminum. Nam quamvis initium & finis dicatur esse, sic tamen dicitur non quòd verè sit pars, sed quia*
8 *præteritum in instans desinit, & ab eodem simul futurum incipit. Ad reliqua breviter respondeo metiri quidem tempus tam mobile quàm motum; motum autem per se, mobile per accidens. Præterea cum vbique dicatur tempus esse, motus vero non esse, intelligitur vnum esse aggregatum subiectum temporis communiter sumpti, tale autem non esse motus. Postremò nõ requiritur ad tempus vt illius partes simul existant, neq; requiritur anima quoad essentiam sed quoad notitiam temporis.*

CAP. 12.

Vtrum { *Tempus sit causa corruptionis?*
Præter tempus ponenda sint plures durationes rerum? }

Hoc

OC capite propositis & collectis quibusdã temporis adiunctis & attributis; quænam res propriè tempori subiectæ & obnoxiæ sint & quæ non sint distinctè enucleateque exponit Philosophus, vt doctus Mathisius ait. Vnum addo, nempe comparationẽ eorum quæ videntur species temporis, & sanè non sunt, vt postea videre licet. Exponam omnia paucis, vt ergo assignantur in fine alterius capitis quinq; proprietates instantis: ita hîc traduntur quinque proprietates temporis. Illę(vt brevissimè repetam) sunt, quòd instans sit aliquo modo mensura temporis, quia est maximè notum in tempore; hinc tempus & instans simul esse, quia alterum sine altero esse non potest; insuper tempus esse continuum ratione instantis, quia illius pars vna in illud desinit & altera ab eodem incipit; deinde instans non esse partem temporis, quia est vt punctum in linea indivisibilis terminus eiusdem; postremò instans in motu *mutatum esse* propriè & per se demetiri. Sed hæc anteà. **Instantis proprietates quinque.**

Accedo nunc ad proprietates temporis, quarum prima est, posse in tempore quodammodo assignari minimum, quodammodo non posse; quod probatur, quia *tempus* duplicem respectum habet vnum numeri, & sic in eo minimum assignari potest, vt *vnus dies, vna hora, vnum instans*; alterum continui, & sic minimum assignari non potest, quia continuum (vt suprà demonstratum est) in partes infinitas dividi & secari potest. Hinc illud axiôma emergit philosophorum in quantitate discretâ non posse inveniri *maximum*, in quantitate autem continua non posse reperiri *minimum*, Altera proprietas temporis est, vt ratione continuitatis suæ *longum* & *breve*, ratione multitudinis *multum* & *paucum*, ratione motus *velox* & *tardum*, ratione mobilis, *magnum* & *paruum*, ratione motoris *aeternum* & *coaeternum* dicatur. Tertia conditio est quòd sit idem tempus semper & vbique omnium, non tamen eædem partes, sed vt motionis partes aliæ subinde atq; aliæ existunt: priora enim à posterioribus differunt, eò quòd puncta temporis alia atq; alia sequantur. Proprietas quarta est vt tempus non aliter quàm motus reciprocetur, millies enim iteratur motus cœli; similiter etiam & tempus. Hinc vt motus revolutiones suas in orbem, ita tempus reciprocationes suas secundùm multiplicem motum habet, vnde anni, dies, menses, ver, autumnus, aliaque tempora, si non eadem numero, saltem eadem spe- **Temporis proprietates.** 1 2 3 4

ſpecie obſervantur redire, ſuaſque viciſſitudines mutationeſq; vendicare. Poſtrema conditio eſt, non ſolùm tempore motum ſed motu tempus menſurari, ſed diverſimodè. Nam tempore menſuratur motus per ſe & quoad naturam, motu autem menſuratur tempus per accidens & quoad nos, quia in cognitionem temporis devenimus per motum. Et hoc confirmat Themiſtius aliarum menſurarum comparatione; nam vt modius tritici modium ligneum, & cadus vini cadum æneum, aut alterius materiæ remetitur: ita inquit motus tempus ipſum menſurat, id eſt, notam illius proportionem & quantitatem reddit. Similis eſt ratio numeri qui à rebus numeratis certus in ſua ſpecie efficitur. Verbi cauſâ, *decem equi* aut *homines* numerati *denarium numerum* nobis manifeſtum & perſpicuum faciunt.

Secunda pars capitis eſt, in qua Philoſophus demonſtrat, quęnam res propriè tempori ſubſint & quæ non ſubſint. Verborum circuitu relicto, dicendum eſt aliquid eſſe in tempore trifariam; vel tum eſſe quando tempus eſt, vel eſſe partem aut affectionem temporis, vel eſſe à tempore menſuratum. Primus modus eſt alienus à philoſophia: nemo enim docet idcirco cœlum eſſe in tempore, quia tempus eſt. Sic enim probari poteſt cœlum eſſe in loco, quia locus eſt. Alter modus propiùs ad naturam accedit, nempe idcirco aliquid eſſe in tempore, quia pars temporis eſt; vt *dies*, *hora*, *minutum*, vel *affectio*, quæ cùm ſit accidens, in tempore vt in ſubiecto ineſt. Tertius deniq; modus eſt proprius, vt illa ſola dicantur per ſe in tempore, quæ propriè menſurantur tempore, ſicut illa quæ ſunt in loco continentur in loco. Tempore (inquã) menſurãtur, vel quoad durationem, vel quoad eſſentiam; quo pacto & motum dicimus eſſe in tempore, & res omnes quę motui ſubijciuntur; maximè verò quę ortui & interitui ſunt obnoxiæ expoſitæq;. Ea verò entia quæ tametſi moveantur, nullum ſui interitũ & ſepulchrũ vident (vt omnia cœleſtia corpora) ea inquã, nequaquam propriè in tempore eſſe dicuntur, quippe omnia in tempore poſita coſeneſcunt, vt hic docet Philoſophus. Eſt enim tempus cauſa corruptionis non conſervationis vt locus, in rebus quarum propria menſura dicitur.

In tempore eſſe aliquid dicitur tribus modis.

Verùm vt articulatius hæc res intelligatur, tertiam attexam partem capitis, in qua triplex innuitur rerum diſtinctio, vnde tripartita temporis ad res ſubiectas comparatio habetur. Omnia (inquit Philoſophus) immobilia & æterna excluduntur à tempore, omniaque quæ fieri non poſſunt, ideſt (vt veteres loquuntur) impoſſibilia, ſola illa quæ moventur per ſe, & quæ quieſcunt per accidens

temporis imperio subiecta sunt, constantque in rerum naturâ, donec falce lethali temporis vulnerata cadant. Sed ad rem. Distinctio rerum quam hoc loco proponit Arist. est, quòd rerum aliæ sint æternæ, aliæ coæuę, aliæ denique propriè temporaneæ. Æternæ, inquit, sunt aut mobiles, vt *cœlum* omnesque illius *orbes*, aut immobiles vt *Deus* omnesque *spiritus*, qui vi suâ nec sub tempore nec sub loco cadunt. Cœlum (inquit) vt est æternum propriè tempore non mensuratur, nedum Deus aut spiritus, qui propter dignitatem essentiæ nullam canitiem, nullum senium ætatis vident. Coæva autem ea propriè definiuntur esse, quæ definitè initium in tempore habent, durant autem in sempiternum; vt *anima humana* & *intelligentia*, de quibus in Metaphysicorum libris dißerit Philosophus. Quid restat? ea solummodò propriè dicuntur esse in tempore, quæ oriuntur & cadunt, florent & deflaccescunt tempore. Est (inquit) tempus causa corruptionis.

Æterna quæ sint.

Coæva quæ dicuntur.

Quæ propriè in tempore sint.

Quæstio 1.

Age, exposito iam textu hanc quæstionem breviter resolvam; alia si qua occurrant dubia in dialogo inter opponentem & respondentem solventur. Quid? est ne tempus causa corruptionis? Est inquis. Sed quî hoc probas? quoniam consumit omnia. Nam verum est quod poëta cecinit,

Ovid. lib. 15. Metam.

Tempus edax rerum, tuq; invidiosa vetustas
Omnia destruitis, vitiataq; dentibus ævi
Paulatim lentâ consumitis omnia morte.

Poëticum hoc argumentum est, oratore non philosophante dignũ. Sed quoniam ex poëtis dißeras, ostende ex illis quænam sit vis temporis, quam in res suo imperio, vel potiùs tyrannidi subjectas imprimit? audi eundem;

Ovid lib. 4 de Ponto Eleg. 8.

Tabida consumit ferrum lapidemq; vetustas,
Nullaq; res maius tempore robur habet.

Et iterum (si vis ex poëtis oracula philosophię de hac re discere) audi quid addat:

Ovid lib. 4. Triste Eleg. 6.

Hoc dentem tenuat terram renovantis aratri:
Hoc rigidos silices, hoc adamanta terit.

Nugaris; philosophare. Respondeo igitur tibi, duplicem corruptionem esse, vel ab internâ vel ab externâ causâ. Illa, nempe à causâ internâ multiplex est; vel per mutuum concursum & certamen contrariorum, quæ simul cohabitare non possunt; vel per tyrannidem & impetum vnius qualitatis gradum suum superantis, vt si calor naturalis febrilis fiat; vel per defectionem naturæ, vt in decre-

Corruptionis duplex causa.

pitâ ætate cum lucerna oleumque vitale extinguitur aut languescit, vel denique per passionem turbulentam animi, quâ subitò cor vitæ claustrum opprimitur concutiturque. Externa etiam causa corruptionis non vna est. Extrinsecus enim contingit pernicies rebus aliquando à contraria dispositione continentis, vt cum ignis stipulam consumit; aliquando ex causa corruptionis applicatione contrarij agentis in rem subjectam, & sic tempus dicitur. Est enim tempus quasi vehiculum mortis, præcipitantiùs omnia caduca in occasum pertrahens, quippe citiùs res naturalis non nascitur, quàm temporis invidiâ vulneratur. Hinc illud Senecæ, *Nascentes morimur*. Præterea, tempus sæpe rem impedit & retardat à termino essentiæ & quietis suæ: est ergo causa corruptionis. Insuper si tragœdiam vniversi contempleris, nullum actum aut scenam videas sine ruinis spolijsq; temporum. Antiquissima enim Assyriorum, Persarum, Græcorũ, Romanorum imperia, tempus invidiosum sustulit & delevit. Scyllâ ergo & Charybde voracius est: nã omnia sub cœlo in abyssum oblivionis interitusque rapit. Si aliam rationem & causam huius rei quæras, hæc est, quia tempus est mensura motus, cuius veloci cursu res naturales quotidiè veluti defatigatæ nutant, declinant, contabescunt. Postremò, cum nulla pars temporis maneat, insidiosissimè vt hostis occultus lædit; nam præteritum secum aliquam partem rei consumit, futurum corruptionem cuilibet minitatur: imò si lentiore aliquando pede videatur progedi, nihil in eo tandem nisi instans seu momentum manet. Manu enim suâ tempus vitreum horologium plenũ arenæ tenet, & vt arena sensim & pedetentim ab vnâ parte in aliam decurrens tota demum consumitur: ita oleum vitę (vt ita dicam) id est essentia in re quâlibet naturali à primo ortu quotidiè languet & declinat, imò tandem (quasi non fuisset) tẽpore deletur. Sapienter ergo ille. Nihil est diuturnum ꝙ exitũ tandẽ est habiturũ; currit tempus irrevocabile, Pegaso alato celeriùs volat, frenosq; aut habenas nullas omnino patitur.

Tempus quomodo corruptionis causa.

Senec. Epist. 24.

Temporis edacitas.

Quæstio. 2.

Altera quæstio est, *An sint aliæ præter tempus rerum durationes?* Otiosè quidem non movetur hoc dubium, quoniam in textu Arist. negat *cœlum*, *Deum*, aliaque permulta tempore mensurari, durare tamen non negat: cùm ergo mensura semper proportione respondere debeat rebus quæ sub mensuram cadunt; fit inde vt pro diversitate modi quo res à suo esse deficere aut non deficere possunt, diversæ rerũ durationes constituantur. Huc igitur rerũ necessariò illa distinctio spectat, nempe quòd earum aliquæ sint in successione & fluxu positæ, vt omnes motus quorum propria mensura est tempus; aliquæ

Durationis species æternitas & ævi-ternitas.

aliquæ ab his omnino diversæ, vt *Deus, Anima, Intelligentia, Spiritus,* omnesq; *substantiæ* ortui interituiq; non obnoxiæ; sed horum quæ in postremo tractantur loco magna differentia est. Nam Deus solùm propriè æternus dicitur, alia verò per accidens. Hinc æternitas definitur à Boëtio *interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio,* vel secundùm alios *duratio invariabilis rei carentis principio & fine*: at nihil est infinitè perfectum, nihil simpliciter naturâ suâ incommutabile & immensum, nisi solus Deus: est ergo Deus solùm per se æternus, oppositusque motui, qui suam essentiã semper in fluxu & quasi vndis natantẽ & nutantẽ habet. Sed inter hęc duo (scilicet caducũ motum qui tẽpore, & Deũ qui ęternitate mẽsuratur) alia media sũt, quæ possũt in essentię suę veluti radice vivere & ad tẽpus permanere; cadũt tamen quia dentata vipera naturæ in eis latet, nẽpe *privatio,* quæ motus potenti manu, & veloci temporis cursu omnia in cimbã Charontis, id est, si velis, in pulverem & materiam primã vertit. Talia sunt elementa & mixta in eis, quæ mille mutationibus in horas exposita, in hoc mundo quasi in Campo Martio perpetuũ bellũ gerunt: ita tamẽ gerunt, vt sit perpetua vicissitudo rerũ omniũ, cũ nõ citiùs phœnix in cinerẽ vertatur, quin alia avis naturæ vtero cõcepta nascatur, alaturq; ad breve tempus; sed tamen fato & naturæ cedit. Sic stadiũ & Olympus huius mundi sanguine rerum mortalium fluit, nunquã est cõstans sibi, pax nulla est, quia temporis motusq; tyrannidi subijciuntur omnia. Sed ludo, sunt etiam præter hæc duo extrema media quædã, quæ à suâ essentiâ per solam divinam & æternam potentiam possunt deficere; animadverte quid dixerim: nam in hoc quod dicam *per solam divinam potentiam* posse deficere, concludo commutabilem naturam in se habere; ita tamen commutabilẽ vt nullâ vi naturæ, sed solâ potentiâ primæ causæ commutetur. Animam hoc loco humanã, Angelum, Dęmonem, Intelligentiam, omnemq; spiritum Deo subiectum intelligo, qui omnes non æternitate vt *Deus,* non tempore vt *res caducæ* & *mortales,* sed æviternitate commensurantur. Alia ergo species durationis est AEviternitas, quæ est *mensura rerum habentium initium, sed carentium fine.* Per *habere initium* excluduntur ab æternâ & divinâ essentiâ Dei, per *carere fine* in numerum rerum mortalium (quæ initium & finem habent) non cadũt. Sunt ergo media inter vtrumq;, non participationis (vt aiunt) sed ordinis, rationis, & proportionis.

Solus Deus propriè æternus.

Æternitas quid. Boet. de consol. lib. 5.

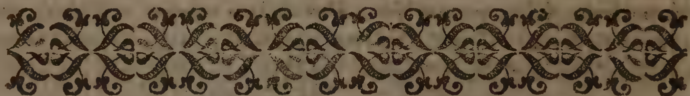
Æterna possunt divinâ potentiâ deficere.

Æviternitas quid.

Huc nõnulla alia referũtur entia, tẽporis imperio nõ subiecta, qualia sunt metaphysicę ideę, artiũ principia, axiômata, vniversalia, aliaq; ferè infinita, quæ aliquo modo à philosophis æterna, aliquo modo

Quæ tempori non subjiciuntur præter Deum, Angelos, & Animã humanam

coæva dicuntur. Nam (vt penitus hanc rem discutiam) res sunt vel metaphysicæ, physicæ, vel mediæ. Metaphysicæ sunt vel simpliciter in essentiâ, vt Deus omniaque in eo attributa, verbi causâ *scientia*, *præscientiâ*, *sapientia*, quæ non sunt in eo vt accidentia in homine, sed sunt *ipse Deus*; & hæc æternitate mensurantur; vel relativè & comparatè secundùm influentiam à primâ causâ, quales sunt omnes intuitivæ & infusæ virtutes, vt *fides*, *spes*, *charitas*, *gratia*, *scientia*, *dilectio Dei in homine*, quæ quoad actum ævo, quoad causam æternitate mensurantur. De rebus medijs & caducis antè satis diximus; animadvertendum tamen est, esse quosdam magni nominis, qui res caducas interitui obiectas considerant duobus modis, vel quoad existentiam, vt sunt in motu; & sic earum mensurâ tempus esse aiunt, vel quoad essentiam quæ in se constans, fixa, & permanens est non successiva, & sic nec tempus, nec ævum, nec æternitatem earum mensuram faciunt, sed aliam nescio quam ab hisce omnibus seiunctam & separatam. Verumenimvero quoniam tinea et vermis putredinis in essentia cuiusque rei mortalis delitescit, quæ naturam cuiuslibet singularis & individui terit & consumit; audeo affirmare res omnes mortales solo tempore, tanquam propriâ suâ mensurâ definiri. Similiter de omnibus qualitatibus & affectionibus motu acquisitis dico. Nam quamvis in motu sint dum acquirantur, vnde *alteratio*; & quiescant acquisitæ, vnde motus privatio nascitur; in ipsâ tamen quiete est tempus earum mensura. Est enim tempus mensura motus per se; & quietis per accidens, sicut ante docebat Aristoteles. Non me præterit, Scotum, Ochamum, & alios aliter durationum mensuras distribuere, ita tamen vt (si probè insistas illorum vestigijs) ad istos fontes & capita reducas omnia. Supersedebo igitur in hac quæstione diutius laborare, & quæ supersunt opponenti & respondenti limatiùs persequenda relinquam.

Distinctio quæstionum duodecimi capitis.

In tribus consistit huius capitis expositio

- In enumerādis proprietatibus tēporis, quarū
  1. Prima est, *vt in tempore ratione numeri sit quiddam minimum, ratione continui sit quiddam maximum.*
  2. Secunda est, *vt ratione numeri sit multum & paucū,* exempli gratiâ *multi aut pauci dies, menses, anni : ratione motus, velox & tardū, ratione magnitudinis, magnū aut parvū,* vt mobile in suo motu spacium magnum aut parvum conficit.
  3. Tertia, *vt sit idē omniū simul;* quia non est aliud hic, aliud apud Antipodes tempus; hoc tamen dicitur, non quòd partes aliæ alijsq; non sint: priora enim à posterioribus, puncta à punctis, pro varietate motus, quem tempus metitur, differunt.
  4. Quarta, *vt tempus & motus partium reciprocationē & revolutionē habeant,* id est, vt eorum partes eædem specie redeant. Hinc dies, mensis, aliæque partes temporis reciprocantur.
  5. Quinta, *vt tempus motu per accidens mensuretur, motus autem tēpore per se.* Multus est Philosophus in hac proprietate explicandâ, quomodo mensura à mensurato reciprocè mensuretur, vt exemplis in textu & discursu patet.
- In demonstrādis modis quibus aliquid in tempore & esse dicatur. Hi verò modi tres sunt
  1. Primus, quo aliquid dicitur esse in tempore, *quia tum existit cū tempus est,* sed hic mod⁹ est ab hoc instituto (vt ait Philosophus) alienus, quia sic probari potest *cœlum* esse in *grano milij,* quia tum est cū granū est. Cæterùm si impensiùs philosophorum sententiam quā hoc loco vrget Arist. cōsideres, alium sensum & vsum huius modi invenies. Illi enim æternitatē sub tempore posuerunt; ita vt quedam dicātur in tempore dum tempus est in perpetuo instanti suo, in quo propriè æterna (quæ nullam fluentis temporis mutationem sentiunt) inesse dicuntur.
  2. Secundus, quo id dicitur in tempore esse quod est vel *pars temporis,* vel *quedam eiusdem affectio,* sic *diem, mensem, horam & annum* dicimus esse in tempore.
  3. Tertius, quo propriè dicuntur illa esse in tempore, quæ *ab eodē mensurātur secūdùm eorū durationē,* maximè (inquā) illa quę ortui interituiq; sunt obnoxia. Nam æterna secundùm essentiam tēporis imperio non subijciuntur, vt *Deus* & illius habitatio *cœlū.*
- In distinguendis rebus, vt sciamus esse alias durationes à tēpore, quibus res illę quæ tempori non sunt obnoxiæ mensurantur. Harū distinctio est, vt aliæ
  1. Dicantur æternæ, eædemq; vel mobiles vt *coelum* sphereq; cœlestes, vel immobiles vt *Deus, animus, intelligentiæ,* quæ propriè sub tempus nō cadunt, sed æternitate & ęvo mēsurātur.
  2. Appellētur à Gręcis ἀδύνατα, id est, impossibilia, quale est si *Diametrō,* id est, dimetientē lineā costæ & *lateri quadrati* cōparabilē & *cōmensurabilē* esse dicas, quod nūquā fit, cū semper lateri quadrati diameter sit incomparabilis. Et hęc (vt docet Philosophus) tempori non sunt subiecta, quia motu vacant.
  3. Vocētur medię inter has quę nō sunt, & illas quę sunt; intelligit Philosophus res naturales, quę in ortu esse, & in corruptione suâ nō esse dicūtur: & hę propriè (vt docet Philosoph⁹) tēpore mensurātur. Ad hoc ergo vt aliquid sit verè in tēpore duo requirūtur, primò vt tēpus sit durationis eodē, cuius motū mensuratalterum vt id quod mensurat aliquid à tempore patiatur, id est, vt contabescat & consenescat. Hinc illam quęstionem discussimus, *An tempus sit causa corruptionis?*

Argumenta

Argumenta contra quasdam positiones Philosophi in hoc capite, & in fine præcedentis.

An Instans dicatur mensurare tempus.

An Instans sit simul cũ tempore.

An tempus sit continuum ratione Instãtis.

An Instans sit pars tẽporis.

An Instans mensuret mutata esse in motu.

Opp. *Segniùs videris pertractare quæstiones hoc loco. Nam multa omittis, multa præpostere agis; verùm ne sic evadas impunè, onerabo te argumẽtis cõtra ea quæ & in hoc capite & in fine alterius mihi aut leviter transisse, aut negligenter omisisse videris. Et primũ quæro, quomodo* nũc *seu Instans dicatur mensurare tempus, vt prima illius proprietas et cõditio postulat? Videtur certè fieri non posse, tũ quia omnis mensura proportione respondet mensurato,*
1 *tũ quia id quod reliquũ est præter Instãs in tempore nõ omnino est, & proinde*
2 *mensurari nõ potest, tũ etiã quia* nunc *cõmunis est terminus, non mẽsura tẽ-*
3 *poris (vt hîc docet Philosophus) tũ deniq; quoniã* nũc mutata esse *in motu,*
4 *nõ tempus mensurat. Sunt hæc obiecta cõtra primã proprietatẽ. Similiter contra secundã sic arguo, nẽpè quòd* nũc *nõ sit simul cũ tẽpore. Nã si sit simul, aut erit simul in seipso, quod est absurdum, vel in tempore quod fieri non potest, cùm Instãs nullã durationẽ habeat, successionẽ nullã. Sed curro; contra tertiã cõditionem ergo sic disputo, tempus nõ est continuũ ratione Instantis: ergo illa proprietas malè assignatur; antecedens probo, quia nihil fieri potest continuum à nõ cõtinuo; sed instãs est nõ continuũ: ergo tempus ab eo cõtinuũ fieri non potest. Pergã ad quartã proprietatẽ, contra q̃ sic ratiocinor. Instãs est pars: ergo malè in hac proprietate negatur pars esse. Probo antecedens, quia antea Arist. docuit Instãs esse formã tẽporis; sed forma est pars rei cuius est forma: ergo Instãs est pars tẽporis. Imò hoc addo, quòd sæpissimè dicat Philosophus nos nihil habere tẽporis nisi Instans. Postremò, vltimã proprietatẽ Instantis sic ratione cõvello, proboq;* mutatũ esse *in motu Instans nõ mensurare, quippe Instãs est solùm copula & mensura tẽporis, & proinde nihil commercij habet cum motu. Præterea* mutatũ esse *tempore terminatur: ergo non mensuratur Instantis* mutatũ *enim* esse *requirit motum; motus autem omnis requirit tempus: ergo* mutatũ esse *requirit tempus & ex consequenti tempus illius mensura est non Instans. Quid istis omnibus respondeas nunc expecto.*

Resp. *Segnius pertracto nihil, sed veritus ne epitome quam scribo in volumen crescat multa prætereo. Prætereo (inquam) invitus, quia necessitate coactus, recusante Typographo, deficiente Patrono, nõ possum omnia quæ velim*
1 *excudere. Sed ad rem, Onerabis me argumẽtis (vt ais.) Faxit Deus; pro viribus meipsum exonerabo. Ad primam ergo iam dico,* nunc *seu Instãs non sic mensurare tẽpus, vt singulis illius partibus proportione respondeat, sed vt totũ tẽpus notũ & manifestũ reddat, partesq; illius distinguat ordine, nõ quãtitate, vnione partiũ, non successione. Est enim in Instãti nulla quãtitas, nulla successio, est verò ordo vnioq; partiũ. Rationes tuæ quas conglomeras ad propriã non*
2 *ad communem et analogicã mensurã spectant. Ad argumentum contra secũdã proprietatẽ Instãtis cõtextũ respondeo, non ideo simul cũ tẽpore dici Instãs,*

quia

quia est in alio instanti aut in alio tempore extensum, sed quia nec tempus sine illo, nec illud sine tempore esse omnino potest. Simul ergo relatione sunt, quia uno posito alterum ponitur, & uno sublato alterum funditus extinguitur. 3 *Sed curris, & adversus tertiam proprietatem acutè arguis, nempe tempus continuum fieri non posse à non continuo, & proinde non dici continuum ratione momenti. Falsa est hac suppositio tua, quare fallax conclusio; nam in maiori* continuum *& non* continuū *sumis pro contradicentibus, & sic est verum, quòd à non continuo non fiat continuum; at sic* Instans *non est sumendum. Nam quamvis sit non continuum, non est tamen ens contradictorium, sed communis terminus quo partes continui copulantur. Pergis & existimas te confixisse Aristotelē cùm ex illo probes* Nunc *esse formam temporis, indeq; concludas esse partem, quod in 4. proprietate negatur;* 4 *dico partem non esse simpliciter temporis quoad successionem, sed quoad unionem, quia in eo aliæ partes uniuntur & existunt, ut superiùs diximus. Postremò, ubi in quintà proprietate instantis ad motum esse requiri motum,* 5 *& proinde tempus, negamus utrumque. Nam licèt mutanda sint in motu & tempore progressivè (ut aiunt) mutata tamen esse sunt in quiete, &* Instanti *perfectivè. Tum enim res propriè mutari dicuntur cùm cessat motus cessansque momento clauditur & terminatur. Sic (ut expectas) satisfeci argumentis tuis.*

Argumenta contra proprietates temporis?

Opp. *Ut de proprietatibus* Instantis *ita de proprietatibus temporis desidero sententiam tuam; in arcem ergo quam defendis sic tela conijcio mea. Primùm peto quomodo in tempore inveniatur minimum, cùm ipse Arist. antè docuerit, in continuis non posse inveniri minimum. Est enim continuū in partes infinitas divisibile. Ex secunda proprietate emergit hoc dubium, cur negat Philosophus tempus esse velox & tardum, cùm nihil sit velocius temporē & cur affirmat esse multum & paucum per se, cùm multum & paucū sint affectiones multitudinis non durationis. Ista per versa Arist. ad auctorū impositio, doctissimos viros movet, ut non solùm animo cogitent, sed apertè dicant absurdè & impropriè tempus* multum *&* paucum *nominari. Festino. Dic mihi, an defendas in tertiâ proprietate Aristotelem, qui idem tempus numero simul in omnibus esse affirmat, non autem eundem motum? Si hoc sit verū, quomodo mensura & mensuratum, id est, tempus & motus proportione æquivalent? Iterum, quomodo idem tempus in cœlo quod est æternum, & in grano milij quod est caducum inest, cùm in æterno totum tempus sit præsens, futurum præteritumq; nihil; in caduco autem totum sit successiuum? at præsens & successiuum* Nunc *sunt unum idemque numero; non est ergo idem tēpus numero in omnibus & ubiq;. Nouū & inusitatum est illud q̄ Philosophus in*

An sit minimum in tempore.

An tēpus sit velox & tardum.

Vide. Beverū? An tempus in omnibus sit idem.

An idem tempus redeat.

in quarta proprietate tuetur & tenet; nimirum tempus & motum redire & reciprocari posse, quasi diceret adversus decretū in Senatu & Synodo philosophorum conclusum; tempus non esse irrevocabile. At dices idem specie redire, ut in autumno, hyeme, vere, & æstate constat. Quid? an tempus ut est species in fluxu ponitur? Negant hoc certè philosophi, quia universale non movetur. Falsum denique est quod in ultima conditione adfers, scilicet tempus à motu mensurari; planèque ridiculum est quod in exemplis docet Philosophus, cadum vino, modium grano, ulnam panno, numerum numeratis rebus mensurari; quasi diceret contra seipsum, mensura non est mensura, sed res quæ mensuratur.

An tempus mensuretur à motu,

1 Resp. *In arcem defensionis contorques tela, sed illam non concutis. Ad primam tamen quæstionem dico,* minimū *unionis non divisionis in tempore reperiri. Nam quamvis Philosophus dicat in continuis non esse* minimū, *intelligendus est solùm quoad partes divisas & unitas in termino. Præterea, hic etiam intelligit communiter* minimū *in quolibet tempore, ut* minimū *in horâ; sic minutum &c.*

2 *Quoad secundam proprietatem, contra quam objicis multū & paucum absurdè & ineptè appellari tempus, cùm hæ sint affectiones numeri: dico tempus aliquo modo esse in divisione partium numerum, motusque partes divisas unitatibus quodammodo dimetiri; ut si centum sint motus partes, centum partibus temporis mensurantur: & hoc pacto non ineptè multum & paucum dicitur.*

3 *Huc addo etiam illud non esse absurdum, quòd tempus neque velox neque tardum dicatur nisi ratione motus, unde alas extensas & contractas habet. Miraris quomodo sit idem tempus numero omnium & ubique, cùm sit in cœlo & grano milij, quæ duo ut ens constans & inconstans, æternum & caducum, præsens & successivum differunt. Desines mirari, si idem tempus numero quoad unionem, non quoad prioris & posterioris divisionem intelligas. Nam in textu ait Philosophus, tempus non esse idem numero in omnibus secundùm prius & posterius, sed ut hæ partes in*

4 *instanti uniuntur. Argumentum contra quartam proprietatem à te allatum pondere suo caret. Nam cùm dicamus idem tempus & motum redire, intelligimus idem specie nō numero, idem (inquam) specie, nō ut tu somnias dialecticè acceptum, sed physicè definitum, prout multis rerum motibus accōmo-*

5 *datur. Postrema ratio antea in discursu resolvitur, cùm demonstraverim tempus à motu per accidens solùm mensurari, id est (si placet) notum & manifestum fieri.*

Argumenta contra tres modos existendi in tempore.

1 Opp. *Modus ille primus existendi in tempore videtur otiosè à Philosopho inventus nempe ut aliquid idcirco dicatur esse in tempore, quoniam tum est cùm*

2 *tempus existit. Nam sic tempus erit in seipso, quia tum est cùm existit, & Deus erit in tempore, quia Deus est dum tempus est. De secundo modo e-*

tiam

tiam existendi in tempore scrupulus est, quomodo pars temporis in tempore esse 2
potest? Partes enim temporis sunt præteritum *&* futurũ, *at quomodo præteritum & futurum (quæ non sunt omnino) sint in tempore, profecto non video.*
Vltimus modus existendi in tempore est, vt ea propriè dicantur esse in tempore 3
quæ tempore mensurantur, sicut ea dicuntur esse in loco, quæ continentur in loco. Sed quænam est hæc comparatio? cùm tempus semper fluens nihil in se contineat, vt hîc videtur velle Aristoteles: vult enim ea solum esse per se in tempore, quæ ortui interituiq́ sunt obnoxia; at certè ea non sunt, ergo per se nulla sunt. Assumptio probatur; quia si sint, tum quidem sunt vel quoad essentiam suam qua constat, vel quoad motum: qui teste philosopho est in momẽto temporis, non in tempore. Rerum enim caducarum ortus interitusq́; ideò propriè negantur esse motus, quoniam in instanti fiunt. Postremò huc addi po- 4
test & illud, quod hîc vel superiùs Aristot. videatur claudicâsse; quippe cum omnes modos antè inessendi (vt aiunt) tradiderit, nullam omnino mentionem de istis modis existendi in tempore fecit.

Resp. *Non excuditur ille primus modus otiosè à philosopho (vt ais) sed propriâ adhibita significatione existendi in tempore, vt alienior ab instituto secluditur. Ceterùm si tempus generatim pro omni duratione accipias, vt olim antiqui philosophi sumpserunt, hic modus non est inutilis. Nam sic omnia æterna & caduca dicantur esse in tempore; quia tum sunt cum tempus existit, quod generatim pro omni duratione acceptum, omnia sub alis suis comprehendit. Cum infers ergo tempus & Deum esse in tempore, fallaciter infers, quia idem semper à seipso, & primum omnium principium à finito suorum operum amplexu excipitur. Scrupulum in secundo modo refellendo antea resolvitur, vbi ostendimus partes temporis in tẽpore esse, ratione vnitatis in momento, et etiam* Partes temporis quomodo in tempore.
ratione successionis in motu, et denique ratione ordinis in mobili; vniuntur enim in instanti, succedunt in motu, dividuntur in mobili; neq; requiritur in tempore (vt dicatur esse) constantia partium: talis enim existentia in ente positivo non successivo requiritur. Quod vrges in tertio modo propriè esse in tempore caduca (quæ tamen probas non ita esse, quia neq; secundum substantiam suam, quæ est constans, neque secundum motum, ortum scilicet & interitum, quem cum philosophi in momento non in tempore fieri affirmant) respondeo vt supra, & secundum substantiam, quæ in fluxu posita à primo ortu semper declinat, et secundum motum progressivè non perfectivè (vt aiunt) acceptum, res naturales existere, id est, mensurari secundum prius & posterius tempore. Nihil est quod in postremo loco obijcis; nam quamvis modi existẽdi in tempore non enumerentur inter modos inessendi, reduci tamen possunt ad modum illum existendi in loco, quod est satis.

Argumenta in primum problema capitis, Vtrum tempus sit causa corruptionis?

Opp.

Opp. *Res non minùs generantur in tempore quàm corrumpuntur: ergo non*
1 *eſt magis cauſa corruptionis quàm conſervationis. Præterea ſola cauſa cor-*
2 *ruptionis eſt vt (ait Philoſophus) privatio: ſed tempus non eſt privatio, ergo*
3 *tempus nõ eſt cauſa corruptionis. Deinceps non eſt in tempore oppoſitio contra-*
rij, validiorque illius actio quâ vnum alterum ſuperet: ergo non eſt cauſa cor-
4 *ruptionis. Inſuper tempus eſt ſola menſura externa rei quæ durationes re-*
5 *rum ſpectat, non eſt ergo cauſa corruptionis. Porro tempus non eſt materia,*
forma, efficiens aut finis corruptionis: ergo non eſt cauſa. Materia aut
6 *forma nõ eſt, quia non eſt ſubſtantia; efficiens non eſt, quia nihil movet; non*
eſt finis quia nihil abſolvit aut perficit. Poſtremò rationes quibus ad hanc rẽ
probandam in proximo capite vtitur Philoſophus, nullæ ſunt. Tempus (inquit)
eſt magis cauſa corruptionis, quàm generationis, quia eſt magis cauſa obli-
vionis quã ſcientiæ, & quia omnis mutatio fit in tẽpore, & quia in multis præ-
ter tempus aliam cauſam corruptionis non cernimus. Sed quis infirmitatem
iſtarum rationum non videt?

Tẽpus quomodo corruptionis cauſa.

Reſp. *Omnibus iſtis argumentis vnum accommodetur reſponſum, quod inſtar Delphici gladij omni vſui rectè inſerviat. Non dicit Philoſophus tempus eſſe cauſam corruptionis intrinſecus & per ſe, qualis eſt privatio per oppoſitionem & litem contrariorum, quæ ſe mutuo ab eodem ſubiecto expellunt. Neq; ſic eſſe cauſam extrinſecus docet, vt invidam aut infeſtam qualitatem in rem quam metitur imprimat; qualis cauſa is eſt qui venenũ alteri propinat aut alterius domum incẽdit; ſed ſic cauſam corruptionis vult eſſe, vt motum cõtrarij agentis & ſuperantis rem aliam in ſe cõtineat. Nam aliquid dicitur in aliud agere vel per ſe vt ignis in aquam, vel quia id eſt quo continuatur impetus contrarij agẽtis in rem corrumpendam, & hoc quidem modo tempus rectè in hæc inferiora agere dicatur cauſaque appelletur corruptionis; cauſa (inquam) corruptionis, quia eſt cauſa adiuvans & continuans motum cõtrarij, quo res corrumpẽda victa & oppreſſa lãguet & tandem maiore impetu facto penitus evaneſcit.*

Opp. *Vt periti ſagittarij nõ ſemper telis ſuis attingũt ſcopum: ita ſanè licet argumentis iſtis accommodes reſponſa cẽtrum tamẽ intactum relinquis. Quippe adhuc nõ oſtendis cur tempus ſit potiùs cauſa corruptionis quàm generationis. Per motum inquis eſt cauſa corruptionis; & ſic per motum eſt cauſa generationis: ergo nõ minùs huius quã illius cauſa eſſe videtur. Velim hic libẽter etiã & illud à te pẽtere, quomodo ſit cauſa per ſe interitus (vt Ariſt. in proximo capite videtur dicere) cum nihil ſit cauſa per ſe interitus niſi ipſa privatio, quæ principium trãſmutationis dicitur?*

Tempus cur cauſa magis corruptionis quàm generationis.

Reſp. *Verbo reſpondeo tibi tempus ideo magis dici cauſam corruptionis quàm generationis, quia facilius eſt res deſtruere quàm conſtruere, vt aiunt. Inſuper vt (quidam exponunt) idcirco magis cauſa corruptionis dicitur, quia*

infligit

infligit ipsi naturæ in omni corruptione vulnus, quod magis quàm generatio, salus aut conservatio sentitur & observatur. Præterea per se causa interitus appellatur, quia per se motum, qui est proxima causa eiusdem, dimetitur. Postremò (vt summatim omnia dicã) per se & magis propriè causa corruptionis quàm generationis dicitur, quia à primo momento generationis incipit rerum mortalium declinatio, & eò vsque durat semper declinans nutansq; donec in sepulchrum & domum corruptionis veniat. Tempus in hac declinatione est quasi currus, motus quasi auriga mortis.

Argumenta contra secundam quæstionem quæ est Vtrum præter tempus sint aliæ ponendæ rerum durationes?

Opp. *Paradoxo illo admisso, quod Arist. pertinaciter defendit, nimirum mundum esse sempiternum, motumque cœli tempore mensurari, frustra videtur præter tempus alias durationes rerum affingere. Quippè si tempus sit æterna mensura motus cœlestis vt ait, & in eo propriè tanquam in subiecto insit, rationem certè non video, cur æternitatem & ævum alias mensuras rerum insinuaret.*

Resp. *Si generatim tempus pro omni duratione sumatur, vt olim philosophi sumpserunt, non opus est plures durationes assignare. Veruntamen quoniam hoc est nimis confusum ad distinctionem motuum rerumq; quæ sub motionem cadunt, aliæ eædemq; non impropriæ inveniri debent; quibus æterna à caducis, & quibus tam hæc quàm illa ab æviternis discriminentur. Ad rationem ergo dico, Aristotelem quidem sumere tempus pro perpetua mensura cœli non æternâ, id est, pro mensura, quæ semper successivè & mutabiliter, non constanter fixè & definitè manet. Quotquot enim sunt conversiones cœli, tot etiam durationes successivæ, quæ istis inferioribus applicatæ omnem vicissitudinem & (vt ita loquar) fluxum & refluxum faciunt.*

Tempus quomodo Arist. ab acceptum.

Opp. replic. *Aristoteles in textu negat cœlum mensurari à tempore, quia est æternum; ergo motus cœli æternitate potiùs quàm tempore mensuratur.* 1
Præterea velim exponas quid inter perpetuum & æternum ponatur discriminis, cum apud Grammaticos sint Synonima & eiusdem prorsus significationis verba. 2 *Postremò ostende quomodo cœlum, quod est subiectum temporis existat verè æternum; & illius passio, nempe tempus, subyciatur mutationi? Imò quomodo idem numero sit tempus omnium respectu cœli; & tamen hoc loco defendis tot esse durationes quot sunt motiones & conversiones cœli?* 3

Resp. *Rectè vrges, respondeo igitur considerari cœlum duobus modis, vel quoad internam essentiam seu formam, quæ gradu, perfectione, dignitate, & actionis suæ (vt ita dicam) vivacitate omnes alias formas superat; & sic licèt sit secũdùm materiam & compositionem suam commutabile, æternum tamẽ dicitur; Æternum, inquam, dicitur quia vinci non potest: vel quoad mobilitatem*

Cœlum duobus modis cõsideratum.

bilitatem id est potentiam movendi & motum id est movendi, actum; & sic sub tempus vt mensuram cadit, nam hoc modo consideratum sæpe mutari dicitur. Interrogationi tuæ respondeo; etsi communiter apud Grammaticos perpetuũ & ęternum *significatione coincidant; esse tamen apud Philosophos magnum discrimen, quia* æternũ *nunc præsens semper est sine præterito & futuro;* perpetuũ *autem præteriti & futuri infinita & perennis successio est;* ęternum *solam respicit essentiam,* perpetuũ *existentiam & motum; sic propriè generatio perpetua dicitur non æterna. At quæris in postremo loco, quomodo tempus non sit cùm sit propria affectio cœli. Primùm respondeo, non necessariò requiri vt accidens eodem afficiatur modo quo subiectum; nam sic omnes passiones animi non minùs durarent quàm ipse animus; quod est manifestè falsum. Iterum etiam dico tempus esse subiectivè in cœlo, non vt consideratur in essentia sua, quæ est constans & incommutabilis, sed quoad existentiã suã in motu, qui in singulos annos, mẽses, dies, horas & momenta cõmutatur. Sed dices, quo modo vnũ idẽ numero est tẽpus omniũ respectu cœli? dico omniũ vnũ idemq; tempus numero dici respectu cœli analogicè, quia omnes motus à cœli motu pendent: & quoniã mensura non mutetur, nisi subiectũ in quo est mutatur, at cœlũ cũ sit vnũ & simplex nõ mutatur. Verùm attende, quòd Aristoteles non dixerit tempus omnino non mutari numero, imò contrarium postea declarat, nempe multiplicari tempus ad multiplicationem motuum quos dimetitur: sed hoc intelligit quòd sit idem numero tempus in omni instanti, quo partes temporis vniantur; cæterùm si secundùm prius & posterius consideretur, extensivè (vt aiunt) diversa sunt tempora. Quid multis? vnum idemq; numero omnium tempus est, videlicet præsens quo mensurãtur omnes motus simul existentes, vbicunq; sunt.*

Perpetuũ & æternũ discriminantur.

Opp. *Substantia rerum corruptibilium non sunt successiva, ergo non mensurantur tempore, vt ait Aristoteles in textu. Antecedens probatur, quia substãtiæ fixæ, certæ, immobiles & constãtes sunt, nec magis & minùs possunt suscipere.*

Resp. *Substantia rerum corruptibilium (vt antea demonstravi) à prima conceptione ortuque suo declinare incipiunt, nec non tempore veloci & irrevocabili ad interitum & resolutionem tendunt. Infantia, pueritia, adolescentia, iuventus, senectus vehicula sunt hominis ad sepulchrum; sunt ergo ipsæ substantiæ rerum mortaliũ successioni & mutationi aliquando subiectæ, non quòd magis aut minùs suscipiant subsistentiã naturæ, sed quòd in existentia & motu, semper vnum quasi pedem in cymba Charontis habeant.*

Opp. *Res quædam sunt (vt in textu ait Philosophus) quæ non possunt nõ in suo* esse *subsistere vt Deus; quædã quæ omnino esse nõ possunt, vt Chymera*

aut

aut quadratura mundi, *quædam inter hæc duo extrema, ut homo et cœlum. Res (inquit) primi ordinis æternitate, secundi ordinis duratione nulla, cum sint impossibilia, res denique tertij ordinis tempore propriè mensurantur, ut ait. Sed quæro quâ mensurâ durationis Angeli, Animæ, Spiritus mensurentur? si dicas ævo, cur defendis Aristotel. qui hanc divisionem rerum sufficere docet ad distinctionem omnium durationum, quibus res omnes metiamur.*

Resp. *Ambagibus relictis Angelos, Animas, Spiritus omnis ordinis sub primo gradu rerum analogicè comprehendit; tum quia res sunt æternæ* ex parte post, *ut aiunt; tum quia earum essentia convelli aut labefactari non potest nisi à Deo, qui in omnia entia quæ sunt, ius & imperium habeat; eos ergo analogicè & ex parte æternos dici posse constat.*

Opp. *Virtutes animi quadam progressione & motu successivo acquiruntur; sic etiam & actus spirituales fiunt: at neque animus, neque virtutes animi, neque actus spirituales sub tempus cadunt (ut docet Philosophus) quia non sunt res corruptioni subiecta: ergo alia mensura assignanda est quâ istiusmodi mensurentur.*

Resp. *Agnosco nec Animam, nec Angelum, nec ullum utriusq; actum aut virtutem propriè sub tempus cadere: analogicè tamen & definitè cadere affirmo, eo scilicet modo quo successivè agũt, aut ab illis acquirũtur virtutes, actusq; perficiuntur tempore. Quid? an vis spiritus eorumq; actus tempore definiri? nolo quoad naturam suam, sed quoad nos; quia omnem moram et successionem tempore definimus.*

CAP. 13.

Utrum { *Adverbia temporis ullum usum in philosophia habeant?*
Tempus sit sempiternum? }

VAE sunt partes huius capitis; expositio quorundam vocabulorum pertinentium ad tempus; & plenior tractatio iam motæ quæstionis, *Utrum scilicet tempus magis sit causa interitus quàm generationis?* Movetur etiã obiter & alia quæstio, *Utrum tempus sit sempiternum?* Vocabula exponenda sunt, *Nunc* seu *momentum*, *Aliquando*, *Iam*, *Nuper*, *Olim*, *Subitò*; de quibus velim studiosum lectorem potiùs doctissimum Perottum in Cornucopiâ, quàm Aristo-

Nunc bifariã sumitur. telem hoc loco consulere. Sequar tamen authorem & quam brevissimè possum expediam singula. *Nunc* (inquit Philosophus) seu *momentum* bifariam accipitur, vel pro *instanti* quod præteritum cum futuro nectit, estque principium vnius & finis alterius; vt *punctum* in medio lineæ: vel pro *præsenti tempore* quod non longè ab instanti seu momento distat; vt si dicamus Socratem nunc non venisse, aut nunc venturum: at de his, quæ longiùs ab instanti distant, sic dicere nō possumus; vt bellum Troianum nunc esse, aut nunc diluvium mundi. *Aliquando*, significat ex adverso *tempus à præsenti momēto disiunctum, quod* tamen *ad aliquod prius aut posterius momentum terminetur*. Ad aliquod *prius* dico, aut *posterius momentum*, quia *aliquando* ad vtramque partem successionis spectat; vt rectè dicamus aliquando fuisse diluvium: & etiam aliquando futurum incendium mundi. Obiter hîc quærit Philosophus *Vtrum tempus sit aliquando termino circumscriptum, vel sempiternum? & Vtrum duraturum in omnia secula, sæpiùs idem, vel aliud aliudve retrocurrat?* Ad primum respondet non dari primū momentum temporis in quo, aut vnde tempus inciperet; ad alterū ait tempus idem specie cum motu (vt superiùs dixit) retrocommeare.

Iam. Pergit ad alia vocabula & differentias temporis. *Iam* (inquit) tempus præteritum aut futurum præsenti momento vicinum notat. Hæc significatio secunda instantis est minùs propriè **Nuper.** communiterque accepti. *Nuper* designat partem temporis præteriti instanti seu momento præsenti proximam; itaque latiùs patet *Iam* quàm *nuper*; quoniam *Iam* & ad præteritum & ad futurum **Olim.** spectat; *Nuper* verò solùm præteritum repræsentat. *Olim* præ se fert partem temporis præteriti longè à præsenti momen**Subito.** to remotam. Sic dicimus homines olim more belluarum vitam degisse in sylvis. Postremò *Subitò* fieri dicit id quòd quàm brevissimo tempore mutationem aliquam subit, vt cùm natura in ortu interituque rerum scopum terminumque attingit.

In secunda parte huius capitis, in qua explicatiùs quæstionem, *Vtrum (scilicet) tempus sit magis causa interitus quàm generationis?* **An tempus sit magis causa corruptionis quã generationis? Tēpus rerū sapientissimū & inertissimum.** resolvit; primùm Simonidis & Paronis Pythagorici cuiusdam sententias de tempore inducit; quorum ille tempus sapientissimam, hic rem inertissimam appellavit. Illius ratio fuit, quoniam tempore sapientia (omnium virtutum thesaurus) acquiritur; huius argumentum erat, quoniam tempore omnium rerum memoria penitus deletur, interitusque & ruina in eo

constant.

constant. Causa ergo (inquit Philosophus) corruptionis ascribitur tempori, quia tempus est numerus mutationis; mutatio verò per se rem à suo statu deducit. Nam licèt formæ rerum in materiam per motum inferantur, aliæ tamen prius abolentur ipsumque subiectum ad interitum & ruinam rapitur. Huc illud accedit, quòd senectus sit quædam rerum omnium, quæ interveniente tempore, omnia in putredinem & sepulchrũ ducit: vnde fit vt rerum potiùs occasum quàm ortum ad tempus referamus. Sed plura de hac re in initio lib. 4 meteororum, & primo de ortu & interitu legere licebit: nunc quoniam parum vtilitatis ista verborum interpretatio lectori adfert, aliam de partibus temporis analysin aggrediar, in qua vberior vsus erit tum propter repetitionem eorum quæ dicta sunt: tum etiam propter distinctionem partium quæ ad huc ignota latet.

Sed dices, quorsum hoc in loco istam provinciam suscipis, cùm nulla ex Aristotelis textu emineat occasio aut thesis ad quam revocẽtur præcepta? Respondeo ideo me velle alia attexere, ne vlla pars sterilis videatur. Sed erras; Nam eminet occasio cum tot hoc loco enumerentur significata temporis. Præterea cum Aristoteles hoc manifestè quærat, *Vtrum tempus sit aliquo omnino initio aut fine circumscribendum?* & iterum *An idem vel aliud aliudve ex conversionibus cœli redire dicatur?* quis non videt illum distinctionem temporis planissimè insinuasse? Sed omissis verbis, tempus in primis definio *durationem seu mensuram motus cœlestis secundùm prius & posterius*. Differentiæ temporis sunt *præteritum*, *futurum*, *instans*. Partes seu species temporis sunt vel analogicæ vt *æternitas* & *ævum*; vel vniuocæ vt *dies*, *mensis* & *annus*. Dies duplex est, naturalis & artificialis. Naturalis dies *est spacium temporis quo Sol diurno suo motu ab ortu in occasum & inde ad ortum redit*. Artificialis est *spacium temporis quo Sol ab exortu ad occidentem revolutus supra terram lucet*. Huic ex opposito respondet nox, quæ est *spacium quo Sol ab occidente ad ortum sub terram movetur*. Diei partes sunt quinq; , summum mane, de quo Ovidius.

Definitio & Partitio temporis.

Dies duplex.

Diei partes 5.

7. Metam. vers. 805.

Sole ferè radijs feriente cacumina primis.

Ortus seu ante meridianum tempus, de quo appositè Claudianus.

2. de rapt. Proserp. vers. 120.

Dum matutinis præsudat solibus aër.

Meridies, de quo non minus appositè Ovid.

1. Metam. vers. 592.

Dum calet & medio Sol est altissimus orbe.

Tempus pomeridianum seu occiduum, *Cum Sol à fastigio cœli ad occasum tendit*. Tempus denique supremum diei, *cum Sol occasui ap-*

 propinquat

propinquat, non tamen adhuc Antipodas salutavit, De quo significantissimè poeta.

6 Metam. vers. 486.

Iam labor exiguus Phœbo restabat, equiq;
Pulsabant pedibus spacium declivis Olympi.

Sunt qui dividant noctem in sex partes, nempe in lucem dubiam, in lucem crepusculam, in tempus quieti & somno gratum, in mediam noctem, in gallicinium, quod est noctis ad diem inclinatio, in diluculum, cùm Lucifer paulatim illucescit. Hinc Ovidius

2. Metam vers. 114.

---diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, & cœli statione novissimus exit.

Quid plura de die aut nocte dicam? dies certe me deficeret si omnia de die quę vtiliter à philosophis tradita sint dicerē. Multiplex enim & varium est hoc spacium, vt ex motu solis liceat apprehendere: nam sub AEquinoctiali directè habitantibus dies noctibus, & noctes diebus semper ęquales existunt; vltra citraq; degentibus nō itē; nā quo remotiores sunt incolę terrę ab AEquatore, eò solstitialē diē habent longiorē, noctēq; breviorē. Vnde circiter polos vitā agentibus alijs dies solstitialis est mēsis integer, alijs vlterioribus mēses duo, et sic deinceps lōgior, donec ad polū pervētū sit, sub quo habitātibus propter extremā obliquitatē sphęrę, dies sex integris mēsibus, totidēq; nox ipsa cōstat. A solstitio dies sēper decrescunt, à bruma ad solstitium vsq; accrescunt magis; at in æquinoctio dies noctibus in vniverso orbe adęquantur. Horę ex quibus dies secūdū artem & naturā mēsuratur, sunt aut ęquales aut inęquales; *hora æqualis est* 24. *pars diei*; hora inæqualis *pro motu planetarum considerata longiùs breviúsue extenditur*. Horæ æqualis partes sunt minuta 60. hinc minutum *pars sexagesima horæ* definitur. Inęqualium horarum initium est *solis exortus*, mediū vel hora 6. *meridies*, finis vel hora duodecima *solis occasus*; quod idem est principiū primæ horæ noctis. Vnde illud Christi saluatoris nostri, *nonne duodecem sunt horæ diei?*

Hora.

Mensis. Annus.

Procedam, mensis est *spacium quo sol duodecimam partem Zodiaci cōficit*, quod fit *triginta diebus, horisque decem cum dimidia*; Annus *tempus quo Sol totum Zodiacum perlustrat*; hic constat mensibus 12. diebus 365. horis 5. minutis 49. & secundis sedecem. Huius generales partes sunt; *ver, æstas, autumnus, & hyems*; quibus ordine 12. signa præsunt; tria singulis partibus destinata, vt recte hi versus declarant.

Anni partes

(veri)

(Veri) (Æstati)
Sunt Aries, Taurus, Gemini; Cancer, Leo, Virgo;
(Autumno) (Hyemi)
Libraq; Scorpius, Arcitenens; Caper, Amphora, Piscis.

Oceanum immensum nunc video, in quem preceps non invitus irruerem, si vllam rationem ab alto natandi aut navigandi in portum ante oculos viderem. O quàm incredibilis est vsus temporum, signorum, motuum? quàm iucunda & fructuosa eorum demonstratio? Ex fontibus prægustavi pauca, at si teipsum (studiose lector) in hoc pelagus immerseris, gustabis nectare dulciora. Didicisti quid sit *Tempus*, quomodo sit mensura motus, quid *Punctum* temporis, quomodo huius partes vniantur in illo. Didicisti etiam quotuplex sit *Duratio* rerum, quid *Præteritum & Futurum*, quid *Prius & Posterius*, quid *Velox* & *Tardum*, quid *Multum* & *Paucum*, quid *Æternum*, quid *Ævum*, quid *Aliquando, Iam, Nuper, Olim, Subitò*, & *Momentum*, quid & quotuplex *Dies*, *Nox*, *Hora*, *Mensis*, & *Annus*, quomodo hæc omnia mensurent & mensurentur tempore. Si hîc cœlestes globos & Ephemerides voluerem, Aureosque numeros, Epactas, Indictiones Romanas, aliaquę mysteria & oracula temporis demonstrarem, Ætnam subirem ponderosam. Refero ergo te ad Iohannem de Sacro Bosco; Doctorem Dee, aliosque eruditissimos Astrologos & Philosophos qui de hac re scripserũt copiosè; maximè vero ad Gregorianum Calendarium, si exactissimum motum cœli, planetarum, signorum, si cursum temporum, si festorum ordinem, si iustam Paschatis observationem, si deniq; totum vsum computi Ecclesiastici avidiùs scire desideres; & certè harum rerum sciendarum sitis æstum ardentem semper plura sciendi habet. Est enim in scientia temporis recondita sapientiæ gaza, imò ipsum tempus est thesaurus pretiosus, quem si teneas rectè philosophari, si perdas aut ignores plane insanire & delirare videaris. Omnia enim sub sole tempus habent; imò tempus habet omnia, & ipsum à nullis habetur nisi à sapientibus, qui illius comam in fronte superciliosâ ventilantem capiunt. Væ ergo tardè venientibus; nã Occasio calua est, & tempus preteritum nemo nisi stultus aucupatur. O quot hodie in navi stultorum vecti sunt, qui nullam rationem temporis habentes remis velisque Charontis in Gehennam subitò rapiuntur. Si ergo vis sapere (erudite lector) studeas tempori. Dies iuventutis & adolescentiæ tuę recordare: fuisti infans, fuisti imberbis puer, adolescens fortasse nunc es, fortasse in flore ætatis iuvenis; at in statu si sis vir, considera hæc iam evanuisse tempora: si verò senex, memineris hanc ætatem messi

I. De sacro Bosco.
D. Dee.

Temporis cognoscendi cupido laudata.

proximam, morti & ſepulchro vicinam eſſe. Moriendum certe eſt; nam tempus irrevocabile volat, ſtultos mediâ nocte ſubitò oſcitantes tollit, ſapientes non tollit, ſed in meliorem ſtatum mutat. Quid dicam? *homo natus de muliere brevi vivens tempore; repletus multis* miſerijs; brevi inquam, vivens tempore. Quid addam? dies meos numerabo, *vnumq; petam & requiram, vt inhabitem in domo Dei omnibus diebus vitæ meæ*; omnibus diebus (inquam) vitæ meæ.

Iob. 14. 1.

Pſal. 27. 4.

Diſtinctio quæſtionum decimi tertij capitis.

Hoc caput dividitur in

- Expoſitionē adverbiorum ſignificantium tempus, quæ ſunt
  - 1 *Nunc* & hoc ſumitur vel pro
    - 1 Inſtanti indiviſibili, quo partes temporis actu vniuntur, dividuntur poteſtate.
    - 2 Præſenti diviſibili, in quo aliqua mora ineſt.
  - 2 *Aliquando*, quod ſignificat tempus ab inſtanti diſtans, vnitum tamen alijs momentis temporis ſecundùm prius & poſterius.
  - 3 *Iam*, quod ſignificat tempus præteritum aut futurum, proximum & vicinum inſtanti.
  - 4 *Nuper*, quod ſignificat partem temporis præteriti, non futuri, proximam inſtanti.
  - 5 *Olim*, quod ſignificat partem temporis præteriti longiùs ab inſtanti remotam.
  - 6 *Subitò*, quod ſignificat mutationem de repentino factam in tempore.
- Demonſtrationem duarū quæſtionum, quarum vna obiter hîc movetur, altera tractabatur anteà;
  - Prior eſt An tempus ſit perpetuum? affirmat Philoſoph9 eſſe,
    - 1 Quia illius ſubiectum eſt æternū, nempe primum mobile.
    - 2 Quia illius menſuratū nunquam incepit, nempe motus cœli.
    - 3 Quia nō eſt dari aliquod primum inſtans temporis; nam inſtans omne arguit præteritum aliquod extitiſſe, futurum ſequi.
    - 4 Quia mundus eſt ſucceſſione tēporis, & motus ſempiternus. Nam naturali ratione aut modo deſtrui non poteſt.
  - Poſterior eſt, An tempus ſit potiùs cauſa interitus quàm generationis? quam antè in ſuperiore capite ſatis demonſtravi. Huc, vt maior vſus temporis habeatur, diſtinctionem eiuſdem in ſuas partes adhibui.

Argumenta contra expoſitionem adverbiorum ſignificantium tempus. Vnde quæſtio eſt, An adverbiorum ſignificantium tempus, vllus ſit vſus in Philoſophia?

Opp.

Opp. *Ridiculum est vt philosophi de adverbijs & eorum significatis rix-* 1
entur & litigent; hæc enim contentio ad Donatum & Priscianum, non Plato-
nem & Aristot. pertinet. Præterea, quid vsus hæc pauca adverbia habent, 2
cum eorum nullum sit quod non sub partibus temporis satis apertè & diluci-
dè contineatur? Quid enim Nunc *est nisi momentum temporis, de quo antea*
satis? quid Aliquando *nisi pars prior aut posterior temporis ab instanti re-*
mota? quid Iam *nisi tempus præteritum, aut futurum, proximum instanti?*
Brevitatis causâ quid Nuper, Olim, *&* Subitò *præterquàm partes tem-*
poris? Nugatur ergo Philosophus in istis enumerandis. Deinceps, cùm alia 3
sint præter ista adverbia temporis: quorsum in suo catalogo non recensuit? In- 4
super ingeniosum Arist. non decet sic verbis ludere & in scirpo nodum quære-
re. Magnũ, inquit, discrimen est inter Iam, *&* Nunc, *hoc est, si rem seriò per-*
pendas nullum. Postremò, parum appositè restringit hoc adverbium olim *ad*
præteritum solum, cùm non minùs rem olim futuram quàm fuisse dicamus, vt 5
Despauterius alijq; doctissimi verborum censores putant.

Resp. *Philosophi nõ rixantur de verbis (vt ais) sed rimantur veritatem re-* 1
rum. Cùm ergo hæc adverbia plurimùm valeant ad distinctionem rerum mo-
bilium in tempore, obiter à Philosopho & sapienter exposita sunt. Vsus ergo 2
plurimùm in philosophia habent; vt vbi *&* quando *in Dialectica: distinctè*
enim & articulatè partes temporis, successiones motus, actionesq; mobilis no-
bis demonstrãt: quæ prius & posterius, præteritum & futurũ generatim tan-
tummodò & confusè denotant. Deinceps alia præter ista agnosco esse adverbia 3
temporis, sed illa vel ad institutum nõ omnino spectant, quia hæc ad distinctio-
nem rerum motarum tempore sufficiunt, vel quia si spectent, facilè ad ista iam
posita reducantur. Insuper nodum in scirpo nõ quærit Philosophus ponendo dis- 4
crimen inter Iam *&* Nunc. *Nam quamvis* Iam *affine sit significatione* mo-
mento, *magnum tamen est discrimen, quoniam* momentum *propriè est in-*
divisibile, Iam *verò pars temporis præteriti aut futuri, quæ dividi quidem po-*
test. Postremò, agnosco olim *posse quidem ad rem futuram significandã ad-*
hiberi, sed impropriè: idq; solùm propter ornatum & elegantiam sermonis, non
propter existentiam rei mobilis aut durationis.

Argumenta contra secundam quæstionem obiter in textu motam, Vtrum tempus sit sempiternum?

Opp. *Distinxit Philosophus in textu inter* Aeternitatẽ, Aeviternitatẽ, *et* 1
Tẽpus, *voluitq;* Tẽpus *esse mensurã rerũ habẽtium initiũ & finẽ: incepit er-*
go tẽpus, quia res quas mensurat inceperunt. Præterea cũ Arist. cõcedat sub- 2
iectũ prius esse accidente, cõcedit eádẽ operâ (meâ opinione) mortale aliquid fu-
isse prius tẽpore, quia vult solũ res caducas propriè mensurari tempore, & hoc
quoq; vult rẽ mobilem priorem esse mensurâ quâ mensuratur. Porrò, dicat 3
mihi causam, cur non sit æquè nunc initians (*vt ita loquar*) *aut* inchoans

1.Politic. primum futurum, ac est nunc initiãs aut inchoans futurum, quod præteritum terminat & claudit? hoc fatetur, cur illud negat? Præterea cùm ipse & in hoc libro & in 1. libro Politicorum insinuet mundum incepisse, imò cùm sæpe non solùm in lib. de Mundo sed etiam in alijs partibus suorum operũ fateatur quotidiè vires statusq; rerũ labascere, argumẽto mihi sẽper fuit illũ nec tẽpus nec mundũ verè & ex animo sẽpiternũ posuisse. Aliter vt Hercules iuvenis contra Platonẽ, aliter vt senex & sapiens Arist. disputavit. Tũ enim ingenio gloriam, nunc argumentis veritatẽ quærit: tum ne præceptori cõcederet Deũ condidisse mundũ, motorẽ sine mobili non fuisse affirmat, nunc verò omniũ in cœlo, in terra, in vniverso factorẽ, rectorẽ, conservatorem sæpissimè appellat. O quantũ canicies venerãda ab æstu iuvenilis ingenii differt? Sed de hac re postea pluribus, cũ de æternitate mundi disputemus.

Resp. Amicè agis, & me ferè in tuam sententiam trahis. Nam equidem aliud senem aliud iuvenem de mundi æternitate sensisse Aristotelem verè tecum consentio. Cæterùm quoniam hic rationes ad partes suas confirmandas adfert, earum refutationi vtcunque respondebo; infirmiùs fortasse quàm soleo, aliter vt Christianus credo, quàm vt Philosophus disputandi nunc causâ ago. Esto igitur, sit tempus rerum caducarum solùm mensura; quid tum? ergo initium habet? argumentũ nego; quia vel in rebus caducis infinita dari potest successio, cuius mensura tempus definitur esse. Quod de subiecto addis parùm movet. Nam cùm Aristoteles dicat omne subiectum esse prius accidente, intelligit esse prius ordine naturæ, non tempore. Nullum enim subiectum antiquitate temporis ipsum tempus potest superare, ordine tamen & dignitate naturæ potest. Ad 3. argumentũ, de Nunc initiãti, vbi petis cur non sit æquè primum aliquod momentum, initiũ primi futuri, ac est initium futuri ordine sequentis præteritum? respondeo; quia dari nõ potest aliquod primum generatum in rerum natura, nisi creationem inferas ex nihilo, quam philosophia, ratio, & natura non agnoscunt. At (studiose lector) agnosco & credo, imò equidem mihi persuadeo coactum credidisse Aristotelem, cùm animam humanam non esse materiam, non esse ex materia, non esse ex potentia

Lib.3.de Gen. animal.c.2. materiæ, non esse ex traduce, sed divinam substantiã, æternam, & immortalẽ esse cõcedat, cũ in primordio mũdi homines rudes & belluarũ more vagos sine ordine, sine domo & civitate vixisse planissimè affirmet: principiũ (inquã) habuisse mundum credidisse, nõ generationis (nã quæ vis naturæ esse potuit cũ natura nõ fuit?) creationis ergo; quia tũ Deus mundus, mundique author fuit. Sed ne evadas impunè qui contra Arist. positionẽ disputas; ad argumẽtũ dico ex synodo philosophorũ, librũ illũ de Mundo non fuisse Aristotelis opus; & ad locum ex primo Politicorum, dico ex hypothesi illic disputare, nempe homines sine lege, sine societate & civitate, more belluarum vixisse in montibus, in sylvis, in antris, si mundus initium habuerit. Excudo tibi hoc responsum, si re-

plicando

plicando deleas silebo, & concedam me victum esse.

Opp. *Omittis unũ in textu problema*, Utrum idẽ tempus numero redeat? *Scio equidẽ te attigisse superiùs, sed adhuc scrupulus unus vel alter est quẽ mihi velim expedias. Videtur sane idem tempus numero redire, quoniã nõ corrũpitur. Quòd nõ corrũpatur probo, quia corrũpi nõ potest accidens nisi ex conflictu contrarij, aut ex interitu subiecti: at in cœlo (quod est subiectum tẽporis) nec est certamen contrarij, nec est interitus subiecti (cœlum enim est perpetuum) ergo tempus non corrumpitur; quo concesso fatendum est idem numero posse redire, seu retro commeare.* An tempus idem numero vel specie redeat? 1. Lib de Cœ.

Resp. *Satisfeci isti argumento tuo superiùs, cùm ostenderem tempus esse mensuram motus cœlestis qui quotidiè mutatur; hoc dico, nõ quod non sit simplex, & uniformis motus cœli, sed quòd qualibet devolutio & conversio eiusdem novã numero mẽsurã postulet. At (dicis) ubi cõflictus cõntrarij? ubi interitus subiecti? Respõdeo duas has solas nõ esse causas corruptionis; fieri enim potest ut res cõcidat, si vel detrahatur necessariũ, ut alimẽtũ homini, vel impediatur subiectũ ab usu medij in quo vivit, ut Plato sub aqua mersus necessariò moritur, quia frui nõ potest aëre in quo spirat. Aliæ sũt etiã rationes interitus præter istas, quas brevitatis causa omitto. Nõ ergo solũ certamẽ cõtrarij, aut exitiũ subiecti est causa intermendi accidẽtis. Addo etiã hoc unũ (quod nervos maximè cõcîdit argumẽti tui) nimirũ ens successivũ, quale est tẽpus, suo ipsius fluxu & motu interire; qualibet enim vicissitudo motus novã tẽporis successionẽ infert. Quare etsi cœlum non cõsenescat, nec contrarium in eo insit, motus tamen illius mutatus est sufficiens causa unitati temporis, quod in se præteritum & futurum partes contrarias habet.*

Opp. *Videtur hæc assertio cõtraria alteri; nã si tẽpus in se causam habeat corruptionis, nẽpe partium continuò fluentiũ successionẽ, sequetur non esse idẽ numero tempus omnium. Qui enim fieri potest ut sit idẽ numero tempus rerũ omniũ simul, cũ quolibet instãti mutato novũ tẽpus generetur? Corrumpitur subitò præteritũ, subitòque futurũ eminet, & non priùs eminet quã cadat, quia semper volat tempus, nulloque in solo pedem figit moramue facit.*

Resp. *Non est hæc assertio contraria alteri; nã hoc loco tempus pro ente cõtinuo & successivo acceptum in partibus diutiùs manere dicimus. Sic idẽ dies, idem annus, idẽ ver, æstas, autumnus, hyemsque redire dicuntur, specie, non numero. Cõsiderari ergo potest tẽpus bifariã, vel ut sit instãs seu præsens mensura rerum omnium quæ in eodem instãti seu præsenti agunt aut moventur, & sic est idem numero tempus omnium, hoc est idem præsens quo mensurantur omnes motus simul existentes, ubicunque sint; vel considerari potest quoad prius & posterius, & sic est sẽper diversũ in suis partibus, ut luculenter antea probavit in textu Philosophus. Omnis (inquit) mutatio præsens una numero extat, at facta, præterita vel futura, semper diversa est. Omne tempus præsens* An idem sit numero tẽpus rerũ omnium.

idemque

idem numero habetur: præteritũ autẽ & futurũ diversa existunt. Insuper mutatio præsens primi mobilis vna numero eadẽq; est; facta verò sive præterita sive futura planè diversa: tempus ergo quod illi inhæret præsens numero idẽ est, præteritum & futurum diversum. Ratio sequitur, quia diversitas subiectorum infert diversitatem accidentiũ. Postremò (inquit) numerus numerãs idem est rerum diversarum, puta hominum & leonum: at numerus numeratus semper diversus est. Pari ratione tempus præsens (quod est quasi numerus numerãs) idẽ est; at semel fluẽs in prius & posterius factũ est aliud aliudq;. Sed plura de hac re in fine postremi capitis, vbi quæritur An pro numero motuũ multiplicetur tempus? Sed hæc obiter, directè tamen ad propositam materiã de qua agimus. Respondeo igitur argumento, nempe tempus in quolibet instãti nõ corrumpi sed potiùs continuari, præsensq; idem numero dici. Hoc etiã affirmo, esse quidem tempus ens successivum cuius essentia in fluxu consistit; nõ ergo propriè corrumpi dicitur cùm fluit, sed potiùs cõservari & manere, cũ illius natura talem fluxum & successionem postulet.

Tẽpus nõ corrũpitur, sed cõtinuando cõservatur.

Argumenta contra adiectam distinctionẽ tẽporis in fine cap.

Opp. *Multa videris in fine huius capitis intrivisse in textũ Arist. de partibus tẽporis, quæ ipse Arist. nõ tãgit: ergo aut claudicasse illũ, aut te nimis audacẽ fuisse cõcludo. Præterea, & tu, & Arist. videmini quidẽ mihi plurimùm falli, cùm in hoc toto tractatu tempus, omnesq; differẽtias, partes, distinctiones eiusdem à primo mobili depẽdere dicatis, cùm omnes & singuli astrologi ad solis motũ tãtummodo referant; quod sanè coactus aut incautus tu videris fateri, cùm minuta, horas, dies, menses, annos, omnesque distinctas partes temporis per motum cursumque solis definias.*

Resp. *Nihil intrivi in textũ Aristotelis quod ille non insinuavit; interpretis officium est exẽplis illustare. Sæpe diei, mensis, & anni, omniumque partium mentionem facit, cùm quærit An idem tempus numero in orbem quasi redeat? audax ergo non sum si vsum quærã, si addam lucem rebus. Altera pars argumenti facilè deletur; nam quamvis astrologi omnem distinctionem tẽporum ad motum solis referant; hoc tamen faciunt respectu signorum in Zodiaco, vnde sol suo cursu nobis hanc rerum vicissitudinem veluti per characteras & puncta declarat. Zodiacus autem est pars seu circulus primi mobilis, in quo fixa sunt duodecim signa, per quorum gradus, minuta, secundas, aliasque notatas mensuras sol suum iter facit, vnde nos gloriosum & divinũ illud opus Dei intuentes, tanquam in quodam volumine summi artificis manu quasi scripto, nobisq; mortalibus dedicato mirabilia naturæ secreta legimus. Ingentes enim in eo sunt literæ, distinctæ syllabæ, voces integræ; sydera intelligo, quæ Solis luce illustrata imprimis gloriam & maiestatem Dei, tũ temporum mutationem, rerumq; successionem & vicissitudinem apertissimè demonstrant.*

CAP.

CAP. 14.

Vtrum { *Temporis existentia dependeat ab anima?*
Pro numero motuum multiplicetur tempus? }

ON magnus labor habendus est quem dulcis quies sequitur, nec tempus longum quod tandem exitum est habiturum. De tempore & illius naturâ, existentiâ, proprietate, vsu, multa disputavit Philosophus, at nunc brevi repetitione factâ concludit opus (lib. hūc 4. intelligo) in quo de loco, de vacuo, de tēpore seu duratione rerum mortalium egit. Verborum omitto vmbras. Primùm in hoc capite quærit, sit ne omnis motus in tempore? tum Vtrum omni sublatâ animâ possit constare tempus? hinc, An sit tempus in omnibus quæ naturâ constāt, idque omnium eorum simul vnum numero vel speciē? postremò, Sitne tempus omnis motionis, vel potiùs primæ conversionis propriè mensura? Hæc (inquam) omnia eodem quo proposita sunt ordine breviter repetendo precurrit Arist. quē (vt firmiùs in animis lectorum fixa permaneāt) vt interpres discutiendo sequar, Ac primùm *Sitne omnis motus necessariò in tempore?* quis non videt esse, si velit ab inductione, ab adiunctis, à partibus, à fine motus disputare? Ab inductione, quia nec ortus nec interitus, nec accretio nec diminutio, nec alteratio nec loci mutatio sine tēpore esse possunt; cùm à termino *à quo* ad terminū *ad quē* movēdo spacium consumāt. Ab adiunctis seu proprietatibus, nempe *velocitate* & *tarditate*, quæ sine temporis fluxu & successione, nec esse, nec cognosci, nec mensurari possunt. A partibus, quæ sunt *prius* & *posterius* in motu, quibus *præteritum* & *futurum* in tempore semper respondent. A fine seu vsu, vt tempore motus rerum omnium distinguantur. Omnis motus sit ne in tempore?

Altera quæstio *An omni animâ sublatâ possit nihilominus constare omnino tēpus?* obiter antea discussa fuit, insistens tamē vestigijs Aristotelis paucis quæ dixeram ruminabo. Hæc quæstio igitur duplicem intellectum habet, vel de animâ divinâ, vel humanâ. Si illam intelligas, quæ est efficiens causa omnis motus, rerumque omnium motrix, affirmo sine eâ omnino nec cœlum, nec motum, nec tempus esse. Ratio est, quia hæc anima, vita, & lux mundi (vt docent philosophi) est proxima cœlestis conversionis causa; An existentia tēporis ab anima pendeat?

si ergo non sit hæc anima non erit conversio cœli, si non sit conversio cœli non erit tempus, duratio, & mensura eiusdem, quæ tota à cœlo motuque cœli pendet. Cæterùm de hac mente æterna, infinita, & divina (meâ quidem opinione) hîc non disserit Philosophus, at in 8. libro huius operis agit.

Age ergo, de anima humana agit, quæ cœli motum colligendo tempus observat & notat. De hac vero anima cùm loquamur simpliciter, neque in hanc neque in illam partem lancis seu trutinæ calculum inijcimus, id est, neque affirmamus neque negamus absolutè. Nam si tempus consideretur, vt est *numerus numeratus*, *seu res numerabilis* ab anima; quæ hoc respectu *numerus numerans* definitur; certè tempus sublatâ animâ esse non potest, cùm *numerans* & *numerabile* sint relata, mutuoque se ponant, & posita se mutuò perimant. Si verò *prioris* & *posterioris* remotâ comparatione, simpliciter in essentia sua primoq; subiecto, nimirum cœli primo mobili cõsideretur, tempus ens rei quidem absolutum est, & per se (si non sit anima) constat: vt ergo est directè species in quantitate, vt etiã est in proprio subiecto, vt est ens rei, per se & vi suâ cohæret. In prædicamento autem *quando* positum, eo modo quo est respectus numerabilis, sine anima numerante cohærere non potest.

In tertia quæstione exquiruntur duo, alterum *An sit tempus in omnibus ijs quæ naturâ constant?* alterum, *An sit in omnibus simul, idq; vnum numero?* ad vtramq; partem affirmatè respondet Philosophus. Quoad primùm, sicut tanta est affinitas & cognatio inter tempus & motum vt seiungi & separari non possint: ita res mobiles vtriq; subiectæ indissolubili quodam nexu cum vtroq; colligantur, siue actu siue potestate illas tempore aut motu metiaris. Quod cùm ita sit, in quibuscũq; demũ rebus motus reperitur, in omnibus ijs & tempus inesse debet. Iam verò in confesso est, in omnibus rebus quæ naturâ constant motum inesse (cùm natura sit principium motus in omnibus) tempus ergo est in omnibus quæ naturâ constant. Non hîc terram, non centrum, non polos mundi excipimus, quoniam & hæc naturam in se mobilem & motricem habent, quæ licèt non actu, potestate tamen moventur.

Sitne tempus in omnibus quæ naturâ constant? idq; vnum numero omnium simul?

Cap. 12.

De altera parte quæstionis satis dictum fuit supra, similitudinem solam de numero in textu repetam. Vt numerus vnus idemque est rerum diversarum quæ eodem numero recensentur, verbi causâ *denarius, decem hominum & leonum*: ita & tempus omnium eorum quæ sunt, quæq; simul diversis motionibus cientur, vel in cœlo, vel in terra, vnum ideq; dicitur esse, idq; numero & subiecto. Numero, quia non

non augetur numerus eorum quæ sunt simul; non subiecto, quia non mutatur subiectum in quo inest tempus; imò si augeatur numerus non tamen mutatur tempus, quia tempus subiectum aggregationis in hoc respectu habet, quod vnum numero habetur, sed ferè ex infinitis constat; vt si ex hypothesi totus mundus *Nunc vnum*, ageret, vnum numero subiectū esset aggregationis mundus, vnū numero quod est mēsura huius (actionis) tēpus. Quid op⁹ est hypothesi aut suppositione in hac re? certum est nō solùm vnius motus aut rei, sed omnium motuum, actionum, rerumq; sub sole, vnum numero tēpus esse, si simul in præsenti considerentur.

Vltima quæstio, sit*ne tempus primæ solùm conversionis propria mensura?* hunc sensum habet, nimirum ideo tempus propriè cœlestis motus mensurā dici, non quòd solùm eundē motum mensuret (contrariū enim huic fuit anteà asertum) sed quoniam à cœlesti motu omnes alij rerum omniū motus suā continuitatem, existentiā, distinctionē, notitiam & quodammodo mensuram habent. Illud præterea non est omittēdum, idcirco tempus ad illum motum propriè referri, quia ab eodem motu præcipuè idipsum mensuretur. i. cognoscatur quantum sit in omni fluxu & successione. Nam vt cœlestis motus tempore: ita tempus cœlesti motu mensuratur. Rationes cur cæteri motus dicantur à cœlesti dependere, sunt quia omnium motuum est primus, nec non reliquorum causa; tum quia est maximè æqualis; tum denique quia est maximè notus, & veluti mensura omnium. Hæc enim est vna conditio mensuræ; vt rem notiorem faciat quam mensurat: at cœlestis motus omnes omnium inferiorum motus notiores reddit. Sed dices mē ab instituto disilire, cùm directè non probem tempus esse propriam mensuram coversionis primę. Directè probavi & hìc & alibi in definitione temporis; videtur ergo non esse mensura alterius motus, quippe id propriū est quod, soli convenit, adde etiam, quod omni convenit, quod à primo dependeat, vt omnis motus rerum inferiorum à cœli motu pēdet: cæterùm quid tibi videbitur si argumētis solidissimis evincā, tempus magis rerum inferiorum motibus convenire, quàm converſioni cœli? quam causam reddis? quia Aristoteles antea dixit tempus rerum caducarum esse propriam mensuram. Quid hinc concludis? ergo propria non est cœlestis motus, quoniam hic non est caducus. Erras; nam licèt cœlum sit æternum, illius tamē motus indies mutatur, vt superiùs docui. Sed cum philosopho concludā hūc librū, inculcās hoc vnum quod ille nūc & sępe inculcat, esse vicissitudinem & revolutionem omnium; omnium dico, excipio nihil nisi principium

Quæst. 4. Sitne tēpus primę solùm conversionis mensura.

Mensura mensurato semper notior.

Obiectio.

Responsio.

principium omnium) in quo sunt, bene sunt, & conservantur omnia. Ascende mecum in Olympum mundi, intuere mobiles pilas, lususque fortunæ, homines, civitates, vrbes, imperia intelligo; taceo divitias, honores, voluptates mundi, quę non citiùs florent quàm evanescunt omnia. Quippe

Nunc seges est vbi Troia fuit-----

Pastor, arator, Roma; consul, imperator, Roma: versâ vice mutantur tempora. Sed quis hoc facit? Deus. Quod ejus instrumentum quo facit? volubilis ille serpens tempus, quod sicut serpens spiris contractis circulos gyrosq; infinitos facit. Hinc sapienter Aristot. hoc loco idipsum circulum appellat; imò res omnes circulares, quia in tempore stadijs suis decursis multas & magnas conversiones mutationesque subeunt. Dictum sapientibus sat est; non solùm homines, plantæ, lapides, sed orbis terrarum errantes planetæ, Assyria, Gręcia, Persia, maximaque regna & imperia suos temporū motus, declinationes, periodosq; habuerunt, habitura sunt.

Tempus circulus cur dicatur.

Amplissimus hîc mihi patet altiùs diviniusq; de motu cœlesti eiusdemque mensurâ, nimirum tempore disputandi locus. Nam certè ex vario cœli motu varius syderum aspectus, ex vario & multiplici syderum aspectu varius effectus maximarum rerum sequitur. Si de futuris non bene divinet Astrologus, error hominis est non artis, quæ motus, aspectus, influentiarum, syderum certissima omnium habetur scientia; vnde de temporibus futuris non incerta divinatio oritur. Volumen enim Astrologię cœlum est, voluminis author Deus, elementa sunt ipsa sydera, multiplex aspectus multiplex intellectus rerum: scribuntur in hoc libro omnia naturæ opera, multa arcana & secreta consilia Dei, qui *in signa temporum*, cœlum, sydera, & aspectus dedit; & certè Deus & natura frustra dederunt nihil.

Futura qui rectè non divinet Astrologus, ipsius vitium est non Astrologiæ.

Gen. 1.

Distinctio quæstionum capitis decimiquarti.

Quatuor

Quatuor quæstiones huius capitis sunt

An omnis motus sit necessariò in tempore? affirmat Philosophus esse, & probat

1 Ab enumeratione seu inductione omnium, quia generatio, corruptio &c. requirunt tempus.
2 Ab adiunctis seu proprietatibus motus, nempe *velocitate* & *tarditate*, quę non possunt esse sine tempore.
3 A partibus, nempe *Priore* & *Posteriore*, quibus *Præteritum* & *Futurum* plerumq; respondent.
4 A fine, qui est vt tempore rerũ mobilium motus distinguantur.
5 A contrario, quia nullus motus est in instanti, & proinde omnis motus est in tempore.
6 A definitione temporis, quod est mensura non vnius sed omnis motus, præcipuè verò cœlestis, à quo omnis motus rerum inferiorum pendet.

An animâ sublatâ tempus constare possit? ad hanc quæstionem intelligendam melius distinguunt philosophi animam in

1 Divinam: cui cœlestis motus efficientiam attribuunt, & hâc (inquiunt) sublatâ non potest cohærere tempus. Quippe si ex hypothesi anima illa tollatur, necesse est etiam cœli motum tolli; at cœli motu sublato necessariò tollitur tempus: sublatâ ergo animâ divinâ motrice cœli, tollitur tempus.
2 Humanam: & sic vt tempus est numerus numeratus, seu res numerabilis, in discreta sua successione cohærere, id est, distingui non potest sine anima, quę numerus numerans definitur esse. Cæterùm *prioris posteriorisque* intelligentiâ remotâ vt est in subsistentia subiecti sui, mobilis nimirum primi, & in coexistentia momenti, animâ sublatâ extare potest.

An sit in omnibus ijs quæ naturâ constant, idq; omnium, eorum simul vnum numero? Agitur in hac quæstione

De subiectis temporis, quæ sunt res omnes naturales, quod probatur
1 Quia natura est principium motus in omnibus suis effectis: at vbi motus est ibi etiam & tempus.
2 Quia tempore oriuntur & cõsenescunt omnia.

De modo cohærendi, *An scilicet insit vt idem numero, vel idẽ specie?* asserit Philosophus vtroq; modo, nam
1 Si consideretur tempus quatenus in eo simul agãtur multa: sic idem numero est eorum quæ aguntur, licet res sint diversæ quæ agunt, quæque aguntur.
2 Si consideretur secundũ acta, quæ in succeßione *prioris* & *posterioris* fiunt, sic quidem non vnum numero, sed specie est.

An

An tempus sit primæ motionis seu conversionis propria mensura? affirmat Aristoteles esse.
1 Quia tempus est passio primi mobilis, & proinde propria dimensio primi motus.
2 Quia inter hunc motum & tempus est proportio, cùm vtraque successione sint perpetua.
3 Quia alii rerum motus à cœlesti dependent: primum ergo illum mensurat tempus.

Argumenta adversus quæstiones ordine propositas, & primum adversus primam.

Opp. *Ne videar acta sæpiùs agere, breviter percurram singula quæ in*
1 *hoc capite repetuntur; & sic primum contra primam quæstionem disputo. Ortus et interitus negantur esse in tēpore: ergo omnis motus non est in tempo-*
2 *re. Præterea sunt multa instantaneæ mutationes (vt docet Philosophus) quæ instanti mensurantur; sed omnes mutationes sunt motus: ergo omnes mo-*
3 *tus non sunt in tempore. Insuper, si omnis motus sit in tempore, sequeretur motus incorporearum substantiarum esse in tempore; at neq́ incorporeæ substātiæ, neq́ earum motus (teste Philosopho) sunt in tempore: ergo omnis motus non est necessariò in tempore.*

1 Resp. *Ortus interitusque perfectivè sumpta non sunt propriè motus spe-*
2 *cies, quia in instanti fiunt, progressivè verò concepti tempus requirunt. Ad alterum dico, instans temporis* mutata esse *metiri, nō mutationes in progressione motuque naturæ positas. Hinc distinguitur quadruplex mensura,* æternitas, ævum, tempus, & instans. Aeternitas *Dei est,* ævum *finiti Spiritus,* tempus *rerum in motu,* instans *(vt aiunt) rerum in* mutato esse, esse *autem* mutatū *non est motus, sed motionis aut rei mutatæ mobilis scopus momento acquisitus. Cùm ergo dicat Philosophus multas mutationes instantaneas esse, intelligit* permutationes, *terminos mutationū, qui in* instan-
3 ti *attinguntur. Non opus est vltimæ obiectioni respondere. Nam ex distinctione quadripartita mensuræ emergit resolutio; nempe substantias incorporeas earumq́ motus Aeviternitate mensurari si absolutè sumantur, si verò comparatè quoad nos considerentur, earum actus & motus successionem habent, & tempore mensurantur.*

Mensura quadruplex.

Argumenta in secundam quæstionem, An animâ sublatâ sit vlla existentia temporis?

Opp. *Tempus est numerus motus: ergo sine anima ens non existit; ratio tenet, quia numerare est officium solius animæ: tempus ergo nihil potest numerare sine anima numerante. Non potest numerare: ergo non potest mensurare.*

Numerare in tempore est mensurare.

rare: nam numerare in tempore est mensurare. Præterea, vt se habet sensus ad sensibile; ita intellectus ad numerabile: sed sensibile non est sine sẽsu: ergo nec numerabile, quo concesso tempus non est sine anima.

Resp. *Non multùm differunt hæc argumẽta, ad vtrumque ergo vno verbo respondeo, negando vtrumque. Nam & numerabile sine numerante, & sensibile sine sensu esse potest, si alterum actu, alterum potentiâ sumas. Cessante enim sensu potest esse sensibile, aliter lux solis non esset nisi esset oculus qui illam intueretur. Quod verò dicat Philosophus in textu tempus nõ esse sine anima, intelligit quoad distinctionem prioris & posterioris, quæ in apprehensione animæ propriè existunt.*

Argumenta in tertiam quæstionem.

Opp. *Aliter in fronte huius capitis, aliter in textu hanc quæstionem moves. In fronte enim quæris, An pro numero motuum multiplicetur tempus, hîc verò An omnium sit idem tempus vnumque numero, quod affirmas. Sed contrà sic arguo, multiplicatur tempus pro numero motuum: ergo non est idem numero tempus omnium. Antecedens probo, quia cuiuslibet motus particularis est mensura; quot ergo sunt motus tot sunt tempora, aliter cuiuslibet motus non esset propria dimẽsio, nec vlla omnino velocitatis & tarditatis distinctio.*

Resp. *Non aliter in fronte, aliter in textu (vt ais) propono quæstionem si sensum spectes; ad argumentum igitur respondeo tempus esse duplex, commune & propriũ; cõmune cœlestis motus est, quo omnes particulares motus simul mensurantur, & sic vnum numero tempus cõmune omniũ dicitur: proprium verò tempus dicitur mensura singularis cuiusque actionis & motus secundùm prius & posterius, & sic ad multiplicationem motuum multiplicãtur tempora. Nam idem non est tempus ortus interitusque, idem non est accretionis & diminutionis simul. At dices, quomodo tempus commune potest esse idem numero? Respondeo respectu subiecti sui, nempe primi mobilis quod nõ mutatur, & (si velis) respectu eorũ quæ aguntur in cœlo & terrâ simul.* Tempus duplex.

Argumenta in quartam quæstionem, Vtrum tempus sit omnis motionis, an primæ solùm conversionis mensura?

Opp. *Modò harum, modò illarum partium videtur esse Aristoteles; nunc enim tempus esse mensuram omnis motus, nunc solùm esse mensuram motus cœlestis affirmat. Sic sæpe delirant philosophi, cum de abstractis animi ideis & formis agunt. Sed quid ais? staśne Aristotelis sententia? is ait superiùs tempus esse propriam mensuram rerũ habentium initium & finem ait: quid tum? at hîc planè contrarium ait. Quippe conatur docere esse propriam mensuram conversionis motusq; cœlestis,*

quæ secundùm illum neq; initium, neque exitum aut finem habet. Præterea, quomodo potest esse propria mensura cœlestis conversionis, cùm cessante eodem motu tempus in multis remanere possit? quod quidem probat Aristot: quia omnes spirituum & intelligentiarum motus non in instanti fieri contendit. Moventur enim spiritus definitè, neque vbique alarum suarum quasi celeritate vsi simul in eodem momento esse queunt; tempus ergo consumunt in motu suo: at nemo nisi imperitus Philosophiæ dicet spiritualem istum motum à cœli conversione vnquam dependere. Adderem hîc (si liceret dominam cum ancilla, id est, divinam philosophiam cum humana comparare) adderem inquã extremo iudicio peracto nullam cœli conversionem fore, tempus autem fore, quia verissima beatorum & damnatorum alteratio erit, quæ sine tempore esse non potest.

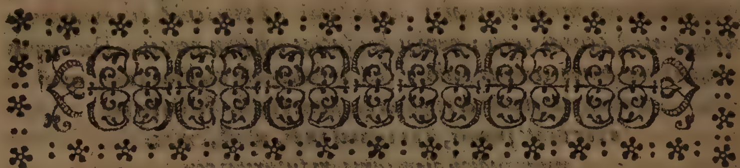
Resp. Distinctio multiplicis sapientiam philosophi non inconstantiam ar-
1 guit. Licèt ergo dicat hîc Philosophus tempus esse propriè mensuram cœle-
stis motus, & alibi esse propriè mensuram rerum corruptibilium, non est in-
Tempus inhæret primo mobili, cæteris adiacet.
sta redargutionis causa, cùm diverso respectu vtrumque dicat. Est enim
tempus propria mensura cœlestis motus vt inhærens, est propria mensura
reliquorum vt adiacens; inhæret enim primo mobili, rei autem mortali ad-
iacet, non inhæret. Vel (si vis) propria mensura motus cœlestis dicitur, quia
is motus est primus, simplex, maximeque notus, à quo alij omnes motus de-
pendent & cognoscuntur. Propriè quoque rerum mortalium duratio di-
citur, quia in earum ortu & occasu magis quotidie cernitur. Est enim in re-
bus mortalibus causa quædam interitus & ruinæ, quippe omnia tempore con-
2 senescunt. Quæ vrges in secundo loco equidem libenter audio, necnon con-
Ævum quo differat à tempore.
sentio tecum, esse quidem motum spirituum aliquo modo successivum, sed
attende, esse quandam successionem & moram in ævo, quod solùm in hoc
differt à tempore, quia est mensura rerum habentium initium sed carentium
fine, cùm in rebus subiectis tempori sit mors & vita, id est, interitus ortus-
3 que vicissitudo. Idem respondeo ad supremum de supremo die argumentum,
fore quidem cessante motu cœli verissimam beatorum & damnatorum alte-
rationem, quia hi & illi verissima resument corpora; sed hæc fieri posse in
ævo non negatur. Habet enim ævum sua momenta quæ res mutatas me-
Successio differentia motus, non temporis proprietas.
tiantur, neque successio est affectio temporis, sed propria differentia motus. Si
ergo vllus motus rerum, cessante motu cœli remaneat, successio in eo esse po-
test qui ævo tempore sepulto mensuretur. Sunt qui respondeant huic argu-
mento, post extremum iudicij diem, cœlum motumque cœlestem non cessare,
sed in perfectiore gradu repurgata essentia sua remanere; quâ stante senten-
tiâ ratio hæc tua cadit. Sunt denique qui aiunt, has motiones spirituum,
& alterationes hominum post temporis occasum miraculosas fore, non natura-
les; sed cesso plura de hac re dicere, tempusque quod me nunc senem ferè in

sepul-

sepulchrum traxit, calamo quasi sepultura tradam. O tempus inexorabile, quo totum nunc mundum rapis? ad bellum? ad mortem? ad extremum iudicij diem? deliras certè; nam si hoc facias teipsum perdis. Dies enim extremus omne tempus tollit; sed infinita est malitia tua, quæ consumptis omnibus teipsum consumet iurè. Sed interim ô ter beati sumus, si exequias tuas, id est, extremum iudicij diem iam iam futurum consideremus! tuba iam surgite mortui, venite ad iudicium, *clangit.*

Finis libri quarti Physicorum.

CAP. I.

An { *Omnis mutatio sit motus?*
Sit vlla mutatio inter terminos negativos?
Sit vllus motus naturalis forma?
Ortus & interitus sint species motus? }

Transitio.

OTVS naturæ primum instrumentum & veluti manus est, quâ omnes formas apprehēdit. Nihil enim agit natura sine motu; multiplex ergo & varia est motus in physiologia consideratio, eademq; multis oraculis & difficultatibus involuta. Quocirca Aristoteles in hoc libro & in ijs qui sequuntur de eo præcipuè sermonem instituit, vt vltra definitionem & subiectum (quæ in tertio libro explicantur) plenior & accuratior illius nunc habeatur cognitio. Sed ne studiosus lector animum hic despondeat suum, fereque credat nullum disceptationis de motu terminum aut scopum se inventurum, polliceor brevitatem, & sic ad maiorem industriam & laborem subeundum (brevis cùm sim futurus) suadeo. Quemadmodum enim diu in Oceano iactati, nullum videntes aut sperantes littus vel portum, mirificè reficiuntur, nec non excitantur ad magnos sustinendos labores, si gubernator puppis se ad vtrumque navem deducturum subitò promittat: ita non dubito, quin (me insinuante futuram brevitatem) lectores diu in profundo quasi pelago rerum immersi animos recolligant, leveque studiorum onus sustentent libentiùs, vt optato tandem portu cognitionis perfruantur.

Libri divisio. Triplex motus distinctio.

Dividitur hic liber in tres partes; in prima de generibus motus, in secundâ de vnitate & diversitate, in tertia de eiusdem contrarietate disserit Aristoteles. Verùm vt ad hæc pertractanda vberiùs

viam

viam muniat, triplicem motus distinctionem tradit, ratione mobilis, moventis, & formæ. Prima distinctio ratione mobilis sic se habet. Eorum quæ moventur alia fortuitò moventur, vt accidentia ad motum subiecti cui inhærent; alia per partem, vt Socrates cùm oculo sanetur; alia simpliciter et per se, vt cœlum in conversione suâ. Similiter ratione moventis, alia movent fortuitò, vt cùm musicus ædificat; alia in parte, vt Socrates, non totus, sed manu percutit; alia per se, vt medicus curat. Quippe, vt musico per accidens convenit ædificatio: ita medico curatio per se & vi suâ convenit. Adiungam tertiam distinctionem nunc proximè, quæ est ratione formæ, licèt hic multa quidem subobscurè interponat Aristoteles. Ratione ergo formæ quædam etiam dicuntur moveri fortuitò, in parte, & per se, vt suprà ratione mobilis & moventis. Fortuitò, vt *accensâ lucernâ subito illuminatur aër*; in parte, vt *Æthiops oculo & dente albescit*; per se, vt *adiectâ materiâ calescit ignis*. Illa quæ interponi ab Aristotele insinuavi sunt quinque conditiones quę requiruntur ad motum, nimirum *movens*, *mobile*, *tempus*, *terminus à quo*, & *terminus ad quem*; de quibus nunc plura dicere supersedeo, quia satis in 3. libro de ijs disputatum est: vbi idipsum tum demonstravi, quod iam demonstrat Aristoteles; motum scilicet non esse in movente, non esse in termino *à quo*, non esse in termino *ad quem*, sed in ipso mobili, vt in proprio subiecto inhæsionis suæ.

Mobile quotuplex.

Movens.

Mobile ex forma.

Ad motum requisita.

His positis hoc tandem infert, nullum motum per accidens propriè, in hac vel in vlla scientia tractandum esse; ratio est, quia infinitæ mutationes sunt per accidens, at de infinitis non est scientia: relinquitur ergo, vt ea quæ moventur per se, propriè & vi suâ sub scientiam cadant, quia hæc sunt certa & finita. Sunt (inquit Philosophus) certa & finita, quia adversa, media, aut contradicentia (sub quibus priuantia continentur) sunt quoad rationem motus, quâ vnum in alterum commutatur, termini finiti mutationis. Hoc dicit, non quòd non putet negantia in contradicentibus esse infinita, sed quoniam contradicentia tum finitorum rationem habent, cùm pro terminis motus capiantur: vt in corruptione hominis, cùm natura ab homine ad non hominem moveatur. Animadverte autem *non hominem* hoc in loco non simpliciter & absolutè pro non ente, sed pro termino ad quem tendit natura sumi. Est enim omnis motus *vnius in aliud commutatio*; cùm hoc illud secundùm *prius* & *posterius* sequatur. Commutationis autem genera sunt quatuor, primum à subiecto in subiectum, alterum à subiecto in nō subiectum,

Motus in mobili.

Motus quid.

Commutatio duplex.

tertium à non subiecto in subiectum, postremum ex non subiecto in non subiectum. Hoc verò postremum genus mutationis, vt alienum à naturâ & philosophiâ rejicit, quia omnis mutatio est ab opposito in oppositum: sed duo negantia, vt *non subiectum* & *non subiectum*, nō sunt opposita. Hinc exponit Philosophus quid intelligat per *subiectum*; *subiectum* (inquit) omne est ens positivum, quod motui & mutationi subijcitur: *non subiectum* verò est non ens, aut privativum aut contradictorium. Ex his constat generationem ex *non subiecto* ad *subiectum*, corruptionem autem ex *subiecto* in *non subiectum*, alterationem deniq; ex *subiecto* ad *subiectum*, id est, ab ente positivo ad ens positivum mutationem esse. Generatio autem & corruptio non sunt propriè inter motus genera, si strictè & præcisè nomen *motus* sumatur. Hoc ergo interest inter mutationem & motum, quia omnis motus est mutatio, sed omnis mutatio non est motus. Motus enim semper requirit tempus, at mutatio semper idipsum non requirit. Quippe motus est ens successivum à naturâ suâ, mutatio verò potest esse cùm aliud ex alio in instanti nascatur, vt in generatione & corruptione rerum, si perfectivè (vt aiunt) capiantur. Sed hîc distinguit Philosophus de generatione, quòd sit vel simplex, vel secundùm quid; illa est substantiæ, hæc accidentis; illa ex non ente simpliciter, hæc verò ex parte, vt si ex *non albo* fiat *album*. Per *non ens* hoc loco non absolutam negationem negantem, sed privantem aut mixtam intelligit, id est, ens tale quod formâ omnino careat, vt materia prima; aut rem eam quæ formâ privata ad aliam internam vel externam naturæ vi & potentiâ moveatur. Sic cùm generationem *ex nō ente* simpliciter fieri in textu doceat Aristoteles; intelligit ex *non ente tali*, id est, quod simpliciter tale nō est, quale est illud ad quod naturâ rapitur. Epiphonema omnium hoc est (ni fallar) nullū *nō ens* movetur; sed quicquid generatur aut corrumpitur est *nō ens*: ergo quicquid generatur aut corrumpitur non movetur; & ex consequenti generatio & corruptio non sunt motus genera. At (dices) homo generatur & corrumpitur; sed homo est *ens*: ergo quicquid generatur aut corrumpitur non est *non ens*. Attende in quo sensu loquatur Arist. non loquitur de subiecto, sed de privatione à qua incipit generatio, & de negatione in quam desinit corruptio.

Subiectum motus.

Motus, mutatio.

Generatio duplex.

Generatio vnde.

Concludit tandem hoc caput Arist. definiendo & dividendo motum per se acceptum; est (inquit) motus per se acceptus mutatio sensibilis & successiva, vi suâ inter contrarios terminos, vel medios. A qua definitione facilè excluduntur generatio & corruptio; quia etsi fiant per se, non tamen successivè, sed in instanti; non inter contrarios & posi-

Definitio motus.

positivos terminos, sed potiùs inter privantes aut contradicentes. Incipit enim generatio à privatione, definit corruptio in contradictionem formę; à qua nulla reversio ad idem subiectum numero & naturâ datur. Divisio motus est in tres species. Omnis enim motus est vel ad quantitatem, vt *accretio* & *diminutio*; vel ad qualitatem, vt *alteratio*; vel ad vbi, vt *loci mutatio*. Divisio motus.

Habes (studiose lector) analysin vtcunq; à me collectam huius capitis: in quo secundùm Beverum, Collegium Conimbricense, aliaq; lumina philosophiæ, aliqua desiderantur, mutilantur non pauca, dicuntur nonnulla subobscurè: sed pro viribus dispersa quasi membra in vnam tabulam coëgi, frontemq; & mentem Arist. id est verba & sensa collegi, vt aliqua imago veritatis luceat, vsusq; ex textu fiat.

Distinctio quæstionum primi capitis.

Explicantur in hoc capite

1 Definitio mutationis, vt sit *qualiscunq; vnius in aliud translatio successiva vel momentanea.*

2 Distinctio motus à mutatione, quia omnis motus est mutatio, sed omnis mutatio non est motus.

3 Divisio eorũ quæ mutantur, ratione mobilis, moventis, formę, idque vel

- 1 Per accidens, sic movetur *lux* ad motum *solis*.
- 2 Secundùm partem, sic aliquis *oculo* aut *pede* sanari dicitur.
- 3 Per se, vt *corpus animatum* augetur, nutritur, alteratur. Notandum hîc est, quòd per accidens moveri, sit vi alterius extrinsecùs moveri: per partem mutari, sit non in omni parte, sed in aliqua tali, à cuius motu totum aliquo modo denominatur; per se denique moveri, sit vi suâ internâ moveri. Notandum etiã hîc est, similem esse divisionem moventium, si iusta observetur proportio; nempe vt alia moveant per accidens, alia in parte, alia vi suâ & per se.

4 Conditio multiplex requisita ad motum, nempe vt habeatur ratio mobilis, motricis causæ, termini *à quo*, termini *adquem*, temporis, quibus multi locum addunt. Sed de his in tertio libro satis. Hinc à generibus motus excluduntur generatio & corruptio, quæ in instanti fiunt, si perfectivè considerentur.

5 Distributio mutationis in suas species, vt mutationum alia sit ab *ente positivo ad ens positivum*, vt ab *albo* in *nigrum*; alia ab ente positivo ad ens non positivum, vt ab *igne* in *materiam primam*; alia, ab ente non positivo ad ens positivum, vt à *materia prima* ad formam *ignis*, alia à non ente positivo ad non ens positivum, vt in *negationibus mathematicis*; quæ species mutationis est ab hoc instituto alienior, vt hîc docet Philosophus.

6. Partitio motus, nempe vt omnis motus pertineat vel ad quantitatem, vt *accretio* & *diminutio*, vel ad qualitatem, vt *alteratio*, vel ad vbi, vt *loci mutatio*.

7. Descriptio motus propriè accepti, vt sit mutatio sensibilis successiva à termino *à quo* ad terminum *ad quem*, vi & potentiâ naturę mouentis facta.

8. Acceptio bipartita generationis & corruptionis, vt sit vel simplex in substantiâ, vel composita seu per accidens, cùm de novo accidentia generentur.

Argumenta contra intentionem Philosophi in hoc libro & sequentibus.

Opp. *Movet Aristoteles, sed nihil promovet in hoc stadio de motu percurrendo: nihil promovet, quia nihil prodest; prodest nihil, quia nihil hîc adfert quod anteà in libro tertio Physicorum non insinuavit; vbi de naturâ, subiecto,*
2 *proprietate, affectione, & fine motus satis copiosè disseruit. Praeterea vincula rationis & ordinis hîc desunt; quibus hæc cum praecedentibus colligentur.*
3 *Hoc loco nihil de abrupto exordio huius capitis, nihil de mutilatis oraculorum more editis sententijs, nihil de abditis & obscuris interrogatis rerumq. distinctionibus dicam; satis est vt doceam, esse interpretes qui istis adducti rationibus putârint hunc librum cum antecedenti non cohaerere, neq. hoc ordine*

Cap. I. huius libri. *ab Aristotele compositum fuisse, vt (instar omnium) gravissimum Collegium Conimbricense refert. Postremò, rationem non video quorsum tã multiplex*
4 *distinctio mutationis & motus adducatur; nimirum respectu mobilis, moventis, & formæ; eademq. fortuitò, secundùm partem, & per se; & iterum à subiecto in subiectum, à subiecto in non subiectum, à non subiecto in subiectum, & deniq. à non subiecto in non subiectum. Otiosè (inquam) hæc adducuntur omnia, cùm inter non subiectum & non subiectum nulla sit prorsus oppositio.*
5 *Addere etiam licebit & illud, quòd omnis motus non sit in quantitate, qualitate, & vbi, (vt hîc docet) quia in substantia (vt alibi docet) generatio et corruptio sint species motus: quod hîc frivolâ ratione & mendacio negat. Frivola ratio est, quia in instanti fiant; mendacium est, quia à non ente vel ad non ens simpliciter procedũt, quod est simpliciter falsum. Nam neq. generatio à nõ ente simpliciter incipit (subiectam enim materiam habet) neq. corruptio in nõ ens simpliciter desinit, cùm corruptio vnius sit generatio alterius, solaq. forma prioris non materia extinguatur.*

Plautus in Truculento. Resp. Qui alterũ incusat probri ipsũ se intueri oportet. *diverberas Aristotelem verbis, sed re nugaris. Movet enim, promovet, multumq. prodest*
1 *nobis in hoc longiori de motu stadio percurrendo. In tertio libro solam vmbram istarum rerum sparsit, nunc radijs illustrat omnia. Non desunt*
2

vin-

vincula rationis & ordinis; nam ipsa natura quæ est principium motus postulat vt de motu primario illius affectu vberius disputetur; & certè opportuniùs de eo disputari non potest, quàm tum tandem cum de tempore in quo fit motus copiosè disputatum fuit. Aureâ ergo veluti catenâ cohærent hæc omnia, ordinisque & rationis vincula non desiderantur, vt ais. Transitioni vel occupationi tuæ rhetorica de abrupto exordio capitis, 3
de oraculorum more editis sententijs, de abditis & obscuris interrogatis, rerumque distinctionibus, vt tu nihil dicis, ita equidem nihil respondeo. Solum hoc dico, desiderari fortasse aliqua verba, & in principio, & in alijs partibus huius capitis, quæ textum obscuriorem efficiant. In principio, vt omne autem quod movetur: *hoc ipsum* autem *videtur cum* Vide Bever. hoc cap.
præcedentibus de tempore non cohærere; & iterum circa finem hæc oratio Similiter verò & quiescere *concisa (ni fallar) & mutilata est. Sed hic non est error Aristotel. si temporis iniuriâ desiderentur pauca. Reliqua quæ addis satis nihil habent: quippe distinctiones istæ omnes mutationis* 4
& motus sunt necessariæ. At contradictionis & mendacij accusas Philosophum, quòd alibi generationem & corruptionem concluserit esse motus, 5
hîc tamen pertinaciter neget; quia in instanti fiant, & à non ente, aut ad non ens tendant. Respondeo, si progressivè sumantur esse motus genera; aliter autem non esse. Postremò, per non ens simpliciter intelligit Philosophus in Ar. categ. cap. de Sub.
generatione & corruptione formam corruptam, quæ vt in cæteris motus generibus non potest suscipere magis & minus, quippe substantiæ nihil est contrarium, nec magis & minus, vt in proprietatibus eiusdem constat.

Argumenta in primam quæstionem, An omnis mutatio sit motus?

Opp. *Omnis mutatio videtur esse motus, quia omnis mutatio est transitus ab vno in aliud; at omnis transitus ab vno in aliud est motus: ergo omnis* 1
mutatio est motus. Maior à definitione mutationis est; minor probatur, quia transire est movere; est ergo transitio motus. Præterea, vbicunque reperitur 2
mutatio ibi est prius & posterius: ergo omnis mutatio est motus. Antecedens constat ex divisione mutationis à subiecto in subiectum, à subiecto in nō-subiectum, à non subiecto in subiectum, & denique à non subiecto in non subiectum: quæ progressio naturæ à termino ad terminum, ab extremo ad extremum fieri non potest, nisi per medium.

Resp. *Nomen* mutationis *sumitur vel strictè, vel fusè; strictè sumptū nihil aliud quàm motum importat, fusè verò acceptum vltra limites motus ex-* 1
tenditur; pro omni vel successivâ, vel momentaneâ, naturali vel supernaturali constitutione aut alteratione rerum. Est enim creatio certa mutatio, non motus; sic etiam generatio & corruptio secundum

Aristo.

Aristotelem, à motus generibus excluduntur, quia in instanti fiunt; est tamen in generatis & corruptis certa mutatio: negamus ergo id quod tu pro fundamento sumis, omnem scilicet mutationem in tempore per medium fieri. Est enim creatio sine medio, sic etiam est omne mutatum esse, *cuius (vt antea docuit Aristoteles) propria mensura est instans, non tempus.*

Argumenta in secundã quæstionem, An sit vlla mutatio inter terminos negativos?

Opp. *Est aliqua mutatio inter terminos negativos: ergo Arist. non rectè idipsum negat. Antecedens probatur, quia si non esset, frustra poneretur in textu quadripartita illa divisio mutationis, cuius vnum membrum est transitus à non subiecto in non subiectum. Præterea, in dialecticis & mathematicis præceptis traduntur nonnullæ mutationes negativæ, à quibus firmissima petuntur argumenta; vt ignis non mutatur in aquam: ergo ignis non mutatur in frigidum & humidum elementum. Vt ergo ratio ex negativis: ita mutatio ex ijsdem constare potest.*

Resp. *Vltimum illud membrum in divisione mutationis infertur ex opinione aliorum philosophorum, sed ab ipso Aristotele in textu refellitur; & solùm tria priora approbantur, quia in illis est oppositio. Quod vrges ex dialecticis & mathematicis præceptis nihil virium habet; imo exemplum quod adfers planè contra te facit. Nam ignis & aqua non sunt entia negativa, vt hîc Arist. negantia intelligit; quippe negationem hoc loco pro non ente sumit. Vt ergo ex puris negationibus nulla fit demonstratio: ita in actu opereq; naturæ ex terminis simpliciter negatis nulla fit species mutationis.*

Argumenta in tertiã quæstionẽ, An vllus sit motus naturalis formæ?

Opp. *Motus definitur solùm actus mobilis: ergo inanis est illa distinctio quòd sit motus mobilis, moventis, & formæ. Antecedens probatur libro tertio physicorum. Præterea, forma non est antequam acquiratur; quomodo igitur est motus formæ? Deinceps, forma est terminus ad quem movetur natura, & in quo quiescit à motu: non est ergo motus formæ. Postremò, forma est finis: ergo non movetur. Antecedens constat, quia est interna perfectio rei; ratio tenet, quia non opus est motu cùm res perficiatur.*

Resp. *Forma consideratur duobus modis, vel incheativè, vt delites-*

cit in potentiâ passiuâ materiæ, & actiuâ naturæ moventis, & sic est aliquis eiusdem motus: vel perfectivè in sua ipsius propriâ naturâ, & sic est potiùs terminus quietis, quàm motus. Hâc distinctione consideratâ, omnibus argumentis satisfactum iri facilè videbis. Si plura desideres hoc addo, Aristotelem nomen formæ largissimè hoc loco sumere, tam pro interna differentia, quàm externâ affectione rerum.

Argumenta in quæstionē quartam, An ortus & interitus sint species motus?

Opp. *Ridiculè videtur Philosophus negare ortum interitumque esse motus hoc loco; primùm (inquit) quia fiunt in instanti; tum quia à non ente procedit generatio, & in non ens desinit corruptio; hinc quoniam id quod generatur nō est; deinceps quia non est in loco; porro quia vtrique non opponuntur motus & quies. Et quorsum quæso? quoniam scilicet neque generatio, neque corruptio sunt motus, & proinde altera alteri vt motus opponi non potest; neque est in hac vel illa quies, quoniam natura nunquam est otiosa. Articulatiùs hæc omnia discurro ex Aristotele, vt quàm inaniter hæc ipsa docuerit sine vlla vi demonstrationis demum intelligas. Sed refutabo paucis. Negas ergo (Aristoteles) generationem & corruptionem esse motus genera, quia in instanti fiunt; cur alibi inter genera motus annumerasti? Præterea, cur non eâdem ratione negas augmentationem, alterationem, & loci mutationem esse motus genera, cùm ipsa etiam perfectivè, in termino* ad quē *considerata in momento fiant? At hæc non procedunt à non ente, nec in non ens desinunt, vt generatio & corruptio. Si hæc sit vis rationis tuæ, non quenquam omnino vulnerat; quia neque generatio à non ente simpliciter, sed à non ente tali procedit, neque corruptio in non ens simpliciter, sed in non ens tale omnino desinit. At pergis, & requiris locum ad omnem motum. Ridiculè: quem locum habet motus cœli? quem alteratio rerum? alibi hoc ipsum quod nunc requiris negas. At non opponitur motus istis vt in cæteris; quid ita? quia generatio & corruptio non sunt motus. Id restat tibi probandum; circulos iam facis, & principium petis. Hoc saltem dico, quietem illis non opponi, quod ad omnem motum planè requiritur. Dico opponi, quia acquisitâ formâ quiescit natura.*

Rationes Philosophi.

Rationes opponentis contra.

Resp. *Athleta non es, quamvis bicipiti gladio armatus in arenam ante victoriam triumphans irruas, verba & argumenta Aristotelis ex textu repetis, & repetita contemptui habes, levem denique adhibes refutationem. Age, sequar quo trahis. Ridiculè (inquis) videtur Philosophus negare ortum*

ins

interitumq; esse motus genera, magis ridiculè tu quidem affirmas. Sed cur Philosophus negat? primùm quia (vt ais) fiunt in instanti. Ratio Aristotelis firma est; quomodo refellis? Facilè; quoniam eâdem ratione alia motus species reijciantur. Nego; rationemq; addo: quoniam aliæ motus species veram suæ mutationis denominationem à primo gradu motus habere possunt, vt res tum augeri, vel diminui, vel alterari dicantur, cùm ad hos vel illos terminos movere incipiat natura; generatio verò & corruptio non ante vltimum gradum vestigiumq; moventis naturæ impressum sic verè appellari possunt. Quippe homo nō propriè generari aut corrumpi dicitur, antequam forma humana aut inducta aut sublata fuerit: qui actus naturæ est in mutato esse, *cuius mensura est instans, non in progressione successiuâ, cuius numerus tēpus definitur esse. Sed perge, quæ alia est ratio cur hac à motus generibus excludat Aristoteles? hæc scilicet, quoniam generatio est à non ente, & in non ens corruptio. Quid reprehendis? illud nimirum, quòd nihil in rerum natura à non ente fiat. Neque Aristoteles hoc loco per non ens nihil intelligit, sed non ens tale, quod respectu formæ extinctæ simpliciter & verè non ens nominari potest; non autem respectu totius naturæ; quæ semper in generatione & corruptione aliquam materiam subiectam habet. Quid vltra quæris? hoc nimirum; cur Arist. ortum interitumque excluderet? quia non habent locū, & quoniā ijsdem nec motus nec quies opponitur, vt cæteris mutationis generibus. Cur (quæso) elumbes hæ rationes videntur tibi? quoniam cœli motus nō requirit locum, & quoniam istis speciebus motus non minùs quàm cæteris, motus & quies opponuntur. Parùm attendis quid velit Aristoteles. Nam nō requirit locū ad motum respectu sui, sed respectu mobilis, quod in generatione locum non habet antequam forma inducatur; tum enim solùm res generari dicitur. Neque (vt tandem concludam) generationi & corruptioni opponūtur termini vt in cæteris motus generibus; quia in illis vnus terminorū est ens negativū, in cæteris verò est ens nullū negativū. Hic ergo est scopus Philosophi, vt probet & cōcludat propriè id solùm esse mutationis motusq; naturalis genus, quod est ab ente positivo ad ens positivum; reliqua verò genera esse analogica.*

CAP. 2.

Verum { *Motus sit solùm in quantitate, & qualitate, & vbi?*
Motus subijciatur motui, aut terminetur ad motum?
Gradus intensionis & remissionis in qualitatibus fiant solùm per admixtionem contrarij? }

Quod

VOD modò in fine prioris capitis Aristoteles attigerat, idipsum nunc probat: nimirum *in tribus solum categorijs reponi motū, quātitate, qualitate, & vbi*. In *substantia* (inquit) non est, quia substantiæ nihil est contrarium; at omnis motus est à contrario in contrarium. Non est in *relatione*, quoniam relatio de novo acquisita nullam permutationem facit nisi ratione fundamenti. Non est in *actione* aut *passione* propriè, quoniam ad motum non est motus, quod quidem esset si in *actione* & *passione* reponeretur motus. Hoc dicit Philosophus, non quòd actio & passio non sint quidam actus moventis & mobilis, id est, motus agentis & patientis; hoc enim ante in tertio libro asseruit: sed quòd in *actione* & *passione* sit motus solùm ratione subiecti & fundamenti. Nam hoc modo & respectu solùm hæc duo prædicamenta (vt ait Gilbertus Porretanus) suscipiunt contraria, magis minusque, & motum. Exempli causâ, idcirco calefactio & frigefactio sunt contraria, quia calor & frigus adversantur: & ideo magis & minus suscipere dicuntur, quia calor & frigus intentionem & remissionem capiunt; & denique ob eam causam nominantur motus, quia natura ab vna istarum qualitatum ad aliam vi quadam agentis & patientis pellitur. Hinc illud addit, motum neque pro subiecto motus, neque pro termino rectè sumi posse: non ergo est motus in actione & passione. Neutra enim est subiectum aut terminus alterius, sed substantia, aut qualitas; ad quas categorias, vt ad causas & fundamenta referuntur.

Quod motus non terminetur ad motum, probat Philosophus trifariam, primùm quia si motus esset terminus, sequeretur mobile semper moveri, nec omnino quiescere in termino *ad quem*: quippe terminus est ipse motus, in quo nulla quies sed progressio mobilis naturæ inest. Præterea, motus non terminatur ad motum, ne idem numero & naturâ mobile contrarijs motibus simul agitetur; cùm omnis motus sit à contrario in contrarium. Postremò, si motus esset terminus motus, esset progressus infinitus in motu, neque daretur primus vel vltimus motus; quod quidem est perabsurdum, omnique rationi dissentaneum; cùm motus in quietem desinat. Hîc multi interpretes attoniti sunt, & secum plurimùm deliberant, quomodo liberent Philosophum à con-

Quæst. 2. An motus sit terminus aut subiectum motus?

à contradictione, qui (non obstante quòd alibi defendat æternitatē mundi,) hîc tamen dicat dari motum primum & vltimum, qui si detur, mundi æternitas ruit. Sed contradictio nulla est Aristotelis, qui hîc solùm de motibus rerū finitarum agit, idque respectu finitorum terminorum, à quibus, & ad quos res mobiles cientur. Est enim in progressione cuiuslibet rei mobilis primus motus, primusque eiusdē gradus; est etiam vltimus, quem quies formâ acquisitâ sequitur. In vniverso autem stadio & Olympo naturæ dari non potest primus movendi ictus, nec vltimus pulsus eiusdem. Et sic licèt in constitutione cuiuslibet rei per motum & medium sint duo extrema, initium & finis motus: in toto tamen vniverso æternitas triumphare potest. Consequenter probat Philosophus, motum non esse subiectum motui, primùm quia non est subiectum quietis, quod sanè esset, quia motus & quies privativè opposita vnum subiectum capax vtriusque haberent; tum quia esset processus in infinitum, nam hic motus esset subiectum illius, & ille huius sine vllo termino quietis. Hinc quia motus ipse moveretur; omne enim subiectum motus est mobile. Deinde quia doctrina quæ est motus ad disciplinam, non est subiectum disciplinæ, & proinde generatio generationis nō est subiectum: est enim par ratio vtriusque, si exempla conferas. Postremò, inter tres species motus in quantitate, qualitate, & vbi; nulla est subiectum alterius: ergo motus nullus alteri subiectum esse potest.

Motus motui non est subiectum.

2ª. pars cap.

Altera pars capitis est in qua resumit Philosophus illud quod in fronte proposuit, nimirum motum solum in tribus reponi prædicamentis; substantiâ, qualitate, & quantitate. Rationes sunt duæ, prima quoniam in hisce tribus est oppositio ad motum requisita: altera, quia in illis inest motus per se, in quibus sunt termini motus per se; sed in quantitate, qualitate, & vbi sunt termini motus per se: ergo in illis sunt motus per se. Concludit iam caput anticipatione obiectionis, & distinctione *immobilis*. Obiectio est de gradibus qualitatū quæ intenduntur & remittuntur, quomodo inter illas possit esse motus, cùm non sit contrarietas? Respondet Philosophus esse contrarietatem sufficientem; nam intensa qualitas remissæ contraria est, & ad motum efficiendum sufficit. Distinctio *immobilis* est, vt *immobile* sumatur trifariam, vel pro eo quod omnino moveri nō potest vt *Deus*: vel pro eo quod difficulter moveri potest vt mons: vel pro eo quod quiescens facultatem movendi habet, vt *stagnum* quod ad tempus sistit, fluere tamen potest si canalis aut meatus declivis fiat.

Rat. pro. 1. qu.

Immobile triplex.

Quæstio 3.

Hactenus de textu, ex quo vnam præ alijs elicio quæstionem, *Vtrum*

trum intensio & remissio qualitatũ sint motus per additionẽ gradus, vel admixtionem contrarij? Difficilis quidem est hæc quæstio, in quâ explicandâ multorum ingenia defatigantur. Nam cùm Aristoteles statuerit nullum motum esse nisi à contrario in contrarium, non vident quomodo hoc loco sine contradictione defendant esse in remissione & intensione eiusdem qualitatis motum: quoniam vna eademq; qualitas non potest esse contraria & infesta sibi. Quærunt ergo An per additionem & ablationem gradus? vel per admistionem & separationẽ contrarij? an denique per radicationẽ (vt aiunt) & impressionem formæ in subiecto hic motus remissæ & intensæ qualitatis fiat? Probabiliter defenditur, hoc neque fieri per admistionem contrarij; quoniam multæ qualitates intenduntur quibus nihil est contrarium, vt *lux* & *lumen*: neque per maiorem radicationem & impressionem formæ, quia non intelligitur vnde ista vehementior formæ impressio in subiecto fiat, neque quid priorem gradum partemque formæ adveniente posteriore perimat & corrumpat, cùm inter illas partes & gradus nulla sit oppositio. Quæ enim repugnantia est, cùm vna eademque qualitas intensa aut remissa maneat? Quippe vt idem est numero & naturâ homo nunc infans, nunc crescens in virum: ita eadem est non diversa qualitas, licèt nunc intensa, nunc remissa, aliquando perfecta, aliquando imperfecta existat. Fallax & falsa igitur videtur illa Aristotelis in textu positio, intensionem & remissionem qualitatum motum à contrario in contrarium esse.

Qualitates intendũtur et remitũtur, nõ p admistionẽ cõtrarii, nõ per impressionẽ formę maiorẽ.

Sed ne sim molestior verbis pergam, & docebo imprimis quid sit gradus, & quotuplex in intensione aut remissione qualitatum; tum in quibus qualitatibus cõsistat; postremò, quomodo hic motus fiat. Gradus aut perfectionis aut defectionis dicitur, ille est intensio eiusdem qualitatis, vi & potentiâ formæ agentis facta, quæ rem quamlibet ad maiorem perfectionem movet, donec ad summã pervenerit; quam quidem perfectionem tametsi res quælibet non assequatur, voto tamen ad illam, quantum in se est, contendit. Ex adverso gradus defectionis definitur, vt sit remissio qualitatis impotentiâ materiæ patientis facta, quæ semper ad maiorem defectionem rem trahit, donec ad extremum terminum, & (vt ita dicam) fatalem exitum & exitium suum pervenerit, vt scilicet nova successio fiat: nihil enim corrumpi agens natura sinit, nisi ex *phœnicis* veluti cineribus sepultis rem aliam protinus oriundam videat. Sicut ergo in bene institutâ & sapienter administratâ republicâ præmia virtutis summa, vt metæ proponuntur, ad quas omnes cives contenderent,

Gradus perfectionis.

Gradus defectionis.

contenderent, licèt eorum singuli easdem non attingant: ita in naturali civitate rerum assignantur summi perfectionis gradus, veluti scopi ad quos insito & ardenti desiderio ferantur omnia, quamvis omnia summam perfectionem non consequantur. Cæterùm si semel aculeis privationis, aut contrariorum impetu seu conflictu vulnerentur, declinant illa, ruuntque in præcipitium, metam in extremis oppositam perfectioni.

Quotuplex gradus.

Sed quid ludo? Gradus quid sit vides; nunc quotuplex sit in vtroq; genere cõsideremus. Alij duos, alij tres, alij quatuor assignãt. Qui duos solùm esse volunt summum & infimum appellant, qui verò tres inferunt summum, infimum, & medium nominant; qui denique quatuor inducunt, sensu iudice duos extremos, duosque medios esse demonstrant. His equidem applaudó, quia sentẽtiam Aristotelis explicatiùs attingunt. Sed antequam ad gradus singulos describendos veniã, operæpretium erit accuratiùs docere, quid sibi videatur Aristoteles velle per *contrarium*, cùm omnem motum à *contrario in contrarium* factum esse definiat; cui sententiæ non subscribunt multi interpretes, quia vident primum motum cœli successivum esse, etiamsi neq; contrarij, neq; medij resistentiam habeat.

Cœli motus.

Cæterùm huic obiectioni satisfactum est antea, cùm docuerim cœlum moveri ab intelligentia summâ, quæ sine loco movere potest omnia, cùm ipsa sit motrix causa omnium. Addunt multi alias duas causas, figuram cœli, & partium cœlestium situm; illa efficit vt neque celeriùs neque segniùs moveri possit, hic vt eiusdem motus successione fiat. Neque est inepta illorum resolutio, qui dicunt cœli motum esse à contrario in contrarium, vel quia oriens & occidens contrarietatis naturam induunt, vel quia est inferiorum sphærarum cum primâ lucta quædam; in contrariam enim viam tendunt & renituntur, vnde impetus rapidissimus, & impetuosissimus (vt ita dicã) raptus primi mobilis cæterorum motuum quasi frænis & habenis temperetur. Hoc scrupulo sublato, contrarium hoc loco strictè sumptum non definitur vt sit sola qualitas sensibilis alteri in eodẽ subiecto opposita, quæ agendo aut patiendo vincat aut vincatur; sed patentiùs se hic fundit hoc nomen *contrarij* respectu motus, quia motus etiam est in quantitate, & vbi, in quibus non est talis omnino agentium & patientium qualitatum repugnantia: est ergo contrarietas respectu motus *duarum repugnantia formarum positivarum, quarum vna est terminus à quo motus incipit, altera terminus ad quem desinit, & terminatur*. Sic inter maiorem & minorem magnitudinem est cõtrarietas, quæ in *augmentatione*; sic inter locum sursum & deorsum

Contrarietas quid sit.

ſum eſt contrarietas in loci mutatione; maximè verò propriè eſt ſolùm contrarietas inter qualitates ſenſibiles, quæ paſſiones & patibiles qualitates dicuntur. Paſſiones & patibiles (inquam) qualitates, *non quòd quicquam patiantur ipſæ, ſed quoniam ſenſibus vel externis vel internis motum et paſſionem inferunt*, vt *calor et frigus tactui, gaudium & dolor appetitui*. Quare vt propiùs accedam, in his potiſſimùm qualitatibus graduum (de qua nunc agimus) conſideratio verſatur. Hæc breviter interpoſui inter definitionem & diviſionem *gradus*, vt dilucidiùs multò & clariùs verba Ariſtotelis de motu à contrariò in contrarium per gradus intelligantur. Contrarietas maximè propriè inter paſſiones & patibiles qualitates. 1

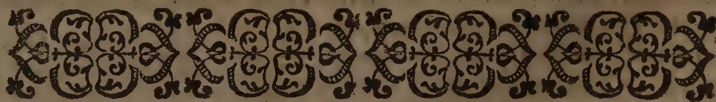
Sed pergam ad numerum ipſorum graduum, qui in qualitatibus ſuſceptivis *magis* & *minùs* cernitur. Primus gradus (ſi à minimo incipias) eſt vix ſenſibilis intenſio qualitatis, id eſt, talis affectio quæ valdè parùm ſenſum movet aut mutat; qualis eſt (exempli causâ) *suſurratio*, ſeu vox valdè ſubmiſſa. Secundus gradus paulò intenſiùs ſenſum percellit, vt *vox media*. Tertius qui adhuc vrget magis, vt *ſonus tubæ*. Vltimus eſt, qui vehementiſſimè percutit ſenſum, ipſumque ferè attonitum reddit, vt *tonitru*. Apud doctiſſimos medicos infinita de hac re invenies præcepta & exempla, in omni ſenſili & paſſivâ qualitate, quales ſunt omnes primæ & ſecundæ qualitates. Sic *Bugloſſa* in primo gradu calida, quia ſpiritus vitales fovet; *Anthos* in ſecundo gradu calidior; in tertio ferventius *Gingiber & Piper*; in vltimo omne cauſticum & adurens vt *Euphorbium*, quòd igneum calorem actu in ſenſum imprimit. Similis eſt ratio in gradibus frigoris, ſiccitatis, & humoris, ſi varijs modis affecta ſubiecta earum qualitatum ſpectes. Hinc liquidò conſtat, quaſnam qualitates hoc loco potiſſimùm intelligat Philoſophus; eas ſcilicet quæ ſunt in tertio genere qualitatis; hæ enim veriſſimè intendi & remitti dicuntur. Ratio prima eſt, quia inter has fere omnes eſt naturale quaſi odium & certamen, in quo vna victoriam, altera ruinam habet. Cæterùm in hoc conflictu languor huius, robur illius ineſt, vnde iſta intenſio & remiſſio naſcitur: languor ex impotentia materiæ, robur ex vi & potentia ſubiecti, in quo hi affectus & qualitates certant. Sunt aliæ quoque cauſæ ſuſcipiendi magis & minùs præter hanc admiſtionem pugnamque contrarij, ſcilicet cuivis rei inſita facultas acquirendi ſummam perfectionem, & (vt ita dicam) activitas ſeu vivacitas formæ, de quibus poſtea pluribus dicam. Quid? an non ſunt aliæ qualitates

Graduũ qualitates.
1
2
3
4

Aliæ cauſæ ſuſcipiendi magis & minùs, præter admiſtionem contrarii.

litates aliorum generum, in quibus isti motus & mutationis gradus secundùm magis & minus insint? Certè propriè non sunt; communiter autem in alijs constare non nego, vt in virtute & vitio, fereq; infinitis eiusdem generis.

Motus qualitatum. Superest vt nunc doceam quomodo ista qualitatum contentio & motus fiat? & an sit solùm à contrario vel aliâ quacunque ratione. Affirmant aliqui esse à potentiâ activâ subiecti, aliqui afferunt à potentiâ formæ, aliqui à repugnantiâ contrarij.
1 A potentiâ subiecti, quoniam res quælibet naturali quodam desiderio appetit perfectius bonum; vnde fit vt qualitates inherentes magis & minùs suscipiant, prout earum subiecta afficiuntur.
2 A potentiâ formę, quoniam ea, (siue sit interna siue externa) nunquam est otiosa. Natura enim cuilibet formæ facultatem agendi dedit, ad maiorem perfectionem aucupandam.
3 A repugnantia contrarij, quoniam non est actio sine passione; & quoniam in ipsorum graduum acquisitione est quædam pugna seu oppositio quæ ad motum hunc efficiendum (de quo hîc agit Philosophus) sufficit.
1 Esto igitur; si gradus à potentiâ subiecti fluant, quo fortius est subiectum agens eo magis illius qualitates intenduntur: vt calor ignis intentior est calore aëris, quia ignis potentius agit, aër verò languidius.
2 Si autem oriantur à potentiâ formæ, eodem modo dicendum est, quoad excellentiam vel defectionem eiusdem.
3 Si denique à repugnantiâ contrarij, tum quidem impar congressus & mixtio est, vt ea demum qualitas *magis suscipere* dicatur quæ minus habet contrarij, ea verò *minus*, quam potentior qualitas in actione vincit. Hanc opinionem præ cæteris defendit Aristoteles, fieri nimirum motum semper à contrario in contrarium, idque in gradibus intensis & remissis eiusdem qualitatis: quæ sanè opinio tuta est; nam in gradibus intensionis & remissionis est quædam conflictatio. Exempli causâ, si calor naturalis intendatur, fiatque febrilis, proculdubio hic calor febrilis opponitur naturali; nam ille aëreus, hic igneus dicitur.

Distinctio quæstionum secundi capitis.

Tota expositio capitis in tribus quæstionibus ponitur, quarum

- Prima est, *An motus propriè secundum Philosophum sit solùm in quantitate, qualitate, & vbi?* quod probatur, quoniam omnis motus proprius est inter terminos positivos. duplex enim est motus, alius
  - Absolutus, idemque vel
    - Æquivocus, seu improprius in substãtia, vt *ortus interitusq́; rerum*, qui ideò nõ proprij motus dicuntur, quia inter terminos positivos non versantur.
    - Vnivocus seu propriꝰ, & hic spectat vel
      - 1 Materiam & mensuram rerum, vt *augmentatio & diminutio* in quantitate.
      - 2 Formam & potentiam, vt *alteratio* in qualitate, sub qua *intensio & remissio* continentur.
  - Respectivus, qui in solâ circumscriptione & comparatione locati ad locum ponitur, & hic *latio* seu *loci mutatio* nominatur.
- Secunda, *An motus possit esse subiectum aut terminus motus?* Negat Aristoteles in textu, vt ex nostra expositione directè intelligas: & quòd
  - Non sit terminus probatur
    - 1 A contrario, quia si esset terminus, tũ motus esset cõtrarius sibi, nimirum quies, quippe omnis motus in quiete cessat.
    - 2 Ab absurdo, quia si motus sit terminus, esset progressus mobilis in infinitũ: at quilibet motus numero & tẽpore definitur.
    - 3 Ab impossibili, quia si motus sit terminus motus, idem numero mobile contrarijs motibus simul moveretur, cùm omnis motus sit à contrario in contrarium.
  - Non sit subiectum probatur
    - 1 A potentia subiecti, quod est capax vtriusq; partis in privantibus; cùm ergo motus non sit subiectum quietis, non potest esse subiectum motus.
    - 2 Ab impossibili; quia si motus existat subiectum motus, motus ipse erit mobilis: quia omne subiectum motus est mobile.
    - 3 Ab absurdo consequenti; quia sic esset progressus mobilis & motus in infinitum.
    - 4 Ab exemplo doctrinæ & disciplinæ, quarum illa videtur esse motus docentis ad auditoris disciplinam, & tamen doctrina non subiicitur disciplinæ.
    - 5 Ab enumeratione omnium specierum motus, in quibus nulla alteri subiicitur.
  - Definitio *gradus*, vt sit *vehementior vel segnior motus qualitatis sensibilis*: vel *vt sit proportio quædã qualitatis maior aut minor motu acquisita*; quę fit vel
    - 1 Potentiâ subiecti agentis, in quo inhæret qualitas capax magis & minus.
    - 2 Potentiâ formæ quærentis perfectionem suam.
    - 3 Repugnantiâ contrarii potentioris in actione suâ.

- Tertia, *Vtrum intẽsio & remissio qualitatum fiant per additionem & sublationem gradus?* in hac questione considerantur
  - Distinctio gradus, vt alius sit
    - 1 Perfectionis, qui potentiam subiecti & formæ agentis spectat.
    - 2 Defectionis, qui ab impotẽtiâ materię, & oppositione fortioris contrarij pendet.
  - Numerus graduum, vt alii sint
    - 1 Extremi in proportione, qui manifestè secundũ perfectionẽ vel defectionẽ sensibus apparent; vt *frigus* in aquâ, *calor* in igne.
    - 2 Medii, qui secundùm magis & minùs afficiunt sensum, vt *calor aëreus*, qui in *igneum* commutari potest.
  - Causæ, vnde iste motus intensionis & remissionis provenit. In his assignandis est magna doctorum contentio, nam alii ponunt causam esse
    - 1 Radicationem & impressionem formæ, quæ in subiecto agens maiores acquirit per se & vi suâ vires.
    - 2 Vnionem partis ad partem, vt in augmentatione; quantitatis, in qua pars parti additur, donec corpus ad perfectã proportionem pervenerit.
    - 3 Actionem subiecti, quod semper in motu est ad maiorem perfectionem per formalem potentiam, & per impotentiam in materia fundatam nonnunquam præcipitantiùs in defectionem ruit.
    - 4 Participationem & mixtionem contrarij; quam sententiam Aristoteles videtur insinuare in hoc capite, & tertio Topicorum, quia ea qualitas magis suscipit, quæ minùs contrarii admixtũ habet, & illa minùs suscipit, quæ maiore parte sibi contrarii admixtâ penitus declinat: & sic in ipsis gradibus est aliqua oppositio mistioque oppositarum partium, quarum alia aliam vincit.

Argumenta contra primam quæstionem, An in quantitate, qualitate, & vbi solùm reperiatur motus?

Opp. *Duo in hac lite discutienda sunt, primum* An per se motus ad quãtitatem, qualitatem, & vbi, tendat? *tum* An solùm in illis categorijs
1 versetur? *Nudis Arist. verbis non credam; sic ergo disputo. Quantitas est coæva & ingenita materiæ primæ, à nullo agẽte naturali producta; nõ ergo ac-*
2 *quiritur motu per se. Item, cùm omnis motus sit continuus, quæro quomodo sit*
3 *in qualitate per se? nisi qualitatem quantum esse fatearis. Postremò non video quomodo ad* vbi *sit motus, cùm ad* situm *non sit; cùm* vbi *&* situs *Peripateticorũ consensu reipsâ non differant. Est enim* stare *vel* iacere *nihil aliud quàm hoc vel illo modo loco flecti vel circumscribi. Quoad alteram par-*

tem

tem, nimirum Vtrum motus sit solùm in his tribus prędicamentis? *scrupuli non minoris momenti & difficultatis emergunt. Sic ergo contra positionem Aristotelis arguo. Elementa sunt substantiæ, & commutantur ad se invicem per motum: est ergo motus in substantia. Imo Commentator secundo de Cœlo formas elementorum entia positiva & opposita esse docet, quod satis est ad motum. Præterea, definitio motus ortui interituiq; convenit; est enim generatio actus generabilis quatenus est tale; cur ergo negat Philosophus motum in substantiâ esse? Deinceps, cùm in relatione sit susceptio contrarietatis, magisq; et minùs, rationem non video quin per se sit in relatione motus. Intensio enim & remissio non possunt esse sine motu: at est intentio in relatione, vnde aliquid similius & dissimilius, æqualius & inæqualius alteri esse secundùm relationem dicitur. Insuper scire libenter velim, quomodo sit motus omnino in quantitate, cùm quantitati nihil sit contrarium, quod semper ad motum requiritur. Eâdem ratione probo non esse in prædicamento* vbi, *quoniam* vbi *nihil est adversum, neq; suscipit magis & minùs. Postremò, concludo totam hanc disceptationem Aristotelis contentiosam & nugatoriam esse, quia non minùs probari possit inesse motum alijs categorijs, ac istis in quibus eundem reposuit; nam actio & passio sunt ipsi motus. Imo Gilbertus Porretanus, vir doctissimus, in illis requirit motum, cùm agens in passum transire non possit sine motu. Præterea, quis negare potest motum esse in* quando, *si agnoscat esse in* tẽpore? *cum vtrumq; ens vnum re & naturâ faciat, si Aristoteli adhibeatur fides, qui* quando *inter significata temporis enumeravit. Non vrgeo esse motum in situ, tametsi ædificatio, sessio, statio, aliæq; flexiones corporis sint situs, & sine motu omnino esse non possint. Postremò, quisnam habitus est sine motu, cum omnis habitus sit aplicatio rei externæ corpori, quæ absque motu fieri non potest?* 4 5 6 7 8

Resp. *Cardo huis controversiæ & litis consistit in distinctione motus, in significatione contrarietatis, & duplici conditione quæ ad motum requiritur. Nomen* motus *trifariam accipitur, fusè, pro omni mutatione continuâ, sive sit actus entis in potentiâ, qualis est* generatio, *sive actus entis in actu, quo subiectum actu existens ab vno accidente ad aliud movetur, vt in* alteratione: *secundò accipitur paulò strictiùs pro mutatione continuâ, successivâ, in formas adventitias solùm, vnde generatio & corruptio à motus generibus excluduntur: tertiò accipitur strictissimè pro mutatione solùm eâ, quæ est à contrario actu existente ad aliud contrarium. Significatio contrarij quoq; triplex est, communis, propria, minùs propria. Communiter contraria sunt termini positivi, inter quos est aliqua latitudo graduum, sive secundùm magis & minùs intensivè (vt aiunt,) sive secundùm maius & minus extensivè vt alij loquuntur. Propriè contraria sunt adversa, quæ agendo & patiẽdo se mutuo expellunt ex eodem subiecto capaci vtrinsque, nisi vnum* Motus triplex. Contrarium triplex.

 eorum

Conditiones motus 2. *eorum insit à natura. Minùs propriè appellantur contraria ipsa privantia,*
vt sunt principia à quibus motus oritur. Conditiones motus duæ sunt; vna
vt sit à contrario in contrarium; altera vt vtrumq; contrarium sit ens positi-
vum, quod sive sit extremum, sive sit medium, semper rationem extremi in-
duat. Ex his, si diligenter attendas, omnibus argumentis accommodetur
1 *responsum. Sed percurram paucis. Dico igitur ad primum, quantitatem*
non esse ordine naturæ coævam cum materiâ primâ: sed ex illius potentia e-
ductam, idque per motum, sine quo materia nullam formam aut vestem
induit. Ad secundum dico, esse motum in qualitate ratione gradus se-
2 *cundùm intensionem & remissionem, qui gradus proportionem continui-*
tatis habet. Ad tertium dico vbi & situm *re plurimùm differre, quia*
3 *prædicamenta diversa sunt, vt in dialecticis elementis manifestè constat.*
4 *Ad quartum dico elementa non esse per se contraria, nec eorum formas intē-*
5 *di aut remitti. Ad quintum dico definitionem motus fusè acceptam conve-*
6 *nire, non propriam. Ad sextum respondeo, non esse contrarium, aut magis &*
7 *minus in relatione per se, sed ratione solius fūdamenti. Ad septimum respōdeo*
contrarios terminos esse in quantitate, vt maius & minus, par & im-
8 par, longum & breve, *quæ sufficiunt ad motum efficiendum. Ad o-*
ctavum dico, quòd omnia ista prædicamenta admittant motum, non vi suâ, sed
vt entia respectiva ratione fundamenti, vt antea de relatione dictum fu-
it.

Argumenta contra secūdā quæstionem. Vtrum motus posit esse subiectum vel terminus motus?

Opp. *Motus est aliquando mobilis: ergo potest esse subiectum motus. An-*
1 *tecedens probatur, quia id dicitur mobile quod in se potentiam movendi ha-*
bet; sed motus teste philosopho in se potentiam movendi habet: ergo motus
est mobilis. Præterea, si motus motui non sit subiectum, quorsum ponitur à
2 *Philosopho moventium, mobilium, & motuum subalternatio, id est vt inferi-*
ora moventia, mobilia, & motus superiorum moventium, mobilium & mo-
3 *tuum veluti sphæris & circulis subijciantur? Tertio in loco quæro an passio-*
nes sint motus? & si sint nemo inficias ibit esse mobiles, quia in se vim quan-
dam impressam agentis habent; si enim actio sit movens, passio erit mobi-
lis necessariò.

Motus nō est mobilis nisi per accidēs Resp. *Si valdè sterilis non esset hæc quæstio, ingenium tuum languere nunc*
dicerem; nam leviora argumenta à te confecta in vllam quæstionem non
video. Sed respondeo motum non esse mobilem nisi per accidens
1 *ad*

ad motum subiecti, vt cætera omnia accidentia: neq; rectè infers motum ideo 2
mobilem esse, quia est ordo seu subalternatio motuum; subordinatio enim non
motum motui subiectum esse inhærentiæ vel attributionis, sed influentiæ seu
ordinis ostendit. Postremò, si concedam passionem esse motum, non tamen se- 3
quitur eandem esse subiectum actionis, quia non transit actio in passionem
vt in subiectum, sed ad eandem vt ad terminum desinit & refer-
tur.

Opp. *Magis seriò in secūda parte quæstionis tecum nunc ludam, si motus* 1
non sit terminus ipsius motus, quid respondes de motu cœli, qui perpetuò in
dies singulos, menses, annos & secula mutatur, quiescit autem nunquam?
quies in hoc motu non est: terminus est ergo motus. Nam tertium inter hæc
duo privantia non datur. Præterea, quid ais de vicissitudine omnium 2
rerum naturalium, in quibus nulla quies reperitur? cessare enim natura
dicitur acquisitâ formâ, non quòd quiescat à motu, sed quòd prior cursus 3
in alium naturæ partum desinat. Si exemplis agerem res luce clarior vi-
deatur esse. Nam quorsum generatio vnius dicitur corruptio alterius, & ex
adverso, si vnus horum motuum non sit terminus alterius, id est, si ortus in-
teritu, & interitus ortu non terminetur? Postremò pugil frequenter certat, 4
miles sæpe hastam aut gladium vibrat, Milo non semel stadium pecurrit.
Et quorsum quæso? nisi motus terminus ipsius motus fiat. Hæc enim fa-
ciunt vt moveantur faciliùs; quippe motum, finem & terminum proponunt
suum.

Resp. *Hæc tua argumenta Iridis quasi colores habent; apparent enim* 1
subtiliora, sed non sunt. De motu cœli respondeo tibi, quòd terminetur ad
certa puncta aut signa cœli, non ad motum. Satis enim est si mobile vel in
puncto temporis quiescat, cùm illius vis magis in motu quàm in quiete, in
affectione propriâ quàm in privatione (qualis est ipsa quies) cernatur. Sed 2
quæris quid dicam de vicissitudine rerum omnium, in quibus natura à motu
nunquam est libera. Idipsum respondeo, naturam magis delectari motu
quàm quiete: nō tamen hoc probat motum esse terminum motus, cùm mo-
tus cuiuslibet finis sit ipsa forma de novo per motum introducta. At exem- 3
plis vrges, quia generatio est terminus corruptionis, & corruptio terminus
generationis. Sic quidem videntur esse, sed revera non sunt: nam ter-
minus generationis non est corruptio, sed res potiùs generabilis aut eiusdem
forma acquirenda, quâ acquisitâ natura à motu cessare dicitur. Quæ
in vltimo loco adfers de athletis (qui sibi motum motus finem & scopum pro- 4
ponunt) nihil aut parum movēt; nam hîc de naturali nō de artificiali motu
agitur. Neque, si attentiùs rem consideres, motum isti finem sibi proponunt,
sed quietem, quā per motum consequi vehementer in omni certamine deside-
rant.

Argumenta contra tertiam quæstionem, quæ proponitur duobus modis, vel An intensio & remissio qualitatum sint motus per additionem gradus? vel, An gradus intensionis & remissionis fiant per admixtionem contrarij? Sunt qui proponant, An hæc sint per radicationem qualitatis in subiecto? Arist. hîc & tertio libro Topicorum defendit fieri per admixtionem cótrarij; contra quem sic disputo.

1 Opp. *Multæ qualitates intenduntur & remittuntur, quibus nihil est con-*
trarium: ergo per maiorem & minorē admixtionem contrarij intensio & re-
missio non fiunt motus. Antecedens probatur de luce & influentiâ cœli, quib9
nihil in eodem subiecto admixtum est contrarij. Præterea, gradus intensionis
2 *& remissionis fiunt per radicationem & impressionem maiorem minoremque*
formæ; non ergo per oppositionem aut mixtionem contrarij: quod sic probo,
quia forma altioribus veluti radicibus infixa maiores vires acquirit agendo.
Hinc splendor solis, calor ignis intensiores sunt qualitates, quia sunt activæ
magis: vivacitas enim formæ in re qualibet vim auget, gradum acquirit, dū
illius vis & potentia manet, unde intensio: verùm segnis materiæ mole op-
pressa hæc forma languet, unde remissio sine ulla repugnantiâ contrarij nas-
citur. Ab exemplis infinitis infinita peti possunt argumenta, sed unum ca-
3 *loris naturalis instar omniū erit. Hic calor in infantiâ, pueritia, adolescentiâ*
& iuvētute vires per grad9 acquirit sine admixtiōe contrarij, stat firmus &
constans in virili ætate; at tum ab alto gradu sensim & pedetentim declinat,
donec extinguatur, idq; non per admixtionem contrarij, sed per impotentiam
suam, & defectionem olei nativi quo aleretur. Nam ut videmus flammam in
lucernâ tam diu vigere quàm affusum est oleum, quo tamen exhausto eva-
nescit: ita calor naturalis, quàm diu humido nativo fruatur vivit, at tandem
& humidū & seipsum penitus consumit. Consumit inquam seipsum, nam i-
dem calor ad mortem & sepulchrum manet, quamvis idem gradus non ma-
4 *neat. Insuper, perfectum & imperfectum nec specie, nec numero semper rem*
differre faciunt: ergo intensio & remissio eiusdem qualitatis, quæ sunt per-
fectio & imperfectio, appositionem gradus, non oppositionem contrariæ quali-
tatis postulat. Antecedens constat, quia idem est specie & numero homo
æger & sanus, similiter idem calor intensus & remissus. Sed quæres for-
tasse unde corruptio subiecti remissionem aut intensionem sequatur, si non
sit contrarium? Audi, ut paterfamiliâs sana mēte curat familiā, & om-
nia rectè disponit atq; conservat, captus autē mente perturbat omnia, idem
tamen est, & captus & sanus mente: ita qualitas, exempli gratiâ calor na-

tivum

tivus conservat omnia in homine, & est causa sanitatis, at ultra modum in excessu vel defectu positus perniciem infert, est tamen idē numero & naturâ calor non ergo requiritur admixtio contrarij, ut motus gradualis intēsionis & remissionis fiat.

Resp. *Capior mirificè hoc genere disputationis tua, tum quia breviter cōcludis singula, tum quia omnia ad vivum urges; concederem equidem multa tibi quæ ais; sed sequor Arist. qui non sine ratione hunc motum intēsionis & remissionis fieri per admistionem contrarij docet. At imprimis (ais) intēduntur & remittuntur lux & influentia cœli, quibus nihil est contrarium.* 1 *Respondeo intendi & remitti, non ex parte solis aut cœli, sed respectu materiæ, quæ magis aut minùs est capax impressionis. Hinc radicationem formæ in subiecto infers, quæ vegetior potentiâ suâ facta gradus sine admixtione contrarij acquirit. Sed respondeo in ipsis acquisitis gradibus esse quandam* 2 *oppositionem; nam in intensione gradus vehementior minorem, & in remissione imbecillior gradus intensiorem tollit. Sic febrilis calor intensus calo-* 3 *rem nativum corrumpit; quia in febri calor nativus in igneum com mutatur. Sic calor post statum incrementi incipit seipsum diminuere & labefactare, donec tandem extinguatur. At dicis hunc calorem vires acquirere, & gradus sine admixtione contrarij, ut in infantiâ, pueritia, & alijs ætatibus constat. Acquirit sanè vires & gradus (ut ais) sed una pars aucta alteram præcedentem tollit, estque unus gradus alteri contrarius. Nam ut est calor in sanguine piscium, qui comparatione factâ ad tactum humanum est frigus: ita remissa qualitas intensæ qualitati est contraria ex adverso. In eo ergo quòd concedas eundem gradum perpetuò non manere, fateris esse quidem in motu intensionis & remissionis contrarium; est enim & motus & gradus à contrario in contrarium. Postremò, li-* 4 *cet perfectum & imperfectum respectu subiecti non faciant differre numero, respectu accidentium tamē faciūt, nā vir & mulier, qui sunt perfectio & imperfectio naturæ, numero & naturâ differunt. Sic gradus à gradu in qualitatibus intensis & remissis distinguitur. Similitudo tua ergo omni ex parte non probat, quia in ea mutatio suppositionis est, nempe à subiecto ad accidens.*

Opp. *Gravissimi doctissimique interpretes defendunt hanc quæstionem in contrario sensu, nimirum fieri posse intensionem & remissionem sine contrarietate; quia ut auctum corpus idem numero & natu-* 1 *râ est, ac fuit non auctum: ita intensa qualitas eadem omnino in* 2 *essentia manet ac non intensa. Præterea, cùm non constet satis apertè quid tandem priorem partem formæ seu qualitatis adveniente posteriore corrumpat: nihil obstat quò minùs directè concludam, motum intensionis & remissionis sine gradu repugnantiæ fieri. Nam si verum sit illud dia-*

Top. 3. c. 3. *Dialecticorum, quòd omne tale additum tali faciat idipsum magis tale: sequetur gradum intensionis non contrarium, sed naturâ amicum esse; aliter enim magis tale non efficeret, sed potiùs destrueret illud cui adijcitur & accumulatur.*

Resp. *Agnosco esse doctissimos interpretes, qui huic opinioni Aristotelis infesti sunt. Sed ne ab oraculo philosophiæ dissiliam, argumentis ex illis quæ adfers sic respondeo; nimirum similitudinem seu comparationem tuam in primâ ratione non tenere, quia vna pars eiusdem est de materiali accidente, cui nihil est contrarium, nempe de quantitate; altera pars est de formali affectione, scilicet de qualitate, cui non solum alia realis qualitas adversa esse potest, sed ipse gradus; vt constat in febrili calore, qui est contrarius niti & naturali calori. At dicis in secunda ratione te non videre causam corrumpendi priorem partem qualitatis. Doceo causam esse ipsum intensum aut remissum gradum, qui vim & rationem contrarij habet. Qui ergo (inquis) tale additum tali illud ipsum cui additur magis tale efficit? efficit subiectum magis tale cui inhæret, non priorem partem quam tollit. Vides (bone adversarie) vtcunq; satisfactum esse tuis argumentis. Sed si verè dicam quod sentio, aliquâ ex parte tibi palmam in hâc controversia cedo; quippe intensio qualitatis illius perfectio est, perfectio autem non tollit essentiã rei, sed imperfectionem minuit. Præterea, cùm sit potentia activa qualitatis à forma subiecti fluens & suscepta, vires & gradus acquirit, qui addunt multum tale, nihil autem tollunt. Insuper si exemplis vtar, non album albo, nec nigrum nigro, nec quicquam aliud alteri eiusdem naturæ opponitur: intensius ergo album ab albo, intensius nigrum à nigro oppositorum more & naturâ non differunt. Deinceps quomodo prior pars posterioris partis additione tollatur non video; cùm nulla privationis vis & impetus intercedat, à quo nova generatio fluat. Quid? an extingui partem iustitiæ in Aristide rectè putemus, cùm iustior vno gradu iustitia Aristides fiat? Certè absurdum videtur esse. Sic non minùs absurdum & à ratione alienum est, si partem caloris in igne, aut splendoris in sole imaginemur corrumpi, cùm vehementiùs ignis calescat, aut sol splendescat magis. At (dices) quomodo tum sunt hi gradus termini motus? Respondeo, non requiri vt semper vnus terminus motus alterum corrumpat: nam satis est ad motum si ab vno incipiat & in alterum desinat, quamvis vterque aliquando maneat; vt incipit motus cœli ab ortu, desinit in occasum; ortus tamẽ et occasus perpetuò manent. Similis est ratio ignis volantis à centro ad locum suum naturalem, quorum centrum est terminus à quo, et locus naturalis ad quem, & tamen centrum atque locus naturalis igne sic moto non corrumpuntur.*

(Margin notes: "1" beside "mâ ratione non tenere…"; "2" beside "li calori. At dicis…"; "Ad quam opinionem in hac controversia author propendet." beside "tensius nigrum à nigro…")

CAP. 3.

Utrum
- *Diversus sit motus eorum quæ sunt simul?*
- *Loco separata vnum vel distinctum motum sortiantur?*
- *A termino ad terminum in motu pervenire non liceat nisi per medium?*
- *Diversus sit motus terminorum & medij?*
- *In contiguis quæ mutuò se tangunt numero sit idem motus?*
- *Continenter dicatur aliquid moveri, quòd motu tamen interrumpatur?*
- *Extrema localis motus maximè distent secundùm rectam lineam?*
- *Deinceps aliquid moveri dicatur sine medio rei? An res diversarum specierum vi motus continui ens vnum fiant?*
- *Omnia corpora se mutuò contingentia motu continua dici possint?*

AEC alia pars huius libri est, in quâ de vnitate & diversitate motus disserit Philosophus; sed à longiore tractu & fuso non ducetur filum orationis meæ, quoniam ferè omnia quæ hîc tractata sunt in tertio libro huius operis adumbrantur; velum nunc solum detraham & apparebit opus. In fronte huius capitis, ad vberiorem intelligentiam eorum quæ pertractanda sunt, quædam nomina explicanda proponit: vt quid sit *simul*, quid *separatim*, quid *medium* sit, quid sit *mutuò tangere*, quid *continenter moveri*, quid sit *deinceps sequi*, & denique quid *habitum esse* & *continuum*, in quo partium successio inest. Omittit aliquot modos *simul*, de quibus in postprædicamentis egit, & solùm nunc docet quę propriè *loco* dicantur *simul*? *Loco simul* sunt duobus modis (vt aiunt interpretes) vel quæ cohabitant in eodem loco proprio (quod fieri nō potest sine penetratione corporum) vel quæ nulli alteri locum suum communicant; quo pacto cœlestes spheræ in æthereâ regione veluti cœlesti mundo insunt, quousque alia corpora non penetrant. Et hæc, meâ quidem opinione, est apposita interpretatio Philosophi, de his quæ sunt *simul loco*. *Separatim* esse dicuntur hoc loco extrema, seu con-

Quædam nomina explicat.

Simul.

Separatim.

contrarij termini motus, à quo & ad quem natura in omni mutatione fertur. *Medium* est veluti interiecta via seu spacium inter hos terminos limitesque motus; vel id est, per quod mobile ab vno termino ad alium pervenit. *Tangere* ea propriè dicuntur, inter quorum extremitates nullum est medium; vel si velis, quorum superficies contiguæ sint, & mutuis quasi amplexibus se exosculentur. *Continenter moveri aliquid*, est nihil intermittere temporis in motu, quamvis aliquando spacij aliquid omittatur, vt in pulsante cytheram constat, qui immediatè digitis suis primam & vltimam chordam tangit, mediosque nervos non movet: sic respectu temporis continuus est motus, quamvis respectu spacij & magnitudinis sit interruptus. Mentione factâ spacij, arripit occasionem docendi quomodo loci extrema distent. Distant (vt ait) secundùm rectam lineam, id est, ea sunt contraria secundùm locum, inter quæ protenditur maxima linea recta.

Medium.

Tãgere quid.

Continenter moveri quid.

Contraria loci quæ

Sequitur explanatio huius verbi *deinceps*, seu vt veteres exponunt *consequenter*. *Deinceps* seu *consequenter ens esse*, est sic rem vnam alteri annecti ordine, vt nullum intersit medium ejusdem rationis; vt sunt duæ domus ordine dispositæ, inter quas non est alia domus, licèt res multæ alterius generis intercurrant. Ad talia igitur se *deinceps* seu *consequenter habentia* requiruntur duo; primò vt sint ordine disposita secundùm prius & posterius, tum vt nullum medium intersit eiusdem rationis. Quid hoc verbum *Hærens* significet plurimùm hærent interpretes: sed sic animum induco meum hoc significare, nempe vt illud *consequenter alteri hærens* dicatur, quod medium inter se & aliud, cui adhæret, non patitur; duo enim ad *hærentia* requiruntur, nempe vt se tangant, & vt sint ejusdem speciei.

Ens hærens esse quid.

Cõtinua quæ

His succedit in textu interpretatio *continui* quod propriè dicitur *ens quantum, cuius partes coaptantur ad communem terminum*; communiter autem dicuntur continua, quæ quovis modo se tangunt aut copulantur, vt puta *clavo, pice, tactu*, aut aliâ quacunque ratione; vel secundùm artem vt in rotis horologij, vel secundùm naturam, vt in articulis corporis humani coniunctis patet. Concludit Philosophus hoc caput, adhibitâ distinctione inter rem *continuam* & rem *contiguam*; quia quicquid est continuum idipsum tangitur, sed nõ ex adverso multa enim se mutuò contingunt quæ non sunt continua. Alia distinctio addita est inter punctum & vnitatem; quia puncta sunt in illis quæ apta sunt se *mutuò tangere*, vnitates verò non sunt. Iterum, inter puncta quæ sunt in eodem con

tinuo

tinuo aliquid medium esse potest, non autem est in discreta quantitate inter vnitates; inter vnum enim & vnum nihil interponitur.

Ex ista vocabulorum expositione eliciuntur ab interpretibus variæ quæstiones de differentijs motuum; nempe, *An diversus sit motus eorum, quæ sunt simul? An loco separata vnum vel distinctum motum sortiantur? An à termino ad terminum, in motu pervenire non liceat nisi per medium? An diversus sit motus terminorum, & medij? An in contignis, quæ mutuò se tangunt, numero sit idem motus? An continenter dicatur aliquid moveri, quod motu tamen interrumpitur? An extrema localis motus maximè distent secundum rectam lineam? An deinceps aliquid moveri dicatur sine medio rei? Aures diversarum specierum vi motus continui vnum fiant?* An deniq; *omnia corpora se mutuò contingentia motu continua dici possint?* Sed (dices) quorsum hîc tot quæstiones simul conglomeras? Certè vt præoccupem præcox & præceps ingenium tuum, ne vanam & inutilem istorum nominum interpretationem ab Aristotele traditam & assignatam esse diceres. Dissolutus enim ignoranti videtur esse hic sermo Philosophi, neque omnino quicquam ad motum, de quo nunc agis, pertinere. Sed istis iam dubitationibus propositis, facilè intelligas abditum in eo sensum latere, vsumque haud mediocrem, si vberiorem motus scientiam quæras. At quæris cur solùm leviter proponam, & non limatiùs singula in illis aperiam mysteria. Respondeo proposuisse me, ne otiosæ vanitatis aut inutilis digressionis temere arguatur Philosophus; non autem vberiùs explicuisse, partim ne molestus esse videar, & partim quia hæc nunc insinuata paucis, in sequentibus copiosiùs explicentur. Cæterùm ne sitim ardentem nunc tuam sine vllo succo & nectare dimittam inanem, effundam oleum, & in singulis vnam quasi lucernam accendam, cuius luce videas quid Delphicus Philosophus in singulis sibi velit.

An eorũ quæ sũt simul diversus sit motus? Vbi ergo petis *Vtrũ diversus sit motus eorũ quæ sunt simul?* dico diversum esse; nã vnitas motus ab vnitate mobilis dependet. Cùm ergo ea quæ sunt *simul* numero & naturâ diversa sint, eorum motus vnus esse non potest, sed diversus. Diversus (inquam) numero, non specie aut genere. Nam sic eorum quæ simul sunt, idem specie aut genere motus esse potest.

An separata diversum motum sortiantur? Ad alteram quæstionem pari modo respondeo, separata loco vnum motum numero non sortiri, tum quia re, tum quia loco distant: res enim diversæ diversum motum, & quæ loco distinctæ sunt non

vnum

An à termino ad terminũ in omni motu pervenire nõ liceat nisi per mediũ?

vnum motum sortiuntur.

Tertia dubitatio interpretes distrahit in contrarias sententias: sed anchoram hanc figam, esse quidem medium in omni motu, sine quo non pervenitur ad extremum. Ratio est, quia vbi sunt extrema ibi oportet esse media; at in omni motu sunt extrema, ergo sunt media. Si percurras singula motus genera, in singulis invenies media; non est ergo dubitandum à termino ad terminum, ab extremo ad extremum, à principio ad finem moveri nihil posse sine medio, quod ex necessitate attingit, priusquam vlteriùs ad scopũ & vltimam metam perveniat.

An diversus sit motus terminorũ & medii?

In quarta dubitatione hac est resolutio, diversum esse motũ terminorum & medij. Nam etsi sit vnus idemque motus à termino ad terminum respectu mobilis in quo motus propriè inest, & á quo vnitatem numeralem capit, termini tamen motus, adeoque & mediũ res aliæ sunt â motu; & quatenus sunt mobilis catenus singulæ suum motum distinctum habent.

An in cõtiguis quæ mutuò se tangunt sint idem numero motus?

Ad quintam quæstionem dico, non esse eundem numero motum contiguorum: nam etsi mutuò sese contingant, & eorum superficies adinvicem copulentur, diversum tamen & locum, & medium & motũ vendicant. Cæterùm si per contigua intelligas partes eiusdẽ corporis mutuò se tangentes, fatendum est ad motum totius cieri, vnamq; rationem sortiri.

An cõtinẽter aliquid moveri dicatur ꝙ motu tamen interrũpitur?

In sexta quæstione spectanda sunt duo, tempus & locus. Fieri (inquit Philosophus) potest vt aliquid *continẽter* moveatur respectu temporis, cuius tamen motus cesset respectu huius vel illius loci seu magnitudinis; vt exemplum pulsantis cytheram in textu probat; Cytharœdus enim aliquando duas extremas claves simul pulsat, & medias intactas penitus relinquit.

An extrema motus localis maximè distẽt secũdũ rectã lineam?

Alterum dubium de extremis localis motus parum litis & controversiæ habet. Nam si motum rectum intelligas, qui in elementis cernitur, res dubia & anceps non est; si verò circularem aut mixtum motum consideres, verum quoque hoc est vel respectu centri, à quo lineæ ad circumferentiam ducuntur, vel respectu vnius poli ad alterum, in quibus quædam linearum rectitudo cernitur, propter axem in vtroq; polo terminatum.

An deinceps moveri sit sine medio rei?

Octavum dubium est *An deinceps moveri sit sine medio?* Respondeo non esse, si rem (quoniam res nulla moveri potest sine medio) at esse dico sine medio si tempus spectes, quoniam *instans* persæpe est mensura eorum quę mutantur. Sed quæ *mutata sunt* impropriè dicuntur moveri.

Sequitur

Sequitur alia quæstio, *An res diversarum specierum vi motus naturalis & continui ens unum fiat?* Non est quidem levis sed gravis & pulchra hæc quæstio; veruntamen quoniam in secundo libro eandem vberiùs explicuerim, iam verbo transeo, nec non affirmo res diversarum specierum motu continuo naturali posse rem vnam numero ac specie fieri; vt insitiones, inoculatjoneſque arborum fidem faciunt. Cũ enim surculus plantę fertilioris sterili trunco, naturâ & specie diversa inseratur, consurgit ex illis coalescentibus per motum vna quidem planta quantũvis diversa sit ab illa quæ prior fuit.

An res diversarum specierum vi motus naturalis & cõtinui ens vnum fiant.

Vltima dubitatio est, *An omnia corpora se mutuò tangentia motu continua dici possint?* Res aperta est non posse, si propriè nomen *continui* sumas; at si communiter pro *continuo* & *contiguo* accipias, concedi aliquo modo potest, esse quidem illa omnia motu continua; non quòd omnia se mutuò tangentia actu moveantur, sed q vi motus sic sint disposita, vt quodammodo eorum partes ad eosdem terminos coaptentur.

An omnia corpora se mutuò tangentia motu continua dici possint?

Laboriosiùs (studiose lector) contexui hoc filum, vt citiùs tactu eiusdem ex hisce labyrinthis emergas; & quamvis ex quolibet favo mellifluum succum non haurias, ceram tamen liquidam & virgineam invenies, in qua aliquam imaginem veritatis cernas. Sub vmbris multa iam dicta sunt, sed remove velum, & motum natantem in aqua fluente videas; natantem in aqua fluentè dico, quia est semper Proteus & mutabilis, in perpetuo fluxu & successione positus.

Distinctio pręcipuæ dubitationis in hoc capite, Vtrum res diversarum specierum vi motus naturalis continui sit coalescere aut coire possint, vt res una numero & natuturâ fiant?

vt

- **Ut res diversarum specierum ens unũ fiant, requiruntur**
  - **Potentia eadẽq;**
    - 1. Activa naturæ agentis.
    - 2. Passiva rei patientis, cuius species in aliam commutentur.
  - **Actus, idemque**
    - 1. Externus cœli influentis, quo vis utriusq; potentiæ excitatur.
    - 2. Internus formæ inhærentis, quo opus novum efficitur.
  - **Modus seu instrumentum, quod est**
    - 1. Materiale, ut res in motu posita, eademque docilis à naturâ ad novam formam induendam.
    - 2. Formale, ut qualitas activa, maximè *calor*, qui primum gradum commutationis infert, motumq; continuat.
  - **Motus, qui est vehiculum naturæ, cuius conditiones sunt**
    - 1. Ut sit continuus, non interruptus, donec perficiatur opus.
    - 2. Ut sit naturalis, non artificialis aut violentus: nam etsi artificialis motus aliquando adiuvet, nõ tamen per se sine ope naturalis motus res diversarum specierum ens unum facit.
    - 3. Ut sit unus actus mobilis & moventis, donec nova generatio fiat; ut constat in *surculo inserto plantæ alterius generis*, & in *conversione alimenti in naturam aliti*.

Argumenta contra dubia capitis ordine proposita.

1 Opp. *Unus est numero & naturâ motus eorum quæ sunt simul: ergo malè defenditur contrarium. Antecedens probatur, quia duo gemini sunt simul, eorumque motus unus est: nam in eodem instanti concipiuntur, progrediuntur simul, & simul generantur. Præterea, sive unitas motus ab unitate mobilis, sive ab unitate temporis dependeat, videtur quidem esse unus solùm numero & naturâ motus geminorum; cùm ambo non aliter quàm surculus & planta unum mobile faciant, simulque eodem tempore mensurentur.*
2 *Contra secundam quæstionem sic disputo. Separata quidem uno eodemque motu cieri constat, ut in multis nervis unisonis, quorum uno pulsato reliqui omnes eiusdem soni commoventur. Sic spiritus, arteria & pulmones unum pulsatilem motum habent, quamvis sint illa quidem corpora separata.*
3 *Cõtra tertiam quæstionem urgeo hoc unum, esse quidem permultos terminos motus, inter quos non est omnino medium; ergo in illis saltem non esse motũ per medium. Antecedens constat, quia sunt multa contraria immediata,*
4 *id est talia, quorum non est medium, in quibus tamen est motus. Quarta dubita-*

*bitatio refellitur argumento ab impossibili ducto, quia fieri non potest ut ter-
mini motus moveantur; sequitur ergo non esse diversum motum terminorũ
& medij. Quòd non sit motus omnino terminorum, hinc constat; quia eorũ
unus est initium, alter est finis ipsius motus: prior enim est causa motus non
ipse motus; posterior est in quo omnis motus cessat. Quinta dubitatio de motu* 5
*contiguorum se invicem tangentium, planè contrarium sensum huic quã hîc
defendis, habet; nã contigua sunt partes cœli, ignis, aëris, aquæ & terræ, &
tamen (ut experentia docet) in suis locis, ordine eundem motum cum suis
totis habent.*

Resp. *Siste hîc vestigium, & (ne cõfundatur memoria lectoris) paucis is-
tis argumentis respondebo; & primum ad primum dico, duos gemi-* 1
*nos non unum numero mobile subiectum efficere, neque unum sortiri mo-
tum, vel ab unitate temporis, vel ab unitate mobilis; quoniam licèt u-
num sit instans generationis, unum tamen non est tempus progressionis,
sed multiplex & numerosum successionis spacium. Similiter non est unum
mobile, cum entia duo sint, eademque distincta numero. Vix dignor se-
cundo argumento respondere, nam exempla quæ adfers, manifestè motus* 2
*diversos arguunt; resque sunt planè diversæ. In tertio argumento acuminis
species & umbra inest, sed nullum robur, si per medium, statum mutationis* 3
*aut viã mobilis intelligas. Nã licèt multa sint immediate contraria, sine me-
dio participationis aut abnegationis; in omni tamen motu inter terminos,
est transitus per media commutationis. De quarto argumento sic cen-
seo, quòd licet termini motus (ut termini) non moveantur, quia ab uno in-* 4
*choatur, in altero terminatur motus; ut sunt tamen res mobiles, diver-
sum à medio motum habent. Ratio est, quia unum mobile, à quo unitas
motus deducitur, non constituunt. Postremò malè accipis nomen contigui
in ultimã tuã ratione, idque in partibus eiusdẽ corporis, cum continuo planè* 5
*confundis. Neque hîc de una magnitudine & illius partibus, sed de diver-
sis rebus, quæ se mutuò tangunt, movetur quæstio: cùm ergo de re una, &
illius partibus continuis agas, ad rem non disputas. Nunc (si placet) perge
ad alia discutienda dubia; & (si velis) more dialogi brevissimè conficiamus
reliqua.*

Opp. & Resp. *Age, quoniam ita vis, sic contra sextã quæstionẽ urgeo,* 6
*fieri nõ posse ut motus interruptus dicatur cõtinuus, quid ita? quoniam cõ-
tinuari & interrumpi sunt planè contraria. Non sunt, si diverso re-
spectu considerentur. Quæ illa est consideratio, quis respectus? Hic ni-
mirum, ut nunc habitâ ratione temporis dicatur continuus, nunc habitâ ra-
tione spacij & magnitudinis dicatur interruptus: sic cytharœdi motus in
instrumento musico potest esse continuus quoad tempus, quia ad cer-
tum tempus sine intermissione movet, sed respectu diversarum*

chordarum quas non tangit, aut saltem non simul tangit, dici potest intermissus.
7 *Omnium absurdissimum videtur esse quod in 7. loco ponis, nempe extrema loci semper per rectam lineam distare. Quid de cœlo, omnique corpore globoso cogitas, in quo motus per rectas lineas fieri non potest? Respondeo, per rectas lineas posse moveri, aliter frustra polos, axes, et diametros Astrologi in cœlo nobis delineassent. Age, non replico, sed quid alienius est à ratione quàm*
8 *quod in octavo dubio defendis? quid hoc est? scilicet aliquid deinceps moveri sine medio. Quid quæso in hac positione absurditatis? hoc nempe, quòd nullus motus fiat sine medio commutationis, vt modo docuisti. Id ipsum nunc doceo; nam est medium in his quæ moventur deinceps, respectu rei, non temporis.*
9 *Contradicis Porphyrio in 9. quæstione; nam is ait in proprietatibus res diversarum specierum coire non posse vt ens vnum generetur, tu verò hîc contrarium planè defendis. Rectè tu quidem Porphyrium non intelligis; nam quamvis diversas species commisceri neget, non tamen negat ex rebus diversarum specierum ens vnum posse generari, vt experientia in nutritione docet, in quâ solius vi naturæ rerũ specie distinctarum facta est essentialis commutatio, & (vt ita loquar) transsubstantiatio, id est, vnius substantiæ in aliam substantiam conversio. Sic esculenta et poculenta (quæ sunt corpora inanima) vitam recipiunt, & in vltima cõcoctione animata fiunt. Si hoc natura vi propriâ sine mysterio faciat, ignavus & incredulus es si eandem in Deo potentiam neges. Sed concludam contra postremam quæstionem. Quid concludes? te*
10 *falli in ea. Conclude si possis. Sic vrgeo igitur, motus continuus vnus est; sed omnium corporum se mutuò tangentium non est vnus motus: ergo omnia corpora se mutuò tangentia continuo motu non moventur. Respondeo fallax esse hoc argumentum, à bene divisis ad malè coniuncta. Nam non quæritur An omnia tangentia coniunctim sumpta cõtinuo motu moveri possint? sed An singula contingentia sint quoq; continua? & si sint, An motum continuum habeant? eundemq; non vnum numero, sed specie, respectu loci, magnitudinis, & temporis, in quibus potissimùm continuatio omnis motus ponitur.*

CAP. 4.

Multæ sunt dubitationes in hoc capite, sed vna præcipuè quæstio, Vtrum ad motum vnum numero requiratur vnitas moventis, mobilis, temporis, & formæ ad quam tendit motus? *Aliæ quæstiunculæ non inutiles in certamine opponentis & respondentis patebunt.*

IS magna est de vnitate motus inter interpretes, sed trutinanti Aristotelis textum ex illis aut nulla videtur esse; tot enim modis dicitur motus quot vnum; vnum autem dicitur tribus modis, nimirum genere, specie, & numero: ergo motus tribus modis etiam dicitur, videlicet genere, specie, & numero. Genere motus ijdem sunt qui ad species ejusdem Categoriæ terminantur, vt omnes alterationes in generibus qualitatis; specie autem ijdem qui ad particulares alterationes ejusdem speciei infimæ, non subalternæ tendunt, vt omnes dealbationes aut denigrationes. Sed attende, quòd sola vnitas specifica termini non sufficiat ad vnitatem motus; nam sic motus circularis & rectus, volutatio & ambulatio vnum motum specie infimâ efficerent, si ad eundem terminum contenderent: non ergo solùm à termino, sed à medio recto circulari aut obliquo motus distinctionem vnitatis sumit. Postremò, simpliciter seu numero vnus idemque motus est, qui in singulari subiecto donec ad vltimum terminum pervenerit non mutatur. Ad vnitatem ergo huius motus triplex vnitas requiritur; mobilis, temporis, & formæ; si ergo non sit idem mobile sine specifica mutatione, si non sit idem tempus sine interruptione, si non sit eadem forma in progressione inchoata, & terminatione motus perfectâ, non est vnus idemque motus. Itaque si Plato albescat ad duos gradus, ibique insistat, postea verò repetito motu alios duos gradus acquirat, non erit numero vna eademque dealbatio. Sed hîc subobscura quæstio oritur; si Socrates eandem alterationem alio alioque tempore subeat, num eadem censenda sit omnino alteratio? Huic respondet Philosophus, si fieri possit, vt idipsum iam redeat quod evanuit, ejusmodi alterationem eandem esse posse. Similis est dubitatio in textu de valetudine, An eadem sit numero, si quis eâdem diu perfruatur? affirmat eandem esse. Nam quamvis subiecta in quibus inhærent accidentia perpetuò labantur & fluant; manent tamen integra & illæsa eorum accidentia, nisi vel interitu subiecti eorum, aut contrariorum impetu concutiantur. Pergit Philosophus, docetque vberiùs quæ ad vnitatem motus requirantur; nam quamvis (inquit) omnis motus sit continuus, nullius tamen partes communi termino copulantur, nisi illius qui numero vnus idemq; dicitur. Quippe res quælibet copulari non possunt, sed eæ solum quarũ extrema inter se coire & veluti coalescere

Motus tribus modis dicitur; genere, specie, & numero.

Sola vnitas specifica termini non sufficit ad vnitatem motus.

Ad vnitatem motus requiruntur vnitas mobilis, temporis & formæ.

Quæ res copulari possunt quæ non.

cere possunt. Hinc ambulatio & febricitatio, quæ specie differunt, nullam copulam sortiuntur: genere ergo & specie differentes motus inter se continuari nequeunt, licèt aliquo modo cohærere dicantur. Quid multis? ad continuitatem & vnitatem motus (vt suprà diximus) requiruntur tria, idem tempus, idem mobile, eadem forma. Si horum vel vnum desideretur, non est motus continuus, non est simpliciter vnus.

De altero modo vnitatis in motu perfecto, pauca adijcit Philosophus, motumq; perfectum appellat æqualem, disparem & inæqualē alium: veteres regularem & irregularem, seu vniformem seu deformem nominant. Regularis, si exactè velis ponderare singula, ab vniformi propriè distinguitur; quamvis hîc in textu vterque confundatur. Propriè enim regularis motus est, quo mobile æqualiter certoque tempore ita movetur, vt neque aliquando tardiùs neque aliquando celeriùs moveri dicatur, qualis est motus cœli, verèque perfectus dicitur. Vniformis autem motus est, quo mobile secundùm omnes suas partes cietur æquali velocitate, & talis quidem non est motus cœli, nàm partes vicinæ polis tardiùs, & ab illis longè distantes incitatiùs moventur. Hinc emergit conclusio, quòd motus regularis & vniformis magis dicatur vnus quàm irregularis & deformis. Ratio est, quia ille est magis perfectus, hic verò minus. Non est tamen vt hinc inferas inæqualitatem motus impedire, quo minus motus censeatur vnus, si sit continuus. Nam licèt minùs sit particeps vnitatis, quia est minùs perfectus; & minùs perfectus est, quia plerumque contrariorum motuum impe-

Lib. 2. de Cœl.

tu & luctâ impeditur, (cùm simplex & regularis motus cœli nullum contrarium habeat, certamen nullum) fieri tamen potest vt sit vnus, si nulla sit temporis, mobilis, moventis & successionis impeditio aut mora, donec ad formam intentam, mobile suo cursu vehatur.

Hactenus de textu, ex quo licèt multæ eruantur quæstiones, (quas inter opponentem & respondentem postea tractabo) vnam nunc tamen breviter attingam. *An ad vnitatem individuam motus, vnitas temporis, mobilis & termini requiratur.* Hîc

Quæstio.

Vnitas intrinseca motus. Extrinseca.

de vnitate intrinsecâ & extrinsecâ distinguitur. Intrinseca vnitas motus est, quæ primam cujusque rei naturalis potentiam & (vt ita loquar cum veteribus) primam rei entitatem sequitur: extrinseca vero est quam res ab aliquâ externâ causâ sumit. Vt de vnitate ita de termino ad quem tendit motus, distinguere hoc in loco non abs re esse videtur; vnum nempe terminum esse

Terminus insitus.

insi-

insitũ,assumptum alium;ille est exempli causâ, qui partes essentiales copulat,vt *punctũ partes lineæ,instans temporis*. Assumptus,qui est vel inchoatus,vt *nascitura iam forma*,vel perfectus, vt *completus naturæ partus*, seu *effectus motu acquisitus*. Mobile tertio in loco distinguitur in mobile per se,& in mobile per accidẽs;vsus huius tripartitę distinctionis est,vt intelligas vnitatem extrinsecam nõ intrinsecã, terminum assumptum non insitũ,mobile per se,nõ per accidens hic propriè intelligi. Nam(vt in expositione ab vltimo incipiã)requiritur ad vnitatem motus vnitas mobilis, vnitas(inquam)mobilis per se,per se(dico) nõ per accidens,quia fieri potest vt aliquid moveatur per accidẽs, aut secundùm partem,interim idẽ vnusq; numero eiusdẽ motus constet,vt si planta crescendo secundùm partẽ vnã moriatur,secundũ aliam vivat. Per accidens movetur aliquid iuxta Scotum 3.modis,vel sicut actus in potentiâ,vel sicut pars in toto,vel sicut aliquid naturali necessitate coniunctum alteri,vt grave illi cui innititur.Sed hæc obiter.

Assumptus duplex,inchoatus,perfectus

Mobile duplex.

Vsus huius distinctionis.

Motus per accidens triplex

Scotus in 4. distinct. 10. quæst.6.conclu. 4.

Pergam igitur ad vnitatẽ temporis, quod ideo *unum* esse dicitur, non quòd idem semper maneat tempus,sed quòd nulla sit in eo mora, nulla quies mobilis,nulla cessatio motus,donec acquiratur terminus ad *quem* natura in suo vt(ita loquar)curru cursuq; tendat.Postremò,requiritur vnitas termini *ad quem*,termini *ad quem* dico, non termini *à quo*,vt mot⁹ vnus numero simpliciter dicatur. Sic à mobili subiectivè,successivè à tempore, à termino perfectivè motus vnitatem numeralem habet. Sunt qui istis quartam vnitatem addant, nempe moventis,quam etiam ipse Arist.in 8.Physic.requirit,cùm dicat vnũ motum ab vno motore proficisci,& necessariò dependere. Sed quoniam instantiam ex contraria parte hæc opinio patitur, vt in *tractione navis per centum homines*,(quæ est vnus numero motus,licèt sint motores plurimi)vel omninò omittenda est,vel referenda est ad vnitatẽ mobilis,sub qua analogicè rectè vnitas moventis comprehendi potest. Conclusio ergo hęc est,requiri scilicet ad vnitatem motus eiusdem numero vnitatem mobilis,moventis,temporis, & formę. Ita si vel mobilia sint re diversa,vel si forma(acquirenda vel acquisita)varietur,vel vlla quietis mora pòst inchoationem motus intercedat,vel deniq; si non sit idem movens, vel saltem multiplex eiusdem locum gerens,non potest esse idem vnusq; motus numero,de quo nunc agitur.Addo hanc vltimam moventis vnitatem,quia Aristoteles in 7.& 8. Physic. addit,vbi accuratè demonstrat nihil posse à seipso moveri,sed omnem motum proprio motore indigere.

Motus vnitatem habet subiectivè à mobili,successivè à tẽpore, perfectivè à termino.

Ad vnitatem motus requiruntur vnitas mobilis,moventis,temporis,& formę.

Distinctio quæstionis, An ad vnitatem motus requiratur vnitas moventis, mobilis, temporis, & termini ad quem tendit motus?

Omnis motus est vel

- Vnus, idémque vel
  - 1 Genere, qui terminatur ad terminos eiusdem prædicamenti, sicut albefactio, nigrefactio.
  - 2 Specie, qui terminatur ad eundem terminum seu formam secundùm speciem infimam, vt omnes dealbationes.
  - Numero, ad quem requiritur vnitas
    - 1 Moventis, quod primò & per se incipit motum, sit potentia, actus, natura, subiectum aut prima causa.
    - 2 Mobilis, eiusdemq; per se, vnde excluditur mobile per accidens.
    - 3 Temporis, eiusdemque continui, sine vllâ intermissione successionis.
    - 4 Formę, sine vlla mutatione; siue progresione, sive perfectionē rei motæ spectes. *Hinc motus inchoativè à movente, subiectivè à mobili, successivè à tempore, perfectivè à forma suam vnitatem ducit.*
- Diversus, idemque aut
  - Genere, vt motus diversorum generum, vel in
    - 1 Eodē prædicamēto, qualis est motus naturalis potentiæ ad habitum, & habitus ad actionem.
    - 2 Diversis prædicamētis, quales sunt illuminatio cœli in *actione*, & conversio cœli in *vbi*.
  - Specie, vt motus diversarum specierum, aut
    - 1 Subalternarum, quales sunt motus plantæ & animalis, quæ sunt species subalternæ distinctæ.
    - 2 Infimarū, quales sunt motûs hominis, qui mixtus; motus ignis, qui rectus dicitur.
  - Numero, idemque
    - 1 Per se, vt motus Socratis sursum in montē, & Platonis deorsum.
    - 2 Per accidens, & sic est motus accidentis, diversus à motu subiecti.

Argumenta contra primam quæstionem.

Opp. *Vulgares discutis, abditas & obscuras quæstiones omittis; videris ergo non id præstare quod in vestibulo huius operis es pollicitus, nimirum te Delphicæ philosophiæ oracula tractaturum.*

Resp:

Resp. *Non est vulgaris hac quæstio, sed ad intelligentiam motus necessaria, & certè ea est, quam Philosophus maxime in hac parte urget; de Delphicis oraculis ludis ut soles, si verò emergant dubia, ab illis obiter nubeculas removebo.*

Opp. *Motus non potest esse omnino unus numero; ergo frustra de illius unitate movetur quæstio. Antecedens probatur, quia ille motus qui est in una parte temporis, nō est unus idemq; cum illo qui est in alia parte; quandoquidem præteritum non est idem cum futuro in tempore, nec præcedens pars successionis cum sequente in motu. Ratio est, quoniam tempus & motus sūt entia successiva, & se habent ut mensura & mensuratum.*

Resp. *Unitas motus respectu temporis consideratur bifariam, vel quoad successionem partium, & sic quodammodo variatur ad mutationem temporis, vel quoad continuationem sine ulla cessatione, aut mediâ (ut aiunt) quiete, donec forma intenta mobili acquiratur; & sic idem tempus numero, idemq; numero & naturâ motus dicitur; est enim eadem continuatio temporis & motus, nulla quiete aut contrarij motus interrupta.* Vnitas motus consideratur bifariam.

Opp. *Arist. in 8. Physic. dicit motum eorum quæ vi proijciuntur non esse unum: at in hoc motu est unitas mobilis, temporis, & termini ad quem: ergo videtur esse sibi contrarius.*

Resp. *Respōdēt interpretes hic agi solùm de motu naturali non violento, ideoq; motum proiectorum dicunt non esse unum, quia non est unum movens in proiectis; est enim movens externum unum quod proijcit, est aliud in medio quod adiuvat, est demúq; internum aliud quod inclinat.* Movens vnicū in proiectis non est.

Opp. *Unitas mobilis non requiritur: ergo nō rectè tractatur quæstio. Antecedens probatur exemplo animalis, quod movet nūc unum pedem, & figit nunc alium; vel quod deorsum præcipitatum movendo moritur; in quo motu nō est unitas mobilis, sive pedem unum motum, alterum quietum spectes, sive totum animal cōsideres, quod nūc vivum, nūc mortuum deorsum fertur. Est tamē unus motus animalis, quia est continuus; nō autem unum mobile ut manifestè vides. Similis est ratio de ligno eodem, partim viridi & partim arido, in quo videtur esse unus idemque motus numero, cùm tamen hoc lignum sic consideratum secundùm partes specie distinguatur; quandoquidem ea pars quæ viret, specie distinguitur ab ea quæ aruit; cùm illa viventis, hæc non viventis formam induerit. Accedit & illud in textu de cytharœdo, qui à primâ corda ad infimam (medijs nō pulsatis) transit. Constat in hoc exemplo esse eundem motum continuum (ut ait) non tamen esse unum mobile; non ergo unitas mobilis semper requiritur.* Cap. 3. huius lib. text. 23.

Resp. *Motus progressivus animalis nō est propriè continuus & simpliciter unus, sed compositus ex multis, nempe ex tractione & pulsione.*

Motus animalis non vnus est, sed compositus ex multis.

ne. Præterea, cùm sit quies in progressione animalis secundùm partes, non est propriè motus vnus. De animali vivo & mortuo, ligno virēte & arido, respondeo nec vnum motum, nec vnum mobile esse. Lignū enim ex parte viride & ex parte aridum non est vnum continuum sed contiguum, & proinde non est vnum subiectum numero, neque est vnus illius motus continuus, licèt sensus non distinguat. In exemplo cytharœdi quod adfers dico considerari posse duo, motum ipsum manus, & motum chordarum quæ manu quatiuntur; illum vnum numero esse affirmo, hunc nego: quia non est vnum mobile.

Opp. *Ad motum vnum numero non requiritur vnitas formæ: ergo tot vnitates vt docet Philosophus non requiruntur. Antecedens suadetur duobus exemplis, ignis volantis à visceribus terræ ad concauum lunæ, & lapidis decumbentis à superficie terræ in abyssum, si talis fieri possit vltra centrum vniversi. In vtroque (vt vides) est continuus motus, non tamen vnus numero, quia ascendens flamma nunc superficiem terræ, nunc superficiem aquæ & aëris terminum sui transitus motusque habet. Sic lapis decumbens viribus collectis vltra centrum (si via pateat) aliquantulum progreditur, novumque terminum* ad quem *acquirit, cuius nomine forma in textu dicitur.*

Resp. *Mea quidem opinio est, non terminari motum per se ad superficiem corporis ambientis (nam sic, vt ais, ignis à centro ad locum suum naturalem pervolans multiplicem haberet terminum) sed ad* vbi, *quod est re idē cum quantitate rei mobilis; & sic licèt flamma perrumpens à terrâ per aquā & aërem aliam aliamque superficiem acquirat; in toto tamen eo spacio vnum* vbi *continuum habet. Alterum exemplum nihil probat; primùm, quia fieri non potest vt terra à superficie ad superficiem secundùm totam diametrum perforetur: tum si perforetur, lapis nullâ vi vltra ipsissimum centrum caderet, sed subitò illîc vt in loco proprio conquiesceret.*

Vbi re idem cum quantitate rei mobilis.

Opp. *Si vnitas temporis requiratur, aut erit vnitas temporis quod est mensura primi motus (quæ est vna in omnibus totius vniversi simul effectis) vel eius temporis quod est mensura huius vel illius motus: prioris non est, nam sic motus omnium est vnus numero; si verò posterioris, ridiculum esset alias vnitates postulare, cùm hæc sola sufficiat: nam vbi est mensura motus singularis, ibi necessariò erit motus singularis.*

Resp. *Per vnitatem temporis, nec tempus primi mobilis, nec expressè tēpus quod motum singularem dimetitur hoc loco intelligo, sed spacium illud quo alicuius rei motus sine vlla media quietis morâ vnus numero esse cognoscitur, distinguiturque ab alio, qui veluti in via ante acquisitum terminū impeditur,*

peditur.

Opp. *Ad vnitatem motus sufficit vnitas mobilis: ergo inanis est ista triplicis vnitatis distinctio. Antecedens probatur, quia à subiecto omne accidens distinctionem numeri & vnitatis habet; cùm ergo motus sit accidens mobilis, si mobile sit vnum, vnus quoq; motus ex necessitate erit.*

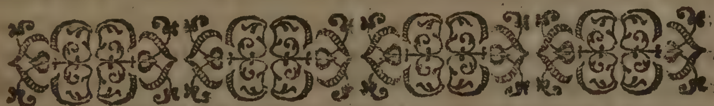
Resp. *Etsi omne accidens extrinsecam vnitatem à subiecto petat, quia idem numero cum accidente suo subiectum facit: intrinsecam tamen aliunde vnitatem aliquando habet, vt motus à movente, tempore, & formâ.* Accidens intrinsecā vnitatē à subiecto non petit.

Opp. *Realiter distinguitur motus à mobili tempore & termino; sunt enim entia re planè specie distincta: ergo potest motus esse singularis & vnus numero sine istis, quo posito, sequetur necessariò illorum vnitates ad huius vnitatem non requiri.*

Resp. *Non nego habere posse internam vnitatem essentiæ sine illis, sed non habere externam vnitatem existentiæ, de quâ hîc agitur. Potest enim motus considerari in suo principio movente sine mobili, tempore, & termino secundùm essentiam, & sic est ens distinctum in rerum naturâ; sed hîc vt est actus mobilis, solùm physicè consideratur.*

Opp. *Motus cœli vnus est numero sine consideratione temporis & termini: ergo ad omnem motum singularem non requiritur triplex hæc vnitas quam posuit Philosophus. Antecedens probatur, quoniam motus cœli est (vt ait Philosophus primo de Cœlo) simplex, vnus, & æternus: at in æternis nulla est temporis aut successionis consideratio; tempus enim & successio mortalitatem arguunt vt est in 3. Physicorum.* Et 2. de Cœlo c. 1. tex. 1. & 2.

Resp. *Motus cœli æternus dicitur successione, non simplici constitutione suâ; est enim solus Deus simpliciter & secundùm essentiam suam æternus. Præterea est in motu cœli terminus ad quem movetur, quia motus qui fuit heri non est hodiernus, cùm & alio alioque tempore, nec non alio alioque termino mensuretur.* Motus cœli quomodo æternus.

Distinctio quæstionis, Vtrum motus specie distinguantur per terminos ad quos feruntur?

Simi-

Cap.1.huius. lib.tex.4.& c.4 tex.48.

Aristotelis.1. de Cœlo. c. 8. text.86.

Distingui motus specie per terminos *ad quos*, probatur à

Simili, quia vt actus distinguit potentiam: ita terminus distinguit motum; motus enim respectu termini potentia est, quamuis actus inchoatus respectu mobilis subiecti dicatur.

Definitione formæ, quia terminus ad quem dat nomen & esse motui, motus enim semper à termino ad quem denominatur.

Contrario, quia à termino à quo specie non distinguitur motus, à termino ergo ad quem specificam distinctionem sumit.

Quod verò non distinguatur specie per terminum à quo hinc constat, quia duo termini motus specie differunt, & a duobus differentibus specie nihil vnitatem aut distinctionem specialem habet.

Argumenta contra secundam quæstionem.

1 Opp. *Si ignis & terra simul moveantur sursum, illius motus est naturalis, huius violentus, qui specie (vt docet Philosophus) differunt; sed hi duo motus eundem terminum omnino habent: ergo sunt motus distincti specie, qui à terminis* ad quos *specificam suam distinctionem non sumunt. Similis est*
2 *ratio de motu circulari & recto, qui nonnunquam eosdem terminos sortiuntur: & tamen in 7. Physicorum motus circularis à motu recto specie differre*
3 *dicitur. Huc addo, quod termini* à quibus *specie etiam distinguant motus, cùm generatio distinguatur ab alijs motibus positiuis per* non ens, *à quo pro-*
4 *cedit. Postremò, cùm termini ad quos sint fines terminantes motum, resque nulla à fine specificiam differentiam sumat, fieri non potest vt motus à motu specie differat per terminos ad quos destinantur.*

Resp. *Motus ignis & terræ naturales, cùm ad diuersos terminos desti-*
1 *nentur specie differunt; non autem cùm eosdem sortiantur, vt in hoc exemplo*
2 *constat; neque violentum & naturale sunt contraria in motu, nisi respectu eiusdem. De motu circulari & recto idipsum dico, eosdem scilicet specie non differre si vterque ad vnum* vbi *acquirēdū destinetur. Nam vt linea recta & curua non differunt nisi specie accidentali: ita motus rectus & circularis per accidens solùm differunt, si ad eosdem terminos ferantur? Quod adfers de generatione nō movet, quia generatio nō est motus de quo hoc loco disputat Philosoph⁹, sed quadā quadripartitæ mutationis species, de qua in primo huius libri disseruit, nempe à non subiecto ad subiectum. Neque verum*
3 *omni ex parte est quod dicis de generatione; nam & illa etiā à termino* ad quē *nomen & distinctionem habet; generatio enim propriè non dicitur, donec terminum* ad quem *mobile attigerit. Postremò, terminus* ad quem *est in-*
4 *star finis, non ipse finis, sed potiùs forma & actus ipsius motus, vnde essentialem distinctionem habet.*

Violētū & naturale quomodo cōtraria in motu.

Motus rectus & orbicus per accidens solū differūt.

Generatio quando propriè dicitur.

Distinctio

Distinctio quæstionum, An diminutio sit naturalis motus positivus? & An sit specie distinctus per terminum ad quem?

Quoniam sũt qui defendãt *diminutionem & remissionem* inter positivos motus nõ annumerari; defendimus tamẽ sic esse, & specie per terminos suos positivos inter se distingui: quod probatur.

1 Ab authoritate Arist. qui in quadripartita distinctione mutationis diminutionem & alterationem inter motus genera positiva annumeravit.

2 Ab authoritate D. Thomæ, qui diminutionem quantitatis, & qualitatis remissionem motus reales esse, & per terminos reales distingui affirmat.

3 A simili, nam vt planta detractâ ab eâ portione aliquâ, novũ modum totius subit: ita homo decrescens naturali ratione ad terminum contractiorem fertur, entisque completi nomen & naturam habet.

4 Ab exemplo Socratis nunc forsan iuvenis sub decem, nunc senis sub 8. digitis existentis, qui sic dilapsus novam indies quantitatem vt terminum acquirit, à quo illius motus specie ab alio quocunque motu differt. Vt ergo amplior quantitas & moles corporis est terminus accretionis: ita minor & contractior est terminus diminutionis.

Observatio notatu digna.

Mutato nomine, eadem est ratio remissionis in qualitate, quæ est qualitatis per gradus quosdam (vt ita dicam) retusio & declinatio.

Argumenta adversus quęstiones.

Opp. *Etsi Arist. videatur diminutionem inter motus genera posuisse, quæ terminis positivis distinguuntur: ratio tamen, & authoritas optimorum philosophorum suadent contrarium; quippe diminutio nihil aliud est quàm lapsus naturæ declinans pulsus, humidi nativi decretio, totiusque substantiæ tandem & quantitatis corruptio. Nam quamvis decurrens per præcipitium naturæ novam acquirat quantitatem, maiorem tamen & meliorem semper deperdit, & tandem humido per calorem naturalem depasto, subiectum quãtũ in nõ quãtũ vertit. Est ergo diminutio potiùs corruptio ab ente ad nõ ens, q̃ motus, qui termino positivo definitur. Insuper accretio essentialiter est acquisitio quãtitatis, et intẽsio qualitatis: ergo decretio & remissio sunt essentialiter corruptiones earundem formarum. Ratio à contrarijs sequitur, quorum essentia diversa est. Hoc concesso, sequitur diminutionem esse motum negativum, & per terminum positivum specie non distingui. Præterea in remissione per gradus aliquando defluit qualitas in non gradum, sicut constat in aqua calidâ quæ defervescẽs redijt in frigidissimã naturã suã: ita in diminutione fieri potest decretio à quantitate in non quantitatem. Diminutio ergo nec formâ quantâ semper terminatur, nec specie per illam distinguitur.*

1 (right margin, beside "terminis positivis distinguuntur")

Diminutio quid.

2 (right margin, beside "Insuper accretio")

3 (right margin, beside "missione per gradus")

Resp.

Senectus non est contra naturam, nec mors nisi violenta.

Resp. *Vt est flos, ita est fructus maturus, & messis naturalis rerum. Senectus enim non est contra naturam, nec mors ipsa, si non sit violenta. Agnosco Arist. diminutionem posuisse inter motus positivos, & quæ adfers contra hanc positionē nō videntur invicta. Metaphoras ergo tuas ad Philosophicam demōstrationem nō admitto; nam quamvis pulchre naturæ occasum doceant, rem tamen inpræsentiarum non demonstrāt. Nō est ergo diminutio corruptio sed acquisitio, non negatio sed positio & affirmatio minoris acquisitæ quātitatis. Altera ergo ratio tua non valet à contrariis, quia non observatur oppositionis proportio: nam neq; augmentatio est generatio propriè dicta quantitatis, nec diminutio corruptio, sed vtraq; cōtrariâ ratione quædam acquisitio novæ; illa scilicet maioris, hæc vero minoris, eademq; naturalis, quantumvis per impotentiam naturæ fiat. Nam vt est naturalis potentia, ita etiam est naturalis impotentia, cùm non vi & impetu naturæ horologium temporis & ætatis vertat. Comparatio tua inter remissionem & diminutionem nulla est, quia negatur; affirmamus enim sic rem quantam diminui nō posse, vt in non quātā desinat: quippe res quanta est continua, & continuum est semper divisibile in partes infinitas: est ergo in diminutione perpetua acquisitio novæ et minoris quantitatis. Vnde concludo eodem termino quanto & definiri & distingui hanc speciem motus. At dices me exemplum caloris effugere; non effugio, sed respondeo non esse inter qualitatem et quātitatem in hoc parem rationem, quia sola quantitas semper divisibilis esse dicitur, non qualitas. Vel potiùs dico, calorem istum aquæ in vltimo gradu caloris extingui non remitti: remissio enim arguit vlteriorem gradum eiusdem speciei, qui non relinquitur cùm inducitur frigus aquæ.*

Diminutio non est corruptio, sed acquisitio minoris quantitatis.

Phys. lib. 6. text. 3. & tex. 15.

Distinctio quæstionis, An motus à qualitate extremâ ad extremam per medium sit vnus specie?

Media qualitas cōsiderari potest bifariam, vel

1 Vt ad eam tendat mobile sub ratione extremi, & sic quamvis in ea non diu persistat mobile, est tamen alius motus à motu ad extremā.

2 Vt ad eam tendat veluti per viam ad extremam, & sic non impedit quo minùs sit vnus motus specie qualitatis extremæ ad extremam per medium, quia non à media quæ est via, sed ab extremâ, quæ est forma suum nomen habet.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Opponis te in hoc dubio multis præclaris viris, sed rationi quid respondes? motus Socratis ad nigredinem est per viridem aut cæruleum colorē medium, in quo aliqua mora est; ergo non est idem vnusque motus specie. Ratio sequitur, quia medii colores & extremi differunt specie: differunt ergo eorum motus. Præterea, quis sanâ mente negabit introductionem formæ embryonis specie differre ab introductione animæ rationalis? & tamen forma embryonis est quasi via ad formam hominis. Cur ergo simili ratione non concederes,*

res, motum per medium esse distinctum specie à motu, qui ad extremum tendit? Postremò quem quæso locum illa medij acquisitio obtinebit, cùm motus ab extremo per medium ad extremum pergit? Certe aut erit proprius, & distinctus motus specie per se, aut ad alterum extremorum, aut saltem ad vtrumq; pertinebit: non ad alterum aut vtrumq; extremum pertinet, (cùm medium sit species distincta ab vtroq;) est ergo motus per se specie distinctus, vt doctiores putant.

Resp. *Distinctio modo adhibita, omnes istas obiectiones evertit et convellit; nam si medius color, aut alia quæcunq; media qualitas, sumatur pro termino extremo motus (medium enim sæpissimè rationem extremi subit, si cum extremo comparatur) tum quidem motus ad medium differt specie à motu ad extremum, quod maximè alteri extremo opponitur: sin vero transeat motus per mediũ, vt per viam aut semitã ad oppositum, neq; in eo fiat mora aut quies, motus per illud non differt specie, sed est vnus continuus, vnusq; specie motus. Neq; illud exemplum embryonis quod inducis, quicquã valet; quippe embryo hominis (vt embryo) potius homo quàm bellua dicitur, neq; simpliciter specie differt, quia est in proximâ potentiâ ad formam humanã induendam, à qua nomen & distinctionem habet. At motus transit per medium (inquis) & est acquisitio eiusdem medij; quæ acquisitio motus est, qui motus vel per se & vi propriâ distinctus à cæteris, vel ad motum vnius vel vtriusq; extremorũ pertinebit. Paucis respondeo; pertinere ad motum eius extremi ad quod tendit, si in medio non fiat mora. Nam vt in currendo stadio à meta ad metam, est vnus continuus motus, licèt sit media aliqua via per quã cursor vestigia vrget: ita in motu ab extremo ad extremum, tanquam à scopo ad scopum, est media quasi via, quæ ab vtroq; extremorum differt; hic tamen motus vnus actus mobilis continuus est, nisi in medio diutiùs quiescat & commoretur.*

Vt in Ethic. li. 2. cap. 8.

Motus ab extremo ad extremum per medium quomodo vnus specie.

Embryo hominis vt embryo, potius homo quam bellua, dicitur.

Distinctio quæstionis, Vtrum motus localis distinguatur specie ab alio motu per locum ad quem fertur.

Locus cõsideratur vel
- Materialiter, pro superficie ambientis corporis, & sic non semper localem motum specie distinguit.
- Formaliter, pro naturali respectu & *vbi* acquisito, & sic distinguit, aut
  - Per virtutem motricem corporum motorũ, (gravitatem, levitatem, figuram, & potentiam, intelligo) quę specie differunt.
  - Per relationem ad locum, ad quem vi aut naturâ tendit, & hoc probatur
    - 1. Quia locus est obiectum quod motus respicit, & finis in quem tendit, quo acquisito mobile quiescit.
    - 2. Quia nomen à loco motus localis habet, quod non haberet, si loco non terminetur & distinguatur.

Argu-

Argumenta adversus quæstionem.

Opp. *Tutior portus est eorum, qui defendunt motus locales per loca materialiter accepta specie ab aliȷs motibus distingui; nam aliter quid respondes de motu circulari & recto? & iterum quid ais de recto sursum, & deorsum, sive vi & impetu sive naturâ fiat? Motus enim terræ à motu ignis specie differt, sive ille sit naturalis ad diversa loca, vt ignis ad concavum lunæ, & terræ ad centrum suum, sive sit violentus, vt terræ sursum. Nam violentus motus & naturalis specie differũt, teste Philosopho primo de Cælo cap. 2. idipsum quoque docet lib. 8. huius operis, cap. etiam 8. Præterea, quid per formalem aut formaliter acceptum locum intelligas non video, cùm aliȷ ad gravitatem & levitatem, aliȷ ad potentiam activam naturæ moventis, aliȷ ad figuram aptam ad motum, vt in globoso corpore, aliȷ ad* vbi *seu respectum loci istam formalem acceptionem loci referant. Neque certè intelligo, quomodo magis ab istis quàm à locis ipsis motus essentiales differentias sumerent; cùm plus in absolutis quàm comparatis insit discriminis, locus verò absolutè sumptus est ens absolutum, at comparatè acceptus est ens respectivum.*

Tex. 9.
Tex. 64.

Video, pag. 233.

Resp. *Ad prima exempla & loca quæ ex Aristotele ducis, respondeo quidem illos motus differre specie accidentali. Nam vt linea recta & linea circularis re & essentiâ non differunt, sed accidente: ita motus rectus & circularis. Idipsum dico de motu naturali & violento, quòd non dialecticè specificam differentiam faciant, sed physicam aliquo modo. Quod addis te nescire quid intelligas per motum localem, aut per locum respectivè acceptum parùm vrget, quia à tuâ intelligentiâ non dependet quæstio. Sed vt intelligas, verbo respondeo, per locum formaliter acceptum* vbi *simplex aut compositum intelligi, quod de novo semper, vt terminus motus localis acquiritur.*

Motus naturalis & violẽtus physicã nõ dialecticam differentiam faciunt.
Locus formaliter sumptus quid.

Distinctio quæstionum, An motus regularis & vniformis differant? & An omnis motus sit regularis vel irregularis?

Distinguitur motus in

1 Regularem, qui non est velocior in vna parte temporis quàm in alio, vt motus cœli.
2 Irregularem, qui est velocior in vna parte temporis quàm in alia, vt motus lapidis, qui naturaliter velocior est in fine quàm in principio.
3 Vniformem, qui est cum vna pars mobilis non moveatur celeriore motu quàm alia; vnde sequitur quòd motus cœli sit regularis respectu temporis æqualis in quo movetur, nõ autem vniformis respectu partis

tis, quia partes vicinæ polis tardiùs moventur quàm aliæ partes remotæ, quæ in æquali tempore maius spacium transeunt. Ex his colligo, omnem semper motum naturalem esse regularem aut irregularẽ præter motum animalis, qui mixtus dicitur, & quodammodo voluntarius. *Nota quòd motui uniformi alius motus ex adverso respondeat, qui deformis nominatur.*

Argumenta adversus quæstiones.

Opp. *Arist. in hoc cap. motum regularem & uniformem pro eodem sumit: es ergo nimis curiosus in distinguendo vno ab altero. Præterea, vterq; definitione conveniunt: ergo non differunt. Antecedens probatur, quia & regularis & uniformis sunt motus æquales, id est tales, qui non nunc velociores, nunc tardiores dicuntur. Similis est ratio de motu irregulari & deformi, inter quos non debet esse curiosa distinctio, cùm utrique sint motus inæquales. Insuper, cùm velocitas & tarditas in eodem motu simul esse possint, vt in motu cœli, qui tardior est circa polos quàm in alijs remotioribus partibus suis, & in motu cuiusque rei naturalis, quæ semper velociùs in fine quàm in principio movetur: non video quomodo aptè istos motus distinguas, cùm in omnibus, præterquam in cœlo, gravitas & levitas sint causa effectrices motus, quibus in suis terminus distinguuntur. Postremò, quamvis placeat Bevero viro doctissimo existimare, omnem motum esse regularem aut irregularem, videtur tamen in hoc contradicere veritati; quia est motus dæmonum qui nullum temporis respectum, nullam velocitatis aut tarditatis rationem habet, cùm omnes eorum actus ævo non tempore mensurentur. Huc addo, omnes instantaneos motus, quorum mensura instans est, non tempus. Instans enim* mutatum *esse demetitur, vt antea docuit Philosophus.*

Lib. 1. de Cœlo c. 3. tex. 17. & 18.

Resp. *Arist. sub communi nomine & motum regularem & uniformem in hoc capite comprehendit, & utrumque æqualem appellat; alibi tamen distinguit, vt hîc distinguo. Neque (vt ais) definitione conveniunt, nam regularis (quod est notatu dignum) partes temporis, uniformis autem partes mobilis respicit. Est enim regularis qui non est velocior in vna parte temporis quã in alia, est autem uniformis, cùm vna pars mobilis non moveatur celeriori motu quã alia; vt in motu lapidis, cuius vna pars nõ celeriore cursu incitatur quàm alia, tametsi totus lapis in fine naturalis sui motus celeriùs rapiatur ad centrum, ratione minoris medij resistentis. Si similis sit ratio irregularis & deformis motus, similem mutato nomine adhibemus responsionem. Ad quartum argumentũ dico, posse quidem accidentia contraria, qualia sunt velocitas & tarditas, gravitas & levitas, inesse eidem subiecto; sed non eodem respectu, aut in eadem parte subiecti; & sic dicimus partes polares cœli tardiùs, partes alias velociùs cieri. Similiter de motu lapidis velociore in fine*

Motũ regularem & deformem quomodo pro eodem sumat Aristoteles.

Motus regularis ab vniformi quomodo differat.

quàm

Generatim omnis motus est regularis vel irregularis speciatim nō item.

quàm in principio dicendum est, quippe non eodem respectu hæc contraria accidētia insunt. Ascribis aliquid Bevero, & tamen infligis vulnus, sed non cōtradicit veritati (vt ais,) nam omnis motus est aut regularis aut irregularis, si generatim hæc nomina consideres, vt ille; si vero speciatim distinguas, motus animalis, mixtus & voluntarius, excipitur. De motu dæmonum & de instantaneis mutationibus rerum non hîc agit Arist. motus enim solùm naturales eosdemq́; per se distinguit.

An motus differentes genere aut specie continuari possint?
An idem mobile contrarijs motibus simul moveatur?

Argumenta contra primam quæstionem.

1 Opp. *Localis motus & augmentatio specie differunt (sunt enim diversæ species motus:) sed localis motus, & augmentatio continuantur: ergo motus diversi specie continuari possunt. Minor probatur, quia acquisitio novi loci, est semper coniūcta cum augmentatione. Cùm enim convertatur alimentum in naturam aliti, indeque fiat augmentatio, loci etiam commutatio necessariò sequitur. Nam quis dicet eundem esse locum, aut loci respectum in plantâ de novo satâ, cùm adhuc vix è terrâ emineat, & in magnam cedrum auctâ? est ergo continua loci mutatio cum augmentatione.*

2 *Præterea; si motus diversorum generum continuari non possint; ostende mihi, quomodo à statu virilis ætatis contabescere videatur natura humana? videntur quidem mihi diminutio, quæ est in quantitate, & corruptio prævia in substantiâ, inter se continuari; siquidē aquis, passibus corruptio & diminutio hominē ad sepulchrum trahunt; vnde (vt nonnulli putant) aptius definiri non potest diminutio, quàm continua seu perpetua corruptio rei.*

3 *Nihil hic de nutritione, concoctione, & generatione dico, quæ quidem sunt diversæ species motus, & tamen concoctio nutritioni, & generatio vtrique continuatur. Quòd sint diversæ species motus, medici affirmant; nam etsi omnis nutritio sit generatio quædam, omnis tamen generatio non est nutritio: et quamvis concoctionem sequatur nutritio, nutritio tamen non est concoctio.*

Locus bifariā sumitur à philosopho.

Resp. *Omnis extensio loci non est commutatio eiusdem; fatemur esse in augmentatione extensionem loci, negamus tamen esse alium locum; non ergo hi duo motus continuantur: neque est quod mireris eundem esse respectum plantulæ, ac cedri iam in immensum auctæ; siquidē locū non solum pro superficie ambiente, sed pro respectu & vbi acquisito sumit Philosophus. Ad alterum*

terum argumentum aio, decretionem non esse corruptionem, sed (vt superius docui) acquisitionem minoris quantitatis; corruptio enim ad non ens tendit: hæ ergo species continuari non possunt. Postremò, instas in cognatis motibus, non penitus diversis, si ordinem naturæ spectes; est enim nutritio particularis generatio, & est concoctionis perfectio nutritio, non sine novâ generatione. Sed esto, specie differant (vt quidam medici docent) non tamen est continuatio eorum, quia interposita est quies & mora inter terminos ad quos tendunt, & à quibus essentiales distinctiones sumunt.

Locus bifariã sumitur à philosopho.

Nutritio est particularis generatio.

Argumenta contra secundam quæstionem, An idem mobile contrarijs motibus simul moveatur?

Opp. *Idem mobile, vt orbis Saturni, aut Iovis, aut cuiusvis planetæ inferioris, motu diurno ab oriente in occasum, & motu retrogrado ab occasu in orientem simul movetur: ergo idem mobile contrarijs motibus simul movetur. Antecedens constat, quia raptu primi mobilis inferiores orbes in dies singulos ab ortu ad occasum cientur, suoq; ipsorum motu sensim & pedetētim, vt musca in rotâ plaustri renituntur. Ratio constat, quia isti motus sunt violentus & naturalis, adeoq; ad contrarios terminos, nempe ad ortum & occasum solis. Deinceps, quid ais de paroxysmo tertianæ febris, in quo frigus primùm invadit, & intus subitò sine vlla mora & quiete furit: isti ergo motus contrarij non solùm sunt continui, sed & idem mobile, id est æger miserè afflictus inter immane frigus & flammas, eodem instanti languet. Nã si aliter se res habeat, ostende instans in quo vtrumq; malum non sæviat, aut ostende duo plurave momenta, in quibus frigus desinat, & calor vires colligat; certum est non citiùs mitescere frigus, quin calor effervescat, imo simul cum frigore febrili declinante & calore succrescente conflictatur æger.*

Lib. 2. de cœl. tex. 16.

Resp. *Brevissimè respondebo istis argumentis, nempe contrarijs motibus nullum orbem cœlestem agitari. Nam quamvis raptu primi mobilis inferior quisque orbis incitetur, & renitatur proprio motu: non est tamen contrarietas, quia termini isti non sunt distincti nisi quoad nos, cùm eadem pars cœli vtrumq; terminum vicissim faciat. Neq; hic de violento motu agitur, sed de naturali. Alterum exemplum de proxysmo seu accessione febris nihil probat, cùm sit quædam certa periodus vtriusq; qualitatis, certaq; quies & cessatio, quam licèt æger vix senserit propter tyrannidem morbi et velocitatem motus; est tamen status quidam, est etiam declinatio.*

Termini orientis & occidentis non sunt diversini si respectu nostri.

CAP. 5.

Vtrum { *Motus motui vt est fluxus, vel vt fluens forma opponatur?*
{ *Forma fluens sit eiusdem rationis cum forma terminante motum?*

Estat vt in extrema parte huius libri de contrarietate et quiete disputet Philosophus, de quibus ante obiter, nunc autem distinctè agit. Cæterùm ne nimio quasi motu defatigeris (studiose lector) cùm nihil preter motũ hi libri sequentes sonent, velociùs incitabo nunc cursum, & quæ fusiùs dicta sunt discutiam paucis. Quinq; ergo modis (vt hîc docet Arist.) motus motibus contrariari videntur; primò cùm alter ab vno termino procedat, vt motus cœli ab oriente, alter ad eundem tendat, vt motus solis ad orientem; secundò cùm vterq; à terminis contrarijs fluat, vt calefactio & frigefactio à calore & frigore; tertiò cùm vterq; ad terminos cõtrarios & repugnantes destinetur, vt sanatio & ęgrotatio ad sanitatem & morbum; quartò cùm alter ab vno contrario proficiscatur vt à sanitate, alter ad oppositum eiusdem contrarij flectatur vt ad ægritudinem; quintò cùm vterq; & à contrarijs terminis incipiat, & in contrarios definat, vt sanatio & ægrotatio: motus à contrarijs causis orti ad contraria effecta contendunt. Sed dices, quorsum est ista apud Philosophum numerosa distinctio? huc nimirum tendit, vt intelligas quinã motus propriè adinvicem opponantur. Quid multis? Contrarij motus propriè definiuntur, qui ex terminis contrarijs, aut à medijs ad contrarios fiunt. Sumitur enim contrarietas motuum præcipuè ex termino *ad quem* tendunt; sic calefactio & frigefactio, augmẽtatio & diminutio, intensio & remissio, omnes locorum mutationes sursum & deorsum contraria dicuntur, quia terminos diversos (vt ita dicam) se terminantes habent. In cæteris verò mutationibus quas à motus classe antea exclusit Arist. id est, in generatione & corruptione spectatur contrarietas ex accessu & recessu ad eundẽ terminũ, vt generatio tendens ad esse rei contraria est corruptioni quę inde recedit.

Motus motibus contrariantur quinq; modis.
1 2 3 4 5

Vsus huius distinctionis.

Contrarij motus qui sint.

Contrarietas motuũ vnde.

In generatione & corruptione contrarietas vnde.

Quæstio.

Ex hisce vnam quæstiunculam eliciam, *Vtrum motus motui opponatur vt est fluxus seu successiva acquisitio formæ, vel vt est ipsa fluens forma?* Superiùs inter fluxum & fluentem formam hoc discrimen posui, vt fluxus sit propria & formalis significatio motus, forma autem fluens impropria & materialis. Est enim fluxus *naturalis acquisitio formæ*, fluens verò forma est *ipsa inchoata, & quasi in herba succrescens forma.* Hac distinctione positâ admodum anceps non est dubitatio; quippe motus motui non vt forma, sed vt fluxus & acquisitio formæ alteri mutationi opponitur; sic enim propriè motus dicitur definiturque *actus inchoatus rei mobilis in potentia ad formam*: actus (inquam) in

Discrimen inter fluxum & fluẽtẽ formã.

Motus motui opponitur, nõ vt forma, sed vt fluxus formæ.

Motus quid sit.

in potentia ad formam, non ipsa forma; quæ licèt vt cera calore naturali liquescens fluat, aut vt planta crescat; non est tamen per se motus, sed terminus eiusdem ad quem tendit. At dices, quomodo ad formam tendit motus, quam in amplexu fluentem habet? Vt mater in vtero suo embryonem seu fœtum crescentem fovet, & tamen non cessat laborare, donec infantem perfectum in lucem ediderit, ad quem movetur: ita motus in amplexu veluti suo formam pullulantẽ tenet, & tamen non quiescit donec absolutam eandem produxerit, quâ sic productâ terminatur. Natura enim in re qualibet non florem sed fructum, non inceptum opus sed perfectum, non principium sed finem quærit; medium verò naturale quærendi motus est; id est, actus: actus inquam, non perfectus qui forma dicitur, sed actus inchoatus seu fluxus formæ, & sic alij opponitur motui, quia sic propriè & per se motus est. Verũtamen observandum est, non in omnibus istis modis contrarietatis, quos posuit Arist. sic opponi & contrariari motum (generatim enim in illis de repugnantia motus agit) sed existimandum est opponi solùm in illis contrarijs quorum extrema aut media sunt positiva. Nam aliter cùm ad non ens tanquam ad terminum declinet aliquid, vt in corruptione rerũ, motus fluens forma diceretur; at potiùs forma defluens & deflorescens, quàm fluens, vt fiat perfecta, dicitur. Hinc generatio & corruptio negantur esse motus genera, quia vel à non ente, vel ad non ens fluunt.

In quibus motibus sit oppositio.

Desiderari exempla probationis in hac quæstione non possunt; vnum vel alterum solùm proponam. Calefactio est motus contrarius frigefactioni, & dealbatio non solùm denigrationi, sed etiam mutationi cuiusque coloris medij. Medium enim comparatum cum vno extremorum rationem extremi induit, vt in fine huius cap. docet Philosophus. Sed quorsum hæc? vt intelligas per ista exempla non solùm quid sit motus propriè acceptus, scilicet fluxus non fluens forma, sed etiam quomodo alter alteri opponatur. Si enim v. gratiâ sumas calefactionem pro calore, & frigefactionẽ pro frigore; quæro An existimes hæc inter se opponi vt qualitates, vel vt motus? certè calor & frigus sunt qualitates: opponuntur ergo vt qualitates. Hinc infero, calefactionem & frigefactionem, vt sunt motus contrarij non pro formis accipi, sed pro formarum potiùs fluxu & acquisitione, quæ tamen suum nomen habet à forma seu termino ad quem tendit; vt frigefactio à frigore, calefactio à calore, quibus primariò repugnantiam acceptam ferunt. Præterea cùm calor & frigus sint ipsi termini terminantes motum, id est, tales in quibus cessat motus, quomodo motus dicuntur contrariari, cùm formis seu terminis

acquisitis omnino desinant esse motus? est enim in acquisitis terminis quies non motus, cessatio mobilis, nō progressio aut imperfectio rei. Quippe termini sunt vltimi quasi scopi ad quos in omni motu cōtendit natura: si quæ lucta aut certamen contingat, in via est, non in meta, in motu non in forma, in progressione non in perfectione rei. In via enim, motu, & progressione naturæ est sæpe aliqua contentio, quia non est actio sine passione, sed in meta, formâ & perfectione est ab omni pugnâ cessatio & quies, quę vel privatio, vel cessatio omnis motus definitur.

In terminis quies non motus.

Actio non est sine pafsione.

Distinctio quæstionis, Vtrum motus motui vt fluxus, aut vt fluens forma opponatur?

Motus sumitur vel

- Generatim, pro omni mutatione, & sic hoc loco à Philosopho non distinguitur.
- Speciatim, idque trifariam
  - 1 Pro forma naturali fluente à materiâ, & activâ potentiâ naturæ.
  - 2 Pro actu inchoato, id est, pro imperfecta progressione naturæ ad formam perfectam acquirendam.
  - Pro fluxu, qui partim ex forma fluente, partim ex actu inchoato constat; & sic alter alteri opponi dicitur; quod probatur
    - 1 A necessario, quia in omni vero motu suut actio & pafsio, quę contrariantur.
    - 2 A repugnantia terminorum ad quos motus tendit.
    - 3 Ab exemplis calefactionis, & frigefactionis, aliorumq; motuum qui sunt contrarii.
    - 4 A comparatione mediorum & extremorum; in quibus motus propriè versatur, vt hîc docet Philosophus.

Argumenta contra primam quæstionem.

Opp. *Sæpe antea interpretibus satis confidenter, nunc audacter ipsi Aristoteli te ipsum opponis, qui in textu planè contrariam opinionem tuæ defendit. Is enim ait omnem contrarietatem motus à contrarijs terminis* ad quos *dependere; tu autem hîc ais motū motui opponi vt est in fluxu aut formâ fluente, non in terminis ad quos tendit.*

Resp. *Nemo me rarius aut formidolosius à maiorum vestigijs flectitur; sequor tamen aliquando directiorem ad scopum viam; & si mea me opinio fallat, veniam peto ab illis, à quibus invitus discedo. Hic verò non sum contrarius Aristoteli, vt ais; nam idipsum cum illo defendo, à contrarijs nimirum terminis motus nominari contrarios. Sed attende quòd termini*

con-

contrarij sumantur duobus modis; vel ut sunt fluentes formæ, vel ut sunt terminantes; utroque autem modo sunt eiusdem specificæ rationis. Priori modo motus ut motus contrariantur, non posteriore, quoniam motus pro formis terminantibus in quibus cessat motus, non hîc impropriè capiatur. Termini contrarii duobus modis.

Opp. *Motus nihil aliud est secundùm optimos interpretes quàm fluens forma: ergo non ut fluxus formæ, sed ut ipsa forma fluens alteri opponitur. Antecedens ratione suadetur; quia fluens forma & motus sunt unus numero actus, idemque inchoatus; definitur enim motus actus imperfectus, & sic etiam definitur forma fluens, quæ actus perfectus dici non potest, donec periodum fluendi & movendi attigerit.*

Resp. *Motus & forma fluens non sunt idem actus numero, imò naturâ differunt; nam quamvis utrumque actum inchoatum rectè definias, est tamen essentiale discrimen, si rem diligenter consideres; nam motus dicitur actus mobilis, id est progressio, forma autem actus definitur, id est perfectio. Iterum, per motum vehitur mobile ad formam, per formam autem quiescit mobile. Postremò, motus est actus vel dispositio; forma autem est actus, ut habitus dispositione acquirendus aut acquisitus. Cùm ergo motus sit instrumentum quo acquiritur forma, & forma res acquirenda, nulla est utriusque essentialis confusio. Ut ergo fructus plantæ crescere dicitur, cùm adhuc planta herbescat; & tamen fructus plantæ ab accretione & nutritione (quæ sunt motus plantæ) differt: ita à potentia & traduce materiæ fluit forma simul cum motu, & tamen fluens forma res eadem nō est cum motu, cuius vi tandem ad perfectionem ducitur.* Motus & forma fluens non sunt idē actus numero. Discrimen inter motum & formam fluentē.

Resp. *Nova videtur quidem hæc tua opinio & inaudita; nam neq; fluentes formæ, neq; formarum fluxus sunt contrarij, sed qualitates aut termini, qui seinvicem simul in eodem subiecto aut loco non patiuntur; quales sunt calor, frigus, albedo, nigredo, gaudium, dolor: quæ qualitates dum sunt in motu non sunt contrariæ, sed entia (ut ita dicam) incerta, planeq; imperfecta; non sunt ergo motus ut fluxus in via contrarij: sed ut habitus in statu, secundùm qualitates aut terminos acquisitos, non acquirendos.*

Resp. *Nova opinio videtur tibi, sed re non est omnino nova, si iterum memineris illud quod modo dixeram, nempe formam fluentem & terminantem re non differre. Ut ergo à formis terminantibus contrarijs motus contrarij dicuntur: ita à formis etiam fluentibus contrarijs, si contingat in mobili esse illarum certamen, ut sæpe evenit. Exempli causâ, aër cōmutetur in ignē, utriusq; motus sūt contrarij; ratio est, quia in ipso transitu pugna siccitatis cum humiditate contingit; non in statu sed in cursu, non in fine & perfectione sed in progressione naturæ; furtim enim in via una qualitas insidiatur alteri, & quæ vivacior est alterā imbecilliorē vincit, unde facta est cōmutatio; &*

quod dico in hoc exemplo de motibus elementorum contrarijs, idipsum dico de omnibus, qui in via luctam & conflictum habent.

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum forma fluens in motu sit eiusdem rationis cum formâ terminante motum?

Forma fluens in motu est eiusdem rationis cum forma terminante motum, quod probatur

1. A simili, quia vt eadem est anima influens in grano, quæ est perficiens in planta: ita eadem est forma fluens in motu, quæ est in quiete motum terminans & definiens.
2. A comparatione, quia perfectum & imperfectũ non faciunt differre specie, sed forma fluens & terminans se habent vt perfectum & imperfectum: ergo specie non differunt.
3. Ab exemplo, quia succrescens forma in ovo sub gallina posito, re non differt à forma pulli.
4. Ab hypothesi, si .n. re differet, genere, specie, aut numero differret, sic autẽ (teste Philosopho) nõ differt: ergo per se nullo modo.

Argumenta contra secundam quæstionem.

Opp. *Fluere & terminare sunt planè contraria; ergo formæ fluentes & terminantes sunt quoque contrariæ. Antecedens constat, quia fluere motum, terminare quietem respicit; quies autem & motus sunt contraria; ergo fluere & terminare sunt contraria. Argumentum tenet, quia contraria eidem non conveniunt.*

Resp. *Fluere & terminare formaliter accepta videntur esse contraria, materialiter tamen pro re, quæ fluit & terminat accepta, non sunt contraria; forma enim incboata re à formâ perfectâ non differt; nam quamvis in motu sensibus non percipiatur, est tamen veluti in vtero concepta, eademque cum terminante. Quippe vt scintilla in silice aut ferro non cernitur, & tamen est eiusdem rationis cum flamma, quæ inde nascitur: ita forma fluens occulta in motu aut potentiâ materiæ, eadem est cum formâ terminante, in quam accrescit.*

Opp. *Formæ terminantis proprium est definire, & essentialiter distinguere rem cuius est forma; sed forma fluens, hæc officia non præstat; ergo forma fluens & terminans non sunt eiusdem rationis. Antecedens constat in formis plantæ, bruti, et hominis, quibus res istæ definiuntur, & secundùm essentiam inter se differunt & distinguuntur: at quis putabit inchoatas eas formas quicquam tale præstare, cùm adhuc res ipsæ non sint quas definirent & distinguerent?*

Resp. *Proprium quidem munus est formæ perfectæ definire, et essentialiter rem cuius est forma distinguere, quod etiam munus aliquo modo formis fluentibus convenit, non tamen adeò perfectè & completè; forma enim terminans, essentiam completam rei actu; forma fluens, incompletam essentiam po-*

tentia

tentia definit & distinguit. Sed vt essentia completa & incompleta re non differunt; ita nec forma fluens & terminans re distinguuntur.

Opp. *Embryo hominis, ante certum & definitum tempus à natura, formã humanam non induit, neq; hac forma omnino dicatur fluere, nisi velis eandem à potentia materiæ traduci & derivari; quod negat Philosophus, qui eandem divinitùs accedere præparatâ materiâ planè demõstrat. Manifestum ergo est, formam fluentem embryonis re differre à forma terminante hominis.* Li.2. de gener. animal. ca.3.

Resp. *Vnum exemplum inter mille protrudis, sed in hoc non vincis; nam etsi libenter fatear divinitùs accedere animam ratiocinatricem, eandemque præparatâ materiâ infundi, & non à potentia materiæ traduci: affirmo tamen formam embryonis eatenus non esse re diversam à forma hominis, quatenus ad illam tendit, à qua embryo nomen hominis, non plantæ, non belluæ, non lapidis habet. At dices quænam est ista opinio? Certè non nova; nam vt infusâ et vnitâ animâ rationali non sunt plures animæ in homine, sed vna solũ anima: ita quidem ante vnionem, cùm embryo est in motu ad formam hominis, forma illa fluens embryonis non est re diversa à forma hominis; quia est in proxima potentia & motu ad eandem; & alterius animæ pars in embryone dici non potest, quia non cessat fluere & moveri, donec ad eam pervenerit. Vt ergo radius solis transiens cum radio ignis vnum lumen facit, quamvis vnus mortalis, alter immortalis dicatur: ita forma fluens embryonis vnita cum forma hominis, non diversam sed vnam efficit.*

Anima ratiocinatrix divinitus infunditur præparatâ materiâ.

Forma embriõnis re non differt à formâ hominis ad quam tendit.

Plures animæ non sunt in homine.

CAP. 6.

An quies motui contrarietur in termino à quo? Sunt alia dubia capitis de quibus vide plura sub fine capitis.

MOtus motui contrarius est (studiose lector) vt vides: nunc quomodo quies cum motu, quiesq; cum ipsâ quiete pugnet, paucissimis adverte; conclusiones huius capitis non sunt multæ. Prima est, scilicet non minùs quietem quieti quàm motum motui vbique adversari; non solùm ergo motus motui, sed etiam quies motui opponitur; eadem tamẽ ratio & species oppositionis vtriq; non conceditur, motus enim vt affirmatio, quies vt negatio cũ motu certat. Altera conclusio est, motũ quieti cõtrariari in termino *à quo*, non in termino *ad quẽ*; vt motus qui est à sanitate in ægritudinẽ cõtrariatur qui-

eti quæ est in sanitate; quippe illam configit & vulnerat, morbumq; inducit, quo inducto quiescit motus: at huic quieti motus non opponitur, quia ad eandem vt ad finem tendit. Tertia conclusio est, quòd quies in termino *à quo* cōtrarietur quieti in termino *ad quem*; siquidē quies in termino *ad quem* priorem quietē tollit. Quarta conclusio est, non solùm motum motui, motuiq; quietem, & quietem quieti cōtrariari: sed etiam mutationem mutationis vacuitati, seu *immutationi* (vt veteres loquūtur) hoc enim nomen vsurpant, pro vacuitate aut privatione mutationis.

At (dices) quorsum hoc addit Philosophus, cum omnis motus sit mutatio? Quamvis omnis motus sit mutatio, omnis tamē mutatio nō est motus, vt in generatione & corruptione, cunctisq; mutationibus instantaneis manifestè constat, de quibus satis copiosè suprà. At quomodo est mutatio *immutationi* (vt aiunt) contraria? quia in mutatione est rei quodammodo motus, in *immutatione* verò seu vacuitate quies. Quid? an vacuitates mutationis (quas *immutationes* vocant) sunt contrariæ? Sunt; quo (quęso) nomine? non eo quidē quo motus motui in terminis positivis, sed in terminis disparatis & contradictorijs. Vt ergo quies est privatio motus: ita mutationis vacuitas, nomen quietis respectu mutationis obtinet, & similiter huic repugnat opponiturque.

Sed hîc suboriuntur quędam in textu dubia, quorum primum est, *Vtrum violentum & naturale in omni genere motus & mutationis reperiantur*? Vt propositam controversiam diluat Philosophus, ait violentum id esse *quod est præter aut contra naturam, cuius movens est extra se.* Hoc posito, respondet dari non solùm in lationibus, sed etiam in cæteris generibus mutationis, vt aliquando naturales, aliquando violentæ dicantur: quod exemplis patefacit, primumq; in generationibus ait, quasdam esse fatales seu naturales, cùm ordo à naturâ constitutus servetur; alias vero esse violentas, quales sunt generationes ranarum & serpentum, qui artificio aliquo procreantur; aut intempestiva rosarum & fructuum productio, qualem sępe in Anglia (hyeme sævientе) videmus. Sed dices, quomodo corruptio dici potest naturalis, quam Arist. 2. de Cœlo cap. 6. contra naturam definit esse? Imò (quod magis est) ipsam senectutem illîc omnesque affectus, qui trahunt ad interitum, per vim fieri apertè demonstrat. Solvetur hoc dubium, si dicas illîc nomen violenti communiter sumi, pro omni declinatione quę perniciem tandem minetur subiecti, quod ad se tuendum ingenitam vim & propensionem habet. Veruntamen hoc non impedit quo minùs corrumpi hominem naturaliter dicamus,

Violentum quid.

Generationes naturales. Violentæ.

Senectus violenta.

mus, cum senio confectus ab arbore vitæ, vt folium in hyeme aut fructus maturus in autumno cadat. Res ista non est difficilis cognitu, si impensè attendas & obserues naturæ ordinem & leges in augmento & decremento hominum, plantarum, & belluarum, quibus (vt ita dicam) in infantia & iuvẽtute duplicem calorẽ natura concedit; idq; ob duplicem causam, nutritionem scilicet & augmentationem: nutriuntur ergo semper quam diu vivant, at augmentantur ad certam periodum, quam & consistentem ætatem seu statum accretionis medici sapienter vocant. Hinc autumnus sequitur, eminetque hyems & occasus vitę, cùm defluentis humidi materiam resarcire nõ possit natura. Languente enim tum calore naturali, minùs reparantur vitales spiritus, sensimq; decrescunt & labuntur. Cùm ergo sic ordo naturæ, gradus & modus serventur, decretio vocatur naturalis, naturalis quoque corruptio; quia vita cum morte aut subitò aut sine sensu commutatur.

Calor naturalis in infantia & iuventute duplex, idque ob duas causas.

Nutritio per totam vitam, augmentatio ad certam periodum.

Corruptio quomodo naturalis.

Immorandum non est in istis. Alterationes similiter hìc docet Philosophus, violẽtas & naturales esse; naturales (exempli causâ) si convalescant ægroti in criticis diebus, in quibus plerũq; natura vitæ aut mortis signum aliquod medico sapienti, quasi digito suo demonstrat. Si enim prȩvaleat natura, aut per concoctionẽ vrinȩ, aut per sudorẽ, aut per evacuationem aliquam sanguinis, vel alterius humoris infesti, futurum statum ægrotantis indicat. Plura de hac re vide apud Galenũ li. de Crisibus; nunc verò si alio modo quàm vi naturæ fiant, violentæ & non naturales à Philosopho dicuntur; vt si quis ab equo lapsus apostema intus in corpore putridum disrumpat, maximoq; periculo vitæ imminente sic liberetur. Sed attende, nomen violenti fusiore modo hìc capi quã in 3. Ethic. Nam violentam illam accretionẽ hoc loco nominat, quâ quis (vberiore victu saginatus) vltra modum accrescit, sicut multi pueri voraciores solent. Sed cavendum est ab epulis; *ciborum enim belluones sæpe & subitò suffocantur*. Nam vt ingenti viridioris ligni cumulo adiecto ignis potiùs extinguitur quàm inflammatur: sic vita ingurgitatione ciborum frequentiùs opprimitur quàm conservatur.

Alterationes naturales.

Violentæ.

Vides nunc (doctissime lector) quomodo violentũ & naturale omni generi motus mutationisq; cõveniant, & de cõtrarietate nõ dubitas, cũ in cõmutatione loci sursũ & deorsũ corpus moveri cernas, sive naturali vi sive violẽto impetu motus localis fiat; quippe motus ignis sursum est naturaliter contrarius motui terræ deorsum: & si ignis deorsum & terra vi sursum volet, contrarius est quoq; iste motus scilicet violenter. Similiter est quies in loco supero, contraria quieti in lo-

Dubium primum.

co infimo, sive internam vim motricem rei, sive externum impetū cogentem fortioris spectes.

Quòd quies violenta generetur.

Quòd non generetur.

Dubia quæ sequuntur magni momenti non sunt, attingam igitur verbo. Primum est, *Vtrum quies violenta generetur?* in vtramq; partem arguit Philosophus, affirmativè hoc modo; omne ens quod habet esse post non esse generatur, sed quies violenta habet esse post non esse: ergo quies violenta generatur. Negativè vero sic: si motu violento generetur quies, motus violentus esset propter quietem, velociorque in fine quàm in principio existeret; sed in motu violento contrarium contingit; motu ergo violento non generatur quies. Dubium hoc non solvit Philosophus, vt ait Auerroes; at Simplicius affirmat tacitè insinuari solutionem, cùm dicat in textu motum solū naturalē, non violentū viam esse ad statum seu quietem; motus enim naturalis propriè ad quietem tendit non violentus. Nam vt lapis vi forti in altum emissus, & fortè in sublimi retentus, neque naturaliter moveri ad hunc statū, neq; propriè in loco suo quiescere dicatur: ita sanè de omni motu violento dicendum est, eundem nimirum nec semitam naturæ in progressione, nec portum quietis in perfectione vnquam invenire: non est ergo motus violentus progressus ad quietē, sed solū naturalis ille qui nativo impetu ad formam tendit.

Dub. 2.

Alterum dubium quod movetur anteà dissolvitur, *Vtrum* scilicet *quies motui in termino à quo cōtrarietur?* videtur (inquit Philosophus) quòd sic non opponatur, quoniam mobile dum movetur, aliquid semper illius habet à quo movetur: si ergo quies motui contrarietur in termino *à quo*, sequetur contraria simul inesse. Verùm solvit hunc nodum, demōstrando quietem motui simpliciter non contrariari. Si ergo inchoatè secundùm formam fluentem in eodem mobili reperiantur, non est absurdum; nam vt retusæ & remissæ qualitates elementorum simul esse possunt in vno mixto: ita in eodem mobili motus & quies, si quies pro forma fluente intelligatur.

Cur reliqua in textu prætermittat.

Reliqua quę sequūtur in textu de cōparatione motus & quietis, Aristotelis acumen non sapiunt. Sunt qui existiment ex Theophrasti cōmentarijs in textum irrepsisse; libenter igitur omitto, ne aut plumbum cum auro coniungere, aut crābem bis coctam apponere omnino videar.

Distinctio quæstionis, Vtrum quies motui contrarietur in termino *à quo*?

Qui-

1 Propriè, & sic nihil aliud est quã privatio motus in subiecto apto nato ad motum, & sic opponitur motui saltem privativè, idque potiùs in termino *ad quẽ*, quàm in termino *à quo*; nam quamvis in hoc incipiat, vis tamen privationis non cernitur, donec mobile novâ formâ devestiatur.

Quies accipitur bifariam.

2 Communiter seu impropriè, & sic est forma sub qua quiescit mobile, & hoc modo videtur Philosophus nomen quietis in textu accipere, cùm dicat motum quieti repugnare in termino *à quo*, & nõ in termino *ad quem*: & etiam cùm doceat quietem in illo termino quieti in hoc contrariari. Summatim quæstionem sic dissolvo, quòd motus, vt est fluxus formæ, & quies, vt est terminatio seu cessatio motus, opponantur privativè: vt autẽ motus est forma fluens, & quies forma acquisita, sic quidem opponuntur aliquando vt adversa, vtroque tamen modo in termino *à quo*, vel inchoatè vel absolutè vt aiunt. Rationes apertæ sunt in expositione, quas idcirco non repetam.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Vnum vni solùm contrariatur, vt in Topicis docet Philosophus; sed motus motui opponitur: ergo motus quieti non contrariatur, vel in termino* à quo *vel in termino* ad quem.

Resp. *Unum vni solum contrariatur in adversis sub ratione extremi; nã sic medium participationis aut abnegationis, comparatum cum vno extremorum, vim semper extremi induit.*

Opp. *Non est quies omnino in termino* à quo: *ergo quies non opponitur motui in termino* à quo. *Antecedens probatur, quoniam in termino* à quo, *naturalis cursus & motus incipit: non est ergo quies in illo. Præterea, disertis verbis docet Aristoteles, quiescere solum naturam in fine, idest in termino* ad quem, *non in principio, idest in termino* à quo *fluit motus. Postremò, terminus* à quo *est ens respectu motus imperfectum, quia ab illo ad alium perfectiorem natura per motum tendit, sicut ab ovo ad pullũ, ab embryone ad hominem: at in imperfecto non est quies, in portu & formâ ad quam tendit, natura quiescit; nam semper agit propter finem, id est propter formam, vt multi aiunt. Non est ergo in termino* à quo *quies, & ex consequenti quies motui in illo termino non opponitur.*

Resp. *Est quies in termino* à quo, *nam aliter Arist. quietem quieti in terminis non opposuisset; quamvis ergo motus incipiat à termino* à quo, *quies tamen in illo termino residere potest, sive pro forma mobilis, sive pro privatione formæ iam defluentis sumatur. Licèt ergo Aristoteles dicat, solùm quiescere rem naturalem in termino* ad quem, *intelligit perfectivè non inchoativè*

Res naturalis quiescit in termino *ad quem* perfectivè, inchoative in termino *à quo* Terminus à quo interdum perfectior termino ad quẽ.

tivè vt aiunt; est enim perfecta quies in termino ad quem, *mora etiam est aliqua in termino* à quo, *quæ mora rectè quies definiri potest. Postremò terminum* à quo *non semper imperfectum esse dicimus, si naturam spectes; imò nonnunquã perfectior est termino* ad quem, *vt in corruptione terminus* à quo *est homo, terminus* ad quem *non homo. Similiter in diminutione terminus* à quo *est quantitas, terminus autem* ad quem *quædam corruptio quantitatis. Nonnulli huic argumento respondent, quòd quies hoc loco pro forma terminante sumatur; & tamen rectè dicatur opponi motui in termino* à quo, *quia eundum incipientem in eodem termino claudit; sed priorem responsionem magis nunc equidem probo.*

Opp. *Motus sumitur pro forma fluente, si ergo quies sit forma, quomodo motus quieti opponatur non video, nisi idem sibi opponatur, id est forma formæ; nam quies est forma (vt docet Philosophus) & etiam motus est forma, vterq; actus ipsius mobilis.*

Forma fluens bifariam dicitur.

Resp. *Fallaciter nobiscum agis; distinguo igitur, formam fluentem sumi duobus modis, vel pro forma mobilis à qua incipit motus, vel pro forma terminante ad quam tendit. At dices hãc formã terminantẽ motum non fluere. Erras, nã naturalis cùm sit in potentia materiæ delitescit, ex qua vi naturæ agentis educitur & fluit; neque est hoc absurdum vt duæ formæ hoc modo insint; vna actu quæ per motum defluit, altera potentiâ ad quam tendit mobilis natura. Neque est alienum à ratione vt motus vterq; opponatur alteri in termino* à quo *actu incipit, alter in termino in in quem desinit. Præterea, motus nõ propriè pro forma (sed pro fluxu formæ, vt in 4. Physicorum docuimus) accipitur.*

Opp. *Quies est contraria motui in termino* ad quem: *ergo non est opposita in termino* à quo. *Antecedens probatur, quoniam quies in termino* ad quem *motum præcedentem tollit. Argumentum tenet, quia contrariorum contraria est ratio: sed termini & quietes terminorum sunt ad se invicem contraria: ergo si quies in termino* ad quem *sit contraria motui, quies in termino* à quo *non erit.*

Resp. *Vt duo extrema non solùm inter se pugnant, sed etiam medio vtrãque ex parte opponũtur: ita termini* à quo *&* ad quem, *adeoq; eorum quietes motui contrariantur; quoniã motus mediastinum locum inter vtrumque tenet. Si ergo cum hac vel illa extremorum quies comparetur, rationem contrarij subit.*

Opp. *Quies propriè definitur privatio motus: ergo motui in termino* à quo *non opponitur. Ratio tenet, quoniam ab illa quiete potiùs incipit motus quàm cessat.*

Resp. *Vt motus bifariam capitur, aut formaliter & propriè pro fluxu formæ, aut materialiter & impropriè pro ipsa formâ fluente, sensim acquisitâ*

sitâ: ita quies propriè & formaliter accepta est privatio, impropriè & materialiter sumpta est ipsa forma sub qua quiescit mobile. Iterum, cùm privatio sit forma habita vel habenda (vt in primo Physic. docet Philosophus) quies vt est privatio formæ iam habitæ, declinantis, est opposita motus, quia in ea est aliqua commoratio.

Quies propriè & formaliter sumpta privatio, impropriè & materialiter forma.

Argumenta in dubium 1. An quies quieti opponatur?

Opp. *Nulla privatio privationi opponitur; sed omnis quies est privatio: ergo nulla quies quieti opponitur. Maior constat, quia omnis privatio est negatio; sed nulla negatio negationi opponitur; ergo nulla privatio privationi opponitur. Minor ex definitione propriâ privationis petitur.*

Resp. *Quies sumitur duobus modis (vt ante docuimus) vel propriè, vt est privatio in subiecto apto nato ad motum, & sic non opponitur alteri privationi, quia vtraq; est negatio: vel communiter vt est forma, & sic opponitur, quippe forma à quâ motus incipit formæ in quã desinit opponitur. Sunt enim contrarij termini, quoniam motus est à contrario in contrarium.*

Opp. *Quæ non pugnant in eodem subiecto capaci vtriusq; non sunt contraria; sed quietes duæ non pugnant in eodem subiecto: ergo quietes non sunt contraria. Maior est Aristotelis in Postprædicamẽtis, cap. de Oppositis, vbi legem hanc tradit contrariorum. Minor probatur, quia quietes nec agunt nec patiuntur. Quippe si agerent esset in illis motus: at non est motus in illis, quia semper in illis cessat & quiescit motus. Præterea, fieri non potest vt vnum subiectum sit capax duarum quietum, cùm quietes hoc loco pro duabus formis oppositis sumantur: at res vna duas formas habere non potest. Deinceps, si ullum subiectum sit vtriusq; quietis, erit ipsum mobile; at mobile id dicitur quod semper in motu est, non in quiete: frustra ergo dicitur in textu quietem (sub quâ quiescit mobile) alteri quieti repugnare. Postremò, si quies sumatur pro forma, & omnis forma sit perfectio rei, & perfectio rationem finis habeat, & in fine non sit oppositio; sequetur quietem quieti non opponi: nam in oppositione non est perfectio, sed contentio & certamen rerum.* 1 2 3 4

Resp. *Si quietes sumantur pro oppositis formis in eodem subiecto capaci vtriusq;, pugnare possunt; nam vt remissæ qualitates elementorum certant in mixto donec vna multis gradibus prædominetur alijs: ita duæ quietes, id est formæ* à qua & ad quam *luctantur in mobili, donec illa ab hâc per motum superetur. At non agunt (vt ais) non patiuntur quietes; nam agere & pati arguunt motum, non quietem. Respondeo agere & pati (si pro formis easdem sumas) imo etiam si pro privatione sumatur quies, est quidẽ in ea quædã (vt ita dicã) actio per accidẽs, nempe per motum. In secundo argumento sophistam agis; nam mutas suppositionem, nomenq; formæ æquivocè* 1 2

æquivocè accipis. Dico igitur duas formas vnius rei esse non posse essentiales, accidentiales verò in remisso gradu posse. Non absimile est tertium illud argumentum, quod ab æquivocatione mobilis subiecti petis, quod mobile
3 dicitur subiectum primariò respectu motus, cuius propria sedes est: dicitur etiam subiectum quietis perfectivè, quia ad illam vt ad finem ten-
4 dit. Quod in postremo loco addis omnem formam esse perfectionem, falsum est, nisi subiectū sub illa maneat; sed in termino à quo motus incipit mobile non manet: aliam enim formam aucupatur.

Argumenta in dubium 2. An quies in sanitate contrarietur quieti in ægritudine?

1 Opp. Docuisti modò per quietem intelligi formam: ergo cùm in textu doceat Philosophus quietem in sanitate esse contrariā quieti in ægritudine, intelligi debet ac si dixisset, sanitatem & ægritudinē esse cōtraria. Nā hæ sunt
2 formæ in quibus motus cessat. Sed vtcùnque, sic contra Aristotelem vrgeo; primùm quòd non sit quies in ægritudine, quæ est intemperies præter naturam, qua læditur actio naturalis; est ergo in ea labor, & dolor potiùs quàm
3 quies, languor & declinatio quàm status & conservatio naturæ. Tum si concedatur esse in ægritudine quietem, non est contraria quieti in sanitate, quia solùm secundùm intensionem & remissionem gradus hæc ab illa differt. Postremò, in neutro corpore sunt ambæ quietes simul (tale enim corpus est par-
4 tim sanum partim ægrotum) non sunt ergo hæ duæ quietes contrariæ; nam contraria ea sunt quæ mutuò se expellunt.
1 Resp. Docui modò per quietem intelligi formam, sed non simpliciter; est enim alia eademque duplex significatio quietis, vel vt sit qualiscunque cessatio mobilis, vel vt sit privatio motus: nō ergo nego quin sint in sanitate & ægritudine duæ quietes, quarum altera inchoatio motus, altera perfectio mobilis dicatur, vtraque autem quies, quia in vtraque ad tempus mobile &
2 motus cessant. Sed dicis in ægritudine esse laborem non quietem. Insidiose hîc cavillaris; nam et si concedam in ægritudine esse languorem respectu ægrotantis, affirmo tamen esse quietem respectu humoris tendentis ad illum scopum & formam in qua terminatur; sic mors ipsa quies rectè nominari potest. Neque est (vt ais) solùm intensio & remissio in duplici
3 hac quiete, quia vt extrema differunt; veruntamen si esset, non tamen sequeretur quin esset contraria, quia (vt ante docuimus) in intensione &
4 remissione qualitatum est satis efficax ad motum repugnantia. Quod in postremo loco addis, de vnita duplici hac quiete in corpore neutro, ratione videris non acquiescere; nam primùm Arist. negat esse aliquod medium inter morbum & valetudinem: verùm si idipsum concedam, nego tamen vtram-

In ægritudine quomodo quies.

vtramque quietem in illa extensè (vt aiunt) inesse: solùm enim inest illa quies cuius temperies prædominatur.

Argumenta contra dubium 3. An in omni specie motus naturale & violentum opponantur? id est, An sit generatio non solùm naturalis, sed violenta? similiter, An sit corruptio naturalis & violenta? & sic de ceteris.

Opp. *Natura est principium omnis motus: ergo nullus motus est violentus. Antecedens ex definitione naturæ patet. Ratio sequitur, quia qualis est causa talis est effectus: naturâ ergo existente causâ omnis motus, fieri non potest vt motus ab illa fluens sit violentus & contra naturam. Præterea, ostende vllam generationem aut augmentationem violentā esse; ostende (inquam) quomodo illud dicatur violentum, in quo causa movens sit interna, visque nulla externa vrgeat; sed omnis generatio talis est: ergo nulla generatio est violenta. Deinceps, miror in tertio loco quid sibi velit Philosophus, vbi dicat corrruptionem aliquam esse naturalem, cùm perniciem & interitum, tanquā anguem odiosum fugias, imo corruptio omnis violenta sit; configit enim naturam, formam naturalem delet, ad non ens rem omnem naturalem trahit. Postremò, quid aliud est decretio rerum quàm tabes naturæ in illis? quid aliud remissio qualitatum quàm quædam à statu suæ perfectionis occasus præcipitatio? qui motus omni modo violenti, non naturales dicuntur: corruptio ergo, diminutio, nutritionis defectio, remissio qualitatum, sunt motus violenti omni modo, nulloque modo naturales. Unde concludo, naturale & violentum non esse in omni specie motionis.* 1 2 3 4

Resp. *Natura est quidem principium omnis motus naturalis non violenti; mitis enim est motus naturæ: si verò præter cursum naturæ contingat, immitis, infestus, & violentus dicitur. Sed vt mater aliquando ex falsa conceptione mōstrum aut molē deformem parit: ita natura externâ aliquando causâ aut impulsa aut impedita violentum motum gignit. Sed vt mater propriè non dicitur naturalis causa monstri: ita natura per se & vi suâ dici non potest principium motus violenti, qui semper externam causam ferociùs solito trahentem, vehentem, aut impellentem habet. Petis in secundo loco quomodo vlla generatio aut augmentatio sit violenta, cùm & generationis & augmentationis sint solùm causæ internæ? Respondeo, internas solùm non esse causas, nam multa vi artis non minùs quàm vi naturæ generantur, vt rosæ aliique flores in hyeme. Similiter de accretione dico, vt si puer vltra modum belluo ciborum plus iusto crescat, talis generatio talisque accretio violenta* 1 2

Natura aliquando causâ externâ impellente violētū motū gignit.

Generationis non sunt solū internę causę.

violentæ dicuntur. At quæris quomodo corruptio dicatur naturalis, cùm sit infesta naturæ? Est quidem omnis corruptio infesta naturæ huic vel illi, non autem universali; quia corruptio unius est generatio alterius, et vicissitudo utriusque est conservatio totius. Ut ergo casus foliorum in hyeme, deficiente influentiâ solis, humidoque nativo diminuto; habetur naturalis; ita est occasus interitusque rerũ, si impetu & procellâ furentis externæ causa non fiat. Idem de diminutione quantitatis & remissione qualitatis dico; non ergo rectè tabem aut præcipitem ruinam appellas, quia in tabe est violenta causa ut febris (& sic si fiat diminutio est quidem violenta) sed in naturali diminutione talis causa non existit, sed sola levis defectio & declinatio naturæ, cùm oleum vitale & ardens lucerna naturæ deficiat. Quid multis? Duo in omni specie motus spectanda sunt, fatalis ordo seu nexus causarum naturalium, & sic omnes mutationes in omni specie motus sunt naturales; aut accessio & impetus aliarum causarum, & sic habentur violẽtæ, ut in pilorum, ranarum, plantarum artificiali generatione & accretione, ante tempus definitum à natura constat.

Corruptio infesta naturę particulari non universali.

4 In tabe est violenta causa ut febris in naturali diminutione non est.

Argumenta in dub. An in Critico die sit maxima quies morbi, ut Philosophus hoc loco insinuat?

Opp. *Digredi videtur Philosophus cùm de crisi agat; sed ad rẽ. In critico die est acerrimus conflictus inter morbũ & naturam: ergo in eo die non est maxima quies. Hoc nomen crisis à foro translatum est, in quo, ut inter accusantem & accusatum est atrocissima pugna, unusque tandem vincit, alter superatur: ita quidem in crisi & iudicio, morbus & natura communis atrociter certant, ut æger subinde à perito medico de morte aut vitâ sententiam expectet. Fallitur ergo Arist. qui in die belli pacem, in die periculi maximam quietem, in die mortis vitam & portum emergere & imminere censeat.*

Resp. *Non digreditur omnino Philosophus cum de crisi agat, sed luculenter hoc exemplo ostendit, quomodo alteratio nunc naturalis, nunc violenta fiat. Respondeo igitur argumento, primòque definio crisim esse subitam & præcipitem in morbo mutationem, quæ mutatio quatuor fieri solet modis; quippe ægri in critico die subitò à morbo liberantur, aut miram in melius alterationem sentiunt, aut moriuntur subitò, aut longè deteriores evadunt, donec labefactata natura concidat. Ex hac distinctione constat, maximam esse quietem in crisi si primum & proximum membrum distinctionis consideres, in quo dicitur ægros nonnunquam in critico die subitò à morbo liberari. Hæc enim est propria crisis, maximaque quies, cùm natura hoste devicto sana evadit*

Crisis quid? Crisis quadruplex.

dit. Vt ergo nauta fluctibus & procellis diu iactatus, in ipso littore sæpe naufragio facto perit, sæpe verò sapienter gubernatâ navi triumphat in portu: ita æger diu multumque sæviente morbo vulneratus, nonnunquã in critico die concidit aut declinat, nonnunquam prævalente naturâ salvus evadit, & sic quies maxima in ipsa crisi dieque indiciario habetur. Sed (dices) quid est hic criticus dies? quot sunt? quomodo cognoscuntur? Atlantis onus mihi imponis si dicerem, mitto te ad Galen. li. de Crisibus, qui te docebit peritissimè crisim citiùs tardiùsque evenire pro ratione morborum, quorum alij sunt acuti, alij graves et lenti: acuti suos gradus habent, vt alij peracuti, alij perperacuti id est vehementissimi dicantur, qui plerumque in 3° die suam crisim habent. Hactenus de hoc exemplo alterationis. Notandum nunc est (vt concludam) esse in alteratione, vt in alia omni specie, & naturalem & violentam communicationem rerum: Notandum etiam insuper est, naturale hoc loco sumi pro conveniente illo motu, qui secundùm communem ordinem & cursum naturæ fit: violentum autem pro eo, qui leges ipsius naturæ non omni ex parte servat, sed nunc vim, nunc artem, semper externam aliquam caussam præter naturam spectat.

Morborum divisio.

Naturale quid sit.

Violétũ quid.

Argumenta in dubium, An mobile semper quiescat in termino reflexionis?

Opp. *Videtur Philosophus & hîc & in 8. Physic. defendere omne mobile in termino reflexionis suæ quiescere; sed error est (meâ quidẽ opinione) quòd sic ab exemplis probo. Si mola gravissima deorsum tẽdat, & pila sursum proiecta sit, obvia pila subitò reflectitur, & in termino reflexionis omnino non quiescit. Similis est ratio si funiculo saxum in ædificatione pyramidis sursum trahatur, & subitò disrupto fune idipsum cadat, nulla in termino reflexionis (vt vides) est mora, quies omnino nulla: Si verò vllam esse putes, ostende quomodo? An ab aëre qui non impedit? An ab impresso impetu, qui fracto funiculo iã cessavit? Sexcenta sunt talia exempla de pilâ proiectâ in terram, & à terra sine quiete reflexâ; de musca reptante in altum per lanceam, & subito pulsâ, in quibus omnibus est terminus reflexionis, quies verò nulla, nulla cessatio à motu.*

Resp. *Primùm obseruandum est, quod motus reflexi dicantur, quorum terminus à* quo *vnius est, terminus* ad quẽ *alterius. Deinceps, animadvertendum est duplex esse punctum reflexionis, naturale & violentum. Naturale est ad quod mobile movetur naturaliter, vel à quo naturæ vi reflectitur: violentum à quo reflectitur contra naturam. His positis respondeo, non requiri omnino vt mobile in puncto reflexionis violento quiescat. Concedo igitur hæc omnia tua argumenta, & exempla probo, quippe de motu violento non de naturali sunt, hîc verò propriè de motu naturali agitur, in cuius reflexu*

Motus reflexi qui.

punctum reflexionis naturale, violentum.

Mobile non requiescit in pũcto violento.

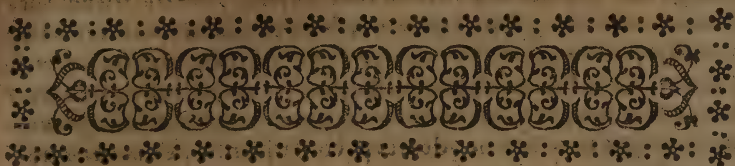
quadam mora & quies inest. Habes (studiose lector) minutulas quæstiones à me obiter breviterq; discussas, in quibus solùm propino tibi quasi lac ex uberibus philosophiæ, quo gustato solidiora desideres; sed si impensè advertas, ut fibræ non minùs nutriunt & conservant plantam quàm ipsa radix, cuius sunt partes : ita hæ de rebus levioribus ingeniosæ quæstiones non minùs ingenium humanum sale philosophiæ condiunt, quàm magna mysteria in quibus vita sapientia lucet. Imo nonnunquam in rebus neglectis, quæ videntur minimi aut nullius ferè momenti, potentia & maiestas Dei maximè cernuntur. Concludã omnia. Non est vera quies in hac vitâ, nã motus semper motui, motus quieti, imo etiam & quies quieti opponitur. Sola quies est in vitâ futurâ (sola inquam) quies ibi est, ubi non est motus; prima causa sempiterna quies est, portusq; quietis, ad quem in via omniq; motu, dicta, facta, cogitata humana tenderent. O CHRISTE IESV SIS MEA SALVS, SIS MEA SOLA QVIES!

Non est vera quies in hac vita.

Finis quinti libri Physicorum.

CAP.

CAP. I.

An indivisibile sit ens rei actu positivum in continuo?

Irabere fortassis (erudite lector) idq; non sine causa, quorsum Arist. tot libros de motu scripserit? periodo & portu nunc opus est, ne vt corpus nimis longũ stadium aut iter currendo: ita animus nimis magnum volumẽ de motu legẽdo vsq; defatigetur. Sed verte mecum folium, & id non esse longum agnoscas, quod vberimum fructum tandem pollicetur. Agnosco equidẽ in alijs libris multa de motu tradita esse præcepta, sed ea communia sunt obiterq; tractata, vt axiomata naturæ, temporis, loci, infiniti, & vacui (de quibus præcipuè in illis agitur) accuratiùs intelligantur. Nunc autem cum motus sit ipse quasi pulsus vel potiùs vitalis spiritus naturę, cuius vi in omni opere suo & effectu vivat: non est quòd mireris, si, vt Galenus de pulsu, spiritu, & vita plures libros scripserit: ita Aristot. plures de motu nunc scribat, in quo pulsus, spiritus, & vita naturæ insunt. In his ergo libris sequentibus, ea quæ ad motum spectant seorsim & vberiùs tractantur.

Cur Arist. tot de Motu libros scripserit.

Motus pulsus est, vel potiùs vitalis spiritus Naturæ.

Hic vero liber in quatuor distinguitur partes, in quarũ prima motum ex partibus divisibilibus constare docet, contra eos qui atomos & corpora insectilia invexere; in secunda parte quot modis secari potest motus, demonstrat; in tertia divisionem quietis explicat; in quarta Zenonis & aliorum adversa argumenta dissoluit. Axiôma generale primi capitis est, nullum scilicet continuum ex partibus coalescere individuis; quod ostendit in linea, tempore, & motu. In linea hoc modo; si linea (inquit) ex individuis punctis conficeretur, puncta illa essent continua vel contigua, vel deinceps; sed puncta non sunt continua, contigua, vel deinceps; ergo linea ex individuis nõ constat. Assumptio probatur, quia cõtinua sunt quorũ extrema existunt vnũ,

Synopsis huius 6. Libri.

Nullum continuum componitur ex Indivisibilibus.

Physic. lib. 5. cap. 3.

contigua sunt quorum extrema sunt simul, *deinceps* sequuntur quorum nihil est medium eiusdem rationis: sed punctorum omnino non sunt extrema, neque seinvicem puncta vllo vnquam modo tangunt, neque sine medio eiusdem generis existunt; quippe inter duo puncta semper intercedit linea: puncta ergo non sunt continua, contigua non sunt, nec deinceps consequentia. Præterea, quoniam vnum quodque ex his constat in quæ dividitur, divisioque continui sit semper in partes divisibiles, vt antè probatur; fieri non potest vt ex individuis constet. Eadē (inquit Philosophus) est ratio magnitudinis, temporis, & motus quæ ex punctis illis individuis coalescere non possunt. Causa est, quia nec magnitudo, nec tempus, nec motus, quorum partes omnes & singulæ sunt continuæ, possint in indivisibili vnquam moveri. Divisio enim continui semper successionem postulat, successio autem cum instanti & indivisibili nihil commercij habet. Exempli causâ, sint in Zodiaco, aut æquatore, aut in alio quocunque circulo cœli puncta individua; quæro an in illis fiat motus? Si dicas motum fieri, concludo motum non esse divisibilem, quoniam in indivisibili fiat. Exempla Aristotelis in textu difficiliora sunt, quia literis, primisq; elemētis, tanquam notis incertis designātur: vt si A, B, C, verbi causâ *tria instātia* in stadio percurrēdo ponātur, fieri (inquit Philosoph9) nō potest vt in A, B, C, sit vllus omnino mot9, quia mot9 requirit tēpus, tēpus requirit cōtinuationē motus, continuatio motus requirit successionē partis, successio partis divisionē mobilis, divisio mobilis nullo modo in ictu oculi aut instāti ad terminum suum & quietem transit. Non ergo vel magnitudo, vel tempus, vel motus, vel aliud quodvis continuū ex indivisibilibus cōstat, neq; in hisce vlla effecta ad instās fiūt. Factū autem & mutatum iri non negamus; cùm rerū faciendarum tempus, factarum, verò instans mensura dicatur. Quid multis? Cùm nihil sit dictum de communi ratione motus quod non sit dictum priùs, folijs luxuriantis olivæ divulsis, oleum subtile tantùm, atq; ad vsum studentium accomodatum exprimam.

Huius lib. c. 1. text. 4.

Rerū faciēdarum Tempus, Rerum factarum Instans, mensura dicitur.

Et quoniam toties in hoc capite ingeminatur hoc verbū *indivisibile*, nec non sæpe vrgetur illud axioma philosophorum; *nullum* scilicet *continuū ex indivisibili posse constare*; quæstionem hanc moveo; *An indivisibile sit ens rei actu positivum?* Acris quidem est de hac quæstione Nominalium & Realium (vt aiunt) philosophorum contentio; nam illi indivisibile ens rei esse negant, hi verò pertinaciter affirmant. Sunt autem alij Merij Suffetij, qui sub neutro vexillo pugnent. Quid? inquit Nominalis, estne indivisibile ens rei? esse

Nominales, Reales. Neutri.

Rea-

Realis ait. Age ergo, si sit, ostende subiectum aliquod adæquatum: i. substantiam indivisibilem in qua contineatur; at substantia nulla est indivisibilis: nullum ergo indivisibile ens rei positivum dicitur. Præterea, quid aliud est punctum in linea, quàm negatio vlterioris longitudinis? quid aliud punctum in tempore, quàm negatio durationis, vt Ochamus in tractatu de sacra Eucharistia docet? at negatio non est ens rei actu positivum; non est ergo indivisibile ens actu positivum. Insuper indivisibilis contemplatio tota Mathematica est; imaginamur enim in linea puncta, in superficie lineas, in corpore superficies sub indivisibilium ratione; non quòd hæc omnia indivisibilia sint, si naturam spectes, sed docendi causâ sic esse supponimus & imaginamur. Indivisibile ergo vt est indivisibile, non est ens rei, sed rationis. Deinceps, cùm Arist. in textu neget motum omnino fieri posse in indivisibili, eatque inficias vllum omnino continuum ex indivisibilibus posse constare, planissimè videtur insinuâsse, indiuisibile non esse ens rei; nam si esset, tum continuum in divisione sua tandem ad ens indivisibile perveniret, quod antea & sæpe disertissimis verbis à Philosopho negatur. Sed ad hanc sententiam corroborandam accedunt alia innumera Arist. testimonia. Nam in .8. huius operis cap. 8. docet indivisibile non actu sed potestate solùm in continuo reperiri; in tertio de Anima cap. 6. docet, punctum solâ privatione cognosci: quasi diceret, est punctum negatio sola vlterioris longitudinis; saltem hoc tandem ex illo loco colligo, non esse ens actu positivum. Lib. 3. Met. cap. 5. ait apertè superficiem sub ratione indivisibilis consideratã in solido, non aliter inesse quàm Mercurium in lapide, seu ignẽ in silice: sed Mercurius in lapide est solùm potentiâ: ergo superficies vt est indivisibilis terminus corporis, est in eo solùm potentiâ. Hoc dico, vt intelligas superficiem sub consideratione indivisibilis termini non esse ens rei, sed rationis: si verò eandem vt partem corporis consideres, ens rei verissimè dici potest. Quid plura addam? in lib. de Animalium motu cap. 2. dicit Aristoteles polos cœli esse indivisibiles, neque esse vllam eorum substantiam; quasi diceret, poli sunt puncta animo concepta, & ab Astrologis docendi causâ, sic discripta, vt accuratiùs cœlestis motus circa polos intelligatur. Taceo hîc D. Augustinum, qui in lib. de Quantitate animæ cap. 11. ait, longitudinem realiter in corpore non inveniri; sed solâ mente concipi. Quis enim nisi imaginatione, potest in mole corporis solas longitudines discribere & designare?

Rationes Nominalium cõtendentium indivisibile nõ esse ens rei.

2

Ochamus in in Tract. de sacra Eucharist. cap. 1.

3

Tex. 15 & 32. & passim per totum lib.

4

5

Tex. 25.

Text. 37.

6

D. Augustinus Lõgitudo realiter in corpore non invenitur, sed sola mente concipitur.

Abſurda & incommoda alterius contrariæ opinionis lubens omitto, niſi illi qui eam defendunt mihi accuratiùs demonſtrent neceſſitatem ponendi puncta in linea, aut quodvis indiviſibile in quantitate. Neceſſitatem fortaſſe aiunt eſſe vt vniantur partes lineæ ad punctum, extremitatis ad lineam, corporis ad extremitatem, temporis ad inſtans & momentum. Agnoſco hæc omnia vera eſſe quoad Mathematicam conſiderationem menſuræ, & rationem diſciplinæ, non quoad Phyſicam conſtitutionem eſſentiæ. Nam ſi ſit, aut erit ſubſtantia aut accidens; non ſubſtantia, quia nec materia, nec forma, nec compoſitum ex vtroque; non accidens, quia nullum ſubiectum adæquatum habet, quod ad omne accidens actu poſitivum requiritur: non eſt ergo indiviſibile ens rei actu poſitivum, ſed imaginarium (vt aiunt) docendi cauſâ à Mathematicis inventum, vt iuſta in omnibus menſuris & menſuratis habeatur proportio, certaque proportionis cognitio. Probabilis eſt (vt vides, ſtudioſe lector) hæc de indiviſibili opinio, quòd non ſit ens actu poſitivum in continuo. Verumenimvero, quoniam magna in philoſophia lumina contrariam ſententiam tuentur, vt D. Thomas, Iohannes Scotus, Scaliger, & alij; quorum aliqui indiviſibile re ipſâ dari in omni continuo aſserunt, aliqui ſolâ divinâ virtute addi & conſervari putant. At ex illis qui re ipſâ ineſse exiſtimant, alij indiviſibilia ſola extrema, non media copulantia; alij & hæc & illa eſse defendunt. Rurſus, nonnulli realiter diſtingui à menſuris quibus inſunt, nonnulli cum illis commiſceri & confundi docent. Quid inducam certantes de indiuiſibili actu & potentiâ? de fluxu & ſtatu eiuſdem in continuo? Certum eſt nullam eſse ex hiſce omnibus opinionibus quas retuli, quæ ſuam non habeat probabilitatem, quam non multæ vrgeant difficultates. Agam ergo in tanta varietate, vt illi, qui in bivio cõſtituti, & incerti quam ſeqantur viam, eam eligunt ſemitam quam veſtigijs hominum magis preſſam, tritam, & ſignatam vident. Sic vtrâq; viâ delineatâ, lector quã velit ingrediatur. A Equilibrio enim pendet mihi animus in quam lancem calculos inijciam meos, quippe aurum Lapidemq; philoſophicũ in vtraq; ineſſe video. Mea ergo ſic eſt ſententia, vt ſicut duę fuerunt viæ Thebis Athenas, & Athenis Thebas, quę videbantur contrarię, & tamen re ipſâ ad eandem vrbẽ vtrinq; viatores direxerũt: ita duę hę opiniones de indiviſibili in cõtinuo apparent quidem inter ſe contrarię, ſive hanc ſive illã approbes, & tamen ad eundem finem tendunt, vt ſcilicet omnis continui (maximè verò motus de quo hîc agitur) certiſſima habeatur ſcientia.

Aquinas opuſc. 36. cap. 2. Scotus 2. diſt. q. 1. Scaliger exer. 6. Fab. Stapulenſis.

Vtrinque in æquilibrio pẽdet hæc quæſtio.

Sed

Sed videamus quænam sit hæc opinio, & illius fundamenta examinemus. Opinio est quòd puncta, lineæ, superficies, & *instantia* sint entia rei positiva, realiter existentia in magnitudine. Fundamenta opinionis sunt multa, quorum primum in definitione reali ipsius continui ponitur; definitur enim continuum id esse, *cuius partes copulantur ad terminum indivisibilem*; *indivisibilem dico*, quia si divisibilis esset, sequeretur partem ad partem, idemque ad seipsum continuatum astringi & applicari; neque est punctum sola negatio vlterioris longitudinis, sed indivisibilis & realis extremitas definitæ lineæ, quæ non imaginatione solùm mathematicâ, sed reali puncto terminante, & verissimè existente clauditur. Præterea, multa realia accidentia in sola superficie termino communi insunt: ergo superficies est ens rei. Ratio tenet, quia realia accidentia reale subiectum postulant. Antecedens etiam constat, quia figuræ, colores, lux, & lumen in extima solâ superficie sedent. Lux enim & lumen viscera corporum non penetrant; nam si penetrarent, non opaca sed diaphana corpora dicerentur. Insuper, quid aliud est corporis continētis superficies quā insectilis extremitas, inter quam & corpus contentum nihil occurrit? at quis negabit superficiem istam esse ens rei positivum? Si addam contigua ea esse quorum extrema sunt simul, quis inficiari potest duas superficies continentis & contenti mutuò se tangere & amplexari? Sed qualis (quæso) est iste contactus & conglutinatio, si superficies tangens sit res solùm imaginaria. Quorsum porrò philosophi de punctis, lineis, extremitatibus, & momentis reales demonstrationes texunt, si hęc non sint entia rei actu positiva? Quid? an nullum indivisibile ens rei actu existit? vanissima ergo est Aristotelis de generatione & corruptione tota disceptatio, qua concludit ortum interitumque non esse motus genera, quoniam in instanti fiunt; Vanissima etiam erit illa Maxima, quòd *instans mensuret mutatum esse*. Vanissima denique tota illa de quantitate continuâ vbique assertio, nimirum quòd in ea sint puncta, lineæ, superficies & *instantia*, vt indivisibiles termini communes eorum respectu, quorum partes in illis vniuntur. Sed (ne molestus sim verbis) ostende mihi quomodo perfectus globus attingat planum, nisi in indivisibili & reali puncto? est ergo punctum ens reale & positivum. Postremò (vt concludam omnia) si ab authoritate & testimoniorum multitudine argumenta ducerem, aures pertunderem lectori; satis est hoc vnum, quòd Aristoteles primo de Anima cap. 4. punctum rem esse, & habere po-

Marginal notes: 1 Rationes Realium, qui volunt Indivisibile esse ens reale. — 2 — 3 — 4 — 5 — 6 Phys. lib. 4 & 5. — In Categor. Physic. lib. 3. 4. 5. & 6. Metaph. lib. 5. — Lib. 1. de Ani. cap. 4. Tex. 68.

Lib.1.de Anima,c.4.tex.68.
Meta.li.5 ca.13.tex.18.
Huius li. c.10.tex.86.
At sic exponit Aquinas illũ textum.

sitionem in continuo; idem 5.Metaph.cap.13.asserit: huc confertim omnes fere interpretes accedunt, vt etiam affirment *indivisibilia* res esse, quæ ad motum corporis, non aliter quàm accidentia ad motum subiecti sui moventur.

Quid superest in hac lite? nihil certè nisi vt eandem trutinæ & iudicio prudentis relinquam. Nam si procedam vlteriùs, in aliam opinionem diversam ab vtrâq; incidam, quæ defendit aliqua indivisibilia esse entia rei, aliqua non esse. Secundùm hanc opinionem entia rei sunt vt linea, superficies, non sunt vt puncta & instantia temporis: illa enim in magnitudine apparent, hæc mente solâ concipiuntur; apparent illa, quia accidentibus vestita obiiciuntur sensibus, sic linea recta à curvâ, sic superficies picta à rasâ tabulâ oculis discernitur; at puncta animo solùm apprehensa mathematicam solam designationem habent. Gravissimi quidam authores indivisibilia non actu sed potestate in continua quantitate habitare affirmant: quam potentiam in actum produci asserunt trifariam; aut divisione rei, aut figuræ conformatione, aut designatione partium. Divisione, vt superficies quæ potentiâ in corpore clausa latet, actu verò in corpore dissecto eminet: semper enim dissectionem corporis nova superficies sequitur. Conformatione figuræ indivisibilia in actum trahuntur, vt lineæ & puncta; quæ potentiâ in corpore sphærico delitescunt; at si hoc corpus sphæricum in cubicum seu angulare commutetur, actu statim inesse demonstrantur, actu (inquam) non physicè, sed mathematicè. Postremò, designatione partium ducuntur in actum, cùm mente solum concepta & apprehensa secundùm vsum proportionis accommodentur rebus.

Indivisibilia producuntur in actum trifariam.

1 2 3

Sed dices, quorsum tam otiosè hæc omnia? quid (quæso) ad motum ista de indivisibilitam subtiliter in vtramque partem disputata spectant? Otiosè allatum nihil est, totaque hæc disputatio præcipuè ad motum pertinet. Nam primùm hinc discimus quid & quotuplex sit indivisibile, tum cognito axiômate (quòd Nullum continuum ex indivisibilibus constet) liquidò etiam patet, motum in indivisibili omnino fieri non posse. Rectè ais. Sed adhuc ancipitem & suspensum lectoris animum relinquis, cùm in tanta controversia nihil certi concludas. Agnosco equidem adhuc sub iudice litem esse. Sed audi, lis philosophorum cos & examen est optimorum ingeniorum. Aurum & gemma hîc proponuntur tibi, distinguere tuum erit, tuumq; eligere quod maximè placet. Si primam teneas opinionem (nempe indivisibile non esse ens rei) aurum pondere; si alteram

Metaph.lib.3.text.1.
Melius se habebit ad iudicandum, qui vtrinque rationes oppositas audiat.

alteram(esse scilicet ex parte)gemmam fortasse invenies; si denique vtramque sententiam coniungas, tenebis thesaurum. Nam vt aurum & gemma rectè in vno annulo copulantur, quamvis illud minùs hac pretiosum ducatur: ita hæ duæ sententiæ optimè possunt coniungi in continuo, etsi hæc illâ illustrior habeatur. Verùm vt insinuem apertiùs quid velim, distinguo de indivisibili; nempe quod sit vel metaphysicum, vel physicum. Metaphysicum est aut infinitum, vt Deus, qui secundùm essentiam suam nullo omnino modo dividi potest: aut finitum, vt inferior spiritus, qui essentiam simplicem & individuam habet; sed de hoc indivisibili hîc non agit Philosophus. Physicum indivisibile duplex est, vel absolutum, quod simpliciter partes non habet in quas secari possit, vt punctum & instans: vel secundùm quid (vt aiunt) & respectu, & sic superficies respectu corporis, & linea respectu superficiei dicuntur indivisibilia; non quòd prorsus dividi & secari nequeant, sed quòd eo respectu quo sint termini, indivisibilis rationem subeant. Ex his emergit dilucida interpretatio quæstionis, nempe indivisibilia solùm hîc physica à Philosopho intelligi, eademque entia rei esse aut actu, aut potestate, ita tamen vt eorum aliqua solùm à Mathematicis demonstrentur, aliqua verò accidentibus suis perpolita in continuo magis innotescant & appareant; sicut superficies colore, figurâ, & luce distinctæ in corpore.

Indivisibile duplex. Metaphysicũ atq; hoc finitum vel infinitum. Et Physicum hocque vel absolutum vel respectivum.

Linea & superficies sunt respectivè indivisibilia.

Adhuc videris incertam ferre sententiam, cùm indivisibilium aliqua solùm à mathematicis tractari & demonstrari asseras, qualia sunt punctum, linea, instans, quæ si sint mathematica (vt ais) non sunt realia; quippe mathematica sunt abstracta idóla rerum, animo solùm apprehensa. Respondeo, quòd in Mathematicis considerentur duo, apprehensio, & applicatio; apprehensio, & sic mathematica sunt entia rationis, quia nihil aliud sunt hoc modo quàm abstractę imagines, & animo concepta idôla rerum; applicatio, & sic entia rei dicuntur, ita tamen vt eorum divisio, conformatio, & designatio potiùs logicè quàm physicè in magnitudine collimentur. Nemo enim potest punctum separatum à linea, aut solam per se longitudinem, aut instans sine fluxu temporis sensibus percipere & definire; hoc tamen non arguit esse illa quidem aut non entia, aut entia rationis; quippe indivisibilitas (vt ita dicam) est causa cur non percipiantur. Præterea, cùm hæc sint principia earum quantitatum quarum partes ijsdem copulantur, constat esse realia; quoniã eorum effectã res sunt: nam qualis est effectus talis est

Dub.

Sol.

Qui Mathematica sint entia rei: & qui sint entia rationis.

Top. li.2. ca.3. lib.3. ca.2, & 4. lib.4. cap.4.

Metaph.lib.1. ca.vlt.tex.43. & lib.2.cap.2.

causa in genere entis, vt in Topicis & Metaphysicis docet Aristoteles.

Distinctio capitis, & quæstionis in eodem propositæ.

Text.1. Text.3. Text.4.5.&c.

- Demonstrãtur in hoccapite præcipuè duo:
  - Axiôma philosophorum, scilicet *continuum nullum constare ex indivisibilibus*: cuius axiômatis probatio est, vel
    - Generalis, quę ducitur
      - 4 Ab adiunctis continui; quod si ex indivisibilibus cõstaret, opporteret illa esse continua aut contigua; sed indivisibilia nec continua nec contigua esse possunt: ergo ex illis continuum non constat.
      - 2 A proprietate, quia omne continuũ est divisibile in semper divisibilia, quod non fieret si ex indivisibilibus coalesceret: quippe in eadẽ resolvitur ex quibus constituitur.
    - Specialis, quæ ducitur ab exemplis
      - 1 Magnitudinis, quę si cõstaret ex indivisibilibus, non esset semper resolvenda in partes divisibiles.
      - 2 Motus, quia fieri non potest vt motus sit motus si in indivisibili fiat, cùm forma vel proprietas saltem motus sit ipsa successio partium.
      - 3 Tẽporis, quia vt in motu est successio, ita in tempore est vicissitudo partium, eademque semper mensura motus.
  - Problema quod est, *Vtrũ indivisibile sit ens rei actu positivum?* Huius problematis expositio triplex est,
    - Nominalium, qui defendunt nõ esse ens rei,
      - 1 Ab impossibili, quia nullum indivisibilis dari potest adæquatum subiectum.
      - 2 A probabili, quia termini videntur nihil aliud quã negationes vlterioris quãtitatis, vt *punctum* longitudinis, *instans* durationis.
      - 3 A demonstratione Mathematicorũ, qui de indivisibili, vt de ente rationis agunt.
      - 4 Ab authoritate Aristotelis, qui negat motũ in indivisibili fieri, aitq; punctum solùm privatione intelligi.
      - 5 Ab incommodis, nam si teneatur hęc opinio, continuum ex non continuis, quantitas ex non quantis, ens absolutũ ex non ente simpliciter constaret, à qua contradictione natura abhorret.
    -
      - 1 Ab enumeratione terminorũ indivisibiliũ in quãtitate, qui sunt *pũctũ* respectu *lineę*, *linea* respectu *superficiei*, *superficies* respectu *corporis*, *instans* respectu *temporis*.
      - 2 A ratione & proportione subiecti; quia in linea *rectitudo & curvitas*, in *superficie color, lux, lumen* insunt; quę realia acciden-

tia

Realium, qui defendunt ens rei esse, idque

tia inesse non possunt, si linea & superficies non essent entia rei.
3 A reali inhærentia, quia linea, superficies, punctum insunt subiecto reali, quod non capit entia rationis.
4 A nexu, contiguitate, & cõtinuatione partiũ cõtinuarũ cũ indivisibili, quæ omnia arguunt illud esse ens rei. Nam quomodo ad ens rationis, aut nihil, connecti aut copulari possunt realia?
5 A demonstratione reali, quæ de singulis terminis indivisibilibus à Philosophis constituitur.
6 Ab effectis quę in indivisibili fiunt, qualia sunt *generatio & corruptio*, omnisq; realis mutationis finis seu periodus, quę quoniam entia rei sunt reales causas postulant.
7 Ab experientiâ globi tangentis planũ in reali puncto.
8 Ab authoritate Interpretum.

Neutrorum, qui neq; hanc, neq; illam opinionẽ tuentur, sed partim vtramque.

Observatio.

Quæstionem hanc (studiose lector) iudicio tuo reliqui in vtramq; partem discussam; eorum tamen philosophorũ vestigia magis sequor opinione meâ, qui indivisibile hoc loco ens reale, actu positivum, in continuo esse defendunt. Nõ est vt expectes opponentis & respondentis vlterius certamen; nam sive hanc, sive illam sententiã approbes, in vtramq; argumenta in analysi & discursu habes. Vnum vel alterum argumentum adversus axiôma capitis adferam, & ad alia procedam. Relinquit Author quæstionem iudicio lectoris; interim ostendẽs quam potiùs sequatur opinionem.

Argumenta adversus axiôma capitis.

Opp. *In tertio libro huius operis copiosè hoc ipsum generale axiôma docuit Philosophus, nimirum* nullum continuum coalescere posse ex indivisibilibus; *quoniã (vt illîc demonstratur) in partes semper divisibiles distribuitur: otiosè ergo idipsum hoc loco repetit. Sed vtcũq; res se habeat, sic cõtra Philosophi positionem dispuio, idq; ex Philosopho, qui ait in rebus naturalibus dari posse minimũ. Minima (inquit) caro dari potest; si minima, fieri non potest vt vlterior fiat carnis divisio; si vlterior non fiat divisio, ad indivisibile pervenire necesse est; si ad indivisibile perventum sit, liquidò constat rem ex indivisibili conflari. Præterea, cùm totũ cœlum sit indivisibile vt docet Philosophus, primo de Cœlo & mundo, non video quin ex indivisibilibus coalescat. Postremò, si continuum non componatur ex indivisibilibus, sequetur millesimam partem milij actu tot partes in genere entis habere ac totum vniversum; quia secundùm Arist. qualibet pars continui in infinitas partes dividi & secari potest: & certè in plures partes quàm infinitas totum vniversum distribui nõ potest.* 1 2 Physic. lib. 1. ca. 4. text. 38. 3 4 Physic. lib. 3. cap. 6. 7. per totum: & passim.

Resp.

1 Resp. *In tertio huius operis copiosè quidem egit de divisione continui, idq́; ex instituto; hîc verò obiter, vt ad particularem vsum motus accommodet.* (Quî datur minima caro.)
2 *De minima parte carnis quod addis, agnosco verum esse quod ais, quoad partes eiusdem quantitatis, sed non quoad partes eiusdem proportionis. Pari ratione fateor, verum id quoq; esse quod de cœlo obijcis, esse illud quidem indivisibile quoad separationem partium, non autem quoad ordinem & dispositionem vnius partis extra aliam.* (Cœlum indivisibile quî.)
3 *Est enim cœlum indivisibile, id est secari & frangi non potest in partes: sed est divisibile si multitudinem, ordinem, & situm partium consideres. Alij respondent cœlum esse indivisibile actu, quoad simplicem & divinam essentiam suam, non quoad potentiam & materiam primam, quam communem cum alijs rebus naturalibus habet.*
4 *Vltimum quod addis de grano milij vrget absurdum, si partes eiusdem quantitatis & actum physicè, nihil verò absurdi vrget, si partes eiusdem proportionis, & potentiam mathematicè spectes.*

Phy. lib. 4. c. 11 Opp. *Instans in tempore forma temporis esse ante defenditur à Philosopho:*
1 *constat ergo continuum ex indivisibili. Praeterea, motus aut tempus nullam*
2 *existentiam habent nisi per instans: videtur ergo instans esse pars vtriusque; actu enim neutrum eorum est, si non sit instans: si verò sit pars, ex illa necessariò constant.*

1 Resp. *Instans temporis forma dicitur, quia illius partes copulat & connectit, vt verbum substantivum partes categoricae propositionis; non tamen ex illo constat, vt homo ex anima, aut res physica ex propria suâ differentiâ.* (Instans tẽporis forma quî.)
2 *Neq; sufficit ad institutum tuum probandum, quod in 2°. loco adfers, tempus & motum suam existentiam in ipso instanti habere, quia existentia non tam per partes & principia, quàm per effectus & accidentia fieri quidem potest. Imò etiam & hoc addo, quòd tempus & motus non solùm in actu sint per indivisibile instans, sed per partes quae indivisibili instanti adiacẽt & annectuntur.*

An indivisibile indivisibili additum faciat idipsum maius?

Lib. 1. de Ani. cap. 4 Opp. *Vnitas est indivisibilis, sed vnitas vnitati addita facit illam in maiorem quantitatem excrescere: ergo indivisibile indivisibili additum facit idipsum maius.*
1 *Praeterea, species intelligibiles & ipse intellectus sunt*
2 *(teste Philosopho) res duae indivisibiles: sed species intelligibilis addita intellectui, re quiddam maius facit: ergo indivisibile indivisibili adiectum idipsum maius facit. Maior est Aristotelis tertio de Anima. Minor probatur, quia species intelligibilis cum intellectu quiddam totum facit; sed totum est maius parte: cùm ergo geminum hoc indivisibile in vnum coaluerit, quiddam maius redditur.* (Et lib. 1 de Anima. cap. 4.)
3 *Porro, si indivisibile indivisibili additum non faceret idipsum maius, cur à philosophis linea dicitur nihil*

aliud

aliud quàm punctorum fluxus? quasi insinuaret nobis, in linea esse permulta puncta, quæ inter se connexa lineam maiorem aut minorem faciunt. Et quòd hoc verum sit, scilicet esse in una linea realiter multa continuata & inclusa puncta, hinc constat; quia millies divisa lineâ statim alia aliaq; puncta emmẽt. Videtur ergo probabile, quòd ex indivisibili addito divisibili aliquid maius efficiatur.

Resp. *Quæstio hæc intelligenda est de continuis non de discretis quantitatibus. Nam indivisibile additũ indivisibili, ex ea parte qua indivisibile est nullo modo quantitatem continuam cui additur maiorem facit; ex ea, inquam, parte qua indivisibile est. Nam aliter linea & superficies, quæ sunt divisibiles vt species quantitatis, indivisibiles vt termini communes rectè ad constitutionem aliarum quantitatum concurrunt, divisionemque admittunt. Hinc constat resolutio alterius argumenti de intellectu et re intelligibili, quia hoc axiôma in sola quantitate suas vires vendicat; neque hoc semper verum est quod ais, omne totum maius esse sua parte, nisi totum in quantitate intelligas. Sed generatim hoc verum est, omne totum maius esse sua parte in genere entis & perfectionis, quia omne totum magis actu existit, causisque omnibus unitis in eo magis perfectum opus naturæ dicitur. De fluxu punctorum est quidem inter Interpretes ingeniosum certamen; sunt enim qui affirmant, sunt qui negant punctum posse in longum fluere. Imò non desunt qui asseverent lineas nihil aliud esse quàm continuata puncta, superficies nihil aliud quàm continuatas lineas, & sic deinceps. Sed manifestius est hic error, & doctrinæ Aristotelis apertè oppositus. Dico igitur ad argumentum quod adfers, apparentiam novorum punctorum in divisione lineæ, vel superficierum in divisione corporis, non rectè probare quòd puncta punctis in linea, aut superficies superficiebus in corpore continuentur. Sed hoc rectè probare existimo, quòd præter terminantia et copulantia puncta actu in linea posita, alia potestate in illa delitescant, quæ tum in actu producũtur cùm linea actu in partes dissecetur. Quippe vt inflicto vulnere statim apparent novæ superficies: ita divisa lineâ protinus nova puncta oriuntur, eademque indivisibilia, quæ nec maius nec minus subiectum suum aut effectum reddunt. At (dices) quomodo tum linea fluxus punctorũ dicitur? Respondeo fluxum dici metaphoricè aut analogicè, non quòd punctum materialiter fluat in longum, sed quod longitudo suam originem ortumque à puncto trahat: Vt ergo anima influit in corpus & facultates corporis, & tamen nec corpus est, nec pars aut facultas corporis: ita punctum fluere dicitur in lineam partesque lineæ, & tamen nec linea, nec pars lineæ haberi debet, sed communis terminus idemque indivisibilis, qui in singulis partibus lineæ divisis per suam potentiam inest.*

Intelligitur quæstio de cõtinuis, non de discretis quãtitatibus.

Omne totum maius sua parte qui verum.

Punctum nec est linea, nec pars lineæ.

CAP.

CAP. 2.

Vtrum motus vllus ex indivisibili constet, vel vnquam in indivisibili fiat?

D I P S V M quod in primo capite huius libri, nunc in secundo probat Philosophus, *nullum scilicet cōtinuū ex partibus indivisibilis cō fici & componi*: argumenta verò hîc adhibita magis instututum quàm quæ antea allata fuerunt vrgent. Quippe illa generatim de magnitudine, tempore, motu, hæc speciatim de motu solo (qui est susceptæ disceptationis seges) contexta sunt. Et quoniam omnia fere & singula à velocitate & tarditate motus petūtur, tres leges velocitatis & tarditatis inprimis veluti sancit, indeque apertam suæ opinionis confirmationem ducit & concludit. Lex prima est, quòd mobile velocius in ęquali tempore pertrāseat maius spacium, secunda est, quòd velocius in minore tempore transeat spaciūm æquale ei quod tardius in maiore decurrit, tertia est, quòd velocius in minore tempore maius spacium conficiat quam tardius in maiore. Generalis probatio istarum legum est à definitione velocioris; nam velocius est *quod in æquali tempore maius, vel in æquali æquale, vel in minore maius spacium conficit.*

Tex. 11. Tres leges velocitatis & tarditatis.

Obscura hæc forsitan in textu videantur, sed vt fiant dilucidiora hoc disce, quòd tempus & motus sint quasi duæ aliæ naturę. Est enim natura veluti aquila, & temporis motusq; veluti pennis innixa quotidie per vniversum mundum circumvolat, operâque primi motoris (à quo virtutem, potentiam, & influentiam habet) mirabili ordine & facilitate perficit. In hoc volatu (vt ita dicam) dextra ala velocitas est, sinistra tarditas seu lentitudo; illa celerimè magnum spacium conficit, hæc vt testudo agitatur. Et sane vtriusque magna est necessitas, quia res omnes naturales varijs modis ad suum cursum & stadium istis veluti alis incitantur. Sunt enim aliæ graviores, leviores aliæ, vnde illę velociores, hæ tardiores dicuntur. Quid multis? omnia volant in rerū natura; cœlū, elementa, mixta, omnia. Res enim singulæ suū iter, suūq; scopum ad quē ferantur habent. In cœlo tres causæ velocitatis sunt, figura docilis ad motū, quinta essentia nobilissimę formę, virtusq; infinita primi motoris qui ad clavū sedet.

Tempus & motus sunt quasi duæ alę naturæ.

Natura est veluti aquila, cuius pennæ sūt tempus & motus.

In cœlo tres causæ velocitatis.

In

In elementis autẽ & mixtis, siue animatis siue inanimatis, sensu prę-ditis aut privatis aliæ causæ sunt cur velociùs aut tardiùs moveãtur, nimirum gravitas levitasque, quæ sunt secundæ qualitates ex primis elementorum qualitatibus ortæ; nam gravitas plus frigoris quam caloris, levitas plus caloris quàm frigoris in sua mixtura & constitutione habet. Hinc ignis omnium elementorum velocissimum, aer proximè illi levitate respondet, aqua gravis est, terra pondere gravissima centrũ vniversi dicitur. Est ergo leve simpliciter vt ignis, & secundùm quid vt aer: est grave quoq; absolutè vt terra, & ex parte vt aqua. Ex his & horũ temperie omnia mixta perfecta & imperfecta oriũtur, sortiunturque suum motum; nam quæ plus aquæ & terrę habẽt segniùs, quæ plus aëris aut ignis celeriùs moventur, maiusque spacium in suo motu conficiunt, vt hìc docet Philosophus. Exempla horum omniũ in textu obscuriora sunt notata per literas Alphabeti. Vt, verbi gratiâ, sit velocius A (per ꝙ perspicuitatis causâ ignem intellige,) sit tardius B (per quod aërem suppone) collocentur A & B idest ignis & aër in fistulis meatibusq; terræ, quibus reseratis vtrumque evolet, certum est A, id est ignem, citiùs quam B, id est aërem magnum spacium medij conficere; idipsum de alijs legibus velocitatis & tarditatis dico, habitâ proportione levitatis & gravitatis, ex quibus in inferioris mundi incolis & effectis motus celerioris & segnioris causa & origo ducitur.

In elementis aliæ, scil. gravitas & levitas

Li. 4 de Cœlo tex. 26. 27. & sequen.

His conditionibus iam positis, quædam non indigna cognitione axiomata infert Philosophus, quorum primum est, fieri non posse vt in tempore infinito trãsigatur finita magnitudo sine iteratione motus; ratio est, quia inter magnitudinẽ, tẽpus, & motũ debet esse proportio, quæ in infinito nõ cernitur. Sit exẽpli causâ A cœlũ, sit B infinitum tempus seu æternũ in quo movetur cœlũ; A id est cœlum, in B id est in æterno non movetur, nisi infinities hìc motus iteretur; nã aliter duratio excederet magnitudinem quæ movetur. Ex adverso aliud axiôma est, nimirum tempore finito non posse infinitam molem aut magnitudinem pertransiri. Hinc Zenonis emergit efficax refutatio, qui conatus est probare, fieri omnino non posse vt aliquid pertranseat spacium vllum sive finitum sive infinitum finito tempore. Ratio illius est, quia in quolibet spacio, vt ait, sunt infinitæ partes, (omnis enim magnitudo in infinitas partes secatur) sed in finito tẽpore infinitæ partes transigi non possunt: nullum ergo spacium aut magnitudo infinito tempore confici potest. Sed facilis est solutio huius argumenti, si de partibus eiusdem proportionis & eiusdem quantitatis Aristotelem in textu distinguentem legas & intelligas.

Tex. 19. Finita magnitudo in tẽpore infinito non potest trãsiri.

Nam

Nam omne ſpacium ſeu magnitudo in partes infinitas eiuſdem proportionis, non in infinitas eiuſdem quantitatis dividitur. Vltima & primaria concluſio, ſeu epiphonema vtriuſque capitis ſequitur; nempe nullum motum, imò nullum prorſus continuum ex indiviſibilibus poſſe conſtare. Non motum, quia tum ſequeretur in ipſa natura contradictio, idem ſcilicet & moveri & non moveri ſimul: non moveri, quia indiviſibile revera negat motum (eſt enim motus quiddam continuum & ſucceſſivum) non autem tollit (vt ais) quia ex eodem vt ex parte conſtat. Adde etiam aliam abſurditatem (ſi placet) nimirum indiviſibile poſſe dividi ſi ex indiviſibilibus motum conſtare dicas, vt ex ſeſquialterâ proportione, (quæ eſt proportio trium ad duo) apertè in textu Ariſt. oſtendit. Si enim magnitudo ex tribus individuis partibus, & tempus ex duabus conſtet, proportio menſuræ & menſurati non erit, id eſt, temporis & magnitudinis, niſi indiviſibile in tempore in plures partes dividatur. Similis & par comparatio eſt, ſi velocitatem temporis & mobilis tarditatem, in pari aut impari motione conſideres. Demonſtratio hæc in textu valde difficilis eſt cognitu, niſi quis ſit ad hoc genus probationis inſtructus & aſſuetus, quo Ariſtot. per literas & elementa vtitur. Sed pro viribus (vt vides ſtudioſe lector) vela obſcuritatis removeo, & novis exemplis vſus rem planiorem reddo. Eſto igitur exempli cauſâ A motus, B mobile vt cœlum, C indiviſibile punctum cœli, ſit illud polus Arcticus vel Antarcticus. His poſitis, quis non videt B, id eſt cœlum, quod ſemper eſt volubile, moveri ſuper C, id eſt ſuper polos. Nunc ſi ponas motum eſſe in ipſis polis, id eſt in individuis partibus cœli, facilè eâdem operâ videbis polos diviſibiles eſſe, quia motus fieri non poteſt niſi per partes diviſibiles; & ſic coactus fateberis indiviſibile in partes ſecari poſſe, quod eſt & à ratione & à veritate penitus alienum. Ad evitandam ergo geminam contradictionem, Ariſtot. concludit motum fieri non poſſe in indidiviſibili. Nam ſi fieret (vt iam demonſtratum eſt) ſequeretur idem moveri & non moveri ſimul, ipſumq; indiviſibile in partes diviſibiles & poſſe, & non poſſe ſecari.

Text. 23. Text. eod.

Diſtinctio quæſtionis ſecundi capitis.

Proi

1 Ab essentia motus, quæ est cōtinuum, quod semper dividi potest in partes divisibiles.
2 A differentia motus, quæ est successio; at successio non est in indivisibili: ergo motus ex indivisibili non constat.
3 A proprietatibus motus, nēpe velocitate & tarditate, quæ sēper divisionem magnitudinis motę, & temporis successionem postulant.
4 Ab efficientibus causis motus, quæ sunt aut internæ vt naturales formę aut externę vt accidētia. In formis spectātur duo, potētia movēs & fluxus ipsius formæ, in quibus requiritur tempus: quia nō est naturalis progressio à termino *à quo* ad terminum *ad quem* sine medio. Accidentia quæ habentur causæ motus sunt gravitas & levitas, quæ nec in vacuo, nec in instanti eminent.
5 Ab oppositis, quoniā quies est in indivisibili, cùm omnis motus cesset: motus ergo in indivisibili fieri non potest: nam *oppositorū opposita est ratio.* Top. lib. 7. c. 2 Huius lib. tex. 4.
6 A comparatione, quia tempus, motus, & magnitudo eodē modo se habent in proportione; sed nec tempus, nec magnitudo ex indivisibilibus constant: ergo nec motus.
7 Ab absurdis, quæ in textu duo sunt; nimirum hoc posito quòd mot9 ex indivisibili cōstet, illud necessariò sequi, aliquid moveri & non moveri simul, adeoq; ipsū indivisibile posse & nō posse in partes distribui. Hęc antea exēplis demonstravi.

Probatur in hoc capite idem axiôma quod demonstratū est in primo; nēpe *motum neq; in indivisibili fieri, nec ex eo cōstare:*

Argumenta contra quæstionē huius capitis.

Opp. *Motus componitur ex eo per quod actu subsistit; sed solùm per indivisibile actu subsistit: ergo ex indivisibili componitur. Maior videtur esse vera, quoniam subsistētia esse nō potest nisi per partes essētiales. Assūptio probatur, quia non solùm motus, sed quodlibet successivum nullum actum omnino habet nisi in indivisibili: successivum enim fluit, & nunquam permanet nisi in indivisibili, vt Philosophus ante docuit. Præterea, eadē est ratio tēporis & motus; sed temporis pars instans est: ergo pars motus instans est, & per consequens ex indivisibili motus componitur. Quòd instans sit pars temporis hinc liquet, quia tempus in præteritum, futurum, & instans seu præsēs dividitur. Postremò, motus cœli ex perpetuis instantibus & indivisibilibus constat: ergo motus ex indivisibili componitur. Antecedens sic probo, quia motus cœli est æternus, & in æterno non est successio, sed continuatum præsens. Instans enim instāti annectitur sēper in æterno: si ergo motus cœli sit æternus, vt est (teste Philosopho in primo de cœlo) illius motus ex indivisibilibus momentis constat.* Phy. l. 4. & 5. In categor. c. de quantitate phy. l. 4. c. c. 10. t. 8. 9, & c. 13. tex 128. L. 1. de cœlo t. 20. t. 102. 103.

Resp. *Arguis rectè contra primam partem quæstionis; maior tamen primi syllogismi suspecta est: imo non tenet in entibus successivis, quorum esse in successione partiū ponitur, tenet autem universaliter in ente positivo. Ad alterū argumētū à cōparatione temporis & motus deductū respōdeo, propriè instās nō esse partē temporis, sed indivisibilē terminū vtriusq; partis. Priore*

Instans qui pars temporis

ergo parte antecedentis negatâ, consequentia tollitur. Quòd verò tempus in præteritum, futurum & instans dividatur (ut totum in partes suas) hoc vulgò non propriè & per se fit, vulgus enim instans partem temporis esse existimat, nec non in philosophia sic esse existimamus, si pro fluxu temporis formali accipiatur; at sic non est punctum indivisibile, sed quiddam capax utriusq; partis, quæ suum propriũ nomen assumit si diutiùs momentũ fluat, ad brevissimum autem tempus rectè præsens dicitur. Quod adfers in postremo loco non vulnerat, quia propositio illa, nempe quòd nulla sit successio in æternis, solũ vim suam & veritatem habet in æternis simpliciter, quæ nullam mutationem aut speciem mutationis in sua essentia subeant, & sic propriè solusq; Deus æternꝰ dicitur in quem non cadit ulla alteratio.

In æternis nulla successio, qui intelligatur.

Argumenta contra secundam partem quæstionis
Vtrum ullus unquam motus in instanti fiat?

Phy. lib. 3. c. 2. tex 6. & lib. 5. tex 8,

Opp. *Omitto generationem & corruptionem duo motus genera, quæ (teste philosopho) in indivisibili momẽto & instãti fiunt. Ad subtiliora venio & sic arguo. Dari potest prima pars motus, aliter quidem nõ esset prima, sed prima pars motus est indivisibilis. ergo dari potest motus in indivisibili. Maior cõstat, quia mobile incipit moveri in instãti primo, quia in instãti primo habetur mutatũ esse. Hoc quidẽ videtur Arist. cõfirmare in 7. Phys. ubi docet alterationẽ vel aliquid alterationis in instãti fieri. Deinceps velim me doceas aliquo exẽplo, quomodo sit* mutatũ *esse in indivisibili, quod nũquã est sine motu & tamen motus nullo modo fiat. Quid? in ipso instanti exorientis solis quiescit sol? statne in puncto quietus? movetur certè, & non quiescit: fit ergo motus in indivisibili, quod tam pertinaciter negas. Porro considera mecum omnem formam naturalem, quæ semper motu acquiritur: certum est eandem vel aliquid eiusdẽ in instanti acquiri: ergo ipsa erit indivisibilis, vel saltẽ aliquid eiusdẽ, & proinde motus per quem acquiritur, indivisibilis erit. Quippe, nec tota forma nec pars formæ acquiri potest sine motu; est enim ipsa acquisitio formæ motus. Cum denique inter* esse *formæ & non* esse *nullũ sit medium (sunt enim hæc disparata seu contradicentia, quæ mediũ nõ admittunt) cũq; in primo instanti temporis, in quo alterans incipit alterare, aliquid sit nõ* esse *formæ de novo inducendæ, quæ tamẽ in eodem instãti esse nũc incipit; sequitur in indivisibili motum esse, quia in eodẽ à non* esse *ad* esse *res aliquãtulùm fluere, moveri, & mutari dicitur.*

Phy. lib. 7. c. 3.

In catego. cap. de oppositis. De interpretatione cap 10.

Resp. *Omittis generationem & corruptionem, quia sæpissime argumentis de illis adductis satisfeci, nempe quòd perfectivè considerata non sint motus genera. Ad secundum argumentũ dico, primam partem motus respectu mobilis dari & assignari posse, sed nego illam partem esse indivisibilem. Nam et si incipiat motus ab instanti, non tamen motus omnino est, priusquàm continuus fiat. Deinceps (ut optas) te doceo exẽplo, quomodo aliquid incipiat mu-*

Generatio & corruptio qui sint motus, qui non.

tari

tari sine motu. Esto igitur sagittarius qui emittit telum, esto instans in quo emittit, incipit quidem ab instanti moveri, sed ante successionem temporis actu non movetur. Instans enim velocius velocitate est, & citiùs cogitato evolat: est autem terminus à quo fluit motus, non est mensura motus, mensurat enim mutatum esse *non motum: quippe* mutatum esse *indivisibile non tempore mensuratur. Neque propriè res mutari dicitur in prima parte motus, cùm omnis mutatio omnisque motus à termino* ad quē *potiùs quàm à termino* à quo *sua nomina mutuentur. Quid ergo (inquis) stat sol oriens in puncto cœli? si hemisphæriũ & Horizonta nostrũ spectes, rectè stare aut saltem ab eodem incipere motum dicitur, hoc enim punctum artificiale est respectu nostri, non naturale respectu cœli. Quare fallax argumentum est, siquidē rei de qua agitur mutatur sensus. Considera (inquis) mecum formam naturalem, quæ vel tota vel ex parte motu, non instanti acquiritur; hoc ipsum nego, nam quamvis perfectio formæ sit in momento, motio tamen non est. At dicis in affini postremo argumento inter* esse *&* nõ esse *formæ non esse mediũ. Quid tũ? sed in instāti quo incipit mutari mobile, forma est, & tamē tũ incipit nõ esse per motũ: ergo motus in instāti fit. Agnosco formā priorē in instāti sētire primũ pulsũ mot⁹, nõ motũ, donec fluat instās in tēpus, in quo nova forma sēsim & pedetētim acquiritur, vt in infinitis exēplis rerũ videre licet.*

Instans velocius velocitate.

An mutatum esse sequatur motus?

Opp. *Instās (vt docet* Philosophus*) mēsurat* mutatũ esse, *tēpus mensurat motũ, hinc sic disputo. Instās mēsurat* mutatũ esse, *ergo motus idipsum nõ sequitur; ratio est, quia motus rē mutādā, non rē mutatam sequitur. Præterea,* mutatũ esse *sequitur quies, ergo motus non sequitur. Antecedens probatur, quia* mutatum esse *est quidem perfectum esse, at perfectum esse rerum quies sequitur: ergo quies* mutatum esse *sequitur.*

Huius lib. c. 7.

Resp. *In vtroq; argumento fallaciter & insidiosè agis, à mutatione (vt aiunt) suppositionis; nam cũ docet* Philosophus, *ad* mutatũ esse *motum sequi, intelligit* mutatum esse *inchoativè, non perfectivè, in termino* à quo, *non in termino* ad quē. *Vt ergo tēpus præteritũ sequitur instās, ad quod copulatur: ita motus sequitur momentũ illud, in quo aliquid mutari incipit, quod tum mutatum esse dicitur; non quòd adhuc formam aut vestem acquirendam induerit, sed quòd à priori statu & formâ nunc deficere & denudari incipiat: tu verò vrges* mutatum esse *in termino ad quem in quo motus quidem (vt ais) cessat, imò fortaſſe dices motũ tũ nõ cessare, quia generatio vnius est corruptio alterius & nunquam est natura otiosa, nunquam à motu vacua. Verũ est quod ais, si vniversalem naturæ ordinem & cursum consideres; at aliter in re particulari contingit, nam cùm res ad naturalem suum locum aut formā pervenerit, quiescere & diutiùs nõ moveri dicitur, donec privatio novā mutationem invexerit.*

Lib. 1. de ge. & corrup. c. 3. tex. 17. & Phys. l. 3. c. 8. tex. 73.

Natura nunquā otiosa est.

An nullum omnino sit indivisibile per se in motu?

Opp. *Videtur nullum quidem indivisibile omnino esse per se in motu, quoniam si esset, rectè sequeretur hac simplex conversio,* Nullũ indivisibile per se habet motum; *ergo* nullus motus per se habet indivisibile. *Præterea, Aristot. videtur hoc ipsum urgere in* 8. *Physic. ubi dicit nihil in rerũ natura generari ut duret per instans; quasi diceret, si indivisibile sit per se in generatione, tum generatum solùm ad instans duraret, quod est absurdum. Concludam, si indivisibile omnino sit in motu, idipsum erit* mutatũ esse, *quod neque in termino* à quo *incipit, nec in termino* in quem *desinit, est sine motu: nam si sit, videtur quidem generari & corrumpi in eodem instanti. Exempli causâ, sit homo ens illud mutatum embryo sit ens, corruptum, quæro nunc* Vtrum forma embryonis in eodem instanti, vel in alio sit corrupta, in quo forma humana est acquisita? *si dicas in eodem, tum concludo contraria fieri in eodem instanti: si dicas in alio, tum infero motum non habere indivisibile* mutatum esse.

Phys. lib. 8. c. 7. text. 63.

Resp. *Conversionis lex prima est, ut propositiones conversæ & convertentes in recto fiant, ut* Nullus homo est lapis: ergo nullus lapis est homo; *si verò aliter formentur, rectè à cõversione nõ disputatur: ut* Nullus fornax est in pane: *ergo* Nullus panis est in fornace; *aut* Nullus panis rodit murẽ: *ergo* nullus mus rodit panẽ. *Tale est hoc argumentum tuũ, & proinde nõ sequitur; at si sic conficeres, Nullum indivisibile est motus: ergo nullus motus est indivisibilis, rectissimè à regulis conversionis tenuisset. Ad secundum dico, Aristot. locum intelligi de permanentibus, non de successivis rebus, quæ raptim transeunt, qualia sunt instantia &* mutata esse. *Ad postremum respondeo, formam corrupti embryonis non corrumpi in alio instanti quàm in eo in quo generatur forma hominis; ergo duo contrarij actus fiunt (inquis) in eodem instanti. Non est absurdum, cùm instans non sit subiectum utriusque, cumque ipsi actus non progressivè sed perfectivè considerentur. Sed (dices) quodnã est hoc demum indivisibile per se, quod in motu collocas? Breviter respondeo, quòd sicut in linea sunt puncta individua per quæ partes lineæ ad seinvicem copulantur; & sicut in tempore sunt instantia: ita in motu quidem sint* mutata esse, *per quæ illius partes continuantur. Si urgeas* mutata *habere partes, & proinde indivisibilia non esse; dico te non rectè intelligere quid per* mũtata esse *velit Philosophus;* mutata *quidem habent suas partes, sed* esse mutata, *id est, nunc perfici, nunc mutari in ullo genere mutationis, non habent divisionem temporis.*

Prior. Analyt. lib. 1. cap. 1. Conversionis prima lex ut in recto fiat.

Duo contrarii actus possunt esse in eodem instanti.

Quidnam sit illud indivisibile quod in motu collocatur.

CAP. 3.

An aliquid quiescat in instanti?

Rticulatiùs nunc agens Philosophus de indivisibili, quędã capita de instanti seu momento temporis motusq; instituit. Est enim instans præ cæteris individuis maximè notum si nomẽ, maximè verò ignotum si rem ipsam spectes. Age ergo: est *nunc* seu instans communis terminus temporis, quo præteritum & futurum copulantur; & hęc est prima conclusio capitis. Secunda est, quòd sit quiddam absolutè & simpliciter indivisibile; aliter enim particeps præteriti & futuri existeret, divisionemque partium suarum vendicaret; sed vtrumque horum falsum est. Nam si particeps præteriti & futuri existeret, vna illius pars præterita, & altera futura esset; imo hoc modo secundùm se totum partes temporis non definiret, id est, non clauderet præteritum, nec inchoaret futurum. Adde etiam & illud, quòd sic acceptum sit planè divisibile; nihil enim est pręteriti & futuri particeps, quin id ipsum sit quoque in partes suas divisibile. Alia conclusio est, quòd in indivisibili seu momento temporis nihil moveatur; vt antea demonstratum est: Ratio huius positionis est, quia si in puncto temporis aliquid omnino possit moveri; sequeretur ipsum tempus punctum esse in partes divisum; hoc probat Philosophus in textu exemplo. Nam si capiatur (inquit) mobile aliquod tardum & otiosum (puta testudo) quod in instanti transeat aliquod spacium, certum est velocius mobile (puta aquilam) duplo celeriùs id ipsum spacium in instanti posse conficere; quod si fiat, quis non videt duas medietates & partes vnius & eiusdem instantis, quod est absurdum? Sequitur alia conclusio, nempe in momento tẽporis nihil posse quiescere; quod probat Philosophus à contrario, & ab absurdo hoc modo. In quocunq; nihil natum est moveri, in eodem nihil potest quiescere; sed in *nunc* seu puncto temporis nihil potest moveri: ergo in eodẽ nihil potest quiescere. Ab absurdo; quia si aliquid quiesceret in momẽto, sequeretur id ẽ simul moveri & quiescere. Nã ponatur aliquid moveri per totũ tempus, vt cœlum: necesse est vt in momento quiescat, & moveatur simul. Apertius exemplũ est quod Collegium Conimbricense habet, *Si idẽ* (inquit) *mobi-*

Definitio instantis, siue *nunc*.

Instans (siue Nũc) est quiddam absolutè & simpliciter indivisibile. Text. 25.

Tex. 29. & seq. In momento temporis nihil movetur.

Colleg. Conimbr. in explanat. 3. cap. huius lib.

mobile primo quadrante huius horæ cieatur, & in ſecundo quieſcat; cùm idem punctũ vtrumq; quadrantẽ copulet, & id quod in toto movetur tempore in quovis ipſius puncto (in quo moveri aptũ eſt) moveatur, & id quod quieſcit ſimili modo quieſcat, fiet vt idem ſimul quieſcere & moveri poſſit. Sed attende, ne hîc mihimet in expoſitione Ariſt. contrarius eſſe videar, non dico hoc loco quietem non incipere in forma de novo ſubitò acquiſitâ, ſed rem mobilem in momento propriè non eſse quietam & tranquillam demonſtro, niſi diutiùs & formâ acquiſitâ, & quiete per formam illatâ perfruatur. Qualis enim quies eſse poteſt, ſi in eodem momenno quo oritur labefactata concidat? (ſed ô perverſitatem humani generis!) puncta & atomos voluptatis capimus, & in punctis rapimur in gehennam, in qua æternitas luctus, doloris, omniſque miſeriæ vivit. Quid? eſtne voluptas punctum? eſt: nam & minimè durat, & imagine pungit. Sed ad rem: in puncto ſeu indiviſibili nec motus nec quies ineſt, vtrumque tamen ab eodem ſuum ortum origineмque trahit. Vltima concluſio huius capitis eſt, omne ſcilicet mobile diviſibile eſſe; ratio eſt, quia omne mobile dum movetur partim eſt in termino *à quo*, partim in termino *ad quẽ*; ſed omne tale eſt diviſibile: omne igitur mobile eſt divſibile; vnde illud quod eſt in præſenti propoſitum liceat concludere: nihil in indiviſibile poſſe moveri, quieſcere poſſe nihil. Nã tempus & huius & illius menſura eſt, quia vtrumq; ſucceſſionem habet.

Voluptas punctum.

Tex. 32. Omne mobile eſt diviſibile.

Diſtinctio quæſt. 3. capitis.

Motus & quies cõſiderantur tribus modis.

1 Inchoativè in termino *à quo*, qui terminus conſideratur bifariã; vel vt manet ſub priore forma ſua, & ſic quies eſt in illo vſque ad vltimum inſtans declinationis; vel vt tendit ad aliam formam, & ſic motus ab eo inſtanti ſuſcipitur. Motus tamen propriè non dicitur, donec forma defloreſcat, nec quies propriè appellatur ad inſtans.

2 Progreſſivè, & ſic ſolùm motus eſt vehiculum mobilis, & medium quo ad formam intentam à natura feratur.

3 Perfectivè; & ſic formâ acquiſitâ mobile quieſcere, motuſque ceſſare dicitur; quietis enim propria ſedes terminus *ad quẽ* definitur eſſe.

Opp. *Naturalem motum nunc imitaris, qui eſt velocior in fine quàm in principio; defeſſus fortaſſe es, & feſtinas nimium, ſed cave ne cæcos parias catulos, & tuam ignorantiam prodas. Dixiſti modò quietem eſse in puncto cùm generetur forma, nunc idipſum negas; contradictionis te accuſo. Sed eſto, affirmas quietem non eſse in indiviſibili; rationem addis, quia motus non eſt in indiviſibili: inverto hanc rationem, & concludo idcirco quietem eſſe in indiviſibili*

sibile, quia motus non est, causamq; ex Topicis Arist. reddo, quia motus & quies sunt contraria, quorum semper diversa habetur ratio: si ergo motus nō sit in indivisibili, quies erit. Praeterea, quies non est quantitas sed privatio quantitatis: non opus ergo successivâ aliquâ mensurâ habet. Postremò, cū natura sit principium motus in mobili, & quietis in forma & fine, cumque forma & finis in momento attingantur, sequetur necessario quietem in momento etiam acquiri.

Topic. lib. 2. c. 3. & lib. 7. ca. 2.

Physic. lib. 2. c. 1. Tex. 3.

Resp. *In fine equidem velocior sum, quoniam minùs nunc spacij & medij transigendum habeo, quod motui naturali frænum & impedmētū est: non sū tamen (vt ais) defessus, neque festino nimium, sed vna iam est differendi seges oblata, vt si non festinarem, non solùm cæcos, sed mortuos fortasse catulos producerem; vnum enim idemque præceptum sæpissimè inculcatum lectorem enecat, animumque scribentis vsq; defatigat. Quod modò dixerim quietē & formam in momento generari, idipsum non iam nego; rectè ergo me non accusas contradictionis; dico enim formam perfici in momento, ipsamq; quietem induci vnà cum illa: non tamen propriè respectu subiecti quies dicitur, nisi continuetur. Inversio rationis meæ à comparatione motus & quietis nulla est, si quietem materialiter, hoc est si subiectum quietis (quod indivisibile esse non potest) intelligas. Neque illud axiôma inservit tibi quod adfers; nā licèt diversa sit contrariorum ratio quoad naturam, eadem tamen esse potest quoad disciplinam. Quamvis ergo motus sit pulsus & actus mobilis, & quies cessatio motus; motus tamen & quies in hoc cō venire pössūt, vt in indivisibili nihil vel quiescere vel moveri possit. Quòd vrges quietem non esse quantitatem, & proinde concludis non esse divisibilem secundùm partes successivis, respondeo non esse divisibilem per se, sed per accidens, ratione subiecti in quo inest. Postremum argumentum de acquisita forma in instanti concedo, nec non agnosco, quietem in prima apprehensione formæ positam indivisibilē esse; sed quoniam propriè accidens nec esse nec considerari potest sine subiecto, talis apprehensio mathematica quies est, non realis de qua hoc loco quæritur.*

Forma in momēto generatur, quî verū.

Cōtrariorum ratio quî diversa, quî non.

Quies non est divisibilis per se, sed gratiâ subiecti.

An vllus sit vsus indivisibilis in Physiologiâ?

Opp. *Vsus indivisibilis videtur esse admodum exilis aut nullus; quippe philosophorum aliqui illud omnino non esse ens existimant, aliqui idipsum ens esse fatentur, sed negant esse ens rei. Nonnulli ens rei esse definiunt, ita tamen vt nihil ex eodem constet, & nihil in eo fiat; cuius opinionis videtur esse ipse Arist. qui hoc loco docet continuum nullo modo ex indivisibilibus posse constare, ipsumque tempus, motum, & quietem in eo non esse. Permulti denique hoc ipsum partim physicum, partim mathematicum esse autumāt, non pauci contrarium sentiunt; non desunt qui puncta punctis, instantia*

Variæ de Indivisibili opiniones.

Cap. 1. tex. 1. huius Lib. & passim.

instantibus realiter posse connecti in continuo affirmant; plurimi hoc ipsum penitus à re & ratione alienum esse arbitrantur. Quis (quaso) est iste vsus? aiunt, negant; philosophorum principes distrahuntur omnes & singuli, nihil certi, nihil definiti concludunt, & si concluderent, quid est indivisibile de quo tātopere oracula sapientiæ contenderent? vmbra certè, momentum, nihil, aut saltem, vt ipsi fatentur, fere nihil.

Resp. *Qui indivisibile penitus excludunt à natura rerum (vt Nominales solent) sunt illi quidem a theatro philosophorum in exilium & insulam ignorātiæ abdicandi; qui verò ens esse defendunt, sed non ens rei, audiendi non sunt; quia vt infantuli balbutiunt sine ratione, non apertè ad rem eloquuntur. Qui ens rei definiunt sunt illi quidem audiendi, quamvis non admittant continuum vllum ex indivisibili constare, aut tempus, motum, & quietem in eo eminere: vsum tamen vel maximum ex eodem eliciunt; res enim quælibet suum vsum & finem habet. Sed (vt summatim dicam) vsus indivisibilis præcipuè triplex est, primus vt cognoscatur infinita potententia Dei, qui rem minorem minimâ (id est rem indivisibilem existentem) finxit; altera vt certa continui habeatur demonstratio, quod cōtinuum sine indivisibili nec definiri nec demonstrari potest; vsus postremus est, vt ordo totius vniversi ad centrum accuratè intelligatur: quod centrum respectu cœli punctum est, & tamen nos ambulātes in eo non admiramur cœlum cœliq; motorē non colimus, non veneramur. Verbo attingam singula. Contemplare mecum culicem; ô miram potentiam Dei, qui in eo pedes, vngues, alas, caput, os, oculos, partesq; alias fere infinitas finxit! Sed ecce rem culice minorem fecit, atomum, adhuc perge, & animum tuum indivisibilem intuere, cui potentias & virtutes admirabiles dedit. Ne hîc sistas pedem, sed ad ipsum indivisibile veni, remq; actu subsistētē agnosce in Deo, in mēte, in toto vniverso. In Deo, est enim indivisibilis prima causa; in mente, est enim indivisibilis imago primæ causæ; in vniverso, cuius partes continuæ terminis indivisibilibus copulantur, & ad indivisibilem primā causā, vt ad suum vltimum bonum referuntur. Omitto particulares vsus indivisibilis in geometria, astrologia, cosmographia, musica, quæ scientiæ florere nō possunt (si nulla indivisibilis habeatur cognitio) vt in figuris, circulis, terræ zonis, clavibusq; & modis harmoniæ descriptis ab Euclide, Ptolomæo, Mercatore, Boëtio constat. Quod addis de delirio & distractione interpretum, qui partim physicè partim mathematicè indivisibile cōsiderandum volunt; velim intelligas me idipsum sentire: nā quāvis indivisibile reuera sit ens rei, potest tamen mathematicè considerari ad vsum artis. Postremò, ad interrogatum respōdeo, oracula sapientiæ de lana caprina non cōtendere cū de indivisibili disputent, quia in eo sunt multa mysteria naturæ & sapiētiæ, quæ nos ad primam sapientiam ducant. Imo aliquid certi & definiti concludit de eo Arist. quem sequor. Habes ergo ancheram quā in hac quæstione*

Vsus indivisibilis triplex est.

Contemplatio potentiæ divinę in Indivisibili.

Multiplex vsus Indivisibilis.

vari-

varijs opinionibus & argumentis iactatam teneas.

An sit vlla realis cohærentia indivisibilium?

Opp. *Valde probabilis videtur esse illa opinio, quæ tuetur indivisibilia posse vi naturali conglutinari. Si enim nulla sit eorum realis cohærentia, quorsũ entia rei dicuntur, eademq; cognata? & quid (quæso) est inter punctum, quod est initium lineæ, cæteraq; eiusdem lineæ, cùm nulla pars lineæ exsecari possit quin apparebunt puncta? Præterea, instans immediate succedit instanti in tẽpore: est ergo realis cohærentia indivisibilis. Antecedens probatur, quia tẽpus solũ actu in instãtia existit, & certè nõ existeret si instans cum instanti nõ cohæreret. Porro verba Arist. aperta sunt. 1, Top. cap. 14. ita (inquit) se habet pũctum ad lineam, ac vnitas ad numerum; sed in numero est realis vnitatũ cohærentia: ergo in linea est punctorum realis cohærentia. Explicatiùs loquitur Philosophus lib. 1. Post. cap. 4. vbi docet indivisibilia per se & vi suâ in continuo includi & contineri. Deinceps, quid respondes de tempore quo intellectiones spiritũũ mensurantur? Certum est id tempus ex solis instantibus cõstare; nam angeli non per discursum successivè, sed per intuitum in instãti intelligunt: cohærent ergo indivisibilia. Insuper, duæ lineæ circulares contingentes se invicem in arbore quæ in aqua & aëre crescit manifestè realiter cohærent: est ergo indivisibilium realis cohærentia; nam lineæ respectu superficierum sunt indivisibiles. Postremò, Geometra supponit punctum fluens lineam gignere, lineam fluentem in latum superficiem, hanc corpus: videtur ergo indivisibilium realis cohærentia.*

Resp. *Quamvis indivisibilia sint entia rei, eademq; cognata; non tamen sequitur inter se esse contigua continuave. Nã vt anima res indivisibilis, & corpus rem vnam numero faciunt, nemo tamen est tam imprudens, qui diceret hæc duo esse continua: ita licèt punctum lineæ, instans tempori essentialiter conveniant; non tamen rectè concluditur, instantia aut puncta esse realiter cõiuncta, tempusq; & lineam nihil aliud esse quàm instantia & puncta continuata. Ratio est, quia indivisibilia addita similibus non faciunt quantitatem. At dicis, quid est inter punctũ, quod est initium lineæ, & cætera puncta quæ requiruntur in omni divisione lineæ? Respondeo lineam esse, si divisim, nihil si collectim sumas. Age ergo, si nihil intersit, necessariò continuãtur puncta. Sophisticè concludis; nam cùm dico nihil, intelligo præter lineam nihil. Quomodo tum in omni parte lineæ divisa sunt puncta? sunt potestate, non actu, in divisione, non continuatione rei. Perge, quid ais de cohærentia instantium in qua solùm actu existit tempus? Dico non instans instanti (vt somnias) realiter & immediatè succedere, sed tempus ipsum cuius essentia in successione constat; quippe licèt nihil temporis simul existat præter instans, successivè tamẽ aliquid existit, quod momẽtũ nõ est, nimirũ tempus. Quid de testimonijs ex Arist. ductis asseritur? Reverenter vt decet, quippe nõ in omnibus vnitas & pun-*

Indivisibile ad ditũ indivisibili non facit quantitatem.

Instans insta[n]ti realiter & immediatè nõ succedit.

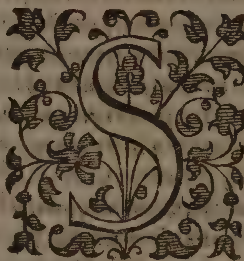
punctum comparantur, sed in hoc vno; quòd sicut vnitas est principium numeri aut multitudinis: ita punctum est principium lineæ seu magnitudinis in quantitate. Male hinc quidem infers; ergo inter indivisibilia esse realem cohærentiam. Similiter de altero loco dico, indivisibilia scilicet vt suâ & primo modo de continuo dici, seque habere non aliter quàm formas in eiusdem definitione, respectu partium quas copulant. Non tamen magis sequitur, istorum indivisibilium esse cohærentiam in continuo, quàm atomorum in sole; ratio est, quia non est naturalis ordo colligandi. Ad argumentum à mensura intellectionum spiritualium respondeo, tempus illud quo mensurantur esse discretam quantitatem (vt Ægidio in tractatu de Mensura angelorum cap. 9. placet) est enim tempus numerus actionum; & sic non nego posse ex indivisibilibus constare. De duabus lineis circularibus quæ plantam in aëre et aqua crescentem ambiunt, dico easdem vnam solam efficere in planta; neq; est absurdũ duo indivisibilia in diversis subiectis immediatè cohabitare, vnumque respectu tertij efficere. Ad postremum respondeo, Geometras non docere realiter ex fluxu punctorum lineas, & superficies ex fluxu linearum, aut hinc inde corpora nasci: sed vti eos tali fictione docendi causâ, vt certa habeatur in arte rerum demonstratio.

Ægidius.

CAP. 4.

Vtrum totius motum cuiuslibet partis motus sequatur?

Text. 33.

Simplicem essentiam motus multiplex potẽtia sequitur; essentiam definitio, potentiam divisio explicat. Dividitur ergo motus hoc loco bifariam, nimirum ex parte mobilis, & ex parte temporis. Ex parte mobilis, vt si A B, id est, exempli causâ, si totum cœlum moveatur, necesse est vt D E & F, id est partes cœli simul moveantur; totius enim motũ cuiuslibet partis motus necessariò sequitur, ita tamen sequitur (teste Philosopho) vt licèt ad motum totius eiusdem partes omnes & singulæ agitentur, alia tamen nonnunquam huius quàm illius partis motio habeatur. Sic pro diversitate partis mobilis motus ipse dividitur. Vna enim pars forsan tabescit, intumescit alia: illius ergo motus diminutio vel remissio, huius augmentatio vel intentio dicitur. Præterea, si hoc non fieret, id est, si ad motum totius non sequeretur motus partium, tum quidem motus & mo-

Quomodo ad motũ totius, eiusdem singulæ partes moveantur.

mobile non eſſent adæquata; quippe vna vel altera pars mobilis exiſteret inanis & otioſa, cui motus non conveniret. Sed hoc eſt abſurdum, cùm quælibet pars mobilis in horologio naturæ rota ſit, & in converſione temporum gyros ſuos circuloſque faciat. Sed vt in horologio artificiali non eſt ſingularum rotarum aut circulorum idem motus numero & naturâ, quamvis idem tempus denotent & deſignent: ita in toto mobili non eſt cuiuſlibet partis eadem motio, licèt ſingulæ partes motæ ad eandem menſuram in fine motus referantur. Quid reſtat? nihil certè, niſi vt obſerves, mobile eſſe multiplex, violentum, naturale, artificioſum; & quamvis hoc axiôma poſſit quidem intelligi de omni mobili, propriè tamen ad corpus phyſicum & naturale pertinere, in quo non vis, non ars, ſed ipſa natura præeſt. Hoc ſanè inſinuat Philoſophus, cùm dicat partes non ſemper eodem motu ſpecie cieri cum toto; intelligit quidem partes naturales motumque naturalem: nam in violento & artificiali aliter ſe res habet. Rapta enim arteque mota in toto & parte vim vnam impreſſam habent (quamvis) vt modo dixerim in arte varia ſit intentio artificis, motioque diſtincta partium, quæ ad nutum artificis commoventur, vt in horologio & mola molendinaria liquidò apparet.

Mobile triplex: 1. Violentum. 2. Naturale. 3. Artificioſũ.

Omittendum quidem hoc loco illud non eſt, quod quidam interpretes obſervandum volunt, totum dici mobile duobus modis, vel ſimpliciter, vel comparatè. Simpliciter, quando vnà cùm omnibus & ſingulis partibus movetur, vt navis expanſis velis & ventis impulſa: vel quando vnâ primariâ parte motâ, totum inde mobile dicitur, vt corde malè affecto totus homo languet. Quamvis in poſteriori hoc ſenſu accipi poſſit mobile, in priori tamen per ſe intelligi debeat.

Totũ dicitur mobile duobus modis. 1. Simpliciter. 2. Cõparatè.

Multa certè latent in hac quæſtione ſi motum animalis impenſiùs conſideres, nimirum quomodò aliæ partes in eo quieſcant, & tamen mobiles, aliæ moveantur & tamen quietæ ſint: iterum quomodo aliæ vnâ, aliæ diverſâ ſpecie motus agitentur. Poſtremò, quomodo toti animali vna formalis movendi potentia, & ſecundùm eandem aliæ aliæque ſingulis partibus diſtribuantur. Sed de his fuſiùs & vberiùs alibi dicemus; nunc ad alteram partem capitis accedo, in qua docet Philoſophus motum etiam ex parte temporis dividi & ſecari.

Multa abſtruſa in hac quæſtione.

Lib. 8.

Sunt enim tempus & motus menſura & menſuratum, quæ diviſione partium ſemper adæquari debent. Tempus alis motus, & motus quaſi pennis ipſius temporis enixus volat. Morari in his non licet; tempus & motus ſunt quaſi duæ lances naturæ; nam vt illæ mercibus ponderandis rectè inſerviunt, vt iuſta rerum & ponderum in commutatione habeatur proportio: ita tempus &

Tempus & motus ſunt quaſi duæ lãces naturæ.

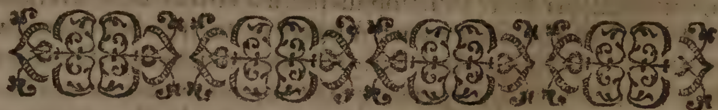
motus

motus rebus mobilibus æqualiter quasi librandis destinantur: vt horum in vicissitudine & successione, secundùm totum & partes æqua notetur dimensio. Nam, vt ait Philosophus in textu, vt totus motus est in aliquo toto tempore (puta motum cœli) ita partes eiusdem motus sunt in partibus illius temporis; ex quo infert hæc quinque, scilicet tempus, mobile, motum, magnitudinem & & spacium similiter moveri & dividi, id est (vt ita dicam) proportionem in toto & partibus secundùm durationem temporis & successionem motus vendicare. Nam vt tempus, sic motus: & vt motus, sic mobile: & vt mobile, sic magnitudo: & vt magnitudo, sic spacium transit. Tantum enim temporis transigitur quantum motus, & mobile non plus temporis quàm motus vendicat, & magnitudo denique tantum spacii decurrit, quantum temporis & motus ipsum mobile in movendo consumit. Proportio ergo est in his quinque (vt ait Aristot.) sed attende, quòd sit proportio ad iustitiam (vt aiunt) non ad pondus, geometrica non arithmetica. Nam velocius (vt ante demonstratum est) breviore tempore longius spacium conficit, quàm quod tardiùs movetur. Est tamen ipsius mobilis, magnitudinis, motus, temporis & spacij geometrica proportio; quia cuilibet secundùm iustitiam naturæ proprius motus datur. Quamvis ergo ignis celerior aëre sit, citiusque à centro ad sedem naturalem volet, si æqua tamen fiat comparatio ad idem subiectum mobile (vt docet) æqualis horum omnium invenietur proportio: maximè in hoc sensu (vt concludit Aristoteles) quia sicut mobile pertransit spacium aliquod totum: ita secundùm partem motus transit partem spacij: vt constat in cœlo, quod in diurno motu totum spacium circumferentiæ suæ conficit naturali quovis die, partes verò illius aliquot etiam partes similiter quâvis horâ pertranseunt. Verbo concludam omnia; huc tendit in hoc capite sermo, vt intelligas quomodo ad motum totius partes moveantur, quam rem satis demonstravimus.

Text. 37.

Proportio inter tépus, mobile, motum, magnitudiné, spacium.

Summa huius 4. capitis.

Distinctio quæstionis, Vtrum ad motum totius sequatur motus singularum partium?

Mo-

Motus distinguitur in:

- Violentum,
- Artificialem — De quibus hoc loco nō agit Philosophus, licèt quibusdam adhibitis conditionibus in iisdem possit defendi hæc quæstio.
- Naturalem, qui in omni genere mutationis vim & veritatē huius axiomatis habet. Nam toto moto omnes & singulæ partes in eodē genere aut specie motus mutantur; vt probatur
  1. Ab inductione singularum specierum motus; verbi gratiâ, si generetur totū generātur partes, si augeſcat totū augentur partes, & sic deinceps.
  2. A definitione totius, quia totū nihil aliud est quàm suæ partes: eodē ergo modo efficiuntur.
  3. A cōtraria hypothesi, quia si moto toto non moverentur partes, sequeretur idem simul moveri & quiescere.
  4. A comparatione mobilis artificiosi cum naturali: nam vt totâ navi motâ omnes partes navis vehūtur: ita quolibet naturali agitato, singulæ illius partes commoventur.
  5. A causa motus in toto & partibus, quæ est vel forma, vel activa potentia formę influens in singulas partes.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Totum cœlum movetur, & tamen omnes illius partes non movētur: ergo ad motum totius non sequitur motus singularum partium. Antecedens probatur, quia poli qui sunt partes cœli non moventur, vt omnes philosophi & Astrologi cōsentiunt. Præterea (teste Philosopho) totus mūdus est mobilis, omnes tamen partes non moventur; quia centrum mundi est (vt alibi docet Philosophus) immobile. Deinceps, si ad motum totius sequatur motus singularum partium, tum pari ratione ad motū singularū partiū sequeretur motus totius; sed hoc est falsum, vt videmus in imperfectis & fixis animalibus, quorū partes dilatatione moventur, totum verò non movetur. Postremò, toto homine aucto quælibet pars non augetur: ergo motum totius motus cuiuslibet partis non sequitur. Antecedens constat, quia fieri potest vt partes quædam hominis obstructione aut aliâ affectione impeditæ nutrimentum non capiant, vnde augmentatio fieret, partes autem eousq; dicuntur & sunt, donec penitus defectione alimenti contabescant.* De Cœlo lib. 2. & 3. passim. 1. Li. de Cœl. 2. Lib. de cœlo cap. 14. text. 96. & sequen.

Resp. *Poli cœlestes dicuntur immobiles, nō quòd non moveantur, sed quòd à loco in locū, vt partes remotiores cœli nō moveantur: respectu ergo fixi sunt, motu tamē (vt aiunt) circumgyrationis (vt axes in plaustro) cōvertuntur. De instantia centri quam adfers, dico ipsam terrā mobilem esse, vt constat in partibus remotis à loco suo, ad quē impetu et appetitu naturali ferūtur: immobilis tamē dicitur secundùm totum, quia est centrū, & sine ruina omniū concuti et moveri nō potest. Ad tertiū argumentū respondeo, quòd singulis partibus fixorū animantiū motis, moveatur etiam et totum eâdē motus specie quâ partes commoventur; vt in ostreis aliisque imperfectis bestiolis constat, quæ motum lunæ aut elementi in quo vivunt sequuntur. Nihil est quod vrges* Poli immobiles quomodo. Terra immobilis secundū totum.

in

in postremo loco, nam hoc loco: totum bene affectum intelligimus, cuius vis & potentia motrix in omnes partes bene affectas fluit.

An temporis, motus, magnitudinis, mobilis, & spacij, sit æqualis in divisione partium proportio?

Opp. *Est aliqua magnitudo indivisibilis, ergo eadem non est proportio horum omnium in divisione; Antecedens probatur ex Aristot. duobus in locis, vbi docet minimam partem carnis esse 1. Physic. & in primo de cœlo, vbi docet cœlum dividi non posse. Præterea quid inter magnitudinem & mobile intersit ex Arist. non video. Insuper, si sit horum omnium eadem proportio, sequetur vnam esse quantitatem quâ hæc omnia mensurentur: sed quænam sit illa quantitas adhuc non intelligo. Postremò, cùm alia horum sint entia successiva, vt tēpus, motus, mobile: alia constantia & fixa, vt magnitudo, et spacium; ostendas velim, quomodo divisione & proportione adæquentur.*

Phys. lib. 1. ca. 4. text. 38.

Id est de cœlo cap. 3.

Resp. *Omnis magnitudo est divisibilis secundùm partes quantitatis, non in simplici essentiâ suâ, & sic cœlum indivisibile dicitur. Similiter caro minima est & indivisibilis, si partes quantitatis: non est autem minima, sed semper divisibilis, si partes proportionis spectes. Inter magnitudinem & mobile hoc interest, quòd alterum sit corpus in quantitate, alterum corpus in substantia, illud mensura, hoc mensuratum dicitur: sed inter mensuram & mensuratum debet esse proportio, neque (vt ais) illud requiritur, vt sit communis mensura omnium, si sit in omnibus æqualis proportio: æqualitas enim est in divisione partium & comparatione earum ad seinvicem, vt si totus motus (exempli gratiâ) sit in toto tempore, pars motus erit in parte temporis, & sic mobilis, magnitudinis & spacij eadem erit ratio. Nam si totum mobile vt cœlum, sit in toto motu, pars cœli mobilis erit in parte motus, & si tota magnitudo seu mensura cœli sit in toto spacio, & circumferētia mundi, pars magnitudinis in parte ipsius spacij erit; nam qualis est totius ad totum talis est partis ad partem proportio divisioque. Postremò, et si alia horum sint entia successiva, alia fixa & definita, eorum tamen in aliquo tertio fieri potest comparatio. Ut enim eadem est proportio naturalis tuæ formæ & reflexæ imaginis à speculo in quo teipsum contemplaris, licèt illa sit in te fixa hæc verò ad motum speculi fluxa & caduca: ita quamvis horum alia sint quidem entia incerta & successiva, alia constantia & definita, eorum tamen potest esse in divisione partium eadem proportio si inter se partes cum partibus, tota cum totis comparentur. Verbi causâ, vt aliquid mobile pertransit totum spacium in toto tempore totâq; mensurâ magnitudinis: ita pars mobilis pertransit partem spacij in parte temporis parteq; magnitudinis.*

Cœlum indivisibile quî.

Caro minima quî.

Inter magnitudinem & mobile quid intersit.

Qualis est totius ad totum, talis est partis ad partem proportio.

CAP.

CAP. 5.

Utrum detur in motu primum mutatum esse primaq́; pars motus?

VT de diuisione motus ex parte mobilis & temporis in priore cap. disseruit: ita nunc de ordine eiusdem respectu suarum partium disserit Philosophus; quatuorque de eo (vt colligit Beuerus) theoremata seu generalia præcepta, ad omnem motum spectantia tradit. Horum primum sic se habet. Id quod mutatum est in aliquid, quando mutatum est, necessariò est in eo in quod mutatum est. In omni mutationis genere hoc ipsum demonstrat Aristoteles, sed antequam sigillatim agat, mutationem ex aliquo in aliquid nihil aliud esse definit, quàm defectionem aut separationem à termino *à quo*; sic mutari ex aliquo & illud deserere, re non differunt, similiter *mutatum esse*, & *deseruisse* illud, ex quo facta est mutatio. Ex hoc textu (si placet) hunc mecum syllogismum collige; Quicquid mutatum est, vel est in termino *à quo*, vel in medio, vel in termino *ad quem*: sed non in termino *à quo*; quia mutatum esse est deseruisse terminum *à quo*: ergo quicquid mutatum est existit illud quidem in termino *ad quē*, vel medio q̄ ad eundē tendit. Res hæc perspicua erit, si motus genera percurras; nam q̄ gignitur acquirit esse, & deficit à non esse; q̄ vero corrūpitur deserit esse & est in nō esse; quę deniq; alia mutationis genera subeūt (in quibus mediū datur) paulatim veluti repunt & incedunt, quantūq; abijciunt de termino *à quo*, tantum acquirunt & assequuntur de termino *ad quem*.

Iohan. Beuerus in cap. 5. huius 6. libri.

Primum theorema.

Text. 40.

Alterum theorema, seu præceptum est: nempe quòd illud sit indiuisibile tempore in quo aliquid primo mutatum est; hæc conclusio nota & demonstrata antea fuit, cum Arist. docuerit mutatum id esse in motu, quod instans est in tempore, sed instans in tempore est indiuisibile: ergo mutatum esse in motū est indiuisibile. Præterea vt tempus mensurat ens mobile: ita instans mensurat mutatum esse, quod nec in partibus nec in toto successionem & duratione habet. Si enim eius quod primo in aliquid mutatum est partes signentur aut fingantur, (exempli causâ) in aëre per solem exorientem illuminato, si A B, & C, ponantur partes, id est, docendi gratiâ oriens, meridies, occasus quæritur an in hoc mutato esse, id est, in alterato aëre

Theorema secundum.

Cap. 3. huius libri text. 24.

pars

pars vna vel altera illustretur prius? Certum est aërem splendore exorientis solis mutatum aut alteratum non dici nisi in instanti, si propriè & per se hoc nomen intelligas. Cęterum (vt in textu hîc docet Philosophus) est duplex *mutatum esse*, scilicet completum & incompletum; illud terminans ipsum motum, hoc continuans dicitur: illud (inquam) propriè & perfectè definitur *mutatum esse* in finali (vt ita loquar) instanti; hoc propriè & imperfectè in *fieri* (vt aiunt) & progressione naturę, cùm res à termino aut forma sub qua fuit, deficere & declinare incipit.

Mutatũ esse duplex.
1 Completum
2. Incõpletũ.

Theorema. 3. Hinc tertium theorema seu couclusio nascitur, in qua insinuatur distinctio inter *mutari* & *mutatum esse*; nempe in temporis puncto rem primò *mutatum esse*, *mutari* autem non item; nam *mutatum esse* instans requirit mensuram sui: *mutari* autem res incipit, cùm primùm à termino sub quo fuit deficit & declinat. *Mutari* enim in tempore incipit, sed in temporis puncto res primùm *esse mutata* dicitur; nam *mutari* in motu ipsi tempori, *mutatum* autem *esse* terminus motus est, & ipsius temporis puncto respondet.

Theorema. 4. Quartum theorema est, verissimè dari & assignari posse complete & perfectè *mutatum esse*: idest tale genitum aut corruptum, tale augmentatum vel diminutum, tale alteratum vel loco mutatum, quod motum in omnibus & singulis istis motus & mutationis generibus subitò & indivisibiliter claudit. Ratio illius in textu est, quia nisi daretur tale *mutatum esse*, fieri non posset vt esset vlla perfectio aut cõpleta motio mutatiove. Nam vt in progressione partium successio & tempus: ita in perfectione mutationis repentina periodus & conclusio semper eminet requiriturque.

Theorema. 5. Postremum theorema est, dari non posse primum *mutatum esse* incompletum. Causa assignatur huius theorematis triplex; ex parte motus, mobilis, & temporis: quia horum pars nulla prima dari potest, & proinde *mutatum esse* in illis primum aliquod assignari non potest. Vt ergo sunt partes infinitæ in motu, mobili, tempore, spacio, & magnitudine: ita sunt infinita *mutata esse*. Nõ ergo primum aliquod *mutatum esse* demonstrari potest, primum (inquam) incompletum & imperfectum; at *mutatum* primum & perfectum id dicitur, *quod acquisitâ formâ motum in puncto terminat & concludit.*

Sed quoniam difficilis est huius theorematis explicatio, movebitur hæc quæstio. *Deturne primum mutatum esse, primaque pars motus an non?* Mirum est videre distractos interpretes in varias opiniones; sed rem paucis expediam. Pro explicatione ergo huius controversiæ, *mutatũ esse* definio *novã & repentinam existẽtiã subiecti*

in tali statu forma quæ motu subitò acquiritur. Vel (si vis) affirmo *mutatum esse* significare defectionem à termino *à quo*, non tamen propriè sic dici donec terminum *ad quem* attigerit. Hinc fit vt ea duntaxat indivisibilia quibus partes motus vtrinq; inter se mutuò cohærent, vel quæ totum motum claudunt, propriè *mutata esse* censeantur.

Esto igitur, si *mutatum esse* potiùs periodum motus quàm initium aut progressum respiciat, rectè concludas non dari primum *mutatum esse*. Imò verò si tempus & motus duratione adæquentur, nullumque sit initium temporis aut motus, necessariò infertur nullum primum *mutatum esse*, id est, nullam primam defectionem à termino *à quo* primus motus incepit. Sed (dices) vt sunt infinita instantia temporis: ita sunt infinita *mutata esse* ipsius motus. Quid tum? ergo videtur aliquod vnum assignari posse primum; otiosè: imo potius diceres, dari ergo non posse primum, quoniam in infinito non est omnino primum. Quid? non est ordo in motu? est: ergo est in motu primum. Argumentum nego; nam ordo est successionis non multitudinis. At successio suarum partium numerum seu multitudinem habet; respectu rei mobilis huius vel illius habet. Sed vt in æternitate mundi (licèt assignari possit certum & definitum tempus in quo hic vel ille homo nascatur) primus tamen homo non datur; ita in perpetua successione temporis nec prima pars motus, nec primum mutatum in motu notari aut definiri quidem potest. Hoc dico solùm secundùm humanam philosophiam, non divinam: in qua primum fuisse hominem, primum momentum temporis, & primum *mutatum esse* humillimè agnosco; fideque firmissima credo, vltimum hominem, vltimum momentum temporis & motus, vltimum *mutatum esse* futurum, cùm fabrica istius mundi in vltimo iudicij die concussa ruet. Sed hæc (vt vides) miraculosè, non ratione & ordine naturæ fient.

Ob.

Sol.

Ob.

Sol.

Est in motu ordo successionis, non multitudinis.

Primus homo, primum momentum temporis, primum mutatũ esse non dantur in philosophia humana, in divina philosophia dantur.

Distinctio quæstionis, Vtrum primum *mutatum esse* primaque pars motus detur?

Duplex est *mutatũ esse* vel.

1 Completum; quod est nihil aliud quàm terminus totius motus subitò acquisitus, & sic est dare primum *mutatum esse*.

2 Incompletum; quod est copula partium ad seinvicem in motu, & sic non est primum *mutatum esse*; nam talis defectio à termino, talisque vnio partium in motu, semper motum præcedentem arguit. Nã vt instans in tempore tempus præteritum: ita *mutatum esse* in motu motum præter fluxum demonstrat. Rationes & argumenta in textu aperta sunt, hoc solùm addo, non posse assignari primam partem motus, si partes proportionis in continuo, non partes divisionis in mobili subiecto spectes. Sunt enim in motu partes proportionis infinitæ: partes verò quantitatis seu divisionis finitæ existũt. Hinc ergo Aristoteles, concludit nec primum *mutatum esse* incompletum, nec primam partem motus esse: quia omne continuum partes proportionis infinitas innumerasque habet.

Phys l.3.c.6. tex.59.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Dari potest primum mutari, primumque* mutatum esse: *malè ergo hic contrarium defenditur. Antecedens probatur, quia in motu finiti corporis, quantitatis, aut qualitatis dari potest prima pars & vltima: sed prima pars motus est* mutari, *& vltima est* mutatum esse; *proinde dari potest primum* mutari *primumq;* mutatum esse.

In motu cõsiderantur duo.

Resp. *In motu considerantur duo; essentia continui, & coharentia subiecti; in priore etiam duo considerari solent, continuitatis proportio, & quantitatis divisio; secundùm proportionem continuitatis & continuitatem proportionis in motu nec, est dare minimum; quia continuum est semper divisibile in partes eiusdem proportionis: nec est dare primum, quoniam quæ pars prima sit proportionis nemo philosophorum assignare potest. At secundùm divisionem quantitatis, & secundùm quantitatẽ divisionis liceat pervenire ad minimũ, quod vlteriùs realiter secari non potest; & sic quidem dari potest primum & vltimum, quia omne finitum cancellis & terminis clauditur & definitur. Præterea, respectu subiecti quod incipit aut esse aut moveri in certo et definito tempore, primũ* mutari & mutatum *dari et assignari potest, vt rectè dicas nunc incepisse generationem hominis, nunc interire.*

In motu quî nõ datur minimum nec primum, & quî datur.

Opp. *Datur primum acquisitum esse in omni motu; ergo datur primũ* mutatũ esse. *Antecedẽs patet, quia cùm corpus agitari incipiat, datur primũ* vbi *seu primus locus; & cùm incipiat fieri aliquid, datur prima forma generationis; & cùm crescat corpus, datur primus gradus maioris quantitatis: Similiter in reliquis generibus motus. Argumentum tenet, quia* mutatum esse, *est nihil aliud quàm subito novam rei existentiam acquiri: vt in mutatione loci novum locum aut* vbi; *in alteratione novum gradum qualitatis; in generatione novam formam substantiæ.*

Resp. *Inter acquisitum &* mutatum esse *hoc interest, quòd illud semper* per-

perfectionem, hoc sæpe inchoationem motus significet. *Est enim* mutatum esse (*vt antea demonstravi*) *incōpletum, neque hoc verum est, simpliciter dari primum* vbi *seu locum, cùm res mobilis incipiat (vt ais) agitari, aut primam formam cum res incipiat fieri; nisi locum destinatum aut formam inchoatam intelligas: verùm in istis non est propriè & perfectè* mutatum esse, *sed* mutari; *nam prima pars motus est* mutari, *postrema* mutatum esse. Inter acquisitum, & mutatū esse, quid intersit.

Opp. *Si moriatur animal præcipitatum ab alto (vt sæpe cōtingit) in medio motu est primum* mutatum esse *terminans motum animalis: ergo est in motu primum* mutatum esse, *quod motum cadaveris inchoat; cùm ibi nulla quies intercedat, quippe cuilibet instanti temporis datur vnum* mutatum esse *motus.* Argumentum difficile.

Resp. *Agnosco hoc difficile esse argumentum quod adfers: quippe in solutione eiusdem multi interpretes distrahuntur; Sed pro viribus (optimos secutus) respondeo, esse quidem primum* mutatum esse, *cum moriatur animal; ratio est, quia tum terminatur motus animalis, & incipit motus cadaveris. Cæterùm cum dicas nullam quietem intercedere, respondeo in corruptione rei hoc non requiri; etsi vrgeas ex Arist. in omni termino* ad quem *cessare motum: respondeo id verum esse in motus generibus in quibus nulla est vel privatio formæ, vel declinatio naturæ; vel deniq; (si placet) affirmo, esse quietem sub forma cadaveris subitò acquisitâ. Cæterum si hinc intones ex Arist. nullā quietē esse indivisibilē; respondeo id verū esse in vltimo termino* ad quem, *non in medijs, qui ad vltimum & extremum tendunt.* Phy. l.5. cap. 1. Huius libri. c.3

Opp. *Mens sapientis vnius horæ spacio mille ferè actiones discurrit, in quarum singulis est quædam mutatio; sed in hoc certo & definito numero est dare primum* mutatū esse: *ergo primum* mutatū esse *dari & assignari potest.*

Resp. *Menti actiones sunt immanentes, non transeuntes motus animi: sed de hoc genere motus hîc non agitur. Præterea, si concedatur esse quidem in hisce actionibus motum naturalem; non est tamen propriè vlla mutatio animi, qui ab impressionibus istis est immunis & alienus propriâ essentiâ suâ.* Mētis actiones sunt immanētes nō trāseuntes.

Opp. *Si non detur primum* mutatum esse *in motu, sequetur motū cuiusq; rei versus initium non terminari vllo* mutato esse, *sed permanere infinitum; quod nō est admittendū, cùm res qualibet motæ sit finita: datur ergo primum aliquod* mutatum esse à quo *motus inchoetur.*

Resp. *Resolvitur hic nodus antea, distinctione adhibitâ de partibus proportionis & divisionis: quippe si illas in motu consideres, non est pars prima motus, nec primum* mutatum esse: *si verò divisionem speciēs quantitatis in mobili, est quidem primum initium motus. At hîc cōcludes fortasse esse primū* mutatū esse *in primo instāti tēporis, in quo mobile incipit agitari, quoniā cuilibet instāti tēporis* mutatū esse *ipsi⁹ mot⁹ respōdet. Respōdeo verū hoc*

 esse

esse quoad mensuram, non tamen quoad ordinem essentiæ; nam potest esse primum instans motus in tempore sine mutato esse, *at* mutatum esse *non potest sine instanti aliquo quo mensuretur.*

Opp. *Sit prima pars motus pedalis, ut sæpe in plantis evenit, antequam alia pars motus sequatur; concludo hinc directè esse aliquam primam partem motus, quod in ultima parte huius quæstionis negatur.*

Datur in motu prima pars designationis, non proportionis.

Resp. *Dicendum est dari quidem in motu primam partem designationis, sed nō primam partem proportionis. Est enim pars aliqua prima in eo designata respectu mobilis aut mensuræ; non tamen est aliqua pars prima absoluta: quia omnis motus (cùm sit ens successivum) motum priorem arguit; quippe est quidem continuum quod ex partibus infinitis constat. Ut ergo motam umbram in solari horologio ad lineam designatam videas, ipsam verò progressionē umbræ non vides: ita mensuram huius vel illius motus in hoc vel illo mobili intueri licet, quamvis motus simpliciter & infinitè accepti primas partes non possis assignare. Et ut in cursu solis est quædam certa mensura si artificialem diem aut horam, infinita autem si motus essentiam spectes: ita se res habet in motu cuiuslibet rei naturalis, ut prima pars punctumq́; motus designetur si stadium mobilis cōsideres, at si motum simpliciter (qui perpetuò alium motum sequitur) ante oculos ponas, pars nulla prima nominari potest; est enim motus continuus, & proinde secundùm partes proportionis infinitus.*

Opp. *Curiosa sunt ista commenta nugacis ingenij quæ adfers, de* indivisibili, *de* puncto, *de* mutari & mutato esse, *& vereor ne hamus sophistarum sub ista esca & veneno lateat; nam detur, exempli causa,* mutatum esse *in instanti corruptionis, sequetur Platonem nec alium quempiam unquam interire posse. Nam si intereat, aut interit cùm vivit, aut cùm iam mortuus est, non cùm vivit, quia tunc superstes est; non cùm mortuus fuerit, quia toto tempore mortuus dicitur: non ergo est ulla veritas in istis instantaneis* mutationibus & mutatis esse, *de quibus hoc loco cum alijs delirantibus somnias.*

Aristoteles piscator veritatis, non vanitatis.

Resp. *Non sunt ista curiosa nugacis ingenij commenta, sed magna sapientiæ mysteria, quippe in illis oracula philosophiæ loquitur; neq; est quod verearis sophistarum hamum, escam, aut venenum, cùm Arist. sit piscator veritatis non vanitatis. Quid multis? hæc docet Philosophus, ut per hæc altiora & diviniora discas. Nam quomodo Deum infinitū et indivisibilem causam omnium esse intelligas, in quo nec* moveri, *nec* mutari, *nec* mutatū esse *unquā fuisse aut esse potest, ut in 8. li. Phys. docet, si in istis rebus sensibus obiectis partes proportionis infinitas, indivisibile magnitudinis punctū, durationis instans,* moveri *et* mutatū esse *nō percipias; quippe ex istorū dissimili et dispari comparatione magnū lumē nobis oboritur, ut ad agnoscendum authorem omnium, qui est infinitus, indivisibilis, æternus, simpliciter incōmutabilis pertrahamur. Sed ut sophistico tuo argumento respondeam, dico Platonem nec interire eo*

Physic. lib. 8. cap. 6. tex. 45. & 6.

tempo-

tempore quo vivit, nec eo quo iam mortuus fuisse dicitur: sed in instanti medio inter vtrumq; tempus vt Collegio Conimbricensi placet, quod quidem instans existit finis præteriti, & initium futuri in quo non vivit Plato; quia desinit nunc vivere per primum suum mutatum esse, *id est per primum sui nõ esse. Si vrgeas, duo ergo contraria esse in eodem momento nimirum vivere & mori; respondeo, non esse absurdum vt duo contraria sint in eodem momento, sed absurdum & contra naturam est, vt simul sint in eodem subiecto.*

Colleg. Conimb. in explanat. t. 45. huius 5i cap.

Cõtraria duo possunt esse in eodẽ momẽto in eodẽ subiecto non possũt esse simul.

Dubium ex 1. Theoremate; *An mutatum esse rectè definiatur per* defecisse & separari à termino *à quo?*

Opp. *Si* mutatum esse *sit nihil aliud quàm deficere & separari à termino* à quo, *necessariò sequetur esse rẽ mutatã, quãprimũ ab eodẽ termino incipit moveri; sed hoc negat philosophus in textu, cùm mutatum esse primum in acquisito termino ad quem constituat.* Tex. 42.

Resp. Mutatum esse *propriè & absolutè primùm in termino* ad quem *inest, cùm res tota mutetur, novâq; formâ devestiatur: communiter verò & comparatè sumptũ est quidem tum, cùm prior forma, sub qua mobile est, veluti languescat & declinet; vt ovi forma sub gallina, cuius vitellum in sanguinem commutatur, & tamen nondum pulli forma induitur.*

Mutatum esse propriè est in termino ad quem.

Dubium ex 2. theo: An sit indivisibile tempore in quo primum mutatum fiat?

Opp. *Primum mutatũ non fit sine motu: ergo non fit in instanti; ratio tenet, quoniam successio, est de essentia motus. Præterea moveri & motum seu* mutatum esse *sunt coniugata; sed moveri non est sine tempore: ergo nec* mutatum esse.

Resp. *Solutio accommodata priori argumento hanc obiectionem tollit, si de mutato esse distinguas; vèl si placet responde negando argumentum; nam etsi* mutatum esse *non fit sine motu progressivè vt aiunt, fit tamẽ sine motu perfectivè: quippe in momento temporis res propriè mutari dicitur; & ad alterã partem argumenti dico,* moveri & motum esse *appellari posse coniugata, at* moveri & mutatum esse *non sunt coniugata.*

Mutatum esse nõ fit sine motu progressivè, fit tamẽ sine motu perfectivè.

Opp. *Non implicat contradictionem motum in instanti fieri: ergo non implicat contradictionem* mutatum esse *in motu, quod negas. Antecedens probatur, quia successivum est accidens motui, & proinde separari potest à motu sine interitu illius. Quòd successivum sit accidens probo, quia motus habet successionem à tempore, cui propriè convenit. Præterea, cùm* velox & tardum *per accidens conveniant motui teste Philosopho, videtur quidem successivum (de quo* velox & tardũ *essentialiter prædicantur) convenire quoq; per accidẽs; nã omne successivũ est essẽtialiter aut* velox *aut* tardũ. *Insuper, spiritus à cœlo ad terrã localiter moveri potest in instãti: fieri ergo potest motus in instanti. Postremò, bene sequitur hoc argumentũ; motus fit: ergo in momento*

Phy. l. 4. c. 10.

momento fit. Ratio patet, quia directè sequitur, Motus fit: ergo motus nūc est; &, immediatè ante hoc ipsum nunc *& momentū non fuit; ergo fit in instanti. Huc omnia quæ dico tam tendunt, vt probetur ratio Philosophi esse in textu nulla, vbi docet idcirco* mutatum esse *indivisibile existere, quia non est in motu: at nunc hanc rationem infirmam & elumbem esse vides, quia motus in instanti & indivisibili fiat.*

Successivum non est accidens motus.

Resp. *Probationes huius argumenti valdè inermes & imbecillæ sunt; nam vt ordine respondeam,* successivum *non est accidens motui, sed essentialis & interna differentia; neq; est (vt ais) à tempore, cuius duæ aliæ sunt velocitas & tarditas; sed in motu primùm & per se existit. Successio tamen hic distinguenda est in formalem, quæ propriè motui convenit ratione formæ quæ per motum acquiritur, vel in materialem, quæ tempori convenit ratione mobilis quod movetur. Erras ergo cùm dicas idipsum propriè tempori convenire. Præterea,* velox et tardum *per accidens in concreto, non essentialiter in abstracto de successione prædicantur. Nam sic est motus velox aut tardus, vt homo sagax aut ignavus, de successione verò in abstracto velocitas aut tarditas non dicuntur. Nihil est quod addis de motu spiritus, quia hîc agitur de motu corporis, seu rei naturalis, neq; est vt hinc concludas moveri spiritum in instanti, nisi per divinam potentiam, quæ sæpe sine medio res tum corporeas tum incorporeas movet. Postremò, sophistica est vltima ratio, plena insidijs, tū in mutanda suppositione, tum in æquivocatione nominis; nam quamvis necessariò sequatur, motum tum esse cùm fiat, & fieri immediatè cùm antea non fuerit, tamen supponis fallaciter motum incepisse, & instantis nomen multipliciter et insidiosè accipis.*

Dubium ex tertio theoremate, An *mutari* & *mutatum esse* re differant?

Opp. Mutari *&* mutatum esse *sunt coniugata: ergo re non differunt. Præterea, idem mobile numero &* mutari *&* mutatū esse *dicitur: ergo re conveniunt. Antecedens constat, nam aqua cùm incalescit &* mutari *&* mutata esse *à sua primæva qualitate dicitur.*

Mutari & mutatum esse, sunt coniugata dialecticè, non Physicè.

Resp. *Dialecticè accepta hæc duo sunt coniugata, sed voce tantū non sensu physico. Philosophi enim* mutari *duratione,* mutatum esse *instantis perfectione mensurari volunt. Ad exemplum dico, aquam in primo gradu incalescentem* mutari, *non tamen propriè* mutatam esse, *nisi impropriè communiterq; hoc ipsum nomen capias pro inchoata defectione à termino* à quo: *sed per se* mutatum esse *est terminus motus, temporis momento respondens, in quo forma, ad quam mobile tendit, acquiritur.*

Dubium ex quarto theoremate, An detur completè *mutatum esse* in omni genere motus?

Opp.

Opp. *Perfectè & completè ens nec* mutari *nec* mutatum esse *dicitur, cùm in non ens migret: sed in corruptione Socratis, remissione qualitatis, & quantitatis diminutione,* mutatum esse *potiùs ad non ens quàm ad ens tendit: ergo perfectè & completè* mutatum esse *in omni genere non cernitur, vt in hoc textu insinuat Philosophus.*

Resp. *Mutatio non semper perfectionem spectat, sed motionem ad terminum* ad quem, *in quo termino perfectio dicitur respectu motus tendentis ad illum, non semper respectu mobilis deferentis meliorem formam. Praterea, in amplexu communis natura non minùs digna est forma qua per interitum ex consequenti acquiritur, quàm qua generatione directè absolvitur; cadaveris enim forma non minùs naturalis est quàm Socratis, quamvis hac sit divinioribus, quàm illa, potentijs & accidentibus dotata.* Mutatio non semper perfectionem spectat.

CAP. 6.

Vtrum ante omne mutari *sit* mutatum esse?

Ela ita contexta sunt à Philosopho in sequentibus præceptis, vt præter velata & tenebras tyrones in philosophia nihil videant. Vt ergo sine lumine imagines seu simulachra, quantumvis graphicè coloribus suis sint distincta & delineata, non cernuntur: ita hæc optima precepta & theoremata Aristotelis de motu, licèt sint varijs argumentis & exemplis probata, sine lucerna interpretis rectè non percipiantur. Sed (dices) cur tam obscurus est hoc loco Philosophus? Respondeo, inter multas causas has duas præcipuas esse; quia res de qua iam agit sit longè difficillima, motum intelligo; & quia res ad quam notandam nunc propiùs accedit sit omnium divinissima, motorem primum intelligo; adde illud (si placet) vt thesaurus ille maximi æstimatur qui laboriosiùs ab altis venis & medullis terræ effoditur: ita maiori in pretio habentur literæ rerumq; notiones, quas non levi, sed magnâ ingeniorum contentione assequimur: iuxta illud Platonis, difficilia pulchra. Sed ad rem. Cur Aristoteles obscurus hoc in loco. 1 2 3 Plato in Hippia maiore.

In hac parte tractatus, de ordine ipsius motus, & *moveri* ad *mutatum esse*, & ex adverso de ordine *mutati esse* ad motum agit Philosophus; docetq; inprimis omne id quod mutatur, in tẽpore mutari, idq; bifariam Omne quod mutatur in tempore mutatur; duplicẽ habet sensum.

bifariam, vel in tempore primò & per se (quia in qualibet temporis parte) vel in parte per accidens, & non in toto tempore; vt qui vno die sanatur, eo mense qui illum diem continet sanari dicitur. Sed vt vides per accidens, non primò & per se; neque est hoc contrarium ei quod antea demonstravit, scilicet temporis primum reperiri nō posse in quo aliquid mutatur, vtrumq; enim verum est: illud enim ad tempus attinebat in quo aliquid primò mutari incipit: hoc de toto tempore dicitur in quo tota mutatio perficitur.

Ante omne mutari est mutatum esse. Ante omne mutatum esse est mutari.

His positis sequuntur duæ conclusiones, quarum prima est, quòd ante omne *mutari* sit *mutatum esse*: altera, quòd ante omne *mutatum esse* sit quoq; *mutari*. Pars prima probatur à parte magnitudinis, temporis, & instantis. A parte magnitudinis quam mobile ita transigit, vt quot in ea sint partes transactæ, tot sint *mutata esse*; sed partes magnitudinis sunt infinitę, cum sit continua: ergo *mutata esse* sunt infinita. Ex parte temporis similis & affinis ratio est; nam tempus & magnitudo sunt æqualiter continua, licèt differenti modo, cùm in tempore successio, in magnitudine partium constantia insit. Ex parte ipsius deniq; motus hoc etiam verum est, quia vt in tempore sunt infinita instantia: ita in motu sunt infinita *mutata esse*, quę instantibus temporis respondent. Cùm ergo res nulla in momento cieri aut mutari possit, vt antea probatur; necesse est vt ante *mutari* (quod requirit tempus) sit *mutatum esse* in instanti, quo partes temporis vniantur. Altera conclusio (nempe quòd ante omne *mutatum esse* sit mutari) hinc constat, quia perpetua est temporis successio, & vicissitudo partium in eo. Quare vt est *mutatum esse* ante mutari: ita necessariò est etiam mutari ante *mutatum esse*, illud respectu instantis quo mensuratur; hoc respectu mobilis quod semper secundùm se totum & partes in tempore movetur. Non opus est in hac re pluribus; proponam familiare exemplum. Mutetur Plato ab A ad B, id est, ab albo ad nigrum; mutatur ergo aut in eodem instanti aut in alio alioq; , nō in eodem, nam sic simul semelq; albus nigerq; erit; non in alio alioque, quia alteratio requirit tempus: vt ergo *mutatum esse* præcedit *mutari*: ita ante omne *mutatum esse* est *mutari*. Ratio est, quia omne quod *mutatum est*, pervenit ad illud, in quod *mutatum est* tempore: at *mutari* tempus, non instans respicit: est ergo ante *mutatum esse* hoc ipsum mutari. Postremò, cùm quælibet magnitudo sit divisibilis in infinitum, sequetur, vt quemadmodū dari nō possit pars prima magnitudinis: ita assignari nō poterit pars prima mutationis; est ergo *mutari* sēper in tempore ante *mutatū esse* in momento. O inutiles & nugaces circulos! fortasse dices; nam quis tandem vsus est istarum vanitatum?

Otiosissimè profectò conteritur tempus, cùm de istis vanissimis vm- Ob:
bris agatur. Vbi aurei montes quos in fronte capitis polliceris? ridi-
culos mures proreptantes video. Ostende mures; *Mutari* mus vnus
est: *mutatum esse* mus alter est, idemq; ridiculus: esse autem ante omne
mutatum esse semper *mutari*: & esse ante omne *mutari mutatum esse*,
murum veluti lusus est, Sardinio risu, & chachinno dignus. Philoso-
phus non es si sub istis velis remotis secretiorem artem naturæ non
videas, non contempleris. Sed felis oculos assumam, vt istos ridiculos
mures in tenebris accuratiùs nunc videam. *Mutari* (inquis) mus vnus Sol:
est, id est, res nullius momenti, vt insinuas; da veniam, si in refutatio-
ne istius vanitatis tuæ Dominam cum ancilla, sacram philosophiam
cum humana coniungam. *Canet* (inquit Apost.) *tuba & mortui re-*
surgent & nos immutabimur; nos (inquit) immutabimur. Quid; estne 1. Cor. 15. 51.
hoc ipsum immutari mus, id est, res levis, aut nullius momenti, vt ais? & 52.
Adde illud quod Beatus Apost. habet; *Omnes inquit resurgemus*; *sed* Ita n. legit Hi-
non omnes immutabimur; *in momento*, *in ictu oculi in novissimâ tubâ*. er. com. in hũc
Quid? estne hoc etiã *mutatũ esse* mus, vt ais, Sardinio risu & cachinno locũ & epi. ad
dignus? Indoctꝰ, profanꝰ, impius es, si hoc affirmes: quippe videas hîc Min. & Alex.
manifestè discrimẽ inter *mutari* & *mutatũ esse*; nempe ꝙ illud tẽpore, Aug. quę 3. ad
hoc in ictu oculi & momẽto fiat. Cur ergo adhuc rides (vanissime ho- Dul. & or. cõt.
mo) & nugacis ingenij fabulas seu cõmẽta hęc magna oracula appel- Iud. cap. 20. &
las? Cõsidera mecũ te in lęthalẽ morbũ nũc incidisse, laboras, lãgues, cont. Ad. c. 20.
in sepulchrũ tendis; à sanitate in morbũ cũ incidas, *mutari* diceris, ꝙ aliiq; fidẽ quo-
tẽpus requirit. At lucerna vitę subitò extinguitur; & mors te occupat rũdã Græ. ex-
repẽtina in ictu oculi & momẽto vt aiunt; est ergo inter *mutari* à va- emplarium se-
letudine in morbum, & *mutatum esse* à morbo ad mortem reale quuti, in quibꝰ
discrimę. Nã declinatio à sanitate tẽpore, præcipitatio ad mortẽ (quę Clar. cod. ita
est *mutatũ esse*) instanti clauditur & definitur. Neq; est iusta illa tua legit. πάντες μὲν
cõtra Philosophũ exclamatio, O circulos! cũ ponat ante omne *mutari* ἀναστησόμεθα, οὐ
mutatũ esse, & ex adverso, si vel tẽpus in successione ęternũ, vel in pro πάντες δὲ ἀλλα-
portione partiũ æqualiũ finitũ cõsideres. Vtroq; enim modo accep- γησόμεθα.
tũ partes infinitas habet, priori modo simpliciter & physicè, nimirũ si
pro ęternitate sumatur: posteriori modo secũdũ quid (vt aiunt) & ma-
mathematicè, si partiũ symmetria & proportio cõsideretur. Sũt enim Physic. lib. 3.
(vt docet Philosophꝰ) in õni cõtinuo partes infinitę proportionis: si ca. 6. tex. 59. &
ergo neutro modo dari possit prima pars tẽporis vel motꝰ, (quorũ il- passim.
lud semper huius mensura est) sequetur necessariò ante quãlibet par-
tẽ tẽporis & motus pręcedere *mutatum esse*, ꝙ instans, & ante quod-
libet *mutatũ esse* pręcedere partem temporis & motus, id est, *mutari* ꝙ
duratione mensurã habet. Omne (inquit Philosophus) tẽpus infinitè
[illegible] divi-
[illegible]

Phy.l.3.c.vlt. & passim.

dividuũ est in minores partes,ita vt nullum sit instans quod non præeat pars temporis; & idcirco in motu, qui fit in tẽpore,id ipsum accidit, vt quodlibet *mutatum esse* terminet aliquam partem motus, & partem etiam illius partis terminet aliud, & sic reciprocè in infinitũ progediendo. Hinc liquidò constat dari motum ante *mutatum esse*, & *mutatum esse* ante motum, procedendo à fine versus initium motus. Hoc (inquit Philosophus) locum non solùm habet in lationibus,sed etiam in alteratione, & in omni genere motus, imò generationem & corruptionem non excipit: sed (quod notandum est) accipit & hanc & illam vnà cum antecedentibus alterationibus, alioqui non in tempore,sed in momento fierent.Rem istam verbis adorno magis (studiose lector) vt tyrones in philosophia sapientiæ helluones evadant,resque nullas leviter prætereant,tametsi primo fortasse intuitu levioris momenti & ponderis esse videantur. Res levior videtur culex, sed miraculum naturę si partes formatas in illa consideres; discas in formica providentiam, in aranea artem,in atomo usum solis; imo (quod optimum est) in minimis maximum Deum omnium opificem & authorem discas.O disce creata vt creatorẽ, opera vt artificem - Deum optimum maximum & infinitum discas.

Tex.59.

Ex consideratione minimorum pervenitur ad scientiam maximorum.

Distinctio quæstionis, Vtrum ante omne *mutari* sit *mutatum esse*?

In hac quæstione consideranda sunt.

1 Distinctio nominum, scilicet quòd *mutari* nihil aliud sit quàm *translatio progressiva per motum ex vno in aliud,quod requirit tempus.* Cũ ergo nec tempus, nec motus primas partes habeant, rectè concludere videtur Philosophus, quòd ante omne *mutatum esse* sit *mutari*. Sed quid est *mutatum esse*,fortasse quæris? est certè vel ipse terminus *ad quem*,si completè illud intelligas,vel in instanti perfectio mobilis, cessatioque motus,& sicut instans partes temporis, ita *mutatum esse* partes motus copulat.

2 Demonstratio veritatis: nempe quòd antè *moveri*, id est ante omnem partem motus fit *mutatum esse*, & quòd ante omne *mutatum esse* sit *moveri*, id est pars motus,vt ex demonstratione à tempore, magnitudine,motu,& ab exemplis dilucidè à nobis antea concluditur & explanatur.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. Mutatum esse *in instanti non fit; ergo malè hic definitur esse perfectio mobilis,aut realis terminus & cessatio motus,quæ in instanti nascitur. Antecedens probo, quia motus &* mutatum esse *sunt contraria vt hic docet Phi-*

Philosophus: at in hoc non sunt contraria, quia ipse motus, in instanti fiat; ratio est, quia mobile in instanti moveri potest. Quod verò mobile in instanti moveatur, visio (*quæ est momentanea actio oculi, quâ corpus iam in motu cernimus*) *evidenter probat; probat etiam relatio nova loci, quæ in singulis momentis temporis acquiritur; probant immateriales substantiæ, quæ impedimenta medij aut materiæ non habent vt corpora, quin in instanti moveantur; probat assertio D. Augustini, qui in Quæstionibus de resurrectione docet, corpora gloriosa in instanti fore mobilia; id ipsum apertè etiam concludit in 22. l. cap. vltimo de Civitate Dei; probat denique illuminatio solis, qui super horizõta ortus in momento totum hemisphærium illustrat.*

Resp. *Extorques ex Arist. argumenta, ideoque* mutatum esse *momentaneum non esse probas, quoniam motus (qui ei contrarius esse debet,) etiam in momento fiat: sed verum hoc non est quod dicis, nam motus est ens semper & simpliciter successivum, vt supra & sæpe edocui. Ad exempla ergo respondeo, primùmque dico visionem mobilis non esse momentaneam actionem, si momentaneum sumatur pro eo quod indivisibili puncto temporis durat, & immediatè post evanescit. Similiter affirmo, relationem distantiæ loci non esse momento acquisitam; nihil enim movetur sine medio, quod semper tempus in motione postulat. Quod adfers de immaterialibus substantijs nihil est; nã etsi sint finitæ naturæ, expertes tamen materiæ medium non requirunt in suo motu, vt tardiùs aut velociùs moveantur. Assertio D. Augustini non est tam aperta vt ais; sed esto; moveantur corpora gloriosa in instanti, dico hoc fieri miraculo, non vi naturæ suæ. Sunt autem qui asserant vi spiritualis naturæ, quam corpora tum induent posse hoc fieri. Nam (si liceret minima cum maximis comparare) vt aurum est per se grave, & ferè immobile vi suâ, in quintam tamen essentiam terreis suis partibus sublatis versum vt fumus in altum volat, celerrimèque evanescit: ita hoc corpus hominum crassum naturâ suâ, igne (vt ita loquar) divini Spiritus quasi sublimatum, factumq; spiritale, medio non impeditur in motu, sed vt iam est perenne, ita in præsenti seu instanti nullius successionis aut mutationis capax agitatur.*

Visio mobilis non est momentanea actio.

Corpora gloriosa movẽtur in instanti, miraculo, nõ vi naturæ.

Cor. c. 15. 44.

Opp. *Assignari potest primum* mutari, *primumque* mutatum esse: *ergo ante omne* mutari *non est* mutatum esse, *& è contra. Antecedens constat, quia cuiuslibet finiti prima pars & vltima assignari potest: sed prima pars motus est* mutari, *& primus terminus motus est* mutatum esse: *ergo assignari potest primum* mutari, *primumque* mutatum esse. *Præterea, nihil potest* esse mutatum *quin prius* mutetur: *ergo ante* mutatum esse *est semper* mutari, *sed ante omne* mutari *non est semper* mutatum esse. *Postremò, nunquam terminus finiens motum aliquem præcedit eundem motum quem finit: sed* mutatum esse *est terminus finiens motum: ergo nunquam præcedit.*

præcedit motum.

Assignari possunt primum & vltimum in permanentibus non successiuis.

Resp. *Primi enthymematis negatur antecedens, quod est quidem verum in permanentibus non successivis; nam in permanentibus assignari possunt extrema, primum scilicet & vltimum, non autem in successivis qualia sunt tēpus & motus. Ad secundum dico, nihil quidem mutari quin priùs mutetur; sed quoniam in ente successivo pars prima assignari non potest, sequitur perpetuam vicissitudidem esse inter* mutari *&* mutatum esse. *Ad postremum argumentum respōdeo, non esse idem* mutatum esse *terminans finiensq́,* mutari *quod præcedit* mutatum esse; *nam in successivis aliter se res habet, si partes eius proportionis spectes.*

CAP. 7.

Vtrum aliquid finitum infinitè moveri possit?

Repetitio facta hic est quorundam theorematum, quæ antea vberiùs tractata & discussa sunt à Philosopho; est ergo (inquis fortasse) nugator Philosophus; temerè & incōsideratè hanc nugacem conclusionem infers, cùm materia de qua disputat sit difficilis & fructuosa; vt ergo aqua sepulta in venis terræ latenter fluit, saliens autem ex fonte limpida & clara cernitur: ita multa sunt theoremata apud Philosophum, sub velis quasi sapientiæ inserta; repetita verò maiorem lucem & vsum habent. Repetitio enim est quasi Echo & reciproca vocis ingeminatio, quæ licèt sit penitus eadē, frequētiùs tamen facta imagines rerum significatarum firmiores imprimit. Vt *Christus est Deus, Christus est Deus* (inquam) *Christus Deus est*, Athee nega si audeas: hæc ingeminatio Dei adamātina præcordia Atheorum vulnerat. Sed omitto verba, theorema primum quòd repetit Philosophus est, scilicet *fieri non posse vt tempore infinito finitam aliquid transeat magnitudinem seu spacium, modo per idem semper, aut saltem per aliquid eiusdem moueatur.* Ratio est, quoniam motus, tempus, & magnitudo, seu spacium, proportionem equalem in partium suarum divisione habeant, proinde si motus sit finitus, spacium finitum erit, tempusque etiam finitum, quod est mensura vtriusque. Alterum theorema est ex adverso, nimirum fieri non posse vt aliquid tempore finito moveatur per spacium infinitum; ratio eadem est cum superiore. Postremum est, nempe fieri non posse vt mobile infinitū, pertranseat

Simile.

Repetitio est quasi Echo.

Theorema 1.

Tex. 60.

Huius l. c. 1. t. 4

Theorema. 2.

Theorema. 3.

tranſeat ſpacium finitum tempore finito, cauſæ ſemper inculcantur eædem: quia temporis, motus, & magnitudinis eadem proportio eſſe debet, quam natura in ſtadijs ſuis traſigendis vt legem inviolatam tenet & obſervat.

Sed (dices) quorſum hæc de infinitate & finitate, motus tēporis, & magnitudinis facta eſt repetitio, cùm ex eadē ſæpiùs inculcatâ Ariſtotelis vulnus recrudeſcat? Nā hinc emergit error immanis ille de æternitate mundi, quia ſomniavit motum, tempus & cœlum, ſucceſſione, duratione, virtute infinita eſſe. Longè aliter fortaſſe accepit Philoſophus hæc omnia quàm tu nunc cogitas; opus eſt frequēti repetitione vt quid velit intelligas. Non vult (vt tu otioſè hìc putas,) motum, tempus, cœlum infinita eſse, ſicut Deus eſt infinitus; ſed diviſione, potentiâ, proportione partium, quarum prima in rebus finitis ſucceſſivis aſſignari non poteſt; & ſic licèt ſæpe in textu de infinitate motus, temporis, & magnitudinis mentionem faciat, intelligit infinitatem aut in ſucceſſione, aut in proportione partium, quæ rebus finitis rectè convenire poteſt, vt antea à nobis demonſtratum fuit. Motus, temp⁹, cœlum infinita qui.

Quid moror? ſumma omnium hæc eſt; ſtatuit in hoc capite Philoſophus primùm fieri non poſſe vt res finita magnitudinem infinitam tempore finito tranſeat; ſecundò fieri non poſſe vt res infinita finitum ſpacium decurrat; poſtremò fieri non poſſe vt res infinita infinitam magnitudinem tempore finito conficiat. Ex his elicio quęſtionem, *Vtrum aliquid finitum infinitè moveri poſſit?* Diſtinguendū eſt de potētia mobilis, aliam eſſe internam à formâ, aliam externam ab efficiente cauſâ; potentia mobilis interna à forma plerumque finita eſt, vt res ipſa finita quæ limitibus naturę continetur: potētia autem externa ſic ſe habet, vt cauſa efficiens vnde fluit. Hinc cœlūlum, quamvis ſit magnitudine, figurâ, & eſſentiâ finitum, infinitè moveri poteſt; quoniam cauſa movendi prima infinita eſt, quæ omnem impetum contrarij retundit, cœloque virtutem infinitā dedit, vt materiæ tabem, & malitiam privationis non ſentiat. Vt ergo ſentientis & vegetantis animæ potentiæ (licèt ſint in proprijs & diſtinctis ſubiectis mortales) in homine tamen, (in quo vna ſolùm anima ineſt) immortales fiunt: ita cœlum, licèt ſit naturâ ſuâ finitū, infinitè tamen moveri poteſt, vt potentiam movendi primæ cauſæ infinitæ acceptam refert. Certum eſt ineſſe in re qualibet immortale veluti ſemen, quo ardentiùs ad ſtudium infiniti feratur. Sed hoc omitto, venioque ad illud, vt probem nullo modo hoc fieri in alijs rebus, quibus hæc divina & infinita movendi potentia non com-

Potentia mobilis duplex.
1. Interna à forma
2. Externa ab efficiente.

Cœlum licèt naturâ ſuâ finitū, tamē moveri poteſt.

communicatur. Verumenimvero sunt qui theorema hoc Arist. vniversaliter teneăt in omnibus esse verum, in eo sensu scilicet, quòd fieri possit vt omne finitum infinitè moveatur quoad partes proportionis, non disparis quantitatis, cùm omne mobile continuum sit, idcircoq; infinitum potentiâ, motu, tempore, si partes proportionis (quarum prima & vltima dari non potest) considerentur. Subtilis quidem & ingeniosa est ista quæstionis propugnatio; nam verum est tot partes proportionis habere granum milij, quot habet grande & immensum cœlum, vt ait Arist. sed an hic fuerit sensus Aristotelis vehementer dubito; imo potiùs non dubito, quia in primo theoremate affirmat, fieri non posse vt aliquid finitum certam magnitudinem & spacium in infinito transeat, nisi eiusdem motus perpetuò iteretur, vt motus cœli. Rationes & causæ duæ sunt; prima à proportione temporis, magnitudinis, motus, & spacij, quæ æqualia esse debent: fieri ergo non potest vt finitum infinitè moveatur. Nam si sic moveatur, sequetur istorum inæqualitas in finitâ & infinitâ proportione rerum, quod negat Philosophus. Altera ratio seu causa est, quia nihil movetur in æterno, quia omnis motus est successivus; at in æterno non est successio: ergo in æterno non est motus. Hinc necessariò (vt vides) concluditur, finitum non posse moveri in infinito tempore, id est, in æterno; nam propriè infinitum tempus æternitas est, vt constat ex vulgari distinctione durationis in tempus, ævum, & æternitatem.

Infinitũ tempus æternitas est.

Huc reduci possunt alia permulta præcepta ex opposito, nempe quòd sicut finitum nullum possit moveri in infinito tempore: ita nul. ũ infinitum possit moveri in finito spacio. Sed quoniã oppositorum eadem est ratio quoad disciplinã (vt docet Philosophus) lubèns hæc omnia omitto, interim memineris tempus designari per vitreum horologium ex quo arena defluit, motum per trutinam seu libram temporis, quâ res omnes æqualiter mensurantur. Ex istis hoc volo, hoc (inquam) insinuo, si non sit æqualitas & proportio temporis motusq;, & rerum quę moventur; recta non fit in philosophia comparatio; id est, si dicas tempus esse finitum, & infinitum motum, aut si dicas rem esse finitam, & infinitum tempus in quo movetur: dispar est ista omnino proportio, planeq; contra naturam rerum, quę consociari debent. Causa est quoniam mensuræ & mensurata, qualia sunt tempus, motus, & res mobiles, debent esse proportione æqualia. Ex istis etiã ad vsum vitæ hoc concludo, si tẽpus sit quasi vitreum horologium, vitream esse hanc vitam nostram, & proinde *Non hîc habere nos permanentem civitatem, sed expectare aliam*, in qua æternitas &

Top. lib. 7. c. 2. Met. l. 4. tex. 4.

Proportio debet esse inter tempus, motũ & mobilia.

Mensurę & mensurata debent esse proportione æqualia.

Vitrea est vita nostra.

Hebr. 13, 14.

& beatitudo vivunt. Librâ ergo temporis sic pōderētur omnes motus & actiones nostræ, vt infinitum fructū æternitatis pro caducis istius vitæ folijs & flosculis non amittamus. Movemur hîc inquilini dū sumus; mutari ergo oportet: mutamur indies; mori ergo necesse est: necesse est mori, at mors bonis vita est; nam qui bene vixit non morietur malè, cùm in eodem momento mortuus fœliciter mutatus vivat.

Contemplatio vitæ mortisque nostræ.

Distinctio quæstionis, An finitum infinitè moveri possit?

Probatur finitū infinitè moveri nō posse

1 A proportione mensuræ & mensurati, quæ semper æqualia esse debent: at si finitum in infinito moveatur, æqualis illa proportio tollitur.

2 A contradictione naturę seu impossibili, quia infinitū tempus sit nihil aliud quàm æternum; at motus finiti, qui est ens essentialiter successivum, non potest esse in æterno, in quo nulla successio inest: ergo finitum in infinito moveri non potest.

3 A lege oppositorū, quia finitū & infinitū sunt cōtraria, quę simul cohabitare nō possūt, neq; vnū in alterū sic cōmutari, vt maneat: at si finitū in infinito moveatur, aut finitū in infinitū cōmutabitur (q. est absurdū) aut finitū in infinito permanebit, q nō est minꝰ à ratione & veritate alienū.

4 Ab essentia seu natura finiti, quod in tempore oritur, & occumbit in eo, & proinde in infinito moveri non potest; cùm infinitè esse nō possit.

In Categor. c. de oppositis. Physic. lib. 5. cap. 5.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Ludis cum Arist. nam in priore parte discursus affirmas posse finitū infinitè moveri, in posteriori idipsum negas; lubrica & anceps via est: dic ergo in qua stare opporteat.*

Resp. *Ingeniosè in vtramq. partem discuti potest hæc quæstio: sed quoniam disertis verbis Aristoteles affirmat, non posse fieri vt finitum in infinito tempore moveatur, illius vestigijs insistens idipsum defendo.*

Opp. *Si defendas finitū non posse omnino moveri in infinito tempore, quid respondes propria obiectioni tuæ de cœlo, quod est finitum corpus, & tamē in infinito tempore circumvoluitur? Præterea, est quod alteri argumēto satisfacias, in quo vrgebas finitū secundùm partes proportionis (quæ sunt infinitæ) posse moveri in infinito tempore; nam aliter vt in toto: ita in partibus non esset inter mensuram & mensuratum proportio.*

Resp. *Concedo cœli motum perpetuum esse posse si iteretur: nam hoc non negat in textu Philosophus: imò priùs id ipsum in cœli motu verissimū esse insinuat; sed hoc potentiâ, non actu, comparatè nō absolutè contingit, vt cœlestis motus sit perennis. Præterea, nō est quòd instes in primo mobili: quoniā primā causam infinitæ potentiæ suum motorem habet, cui vel à philosophis datur humillimè ea virtus, vt vltra sortes naturæ pro beneplacito operetur. In altero*

Cœli motus perpetuus quomodo. Primum mobile primam causam infinitæ potentię suum motorē habet.

argumento

Partes proportionis quî finitæ.

argumēto techna ineſt & eſca Sophiſtarū; nā fallis nos multiplici ſēſu huius nominis proportionis, cuius partes nō ideo dicūtur à Philoſopho infinitæ, quòd numero & revera ita ſint, ſed quòd vel in minutiſſimis datis aliæ ſemper proportionis partes aſſignari poſſint, neq; in illis liceat pervenire ad non ens. Cæterùm ſi hoc totum continuum naturâ finitum, infinitum partibus proportionis, in partes quantitatis dividas, indiviſibile pūctum invenies, vltra quod non eminet vlla naturalis diviſio. Cùm ergo in magnitudine ſint puncta, in omni tempore inſtantia, in omni motu mutata eſſe quæ terminant magnitudinem, tempus, & motum, re quidem quidem hæc ſunt finita, licèt potentiâ, vt in priore argumento concedo, & mathematicâ proportione, vt in poſteriore non nego, ſint illa quidem infinita. Hîc verò realem & phyſicam conſtitutionem rerum, non intentionalem et mathematicam conſiderationem proponit Philoſophus; & certè in reali conſtitutione fieri non poteſt vt actu finitum in tempore actu infinito, aut infinitum actu tempore actu finito, niſi per potentiam divinam quæ eſt pluſquam infinita, moveatur.

Opp. Quæritur hoc loco an poſſit fieri vt finitum infinitè moveatur? non quæritur, an actu fiat? Quod verò ſic poſſit fieri, nec ratio, nec natura, nec experentia negant: nam hâc ſolâ hypotheſi datâ, mundum creatum æternum eſſe, ſequetur finitum, ſcilicet mundum, in infinito, id eſt in æternitate motu cieri. Ratio hoc fieri poſſe ſuadet, quia deſtrui non poteſt mundus niſi violenter; natura ſuadet, quæ ſibi eſſet iniuſta ſi violentâ manu ſeipſam cōfoderet; experientia ſuadet, quia perennis & æterna vita mundi eſt ex nova ſobole & ſucceſſione rerum.

A ratione.
A natura.
Ab experētia.

Reſp. Hypotheſi hâc tuâ datâ quam poſtulas, non ſequitur mundum actu in æterno agitari: ſed hæc omnia quæ vrges potiùs concludunt mundum potentiâ, non actu in tempore infinito poſſe moveri. Mundum dico actu finitū, ſed novâ ſobole & ſucceſſione rerum (vt ais) renovatum; hoc eſt, ſi alijs verbis velis teipſum interpretari, mundum potentiâ infinitum. Nam quāvis æthereâ illa pars mundi non conſeneſcat, fabrica tamen inferior eiuſdē perpetuò ruit, & niſi corruptio vnius eſſet generatio alterius, tota machina citiſſimè diſſolveretur; & certè diſſolvetur. Iam Atlantis humeri graviſſimo onere & mole defeſſi ſunt, iudicioque optimorum Aſtrologorum ſydera propiùs ad centrum cadunt. Certum eſt elementa & mixta in eo viribus ſuis languere, & veluti ſenio confecta ad vniverſalem interitum properare.

Tendit ad interitum ipſum vniverſum.

Opp. Teſte Philoſopho in lib. Metereorum violentum poteſt eſſe perpetuum, vt media aëris regio non naturaliter ſed violenter frigida. Similiter ab ortu ad occaſum inferiores cœli orbes vi in perpetuum rapiuntur; ſed hæc omnia ſunt finita: finita ergo in infinito tempore mutari & moveri poſſunt.

Meteor li. 1. c, 4. & 13.

Aër

Aër enim medius perpetuò alteratur, & perpetuò cœlestes sphæra raptu primi mobilis incitantur. *Hoc concesso, videtur sequi multo magis naturaliter finita posse in infinito tempore moveri, cùm violenta (teste Philosopho) nō sint diuturna.*

Resp. *Nihil est quod urges; nam illa alteratio aëris est successiva, & proinde potentiâ infinita. Similis est ratio violenti motus in cœlo, quam si non admittas, alteram causam à prima causa ductam reddo, cui virtus est infinita, ut finitum in tempore infinito conservet & moveat.* Alteratio aëris est successiva, & potētiâ infinitâ.

An actu infinitum infinito tempore moveri possit?

Opp. *Anima humana est actu infinita à creatione suâ; sed anima (teste Philosopho) semper movetur: ergo aliquid infinitum in infinito tempore moveri potest. Assumptio probatur, quia anima est nunquam otiosa, sed humoribus affectibusq; corporis agitata.*

Resp. *Intelligitur theorema in textu de re naturali, & motu physico, non de re incorporea, & motu metaphysico. Præterea, nomen* infiniti *in motu animæ strictiùs sumitur quàm in textu Aristotelis. Postremò, anima humana in absoluta suâ essētia ut est spiritus nō movetur sed movet, licèt in cōparata suâ natura, ut est forma actusq; corporis moveatur quidem per accidens: sed hic motus tempore finitus est, morteq; corporis terminatur.* Quo sensu intelligatur theorema. Anima quî moveatur, quî non.

An æqualis proportio mobilis, motus, temporis, spacij, & magnitudinis sit simpliciter necessaria?

Opp. *Hoc fundamentum istorum theorematum quod ponis videtur esse incertum & arenosum; nam quomodo eorum quæ sunt distincta naturâ fieri potest ulla proportio, cùm distinctio essentiæ semper ordinis & proportionis distinctionem arguat? Si instarem exēplis facilè probarem, magnitudinem non semper æqualem esse tempori, cùm hoc velociùs, illa tardiùs moveatur: imò nec æqualem esse spacio, cùm omnino motus in eo nunc incitatior, nunc segnior fiat.*

Resp. *Quanquam hæc sint inter se naturâ realiter distincta, quoad quantitatem tamen & continuitatem necessarium ad se invicem habent ordinem & proportionem, quia motus suam continuitatem à magnitudine, tempus à motu capit; & idcirco quoad esse divisibile, & quoad esse finitum & infinitum necessariò adæquantur. Concludam igitur, quòd tempore existente finito infinita spacij magnitudo transigi non possit, & quòd ut finitum & infinitum se habeant circa tempus & spacium: ita se habeant circa mobile & motum: proportio ergo illorum est necessaria si finitatem aut infinitatem spectes.* Mobile, motus, tempus, spacium, magnitudo, qui distincta, qui æqualia.

CAP. 8.

An idem ſimul ſtare & moveri poſſit?

Ioh. Beverus in hoc 8. cap.

VT de motus definitione, diviſione, vnitate, ordine, & proportione egit Philoſophus: ita nunc de ſtatus & quietis diſtinctione perpaucas concluſiones addit. Animadvertendũ hîc eſt (vt ait Beverus) hoc verbũ ἵστασθαι quod propriè eſt *ſtare*, præter communem conſuetudinẽ, proximam motionẽ ad ſtatũ & quietẽ hoc loco ſignificare. Sed hinc quidã interpretes, nõ animadverſo Ariſtotelis inſtituto, pro ſimpliciter *ſtare* verterunt, locumq; vel admodũ difficilẽ, vel apertè falſũ crediderunt; cũ pręter rationẽ, & contra naturã planè videatur eſſe, vt id quod ſtat omnino moveatur. Status ergo non pro ceſſatione, morâ aut quiete in ſummo (vt ita dicam) ſtadio, aut medio curſu motus ſumitur (quamvis propriè id ſolũ ſtare dicatur quod à motu ceſſat & quieſcit) ſed ſtatus aliquando ſumitur pro ipſa immediata & proxima apprehenſione puncti, ad quod tendit mobile; vnde probat quidem in iſto octavo capite huius libri Philoſophus, moveri id omne, quod ad ſtatum, ſive quietẽ tendit; Nã vt ęger nõ ſolùm in principio & incremento morbi, ſed etiam in ſtatu & declinatione (quæ ſunt quatuor tempora morbi;) languet & affligitur: ita mobile non ſolùm in primo termino *à quo*, & progreſſione motus, ſed etiã in medio & fine moveri dicitur. Omnis ergo ſtatus nõ eſt quies, aut privatio motus: ſed ipſe motus, qui ad vltimum terminum, & quaſi portũ quietis ſuæ tendit. Eſt igitur ſtatus hoc loco nihil aliud, quàm *actus quidam mobilis, conſtans in medio inter principium & finem motus*: & vt ſtatus morbi inter principium & finem morbi, nunc ad mortem ſeu interitum, nunc ad ſalutem: ita ſtatus ipſius motus aliquando ad mobilis quaſi ruinam, aliquando ad eiuſdem conſervationem tendit.

Status quî accipiatur in præſenti.

Simile à quatuor morbi temporibus.

Status hoc in loco quid ſit.

Res hæc difficilior fortaſſe videtur eſſe cognitu, quocirca multiplici ſimilitudine vtor ad eam illuſtrãdam, ne ſtudioſus lector, tædio & difficultate attonitus, à ſtudio rerum digniſſimarum deficiat. Res hęc trivialis eſt (fortaſſe dices) nam non multùm refert, vtrum ſtatus motum vel quietem ſignificet? toto cœlo erras: quippe iſta diſtinctio eſſentiam & formam motus explicat; ſiquidem motus eſſentia & forma in ſucceſſione conſtat; at motus ſucceſſivus eſſe non poteſt, ſi in ſtatu interruptus quieſcere & ceſſare dicatur. Non eſt ergo ſtatus

quies,

quies, nec ſtare quieſcere, ſed ad quietem tendere & proficiſci. Quod ergo ad ſtatum tendit, nec ſtat, nec quieſcit, ſed ad quietem proficiſcitur: ſequitur ergo ipſum neceſſario moveri, & hæc eſt prima cóclusio. Altera eſt, nimirum id omne quod ad ſtatum & quietem tendit, in tempore ad vtrumq; moveri. Hoc Philoſophus in textu bifariam demóſtrat, tum ex natura motus, qui fit in tempore; tum ex eiuſdem differentijs; videlicet *celeritate*, & *tarditate*, quæ ſimiliter in tempore ſunt, eiq; quòd ad ſtatum & quietem tendunt, neceſſariò adſunt. Rectè ergo quæ antea de motu & re mobili demonſtrãtur, nunc ad ſtatum & quietem pertinent, id eſt, vt neq; ſtatus, neq; quies ſint ſine tempore. Hoc etiam addo, quòd ſicut nec temporis, nec motus prima pars dari poſſit: ita nec quietis & ſtatus. Sed hæc antea probata ſunt, cũ demonſtraverim quietẽ in puncto, aut in indiviſibili nó eſſe.

Omne quod ad ſtatum & quietẽ tendit, in tempore ad vtrumque movetur.

Cataſtrophe huius capitis eſt præludium alterius, in quo claſſicum Zenoni canit, qui omnem motũ funditus è medio ſuſtulit: ſed caput cum membris, & præludium hoc cùm ſequentibus pręceptis coniungam, vt fortiora vnita, quàm diſperſa refutationis arguméta videantur. Nunc ad diſtinctionem accedam, vt accuratiùs intelligas, eſſe in hiſce rebus minimis naturæ, vſum magnum philoſophiæ; res enim leviſſimæ non ſunt negligendæ quippe ſuum fructum in ſtudio philoſophiæ habent.

Cap. 3. huius lib.

Res leviſſimæ non ſunt negligendæ.

Diſtinctio quæſtionis, An idem ſimul ſtare & moveri poſſit?

Stare ſumitur duob⁹ modis vel

- Pro ceſſatione & privatione motus: & ſic quod *ſtat*, non *movetur*; vel *ſtare* & *moveri* ſimul non poteſt; ratio eſt, quia privatio & habitus non ſunt ſimul in eodem.
- Pro actu & progreſsione mobilis circa medium aliquod pu[n]ctũ, mixtumque terminũ motionis, & ſic idem ſimul *ſtare* et *moveri* poteſt quod probatur à
  - 1 Natura & proprietate ipſius verbi, quia *ſtare* ſignificat pòtiùs actum ſtandi, qui eſt motus, quàm privationem eiuſdem, quæ eſt quies.
  - 2 Ab antitheſi ſeu contrarietate, quia res quietę propriè non *ſtare*, ſed *iacere* aut *ſedere* magis dicuntur.
  - 3 A neceſſario, quia omne quod natum eſt moveri, eo tempore quo natũ eſt moveri, vel quieſcit vel movetur: ſed illud ꝙ ſtat, verè quãdo ſtat natũ eſt moveri, & non quieſcit: ergo quod ſtat movetur: Minor probatur, quia natũ moveri tendit ad quieté per motũ, & nondũ quiete fruitur: non ergo quieſcit ſed movetur.
  - 4 A ſimili: quia vt ſol in ſolſtitio hyemali aut æſtivali ſtare dicitur, & tamen tũ quidẽ non minùs quã antea in ſuo curſu fertur: ita mobile ſtat quidẽ in ſũmo gradu motus, ita tamẽ vt ſtans moveri veriſſimè dicatur.
  - *Alia comparatio eſt temporis, in morbo & motu quam in diſcurſu videas.*

Argumenta contra quęstionē.

Opp. *Triobolares profectò sunt istæ quæstiones quas nunc moves non mysteria philosophiæ. Quod stat (inquis) movetur: quàm ridiculū? quàm absurdum? docebis brevi hominem simul posse sorbere & flare. Stans (inquis) movetur; quo, quæso, motus genere? nō gignitur, non corrumpitur, non crescit aut imminuitur, nō movetur loco, nō alteratur. Loco respondes, moveri: quàm otiose. Stat in eodem loco, ergo loco non movetur.*

Resp. *Urges ad nauseam vanissima animi phantasmata & concepta tui: omniaque somnias esse in philosophia nugamenta, in quibus cæcus pretiosas gemmas non cernis. Rides, derides hanc quæstionem, ac si in eâ nullus usus esset. Sed audi, ut constant sensus in propriis organis & subiectis suis, potentiâ tamen feruntur in obiecta: ita quæ stant locis suis, apta nata tamen cùm sint moveri, non rectè quiescere sed moveri dicuntur. Nam si id quod stat quiescere affirmes, concludis eâdem operâ id ipsum & ad quietem tendere, & in quiete iam esse; quandoquidem, quod stat eodem ipso tempore quo stat aptū est moveri & non quiescere, donec ad periodum optatam & destinatam venerit. Si usum quæras, intuere solem in vertice cœli cùm meridiem nobis facit; stare in medio cœlo tum dicitur, & tamen movetur, ut vides. Similiter in motu latitudinis suæ à meridie in septentrionem: & ex adverso cùm solstitia brumale & æstivale attingit, stare ab Astrologis dicitur; movetur tamē ut manifestè cernis. Homo ab infantia in pueritiā, à pueritia in adolescētiā, ab adolescētia in iuvētutē, à iuvētute in virilē ætatē crescit, quæ ætas ideo cōsistēs dicitur, quia in ea stare videtur homo; & stat sane ad tempus, sed ita stat ut moveatur tamen, et si cæcus non sis, oculis idipsum notas. Laborasti semel in vita morbo, in quo quatuor sunt tempora, ut Galenus ait, initium, augmentum, status, & declinatio; inter hæc tempora status ponitur, quia in eo morbus stare videtur, sed tùm (ut opinor) motum & aculeum morbi (si non fuisses lapis) persensisti. Infinitus essem si plura exempla de statu lunæ, plantarum, omniumque rerum naturalium adderem, quæ certè ut ortum & occasum, ita suum statum non sine motu habent. Nunc enim veluti in radice, flore, & vere sunt; nunc in æstate, fructu, & statu, nunc in autumno, occasu, & hyeme ætatis suæ, nunquam verò sine motu, donec scopum attigerint, ad quem à natura destinantur.*

Usus huius quæstionis.

Sol dicitur stare in meridie & in solstitiis, cum tamen moveatur.

Aetas consistens.

Galen. l. de Morborum temporibus.

Status morbi

Opp. *Adhuc satisfactum sic mihi non est, quin scrupulus iste me vehementius urgeat, quomodo aliquid simul stare & moveri possit: status enim mora est, nō motus rei. Nam si pulsus tum immobilis stare dicatur, cùm intermittat ictum; quæro quomodo tum pulsus sic interceptus dicatur moveri? Mōstrum hoc certè est Aristotelei ingenii, sine fide, sine sale, nisi adhuc maiorem lucem addas.*

Resp. *Si vis ut tibi in hac re plenius satisfaciam, considera exemplum*

pul-

pulsus quod adfers. Pulsus (vti nosti) est horologium cordis, & si propriè definire velis, est certus & naturalis motus spirituum vitalium in arterijs, vnde motus & affectio cordis à medico cognoscitur: age nunc, vivente homine vnus vel alter saltus aut ictus istius pulsûs cesset; quid hinc concludis? ergo inquis immobilis pulsus stare dicatur: Nego hoc argumentum; nā etsi stet quidem pulsus, aptus tamen est moueri, neq; simpliciter quiescit, & proinde rectè moveri dicitur. Contentio enim & conatus naturalis vt moveatur, quidam motus est, imo hoc ipsum stare est quidem actus mobilis, qui motus ipse definitur: non ergo sequitur hæc ratio; statur: ergo non movetur: Sed vt adhuc planiorem hanc rem tibi faciam in loci mutatione, hoc solo concludam exēplo; homo stans in navi vndis huc illud devectā & stare & moveri simul manifestè cernitur; cur ergo negas fieri posse vt idem simul stare & moveri dicatur. Pulsus est horologiū cordis. Definitio pulsus. Homo in navi & stat & movetur.

Dubium ex. 2. theoremate; An detur primum *mutatum esse* in statu?

Opp. *In statu est mutatio mobilis: ergo in statu est primum* mutatum esse. *Hoc totum probatur exemplis supra positis, quia res qualibet naturalis incipit stare, quod aliam ætatem rei arguit ab illis in quibus ortum & incremētum habuit. Præterea, invicta hæc ratio videtur esse; est primum* stare *in re qualibet; ergo est primum* statum esse. *Quod sit primum* stare *constat, quia mediū quasi punctū & instans in quo res est mobilis, nec vlterius perfici nec declinare videtur, status est de quo hîc agitur.*

Resp. *In statu (inquit Philosophus) non est dare primum* mutatum esse, *vel statum esse; quia in motu non est dare primum motum esse. Rationem probat Philosophus, quia status ipse est quidam motus, in quo prima pars nulla dari aut assignari potest. Neq; illud verum est, quod loco secundo adfers:* stare *nimirum esse medium punctum & instans rei; est enim potius secundùm formam suam pars motus in medio cursu rei tendens ad quietem & finem: at in eo quòd dicitur motus excluditur quies, & deniq; in eo quòd dicitur tendens ad quietem, manifestum est adhuc quietem mobilis non acquisitam esse, sed ad illam omni conatu & contentione naturæ ferri.* Tex. 70 & 71. Stare non est medium punctum, & instāe rei, sed pars motus

Dubium ex ultimo cap. theoremate; An omnis quies sit in tēpore?

Opp, *In omni perfectione rei est quies; sed perfectio rei in instanti acquiritur: ergo etiam & quies. Præterea, motus est in tempore: ergo quies in momēto. Ratio tenet, quia contrariorum contraria est ratio.*

Resp. *Quamvis omnis forma & perfectio in instanti fit, si motus terminum ad quem* spectes, *non tamen acquiritur nisi in tempore, per proprias actiones motusque naturæ quæ ad illam perfectionem tendit. Neque illa ratio quam à contrarijs ducis omnino tenet, quoniam ab illo petitur argumentum quod vtriq; contrariorum convenit; nempe à tempore. Tempus enim communiter & motui & quieti convenit, vt inesse subiecto albo & nigro. Ut ergo nō sequitur*

eſt album in ſubiecto, ergo nigrum non eſt: ita non cohæret hæc ratio, motus eſt in tempore, ergo quies non eſt. Sed vt bene ſequitur, album eſt in hac parte ſubiecti, ergo nigrum in eadem parte non exiſtit: ita rectè tenet argumentum ſi ſic diſputes, motus mobilis eſt in hac vel illa parte temporis, ergo quies eiuſdem mobilis non eſt in eadem parte temporis. Sed hoc certum eſt, nec motũ nec quietem in inſtanti fieri.

Dubium ex vltima parte capitis, in qua refutationẽ Zenonis inſinuat,

An ex omni motu ſit neceſſaria vnius in aliud mutatio?

Opp. *Ex motu cœli non eſt neceſſaria vnius in aliud mutatio, ergo ex omni motu talis neceſſitas, de qua loqueris, non emergit. Antecedens patet, cùm neq; cœlum, neq; locus cœli mutetur, neq; vlla externa alteratio in ſubſtantia, quantitate, aut qualitate ex cœli motu naſcatur.*

Ex motu fit neceſſaria vnius in aliud mutatio duobus modis: 1. Effectivè. 2. Cõſtitutivè.

Reſp. *Ex motu fit neceſſaria vnius in aliud mutatio duobus modis (vt quidam interpretes volunt) extrinſecus ſeu effectivè, & intrinſecus ſeu conſtitutivè vt aiunt; ex motu (inquiunt) cœli fit effectivè neceſſaria mutatio vnius in aliud, nam ex converſione cœli omnes rerũ inferiorum mutationes pendent: interna verò ipſius cœli non fit mutatio. Alij (quibus magis ſubſcribo) reſpõdent, mutari cœlum ſecundùm partes à loco in locum, quia pars vna eſt alteri parti locus. Sed illud maximè placet reſponſum, quod concedit ex motu cœli nõ eſſe mutationẽ, tũ quia eſt principiũ omniũ motuũ quod excipitur, tũ quia ſine loco per infinitã potentiã primi motoris proximè & immediatè volvitur. Hi qui ſic reſpondent exiſtimant hoc axiôma ſolùm de motus generibus in inferiore globo mundi (qui mutationi ſolùm obnoxius eſt) intelligi.*

Opp. *Non eſt mutatio vnius in aliud antequam perficitur motus, ſed omnis motus non perficitur: ergo ex omni motu non fit neceſſaria vnius in aliud mutatio. Maior conſtat, quia mutatio tũ eſt cùm inducitur forma; forma autẽ non inducitur antequã motus terminetur; motus nõ terminatur antequam res perficiatur: non eſt ergo mutatio vnius in aliud antequã abſoluatur motus. Aſſumptio prioris ſyllogiſmi patet, quia motus eſt ens inchoatum & imperfectum à natura ſua, & proinde non perficitur; quòd ſit ens inchoatum ex illius definitione conſtat, in qua dicitur actus inchoatus mobilis in potentia. Huc adde quòd motus interruptus ſit motus, qui tamen non perficitur, quoniam terminum* ad quem *tendit, impeditus adhuc non attigit.*

Phyſ. li. 3. ca. 2.

Reſp. *Mutatio duplex eſt, inchoata & perfecta; hæc quidem non eſt antequã motus abſolvatur inducaturq; forma: illa verò eſt in ipſo conatu progreſſuq; naturæ, dum adhuc tendat ad formam ſeu terminum* ad quem. *At dices, re eâdem exiſtente nõ eſt mutatio. Primùm dico, rem eandem ſimpliciter non eſſe ſi motum inceptum, eiuſdemq; incepti progreſſum ſpectes: tum reſpõdeo, eſſe quidem mutationem inchoatam, quia quantum de priori forma amittitur, tantum de poſteriore per motum acquiritur. At vrges, quòd motus ipſe*

sit ens imperfectum, vt in definitione ipsius constat. Cõcedo ens esse imperfectũ, non in se, si per se & vi suâ consideretur, sed respectu entis positivi & permanentis, cuius essentia fixa est & non fluit, vt tempus & motus fluunt. Postremò, dicendum est interruptum motum hîc non intelligi; aut si intelligatur, affirmo esse in eo vnius in aliud inchoatam illam (de qua modò dixeram) mutatione. Nam vt species plantæ in flore non minùs quàm in fructu cernitur: ita mutatio in primis aliquando gradibus motus evidenter apparet; præsertim, cùm omnis motus à termino ad quem, *nõ à termino* à quo *denominetur. Embryo enim humanus vtero materno clausus homo dicitur, quãvis adhuc forma hominis non sit; imo quamvis adhuc vitam potiùs plãtæ aut belluæ quàm hominis in claustro suæ matris vivat.*

Motus quomodo ens sit imperfectum.

Omnis motus à termino *ad quem* denominatur.

Embryo humanus homo dicitur.

CAP. 9.

An Zenonis argumenta quibus probat motum omnino non esse, sint sophismata?

IN hoc itinere tam bene longo, vnus adversarius (nempe Zeno Eleates Parmenidis discipulus) ex densa veluti sylua sophistarũ in viam irruit, nostrumq; Arist. ad certamen provocat. Hîc Zeno non sine strepitu & motu tumultuatur, & tamen omnem motũ vmbris & laruis fucatæ rationis tollere cõtendit. Abs re certè non est inita & instituta hæc controversia à Philosopho: quoniam eiusdem profligatio potissimùm ab his pendeat quæ in hoc libro pertractantur; nimirum ab vnitate, proportione, ordine, compositione, divisione, finitate & infinitate, statuq; & quiete motus, temporis, spacij, magnitudinis, in quibus cardo totius libri vertitur.

Sed ne indictâ causâ iniustum suscipiatur bellum, cõtentionis causas quatuor in medium profert Philosophus, easdemq; ordine refellit. Prima hæc est, si daretur motus, omninò sequeretur illud quod rapidissimo cursu fertur (vt iaculũ intortum) moveri simul & stare; sed hoc contradictionẽ naturę involvit: nõ est igitur omnino motus. Maiorẽ hui' syllogismi demõstrat Zeno, quia õne mobile (cũ est in spacio sibi æquali) aut movetur aut quiescit; quod autẽ fertur singulis momẽtis, est in spacio sibi ęquali: iaculũ ergo dũ fertur (quoniam singulis momentis moveri nõ potest) necessariò in ijs quiescit, ideoq; si in aliquo moveatur, simul movetur & quiescit. Propositam rationem di-

Prima Zenonis ratio.

luit Philosophus, negans tempus ex solis momētis coalescere & constare: res enim nulla movetur aut quiescit in momentis, sed in partibus temporis quæ momentis cohærent & copulantur. Animadvertendum est (studiose lector) hanc rationem nunc propositam & solutā non primo, sed 2. in loco apud Arist. in textu huius capitis tractari. At dicis, cur ergò tu Aristotelis ordinem invertis? Respondeo eandem in prima fronte capitis proponi, resolui verò in fine. Sed (ne te suspensum diutiùs teneam) vtrūq; locum continuavi.

Ratio 2. Phys. lib. 3. ca. vlt.

Sed pergam. Altera ratio hęc est; in qualibet magnitudine seu spacio (teste Philosopho) sunt infinitæ partes, si quid ergo motum omnino subeat, pertransibit illud quidem infinitum in quolibet finito tempore, quod naturæ infiniti penitus repugnat: non est ergo omnino motus. Respondet Aristoteles, quod licèt sint in qualibet magnitudine seu spacio infinitæ partes secundùm subsistendi potentiam, non tamen in actu subsistendi, quia scilicet sunt actu adinvicem divisæ.

In magnitudine seu spacio quî sint infinitæ partes.

Quarta Zenonis ratio.

Tertia ratio in fronte capitis proposita est & resoluta; eandē nunc ergo omitto & accedo ad quartā, quę sic se habet. Nihil quod est in loco sibi æquali movetur (æqualis enim locus sedes naturalis est, in qua res mobilis quiescit) sed omne mobile est in loco sibi æquali, (nā aliter corrumperetur) ergo nullum mobile movetur.

Admonendus es hic (erudite lector) rationes istas Zenonis à nōnullis veterum ordine retrogrado annumerari, earumque numerum seu multitudinem augeri: alij enim quatuor, alij quinq; ex textu formant. Nonnulli enim secundam rationem dividunt, quam iuxta opinionem antiquorum philosophorum Aristoteles Achilleam, id est, acerrimam fortissimamq; vocat. Secundæ ergo rationis pars vna hæc est, in qua Zeno argumentatur ad hūc modum. Si vllus motus foret, id quod velocissimum est, vt Achilles, rem tardissimam, vt testudinē fugientem, assequi & prehendere nō posset; hoc autem ridiculū est: nullus ergo motus existit. Maior probatur, quia hoc posito, quòd testudo vno stadio ab Achille distet, repretq; perpetuò, necesse est vt fatearis infinitas partes stadij non minùs à testudine quàm ab Achille transigi & decurri. Nā in omni continuo spacio sunt partes infinitæ vt Aristoteles fatetur, si ergo testudo vno stadio in principio distabat ab Achille, Achilles non potest testudinē pernicitate suā apprehendere, quia non est maius aut minus in infinito. Sed dices, ridicula sunt hæc argumenta; libenter fateor, nam iacula in arcē veritatis missa plerunq; arundinea fuit, nihilq; roboris & momenti habent. Brevissimè ergo ambagibus relictis rationem hanc secundæ annexam

Achilleia Zenonis ratio.

Physic. lib. 3. cap. 7. & 8. & huius lib. ca. 2.

vel

vel(ſi placet)numero, ordine, & loco quintã, verbo ſic texo. In infi-to non eſt motus; ſed omne ſpacium eſt infinitum: ergo in nullo ſpa-cio eſt motus, & proinde nullus. Maior & minor ſunt Ariſtotelis, ſe-quitur ergo concluſio, quòd nullus ſit motus; nam ſi eſſet, infinitum ſpacium aliquod qualibet horâ conficeret. Sed cur chartulas ſapien-tiæ præceptis depingendas atris iſtis maculis denigro? Vaniſſimũ eſt *An ſit res?* quęrere, cũ ſenſus, ratio, experientia rem eſſe manifeſtè do-ceant. Intuere ergo (Achilles ſophiſtarum Zeno) intuere mecũ cœlũ, totâq; mobilẽ æthereã regionẽ, intuere elementa, mixta, teipſum, & omnia. Nihil vides ſi mobilia nõ videas, mobilia, vides ergo eſt motus; eſt motus: operã ergo & oleum perdis qui motum non eſſe captioſè contendis.

Huius lib. c.7.

Nihil videt, qui motum negat.

Diſtinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

Duo precipuè in hoc capite conſiderari debent,
- Cauſa refutationis, quæ duci poteſt, vel
  - 1 A perſona Zenonis quẽ refellit; hic enim vir magni nominis fuit, & à multis inter Philoſophos Achilles, propter acre & ſubtile ingenium in contradictione aliorum dictus.
  - 2 A re ipſa, nempe motu, quem Zeno tolli è rerum natura voluit fallacibus argumentis, quibus facilè rudi multitudini imponatur.
  - 3 A modo, quia Zeno ab illis fundamentis rationes ducit, quæ Ariſtoteles in contrariam partem duxit.
- Ipſaq; refutatio, quę topicè opponitur quatuor aut quinq; paralogiſmis, quorũ
  - 1 Primus ducitur à bene coniunctis ad malè diviſa.
  - 2 Secundus ab æquivocatione nominis infiniti.
  - 3 Tertius à falſa ſuppoſitione impoſſibilis.
  - 4 Quartus à fallacia per accidens; ſub qua fraudis ſpecie quintus falſigraphus cõtinetur, vt ordine iam in proximè ſequuturis intelligas.

Argumenta contra quæſtionem.

Opp. *Quæſo (ne fuco & apparentiá rationis animus incauti aut imperiti adoleſcentis in ſophiſtarum retia ducatur) permitte vt ordine percurram rationes Zenonis, teq; rogatum velim vt breviter reſpondeas. Primùm ergo ſic obijcio: omne quod eſt in loco ſibi æquali, aut movetur aut quieſcit; ſed omne quod fertur in quolibet momento eſt in æquali ſibi ſpacio vel loco: ergo in quolibet momento movetur aut quieſcit; ſed non movetur (nihil enim in momento movetur) quieſcit ergo. Age igitur, ſi in nullo temporis momento moveatur, ſed potius quieſcere videatur, ſequitur idipſum in toto tempore (quod ex infinitis momentis conſtat) non moveri.*

Reſp. *Paralogiſmus iſte eſt (vt in diſtinctione capitis monueram) à benè coniunctis ad malè diviſa; nempe à partibus temporis et momentis, quibus hæ partes copulantur. Omne (inquis) quod eſt in loco æquali ſibi, aut movetur,*

aut quiescit; sed omne quod fertur in quolibet momẽto est in æquali sibi loco. Hanc minorem nego & etiam argumentum; Minorem, quia nihil propriè in momento fertur: argumentum; quia à momentis dividis partes temporis & motus, in quibus propriè omnis motus cernitur; non in momentis per se sumptis, vt falsò & fallaciter velis concludere. Licèt ergo tempus ex infinitis momentis, & motus ex infinitis mutatis esse *coalescant, vt hæc duo (momẽtum scilicet &* mutatum esse) *cum partibus temporis & motus cohærẽt, res tamen nec in momentis per se, nec in* mutatis esse *moveantur sed in cohærentibus partibus vtriusque.*

Res nec in momẽtis per se, nec in mutatis esse moventur, sed in cohærentia vtriusque.

Opp. *Age, quoniam hæc ratio nõ* succedit, *alteram oppono. Si quid moveatur per totum aliquod spacium, necesse est vt prius decurrat eiusdem totius spacij dimidium, antequam finem attingat: sed cùm illud medium sit indivisibile, convenit etiam vt illius medij dimidiũ prius pertranseatur, & sic progrediendo in infinitum: quandoquidem omnis magnitudo sit infinitè divisibilis. Cæterùm (vt tandem concludam) infinita in tẽpore finito transiri non potest: ergo nihil moveri potest, & per consequens nullus existit motus.*

Phy. lib. 3. c. 7.

Resp. *Secundus paralogismus (vt dixi) ab æquivocatione nominis infiniti ducitur. Omne quidem spacium aut cõtinuum, posuit Philosophus infinitum esse, non actu sed potentiâ, nõ in partibus quantitatis, sed proportionis, nõ in separatione reali, sed mentali (vt ita loquar,) quæ minimarum partium symetriam & proportionem tenet.*

Tex. 78.

Opp. *Pergam & quoniam flecti non potes istis, Achillem (vt loquar cum Arist. in textu) in certamen nunc ducam. Si sit motus omninò, sequetur velocissimum leporem vincere currendo non posse limacem, quod est animal omnium tardissimum motu, ut pote tecto suo depressum, & onustum quocũq; repetat. Verbis omissis sic probo, si limax seu testudo priùs lepore moveri incepe rit, antequam eam persequens attingat, eò priùs pervenire debet vnde testudo paulò ante decessit; sed in eo tẽpore segne & tardũ hoc animal longiùs progressũ est, quò rursus leporẽ pervenire necesse est priusqã testudinẽ apprehẽdat; huc autẽ cũ pervenerit, illa iterũ vlteriùs reptãdo progressa erit, quãquã minore semper spacio præveniat, prout pernicitate leporis vinci contigerit, ita tamen præcedit in maiore vel minore proportione testudo leporẽ, vt lepus testudinem nunquam apprehẽdat. Nã vt vnda sic præcedit vndam in circulari fluxu maris, vt præcedens à sequenti non absorbeatur: ita in spacio motuq; infinito, segnis anser ab hyrundine volatu non vincitur; ratio est quia vterq; infinitum transigit, in quo tardius a velociore non superatur.*

Resp. *Non opus est Hectore, vt cynicus iste Achilles superetur, si fortius nõ pugnet. Arma hæc levia sunt, & potius iudicio poetæ, vlyssi propter astũ ingenij, quàm Aiaci propter æstum bilis & belli concedenda. Sed ludo. Hoc totum argumentum fallax est à mutatione sensus, vel falsa suppositione impossibilis*

possibilis, quia ponit illud quod planè fieri non potest; nimirum posse lymacem semper prorepere, tum posse semper prorepere ante leporem, si spatiū (puta unius milliarij) ei à lepore concedatur. Postremò posse talem omnino assignari mediorum divisionem qualem hic fingit. Si ergo ob hanc rationem Achilleā (ut ais) asserat zeno motum non esse; refutandus est ut olim eundem philosophum Diogenes refutavit, qui cùm audiret zenonem disputātem non esse omnino motum, subito surrexit, & discedens dixit, refutavi zenonem.

Diogenes facetè refutat Zenon em negantem esse motū. Diog. Laert. in v. philosophorū & Beverus in 9. huius lib. cap. Phy. l. 1 c. 2. t. 10. & eiud. lib. 3. tex. 22.

Opp. *Quicquid est in loco suo quiescit, sed omne corpus naturale est in loco suo, nisi vi demoveatur: ergo omne corpus naturale quiescit, & per consequēs non movetur; quo concesso non est omnino motus.*

Resp. *Uno absurdo dato sequuntur mille; falsa sunt hac omnia, si naturam motus verè consideres. Maior enim falsa, nam ignis & cœlum sunt in suis locis, & tamen moventur; minor quoq; falsa, quoniam multa naturaliter extra locum feruntur, ne admittatur vacuum. Conclusio etiam falsa est: quippe non sequitur hoc argumentum, quiescit aliquid in suo loco ergo moveri non potest, quiescit homo in somnio, & tamen vigilans moveri potest.*

Dub. ex. 5. ratione.

Dubium ex. 5. ratione.

An duo mobilia pari velocitate æquale spacium decurrant tempore æquali?

Opp. *Vitio inprimis vertendum tibi est, quòd omnes zenonis & aliorum rationes in textu à Philosopho discussas in expositione non attuleris. Sed esto: quoniam moves hoc dubium, sic cum zenone alijsq; te contra disputo. Ponātur duo mobilia eiusdem magnitudinis, unum plumbeum, alterum ferreum aut lapideum. Emittantur hac duo ut tartarei pulveris ex aneo scorpione, transvolēt per idem medium: experientia tamen docet, quòd plumbeum tardius, lapideum velociùs scopum pertingat. Fieri etiam potest ut plumbum violēto motu & impetu liquescat, quamvis ad metam veniat. Praterea, eadem non est numero forma duorum mobilium, eadeq; potentia & virtus movendi: ergo aquale spacium aquali tempore non decurrunt. Ratio tenet, quoniam unitas forma & potentia movendi aqualem velocitatem aut tarditatem facit.*

Resp. *Multa hic consideranda sunt; mobilia, eorum motus, velocitas, aqualitas spacij seu temporis: paria hic paribus comparantur. Sed audi: hac omnia considerari possūt vel quoad internam causā, vel quoad externā causā motus, vel quoad utrāq;. Si una adsit, alteraq; desit, aqualitas motus nō sequitur: at si singula concurrant, id est, causa interna, qua est vel forma, vel potētia activa movendi, vel utraq; coiūcta; & causa externa, qua est nō violēter motis vis extrinsecus impressa, & in naturaliter motis aqualis gradus levitatis & ponderis cū simili facilitate medij: si inquā hac omnia concurrāt, certū est mobilia pari velocitate aquale spacium in aquali tempore decursura*

Quomodo mobilia pari velocitate æquale spaciū in æquali tēpore sint decursura.

Aa

At ex his quædam in hoc tuo exemplo desunt, quia eadem non est forma, potentia, & virtus movendi in plumbo & in ferro.

Dubium ex ratione aliorum tollentium motum inter contradicentia.

An de mobili pẽdente inter terminum *à quo* & terminum *ad quem* vnum contradicentium verè dicatur?

Opp. *Qui tollebant motum inter contradicentia, hoc negant quod affers: nã si (inquiunt) subiectũ mutetur, nec est in termino* à quo, *nec termino* ad quẽ. *Exempli causâ, nec est in non albo vt in termino* à quo, *nec in albo vt termino* ad quem: *neutrum ergo contradicentium verè de eo dicitur. Quippe nec erit album, nec non album; at de quolibet affirmatiuè aut negatiuè vnũ cõtradicẽtium diceretur: cùm verò de mobili pendente inter vtrumque non dicatur, rectè non esse motum inter contradicentia veteres isti probârunt Philosophi. Præterea, mobile pendens inter terminos participat de vtroque eorum: ergo neutrum verè de eodem prædicatur; vt ovum sub gallinâ nec verè non ovum à termino* à quo *cùm tendat ad pullum, nec verè pullus adhuc sub ovi formâ existens dicitur.*

In Categor. c. de oppositis.

Resp. *Etsi mobile deficiens & declinans à termino* à quo, *vt homo albescẽs qui antea fuit niger, rectè sub neutro terminorũ habitare & residere dicatur; vnũ tamẽ contradicẽtium verissimè de eo affirmatur, quia id quod necessariò & fatali naturæ cursu & ordine fieri debet, non aliter ac si iam esset existere dicatur. Hinc illud axiôma Philosophorum, motum scilicet omnem denominari à termino* ad quem. *Si ergo Æthiops albescere incipiat, certè Æthiops in hoc respectu albus dici potest, quia natura à nigredine ad candorem vi & potentiâ suâ non impedita tendit. Mobile ergo pendens inter vtrumq. terminum* à quo *&* ad quẽ *nominatur ab eo* ad quem *naturæ vi & potentiâ movetur: vnum ergo contradicentium verè de eo dicitur.*

Axiôma. Motus omnis denominatur à termino *ad quem.*

Dubium ex vltima ratione tollentium motum; An sphærica mobilia quiescant simul & moveantur?

Opp. *Quæcunq. in sphæram aguntur aliquãdiu in eodem loco manent: ergo aliquamdiu quiescunt. Eadẽ quoq. moventur secundùm partes suas, vt eorum forma, figura, potentia activa postulant. Quòd vero quiescant, constat in cœlestibus sphæris quarum poli non moventur; constat etiam in alijs, quæ molem suam in alium locum non possunt traducere: quiescunt ergo in proprio.*

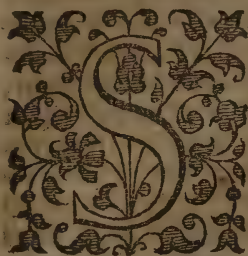
Resp. *Etsi respectu cœli aliquarum partium, polares partes quiescere dicãtur, earum tamen motus est, vt in axi artificiali cernitur, qui ad motum plaustri à loco in locum trahitur. Præterea, hoc non sequitur; idcirco cœlestia*

Cœli polares partes quî dicãtur quiescere, & quî moveri.

cœlestia corpora quiescere, quia semper in eodem loco manent, aut quia suas moles in alium locum non possunt traducere; quippe ad sua loca conservationis à natura in perpetuum destinantur, et vt perpetuò volvantur in suis locis forma, figura, potentia, & virtus eorum postulant.

CAP. 10.

An vllum indivisibile sit separabile, idemq; mobile per se?

Sæpe de indivisibili in motu tractando mentio facta est. In postremo igitur actu huius libri quærit Philosophus, *An indivisibile per se moveri possit?* & inprimis narrat quodnam genus indivisibilis hoc loco intelligat; illud nimirum quod in quantitate ponitur, vt punctum, linea. Hinc insinuat, moveri illud quidem per accidens ad motum magnitudinis, in qua est non per se & vi suâ, vt corpora quæ in se causam movendi habent. Deinceps dubitatiunculam movet, *An moveatur vt pars?* Distinctione factâ de partis motu per se & per accidens, postremò negat indivisibile magnitudinis partem esse, aut ad partis modum simpliciter moveri.

Intelligitur indivisibile in quantitate hoc in loco. Synopsis cap.

Sed (vt hæc omnia articulatiùs disponam) syllogisticè agam, & singula deducam in conclusiones, quarum prima hæc est. Si indivisibile moveatur, vel interim esset omnino in termino *à quo*, vel omnino in termino *ad quem*, vel partim in vno, & partim in alio; sed non datur primum, quia adhuc mobile non movetur; non secundum, quia in termino *ad quem* cessat motus, & quiescit mobile; nō tertium, quia tum esset particeps vtriusq;, & ex consequenti divisibile partesque haberet, nullo ergo modo movetur indivisibile. Conclusio 1.

Secunda hæc; omne quod per se movetur de loco in locum, priùs locū sibi æqualem vel minorem decurrit quàm maiorem; sed indivisibile non potest transire locum vel æqualem vel minorem seipso: ergo indivisibile non movetur. Propositio axiôma philosophorum est, quòd omne mobile prius ęquale aut minus spacium decurrat quā maius. Assumptio probatur, quoniam nihil est minus quàm indivisibile in quantitate. Exempli causâ, nihil minus puncto in linea, nihil minus lineâ in superficie, nihil minus instanti in tempore. Quod verò non transeat æquale hinc manifestum est, quia tum sequeretur indivisibile cum indivisibili proximè & immediatè commisceri, terminumq; communem non esse partium. Conclusio 2.

Tertia

Conclusio.3. Tertia conclusio à divisione temporis deducta est hoc modo; Omnis motus per se fit in tempore;sed nulla pars temporis est indivisibilis: ergo nullum indivisibile per se movetur. Maior constat,quia tēpus est mensura motus.Minor probatur,quia tempus est continuum quod in singulis partibus semper est divisibile. Quid superest? hoc scilicet vt contra. Heraclitum (qui omnia iugi & infinito motu versari docuit) nullum indivisibile posse moveri, nullumque motum actu infinitum esse doceat. Ratiocinatio in textu ab enumeratione seu inductione hæc est. Generatio, corruptio, accretio, diminutio, loci mutatio & alteratio, certis terminis definiuntur; ergo nullus motus est infinitus. Antecedens probatur, quia generatio & corruptio sunt inter terminos contradicentes, vt inter ens & non ens: augmentatio, diminutio, alteratio inter terminos contrarios; loci etiam mutatio, illa saltem quæ est recta, cācellos limitesque suos extremos habet, licèt circularis (concessâ mundi æternitate) infinita aliquo modo dicatur, quia à causâ motrice infinitâ pendet, principiumq; omnium motuum ipsa iure habetur.

Tex 91.

Hactenus de textu, vnde oritur hæc quæstio, *An vllum indivisibile sit separabile, idemque mobile per se?* Exercitatissima ingenia philosophorū in hac quæstione vehementiùs desudârunt, & tamen adhuc sub iudice lis est anceps & indefinita; causa (vt opinor) ea præcipua istius litis redditur, quòd relicto vexillo Aristotelis ad castra Democriti, & Heracliti; id est ab oraculo philosophiæ, ad nova phantasmata hominum dissiliunt. Vt enim armenta & greges belluarum sine custode: ita homines solertes sępe sine certo authore & quasi duce quem sequantur, turpiter & otiosè errant. Sed ad rem. Democritus & Heraclitus atomos & indiuisibilia corpuscula invexerunt, ex quibus fortuitò permixtis omnia in rerum natura originem traxisse inaniter somniârunt. Sed animadvertendum hîc est, quòd Democritus indivisibilia non posse per se moveri; Heraclitus vi suâ posse moveri dixerit. Hunc Iohannes Scotus secutus, classicum canit Aristoteli, & confidenter affirmat indivisibile & posse separari, & posse per se moveri. Sed age (docte Iohannes) quæ causæ præsidia habes? Scio te dicturum indivisibile immobile esse respectu mobilis, quod partim in termino *à quo*, & partim in termino *ad quem* inest: non autem respectu spacij in *quo* per se & vi suâ separatum moveri queat. Sed plus subtilitatis quàm veritatis ista iam sapit distinctio, quippe non dubitandum est, quin secundùm Aristotelem omnis motus tam ex parte spacij, quàm ex

Causa litis in hac quęstione

Scotus classicum canit Aristoteli.

parte

parte mobilis continuitatē requirat: aliter toties non dixisset Philosophus, omnem motum continuum & successivum esse: omneq; mobile esse inter terminum *à quo* & terminum *ad quem*, ratione motus cuius mensura tempus est. Aliter (inquam) non dixisset æqualitatem esse mobilis, spacij, temporis, motus, & magnitudinis; & sanè inanis fuisset tota illa disputatio de differentia inter motum & *mutatum esse*, si motus aut mobile, vt *mutatum esse*, in instanti fiat. Longissimè ergo in hoc discedit Scotus ab Aristotele, cùm tam pertinaciter defendat indivisibile separatum per se moveri posse. Per accidens coniunctum moveri posse non nego: at separatum & avulsum a suo continuo (cuius partes pertingit) cieri posse verè & asseveranter nego. Huc accedit illud, quòd omne mobile feratur super magnitudine cui adæquatur proportione motus: sed quî fieri potest vt indivisibile vlli magnitudini adæquetur. Præterea, omne quod per se movetur, prius spacium minus aut æquale sibi quàm maius cōficit: at indivisibile separatū spaciū nullū maius, minus, aut æquale potest transire (cum omne spacium sit divisibile) ergo nullū indivisibile separatum vnquam moveri potest.

Huius lib. c. 3. & passim.

Huius lib. c. 1. tex. 4.

Sed hîc suboritur dubitatio *num divinâ virtute hoc fieri possit, nimirum vt indivisibile separetur per se, & moveatur*? Pace doctissimorum (qui id hodie negant) affirmo vtrumque fieri posse: est enim in Deo infinita potentia omnia commutandi finita, & ita commutandi, vt sæpe illæsa eorum natura maneat. Potest enim efficere vt ignis non ardeat, vt aqua non mergat, & tamen ignis & aqua maneāt. Scrupulosas istas dubitatiunculas de divina potestate in discursu philosophię sparsas libenter fugerem, nisi me authoritas ambiguè de illis differētium, ad explicandam animi sententiam traherent. Dico igitur, & non sine probabilitate dico, nullā protinus implicari contradictionē, si Deus indivisibili puncto naturę divisibilem quandam virtutem naturalis æmulam conferat, vt manifestum est angelis & incorporeis substantijs omnis materiæ expertibus sæpe contulisse. Sicut ergo spiritus (licet sit impartibilis) spacio tamen divisibili coexistit: ita punctum (tametsi partibus naturaliter omnino careat) nihilominus lineæ nonnunquam virtute divinâ respondeat. Sed omitto ista & hîc de indivisibili distinguo.

Divina virtute indivisibile potest separari semper & moveri.

Distinctio quęstionis decimi capitis.

Sub

Indivisibile duplex:
- Substantiale; quod nullam positionem habet, & hoc est
  - 1 Simpliciter; vt *Deus*, cuius essentia omni mutatione & divisione caret.
  - 2 Ex parte, vt *Angelus* & *anima*.
- Quantitativum, quod positionem in continuo habet, & hoc est duplex, vel
  - Simpliciter indivisibile, vt
    - 1 Punctum in linea.
    - 2 Mutatû esse in motu.
    - 3 Instans in tempore.
  - Secundùm quid, & ex parte tale, quod secundùm aliquam dimensionem est indivisibile, non autem secundùm omnem, vt
    - 1 *Linea*, quæ est divisibilis secundùm longitudinem: & indivisibilis secundùm latitudinem.
    - 2 *Superficies*, quæ est indivisibilis secundùm profunditatem.

Notandum est propriè indivisibile in quantitate, idemque simpliciter hîc intelligi, quòd per se nullo modo aut separari aut mutari posit, vt argumenta docuere.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Separatum punctum per se moveri potest: ergo non rectè defenditur quæstio. Antecedens probatur, quia corpus perfectè sphæricum sæpissimè volvitur super corpus perfectè planum; at nihil in hoc motu attingit planum nisi indivisibile punctum: indivisibile ergo punctum moveri potest.*

Punctum in corpore perfectè sphærico super planum moto qui moveatur.

Resp. *Hoc argumentum rectè probat punctum moveri posse, sed neq; separari posse, neq; per se posse moveri probat. Concedo equidem perfectè sphæricum corpus attingere planum solummodo in puncto, idemq; etiam punctum moveri, sed tãtùm ad motum globi, vt clavus movetur in navi, sydus in orbe, per accidens & fortuitò, non per se & vi suâ.*

Opp. *Fieri potest vt punctum seu indivisibile aliquod divinâ virtute separetur; (hoc enim concessisti modo) esto igitur, si hoc concedas, sic arguo: non posse illud moveri, nisi per se etiam aliud punctum medij cedentis viam moveatur. Præterea rationem aliam non reddis cur punctum separatum moveri non possit per se, nisi quòd inde sequatur punctum puncto immediatè conglutinari, & proinde continuum ex solis indivisibilibus constare. At hæc ratio (si vim haberet) concluderet punctum corporis perfectè sphærici per accidens non moveri; siquidem vnum punctum spacij aliud priore immediatum contingere deberet. Nihil ergo impedit quo minus punctum separatum possit per se moveri.*

Resp. *Si ab infinita & divina virtute arguas, in hoc argumento nihil nego; moneo tamen vt directiùs conclusionem inferas. Nam etsi divinâ virtute separa-*

separatum aliquod punctum moveatur, non sequetur tamen puncta ipsius medij per se moveri, potiùs conclusisses per accidens hoc fieri. Sed vt vnum vtriq; argumento accõmodetur responsum, dico non solùm requiri ad motũ per se vt mobile vi suâ moveatur, sed vt medium eidem adaquetur; mobilis enim & motus spacij aqualis proportio esse debet, at nullum medium solùm ex punctis constat. Ad motum per se quæ requirãtur.

Opp. *Punctũ globi tangit planum (vt fateris) idemq; movetur in instãti sine vlla mora aut quiete interposita: ergo movetur continuè quod negas, id est vnum punctum immediatè alteri annectitur. Nec mihi satisfacies si dixeris immediatè annecti respectu temporis, non respectu spacij; Nam partes temporis & spacij (teste Philosopho) aquabilitate sibi invicem respondent. Si ergo punctus immediatè punctum sequatur respectu temporis, necesse est vt in plano, partes linea continuas transfigat & decurrat.* 2. c. huius lib.

Resp. *Fateor punctum globi in puncto planum attingere, nec non continuè moveri in illo, sed per accidens vt superius docui: id est ratione plani, quod tactu discreto & numeroso attingit: non sequitur tamen vt ipsi puncto aliqua pars continui respondeat, quia discreto non continuo, veluti saltu devolvitur, & agitatur. Licet ergo partes temporis, magnitudinis, & spacij aqualiter respondeant, cùm tamen illud adijciatur respectu continui & successivi motus, in hoc exemplo non tenet, quia in indivisibili nõ est omnino successio partium, non est proportio magnitudinis, non est vlla mora aut duratio temporis.* Huius l. c. 1. t. 4.

Opp. *Globus ex parte inferiore qua planũ tangit non cessat a motu, igitur non solùm respectu spacij circumfusi, sed etiam respectu plani (quod tamen per indivisibile duntaxat tangit) continuè movetur; vnde sequitur punctum per se continuè moveri, cùm globus non nisi illius osculo & interventu planum premat.*

Resp. *Si vllum in hac causa argumentum sit magni momenti & ponderis, hoc quidem est; sed occurro & respondeo, quòd licèt globus ex parte inferiore (qua solius puncti osculo & interiectu planum attingit) non cesset moveri, eiusdem tamen partes comparatione plani non moventur. Distinguo ergo, duplicem esse motum, continuũ & discretum; ille aqualem successionem temporis, hic disparem divisionem multitudinis spectat. Attende ergo quòd punctũ in plano mobilis dicatur à motu non cessare, quia non intermittit discretos contactus, nec vllum temporis momentum & instans in quo movetur. Caeterũ quoniam spacij & magnitudinis nulla fieri possit proportio, nulla adequatio motus, hic propriè cõtinuus dici nõ debet. Vt enim partes aqua fluentes cõtinuò moveri dicũtur, quia sine mora vndã vndã pellente, perpetua et aqualis est inter motũ, mobile, tẽp⁹, & spaciũ proportio: & ex adverso, vt pulsũ febre laborãtiũ aut morientiũ idcirco nõ cõtinui, sed intermittẽtes discreti, & inaquales appellantur,* Motus duplex 1. continuus. 2. discretus. Simile ab aqua. Simile à pulsibus

tur, quia ordo & proportio motus naturalis non observatur: ita certè in motu continuarum & indivisibilium evenit, quia illa moventur (vt ita dicam) ad pondus in æquis lancibus naturæ, hæc verò numeros suos habent, sed extra limites naturæ posita dispar genus motus sine proportione motus sequũtur.

Iamblicus de Mysteriis. Psellus de Dæmonibus. Proclus de Anima, & Dæm.

Opp. *Dæmones indivisibiles sunt, & moventur (vt philosophi docent) hoc est indivisibiliter motu continuo ab vno loco in alium demigrant; cur igitur nõ pari ratione indivisibile punctum motu continuo agitari poterit? Si enim spiritus sese in punctum colliget vt facile potest (cùm sit substantia indivisibilis) idem, inquam, spiritus potest continuo motu in alium locum moveri; moveri dico, quia nihil est simpliciter immobile nisi solus Deus. Si ergo moveatur, cur negas indivisibile per se moveri posse? cùm animus humanus separatus spiritus sit, omnisq. molis & materiæ expers.*

Spirit9 potest se in punctum loci contrahere; non autem per spacium continuè moveri.

Resp. *Quandoquidem spiritus omnis materiæ expers neq. à corpore neq. à loco pendeat, non nego quin possit se in punctum loci contrahere: sed hypothesi hâc datâ, negandum est posse illum per spacium continuo moveri, nisi concedas punctum à spiritu separatim posse continuè etiam deferri. Præterea, non est hic propriè continuus motus sed discretus (vt antea edocui) quippe spiritus transit spaciũ punctim (vt ita loquar) non continuè & adæquatè. Hoc addo, quòd magnum sit discrimen inter motum globi in plano, et spiritus in continuo, quia spiritus ictu quasi virtutis, globus vero tactu quantitatis sola puncta tangit; sola (inquã) puncta, quia vtrumq. quidem est indivisibile, & ideo locum indivisibilem vtrumq. postulat; postulat autem diverso modo, quia vnum virtute sua, alterum virtute alterius, vnum per se & definitè, alterum per accidens et discretè, neutrum vero propriè & continuè moveatur.*

An indivisibilitas essentiæ omnem motum animæ humanæ spiritibusque neget?

Opp. *Non video ex qua parte textus eliciatur hæc quæstio, hic enim solũmodo de motu naturali agitur, qui spiritibus non convenit; cæterùm quoniam eandem hic moves, sic arguo in oppositum. Animus spiritusq. nec locum nec motum omnino habent: ergo non moventur omnino. Antecedẽs probatur; quia si sint in loco, locus ille erit indivisibilis (vt inter locum & locatum sit æqualis proportio) sed talis locus in rerum naturâ non eminet. Similiter non sunt in motu; nam si sint, motus iste erit quoq. individuus, quia mobile et motus quantitate æqualia sunt. Concludam igitur indivisibilitatem essentiæ omnem motum animæ humanæ spiritibusq. penitus negare.*

Resp. *Non vides ex qua parte textus eliciatur hæc quæstio? elicitur quidem ex illo axiomate in textu, quòd nullum indivisibile per se moveatur. Cùm ergo animus humanus spiritusq. sint in essentiâ indivisibiles, quæstio indirectè non movetur. At vrges spiritum non esse in loco: respondeo aliquid esse in loco,*

Animus humanus spiritusq; sunt in essentiâ indivisibiles.

Aliquid est in loco dupl.

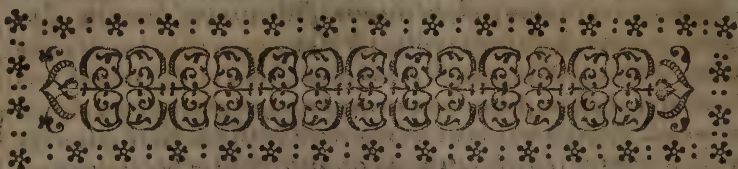
Æqualitas loci & locati in circumscriptivis tenet.

& secundùm substantiam, & secundùm operationem. Secundùm operationẽ id dicitur esse in loco, quod producit aliquem effectum in loco, licèt illius essentia absit ab eodem; & sic solem dicimus esse in aëre quem illuminat; illud verò dicitur secundùm substantiam esse in loco, cuius essentia verè & realiter continetur in eo, & sic non solùm corpus circumscriptè, sed etiam spiritus definitè in loco inest. At vrges maximam philosophorum, quod locus locato debeat esse æqualis. Verum est respectu eorum quæ circumscriptivè in loco continentur, non respectu incorporearum substantiarum, quæ definitivè in eo insunt. Id ipsum mutato nomine de motu spiritus dicendum esse puto, quippe non requiritur individua loci aut motus proportio, quamvis res sit individua quæ locatur & movetur: satis enim est si res mobilis corporis expers definitè in loco insit, moveaturq; tota secundùm essentiam suam, imo sit tota in toto, totaq; in omnibus partibus loci simul. Quid? hoc non credis? audi; anima tua est indivisibilis substantia, quæ est tota in toto & tota in qualibet parte tui. Secundùm qualitatem & virtutem fortasse dices; imo tota secundùm essentiam suam, vt philosophia probat: ratio est, quia hæc essẽtia est indivisibilis, nec in partes dividi et secari potest. Quid? credis animam finitam essentiam esse realiter in multis partibus loci simul, & tamen hoc ipsum negas Deo qui est infinitus, vt essentialiter vbiq; totus & indivisus maneat? Quid multis? indivisibilitas essẽtiæ spiritibus nec locum nec motum negat, sed metaphysicum modum in loco inessendi, et mirabilem rationem movendi ad motum primi motoris docet. Moveri enim animum aut spiritum definitè, nihil aliud est quàm habere locum amplum aut strictum, divisibilem aut indivisibilem, prout primæ causæ motrici optimè visum fuerit, cuius virtute spiritus omnes proximè moventur.

Moveri definitè quid.

Multa hîc difficilia cognitu & obscura de loco & motu spirituali opportunè dicerem; opportunè dico, tum quia indivisibiles essentiæ sunt quibus hoc loco negatur motus, tũ quia proximè proponitur hæc quæstio, An omne quòd movetur extrinsecus moveatur ab alio? *In qua quæstione interpretes magni nominis cœlestium corporum motores spiritus esse ex Aristotele et Platone operosè contendunt. Sed hæc in alium locum (cum ex instituto de spiritibus agendum est) refero, et iam concludo hunc de motu libellum; in quo (studiose lector) si quid vtilitatis ceperis, pro me quæso nunc ora, vt spiritus meus sit semper indivisibilis à Deo, & in choro beatissimorum spirituum Christum æternam sapientiam patris contempletur.*

Finis libri sexti.

CAP. I.

An omne quod movetur ab alio moveatur? An moventium infinitus ſit numerus?

LIS magna eſt inter quoſdam interpretes an hic liber ſeptimꝰ ſit ſuppoſititiꝰ? Nō eſt mihi in animo de lanâ caprinâ diſputare, certum eſt eiuſdem ſcriptorem Ariſtotelis ſtilum, ingenium, & artem ſapere; cōſenſu ergo optimorū concludo Ariſtotelis opus eſſe. Sic D. Thomas, Simplicius, Averroes, alijq; palmares viri in philoſophia cenſuerunt, à quorum calculis & iudicio non latum (vt aiunt) vnguem diſſiliam, At (dices) crambem bis coctam appoſuit nobis, ſi hūc conſcripſerit librū; quid ita? quoniā idipſum ferè ad nauſeā in octavo ab illo repetitur quod in hoc ſeptimo demonſtratur. Non crambem bis coctam (vt ais) ſed nectar & quaſi ſuccū philoſophiæ bis optimè digerendū apponit Philoſophus. Imo vt Appelles facultatis ſuæ peritiſsimus, cùm graphicè aliquod opus exprimere vellet, ſolitus eſt in vna tabellâ primùm exemplar rudiùs delineare, antequam exquiſitè vmbram perfecerit: ita Ariſtoteles futurum opus rudioribus lineis ad adumbrat in hoc libro, vt eorum quæ limatiùs tractanda ſint in octavo certior & excellentior habeatur ſcientia.

Diviſio libri. Verbis inhærendum non eſt, hic liber in duas præcipuè partes dividitur; prior theoremata de principio motus continet, poſterior movētia & mobilia inter ſe quoad velocitatē & tarditatē ipſius motus confert. Multa hìc ſparſim de Deo primo motore tradita ſūt oracula, quę vberiùs in prima philoſophiâ (cuius proprium eſt de eo agere) demonſtrantur. Hìc vero ſub nubeculâ naturę apparent radij, quibus ad ſolem lucemq; inacceſſibilē tandem perducimur. Moles adhuc corporis nos deprimit, ſed animus ſeparatus cum aquilâ ad ſolem facilè penetrabit. At quomodo (inquis) hìc agit Philoſophus de Deo?

agit

agit quidem vt phyſiologus,qui omnium cauſarum ſecundarum au- reãm catenam primæ cauſæ motrici nectit; motrici inquam nectit: quoniam omnes naturales cauſæ ad primam veriſſimè, vt ad principium & finem referuntur. Quomodo agit Ariſtoteles de Deo.

Omiſſis verbis ad quæſtionem venio, quæ ex illuſtri theoremate in fronte huius capitis poſito elicitur. Quicquid (inquit Philoſophus) movetur,ab alio neceſſe eſt vt moveatur. Theſis ſic ſe habet: *Vtrum omne quod movetur moveatur ab alio nec ne?* Textus hîc methodicam (vt ita loquar) fortaſſè expoſitionẽ poſtulat, eamq; certè invenies,ſi legeris ſequentem analyſin quæſtionis,in qua veluti in cardine,ſumma huius capitis voluitur revolviturq;. Tria præcipuè in hoc problemate cõſiderãda ſunt,vniverſalitas, veritas & vſus.Probabiliter multi defendunt hoc theorema ſimpliciter eſſe vniverſale; & per hanc dictionẽ *quicquid movetur* omnia mobilia phyſica,metaphyſica, mathematica intelligunt. De phyſicis (inquiũt) mobilibus in textu cõſtat; de metaphyſicis quoq; (vt aiunt) non eſt dubitandum,nam anima humana omneſq; ſpiritus finiti,vt *dæmones* & *intelligentiæ*,moventur illæ quidem ab alio,nempe à primâ cauſâ & motore omniũ. Mathematica (vt docent,) nullum omninò motum habent niſi ab arte, vt *columba* Architæ,*horologia*, & ſimilia. Agnoſco equidem poſſe defendi hanc theſim vt vniverſalem propoſitionẽ ex Ariſtotele, ſed relinquo hoc liberum cuivis adoleſcentulo ſtudioſo, vt in ſpacijs Philoſophorum id agat,quod poſſit & velit. Cæterùm quoniam ſenſus authoris interpreti accuratiùs expiſcandus eſt,motiones hoc loco diſtingui debent in eas quæ incorporeis ſubſtantijs,& in eas quæ rebus corporeis accommodantur. Certum eſt per hæc verba *quicquid movetur* hîc nunc phyſica mobilia præcipuè intelligi, & naturales motiones;neq; hîc diſquirimus, *Num aliquid phyſicũ à ſeipſo ex accidente moveri poſſit?* id enim conſtat fieri: quoniam formæ animantium, motu quem ipſæ pariunt vnâ cum formatis agitantur. Neq; ſolliciti nunc ſumus *Vtrum id quod movet,ab eo quod motum ſuſcipit,re aut hypotheſi ſolum diſtinguatur?* Scimus enim rem quãlibet naturalem moveri à formâ,à qua ſolùm ſuppoſito (vt aiunt) diſtingui & diſcriminari oportet. Hoc ergo tantùm quærimus: *Anne omne phyſicum quod per ſe movetur, ab eo quod movet, reipſa diſtinguatur?* Nam *quicquid*, aut *omne* ad ens phyſicum ſolùm (vt graviores volunt) reſtringitur.

Gellius noct. Att. li. 10. c. 12.

Motionum diſtinctio.

Formæ animantiũ eodẽ, quo animãtia formata, motu cientur, l. 8. Phyſ. ca. 6. text. 51.

Quid velit Philoſophus per (quicquid.)

Veruntamen,vt paulò articulatiùs hanc rem perſequar, ampliorẽ ſcopũ & cãpũ differendi, eundẽq; à philoſopho nõ alienũ cãdidatis philoſophiæ aperiam. Eſto igitur: omne mobile aut movetur phyſicè, aut mathematicè,aut metaphyſicè: ſed omne ſic motum ab alio movetur

vetur realiter à se distincto: ergo omne mobile movetur ab alio rea, liter à se distincto. Assumptio particulatim inductione probatur; quia si aliquid moveatur physicè efficiētem causam sui motricem habet, quâ acuitur & excitatur à potentiâ ad actum, vt in omni genere motus apertè cernitur. Generabile enim non solùm ab internâ formâ, quæ adhuc non emergit, sed à generante movetur ad formam: sic corruptibilia aliaque mobilia in omni specie motionis. Externa enim vis, eademque amica non violenta, innata non impetu impressa est; quâ res physica affecta ardentiùs ad suam formam & scopū fertur. At dices, quę vis externa in ortu interituque rerum inest? vno verbo resolvam; vis solis externa inest; omnia enim quæ generantur aut corrūpuntur, à sole sui cursus initium periodumque habent. Sol enim & homo generant hominem, totaque series & vicissitudo rerum ab eclyptica lineâ (quę est via solis per signa cœlestia) pendēt. In augmētatione alijsq; generibus nāturalis motus res liquidiùs apparet, in quibus præter formā & materiā subiecti, alia externa causa mutationis ad motū vrget, sit illa potētia activa formę, aut alia advētitia qualitas, seu virtus quęcūq;, vt in accretione potētia insiti caloris, & in diminutione resistentis impotentia, in loci mutatione movens aliquod externum, sicut in conversione primi mobilis Deus: qui licèt in omnibus mobilibus essentialiter sine divisione sui subsistat, extrinsecùs tamen vt summus artifex movere sua effecta dicitur. Sed plura de physicâ & naturali re mobili statim dicendum est, cùm lineas huius disceptationis ad quæstionē strictiùs pressiùsq; tenendā duxero, idest, cùm defendam cum Collegio optimorum Interpretum, per hoc *Omne mobile*, solummodò physicum & naturale intelligi.

Ortus & interitus rerum à sole. 2. phy. tex. 26.

Deus extrinsecus effecta sua movet.

Quid per omne mobile intelligatur.

Adhuc verò in Olympo & spacijs philosophorum pugnans ampliorē segetē invenio, & non solùm de physico, sed etiā de mathematico & metaphysico mobili hâc thesim posse exponi & demōstrari; si hoc inficias ibis, ostēde mihi aliquod mobile mathematicū, seu artificiale, quod aliunde motum non sortitur suum. Ars quidem res externa est, res quoq; externa artifex, movendi vis nō insita & inserta, sed assumpta & adventitia. Navis movetur aquâ, horologiū rotarū ęqualitate. Quid multis? omnia quę arte fiūt, artē matrem & motricē habent. Insuper, in artificiosis non est internū principiū movendi; externum ergo movens est. Antecedēs constat, quia hoc discriminis est, (vt docet Philosophus) inter artificiosum & naturale, quòd hoc interno, illud externo solùm movendi principio moveatur. At de metaphysicis mobilibus fortasse dubitas: videtur illa quidē moveri per se, cùm excellentes & divinas formas habeant; imò cùm ipsæ

Ars mater in artificialibus.

formæ

formę moventes, & per se subsistentes potiùs, quã res mobiles in rerũ natura existẽtes à Philosopho dicãtur; attẽde, nihil ꝙ finitũ est in rerũ naturâ à Philosopho immobile simpliciter demõstrari. Omnes ergo spiritus pręter solũ omnipotẽtẽ Deũ essentię mobiles sũt: id est, tales quę mutari & alterari possunt. Nam licèt propter diviniſſimã sortem Deo proximã, occasũ essentię nõ videãt; moventur tamẽ, & respectu divinę infinitæ essẽtiæ vmbras motrices, veluti in primo mũdi cœlestis horologio habẽt. Ratio est, quia finiti spiritus seu intelligẽtię sũt, finiti (inquã) nõ infiniti: finiti vt mutẽtur; nõ infiniti vt ab õni mutatione & mutationis specie immunes vivãt. Movẽtur ergo & movent: movẽntur ad nutũ Dei qui omnia movet, movẽtur etiã ad motũ orbiũ quibus pręsũt, vt nõnulli philosophi desẽderũt. Certiſſimũ quidẽ est moveri illos loco definitè; idearũ alteratione infinitè. Volũt enim, & nõ volũt; ignorãt, multa sciũt revelata; per se finita sciũt, infinita in facie Dei, quã intuẽtur, sciũt. O fœlices & ter beatos spiritus quorũ speculũ Deus est, in quo omnes omniũ rerũ essentię mirabili & ineffabili mdo vniũtur! Hi spiritus vt ab alijs movẽtur, sic quoq; alia movent, (partim proprietate essẽtię suę, quia sũt simplices puriq; actus, partim neceſſitate rerum naturalium, quibus pręficiendis destinantur. Sic intelligentiæ (vt claſſici doctores tum humanæ tum divinæ philosophiæ docent) orbes cœlestes in sempiternum vertunt.

Nullum finitũ naturale simpliciter mobile.

Quomodo intelligẽtię movẽnt & movẽtur.

finita & infinita qui sciunt.

Hactenus (studiose lector) causã tuã egi, si hoc problema vniversaliùs de omni mobili iri intellectũ velis; nunc verò alia vestigia presſiora sequar, & strictè ingenueq; textũ, sẽsumq; Aristotelis loquar. Is quidẽ hoc capite ad illud cẽtrum omnia vrget, vt probet nihil physicè seu naturaliter moveri, nisi idipsum ab alio moveatur. Animadvertendum hìc est omne corpus naturale constare duabus partibus, movente & motá; illa forma, hęc materia dicitur. Præter has duas partes alia influens movendi causa est, quę efficiens nominatur; hæc autem vel foris est & aperta, vel intùs latens & occulta. Quæ foris est, nunc violenta, vt impetus proijcientis telum, nunc amica naturæ, vt potẽtia prædominantis qualitatis in mixto, quę gradus limitesque naturæ non excedit. Est enim mixtum ad pondus, & mixtum ad iustitiã, in quo licèt vnum elementum vnà cùm sua qualitate pręsit, optimá tamen partium & elemẽtorum temperies est, prout natura sagax ad salutem & conservationem rei præscripsit. Non est vt excurram lõgiùs, sive illam potentiam activam in subiecto, sive externam vim, amicam aut violentam rei motricem spectes, aliã movẽdi causam in omni mobili præter formã manifestè vides. Quicquid ergo physicè & naturaliter movetur ab alio necesse est vt moveatur. Præterea, cũ

Quot partibus cõstet corpus naturale.

Divisio efficiẽtis.

Quotuplex mixtum.

In fine quies & perfectio.

Finis quid.

Formalis causa qualis.

Aliquid potest moveri a seipso per accidés.

Cap. de differen.

actio naturæ in omni mobili sit destinata ad finē, cuius desiderio res omnes vehementiùs ardent, quia in fine est quies & perfectio rerū. Nemo sapientior inter philosophos est, qui negat omne mobile physicum ab alio moveri; finis enim est externa & adventitia causa, quę veluti adamas omnia in vtero naturę concepta editaq; in lucē, ad suū vsum trahit. Si nulla ergo alia causa existeret movendi Philosophū, vt existimet nihil posse moveri nisi ab alio moveatur, hæc quidem sufficeret; finem intelligo, quo per accidens & fortuitò res quælibet in Olympo naturæ excitata suum stadium conficit. Insuper, cùm movens & mobile non sint res vna sed diversa respectu motus; penitiùs consideranti, ipsa forma movens à materia mobili reipsa distinguitur; distinguitur (inquā) vt movens. Hoc si verum sit, nihil per se primò movetur, sed ab alio; quia omnis materia movetur à formâ, cùm ipsius motus in materiâ nō formalis, sed efficiens aut finalis causa verissimè habeatur. Formalis enim causa rei completa & perfecta est, non mobilis & imperfecta, cuius motus vt actus inchoatus inest, Porrò, quis non videt idem esse simul actu & potentiâ, si mobile & movēs res vna eadēq; numero existant? cùm mobile potētiâ, movēs actû in rerū natura cōstet: si ergo movens & mobile re distinguātur, evidenter apparet nullū mobile moueri, nisi ab alio non à seipso moveatur. Contendo tamen aliquid moveri posse à seipso per accidens, vt anima non potest movere animal, aut intelligentia cœlum, quin per accidēs ad motiones animalis & orbis moveantur; hoc verò (vt dixi) fit per accidēs, nō per se & vi suâ. Deinceps, hoc ipsū series & ordo rerum mobilium dilucidè enucleant; quippe si à centro ad circūferentiā globos mundi mobiles circumgyratos consideres; Imò si in his res alias ingenitas & comprehensas ante oculos ponas, invenies præter formam insitam aliud movens; sit illud vel efficiens causa, vel potentia naturalis, vel impetus externus, qui vi sæpe res naturales furēriùs pellit, vt flāma, halitus, aut intumescēs aqua in cavernis terrę cōtēta, quę nōnūquā latera & fūdamēta eiusdē concutiunt furiosè.

Sed hic miror quorundam interpretum in defensione istius quęstionis pusillā initatem, qui non audeant expandere vela, cùm in omni mobili & motu verissimum sit, nō cieri nisi ab alio. Sed magis equidē miror, quòd per hoc verbum *aliud* inter cætera moventia formam, quæ est essentialis pars rei, intelligant, quasi verò forma secundū Aristotelē sit aliud à re mobili, quam intrinsecùs & simpliciter definit. *Aliud* (inquam) id est (vt Porphyrius docet) re quiddam diversum, & distinctū ab eo, cū quo confertur. Sed scio vnde hanc timidam (vt ita loquar) interpretationē loci afferūt ex prima scilicet parte huius capitis,

tis, vbi distinguit Philosophus, omnia moveri vel ab externo, vel ab interno principio; ab externo, vt ea quæ proijciũtur: ab interno, vt animalia. At ea (inquit Philosophus) quæ extrinsecùs moventur ab alio aliquo moveri omnibus cõstat: quæ verò intrinsecùs movẽtur (vt animantia) ab anima; quomodo ab alio (inquit) moveantur multos latet & fugit. Hinc multi quos hoc mysterium latuit, intulerunt per hoc verbum *aliud*, in internis motibus & etiam mobilibus formam necessariò intelligi, quia aliter (inquiunt) animantia ipsæque animæ non moventur. Sed si subtiliùs Philosophi pedem secuti fuissent, cõsiderassent rationem quæ proximè in textu sequitur, eam nimirum, qua convincit, & convellit planissimè eorum errorem; quippe in ea probat, per *aliud* in internis motibus formam solam non intelligi. Ratio sic se habet. Quicquid alio quiescente moveri desinit, id ab alio aliquo movetur: at omne quod totum, non ratione partis movetur, alio aliquo quiescente movere desinit; ergo omne quod movetur, ab alio aliquo moveatur necesse est. Assumptio probatur, quoniam omne ꝙ movetur dividuũ est. OEdipo opus est (fortasse dices,) vt reseratur hoc brevissimũ argumẽtum: parùm attendis, sed rẽ tibi planiorem reddã. Cor humanũ in syncope aut deliquio animæ à motu cessat: totus ergo homo moveri desinit. Est enim syncope mors quædã ad tempus: donec spiritibus ad cor redeuntibus, homo reviviscit. Vides hìc apertè desinere motum totius, quia cessat pars hominis moveri; movetur ergo totus homo ab alio prçterquã à formâ, quç est anima. Nam cor non est anima, neq; in eo (vt docet Philosoph⁹) sedet, celsiorem enim globũ requirit, caput nimirum, in cuius arce triũphãs, & primũ mobile, & alias partes minoris mundi movet. Idẽ dicendũ est de cerebo in sõno, quo quiescẽte totus homo in lecto veluti in sepulchro iacet. Exemplum in textu per literas adũbratũ satis obscurum est, illustriora igitur adhibui, quorũ alterum sic textui accõmodari potest. Sit A res mobilis, vt homo, sit E F pars quiescens, vt cerebrum in somno, aut cor in syncope; si vel F, aut E, id est, si harum partium vna quiescat, totus homo à motu cessat; si verò moveatur, attonitus reviviscit homo, & ad motum redit. Hinc (vt vides) ex opposito consequentis, oppositum antecedẽtis concluditur; nec nõ infertur illud quod in votis est, nempe moveri animal ab alio prçterquam à formâ, scilicet à parte primariâ aliqua, quæ non est forma; talis autem est, in qua viuacitas spirituum vitalium aut animalium inest.

Syncope mors ad tempus.

Caput animæ sedes

Ab alio prçterquã à forma, movetur animal.

Quid restat? vt pauca de altera parte capitis divisi dicam; quæ pars veritas est huius quæstionis. In veritate quæstionis consideranda

deranda ſunt tria; quid ſit movere ſeipſum? quid mobile? quid moveri? Breviùs quàm dici poteſt percurram ſingula, quoniam anteà hæc ſatis diſcuſſa ſunt. Movere ſe ipſum nihil aliud eſt, quàm eſſe ſibi cauſam motus. Mobile eſt quod partim in actu, partim in potentia, inter terminos *à quo* & *ad quem* pendet. Vel eſt ens illud quod movetur. Moveri eſt per gradus pati impreſſionem formæ, quæ ab agente infertur. Quoad primum, ſi movere ſeipſum ſit nihil aliud quàm ſibi eſſe cauſam motus; & ſi verum quoq; hoc ſit, nihil eſſe cauſam alicuius ſibi, quin idipſum eidem primò & per ſe conveniat (quoniam quicquid eſt primum in re qualibet, eſt cauſa eorum quæ ſequuntur) fieri certè non poteſt vt aliquid moveatur à ſeipſo, quin etiam ab alio moveatur; quippe dari non poteſt aliquod primum mobile, cuius motus non dependeat ab alio: ab alio ergo vnumquodque mobile moveatur neceſſe eſt. Præterea, li. 6. huius operis alio ſenſu operoſè declaratum eſt, in motu non poſſe aſſignari primum ex parte temporis, ſpacij, aut mobilis. Ratio eſt, quoniam motus & tempus ſunt continua, & in infinitas partes dividenda; ſi ergo motus totius ſit ſemper diviſibilis in partes, neceſſe eſt vt illius eſſe dependeat à motu partium: ſi à motu partium, ſequitur neceſſariò à partibus moveri: ſi à partibus moveatur, ab alio præterquam à ſua forma movetur: ſi ab alio præterquam à ſua formâ moveatur, habetur propoſitum, concluditurq; inſtitutum; & hæc eſt veritas huius quęſtionis.

Movere ſeipſum quid. *Mobile quid.* *Moveri quid.* *Text. 45.*

Vſus huius theorematis eſt duplex; phyſicus & metaphyſicus; ille eſt in cognitione legis ſeu conditionis quæ ad omne mobile requiritur, nempe vt ab alio moveatur; hic verò in contemplatione primi motoris conſiſtit; vterque in textu demonſtratur. Nam (vt omittam primum, de quo ſatis iam dictum & diſputatum eſt) Ariſtoteles in fine capitis quærit, *An ſint infiniti motores?* reſoluit hoc dubium verbo; in moventibus (inquit) non eſt progreſſus in infinitum: ſed ad primum aliquod movens (quod ab alio non movetur) pervenire neceſſe eſt, id eſt ad Deum, ſi apertè explicare velis. Nam quid primò movere poteſt omnia, ipſumque non moveri, niſi ſolus infinitus, immenſus, & incomparabilis Deus? Hic ergo eſt vſus huius quæſtionis optimus, vt poſito & conceſſo nihil à ſeipſo moveri niſi ab alio moveatur, tandem gradibus moventium cauſarum cognitis, ad primum aliquod movens veniamus, ex quo omnia moventia & mobilia pendent. Sed pergam, & ſyllogiſmo ex Ariſtotele collecto enucleatiùs oſtendam, fieri non poſſe vt ſint infiniti motores rerum. Si quid (inquit Philoſophus) ab infi-

Vſus theorematis duplex.

nitis moventibus (quorum ſemper alterum ab altero movetur) poſſit moveri; finito quidem tempore infinitus motus abſolvatur neceſſe eſt. Sit enim, exempli cauſâ, ordine non numero primum infinitũ mobile A, & hoc A moveatur à B, & B, à C, & C à D, & ſic deinceps in infinitum numerum moventium & mobilium rerum: quid, quæſo, ex hac hypotheſi ſequetur? nihil aliud certè quàm quòd hæc omnia ex hypotheſi infinita moventia & mota, ſimul finito tempore moveant & moveantur: quippe qualibet horâ, quæ eſt finitum tempus, movent & moventur. Præterea quis ordo, quę certitudo, quæ ſucceſſio & viciſſitudo rerum, qui ſcopus & periodus, ſi nullus ſit moventium terminus, nullus definitus rerum mobilium numerus, nullus vtriuſque Deus, in quo eorum eſſentiæ perpetuò vniantur & conſerventur? O quam admirabilis Deus eſt in omnibus operibus ſuis? in nullo tamen magis quàm in hoc, quòd faciat & moveat finita omnia, is tamen infinitus & immobilis in ſempiternum maneat. Deus admirabilis.

Diſtinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

Duo in hoc capite problemata cõtinentur: quorum

- Primũ eſt, *Vtrum omne quod movetur, ab alio moveatur?* huius demonſtratio duplex eſt
  - 1 Generalis, in qua nullum mobile excipitur; & probatur vel
    - 1 Inductione omnium mobilium, quæ ſunt vel
      - 1 Phyſica, vt *corpora naturalia.*
      - 2 Mathematica, vt *corpora artificioſa.*
      - 3 Metaphyſica, vt *incorporeæ ſubſtantiæ*, & *anima humana.*
    - 2 Conditione & lege vniverſalis propoſitionis, quæ in materiâ neceſſariâ nullam inſtantiam patitur, vt ſi dicas *omne animal eſſe ſubſtantiam* excipis nullum: pari ratione, ſi dicas *omne mobile ab alio moveri*, ad naturale ſolùm reſtringere non debes.
  - 1 A ſufficienti diviſione: quia omne mobile phyſicum movetur vel ab interno, vel ab externo principio motus. Internum principium forma dicitur, quę adhuc non acquiſita aliud à materiâ dici poteſt, quam movet. Externum principium accidens eſt, vel innatum & amicum rei, vt *levitas ignis, gravitas terræ*: vel violentum, vt *flamma*, quâ terræ motus efficitur, ſed hæc omnia moventia

2 Spe.

2 Specialis: in qua solum mobile physicum & naturale intelligendum est, quod simpliciter probatur nõ posse moveri, nisi ab alio moveatur, idque vel

sunt alia à re mota: nihil ergo movetur nisi ab alio.

2 Ab opposito consequentis, quia quicquid alio quiescẽte moveri definit, ab alio moveatur necesse est; sed totum naturale quiescente parte moveri definit: ergo quicquid movetur movetur ab alio, videlicet à parte.

3 A potentiâ activâ motus, quę à mobili est aliud quiddam, & tamen primaria idipsum movendi causa.

4 A fine, qui mobile vt *magnes* ferrum ad se trahit, nec non est causa extrinseca movendi rem mobilem.

5 Ab enumeratione mobilium in omni genere motus; nam omne generabile est ab influentiâ solis, õne corruptibile ab impotentiâ mobilis: omne augmentabile à vi & potentia caloris; à defectu eiusdẽ omne quod diminuitur, alterabile non est sine alterante, & sine medio adiuvante vel impediente loco mutabile non existit.

Secundum, *Vtrum sint infinita moventia?* defendit Philosophus contra alios non esse, probatq; hîc & alibi rationibus non paucis; quarũ prima in textu est solùm, duciturq; vel

1 Ab absurdo, quippe si aliquid ab infinitis moventibus moveatur, sequetur infinitum motum finito tempore perfici & absolui, vt in vltima parte discursus, & expositione constat.

2 A contradictione naturæ, quæ actu abhorret infinita: infinita ergo moventia non sunt: sed vt in mobilibus vnum primum mobile: ita in moventibus vnum primum motorem agnoscit & colit.

3 A comparatione naturæ & artis, quia vt omnia ratione ordineque sunt certa, quæ subiiciuntur arti, vnusque est primus eorum author: ita in vniversitate rerum, licèt sit magna moventium & mobilium varietas, finita tamen hæc est, & ad primam vnitatem, veluti librata redit; vnusque est motor omnium per quem moventia, & in quo conservantur, omnia.

4 A testimonio veterum, qui cum Aristotel. vnum primum motorem, omnium authorem defendunt.

Argumenta adversus primam quæstionem, Vtrum omne quod movetur, ab alio moveatur?

Opp.

Opp. *Primùm quæro à te quid per* aliud *intelligas in hac quæstione? an motorem cum re vnitũ aut distinctum à mobili? Id quoq; expedias velim, an forma rei dicatur movens distinctum necne? quod videris in vno argumento expositionis insinuare. Postremò, ostendas an per* omne *in hac thesi ens mobile physicum solùm intelligat Philosophus?*

Resp. *Per hoc verbum* aliud *in hac quæstione re diversum & distinctum movens intelligo; quare ad alteram partem dubitationis tuæ respondeo, formã rei considerari posse duobus modis, vel respectu materiæ mobilis, & sic est movẽs distinctum, vel respectu rei compositæ & perfectæ, & sic est pars essentialis coniuncta cum re, non in motu, sed in quiete & fine posita. Re enim adhuc mobili & tendente ad perfectionem forma potentia est, at re tandẽ perfectâ actus essentialis est: priori modo movẽs distinctum, posteriori verò modo rei proprium principium dicitur. At dices, quomodo forma, cùm sit pars essentialis compositi, re differt à materiâ, quæ est pars altera definiti? Respondeo differre non in compositione, sed in divisione vtriusq;, cùm adhuc forma incohata est non absoluta. Nam vt concepta figura domus adhuc non ædificata à domo re differt, ipsaq; est efficiens causa movendi: ita forma adhuc in motu inchoata, et non simpliciter acquisita, causa quidem movendi materiam est, & tamen non materiæ sed solùm compositi et perfecti existit. Ad vltimum quæsitum respondeo, per hoc signum* omne *communiter ens totum mobile, propriè tamẽ hoc loco mobile ens Physicum à philosopho intelligi.*

Forma rei bifariam sumitur.

Quomodo forma potentia & actus.

Quomodo forma differt à materia.

Mobile quid propriè, quid communiter significet.

Opp. *Graue existens sursum, movetur à se deorsum: ergo omne mobile ab alio à se distincto non movetur. Antecedens constat, quia res alia nulla præter gravitatem causa movendi deorsum à Philosopho assignatur.*

Resp. *Æquivocè disputas: nam si per* grave *solum intelligas accidens, negamus argumentum; si verò intelligas per* grave *corpus ponderosum, affirmamus alias esse motrices causas, nempe formam & potentiam qua ad centrum fertur addo etiam efficientem causam, quæ eam formam et potentiam dedit, addo denique removentem causam quæ impedimentum tollit; hæc (inquam) addo, quia Aristoteles in* 8. *Physicorum addit.*

Forma & potentia causa motus sursum & deorsum.

Opp. *Constat sensibus aquam calefactam propria suâ vi naturaliter redire ad nativam frigiditatem suam, quod nihil aliud est quam moveri: omne ergo quod physicè movetur ab alio non movetur.*

Resp. *Certum est aquam veluti postliminio recuperare nativum frigus suũ, idq; propriâ vi et formâ adhuc nõ extinctâ: sed alijs etiã adhibitis medijs, nempe aëre, eiusdemq; frigidâ motione, quæ flãmis remotis nativã qualitatẽ & virtutem inducit. Memineris etiã subesse potentiam motricẽ causam, quæ vis externa potiùs quàm interna definitur esse: proximè ergo revocatur aqua ad nativum frigus à forma, remotè autem ab alia qualitate, sit illa potentia, vel virtus alia elementaris, quæ propriè ex essentia non est. Non ergo radijs*

aquæ.

Burl. circa initium l. 2. Phys. Caietã. ad art. 3. q. 45.

aqua ad nativum frigus solùm per circumfusum aërem frigidum, vt Burleus, neque per partes frigidas adhuc occultas & abditas in aqua fervente, vt Averroes, neque per virtualem habitum, vt Doleretus somniavit, sed per formam internè, & per hæc aliaque adiuvantia instrumenta naturæ.

Metaphy. lib. 12. t. 39. l. 3. de Anima t. 14. & 15.

Opp. *Difficilior est hæc quæstio & intricatior quàm existimas, quare responde mihi quid de motu intellectus, voluntatis, spirituũq; finitorum putas. Certum est moveri quidem illos; vnde (quæso) nisi à seipsis? Exempli causâ, intellectus (vt ait Philosophus) seipsum intelligit, seipsum movet actu intelligẽdi, eundemq; actum impressum recipit: movetur ergo à seipso. Similiter spiritus & se & vim suam intellectivam à se non aliundè concipit, notionemq; conceptam, vt sigillum & imaginem insculptam retinet. Illa conceptio actio est, retẽtio passio: agere autem, & movere, & pati nihil aliud est quàm moveri; movet ergo seipsum aliquid, & à seipso movetur.*

est naturale quia habet motum naturalem. fit enim seipsum et est forma omnis omnis forma est naturalis

Resp. *Primùm resolvi potest hoc argumentum, si dicas hunc motum non esse naturalem, de quo solùm (vt multi volunt) in hoc capite disputatur: tum (si placet) sic explicari potest, quòd scilicet inferiores potentiæ & facultates animæ à primis moveantur. Vbi verò vrges intellectum proprio suo lumine seipsũ intelligere cùm in se reflectitur, agnosco hoc quidem verum esse respectu sensuum, aliorumq; inferiorum facultatum, à quibus non semper speciem, lumen, & radium impressum aut reflexum petit; hoc ipsum autem non agnosco respectu luminis divini in substantiam animi infusi, quo mens illustrata seipsam & alia infinita percipit: ab illo ergo lumine illustratur, ab illo movetur. Hoc dico, non quod negem inesse proprium splendorem in anima; sed vt probem illustari, id est moveri illam ab alio præterquam à seipsa. Similiter spiritus illi assistentes liberi & immunes ab omni materiâ movẽtur quidẽ, quia sũt finitæ non infinitæ, mutabiles nõ immutabiles essẽtiæ; non immutabiles dico, respectu Dei (qui solùm simpliciter ens mobile & immutabile dicitur) immutabiles verò sunt respectu inferiorum naturaliũ operũ & effectorũ, in quibus caries perpetuò gignitur quæ vulnerat, & canicies quæ cõsumit omnia. Quid multis? hi quoq; spiritus extrinsecùs à primà causa lumen capiunt, & ab ea moventur. Imo, si hoc respõsum nimis metaphysicum esse putes, liceat tibi respõdere, spiritus per innatas ideas conceptas aut impressas moveri, & hoc est ab alio præterquam à seipsis moveri, quod est satis. Vel, si vis, resolve hunc nodum quòd (cùm intellectus & voluntas eliciant actiones) non sit re idẽ quod agit quodq; recipitur (vt Ægidius in Quodlib. 3. quæstione 16. observat) actus enim intelligendi producitur ab intellectu & specie agente, recipitur autem in intellectum patientem, qui duo intellectus respectu motus differunt. Pari modo species illa quæ movet voluntatem, vel à sẽsu externo vel ab interno recepta est.*

Quomodo intellectus seipsũ intelligit.

Spiritus mutabiles & immutabiles.

Opp.

Opp. *Mare influxu & refluxu suo movetur; non à materiâ, quia materia non movet, sed ipsa movetur; non à forma, quia illa potiùs inclinat deorsum quàm sursum; non à luna, quia corpus lunare non est simul cum mari, quod oportet si id ipsum moveat, nam movens & mobile debent esse simul.* Huius lib. c. 2.

Resp. *Mare quidem in suo fluxu movetur sursum ab alio, nimirum à lunâ quæ simul est cum mari, non tempore aut loco sed virtute.* Luna simul cum mari quã.

Opp. *Socrates proiecto lapide subitò moritur: lapis ergo non movetur ab alio movente, quia Socrates movens (adhuc in motu existente lapide) moritur.*

Resp. *Quamvis Socrates subitò proiecto lapide moriatur, vis tamen impressa & impacta manet, quæ vis rectè movendi causa dicitur.*

Opp. *Cor in microcosmo seu minore mundo (scilicet homine) movetur, & tamen non movetur ab alio, vt manifestè constat; omnes enim aliæ partes & humores motum à corde petunt, cor verò ab alio nullo.*

Resp. *Non parva contentio est de motu cordis. Alij enim somniant moveri illud quidem à divina intelligentia aliqua, alij ab innato calore, alij à vitalibus spiritibus, alij ab ipsa anima, alij deniq; à facultate animæ motrici agitari putant. Inter has opiniones duæ postremæ habentur optimæ. Cor enim ab anima remotè, proximè à potentia animæ motrice agitatur. Sunt hîc etiam magni nominis philosophi, qui probabiliter defendant cor in homine, primũq; mobile in vniverso mundo duas principes partes ab hoc axiomate penitus excipi: quia ab illis in omnes venas & arterias veluti naturæ, tum in maiore tum in minore mundo motus derivatur, & proinde in illis necesse est vt divisio motus terminetur, ne alioqui in infinitum movendi fiat progressio.* Variæ opiniones de motu cordis.

Opp. *Qualitates intenduntur & remittuntur à seipsis & non ab alijs: omnia ergo quæ alterantur non alterantur, seu moventur ab alio. Antecedens constat, quia calor ex se augescit circa ventriculum magis in hyeme quàm æstate; vnde tum melior & appetentia & concoctio nascitur. Similis est ratio caloris in altis et profundis fontibus, quorum aquæ tepidæ sunt tempore hyberno; æstivo verò frigidissimæ. Adde non esse dissimilem rationem caloris aucti ex reflexione radiorum solarium, qui ad perpendiculum à centro terræ in aërẽ proximum & vicinum reverberãtur. Si dicas per antiperistasin hoc fieri, dicis quod non est probabile: quia contrariæ qualitates sibi adversas non intendunt sed perimunt, non augent sed diminuunt, non conservant & corroborant sed demoliuntur.* Hippocrates Aph. 15.

Resp. *Si res ulla per se aut à seipsa moveretur, eadem simul actu & potẽtiâ esset; ad hanc ergo vitandam absurditatem, nego vllam prorsus qualitatem intendi aut remitti posse à seipso. Respondeo igitur calorem ventriculi in hyeme à seipso non augeri, sed per frigus aëris ambientis corpus, obstruẽtis poros, impellentis & coercentis spiritus. Quod vrges probabile non esse* Calor ventriculi in hyeme vnde augetur

vt

vt adverſa qualitas aliam ſibi infeſtam augeat. Dico hoc fieri per accidens, quia in conatu antequam ad conflictum ventum eſt, externum aëris frigus cutis ſpiracula perſtringit, quibus obſtructis et obſeratis, ſpiritus ad centrum à circumferentia adiguntur; vniuntur adacti, vniti fortiores ſunt, fortiores facti vberiorem calorem, & meliorem concoctionem reddunt. Par ratio eſt de calore fontium hyemali tempore, & non diſſimilis caloris reflexi, cuius multiplicatio non à ſe ſed ab alio, nimirum à reflexu naſcitur.

Galen. l. 1. com. in Aphoriſmos Hippo.
Fernel. in l. de ſpiritu & innato calido.

Argumenta contra ſecundam quæſtionem, Vtrum moventium ſit infinitus numerus?

Opp. *Generationes & corruptiones ſunt infinitæ: ergo generantia & corrumpentia ſunt infinita; & ex conſequenti moventia ſunt infinita.*

Generãtia & corrumpẽtia quî infinita.

Reſp. *Generationes & corruptiones non ſunt infinitæ niſi ſucceſſione: eſt ergo in illis infinitas potentiâ, non actu: vel (ſi placet) reſpondendum eſt generãtia & corrumpentia eſſe infinita quoad nos, non quoad naturam, vel denique dicẽdum eſt terminari hæc omnia in primam cauſam motricem omnium, quæ ſola ſimpliciter eſt infinita in eſſentia, quæque moveri aut mutari non poteſt.*

Et in 8 l. phyſ.

Opp. *Proportio debet eſſe inter cauſã & effectum; ſed infinita eſt cauſa movẽs: eſt ergo effectus infinit⁹. Maior eſt philoſophi in Topicis, minor in hoc libro conſtat, vbi docet Ariſt. movens primum eſſe actu infinitum. Huc tendit hæc ratio, vt probem infinita eſſe moventia in vno, quia hoc vnum eſt infinitũ, & omnia quæ ſunt hoc vnum ſunt; quippe eſſentialiter hoc vnum in omnibus movens eſt, dividi enim non poteſt: & omnes omnium rerũ eſſentiæ in hoc ipſo vniuntur. Imò convenit maieſtati primæ cauſæ (quoniam nihil in eſſentia eiãẽ æquivalere vel adæquari poteſt) vt numero & virtute infinita moventia actu ſint, quæ eius imperio ſubiecta res creatas ad illius nutum moveãt & cõſervent. Inſuper, cũ (teſte philoſopho) homo ab æterno fuerit, ſintq́ iã actu omniũ quæ fuerũt animæ, neceſſe eſt vt infinita actu moventia cõcedas eſſe, quia animæ ab æterno iã ſũt infinitæ, quæ vi ſuâ motrices cauſæ ſũt & appellãtur.*

Lib. de mũdo.

Reſp. *Præceps in abyſſum irruis. Sed eſto ſyllogiſmum primum concedo: eſt movens infinitum: ſed hoc vnum eſt. At dices infinita moventia in hoc vno eſſe; quî id probas? quia omnia quæ ſũt in hoc vno ſũt. Reſpõdeo ideo omnia vnum dici, quia omnia ab vno pendent. Nõ ſic acquieſco; quoniã hoc vnũ eſſentialiter eſt in omnibus quæ ſũt, & quoniã omnes omniũ rerum eſſentiæ in eodẽ vniuntur, rectè hæc probant hoc vnũ, ſimplex, æternũ, & infinitum eſſe, ſed non probant inferiora moventia actu infinita eſſe. Sed pergis & vrges, decere maieſtatem infinitam vt infinita moventia ei inſerviant, omneſq́ res creatas vt intelligentiæ ſuas ſphæras moveant. Reſpondeo, infinitum ſimpliciter (quale eſt Deus) non omnino egere infinitis alijs moventibus, quamvis aliqua ad ſuam gloriam fecit; neq́ decere, quia tum plura eſſent actu infinita nu-*

Quomodo omnia dicuntur vnum.

infinita numina, quod tam sacra quàm humana philosophia (vt vides) negat. Non negat (inquis) si solùm sint numero non naturâ, virtute non maiestate infinita moventia. Imo negat, quoniam infinitæ maiestati primæ causæ & motoris placuit, vt omnia numero, pondere, & mensurâ fierent. Sed vrges infinitas animas motrices iam esse, quæ ab infinito fuerunt, & inde concludis actu infinita moventia esse. Primùm negamus ab æterno fuisse, tum si detur hoc verum esse, non sequetur tamen id quod velis, quoniam animæ eædem iam non sunt quæ fuerunt. Quippe olim formæ physicæ extiterũt nunc verò metaphysicæ, olim actus mortales corporis nunc immortales spiritus. Olim enim sic vinctæ et alligatæ fuerunt corporibus, vt iisdem concussis desierunt esse; sed ex cineribus veluti cum phœnice renovatæ in sempiternum vivunt. Hoc dico, non quod existimem animam mortalem esse, aut ex potentiâ materiæ traduci, sed vt intelligas non esse eandem formam coniunctam cum corpore, & ab eadem liberatã; & ex consequenti concludo illud quod est contrarium tibi, nẽpe easdẽ animas iam nõ esse quæ ab æterno fuerũt. Essentia enim animæ in corpore est vt sit actus corporis, essentia animæ soluta est vt sit spiritus ab omni materia alienus: illa relationem occultam, hæc vero non habet nisi ad primam causam, ad quam redit, & cum qua coniungitur. Fac, Christe, vt mea evolans ex hoc ergastulo tibi motori suo coniungatur. Animę duplex essentia.

Opp. *Omne movens physicum (vt hîc docet Philosophus) movetur ab alio; sed omne quod movetur, ab alio necesse est vt moveatur: ergo in moventibus non est numerus, sed processus in infinitum.*

Resp. *Omne movens physicum movetur ab alio (vt docet Philosophus) non autem movens metaphysicum, quale est prima causa quæ movet cœlum. Quamvis ergo cœlum sit & primum movens, primumque mobile physicum respectu omnium inferiorum (quæ suum motum à cœlo petunt) non est tamen primum movens metaphysicum, à quo omnes motiones rerum tum naturalium tum metaphysicarum pendent, & in quem, vt in terminum* ad quem *cõservationis suæ tendunt.* Cœlum primum movens Physicum nõ Metaphysicum.

Opp. *Primum (vt antea docuit Philosophus) in motu & tempore dari non potest: ergo in moventibus & mobilibus dari non potest primum; videtur ergo probabile moventia & mobilia esse infinita.* Physic. 6. text. 45.

Resp. *Sophistica est hæc ratio à mutatione suppositionis: nam cùm docuit Philosophus primum in motu & tempore inveniri non posse, quia sunt continua, quæ secundùm partes proportionis sunt infinita; tu in conclusione à falsa suppositione infers simpliciter, nõ solùm motus, sed etiam moventia & mobilia esse infinita; quod equidem concedo si continuitatem & partium proportionem consideres, at nego si actum & numerum moventium & mobilium hinc infinitum esse concludas.* Primum in motu & tempore non dari quomodo intelligendum.

Dubia huius capitis; quorum primum eſt An propoſitis multis moventibus & mobilibus ſubordinatis neceſſe ſit omnia moveri, ſi eorum vnum moveatur?

Opp. *Elementa ſubordinantur, id eſt ordine & ſitu ſubalternatim (vt aiunt) ſibi invicem ſubyciuntur, & tamen ſi eorum primum moveatur omnia ſimul non moventur: ergo falſum eſt apud Philoſophum, nempe quod omnia moveantur, & moventia & mobilia, ſi eorum vnum agitetur. Antecedens probatur ab exemplo ignis, qui ab orbe lunæ & vi ſua movetur, & tamen nemo eſt tam imperitus qui terram ſubordinatam cæteris moveri diceret. Præterea in minore mundo, ſcilicet homine, omnes & ſingulæ partes ſubyciuntur cordi, non aliter quàm cives in bene adminiſtrata civitate Imperatori; corde autem moto omnes & ſingulæ partes non moventur, vt in ſomno manifeſtè cernitur.*

Lib. de Motu animal.

Reſp. *Verbo reſpondeo vtriq; argumento, tenere ſolùm illud theorema in moventibus & mobilibus proximè & eſſentialiter ſubordinatis, & non in his quæ remote ſubordinantur & per accidens, quali modo hæc de quibus nunc loqueris ſibi invicem ſubyciuntur.*

Vtrum cordis motus ab alio dependeat?

Opp. *Multa præclara à Philoſophis de corde dicta ſunt: ô admirabilem artem Dei! neceſſe eſt vt exclames, ſi cordis humani fabricam, ſitum, et divinitatem conſideres. Eſt enim cor primum mobile primumq; movens; non opus ergo eſt vt ab alio moveatur, prima enim in quovis genere excipiuntur. Cor princeps eſt in naturali hâc politia noſtra, ſuisq; civibus omnia neceſſaria et ad vitam, & ad victum, & ad ſalutem ſuggerit; cor dux & imperator eſt, omnemq; vim hoſtilem à ſubditis membris & partibus ſuæ civitatis pellit; ardet irâ ſi hoſtem invadentem ſentiat, recipit in favorē ſi palinodiam canat. Quid iſto verbis? cor eſt theſaurus animæ, horologium naturæ, fons vitæ, ſpirituum officina, prima vivendi, & idcirco etiam prima movendi cauſa. Quorſum ergo alia vis nova illius mot⁹ quæritur? movet in homine omnia, movet ſingula; à nullo ergo movetur niſi à ſeipſo. Huic rationi robur nō deerit, ſi cū D. Thoma cordis ſphæricā figurā aptiſſimā ad motū ſpectes; circularis enim eſt illius motus, & continuus; circularis, quia ab eodem termino ad eundem perpetuò convertatur; continuus, quia dum homo vivit neutiquam interrumpitur; idq; non fortuito & aliunde, ſed per ſe & vi ſuâ: quæ enim pars eſt excellentior corde, quæ eidem ſpiritum & motum tribuat?*

Lege Ariſt. 1. Hiſt. animal. cap. 17. & li. 3. de Part. anim. cap. 4. Galenum lib. 3. de Vſu partium c. 7.

Excellentia cordis.

In Opuſc. 35.

Cordis motus eſt circularis & continuus.

Reſp. *De cordis humani fabrica, ſitu, dignitate, & imperio nihil dico; nam ſi dicerem, plura certè quàm quæ dicta ſunt perorando dicerem: ſolùm hic dicam, O admirabile & divinum opus Dei, in quo tot tantaq; miracula et myſteria inſunt! Sed quid probas? hoc ſcilicet, non idcirco ab alio cor penitus moveri, quia eſt in movendo primum. Reſpondeo, eſſe quidem illud primum*

Cor primum quod movetur, non quod movet.

quod

quod movetur, sed nō primū quod movet. Movetur enim remotè ab animâ, & proximè à facultate animæ; reliqua à te addita ornamenta sunt non argumenta: omnia concedo verissima esse quæ dicis, vulnus tamen non sentio.

Si cordis motus sit ab anima, quæstio est A qua facultate animæ cor primùm moveatur in homine?

Opp. *A facultate animæ vegetatricis cor primum movetur; quod videtur esse contra Aristotelem, qui vim motricem pedissequam animæ sensitricis in animalibus ponit: ergo non rectè restringitur quæstio ad potentiam sensitivam solam. Antecedens probatur, quia cor hominis movetur & vivit in prima formatione suâ, antequam aliæ fiant facultates. Si ergo vegetatrix anima eiusdemq; potentia primùm emergat, cor primùm ab ea facultate animæ moveri necesse est.*

Resp. *Considerari oportet de quo subiecto motus agas; de corde scilicet, nō in genere, sed in specie de corde hominis. Respondeo igitur, moveri quidem cor ipsum hominis ab animâ potiùs sensitrice quàm vegetatrice: ratio eadem ipsa est quam ex Arist. ducis, quia facultas motrix ab eadem anima solùm in animali pendet. At dices in homine potiùs motricem facultatem & motum sequi rationem, & praeuntem notitiam desiderare. Respondeo, praeuntem notitiam in homine ad motum cordis, humorum, et spirituum non esse necessariam; quippe cor hominis volente aut nolente homine à motrice facultate movetur; requiritur autem quædam præcognitio in alijs motibus, ad quos homo suo appetitu, intellectu, aut voluntate fertur.* Averroes 2. Collect. 7.

CAP. 2.

Vtrum omne movens & mobile sit simul?

Onstat iam satis nihil posse moveri nisi ab alio; sequitur nunc alia comparatio, in qua disquiritur *Vtrum movens & mobile sint simul?* Ad certiorem huius quæstionis intelligentiam singula theorematis verba examinanda sunt. Per *Movens* ergo intelligitur causa motus efficiens, non finalis; quippe non est id quod movet vt finis simul cum eo quod movetur, sed potiùs ab eodem lōgiùs distat; mobile enim ad suum finem absentem tendit, quo presente & acquisito moveri desinit. Sed hoc non est satis, vt intelligas per *Movens* efficientem motricem causam: quippe sunt multæ & fere

infinitæ in qualibet re efficientes causæ motus. Per *movens* ergo non solùm efficiens causa motus, sed prima, id est proxima causa efficiens intelligitur. Per *primum movens* in textu non remotissimū, sed proximū & postremū intelligo, qua significatione hoc loco nomen *primi* sumitur. Nec mirū, nā alio alioq; ordine, alio alioq; loco incipiētibus idē est primū & proximū, seu postremū. Si enim à re quæ movetur incipiamus, *Movens* primum est quod est postremum, id est, terminus *ad quem* tendit: si verò ab eo vnde fluit motus, id est à termino *à quo*, illud primū habetur quod est remotius. *Simul* hîc dicuntur inter quæ nihil est medium, vt inter animam & corpus, levitatem & ignem. In hoc theoremate ergo nihil aliud intelligitur per *simul esse* quàm movens primū, id est proximū, cū remoto arctissimè & immediatè cohærere. Hinc (verbi gratiâ) ignis longiùs distantē hominē calefaciens nō dicitur hîc movens primū, sed aër medius, qui ab igne calefactus hominem proximè calefacit; fieri enim non potest vt ignis agat in passum remotum nisi prius in medium vicinum agat.

Primum movens est proximum, & postremum, & quid vtrumq;. Quæ dicuntur simul.

His prælibatis, analyticè probat Philosophus movens & rem motam in omni genere motionis simul existere, & primùm in motu locali hoc modo. Omnia quæ moventur loco duplicia sunt, aut à seipsis & interiore aliquo principio, aut ab alio & externo mota; sed tā in illis quā in his movēs & mobile sunt simul: in omni ergo motu locali movēs & mobile sunt simul. Maior cōstat, quoniā omnia quę movētur aut à formâ intrinsecus, ab efficiente causa & fine extrinsecus; idq; vel naturaliter, vel violēter mota sunt. Assumptio probatur, quoniā in illis quæ ab interno principio movētur, materia & forma, id est mobile & movēs proximè vniūtur, suntq; simul cōnubio quasi naturę. Cōiunctio enim vnioq; ea est maximè naturalis: magnes ergo est in formâ trahēdi materiā, docilitas & desideriū in materiā sequendi formā. Hoc etiam apertè & dilucidè apparet in his quæ ab externa causâ veluti per manum fortiorem loco cientur. Sed vt posteriorem hunc modum illustret Arist. ostendit aliquid quadrifariam vi externâ posse moveri: *pulsu, tractu, vectione, volutatione*. Patienter feras (docte & studiose lector) si has species violenti motus breviter definiam, licèt accuratiùs fortasse ea quæ sequuntur in hoc & in oct. libro Physicorum intelliges. Eorum definitiones in textu solùm implicitè continentur. Pulsus ergo est motus, quo movens aliquid à se removet & dispellit, si vim activam: vel quo aliquid removetur & dispellitur, si vim passivam spectes. Ad hanc speciem reducuntur impulsio, appulsio, exterminatio. Tractus est motus, quo movens aliquid ad se vel occulta proprietate allicit (vt magnes ferrum) aut po-

Motus ab extrinseco quadrupliciter fit.

Pulsus quid.

Tractus quid.

tentia

tentiore quasi manu id ipsum impellit: ad hanc speciem revocantur inspiratio & expiratio, vt in textu ait Aristoteles. Sed de his postea. Vectio est motus quo aliquid movetur ad motum alterius, vt homo in navi. Hęc verò (vt docet Philosophus) fit tribus modis, *tractu, pulsu, conversione*; quicquid enim vehitur, aut tractum, aut pulsum, aut volutatum mouetur; *tractum* (inquam) vt lignum in plaustro, *pulsum* vt navis vento, *volutatum* vt globus qui æ manu, mola quæ aquá fluente in gyrum vertitur. *Volutatio* seu conversio est motus qui partim tractu, partim pulsu constat. Nam quod rem aliquam volvit, vnam illius partem ad se trahit, alteram à se pellit.

Vectio quid.

Vectio du. fit.

Volutatio quid.

Quorsum hæc omnia, fortasse dices? certè vt directè institutum probes, si vis hoc modo. Omnis motus localis qui vi fit, est aut pulsus, aut tractus, aut vectio, aut volutatio; sed in hisce omnibus movens & mobile sunt simul: ergo in omni motu locali (qui vi fit) movens & mobile sunt simul. Exempla ad assumptionem confirmandam si desideres, hæc sint. Malleus pellens clavum est simul cum clavo, plaustrum trahens lignum est simul cum ligno, equus vehens equitem est simul cum equite insessore, aqua volvens molam est simul cum molâ, sic luna cum igne, ignis cum prima regione aëris quam in rotas violenter vertit. Nunc vt de omni motu locali violento constat hęc quæstio: ita de omni motu loci naturali multò evidentiùs. Nemo enim dubitabit (si sit doctus) an forma quæ est interna causa motrix sit simul cum re mota? quoniam chiragropho & diplomate naturæ hoc ipsum confirmatur. Id ipsum dico de efficiente causâ motus naturalis, vt de gravitate & levitate in terra & igne: sequitur ergo in omni motu locali (sive sit naturalis sive violentus) moventia & mobilia esse simul.

Nunc restat vt in alijs generibus motus huius problematis veritatem demonstret, quod quidem facit disertis verbis in textu. Proximè ergo agit de alteratione, ad quam (vt ait) propriè pertinent solũ affectiones in tertio genere qualitatis positæ, quæ passiones & patibiles qualitates dicuntur, sic quidem dictæ quia motum sensibus inferunt, vestigiumque sui imprimunt & relinquunt. Quid moror? in alteratione considerari opportet alterantia & alterata: illa sunt quæ vltimò subiectum novâ qualitate vestiunt, hæc sunt ipsa subiecta quæ alterantur; de his distinguit Philosophus, quòd alia sint inanimata, vt *metalla, lapides*: alia verò animata, eademq; vel sensu dèstituta, vt *planta*, vel sensu prædita, vt *animantia*; quorum partes sentiunt, vt caro, nervi, vel ipsi sunt sensus, vt ta-

Patibiles qualitates cur dictæ.

In alteratione quę cõsiderã da.

Alterãtia & alterata quæ.

Alterãria quoq triplicia.

ctus, guſtus, odoratus; vel omnino non ſentiunt, vt pili & vngues; ſi in hiſce iam omnibus vim alterationis penitus conſideres, invenies ſemper proximum movens & mobile eſſe cohærentia & virtute ſimul; verbi cauſâ, ſi calfaciens, edulcans, condenſans, vel exſiccans &c. non ſint cum his quæ ſuis viribus ſubijciuntur ſimul, nihil calfieri, aut dulceſcere, aut condenſari, aut exſiccari, aut aliâ ſenſibili qualitate affici & alterari poteſt. Apertiſſimè hoc ipſum vrget Philoſophus in ſenſibus externis, qui à proximis moventibus quodammodo alterantur: quodammodo (inquam) non propriè, quia ſpecies plerumque, non res ipſæ in potentias animi recipiuntur. Hæc tamẽ exempla pulchrè rem poſitam illuſtrant & docent: nã in tactu non eſt alteratio à frigore in calorem, niſi aër ſimul ſit cum tactu, & in illius organum qualitatis ſenſum & motum imprimat. Sic niſi aër lumine illuſtretur, ſimulque exiſtat ſic illuſtratus, cum oculo aſpectus non non mutatur. Similiter aër ſono & odore affectus auditum & olfactum alterat, quando ſimul eſt cum inſtrumento auditus & odoratus. In guſtu denique niſi ſapor vnà ſit cum inſtrumento, guſtatus non alteratur. Concludam verbo; ſic eſt in omnibus quæ alterantur vt eſt in ſenſibus; lex enim vniverſalis eſt, vt inter proximè alterans, primòque alteratum nihil ſit intermedium. Huc addi poſſunt interni ſenſus (paſſivæ potentiæ animæ) eorumque obiecta, quæ novis veluti characteribus animę tabulas conſignant; quippe ira, dolor, gaudium, amor, odium, furor, vere ſunt patibiles qualitates, ipſumque appetitum ſeu voluntatem afficiunt, & ſic afficiunt, vt inter agens & patiens, movens & mobile ſit arctiſſima coniunctio & cohærentia, ſimulque ſint in alteratione qualitatum.

Species nõ res ipſæ plerumq; in animi potẽtias recipiuntur.

Vt in ſenſibus, ſic eſt in alteratis omnibus

Quid ſupereſt? nihil certè niſi vt demonſtremus, in accretione & diminutione quoque, vt in cæteris, movens & mobile eſſe ſimul. Nam præter loci mutationem, & alterationem, accretionem, & diminutionem, plura genera motus Philoſophus non agnoſcit. Cauſæ duæ in 3. huius operis aſſignantur, prima eſt quoniam generatio & corruptio in momento ſint, quod eſt contra naturam motus qui continuus exiſtit; altera quoniam eorum extrema non ſunt entia; eſt enim generatio à non ente ad ens, eſt corruptio ab ente ad nõ ens progreſſio. Hęc obiter; procedam. Quęcunq; ſũt vnũ & cõtinuũ ſunt ſimul; ſed augens & auctum, diminuens & diminutũ ſũt vnũ & continuũ: ergo augens & auctum, diminuens & diminutũ ſunt ſimul. Aſſũptio perſpicua eſt in rebus inanimis & animatis. In rebus animatis luce clarius eſt, rẽ augentẽ (puta elemẽtũ) coniungi, vtrũq; fieri-

Ratio cur generatio ſit motus.

Generat. quid Corrupt. quid

Quæ propriè augeſcere dicantur.

eri cũ eo quod augetur. Propriè enim res illę augescere dicũtur, quorũ alimenta vi caloris in naturã aliti conversa cumulũ maioris quãtitatis addunt: quod quidem fieri non potest, nisi augens cum aucto copuletur. Sed attende, quòd augmentatio suum florẽ & ętatem habeat. Nam in vere ætatis suæ plantæ & animantia crescunt, in autũno autem & brumâ diminuũtur. Sed ad rem. Vt ergo in augmentatione augens & auctum simul cohærent: ita in diminutione diminuens & diminutum sint simul necesse est. Exempli causâ, non est omnino diminutio nisi deficiens & defervescens naturalis calor sit simul cum languentibus membris corporis quæ diminuuntur. Naturalẽ calorẽ dico, quia tam in augmẽtatione quàm in diminutione calor naturalis requiritur, qui in accretione generosus fervor, in diminutione segnis & otiosus quasi tepor recte dici & definiri potest.

Calor in augmentatione & diminutione requiritur, & qualiter in vtrisque.

Scrupulus quem multi hîc inserunt de ortu & interitu nullus est; quandoquidem id quod est, cum eo quod non est simul esse nõ potest; sed vnus terminus generationis & corruptionis est, alter non est: ergo generans & generatũ, corrumpens & corruptum simul esse non possunt. Præterea, cùm ista coniunctio & cohærentia tẽpus motumq; respiciat, qui fieri potest vt hoc theorema veritatẽ sortiatur & vendicet in illis quæ sine motu & tempore in instanti fiunt?

Dubium.

Omitto hoc dubium, attingam aliud, nempe An Aristoteles in hâc quæstione moventia remota excluserit? Multi sanè magni nominis in philosophia negãt, tenentque posse remota moventia primò agere in remotissima sine medio, simulque existere potiùs virtute quam cõtinuitate partium. Inter hos Antesignanus Scotus est, qui pertinaciter contendit solem ex putri materiâ fæcibusque terræ mures, omniaque id genus imperfecta animalcula, sine vllo intermedio instrumentorum gignere: & ita concludit in disiũctam materiam primò & per se vires effundere. Nam quamvis fateatur influere solẽ per media, suasq; occultas & potẽtes qualitates demittere, quib⁹ materia docilis aptaq, redditur ad formã acipiendã: negat tamen vllam vim, qualitatẽ, aut aliud instrumẽtum in materiâ esse, quo sol formã essentialè materiæ gremio sive vtero efficienter excitet. Nã si aliquid alicubi operetur (vt inquit) hoc ipsũ nõ statim arguit necessitatẽ præsẽtiæ corporeæ, sed virtutẽ essẽtię. Vt ergo magnes longè distans a ferro, in ferrum tamẽ vires exerit, suâq, propriâ virtute mirabilẽ hũc effectũ (quẽ experiẽtia videmus) operatur: ita sol in cœlo collocatus, propriâ & singulari suâ influentiâ sine vlla auxiliari vi & qualitate formas novas infinitas gignit: omnia ergo primò moventia & mota nõ sũt cõiũcta & simul, sed satis est si virtute vniantur. Si dicas Scotũ esse

Avicenna in l. de anima. Alex 1. Meta. Scotus Antesignanus. in 2. d. 37. q. vnica.

Scotus Iohannes ad oppositum.

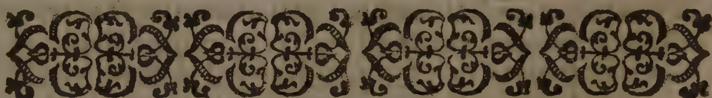
Iohannem ad oppositum Aristoteli hoc in loco; respondebit se ita non esse, nec non demonstrabit Philosophum solùm intelligendum, hîc esse de causis physicis, agentibus per qualitates formasque naturales activas, quæ non sunt principia agendi in remota; quippe formæ naturales agere non possunt in remota nisi priùs vel ipsæ vel aliquid in ipsis existens in media proxima & vicina egerit. Sed cave, studiose lector, nam hæc opinio suos laqueos habet; si enim quippiam in rem longiùs distantem immediatè ageret, rationem certè non video, cur cuilibet naturaliter agenti sphæra & scopus (vltra quem illius vires non sunt effusæ) à Philosophis præscriberetur. Insuper, non video quorsum affirmet Scotus, solem per proprietatem substantiæ posse in hoc sublunari mundi globulo efficere mures, aliasq; res propemodum infinitas sine medio, cùm ipse fateatur lucem solis non posse disiuncta corpora illustrare nisi per media. Postremò, non video qua ratione vacuum neget si hoc affirmet; nam hæc precipua causa videtur esse cur natura tantopere à vacuo abhorreat, omniaque corpora tam sollicitè in vniverso sese alijs adiungant agglutinentque, quia inferiora multis & magnis intervallis spacijsq; à cœlo dissita & disiuncta, vim & influentiam sine intermedijs non possint suscipere.

Causa cur natura abhorreat à vacuo.

Nugatoria certè hæc est interpretatio Aristotelis. Nam certum est non posse non movens & mobile esse simul. Pulcherimum est illud D. Anselmi nostratis testimonium, qui idcirco concludit Deum vbique esse, quia vbique agit & omnia movet; quasi diceret, necesse est vt agens & patiens, movens & mobile sint simul: si ergo Deus operetur vbique, omniaque moveat, necesse est vt Deus per essentiam vbique totus & simul in suis creatis maneat, maneantque illa in Deo, sine quo omnia vmbræ sunt, nihil sunt, ipse autem sine omnibus præpotens in sempiternum. *Deus, O Deus, semper & simul nobiscum maneas; in te enim soli vivimus, movemur, & sumus. O terque quaterque beatos, si nos vnà tecum motore vivere, movere, & esse digneris!*

In Monologio cap. 22.

Act. 17.

Distinctio quæstionis, Vtrum omne movens & mobile sint simul?

Ad

Ad vberiorẽ intellectum huius quæstionis, distinguendum est inprimis quotuplex sit

- Movens, quod ad institutũ habetur duplex:
  - Primarium, & hoc est vel
    1. Metaphysicum respectu omnium, vt *Deus*.
    2. Physicum & naturale, respectu eorum quæ vi naturæ fiunt, eveniuntque per motum, vt *Sol*.
  - Instrumentarium, quod est vel
    1. Vniversale, respectu primæ causæ, & sic tota natura omnisque secunda causa instrumentum movẽtis Dei appellatur.
    2. Speciale, respectu cuiusque totius, & sic pars (per quam totum agit secundo de Anima) instrumentum dicitur, vt organa sensuum aliarumque potentiarum, vt manus, pes, &c.
    3. Accidẽtale, respectu activæ virtutis in illo, & sic qualitates activæ instrumẽta dici possunt, vt calor in igne, splendor in sole.
    4. Artificiale, respectu artis, quod ideo ab hoc loco excluditur, quoniam est simpliciter passivum: vt malleus & serra, quę nihil operantur ex se, sed virtute alterius: ea verò instrumenta in hâc quęstione intelligenda sunt, quæ vim in se activam habent; quippe movere hoc loco est nihil aliud quàm *aliquid efficere, & causare* (vt aiunt) *in alio, quod artificiosa instrumenta non possunt.*
- Mobile, quod est vel
  1. Metaphysicum, vt *finitus spiritus*, qui immediatè à Deo primâque causâ movetur: spiritus enim omnis in corporeâ substãtiâ moveri posse dicitur, præter solum Deum qui movet omnia, ipse verò moveri non potest.
  2. Mathematicum, vt omne artificiale, quod in se motum non vi suâ, sed vi artis habet, vt *horologium, navis, mola*. Sed animadvertendum est hæc mobilia in hac quæstione propriè non intelligi.
  3. Physicum, quod est (vt modo diximus) vel vniversale vt *natura*, atq; secunda causa activa: vel speciale, vt *manus* respectu corporis: vel Accidentale, idque vel ad *ubi*, vt in loci mutatione, vel ad qualitatem, vt in alteratione, vel ad quantitatem, vt in accretione & diminutione.

Simul

Simul eſſe, quod eſt vel

- Loco, eodē que aut
  - 1 Communi, & ſic quæ communiter movent & moventur ſimul ſunt; ſed nō propriè, vt Ariſt. hoc loco intelligit.
  - 2 Proprio & proximo, cùm nihil inter movens & mobile ſit intermedij: hoc eſt, cùm movens & mobile, vel per ſe, vel per accidens in eodem loco contineantur, vt *corpus* & *anima*.
- Contactu, qui eſt duplex
  - 1 Metaphoricus, ſeu (vt aiunt) virtualis, qui eſt quando movens habet virtutem & imperium in paſſum; vt cœlum in hęc inferiora, in quæ non coniuncta loco, ſed remota virtute, non cohærentiâ ſed influentiâ agit.
  - 2 Phyſicus, qui eſt cùm movens primariū tangat mobile, id eſt, quando eorum extrema ſunt ſimul, & ſic non ſemper requiritur vt movens & mobile ſint ſimul cōtactu, ſcilicet extremitatis, ſed virtutis, licèt in ſerie & ordine rerū omnia corpora, & in æthereâ & in elemētari regione mūdi ſint contigua, vt per media ſalutares influentiæ & qualitates ab illis ad hæc devehantur. Notandū tamē hîc eſt, ſentētiā Ariſtotelis eò tendere, vt probetur omne movens proximū eſſe ſimul cū mobili, id eſt, ſic coniungi & copulari cū eo, vt nullū inter vtrūq; ſit mediū. Nā quāvis cœlum longiſſimè diſtet à terrâ, eāq; ſolâ virtute & influentiâ tangat: virtus tamen ſeu influentia (quę eſt proximū movens) ſimul eſt cū terrâ, quā ad hāc vel ad illam rem producendam movet, & ſic generatim defenditur hęc queſtio, quòd movēs & mobile ſint in omni genere motionis ſimul.

Argumenta contra quæſtionem.

Opp. *Cœlum eſt movens, & globus mundi inferior eſt mobile; ſed hæc non ſunt ſimul: ergo movens & mobile non ſunt ſimul. Aſſumptio probatur, quia cœlum loco à centro longiſſimè diſtat.*

Cœlum virtute coniunctū terræ.

Reſp. *Quanquam cœlum (vt modò dixeram) non ſit loco, virtute tamen eſt coniunctum terræ; & hæc virtus (vt proximum agēs movenſq;) ſimul eſt cum ea parte terræ, ex cuius gremio novam formam elicit.*

Opp. *Telum proiectum eſt mobile; ſed non eſt ſimul cum proyciente: ergo movens & mobile non ſunt ſimul. Multa ſunt exempla deſtinata in hunc finem;*

finem; verbi gratiâ, id quod appetitur non semper est simul cum appetente; luna movens mare non est simul cum mari; ignis nonnunquam calefacit remota cum quibus non copulatur; polypus manum piscatoris absentis inficit, fascinatrices loco disiunctæ mira & stupenda faciunt; Siris est movens causa & tamen cum re quam movet non est simul; basiliscus suo visu & sibilo absentem interimit; lupi conspectus raucedinem inducit; Cathophepa solo intuitu vsque ad mille passus hominem distantem occidit vt ait Plinius, & testatur Solinus. Moventia ergo & mobilia non sunt simul & continua.

Arist. lib. 9. de natura animalium. Lupi Mœrin. videre priores Vir. in Bu. Pli. lib. 8. ca. 2. Sol. cap. 8.

Resp. *Quoniã decretum est speciatim plures quæstiunculas de istis exemplis propositis statim movere, generatim nunc omnibus sic respondeo; nimirum simul hæc esse virtute, quod sufficit. Nam virtus effusa à moventibus motisq́, impressa, simul existit cum re mobili (vt liquidò & manifestè constat) quæ virtus non sine medio traiecta est. Verùm si hîc quæras, cur media eâdem virtute seu qualitate non alterentur? dico hoc fieri, quoniam ea nõ sint apta ad recipiendam impressionem. Nam vt sigillum in aqua fluente non figit aut format imaginem, sed in cera aliâve materia, quæ capax est imaginis: ita movens in omni medio aut termino subiecto sibi nõ relinquit effectum motus, sed in eo solùm quòd est capax impressionis. Hinc quamvis ætherea & cœlestia corpora agant in inferiora per media, agendi tamen symbola & effecta maximè in centro mundi perspiciuntur impressa. Terra enim est quasi cera, in qua chirographum naturæ infinitis caracteribus ornatum & depictum videas.*

Cur medium non alteratur virtute movẽtis.

Opp. *Generans cum generato, corrumpens cum corrupto non minùs sunt simul, quàm locans cũ locato, augens cum aucto &c: ergo minùs appositè agit Aristoteles cùm hæc excludat. Antecedens probatur infinitis exemplis in vtroq́, genere motus, sed sit vnum instar omniũ. Virtus solis effectivè generat omnia, vt docet Philosophus; sed virtus solis est simul cum generatis, vt hoc loco conceditur: ergo generans cum generato est simul.*

Meteor. lib. 2.

Resp. *Quidam respondent, perfectivè generans & generatum non esse simul, quia potentia generantis cessat cùm res perfectè generatur: progressivè autem aiunt simul esse; nam quamdiu est natura in progressu ad formã, tam diu solis virtus operatur. Alij respondent generationem & corruptionem hoc loco sub alteratione contineri. Alij denìq́, solvunt hunc nodum, dicentes generans & generatum, corrumpens & corruptum ab hoc theoremate excludi, quia sunt inter terminos contradicentes, quorum vnus est non ens, quod non potest esse cum ente absoluto simul.*

Generans & generatũ quã dicãtur simul esse.

Opp. *Obiectum movet potentiam, vt color visum, idq́, quod intelligitur intellectum; sed neutrum horum simul est cum moto: ergo omne movens & mobile nõ sunt simul. Minor probatur, quia si sint simul, id est, nihil intermedij habeant, non esset omnino sensus; sensibile enim positum supra sensum non acuit,*

sed

ſed obtundit & extinguit ſenſum.

Satis eſt virtute aliqua ſimul eſse.

Reſp. *Quamvis in multis primariјs inſtrumẽtis naturæ requiratur phyſicus contactus mobilis & moventis, in nonnullis tamen ſatis eſt ſi virtus ab illis fluens fuſaque per media attingat mobile: & ſic ſpecies coloris per aërem recta ad ſenſum aſpectum alterat, alteranſque ſimul cum aſpectu dicitur, vt ante non paucis exemplis & argumentis demonſtravi.*

Dubia quæ eliciuntur ex interpretatione textus, Vtrum ferrum & magnes ſint ſolâ virtute ſimul?

Opp. *Ferrum & magnes non videntur ſolâ virtute ſimul, primùm quoniam (vt maximi nominis philoſophi exiſtimant) ferrum ad magnetem vt res ad locatum fertur, locatum autem naturaliter non ſolùm locum ſuum appetit, ſed in eodem adæquatè continetur. Præterea, experientia docet magnetem in amplexibus ſuis tenere ferrum, idemque in ſuam ipſius ſubſtantiã & centrum attrahere; conſtat ergo non ſolùm virtute, ſed etiam naturali cõtactu vtrumque, vt movens & mobile eſſe ſimul. Inſuper, ſi dicas ſolâ virtute hæc cohærere ſimul, peto an virtus eadem effuſa & traiecta inſit in ferro necne? ſi neges, dic quomodo excitetur ferrum ad motum: ſi affirmes, coactus etiam concedes, vnam qualitatem eſſe effectricem contrariorum motuum in ferro, prout magnes ſurſum aut deorſum collocatur: at nulla virtus naturalis eſt principium motuum contrariorum; quoniam (vt eſt in lege Philoſophorum) idem vt idem natum eſt idem facere. Si virtus transfuſa ſit, quæro an naturalis ſit, an non? ſi naturalem eſſe dicas, vrgeo hoc fieri non poſſe, quia nihil naturale aliquid contra naturam movet; ſed magnes ferrum ſæpiſſimè ſurſum contra naturam trahit: ergo virtus illa non eſt naturalis. Imo hoc etiam addo, ferrum à magnete conſumi, quod non fieret ſi virtus illa eſſet naturalis. Quid multis? ſi naturalem hanc eſſe virtutem neges, lupum, vt aiunt, auribus tenebis; nam quomodo per ſympathiam & conſenſum trahit, ſi non ſit naturalis? at collegium & ſynodus Philoſophorum in hoc conſpirant, nempe quòd ferrum virtute phyſicâ per ſympathiam ad magnetem rapiatur.*

Lex philoſophorum.

Reſp. *Ingenioſa quidem eſt inter philoſophos de magnete & ferro concertatio; mirabilia enim de eo à Platone, Ariſtotele, Plinio alijſq; dicta ſunt. Herculea ſane vis eſt iſtius lapidis, quòd ferrum non ſolùm alliciat, ſed in medio etiam aëre quaſi miraculoſè libratum teneat; vt de ſymulachro Arſinoes reginæ diu in Ægypto Democratis artificio conſtructo, de ſigno ſolis Alexandriæ in templo Serapidis ſuſpenſo, de Mahumetis idôlo in aëre pẽdente hiſtoriæ narrant: ſed ad inſtitutum revertor. Non defuit Thales*

Plato in dialogo qui Theophraſtus inſcribitur.

Plinius lib.

(teſte

(teſte Ariſtotele) qui magnetem lapidem animatum eſſe exiſtimavit, vtq; animæ ferrum attrahere. Non defuerunt alij (vt Democritus & Epicurus,) qui atomis emiſſis ex magnete, & multiplicatis in aëre ferrum attractum iri ridiculè ſomniarunt. Non deſunt hodie qui id ipſum à magnete vt à fine ad ſe vocari pertinaciter defendant. Sed iſtis opinionibus exploſis & reiectis, vt indignis philoſophorũ calculis, ad argumẽta nũc venio; hoc vno tamẽ præmiſſo, quod exiſtimẽ magnetẽ per qualitatẽ trãſfuſam in medio, eandẽq; impreſſã in ferro hoc opus effectũ dare, idq; nõ ſine cõſẽſu partiũ & ſympathiâ. Nam vt ſuccinũ paleã, & vivũ argẽtũ auri fragmentum, vt Rhabarbarum bilẽ, Agaricum pituitã, ſena melãcholiã trahit: ita adamas ferrum; ſed illa omnia ex proprietate ſubſtãtiæ, ergo hic etiã innatâ virtute ſuâ. His omiſſis ad primum argumentum reſpõdeo, quatuor eſſe cauſas cur exiſtimem ferrum nõ moveri ad magnetẽ vt ad locum ſuum naturalẽ; prima eſt, quòd diſtãtia nulla impediat rẽ naturalẽ quo minùs ad locum naturalẽ feratur; ſed ferrum in loco tam lõgè diſtanti poni poteſt vt nõ trahatur ad magnetẽ: ferrum ergo ad magnetẽ vt ad locum ſuum naturalẽ nõ fertur. Secũda cauſa eſt, quod magnitudo corporis moti nõ impediat quo minùs locũ naturalẽ petat, imo eo velociùs ad ſuũ locum fertur; ſed magnitudo ferri impedit quò minùs trahatur ad magnetẽ: nõ ergo ad eundẽ fertur vt ad locũ ſuũ naturalẽ. Tertia eſt, ꝙ locus (vtcunq; ſit affectꝰ) motũ rei ad deſtinatũ finẽ & quietẽ nõ impediat; ſed ſi magnes vngatur oleo ferrum nõ movetur ad magnetem: ergo vt ad locũ naturalẽ ferrũ non movetur. Poſtrema eſt, quòd corpus naturale vtcunq; affectum, aut extra ſuũ locum poſitum, feratur tamen ad locum naturalẽ; ſed ferrũ rubigine exeſum, aut extra ſuũ locũ & ſedẽ quietis poſitum nõ trahitur ad magnetẽ: nõ ergo magnetem vt locum naturalem reſpicit. Ad ſecũdũ argumẽtu dico, ferrum nõ moveri, ſed in ſinu veluti & amplexibꝰ magnetis quieſcere, ſeq; in ſubſtãtiã illiꝰ amiciſſimè quaſi inſinuare. Ad tertiã rationẽ, eãdẽ virtutẽ ferrũ ad motũ excitare quæ à magnete fluxit; neq; abſurdũ exiſtimo eãdẽ rẽ eſſe cõtrariorũ effectricẽ cauſã, ſi alio alioq; modo vel ipſa afficiatur, vel res in quas agit. Sic ſol in ariete poſitꝰ eſt cauſa veris, in cãcro cauſa æſtatis, idẽq; ſol numero indurat lutũ, & cerã liquefacit; cur ergo nõ dicamꝰ vim magnetis ſurſũ aut deorſum poſſe ferrum attrahere, ſi alio alioque loco & modo ponatur magnes? Quare vbi addis vim nullam naturalem eſſe principium motuũ cõtrariorum, remque eandem ſemper eſſe natam ad eundem effectum producendũ, reſpõdeo hoc verũ eſſe ſi eodem modo cauſa & effecta afficiãtur. At dubitas in quarto argumento, an hæc virtꝰ trãſfuſa à magnete ſit naturalis; quia & cõtra naturã ferrũ (ꝙ eſt grave) in altũ nõnũquã trahat, & quoniã attractũ idipſũ devoret & cõſumat. Accuratè diſputas, ſed reſpõdeo magnetẽ quiddã perfectiꝰ ferro. Ferrũ enim reſpectu magnetis aliquid imperfecti & incõpleti habet, & ita nõ eſt cõtra naturã ferri ſurſũ ad amicũ moveri. Nam

Thales magnetẽ animatũ eſſe putavit. 1. de Animâ c. 2. tex. 32.

Variæ opiniones de magnete.

Sẽtẽtia authoris de magnete.

Reſp. Arg. 1.

Quod ferrum nõ moveatur ad magnetem vt ad locum, quatuor cauſæ aſſignãtur.

Magnes oleo inunctus non trahit ferrum.

Arg 2.

Arg. 3.

Res eadẽ quã cauſa contrariorum.

Ar. 4.

Magnes eſt quiddã perfectius ferro.

etsi videatur esse contra naturam si gravitatem ferri; non est tamen si magnetis virtutem, & ferri substantiam sequacem & obsequentem spectes. At dices, si non sit contra naturam hæc vis in magnete, qui fit ut ferrum vicinum magneti ab eodem devoretur? Agnoscendum quidē est (nisi velim classicos doctores in philosophiā negare) ferrum indies diminui à magnete, sed hoc non fit contra naturam. Nam quemadmodum non est contra naturam ut alimentum commutetur in naturam aliti: ita non est contra naturam ut ferrum transmutetur in substantiam magnetis. At dices, sunt hæc diversa specie; sic quidem sunt animantia & alimenta quibus augescunt & nutriuntur; cæterùm non somnias (ut opinor) ferrum esse alimentum magnetis. Quid tum? nihil tamen obstat quo minùs unum in alterum commutetur, et constat in elemētis mutuò inter se commutatis. Sed ut inter hæc illa citiùs convertuntur et transeunt quæ dant symbolum, & sunt qualitate copulata: ita ferrum quod in substantia sua imitatur magnetem, & faciliùs eidem associatur, citiùs in illius naturam convertitur. Neq; est hoc ipsum contra naturam ferri, cùm attractio eiusdem (quod est medium quo fit) sit naturalis; imo finis & perfectio ferri est ut sic transeat, mobiliorq; substantia fiat. Nō mult⁹ero & molestus verbis. Etsi ergo virtus in magnete moveat nunc ferrum sursum, nunc deorsum, etsi attractum in substantiam sensim & pedetentim vertat suā; est tamen non minùs naturalis quàm virtus lunæ, quæ mari impressa fluxum & refluxum contrarios motus facit. Ut ergo influentia lunæ mari impressa facit illud fluere & refluere, nec non ad diversas differentias positionum moveri, secundùm aliū aliumque aspectum lunæ: eodem prorsus modo virtus magnetis ferro impressa idipsum nunc sursū nunc deorsum movet, movet (inquam) naturaliter: naturalem ergo hanc vim magnetis & hunc motum ferri esse negamus, sed sic illum trahere, trahiq; hoc dicimus, ut herbæ salutares suos proprios humores trahunt, qui postea natura vi (si sint infesti) expelluntur.

Perfectio ferri est in magnetem transferri.

Cur acus magnetis attritu temperata Septentrioni se obvertat, polumque Arcticum semper veluti in æquilibrio fixa & quieta demonstret?

Opp. Multi causā huius rei duplicē assignant, unam vim attractricē in in adamātinis & sublunaribus illis mōtib⁹ qui Septētrioni (ut aiunt) subijciūntur; alteram polarem stellam, quæ suā influentiā copiosam vim ferri & magnetem gignit. Sed contra utrāq; hanc causam sic disputo. Primùm dubitatur à multis An sint tales omnino montes, imo à non paucis tales negantur esse: at si sint, duæ rationes me movent ut existimem hanc in illis attractivam virtutem

Ut Fracastorius in lib. de Antipathia, cap. 7.

tem non inesse; primùm quia longissimè distant ab alijs partibus mundi ad quas penetrare hæc virtus non potest, tum si ob hanc causam fiat hic motus, cur non fieret in alijs partibus mundi, in quibus magnetes abundè generantur? vt Magnesiâ, quæ (vt Lucretius ait) magneti nomen dedit.

Quem magneta vocant patrio de nomine Graij,
Magnetum quia sit patrijs in finibus ortus.

Luceret. l. 6. poëmatis.

Sed vt experti scribũt, neque in Magnesia, nec in Illua insula, nec in Æthiopia talis acus aut gnominis est omnino rectio, quamvis illa loca sint tam feracia magnetum, vt homines illuc navigantes in magnum trahantur periculum, nisi naves ligneis clavis non fereis conglutinentur.

Magnesia Illua & Æthiopia magnetibus feracia.

Resp. *Quidam (vt ais) acum intinctam magnete idcirco ad Septentrionẽ quasi ad nativum solum se vertere asserunt, quoniam illic est magna copia magnetum in altissimis montibus sepulta, à qua vis attractiva in omnes regiones mundi transfusa est; sed tecum consentio, & hanc opinionem canonicam non esse puto. Præterea vim alterius argumenti tui non nego; nam par quidẽ esset ratio aliorum locorũ & æqualis virtus vertendi, præsertim cùm constet in illis abunde magnetum (vt ais) generari. Sed audi, curiose disputator, cur tam sollicitus es in scrutandis mysterijs Dei? audi (inquam) Philosophũ, qui ait multa occultasse mortalibus Deũ. Multa nos mirari voluit nãtura, nimis altum sapere & scire noluit. Sed quoniam ad sobrietatem scire desideras, modestè respondeo interogatus, & affirmo meâ quidem opinione duplicem esse causam huius motionis, vnam in polo mundi, alteram in ipso magnete, vtramq; abditam & occultam. Per polum mundi intelligo non solùm polarem stellam, sed vicinas partes vtrique polo, in quibus vis est generatrix magnetis, & attractrix ferri, vt est in sole vis heletropion aliasque herbas trahendi, quæ se vertunt semper ad solem, floresque suos clausos expandunt ad splendidam illius faciem. Quod verò talis sit virtus in illis partibus generandi istiusmodi lapidem hoc mihi argumento est, quia syderum Septentrionaliũ influentia est frigidissima & ex natura suâ, & etiã per absentiã solis; altera causa in magnete latens hinc apparet, quia vis data cuivis est vt trahat ad se similia. Cũ ergo in illis partibus potissimùm generetur magnes, non dubitandum est quin vis quoq; naturalis data sit vt appetat agglutinari ferro, quod ei in essentiâ proximè accedit. Sed hæc vis tota ei non conceditur, imò ferè totam hanc vim cœlo acceptam refert, à qua & essentiam & influentiam istam motricẽ sumpsit. Hoc dato, quia vis magnetis sæpe per se deficit & hebescit porpter distantiam loci, & idcirco alia causa assignanda est, quam in ea parte cœli ponimus, quæ frigido aspectu frigida effecta gignit.*

2. Causæ cur acus magnetis attritu septentrioni se obvertat.

Syderũ septentrionaliũ influẽtia est frigidissima.

Vis cuivis data est, vt ad se trahat similia.

An magnete corrupto virtus eiusdem in ferro maneat?

Opp. *Sublatâ causâ tollitur effectus: corrupto ergo magnete qui est causa huius virtutis, ipsa virtus quæ est effectus tollitur. Præterea, ut præsente sole helitropion expandit florem, absente claudit: ita vivente (ut ita dicam) magnete virtus in ferro vivit, moriente vero illo virtus hæc ipsa cadit.*

Duplex consideratio magnetis.

Resp. *Duo in hac virtute magnetis considerari possunt, generatio & transitio; illa quidem extincto magnete simul labefactata concidit, hæc vero non tollitur: fixa enim est in ferro, illiusque propria veluti possessio est. Expertus loquor, qui vidi in periti artificis officina fragmenta ferri olim tincta magnete sei nvicem trahentia, cuius rei aliam causam assignare non possum, quàm quod virtus à magnete traiecta in ferro iam infixa manserit: pars illa ergo quæ magis tincta fuit alteram trahebat. Ratio altera à simili parum viriũ & momenti habet, quia impar est comparatio, ut cuivis lectori studioso evidenter apparet.*

Experiẽtia authoris de magnete.

An movens eâdem qualitate medium afficiat qua subiectum remotum afficit?

Opp. *Videtur afficere; nam sol lumine & calore aëreum medium sic afficit. Præterea hoc quæro, quomodo potest medium ferre fluentes qualitates ab aliis, nisi iisdem afficiatur?*

Resp. *Non nego quin movens semper per media in remota agat, multa tamen media non retinent ut subiecta easdem qualitates quas ferunt; insunt enim qualitates in illis solùm subiectis quæ apta sunt ad recipiendam impressionem: medium ergo est sæpe ut* subiectum quo. *Si vis apertiùs loquar; ut tabellarii nonnunquam ferunt bona quæ sua iure non sunt: ita media sunt quasi vehicula earum qualitatum & virtutum quæ frequenter ab aliis principiis fluunt. Sic (ut exemplo priori instẽ) licèt vis magnetis trãsvecta sit per aërem medium, aër tamen non trahit ut magnes, aut trahitur ut ferrum; satis est ut sit fidelis quasi nuncius naturæ, præstetq; officium medii. Nõ tamen hîc nego quin etiam medium eadem qualitate, & eodem modo afficiatur aliquãdo, ut aër lumine aut calore priusquam corpus remotum incalescat.*

Media sunt vehicula qualitatum quę à moventibus fluunt.

Medium aliquãdo imbuitur qualitate moventis.

An fascinans sit simul cum fascinato?

Opp. *Non est omnino fascinatio: ergo inanis & otiosa est hæc quæstio. Antecedens probãt luculenter Wierus Germanus, & Scotus Anglus ille, qui in probando antecedente istius enthymeatis volumen scripserat. Sed pergam; si concedam esse, probo tamen non esse fascinantes cum fascinandis simul. Nã*

Wierus Scotus negarunt fascinationẽ esse.

quis non videt absentes fascinari? Prætereà, quandoquidem fœdere inito cum dæmone fiat fascinatio, legationem potius dæmonis quàm præsentiam hominis requirit; antiquus enim serpens, dormiente & absente venefico (modo consensũ & animum venefici sacrificium habeat) in quovis loco distante homines, belluas, plantas effascinare potest: at nulla fascinatio sine dæmonis auxilio fit; non ergo ex necessitate requiritur fascinantis & fascinati coniunctio, ut sicut movens & mobile sint ea semper simul.

Resp. *Wierus Germanus ille medicus, vir doctus, non aliter magiam dæmonaïcam, quàm Erasmus stultitiam, Agrippa vanitatem & ignorantiam scientiarum laudat. Acuta ingenia humana sunt quasi Delphici gladij, qui in omnẽ usum inserviunt. Scotti Angli volumen Epitome Regis Scoti doctè & sapienter refutavit. Sed procedam, & ad probationem tuam firmiorem respõdeo, posse quidem per dæmonem absentes fascinatrices virus malitiæ effundere. Sed hic quæritur An fascinans sit simul cum fascinato? Naturaliter fascinantes appello eos, qui pestilenti afflatu torvoq; aspectu aërẽ inficiunt, noxiumq; & toxicum venenum, non aliter quàm iaculum infectum in fascinandos expuunt & effundunt. Huic generi fascinij vetulæ sunt magis subiectæ quàm viri, quoniam fuliginosis humoribus vaporibusq; (suppressis menstruis) magis abundãt, & quoniam intentius diutiusq; rem intuentur (ut experientia docet) cùm felle invidiæ aut studio nocendi concitantur. O quam pestilens est halitus suppressorum mensium in vetulis & veneficis, cùm in Dianis & castis iuvenibus eorum vapor speculum inficiat, aciem gladij retundat, lepram luemq; venereã gignat? Sed melius est hæc tacere quàm effutire, nisi occasio urgeret ut ostẽderem, cavendum esse à vetulis malorum morum, in quibus suppressa & occulta ista venena latent; quæ si ex oculis, naribus, oreq; fetido in rosas & lilia evolent (ut sæpe per halitus spiritusq;, celeres nuncios eorum exhalantur) rosæ & lilia deflorescant necesse est. Nam ut purpura citissimè labeculis inficitur: ita tenerrimæ et purissimæ complexiones istiusmodi venenis citissimè vulnerantur. Sed hæc obiter de fascinatione.*

Wierus de Prestigiis dæmonum.

Ingenia acuta Delphici gladii.

Qui naturaliter fascinantes sunt.

Vetulę cur fascino magis subditæ Solinus cap.4.

Vis mensum suppressorũ Pl. lib.7.cap.15.

An nullum omnino sit movens, mobile, aut motus sine medio?

Opp. *Multa sunt moventia & mobilia simul contactu ut hic docetur: ergo medium non requiritur. Ea enim contactu sunt simul, quorum extrema sunt contigua continuaque. Porrò, si nullum movens moveat sine medio, primum movens (id est Deus) indigeret medio, non solùm in circumvolvendo cœlo, sed in omni miraculo operando, quo nihil dici potest absurdius, nihil irreligiosius. Postremò, cùm intellectus in se versus seipsum moveat, medium quæro; nullum certè assignari potest: sequitur ergo non omne movens carere medio. Huc addo internas formas, & qualitates activas, quæ ipsis moventibus proximè inhærent, nec non agunt sine medio.*

Quæ simul contactu.

Resp. *Contactu multa sunt simul, inter quæ (ut docet Philosophus) nihil*

Nihil agit sine medio in quibus tenet. Phys.lib.8.

est intermedij. Caterùm cùm dicat nullum movens agere sine medio, intelligit actionem & motionem qua à movente in remotum subiectū transit. Alij probabiliter etiam sic respondent, nullum movens (excepto primo motore) agere in ullum passum sine medio, aut interno aut externo, quod quidē est instrumentum agentis; sed primum responsum quibusdā magis placet. De metaphysicâ & miraculosa actione Dei (ut in creatione mundi) nihil dico: concedit enim Philosophus Deum actu infinitum esse, qui potest omnia ad suum arbitrium agere; in hoc tamen nobis mortalibus relinquit exemplum, ut existimemus nihil in rerum naturâ fieri posse sine medio, quoniam ipse rarissimè quicquam agit sine instrumento.

An quatuor sint solùm species motus localis violenti?

Opp. *Species enumerata à Philosopho in textu sunt pulsio, tractio, vectio, & volutatio; sed multa sunt alia violenta motiones prater istas: ergo non rectè quatuor solùm enumerātur. Assumptio probatur, quia flagellatio, vulneratio, occisio, sunt motus violenti; huc addi possunt terra motus, fulguratio, aliaq́ sexcenta impetu facta motiones qua hîc non recensentur.*

Quatuor species violenti motus primariæ sunt.

Resp. *Ha quatuor species primaria sunt, ad quas analogicè omnes reliqua impetu & vi facta reducuntur. Ut ad pulsionem impulsio & expulsio, omnesq́ impetus in quibus movens aliquid à se abigit. Est enim pulsus (ut iterum definiam) cùm movens aliquid à se violenter removet. Tractio cùm aliquid aliud ad se rapit. Hinc in pulsu (quod est notandum) movens est terminus* à quo, *in tractu movens est terminus* ad quem. *Vertigo seu rotatio est motus per accidens ex pulsu & tractu compositus; ut si mulier rotam volvat, partem superiorem à se pellit, partem verò inferiorē ad se trahit: ex tractu ergo et pulsu rotatio constat. Vectio deniq́ est etiam motus per accidens à pulsu aut vertigine deductus; qualis est motus navis qua undarum pulsu, velorum tractu, circūlatione ad arbitrium gubernatoris vertitur.*

An inspiratio & expiratio sint violenti motus?

Opp. *Videntur non esse, cùm sine istis motibus non sit, non vivat homo. Id enim est naturale quod maximè conservat; id violentum quod destruit et prosternit naturam. Sed inspiratio & expiratio conservant vitam humanam, non vulnerant: ergo sunt naturales motus. Praterea, contractio & dilatatio pulmonum sunt motus naturales quibus inspiratio & expiratio fiunt; naturales ergo sunt ista motiones.*

Resp. *Volumen requireret hac seges orationis si ex medicis & philosophis solùm à me lecta de hac re dicerem; sed ut per pupillam unius oculi cœlum immensum, cœliq́ innumeras stellas uno aspectu videas: ita quasi per rimulam mente recollecta cernas in hac quaestione mysteria. Inspiratio & expiratio sunt illa quidem motiones naturales, & non sunt naturales. Naturales sunt*

motione

motum pulmonis, non naturales si motum aëris spectes. Est enim naturale pulmonibus respirare, trahi verò in centrum corporis, indeq; expelli est non naturale; tractus enim & pulsus sunt motiones (vt hîc docet Philosophus) violentæ. Violentæ (inquam) non simpliciter contra naturam, sed ex parte & secundùm quid (vt aiunt) præter naturam. Id enim simpliciter contra naturam est quod corrumpit & prosternit penitus naturam (vt ais) id verò præter naturam cùm res præter solitum morem, ordinem, aut dispositionem mota redeat ad naturam suam; vt aër vi inspirationis attractus, viq; expirationis iterum expulsus non corrumpitur, sed rediens ad nativam qualitatem suam eandem substantiam & existentiam habet. Inspiratio & expiratio qui motus naturales, qui non. Violentum duplex.

An Echeneis (piscis ille *remora* dictus) vi suâ immobilem navem reddat?

Opp. *Quid culex ad elephantem? quid remora ad navem? moles immensi maris pisculi mordicus affixi vires facilè extinguit; certum est non remoram esse causam stationis, sed signum quod non longè distent rupes seu montes, in quibus vis est remorandi naves, vt in magnete virtus trahendi ferrum, & in Theamide idipsum abigendi.* Fracastorius in li. de Antipathia & sympat. cap. 4. Vide Arist. lib. de Historiâ animalium 2. cap. 14. Plin. lib. 36. cap. 16.

Resp. *Antiquitatis & veritatis nuncios, nempe historicos non negabo; respondeo ergo vel cum Fracastorio, piscem non esse causam retentionis sed signum, nempe quòd sint montes (vt ais) in quibus vis sistendi inest; vel cum Scoto, vacuum per agglutinationem pisciculi effectum proximam causam existere; vel deniq; cum Scaligero, non esse quærendam causam omnino in istis miraculis naturæ, quia (vt Theophrastus rectè ait) qui de omnibus rationem quærunt primam causam rationis negant.* Historici veritatis nuncij. Exer. 18. adversus Card.

Aliud dubium, Cur lebetis fundus non excandescat cùm effervescat liquor?

Opp. *Fundus lebetis in quo continetur liquor est proximum quod patitur impetum & furorem ignis: maximè ergo incalesceret. Præterea, æs est metallum frigidum & vndiq; compactum: impressam ergo flammam diu retinet, vt candens ferrum; at penetrari debet fundus lebetis antequam liquor effer-veat.* Lege Arist. in Problematis, sectione 24. Problem. 8.

Resp. *Liquor in vase contentus causa est cur fundus eiusdem non excandescat, vt experientia manifestè docet; quippe vas plumbeum aquâ fervente plenum & appensum flammis non liquescit; at liquore effuso vacuum statim fluit. Ignis ergo toto impetu humidum vase contentum invadit, partesque externas veluti intactas relinquit; quod quidem hinc constat, quoniam in humido maxima est resistentia, & proinde acerrima pugna. Agnosco tamen ignem primùm in fundum lebetis agere; sed quoniam acriorem intus hostem (nempe liquoris humiditatem) sentit, via aperta per poros irruit in illum, &*

& fundo tanquam inſtrumento ſocioque iſtius belli vſus, expellere aut in ſuam naturam convertere contendit. Ut ergo milites obſidentes civitatem primùm mœnia invadunt, quibus concuſſis in hoſtes ruunt & occidunt: ita (ſi liceat hæc comparare) ignis primùm fundum vaſis flammis diverberat, in quē meatibus factis impetum faciliorem & vehementiorem in hoſtem latentem facit.

An phantaſia moveat appetitum à ſe diſtantem ſine medio?

Opp. *Phantaſia non habet medium quo in appetitum agat: ergo immediatè eundem movet; ſi teſtimonium in hac re moveret, multi hodie philoſophi idipſum affirmant, quibus ſi contradicas, quæro quonam medio aut inſtrumento ageret, cùm nullam aliam potentiam animæ inferiorem, ſuum internuncium habeat, qui dictata phantaſiæ appetitui repreſentet? Vt ergo reflexa imago à ſpeculo in oculum: ita refuſa ſpecies à phantaſiâ in appetitum agit; non reſpectu medij: quo caret phantaſia, ſed reſpectu luminis quo appetitus immediatè ad amplexum aut fugam excitatur.*

Vt Ariſt. li. de Iuven. & ſen. Alex. 1. de Anima. Aver. 2. Coll. ca. 7. Phantaſia in capite. Appetitus in corde.

Reſp. *Quomodo motio ab imaginatrice facultate ad appetitū pertingat, valdè incertum eſt & controverſum. Sunt qui reſpōdeant immediatè hoc fieri, quia vtraq; facultates coniunctæ ſunt in corde, phantaſiam & appetitū intelligo; ſed errāt iſti, nā phantaſia in capite eſt, appetitus in corde. Sunt alij qui probabiliter defendāt phantaſiā movere appetitū per nervos, & ſpiritus trāſvolantes ab vnâ facultate ad aliā. Sunt deniq; qui affirment phantaſiā neq; notionem, neq; ſpeciem ad appetitum tranſmittere, ſed aliam occultam virtutem excitatricē eiuſdē ad rei perſecutionem vel fugā; & hanc virtutem motricem ab actu phantaſiæ profluere exiſtimant, ſatis in ſe efficacem aliquando, & in hominibus & in belluis ad magnam alterationem naturæ inferendā: vt (teſte Fernelio) pavo dum ovis incubat, ſi linteolis albis circumtegatur albos pullos edet. Quid moror? Alij non requiri medium omnino contendunt, modò vtraq; facultas in eodē inhæreat ſubiecto, & ab eodē oriatur principio, nēpe animâ, quæ cœcā phātaſiā multis caracteribus pictā ad aliā potentiā, (puta appetitū) pro arbitrio & imperio vertat. Sed in hac turba et electione opinionum eā maximè approbandā puto, qua docetur phantaſiā movere appetitū per ſpiritus, vnà cū quibus ferūtur ſpecies et imagines rerū, quibus præſentatis (vt ita loquar) & obiectis, continuò appetitus ad proſequendum aut fugiendū excitatur. Sic (vt vides) phantaſia eſt movens, appetitus eſt mobile, media ſunt inſtrumenta naturæ, nervi, & ſpiritus, res impreſſæ, ſpecies rerum, vſus, cognitio, cognitionis vſus in amplexu aut fuga cernitur.*

Li. de Hominis procreatione cap. 12.

Phātaſia movet appetitū per ſpiritus.

An ſola cauſa motus in proiectis ſit impetus proijcientis?

Opp. *Si impetus ſit ſola cauſa, velocior eſſet in principio motus in proiectis, quàm in medio curſu & volatu ſuo. Ratio eſt, quia vehementior tum impetus exiſtit; ſed experientia docet velociorem motum eſſe in medio,*

quàm

quàm in principio: ergo impetus non est sola causa. Praeterea Arist. de hac re agens in sequenti libro medium, causam huius motionis ostendit. Postremo, si impetus sit sola causa motus in proiectis, sequetur eandem qualitatem numero, nempe vim eiaculantis esse causam levitatis & gravitatis, cùm sursum & deorsum proiectum volet; non est ergo impetus in proiectis sola causa motus. Arist. 3. de coelo. t. 28. & 8. P. t. 82. & in libello de insomnijs cap. 2.

Resp. *Cùm defendimus impetum proijcientis solam causam motus in proiectis; intelligimus solùm esse causam primariam; non ergo excludimus medium nempe aërem, cuius partes paulo post initium motus magis concitatae sunt; unde velocior motus est in progressu, quàm in primo gradu & principio fuit. Non est quòd urgeas in 2. loco Arist. nam agnosco illum medium causam istius motus nominare, sed audi; causam sine qua non, & minùs primariam intelligit. Ad postremum dicendum est impetum nec gravitatem nec levitatem dici omnino posse, licèt sit causa movendi sursum & deorsum aliquando; sed esse aliam qualitatem, quae proiectum in hanc vel illam partem rapit, prout à iaciente regitur & modificatur. Longior & molestior in expositione huius capitis fui quàm par erat (studiose lector) sed quoniam oblata occasio movendi quaestiones me longiorem fecit, in reliquis Laconicâ brevitate hanc molestiam compensabo.*

Impetus causa primaria in proiectis.

Mediũ causa sine qua non.

CAP. 3.

An omnis alteratio physica sit in sola patibili qualitate, animiq; parte sentiente?

An acquisitio possessioq; habituum sit sine ulla animi sentientis alteratione?

Sub finem capitis plura moventur dubia.

Onnubiũ moventis & mobilis satis iam definivit Philosophus, (vtrũq; enim semper aut loco, aut virtute simul esse edocuit) nunc de obiectis vtriusq; agit, & primùm de qualitatibus, in quibus per se inest alteratio. In quibus (inquam) per se inest alteratio; nam alteratio communiter & per accidens est in multis, propriè autẽ & per se in solis qualitatibus quę passiones & patibiles qualitates dicũtur in tertio genere. Hinc emergit quęstio, quã in expositione text⁹ enucleati⁹ tractabo, *Vtrũ alteratio physica sit in sola patibili qualitate, animiq; parte sẽtiẽte?* Apertus est Arist. percurrã singula, & si qua occurrãt dubia, sub finem capitis

Alteratio propriè in qualitatibus.

Quaest.

capitis ſolito more breviſſimè attingam. Rem aggrediar, & imprimis, demonſtrabo formas & figuras in quarto genere qualitatis alterationem nullam inducere, tum idipſum in duobis primis generibus eo ordine quem ſequitur Ariſt. oſtendam.

Quòd formis aut figuris res nulla alteretur ſic probo. Quicquid alteratur, id ipſũ nomē poſt alterationē retinet quod antea habuit; ſed res formata & figurata idē nomē nō retinet: ergo res formata & figurata nō alteratur. Maior innoteſcit, quia ſi æs calefiat, dureſcat, humectetur, vel alteretur alio quocũq; modo, poſt alterationē idē adhuc nomē vēdicat; vt *æs calidũ, durũ, humidũ*, aut alio modo affectum nominetur. At (vt ad minoris cōfirmationē accedā) ſi *figurã* ut *formã Cæſaris*, vel *pyramidis*, vel alterius cuiuſq̃ rei in *ære* inſculpſeris, diutiùs non *æs* ſed *ſtatua* dicitur. Itē *lignũ* è quo *lectica* fabricatur, nō *lignũ* appellatur. Secũdò hoc idē probat Philoſophus ab abſurdo; nã abſurdũ eſt dicere id quod fit alterari; ſed omnis forma & figura fit: figurari igitur nō eſt alterari. Sed attētè hîc (ſtudioſe lector) animadverte, quòd doceat hîc Philoſophus formã & figurã fieri: nō ꝙ figurarum productio ſit propriè generatio, ſed quia ad eã ſimilitudine proximè accedat. In figurâ enim nō tã color quã ordo, nō tã externorũ ſēſuũ propria obiecta quã proportio & lineamēta artis cōſiderari ſolent: at hęc âb arte *fieri*, non *alterari* dicũtur; ars enim ęmula naturæ ſuam generationē habet.

Figura & forma qui fieri dicantur.

Phyſ. 2. 2.

Sequitur vt argumētemur de habitu. Quicquid ergo eſt habitus, idipſum eſt vel bonũ vt *virtus*, vel malum ut *vitiũ*; & vtrũq; eſt vel corporis vel animi; & deniq; ſi ſit, vel eſt morũ, vel rationis: ſed nullũ ex hiſce omnibus eſt terminus alterationis; ergo nullus habitꝰ eſt terminus alterationis. Diſcutiã paucis ſingulas partes minoris propoſitionis. Habitus corporis ſunt relationes; ergo in iis nō eſt alteratio: relatio enim nec eſt motus, nec motu acquiri poteſt. Tres habitus corporis in textu recenſētur; *ſanitas, robur, pulchritudo. Sanitas* (docēt Philoſophi) ad commenſurationem bonamq; temperiem elementorum; *robur* ad nervorum oſſiumq; firmitatem; *pulchritudo* ad aptam membrorum diſpoſitionem refertur; quæ omnia in relatis eſſe manifeſtũ eſt: habitus ergo corporis non poſſũt eſſe motus, nec motione acquiri. Notandum hoc eſt diligentiùs, nomen *habitus* & *virtutis* à Philoſopho largiùs ſumi non ſolùm pro qualitate abſolutâ, longo tēpore, vſu, multiſq; diſpoſitionibus acquiſitâ; ſed pro vi & facultate etiam qua res apta & idonea ad ſubeundas actiones ſuas redditur; & ſic virtus non ſolùm hominibus, ſed etiam plãtis, belluis, arteq; factis accomodari & convenire poteſt.

Hoc cap. t. 17.

Habitus duobus modis ſumitur.

Pergit Ariſt. & oſtendit habitus animi morales non eſſe alterationes

tiones; quia hi quoque in relatis sunt. Quòd verò sint in relatis sic probat, quoniam nulla uirtus afficit subiectum, nisi observatis circumstantijs temporis, personarum, rerum; nullum vitium his neglectis animũ vulnerat & depravat. Deinde quicquid est perfectio aut defectio à perfectione, id non est alteratio; at omnes virtutes moris sunt perfectiones, vitia autem sunt defectiones ab eadem perfectione: ergo habitus moris non sunt alterationes. Quid restat? nihil certè nisi vt concludat Philosophus non esse alterationem in habitibus mẽtis, vt in cæteris demonstravit. Verbo sic ratiocinatur. In relatis nulla est alteratio; at qui scientia, omnisque rationis mentisq; habitus est relatio: ergo nulla scientia nullusq; rationis mentisq; habitus est alteratio. Assumptio comprobatur, quoniam omne id quod acquiritur nullâ in nobis factâ sensibili mutatione est relatum, vt lib. 5. Physicorum cap 2. traditur; sed scientia omnisque rationis habitus acquiritur nullâ factâ in intellectiua facultate sensibili mutatione (quippe scientes evadimus ex sola pręeunte experientia, quę ex collecta singulorum notione oritur) ergo scientia omnisq; habitus mentis est relatio, Eadem penitus est ratio si de actione sciẽtiarum disputes, quę est contemplatio. Duo ergo circa habitum scientiæ cõsideranda sunt, alterum est prima eiusdem adeptio, quę habitus; alterum vsus, qui cõtemplatio dicitur. Vt habitus ipse scientiæ non est alteratio: ita eiusdem vsus qui ex eodem proficiscitur non est, quoniam non mutat, sed perfectionem solam cum relatione ad habentem infert; cum relatione ad habentem dico, quia non disponentes se, sed solùm habẽtes scientia respicit. Hinc facilè intelligas Aristotelem non hoc loco accipere nomen *scientiæ* pro habitu aut actu scientiæ alicuius, ut *Physicæ* aut *Geometriæ*, sed pro perfectissimo vsu iudicij & rationis, quẽ adepti ad disciplinas apti idoneique reddimur, vt Collegium Conimbricense sapienter notat. Quod hic sit & non alius sensus Philosophi hoc probat, quia ab hac scientia infantes puerosque excludit, qui in tenera ætate ob nutrimenti (vt ait) copiam, & vberiorum humorum omnium affluentiam, sedatos animi motus & affectus habere non possunt, vt quietę rerum imagines per externos sensus in mentis speculum fideliter (veluti per nuncios) inferantur, à quibus radios multiplicatos & reflexos habeant. In hac enim ætatula (quæ est tanquam aqua aut cera fluens) Minerva sigilli sui & imaginis vestigium aut nullum, aut valdè incertum imprimit; ratio est, quia pendet iudicium ab intellectu, intellectus à phantasia, phantasia à sensibus externis, sensus externus ab obiectis, quæ omnia in flore ætatis lumen rationis nebulâ quasi obtectum fallunt, puerosque dormientibus, ægro-

Lib. 5. phys. c. 2. Prior. Analyt. l. 1. c. 23. Post. c 14 & l. 2. c. vlt. & 1. Meta. c. 1.

Duo circa habitũ sciẽtiæ cõsideranda.

In l. septimum Phys. c. 3.

Virg. in Epig. Xenophon de Hercule ex Prodico Ceo Philosopho, libro de Horis.

grotātibus, aut ebriosis similes, à litera Pythagorę viaq; He c...s angustâ ad latam portam vitiorum rapiunt. Cæterum tandem humoribus motibusq; animi refrenatis, à lata portâ vitiorum in portum optimarū virtutum resiliunt, fiuntq; nonnunquā studio & industriâ sapientes. Fœlix & singularis est hæc mutatio (vt propriè hîc loquar) non alteratio; mutatio qualitatis (inquam) si existentiam, non mentis, si substantiam spectes; nam anteà idcirco alterationem nullam in scientiâ esse conclusit Philosophus, quia in acquisito habitu mens eadē immutata manet. At dices quomodo reconciliantur ista? *est mutatio, & non est mutatio*. Audi, est mutatio impropria & insensibilis in habitu, non est mutatio propria & sensibilis, vt in tertio genere qualitatis. Cum ergo dicat Philosophus in textu habitum acquiri nullâ factâ mutatione, non excludit omnem prorsus mutationem, sed eam solā quæ inter qualitates tertij generis per se & propriè eminet; nam aliter infestus & contrarius fuisset sibi in calce huius capitis, vbi concludit, in habitibus mutationem aliquam generationi similem esse, non propriam autem alterationem.

Mutatio non alteratio est à vitioso habitu ad studiosam vitam.

Mutatio impropria & insensibilis in habitu.

Quæst. 2.

Sed hîc ex textu nova suboritur quæstio, *Vtrum acquisitio possessioq; habituum sit sine vlla animi sentientis alteratione?* Negat Philosophus: loquitur ergo contradicentia, fortasse ais. Quid ita? quoniam modò eodem fere spiritu dixit habitus nullâ factâ mutatione comparari. Argumentum hoc nego, quia illîc intelligit nō acquiri habitum vllâ factâ mutatione sensili in eodem genere, non tamen sine mutua sentientis operâ & motu hoc fieri negotium putat. Præsertim cum (vt in primo Analyticorum docet) *Omnis doctrina, omnisq; disciplina ex antecedenti cognitione oriatur*; cui addi potest axioma illud vulgare, *nihil esse in intellectu quod prius non fuerit in sensu*; vnde liquidò constat esse concursum & consensum potentiarum, adeo vt facultas illa intellectrix sine famulatu potentiæ sensitricis non ornetur. Sed (vt rem in præsentiarum tractandam directiùs probem) ex textu sic disputo; virtutes & vitia, omnesq; habitus versantur circa voluptates corporis & dolores: ergo non sine sensibili immutatione vel acquiruntur, vel acquisita retinentur. Ratio tenet, quoniam voluptas & dolor sine motu appetitus & transmutatione corporeâ esse omninò nequeunt. Præterea hoc etiam suadet relatio istorum affectuum, nempe voluptatis & doloris ad actionem, spem, aut memoriam: siquidem aut rebus præsentibus (quæ actu sensum pulsant) oblectamur, aut futurarum expectatione delinimur, aut rerum præteritarum calculis & recordatione fruimur. Sed quis est tam imprudens qui ibit inficias, istos affectus in partibus animæ sentientibus alterationem commovere?

Analyticorū lib. 1. cap. 1.

Eth. li. 2. ca. 3.

A Si

Si ergo virtutes & vitia circa voluptates & dolores versentur, si voluptates & dolores circa spem & metum, si spes & metus circa alteratrices qualitates sensus: necesse est vt acquisitio possessioque virtutum & vitiorum non sit sine sensibili aliqua alteratione.

Si ab eventis disputarem vix invenitem exitum orationis meæ: Quis enim Philosophorum ignorat quãtum & quàm solidum gaudium virtutem, quantum & quam sordidum gaudium animi vitiositatem sequatur? Non vox philosophię sed experientiæ est, humanam naturam virtute conservari, corrumpi autem vitio; diuturna enim vita casti, incontinentis autem brevis, molesta, misera. Quippe in virtute alexipharmacum, in vitio toxicum & venenum inest. Quid hereo in verbis? negari non potest quin animus in corpore mersus corporeis organis, potentijs, & facultatibus vtatur; ita hæc organa & facultates moveri non possunt, quin animus ipse in suis quoq; partibus & potentijs aliquo modo afficiatur. Nam verissimum est illud axiôma Philosophorũ, *qualis est in corpore motus, talis in animo affectus sequitur;* tanta enim est inter animum & corpus (dum vnà cohabitant) sympathia, tanta veluti amicitia, vt hoc vulnerato ille doleat, hoc quieto ille simul lætetur. Ratio est, quia mores animi sequuntur temperaturã corporis, vt docent medici. Est tamen occulta & abdita quędam vis animi, cùm in seipsum & veluti in suum ipsius centrum vertatur; hæc vis in istis vitæ curriculis & palatijs rarissimè apparet, in claustris autem & eremis aliquando lucet, cùm homines, aut magis quàm homines pleni spiritu, pleni cœlo & Deo exuvias corporis & mortalium affectuum sarcinas deponant, solumq; numen æternum contemplentur. Tales Philosophus in 1. Politic. suorum plus quàm homines appellat. Ratio est, quoniam vt habet in 3. de Anima cap. 5. eorum mens secundùm essentiam, ab omni perturbatione libera & immunis manet, fixa in primâ causâ, vnde venit, & ad quam festinanter è corpore veluti sagitta ex arcu volat.

Sed age Elia, age Hilarion, Antoni, Hieronyme, omnes patres & fratres in eremo; agite, vereq; & ex animo dicite mihi, an non sensistis pulsum veræ voluptatis in habitu virtutis vestræ? sensistis certè. Nõ est ergo vlla in hâc vitâ vel acquisitio, vel possessio habituum sine sentientis animæ motione; nam si fuisset vlla, vos vos (sanctissimi viri) sortem divinam sine vlla mutatione tulissetis.

Natura virtute conservatur vitio corrumpitur.

In virtute Alexipharmacum, in vitio toxicum.

Symphathia inter animum & corpus.

Qui plusquã homines.

Pulsus veræ voluptatis in virtute reperitur.

Distinctio.

Distinctio duarum quæstionum propositarum in hoc capite.

An omnis alteratio physica sit in sola patibili qualitate, parteq; animi sentiente?

An acquisitio possessioq; habituum sit sine vlla animi sentientis alteratione?

Alteratio duplex est

- Communis, fusoq; nomine & generali accepta, eademque vel
  - 1 Realis, in omni qualitate quâ fieri potest mutatio realis per repugnantiam contrarij; & sic non solùm in tertio genere qualitatis, sed etiam in primo & quarto est alteratio.
  - 2 Intentionalis, in omni specie seu ideâ primæ vel secundæ abstractionis; & sic sensus ab Aristotele tam interni quàm externi alterari dicũtur impropriè, quia specierum imagines impressas habent.
- 1 A definitione alterationis, quæ est *sensibilis mutatio vnius contrariæ qualitatis in alteram eiusdem generis, in eodem subiecto capaci vtriusq;*.
- 2 A divisione motus in mutationem & alterationem, quarum illa omnes terminos in substantiâ, quantitate, & vbi: hæc solùm terminos sensum moventes continet.
- 3 A ratione retenti nominis, quia omne id quod alteratur idem nomen quod ante habuit post alterationem retinet; sed hoc solùm sensibilibus qualitatibus convenit: alteratio ergo solùm sensibilibus qualitatibus convenit.
- 4 A comparatione negativâ reliquarum qualitatum in aliis generibus, quæ potiùs relationem quàm alterationem admittunt: & si admittant aliquam alterationem, ea communis est non propria, vt in habitibus & figuris constat.

Pro-

Propria, pressoq; nomine & speciali accepta, ad quā requiruntur duæ conditiones; prima, *vt vna sit adversa alteri, quæ in eodem subiecto existit*: altera, *vt sit sensibilis qualitas*, id est quæ sensum moveat; & in istiusmodi qualitatibus solùm versetur alteratio, probatur

5 A cōditione actionis & passionis, quæ solùm sensiles qualitates, easdemque vel primas, vel secundas vi suâ sequuntur: aliæ enim qualitates in reliquis generibus non sunt activæ & passivæ, quamvis in quęstione huius capitis non neget Philosophus habitus acquiri posse cum quadam animæ sentientis motione; quod probatur

1. Ab axiômate generali, quia *nihil est in animo quod prius non fuerit in sensu*; si ergo habitus sint in animo, aliquo modo sensū afficiebant. Lib. 1. Post. c. 1.

2 A necessario, quia (vt docet Philosophus in Ethicis,) *omnes habitus circa voluptates & dolores necessariò versantur*; at voluptas & dolor sensibilem alterationem faciunt: ergo sine sensibili alteratione acquiri & retineri non possunt habitus. Ethic. li. 2. c. 3. phys. lib. 3. tex. 19.

3 A relatione voluptatis & doloris ad spem & metum, ex quibus etiam quædam alteratio in acquisitione & possessione habituum necessariò sequitur.

4 Ab vtili, quia affectus sensibiles sunt vtiles aculei aut habenæ in moderandis habitibus, si cum rectâ ratione coniungantur.

5 Ab exemplis, quia fortitudo circa timorem, temperantia & continentia circa voluptatem, aliæ aliæque virtutes & vitia circa alias aliasque perturbationes animi versantur; in quibus eminet quædam animi sentientis alteratio. Li. 3. Eth. c. 6.

6 A subiecto bonorum & malorum quod est appetitus, in quo etiam affectus, vt *ira, dolor, concupiscentia, & amor sedent*: & quorsum (quæso) illic vna cum virtute sederent, si nullus eorum esset vsus in eo? si nulla existeret in acquisitione & possessione virtutum alteratio?

Contra primam quæstionem.

Opp. *Valde inanis & infirma est Arist. in textu probatio, scilicet idcirco nō esse in reliquis generibus qualitatis alterationem, quoniam qualitates*

in

in eis sunt relata; habitus & figura (inquit) sunt relata: ergo in eis non est alteratio. Da veniam Arist. si telum in tuum ipsius iugulum retorqueam; nã illustrius testimonium non requiro, quàm in dialecticis preceptis & metaphysicis tuam ipsius vocem eloqui. Sunt (inquis) omnia in substantiá quantitate, & qualitate entia absoluta non relata: dic ergo causam mutandi animi & cõsilij tui. Praeterea cur palam & apertè negas in habitibus, formis, & figuris contrarietatem esse? nonne scientia & ignorantia, iustitia & iniustitia, fortitudo & ignavia sunt contraria? abnuis certè, & in eis negas alterationem; sed affirmo esse haec contraria, vt contra te concludam id quod negas. Ignosce si te accusem magnae inconsiderantiae, cùm in textu insinues esse habituum generationem, non alterationem. Generatio certè non est (te authore) nisi in substantia: istis ergo vmbris rationum depulsis, non video quin directiùs concludam in alijs generibus esse alterationem, quàm tu in tertio solo genere Qualitatis latere probaveris.

L. 1. de Ortu & interitu t. 1.

Resp. *Quoniam tam reverenter iugulum Aristotelis petis, aetatem habet Philosophus & pro se respondeat; sic ergo eloquitur. Cum dico habitus aliasque qualitates esse relata, nec relata secundùm esse, nec relata secundùm dici intelligo: sed hoc volo, quòd in istis non sit per se actio, vt in sensibilibus qualitatibus quae vi suá agunt. Vt ergo medicinae ex se non agunt in corpus humanum nisi primum calore naturali excitentur, vnde rectè dicas medicinas esse relatas ad vim caloris motricẽ & adiutricẽ actionis; ita res est in habitibus alijsq; multis qualitatibus quae per se causam motionis non habent, nisi prius vel ab activâ potentiâ subiecti, vel ab alterius qualitatis motu ad actionem trahantur. Sic, vt est quaedam relatio medicinae ad vim caloris, & tamen medicina non est relatio secundùm esse, aut secundùm dici: ita habitus referri quidem potest ad potentiam subiecti à quâ vim agendi habet, & tamen (vt tu somnias) inter relata reponi vel annumerari non debet. Vides nunc causam iudicij, non mutati consilij mei; quippe nunc id ipsum dico quod in Dialecticis & Metaphysicis edocui. Quod ad secundam rationem attinet plura non dicam, nam (si attendis) satisfeci. Tene ergo hanc distinctionem, esse adversa seu contraria per se, quales sunt sola activa & passiva qualitates, & sic nego habitus esse contrarias: vel communiter & per accidens, & sic concedo sine vlla absurditate & contradictione contraria esse. Vix dignor vltimae rationi respondere, nam non dico simpliciter generari habitum, sed analogicè & secundùm quid. Nam vt in generatione ante periodum perfectionis sunt praeviae motiones: ita sunt dispositiones ante habitum, quo acquisito facta est periodus finisq; dispositionum. Notandum est Scotũ, & Aegidium docere, quòd Arist. hoc loco dicat virtutes & vitia, omnesq; habitus & figuras esse relata secundùm Platonis, non secundum suam opinionem; sed magis placet prius responsum.*

Habitus aliarũ qualitates quî relata.

Contrarietas duplex.

Habitus quî generari dicantur.

Opp.

Opp. *Sanitas in textu dicitur habitus; sed sanitas est terminus alterationis per se: ergo habitus est terminus alterationis per se, & ex consequenti in habitu est per se alteratio. Quòd sanitas sit terminus alterationis sic probo; sanatio (quæ est motus per se) desinit in sanitatem per se: ergo sanitas est terminus alterationis per se.*

Resp. *Sanitas & ægritudo considerantur duobus modis: vel materialiter respectu primarum qualitatum, quarum concordiâ & discordiâ sunt, et sic in illis alteratio inest: vel formaliter, respectu dispositionum & graduū per quos ad statum veniunt, & sic non est in illis alteratio; sanatio enim non statim in sanitatem, sed in gradus & dispositiones desinit. Verbi causâ: Socrate febri laborante, auxilio medici calor gradu mitescit, sanari incipit Socrates; sed ista sanatio primò (vt vides) intrinsecus in calorem mitiorem desinit: gradus ergo caloris remissi est terminus primus alterationis, non ipsa sanitas. Vt enim soni in cantu & pro rata proportione distincti, (sic compositi vt primi vltimis, mediijq́; vtrisq́; respōdeant) optimum concentum pariunt; ita primæ qualitates, si moderata & concordi sese mediocritate complectantur, sanitatē (quæ est omnium humorum in corpore harmonia) efficiunt. Hoc dico (studiose lector) vt intelligas, sanitatem esse habitum corporis, si actum; esse patibilem qualitatem si sensus motum, esse naturalem potentiam si vim humorum coeuntium spectes. Est enim sanitas vis quædam vnita humorum, qua apti sumus ad resistendum morbo, quæ impotentia naturæ dicitur.*

Sanitatis & ægritudinis duplex considerátio.

Sanitas quâ habitus, quâ patibilis qualitas.

Sanitas quid.

Opp. *Lex alterationis in textu est, vt non fit sine contrario; quid ergo dicemus de candore nivis, qui ex immenso frigore nascitur in nubem, in quâ nullum contrarium præcessit? lex ergo illa non videtur semper esse necessaria.* Top. 1. cap. 9.

Resp. *Lex ista necessariò requiritur ad omnem alterationem, vel proximè vel remotè; quamobrem licèt in nube non sit nigredinis cum candore certamen, aliarum tamen primarum qualitatum fuit, quod est satis; calor enim varius alios aliosque motus primarum qualitatum sequitur. Alij dicunt secundùm aliquem gradum in nube præcessisse nigredinem; obscura enim nubes fuit antequam immanitate frigoris concepta, in floccos nivis excrescit.* Lex alterationis.

Opp.

Durum & molle in secunda specie qualitatis se mutuò expellunt ex eodem subiecto capaci vtriusq́;, non sine alteratione; ergo in alijs generibus à tertio inest alteratio. Ratio tenet, quia horum vnum in alium non transit sine mutatione, sed omnis mutatio ad qualitatem est alteratio: ergo istorum in seinvicem mutatio est alteratio. Similiter dicendum est de aspero & leni, pulchro & deformi in quarto genere qualitatis.

Resp. *In hoc falleris, cùm existimes omnem mutationem ad qualitatem esse*

Omnis mutatio qualitatis non est alteratio.

esse alterationem; nam omnis alteratio in qualitate est mutatio, sed omnis mutatio qualitatis non est alteratio vt ante docuimus, nisi sit inter actiuas & passiuas qualitates, quæ motum sensibus inferunt, nomenque ex motu subiectis imponunt. Exempla quæ ducis varijs modis accipi possunt; nam durum *&* molle *vt apta subiecta reddunt ad agendum & patiendum potentia sunt, vt verò in actu sunt patibiles qualitates dicuntur. Similiter* asperũ, lene, rarum, densũ, pulchrum, difforme, *si formaliter pro externis speciebus & idôlis rerum sumantur, sunt formæ & figuræ in qualitate; si verò materialiter pro corporeis delineationibus, sunt figuræ in quãtitate; si relatiuè pro effectis primarum qualitatum, passiones & patibiles qualitates nominentur.*

Durũ & molle dupliciter cõsiderantur.

Argumenta contra secundam quæstionem; An acquisitio possessioque habituum sit sine vlla animæ sentientis alteratione?

Opp. *Disertis verbis asserit Arist. in textu acquiri habitus sine alteratione; nam sic argumentatur. Quicquid non potest esse motus vel motu acquiri, id non potest esse alteratio, vel alteratione acquiri; sed virtus & vitium (id est habitus) nec sunt motus, nec motu acquiruntur: ergo nec sũt alterationes, nec alteratione comparantur. Præterea, bona & mala aut in voluntate, aut in intellectu sedent, non animâ sentiente: eorum ergo possessio & acquisitio est sine animæ sentientis alteratione. Postremò, si insinuet Arist. non esse sine alteratione, videtur sibi contradicere.*

Resp. *Non est difficilis istorum resolutio; nam si respondeam cum multis Aristotelem hoc loco solùm agere de habitibus corporis (vt de sanitate, robore, pulchritudine, quæ solùm in textu nominantur) controuersia non est; quoniam hæ sunt naturales potentiæ, ad quas nati non facti sumus: vel si cum alijs dicam, non loqui hîc Aristotelem secundùm propriã sententiam sed refutare alienam, & in postremo loco inferre suam; videlicet quòd sit inter omnes habitus alteratio inter quos est contrarietatis lucta & contentio. Sed mallem respondere (vt antea) alterationem sumi bifariam; propriè & per se, & sic est in solo tertio genere qualitatis, inter primas & secundas qualitates, quæ vim actiuam & passiuam habent; communiter & per accidens, & sic in alijs quoque generibus inest, vt in habitu & figurâ. Vel (si placet) respondeo, non acquiri habitus corporis aut animæ sine alteratione animæ sensitricis ex consequenti; quod quidem in habitibus corporis manifestè constat, & etiam in habitibus animi non latet; quoniam & hi etiam in appetitu sedent, qui appetitus est pars animæ sentientis, vt in Ethicis demonstrat Philosophus.*

Habituũ duplex consideratio.

Vide lib. 1. de Plantis cap. 1.

An sanitas, robur, pulchritudo, sint virtutes corporis vt hic defendit Philosophus?

Opp. *Naturales potentiæ ad quas nati sumus ab habitu specie differunt; sed sanitas, robur, pulchritudo, sunt naturales potentiæ ad quas nati sumus: ergo non sunt habitus. Assumptio probatur, quoniam hæc infantulis ab uberibus maternis pendentibus conceduntur, crescuntq; cum illis, nisi vi quadam aut casu impediantur. Præterea, Aristotelem Aristoteli oppono, qui robur firmam corporis potentiam datam, non acquisitam definit esse; at si sint habitus actionibus & industriâ acquiri debent. Postremò, istorum contraria sunt naturales impotentiæ, vt morbus, imbecillitas, deformitas: ergo sanitas, robur, & pulchritudo sunt potentiæ non habitus, vt hic mordicus defendis.* Cap. de Qualitate & in Ethic.

Resp. *Nomē* habitus *nō sēper pro perfectione & termino dispositionis sumitur, sed aliquādo pro ente opposito privationi; sic visus qui est potētia naturalis habitus dicitur à Philosopho in postprædicamētis respectu cæcitatis, auditꝰ respectu surditatis; & sic (vt multi volūt) hoc loco sanitas, robur, pulchritudo respectu morbi, imbecillitatis, deformitatis. Probabilis quidē est hæc respōsio, sed magis placet cōcedere hic sanitatē, robur, pulchritudinē esse sic habitus corporis, vt actionibus acquirātur; actiones enim prudētiæ & tēperantiæ ad hos habitus requiruntur. Quis enim ignorat sanitatē esse finē sanationis, & eiusdē acquisitionem esse finem medicinæ? neque certè datur cuivis in incunabilis serpentes strangulare, vt Herculi; omnes enim non robusti & fortes nati sumus; imo nudi & imbecilli, donec ætate & vsu vires acquirimus. Et quis Narcissi formam & speciem servat qui temperatè non vivat? Sed quid quæris? an hæ sint virtutes corporis? nemo certè negat. Acutiùs sanè egisses contra definitiones horum quas in textu Arist. tradit, sed quoniam non agis cū illo definiam, & ad aliud dubium accedam. Est ergo sanitas naturalis & iusta temperies elementorum & qualitatum, prout prudens natura cuivis animāti dederit; vel est (vt hic definit Arist.) optima temperies in commensuratione elementorum & primarum qualitatum, proportione tam inter se, quàm in ordine ad ipsum continēs; per quod verbū* continēs *(vt opinor) vel subiectum animal, vel aërem externum intelligit: D. Thomas corpus, Albertus circumiectum aërem intelligendum putat. Robur est firma constitutio seu habitus corporis, in musculorum, nervorum, et ossium commensuratione existens. Pulchritudo demū, est qualitas corporis in proportione membrorum posita, cum quadam coloris* Venere *& suavitate coniuncta.* Duplex habitus. Vide Ovid. Epi. Herod. 9. Locus 3. Definitio sanitatis. Robur quid. Pulchritudo quid.

Alia ex hisce obiter dubitatio. An optimo temperamento debeatur longissima vita?

Opp.

Opp. *Cerberum ab inferis trahis, & hanc dubitatiunculam ex textu præter textum extorques. Sed esto: si optimum temperamentum sit causa longissimæ vitæ, cur homo (qui tam omnium philosophorum quàm medicorum consensu optimum temperamentum habet) brevissimè vivit? Vita brevis, ars longa, inquit Hippocrates; vita hominis vmbra est, vt ait Seneca. Ratio est, quia nascentes morimur, vt idem author docet. Sed Philosophum agam; Corvis & cervis longissima vita conceditur: videntur ergo esse meliore temperamento & constitutione quàm homo.*

Lib. Aphoris. 1.

Resp. *In hac quæstiuncula movenda clavam è manu Herculis non extorqueo, sed appositè ex definitione sanitatis & temperamenti occasionem movendi sumo. Vt ergo resolvam hoc anceps dubium, An optimo temperamento debeatur longissima vita? respondeo deberi; nec non concedo hominem optimo temperamento à natura præ cæteris animantibus præditum esse; cur ergo longissimè non vivit, fortasse quæris? Respondeo heterogenearum partium in homine esse difficillimã conservationẽ, quoniam in vsu multiplicis cibi est frequentissima offensio, & quia in affectibus quibus subiecti sumus rarissima est moderatio; quoniam in ipso aspectu cœli est maxima à primis temporibus defectio & declinatio virium in elementis, plantis, alijsq; rebus ex quibus gignimur, alimur, conservamur. At corvus & cervus (ut ais) diutiùs nunc vivunt quàm ante diluvium vixerunt; vis vt nunc causam assignẽ? Corvus & cervus temperatiùs teipso vivunt, simplici & naturali potiùs cibo quàm multiplici gaudent, affectibus vacant, non calumniantur, non invident, rariùs venere vtuntur, oleum vitæ cum aquila renovant & conservant. Nihil ex sacris literis concludam; non offendunt Deum, qui mortem vitæque brevitatem in mundum intulit propter peccatum. At dices, si homo exactè vivat, non vltra centum annorum spacium plus minùs vivit. Quis (quæso) exactè vivere potest? certe nemo. Sed (vt respondeam) causa huius periodi est specifica constitutio, vnà cum cœli & syderum aspectu, sub quo nascimur, coniuncta, vt philosophi acutissimè docent in quæstione An sit certa periodus vitæ? Aliud responsum huic argumento accommodatur, nimirum longissimam vitam non tẽpore, sed constitutione (quæ in omni specie est secundùm prudentiam naturæ distribuentis) iustà mensurari. Talis ergo sensus est eorum qui sic respondent, hominem scilicet diutissimè vivere respectu aliarum rerum sensibilium, quæ similem constitutionem habent; causam huius suæ assertionis reddunt, quia spiritus in homine animales, vitales, omnesque humores sunt vivaciores quàm in alijs, nisi casu aliquo contabescant. Huc addo, quòd simpliciter homo longissimè vivat; nam vita in homine nõ est actus animæ sentientis sed ratiocinatricis (est enim vna sola anima in homine) sed illa vita morte corporis alteratur solùm non tollitur; quippe illius fons, causa, & subiectum, anima rationis compos in sempiternũ*

Homo optimo temperamento præ cæteris animalibus præditus.

De longævitate cervi lege Plin. l. 8. c. 22. & Virgil. in Mecæn. ob. Arist. de Lõg. & brevi. vitæ cap. 3.

vivit

vivit; vivit ergo homo in sempiternum, quia homo nihil aliud est, nec res quælibet (si propriè consideretur) quàm ipsa forma sua. Quid nunc restat? nihil certè nisi ut memores simus brevissimæ vitæ nostræ, ut sit longissima in prima causa vitæ.

O Christe qui es via, vita & veritas, da vt tecum in sempiternum vivam! *AMEN* si dicas (studiose lector) vivus nunc gratias agã, mortuus in his chartulis non ero ingratus; calamus enim loquetur quod animus dum vixeram peroptabat; id est salutem loquetur tibi, & vt memineris me hoc prẹstare, te nunc salvere & diu valere iubeo.

Cum in textu pueris scientiam & (quod majus est) artem discendi neget, quęro, *cur infantes & pueri scientiam non percipiant?*

Opp. *Ætas tenera cera est, aptaq; ad impressionem scientiæ: male ergo Aristoteles à castris Minervæ arcet. Præterea, si vivacitas spirituum sit causa acuminis, cur pueri excludũtur, in quibus vegetiores spiritus animales insunt?*

Spiritus animales in pueris vegetiores.

Resp. *Ut in Ethicis iuvenes non idoneos auditores moralis philosophiæ esse docuit Aristoteles: ita hoc loco pueros nec scire nec sapere posse ob easdem causas docet. Nam quamvis in illis sint vivaciores vegetioresq; spiritꝰ, propter duplicem calorem in illis insitum ad alendũ & augmentandum, hi tamẽ spiritus vivacitate suá ita disturbant animam nonnunquam, ut huc atq; illuc affectibus non aliter quàm navis fluctibus agitetur, sibiq; raró constet; nonnunquam veró iidem ipsi spiritus ita sunt in Oceano humorum (quibus natat hæc ætas) immersi, ut segnius ingenium reddant & impediant quo minùs possit scientiam aut sapientiam discere. Nam (ut utar similitudine qua Aristoteles in textu hanc rem illustrat) quemadmodum dormientes, ægrotantes, aut temulenti nihil aut parùm sapiunt, sublato veró impedimento vapore exhausto ad se redeunt, sobrieq; vivunt, agunt & raticionantur: ita pueri humorum abundantium fluxu quasi obruti nec scire nec sapere verè possunt; decrescentibus autem undis, & sedatis animi procellis sese ad scientiæ & sapientiæ studium accommodant, multùm que in eo proficiunt. Sapienter ergo Philosophus concludit hoc caput, & requirit ad assequendam scientiam & sapientiam tranquillitatem animi, quietem loci, ornatum virtutis & ocium, quæ plerumq; in iuvenili flore & ætate desunt. Imo desunt profectò (ut hodiè experentia periculosa docet) quando imberbis ætas sapere, canicies veneranda delirare dicitur; ratio est, quia magis primulas veris quàm fructus maturos quærimus. At (dices) ætas hæc cera est aptaq; ad impressionẽ virtutis, imo proclivior ad licẽtiã morũ si frænos nõ iniiciat educatio. Quid si educatio præsit? fœlix quidẽ puer est qui virgã disciplinæ sensit, in hâc tamẽ ætate solũmodo semẽ sciẽtiæ & sapiẽtiæ spargitur; tẽpus enim & iudiciũ desũt. At vivacitas spirituũ (quæ maxima est in hâc ætate) sufficit. Vtinã sufficeret, sed experiẽtia contrariũ docet, cũ ubiq; videam? novos oratores, stultos adolescẽtulos, qui spirituũ istâ vivacitate*

Pueri humorũ abundãtiâ obruti nec scire nec sapere vere possunt.

Horat. in Arte poëtica.

Cic. in lib. de Senec.

Laërt. in vita Diog.

præcipites in subsellia, in cathedras sapientum irruunt; sed rectè Diogenes, Nũquã amavi pueros præcoci sapientiâ. *Quid? an pueros à studio scientiarum & sapientiæ deterres? Nequaquam certè, sed potiùs ad osculum & amplexum moveo, Verùm quid prodest movere si promovere non possint illi? Audi poetam.*

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.

Flos veris messem, fundamenti locatio domus ædificationem præcedit: discãt ergo pueri alphabetam scientiæ & sapientiæ, & certè senes valdè docti & sapientes erunt.

CAP. 4.

An { *In velocitate & tarditate quilibet motus cuilibet sit comparabilis?* / *Ad comparationem necessariò requiratur unitas significati, subiecti, speciei?* }

CATENA aurea est eorum quæ in hoc libro à Philosopho præcipiuntur, præcepta cũ præceptis in eo vt vincula vinculis alligantur; vide exemplum. Cũ satis de comparatione movẽtis & mobilis egerit Philosophus, ipsaque genera & obiecta motus descripserit, ad comparationem motuum in velocitate & tarditate (quæ sunt accidentia motus) accedit, motumq; omnem in illis omni motui non esse cõparabilem luculenter docet. Et vt accuratior quæstionis habeatur demõstratio, in vtrãq; partẽ eandem vltrò citròq; discutit, primùmq; ostendit in eodem quemlibet motum cuilibet non posse comparari; nam si possint, tum (inquit) motus rectus & orbicus facilè cõparentur, quod tam ratio quã experientia negant: ratio, quoniam eodem tempore hi motus æquale spacium non conficiunt; experientia, quoniam spacium circulare seu orbicum, spaciumq; rectum fieri nunquam possunt æqualia; sequitur ergo hos motus non æquè veloces aut tardos esse. Hoc ipsum declarat in motibus diversorum generũ hoc modo. Quicunq; motus sunt ęquè veloces aut tardi, ij eodem tempore per ęquale fiunt spatium; at alteratio in Qualitate, lociq; mutatio in Vbi nõ possunt eodẽ tempore per ęquale spacium fieri (latio enim spaciũ, alteratio solã affectionẽ spectat) ergo alteratio motusque localis, id est motus diversorũ generũ velocitate nõ possũt cõparari. His positis, ne error in cõparatione fiat, tres leges cõparationis tradit Philosophus, quas in movendâ secũdâ quęstione, triplici vnitate, nẽpe sig-

significati, subiecti & speciei non inutiliter insinuavi. Istarũ ergo prima est, quòd omnia quæ inter se cōparare volumus non debeant esse æquivoca, id est nō debeāt habere multiplicia significata. Acutũ ergo in vino, gladio & voce cōparari non potest; nemo enim philosophorum dixerit acutum in gladio esse æquale acuto in vino aut voce: cùm ergo hoc nomen sit æquivocũ, ab omni comparatione est alienũ. Altera lex est in vnitate subiecti immediatè positi; hoc est, vt ea quę comparare & conferre volumus in eodē subiecto proximo seu primo existant; sic candor in equo potest comparari cum candore in homine & nive. At dices equum, hominem & nivem non esse idem subiectũ; verum est ꝙ dicis si substantiam spectes, sed malè accipis nomen subiecti proximi & primi, quod vtrobiq; idem communiter est, nempe superficies respectu cādoris, qui in equo, homine & nive inest. Lex tertia vnitatem speciei respicit, & sic se habet. Quæ comparare volumus specie debēt esse eadem, nō subalternâ sed infimâ; vt si quæratur an albũ aut nigrum sit magis coloratum, nō est cōparatio, nō enim dicimus hominē cādidum magis aut minùs coloratũ hominē nigro, sed hominem candidum candido albiorem, & AEthiopem Aethiope nigriorem. Quid? non sunt plures regulæ legesq; comparationis? sunt. Cur ergo Arist. in textu illas omittit? quia hæ ad institutũ non spectant. Dic quæso verbo reliquas, ne nos lateant quæ videntur esse necessaria. Dicam; sit ergo quarta regula eorum quæ rectè comparantur, vt magis & minùs suscipiant. Sunt enim in omni cōparatione verâ intensionis & remissionis gradus, vt hoc magis, illud minùs intēsum dicatur, cuius cōditionis defectu, essentiæ rerum potētiæq; proximæ (quæ magis & minùs non possunt suscipere) comparationem omnino non subeunt. Vltima lex est, vt ea quæ comparantur in aliquo tertiò conveniant: Deus ergo, prima principia, sũmaque bona & mala nullam comparationis speciem, gradum, aut modum habent; sunt enim summa quæ in arcum remissum comparationis non cadunt.

Tres leges cōparationis. 1 2 Subiectũ immediatum superficies. 3 4 5

Pergit Philosophus, & quæ in genere de comparatione dixit, speciatim demonstrat, primumque definit, quidnam sit motus comparari secundùm velocitatem & tarditatem. Motus (inquit) sũt æquè veloces aut tardi qui eodem tempore æquale spacium conficiunt. Exempli causâ, si motum localem cum motu locali secũdũ velocitatē & tarditatem conferre velis, primò considerare oportet idem tempus, tum idem subiectũ, postremò eundem motũ specie, specie (inquā) infimâ nō subalternâ vt aiunt. Sic motus recti comparari possunt, quia sũt in eodē tēpore; verbi gratiâ hora in eodē subiecto, puta magnitudine, in eadem specie motus, nimirum recti qui specie à circulari motu secũ-

Text. 30.

dũ opinionẽ multorũ philosophorũ differt. Molestũ fortasse erit, si cũ Arist. idipsum verũ esse in alteratione, alijsq; generibus motus distinctè & copiosè explicem. Res aperta est in textu, & lucernâ interpretis non opus habet: quippe sole lucēte lucerna potiùs obscurare quã illustrare videatur; percurram tamen paucissimis. In alterationibus ea velocitate aut tarditate adæquantur, quæ eodẽ tempore secundũ potestatem, in eodem subiecto eademq; alterationis specie mutãtur, vt si duo homines in tertianam febrem eâdẽ horâ incidentes, quarto paroxismo seu accessione aut liberentur aut moriantur simul, hi (inquam) motus æquè veloces in alteratione dici possunt. Similis est ratio generationis & interitus; quæ duo si ratione velocitatis & tarditatis comparare velis, imprimis considerandus est terminus, vt idẽ sit specie: nã quæ eodem tempore vnũ specie terminum acquirunt vel amittunt, æquè velociter generari vel interire dicuntur. Accretio deniq; & diminutio eodem modo comparantur. Exempli causâ, si *sanguis* eodem tempore (tertię concoctionis scilicet) in eodem subiecto, nempe in *venâ cavâ* augeatur, ęqualis accretio dicitur; si verò citiùs in venis pectoris quàm in venis capitis accrescat, illius velocior, hujus tardior augmentatio habenda est.

Vsus quæstionũ istarum qualis. Vides nunc (studiose lector) textũ sine velo, in quo quæstiones motas sine tędio tractatas videas. Sed dices, quis vsus in istis inest? quod lumen sapientiæ? Si hîc mirabiles motus rerum speciatim attingerẽ, in cõparatione velocitatis & tarditatis multa & magna mysteria cerneres. Cœlum (vt vides) est immensum & ferè infinitum corpus, causam à te quærit velocitatis suæ: minores circuli moventur segniùs, intelligentiæ in illis causam à te postulant tarditatis: ordo, tempus, mẽsura, proportio est vtriusq; motus; quæ causa lãces tenet? Propiùs accedam, dic causam quæ igni rariores partes, quæ aquilæ velociores alás dedit: ea certè quæ *Os homini sublime dedit, cœlumq; tueri iussit.* O animal ergo ingratum & ignavũ pecus, qui alis animi velocissimè ad cœlum, ad Deũ non volas! Cur (quæso) celerrimũ motũ animo humano primus motor dedit, nisi vt ad eũ celerrimè moveatur? Sed animus in centro est quod pede premimus, non in cœlo quod oculis intuemur. Flos hic est orationis tuæ non fructus; nam quid hoc ad causam velocitatis de qua nunc disputamus.

Quæst. 3. Rectè mones; moveo ergo hanc quæstionem *An proportio velocitatis & tarditatis, sui causam potentiam activam rei, aut aliam occultiorem vim habeat?* Obscura (inquis) est ista quæstio: est quidem, sed directa, apposita & opportuna, vt intelligas non esse solummodo florem orationis, sed fructũ, cũ de cõparatione velocitatis & tarditatis agitur;

Sed unde depromis hanc quæstionem? fortasse quæres, respondeo è textu, ubi Philosophus requirit ad proportionē & æqualitatē velocitatis idē subiectū specie, cujus vi & potētiâ ęqualis velocitas aut tarditas efficiatur. Nō ero multus, sex sunt de causâ velocitatis & tarditatis in motu celebriores opiniones. Nā alij ad *potētiā subiecti*, alij ad *resistentiā medij*, alij ad *influentiā moventis*, alij ad *totā essentiā mobilis*, alij ad *inhærentiā accidētis*, alij ad *appetentiā finis* eandē revocāt. *Potētia subiecti* (vt aiunt) duplex est, activa quæ velocitatē, passiva quæ tarditatē parit. *Resistentia* quoq; *medij* distinguitur in majorē quę tarditatis, & in minorē quę velocitatis causa existit. Nā vbi est in medio plus resistentiæ ibi corpora tardiùs, vbi minùs est resistentiæ ibi expeditiùs moventur. Per *influentiā moventis* intelligunt interpretes aut virtutē primi motoris, qui omnia ad placitū suū nutūq; movet (omnia enim in eo sunt ipseque est in omnibus) aut assistentiā spirituum, quibus (vt aiunt) hoc negotiū impositū & mādatū est. Quarta causa (quā assignant aliqui) est *tota essentia mobilis*, quod quidē mobile si magis sit in mole materiæ sepultū minùs velociter, si vero plenū sit (vt ita loquar) formâ, multò celeriùs agitatur. Materia enim inepta est ad motum, forma verò ad eundem nata. Pergā, *inhærentia* quomodo sit causa velocitatis aut tarditatis non video, nisi authores hujus opinionis intelligant vim gravitatis, quæ (vt Philosophus docet) tarditatē, vimque activā levitatis, quæ in motu celeritatem gignit. Gravitas enim & levitas sunt externæ causæ motrices rerum, nec non celeritatis & tarditatis, quoniam gravia & ponderosa ignava sunt ad motum, levia facillimè incitantur. De *appetentiâ finis* non est vt pluribus dicā, quippe certum est finem veluti magnetem esse, vimque habere celeriùs res omnes ad se trahendi; omnia enim cupidissimè moventur ad suum finem, vt ad bonum in quo quiescant: quò ergo propinquior aut melior finis est eò res incitatiùs, quò remotior eò otiosiùs quidem moventur.

Opiniones de causa velocitatis & tarditatis in motu.

Potentia subiecti duplex.

Resistentia medij duplex.

Vide Aristotelem lib. 1. de Cœlo text. 88.

Materia ad motū inepta.

Finis magneti assimulatur.

Recēsui opiniones doctorū in philosophiâ de velocitatis & tarditatis causis in motu, vnde colligas difficillima problemata posse moveri de eo; indeq; fructū sapientię posse emergere. Si quęras quā tandē causam præcipuā & proximā esse putē velocitatis & tarditatis in motu, respondeo inter causas externas Deū, quē philosophi primā causam motricem primumq; motorem nominant; ratio est, quia omnia secundùm Philosophum in eo sint & moveantur, huc assistentia spirituum spectat: inter causas verò internas & conjunctas, primùm totam essentiam, deinde formas, tum potentias huic insitas & qualitates, nempe *gravitatem* & *levitatem* annumero. Omittis resistentiā

Deus inter externas causas prima & præcipua velocitatis & tarditatis.

Causæ adiutrices.

medij,& finem fortasse dices: agnosco causas esse in hoc opere adiutrices,nã in crasso medio res tardiùs,in rariore celeriùs movētur.De fine nihil addo,quē omnes fatētur in se flãmulas veluti nutrire, quib⁹ res secundùm magis & minùs in sui quasi desideriũ & amorē pelliciantur. Adhuc non est satisfactũ mihi;quē scopũ, aut quē statũ hujus quæstionis ponis?Hunc scilicet,quòd res quælibet naturaliter primò à formâ,tũ à potentiâ activâ celeriùs aut tardiùs moveatur. At primò movet nos Deus vt ait Philosophus: nõ nego, sed movet vt externa causa,nõ vt interna forma. Adhuc non est in mobili,ergo nõ movet. Est in proxima potẽtiâ mobilis,quod ad illius osculũ & amplexũ currit. Vnde quæso est illa motrix potentia in mobili?Principiorũ nõ est quærẽda ratio,sed respõdeo à naturâ quę per potẽtiã suã agit propter formã & finẽ.Quomodo agunt forma & potentia?Intrinsecùs agunt; insita enim sunt principia motus,sic sunt quædã accidentia,vt *gravitas* & *levitas* subiecti,*raritas* & *densitas* medij.Nõ sic agunt, hæc enim sunt potiùs instrumenta movendi quã principia. At causæ ab Arist. dicuntur; verũ est,& sic sunt,sed solùm accidẽtariæ & adjutrices.Exemplũ adde. Morẽ gerã voluntati tuæ;homo primũ movetur à Deo, in quo *esse*, *vivere*, sentire & moveri dicitur. Homo etiã movetur à Genio vt nonnulli tã in sacrâ quã humanã philosophiâ doctiores putãt; movetur insuper homo certissimè ab animâ formâ formante suâ, & ab activâ potentiâ quæ ab illa fluit. Præterea, si densius sit medium vt aqua,difficiliùs;si rarius vt aër,faciliùs movetur homo. Deinde,homo si plenus sit spiritibus levior est, & tũ citiùs:si crassiusculis humoribus sit refertus multò tardiùs movetur. Postremò,si mens prȩvaleat in homine,ad suũ finẽ nẽpe fœlicitatẽ volat: si verò corpus premat, cũ cancro retrorsum abiens vix vnquã scopũ vitæ humanæ attingit. O quot cãcri hodiè in Oceano istius vitę ad Orcum potiùs quàm ad cœlũ natant?Salsum est hoc mare in quo vivimus,id est theatrũ hujus vitę est plenũ sanguine,plenũ tragœdijs,& tamen quis Deũ, quis fidẽ,quis portũ salutis quærit? Natura docet motũ in fine velociorem esse debere quã in principio,nos tamen naturæ spurij ad hunc finem tardiùs movemur. Sed vt in Olympicis ludis nemo lauro donatur nisi priùs certaverit:ita nemo hunc finẽ assequitur nisi in stadio suę vitæ à se ad Deum velociùs & festinantiùs currat. Cur ergo in foro stamus ignavi & otiosi senes? si philosophi simus discamus hoc vnum exemplum,motum velociorem esse debere in fine quã in principio: ociùs ergo nunc moveamur ad cœlum,ne fatui & ignorantes in illud citiùs intrent quàm philosophantes & sapientes senes.

Meta. 12.
Deus primò movet vt externa; forma verò primũ vt interna causa.
Physf.li.2.ca 8.
Li.1. de Cœlo tex.88.
Forma & potentia sunt insita principia motus.

Causæ multiplices motus in homine.

Li.1. de Cœlo cap.8.

Distinctio quæstionum propositarum.

Cardo huius capitis in tribus quęstionibus volvitur, quæ sunt

- *An in velocitate & tarditate quilibet motus cuilibet sit comparabilis?* negantem partem defendit Philosophus
  1. Primùm in motu eiusdem generis, quia motus orbicus & motus rectus (qui sunt ambo motus locales) nō possunt esse ęquè veloces: nā ęquè veloces motus illi dicuntur, qui eodē tēpore ęquale spaciū conficiāt: at motus circularis & rectus eodē tēpore per æquale spacium fieri non possunt; ratio est quia circulare spacium & rectum ęquari non possunt.
  2. Secundò in motibus diversorum generum hoc ipsum probat; quoniā maior in his est dissimilitudo quā in illis qui sunt eiusdē generis, vt in loci commutatione cernitur, quæ spaciū seu magnitudinem: & in alteratione quæ nullum spacium seu magnitudinem postulat. Sed in secundâ quæstione hæc accuratiùs declarantur, in quâ leges veræ comparationis latę sunt.
- *An ad comparationem hoc loco requirantur tres unitates?*
  1. Significati, vt comparabilia non sint *equivoca*, sicut *acutum* in gladio, vino, voce: *canis* in terra, mari, cœlo.
  2. Subiecti primi & immediati, vt cōparabilia cōveniant in eodem susceptivo primo: vnde vox non est comparabilis melli in dulcedine, quia non habent idē subiectum primum, vt *candor* in equo, cane, & nive habet eandem speciem superficiem; nam sic hoc loco subiectum idē intelligit Philosophus, non vt sit idem numero, sed primum commune continēs, quod est capax eorum in quibus facta est comparatio.
  3. Speciei, eiusdemq; infimæ, vnde vnus homo non dicitur coloratior altero, sed candidior aut nigrior.
  - Huc addi possunt aliæ leges, vt
    1. Comparabilia sint contraria.
    2. Suscipiant magis & minus: sed has duas cōditiones non discutit Philosophus hoc loco, quia minꝰ ad institutū spectāt.
- *An potētia activa subiecti sit sola causa velocitatis & tarditatis in motu?* ponuntur ab interpretibus 6 causæ satis à nobis explicatæ:
  1. Influentia primi motoris, qui secundùm essentiam in omnibus præsens est, & pro imperio infinito singula movet vt placet; huc assistentia spirituum spectat.
  2. Potentia subiecti activa quę velocitatem, passiva quæ tarditatem parit.
  3. Resistentia medij, eademque aut maior quæ tarditatem, aut minor quæ velocitatem efficit.
  4. Essentia mobilis, quæ mersa in materiâ tarditatem, libera velocitatem addit.
  5. Inhærentia accidentium, quæ à Philosopho motionis causæ dicuntur, vt *gravitas* & *levitas*.
  6. Appetentia finis, quę etiam alas veluti omni motioni tribuit.

Argumenta contra primam quæstionem.

Opp. *Quilibet motus est cuilibet comparabilis in velocitate & tarditate, ergo male defenditur prima quæstio. Antecedens probatur, quia omnis motus est velox aut tardus, & proinde fieri potest ut sit æquè velox, aut minus velox, aut velocior altero.*

Gradus comparationis quomodo intelligẽdi hoc loco.

Resp. *Non negandum est quin gradus comparationis suscipiat motus, quippe motus ignis inter elementares motus est velocissimus; aëris motus velocior aquâ &c. sed hîc strictè presseq; sumitur comparatio pro arithmeticâ (ut ita loquar) proportione, quæ in motus diversorum generum non cadit, ut probatum iam est.*

Opp. *Quid respondes argumentis è textu collectis, quæ in expositione astutè videris transilire. Primum est quòd rectus motus & orbicularis æquali fieri possint tempore & spacio; & proinde possint esse in velocitate & tarditate comparabiles. Præterea, si hi motus proprietate suâ veloces aut tardi sint omnino, cur non æquè veloces aut tardi etiam dicantur? Postremò, motus qui fiunt diversis instrumentis, ut volatus & cursus alâ & pede, possunt esse æquè veloces: ergo motus diversorum generum possunt comparari.*

Ad æqualitatem motus proportio requiritur.

Resp. *Argumenta in textu proposita distuli, non dissimulavi; respondeo ergo motum rectum et orbicularem nõ posse comparari, ut hîc comparatio intelligitur, secundùm triplicem unitatem subiecti, significati & speciei; quippe linea recta, per quam fit motus rectus, æquari lineæ circulari non potest. Neq; 2. ratio rectè concludit, idcirco motum esse æquè velocem aut tardum, quia proprietate suâ velox aut tardus dicitur. Æqualitas enim motus proportionem requirit, quæ in motum rectum & orbicum simpliciter non cadit. Postremò, diversitas instrumẽtorũ nõ efficit quin mot⁹ sint æquè veloces aut tardi: sed causa inæqualitatis est divisio unitatis, de qua modo diximus; nã si nõ sit unũ significatũ, unũ subiectũ, unaq; species, res mobiles propriè cõparari nõ possunt.*

Phys 4.t.101. & 108.

Opp. *Anceps & incerta admodum videtur apud Philosophum huius quæstionis tractatio, nam id quod hoc loco negat in 8. Physic. asserit; illîc enim ait cœli motum esse velocissimum, omniq; motui comparabilẽ. Sed ut ratione non authoritate urgeam, si omnis motus non esset omni motui comparabilis, cur eodem tempore & spacio omnes motus mensurantur? Est enim tempus omnis motus mẽsura, omnisq; motus certo & definito spacio conficitur; et certè ea sunt comparabilia quæ possunt esse æqualia aut inæqualia, sed quæcunq; mensurantur eâdem mensurâ possunt esse æqualia vel inæqualia: ergo omnes motus qui eâdem mensura mensurantur possunt esse comparabiles.*

Resp. *Non est anceps huius quæstionis tractatio si comparationem strictè fuseq; cõsideres; cõcedo enim omnẽ motũ cuilibet motui cõparari posse cõmuniter nõ autẽ ut ad has leges & conditiones, quas hîc requirit Phũs. restringitur.*

Argumenta contra secundam quæstionem de triplici unitate.

Opp.

Opp. *Motus sursum & deorsum specie differentes possunt in velocitate & tarditate comparari, quia per eandem lineam rectam fiunt; ergo speciei vnitas non requiritur. Antecedens probatur, quia sursum & deorsū sūt essentiales differentiæ, quæ specie distinguuntur. Præterea, canis albus cum homine albo comparatur, vt docet Philosophus in textu; sed homo & canis sunt diversæ species, diversaq; subiecta: ergo vnitas speciei vnitasq; subiecti nō requiritur. Postremò, motus solis velocior volatu avis aut alteratione aëris dicitur: motus ergo diversarū specierū possunt velocitate & tarditate cōparari.* Text. 27.

Resp. *Sursū & deorsum sūt differentiæ loci nō motus: ratio ergo rectè concludit de loco, non de motu loci. Ad 2. rationem dico, hominem & canem differre specie, non tamen subiectum primum albedinis in qua comparantur. Nā primum subiectum albedinis in vtroq; est superficies, homo verò et canis sunt vltima, nō prima subiecta eiusdem. In postrema ratione fallaciter nobiscū agis, nā per vnitatē speciei nō intelligimus vnā solā speciē, sed vt species quæ cōparatur cū alia sit solū infima, nō subalterna, vt de homine & cane exēpla docent.* Subiectum duplex. Quid per vnitatē speciei intelligēdum.

Opp. *Videris frigidè argumentis propositis de cōparatione velocitatis & tarditatis in motu respōdere. Quorsū vero hoc facias nescio, nisi existimes id quod interpretes hoc loco opinantur, Arist. scilicet hîc differentē in vtrāq; partē nihil certi de cōtroversia definijsse: verè igitur & ingenuè quid sētias ostēde.*

Resp. *Disputat quidē Phūs in vtrāq; partem de hac quæstione, sed quoniā disertis verbis dicit omnem motum cum quolibet non posse cōparari, eā partē quam frigidè à me defēsam esse imaginaris suscepi, morem nunc tamen gerā voluntati tuæ, vt liberum tibi sit in re non magni momenti causam propositā pro arbitrio tueri: omnem igitur motum omni motui posse comparari his paucis syllogismis probo. Quæcunq; eâdem mensurâ mensurantur sunt ad se invicem comparabilia; sed omnes motus eâdem mensurâ, nimirum tempore, mēsurantur: ergo omnes motus cōparari possunt. Iterum, omnia quæ cōmunicāt in eadem materia sūt cōparabilia; sed omnes motus cōmunicāt in eadem materia, nempe mobili: ergo omnes motus cōparari possūt. Deinceps, velocitas & tarditas sūt proprietates motus: ergo in eis cōparari possūt species, nā quicquid cadit in gen⁹ cadit in speciē, vt docet Phūs 2. Topic. Insuper, cōparatio est mutua duarū rerū in aliquo. 3. collocatio secundū par aut impar, æquale vel inæquale; sed omnes mot⁹ sūt pares aut impares, æquales vel inæquales: ergo ōnes motus comparari possūnt. Porro calfactio in aëre, et frigefactio in aqua æquè velociter imprimi possunt: ergo in diversis speciebus fieri potest comparatio. Quid multis? tantum deniq; spacij in decretione plātarum cōsumitur, quātū in accretione: æqualis ergo est rerum crescentium et decrescentiū cōparatio. Omitto multa, & relinquo omnia docto lectoris iudicio vt quā velit partem in hac quæstione defendat. Accedo ad vltimā, quæ est An proportio seu comparatio velocitatis & tarditatis, tantùm à potentia activa subiecti fluat?* Aristoteles de cōparatione motus in vtrāque parte disputat. tex. 21. Cap 3. Comparatio quid.

Argui-

Argumenta contra tertiam Quæstionem.

Tex.53. L.1. de Cœlo tex.85.

Opp. *Aristoteles gravitatem & levitatem tarditatis & velocitatis causas assignat. 3. Physic. non ergo videtur esse sola potentia activa utriusq;. Præterea, quicquid est causa causæ idipsum est causa causati ut aiunt; sed forma est causa potentiæ activæ: ergo forma est causa huius proportionis de qua nunc agimus. Insuper medij raritas & densitas velocitatem & tarditatem gignunt: non est ergo sola potentia subiecti causa. Deinceps finis (ut ait Philosophus in Ethicis) est causa prima movendi: non ergo est sola causa ipsa potentia rei. Postremò, non video quomodo potentia rei sit causa omnino; nam re adhuc in motu positâ potentia non est omnino: quippe si sit, aut erit potentia materiæ & sic erit passiva, aut erit potentia formæ quæ dum res est in motu nõ existit; at eius quod non est potentia nulla in rerum natura eminet, aut eminere potest.*

Finis causa prima movẽdi, & primũ in intentione.

Potentia duplex.

Gravitas & levitas causæ externæ.

Forma causa remota.

Raritas & dẽsitas medij instrumentariæ causæ velo. & tard.

Potẽtia fluit à toto cõposito

Potẽtia sola interna & proxima causa velo. & tar.

Prima causa pręsens omni mobili.

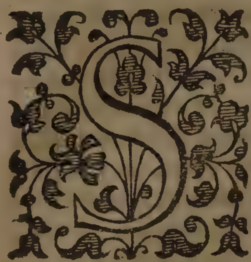
Resp. *Gravitas & levitas sunt causæ externæ non internæ velocitatis & tarditatis in motione rerum. De forma dico id ipsum quod antea, nimirum esse causam remotam nõ primam. Ad tertium argumentũ de raritate et densitate medij, respondeo esse instrumentarias causas externas, non causas per se. De quarto argumento sic censeo, finalem causam esse motricem rerum mobilium, sed remotissimam. Postremò, si non videas quomodo potentia sit causa, hoc unum disce, eandem nec à materia sola, nec solùm à forma, sed à toto composito, vel potiùs ab ipsa natura ut est principium internum motus fluere. Sic nõ materia nec forma potentia tantùm, sed potentia mobilis omnino dicitur, quæ materia (ut ita dicam) plumbeis ponderibus depressa tarditatem; formæ autem pennis alata velocitatem parit. At quomodo sola causa istorum haberi potest, fortasse dices? sola (inquam) interna & proxima in re qualibet movendâ dicitur, reliquæ autem causæ remotæ existunt & adventitiæ. Valdè latens & occulta est hæc vis movendi quæ in re omni inest. Agnosco esse, & (si me audias) hinc iustam occasionem habes admirandi primam causam, quæ omni rei mobili præsens est, sedetq; ad gubernacula mundi, flectens reflectens, volvens revolvens omnia. Hæc sola causa hanc potentiam activam dedit, datamq; singulis iustè & potenter distribuit, prout natura cuiusq; rei capax & compos motionis existit.*

CAP

CAP. 5.

Utrum auctâ vel diminutâ potentiâ mouētis, eâdem proportione motus res celerior aut tardior fiat?

SCALA philosophiæ in centro fixa erecta iā in cœlum est, & per visibiles illius gradus ad invisibiles motores primamque causam motricē scandas. Liceat mihi (quod rariùs in hoc opere rogatus fecerim) vnum è sacris solum adferre. *Invisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt conspiciuntur: sempiterna quoq; eius vis & divinitas.* Quid addā? id certè quod beatissimus Apostolus addit. Si per externa hęc mūdi opera species divinę maiestatis cernātur, omnes & singuli inexcusabiles simus necesse est, qui Deū in speculo naturę intuentes vitulos istius mundi adoremus. Sed omissis verbis ad præsēs negotium venio. Satis, iam satis de causa, de necessitate, essentiâ, existentiâ, ordine, subiecto, terminis, proprietatibus, mensurâ & comparatione istius motus disputavit Philosophus: nunc verò ascendens ad primum gradum scalæ attonitus obstupescit. Tātam enim super scalā maiestatem cernit, vt potiùs silentio quàm eloquio eādem describendam putet. Sed vt loquatur de ea aliquid, in hoc capite viam quasi astruit, septemque leges seu regulas de potentia moventium tradit. Rom. I.

Septē leges de potentia moventium.

1

Prima est, *si virtus seu potentia moventis mobile aliquod maius certo & definito tempore moveat, eadē virtus vel æqualis dimidium ipsius mobilis in mediâ proportione temporis permovebit.* Attende (studiose lector) non posse Arist. hoc loco intelligi nisi præconceptum hoc intelligas, *eum de proportione virtutum moventium respectu mobilium agere.* Propono ergo tria considerationi tuæ, potentiā moventis, impotentiam mobilis, resistentiam medij deferentis. In potētia moventis proportio maior, minor, aut æqualis spectanda est; vnde comparatione moventis, mobilis & medij in tempore æquali aut inęquali nascitur. Sensus ergo generalis istarum regularum est, quòd à proportione maioris inæqualitatis actio in passum fiat: at à proportione æqualitatis, nec non minoris inæqualitatis actio non fiat. Ratio est, quoniam movens non potest agere in passum quod movetur, nisi virtute superet patientis impotentiam, & resistentiam medij; quia id quod est minoris virtutis & efficacię nō potest agere

Tria proponūtur considerationi lectoris.

In omni motu agens virtute superat patientis impotentiam.

Actio non nisi à vincēte. Aristoteles de Motu animalium.

agere in id quod est majoris resistentiæ. Contingit ergo mobile velociùs aut tardiùs moveri juxta proportionem virtutis motricis, resistentiam mobilis & medij superantis. Sed quoniam multiplex & varia est ista velocitatis & tarditatis in motu respectu moventis comparatio, regulæ assignantur, de quarum prima jam diximus.

2 Secunda est, *si virtus aliqua moventis incitet aliquid mobile per aliquod spaciū in æquali tempore, eandē virtutē vel æqualē dimidiū illius mobilis posse movere per idem spaciū sequentis proximè & immediatè temporis.* Vi enim agentis non imminutâ, subjecto & medio similiter affectis, idē effectus proportionis in motu sequentis ac præcedentis partis dimidię sequitur. Exempli causâ sit M. Milo currens, sit B. humeris injectū onus (scilicet bos vel columna Herculis) sit S. stadiū quod decurrit onustus Milo, sit T. tempus in quo hunc cursū stadiumq; cōficit, sit deniq; P. potētia Milonis eadem & ęqualis quâ pręditus hoc pondus subit: his positis, si virtus Milonis non deficiens integrū bovē vel colūnā Herculis per dimidiū stadiū vnius horę dimidiâ parte ferat, eadē virtus nō languens idem onus (nō gravius) per alterū dimidiū stadij & horę, nō longiùs, ex proportione movere potest, vt prima & tertia regulæ rectissimè docent. Quod si hoc verū sit, quod est verissimū, quid obstat quo minùs coucludā, dimidā partē bovis aut columnæ æqualiter divisam in minori proportione medij aut temporis posse deportari?

3 Sed pergam; tertia regula *in mobili & movente æqualitatem temporis,*
4 quarta *æqualitatem moventis*, quinta *multiplicem proportionē mobilis*, sex-
5 ta *inæqualitatem vtriusq;*, vltima *omniū* (scilicet moventis, mobilis, spa-
6 cij & temporis) *comparationem respicit.* Ordo Aristotelis in textu perspicuus, sensus obscurus, vsus maximus, si attendas. Nam etsi de motu locali solùm hæc theoremata tradantur, accommodari tamen possunt omnibus & singulis generibus mutationis; in quibus imperium & potentia moventis, rei mobilis (vt ita dicam) ad nutum movētis obsequium & obedientia, resistentia medij, mensura motus, existentia temporis considerari debent. Si virtus moventis sit actu infinita, Deus est illud movens quod movere & mutare potest omnia, moveri autem & mutari non potest: si verò sit virtus moventis finita, eadem est vel externa vel interna; externa, vt potentia intelligentiarum moventium sphæras & globos mundi, vel (si placet) potentia dæmonum moventium homines ad bonum vel malum; interna, vt vis quælibet activa naturalis cuilibet rei naturali insita, non aliter sequens formam quàm rosa solis solem. Si hîc quæras, an omnem hîc motricem causam intelligat Philosophus? Omnem dico; excipit nullam. Quid an primam? Omnem, iterum dico, excipit nullam.

Theoremata in hoc cap. proposita singulis mutationis generibus possunt accōmodari.

Virtus movētis finita infinita.

Virtus primi motoris actu infinita vel Finita, eaq; Externa vel Interna.

Quid

Quid philosopho cum prima causa? totus octavus liber iam demõstrabit tibi. Nã postquã naturæ passibus singulos grad⁹ scalę cœlestis attigerit (in quibus mota & moventia, agentia & patiẽtia invenit) necesse est vt tandẽ ad primũ movẽs (in quo omnia sunt & moventur) ascenderet: ad primum (inquam) movens, quod omnibus & singulis naturę effectis movendi potentiam dedit. Revertere (inquis) ad inferiores potentias, viresque naturales rerum, doce in illis id quod Arist. hoc loco docet. Docebo: animadverte igitur in primis non esse omnino motum nisi virtus moventis potẽtiam mobilis & resistentiam medij impedientis superet. Nota etiam quòd ita motus sequatur potentiam motoris, vt effectus suam causam sequitur; velocitas tamen non ita potentiæ huic adęquatur vt eadem semper vtriusque habeatur proportio: non est enim necesse vt mobile duplo velociùs aut tardiùs moveatur, si potẽtia moventis externi sit duplo aut intẽtior aut remissior; quippe tale movens est agens & velocitatis seu tarditatis legibus non alligatur. Cæterùm si potentia moventis naturalis & interni cum internâ potentiâ mobilis medijque resistentiâ & appetentiâ finis conferatur: quò potentior virtus est eò velocior motus, & quò remissior illa, eò hic imbecillior dicitur. Ratio est, quoniam motus potentiam moventis vt effectus suam causã proximam sequitur; at inter causam motus & motum debet esse proportio: si ergo causa augeatur aut diminuatur motus intensior aut remissior reddetur. Similis est ratio velocitatis & tarditatis quoad resistentiam medij, quæ cæteris partibus causa quoque est cur aliquando velociùs, aliquando tardiùs mobile incitetur. Quanto enim maior aut minor est proportio potentiæ in subiecto, & resistentiæ in medio, tantò maior aut minor est proportio velocitatis in motione. Regulæ quæ hîc traduntur sunt quasi oracula tenebris sepulta apud Philosophum, exemplis opus est vt aperiantur. Esto, breviter percurram. Primæ igitur regulæ sit hoc exemplum; si quis decem libras vnâ horâ per vnum stadium ferre possit, rectè quinque libras eâdem horâ per duo stadia feret. Exemplum regulæ secũdæ sic vrget; aliquis potest horę spacio 60. libras per milliare humeris portare, ergo dimidiâ horâ per idem milliare libras 30. ferre potest. Tertiæ regulæ exemplum sic concludit; aliquis talentum ferre potest vnâ horâ per stadium, is ergo idem talentum ferre potest dimidiâ horâ per dimidiũm stadium. Hactenus ergo dictum sit de regulis precedentibus nunc de regulis & exemplis quę sequũtur paucissima attexam.

Primum movens potentiã movẽdi omnibus tribuit.

Omnis motus à fortiori.

Motus sequitur potentiã vt effectus causam.

Movẽs agẽs l.

Resistẽtia medii nonnũquã causa velocitatis aut tarditis.

Regulæ hîc traditę oracula tenebris sepulta, exẽpla igitur proponuntur.

Quarta ergo regula hæc est; *si virtus aliqua moveat aliquod mobile*

bile per aliquod ſpacium in certo & definito tempore, neceſſariò ſequitur eandem virtutem æqualiter diviſam movere poſſe dimidium mobile in eodem tempore per æquale ſpacium. Vt ſi virtus movens duodecim vim habeat vt ferat pondus mobile octo librarũ vnâ horâ per milliare: tunc movens 6. virtutum vim habens movebit pondus quatuor librarum eodem tempore per idem milliare: qualis enim eſt proportio 12. ad 6. eadem eſt proportio 8. ad quatuor, ſi reciprocã comparationem moventis reiq; mobilis conſideres.

Quintum theorema eſt, Si movens aliquod rem aliquam ponderoſam moveat certo tempore per ſpacium non incertum, ſequitur idem numero movens (non auctum viribus) duplo maius haud poſſe eodem tempore & ſpacio movere. Exempli cauſâ, teſtudo vnum tectum ſecum fert, at ſi non augeantur vires duas domunculas ferre nõ poteſt. Regula ſexta eſt, Si virtus moveat mobile aliquo tempore per definitum ſpacium, non eſt neceſſe vt dimidium movens partibus viribuſque diviſum idipſum moveat. Nam aliter ſi centum homines moveant navem per centum milliaria in centum horis, ſequeretur centeſimum hominem trahere poſſe navem eodem tempore per centeſimam ſpacij partem, nempe per vnum milliare, quod quàm abſurdum ſit concedere nemo eſt qui non videat. Is quoque videat Zenonis ſophiſma in textu non tenere, quo conatus eſt docere, idcirco vnum granum milij in terram cadens ſonum edere, quia infinitus numerus granorum effuſorum ſtrepitum in aere efficit.

Poſtrema regula eſt, Si vna virtus hoc mobile huius vel illius ponderis movere poſſit, aliaque virtus æqualis adiecta ſit, neceſſe eſt vt hæ duæ virtutes vnitæ compoſitum ex vtroq; pondere moveant: virtus enim vnita fortior, & ſi æqualiter vnita ſit, parem rationem proportionis in rem ſubiectam habet. Quid? an hæc theoremata fuſiùs à te tractata ſolùm in motu locali veritatem vſumque habent? Minimè, nam in omnibus generibus motus eadem fieri poteſt comparatio, ſi quatuor illa diligenter conſideres, de quibus in principio huius capitis diximus. Primum eſt id quod movet, alterum id quod movetur, tertium id ſpacium in quo fit motus, poſtremum id tempus in quo motus perficitur. Res aperta eſt in alteratione; exempli cauſâ in calefactione aëris ignis potentia movens eſt validiſsima, idcirco maximum aëris ſpacium breviſsimo tempore calefacit: nobiliſſima eſt virtus ſolis, ideoq; ferè in inſtanti totum aëris globum illuſtrat ſimul: vis movens animæ divina eſt, mirâ ergo celeritate ſpiritus ſuos animales (tanquam velociſsimos nuncios) in omnes partes & regiones corporis tranſmittit: Dei potentia movens infinita eſt (impie Di-

Phyſ.8.

agora)

agora) cur ergo negas omnia poſſe movere Deum? Sed nunc audies plura de Deo, vt ſi non credas eſſe Deum philoſophia doceat, perſuadeat ratio, convincat natura, experientia demonſtret. Verùm ſi hæc non moveant, movebit certè illius potentia qui primus motor dicitur, movebunt etiam omnes omnium moventium virtutes, movebunt dęmonum flagella, flammæ, tormenta, omnia: indignus enim luce, indignus cœlo, indignus Deo eſt, quem lucis, cœli, Deiq; potentia movere non poteſt.

Diſtinctio quæſtionis.

An auctâ vel imminutâ potentiâ moventis, motus eâdem proportione celerior aut ſegnior fiat?

Potentia motrix, ſeu virtus moventis in textu nominata eſt vel

- Metaphyſica, eademq; aut
  - Infinita, ſimplex, & eſſentialis, vt *Deus* qui primus motor, vel prima cauſa movens dicitur.
  - Finita, eadéque aut
    - 1 Aſſiſtens, vt *intelligentia*: quę orbi aſſiſtendo præeſt.
    - 2 Inhærens, vt *anima humana*: quę in homine veluti ad puppim ſedet, navemq; corporis ad nutum & imperium ſuum movet.
- Phyſica, & hęc quoq; duplex eſt,
  - Externa, eademque vel
    - 1 Simpliciter & abſolutè, vt *medij potentia* quæ vim habet movédi: & tamen eſt ſimpliciter extra rem quam movet, vt *potētia aquæ* quæ vehit navé, *potentia aëris* quę movet avem.
    - 2 Comparatè: vt *potentia accidentis* quę vna cum accidente inhęret in re mota, vt vis *gravitatis* & *levitatis* in igne & terra.
  - Interna, eadéque etiam aut
    - 1 Abſoluta, vt forma cuiuſq; rei, quæ prima & remota cauſa motus in re qualibet dicitur.
    - 2 Reſpectiva, vt nempe virtus illa de qua hîc à Philoſopho præcipuè agitur: & hâc auctâ aut diminutâ neceſſe eſt vt motus rei celerior aut tardior fiat, vt argumentis, regulis, exemplis abundè in explanatione textus demonſtratur.

Con-

Contra expositionem hujus quæstionis.

Interpretis officium quid.

Opp. *Interpretis est multiplicia distinguere, definire obscura, dividere incerta, vera demonstrare; tu verò in hoc capite id muneris non præstas; anceps enim videris vacillare, nullamque partem defendis certam, quippe nunc ad potentiam moventis, nunc ad essentiam mobilis, nunc ad resistentiam medij, nunc ad appetentiam subiecti, nunc ad hanc, nunc ad illam causam velocitatis & tarditatis nos refers, definis nihil, concludis nihil. Præterea, multas moventium regulas & leges hic infers, in quibus tanta est confusio quanta non est in ulla parte interpretationis tuæ: philosophare igitur ut usum istorum cernam.*

Resp. *Interpretis quidem est hæc omnia & singula præstare quæ requiris, & ijsdem pro viribus in hoc opere non defui. Multiplicem potentiam in suas partes distinxi, definivi obscuram, divisi incertam, regulis & exemplis demonstravi. Anceps non sum, fixam unamque partem defendo, multas equidem causas celeritatis & tarditatis assignavi, sed ad unam primariam, nempe potentiam internam moventis lectorem refero. Confusio non est si attendas; philosophatus sum, & usus eorum quæ dixi studioso lectori facilè apparebit.*

Contra quæstionem propositam.

Ca. de qualit.

Opp. *Nulla potentia naturalis augeri aut minui potest: ergo frustra proponitur hæc quæstio. An auctâ vel imminutâ potentiâ moventis motus celerior aut tardior fiat? Antecedens probatur, quia omnis potentia naturalis est in secunda specie qualitatis, quæ intendi aut remitti non potest; potentia enim nec contrarium, nec gradum intentionis habet.*

Potentia multiplex.

Resp. *Multiplex distinctio huius nominis modo adhibita totam hanc litem & controversiam dissoluit. Est enim potentia interna vel externa: illa totius essentiæ vel formæ solius dicitur, hæc (nempe externa) aut infinita est, ut Deus in quo esse & posse idem sunt: aut finita, eademque assistens ut virtus intelligentiæ, vel inhærens ut virtus animæ: eademque vel prima, quæ eadem inchoatè habetur cum anima, vel secunda, quæ est affectio in secunda specie qualitatis. His prælibatis ad argumentum respondeo, naturalem potentiam considerari posse duobus modis, vel in propria & simplici essentia sua, & sic nec intenditur nec remittitur, vel in composita existentia, quatenus activa vel passiva dicitur, & sic augeri diminuique potest. Exempli causâ vegetior est vis & potentia crescendi in planta, si ver primum in Ariete quàm secundum in Libra spectes. Non opus est pluribus exemplis; potentior (ut ita dicam) puer est infante, adolescens potentior puero, vir adolescente, post quam ætatem hæc potentia decrescit, donec imbecillitas aut impotentia fiat. Similis est ratio omnium externorum sensuum qui in flore ætatis acutiores existunt: in præ-*

Potentia naturalis potest considerari dupliciter.

præcipitio autem vitæ languent. Dico igitur potentiam nec habere contrariũ, nec gradum magis & minus intensivè (vt aiunt) in se: extensivè autem & per accidens habere posse.

Potentia non suscipit contrarium aut gradus magis & minus intẽsiue sed extẽsiue.

Opp. *Si proportio velocitatis & tarditatis solam potentiam moventis sequatur, quid opus est gravitate, aut levitate alijsq; eiusdem causis, scilicet resistentia medij & appetentiâ finis, quæ non minus videntur proportionem efficere, quam potentia moventis?*

Resp. *Proportio velocitatis & tarditatis sequitur potentiam vt primariã causam, non autem vt solam causam sui: aliæ enim sunt causæ fortuitæ non per se, adiuvantes vt instrumenta, non efficientes vt principia motus.*

Potentia primaria non sola causa velocitatis & tarditatis.

Opp. *Potentiâ diminutâ res sæpe moveri non potest omnino: ergo proportio velocitatis & tarditatis in motu à potẽtia moventis nõ dependet. Antecedẽs probatur exemplo in textu, nam si potentia aucta centum hominum possit navem trahere; eadem potentia diminuta ad vnius hominis vim & virtutẽ, non potest omnino navem movere; auctam ergo & diminutam potentiam moventis, non sequitur proportio motionis.*

Resp. *Potentiam auctam aut diminutam movẽtis (vt inquit Philosophus) sequitur proportio motionis, sed per diminutam potentiam nõ intelligit sublatã penitus virtutem, vt nulla omnino habeatur inter movens et mobile proportio. In hoc ergo sophismate & paralogismo nos fallis, cùm impotentiam potẽtiæ nomine appelles. Nam vt non sequitur; modius granorum effusus sonum in aëre facit, ergo vnum granum sonorum aërem reddit: ita non rectè concluditur, si dicas centum homines posse in vna hora per milliare navem ingentem trahere, ergo vnus homo in centum horarum spacio potest eandem navem tam longè trahere & movere.*

Opp. *Multa moventia sunt libera & alterius generis à mobili, quod cõparationem negat: non est ergo necessitas proportionis inter potentiam moventis & mobilis. Præterea, cùm libera & soluta moventia assistant potius quàm inhæreant, non video rationem proportionis, quoniam ad proportionem & comparationem requiritur agentis & patientis communicatio societasq; in materia. Postremò, nulla inter liberè movens & mobile esse potest proportio, quoniam proportio solùm est inter illa quæ habent quantitatem: at liberè agentia & omni materia, & omni etiam quantitate vacant: ergo inter hæc & illa non est proportio. Nihil addo de constanti statu spiritualis substantiæ omniumque virtutum & facultatum in ea, quæ nec mutationi subijciuntur nec vnquam deficiunt. Quod si verum sit, rectè hoc loco non defendis diminui posse moventis potentiam.*

Resp. *Sunt quidem multa moventia liberè, vt dæmones intelligentiæ, animæ; sunt etiam alterius nonnunquam generis à re mota: ratio tamen hæc tua non sequitur, si necessitatem movendi illis à prima causa impo-*

sitam consideres. Primi enim motoris trutina librata est cuiusq; spiritus potẽtia, ut sit inter illam & mobile quod volvit certissima proportio. At dices inter res alterius generis non esse comparationem ut in priore capite docuit Phũs; nam ad comparationem requiritur unitas speciei; si verò non sit comparatio, non potest esse proportio, quia proportio est quædam comparationis species. Respondeo comparationem illic strictissimè intelligi. Hoc etiam addo, per unitatem speciei Arist. nõ insinuare rem unam specificam in substantia, sed rerũ diversarum unionem in specie, qualis est comparatio nivis & cygni in candore. Ludis in secundo argumento, parteq; sophistæ agis; transis enim à rebus ad voces, & ad idem non disputas. Dico igitur requiri inter physicè agentia & patientia communicationem in eadem materia: sed liberè agentia non sunt semper physica, nisi inhæreant ut formæ. Idipsum respondeo ad tertium argumentum, in quo requiris quantitatem: nego enim quantitatem inhærentem spiritui moventis; est tamen proportio respectu primi motoris, qui definitã hãc potentiam in comparatione ad subiectum mobile in prima creatione dedit. Quod addis de statu & scientia spirituum certa libenter concedo, defendo tamẽ intelligentias maiores aut minores vires posse suscipere, ut secundùm magis & minus ad primam accedunt causam, unde & essentiam & influentiam habent. Quemadmodum ergo stellæ quò viciniores sint Soli eò maiorem lucem & splendorem participant, ut in Hespere & Vespere constat: ita spiritus, omniaq; moventia quo propinquiora sint primæ causæ seu motori, id est Deo, eò potentiùs res movent, ut in cœlestium sphærarum ordine & motu liquidò apparet. Sphæram (studiose lector) unusquisq; nostrûm movendam circa mundi medium & centrum habet: circa mundi medium & centrum dico, ut potentiâ moventis auctâ, terreum hoc mobile ad cœlum tandem primumq; motorem rapiatur. O quam multi hodiè relicto motu in centro otiosè vivunt? aut si laborent in eo, effodiunt opes, voluptates, honores, aliasq; illecebras & irritamenta malorum. Non est hic certè orbicus motus, non est perfectus, nõ est (ut aiunt) simplex & regularis. Rotæ quas vidit Ezechiel plenæ fuerunt oculis,
Cap.1.ver.18. *id est scientiâ & providentiâ Dei, idcircoq; motis animalibus à terra fuerunt elevatæ. Sphæræ nostræ carẽt oculis, carent scientia & providentia Dei; motis ergo nobis non sunt à terra elevatæ, sed nos cum illis terræ affixi cœlum vix intuemur, cœliq; motore aut non cognito aut contempto terræ pondere pressi in Orcum ruimus.* Sed Spiritus immẽse qui moves cœlum, hanc sphęrulã, id est animulam meã peccatricem move; tu enim es omnium rotarum spiritus, si me trahas sequar, si moveas obtemperabo.

Finis libri septimi Physicorum.

CAP. I.

Vtrum de Deo motuq; primo Philosophi demonstratio repugnet sacris literis? Huic quæstioni annexum est dubium, An motus sit perpetuus?

Vid conaris Philosophe? quid in hoc vltimo libro Physicorum contendis de Deo agere? Quãvis sis Arist. & Philosophorũ princeps, (si me audias) manum de tabula, aut saltem non vnum diem, vnum mensem vel annũ, sed infinita sæcula ad deliberandũ pete; mẽs enim clausa corpore infinitum cœli numen non apprehendit. Ingenium Philosophi in mobile cœlum desinit; at quis, aut quid sit primus motor extra cœlũ penitus ignorat. Vides hîc (Stagirita acutissime) Euripum cujus fluxum & refluxum nescis. Si dicas & facias quod te olim dixisse & fecisse ferunt, rectè dictum & factũ puta. Cur stas attonitus? dic mecum (quæso) O Deus non possum capere te, tu capias me: Christianus sum & addam, beatus est quem Christus Deus capit.

Difficile est etiam summis philosophis, quid Deus sit, inquirere. Cice. lib. I. de Nat. deorum.

Iust. Mart. in pareneſi ad Græcos. Nazian. Orat. I. contra Iulian. D. Augu. Dulciloquio lib. I. cap. I.

Da veniam (studiose lector) non digrediar. Agit Philosophus de Deo primo motore primoq; authore omnium, agit quidem opportunè. Attentiùs quæso animadverte quantum lumen in indagine rerũ divinarum ipsa natura præbeat, si à singulis ad vniversa, à compositis ad simplicia, ab effectis ad principia, à caducis ad æterna, ab humanis ad divina velis procedere. Rotas & globos inferioris mundi & æthereæ regionis volvisti mecũ, pervenisti nunc ad primum mobile; quid vltra? Mobilium causas, species, ordines, motiones, proprietates, affectiones & fines observasti; quid vltra? moventium diversa genera, officia, loca, subjecta & imperia seriò notasti; quid vltra? eorũ mirabiles virtutes, sedes, potentias, actiones & influentias divinas adumbratas vtcunq; vidisti, quid vltra? Quid vltra quæris? Est certè aliquid vltra, Ens entium, principium omnium simplex, æternum, infinitum, im-

Quid in hoc l. Aristot. agat.

Modus, quomodo primũ motorem investigat.

In 3. prioribus libris de Cœl. & I. secundo que li. de Met.

mensum, vnum. Quid vltra? nihil, nam in hoc sunt omnia; imò in hoc sunt omnia quæ subsistunt vnum. Hoc enim (vt loquar cum Aristotele) est causa causarum, motor cœli, author boni, effector mundi, rector animi, divinissima essentia, maiestas æterna, incommutabilis vita, fœlicitas summa, Idea beatissima; sapientissimus vbique & sẽper subsistẽs Deus: Quid vltra; Quid vltra adhuc quæris? nihil certè, nisi vt hoc vnum cœli terræq; principium colas, diligas, admireris. Quid si non? Impiè Diagora, quid si non, quęris? Lumine naturę & philosophiæ cognoscis Deum, & vt Deum non colis? non diligis? non admiraris? obscuratum est insipiens cor tuum, & cùm sapiens videri cupias stultus factus es. Nam cum stulto in corde tuo loqueris, *non est Deus.* O tempora si hæc verba istam ætatem vulnerent! O mores si legentiam conscientias vrant! Sed

L. de Mundo. Meta. l. 12. te. 39. 52. 65.

Cicer. l. 3. de Natu. deorũ.

Ro. 1. 21 psal. 13. 1. & 53. 1.

Nunquam sera est ad bonos mores via.

Deus est, si non credas iterum dico, Deus est: si adhuc non credas, sacra vt credas iubent; si non credas sacris, volumina naturæ, cœlum, sidera, centrum, elementa suadent; si hæc non vrgeant, ratio & sẽsus mouent; si ista non moveant reprobus es, odium Dei es, & quoniam vivus nõ credis, mortuus profectò scies & senties. *Quem enim amor Dei non movet, horror conscientiæ vulnerabit.*

Ro. 1. 20. Act. 14. 17.

Quorsum hæc, fortasse dices? certè vt huius excellentis libri (diviniore Aristotelis ingenio conscripti) vmbram ex fronte & præfatione intelligas. Nam licèt in eo nunc de motus, nunc de essentia mobilis disputet; eò tamen præcipuè contendit, vt vnũ primũ in eo motorẽ esse demonstret, eundẽque solũ vt sũmũ bonum omnium quærẽdum, amplectendũ, honorandum concludat. Et quoniã ordine naturæ de prima causa agens non potest à definitione eiusdem procedere (*Principia enim & prima non definiuntur*) à comparatione effectus cũ causa hoc modo incipit. Vnus est primus motus: ergo vnus est primus motor: Primus motus est simplex & ęternus: ergo multò magis simplex & æternus est primus motor. Motus primus est actu velocissim⁹: cogitatione ergo velocior est primus motor. Est primus motus in virtute potẽtior reliquis (quippe nihil cœli motũ impedit) subsistit ergo primus motor potẽtissimus. Motus primus est insitus & cõnaturalis cœlo: nullũ ergo accidens est in Deo. Primũ mobile nullo loco cõtinetur: Deus ergo vbiq; est, et nulli loco aut tempori alligatur. Gnomõ seu index hic est futuræ disputationis sparsim in hoc libro habitæ.

Huius libri argumentum.

Phy. 8. t. 45. 47

Phy. 8. l. te. 48. l. 2. de cœ. t. 29

Sed hîc emergit scrupulus nõ parvi momenti de ordine quo vtitur Phũs in demõstrãdo Deo. Facilè resolvetur hoc dubiũ, si in omni naturę effectu & opere hęc tria cõsideres, materiã, formã, actionem. In

Dubium.

In materia imperfectio, in forma perfectio, in actione causæ efficiẽtis ordo & subordinatio cernitur. Quid perficit materiam? Deus: formam quid aliud inducit nisi Deus? Quid vtramque movet, iungit & conservat? Nihil certè nisi Deus. Quid multis? Omne creatum ens est (vt ait D. Thomas) ex nihilo & ab alio: vt ens est designat perfectionem, & sic in eo agnoscimus Deum viâ (vt aiunt) eminẽtiæ, dum quicquid in rebus eminet perfectum, Deo attribuimus; exẽpli causâ vitã, sapientiã, bonitatẽ. *Ex nihilo* simpliciter vt Theologi, *ex nihilo* cõparatè vt philosophi volũt, id est ex materia prima quæ in rebus designat defectionẽ, quã dũ à divina essẽtia penitus removemus, ad notitiam Dei viâ (vt aiunt) negationis accedimus; omnem enim defectum à Deo tollimus. *Ab alio* notat causarũ efficiẽtiũ & moventium ordinem, per quẽ etiã ex efficientia Deũ cognoscimᵘˢ viâ (vt aiunt) causalitatis; non quòd per causas Deum quæramus (prima enim causa non habet causam) sed quòd ordine causarum moventium perspecto, necesse sit tandem vt ad primam causam motricem omnium veniamus. Si nunc quæras quonam istorum modorũ vtatur Philosophus in hoc libro, vt demonstret Deum esse; respõdeo omni illum vti modo. Nã per viam eminentię ostendit Deũ esse, cùm ei omnia excelsa, perfecta, divina & æterna attribuit: per viam negationis, cùm accidentia omniaq; caduca, mortalia & imperfecta in illo neget: per viam causalitatis (vt loquuntur veteres) cùm in scala naturę & moventium ordine necessariò ad primum motorem causamq; causarũ veniat. Est (inquit) Deus incõmutabilis, essẽtia simplex, infinita, immensa, æterna; sẽper, indivisibiliter & vbiq; subsistẽs; ecce eminẽtiã. Nõ est in Deo vlla materia, nõ est vlla affectio, nõ est vlla mutatio, nõ est vlla labes aut imperfectio; ecce negationẽ. Est prima causa, est causa causarũ, est causa effectrix & omniũ motrix, est finalis causa & cõservatrix entiũ, est causa transcẽdẽs, ipsũq; summũ essentiale bonum (si liceat mihi cum veteribus loqui) ecce causalitatem.

Modi tres quibus Deum agnoscimus, & Aristoteles in eo deõmstrãdo vtitur.

Si media istarũ demõstrationũ requiras, infinita sũt & in hoc libro, & in libris Metaphysicorũ; volumẽ scriberẽ si eorũ pauca recenserẽ. Quotquot nãq, sũt entia, tot sũt media & instrumẽta demõstrãdi Deũ. Atomus ꝓbat, musca probat, infima, media, sũma probãt, omnia probãt: in omnibᵘˢ enim essẽtia, sciẽtia, providẽtia divina lucet. Essẽtia sine qua nõ sũt, sciẽtia sine quâ nõ fiũt, providẽtia sine qua nõ benè sũt nec cõservãtur. Vide causarũ fatalẽ nexũ, admirabilẽ mobiliũ sitũ ineffabilẽ moventiũ ordinẽ, insignẽ ornatũ, cœli obstupẽdã fabricã, motionẽ & cõservationẽ mundi. Vide terrã pensilẽ in aëre, vide aquam fluxilẽ in terra, vide aërem, vide ignem, vide sub cœlo & in cœlo omnia

Media ad Deum demõstrãdum quot.

Dei essentia sciã, & providentiã in omnibus è lucet.

Nulla res in qua nõ mirãdum aliquid inditum habeatur.

nia, in omnib⁹ videbis magna mysteria, magna miracula; stupid⁹ es si adhuc dubites an sit Deus? si nõ agnoscas impius, Atheus si nõ colas.

Sed oblitus sum ferè instituti mei: ignosce tamen (studiose lector) hunc fœlicem digressionis motum, præsertim cùm non multùm à re digrediar. Agit Philosophus de Deo, Interpres de Deo loquor, Athei me cogũt plura quàm velim loqui, tacere non possũ, cùm detur occasio loquar. Attamen si omnia loquar, me parùm aut nihil de re tãta locutum puta; satis est si cũ Arist. luminibus naturę & pilosophię convincam Deum esse, altior & sublimior philosophia est quę eũ colendum probet. Hâc vmbrâ totius libri sequentis propositâ, ad primi capitis quæstionẽ venio. Sed anteq̃ eandẽ proponã, hũc syllogismũ vt eiusdẽ sũmã & epitomẽ cõtexam. Mot⁹ æternus ęternũ motorem ꝓbat, sed est motus ęternus: ergo est ęternus motor. Cõvertit etiã hũc syllogismũ Phũs in textu hoc modo. Movẽs ęternũ motũ sẽpiternũ docet, sed est movẽs æternũ (id est Deus) ergo est motus sẽpiternus.

Capitis huius Epitome.

Nunc moveo quæstionem, *Vtrum de Deo motuq; perpetuo Philosophi hæc demonstratio repugnet sacris?* Iohannes Ludovicus Hauvenreuterus, doctissimus medicus & Philosophus nostrę ętatis, affirmat nõ repugnare: aliud enim (inquit) est si dicas motũ immediatè, simpliciter & omnino nec incepisse, nec desiturum; aliud si dicas eundem naturâ generatum non esse, nec vi naturę interiturum. Sed in his syllogismis, Aristoteles vim solam mobilis naturæ respicit, nõ potentiã primi moventis, quã infinitã esse alicubi cõcedit. Quippe neq; hîc neque in alio vllo loco suorũ operũ affirmat, motũ respectu Dei aut principium habuisse, aut finem habiturum. Imò contrarium dicit, cùm agnoscat Deum esse primã causam motus, eumq; actu infinitũ, liberrimũq; agens nullis causis omnino, nullis medijs, nullis instrumentis alligatũ: sequitur ergo nõ negasse Philosophũ quin motus & mundus dicantur incepisse & interire posse si primã causam, negâsse autem si ipsam naturam causã secundam spectes. Vt ergo oraculum veritatis est, mundum ex nihilo, non in tempore sed in principio, omnipotentis verbo creatũ esse, adeoq; nũc eodẽ verbo cõservatũ, & tãdẽ perituũ: ita verũ est naturę vi nõ incepisse, nõ desiturũ, sed sẽper fuisse esseq, futurũ. Quippe natura nec fecit nec destruit motũ: at Deo & faciẽdi & destruẽdi potẽtiã nõ negat Phũs; imò vbiq; attribuit, cũ Metaphysicũ in omnia illũ habere imperiũ asserat. Incepit ergo motus, incepit mũdus, incepit tẽpus nõ refragãte Philosopho, si primam causã potẽtiãq, divinã cõsideres; nõ incepit motus, nõ incepit mũdus, nõ incepit tẽpus, si causã secũdã respicias; ea enim esset infesta & perniciosa sibi, si in se & sua effecta violẽtas manus vnquam inijceret.

In compẽdio librorum Phy lib. 8. cap. 2.

Motus habuit finem & principium secundũ Aristotelẽ.

Mundum quomodo æternũ dicat Phũs.

Gen. 1. e toto. Heb. 1. 3. Mat 24. 35.

L. de Mũ. c. 7.

Mundus quomodo incepit quomodo nõ incepit.

Quid

Quid moror? concedo cum Philosopho principiũ habuisse tẽpus; hoc ipsũ etiã nego. Habuisse dico, sed à prestantiore & diviniore causâ quã naturâ: nõ habuisse dico secundũ vim naturę, quæ (vt ratio & naturalis philosophia docẽt) perpetuo motu & mutatione rerũ æternitati studet: sẽper ergo secundũ naturã fuit motus, sẽperq; erit; vnde cõcludo à voce loquẽtis veluti naturæ, motorẽ sempiternum esse, id est Deum. Nam si secundùm naturę vim motus sit æternus (vt iam probatur) & non sit motus nisi sit movens, sitque inter motum, movens & mobile relatio, æternitas motoris necessariò ex æternitate ipsius motus sequetur, nec non ex adverso æternitas motus ex ęternitate motoris. His positis, constat non esse tantam & tam absurdam cõtradictionem apud Philosophum de æternitate motus & mundi, vt multi rem ad vivum non discutientes absurdè somniant. Comprobatur Philosophi opinio de mũdi æternitate. De Ortu & inter l. 2. c. 1 & t. 58. 59. & de Anima, 2. t. 34.

Cæterùm nũc venio ad probationẽ minoris propositionis in priori syllogismo, quæ hæc est: *Sed motus est sempiternus*, Nota quidẽ satis est hæc propositio ex ijs quę in superioribus de Naturâ libris explicata sunt, vbi docuimus naturæ vi dari nõ posse primũ gradum aut *mutatũ esse* in motu; successio enim perpetua est, & indefessa vicissitudo rerũ. Vt ergo nullum tempus vel esse vel cogitari potest absq; *Nũc*, quod est principium futuri, & præteriti finis: ita nullus motus vel esse vel cogitari potest, in quo non sit *mutatũ esse*, quo illius partes copulãtur. Et vt in tempore dari non potest vllâ vi & potentiâ naturæ primum instans generationis: ita in motu dari non potest eâdem potentiâ naturæ primum *mutatum esse*. Omnem siquidẽ motum alia antecessit rei mutatio; motus ergo naturâ genitus nunquam incepit; existens ergo perpetuus arguit Deum esse, eundemq; motorem sempiternum. Omitto ista & ad conversum syllogismum accedo, qui sic se habet. Si causa movens & res mobilis sint sẽpiternæ, motus etiam erit sẽpiternus; sed causa movens & res mobilis semper fuerunt: ergo motus etiã sempiternus erit. Maior istius ratiocinationis perspicua est, quia causa movens, res mobilis & motus (vt superiùs demonstratum est) proportione adæquantur. Minor constat, quia Deus æternus essentiâ & constitutione suâ, res mobilis potentiâ & successione perpetua dicitur; at nec movens nec mobile dicuntur sine motu; ergo si illa sint sempiterna, motus ipse sempiternus erit. Nam si movens & mobile æterna sint sine motu, aut semper movebant & movebantur, aut semper quiescebant: si semper movebãt & movebãtur, motus fuit sempiternus; non autem sẽper quiescebant, quia quies arguit motũ precessisse; quippe quies est privatio & cessatio motus antecedẽtis: sẽper ergo movebãt & movebãtur, & proinde mot⁹ sẽpiternus erat. Hoc pro-

Motus est æternus.

Phy. 6 l. t. 46.

Vt in tempore primum instans, ita in motu primum mutatum esse dari nõ potest.

Physl. l. 4. t. 3.

probat Philosophus exemplis moventium physicè & metaphysicè, quorum illa semper movent eodem modo, vt ignis non calefacit nisi rei frigidæ admoveatur: hæc verò nonnunquam contrarijs motibus vtuntur, quia sunt moventia voluntaria, vt animæ separatæ, intelligentiæ, Deus. Adde argumentum à tempore cujus primũ instans non datur, quo concesso, motus (qui est mensura temporis) necessariò est perpetuus. Hæc omnia verissima esse fatentur omnes physiologi, qui accommodatè & congruenter ad naturam locuti sunt de æternitate motus. Imò ipse Empedocles, qui (vt est in textu) nunc moventia & mobilia quiescere, nunc movere & moveri somniavit, motum perpetuum hoc versu concludit esse:

Phys. li. 4.

Empedocles pro æternitate motus.

Hæc sic immota æternum volvuntur in orbem.

Anaxagoras pro eâdem.

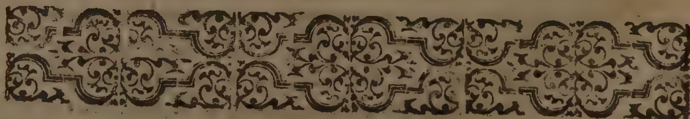
Idem Anaxagoras putavit, qui res omnes post infiniti temporis quietem à mente agitari, & in partes dividi cogitabat: quâ divisione & secretione specierum mundum genitum & ornatum fuisse tradidit. Phantasmata hæc sunt hominum; argumenta vera & solida sunt quę à Philosopho proponuntur: si hoc vnum observes, non esse Arist. tã à ratione, philosophiâ & religione alienum, vt Deo vllam necessitatem motionis imponat. Nam licèt vt physiologus doceat esse necessariam relationem inter movens & mobile; vt metaphysicus tamen ab omni relatione Deum liberum & immunem esse verè existimat. Quamvis ergo in physiologia hæc enthymemata rectè sequantur & cohęreant, *est motus sempiternus, ergo est motor sempiternus*; & iterum *est motor perpetuus, ergo est motus perpetuus*: in Metaphysica tamen scientia (quæ est Theologia veterum Philosophorum) hęc simpliciter non tenent. Nam Deus æternus fuit ante omnem motum, & potest esse sine motu; fecit enim tempus & motum. At dices Arist. in hoc toto libro sceleratissimè Deum motui astrinxisse. Falsò accusas Aristotelem; nam si motui illum astringat, cur etiam tempori non astringit? at vbiq; negat ęternum tempore mensurari, imò disertissimis verbis negat Deum esse in tempore: eâdem ergo operâ negat eundem motui (qui tempore mensuratur) alligari.

Deus nõ movet ex necessitate, secundũ Philosophũ. Phy. 7 l. tex. 10.

Enthymemata in physicis, nõ tenẽtia in Metaphysicis.

Arist. Deum motui non astringit.

Distinctio

Distinctio primæ quæstionis huius capitis.

Absoluta & metaphysica contemplatio Dei, quam frequenter attingit; & sic Deũ nullis medijs astringendũ esse demonstrat.

1 Ab ordine rerum; quia est prima causa, quæ suâ ipsius essentiâ & infinitâ virtute omnia efficit & operatur, idq. sine medio.

2 A simplicitate essentiæ, quia est simplicissimus & purissimus actus, at sic non esset si medijs & instrumentis alligatus ageret.

3 A libertate voluntatis, quia est liberrimũ agens, at sic non esset si eum vlla necessitas ad agendum impelleret.

4 Ab infinitate potentiæ, quia est infinitè potens, essentialiter omnẽ locum complens, & vbiq; in omnibus totus subsistens; at sic non esset si medijs haberet opus.

5 Ab essentiali æternitate bonitatis, quia est essentiale, æternum, incommutabile bonũ, cuius imperio subiiciuntur omnia: huic ergo maiestati plurimùm detractum est si alligetur mediis.

6 Ab immensitate naturæ, quia est ens entiũ, trãscendens omnes limites naturæ: ergo nullam relationis ad motum aut mobile necessitatem habet.

7 A supernaturali modo subsistentiæ, quia est Metaphysica substantia, spiritus beatissimus in se subsistens, neutiquam indigens vt sit: nõ eget ergo causis, non eget mediis, illis tamen nonnunquam vtitur, vt homo ex aliis obsequentibus illius imperio, ad nutũ intelligat sui creatoris seipsum subiicere.

8 A mirabilibus effectis suis, quia obstupenda sæpissimè, præter & contra naturam rationemq; sine medio facit, vt in libro de Mirabilibus mundi cõstat.

In expositione Philosophi loquentis de Deo (quem nomine *primi motoris* plerumque in hoc libro describit) diligenter consideranda sunt duo

1 A subordinatione causarum, quę esse non potest si non sit prima causa infinita, id est, Deus qui omnia per sua media disponat.

2 A comparatione effectorum cum causis in scala naturæ per gradus ab infimis ad summa; exẽpli causã, à *centro terræ ad circumferentiam primi mobilis cœli*, quod moveri quidem non potest sine loco, si non sit infinitus motor, id est Deus.

3 A relatione necessariâ moventium & mobilium, inter quæ aliquod primum esse debet, vtriusque generis scilicet primũ mobile, id est cœlum, & primus motor, id est Deus.

4 A proportione inter rem mobilem & motorem; nempe vt motor sit potentior mobili: at quoniã cœlum est immensum & divinum corpus, infinitæ ferè virtutis, illius motor potentior esse non potest si nõ sit infinitus Deus.

Respecti-

Respectiva & physica speculatio, in ordine & comparatione ad opera seu effecta in rerum naturâ posita; & sic inter Deum & naturã, motum & mobile, id est inter primam causam aliasq; causas & effecta, quandã conditionalẽ necessitatem relationis esse confirmat

5 A duratione rei mobilis & moventis; nimirum si res mobilis (vt cœlũ) sit tali formâ ornatum, tãtâq; armatum potentiâ, vt â nullo alio in rerum naturâ vim & impetum patiatur, & proinde habeatur duratione æternum; multò magis illius motor æternus haberi debet. Et conversâ hac ratione si motor cœli sit æternus, motum cœli æternum esse oportet, quod verum est si motorem in relatione ad mobile, non in absoluta sua essentiâ consideres. Nam sic si consideretur Deus, mundum motumque posse destruere & devastare, nõ negat Philosophus, vt ex rationibus in prima parte huius tabellæ patet.

6 A ratione providentiæ divinæ, quæ voluntate beneplaciti sibi necessitatem conditionalem imposuit, vt vnâ cum effectis in conservatione mundi veluti habitaret, propriâq; præsentiâ gubernaret, donec ab illius imperio declinet.

7 A contradictione naturæ, si mediis non vteretur Deus, quippe tum omnia miraculo non ordine naturæ fierent, quod fatalem nexum seriemq; causarũ cum effectis, adeoq; ipsam naturam tolleret.

8 A similitudine, nam vt anima in absolutâ suâ naturâ est spiritus immunis, nullis potentijs & organis corporis alligatus, at in comparatâ suâ essentiâ actus corporis & forma dicitur: ita Deus si absolutè consideretur multò magis est liber & immunis spiritus, ab omni materia & movendi necessitate separatus, at in comparata illius providentia ad opera & effecta sua, actus quidam est & motor, mediisq; & organis naturæ aliarumque secundarum causarũ vtitur in administratione rerum. Et vt animus separatus â corpore vivit beatus, corpus verò separatum perit: ita Deus secundum essentiam infinitam suam separari potest quando vult & placet. *Sed (O Deus!) quantam tum ruinam hic mundus patietur? quippe si tu deseras perimus, at non peribimus si te diligamus.*

9 A consideratione finis, qui est vt minor mundus & maximum opus Dei (*Hominem* intelligo) suũ *creatorem & motorem* diligat, non contemnat media quę ipse fecit, mundum credat corrumpi si ipse deserat: ratio est, quia ille omne naturæ imperium (cuius vi æternus habetur) superat. Naturâ enim motum & mundum æternum Aristoteles defendit, non tamen maiestati divinæ (vt verè & ex animo loquar quod sentio) potestatem destruendi negat.

Argumenta in quæstionem, Vtrum de Deo motuq; perpetuo Philosophi demonstratio repugnet sacris?

Opp.

Opp. *Quò te rapit cæcus tuus amor, & superstitiosum studium Aristotelis? In senatu ferè omnium Christianorum hoc dogma illius de æternitate motus & mundi explosum est; & tamen tu hoc loco falsissimas illius demonstrationes sacris non repugnare otiosè defendis.*

Resp. *Cum umbrâ litigas, non sum ita iuratus in Aristotelis verba ut illum vel refutantem vel errantem sequar. De motus mundiq; æternitate illius opinio in senatu doctorum non condemnatur, non exploditur ut ais; nam hanc æternitatem & motus et mundi non defendit respectu Dei (quem liberrimum agens, infinitum Spiritum, nullis medijs astrictum docet) sed respectu naturæ (quæ perpetua causa motus definitur esse) agnoscit Deum, agnoscit naturam; illum causam Metaphysicam, hanc causam Physicam agnoscit. In demonstrationibus suis ergo non se opponit Deo, nō repugnat sacris, quia hæc rectè cohærere possunt. Motus incepit, motus non incepit; incepit si divinam potentiam metaphysicè; non incepit si naturam spectes physicam, quæ æternitati in successione rerum perpetuâ studet.*

Opp. *Produc unum doctorē ex tua opinione, facilè aliter non credā dictis.*

Resp. *Rationibus potius quàm authoritatibus, argumentis potiùs quàm testimonijs libenter in hac re agerem; sed quoniam urges attende. Averroes in opere quod inscribitur Destructio destructionum, ait Deum secundùm Arist. non agere ex necessitate, sed eminentiore alio quodam modo, sibi duntaxat perspicuo, & mortalibus incognito. Lege Avicennam 9. Metaphysicorū c. 4. D. Thomam in hoc libro, Scotū Quodlibetic. 7. & in 2. sententiarū, distinctione primâ, quæstione 4. Lege Simplicū ad initiū huius operis, lege Burlæum, Tartaretū, Scholā Coloniensem, Lambertū inter veteres: & inter neotericos Paciū, Zabarellā, Collegiū Conimbricēse, aliosq; complures excellentes viros in Cōmentarijs super hunc librum, et invenies eos omnes eā esse opinione, quod Arist. respectivè solùm motus mundiq; æternitatē defenderit, quodq; non simpliciter negârit eundē incepisse. Sed ut non nudis testimonijs hominum acquiescas, audi tres rationes quas ex schola Coloniensi diligenter fideliterq; collegi. Sic ait;* Positio Arist. de mundo & motu non est cōtraria sacris, *quod probo tribus argumentis. Primum est, quoniam Phūs & fides non loquantur eodē modo de inceptione mūdi; si ergo modos distinguas, facilè reconciliare potes. Alterū est, quoniā Arist. (ut videtur) dat operā istā positionē nō philosophicis argumentis probat, sed solū ubicunq; de hac materia loquitur, eandē antiquorū opinionibus & testimonijs illustrat; quod potiùs Oratoris probabiliter persuadentis est, quàm solito Arist. more demonstrantis. Postremū est quod mihi maximè persuadet; nā disertis verbis in primo Top. dicit, q̄ quædā sint problemata dialectica quæ demonstrari non possint, inter quæ hoc unum instar omnium enumerat,* An mundus sit sempiternus nec ne? *Has rationes (doctissime lector) attexendas alijs superiùs à me tractatis putavi, ut non deficiant*

argu-

Aug. de Gene. cont. Manichæum & 28. quæst. in vet. test. Zanch. de oper. Dei par. 1. li. 1. c. 3. Mor. de Chr. relig. cap 7. August. de Civi. Dei, l. 11. cap. 4. Iul. Scali. Exer. 61. nu. 2. August. 28. quæst. citatâ. Mundus respectu Dei nō potest, respectu nostri dici potest æternus.

Authores mūdi & motus æternitatem post Arist. astruentes. Averroes. Avicenna. Tho. Aquin. Scotus. Simplicius. Lambertus. Burlæus. Tartaretus. Alii veteres, & recentiores.

Tres rationes quibus docēt Colonienses Arist. opinionem de Mundi æternitate sacris non repugnare.

argumenta in hac causâ toties in scholis agitatâ.

Opp. *Philosophus in hoc capite triplici medio conatur probare motũ esse sempiternum, scilicet à definitione ipsius mot⁹, à relatione movẽtis & à duratione tẽporis; sed sacris hæc argumenta repugnant: ergo Arist. demonstratio de Deo & motu sacris literis repugnat. Minor cõstat, cùm è sacris perspicuũ sit motũ, tẽpus & mundũ suũ primũ instans & momẽtũ creationis habuisse.*

Mũd⁹ ratione Metaphysicâ non Physicâ creatus.

Resp. *Opus est incudem ingenij tui malleis Herculeis cõtundere, vt impressa distinctionis superioris veritas firmiùs inhæreat. Dico iterum Aristotelem Metaphysicè concedere à Deo motum & mundum conditum fuisse; negare autem physicè in tempore fuisse fabricatum, aut interiturum. Ratio est, quia vt motus non potest incipere sine alio motu: ita claudi & terminari non potest sine alia mutatione. In omni enim verè continuo physico est perpetua successio, quæ in partes infinitas eiusdem proportionis dividi & secari potest. Quippe vt est in omni tempore parteq́ temporis instans, quod semper arguit præteritum & futurum: ita in omni motu existit* mutatum esse, *quod semper docet motum præcedere, altumq́ instare. Vnde rectè concludit Philosophus naturaliter non dari primum instans in tempore, nec primum* mutatũ esse *in motione, sed vtrumq́ perpetuum esse. Verùm si vrgeas Deum vtrumq́ creare, nõ negat Philosophus illum posse; nam apertè in 4. Topicorum. c. 5. ait Deum multa facere quidẽ posse quæ nõ facit; quasi diceret, multa posse Deum metaphysicè quæ physicè non facit; at si in Metaphysica essentiâ consideretur De⁹, esse & posse in eo idem sunt, vt in 3. huius operis insinuavit.*

Phy. l. 4. t. 89.

Deus multa potest quæ non vult.

Opp. *Æternitas motus quam insinuas respectu naturæ Athëismum olet, quippe si ea ponatur: facilè concludes omnia naturæ veluti penso necti, & ab illius filo pendere. Nam huc (ni fallar) tendit Philosophus, vt probet naturam esse matrem, nutricem & conservatricem omnium, eamq́ fatali & perpetuo causarum nexu & motu mundum æternum efficere; quã speciẽ æternitatis si defẽdas cũ Aristotele, divinã potẽtiã aut tollis aut diminuis. Si enim Deus motum produxerit, vt tenes, quomodo naturæ vi æternũ esse sine cõtradictione Dei possis defẽdere, nisi inferiorem causã id posse defenderes q́ causa verè infinita nõ potest? Præterea hoc nomine æternitatis abuteris, cum ipsũ motui reiq́ vlli præterquam Deo attribuas; est enim nihil æternum præter Deum.*

Quomodo intelligitur, motum respectu naturæ esse æternum.

Resp. *Potiùs quàm Atheismũ oleret oratio mea, perpetuum mihimet silentium imperarem; cùm igitur dico motum æternum esse respectu naturæ, non aliter intelligo hanc propositionem quàm illam apud Philosophum, Motum scilicet in genere continuum esse, posseq́ dividi secundùm partes proportionis infinitè. Hoc idem etiam de tempore censeo, & in hoc sensu æternitas motus respectu naturæ nec vllam defectionem à veritate, nec vllam detractionem à summa & divinâ essentiâ (quam solam per se & essentialiter æternam*

æternam esse agnosco) arguit. Sed hic non est sensus Aristotelis fortasse ais. Est enim Metaphysica contemplatione Dei Deum nullis medijs astringit, sed liberrimum agens, nullis subsidijs egens concludit esse. Veruntamen, quoniam in providentia suâ respicit creata, interpres naturæ Aristoteles Sphæras secundarum causarum volvit, in quibus naturam ipsam dominam & principium primum physicū ipsius motus ponit, et ad quam alias subordinatas causas Physicas veluti catenatas trahit. Dicis me abuti hoc nomine æternitatis, *q. soli Deo (vt ais) convenit; respondeo* loquendum esse cum multis, sentiēdum cum paucis. *Consentio equidem tecum, propriè Deum æternum dici, motum vero & mundum potiùs perpetuum quàm æternum appellari debere; æternum enim immutabilem essentiam semper præsentem arguit, perpetuum autem* à parte post *(vt aiunt) durantem docet. Hinc animam Socratis nō ab æterno esse, sed perpetuò fore dicimus.* Aristoteles in hoc l. non tā primā quam causas secundas respexit. Æternum perpetuū non prorsus idem.

Opp. *In angustias coactus es cùm inter* æternū *&* perpetuum *tam curiose distinguas: sed esto; ab æterno tamen fuisse motum sic probo, quia Deus aut ab æterno produxit, aut nō; si produxerit æternus est, si verò non produxerit, tunc Deus non agens factus est de novo agens, quod sine mutatione fieri non potest; at in Deum nulla mutatio nec mutationis species secundùm Philosophi doctrinam cadit.*

Resp. *Tritum est,* perire quod feceris ingrato; *distinctio hac tua est inter* æternum & perpetuum, *quam libenter vt veram admisi, sed nunc eandem vt curiosam reprehendis. Verum esto inquis, ab æterno tamē motum fuisse sic probo. Age igitur, sic respondeo argumento, Deum scilicet actu non produxisse motum, neq; inde concludis rectè mutationē esse in Deo; quia quod intendit in præscientia agere, idipsum eodē quo intendit modo fecit; vel (si vis) respondeo cum alijs, motum adhuc non subsistentem in rerum natura, subsistisse apud Deum, cui omnia entia futura præsentia sunt; suis enim nominibus appellat ea quæ non sunt ac si essent. Ignoscas mihi, si vnum locum è sacris huic instituto accōmodem. Dilexit Deus Iacob, odioq; habuit Esau antequam fuerunt, imò ante iacta fundamenta mundi electos vocare & prædestinare dicitur; ratio est, quia illius æterna essentia caniciem temporis non videt, nec non omnia præterita, futura & præsentia videt.* Heb. 4. c. 13. v. Mala c. 1. ver. 2. 3. Ro. 9. 11. 13. Ephe. 1. 1. & 2. Tim. 1. 9.

Opp. *Sacra philosophia docet cœlos ardentes solvi debere, ipsaq; elemēta ignis ardore contabescere; evanescēt enim cœli, & sicut vestimētum inveterascent: demonstratio autem Philosophi hoc loco contrarium docet; ergo demonstratio Philosophi repugnat sacris literis.* Ep. 2. Pet. c. 3.

Resp. *Doctores & lumina Ecclesiæ dubitant, An in nihilum totus hic mundus dissolvetur. Nam addit Apostolus, quod novos cœlos & novam terram expectamus. Quicquid ergo est in omnibus corruptum & impurū evanescet, aurūq; veluti essentia cuiusq; potenti Dei manu probatū relinquetur;*

vt quidam volunt. Quemadmodum enim minoris mundi (id est hominis) pars vna, nempe corpus, vertitur in cineres, altera (nempe anima) immortalitate donatur, totusque homo tandem potentiâ Dei renovatus in perpetuum vivit: ita secundùm quorundam opinionem, maioris mundi inferioribus elementis mutatis, sphærisq; cœlestibus renovatis, novum cœlum novaque terra fient, in quibus iustitia habitabit. Hanc opinionem suam stabiliunt viri non indocti, quia electi sursum rapientur in aërem, & Christus cum cœlesti choro beatorum super iridem in nubibus apparebit; quod (vt inquiunt) non fieret, si totus mundus in nihilum commutaretur. Postremò, opera Dei scelerum nostrorum mole veluti pressa & defatigata desiderant resignari in manus electorum, quorum propria possessio sunt; at non entia in eorum possessionem tradi non possunt, neque hoc ipsum appeterent si nihil fierent; res enim nulla suũ occasum interitumque quærit. Sed quoniã inbibiti sumus perfectè scire vtrum in extremo die moriantur, stent aut cadant hæc Dei opera, non refert. Nam si cadant & in nihilum redeant, Metaphysico & supernaturali modo hoc fit non naturali, de quo solùm hoc loco Aristotelis agit, cùm motum perpetuum esse defendat; verùm si vrgeas posse Deum omnia in nihilum commutare, non negabit tibi, & si vlteriùs vrgeas, idem in Deo posse, velle & esse haberi, id quoq; vt Metaphysicus concedet tibi, sed vt Physicus respondebit, sæpe id posse Deum, quod in voluntate bene placiti non semper vult facere.

Esa.65.17.& 66.22.2 Pet.3.13.

1.Thesa.4.17.

Rõ.8.20.21.22

Aristoteles disputat naturaliter.

Phy.l.3.te.32.

CAP. 2.

Vtrum mundus sit æternus?

Periculosum mũdi æternitatem tueri.

D.Pet.E.2.c.3

IN hac decrepita ætate & delirio mũdi vereor equidem ne sit periculosum mundi æternitatem cum Philosopho tueri. Multi enim (hinc fortasse arreptâ occasione) vidẽtes omnia sic nunc permanere, & in eodem stadio statuque naturæ ac olim fuerunt perseverare, cũ illusoribus & Momis novissimorum temporũ dubitabunt *vbinam sit promissio Dei? vbi adventus eius?* Sed eant isti & ambulent post effrenes & proprias concupiscentias suas, sic temperabo stylum & orationem meam dum de hac re disputem, vt lucem fidei naturæ lumine non obscurem; sed potiùs vt splendore (receptâ qualitate aëris) non diminuitur splendor, qualitas innata solis: ita lucernâ na-

turæ

turæ à Deo præsertim accensâ nihil à Deo detrahetur. Sed pergam.

Proposita fuit (vt vides) in primo capite hæc quæstio, *Vtrum motus sit perpetuus, an aliquando factus?* vnde elicitur in hoc & in illo capite celebris ea & vulgaris de mundi æternitate disputatio. Quippe si motus sit æternus aut factus, mundus æternus aut factus erit; ab æterno Aristoteles defendit motum: ab æterno igitur defendit fuisse mundum, sed ita defendit vtrumque ab æterno fuisse, vt vtrumque à Deo factum fuisse non eat inficias, si Metaphysicam illius de Deo contemplationem seriò & diligenter consideres, in qua Deum solũ & simpliciter æternum nominat, nullisque medijs esse astrictum vult. Si sit solus æternus Deus, quomodo æternus existit mundus? si sit Deus (vt appellat Philosophus) prima causa, quid fecit primum? In principio certè creavit mundum; in principio, non ergo erat tempus; creavit, non ergo erat mundus, ab æterno autem tempus, motus & mundus erant, quia quæ erant olim futura Deo præsentia semper extiterunt. Imò etiam & alio respectu mundus & motus dici possũt fuisse semper quia fuerũt in omni tẽpore; alio verò modo in omni ęternitate, idest ante omne tempus, & sic solus Deus semper fuisse dicitur, qui tẽpus, motũ & mũdum ex nihilo creavit; ex nihilo secũdũ philosophiã, nã aliter nõ fuisset Deus, liberrimũq; Agẽs, nullis omnino causis, medijs aut instrumentis agens; quippe prima causa non eget causis. Adde ex Philosopho, quòd sit prima & infinita causa, quæ certè non esset si in primo opere egeret medijs.

Quæstio de Mundi ęternitate vnde orta

Mundus quomodo ęternus.

Quid sit semper esse.

Pedetentim, timidè & sensim accedis ad textum Philosophi, ne tuã (quam nunc prę manibus habes) prodas & condemnes causam. Pedetentim, timidè & sensim equidem (vt fateor) accedo, ne malè & perversè acceptis verbis Philosophi hoc loco, tenera & cruda ingenia huius ætatis trahantur in malum. Hoc dico, non quòd existimẽ penitus textum Philosophi sapientibus vllo modo videri falsum, sed quòd sint hodiè multi, qui ex mellifluâ rosâ solis nigrum venenum colligant. Certum est (studiose lector) sub verborum cortice dulce latere lignum; corticem decídi, detraxi velum, id est distinctione adhibitâ rem penitus obscuram pro viribus planiorem feci; idque ea de causa feci, ne communi errore recepto multitudinis, in re tanti momẽti & ponderis (qualis est æternitas mundi) fidei iactura fiat. Clavem ergo nunc assumam philosophiæ, & aliud quasi ostium huius labyrinthi referabo.

Aristotel. à vitio liberatur.

Quid multis? Caput hoc secũdũ adiunctum seu annexum primi est, in quo Philosophus motus & mundi perpetuitatem probat, litesque &

Secundo capite quid contineatur.

Empedocles & Anaxagoras,vt imperfecti, coarguuntur.

& rationes in contrariam partem allatas soluit. Lites duæ sunt præcipuæ, Empedoclis & Anaxagoræ: illũ coarguit Philosophus quia discordiam & amicitiam inter elementa, causas motrices rerum somniavit. Elementa, inquit Empedocles, rerum omnium materia sunt, quorum amicitia vnum corpus confusum & chaos, quorum verò discordia mundus efficitur. Interea verò temporis (vt ait) omnia diutissimè quiescebant, hujusq; rei aliam nullam causam aut rationem attulit, quàm quòd ita oporteret fieri, & sic rerum naturam postulare. Anaxagoram quoq; reprehendit, qui sine demonstratione vnum motus principium invexit; nempe mentem divinã, à quo si quis (vt ait) sciscitaretur cur hæc mens nihil operis ab æternitate molita fuerit, nec chaos nisi certo tempore moverit: aliud certè non responderet quàm Empedocles, nimirum quòd sic oporteret fieri, ipsamq; naturam idipsum postulare. Sic (inquit Philosophus) vterq; istorum naturam confusionis matrem causamq; effectricem faciunt, quæ semper est & fuit ordinis, distinctionis & ornatus maximè studiosa: nihil enim vnquam sine ratione, ordine & periodo aggreditur, nihil facit, nihil meditatur. Si hæc sint fundamenta istorum (inquit Philosophus) aut nulla sunt, aut vana sunt; quippe Philosophorum est rationes & causas reddere suæ assertionis, & non dicere sic oportere aut convenire vt fiat.

Natura mater ordinis, Arist. phys. l. 8. te. 15.

Adverte hìc (erudite lector) primùm Arist. in istis duobus capitibus (in quibus de æternitate motus & mundi disserit) aliorum Philosophorum opiniones potiùs inducere, quàm suam demonstrare. Tum observa quòd argumenta postulet, quæ cùm ab illis assignata non viderit, ipse in eorum causâ aliquid contra seipsum in hoc capite effingit & dissoluit: sed ita dissoluit, (si impensè attendas) vt licet motũ & mundum semper fuisse respectu naturæ, ordinis, successionis dicat; Dei tamen respectu vtrũq; fieri posse non neget. Totus enim hìc naturales causas, non Metaphysicas, modum operantis naturæ, non manum & potentiam divinam respicit; quam tamen alibi infinitam & effectricem causam omnium quæ sunt in rerum naturâ, esse apertè confitetur.

Aristoteles nõ opiniones sed opinionũ rationes moratur.

Sed quot sint argumẽta in textu effícta & cõcinnata cõtra æternitatẽ motus & mundi, nũc quæris? Numero tria sunt, ordine optimè distincta, brevitate pressa, robore & veritate (si causam Metaphysicã spectes) firma. Cur ergo hìc eorum neruos rescindit Philosophus, ac si essent levia? vt levia non rescindit (quia ipse texit) sed rescindit, quia in physica speculatione rerum, non videntur omni ex parte vera. Nec te, quæso argumenta eo ordine & numero quo Philosophus fingit.

Argumenta quibus adversus seipsum vtitur ad mũdi & motus æternitatem infirmandam.

fingit. Nec tam (& vt accuratiùs singula intelligas) syllogisticâ formâ brevissimè concludam. Primum eorum sic se habet. Nullum ens quod contrarijs terminis continetur potest esse infinitum & ęternū; sed omnis motus contrarijs terminis continetur: nullus ergo motus infinitus & æternus esse potest. Alterum argumentum est ex hypothesi, si (videlicet) sit æternus mundus, aut semper moveretur, aut sẽper quiesceret (quippe inter motū & mobile debet esse proportio) sed mundus non semper movetur, aut quiescit: ergo motus non est æternus. Sunt quidam interpretes qui formant hanc rationem his verbis. Aliquid movetur quod antea quiescebat, vt cū lapis aut aër motū subeant: ergo ab inductione singulorum idem in toto vniverso potest contingere; nimirum vt in illo motus incipiat qui antea nō fuit. Nā si motus inchoari in aliquo nō posset, sequeretur mobilia perpetuò agitari aut quiescere, quod veritati apertè repugnat. Vltima ratio in textu ab Aristotele ad hunc modum fingitur; sicut se habet motus in minore mūdo, ita in maiore; sed in minore mūdo (nẽpe in homine) potest motus incipere: ergo in maiore mūdo potest incipere, quo cōcesso non erit ęternus, & proinde nec mūdus ęternus erit.

Argumenta quibus adversus seipsum vtitur ad mundi & motus ęternitatē infirmandam.

Hæc sunt tria illa argumenta textus, in quibus retexendis Arist. (vt quidā interpretes aiunt) partes viri incōsiderati & incauti agit, qui cultrum acuit quo ipsius iugulum vulneretur: sed errant; nam recto servato tramite acutè respondet singulis. Cęterùm in hoc libenter illis conniveo, vbi dicunt hæc argumenta esse firmissima quibus æternitas motus & mundi concutitur, quę (posito Metaphysico principio motus & mundi, quod Aristoteles non negat) nemo vnquā philosophorum refellere aut enervare potest. Verumenimverò hîc Arist. solas causas physicas motus respicit & assumit, & ex illis probabilia hęc argumēta elicit, quibus ordine sigillatim sic respōdet. Ad primū ergo ait ꝙ cōcedēdū sit omnes particulares motus ex quodā ad aliud proficisci, suisque terminis cōtrarijs cōtineri, esse tamen aliquẽ motū cōtinuū & sẽpiternū, q̄ terminis nō finiatur, sed in seipsū redeat.

Quomodo superiora philosophi argumēta sint intelligenda.

Responsiones ad pręcedentia argumenta.

Attende (erudite lector) quo velo & pallio tectus Phūs ad primum motum confugiat: ad primum (inquam) motum, quem propter relationem inter motorem & mobile (si vim & ordinẽ naturę solū cōsideres) æternum esse existimavit. Quippe, vt ante dixit, si movens sit æternum, motus quoque æternus erit; quod quidem verum est si naturali modo res moveatur: at si divinâ & Metaphysicâ potentiâ seu virtute incitetur, aliud iudicium Philosophi est. Nunc verò cùm cœlum partim physicè, id est secundùm naturam, formam & figuram suam, partim Metaphysicè, id est secundùm potentiam & providētiā

Physicè movẽtem æternū motus sequitur, at metaphysicè movẽte nō sequitur.

Dei moveatur; rectè priore reſpectu illius motum perpetuũ eſſe dicas, quia eſt ens continuum; poſteriore verò reſpectu rectè incepiſſe dicas, quia ſecundùm ipſum Ariſt. omnia quæ ſunt, à primâ cauſâ ortum originemq; ſuæ eſſentiæ trahunt.

Obiectio. Top. 1. li. c. 10.

Sed da veniam (Philoſophorum princeps) docuiſti in dialectica hunc canonem eſſe verum, nimirũ *quòd vniverſale ab inductione ſingulorũ rectiſſimè concludatur*: cur ergo hoc loco patienter nõ admittis hãc legẽ quã ipſe tuleris? Concedis quidẽ omnẽ particularẽ motũ ab aliquo termino incipere, concedis (inquã) omnẽ, excludis nullũ, nec nõ addis eundẽ certis, finitis, contrarijs terminis coërceri: & tamẽ ferre non potes vt ex hâc inductione ſingulorũ hoc vniverſale inferatur, ſcilicet quòd Nullus ſit motus qui non inceperit, nullus ſit qui veluti ſeptis contrariorũ non terminetur. Sed ex ſepulchro tuo pro te (magiſter optime) reſpõdebo: tu qui moriens dixiſti (vt Laërtius ait in vitâ tuâ) *Ens entium miſerere mei*; tu qui dixiſti *Deum eſſe primã cauſam Agẽsq, liberrimũ, nullis omnino medijs aſtrictum*; tu (inquam) cùm neges ex particularium motuum incipientiũ enumeratione hoc loco poſſe concludi Omnem motum incipere; intelligis proculdubio, ſi in enumeratione particularium phyſica ſola motus habeatur ratio, & in cõcluſione Metaphyſica ſolùm conſideratio fiat. Exempli cauſâ, ſi quis ſic diſputet; Cœli motus phyſicè acceptus non habet initium cùm ſit ens continuum, ignis motus phyſicè acceptus non habet initium cũ ſit ens continuum, hominis, leonis, lapidis & ſimiliter rerum omniũ particularium motus phyſicè acceptus nõ habet initium, quia eſt ens continuum: ergo nullus motus metaphyſicè acceptus habet initium, quia eſt ens continuum. Hoc certè argumentum hîc penitus neges, etſi ab inductione rerum ſingularum ducatur; ratio eſt, quia non tenetur idem reſpectus in præmiſſis & concluſione, eademq; ſuppoſitio: quippe in enumeratione particulariũ motuum naturalis, in cõcluſione ſupernaturalis mobilium, motuum & moventium habetur ratio. Idem reſpondeo ſingulis inductionibus quæ ex iſtis tribus ſyllogiſmis per interpretes ad verſùs Ariſt. colliguntur.

Responſio.

Inductio tum demum vim ſuam obtinet, cùm idem reſpectus ſit in concluſione, qui fuit in pręmiſſis.

Quædam res ſingulæ moventur, quæ priùs erant immotæ,

Ad ſecundũ argumentum ais abſurdum non eſſe, ſi quædam res ſingulæ dicantur moveri quę antè immotæ & quietæ erant, vt mons, lapis, aliaq; permulta, vt metalla in viſceribus terræ; rectè tamẽ hinc probatum non eſt, in motu vniverſo eandem eſſe rationem, niſi ex inductione ſingulorum vniverſale ſine omni mutatione ſuppoſitionis velis concludere, vt modò edocui. Quid deniq; reſpondet Philoſophus ad tertium argumentum, in quo majorem mundũ cũ minore cõparavit? Minor (inquit) mundus, nimirũ homo, habet in ſe ſui mo-

tus

tus initium: cur ergo idipsum major etiam mundus non habet? Insinuat Philosophus negationem assumptionis in priore syllogismo: nam homo (inquit) nō semper habet in se initium suæ motionis, præsertim si sit localis; nunquam enim movetur homo à loco in locū nisi ab externo aliquo objecto animus afficiatur. Similis est ratio alterationum quæ contingunt extrinsecus homini: nam nec calescit, nec frigescit sine externo movēte aliquo, imò nec à somno excitatur homo per solam mentem (quę est in homine principium motus) sed per agitationem spirituum, aut dissipationem vaporum, aut aliam causam internam finitâ concoctione.

Locali motū homo movetur ab externo, & alteratur.

Nihil superest in hoc capite observandum, nisi illud pręclarum naturæ elogium, scilicet *naturam esse studiosam ordinis*; ordinem enim Deus & natura semper diligunt, sine ordine nihil agunt, ordine disponunt omnia, singula in vniverso ordine dirigunt & conservant. O vtinam minor mundus (id est homo) majoris mundi ordinem observaret! sed non vult, confusionem sequitur; vis reddam rationē? vbiq; discordiæ, odia, bella, sectæ, insidiæ, non ordinem sed confusionem alunt.

Naturæ elogium.

Estne aliud observatione dignum? Est certè dignissimum illud, nimirum quòd concedat Empedocli, Anaxagoræ, alijsq; Philosophis quibuscum in fronte hujus capitis & calce alterius certat, non solùm axiômata & fundaméta æternæ veritatis, sed etiā agnoscat sempiternam causam causarum, id est Deum, à qua omnia Metaphysicè fiunt & dependent. Vnde crassæ ignorantiæ aut malitiæ coarguendi sunt illi, qui ex Aristotelis disciplinâ Dei nullam notitiā colligi posse falsò affirmant. Hypsęâ cæciores profecto sunt isti, qui passim & vbiq; ferè in omni parte paginâque operum insertum nomen DEI non legant, quem appellat Philosophus nunc primam causam, nunc causarum causam, nunc ens entium, nunc primum motorē, nunc effectorē & authorem omnium, nunc æternam lucem, nunc incommutabile bonum, nunc imperatorem, nunc conditorem mundi, nunc omnia, nunc vnum (nam omnia sunt in hoc sensu vnum) nunc simplicissimum actum, nunc infinitum, immensum & ineffabilē Deum, nunc deniq;, sed quid nunc? digito compesco labellum. Nam vltra hoc nomen nihil nunc addi potest; ratio est, quia hoc nomen numen est quod cœlum & terram fecit, quod homini (minori mundo) imperium in majorem dedit, sed eâ lege & conditione dedit, vt homo sua vota persolveret Deo, eiq; perpetuò inserviret.

Non eadem in minori, quę in maiori mūdo ordinis pulchritudo.

Aristoteles multa in suis operibus de Deo scripsit.

Gen. cap. 1.

Distinctio quæstionis, An mundus sit æternus?

Mundus duplex est secundùm Philosophum, intellectualis seu archetypus, qui simpliciter & essentialiter æternus est, scilicet ipse Deus; vel naturalis & sensibilis de quo hîc agitur: hîc verò acceptus mundus duplicem relationem habet

Primam ad intellectualem mūdū, seu ad archetypum, nimirū ad primā causam, id est ad Deū; & sic Arist. nō negat quin mundus naturalis initium suum habuerit; vt constat

1 In his libris Physicorum, in quibus sæpe Deum liberrimum agens, primum mobile, et primā causam appellat. Quod fieri non potest si vllis mediis aut necessitati in constituēndo sensibili hoc mundo ab æterno alligatus fuisset.

2 In libris de Partibus animantium & de Anima, vbi disertis verbis dicit animam humanam divinitùs accedere, eandemque immortalitate à prima causa donatam esse. Quod certè non esset si Deus minorem hunc mundum, id est hominem & omnia eius imperio subiecta (vt in 1. Politicorum ait) non fecisset.

3 In libris Ethicorum, vbi apertè docet Deum solum esse æternum, & incommutabile bonum, & verum ad quod virtutes humanæ moris & mentis referuntur.

4 In libris Physicorum, vbi non negat, imò manifestè affirmat mundum primordia & incrementa habuisse, hominesq; sine lege, societate & religione more belluarum tum vixisse.

5 In libris de Cœlo, vbi extra cœlum Deum beatissimum & æternum vnà cum Intelligentiis habitare asserit, adeoq; mundū non solùm regi, sed fieri ab eo vt à prima causâ insinuat.

6 In libris Topi. vbi planè demonstrat AEternitatē mundi defendere, esse paradoxon & problema sine ratione tueri.

7 Libris Metaphysicorum, vbi omne ius & imperium totius mundi Deo attribuit, sapienterq; concludit quòd omnes omnium rerum essentię vniantur in Deo, quodq; res singulę suum esse & bene esse à Deo habeant. Imò apertè asserit Deū esse causam & initium omniū quæ sunt; quod fieri non potest si mundus ab illo initium non habuisset.

8 Libro de Mundo, cuius totum argumentum est, probare *Deum esse conditorem, rectorem & conservatorem mundi.* Addi huc possunt infinita loca ex Philosopho (vt verè dicam quod sentio) sed si his non credas inanis esset aliorum accumulatio.

1. A natura primâ causâ physicâ, quæ otiosa fuisset (vt alibi ait) si ab æterno non produxisset mundum; idipsum hoc loco insinuat contra Empedoclem, cū neget res diu quievisse antequam inceperint moveri.

Secundam ad naturalē & sensibilē hunc mundum, quē Aristoteles hoc loco sic comparatum æternum esse probat argumentis physicis, quæ ducūtur

2 A relatione necessariâ inter movens & mobile, quia movens vt movens non potest esse æternum, nisi sit aliquid mobile quod in æterno moveat.
3 A proportione inter motum & mobile: si n. motus nō incepit (vt probatur 3. Phys.) mobile moveri non incepit, & per consequens mundus erit æternus.
4 A comparatione mensuræ cum mensurato, quia tempus (quod est mensura motus & mobilis) nō incepit: siquidē dari non potest primum instans, quoniam omne instās præteritum arguit, quippe est præteriti & futuri copula: semper ergo fuit tempus, & proinde semper fuit mundus.
5 A cōsequēti necessario; si n. mundus inceperit, peribit necessariō (quicquid n. habet ortum habet etiā & interitum) sed interire non potest mundus: nā si intereat, necesse est vt hic interitus sit naturalis aut violētus, nō naturalis, quia natura seipsā cōservat, nō violentus, quia natura seipsā nō configet nō vulnerabit: nihil n. sibi machinatur perniciē. Vide plura argumēta in vtrāq, partē quæstionis in distinctione primi capitis, vbi invenies multa de æternitatē motus, quæ mutato nomine referri huc possunt.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Omnia mobilia sunt finita naturâ et tempore (vt docet Philosophus) nihil enim est in rerum natura infinitum; sed mundus est mobilis: ergo mundus est naturâ & tempore finitus, & proinde non est æternus.*

Resp. *Omnia mobilia in motu suo particulari sunt naturâ & tempore finita, sed non in motu vniversali, vt hic docet Philosophus.*

Opp. *Ab inductione & enumeratione singulorum rectè cōcluditur vniversale; sed singulares partes mundi à prima ad vltimam inceperunt: ergo totus mundus incepit. Assūptio probatur, quia si singulæ partes totius mūdi nō inciperent, necessariò sequeretur easdē esse actu infinitas, quod Arist. omnino negat.*

Resp. *Ab inductione singularium rectè concluditur vniversale, si nō mutetur suppositio; vt hic mutatur in partibus vniversi, quæ considerantur vel respectu cōtinuitatis & proportionis, & sic in infinitum dividi possunt: vel respectu huius & illius substantiæ & quantitatis, & sic finiti rationem habent.* Cautela de Inductione.

Opp. *Arist. sese opponit consilijs & synodis Philosophorū de æternitate mundi; insolens ergo & superbus est, nec admittēdus. Antecedentis probatio nominibus optimè philosophantiū volumen repleret si recenserē. Nā Trismegistus, à cuius fontibus hanc opinionē vniversa Græcia imprimis hausit, Musæus, Linus, Epicharmus, Orpheus, Hesiodus, Homerus, Anaxagoras, Zoroastes, Melissus et sexcenti alij factum fuisse mūdum firmissimis argumentis cōcludunt; vnus philautiâ turgescens Arist. repertus est, qui omnium Patrum authoritatem aspernatus novam hanc opinionem superciliosè invexit.* Qui ex priscis philosophis. Mundum factum fuisse fatebatur.

Resp. *Non se opponit Arist. istis, si duplicem relationem in priore distinctione diligenter consideres, verbis siquidem dissident reipsâ non dissentiunt.*

Arist. accusatus erat quod vnum esse Deum & æternũ esse Mundum asseruerit.

Opp. *Defendis Arist. in hâc causâ errantem nimis pertinaciter: nam certum est eum simpliciter, impiè & sophisticè propugnâsse æternitatem mundi, Deumq; secũdis causis fatalis necessitatis vinculis ineptissimè alligâsse. Verũ hoc esse quod vrgeo hinc patet, quia dum adhuc vixerit Arist. accusatus erat apud Hierophõtem Sacerdotẽ duabus de causis: quarum altera fuit quòd cõtra patrios ritus de multitudine deorum, vnum solum & verum Deum esse docuerit: altera, quod mundi æternitatem contra omnium Philosophorũ Græcorum opinionem asseverare primus ausus fuerit.*

Resp. *Novum crimen & ante hunc diem inauditum, Aristotelem vnum Deũ adversus idôla gentium defendisse. Si hanc opinionẽ Philosophi rectè cõsideres, facilè intelliges quo sensu æternitatem mundi defendat: non certè respectu Dei, quem vnum, verum, & infinitum principium omnium vt Metaphysicus colit, oratq; moriens vt misereatur sui: sed respectu naturæ, cuius motu non incepit. Hic enim (vt aiunt D. Thomas, Albertus, Argentinas, aliiq; magni nominis viri) probabilibus & dialecticis argumentis solùm refellere contendit eorum opinionem, qui mundum physico et naturali motu genitum fuisse voluerunt, quod nunquã probare potuerunt; quippe non physico sed metaphysico modo fabricatur.*

D. Th. P. 146. art. 1. Albert. hoc li. tract. 1. ca. 1. Argent. in 2. dist. 1. quę. 2, arti. 1.

Opp. *Video profectò te frigidè in concinnandis istis obiectionibus contra æternitatem mundi egisse, rationemq; suboleo, te nimirum idcirco sic agere, ne excussis aculeis fidem & religionem vulnerares. Oro igitur (quia Christianus Philosophus esse velim) vt fideliter argumenta Philosophi & aliorum pro æternitate mundi à me contexta & collecta refellas, ne vmbris seductus cum atheis istorum temporum, credam ab æterno fuisse mundum, eundemq; nunquam interiturum.*

Arist. de æternitate mundi probabiliter differit, non demonstratiuè.

Resp. *Proponitur & astruitur hæc quæstio à philosopho ipso vt probabilis opinio, non metaphysicè demonstratur vt certa scientia: si ergo remissiùs arcũ intenderim non sum accusandus; humaniter tibi postulanti humaniter cedo, faciamq; quod optas, & vtinam te aliosq; infinitos ab ista de æternitate mundi periculosâ opinione removeam. Removebo si possim, ne credentes mundũ esse sempiternum, mundum non Deum adoremus.*

An argumenta Aristotelis & aliorum pro æternitate mundi, sint solùm probabilia & infirma? Probantur esse & idcirco refelluntur.

Opp. *Ordine distincto (quo vsus est Aristoteles) procedam, & ex his duobus capitibus argumenta, quibus ille probat æternitatem mũdi, directè adducam. Primum hoc est; Si motus aliquis primus fuerit, movens & mobile (à quibus ille motus erat effectus) vel cœperunt esse vel semper fuerunt: si cœperunt esse, cœperunt per motum, quia incipit nihil nisi per motum, & sic motus, qui pri-*

mus dicebatur, non erat revera primus; si autem semper fuerunt, absurdum est sempiternum movens non movisse, & non minùs absurdum mobile non motum fuisse: præsertim cùm ratio assignari non possit, cur magis postea quàm ab æterno motionem subirent: fuit ergo motus & proinde mundus ab æterno.

Resp. Virga Aronis in serpentem versa, hunc anguem latentem in herbâ facile devorabit. Respondeo igitur hæc omnia vera esse in naturaliter moventibus, non in moventibus liberè & metaphysicè; at Deus est movens liberum & Metaphysicum, quod sine motu ullo præcedente movere & creare incepit. Et quoniam sit (teste Philosopho) liberrimum Agens, stet pro ratione voluntas, quod magis in tempore quàm in æterno mundum movere & creare inceperit.

Exod. 7. ca. 12. Quæ vera sunt in movētibus naturaliter, non sunt eodē modo vera in Metaphysicis.

Opp. Non possum immorari in istis; secundum argumentum ex primo capite pro æternitate mundi existit tale. Tempus est æternum: ergo æternus est motus; et proinde æternus mundus. Antecedens probatur duplici ratione; primū à proportione mensuræ & mensurati, quia tempus est mensura motus, sed motus (ut antè probatur) est æternus: ergo etiam & tempus; tum à definitione et essentia temporis, in qua requiritur ut sit in omni tempore instans, quod debet esse copula præteriti & futuri: non ergo dari potest primum instans, in quo incepit tempus, & proinde nec primus motus mundi.

Resp. Huic argumento idem accommodetur responsum ex Aristotele, quod alteri argumento adhibitum fuit; nimirum movens infinitum & Metaphysicum, (quod est agens liberrimum, nullis medijs alligatum) posse & tempus & motum cùm placet incipere: nam aliter nec infinitum, nec liberū agens nullo egens instrumento diceretur. Præterea, ista præteriti & futuri in tempore indivisibilis copulatio, potiùs Mathematicum quàm Physicum, intentionale quàm reale temporis habetur discrimen, ut multi volunt. Sed utcunq; accipiatur non imponit necessitatem Deo agenti liberè & infinitè (qui secundùm doctrinam Aristotelis æternitate non tempore mensuratur) ut ab æterno mūdum cōstitueret, tempusq; faceret sempiternum. Insuper, si secundùm Arist. tempus sit æternum; quorsum est illa distinctio apud illum tēporis, ævi, & æternitatis? Certū est in tempore inesse successionem (ut ait) sed in æternitate (ut docet) nulla mutatio, nulla successio, nulla canities aut vicissitudo inest. Quod certè nunquam docuisset, si verè & ex animo tempus æternum esse existimâsset.

Instans in tempore potiùs Mathematicum quiddam est quā Physicum.

De Cœlo lib. 1. text. 10.

Opp. Motus habere non potest finem; ortum ergo habere non potest; quocirca erit æternus. Quod finem non habeat sic probo, quia post quemlibet motum adhuc manebit aliquid mobile & movens, & proinde alius motus sequetur in sempiternum.

Resp. Semper ad unū asylū confugio, nempe ad primā causam Metaphysicā & liberè agentem: quæ temporis & motus vinculis non impeditur; tam potens

Dan.c.3.v.27. *potens hæc causa est vt ignem conservet in essentia sine motu suo. Mirum*
Exod.3.c.2.v. *est q dico, ignis est & tamen non vrit, aqua est & tamen non mergit, sol est*
Exod.14 29. *& tamen aliquando stat & non movetur. Si rationem quæras, reddit Arist.*
Io.10.13. *quia est libere & infinitè agens in quo non potest esse contradictio. Hæc causa*
2Reg.20.11. *prima primũ effinxit motum, primum creavit tempus, cur ergo motũ vltimũ*
& vltimum tempus efficere posse negas? Sed novum cœlum novamq; terram
D.Hiero.in.v.6.ca.5 Esaiæ. *(vt ais) expectamus: ergo non erit vltimũ movens; si enim moventia & mo-*
bilia maneant, motus necessariò erit. Nescio certè an verum illud futurum
Vide exposit. in. 21. Apocal. *sit quod quidam ex doctoribus affirmant, mundum purgatum tanquam aurũ*
August.l.defi- *purissimum, incorruptum mansurum. Sed si maneat, fortasse immobilis mane-*
nit.c.70. & in *bit: at si moveatur, vltimum tamen motum corruptibilis mundi alius motus*
Psa 182.v.27. *eiusdem generis non sequetur.*

Opp. *Si motus aut mundus non fuerint ab æterno, certè nec ordo, nec pro-*
portio à natura studiosa vtriusque observatur. Quippe si mundus ponatur
esse caducus & finitus, causaq; mundi æterna & infinita; quis ordo, quæ pro-
Phys.3. *portio inter causam & effectum, inter movens & mobile existit? quandoqui-*
dem infiniti cum finito, æterni cum caduco (vt ait Philosophus) nulla est pro-
Et de Cœlo .l. 1.t.64. *portio. Præterea, idem (vt ait Philosophus) eodem modo se semper habens, idẽ*
semper efficit: sed primus motor idem semper & immutabilis subsistit; ergo
2.de Ort.& in. er t,te,56. *si vnquam movebat mundum semper movebat mundum; nã si nũc moveret,*
nũc nõ moveret aliter aliterq; se haberet. Simile est argumẽtũ in 12. Me-
taphysic.cap.6. Quid plura? si Deus & natura id præstent & operẽtur q est
melius, & si melius sit mũdũ sẽpiternũ esse, motũq; cœli cõtinuũ & æternũ q̃
caducũ (cũ excellẽtius & divinius sit sẽper fuisse, q̃ cæpisse breviq; manere &
cadere) probabile est mũdũ (Dei maximũ opus) potiùs ab æterno fuisse q̃ tẽpo-
re incepisse. Hęc sũt (benevole lector) argumẽta quę ex primis duob9 ca-
pitib9 huius libri pro ęternitate mũdi collegi; addã st[illegible] m ex interpre-
tib9 alia; sed primũ hisce trib postremis respõsa accõmodata expecto.

Resp. *Requiris in primo argumento ordinem, requiris proportionem, ais*
naturam esse valde studiosam vtriusq;. Agnosco quod dicis, sed audi; quãvis
nec mundus nec motus inceperint ab æterno, naturæ ordo tamen & proportio
non violantur; quippe sic voluit naturæ, ordinis & proportionis author, vt
tempus, motus & mundus simul inciperent, sic disposuit, sic ad finẽ destinavit.
Imò decorũ est, & rationi consentaneũ, vt omnia sic fiãt vt ipse voluit; illius
enim verbum (teste Philosopho) efficax est; illius velle posse, illius posse ipsum es-
se dicitur. Mundum voluit tempore creari, potuit id quod volvit, præstitit id
quod voluit potuitq;. Omnia (vt vides) fiunt ordine, & melius est vt sic fiant,
quia sic cognoscitur, quod ille solùm sit ens æternum, alia vero sine illo vana: sic
(inquã) cognoscitur illum propriè & simpliciter esse, alia vero omnia (vt con-
venit) per illũ esse, & ab illo solo dependere. Et quid, quæso, aliud insinuat Phi-

losophus

losophus, cùm dicat omnes omnium rerũ essentias à Deo fluere, Deoq; coniũngi & aduniri? Omnia creata sunt vt ordine suo inserviant Deo, cui servire bonum est, quia per illum cui inserviunt sunt; liberantur & conservantur. Pergis, & in 2. argumento doces Deum immutabilem esse, & proinde concludis ab æterno mundum & motum constituisse; nã aliter (inquis) eodem modo Deus non videretur se habuisse. Verum hoc est quod dicis in agẽtibus naturaliter & ex necessitate, non in agentibus Metaphysicè & cum summa libertate, vt Deus agit. Quod in vltimo argumento vrges, semper id Deũ facere quod melius est; et melius esse mundum ab æterno quàm tempore fuisse; Respondeo, melius non esse, quia Deus sic voluit vt tempore inciperet: neq; hoc verũ est quod dicis, Deum semper absolutè optima efficere (cùm possit in infinitum meliora facere) licet spectatis omnibus circumstantijs, id semper agat quod magis rei quam facit naturæ convenit. Convenit autem magis mundo, qui est corporea substantia, vt in tempore quàm in æterno fiat. Corpus enim generabilem & corruptibilem naturam habet, legeq; naturæ incorporeæ substantiæ subijcitur, & (vt ita dicam cum interpretibus) subordinatur. Habes (bone adversarie) responsa accomodata argmentis tuis, eademq; ex Aristotele elicita & collecta, vt intelligas duplicem sensum & respectum huius quæstionis latere apud illum. Probabiliter solùm & dialecticis rationibus (vt vides) æternitatem mundi astruit, contra eos qui motu naturali eundem ortum & interiturum putârunt, quod nunquam fiat: sed non solùm probabiliter verùm etiã sapienter & verè conclusit respectu Dei, metaphysicè & incepisse & interire posse, quod naturali modo fieri non ineptè, non inconsideratè negat. Quis enim Philosophus existimabit naturam velle in seipsam tyrannidem exercere?

Deus nõ mutatur.

Deus nô semper optima. Sed quę cuiq; rei optimè cõveniũt efficit.

Opp. Pro æternitate mundi ex alijs philosophis & interpretibus.

Quoniã satisfecisti argumentis collectis ex textu Arist. discupio vt nũc alia ex alijs collecta refellas. Quid ergo ais Platoni, qui mundi ideã sẽper in mẽte divina posuit? aut quomodo (quæso) illius exẽplaris ideæ imago pfecta esse potest hic mũdus, si ab æterno mundus nõ fuerit? Nã vt citiùs homo seipsũ nõ intuetur in speculo q̃ imaginẽ ab eodẽ actu reflexã videat: ita multò magis hoc fit, cũ Deus æternus exẽplar mũdi in speculo divinæ maiestatis cernat, q certè exemplũ perfectum esse nõ potest, si ab æterno expressum in actũ nõ prodeat.

Platonica idea mundi in mẽte divina.

Resp. *Cœlestis disciplinæ fideiq; lumine destituti, facilè in errorem illapsi à luto in quo hærent non facilè extrahuntur. Video te visco captum, sed pro viribus liberabo. Quod hîc vrges parùm movet; infinitè enim & liberè agenti nulla necessitas hoc vel illo tempore agendi imponitur: nam vt mortalis artifex, quamvis archetypum & exemplar operis intenti animo impressum habeat, non statim rapitur ad opus: ita (si liceat mortalem hominem cum immortali Deo comparare) quamvis semper (vt loquar cum Platone) idea mũdi in mente divina fuerit, non erat tamen necesse vt eandem opere sempe ex-*

Deum, etsi proposuit ab æterno mundũ creare, nõ tamẽ necesse erat ab æterno creâsse.

primere;

meret, sed tum cùm æterno suo consilio operari decrevit.

Opp. Quomodo Deus communicavit suum bonum aliis, si mundum ab æterno non creârit? Deus est ipsum essentiale bonū, & nihil est magis propriū bono quàm sese diffundere. Quare ut fons perennis non dicitur qui in rivuliū nō fluit: ita Deus (qui est fons æternus boni) obscurari videtur, si in mundū ab æterno suum bonum non diffuderit; probabile ergo est mundū ab æterno fuisse.

Ethic. 1. l. ca. 1

Resp. Sic de Deo agis quasi egeret creaturis suis; est Deus (ut ais rectè) essentiale bonum, est fons perennis boni; sed ut fons naturalis sæpè in occultis venis & medullis terræ latet, antequam ex eminentiore parte eiusdem in rivulum prorumpat & fluat: ita Deus ex omni parte perfectus, in se beatissimus permansit, antequam mundum (quo non eguit) pro bene placito ex nihilo produxit. Nō enim est Deus ut mortalis architectus, qui domum ædificat ut se ab aëris iniuriâ & tempestate defendat; imò is potius mundum hominis causâ fecit, ut eidem facto bene faceret.

Deus suis creaturis op9 nō habuit.

Opp. Aut Deus ab æterno produxit mundum, & sic habetur intētū, aut non: si dicas non produxisse, hoc fuit vel quia non voluit vel quia non potuit; si dicas non potuisse impius es; nam Deus semper æqualem potentiam habet; si dicas non voluisse, mutationem esse in Deo temere concludis, nempe ut à non volente in volētem commutetur. Par ratio illa est, nempe quòd mutari sit aliter se habere quàm prius: sed si in tempore & nō in æterno Deus mundum produxerit, aliter se habet quàm priùs; ergo aut ab æterno produxit, aut in Deum mutatio cadit, quod ab essentia Dei est alienum.

Phy. l. b. 7. tex.

Resp. Nihil absurdi sequetur, si dicam Deum non voluisse ab æterno mūdum procreare; non voluisse dico, non quòd illum aut potestas defecerit, aut invidia sui boni retardârit; sed quia suæ divinæ sapientiæ consilio, eundem non nisi in tempore producere & creare decrevit. Si rationem quæras cur sic fecit, quamvis rectè respondere possim ideo sic fecisse quia voluit; dico tamē hāc causam esse, ut rerum factarum tempore notitia nos terræ filios, ad cœlum & ad Deum meliùs cognoscendum duceret: utque sic magis omnia quæ fiunt dependere à Deo innotesceret. Siquidem id quod non semper exstitit palàm aliā causam habet à qua fluxit, quod in re ab æterno procreatâ tam apertè & perspicuè non lucet.

Meta. l. l. ca. 2.

Suprema causa omnium Dei voluntas Ephes. 1. 11. Reu. 4. 13.

Opp. Quid? an antiqua voluntas Dei in non efficiendo mundo ab æterno? an etiam præteriti operis vacatio tandem displicuit? an improvidè, temerè, & fortuitò in mundi fabricam incurrit? absit ut dicas: at dicis, si mutâsse consilium dicas.

1. Sam. 15. 29. Hosea. 13 14. Divino planè consilio fecit

Resp. Cave, insolens, ne quicquam de Deo temere aut dicas aut cogites; non est enim Deus ut se facti peniteat sicut homo; antiqua volūtas Dei nō est mutata; siquidē decrevit ab æterno mundum nō semper, sed infixo & præfinito tempore procreare. Vacatio operis non displicuit, quippe non fecit quod noluit

Deus quæcūque fecit. Esa. 45. 678. &

luit, sed voluit quod fecit, ordine verò fecit quod voluit: non ergo temere sed sapienter, non fortuitò sed consilio id quod voluit fecit; at tempore quidem te inter omnia fecit, vt tu (dum tempus vivendi hîc habeas) & illum agnosceres, & te totum illius servituti (quæ vera libertas est) consecrares. Beatus es si hoc facias, at ter VÆ tibi si nō facias. O Christiane lector ex animo hoc faciamus vt (quod Deus ante iacta fundamenta mūdi voluit) nos cupidos salutis saluos in fine mundi faciat.

Ephes.1.4.5.2 Tim.1.9.

Opp. *Quid? an Deus quievit ab actione in æterno, antequam mundum fecit? videtur hoc esse absurdum, cùm sit perpetuò movens & agens. Fuitne movens & nihil movit, agens & nihil egit? Hæc certè occultè arguunt mūdū ab æterno procreâsse vt illum moveret, vt illum regeret. Porro, si in tempore fecit, cur priùs non fecerit? estne in Deo Deiq; actionibus* prius & posterius? *an canescit vt homo? Est certè* prius & posterius *in actionibus Dei, si mundū nunc factum & nunc non factum ponas?*

Resp. *Quis tu homo qui cū Deo disputas? quāvis sis Esdras desideriorum plenus, secreta Dei nisi retecta & revelata nō intelliges. Quid (inquis) an Deus sēper quievit ante creationē mundi? Respondeo cum Augustino, quòd Deus noverit quiescens agere, & agens quiescere; imò potest ad actionem novā non novum sed sempiternum adhibere consilium, idq; sine vlla mutatione sui, quia in infinitū nō cadit (vt Philosophi docent) vlla contradictio. Præterea, essentiā Dei existentia rerū non sēper sequitur, sed ordinem providentiæ vt tum fiant cùm fieri decrevit. Neque hoc absonum est à doctrina philosophi, quippe Deus (vt docet) liberrimum Agens est, ideq; actu infinitum. At quæris cur priùs non fecerit? Respondeo quia nō voluit; at hinc cōcludis esse in actionibus Dei* prius & posterius; *verbis quidem cōcludis sed re non probas. Quippe etsi Deus in tēpore aliquando operetur, tempus tamen illum non apprehendit; & licèt illius actiones aliquando quoad nos tēpore mensurentur, hoc tamen fit, non quod ille canescat tempore, sed quod eodem vt instrumento suo vtatur ad demonstrandas illas actiones nobis. Et hactenus de aliorum obiectionibus; solū hoc addo, vt persuadeam iuventuti huius ætatis, ne sit nimis curiosa in hac quæstione; multa enim occulta & ignota sunt, intra regios quasi divinæ sapientiæ thesauros recondita, quorum rationes & causas sæpe nonnulli quærentes, in abyssum inciderunt. Sequere igitur consilium sapientis,* Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris; *qui enim est scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Multæ hoc loco quæstiones à multis interpretibus extorquētur & eruuntur à textu de creatione mūdi, de necessitate creationis, de parte animæ in qua creatio fuit, de libertate Dei, de actionibus illius ante creationē, de renovatione mūdi post interitū, de lumine naturæ, de immortalitate animæ, de vita beata, aliisq; sexcētis, quibus explicādis volumen vix sufficeret, scriptū prodesset nihil, noceret multū, Nā curiosa hæc sunt & ad aliā sciētiam*

Rom.9.c.v.20 l.2.cap.& ver. 20.l.2.cap.4.v. 2.83.33.44&c.

Agust.11.de Civit.cap.16.

Actiones Dei non per se, sed respectu nostri mensurentur tēpore.

Eccles.3.22.&c.

Quam multas hinc quæstiones movēt interpretes, quæ sunt periculosæ.

spectans.

spectant. Omitto igitur, quippe epitomen non volumen scribo; si quis tamen plura de his rebus scire desideret, suadeo ut legat Collegium Conimbricense in quo modestiùs et reverentiùs tractantur quàm in alijs, qui cum Prometheo à Iovis veluti sinu ignem ad inflammanda sua tardiora ingenia surripuisse videntur; sed cum subtiles videri velint, turpiter errant, at ne alij istorum pice coïnquinentur, iuventutem moneo ut castè sobrièque in his reconditis Dei mysterijs sapere conetur.

Collegium Conimbricēse.

Hesiod. 1. lib ἔργων καὶ ἡμερ.

Opp. Molestè fero te hîc nunc sistere, & ista (quæ multis molestiã pariunt) sic transilire. Impetrem liceat (quæso) hoc unum, ut mihi de istis petēti paucissima Laconicâ brevitate (si vis) respondeas, aliter me veluti avem laqueo captam & irretitam deseris.

Resp. Molestè fero istam curiositatem tuam; sed esto, verbo pete verbo respondebo: quid primum est quod petis?

Quæst. 1.

Opp. Hoc primùm peto, An creatio naturæ lumine cognosci possit?

Resp. Potest; nam ut omittam testimonium illud sacrum Apostoli à creatura mundi, hæ rationes ex philosophia ductæ suadent. Est infinita aliqua causa nullis medijs alligata: ergo est creatio lumine naturæ nota. Ratio sequitur, quoniam si ulla causa in arte & natura sit nobilior, quæ paucioribus eget adminiculis ad operandum: & si in subordinatione causarum secundùm philosophiam necessariò veniendum sit ad primam actu infinitam: necesse est ut hac causa nobilissima et divinissima existens, sine ulla subiecta materia operetur, et sic operari est creare; creatio ergo lumine naturæ est quidē nota. Præterea, ut quæque res est ita agit, sed Deus ita est ut aliunde non pendeat: ergo sine præexistente materia agit, & sic agere est creare; creatio ergo vi naturæ est manifesta. Insuper ex philosophia probatur Deum esse liberrimũ agens, posseque omnia quæ vult: creationē ergo, quæ est propria Dei actio, philosophis notã esse cōcludo. Porrò, cùm ex philosophia constet omnes omnium essentias primùm à Deo fluere, & in illius potestate conservari, rectè inferas creationē Philosophis esse notam, qui per scalã naturæ ab imperfectis ad perfectissimũ tãdem ascendunt numen, à quo (ut aiunt) omnia suum esse et benè esse habent. Adhuc, ordo, proportio, numerus, pulchritudo, aliaque sexcenta (ut aiunt philosophi) creationem loquuntur & proclamant. Nam sicut ille qui cytharam affabrè constructã & concinnatam conspicit, eiusdēque concentũ audit, ipsum cytharæ artificē mente revolvit & agnoscit, licèt sibi de facie ignotũ: ita is qui mundi pulcherrimam formam & harmoniam percepit, mundum à divino & infinito conditore factũ iri necessariò intelligit. Postremò, ipsi philosophi cùm fateantur se planè nescire quomodo formæ singulæ inducantur in materias suas, (quandoquidem in his non sit adamas seu vis activa attrahendi illas, quippe materia solam potentiam passivam habet) sequitur necessariò illos cognovisse creationem. Imo ad cumulum hoc addo, quòd dicant spiritus immediatè

Rom. 1. c. v. 19.

Creationem lumine naturali cognosci posse, argumēta.

Creare quid sit.

De Cœlo. l. 1. text. 100.

diatè esse à Deo, ipsamq; animam ratiocinatricē divinitus accedere; quod certè non dicerent, si creatio aliquo modo nota non fuisset. Sed festino, quid in 2. loco petis?

Opp. Peto in 2. loco, An creatio nota fuerit Aristoteli tuo?

Resp. Credo equidem notam fuisse: persuasionis meæ fundamenta loca hæc sunt apud Philosophum. In secundo Rhetoricorum cap. 23. asserit apertè dæmones esse opus Dei; at dæmones materiam præexistentem in suâ constitutione non habent: ergo eorum constitutio creatio est, eademq; nota Aristoteli. Præterea, disertis verbis in lib. de Partibus animalium ait, animam humanam divinitus accedere, & in 3. de Anima ait animam omni materiâ carere, immediatè ergo à Deo fit: non per generationem (vt vbique docet) ergo per creationem quæ illi nota fuit. Deinceps in secundo de Generatione cap. 10. circa finem, ait Deum Vniversum omnibus suis numeris concinnè & eleganter perfecisse, nec non dedisse æternitatem ijs quæ illius capacia extiterunt. Audis hunc locum? legisne? & non credis Philosopho notam esse creationem. Audis (inquam) hunc locum & legis? Cur ergo librum de Mūdo (in quo apertiùs de Deo non loquitur) à Philosopho cōscriptum fuisse negas? Sed lege illum, & in eo volumen apertum videas creationis, quippe illic Deū infinitum, Deum vnum & infinitum, authorem & effectorem cœli terraque agnoscit. Idipsum docet in 2. Metaphysic. cap. 1. vbi demonstrat primam causam esse cæteris causam: at quomodo (quæso) nisi per creationem? Imò (quod magis vrget) in 12. Metaphysic. cap. 7. cœlum & ipsam naturam à Deo dependere manifestè concludit. Infinita sunt alia loca ex 10. lib. Ethicorum & ex li. de Anima, quæ hanc lucernam in templo Philosophi arsisse & luxisse evidenter convincunt. Perge igitur, & si quid aliud habeas de quo dubites quære.

Creatio Aristoteli nota.

Lib. 4. cap. 10.

Cap. 5. tex. 45

Tex. 59.

Quot sūt Aristotelis volumina tot sunt Aristotelis de creatione testimonia.

Opp. Quoniam creationem defendis notam fuisse philosophis, quæro quid sit, & qualis actio Dei?

Resp. Nimis altū sapis, & falcem mittis in alienam messem. Nam philosophia videt ratione coacta esse creationem, sed illam directè non definit. Verbo tamen sic definio. Est creatio alicuius è nihilo productio, id est (si interpretari velis) actio Dei, non intentionalis sed realis, non interna sed externa, non immanens sed transiens, quâ rebus suum esse sine vllâ præexistente materia tribuit. Realem, externam & transeuntem actionem dico; nā quāvis sint nonnulli qui creationem nihil aliud esse velint quàm solum intelligere & velle divinum cum relatione ad creata, quoniam tamen omnis executio & effectio externam actionem & influentiā ab agente in passū postulat, nō solū intelligere & velle Dei cum relatione ad creationem definio, sed influxū & transeuntē actionē, presertim cū eandē quidā influxus, & vt ita loquar, factio potentiæ divinæ exequentis volūtatē Dei in hoc opere sequatur; iuxta

Creatio quid.

illud

Psal. 148. Deo siquidē erat ἅμα ἔπος, ἅμα ἔργον, nō λόγος ἔργυ σκία.

illud Psaltis Ipse dixit & facta sunt, mandavit & creata sunt. Attende, nō ait, ipse intellexit & facta sūt, voluit & creata sunt: sed ipse dixit, ipse mandavit, quæ duo verba non internam & immanentem actionem, sed externā & transeuntem docent. Habes breviter (imò breviùs quàm res tanta dici possit) quid sit relatio, & qualis actio Dei, nunc aliud dubium (si places) move.

Opp. Quoniam das veniam, hanc quæstionem moveo, An necessitate ullâ naturæ Deus mundum creaverit? & quo tempore anni?

Resp. Cui plus licet quā par est, plus vult quàm licet; quo tandē prorūpit ista sitis & æstus in te sciendi? Vana sunt quæ dicis; nam alterum est apertum de quo nemo dubitet, & alterum obscurum de quo nemo sapiens quærat. Sed age, primùm dico Deum nullâ necessitate naturæ mundum produxisse; est enim liberrimum agens vt superiùs demonstravi. Hoc confirmant sacra vt Psal. 134. Omnia quæcunq; voluit dominus fecit, qui (vt testatur B. Apostolus ad Ephesios cap. 1) operatur omnia iuxta consilium voluntatis suæ. At dices, quicquid Deus facit necessariè facit, quicquid vult necessario vult: necessitate ergo ipsum mundum fecit. Quod si neges, sic arguo: aut fecit necessariò aut contingenter fecit; sed contingenter non fecit: ergo fecit necessariò. Resolvo hunc nodum, libero arbitrio scire, velle, facere Deum omnia. Hoc etiam addo, quod licèt sit actio necessaria, est tamen libera; necessaria quia decrevit, libera quia voluit. Aliquid decrevit Deus, fit ergo necessariò: voluit, fit ergo liberè. De vltimâ parte dubitationis tuæ in qua quæris Quo anni tempore Deus creavit mundum? nescio quid dicam, nisi dicam creâsse eo anni tempore quo minatus est Gehennam curiosis scrutatoribus secretæ voluntatis suæ. At dices quòd Patres disputent de hac re sedulò, quoniā alij Vere & mense Martio cùm omnia florent, alij Autumno & mense Septembri cùm omnia maturescunt factum fuisse probant. Patres honoro, nec quicquam eorum sacræ memoriæ detraho, requiro tamen causam & demonstrationem cur hoc vel illud dicant, cùm varia & multiplex sit Veris & Autumni sēper pro diversâ climatum varietate mutatio. Sed in hac re audi poëtam.

Nulla necessitas Deum ad creationem adegit.

Obiectio.

Responsio.

Quod fit Dei decreto fit necessariò.

Quo anni tēpore Deus mundum creaverit, curiosa quæstio.

Vt Aug. quæst. 55 ex novo Test. & 106. ex vtroq; Test. Iul. Sca. Exerci. 257. Zanc. de op. Dei part. 2 l. 1 c. 1. in fine.

Ver Autum. nusque diverso climate diversa sunt.

Non alios prima nascentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim; ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebat flatibus Euri.

Gen. 1.

Huic opinioni favere videtur sacra philosophia, vbi Deus dixerat germinet terra herbam; quæ germinatio potiùs in Vere quàm in Autumno eminet. Si alterā opinionem tueri velis, confugias ad illos qui dicunt omnia à Deo in perfecto statu creata fuisse, quicquid enim creavit Deus erat valde bonum:

at status perfectus plantarum aliarumq; rerum in fructu & usu potiùs cernitur quàm in flore: si ergo tempus creationis quaeras, probabile est Autumnum mensemq; Septēbrem potiùs fuisse, in quo omnia suum usum & fructū, quàm Ver in quo gemmam solùm & florem habent.

Opp. *Unum adhuc dubiū restat quod velim resolvas, Utrum mundus creatus iam consenescat & declinet?*

Resp. *Quoniam senectus aetasq; delirans mundi in se argumentum creationis & infantiae continet; hoc dubium breviter resolvam. Quod ortum habet idipsum incrementum, statum & declinationem habet, ut Hippocrates & Galenus asserunt, atq; etiam non negat Philosophus; sed mundus respectu Dei primae causa suum ortum habet, ut ex Aristotele probatur: ergo mundus suum incrementum, statum, & occasum seu declinationē habet; declinat ergo mundus & consenescit. Praeterea sic arguo. Minor mundus decrescit; contabescit ergo maior. Quòd homo (qui minor mundus est) indies magis magisq; corpore decrescat, Plini⁹ lib. 7. Naturalis historiae cap. 16, Aulus Gellius lib. 3. noct. Atticarum cap. 1. Philo Iudaeus, Iosephus aliique nonnulli testati sunt & observârunt. Nam quò magis aetatum decursus praeterit, eò minora corpora in suo utero concipit natura, eadēq; natura iam languens parit infirmiora; rectè igitur poeta*

Terra malos homines nunc educat atque pusillos,
Ergo Deus (quicunque aspexit) ridet & odit.

Qui legit nuncios veritatis & annales temporum de decretione & declinatione mundi, inveniet incredibilem vicissitudinem & mutationem omnium. Cœlum, terra, plantae (quid multis?) omnia & singula in rerum natura morti iam proxima & vicina, faciem pallidam & hypocriticam prae se ferunt. Sol princeps planetarum rariùs & obscuriùs iam lucet quàm olim lucebat; credibile est tardiùs illū moveri, probabile est magis in orbe suo subsidere, certum est imbecilliùs influere & in haec inferiora vires minùs validè quàm olim exercere. Quid addam irregulares minacesque eclipses solis & lunae? mirabiles, torvos & inusitatos aspectus siderum? terribiles, formidolosas & inauditas coniunctiones signorum & planetarum? prodigiosas & ante haec saecula inauditas apparitiones cometarum? quae omnia desuper manifestè probant, mundum iam nutare, canescere & declinare. Legite doctissimos Astrologos de hisce omnibus, & (si non vacet de omnibus) legite hoc solùm, quomodo demonstrent solē in orbe suo subsedisse, & ad nos propiùs nunc accessisse quàm accessit olim? Deinceps, si hic perorarem ex voluminibus Licosthenis & aliorum de Prodigijs, monstris & ostentis ubique hodiè & frequentissimè generatis, quae languentem & sepulchro proximam naturam esse ostendunt, nimis molestus essem. Quid? nonne hoc argumentum rectè sequitur? natura non potest (ut olim) ordine sua effecta parere, partaq; tueri: ergo iam

Mūdus habet ortum, incrementū, statū & occasum.

Aristot. l. 1 Meteo. ca. 14. & Homer. Ilia ε ubi ꝩ describit lapidē quē Tydides in Vlyssē vibravit. οἷοι νῦν βροτοί εἰσι. (οὐ δύο γ' ἄνδρε φέροιεν, οἷοι νῦν βροτοί εἰσι.)

Iuv. Satyra. 15 ver. 70.

Mūdus cōsenescit.

In quibus deficiat ab eo quod erat.

Ut Cornelii Gemmę li. utroque Cosmocriticae.

iam effoeta est et languida, non diu duratura? tenet certè, & firma est ratio si eiusdem vim & pondus tecum altiùs consideres. Insuper forum conscientiæ tuæ appello, an non putas affectus & passiones animi (quæ humores corporis & cœli aspectus sequuntur) ferociores iam esse quàm apud seculum prius fuerunt? Dic sodes; quid hoc arguit nisi maiorem dissolutionem morum, quam rerum dissolutio sequitur? Nam (si credas Philosopho in hac re) natura vitiis corrumpitur, virtute conservatur. Porro, ascende in theatrum & Olympum mundi, circumspice, dic vbi imperia Assyriorum, Persarum, Græcorum, Romanorum? nonne iam seges est vbi Troia fuit?

Idem senium in moribus.

Phys.l.7.t.18.

Idem in regnis. vide li. 4. ca.13.

An imperia & regna suas ætates & periodos habent? cur non habet mundus? certè causam non video cur non haberet, cùm omnia illius sidera prepemodum ceciderint. Cecidit Babylon, cecidit Hierusalem, populi, nationes, imperia ceciderunt ense, fame, peste cõcussa, exhausta, infecta omnia vbiq; cadunt: si omnia, mundus diu stare non potest. Postremò, si oracula divina huc adducerem, exitum orationis nõ facile invenirem. Mille enim sunt apertissima loca, quæ nihil aliud ex Danielis imagine relictum præter ferreos terreosq; pedes nobis demonstrant: quippe aurea, argentea, aneaq; ætas mundi desiit esse, ferrea & terrea manet. Quid sequitur? flamma flammam: quid sequitur? cinis cinerem: quid? nihil, nisi severum iudicium Dei. Sed quando? Impie quid quæris? brevi; iam, iam cœli inveterascent, & sicut vestimentum mutabuntur: adveniet certè dies ille (Audi stulte qui dicis in corde tuo nõ est Deus) *dies ille inquam veniet, & veniet vt fur, & cùm veniat cœli magno impetu transibunt, ipsaq; elementa solventur calore. O diem terribilem in quo mũdus claudetur!*

Daniel. cap. 2.

Heb. 1.11.12. Psa. 102 26. Psa. 14.1. & 53.1. 1. Thes 5.2. 2. Pet. 3.10.

Quid nisi vota supersunt?

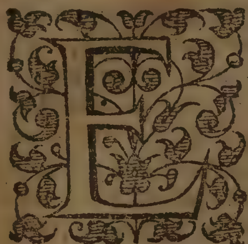
Vota, inquam, persolvenda Deo, vt in mundo viventes mundo corde simus. Fui longior, fui fortasse verbis molestior (studiose lector) in hac quæstione de æternitate mundi; patienter quæso feras prolixitatem meam; senex sum, & mundo vale-dicere discupiens testatum apud posteros relinquerem quid ipse de mũdo senserim. Vale fallax sophista vitæ, mundus es nomine, at captos captivos & immundos reddis.

CAP.

CAP. 3.

Utrum { *Ulla causa reddi possit cur res physicæ aliquando moveantur aliquando quiescant?*
Omnis scientia utatur motu? }

Xplosis illorum argumentis qui ostendere conati sunt nullum motum aut motorē esse æternum, vt accuratiùs id quod velit de æternitate & (vt ita dicā) de divinitate primi motoris in catastrophe hujus libri concludat, opiniones philosophorum de motu & de his quæ movent & moventur hoc loco discutit. Res digna quidem est observatione tuâ (perhumane lector) si animadvertas Euripos in quibus philosophi navigantes, contrarijs motibus ad eundem quasi portum vehuntur. Sed diutiùs te verbis suspensum non tenebo. Certant hîc philosophi de motu, de rebus etiam motis certant. Nam Parmenides & Zeno vsque adeò hallucinati sunt, pugnantes contra sensuum artiumq; experientiam, vt ab vniversa natura motū sustulerint. Contrà verò Heraclitus & Cratilus in perpetuo motu cuncta posuerunt; fuerunt tandem qui mediam tenuere viam, nempe quòd alia quiescant alia moveantur. Et hæc est tripartita illa divisio, quam in fronte hujus tertij capitis attingit Philosophus. Fuerunt enim (vt ait) qui putarent omnia moveri & nulla quiescere: fuerunt è contrà alij qui dicerent omnia quiescere & nulla moveri: fuerunt deniq; nonnulli qui affirmarent aliqua moveri, & aliqua quiescere. Sed ex hoc vltimo divisionis membro alia subdivisio elicitur; nempe illa quam infert Aristoteles, ea quę quiescunt semper quiescere & illa quæ moventur semper moveri, vel quæ quiescunt aliquando moveri, & quæ moventur aliquando quiescere: quod vltimum membrū (inquit Philosophus) est nobis defendendum. Nam demonstrandum est res quasdam esse planè immobiles, quasdam verò semper moveri, quædam denique vicissitudine nunc moveri, nunc autem quiescere. Verùm sequar Aristotelem in refutatione trium primarum opinionum, quæ in tribus membris primæ divisionis patent. Qui ergo omnem motum è rerum naturâ tollunt vt Parmenides & Zeno, hi omnia philosophiæ naturalis jura pervertunt, omniaq; toti-

Pręcipua, quę hoc capite tractantur à philosopho.

Repugnantes antiquorum de Motu sententiæ.

Absurda negantium motum.

Omnia non quiescūt perpetuò secundum Parmenidem & Zenonem.

totius naturæ opera demoliuntur: cõtra hos ergo diſſerere nõ eſt phyſiologi; nam in tollendo motu iſti naturam, artem & ſenſum negant; naturam, quæ eſt principium motus & quietis, artem, quę incredibilem motus vſum habet; ſenſum, qui cœlos, elementa mixta infinita moveri cernit: morbo ergo animi & hebetudine laborârunt qui iſtam vaniſſimam opinionẽ de ſublato motu intulerunt. Altera opinio Heracliti & Cratili (qui omnia moveri pertinaciter tenebãt) ex parte (vt ait Phũs) eſt falſa, ſed minùs quàm prima à ratione & philoſophiâ aliena. Eſt falſa, quia ſenſibus repugnat, qui manifeſtè aliqua quieſcere facilè obſervent: eſt magis conſentanea rationi, quia natura magis in motu quàm in quiete, magis in habitu quàm in privatione cernitur. Ad falſam partem iſtius opinionis, inducit Philoſophus exempla ex omni genere motionis; nihil (inquit) perpetuò augeſcit, decreſcit nihil ſemper, ſemper (inquit) alteratur aut loco mutatur nihil. Quid opus eſt exemplis & digitis naturæ, vt demonſtrentur iſta, motũ nẽpe incrementi & decrementi nõ eſſe ſine quiete & periodo? Oſtendit Philoſophus in textu, ſubobſcuro exẽplo guttarum lapidem excavantium, ſtirpiumque pullulantiũ in ſaxis, quæ penetrant dividuntque ſubiectam materiam, ſenſim nõ ſemper. Perpetuò enim guttæ non cavant lapidem, nec plantulæ creſcentes ſaxum diſcindunt, ex quibus pullulaſcunt. Apertiùs obſervari hoc poteſt in accretione hominis & in decretione, qui vt flos ab infantia augetur ad ſtatum, à quo velùti hybernis nivibus concuſſus ad mortem diminuitur. Poſt conſiſtentem enim ætatem vermis in roſâ naſcitur, folia exeſa cadunt, radice tandem vulneratâ planta in cinerem & ſepulchrum ruit. De alteratione quid dicam? res aperta cuivis eſt & perſpicua. Nam ſi quis ægrotet, nimis longum & moleſtum eſſet iter, ſi ſemper ad ſanitatem tenderet; caleſcit nihil, nihil refrigeratur niſi certo tempore & periodo naturæ. Similis eſt ratio commutationis à loco in locum: lapis enim ab alto cadens, in cẽtro ſui motus finem & quietem habet. Cùm ergo iam conſtet in nullo motus genere res perpetuò cieri: quid reſtat, niſi vt concludam cum philoſopho, falſas eſſe illas opiniones quę aſtruebant omnia aut ſemper moveri aut ſemper quieſcere. At (dices) ſunt quædam quę nunquam moventur, ſunt alia quæ moventur ſemper. Verum eſt ſi res particulares conſideres, nunquam enim movetur Deus, nunquã phyſicè movetur ſpiritus, ſemper autem moventur cœli. Quædam denique interdum moventur, interdum quieſcunt, vt omnes res cæterę naturales. Cæterùm hìc emergit ſuboriturque quæſtio, An vlla cauſa reddi poſſit, cur res phyſicæ aliquando moveantur, aliquando

Omnia non moventur perpetuò, ſecũdũ Heraclitum & Cratilum.

Obiectio.

Solutio.

Quæſtiones duæ.

do

do quiescãt? Cui annecti potest alia dubitatio, An omnis scientia vtatur motu? Miror equidem quamobrem aliquot optimi nominis interpretes existiment, dari non posse causam cur in multis aliquando motus aliquando quies fiat? Ratio certè eorum est (vt opinor) quia Arist. hoc loco docet nullam causam huius rei adferri posse; sed istorum pace & veniâ dicam quod sẽtio, nõ percepisse illos quò illic tẽdat Phũs; nã illic in cõtroversiã vocatur, An Empedoclis aliorũq; dogmata de perpetuo motu perpetuâque rerum quiete defendi & ꝓpugnari possit? Huius (inquit) rei causa reddi nõ potest. Veruntamen quoniam gravioris iudicij expositores sic moveãt vt priùs mo vebam quæstionẽ, causas breviter assignabo, cur aliàs res moveri, aliàs quiescere dicantur. Nemo philosophorum ignorat naturam definiri principium motus & quietis in re omni naturali, per se & non per accidens. Quod si verum sit (vt est verissimum) causam apertam vides cur nunc moveri, nunc à motu cessare res naturales dicantur. Imò (inquis) hęc causa interna est, quâ possint res naturales aliàs moveri aliàs quiescere; cur autẽ actu nunc moveantur actuque quiescãt, non est causa; nisi intelligentiam in cunctis rebus naturalibus præter potentiam inesse velis vt (scilicet) sua cognoscant movendi & quiescendi tempora. Frustra (vti nosti) est illa potentia, præsertim activa, quæ nunquam reducitur ad actum: si ergo vi naturæ possint aliquando moveri aliquando quiescere, actus alternatim & necessariò hanc potentiam sequitur. Estne alia ratio & causa præter naturam? est; nempe in specifica potentiâ, formaque propria rei. At hæc est ipsa natura fortasse dicis. Est quidem natura particularis rei; sed non est generalis illa quam modo attigimus. Sic nõ solũ generatim accepta natura sive pro naturâ naturante (vt aiũt) sive pro natura naturatâ sumatur, est causa huius motionis & quietis: sed singularis cuiusque rei potentia & forma, quarum altera sẽper rem stimulat ad motum, altera ad quietem & portum trahit. Res ergo naturales sunt veluti locatæ in vnâ navi, moventur quidem, sed ideò moventur vt vndis & fluctibus agitatæ tandem in portum & asylum quietis veniant. Perge, quæ alia causa est hujus rei? Alia in appetitu, instrumento, & fine rerum naturalium ponitur; in appetitu, quia insitum est cuique rei naturali vt appetat bonum suum: instrumento, quia sine medio & veluti manu apprehendi non potest hoc bonum; in fine, quippe in quo duo sunt, vis ad se attrahendi per motum, & quies cùm attraxerit. Est ergo aculeus in appetitu ad motum cum intentione finis, est modus in instrumento moderandi & dirigendi motum, est

Causæ motus & quietis alternæ.

Aristot. P. 2. lib. tex. 3.

Potẽtia cuiusque rei causa est quietis eiusdemq; forma causa est motus.

Alia causa est appetitus, instrumentum & finis cuiusque rei.

est fructus & vsus in fine ipsius motus, id est naturæ quies, siquidē agit natura propter finem, id est agit propter quietem; in quâ quiete forma (amica & spōsa naturæ) vivit. Articulatiùs agas velim & ostēdas, quomodo hoc verum esse possit quod dicis? quandoquidem in maiori mundo *cœlum*, in minore mundo *cor hominis* semper moveri, quiescere nunquā videas. Si enim quiescat cœlū cessabit generatio, si cor non semper moveatur cessabit homo: nata ergo sunt aliqua vt semper moveantur. In hac quæstione non quæritur (si attendas) *An aliqua non semper moveantur?* sed quæritur, *An causa assignari possit cur aliqua non omnia aliquando moveri, aliquādo quiescere dicantur.* Sed esto; quoniam natura est principium motus & quietis in re omni naturali, cor et cœlum hâc definitione comprehendimus, dicimusque quiescere in principijs, formis, & terminis conversionis suæ. Quiescit cœlum in primo immobili motore suo, quiescit in polis, quiescit in terminis & solstitijs suis, quiescit in forma quæ nata est ad motum. Movens cordis animus est, quiescit in eo; in eo enim res optimè quiescere dicatur, in quo est, vivit, & conservatur. Alij satisfaciunt istis obiectis; nimirum satis esse si res aptæ natæ sint aliàs moveri, aliàs quiescere, licèt hoc ipsum nūquam fiat. Et hanc suam resolutionem defendunt distinctione potentiæ remotæ, quam existimant esse multis rebus à natura non inaniter & otiosè datam, tametsi nunquam reducatur ad actum. Exempli gratiâ, est aptitudo in *sole* vt sint plures soles, in *luna* vt sint plures lunæ; neque enim forma, neque materia cœli talem individuorum amplificationem negant. Non *forma*, quia plurimæ (vt constat) tales figuræ in cœlo esse possunt: non *materia*, quæ in cœlo eadem re est cum materia prima. Defectio ergo solùm est in impotētiâ rerum inferiorum, quę impetu suarum repugnantium qualitatum, non possunt arcem cœli concutere & expugnare. Sic illi respondent, sed magis primam demonstrationem probo.

Aristoteles P. lib. 2. te. 75. 76.

Cœlum & cor movent & quiescunt naturaliter.

Sequitur nunc alia dubitatio, *An omnis scientia vtatur motu?* Hæc quidē movetur quęstio ex occasione illius sētentiæ in textu, vbi probat Philosophus illos, qui omnem motum è rerum naturâ tollunt, leges non solùm naturæ, sed omnis scientiæ & artis violare. Quippe, vt ante, ita & hìc demonstrat, omnem scientiam motus aliquem vsum habere. Sed (si placet) lege hoc in loco D. Thomam optimè explicantē quo pacto artes omnes & scientiæ vtantur motu. Verbo solùm nunc attingam. Duo in omni scientia spectari solent, discursus & illatio conclusionis: at in vtroque motus inest: ergo omnis scientia vsum motus habet; omnis enim scientia acquiritur per discursum præmissarum

Quæstio. 2.

Artes & sciētiæ vtuntur motu.

præmissarum

præmiſſarum ad concluſionem, qui non ineptè quidam motus dicitur. Si particulares ſcientias conſiderare & intueri placeret, res liquidò in Aſtrologia, Muſicâ, naturali philoſophia, & Metaphyſicâ ſcientiâ conſtaret. In *Aſtrologia*, quippe quæ motum ſiderum, in *Muſicâ* quæ vocum harmoniam, in *naturali Philoſophiâ* quæ motus principium, in *Metaphyſicâ* quæ primum motorem per ſe conſiderat: eſt ergo vſus ipſius motus in ſcientia, qui igitur tollunt motum, ſcientiarum iura manifeſtè pervertunt.

Diſtinctio quæſt. capitis tertij.

Summa huius capitis cōſiſtit in tribus nempe

- **Diviſione opinionum de motu quę fuit triplex**
  - Prima Parmenidis, Meliſſi, & Zenonis qui omnem motum è rerum naturâ ſuſtulerunt, vt eſt in 1. Phyſicorum.
  - Secunda Heracliti & Cratili, qui omnia in perpetuo motu poſuerunt.
  - Tertia eorum qui aliqua moveri & aliqua quieſcere dixerunt, & huius membri alia eſt in textu ſubdiviſio, nempe vt
    1. Ea quæ moventur ſemper moveantur & ea quę quieſcunt ſemper quieſcant.
    2. Vel vt omnia in rerū natura nata ſint ad motum & quietem.
    3. Vel vt aliqua interdum moveantur, interdum quieſcant, aliqua verò aut mobilia moveant vt *cælum*, aut ſemper immobilia maneant vt *Deus & centrum*.
- **Refutatione & approbatione iſtarum opionum refutatur autem**
  1. Prima, quia motum tollere eſt contra naturā, quæ eſt principium motus, & cōtra omnē ſcientiam quæ motu vtitur: eſt etiam contra ſenſum, cuius commune obiectum motus dicitur.
  2. Secunda, quia econverſo perpetuum motum ponere, eſt contra rationem. Siquidem nullo genere motus (vt luculenter in textu probat Philoſophus) perpetuitas demonſtrari poſſit. Res enim nulla perpetuò augeſcit aut diminuitur, nulla res perpetuò alteraſcit aut loco mutatur, res nulla perpetuò generatur aut corrūpitur. *Nota hîc (ſtudioſe lector) Ariſtotelem negare motū naturalē vllū in ſpecie eſſe perpetuum, reſq; nullas perpetuò moveri.*
  3. Tertia, quia in omnibus ſuis partibus nō ſit vera; vltimum enim membrum, eiuſdem ſubdiviſionis approbandum exiſtimat Philoſophus, in quo dicuntur aliqua interdum moveri, interdum quieſcere, nec non eſſe aliqua quę perpetuò moventur vt *cælum*, aliqua verò quæ omni motu vacant vt Deus & centrum. *Attende hîc, quòd dicat Philoſophus eſſe quædam perpetuò immobilia.*

Quęstione, nimirum *Vtrum causa vlla reddi possit, cur aliqua interdum movere inter dũ quiescere possint?* Hæc quęstio tenetur affirmativè & probatur

1 A definitione naturæ, quæ est in re qualibet *principium & causa motus & quietis.*
2 A potentia activa naturæ, quæ rem quamlibet per motum ad formam & suam quietem incitat.
3 *A* forma internâ cuiusque rei, quæ veluti adamas materiam per motum ad seipsum trahit.
4 Ab appetitu cuiusque rei naturalis, quem philosophi in motu ad bonum posuerunt, in quo bono quies est.
5 *A* medio & loco, in quorum altero est vis adiuvandi, in altero cessandi motum.
6 *A*b instrumento & fine, quorum illud potentiã movendi: hic potentiam conservandi habet.
7 *A* providentia divinâ, quæ præscripsit vt hoc ordine motus & quietis omnia fiant & conserventur.

Argumenta in textum.

Opp. *Digressio videtur hæc esse, eademq; planè inutilis & otiosa in philosopho; quippe instituit de primo motore agere, & nunc de opinione aliorum in anter de motu disputantium disputat.*

Resp. *Digressio non est, nam ideo de opinionibus aliorum philosophorum circa motum disserit vt (omni scrupulo exempto) quid sit primum movens directius intelligas. Dirigitur enim hæc tota divisio ad notitiam primi motus, primique motoris, vt postea declarabitur.*

Opp. *Parmenides, Melissus, & Zeno non omnem motum penitus sustulerunt vt Aristoteles hìc fingit: sed (vt constat) posuerunt vnum infinitum & immobile principium rerum, in quo omnia entia quietem habent, & sic quiescere res omnes dicantur, quod postea Aristoteles non negat; ista ergo refutatio philosophi est vmbra.*

Resp. *Non sum oblitus mei, concedo refutationes apud philosophum esse aliquãdo leviores, & vereor ne hoc loco Parmenides, Melissus, & Zeno falsò criminentur, si in refellenda hâc opinione illos intelligat vt tu coniecturam facis. Facis quidem, quoniam in 1. libro eosdem de re non dissimili disputantes vulnerat. Non est quòd obijcias alteram opinionem Heracliti et Cratyli de sempiterno motu rerum; nam facilè me in eandem tecum suscipionem trahes.*

Quandoque bonus dormitat Homerus, & ne hìc Arist. verendum est.

Opp. *Ista divisio est admodum confusa, constat enim ex multis membris neq; ad bimembrem reduci potest.*

Resp. *Non est necesse vt omnis divisio adventitia sit bimembris; ad internã (putà) solam hæc lex requiritur.*

Opp. *Inconstans sibi Philosophus esse videtur in hac divisione; nam in primis duobus*

duobus membris refellit eos qui defendunt aliqua semper quiescere, aut semper moveri; & tamen postea idipsum affirmat. Quippe disertis verbis ait esse quædã perpetuò immobilia, mobilia autem esse alia. Imò in Metaphysicis apertè demonstrat omnia moveri, omniaq; quiescere in fine primáq; causâ, quòd nihil aliud est dicere quàm quod isti docuerunt.

Resp. *Non est inconstans sibi; quippe etsi concedat particulares has propositiones* aliqua *nimirum* semper quiescere vt Deum & centrum, aliqua moveri vt cœlos, *non tamẽ omnia semper quiescere, aut semper moveri omnino docuit, vt isti docuerunt. Quid senserint isti hoc in loco non quæro, neq; inviso hoc in loco philosophum; agnosco tamen divinos fuisse illos philosophos & multa præclara de motu, de natura, de Deo disputâsse: in quo si dixerint omnia semper moveri, rectè senserunt, quia omnia motum suum à primâ causâ motrice petunt: si vero dixerint omnia in eodem quiescere, dixerunt etiam & hoc nõ malè, quia Deus est finis in quo omnia rectissimè quiescere & ab omni motu cessare dicantur.*

Omnia moveri, vel omnia quiescere dici non ineptè possunt.

Opp. *Violentus motus sub hac divisione non comprehenditur: ergo non est sufficiens divisio.*

Resp. *Quæritur hîc ordo perveniendi ad primum motum primumq; motorem, solùm per scalam naturæ gradusq; motus naturalis. Vel (si placet) dici potest contineri sub externis illis generibus motus, de quibus in postrema parte divisionis agitur.*

Opp. *Demonstrat Arist. in alijs libris vbiq; motum esse perpetuum & continuum, cur hîc in singulis generibus motus idipsum negat? Est certè contrarius & infestus sibi.*

Resp. *Demonstrat quidem vbiq; in alijs libris, motum esse perpetuum quoad partes proportionis in genere: non autem vnquam docuit hunc aut illum motum esse perpetuum tempore, nisi in relatione cœli ad primam causam; de qua relatione in superiore capite animi sententiam copiosiùs explicui.*

Motum quomodo dicat Aristoteles esse perpetuum, & non esse.

Opp. *Negat in textu omnia sic nata esse, vt aliàs moveantur aliàs quiescant; quã in re mihi videtur naturam omnibus vtique negare. Quippe concesso naturam omnibus inesse, omnia necessariò sic nata sunt vt aliàs moveantur & aliàs quiescant; siquidem in omnibus natura est principium motus & quietis.*

Resp. *Non negat potentiam motus & quietis omnibus, & idcirco non negat naturam inesse illis: sed hoc est quod velit Philosophus, non actu omnia aliàs moveri, aliàs quiescere; nam sunt quædam (vt docet) omnino immobilia, vt* poli & centrum *mundi: in quibus tamen est quædam potentia (remota scilicet) movẽdi, vt antea in discursu et expositione textus demonstravi; quam potentiam remotam non esse inanem aut otiosam illic ostendi, si habitudo motus & quietis in rei primis principijs delitescat.*

 Argu-

Argumenta contra quæstionem, Vtrum causa reddi possit cur res interdum moveatur, interdum quiescat?

Opp. *Omitto rationes illatas in discursu, nūc dico nō posse cōtrarias qualitates eidem rei naturali inesse: causa ergo non potest dari, cur interdum moveatur interdum quiescat res naturalis. Ratio tenet, quia facultas causa est movendi & quiescendi.*

Facultates nō sūt contrariæ

Resp. *Facultas est causa sed non sola causa. Præterea facultates non sunt contrariæ; Exempli causa, facultas ridendi non est contraria facultati plorandi, sed risus & ploratus sunt contraria: similiter facultates movendi & quiescendi vnâ possunt in eodem subiecto cohabitare.*

Opp. *Si causa reddi possit cur res naturalis interdum moveatur interdum quiescat, ostende causam, cur aviculæ quædam quiescant & dormiant totâ hyeme sine cibo, & moveantur æstate. Redde causam cur adamas illitus oleo non moveat ferrum, quod sine oleo rapit. Infinita sunt alia instar miraculorum in rerum naturâ, quorum ratio reddi non potest: nimis ergo confidenter defendis posse causam dari, cur res quælibet naturalis aliquando moveatur aliquando quiescat.*

Avicularum dormientium totâ hyeme & volantium in æstate ratio.

Resp. *Causa reddi potest cur aviculæ quædam dormiant totâ hyeme sine cibo, & cur moveantur in æstate: Somnum capiunt & cibum non capiunt in hyeme, quia earum natura est frigore attonita, & sic attonita manet in eodem statu sine vllâ appetentia, vt homines in mari vecti & iactati solent. Similiter reddi potest ratio, cur ferrum adamantis veluti manu, illitū oleo non moveatur; quoniam oleum impedit occultam illam attractivam qualitatem, ne in aërem transvolet, vimq; ferro imprimat. Sed esto, concedo esse multa mirabilia naturæ quorum ratio reddi nō potest, non quòd non sit ratio omnino, sed quia nostra ratio in corpore, veluti per trannsennam causas rerum videat.*

Adamas oleo illitus cur ferrum nō attrahit.

Opp. *Causa omninò reddi non potest multorum, quia (vt ait Aristoteles) idcirco primus motor multa occultavit mortalibus, vt mortales agnoscerent esse primum motorem. Præterea, vt ipse Aristoteles fatetur, primus motor est liberrimum Agens: movet ergo res aliquando sine causa hominibus notâ; et proinde reddi non potest semper causa, cur sic res aliquando moveantur aliquando quiescant.*

Quædā Deus latere voluit, vt ipsū studio siùs quærām9
L. 1. Meta. c. 5. tex. 1.
1. Cor. 13. 9. 12.

Resp. *Accedis ad scopum, ad quem vt tandem accederes peroptavi, id est ad primi motoris gloriam; libenter equidem tecum consentio esse permulta, esse infinita quæ Deus occultavit hominibus, vt homines agnoscant vnam esse infinitam in essentia, scientia, & providentia causam, quæ solùm cognoscit omnia. Humana (inquit Philosophus) sapientia est tanquam oculus noctuæ ad solem, videt quidem sed sub vmbris & ideis videt. Si ergo Deus præter ordinem cursumq; naturæ quicquam moveat, idipsum sic movetur, vt nemo philosophorum motus causam & rationem reddat. Sic iussit vt ignis maneret*

ignis & tamen non vreret. Sed exemplis superſedebo ne ambitioſus videar. Agnoſco quæ dicis omnia, hoc ſolùm velim intelligas, moveri quidem hanc quæſtionem de illis ſolùm quæ ordine naturæ commoventur.

Argumenta in dubium, Vtrum omnis ſcientia vtatur motu?

Opp. *Qui (inquit Philoſophus) omnino è rerũ naturâ motũ tollunt, leges naturæ omniſq; ſcientiæ violant. Sed libenter velim exponat Ariſtoteles, quo modo omnis ſcientia vtatur motu cùm non ſit materia, non forma, non efficiens cauſa, non finis ſcientiæ. Non eſt materia, quia nulla ſcientia ex motu conſtat; non forma, quia ſcientia vna ab alia motu non diſtinguitur; non efficiens cauſa, quia nulla ſcientia à motu oritur; non finis, quia nulla ſcientia ad motum refertur. Præterea, cùm omnis ſcientia ſit* habitus animi multis demonſtrationibus acquiſitus, *in quo ſit cõtẽplatio: non video quomodo vtatur motu, in quo eſt actio; Imò (vt docet Philoſoph.) finis ſciẽtiæ eſt cognitio & indago veritatis; & quid cõmercij habet motus cũ contẽplatione veritatis?*

Omnis ſcientia motu vtitur.

Reſ. *Cùm Philoſophus ait omnem ſcientiam vti motu, intelligi debet (vt ait Beatus Thomas) de motu animi, qui magnam analogiam & ſimilitudinem cũ naturali motu habet. Scientia (inquit) conſiderari poteſt bifariam; vel inchoatiuè vel completè. Si inchoatiuè conſideretur ſic motu vtitur, quia motu acquiritur: quippe ex multis actionibus diſpoſitionibuſq; animi acquiritur ſcientia; quæ actiones & diſpoſitiones, ſunt quædã motus actuſq; animæ inchoati. Si verò conſideretur ſcientia completè; tum in eâ perpendi debent diſcurſus animi illationeſque concluſionum, quæ etiam motus quidam rectè nominari poſſunt; omnis ergo ſcientia motu aliqua ex parte vtitur. Nihil hîc dico de ſcientijs mechanicis, quæ omnes & ſingulæ ponuntur in motu & opere; nihil de medicina, de morali philoſophia, de politica diſciplina, alijſq; artib. ingenuis verſantibus in actione, quæ actio etiam motus animæ definitur; nihil de relatione omnium ſcientiarum ad vſum rerum ſingularum, in quibus potiùs motus rerum quàm intuitus & nuda ſpeculatio idearum ſpectari ſolet. Nihil denique de fluxu & refluxu omnium bonorum ad primam cauſam, vnde omnis ſcientia omniſq; ſapientia (quæ inter bona enumerantur) efluxerunt. Imò ipſa mentis contemplatio de Deo rebuſq; æternis & Metaphyſicis, quædam animi motio appoſitiſſimè dici & definiri poteſt. Mens enim agit dum contemplatur; opus ergo habet omnis ſcientia motu, motuq; vt inſtrumento vtitur ad ſuum tractandum medium, ſuumq; finem aſſequendum. Non acquiritur ſine motu, non diſcutit ſine motu, non tranſit in vſum ſine motu, non refluit ad fontẽ omnis ſcientiæ ſine motu, ſine motu denique nihil agit, nihil contemplatur. Qui igitur motum tollunt, non ſolùm naturæ ſed etiam ſcientiæ lumen extinguunt.*

Scientia dupliciter cõſiderãda vel inchoatiuè vel completè.

Mens nihil agit ſine motu.

Dubium

Dubium, An motus animi consenescat?

Opp. *Quorsum hic quaeso de motu scientiæ, quorsum de motu animi nunc agis? neuter ad institutum spectat; sed quoniam de illo agis, sic contra hoc dubium à te propositum disputo. Studio scientiarum hebescit ingenium, animus sæpe obstupescit, imò delirat aliquando; illius motus ergo nonnunquam consenescit. Præterea, experientia docet decrepitos senes repuerascere, motusq; viresq; animi in illis planè contabescere: non est ergo dubitandum quin animi motus consenescat. Postremò, in morte scientiæ animi motu acquisitæ tolluntur, motusq; animi unà cum illis cadit; tum enim sola contemplatio non actio, intuitus non motus permanet.*

Motus animæ dextra ad scientiam recipiendam.

Resp. *De motu scientiæ, & de motu animæ in acquirendâ scientiâ opportunè agitur; hic enim motus veluti manus dextera est, quâ ad æternam scientiã & sapientiam primæ causæ ducimur. Nam quamvis in alijs aliarum rerum motibus, primus motus remotè & sub velo cernatur: proximè tamen animi & scientiæ motu tantùm, hoc bonum acquiritur. At consenescit (inquis) hic animi motus; nam studio (ut ais) sapientiæ hebescit ingenium, animus sæpe obstupescit, repuerascit senectus, vires animi senibus contabescunt, evanescunt in morte scientiæ, cessant motus. Respõdeo, animũ considerari posse duob9 modis, vel absolutè in essentia, vel comparatè in existentia sua. Si priori modo consideretur, spiritus; si posteriori, actus corporis dici potest. Ut est spiritus seu incorporea substantia, nullo rerum studio hebescit, obstupescit nunquam, non consenescit, illius vires non contabescunt; Imò quo plus studeat sapientiæ eo magis sapit; cæterùm ut est actus corporis, suum florem suamq; senectutem & veluti occasum habet: ita tamen habet, ut mortales dum simus (si nimiùm non tribuamus corpori, si nimiùm non indulgeamus crapulæ, veneri, voluptati) motus animi in nobis non consenescit, non obstupescit ingenium; imò in languidiore corpore animus vegetior & sapientior vivit. Qui ergo primum motorem videre velit, sic corpus, affectus, & humores, rationis imperio & freno dirigat, ut animi motus non consenescat, eiusq; scientiæ & virtutes morte commutatæ non extinctæ vivant. Canicies enim sapiens est quã ætas non venus gignit, non est ætas in vitio, sed vitium in ætate, quod senes hebetes puerosq; reddit. Si ergo animus senis fuerit excultus virtutis & sapiẽtiæ gemmis, eò magis ante sepulchrum & mortem lucebit, quoniam animus tum ad primum motorem & suam libertatem volat,*

Animus dupliciter consideratus.

Animi senectus unde & quomodo.

Cicero in senect.

Imbecillitas non est ab ætate sed vitio.

CAP.4.

Utrum { Animal seipsum moveat? Gravia & levia à se moveantur?

Ne temere videatur Philosophus ens entium, primamque causam causarum & motorem (omnis motus & mutationis expertem) demonstrare: altiùs ducto principio, multiplicem divisionem moventium mobiliumq; hoc loco tradit. Prima est, quòd omnia moventia aut mota, vel per accidens vel per se moveant aut moveantur. Per accidēs res movet duobus modis, vel quia in alijs inest vt accidens (exempli causâ lux in igne dicitur calfacere, quia inest igni qui calefacit) vel quia est pars rei movētis, sic homo dicitur scribere, quia manu scribit. Similiter per accidens aliquid moveri dicitur, vel quia inest rei motæ, vel quia est pars mobilis; priori modo album in nive dicitur moveri, quia nix ipsa movetur: posteriore verò modo homo dicitur sanari, cuius oculus sanatur.

Movētium & mobilium divisiones.

Mobile per accidēs duplex.

Altera divisio est moventium per se, nimirum quòd alia semper moveant ex tota essentia sua, fierique non potest vt illa moveātur per se vel per accidens, sic solus Deus movet: alia movent vi quadā vel influente, vel inhærente; vi influente vt *finitis spiritus*; vi inhærente vt *forma actus rerum*, qualis est animus humanus inhærens corpori, cuius præsentiâ omnes partes & organa corporis sunt, vivunt, & moventur. Sunt (inquam) nam sine motrice facultate ab anima in corpus transfusâ, partes humani corporis nisi analogicè appellari non possunt. Quippe manus mortui hominis non est manus, sed similitudo manus; pars siquidem ab officio non à loco, ab actione nō à proportione nominatur.

Movēs per se duplex.

Partes corporis nō à loco sed ab officio nominantur.

Alij hanc distributionem exponunt, demonstrando id solùm movere per se, quod nec inest alijs nec aliorum pars existit omnino; sic (inquiunt) medicus sanat per se, & manus per se percutit. Sed caveat hic studiosus lector, ne nimiùm credat exemplis: quippe manus est pars rei, nisi velis interpretari illam non esse partem rei percussæ, licèt pars rei percutientis dicatur. Sed aptius adhibebis exemplū si instes in Deo primoque motore omniū, qui sēper movet, entisq; nullius pars est, nulliq; inhæret, sed sēper (in se beatus) aut se aut alia movet. Et sanè sine huius motu omnis mot⁹ motorq; cadūt.

Tertia divisio est eorum quæ per se moveri dicūtur, vel quia alteri nō accidūt, vel quia partes aliarū rerū non existūt, sic æger per se sanatur

natur. Sed hîc subdivisio insinuatur in textu, nempe quòd horum quę per se moveantur, alia insitum sui motus principium contineant, vt *animalia*, quæ à seipsis moveri dicantur; alia verò externo aliquo principio cienter vt *gravia, levia, resque omnes inanimata*. Cęterùm tã ea quæ à se, quàm quæ ab alio moventur, vel secundùm, vel præter naturam, vel contra naturam moveri quidem possint. Secundùm naturam, per vim insitam activam & formam: præter naturam, per vim externam cogentem, sed non penitus corrumpentem rem quam cogit; contra naturam, cùm res motu pellatur & prorsus evanescat. Motio secundùm naturam est vt *progressio animalis*; motio præter naturã est vt *proiectio lapidis*, cùm lapis postea ad locum motumq; naturalem redijt; contra naturam vt *vulneratio cordis*, quo transfosso homo ampliùs non vivit.

Mobile secundùm naturam præter naturã cõtra naturã.

His positis, quæstio moveri potest ex textu: *An ea quæ vi moveantur à seipsis nunquam moveantur*? Res aperta est in ijs quæ contra aut pręter naturam moventur; in ijs enim aliud est movẽs, aliud quod movetur, vt constat in projecto lapide: at in animalibus res tam perspicua non est, licèt in his quoq; aliud sit movens, aliud mobile, si distinctè vtrũq; consideretur. Quemadmodum enim aliud est nauta qui movet, & aliud navis quæ movetur: ita in animalibus distinctum est movens & mobile, totùm tamen animal seipsum movere dicitur. Sed hic labor, hoc opus est, vt ostendã quomodo anima movens in animali sit quid dã distinctũ ab animali jã moto, cũ sit illius forma essentialis. Verbo resoluã; consideres igitur animã duobus modis in animali, vel absolutè vt definit, & sic non distinguitur; vel cõparatè vt movet, & sic quidẽ ab eo respectu quodã separatur. Nã vt movet anima corpus accidens est, animęq; naturã sequitur: sed rẽ animatã definire & definitã à rebus omnibus essentialiter distinguere, pars solũ essẽtialis vẽdicat. Verũtamẽ dices quomodo tũc animal seipsum movere dicatur, cũ ab alio moveatur? Respondeo; quia facultas illa animę motrix fluens ab anima, inhæret corpori. Hinc anima & corpus vnũ animal fiũt, motusq; per se vtriq; nõ immeritò attribuitur. Nã vt cor hominis per se moveri dicitur, quia spiritus vitalis causa motus in eo est, & tamen cor atq; spiritus (si distinctè sumantur) res diversæ sunt: ita animal per se cieri dicitur, quia animam principium sui motus in se continet; & tamen si animal & anima seorsim considerentur, res planè distinctæ haberi debent. Quid? est ne anima in corpore animalis vt nauta in navi, quemadmodum hîc insinuat Aristoteles? non est, sed movet corpus animalis vt nauta navem movet; non enim ait inesse animam sicut nautam, sed movere sicut nautam. Et tamen si vrgeas philosophũ alibi

Quæst. 1.

Anima duobus modis cõsiderari potest.

Animal quomodo, seipsũ movet.

Aristoteles de Anima lib. 2. text. 10. 11.

Anima non inest corpori vt nauta in nave

alibi, vbi dicit apertè esse animam in corpore vt est nautã in navi: intelligo illic Aristotelem quoad imperium & gubernationem, quæ animæ sedenti quasi ad puppim semper debetur.

Adhuc vix sapio quomodo animal à se & tamẽ ab alio moveatur; hoc enim simile quod adfers adhuc non satisfacit. Dico iterum rem facilem esse, si consideres animam & corpus vnum animal coniunctũ fieri: nam sic totum animal formatum seipsum movere dicitur, licèt distinctè si accipias, aliud est quod movet, aliud ꝙ movetur. Quippe neque animal est anima, nec anima ipsa animal, vtrumque verò naturâ numeroque unum in se principium motus continens, seipsum movere dicitur. Alio tamen respectu ab altero moveri etiam dicatur, vt in *generatione* per potentiam activam, per passivam in *corruptione*, in *accretione* & *diminutione* per calorem naturalẽ, vigẽtẽ, aut decrescẽtem, in *mutatione loci* per grave aut leve, in *alteratiõe* per elementares insitas qualitates; in his omnibus per efficientem causam externam, obiectum, medium & finẽ; quibus addo vim & impetum præter aut contra naturam agentis, cùm ordo naturæ, stadiumq; motus pervertatur aut impediatur. Sæpe enim contingit, vt in omni genere motus vis fiat, lexq; naturæ violetur; vt in trãsfixo homine, proiecto lapide, nave fluctibus obsorptâ & tempestate immersâ manifestè constat.

Animal, vt ex anima simul & corpore constat seipsum movet.

Attendẽdũ hic est, secundùm opinionẽ quorũdum interpretum hoc loco, per nomen *animalis* intelligi rem omnem animatam: cùm ergo moveatur quæstio, *An animal seipsum moveat?* est ac si diceres An omne ens animâ præditum & animatum seipsum moveat? *animal* enim pro animante sumitur; *animans* pro re omni quę animã sui formam habet, quales sunt *homo, bellua, planta*.

Animalis nomine quid intelligatur.

Filum longius non traham ex penso hujus quæstionis. Summa hęc est, aliquid nimirum movere seipsum tribus modis; vel quia omnino nõ egeat vllo alio motore interno aut externo, & sic solus Deus seipsum movet; vel quia ex motore & re mobili tanquam ex partibus constet, & sic animal ex animâ & corpore compositum seipsũ movere dicitur. Ratio est, quoniam animal post quietem (puta somnũ) potest iterum motum suum incipere, sine vllo extrinseco motore particulatim movente; similiter potest eundem terminare, nullo foris adveniente motore, vt in *ambulante* homine, *volante* ave, *natante* *pisce* liquet. Quippe post quietem aut somnum videmus vtiq; animalia ambulare sine vllo motore extrinsecùs concurrente: movet ergo animal seipsum vt hìc rectè Aristoteles docet. Sed animadvertendum est, duplex esse movens in animali scilicet *movens quo* (vt ajunt) & *movens quod*. *Movens quo* est ipsa anima seu

Aliquid movet seipsum tribus modis.

proximum principium quo animal movetur; *movens, quod* est ipsum totum compositum, id est totum animal ex animâ & corpore cōformatū, quod (vt suprà dixi,) ideo seipsum movere dicitur, quia principium in se movendi essentialem sui partem comprehēdit, à quo esse, movere, & moveri habet. Hinc est distinctio moventis animalis à motu rei insensibilis, animæq; expertis; quia animal seipsum movet diversis motibus, veluti per ductum distinctæ cognitionis & appetitus; quia potest incipere & terminare motum cum velit, quod rebus inanimatis non convenit vllo modo, vt experientia vniversa docet.

Motus animalis & inanimis distinctus.

Sed vt distinctiùs agam de discriminibus rerum animatarum & inanimatarū moventium, dico res inanimatas à seipsis nō moveri, idq; quatuor syllogismis sic probo. Quæcunq; seipsa movent, ea vivunt: sed inanimata non vivunt; ergo inanimata seipsa non movent. Majoris sequela constat, quoniam anima (cujus prima actio vita est) causa primaria motus existit; sed pergam. Quæcunq; seipsa movent, eadem ad placitum possunt cum velint motum sistere & terminare: sed gravia & levia (vt lapis & ignis) id facere non possunt; ergo gravia & levia non possunt seipsa movere. Prȩterea, quæcunq; se movēt, pluribus motibus cieri possunt: at inanimata non possunt pluribus se movere motibus, vt in igni & terrâ constat: ergo inanimata non possunt seipsa movere. Postremò, nullum cōtinuum potest seipsum movere: at gravia & levia sunt continua; ergo gravia leviaq; non possunt seipsa movere. Quid ergo? cùm hæc à seipsis moveri non possint defectu animȩ & vitȩ, nōne aliunde moveantur necesse est? Quid ni? Quo quȩso movente? Movendi principio nēpe naturâ: At hoc internum est, externam causam motricem postulo. Reddo, potentiam eandēq; remotam & proximam. Quid est remota potentia? Illa est quȩ rarò aut nunquam in actum producitur; sic puer qui discit literas primaq; elementa vocum, potestate grammaticus, rhetor, aut philosophus dici potest, tametsi rarò aut nunquam fiat. Quid est proxima potentia? est quasi mater parturiens nūc actu; hoc modo Grāmaticus, Rhetor, aut Philosophus dormiens, potestate sic denominantur, si actum & vsum spectes. Quid hæc distinctio ad motum rerum naturaliū? Eadē certè ratio est in rebus naturalibus; nam & hæ quoq; remotā & propinquam potentiam habent; remotam, vt quod potestate est calidū & tamen difficulter in ignis naturam vertitur, sicut Salamandra quæ semper in igne vivit & non consumitur; propinquam, vt illud quod facilè in ignis naturam commutatur, impeditur tamen aliquando ne vrat. Hoc ipsum (inquam) potestate calidū est & vrere posse dicatur, si removeantur impedimenta. Similiter, quædam potentiâ remotè & proximè

Inanimata à seipsis non movent.

Potentia proxima & remota quid.

Arist. hist. animal. li. 5. ca. 19. & Pli. hist. natura lib. 10. cap. 67. ita & pyrausta. Pli. hist. l. 11. c. 36.

proximè levia graviaq; dici possunt, etsi nondum formam ignis aut terræ induerunt.

Perstringe paucis summam hujus capitis; perstringam; omnia hîc dicta eò pertinent, vt ostendat Philosophus omne quod movetur, ab alio moveri; quod ideo facit, vt tandem adumbret vnum motorem primum omnis motus & mutationis expertem. Axiôma illud priùs à divisione sic probat. Omne quod movetur aut à naturâ movetur, aut contra naturam; quod (inquit) violento motu movetur, absque omni dubio ab alio extrinsecùs vim imprimente fertur: quod verò secundùm naturam, movetur vel ab interno principio movendi vt animal ab anima; vel ab externo, vt res omnis inanimata, & sic gravia & levia ab alio aliquo moventur; nempe vel ab eo quod levia & ponderosa generat, vel ab eo quod impedimentum motionis removet. Huius capitis summa. Omne quod movetur, ab alio movetur.

Quis vsus istorum omnium? Magnus certè, primùm vt ordo omnium moventium & mobilium habeatur; hinc vt movēdi cognoscatur modus an sit naturalis, præternaturalis, violentus. Deinceps, ne ignoretur illud arcanum naturæ, quomodo animal (maximè vero homo) seipsum moveat? Postremò, vt liquidò pateat esse vnum movens prę ceteris, quod infinitè seipsum omniaque quæ sunt moveat, & hoc est Deus. Qualis horum omnium vsus.

Gradus rerum quatuor sunt; inanimatarum, quibus nudum *esse* debetur; animatarum, quibus præter esse *vita* conceditur; sensibiliū, quibus præter *esse* & *vivere sensus* datur; intellectualium, quibus attribuitur *intellectus & ratio*, vt Deum primum intellectum videant & colāt. Hinc Arist. alibi sic ratiocinatur; est mens vna in homine: est ergo in mundo vnus Deus: Mens in homine est primum movens: Deus ergo in mundo est primus motor. Mens in homine est prima essendi, vivēdi, & movendi causa: est ergo Deus primum principium quo omnia in mundo fiunt, existunt, & moventur. Est mens divinum quiddam in homine, quod in prima virtute excoli & adornari debet: est ergo Deus cœleste & excelsum numen, quod expansis manibus coli & adorari oportet. Sed loquitur (fortasse dices) in lib. de mundo, quod quidem opusculum nego. Cur negas? cùm idipsum in primo Topic. asserat, vbi te dignissimum diro supplicio iudicat, si *An Deus sit colendus* in quæstionem voces? Tardi & perversi ingenij homo, si fides non trahat vt credas Deum esse, eumque vnicè honorandum, philosophi & philosophia suadeant: suadeat illud primum sapientis Catonis præceptum DEVM COLE. Gradus verum quatuor sunt. Animatarum in animatarum sensibilium intellectualium.

Distinctio

Distinctio quæst. capitis quarti.

Cardo huius quæstionis vertitur in

- Divisione moventium & mobilium, quæ est tripartita
  - Prima, quòd quædam moveant & moveantur per se, quædam per accidens; per accidens dico, prout moveri secundùm partem moveri per accidens dicatur.
  - Secunda, quod ea quæ moventur per se vel à seipsis vt *animalia*; vel ab alijs vt *alia naturalia inanimata* moveantur.
  - Tertia est, quòd alia moveantur secundùm naturam, alia violenter & contra naturam; alia mixto quodam modo, vt *animentia* quæ incipere & terminare suum motum pro arbitrio possint, quod rebus inanimatis non conceditur.
- Quæstione, quæ est duplex
  - Prima *An animal seipsum moveat?* in qua quæstione spectantur duo
    - Expositio, quid sit *movere seipsum*, quod certè nihil aliud est quàm in seipso sui motus principium continere, vt animal continet animam motricem sui causam.
    - Confirmatio quæstionis, quæ ducitur
      - 1 A descriptione movendi seipsum, quod est tale activum principium motus in se continere; quo potest ad placitũ incipere & terminare motionem, & hoc solùm animali obtingit.
      - 2 A proportione seu cōparatione; nam vt totum navigium dicitur seipsum movere, tametsi nauta solus idipsum moveat: ita animal per animam suam, quæ sic movet animal vt *nauta* navem.
      - 3 A conditione animæ formantis animal, quia vt res quęlibet est nihil aliud quã sua forma: ita animal est nihil aliud quàm anima sua; & vt res quælibet id agere dicitur quod forma agit: ita animal idcircò seipsum movere dicitur per se, quia anima in eo id ipsum efficit.

Se-

A comparatione cõtrariorũ, i. à comparatione rerũ inanimatarum, hoc modo

1 Res inanimatæ seipsas non movent: ergo animal seipsum movet, qui a proprium est se ipsum moventis vt vivat.

2 Res inanimatæ nec contrarijs motibus agitãtur, nec possunt motum incipere & cohibere cùm velint: sed hoc est proprium eorum quæ seipsa movent.

3 Res inanimatæ continuæ sunt; at nullum continuum seipsum movere potest; vis enim nulla est movendi in quantitate per se, nisi accesserit activa aliqua potentia aut qualitas, quâ res continua ad motum excitetur.

Secunda; *An gravia, levia et inanimata ullo modo moveantur à se?* In hac quæstione cõsiderantur, *gravia, levia*, & *inanimata*, vel in potentiâ suâ

1 Primâ passivâ, à qua, vt à termino *à quo* moventur ad primũ suum actum & formam, nempe *gravitatẽ* & *levitatem*; & sic à generãte talia, non à seipsis moventur.

2, Secundâ activâ; per quam movẽtur ad secundũ actũ & formã accidentalẽ, qualis est in gravi *deorsum* ferri, in levi *sursum ferri*; & sic à se, id est à formâ suâ vel potentiâ activâ formæ moveri dicantur; & nõ à generãte communi, scilicet cœlo per compulsionẽ in gravi, & attractionem in levi, vt multi somniãrunt.

Vsu; vt ordo moventiũ & mobiliũ cognoscatur, quemadmodũ mirabilis motus minoris mũdi, id est hominis, prę aliis aliarũ rerũ motibus patefiat, vt liquidò cõstet esse vnũ motorẽ primũ, ad quẽ omnia moventia & mobilia vt ad summum bonum referuntur.

Argumenta in primam quæstionẽ, Vtrũ animantia seipsa moveant?

Opp. *Philosophus videtur esse hîc contrarius sibi; quippe qui in prioribus libris docuit nihil à seipso moveri præter Deum, primum motorem omnium.*

Resp. *Aristoteles non est hîc contrarius sibi, id ipsum siquidem nunc docet quod olim docuit; nihil enim seipsum simpliciter movet præter* Deũ, *primum motorem omnium. Cæterùm quandoquidem in comparatione rerum naturalium gradus quosdã dignitatis reperit, quibus in scalâ naturæ ad primum architectum mundi scandit: maiorẽ vim motui animalis quã rei inanimatæ meręq; naturalis attribuit. Est enim in omni animante excellentior forma, in homine verò (minore mundo existente) planè divinior, unde rectè omne genus animantis seipsum movere dicatur, cùm forma nobiliores animalis potentias vivaciores, magisq; activas & dociles ad movendum per se & vi suâ habeãt.*

Forma datur pro gradu cuiusq; animantis alia atque alia.

Opp. *Antea demonstratum est, & etiam in hoc ipso capite, animã seu formam rei mobilis esse aliud à re mota: ergo respectu animæ seu formæ animal seipsum movere non dicitur.*

Resp. *Anima seu forma rei considerari potest bifariam, vel separatim in fieri (vt aiunt) seu potentiâ primâ passivâ materiæ mobilis ad formam, & sic quidem est quiddam aliud à re mota, seu materiâ mobili ad formam: vel coniunctim, vt cohabitat cum materia, rẽq; vnam numero aut specie cum illâ facit, & sic communicans activam suam potentiam animali, animal seipsum movere dicitur.*

Anima bifariam considератur. Separatim vel coniunctim.

Opp. *Res qualibet naturalis à formâ seu activâ potentiâ formæ mota seipsam non minùs quàm animal movere dicatur. Nam si movere seipsum sit nihil aliud quàm principium internum sui motus intra se comprehendere, & res qualibet naturalis suam formam internam causam sui motricem habeat, non video vllam rationem cur aliæ res inanimatæ seu naturales ab hac ratione seipsa per se movendi excluderentur.*

Resp. *Duplex est potentia in re qualibet naturali, vna prima, passiva, remota, materiæ debita, altera secunda, activa, proxima, formæ concessa; illa per extrinsecum aliquod movens & medium tendit ad primum actum rei, id est ad formam, quâ ornata materia alia res specie dicitur, vt homo, lapis vel leo; hæc ad secundum & consequentem aliquem actum rem trahit. Exempli gratiâ, ad motum deorsum, rectum, circularem, vel mixtum. Hâc distinctione adhibita respõdeo argumento, quòd in alijs rebus ab animali non sit omninò ea vivacitas vel formæ vel potentiæ, vt ijsdem res prædita seipsas movere dicantur propriè. Communiter autem concedi potest quòd se moveant in infimo (vt ita loquar) gradu & modo vivendi, & sic non negat in textu Philosophus gravia, levia, et inanimata à seipsis posse moveri quoad secundum actũ per formas potentiasq; suas activas, quæ copulam & connubium materiæ formæq; sequuntur.*

Potentia duplex, alia prima, passiva, remota: alia secunda, activa, proxima.

Inanimata quomodo à seipsis moveantur.

Opp.

Opp. *Si ista de animali instantia detur, illud axiôma ante traditũ et hic etiã conclusum videtur claudicare; nimirum omne quod movetur ab alio moveri.*

Resp. *Non claudicat hac maxima seu universalis propositio si detur ista instantia; nam et si concludat animantia, & inter illa homines excellentiore modo moveri, simpliciter tamen rei nulli mortali potestatem movendi seipsam inesse asserit; assurgens verò per gradus mobilium ad summũ primumq; motorẽ omniũ, quoniã in animali nobilissimam formam observat, illud seipsum movere defendit; quod quidem verum est respectu aliarum rerum animatarum, nõ autem perfectè verũ, respectu primi motoris qui seipsum simpliciter sine omni subsidio movet. Dico igitur animal seipsum movere si formam spectes coniunctam cum materia, moveri etiam dico ab alio si corporis qualitates, viresq; intrinsecùs rerum idipsum moventium consideres.* Animal & a seipso & ab alio movetur.

Argumenta in dubium alterum de motu animalis, Vtrum motus ejusdem sit naturalis vel violentus?

Opp. *Videtur motus animantis non esse naturalis, quia motus naturalis est velocior in fine quàm in principio vel medio: sed animalis motus est velocior in principio et medio quàm in fine, quoniam in fine plerumq; deficiunt vires et spiritus: ergo non est naturalis. Præterea non est violentus, quia contra potentiam & inclinationem animalis non fit hic motus: est ergo alia species motus quærenda in qua motus animalis ponitur.* Arist. de Cœlo li.1.tex.89. & li.3. tex.28

Resp. *In re animata motus considerari debet duobus modis, vel quoad potẽtiam elementi prædominantis, vel quoad præstantiam formæ rem animatam constituentis, scilicet ipsius animæ. Prior motus convenit animatis quatenus sunt corpora, alter verò convenit quatenus sunt animata. Differunt autem hi motus trifariam, primò quoad principium (nam illius principium est prædominans elementum, huius verò anima informans) secundò quoad consequentiam, nam ille motus ratione elementorum rebus animatis conveniens sequitur solum appetitum corporis ad* vbi, sursũ *vel* deorsum; *hic verò qui est ratione animæ, sequitur cognitionem & apprehensionem obiecti, quæ nõ est semper respectu unius loci & situs, sed prout animal apprehendit; postremò quoad libertatem moventis, sic ille motus qui est secundùm prædominans elementũ non potest se sistere; nam si prædominetur terra deorsum, si præsit ignis sursũ necessario tendit. At hic qui est ratione animæ, incipere & variari potest pro appetitu animãtis & apprehẽsione obiecti ad q animal movetur. Respõdeo igitur motũ animalis vtroq; modo esse naturalẽ, sive illũ respectu elemẽti prædominãtis, sive hũc respectu animæ informãtis consideres. Quod nõ sit velocior motus animalis in fine fit solùm per accidens, id est ex defectione spirituũ & viriũ quæ casu contingit. Quod addas non esse violentum motum, concedo nisi externi alicuius moventis impetus fiat, visq; impressa in re mota vrgeat.* Motus animati dupliciter cõsiderandus. Hic duplex motus tripliciter differt. Motus prædominantis elementi. Motus animalis est naturalis, etiamsi in fine velocior non sit.

Opp. *Hominis motus progressivus est voluntarius & dependet solùm ab ani-*

anima rationis particeps, seu intellectu, cũ quo natura nihil cõmercij habet: nõ est ergo omnis motus animalis nãturalis. Quòd natura nihil cõmercij cũ intellectu et volũtate habeat libertas motionis et actionis arguit, quæ in re naturali non est; necessitas enim naturam, libertas intellectũ sequitur. Præterea, divinũ quiddam & immortale est intellectus, qui est principium huius motionis.

Naturale dupliciter dictũ.

Resp. *Naturale dicitur bifariam, absolute, quod naturam simpliciter causã sui motus habet, & sic motus hominis qui intellectum, rationem, appetitum & libertatem sequitur non est simpliciter naturalis: vel ex parte seu respectivè, quatenus non est contra naturam & inclinationem animãtis, & sic dici potest naturalis. Insuper, quoniam intellectus vt est actus corporis nihil sine corporis obsequio et subsidio externorum sensuũ percipiat, nihil moveat, sequitur esse naturalẽ illum motum quem ipse efficit, nõ violentum, non præternaturalem. Hoc quidem confirmari potest, quia hic motus naturam ipsam conservat non destruit, quod certè faceret si violentus & non naturalis esset.*

Argumenta in quæstionem, An gravia & levia à seipsis moveantur?

Quomodo retorqueri possũt Aristotelis argumẽta.

Opp. *Negat Philosophus gravia & levia moveri à seipsis, sed rationes quas reddit retorqueri possunt: vna est quòd contrarijs motibus cieri non possint, altera quia non vivant, tertia quia sistere & retardare non possint suũ ipsorum motum, quarta quia sint continua, quæ seipsa movere non possunt. Sed festino. Quoad rationẽ nominis imprimis quæro, quid impedit quò minùs dicam animalia esse gravia aut levia; sed Arist. vrget in textu animalia seipsa posse movere: ergo gravia et levia seipsa possũt movere. Primã rationẽ redditã de cõtrarijs motibus sic retorqueo, quod ipsa animalia gravia leviaque nũc rectò, nũc circulari motu agitẽtur. Secũdã sic refello. Cœlestia corpora nõ vivunt, & tamẽ per formã, potẽtiã & figurã seipsa movẽt.*

Vrticæ marinæ & mãdragoræ virtutis occultę.

Vrtica marina & mãdragora instãtiæ sũt & exẽpla cõtra tertiã rationẽ, quarũ illã declinat ictũ securis, hæc manũ conãtis eã evellere manifestè fugit. Imò vt Plinius & alij optimi nominis in philosophia scribũt) multi sũt pretiosi lapides qui suos motus & virtutes quasi spõte aliquãdo sistãt. Postremo, de cõtinuitate rerũ inanimatarũ ratio nulla est, quia ipsa animata quoque sũt cõtinua. Si ergo cõtinuitas sit impedimẽtũ quo minus gravia leviaque inanimata seipsa moveãt, cur nõ est causa in animatis quæ ipsa etiam sunt continua?

Resp. *Conglobata ista argumẽta parùm vrgent; retorques quidem, sed iugulum causæ non pètis. Respõdeo igitur primùm ad argumentum quod sumis à ratione nominis, concedẽdo animalia esse gravia & levia quæ seipsa movere possũt. Cæterũ attẽde, nõ dicũtur animalia seipsa vt gravia & levia movere sed vt sũt animata, id est tale principiũ movẽdi internũ habẽt quod ad movẽdu vivacissimos quasi spiritus viresque assumit. In 2. loco exẽpla tua cœlestium corporum non quicquam concludunt, quia negamus illa seipsa movere, moventur enim à motoribus suis; at si replicando dicas ex Aristotele, esse illa quidem animata,*

&

& proinde vivere; Respondeo, dici quidem animata, sed per animam assistētē non per inhærentem, & proinde non vivere. At instas in tertio argumento de vrtica pontica & Mandregora, quæ videntur motū suū retardare & sistere, licet nō sint animalia; agnosco esse secretū opus naturæ in illis, & in quibusdā lapidibus pretiosis; hoc tamē si fiat, instinctu universalis naturæ fit, nō electione & appetitu, vt in illis animalibus cōstat quæ vi animæ & imperio quasi volūtatis hoc ipsū agūt. Postremò, vbi affirmas animalia esse quoq; cōtinua, vt gravia & levia; agnosco id verū esse si quātitatē spectes; nā hoc modo nō aliter animalia q̄ inanimata corpora feruntur ad loca naturalia. Verū si cōsideres illa cōtinua esse in motu animæ, qui etiā est cōtinuus, tū quidē res aliter se habet; siquidē ex cōtinuatione talis motus animalia apta sūt ad seipsa movenda: at inanimata sic affici nō possūt, quia vnā solā cōtinuitatē quātitatis non animæ vigētis habēt. Quid superest? nisi vt homo (qui divino spiritu præditus seipsum movet) sic gradus & vestigia sua dirigat, vt quoniā videat in se ipsa motorem vnū, agnoscat & colat etiā in cœlo vnū, ad quē probandū per hos gradus præclarè & sapienter procedit Arist. Aristoteles (inquā) ethnicus & infidelis, vt erubescat Christianus, si fide præditus, ratione persuasus, non credat.

Cœlestia corpora quomodo animata

Animalia continua dupliciter.

Quæ continuitas in ipsis sit causa motus.

Opp. *Gravia & levia à seipsis moventur, vt cōstat in elementis quæ propriá vi & formá non ab agēte aliquo externo ad loca naturalia ferūtur. Quòd vi interná solá ferātur, hinc liquet; quia nec à loco, idest ab adamante trahantur, ut nōnulli sōniārūt, nec à medio vt ab instrumēto (siquidem mediū se æquè habet ad omnē motū) neq; à generāte moventur, quia generāte sæpe sublato & extincto moveri possūt: sequitur ergo moveri à seipsis, quod est contra assertionē Aristotelis. Præterea, cum perspicuū sit esse multa gravia quæ in loco suo non quiescunt, vt argentū vivū, quæ quiescerent si illorum motus à generāte fieret (quippe à generāte res cōstituta est vt in loco naturali conquiescat) quidnā (quæso) hæc movet nisi interna forma, cuius vi res seipsam hoc loco movere dicitur? Deinceps, nō minùs naturalis corpori gravi aut levi sua motio est, q̄ igni calefactio, quàm corpori animato actio vitæ, quàm animali cordis respiratio, quàm voluntati naturali appetitio finis; hæc verò omnia non sunt a generante: ergo nec illa gravium leviumq; motio. Postremò, cùm gravia & levia nec pellantur, nec trahantur, nec volvantur in orbem, nec vehantur; non video quomodo a generantibus & externis moveantur; quicquid enim movetur extrinsecùs (vt docet Philosophus 2. cap. lib. 7. Physicorum) vno istorum modorum agitatur.*

Argentum vivum.

Resp. *Vulgare signum & veluti character est, quo res vitæ participes dignoscantur ab inanimatis & non viventibus, quòd illa ab intrinseco, hæc ab extrinseco moveātur. Hinc res inanimas, quæ celeri & perenni motu agitantur, analogicè vivas appellamus, vt* argētū vivū & aquā vitę; *res verò animatas simpliciter a seipsis moveri, aut seipsas movere dicimus. Cæterùm vtcunque*

Argentum vivum aqua vitæ, quare ita dicta.

 hæc

hac accipiantur, gravis est de motu gravium leviumq; disputatio, magnaque contentio. Nam alij volunt gravia & levia à seipsis moveri, ut priora argumenta probant, alij hoc ipsum negant ut rationes Aristotelis in textu confirmant. Hi etiam in diversas & varias distrahuntur sententias; siquidē eorum aliqui generantibus hunc motum ascribunt, nonnulli gravitati & levitati ut instrumentis attribuunt, multi à medio & fine moveri dicunt, non pauci ab externâ attractoriâ facultate in loco cieri opinantur. Sed omissis istis controversijs, hoc unum inprimis intelligas oportet, nimirum in omni corpore seipsum movente, dari unam partem moventem, ut cor in homine, alteram motam ut manum aut pedem, quod elementis (quæ sunt corpora homogenea) non contingit: elementa ergo non movētur à seipsis. Sed præ cæteris argumentis, quibus probatur gravia leviaq; non moveri à seipsis sed a generantibus, hoc est maximè germanum; quia generans aliquod corpus grave vel leve, in instanti generationis perfectum esse eidem tribuit: sed ad esse perfectum gravis & levis pertinet esse in loco naturali: ergo ut à generante, levi & gravi tribuitur esse. Ita (ne deficere in necessarijs videatur) esse in loco etiam ab eodem confertur: à generantibus ergo & non à seipsis movētur gravia leviaq;; à generantibus (inquam) quæ esse, esseq; in loco, mediaq; (ut esse possint in loco) tribuunt. Locuples & apertum est Aristotelis testimonium in hac re, qui ubicunq; de motu gravium leviumq; disserit ea nō à se, sed à generātibus moveri disertis verbis edocet. Hac uberiùs & copiosiùs disserui, quia Scotus, Niphus, & alij contrarium sentiant; nunc quamvis in his pateat obiectionum præmissarum resolutio, verbo tamen respondebo singulis, & inprimis dico, elemēta a generantibus moveri; & licet fortasse generantia sint extincta, eorum tamen vires impressæ manēt, quod est satis. De argento vivo nihil est quod urges; nam ea vis motis ab externo agēte impressa est, formamq; rei non sequitur ut cōstat; quia materia sociabili ut auro aut argento applicatū fixum & immotum manet: non ergo quiescit, quia loco naturali caret. Cumulus exemplorum quē protrudis in tertio loco, re nihil probat, quia non negamus motum gravium & leviū esse naturalem. Deinceps illa divisio motus quam adfers in postremo argumento, de motu violēto est non naturali, at hic solùm de naturali agitur. Paucissimis cōcludā gravia & levia nō moveri à seipsis, quod sic brevissimè probo. Nihil movetur à seipso (ut docet Philosophus) ne idem sit actu & potentiâ simul: ergo gravia & levia non moventur à seipsis. Præterea, corpus graue et leve à gravitate & levitate movētur, quæ sunt qualitates corporum. Insuper, passiva potentia (ut docet Phūs 5. Metaphysicorū) est sola causa transmutationis ab uno in aliud: non ergo gravia & levia movēt seipsa. Postremò, si grave & leve seipsa moverent, nullius momēti esset ratio philosophi, quâ probat primū motorem esse immobilē, quia totū illius fūdamētū est in ea ratione quod omne aliud moves

In animata moventur à generante.

Aristoteles de Cœlo.l.4.t. 45.

Argentum vivū quomodo semper moveatur.

Gravia & levia non à seipsis moveri probatur.

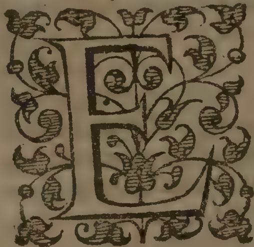
et, mobile præter primũ motorẽ ab alio moveatur, analogicè verò animal seipsũ movere dicitur, quia animã habet quâ proximè præ cæteris effectis naturæ ad Deum accedit.

Opp. *Supersunt adhuc duo argumenta resolvenda, unum est quòd gravia & levia, corrupto generante, moveri possint: ergo a suo generante nõ moventur, sed aliquando a seipsis; altera est quòd naturalis motus sit semper à principio intrinseco; sed gravium leviumq; motus est naturalis: ergo graviũ leviumq; motus est à principio intrinseco, & proinde gravia leviaq; à seipsis moventur. Nã quicquid principium internum sui motus in se cõtinet, idipsum à seipso secundùm Arist. movetur.*

Resp. *Respondeo ad primum, quòd generante particulari corrupto, adhuc remaneat eiusdem virtus in generãte universali, à quo gravia & levia suum motum habent: sed perempto generante universali, ampliùs virtute generantis particularis non moventur. Ad secundum dico, motum gravium & levium non esse simpliciter naturalem in genere causæ efficientis, sed in genere causæ materialis & formalis, quæ ipsa natura (principium motus & quietis in re omni naturali) dicitur. Vide hìc (studiose lector) quo modo Aristoteles gradatim omnia mobilia & moventia ad primũ motorẽ referat. Nã si omnia quæ naturæ veluti dextrâ fabrefacta sint moveantur ab alio; necesse est ut sit unũ movens omniũ, ab omni externo motu liberum, q nũc accuratiùs clariùsq; patebit, quia in proximo capite hanc causam discutit.* Tam generãs universale q particulare concurrit ad motum iuanimatarum.

CAP. 5.

Utrum in moventibus, necessariò deveniendum sit ad aliquod primum quod iam ulterius ab alio moveri nequeat?

Xtra se quasi raptus Aristoteles, & in supremis gradibus scalæ naturalis positus, diviniùs nunc quàm olim philosophatur, sẽtentiasque dignas æternâ memoriâ ex thesauro animi sapientis profert. Præcepta enim dignissima nectit præceptis, vincula firma vinculis, unde aurea iam catena cuivis apparet, quam primus motor benignâ veluti manu ad conservationem rerum omniũ tenet. Aristoteles divinus.

Audi aliquot sentẽtiosas demõstrationes capitis. *Quicquid movetur ab alio movetur: est ergo aliquod primum movens quod non movetur.* Deinceps, *Natura est studiosa ordinis: est ergo aliqua prima causa quæ movet omnia, ipsaque moveri non potest.* Porrò, etsi rarum sit apud philosophum aliorum sententijs subscribere, Anaxagoræ tamen testimonium hìc adfert. *Anaxgoras* (inquit) *rectè dixit æternam mentẽ motricẽ mũdi impatibilem esse & non mistam; hæc enim solummodo immobilis manens* movebit Huius capitis & summa & sententię. *Aristoteles* phys. 8. t. 24. & t. 15. eiusdẽ l.

vebit omnia, & omnis mistionis expers vincet. Hinc cócludit *nullũ accidens huic inesse motori, nec eundem per accidens vnquam moveri posse*. Audi plura; *Primum movens* (inquit) *magis movet quàm secundum: primũ ergo movens seipsum sine alio movere potest*. Adde rationem tabulis tuis nõ indignã, quoniã quicquid potest agere prima causa cũ secũda, idipsũ potest agere sine illã; quippe nõ est cõsẽtaneũ rationi, vt id ꝙ primũ est infinitũ & liberũ, ab alio aut interno aut externo pẽdeat.

Phys.8.l.te.33

Scopus huius capitis.

Hæc summa est eorum quæ in hoc capite continentur. Sed, vt distinctiùs intelligantur omnia, ordine quo vtitur Arist. procedã. Scopꝰ disputationis in hoc capite est, vt probetur necessariò deveniẽdũ esse ad vnum primum movens, idemque immobile, simplex & indivisibile in essentiâ suâ. Vt verò hoc ipsũ firmiùs concludat Philosophus, aliquas divisiones præmittit, quarum prima est, quòd moventium aliqua moveãt ꝑ seipsa, aliqua verò per aliud vt *funda* movet lapidẽ eò ꝙ moveatur manu. Secũda est, quòd moventium per se quędam moveãt per vnum instrumentum, alia per plura, vt homo movens lapidẽ fundâ & manu. Tertia est, quòd moventium aliud sit primum, aliud secundum; illud hoc (inquit) movere potest; sed hoc non potest movere illud primum: ergo movens magis movet quam secundũ, quia & seipsum & secundum movet. Imò primum movens absque secundo movere potest, sed secundum non potest movere absque primo.

Moventium distinctiones. Phys.8.l.te.33

Observa diligenter (studiose lector) quò hîc tendat Phũs? eò scilicet, vt intelligas primum motorem, vnum, simplicem, infinitum à secũdis causis non dependere. Primum (inquit) movens potest movere sine secundo: at secundũ non potest sine primo. At dices illius exemplum in textu nõ esse de Deo. Quid tum? Perspicuũ tamẽ est illum Deũ intelligere, cùm postea primũ movens immobile simplicẽ, æternã, & immutabilem mentem ex Anaxagora definiat esse; neq; est aliquid crassi aut obscuri in exemplo quo vtitur in textu, si impensè attendas. Nã vt (inquit) baculus seu funda (secundũ movens) nõ potest movere lapidem sine manu, quæ locum primi moventis tenet: ita tacitè insinuat Arist. naturam (quæ est secũda causa) nihil posse movere sine Deo, qui prima causa primumq; movens dicitur. Hinc rata est illa sentẽtia, *Quicquid potest prima causa agere cum secunda, illud potest agere sine illa*; Ratio est, quoniam prima causa est ens totum in seipso, eique nihil deficit ad beatitudinem summamque perfectionem.

Vsus priorum distinctionum

Per primum motorem Aristoteles Deũ intelligit. Phy.8.li,t.48.

Prima causa nihil potest sine secunda & Natura sine Deo.

His explicatiùs dictis & demonstratis, intentam conclusionem infert, nimirum in moventibus essentialiter (vt ita loquar) subordinatis, deveniendum esse ad aliquod primum movens divinum, idq; immobile, simplex & incómutabile in essentia sua, quod est Deus. Ratio

redditur

redditur in textu(quæ eſt notanda)quoniam aliter eſſet proceſſus in infinitum,neq; daretur primum & ſecundum movens.Imò (inquit) in omni motu eſt *dare primum*: in omni ergo movente eſt quoq; *dare primum*,quod ab alio non movetur.

Audio hìc inculcatã contra Ariſt.contradictionẽ,propterea quòd in 7. Phyſicorum defendat in motu nullum poſſe inveniri *primum*: hìc verò diſertis verbis contrarium dicit. Non eſt difficilis iſtorum locorum reconciliatio,ſi attentiùs in vtroq; loco Ariſtotelem ſeipſum interpretãtem audias.In motu (inquit) non eſt *invenire primũ* quoad continuum,in quo partes proportionis ſunt infinitæ:eſt verò *primum* in motu & movente quoad ordinem naturæ, quæ progreſſum in infinitum penitus abhorret.Hìc enim non potentiam ſed eſſentiã motus, non rationem temporis ſed ordinis,non modũ proportionis ſed perfectionis quærimus:cùm ergo omnis eſſentia & ordo rerum ad finem in quo conſervãtur tendat;neceſſe eſt vt ſit vnus finis perfectiſſimus,vnaq; diviniſſima cauſa,in quâ omnis motus movenſq; omne & mobile terminentur:eſt ergo *dare primum & vltimum* in motu, mobili, & movente naturali,ſi eſſentiam, ordinem,finem, & cõſervationem ſpectes.Hìc enim motum,movens,& mobile non in termino *à quo* ſed in termino *ad quem*,non in viâ ſed in metaphyſico ſuo fine cõſideramus,in quo omnes omnium rerum eſſentiæ veluti aureâ catenâ(de qua antea locuti ſumus)vniuntur. Hoc primũ & vltimũ prima cauſa dicitur rerum;quæ ſi catenam hãc auream diſſoluat,omnia ſtatim vt ruinoſa ædificia ruent.Sapienter quidem hanc concluſionem probat,nempe non eſſe neceſſe vt omne movens moveatur, ſed potiùs neceſſariò requiri idq; ordine naturæ, vt tandem ad vnum æternum movens quod omnia movere poteſt,ipſum autem moveri non poteſt,veniamus.Sic ſe dilemma habet,*ſi nullũ movens poſſit movere niſi ipſum moveatur,primum movens aut movebitur per ſe aut per accidens; ſi dicas moveri per accidens, eadem operâ concludes Deum aliquando poſſe movere aliquando non poſſe,imò concludes mutationem & imperfectionem eſſe in Deo,quoniam accidens ens mutabile eſt imperfectũ,quod in primum movens (ens entium perfectiſſimũ)cadere non poteſt*.Præterea,hoc digniſſimũ eſt obſervatione quod addit Philoſophus,nimirum nihil omnino poſſe moveri ſi detur primus motor moveri per accidens;Ratio eſt,quoniã (vt ait)primo motore non movente vel ceſſante à motu,nullum ens aliud movet,& ſic omnia quieſcerent quod eſt ſuperiùs refutatum.

Quid ſupereſt?ſi dicas moveri vllo alio modo, arguis primã cauſã pati poſſe;(nam moveri quidẽ pati eſt) ſed probat Phũs nõ omnino moveri,movere autẽ docet liberè & ad placitũ.Ratiocinatio hęc eſt, ſi

Loci Ariſtot. pugnantes reconciliati. Phy.6.li.te.46. phy.8.l.te.34.

Eſt dare primum in moventibus.

Dilemma quo probat Philoſophus Deum eſſe immobilẽ

Nihil moveri poteſt ſi primus motor per accidẽs

Movens primum ideo nó movet, quia nihil esse part actu simul & potentiâ.

si moveatur omnino primum movens, aut movebitur secundùm eandem speciem quâ illud movetur quod movet, aut secundū aliā; nō secundū eandē, quia tū sequetur idē esse actu simul & potestate; actu vt movens, potestate, vt mobile existit. Hoc etiā addit, non posse moveri eodē motu quo aliud movet, quia nihil potest simul alterari & alterare; exempli causâ, vt nihil potest albefacere & eodē candore albescere: & vt nemo simul potest eandem rem docere & discere, aut eâdē sanitate ipse curari quâ aliū curat: ita Primū movēs eâdē specie motus non potest moveri, quâ cœlū aut mundū liberè & ad imperiū voluntatis movet. Si verò dicas secundū aliā speciem motus moveri; vide (inquit Philosophus) quid dixeris, cū omnes species motus sint finitæ, ipsiq; motus finiti; at Deus seu primus motor actu semperq; infinitus subsistit. Quid hinc concluditur? Quid infertur? hoc scilicet, necessariò deveniendum esse ad vnum primum movens, quod prorsus non movetur.

Motus omnes finiti, Deus infinitus; ergo non movetur.

O præclaram cōclusionem veri & sapientis philosophi, ingenio & arte dignam! Recole hoc argumentum sæpè Diagora, repete conclusionem altiùs, præmissas negare non potes, evincit ratio; conclusionē non debes, triumphet ergo Philosophia; & obsecro diutiùs ne impia quærat conscientia tua An sit Deus. Vis vt aliam vnicam rationem ex Aristotele attexam? hanc scilicet. *Dari* (inquit) *potest aliquod mobile primū quòd omninò non movet (puta materiā primā:) est ergo dandū aliquod movens primū, quod penitus non movetur, hoc est sempiternus Deus, quem semper colere & admirari oportet.* Da veniam si adhuc aliam rationem concisam viribusq; plenam attexam; est vnum primū movens immobile in minore mundo, id est homine, & hoc movens animus est, qui secundùm essentiam suam est liber, & immunis ab omni motu omniq; affectu; nemo ergo sapiens negabit esse primum movens immobile & æternum in maiore mundo quod est Deus; quod est (inquā) Deus, à quo illud primum movens in homine fluit, & ad quem (si malis non sordescat) redire debet. Sed nunc concludam.

Cor in minori Deus in maiori mundo sunt moventia immobila.

Remotis velis ipsius textus, pro viribus (docte & studiose lector) arcanū sensum mentēq; divinā philosophi in hoc textu oculis subieci tuis; obiectiones insertas contra hanc liberrimam motionē expunxi, & ad suū locū opportunū discutiendas & refellēdas detuli; Quid moror? idcircò limatiùs & articulatiùs hūc librū physicorū tracto, vt quātū in me sit, nebulas ignorantiæ, quæ radios solis impediant, luce philosophiæ dissipē & dispellā. Nebulas dixi? imò dēsas tenebras propemodum dixissem, quibus multi hodie, heu nimis multi obcæcati, solē in cœlo, Deum in mundo videre nolunt, videre (inquā) nolunt. Nā si

Perspicua brevisq; precedētium ἀνακεφαλαίωσις.

Tempestiva ignavorū hominum redargutio.

si videre vellēt, natura, ratio, philosophia, causis, argumētis, exemplis apertissimè eos advidendum traherent. At trahi nolunt, O vtinā trahi velint, & certè si velint possint; nam ista cæcitas (vti spero) nō est privatio potentiæ, & tum (quod opto) ad habitum fieri potest regressio, vt à somno ad vigiliam, ab ignorantia Dei, ad Dei cognitionē; quā hoc loco Philosophus & philosophia invictis argumentis optimè demonstrant.

Distinctio quæstionis, Vtrùm in ordine moventium sit absoluta necessitas deveniendi ad primum movens immobile?

- Necessitas secundùm philosophos duplex est
  - Respectiva, quā conditionatam seu hypotheticā appellāt, quæ in ordine moventium arguit primum aliquod movēs esse idēq; immobile vt probatur, vel
    1. A suppositione, quia sunt moventia secundi ordinis vt formæ, potentiæ, & qualitates rerum singularum; & proinde necessariò deveniendum est ad aliquod primum movens idemq; immobile, in quo illa moventia quiescant & terminentur.
    2. A consecutione absurdi, quia nullo primo motore posito erit progressus movētium in infinitū, id est infinitus esset moventium mobiliumq; numerus, quoniam omne movens moveretur ab alio sine fine & termino motionis.
  - Absoluta, quā simplicem & fatalē nominant, & secundum hanc necessitatem cōfirmat Philosophus simpliciter deveniendum esse ad primum movens immobile. Hoc inquā confirmat
    1. A subordinatione moventium causarum, quarum aliæ sunt particulares, aliæ vniversales: harum verò aliæ physicæ vt potentiæ, formæ: aliæ metaphysicæ, eædemq; finitæ, vt spiritus multiplicis ordinis; infinitæ, vt Deus primusq; motor omnium.
    2. A subalternatione mobilium, quæ in scalâ naturę suos gradus dignitatis habent. Sic ergo arguit Philosophus; est primum aliquod corpus, centrum omniū immobile: est ergo primum aliquod movens immobile, causa & principium omnium. Vel hoc modo (si placet) est primum immobile centrum, est ergo prima aliqua immobilis circumferentia, vltra quam nō est corpus aliquod vel locans, vel movēs; est ergo infinitus aliquis motor omnium qui est Deus.
    - A comparatione
      1. Materiæ primæ hoc modo; dari (inquit) potest aliquod principium omnium mobile quod non movet: dari ergo oportet aliud principium immobile quod omnia movet, & hoc est Deus.
      2. Animę rationis participis, quę secundū propriā, simplicē, & absolutā essentiā in homine est causa movens, immobilis nec nō immortalis: est ergo in maiore mundo infinitū movens, immobile, immensum, sempiternū & incōmutabile.

A com

3 A conservatione, pulchritudine, & concinnitate rerũ, quæ arguunt necessariò deveniendum esse ad aliquod summum primumq; movens, cuius providentiâ conservantur & disponuntur omnia. Non enim potest esse perfectum in effectis, nisi sit aliquod perfectissimum in principijs.

4 A relatione & potentiâ causæ secundæ, quæ (vt ait Philosophus) nihil potest agere sine prima: ergo est prima aliqua causa quæ potest agere per se quicquid voluerit, idque sine vlla secunda causa, & hæc (inquit) causa non agit aliquid temere & fortuitò, nihil enim fortuitum in Deum cadit. Quippe si accidens caderet (vt ait) nunc moveret nunc non moveret, essetque principium compositum per accidens, non simplex, non immobile, non æternum & incommutabile. Sed hîc sisto pedem & reliquis supersedeo, quoniam vberiùs de hâc causa suprà & sæpe dixerim, at nunquam satis, quia res infinita est de qua loquor, & tempora sunt infinitè mala in quibus vbique probare cogimur hoc infinitum esse: libenter ergo in hoc opere arripio occasionem, omnesque vires & nervos contendo, vt ratione & oraculis philosophiæ id esse probem, quod esse fides & salus (si boni) conscientiæ horror & metus (si mali simus) persuaderent. Vivens philosophe quid dixisti? Deus est, quid vltra? Deus vnus est. An quicquam aliud? Deus simplex, infinitus, immobilis, æternus, incommutabilis & incommutabiliter bonus est. Rectè, Quid ergo sapiens philosophe moriens dixisti? Ens entium miserere mei. O vtinam athei nostrorum temporum hoc solùm cum philosopho viventes & morientes dicerent.

Argumenta contra quæstionem, Vtrum in moventibus necessariò deveniendum sit ad aliquod primum quòd iam vlteriùs moveri nequeat?

Opp. *Primum principium philosophorum natura est, sed natura est mobilis: ergo primum principium Philosophorum est mobile, ex quo sequitur nõ esse primum aliquod immobile vt hîc defendis. Quòd natura sit primum principium, constat ex Aristotele primo et secundo physicorum, vbi docet naturam esse primum principium rerum quo non est prius.*

Defenditur Aristoteles.

Resp. *Animadverti & observari hîc velim, eos interpretes turpiter errare, qui asseverent Aristotelem vltra naturam nullam priorem causam posuisse; nã hîc et in sexcẽtis alijs locis palàm affirmat esse causã primã, immobilẽ atq; infinitã. Age ergo, est causa prima secundũ Aristotelem immobilis: est ergo causa aliqua secunda mobilis, & hæc est natura. At (fortasse dices) cur hæc prima à philosopho dicitur, qua non est prior: Respondeo dici primam internam physicam, non esse primam externam metaphysicam de qua* hac

Natura prima causa physica, Deus prima causa Metaphysicè

hoc loco agit. Nam huius causæ respectu planè iuxta philosophi sententiam secunda habetur esse. Cæterùm hic de natura causisq; rerum physicè agit. Verum hoc est quod dicis, sed attende, sic agit vt ex physicis & secundis causis eliciat primã: quare in catastrophe naturalis huius auscultationis, & vltimo hoc libro Physicorum necessariò deveniendum esse ad primam metaphysicam causam motricem omnium, & tamen in se immobilẽ luculenter demonstrat. Hinc videas quomodo natura sit prima causa in ordine ad effecta, & quomodo Deus sit prima causa in ordine ad ipsam naturam, quæ illius respectu secunda dici potest, vt rectè ex Aristotele ipso concluditur.

Opp. *Natura docet non esse infinitum; sed Deus est infinitus: ergo natura Deum esse non docet.*

Resp. *Natura in inferioribus rebus mundi docet infinitum non esse actu, at infinitum in illis potentiâ esse non negat, vt patet de motu, tempore & continuo, quæ ab illo infinita successione, duratione partiumq; divisione definiuntur esse. Sed hic alia res agitur; nam altius volat Philosophus & cum aquilâ solem intuetur, arguitq; hoc modo. Natura est mutabilis: ergo est aliquod principium immutabile quod eam conservat. Iterum, natura est mobilis: ergo est aliqua causa immobilis, & hæc est Deus. Deinceps, sunt omnia actu in rerum naturâ finita: ergo est aliqua causa actu infinita. Porrò ordo, dispositio, pulchritudo & admirabilis constitutio rerum naturalium arguunt æternam providentiam, & hæc est Deus. Insuper, circumspice vniversa, introspice singula; centrum est immobile, æquè libratum: ergo est aliquod immobile principium quod veluti trutinâ naturæ ponderavit, & hoc est Deus. Postremò est cœlum primum mobile: est ergo aliquod primum movẽs immobile potentius cœlo, & hoc est Deus; necesse est ergo vt ab intuitu naturæ rerumq; naturalium in omnibus contempleris Deum. Omnia enim & singula sunt plena Deo, & ea quæ Deum non sapiunt nihil sunt: mali ergo et scelerati nihil sunt, quia à primo bono esseq; primo flagitiosâ vitâ longissimè discedunt. At si nihil sint nihil sentient fortasse dicis: malè sapis; nam etsi nihil sint quia benè suum esse reliquerunt, malum tamẽ pœnæ, sensus & damni (quod est privatio sempiterni boni, si ante obitum non resipiscant) miseri in sempiternum sentient.*

Deum esse infinitum docet Natura.

Impii nihil sunt at aliquid sentient.

Opp. *Quicquid potest secunda causa aut virtus idipsum potest prima causa & Deus; sed secundæ causæ sic movent vt moveantur: ergo prima causa sic movet vt moveatur, & per consequens ad primum movens immobile pervenire non licet. Præterea, vt apertiùs probem Deum esse, seu primum motorem nõ esse immobilem, hoc argumẽtum addo, quod sit Deus (teste Philosopho) primus intellectus, animusq; mundi; sed intellectus seu animus ab intelligibili movetur: ergo primus motor qui intellectus animusq; subsistit ab intelligibili movetur, & proinde non esse movens immobile probatur.*

Resp. *Quicquid potest secunda causa potest prima causa agere, & vltra agere,*

agere dico non pati; nam moveri pati est non agere; imò moveri etiam non perfici & compleri, rem arguit quæ movetur. At Deus negaret seipsum si moveatur; est enim entium perfectissimũ in quod nulla mutatio, nulla affectio cadit. Sophisticum argumentum est & fraudulentum quod in 2. loco adfers; nam cùm Arist. doceat intellectum moveri ab intelligibili, intelligit mentem humanam & finitam, non infinitum Deum, qui intellectus primus totius mundi dicitur.

Deus seipsum negaret, si moveat.

Opp. *Aristotelis ratio videtur esse infirma, quâ probat in textu esse necessitatem absolutam deveniendi ad vnum primum movens immobile; nam (illo ipso teste) vt in numeris se res habet, ita in causis sibi invicem subordinatis; sed in numeris non est terminus: ergo in causis non est aliquod primum immobile movens. Præterea, si quilibet numerus ab alio superetur, non idcirco oportet dari vnum à quo tota numerorum multitudo vincatur & pendeat: non est ergo necesse dari aliquem primum motorem immobilem, tametsi vna causa ab alia in subordinatione causarum superetur.*

Causarũ & numerorũ inter se cõparatio.

Resp. *Nõ est par ratio numerorũ & causarũ quæ sibi invicẽ subordinantur, nisi multitudinẽ cum reb⁹ numeratis cõpares; sic verò si cõpares, est aliqua proportio & similitudo, tẽpe vt detur in causis prima, & in numeris vltima multitudo rerum. Ratio est, quia res sunt non infinitæ quæ infinitâ multitudine cõtineantur. Præterea, cùm multæ causæ moveant simulq; moveantur, non solùm qualibet earum, sed etiam tota collectio est in potestate ad motionem subeundam: necesse ergo est vt sit tum respectu singularum, tum etiam respectu totius multitudinis seu collectionis vnum movens, idemq; immobile, à quo reliqua ad motum suo ordine excitentur; & hoc est Deus. Vide D. Thomã contra gentes cap. 13. qui rationes has Arist. invictas assumit, assumptasq; laudat. Pulchræ rationes Philosophi sunt & repetitione digna, quarum vna sic se habet. In omnibus causis moventibus essentialiter subordinatis ita prima causa est causa media, & ita media (sive sit vna sive sit numerosa) est causa vltima, vt priore ordine causâ remotâ id quoq; quod ab ea pẽdet removeatur: ergo si nõ detur prima causa movẽs nec erit media, nec erit vltima, nec erit vllũ op⁹ aut effectus naturæ. Erubesce impie qui negas Deũ esse si intelligas, & si nõ intelligas disce q̃ debes. Si nõ sit prima causa movẽs (inquit Phũs) nõ erit vltima, non erit vllus effectus. Audi (studiose lector) Aristotelẽ confitentem omnia in rerum natura à primâ causâ (id est à Deo) dependere, quod athei pernitiosè negant. Ambitiosus sum in hâc causa probanda, da veniam si alteram concinnem ex Aristotele rationem. Sumatur (inquit) tota multitudo causarum moventium præter eam quæ immediatè attingit effectum; quæritur nunc an in tota illa multitudine sit aliqua causa movens immobilis, an qualibet ita moveat vt ab alia moveatur? Si detur primũ habetur propositum, nempe esse primum aliquod movens immobile, quod omnibus motum*

Causa sẽper habet causã, eãq; moventẽ vsque dũm veniatur ad causam immobilẽ Deum.

A prima causa idest Deo dependent omnia iudice Aristotele.

Dilemma [illegible]

tribuat

tribuit: si detur secundum, tota causarum moventium & motarum collectio erit movens & mota, unde necessariò sequitur, subsistere debere aliquam aliã causam omnis motus expertem, à qua cætera omnes moveantur. Quare sive hoc sive illud dicas, nõ poterit non dari prima causa movens & non mota, quã hic investigamus. Ruminentur hæc duo argumenta (docte & studiose lector) quæ ex Philosopho in hoc capite & ca. 2. lib. 2. Metaphysicorum diligẽter tua causa collegi. Hoc addo, quòd omnes inferiores causæ subalternatim moventes & motæ secũdùm Aristotelem sint instrumentales; at instrumẽtales causæ esse nõ possunt nisi ab alia causa principe moveantur: devemendum ergo est necessariò ad primam aliquam causam, ne inanis processus in infinitum fiat.

Omnes causæ mediæ sũt instrumenta totidem, at instruméta moventur ab alio.

Dubia obvia in hoc capite; quorum primum est, Vtrum in omni movente subordinato sit vna pars movens, altera mota?

Opp. *Anima humana separata, & spiritus finiti sunt causæ moventes subordinatæ, quæ solùm partes moventes habent: ergo universaliter vera non est ea positio.*

Resp. *Iohannes Scotus rectè intelligit hanc propositionem de movente anima per cognitionem obiecti, in quo est semper unum movens, & alterum motũ. Ratio est, quoniã potẽtia motiva eiusdem movẽtis est organica, quæ requirit partem corporis moventem distingui à corpore moto; ut in homine pars movẽs cor est, pars mota arteria, nervus, aut musculus, in quibus vis motiva inest. Alij resolvunt hoc dubium, dicendo formam esse partem moventem, & materiã partem agitatam in re qualibet naturali, sed magis primam solutionem laudo.*

Rectum Scoti iudicium.

In omni movente subordinato est alia pars mota, movens alia, vt in homine cor, arteria.

Dubium secundum, Vtrum quicquid possit prima causa cum causa secunda, idipsum possit sine illâ?

Opp. *Videtur non posse; nam Deus potest cum materia & forma hominem (ut aiunt) causare, quibus sublatis non potest: quicquid ergo potest prima cum secunda, idipsum non potest sine illa.*

Resp. *In ordine causarum moventium subordinatarum prima semper est causa media (ut ait Philosophus) & media ultima: hoc verò solùm propriũ est primæ causæ ut sine medijs possit operari; prima enim causa secundum Aristotelem est liberum movens, nullisq; medijs alligatum. Hinc illud axiôma, quod possit id omne efficere & causare per se quod cum secũdis causis potest. Quod urges contra nihil est, nam in argumento falsa est antecedens propositio, quam negamus; quippe Deus potest hominem sine secũdis medijsq; causis efficere; licèt enim non esset materia aut forma (nam hoc esset seipsum extenuare vel negare potiùs) in genere tamen causa efficientis per infinitam potentiam (quã actu habet) hoc magnũ opus natura potest efficere, idq; nõ ex substãtia sua, neq; ullã aliã naturali causa subiecta, si illius potẽtiã actu plusquã infinitam consideres. Tarde & otiose, an hoc non credis? Credis (ut opinor) quia vides quòd*

Prima causa potest sine mediis operari.

arenea telam, Bombyx sericum ex suis ipsorum visceribus texant & concinnent: & tamen materiam ex qua texunt & concinnant non vides. Quid? an non plus Deo quàm naturæ, non plus prima causarum quã medijs, an non plus infinito motori quàm finitis rerum principijs attribuis? verendum est certe ne sine Deo vivas, aut mundum pro Deo colas, si vinculis naturæ illum obstringas; quod Arist. nunquam fecit, qui secundas & medias causas earumq; effecta sic à prima dependere docuit, vt ipsa sine illis omnia possit, illa verò sine hac possint omnino nihil. Vide Arist. in libris Metaphysicorum & cum his quæ hic dicuntur cõfer, erisq; (vti spero) doctior, multoq; meliùs de Deo (vt decet) senties.

Tertium dubium, Vtrum immobilitas sit in primo motore essentialis?

Opp. *Immobilitas non est omnino in primo motore: ergo nõ est essentialis in eo. Antecedens probatur, quoniam primus motor est Deus; sed immobilitas nõ est in Deo: ergo nõ est in primo motore. Minor patet, quia immobilitas est nihil aliud quàm privatio motus; sed nulla privatio est in Deo: ergo immobilitas non est in Deo. Præterea, cùm immobile esse sit nihil aliud quàm carere loco, quĩ fieri potest vt Deus sit immobilis, qui omnem locum occupat? Postremò, vt animus est in homine, ita Deus in mundo, sed moto homine movetur animus: ergo moto mundo movetur Deus; non est ergo immobilis, vt hic docet Philosophus.*

Resp. *Somnia hæc tua sunt de immobilitate in Deo. Nam certum est essentialiter Deum æternum, infinitum immobilemq; esse. Quòd vrges immobilitatem nihil aliud esse quàm privationem, nego, nisi eandem in effectis naturæ motu privatis inesse intelligas. Vt ergo omnia lucida & clara sunt in sole: ita omnia divina, interna & essentialia sunt in Deo; nulla privatio, nulla affectio, nulla imperfectio in illo inest; immobilitas igitur in eo, ipse immutabilis Deus est. Neq; (vt ais) immobile esse est nihil aliud quã carere loco, sed etiã in loco non moveri. Cùm ergo Deus sit cuius centrum est vbiq; & circumferentia nusquam, id est cùm omnem locum compleat, intelligimus sic esse vbiq; vt nulli astringatur loco, in omni tamen loco & parte mundi totus subsistat immobilis; immobilis inquam, quia mutari non potest, immobilis quia nullum ens actu infinitum est quòd illud movere potest. Agnosco similitudinem quam in postremo loco adfers de animâ primo motore in homine; sed quid animulã cum Deo in immobilitate comparas? Forma enim hominis finita essentia est, Deus autẽ semper infinitus & immensus existit. In anima hominis potentiæ insunt, multaq; accidentia, in Deo vero potentiæ, actus & (vt ita loquar) accidẽtia substantia sunt. Dico igitur, licèt animus moveatur ad motum corporis dum in eo habitet, Deum tamen ad motionem cœli aut mundi moveri non posse, quia est Deus, id est immobilis, æterna & incommutabilis essentia.*

> Immobilitas non semper privatio.
> Omnia in Deo essentialia.
> Deus est cui⁹ cẽtrum vbiq; circumferentia nusquã est.
> Deus non est in mundo, vt anima in corpore.

CAP.

CAP. 6.

Vtrum primum movens sit vnum, sitque ab omni motu liberum, sitne æternum?

Vòd deveniendum nobis sit in ordine circuituq; rerum ad primum aliquod movens, natura, ratio, philosophia iam satis docuerũt. Quid sequitur? hoc scilicet, vt qualis & quãtus sit hic motor breviter demonstremus: Qualis & quantus sit inquam, non quòd in illa sit qualitas aut quantas accidentalis vt aiunt (nullũ enim accidens est in Deo,) sed vt intelligamus illius substantiam tam divinam, tam excellentem esse, vt omnem temporis mensuram, omnem qualitatis ornatum & excellẽtiam superet. Sol est lucidus & æternus qui nunquam potest obscurari, fons perennis qui in ęternæ vitæ civitatem amænis rivulis perpetuò fluit. — Connexio sequẽtium cum pręcedentibus.

Sed vt observetur methodus in discutiendâ hâc pręclarâ quęstione, primùm de vnitate motoris, tum de libertate, postremò de ęternitate agemus. Sit ergo prima pars quæstionis, *An sit vnus solùm Deus secundùm Aristotelem?* Cæterùm quid lucernã in luce meridianã otiosè accendo? Probavit Philosophus Deum esse, satis est; siquidem inde concludit vnum esse. Si enim sit Deus, simplex & vnus est, aut non est Deus; divina enim essentia dividi non potest: est ergo simplex, est ergo vnus. Imò est ipsa (vt ita loquar) essentialis vnitas, à qua omnes omnium rerum vnitates pendent, & in qua vnitæ optimè cõservantur. Si desit hæc vnitas principium numeri non est, non est numerus rerum, non est mundus. Omnia enim sunt vnum (vt placet Parmenidi) vnumq; omnia: & tamen omnia non sunt vnitas. Distinguo ergo vnitatem in vnitatem formantem & vnitatem formatam; illa primum principium est omnium, hæc multiplex & numerosus effectus; illa est prima quia non habet principium; non habet principium, ergo vnum, non vnum numero, quia caret numero, sed vnum in se, hoc est essentiale vnum, vnum movens, nõ mobile. Simpliciter ergo motor vnus vnusq; Deus. — Deus vnus est secundùm Aristotelem. — Deus est, ergo vnus est. — Vnitas duplex formans, formata.

Sed pergã; est primus motor summè perfectus summeq; bonus: est ergo solũ vnus, Ratio tenet, quoniã gradus superlationis nulli essentialiter cõvenit nisi idipsũ vnũ sit: at gradus sũmus perfectionis Deo essentialiter convenit: ergo Deus solũ vnus est. Porrò, frustra (inquit Phũs) in textu plura moventia principia constituenda sunt, vbi vnum suf-

ſufficit; at infinitum vnum actu principium ſufficit: ergo plura non ſunt ponenda. Vnum ſufficit, & quid eſt hoc vnum quod ſufficit? eſt certè vnus Deus, qui primus, ſempiternus & immobilis ſubſiſtẽs (ipſiſſimis verbis Philoſophi in textu nunc vtor) motum omnibus in rerum natura tribuit. Sed vt apertiùs agam rationem Ariſtotelis in ſyllogiſmum ſic colligo. Si quid vno principio fieri poſsit non ſunt plura inveſtiganda; ſed vno principio quod eſt in ſe primum, ſempiternum & immobile omnia fieri & moveri poſsunt: vnum ergo ſolum querendum eſt. Vereor ne moleſtus ſim ſi accumulatiùs ex alijs libris Philoſophi hanc cauſam probare contendam. Sidera ſolùm lucentia digito demonſtrabo. Eſt vnus ſolùm animus in homine: eſt ergo vnus ſolùm Deus in mundo. Ratio ſequitur, quia Deus eſt infinitus actu & eſſentiâ: ergo multò magis ſufficit ad movendum mundum quàm animus finitus ad movendum hominem. Quòd vnus ſit ſolùm animus in homine vberiùs probat Philoſophus in libris de Anima, vbi oſtendit vnam ſolam formã cuilibet rei naturali deberi. Quid addam? monarchiæ ſtudioſiſſimus eſt Ariſt. vnum ſolum ergo in regimine mũdi defendit Deum; imò palam profitetur ideo vnũ eſſe monarchã omnium, quia natura ordine & monarchiâ delectatur. Vt ergo optimus eſt ſtatus civitatis monarchia in qua vnus imperator regnat: ita in vniverſo mundi theatro non eſſet ordo ſed horribilis confuſio, ſi vnus omnibus non imperaret. Quid multis? vna anima in plãtis, vna anima in belluis, vna anima in hominibus, in re qualibet ſingulari vna forma manifeſtè arguit vnam eſſe ſummam & ſupremam cauſam omnium, quę eſt vnus Deus.

Vnus in homine animus. Ariſtoteles de Anima .l.2.t.31. vnus in Mundo Deus.

Meta.12.verbis vlt. Politi.l.3.cap.9.

Vnus in civitate princeps; ergo vnus in Mundo Deus

Lege Philoſophũ in textu, & diſce quomodo ab effectu vnitatẽ primi motoris doceat. Vnus & ſimplex (inquit) eſt primus motus, vnũ mobile & ſimplex primũ corpus: vnꝰ ergo eſt immobilis primus motor, & hic eſt vnus Deꝰ. Nã ſi nõ ſit, dic mihi quomodo tã immẽſũ, divinũ & glorioſũ corpus (quale cœlũ eſt) moveri ſine loco poſſit? nam cũ extra cœlũ nõ ſit locus, naturæ & ſecũdarũ cauſarũ vi hoc fieri nõ poteſt, nõ poteſt inquam fieri: eſt ergo metaphyſicus aliquis motor, idẽq; vnus, ne in infinitũ numerum moventium fiat progreſſio.

A toto vniverſo probat multipliciter vnũ eſſe Deum.

Feſtino: eſt ſubordinatio cauſarum; ergo eſt vna prima: eſt ſubalternatio effectuum, ergo eſt eorum colligatio in vno principio omnium. Rerum mutabilium viciſſitudo, elementorum ordo, cœleſtium ſphærarum admirabilis ſitus, converſio, magnitudo, ſiderum infinitus numerus, diſpoſitio & pulchritudo vnam, vnam dico: arguunt & cõcludunt cauſam, vnum Deum (impius neget ſi poſſit) vnum concludunt Deum. Vides, imò certè oculis vides in effectis Deum aſſ[illegible]

ere (si placet) in teipso corpus, mirabile opus naturæ, cor vnum & primum est quod movet; intuere animam, mens vna in illa regnat. Oliva inter plantas, aquila inter aves, inter belluas leo, sol vnus inter planetas dominatur. Quid moror? in omni specie rerum res vna supereminet: cæcitate ergo cæcior est qui in his Deum esse, vnumque esse Deum nō videat. Nomen DEI sæpe ingemino, est enim in eo numē; nomē vnius DEI inculco, vt Cadmi & terræ filij agnoscāt (si altiùs animis nō assurgant) omnis numeri principiū esse vnitatē; nō illā materialem & formatam vt vocant, quę alteri adiecta binarium facit: sed illam essentialem & formantem, quæ (vt loquar ex conscientiâ & fide) trinitatem notiorem facit. Quippe vnitas trina est, Deus enim semper est qui est; est ergo infinita potentia: se semper intelligit; est ergo æterna sapientia: se sēper diligit; est ergo sempiternus amor, & tamen hæc tria potentia, sapientia & amor vnum sunt, id est omnipotens, sapiens, semperque diligendus Deus.

Vnitas duplex materialis est, sentialis.

Vnitas Deitatis clariùs aperit personarū Trinitatem.

Sed quo vado? revertor; in Ethicorum 10. concludit Philosophus bonum contemplativum & verum esse obiecta æterna, quoniā mens & volūtas (subiecta in quibus insunt) æternitate donantur. Quid hinc concludis, fortassè dices? Concludo Deum, qui vt est prima vnaque veritas, est finis & perfectio mētis; vt est ęterna bonitas, est finis & perfectio voluntatis. Hoc verum, hoc bonum (inquit Philosophus) vnū est; vnum, idemque incommutabiliter vnum: vnus ergo Deus est quē vnum motorem appellârunt philosophi. Et hæc de vnitate satis, sequitur vt pauca de libertate dicam.

Periodus quærenda nunc est, & modus constituendus, ne in infinitum abeam; punctis ergo agam, & vt Astrologi in pictis suis tabulis cœli cursum & ornatum ostendunt: ita quidem hoc maximum mysterium extenso digito, calamo suppresso dicam, *Deus est*, annuis; Deus vnus est, cōcedis; omni motu liber, quî id probas? fortasse dices. Ex verbis Aristotelis manifestè multis in locis probo. Si authoritati credas, ipse antea dixit Deum esse liberrimū agēs: ergo est ab omni motu liber. Sed authoritas non placet? suadeat ergo ratio. Deus nullis medijs aut causis alligatur, vt antea demonstratum est: ergo Deus est ab omni motu liber; nam si moveatur, ab alijs causis seipso potentioribus moveretur, at nulla causa est vera potentior primâ, nulla æqualis; ergo est ab omni motu liber. Præterea, si moveretur Deus, aliqua species motus in illum caderet, vt generatio, corruptio, accretio, diminutio, alteratio aut mutatio. Sed quàm alienum sit à ratione & omni religione hoc ponere, nemo est q̄ nō videat. Insuper, omnia sub cœlo naturæ opera finita sūt, imò ipsa natura actu finita: quę ergo

Deus ab omni motu immunis probatur.

go motionis impressio in Deũ infinitũ subsistẽtẽ fieri potest? Certè quidẽ nulla; est ergo ab omni motu liber. Adhuc, est De⁹ simplicissim⁹ actus, est immutabilis substãtia, est natura naturãs omniũ; dic ergo quo modo moveretur? Deinceps, est æternus & infinitus spiritus, omnis passionis expers: est ergo ab omni motu liber. Postremò, est Deus: est ergo esse ntialiter vnus, cuius velle est posse & esse, est ergo ab omni motu liber.

Mundus quasi liber in quo de Deo legimus.

Quid plura? si totus mundus liber esset, in omni eiusdem folio Deũ esse, Deum vnum esse, Deum ab omni motu liberum & immunem esse legeres. Deus enim vniversum fecit, & in singulis partibus vniversi suum nomen inscripsit. Cœlum, terræ, elementa, omnia & singula loquuntur DEVM, manibusque suis quasi porrectis tabulas aureas regio veluti diplomate obsignatas tenent, in quibus mirabili artificio insculptum hoc eulogium est, *DEVS hæc omnia fecit*; Adde (si placet) *DEVS omnia hominis causâ fecit.* O monstrum, si factus à Deo non subservias Deo! Vltimum quod occurrit demonstrandum, est

Deus æternus

Deum æternum esse, sed quomodo caducus & mortalis homo hoc ipsum præstare potest? Mirari licet, non licet demonstrare, vtcũq; tamẽ ostendere & delineare licet. Omnia in stadio naturæ currentia suos terminos limitesque habent, Luciferum Hesperumque, ortum & occasum vident, est aliquid ergo q in sẽpiternum manet, & hoc est Deus: est ergo Deus sempiternus. Præterea, tẽ pus est causa corruptionis vt docet Philosophus, est enim mensura rerum caducarum secundùm prius & posterius: non ergo cadit in *Deum*, nisi diceres tempore canescere & consenescere Deum: ævo igitur aut æternitate comprehenditur; non autem ęvo quoniã & hoc est mensura habentium initium & carentium fine: æternitate ergo mensuratur.

Aristoteles P. 4.l.t.117.& te. 120.128.

Huc insuper spectant omnia argumenta superius adducta de essẽtia divina, vt *est Deus incorporea substantia*; ergo est æternus. *Est simplex & infinit⁹ act⁹*; ergo est ætern⁹. Est *causa prima: est ergo ætern⁹. Est impãtibilis & incommutabilis*; est ergo æternus. *Est ab omni motu liber & immunis: ergo est æternus. Si Deus non esset æternus, non esset summè perfectus & vndique beatus; est* ergo Deus æternus. Maior probatur, quoniam ad perfectã & beatã vitam (vt docet in Ethicis) æternitas necessariò requiritur. Perfectè enim beatus est cui nihil deest, & qui nunquam statu fœlicitatis suæ decidit. Imò Deus est illa æterna beatitudo, ad quam mens virtute ornata & instructa per totam hanc vitam tendit. Ideo enim mens homini æterna & immortalis datur, vt æternam veritatem & beatitudinem in hâc vita appeteret, & in futura (quoniã secundũ Philosophos mori nõ potest) eã-

Li.1.c.10.

dem

dem plenissimè perfruatur. *O DEVS! ut nunc scribens firmissimâ fide credo te Deum meum esse, te unum, te æternum, te actu infinitum, te immobilem, immensum, & incommutabilem: ita obsecro ut moriens te meum bonum, meum summum & sempiternum bonum in terrâ viventium videam. Redeat cinis & pulvis in terram unde resūptus; sed fuit ad te (O DEVS) redeat hic spiritus meus; ad te (inquam) redeat unde venit.* Gratus tibi ero (pie lector) si dicas meâ causâ, *REDEAT.* Pia confessiō cum ardenti prece coniuncta. Gen. ca. 3. ver. 19. Eccl. 12. 7.

Distinctio quæstionis, An primum movens sit vnum, motu liberum, & æternum?

Vnitas, libertas, & æternitas sumuntur

- Communiter seu respectivè & sic
  - Vnitas est vel
    1. Transcendens, quo sensu omnia dicuntur *ens, vnum, bonum, res, aliquid.*
    2. Materialis, vt res vna in numero numerato.
    3. Formalis, vt illa vnitas quæ est principium numeri, aut forma quâ quilibet numerus in quantitate terminatur.
  - Libertas, quæ est vel respectu
    1. Imperij, & sic illi qui dominantur in rectè administrata civitate dicuntur liberi.
    2. Virtutis, & sic solùm sapientes, boni, & studiosi sunt verè liberi, mali autem miseri.
  - Æternitas, quæ considératur vel respectu
    1. Motus in successione, & sic est totum tempus, quod vicissitudine motus est perpetuum.
    2. Status permanentis à primo ortu sine mutatione, & sic sæpe animus hominis qui initium habuit in tēpore æternus dicitur, quia in tempore non terminatur.
- Absolutè, & sic essentialia & æterna sunt hęc tria, soliq; Deo simpliciter conveniunt: nihil enim verè & essentialiter aut primum, aut vnum, aut liberum aut ęternum, dicitur, præter Deum. Is enim solus est vnus sine respectu, liber sine motu, ęternus sine occasu aut mutatione vllâ. Argumenta quibus probantur hæc esse vera in discursu aperta sunt, & ordine satis perspicuo discussa; quamobrem eorum repetitione nunc supersedeo, & ad oppositiones venio.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Secundùm Arist. non solùm Deus, sed etiam intelligentia moventes alios orbes cœlestes sunt æternæ: ergo sunt plures motores æquales primò, et proinde non est vnus. Ratio sequitur, quoniam in æternis non est prius & posterius, & proinde non est aliquid primum aut vnum.* Metap. 12. t. 41. 43. 48. 50.

 Resp.

Resp. *Sæpe distinxi æternū sumi duobus modis, simpliciter aut comparatè. Simpliciter æternus est Deus, qui nec ante, nec post, id est præteritum aut futurum in tempore sentit; semper enim Deus est qui est. Cōparatè dicitur æternum aliquando ex parte post, & sic animus hominis spiritusq; cœlestes æterni nominātur. At dices secundum Aristotelē esse istos etiā simpliciter æternos, quia cœli quos volvunt æterni ab illo definiuntur esse. Attentius (quæso) animadverte, sic docere Aristotelem cœlos esse duratione æternos, vt non neget ex materia & forma constare, eorūq; formas assistentes seu motores vna cum illis à prima causa dependere. Quod si verum sit, fatendum necessariò est primū motorem simpliciter æternum esse, dicíq; ordine & æternitate absolutè vnum, qui socium & parem non habet illi potentiâ adæquandum. Cùm ergo primū dicamus Deum esse, primum essentiâ, ordine & æternitate, non tempore aut successione (quæ in Deum non cadunt) intelligimus. Similiter vnum non numero accidentali, sed vnum essentia & ineffabili modo nominamus.*

Multa sunt æterna comparatè, vnus verò Deus simpliciter.

Opp. *Deus non est vnum transcendens, nec vnum principium numeri, nec vnum pars numeri: ergo Deus non est vnus. Ratio tenet à sufficienti divisione vnitatis; non est transcendens quia tum esset æquivocum, non est principium numeri aut pars numeri, quia tum accidens Deo conveniret.*

Resp. *Si vnum transcendens intelligas vt Melissus, Parmenides, & Plato, Deum esse vnum transcendens libenter concedo. Ergo (inquis) est æquivocum, argumentum nego, nisi errore mentis nomen Dei in diversa significata distrahas. At non est in prædicamento: ergo est æquivocum. Ratio non tenet, quia multa non sunt in prædicamento quæ non sunt æquivoca, vt principia rerum & artium, qualia sunt axiômata & definitiones, à quibus proximè & immediatè demonstrationes certissimæ ducuntur.*

Multa nō sūt in prædicamētis, quę tamē non sunt ęquivoca.

Opp. *Vetus est illud, ab vno quatenus vno non nisi vnū provenire; sed à Deo omnia (teste Aristotele) proveniunt: ergo Deus non est vnus. Maior est Philosophi lib. 2. de Ortu cap. 9. & probatur, quia varietas effectorum arguit multiplicem causam subesse.*

Lib de Mūdo c. 7. principio.

Resp. *Verum quidem hoc est si intelligatur de causa naturali eodem modo se habēte ad effectū quē progignit, nō de causa primâ, quæ licet sit in substantia suâ maximè vna, infinitam tamē suâ potentia res omnes cōtinet & cōservat.*

Opp. *Vnum à pluribus repræsentari non potest; ergo aut Deus non est vnus, aut omnia effecta appositè Deum non adumbrant. Præterea, quomodo finita infinitum, caduca æternum, mutabilia immutabilem, parva & pauca naturalia immensum Deum possunt referre?*

Resp. *Observandum est, in omnibus effectis naturæ esse expressam imaginē Dei insculptam, nimirum essentialem illam vnitatem formæ, quam rectè sigillū vel signaculū primæ causæ iure qualibet appellare licet. Nā cū a materia ipsa non fluat (est enim materia res segnis, eiusq; potentia passiva & otiosa,) nec*

Res omnes Dei imaginē insculptā habent.

à seipsa fiat coacti sunt philosophi agnoscere infinitam causam esse quæ illam imprimit & inducit: quilibet ergo effectus naturæ per se sumptus appositissime divinam vnitatem refert. Nec non conveniens fuit multa & varia effecta à Deo produci, vt vnumquodq; quoad fieri possit Dei adumbraret vnitatem & bonitatem.

Argumenta contra immobilitatem Dei.

Opp. *Deo(teste Philosopho in vltimo capite huius præclari libri) est in circūferētia primi orbis: ergo ad minimum per accidens ad motionem eiusdem orbis motio movetur. Præterea, Deus sic est in cœlo vt animus in corpore; sed animus ad motum corporis movetur: ergo Deus ad motionem orbis.*

Resp. *Deus est in prima circumferentia cœli, non vt locatum in loco, neq; vt alligatum medio, sed vt rex in regno & imperio suo. Huc adde, requiri ad motum per accidens vt res mota per accidens viribus naturæ locum mutet: at Deus vbiq; est situmq; non habet, magnitudine carens vt sic moveatur. Altera etiam conditio est, vt sit quodammodo annexum ei cuius ratione moveatur, vt animus in homine, angelus in corpore assumpto; sed Deus extra theatrum rerum omnium est, sedetq; vt imperator, liberrimeq; quæ vult agit: non ergo est in cœlo vt animus in homine; anima enim est forma hominis insidens corpori, Deus vero est anima mūdi assidēs nō insidens, assistēs nō inhærēs cœlo.*

Deus quomodo in prima cœli circumferentia.

Argumenta De Æternitate.

Opp. *Deus nō potest nō intelligere seipsū ab æterno: ergo est aliquid æquè æternū cum Deo. Ratio tenet, quia intelligibile & intelligens simul sunt. De antecedente non est quod dubites; nam si animus in se versus seipsum intelligat, multò magis Deus ab æterno seipsum intellexit.*

Arist. de Ani. li 3. c. 4 in fine

Resp. *Omitto mysteriū Beatissimæ Trinitatis quod hinc optimè probatur, quia de eo non somniavit Philosophus, & respondeo cum Philosopho Deum ab æterno seipsum intellexisse, non tamen esse duo æterna sed vnum æternum. Rationē ex Aristotele sic colligo, vt intellectus (inquit) & intelligibile idē sunt, cùm intellectus in se versus seipsum intelligat: ita Deus Optimus Maximus ab æterno se intelligens idē est quod intelligitur. i. vnus & sempiternus Deus; quā simplicissima & indivisibilis est illius essētia, quæ partiū multitudinē nō admittit.*

Deus seipsum ab æterno intellexit.

Opp. *Non innotescit infinitum nisi per infinitum; sed non est infinitus aliquis naturæ effectus per quem, nec est intellectus qui Deum infinitum apprehendat: ergo non videtur infinitus esse.*

Resp. *Philosophi docuerūt perfectè sciri non posse principia rerum; ratio est, quia à priori nec definiri nec demonstrari possūt, nedū potest Deus principiorū primum perfecte & accuratè intelligi. Est tamen proportio quædam & modus ab effectis illius infinitatem cognoscēdi (vt supra docuimus) per cōparationē rei mortalis cum immortali, cōposita cum simplici, singularis cum vniversali, divisibilis cum indivisibili, & per additionem omnis perfectionis*

Arist. [Ethico. magno. l. 1. c. 33. & Demōst. l. 2 c. vltimo.

 quæ

quæ cogitari potest & vltra: quicquid ergo imaginari poteris vltra perfectionem rerum, id ipsum Deus infinitus haberi debet.

Opp. *Qui fieri potest vt sit ens actu infinitum? aut quid opus est eo cũ omnia finita sint quæ fiunt & gubernãtur? Satis est finitam subesse virtutem vt inter causam & effectum fiat proportio. Præterea, si sit infinitum tale principium, fieri non potest quin secundùm infinitam suam potentiam effectum infinitum gignat, aliter frustra est illa potentia si nunquam reducatur in actum.*

Resp. *De modo quo infinitum principium sit nemo sapientissimorum philosophorũ potest disputare. At quid opus est eo (dices) cùm omnia quæ fiunt & gubernantur ab eo finita sint, certisq; naturæ limitibus circumscripta. Curiose disputator, respondeo esse opus, quia nisi sit fons perennis fieri non possunt riuuli, nisi sit Deus actu infinitus essentiæ rerum omnium necessariò cadunt; quippe omnia quæ sunt esse à prima essentiâ habent. Verũ si non esset mũdus nec essent res aliæ quarum non eget omnino Deus, infinitus tamen cùm sit, suâ ipsius infinitâ virtute, potentiâ, gloriâ beatus vivit. Otiosè ergo disputas vbi requiris proportionem inter causam & effectum, primamq; causam, quæ est liberũ agens, medijs instrumẽtis naturæ astringis. Sed cõcludã; vt anim⁹ liber à corpore beatã vitã agit nullis organis corporis alligatus: ita Deus summus in essẽtia ab omni motu liberrimus sui ipsi⁹ cõtẽplatione plusq; beatus vivit, tãetsi tollãtur omnia quæ hominis causâ (vt docet Phũs) quinto Physicorũ fecit.*

Nisi Deus esset actu infinitus, res omnes caderent.

Opp. *Quicquid est à Deo est infinitæ virtutis: ergo sunt plura infinita quã vnum. Antecedens probatur, quia materia prima est infinitæ virtutis in capessendis formis; ignis potest infinita suis flammis subiecta cõsumere, quod præstare nequit sine infinita virtute. Quid multis? appetitus, intellectus, voluntas non satiantur nisi infinito: videntur ergo habere infinitam potentiam; quare vt semel & iterum concludam, Deus fecit aliquid in effectis infinitum, & per consequens est aliquid infinitum quod non est Deus. Huic illud addo, quòd vniversalia dicãtur à Philosopho æterna, & singularia infinita primo Analyticorum: ergo sunt æterna pluraq; infinita quàm vnum.*

Resp. *Ambagibus relictis, respondeo hæc omnia infinita aut æterna esse potẽtiâ nõ actu, ex parte non simpliciter. Quòd vrgeas appetitum, voluntatem, intellectum humanum nõ satiari nisi infinito, libenter admitto, quia hoc manifestè arguit esse Deum infinitum quo hæ facultates peroptant satiari. Nam dũ sunt in hoc carcere sepulti, plura perpetuò sciendi cupiditate & siti æstuant: est aliquid ergo vltra & extra hanc vitæ periodum quod quærunt, & hoc est Deus, qui illis partibus animi dedit vim & potentiam infinitam appetendi, id est appetendi seipsum in quo omnis perfectio & beatitudo inest.*

Appetitus voluntas Intellectus nõ satiantur nisi infinito.

Opp. *Si Deus sit in singulis nemo definire potest quomodo non moveatur saltem per accidens, præsertim quoniam vbi est, ibi totus & essentialiter sine vlla divisione sui permaneat.*

Resp.

Resp, *Licèt Deus in rebus singulis insit quæ movētur, nequaquam tamen*
per accidēs moveri dicendus est, cū nullis locorū spacijs definiatur, nec ulli alli-
gatus sit, sed (ut ait Collegium Conimbrecense) immēsitate suæ essētiæ ubique
existat. Cōclusio hæc sit, Deus spiritus est infinitus, qui suo modo mirabiliter
singulari, & singulariter mirabili subsistēs omnia movet, omnia regit, omnia
cōservat, ipse tamē propter incōmutabilē æternitatē nullo pacto moveri potest.
Hāc æternitatē incommutabilē, & æternam incommutabilitatē Platonici sa-
piēter docēt, aientes animam humanam esse mobilem multitudinē, dæmonem
multitudinem immobilem, Deum immobilem unitatem; immobilem (inquā)
unitatem, quia illius essentia nulli mutationi est prorsus subiecta; Deus enim
est & nō mutatur, nec est in illo color mutationis.

Deus est immobilis etiā per accedens.

Malach cap. 3 vers. 5. 6.

An Deus sit expers omnis magnitudinis?

Opp. *Deus magnus, Deus maximus, Deus infinitus dicitur: ergo non est ex*
pers magnitudinis. Ratio probatur à coniugatis in duobus primis exemplis,
quia magnitudo, magnum, & maximum sunt coniugata; & cui unum coniu-
gatorum convenit eidem & reliqua conveniunt. Ex ultimo adiuncto antece-
dentis sic arguo. Infinitū (ut docet Phūs) soli debetur quantitati: ergo si Deus
sit infinitus est magnus, aut multus; sed non est multitudo in Deo (probatur enī
unus) ergo est magnus & per cōsequens habet magnitudinē. Præterea, secūdū
Arist. Deus est animal: ergo est corpus, & proinde nō est expers magnitudinis.
Loc⁹ Arist. est in l. 12. Meta. c. 7. De⁹ inquit est animal sēpiternū & optimū.

Resp. *Magnitudo distinguitur in magnitudinē molis, & magnitudinē vir-*
tutis; Deus magnus, maximus, & infinitus virtute dicitur, non molis quanti-
tate: argumentum hoc ergo collectum à veris coniugatis nō est, quia mutatur
significatio multitudinis; neq; intelligēd⁹ est Arist. (cū dicat infinitū esse debi-
tū soli quātitati) de infinito quod virtuti, sed de infinito quod multitudini aut mag
nitudini debetur. Locus ille quē trahis ex Aristotele, in quo Deū animal esse
definit, longè aliter interpretandus est quàm tibi videtur exponi debere. Nam
certū est illic nomen animalis sumi pro vivente aut animato, quasi diceret De
us est (ut ita loquar) vivificans aut animās optimū & sempiternū. Animal e-
nim Græcè vivēs significat, atq; Deus (cū sit vitæ author in alijs) non solùm
ipse est vitæ cōpos, sed etiam ipsa essentialis, una & æterna vita, à qua omnia
suam vitam, idest suum esse & bene esse capiunt. Quòd verò per nomen ani-
malis *hoc loco non intelligat Philosophus crassâ minervâ Deum esse corpore*
& animâ præditū hinc liquido constat, quoniam statim in eodem textu addit,
Deum esse absq; omni materia, quod certè non diceret si illum aut molis par-
ticipem aut animal esse somniâsset. Sed certè sic non deliravit, cùm sexcenta
sint loca apud illum quæ contrarium probent. Sed leviora hæc sunt quàm
quæ ullâ refutatione digna videantur.

Deus quomodo magnus & infinitus dicatur.

Græcè enim idē pro animali & animāte ponitur, solū accētu differēs ζῶον & ζωόν.

An Deus sit primum intensivè infinitum?

Opp.

Arist. Poli.l.1. cap.6.

Opp. *Finis (teste Philosopho) est ens vltimum; sed Deus est finis omniũ: ergo Deus est ens vltimũ. Praeterea, causa rei propriè non appellatur nomine effectus; sed Deus est causa entis: ergo Deus ens non dicitur; & si ens non dicatur ens primum dici non potest, nã ens primum dici praesupponit ens esse. Deinceps Deus est actu infinitus: Deus ergo non est ens; quippe ens omne finitum est; quod sic probo, quia ens aut est ens rei quod sub ambitu praedicamentorũ continetur, aut ens rationis quod nihil aliud est quàm finita animi intensio. At negant philosophi Deum coërceri aut comprehendi sub limitibus praedicamentorum, & proinde non est ens rei; ens autem rationis Deum appellare impium est, & à veritate alienum. Postremò, quid velis per intensivè infinitum nescio, nisi infinitâ animi intensione sic posse intelligi Deum infinitum interpreteris; at animus ipse finitus est: non ergo potest actu aeternum et infinitum comprehẽdere. Infinita enim intensio non potest esse finiti subiecti; sed animus est finitum subiectum: infinita ergo eiusdem intensio esse non potest, & idcirco sequitur nõ posse Deum infinitum concipi ab homine per infinitam intensionem animi.*

Deus vt finis vt principiũ.

Resp. *Beatissimus Deus secundùm philosophos finis est vt conservat, principium vt efficit & condit omnia naturae opera; ens ergo vltimum est acquisitione, ordine autem essentiae & perfectione ens vnũ, primum, & bonũ dicitur. At (ais) omne ens fit à Deo, causaq; effectus sui nomine non appellatur: ergo Deus non est ens. Respondeo ens omne finitũ & limitatum esse effectũ Dei, ens verò rei trãscendens, vnum, & bonum in summo perfectionis gradu positum, esse ipsum Deum: Idipsum tertio argumento iam dico, nempe Deum esse actu ens infinitum. Ergo (inquis) est aut ens rei aut rationis: Est ens rei. Ergo effectus de causâ dicitur, Deusq; in praedicamentis continetur. Rationem nego, quia ens rei transcendens in summo perfectionis & essentiae gradu positum principium est, quod ab entis reiq; nomine non excluditur. Postremò, vbi dubitas quid per infinitum intensive intelligã, affirmo me nihil aliud intelligere q̃ Deum esse in se summè & simpliciter perfectum, totamq; perfectionis plenitudinem in illo essentialiter residere: quam plenitudinem & infinitatem perfectionis etsi nulla animi finiti intentio possit plenissimè apprehendere, analogice tamen potest, quod in nocte huius vitae satis est, in qua Deum & res divinas non aliter quàm noctuae solis radios intuemur.*

Deus est ens transcendens.

Infinitum intensivè quid significet.

Arist. Metap. 2.li.t.1. Cor. c.13.ver. 9.12.

Dubium, Vtrum cœli siderumq; potiùs influentia quàm motoris potentia rerum inferiorum multiplicem mutationem efficiat?

Meteor.li.1.c. de Ort.&c.l.2.

Opp. *Aristoteles in libris de Cœlo & Meteororum constanter affirmat, solis cursum seu iter per signa zodiaci esse primariam causam multiplicis generationis interituq; vnde varietas rerum inferiorum oritur. Causa eadem illic est quae hic à Philosopho assignatur, nimirũ quia varius et multiplex est situs, motus & aspectus siderum, per quae sol retrogradâ suâ motione migrat: primus autem motor vnus idemque semper est & immutabilis, qui potiùs con-*

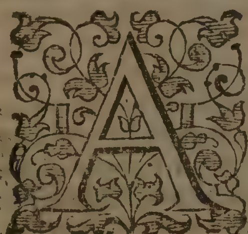
stantiâ

ſtantiâ & immutabilitate rerum quàm alteratione delectatur.

Resp. *Duplex eſt cauſa efficiens mutationis in hac inferiore parte mundi, primaria & inſtrumentaria. Illa primi motoris potentia, hæc ſiderum influentia dicitur. Deus enim cœleſtium corporum motu, lumine & influentiâ vt medijs inſtrumentis vtitur in mutatione rerum. Si ergo verum ſit quod dici ſolet, quicquid eſt cauſa cauſæ eſt cauſa cauſati, hoc iam poſito & probato Deum eſſe ens primum et cauſam omnium, concludimus directè illius potentiam (quæ eſt cauſa cœli) magis efficere varietatem et commutationem rerum, quàm vllam cœli ſiderumve influentiam. Sed dices, quorſum in textu movetur hoc dubium? vt intelligas Deum ſimpliciter eſſe vnum, æternum & infinitum, qui per ſe omnia efficit, cœlum autem & ſidera eſſe ſolùm inſtrumenta, quæ officioſe illius imperio obſequuntur, & exequuntur voluntatem.* Efficiens cauſa duplex

CAP. 7.

Vtrum { *Motus quo Deus primam ſphæram cœleſtem moveat ſit naturalis?*
Motus localis cœli ſit cauſa omnis motus? }

Cre certamen eſt inter interpretes quid ſibi hoc loco velit Ariſtoteles, cùm ab alta contẽplatione primi motoris ad motus cœleſtis & elementaris circulos relabitur. Dœdali arte velocioribus alis veluti factis ad ſolẽ ſoliſque motorem primũ volavit: ſed calore & ſplendore tanti ſolis alæ liquefactæ ſunt; & naturalis homo (quãtumvis ſapiens) à ſummo in imum, à cœlo in centrum cadit. Rectè poeta: Ovid. Metam. li. 8. fabu. 3. & Lucianus libel. de Aſtrolog.

Icarus Icarijs nomina fecit aquis. Ovid. lib. 1. triſt. elig. 1. ve. 90.

Quid agis (Philoſophe) nimis altum ſapis, maieſtatem ſummi motoris de quo nunc agis cæcutientes oculi humani videre nõ poſſunt. Imo mens hominis, (licèt ſit immortalis,) infinitum lumen tantæ maieſtatis non cernit. Fruſtra igitur conaris penetrare cœlos, & quid ſit Deus definire. Sed omiſſis verbis cauſam cur Philoſophus ab arce primi motoris ad motus cõſiderationẽ iterũ accedat hãc eſſe puto, nõ quòd nimis curioſè cõtendat æternã & inacceſſibilẽ lucẽ extra cœlos intueri (vt quidã interpretes ſomniãrũt) ſed vt definiat in quo genere motus is tãdẽ ſit; quo Deus primã ſphærã cœleſtẽ agitet; An ſit ille naturalis? Quę diſputatio eſt quidem hoc loco non tã vtilis quã neceſſaria, Exod. 33. 20. Ioan. 5. 37. Deut. 4. 12. Ratio cur Philoſophus à primo motore ad motum iterum revertatur.

cùm

cùm inter moveus & mobile ſit quædam ſemper relatio. Hinc attoniti nonnulli ſunt amici interpretes Ariſtotelis, qui eum tam profundè immerſum in Oceano naturæ exiſtimant, vt Deum phyſicum & naturalē motorē fuiſſe hoc loco defēderet. Ratio eſt, quia motū primi mobilis naturalē, localē, & cōtinuū hîc eſſe cōcludit. Sed tātorū virorū pace hic ſcrupulus inprimis eximēdus eſt, & dirimēda cōtroverſia.

Ariſt. non poſſuit Deum Agentem naturalem.

Mirū certè mihi ſemper fuit, ex quo volumina & monumenta Ariſtotelis per legi, quomodo vlli expoſitores eiuſdē in illā opinionē incurrerent, vt exiſtimarēt illū vnquā poſuiſſe Deū phyſicū & naturalē motorē rerū. Fatentur omnes Ariſtotelē definiiſſe Deū incorpoream ſubſtantiā eſſe, in quā nullum accidens, nulla affectio, nulla mutatio cadit: eâdem ergo operâ fatentur ex Ariſtotele Deum non eſſe naturalem cauſam & principium corporeum; ſpiritus. n. aſſiſtens naturali modo in materiā nō agit. Pręterea, cùm copioſè & abundè antea demōſtratum ſit Deū eſſe primā Metaphyſicā cauſam, ens infinitum, agens liberum, movens nullis medijs alligatum, æternū numē, mundi, animā, ſummū bonū, finē omniū; nō video quâ ratione cōcludant Ariſtotelē eâ eſſe ſententiâ, vt in cataſtrophe hujus eximij operis omnia iſtis cōtraria aſſeveret. Quod certè facit ſi Deum movens naturale hoc in loco cōcludat. Nā quomodo prima & Metaphyſica cauſa, quo modo ens actu infinitū, quomodo agens liberrimū, quomodo movēs nullis medijs aſtrictū, quomodo deniq; æternū numen, mūdi anima, ſummū bonū, finis omniū dici poteſt, ſi naturalis ſit motor rerū? natura. n. metaphyſicè nihil efficit, actu infinitū nō fert natura, omnia agētia & movētia naturalia certa media, & inſtrumēta habēt. Eſt aliq divinum in naturâ, ſed ipſa natura numē nō eſt, niſi naturā naturātem (vt vocant) intelligas. Mundi anima ſphęras naturæ regit, finiſq; & bonum omnium ideò à philoſopho dicitur, quia omnia in Deo metaphyſicè cōſervātur. Nō eſt ergo Deus naturale agens, nō eſt movēs naturale niſi agens movenſq; naturale illud eſſe intelligas ꝙ naturam nō tollit. Agit quidē Deus vt optimus artifex, cōſervat nō diſtruit id quod formavit opus. Naturā, motū, mundum, omnia deniq; naturæ opera & effecta fecit, factis leges impoſuit, ordinē preſcripſit, gnaviter diſpoſuit omnia & ſingula; & ita diſpoſuit vt in Olympo ſua ſtadia percurrant, ſic tamē percurrāt vt in ipſo curſu (ſi ille iubeat) ſuas alas veluti cōtrahāt, plumaſq; & colores naturę mutent. Mirum eſtq ex philoſophia dico, natura ſępe cōtra naturā agit, quia primus motor naturę iuſſit. Imò magis mirum eſt quod addā. Natura ſingularis ſæpe ſuā amittit naturā, & tamē potentia primi motoris eadē cōſervatur. Liber Ariſtotelis de Mirabilibus mundi infinita ferè exempla infinita cauſa ſuggerit.

Præclara Dei attributa.

Ariſt. Metap. li. 11. ſumma 4. ca. 2. & phyſ. 3. li. te. 40. 41. 42.

Deus vt optimus artifex.

Omitto

Omitto verba, summa hæc est eorum quæ à me dicta sunt. Deus movet cœlum nō vt naturalis sed vt metaphysica causa; nō est.n.necesse vt causa sit eiusdem generis cum effectu: etsi ergo motus cœli sit naturalis, inde tamen concludi non potest Deum esse naturalem causam. At dices, inter movēs & mobile debet esse proportio relatioq; si ergo motus cœli sit naturalis, eiusdem motor debet esse naturalis. Ratio hæc infirma est, & antecedens non est simpliciter verū, nisi in movētibus & motis naturalib⁹ intelligatur propositio. At vlteriùs vrges, si Deus vt est metaphysica causa & infinita moveret cœlū, in instāti idipsū infinitè moveret, actio enim infinitè agentis non tēpore sed in instāti, nō successione sed momēto perficitur. Cœlū tamē volvitur definito spacio quod arguit Deum potiùs vt naturalem quàm supernaturalē causā idipsū movere. Arguis ineptè; nā etsi actu infinitū agens possit quidem movere cœlum in instanti, liberè tamen agēs sic voluit, vt certis spacijs tēporis moveatur; nō ꝙ tēpus aut successio motorē cōprehendat, sed ꝙ motor ipse tēpus & motum cōprehēdens finitū pro mēsura & facultate essētię suę moveri voluerit. Neq; est ꝙ hoc mirū tibi videatur; nā vt peritus artifex qui horologium conficit potest omnes & singulas rotas velocissimo motu, si placet, incitare, hoc tamen nō facit, sed sic ordine disponit ut hæ velociùs, illę tardiùs moveantur: ita Deus sūmus & sapiētissimus architectus mūdi potest quidē cœlos in instāti movere cū sit actu infinitus motor, ita tamē voluit omnia numero, tēpore, mēsurâ, fieri, vt nihil extra ordinē cursumque naturę suę ageretur. Cœlū ergo volvit, nō in instāti secūdū potētiā suā exactā, sed certis & definitis periodis secūdū divinā providentiā, quā singula regit & cōservat; nō tamē deest illius magna potentia in primo motu cœli; nam etsi ad mensurā magnitudinis pro singulari providentiā suā idipsū moveat, in eo tamē cernitur ꝙ tātū & tam immensū corpus per se sine vllo vlteriore loco moveat. Neq; dicēdū est ideo actionē in movēdo cœlo est naturalē, quia mot⁹ cœli respectu formę, figurę, proprietatis suę sit naturalis. Ratio illa est q̄ superiùs attuli, nimirum posse causam & effectum esse diversorum generum.

Sed vt rem planiorem efficiā attende; vt peritus medicus arte suâ naturā ad sanitatē movet, qui motus in homine naturalis est, in medico verò op⁹ ipsius artis: ita (si liceat maxima cū minimis cōparare) motus cœlestis respectu cœli (docilis & apti ad talē motū) est naturalis, respectu autē Dei planè metaphysicus & supernaturalis dicitur. Globosę.n. figurę naturale est in gyros & rotas verti, at sine loco & corpore cōtinēti sic volui metaphysicū quiddā est & supernaturale. Sed dicis, cur nō pergis in expositione textus, in quo Arist. motū cœli lo-

calem

Non est necesse vt effectus sint eiusdem generis cum causa.

Obiectio.

Responsio.

Obiectio altera.

Responsio.

Simile ab arte.

Motus cœli naturalis & nō naturalis diverso respectu dici potest.

calem & continuum esse definit.

Pergo, & agnosco hoc verum esse quod dicis. Sed scrupulo hoc nunc exempto, videas apertè rectè posse hęc duo simul constare, cœlum nimirum moveri naturaliter, Deumq; idipsum movere, metaphysicâ & supernaturali tamen ratione. Nam absurdum est apud Aristotelem negare Deum actu infinitum esse, aut naturalē causam appellare, aut vllis medijs aut instrumentis illum astringere & alligare. Ostende tandem cur cœli motum hoc loco Aristoteles localem nominet, cùm ipse fateatur extra cœlum non esse vlteriorem locum; & paucis expone illam quęstionem, *Verum sine locali motu nullus alius existat motus? quod in hoc capite defendit Philosophus.* Breviùs quàm res tantæ dici possunt expediam. Cœlestem motum localem appellat tribus pręcipuè de causis; primùm, quia cœlum est primus & communis locus omnium, tum quia in partibus suis veluti in loco moveatur; postremò, quia hic motus est causa omnis motus in vniverso; omnis enim motus à motu cœli pendet. Huc addi potest meâ opinione quarta causa, quia potentia primi motoris à puncto in punctum, ab ortu in occasum, à termino in terminum moveatur: quod genus motus ad locum quodammodo spectat, quamvis non eodem modo cieatur quo inferiora corpora subalternatim posita, & vinculis naturæ colligata. Quæstionem quam proponis ex textu argumentis quæ in textu reperio breviter aperiam.

Phys. 3. li. t. 30. De Cœlo li. 1. tex. 100.

Cœlestis motus dicitur localis tribus de causis.

Primus (inquit Aristoteles) motor primi & continui motus author est, localis autem motus est primus & continuus: ergo primus motor est motus primi localis author. Per *authorem motus* causam motus, per *causam* nō naturalem sed metaphysicam causam (vt suprà) intellige. Sed quo pacto probetur localem motum esse omnium reliquorum primum? Hoc modo, quia ille motus est primus sine quo reliqui motus constare nequeunt; sed absq; motu locali reliqui motus constare nequeunt: ergo localis motus est primus. Assumptio probatur inductione aut enumeratione omnium reliquorum motuum; nam accretionem non esse primam hinc constat, quoniam animalium incremētum absq; nutrimēto esse non potest, quod partim est simile partim dissimile rei quæ augetur; simile per conversionem alimenti in naturam aliti, dissimile verò per contrarium in primo conflictu naturæ cum alimento, antequam fiat vlla conversio. Sed hæc conversio alimenti in naturam aliti non fit sine alteratione, nec alteratio sine motu locali: ergo accretio non fit sine motu locali. Quòd verò alteratio non fiat sine loci mutatione inde perspicuū & manifestum est, quoniam alterationem præcedit, idq; mutat: sed alterans nō agit nisi ad-

Localis mot⁹, primus motuū

Accretio non est motus primus.

Alteratio à motu locali dependet.

mo-

moveatur ei quod alteratur. Exempli causâ, si vehementiùs calefaciat ignis propiùs accedit, si non calefaciat removetur. Apertiùs (si placet) ad hunc modum. Alteratio est prior augmentatione, quia augmentatio fit per conversionem nutrimenti in substantiam aliti, quòd nutrimētū est primo impetu dissimile & postea simile & cognatum nutrito per assimilationem, quæ non fit sine alteratione: non est ergo augmentatio primus motus. Quòd vero alteratio nō sit primus motus convincitur, quoniam ad alterationem applicatio alterātis requiritur, quæ applicatio non potest esse sine loci mutatione: localis ergo motus est omnium primus. Cùm igitur secundùm Aristotelem sint tres solum species subalternæ motus, secundùm quantitatem, qualitatem & vbi, cumq; alteratio sit prior augmentatione, & alteratione loci mutatio; sequitur motum localem esse omnium motionum primam.

Alteratio prior augmentatione.

Alteratio nō est primus motus.

Ad hoc propositum demonstrandum alia adducuntur argumēta, quorum primo probatur motum localem esse priorem cæteris à natura. Rationem addit Philosophus, quia motus localis potest esse alijs non existentibus, alij verò sine eo esse non possunt, vt modò probatum fuit. Quòd motus localis subsistat vi suâ sine alijs ab exemplis constat, quoniam aliqua loco moveri possunt vt cœlestes globi, qui nec generari, nec corrumpi, nec augeri, nec diminui, nec qualitate alterari possunt.

Motus localis potest esse sine alijs motibus, alii non sine eo.

Argumentum aliud est quo concluditur hunc motum inter reliquos esse antiquiorem tempore; causa est, quia motus cœlestis est perpetuus, reliqui verò motus ratione terminorum suos limites periodosq; habent. Vltimum argumentum docet hunc motū inter cæteros priorem esse perfectione, quia non convenit nisi perfectis; & quamvis sit aliquo modo & sensu posterior generatione, prior tamen semper est dignitate. Ratio est, quoniam ea quæ sunt posteriora viâ generationis priora sunt vi vltimæ perfectionis, vt philosophi docuerunt. Postremò, quoniam reliqui motus ex opposito in oppositum transeant, continui (vt hic motus localis) esse non possunt. Generatio enim à non ente ad ens, corruptio ab ente ad non ens, alteratio ab adversa qualitate in repugnantem affectum, accretio ex parvitate in magnitudinem, diminutio à magnitudine in parvitatem tendit.

Arist. de Ortu &c. li. 1. t. 21. & de Gen. anim. l. 2. ca. 4. paulò post medium.

Quorsum hæc omnia? certè vt intelligas motum quo Deus cœlum movet esse præ cæteris divinum; nam certè illum modum solummodo hoc loco intelligit, illum definit, illum cum alijs comparat. Distingue igitur motum localem duplicem esse, alium cœlestem, alium elementa-

Arist. de Cœlo li. 1. te. 21. & de Ortu li. 1. tex. 3.

Motus localis duplex.

Cœlestis motus primus Phy. l. 8. te. 75.

mentarem, eundemq; simplicem aut mixtum. Cœlestem quidem motum hîc primum, hîc per se perpetuum, hîc sine interruptione cōtinuum, hîc ordine, naturâ, tempore, perfectione cæteris nobiliorem esse concludit, hîc (inquam) illum motum esse affirmat. Primus motor cœlum volvit, non vi aut potentiâ naturæ, non vi aut ope spiritus seu alterius animæ, non vi internæ moventis formæ, non vi figuræ: sed propriâ quasi manu & potentiâ maiestatis suæ, quæ sola potest tam immensam sphæram sine loco (& quod dictu mirabile est) in loco movere. Hic motus (vt ait Philosophus) divinus est, hic motus prę reliquis perpetuus est, hic motus verè & per se continuus est, hic motus primus est, quia à Deo prima causâ & primo motore est.

Distinctio quæstionum, Vtrum motus quo Deus cœlum movet sit naturalis? An motus localis cœli sit causa reliquorum?

- Proponuntur duæ in hoc capite quæstiones
  - Prima, *An actio primi motoris quâ movetur cœlũ sit naturalis?* & probatur non esse respectu
    - Dei, idq; vel
      - Negativè, quia Deus non est naturale agens, quandoquidem omni materiâ & formâ naturali, omniq; accidente careat.
      - Affirmativè, quia Deus est
        - 1 Metaphysica causa.
        - 2 Ens actu infinitum.
        - 3 Agēs spirituale & liberũ.
        - 4 Movens nullis mediis alligatum aut continuũ, quæ omnia in naturali movente sunt contraria.
    - Cœli, idq; vel propter
      - 1 Defectum continētis superioris corporis, sine quo res nulla physica naturaliter moveri potest: deficiente ergo corpore continente proprius locus & naturalis deficit; at loco proprio deficiente, necessariò sequitur à prima causâ, eâdemque actu infinitâ cœlum metaphysicè non physicè moveri, si moveatur.
      - 2 Impotentiam alterius cuiuslibet motricis causæ in cœlo; nam licèt motus cœli respectu formæ, figuræ, proprietatis & finis cœlestis sit quidem cœlo naturalis: loco tamen deficiente movens infinitum requirit, quia hę causę ordine naturæ non possunt sine loco corpus vnquam movere: at vltra primum mobile dari non potest locus, ne in infinitum

tum moventium & mobilium (vt docet Philosophus) fiat progressus, infinitusque habeatur numerus.

1 Causâ, quia à nobilissima & divinissima causa pēdet, nempe à primo motore, qui hoc motu in cœlo volvendo vtitur.

2 Ordine, quia convenit primo corpori, quod suo motu, lumine & influentiâ causa est omnium quę in inferiore mūdi parte & globo fiunt. Requiritur enim in subordinatione corporum moventium & mobilium ordo, & in ordine requiritur vt sit vnū supremū, & in supremo requiritur vt omnia quæ illi conveniūnt dicantur prima: motus ergo qui cœlo convenit primus est, & causa omnium reliquorum motuum.

3 Naturâ, quia hic motus alijs non existentibus per se esse potest; nam etsi in ordine & dispositione rerū secundùm providentiam divinam cœlum destinetur in hunc finem, vt fiat & conservetur inferior pars mundi; eam tamen essentiam habet veluti custodem sui, vt si ex hypothesi inferior pars mundi contabescat, id tamen inconcussum perpetuò maneat, nisi primus motor motricem & conservatricem manum suam detraxerit.

Secunda, *An motus localis cœli sit prior reliquis, & etiam eorum omnium causa?* Docet in textu Arist. quòd hic motus sit prior aliis,

4 Tempore, quia hic motus localis per se cōtinuus & perpetuus est, reliqui verò motus suis periodis & limitibus terminantur; quippe eorum termini contrarij sunt, quorum alterum alteri bonum perpetuum invidet.

5 Perfectione & fine, idq; ob duplicem causam. Primùm quia perfectis solùm hic motus convenit, tum in suprema tū in infima regione mūdi, & quia in motu locali ens nullum suū esse perdit, vt in cæteris sæpe contingit. Nam in accretione maior quantitas, in alteratione vna qualitas omnino tollitur, in loci autē naturalis mutatione res integra & illæsa permanet: est ergo localis motus perfectior reliquis. Notandum hîc est nonnullos generaliùs hanc comparationem motus localis in omni parte mundi cum omni alio motu facere; quod quidē probabiliter faciunt: sed meâ quidem opinione præcipuè intelligēdus Philosophus est de motu locali cœli, qui omnes motus alios causâ, ordine, naturâ, tempore, perfectione & fine superat; fine, quia ad hunc motum vt ad finem referuntur.

Contra primam quæstionem.

Opp. *Motus cœli est naturalis: ergo motus quo primus motor cœlum movet est naturalis. Antecedens probatur, quia cœlum est naturale corpus, & proinde illius motus est naturalis. Ratio tenet; quia alius non est distinctus motus mo-*

moventis à motu mobilis; Actio enim & passio sunt vnus motus vt docet Philosophus 3. Physicorum.

Resp. *Classici doctores in scholis philosophorũ vehementer dubitant, an cœlũ ex eadẽ materia constet cum hisce inferioribus rebus mundi? Sunt qui affirment, sunt qui negent, sed de hac re opportunius. Respondeo nunc argumẽtò, quòd hic motus respectu formæ cœlestis sit naturalis, respectu autẽ primæ causæ supernaturalis. Naturalis est respectu formæ et figuræ cœlestis, quoniã forma cœli est maximè activa, & figura est aptissima ad motũ. Supernaturalis est, quia cœlũ loco caret, et proinde infinitâ causâ motrice opus habet, vt maiore velocitate in suis partibus tanquam in locis, quã in amplexu corporis cõtinentis moveretur. Altera pars argumẽti de vnitate motus in agente et patiente vrget quidẽ, & rectè cõcludit in agentibus & patientibus naturaliter, cum vtraq; materiâ, qualitate & loco vicina sint & communicent; at in libero et metaphysico agente nõ tenet. Rem illustriorem hoc exemplo faciã, ut anima humana aliquando pro imperij ratione corpus irâ vel amore vel alio iusto affectu movet, qui motus in corpore naturalis est; in anima verò (vt loquũtur) virtualis: ita primus motor virtute sua movet cœlũ, cuius tamen actus in cœlo impressus motus naturalis dicitur. Similis est ratio caloris in sole et in terrâ; nam vt calor in sole effectivè, in terrâ subiectivè inest: ita motus in Deo vt in causâ efficienter, in cœlo vt in materiâ naturaliter; in Deo vt in principio, in cœlo vt in subiecto inest.*

Cœli motus est naturalis, & supernaturalis.

Simile ab anima.

Aliud simile à solis caloris.

Opp. *Institutum Aristotelis non est hoc loco comparare motum solum cœlestem cũ alijs motibus, sed omnẽ motũ localẽ quem primũ esse inter cæteros ostendit, vt patet in exemplis nutritionis, augmẽtationis, et alterationis ex textu desumptis: male ergo tuum Cerberum ab inferis ad cœlum trahis.*

Resp. *Bona verba quæso; institutũ Arist. est docere quo pacto primus motor cœlũ moveat, sic. n. verba expressa indicãt, et certè si hoc nõ faceret, parũ hæc cũ præcedentibus & sequentibus cohærerent. Quòd vrgeas exempla, agnosco verũ esse q̃ vrges, scilicet localẽ motũ in stadio inferiore mundi primas tenere, sed hæc omnia tendunt vt demõstretur primi mobilis motus primas præ cæteris omnibus, causâ, ordine, naturâ, tempore, perfectione & fine sibi vendicare, tum respectu subiecti in quo, tum respectu principij à quo fluit.*

Opp. *Aristoteles in hisce libris Physicorum, & etiã in libris de cœlo ait motũ cœlestem esse simpliciter naturalem. In his enim libris dividit motum localem in rectum, orbicularẽ et mixtum qui est animalis; in libris de cœlo hunc motum simplicẽ, vnũ, regularẽ esse secundùm ordinẽ naturæ demonstrat; limites & cãcellos naturæ nusq̃ egreditur Phũs. Imò in his libris Physicorum, ne diceret cœli motum nõ esse naturalẽ, Deum necessitati veluti fatali motus astringit, eumq; necessariò semper movere cœlum audacter et cõfidenter affirmat: cogis ergo illum id loqui quod nunquam animo cogitârat.*

Lib. 2. tex. 35. 36. 37.

Resp.

Reſp. *Non nego motum cœleſtem reſpectu cœli (ut antea demonſtravi) ſimpliciter naturalem eſſe; ſedet enim in cœlo natura, at ſupra cœlum & naturã triumphat Deus: ea ergo quæ ex diviſione motus ex libris Ariſt. adfers nihil vrgeat: ſed illud cõmentum tuum vrget, vbi dicis Ariſt. (ne diceret cœli motum nõ eſſe naturalem) Deum neceſſitati movendi alligâſſe. Imò contrarium fecit; nam illum libertati reliquit, eſt, inquit, agens actu infinitum & liberrimum, cuius potentiæ omnia ſubijciuntur.*

Contra ſecundam quæſtionem.

Opp. *Cauſa cuiuſq; motus eſt ipſa natura: ergo motus cœli non eſt cauſa, nam motus eſt accidens naturæ non ipſa natura. Antecedens probatur à definitione naturæ.*

Ariſt. Phyſ. 2. lib. text. 3.

Reſp. *Duplex eſt cauſa motus; interna, quæ eſt vel abſoluta vt natura; vel ex parte, vt vis & potentia naturæ. Externa, & hæc eſt etiã duplex, vel proxima vt facultas proximè moventis, vel remota vt motus cœli influentis. Sic, inquit Philoſophus, motus ſolis in zodiaco eſt cauſa generationis et corruptionis, iuxta illud ſol & homo generant hominem.*

Cauſa motus duplex interna, eaq; duplex.

Ariſt. Meteor. 1. 9. de ortu. li. 2. tex. 58. & Phyſ. 2. li. text. 26.

Opp. *Generatio eſt prior motu locali: ergo motus localis nõ eſt primus motus omniũ. Antecedens probatur; quia generatio eſt motus ad ſubſtantiam, & ſicut ſubſtantia eſt prior et perfectior alijs prædicamentis: ita motus ad ſubſtantiam debet eſſe prior alijs motibus ad alia prædicamenta.*

Reſp. *Generatio eſt prior motu locali ordine perfectionis internæ, nõ externæ. Sic quidam reſolvunt hoc argumentum; ſed meliùs reſpondebis ſi dicas Philoſophum hoc loco agere de motu locali cœli, qui omnem generationem præcedat. Vel deniq;, ſi vis, probabiliter dices generationem non perfici ſine alteratione, & alterationem non eſſe ſine applicatione alterantis ad alteratum; quæ applicatio non fit ſine loci mutatione, vnde ſequitur motum localem eſſe reliquorum primum.*

Motus localis eſt Generationis motu prior.

Opp. *De cœleſti motu locali agere non poteſt Philoſophus: ergo minùs appoſitè ad illud aſylum confugis, nempe quòd illius motus cum alijs aliorum generum fiat ſola comparatio. Antecedens probatur, quia cœli non eſt localis motus omnino vt hic defendis.*

Reſp. *Quãvis ad principium motus non requiratur locus, neq; eſt neceſſe vt primus locus omnium ſit in loco, quia ſemper primum in quovis genere à legibus ſtrictis eiuſdẽ generis excipitur; cœlum tamẽ in loco eſſe dicitur ſecundũ partes in quibus vt in locis movetur & continetur. Præterea (vt diſtinguunt aliqui) eſt locus cõtinentiæ & locus dependentiæ, quamvis ille omnino cœlo deficiat, nullum n. corpus ſuperius ipſum cœlum cõtinet, locus tamẽ hic nẽpe dependentiæ nõ deeſt, tum reſpectu Dei qui movet, tum reſpectu centri quod menſurat; centrum enim eſt locus dependentiæ à quo per lineas ab eo æqualiter deductas cœli immenſitas & magnitudo menſuratur.*

Quomodò Cœlum ſit in loco.

Locus duplex

Centrũ quid.

Opp. *In omnibus quæ generantur primum est generari, tum alterari & augeri, & postremo localiter moveri: non est ergo motus localis primus. Antecedens probatur, quia omnia generantur à materia prima, in qua nulla omnino alteratio esse potest ante accessionem formæ, quæ formæ accessio est ipsa generatio; Generatio ergo est primus motus omnium. Præterea, in materia prima non est penitus ullus localis motus: localis ergo motus non est primus.*

Responsio. 1. Generatio est duplex.

Resp. *Quamvis in simplicissima generatione (quæ est unio alicuius primæ formæ cum materiâ prima) motus localis non sit prior, in minùs simplici tamē aut composita generatione præcedit alteratio, quam semper anticipat commutatio loci. Aliter respondeo, in ipsa unione primæ materiæ ad formam aliquā primam (puta formam cœli aut ignis) esse quandam alterationem, rēpe à nuda potentia ad motum, qui est quidam actus, quæ alteratio esse non potest sine aliqua mutatione rei iam inchoatæ, antequam generatio perfecta fiat; & sane generatio propria non dicitur nisi sit perfecta. Postremo, alij respondēt huic obiectioni, comparationem in hoc loco non fieri inter localem motum & generationem, quia (ut hîc innuit Philosophus) generatio inter motus genera non annumeratur. Nam motus (inquit) genera ad tria solum prædicamenta spectant, quantitatem, qualitatem, & ubi.*

Responsio 2.

Responsio. 3.

Arist. phy. 3. li. t. 4. & l. 5. t. 18.

Opp. *Mirum est cur Aristoteles hîc dicat cœlestem motum esse præ cæteris continuum, infinitum, & perpetuum, cum antea in 3. Physicorum docuerit omnem motum esse continuum & secundum partes proportionis infinitū & perpetuum. Præterea, generationes & corruptiones motus ab illo perpetuo esse definiuntur: motus ergo cœlestis istis solùm attributis non gaudet.*

T. 1. & 70. & 9.

Mot⁹ quâ ratione continu⁹ & perpetuus dicatur.

Resp. *Quanquam alij motus sint continui, infiniti, & perpetui, respectivè (ut aiūt) nō sunt tamē ut motus hîc cœlestis absolutè & effectivè, ut philosophi loquuntur. Continuitas enim cœlestis motus sine contrarietate terminorū est (nihil enim in cœlo contrarium existit) at aliorum motuū cōtinuatio terminos repugnātes postulat. Similiter infinitas & perpetuitas reliquorum motuū partes solùm proportionis & divisionis in potentiâ respicit: motus verò cœlestis à prima causa verissimè & essentialiter æternâ sine ullo occasu pendet; & sic quidem cœlum & motus cœli in sua causa non in propria materia, in suo primo ipsorum principio non in seipsis aut effectis æterna dici possunt quippe naturam ex se incommutabilem & sempiternam non habent (nihil enim sic habet præter Deum) sed per accidens, quoniam nullum agens est naturale quod cœlum vincere, nullum movens aut mobile quod impedire, nullum contrarium quod superare potest.*

CAP.

CAP.8.

Utrum { *Ulla sit cessatio aut reflexio in cœlesti motu?* / *Mobile in termino reflexionis quiescat?* }

Otus cœlestis adhuc vberior tractatio sequitur, ne vllus de eo error in comparatione aliorum motuum fiat. Neque est vt quispiã hîc ægrè aut molestè ferat tam benè longum & copiosum de hoc motu sermonem. Tanta enim est excellentia eiusdem, vt volumẽ vix sufficeret ad illius mysteria reserãda, si speculum Astrologorum de eodem præclarè disputantium contempleris. Phũs hoc loco viã solùm astruit & digito quasi scalã cœli demõstrat, & deniq; in ea motũ primũq; motorẽ in relatione ad effecta naturę notat. Dictũ iã est motũ cœli esse vnũ, simplicẽ, æqualẽ, regularẽ, per se cõtinuũ, perpetuũ, divinũ, nec non efficientem causam & principium omnium reliquorum motuum in hâc inferiore regione mundi. Nunc ergo opportunè quæritur, *An sit in illo motu vlla interruptio, vlla cessatio aut reflexio, sitne in reflexione vllius alterius corporis aut motus quies?* **Connectit cũ præcedẽtibus sequentia.** **Quæ in hoc cap. tractãtur.**

Insignis est inter quosdam neotericos Astrologos controversia, *An in terminis & cardinibus cœli sit vlla à motu cœlesti quies? & An inferiorum sphærarum retrogrado cursu & conatu motus primi mobilis refrænetur?* Quidam eorum asserunt quoad primum, esse quidem cessationem à motu in polis & cardinibus cœli; nam inquiunt vt axis in plaustro fixus & immotus, rotis perpetuò currentibus, manet: ita poli & cardines cœli immobiles existunt, etsi orbes in gyrum perpetuò agitentur & circumvolvantur. Quoad alterum, dicunt renitentes inferiores sphæras motum primi mobilis (qui aliter in instanti fieret) retardare, posseque statum in quibusdam punctis cœli hac ratione fieri, non aliter quàm in orbe solis, qui in Cancro & Capricorno, duobus signis solstitij, stare videtur. Sed istorum pace id dicam quod sentio, horum neutrum verè omnino fieri; nam inter axes plaustri & polos cœli non est par ratio, nec est vera eorum de statione solis in his signis opinio. Quòd non sit par ratio inter axes plaustri & polos cœli hinc constat, quoniam illi (id est axes) nõ sũt partes rotarũ, at poli sũt partes densiores cœli, quæ sẽper ad motũ totius moventur quidẽ; stare autem ideò nõ movere dicũtur, quia eorũ motus minimè sentitur. **An poli quiescant.** **Poli sunt mobiles.**

Cœli supremi motus nō retardatur

Similis est ratio solis in solstitijs existētis; videtur quidem ad tempus stare aut quiescere, sed secundùm rei veritatem sine vlla mora à punctis in suo curru revertitur ad alteram partem cœli. Neq; id verū est quod affirmant, nimirum refrenari aut tardari supremi cœli motū renitentiâ (vt aiunt) inferiorum orbium, qui contrarijs motibus feruntur; nam si hoc detur, sequitur cœlum pati, nec non vinci & corrumpi posse. Veruntamen omnium philosophorum communi consensu hoc ratum & approbatum est, primum mobile à nullo inferiore vinci, impediri, aut superari posse. Cęterū si hoc etiam concedatur eis, posse supremi cœli cursum retardari contrario conatu aliorum orbium, illud tamen non probant quod intendunt, scilicet cœli motum quiescere, aut in suis terminis cessare: quoniam motus cœli est simpliciter continuus, quia nullum reflexum aut repulsā patitur. Vt ergo in horologio artificiali maiores & minores rotæ suum proprium cursū & motum habent prout artifex disposuit, sic inquam habent, vt hi illis nō sint impedimento, sed omnes & singuli continuò in horæ vnius spacio vertātur: ita in maximo illo horologio naturæ (nempe cœlo) omnes & singuli orbes suo modo & loco perpetuò voluūtur, vt sūmus architectus mūdi ordine divinę providētię cōstituit, & ita voluūtur vt alter alteri vim nō inferat, sed dies sēpiternos & annos, vt illud horas, sine vlla cessatione describat. Puncta verò & loca quos terminos appellamus, in quibus cœlum suum incipit & claudit motum, sunt signa conficta & mathematica cognitionis nostræ, non partes cœli, in quibus vlla quies motusque privatio inest. Quippe non cessat cœlum in ortu aut occasu moveri, sed quoad nos cessare aut quiescere dicitur, quia in ortu lux incepit, & in occasu horizōtis (nostri respectu) definit; vnde dies tempus motus, nox, tempus quietis definitur esse. Hoc (inquam) definitur, non quòd quiescat cœlum, sed quòd absente sole (vitę & motus fonte) res omnes sopore quasi captę silere & dormire videātur. Esto igitur, cœlestis motus est perpetuò cōtinuus, & cōtinuò perpetuus, sine mora, sine quiete, sine privatione; nō est cōtrariū in cœlo, cardines motu circūgyrationis voluūtur, nō stat in terminis suis immensū corpus, ortus & occasus sunt puncta observationis nostræ, non partes reales moræ aut cessationis; nulla ergo est in cœlo interruptio à motu, non est quies, non reflexio, non est privatio, illius tota perfectio in motu est, quia illius motor æternus est, infinitus est, Deus est, qui cœlo per motum hanc vim & virtutem dedit, vt vnà cum præparata materia omnium rerū in hoc inferiore & minore theatro mundi, causa prima à seipso dicatur. Hinc (inquit Arist.) omnis forma est in cœlo, id est, cœlum (cuius imperio & velu-

Simile ab horologio.

Cœlum absolutè nō cessat, sed respectu nostri.

Cœli nulla quies, sed eius perfectio motus.

ti

ti ſceptro omnia in hoc mundo ſubjiciuntur) per motum, lumē & influentiam ſuam omnes formas naturales efficit. Nam etſi formæ naturales à potentia materiæ educantur ſecundùm philoſophos, actio tamen in materia aut potētia materiæ (quæ ambo ſunt merè paſſiva) non eſt, ſi cœlum non influat, & vitam quaſi vitalem ſuo motu addat. Hoc conſtat manifeſtè in plantis, ſeminibus, fructibuſq; terræ, quæ omnia in pulvere ſepulta & quaſi mortua latent & languent, ſi vi ſolis influentis, lucentis, moventis non excitentur ad motum, trahantur ad formam, perducantur ad vitam.

Formæ naturales in his inferioribus à cœlo.

Quid multis? hæc ſumma eſt, cœli partem nullam eſſe realiter immobilem, non eſſe inæqualitatem in motu, non eſſe in terminis reflexionem, non eſſe quietem, non eſſe retardationem per contrariū & repugnantem conatum inferiorum orbium; ſed ſolùm per motorem & moderatorem primum, qui eſt Deus, cujus potentiâ cœlum, eſt, cuius providentiâ movetur, cuius virtute regit & operatur omnia quæ in hac infima regione mundi elementorum variâ & multiplici commixtione fiunt. Sic (vt vides) cœlū ſolium Dei eſt, & illius motus vnus, vniformis, perpetuus, vt aliquâ ex parte ſuo motori reſpondere videatur.

Summa præcedentium.

His poſitis, nunc tandem videamus An in motu locali corporum inferiorum & mobilium ſit vlla in punctis reflexionis à motu ceſſatio? videtur ſane ex Ariſtotelis ſententia in ipſo textu eſſe. Nā in hoc apparet diſcrimen inter cœleſtem motum & motū aliorum, quia in illo non eſt omnino reflexio, vt modò edocui: in hoc verò nō ſolùm aliquando eſt, ſed etiā in ipſa reflexione aliqua ad tempus quies, vt in expoſitione textus nunc facilè patebit. Cōciſis ſyllogiſmis & enthymematis perſtringam omnia. Probaturus Ariſt. nullum localem motum (circulari excepto) ſimul continuum eſſe & perpetuum, ſic argumentatur. Omnis motus ad locū eſt aut rectus, aut circularis, aut mixtus, ſed neq; rectus neq; mixtus poteſt habere infinitam continuitatē: ergo ſoli orbiculari motui debetur. Aſſumptio probatur à ratione magnitudinis, & à conditione continuitatis. A ratione magnitudinis, quia nulla linea recta aut mixta in qua ſit motus rectus vel mixtus eſt infinita, niſi fiat reflexio: quæ ſi fiat, motus in illa non eſt continuus, quoniam in reflexione eſt contrarietas & quies, quò ſit vt ille motus non ſit perpetuus. A conditione continuitatis, quoniam ad continuitatem motus requiritur triplex vnitas, mobilis, temporis, & formę, vt eſt in 5. Phyſicorum; quæ in contrarijs motibus & reflexis (quales ſunt recti & mixti) ineſſe non poteſt: non ſunt ergo recti aut mixti motus ſimpliciter cōtinui, nō ſunt ſimpliciter perpetui

Quæſt. 1.

Inter motum cœleſtem & alios motus diſcrimen.

Motus localis triplex eſt.

Obiectio.

Responsio.

At dices omnem motum esse à contrario in contrarium: hæc ergo ratio non probat circularem motum esse præ alijs simpliciter continuum aut perpetuum. Respondeo esse re quædam contraria, quæ impediunt continuitatem & perpetuitatem motus; esse autem intentione alia quæ non impediunt, vt sunt illa puncta quæ à Mathematicis contrarij termini cœlestis motionis dicuntur. At replicabis rectum & mixtum motum reflexum esse perpetuò continuum, & continuò perpetuum. Nego, quoniam reflexus motus non est idem qui antea fuit; siquidem reflexo motu (vt ait Philosophus in textu) mobile non simul accedit ad terminum & recedit ab eodem, sed est in eo; & proinde assignari potest tempus in quo nec accedat nec recedat sed quiescat in eo. Præterea, quæ specie differunt non ad seinvicem continuantur; sed motus rectus & reflexus specie differunt (cùm sint planè contrarij) ergo non sunt continui, non sunt perpetui. Deinceps, ille motus non est vnus aut continuus qui est interruptus; sic autē est motus reflexus: motus ergo reflexus non est vnus, non est continuus. Insuper, si esset vnus & continuus, mobile in termino reflexionis moveretur; sed hoc est falsum, quia si moveatur movebitur simul contrarijs motibus, nempe motu accessus, motuque recessus. Porrò, illi motus non sunt continui & perpetui cum quorum vno stat quies alteri opposita; sic verò est in motu ante & post reflexionem motus: ergo reflexus non est vnus, non est perpetuus. Adhuc, in motu reflexo inest contrarietas: non est ergo in eo continuitas. Postremò, fieri non potest vt motus rectus sit continuus & perpetuus, quoniam fit semper in spacio finito, in quo non fit iteratio nisi per reflexionem: at interpositâ reflexione non est vnus idemque motus, vt jam satis demonstratum est. De motu mixto ex circulari & recto constat eundem non esse vnum, continuum, aut perpetuum; quia nullum mixtum (cui talis motus convenit) omnino existit perpetuum. Prima ergo conclusio rectè infertur, nullum esse localem motum præter circularem, qui esse potest continuus & perpetuus. Quippe (vt in principio huius capitis docuimus) omnis motus est vel rectus, mixtus, vel circularis; sed nec rectus, nec mixtus potest esse perpetuus: relinquitur igitur vt tantummodo circularis simpliciter continuus & perpetuus existat.

Motus reflexus non est cōtinuus, sed quiescit in puncto reflexionis.

Zenonis rāo. tex. 19. & 75. Ob.

Exempla Aristotelis in textu literis alphabeti velata sunt, ideoque enthymematis & syllogismis planiora feci. Sed hîc monendus es (studiose lector) Aristotelem respondere argumento Zenonis, olim in lib. 6. adducto, quo conatus est motum omnino tollere, quia in

quali-

qualibet magnitudine, spacio, & tempore sunt infinita puncta, quæ omnem motum motusq; successionem impedirent. Verùm difficilis non est solutio huius obiectionis; quippe etsi Philosophus illic demonstret esse omnem magnitudinem, omne spacium, omneq; tempus, & quoad partes proportionis, & quoad punctorum in illis numerum infinita: partes tamen nec puncta actu infinita, sed solùm potentiâ affirmat esse, sic vt non impediatur motus. Præterea, hęc partium proportio, divisioque punctorum potiùs ad mathematicam mensuram quàm naturam physicam spectat, licèt minimum revera in re nulla dari aut assignari possit, si partes proportionis solùm consideres.

Solutio 1.

Solutio 2.

Vltimum quod agitur in hoc capite est consideratio instantis seu momenti in quo motus reflexus fiat. Instans (vt ait) considerari potest duobus modis, vel in se, & sic non est divisibile, vel in subiecto mobili, & sic communiter dividi & secari potest. Nam aliter corpus (inquit) quod ex albo ingrescit in eodem ipso momento indivisibili contrarijs motibus (nempe accessu ad nigredinem & recessu ab albedine) cieretur. Similiter dicendum est de puncto reflexionis in motu recto & mixto, nimirum quòd fiat reflexus in eodem puncto communi non proprio; commune enim punctum divisibile est, proprium verò non est, & proinde in eo contrarij motus reflexionis esse non possint. Quid multis? huc tendit hæc tota nunc disceptatio, vt intelligat studiosus & eruditus lector nobilissimum illum motum cœli tantummodo continuum, simplicem, perpetuum, & divinum esse; idq; non solùm secundùm formam, potentiam, figuram, & proprietatem excellentis ætherei corporis in quo est: sed secundùm providentiam, voluntatem, & imperium primi moventis, cui in vltimo cap. huius libri omnia sapienter ascribit Philosophus. Sapienter dico, quia sic (vt vides) totum hunc mundum vbiq; describit, vt (præterquam in cœlo) nihil stabile, nihil firmum, nihil constans, fixum, & perpetuum esse defendat. Ratio est, quoniam motus aliorum omnium præterquam cœli interruptus non continuus existens, casum & occasum rerum omnium arguit. O quàm fragilis est hic status mundi in vitreo Oceano, cujus motus reflexus est, non vnus, non continuus! Vnus est portus Deus, in vna via sursum ad cœlum motus. In hoc enim motu solùm est sempiterna quies.

Instans indivisibile dupliciter considerandum.

Præcedentia quo tendant.

Distinctio

Distinctio quæst. cap. 18.

Omnis motus est, aut

Circularis, qui est propriè & per se continuus, simplex, perpetuus, non interruptus & reflexus, vt probatur

1 A potentia motoris, qui est actu infinitus nullamque sui mobilis reflexionem patitur.

2 A potētiâ, formâ, figurâ, & virtute mobilis, cujus cursū nullū inferius corpus aut virtus impedire potest.

3 A ratione contrarij, quoniam vbi est motus reflexus, ibi est terminorum conflictus & repulsus: sed in cœlo non est contrarium, termini enim in cœlo sunt designationis non oppositionis.

4 A fine, quia motus cœli est causa reliquorum motuum; quod esse non potest si in punctis reflexionis quiesceret.

Rectus, & mixtus ex vtroq; viz. & hi duo motus aliquando reflexi sunt interrupti nunquam autem sunt continui & perpetui, vt motus cœlestis ille quo Deus cœlū voluit, provt constat in rebus tū naturaliter tum violenter motis. Hinc oritur quæstio, *An mobile reflexum quiescat in puncto reflexionis suæ*. In hac quæstione considerãda sunt movens, mobile, motus, reflexus, terminus reflexionis, medium & quies. Movens est violentum aut naturale; mobile, corpus quod præcipuè motu locali cietur; motus rectus aut mixtus (nam de circulari non agitur.) Reflexus, qui est vel per defectum virtutis moventis vel per obviationem alterius corporis repellētis. Terminus reflexionis in quo res mota quiescere hic dicitur. Medium quoad terminum fertur & ab eodem termino reflectitur. Quies quâ à motu ad momentū vel longius temporis spacium cessat. Hæc inquam omnia diligenter discutienda sunt & observanda; nam aliter facilè error nascetur. Quippe nunc quies est, nunc quies non est, in terminis reflexionis; quies, si solâ vi naturæ fiat reflexio, quies verò nulla, si reflectentis & mobilis nulla sit proportio. Exempli causâ, si mola ruens ab alto fabam aut pilam sursum proiectam repellat, est certè in hâc repulsâ nulla quies, nulla mora. Sed de istis superiùs satis.

Contra priorem quæstionem.

Opp. *Si cœlum non cesset à motu in polis & cardinibus suis, qui fit vt semper in eodem fixo & definito loco cardines & poli appareant? Præterea, cùm mirabiliter tota terra cōcutiatur motu (vt tremuit anno salutis* 1580) *videtur, subesse aliqua mutatio motus in cœlo; siquidē nihil præter naturā in effectis contingit, nisi in primis causis fiat aliqua alteratio: at hæc alteratio in cœlo esse non potest sine statione cœli aut cœlestis alicuius partis quiete. Quippe causâ existēte similiter affectâ, nova, mira, & invsita effecta nō oriuntur. Postremò, extrema signa vltra quæ progredi non potest sol in motu maximæ declinationis suæ sunt Cancer & Capricornus, ad quæ simul accedere & ab*

ab iisdem recedere & resilire certè sine aliqua in iisdē mora non licet, nisi contrarios motus fieri simul in momento concedas, quod hîc negat Philosophus: est ergo in cœlo cœliq; motu aliqua quies. Huc addi potest illud Astrologorum, solem reliquosq; planetas in suis orbibus subsidere, nec non propiùs aliquando ad terram accedere, qui motus non est sine quiete in terminis reflexionis, nisi accessum & recessum, motus plane contrarios in eodem instanti simul fieri defendas.

Resp. *De polis & verticibus mundi in discursu antea constat solutio; nēpe apparere illos semper, non quod non moveantur, sed quòd illæ partes cœli in quibus eminēt, occasum non videant. De universo terræ marisq; motu quem nominas in secundo loco, respondeo eundem digito solius Dei factum fuisse, non vi naturæ, aut aliâ præternaturali causâ; quippe fuit non solùm in fistulosis & montosis meatibus, sed etiam in compactissimis partibus terræ, idq; non particulatim sed universim. Imò (quod addit miraculo) non solùm in terra sed in mari quod (ut viri dignissimi fide scribunt) tum horribiliter concussum tremuit. Quid plura? In instanti factus est ubiq; ille tremor, qui si ex materia in medullis & visceribus terræ concepta motaq; factus fuisset, non in instanti, sed in successione temporis vicissim extitisset. Nimis ergo curiosi essemus cū iam de prima causa agamus si hoc mirabile opus illi soli qui nullis mediis alligatur non tribuamus, qui verbo fecit cœlum & terram, uno ictu oculi totum cōcussit centrum. Hinc inde minorem ad moniturus mundum, posse totum dissolvere, si in lachrymas pro scelere non dissolvatur homo. De duobus solstitiis, dico in illis non esse moram solis, non esse quietem ullam; quia potentia orbis solaris tanta est, & tam activa, ut in eodem momento se retrahat quo attingit scopum. Nam ut in volatu avis sursum non est necesse ut sit mora aut quies in termino reflexionis, quia potentia illius admodum activa est, ut se vertat deorsum quando placet: ita in motu solis à solstitio non est cessatio, non est quies, quia illius virtus efficacissima est revertendi, nullo corpore impediente in signis & punctis stationis suæ. De sepulchro solis & reliquorum planetarum in suis orbibus quæstio anceps est, & adhuc ab Astrologis non plenè planeq; definita; credo tamē subsidere propinsq; suis flammis & ardentibus radiis ad devastādum universam terram quotidiè accedere. Eo etiā splendore, quo solebat, Phœbus non intuetur terram, velis & nubibus à nobis occultat faciem, splendet quasi iratus, & instar Martis igneos calores & colores sanguineos formidolosè spargit, virtutes eas & vires in plātis et hominibus quas olim nō imprimit. Adest, adest dies ille, ante cuius advētū sol in tenebras, et luna in sāguinē convertetur; tenebris et sanguine plenus est mūdus, et q nisi tenebræ et sāguis restāt? Sed quo vado hac extasi animi delirātis mei? da veniā (studiose lector) disciplio enim usū rerū currēdo facere. Ad rationē dico, posito quòd sol et planetæ subsidāt in orbib⁹, nō est tamē quies in terminis reflexionis, quia hic mo⁹ si sit*

Terræ motus nō naturalis.

In instanti factus.

Sol & planetæ languent.

Sol in tropicis non moratur.

continuus

tinuus est, tamq; valida est cuiusq; sideris potentia & virtus, vt impediri aut retardari non possit.

Argumenta contra secundam quæstionem, An mobile in termino aut puncto reflexionis moveatur?

Opp. *Ancipites sunt interpretes quid in hac quæstione definiant; eorum enim quidam asserunt Aristotelem potiùs obiecisse quàm definiisse in hoc tractatu de puncto reflexionis. Nonnulli defendunt ex animo illum loquutum fuisse, sed quæstionem solùm ad naturalem motum reflexum revocasse: Alij putant illum vniversaliter de omni motu intelligendum esse; tu incertè & indefinitè in expositione loqueris: quid ergo certi sit statuendum adhuc incertum manet.*

Quomodo mobile non quiescat in reflexionis puncto.

Resp. *Disputationis causâ probabiliter defendi potest hac quæstio in omni motus genere, & violento, & naturali, modò non detur in occursum aliud fortius agens quod repellat. Exempli gratiâ, si grano milij sursum proiecto occurrat magna moles ferrea, haud dubiè tum nulla erit quies in puncto reflexionis; alioqui esset probabile molem maximam in medio aëre ad tempus posse detineri, quod est perspicuè & evidenter absurdum.*

Opp. *Quamprimùm cessat impetus lapidis sursum proiecti, continuò sine mora descendit: ergo non est quies in puncto reflexionis. Antecedens probatur, quia non est causa retentionis aut quietis, quippe gravitas tum lapidis principatum vendicat, vique suâ activa ad centrum sine mora impetu sublato redit, aliter grave sursum existens, non prohibitum sursum quiesceret, quod videtur esse absurdissimum.*

Causę tres cur Aristoteles in motu reflexo quietem esse dicat.

Resp. *Causa cur Arist. in textu defendat in omni motu reflexo esse quietē, tres sunt; prima, quoniam si inter motum directum & reflexum non daretur quies, essent hi motus continui, & proinde contrarij motus specieq; distincti cōtinuarentur, quod esse nequit. Secunda, quoniam mobile quod reflectitur in puncto reflectionis actu existit tanquam in principio & fine, quod in instanti fieri non posse natura & ratio indicant. Tertia est, quoniam mobile antequam moveri incipiat quiescere debet sub termino à* quo, *qui termin⁹ à* quo *mobilis reflexi est punctum reflexionis. His prælibatis ad argumentum respondeo, lapidem proiectum & non repulsum quiescere sursum in puncto reflexionis suæ per conatum naturæ, quæ impetu extincto proijcientis, revolantis lapidis vires languentes reficit, quibus collectis redire incipit. Alij respondent quietem hanc triplicem habere causam, naturam, medium, ipsamq; lapidis gravitatem, quæ in ipso puncto reflexionis quodammodo vt in principio & fine manet.*

Opp. *Ridiculum hoc mihi videtur esse, vt in puncto reflexionis vlla ponatur quies; mille exempla contrarium docent. Primùm, si avis in altum volet, & in puncto reflexionis moriatur, quæ tandem hæc quies dicitur? Iterum*

rum, quæ mora aut quies est in pila repulsa à pariete? Si parvulum murẽ currentem retrahas per filum pedi alligatum, an mus in puncto tractionis quiescit? Estne quies ulla in nutritione, augmentatione & alteratione humorum, cùm semper dum vivit animal non aliter quàm fluctus marini fluant & refluant? Quæ generationis est quies in instanti? quæ denique morula ullius motionis in puncto? certe nulla. Universalis ergo hæc non est propositio, scilicet omne mobile quiescere in puncto reflexionis suæ.

Resp. *Recte contrahis mille exempla in admodum pauca, parùm omnino movent. Avis (ut ais) in altum volans moritur; quid tum? ergo non quiescit in puncto reflexionis? Argumentum hoc nego, quippe de quiete motus non mortis hoc loco agitur. Ad alia exempla de pila repulsa, & mure retracto dico non esse quietem, quia omnia quæ violenter repulsa & retracta sunt ab hac regula excipiuntur; ut antea constat de grano milij, quod proiectum in aërẽ obviã mole fereâ reverberatur. Ratio verò cur in hoc violento occursu non sit status aut quies, est quoniam fortius est agens quod in occursum venit. Sunt qui affirment etiam in his esse morã, quia si dura sint fortis est impressio, si mollia facilis est retẽtio. Postremò, de fluxu & refluxu humorum, affirmo esse in illis statũ & quietẽ; nam certos suos terminos periodosq; reciprocæ motionis habẽt. Eorũ enim fluxus & refluxus sunt contrarij motus & interrupti, qui sine quiete in puncto reflexionis esse non possunt. Hæc nunc sufficient de motu reflexo, quoniam in alijs locis eundem demonstravi.*

Nõ est quies in motu reflexo violẽter.

Humores in reflexu habẽt quietem.

Opp. *Nulla quies est nisi in tempore, ut in 6. Physicorũ docuit Phũs; sed quies proiectorũ corporũ in pũcto reflexionis (si ulla sit) est momẽtanea: ergo propriè non est eorũ quies. Quod sit momẽtanea sic probo, quia si pila vi proiecta sit ferrea, duraq; moles obvia, subito hæc pila ferea reverberatur; si verò pila sit mollis, ex pilo pelleq; cõfecta, facillimè repellitur: proiectorum ergo quies in pũcto reflexionis est aut nulla aut momentanea. Nulla inquam est, quoniam momentanea quies habetur nulla.*

Te. 30. 72. 74. & l. 4. te. 118.

Resp. *Si in propugnatione huius quæstionis omnia interquiescere in terminis reflexionis suæ peroptes defendere, poteris istas obiectiones de pila ferrea & molli pro argumẽtis defensionis sumere (liberum enim hoc ipsum tibi relinquo, quoniam sunt classici interpretes Aristotelis qui eadẽ pro argumẽtis sumũt) sin verò placuerit tibi ea excipere in hac lite quibus fortiora agentia & repellentia occurrunt, possis dicere non esse omnino in istis moram, quia repellentia sunt fortiora potentiâ & actione quàm repulsa; unde in puncto reflexionis non est omnino ulla quies, ulla commoratio.*

Opponentis replicatio.

Videtur esse quies in utroque impetu; nam si pila ferrea intincta sit oleo aut atramento, molem aut parietem obvium & adversum inficit & conspergit, quæ infectio aut conspersio non est sine tempore. Infectio enim

Argumenta à pila.

enim est actus quidam, omnisq; actus est motus, omnisq; motus fit in tẽpore: infectio ergo ista fit in tempore, & ex consequenti in puncto reflexionis suæ pila ferrea sic tincta & repulsa aliq̃ morã & quietẽ habet. Similiter dici potest de pila leviore, quæ vi proiecta duriori corpori sic cedit vt fiat cõpressio; at hæc cõpressio passio est, omnisq; passio motus, omnisq; motus successivus. Postremò, sit violentissimus motus istorũ corporũ, eorũ tamen contactus non est sine medio; at interpositio medij separatioq; contingentium aliquam moram postulãt: interquiescit ergo proiectum aliquantisper in puncto reflexionis suæ.

Resp. *Iterum dico, si vniversaliter veram hanc regulam esse (vt licet) existimaveris, ista quoq; argumẽta in suppetijs habere potes; sin minùs sic probabiliter respondeo, pilam æneam aut ferream atramento illitam aliud corpus eodem conspergere; non quòd quiescat pila, sed quod diffluat materialis ille color per violentum impetum & contactum vtriusq;. At ista (inquis) infectio aut cõspersio motus est; nõ est propriè motus sed finis & terminus motus, id est mutatum esse quod instanti non tempore vt ait Arist. mensuratur. Idipsum respondeo de compressione parietis pilâ ferreà vulnerati & concussi, aut de compressione mollioris pilæ, si in marmoreum lapidem aut ferrum quod non cedit, impetu feratur; sic (inquã) comprimi non est propriè pati sed mutari, quod instans non tẽpus mensuram habet. Postremò, vbi vrges ad interpositionem aëris & contactum semper requiri tempus, dico hoc verum esse si nullus sit metus admittendi vacui: at si sit vllum periculum vacui (vt sæpe in istis violentis motibus contingit) tum subitò ad tollendum vacuum corpora contra naturam suam feruntur, vt ignis deorsum, sursum terra, & sic aër hoc loco se subito interponit, si violenta manu & impetu concutiantur corpora; aliter concussa & compressa (quod est notatu dignum) hæc corpora obvia & adversa non separantur; sed coniuncta & conglutinata (ne in separatione admittatur vacuum) manent.*

Ad tollendũ vacuum corpora contra naturam feruntur.

Dubium. An instans sit mensura inceptionis & desinentiæ rerum?

Opp. *Dubiũ hoc in textu de inceptione & desinentia rerũ plus ingeniosæ subtilitatis quã veritatis habet. Sed esto, quoniam Arist. instans esse mensuram asserat, sic contra illum disputo; si res incipiant in instãti, aut incipiunt in instãti vt verum sit dicere hæc res sunt, aut in instanti quo verũ sit dicere, hæ res non sunt sed erunt; sed neutro istorũ modorũ incipiunt: instans ergo non est mensura rerũ quæ incipiunt. Assũptio probatur, quoniã si dicas res incipere cũ sint, absurdè loqueris; nã res actu existentes non incipiunt: si verò dicas incipere in instanti in quo non sunt, multo absurdiùs loqueris, quia res quæ non sũt non incipiunt. Sin dicas inter esse & nõ esse rerum medium aliquod extare, regula*

gula philoſophorum te vulnerat, quæ eſt Quod inter eſſe & non eſſe nullũ ſit medium. Similiter obijcio de obitu & deſinentiâ rerum, quas ſi dicas, deſinere in inſtanti quo ſunt, abſurdum eſt, quia tum ſunt: ſi verò dicas deſinere in inſtã-ti in quo non ſunt abſurdius eſt quod dicas, quia tum deſierũt eſſe, nõ deſinũt.

Reſp. *Subtile hoc dubium à multis multipliciter reſolui ſolet, ſed non ero multus: diſtinguunt philoſophi res incipere duobus modis, vel in inſtanti quo ita ſunt, ante quod immediatè non fuerunt, & ſic incipere vocant per primum ſui eſſe intrinſecè; vel in inſtanti in quo ita non ſunt, ſic tamen vt ſtatim ſint, & hoc modo incipere res dicunt per vltimum non eſſe ſui extrinſecè. Pari ratione ex adverſo res poſſe deſinere concludunt, aut ſcilicet in inſtanti in quo ita ſũt & immediatè poſt non ſunt, aut in inſtanti in quo ita non ſunt, & immediatè antea fuerunt, quod appellant philoſophi deſinere extrinſecùs ſeu per primum ſui non eſſe. Hac diſtinctione adhibitâ, facillima erit reſolutio obiectionis tuæ, nimirum rem quamlibet incipere in inſtanti in quo ita eſt; tum enim primum eſt, & etiam tũ eſſe incipit. At (dices) eſt, ergo non incipit. Argumentum nego, quia hac prima lux eius eſſe exiſtit. Cæterùm adhuc dices alterius rei* eſſe *in eodẽ inſtanti deſinit; deſinere autem et incipere duo contrarij actus ſunt, qui in eodem inſtanti ſimul eſſe non poſſunt. Erras, nam non ſũt duo actus; deſinere enim eſt privatio, incipere vero actus; vel (ſi placet) poſſunt duo contrarij actus ſimul eſſe in eodem momento non in eodem ſubiecto; in eodẽ momẽto ſi diverſus reſpectus hic habeatur. Hæc quidem vera eſt (mea opinione) ſententia Ariſtotelis; nam et ſi res incipere dicatur in inſtanti in quo ita non eſt (modò ſic ſtatim ſit) per accidens tamen ſic in tempore omnino dicitur, quia propriè incipere res ſolùm tũ dicitur, cùm primum actum & (vt ita loquar) ictum ſui eſſe habet, quem in inſtanti illo non habet in quo ita non eſt. Aperta hæc erunt vno exemplo; homo in eo inſtanti incipit in quo incipit eſſe; at in inſtanti illo in quo embryo adhuc formam non amiſerit homo non eſt: ergo homo in inſtanti in quo embryo formam non amiſerit non incipit; niſi illum per accidens incipere dicas antequam generetur, ſed generari res propriè in inſtanti dicitur. Mutato nomine idipſum de deſitione rerum dico; res enim deſinere propriè & intrinſecè dicuntur in illo inſtanti in quo ita ſunt & immediatè poſt ita non ſũt. Sed hæc prudentiori lectori relinquo, hoc ſolùm addẽs poſſe quidem omnem inceptionem & deſitionem rerum ad hæc duo capita reduci, vt per ſe & intrinſecùs incipere aut deſinere in illis inſtantibus dicantur, in quibus ita ſunt; per acccidens verò & extrinſecùs in eis in quibus ita non ſũt. Maioris perſpicuitatis ergô hanc diſtinctionem attexo, duplicem inceptionem rerum aſſignari, inchoatam & perfectam: ſecundùm inchoatam res in inſtanti illo incipere dicuntur in quo ita non ſunt, vt planta in ſemine, homo in embryone; at ſecundùm perfectam non itẽ. Doctiſſimum Collegium Conimbrecenſe, aliique inſignes interpretes Philoſophi multa hic verba &*

Res õmnes incipiunt duobus modis intrinſecè extrinſecè.

Res deſinunt duobus modis

Duo actus cõtrarii eſſe poſ. ſunt in eodem momento nõ in eodẽ ſubiecto.

Inceptio & deſitio rerum ad duo capita reducantur,

Inceptio rerũ duplex.

praecepta tradunt de inceptione & desinĕtia rerum in tempore et in ævo positarum, nec non de accessione & remotione formarum: sed huc referuntur & revocantur omnia, vt dicas rem tum propriè incipere cùm ita est, & desinere cùm ita non est ac modò fuit. Quid, inquis? an moritur homo & vivit simul? an in eodem instanti incipit vermis esse, et desinit esse homo? Agnosco sic esse, et quid est hoc instans? Hoc instans est ferè nihil. Misera profectò vita est quæ instanti clauditur; imò beata est si hîc miserè nō vivatur. At quis benè in momento vivit? Is certè qui quovis momento moritur. Melius est non vivere quàm vitâ non frui; imò melius est in hac vita mori quàm nunquam vivere. Quid plura? instans in quo desines vita hac tota momentanea est, hodiè sum, cras non sum. O fœlix instans quod cœli ostium pandit! O æterne motor cœli, in instanti illo in quo desinam esse misero succurre mihi, in momento illo in quo movebis & mutabis omnia misero succurre mihi.

Humanæ vitę miseria & brevitas.

Pia precatio.

CAP. 9.

Vtrum motus cœli sit naturalis, vlloq́; modo compositus?

Motus cœlestis præstātia.

Rbis supremus regium quasi soliū primi motoris est, motusq; circularis primum instrumĕtum: vt ergo orbis ille stellarum infinitâ multitudine, splendore, gloriâ & influentiâ alia corpora inferiora superat: ita hic motus ordine, dignitate, velocitate & perfectione omnibus alijs longissimè præcellit. Ordine, quia primus; dignitate, quia cœlestis; velocitate, quia continuus minimeq; interruptus; perfectione, quia simplex, vniformis, completus & perpetuus existit. Hic orbis & hic motus motorem primum arguunt, qui metaphysicâ & ineffabili potentiâ, sapientiâ, bonitate facit, regit, conservat omnia. Quid plura? hoc totum est quod in isto capite & in sequenti agitur. Hîc enim dignitas circularis motus, illîc maiestas primi motoris demonstratur.

Summa huius capitis.

Sed ne steriliùs & iejuniùs quā res tāti momēti postulet tractentur hæc duo; argumenta quæ sunt in textu more dialecticorum in formam colligam & concinnabo. Si ergo quæras quomodo Arist. probet motum circularem solùm esse continuum, perfectum, primum & perpetuum, attentè hos quatuor syllogismos lege. Quicunque motus nec est ex contrarijs compositus, nec cursu suo prępeditus, is verè &

Motus circularis solus cōtinuus.

& perfectè continuus est; sed motus solùm cœlestis nec ex contrarijs motibus est compositus, nec adverso vllo impetu agentis præpeditus: ergo motus solùm cœlestis est perfectè continuus. Perfectio huius motus ex consequenti ratiocinatione facilè colligitur, quæ sic se habet. In quocunque motu idem est principium & finis, is est perfectissimus; sed in motu circulari idem est principium & finis: ergo motus circularis est perfectissimus. Quòd primus sit motus cœlestis alter syllogismus concludit, qui sic formatur. Quicunque motus est simplicissimus is est primus motus; sed motus circularis est simplicissimus: ergo motus circularis est primus. Assumptio probatur à divisione motus in circularem, rectum, & mixtum; sed circularis est simplicior recto & mixto: ergo est simplicissimus. Recto est simplicior, quia rectus vel reflectitur (vt supra docuimus) & sic ex contrarijs motibus componitur, & proinde non est vnus & simplex: vel non reflectitur, & sic desinit, & propterea imperfectus existit; sed omne simplex & perfectum est prius imperfecto: ergo circularis motus qui est simplex & perfectus est prior recto. Est quoque prior mixto, quoniam mixtus ex recto & circulari constituitur. Quid multis? est prior recto & mixto: ergo est primus. Huc addas rationes à nobis superiùs allatas; esse primum quia immediate est à prima causa, esse primum quia est prima passio primi mobilis, esse primum quia est principium aliorum motuum, esse denique ordine, naturâ, tempore, perfectione primum.

Perfectissimus

Primus.

Simpliciss.

Simplicior recto.

Simplicior mixto.

Arist. Phy. l. 8. tex. 74.

Duo adhuc argumenta in textu restant quæ primatum huius motus probant, Vnum ab æquabilitate, alterum ab authoritate ducitur. Primũ sic habet. Omnis motus æquabilis & vniformis est prior motu qui in se dispar est & inæquabilis; sed motus circularis est solũ æquabilis & vniformis: ergo est prior motu recto & mixto, qui semper ex inæquabili cursu constant. Quòd rectus & mixtus motus in dispari & inæquabili cursu stadioque decurrant hinc liquidò apparet, quia corpora quæ per lineam rectam aut mixtam feruntur inæqualiter à principio & in fine moventur. Omnia enim quò longiùs à loco quietis absint eò tardiore veluti cientur pede & motu: orbicus autem motus est semper æquabilis, & quia in seipso principiũ & finem contineat, & quoniam nunquam à principio lóngiùs & à fine distet.

Alterum argumentum à testimonio seu authoritate est, quia is motus haberi debet primus & perfectissimus qui omniũ philosophorũ calculis habetur sic esse; sed omnium veterum philosophorũ (vt ait Aristoteles) calculis motus circularis habetur primus & perfectissimus esse.

Thaletis. Anaxagoræ. Empedoclis. Platonis.

Hanc assumptionem probat nominando quosdam palmares & primarios viros, qui primatum semper lationi, id est motui locali detulerunt. Infert hîc Thaletem & Anaxagoram qui divinam mentẽ, Empedoclem qui æternam concordiam, Platonem qui sempiternam animam seu intellectum causam huius motus posuerunt. Mens divina Dei potentia est, ęterna concordia Dei amor est & providentia, sempiterna anima ipse Deus, qui fecit, dilexit, & conservavit mundũ. Fecit potens, amans diligit, conservat Deus. Conservat quidem mundũ quãdiu mundus est: at si immundus & impurus fiat non conservabit, quoniam Deus est qui id solum quod est mundum diligit.

Mundum Deus solus cõservat.

Sed pergam, Si quis hîc quærat quorsum tantopere Arist. hoc loco primum mobile motumq; primum laudibus extollat; illum scire oportet eò tendere omnia sapientis præcepta, vt concludat vnum motorem, vnum Deum, vnam primam causam cœli rerumq; omniũ esse. Suprema ergo hæc mundi specula multis hîc verbis ornat, vt aliqua notetur inter movens, mobile, & motũ proportionis similitudo. Proportionis similitudo dico, quia æqualitas omnino nulla esse potest; quæ enim æqualitas inter finitum & infinitũ? inter cœlũ & Deũ? Est tamen proportionis similitudo quædam, quia vt Deus omni principio & fine caret: ita cœlum neq; principium nec finẽ suæ conversionis habet; & vt Deus suâ divinâ potentiâ, sapientiâ, providentiâ creat, regit, dirigit totum hunc mundum: ita cœlum suo motu, lumine & influentiâ quodammodo eundẽ gubernat & conservat. Et vt Dei infinitam essentiam nemo mortalium scire aut investigare potest: ita cœli infinitam virtutem nemo Philosophorum adhuc vnquã cognovit. Miracula enim in Deo omnia sunt si naturam, oracula permulta in cœlo sunt si humanam ignorantiam spectes.

Proportionis similitudo inter movens & mobile, inter Deũ & cœlũ. Deus & motus cœli in quibus conveniant.

Quid? an cum Aristotele cœlum motumq; cœlestem æternitate infinitum, & infinitate æternum nunc facis? an cum Deo comparas? Certè eo sensu quo tu somnias non comparo, rem igitur apertam faciam. Vt solium regis auro & pretiosis gemmis splendens non ideo regium dicitur quia dignitate aut maiestate regi æquivalet, sed quoniam sic arte excellenter ornatum est & perpolitum, vt subditorum nulli conveniat in eodem sedere: ita cœlum (augustissimũ illud corpus) luminibus & stellis infinitis vt gemmis decoratum, arx Dei aut sedes primi motoris dicitur, non quòd tantâ maiestate sit dignum, aut eidem vllo modo æquale, sed quod tam magnificè factum aut solius Dei templum, vt est in 1. de Coelo, aut nullius habitatio prorsus nominetur. At finitum est cœlum, finitus est motus, totus finitus est mundus in essentia sua vt ait Aristoteles; quomodo igitur cum Deo

Simile à Regis solio.

actu

actu infinito comparari potest? Infinitum (vt nôsti) secundùm Arist. duplex est, actu & virtute; Deus quidem est infinitus actu & simpliciter in essentia, cuius centrum est vbiq; & circumferentia nusquam, vt sapienter ille (quicunq; erat) dixerit: virtute autem infinitum cœlum habetur esse, quoniam à prima sui causa infinitam vim & virtutem communicatam habet. Sic infinitum dicitur non magnitudine, non actu, non essentiâ, sed virtute; quia in cœlo potentia & vis est cõstituendi omnia. Omnis (inquit Philosophus) forma naturalis in cœlo est, id est cœlum in se vim & virtutem habet generandi omnẽ formam naturalem, si præparata sit materia, & veluti liquefacta cera, vt sigillo naturæ obsignetur, fiatq; imaginis impressio in eo quam natura cœlesti semper motu, lumine, & influentia adjuta intendit.

Infinitum duplex.

Cœlum virtute infinitum.

Plura in hâc causâ non addam, sed verbo concludam cum Philosopho, cœlum esse divinissimum corpus naturę, nobilissimum tectum totius mundi, speciocissimum templum motoris primi, opus excellẽs Dei, in quo æterna mens vt dux in arce, infinitus spiritus vt rex in regno sedet. Et tamen si hoc corpus, hoc tectum, hoc templum, hoc opus ruat, Deus sempiternus motor tamen cœli (de quo proximè dicendum est) in sempiternum beatus erit. Erit dixi? imo est; nam hoc ipsum fuisse aut fore divina essentia nescit, vbiq; enim in omnibus & singulis præsens est, & si non sit, id ipsum in quo non est nihil est, quia malum est, primoq; essentiali bono (in quo res omnes suum esse & bene esse habent) privatum.

Cœli dignitas

Deus beatus semper etiam sine cœlo.

Distinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

In hoc capite facta est comparatio inter motũ circularẽ, rectũ, mixtum; motusq; circularis pręfertur motui recto & mixto, à

1 Prima causa quæ est Deus, qui propriâ suâ potentiâ & providentiâ cœlum absq; adiacentia alterius corporis locantis movet; motus autem rectus & mixtus aliam causam habent.

2 Secunda causa nẽpe natura, quæ est principiũ motus & quietis in cœlo, sed excellentiore ordine & modo, per potentiam activã cœlestis formę, quæ omnes alias formas rerum inferiorum efficit & excellit, nec non motui recto & mixto totum suum esse tribuit.

3 Subiecto quod est ipsum cœlum, simplicissimum corpus, quintaque essentia dictum; huic ergo corpori nobilior motus debetur quàm cæteris quę ex corruptibili & caduca natura constãt: motus ergo cœlestis est excellentior recto & mixto, qui minùs nobilibus partibus mundi conveniunt.

4 Contrario, quia hic motus nullis contrariis interrumpitur vt rectus & mixtus, qui sæpe reflexi desinunt esse.

5 Perfecto, quia motus neque principium, nec medium, nec finem habet; rectus verò & mixtus terminantur.
6 Simplici essentia, quia in motu circulari nulla est compositio; at rectus & mixtus componuntur: nã rectus si reflectatur ex duobus contrariis motibus, mixtus ex recto & circulari constat.
7 Æquali & vniformi ratione motionis, quia motus orbicus est semper idem, semper vnus, semper æquabilis & regularis; motus verò rectus & mixtus non item.
8 Æternitate, quia hic motus non cessat, rectus autem & mixtus in occasum ruunt.
9 Authoritate omnium philosophorum, qui hunc motum aliis prætulerunt.

Vsu & fine, qui est aut
- Divinus, quoniam hic motus est primum instrumentum primi motoris.
- Naturalis qui duplicem effectum habet,
  - 1 Cœli, cui inest vt naturalis & propria passio, per quam in diurno cursu mundi inferiores spheræ planetarum circumaguntur, & in suis ipsorum motibus veluti refrenantur.
  - 2 Inferioris globi & regionis, cuius tota gubernatio naturalis à cœlo effectivè pendet.

Argumenta contra quæstionem, An motus cœli sit naturalis?

Opp. *Moves quæstionem, An cœli motus sit naturalis, & eiusdem ferè attingis nihil. Multa enim de dignitate motus cœlestis, multa de perfectione, æternitate, simplicitate & vsu loqueris; parùm autem aut nihil de naturali aut formali ratione eiusdem: es ergo vel oblitus tui, vel id omittis quod videtur maximè necessarium, cùm de ratione huius motus plurimùm inter doctissimos philosophos dubitetur.*

Resp. *Quod vrges lubens admitto vt satisfaciam tibi, hoc autem non oblitus mei nunc facio, sed quoniam ante ad eandẽ quæstionem attigi, & quoniam Aristot. potiùs alibi quàm hìc de eadem differit. Cæterùm quandoquidem hoc in loco appositè moveatur, cùm motus circularis, recti, & mixti fiat comparatio, brevissimè sententiam addam. Distinguit motũ Phũs in motum naturalẽ, violentum, & volũtariũ; cœli motus nõ propriè naturalis est quia non est in loco; non violentus quia conservat potiùs quàm destruit; est ergo voluntarius vt Iohanni Scoto placuit. Sed attende, est (inquit) voluntarius, analogicè ex parte moventis liberè, ex parte verò mobilis neuter est; nam quatuor (inquit) modis moveri cõtingit; alia n. moventur naturaliter vt gravia deorsũ, alia violẽter vt gravia sursũ, alia neutro quodã modo, & vt vtar illo verbo neutraliter, vt angelus et anima post separationẽ à corpore, alia nec naturaliter nec violenter, vt ignis in suâ ipsius sphæra, qui movetur circulariter*

Motus cœli voluntarius.

Omnia movẽtur quatuor modis.

ad

ad motum cœli; & sic motum cœli respectu motoris voluntarium, respectu cœli utcunque naturalem, respectu utriusque neutrum esse concludit. Sed hæc sũt obscuriora, apertiùs ergo agã (ut supra) nimirũ motũ cœli respectu motoris esse voluntariũ, respectu cœli esse analogicè naturalem; naturalem dico quia essentiâ, formâ, figurâ, proprietate aptissimum est ad talem motum. Essentia enim cœli non repugnat, quia est ab æterno mobilis; forma non repugnat, quia est ab æterno movens; figura non repugnat, quia est circularis; proprietas nõ repugnat, quia est ipse motus; motus (inquam) orbicus de quo nunc agimus. Est enim motus orbicus propria passio cœli: est ergo naturale cœlo moveri & proinde motus cœli naturalis; Analogicè (inquam) naturalis, quia est respectu movẽtis voluntarius, ut Scotus dixit, non simpliciter naturalis sed analogicè respectu deficientis loci & corporis continentis in quo naturaliter & verè moveretur. Verus enim & proprius motus naturalis est in loco, qui est superficies corporis continentis, in cuius ambitu & amplexu non comprehenditur. Sufficiat hæc ergo distinctio, est circularis motus metaphysicus respectu Dei, physicus respectu cœli, analogicus respectu loci, cuius defectu non simpliciter sed analogicè naturalis dicitur. Motus cœli voluntarius & naturalis analogicè. Et propria cœli passio.

Opp. Cœlum est simpliciter corpus naturale: ergo illius motus est simpliciter naturalis. Ratio tenet, quia quale est subiectum tale est eiusdem propriũ; si ergo cœlum sit simpliciter naturale, illius propria passio nempe motus erit simpliciter naturalis.

Resp. Si sumas corpus naturale pro composito ex materiâ & forma, sic cœlum est ens naturale; sed si capias ens naturale pro eo quod ut propriâ naturâ produci & corrumpi potest, sic propriè cœlum ens naturale non dicitur, sed analogicè ut modò de illius motu diximus. Comparatione ergo factâ cœlum & motus cœli non sunt sic naturalia, ut alia corpora in inferiore globo & regione mundi, quæ præter naturam nihil sapiunt; sed sublimiorem causam motricem & conservatricẽ habent, quæ suâ solius potentiâ id præstat quod cõmunis natura non potest. Cœlum ens naturale analogicè.

Opp. Vera differentia & naturales proprietates motus cœlesti motui conveniunt, successio partium velocitasque & tarditas motionis: ergo cœli motus est verè & simpliciter naturalis. Antecedens probatur, quia tempus est propria passio primi mobilis, quod tempus est successiva mensura motus. Præterea hoc manifestè constat, cum cœlum non in instanti, sed in tempore moveatur. Postremò neminem latet alios orbes cœlestes tardiores alios velociores esse in suo motu: velocitas ergo & tarditas quæ sunt proprietates temporis & motus cœlesti conversioni conveniunt. Aristot. Ethic. lib. 10. cap. 3.

Resp. Istorũ nihil quidam interpretes negãt si cœlũ in seipso (ut aiunt) consideres sine relatione ad primum movens, sed si subtilius accuratiùsque rem velis perpendere, dicendum est analogicè hæc omnia cœlo cœlique motui convenire.

Tempus quomodo sit mensura cœlestis motus.

At dices tempus per se esse mensurã cœlestis motus secundũ Arist. ergo per se illius motus est successivus. Respondeo, tempus per se esse mensuram cœlestis motus, non vt cœlum est in propria & simplici essentia perpetuum (perpetuum enim & tempus differũt) sed vt est in relatione per motum, lumen & influentiã ad hæc inferiora quæ regit. Hinc illud Philosophi est, nimirum tempus propriã esse mensurã rerum habẽtium initiũ & finem, causamq; esse corruptionis; sed cœlum nec initium nec finem ex sententia Aristotelis habet: illius ergo in absoluta essentia sumpti mensura non est tempus, sed vt ad hæc inferiora quibus præest comparatur. Quod vrgeas cœlum nõ in instanti moveri & proinde successionẽper se cõvenire cœlo vt mensurã mensurato; argumentum nego, quia successio sæpe actionibus animæ spiritibusq; convenit, & tamẽ nemo vnquam dixerit animam aut spiritum tempore mensurari nisi per accidens & analogicè, & sic cœlo per accidens has affectiones convenire dicimus.

Arist. phys. lib. 4. tex. 117.

Successio cõvenit cœlo per accidens.

Non est velocitas & tarditas in cœlo.

Vltimum quod adfers nihil est: nã et si aliæ sphæræ tardius, aliæ velocius moveantur, hoc tamen fit, non quod simplex, æqualis aut vniformis sit motus cœli, sed quia maiora aut minora sint illa corpora, quibus analogicè & comparatè hæc accidentia competunt, quæ tamen æquabiliter perpetuo in suo ordine & loco cientur.

Argumenta contra alias partes capitis & quæstiones.

Opp. *Motus cœli non est primus omnium: ergo non benè distinguitur à recto & mixto in eo quod sit primus. Antecedens probatur, quia intelligentiæ naturã & ordine sunt priores orbibus quos movent, quæ intelligentiæ secundùm Philosophos etiam moventur: est ergo motus prior motu cœli & per consequens cœli motus non est primus.*

Resp. *Intelligentiæ seu spiritus principia moventia sunt non mota, nisi per accidens ad motum orbium quos movent. Alij respondent definitos spiritus quidem moveri non motu physico sed Metaphysico. Moveri dicunt, quia talẽ naturam habent vt à prima causa mutari possint (nihil enim absolute & simpliciter incommutabile est præter solum Deum) metaphysicè autem moveri affirmant non physice, quia physico principio motus & quietis carent, est tamen aliqua proportio motus in illis vt dicantur hoc vel illo tempore motum incipere & motum terminare, non autem sic vt ipsi aut eorum motus mensurentur tempore, sed quod nos aliter eorũ vestigia, actiones, & motus observare nõ poterimus, cùm infinita et abdita sit causa cuius imperio in suo motu obsequantur.*

Intelligentiæ non movent physicè.

Opp. *Tres causæ mihi videntur efficaciores quibus probem cœlestem motum non esse simplicem; prima est quia cœlum ipsum mihi videtur non omnino moveri quia in eodem loco semper persistat; nam moveri localiter est à loco in locum commutari, neq; sufficit dicere idipsum secundùm partes loco moveri cum vtraq; illius medietas (vt ita loquar) non aliter quàm totum in*

eodem loco permaneat. Secunda causa est, quia nullus motus existit simplex; nam id propriè simplex est quod dividi non potest; sed omnis motus dividi potest secundùm Arist. in partes proportionis, successionis, temporis; nullus enim motus est momentaneus. Vltima causa est, quia planetarum motus cœlestis est, & tamen ex duobus motibus contrarijs componitur nempe ab ortu in occasum, & ab occasu in ortum: non est ergo absolutè simplex motus cœlestis.

Resp. *Cœlum nec secundùm se totum, nec secundũ partes et medietates (vt ais) in eodem loco immobile & fixum permanet: quippe physicus non est, omnino eiusdem locus, quia superiùs primo mobili non est omnino corpus, movetur tamen (vt antea demonstravi) partim cohærentiâ partium, partim activâ potentiâ formæ, maximè verò providentiâ infinitæ primæ causæ, quæ sic omnia disposuit vt principium motus primumq; mobile sine loco moveatur. Ad alteram partem argumenti dico, cœli motum simplicissimum motum dici, non quòd nullam divisionem quantitatis subeat, sed quod nullã ex contrarijs motibus compositionẽ, nullam interruptionẽ habeat. Ad postremũ ergo argumẽtũ respõdeo, planetarũ motũ per se vnũ & simplicẽ esse, nẽpe ab occasu ad ortũ; motus verò ille ab ortu ad occasũ non est proprius, sed raptus primi mobilis cuius vi & impetu quotidiè inferiores sphæræ planetarum circumaguntur. Non est ergo hic motus compositus (vt ais) sed in se & vi suâ simplex & vnus. At dices nullum violentum esse in cœlo: ergo hic quoq; motus est naturalis. Nullum violentum est quidem in cœlo si violentum sumas pro eo quod destruit naturam, aut quod ad perniciem naturæ tendit, sed est violentum quo motus inferiorum corporum refrenetur.*

Locus cœli non est physicus.

Simplicissimus motus cœli quare.

Motus planetarum simplices.

Violentus motus est duplex.

Opp. *Ais motum cœli esse aliquo modo naturalem: est ergo aliquo modo velocior in fine quàm in principio; sed ita non est: ergo non est naturalis. Conditio naturalis motus est vt sit velocior in fine; nam sic differt à violento: sed lex cœlestis motus perpetua est vt sit æqualis & vniformis.*

Arist. de Cœl. lib. 3. text. 28.

Resp. *Tenet hæc regula & conditio velocitatis in motu recto & mixto, nõ circulari. Motus enim rectus lapidis deorsũ (exempli gratiâ) est incitatior in fine quàm in principio sursum verò tardior.*

Illud axioma, Velocior in & verũ est in motu recto, mixtoque, non in circulari.

Dubium an omnia quò longiùs à loco quietis absunt eo tardiùs moveantur?

Opp. *Hoc dubium (vt opinor) obiter infert Arist. vt ostendat discrimen inter motum orbicum, rectum & mixtum, quia motus orbicus est sẽper æqualis, motus verò rectus & mixtus inæqualis. Sed probo hoc falsũ esse quod ait: nam appetitus naturalis vehementior est in principio quàm in fine. Quòd sit vehementior in principio quàm in fine hinc constat, quoniã in principio integer est appetitus qui longiore veluti itinere facto & tædio ipsius medij defessus languet. Vt ergo exul à patria quò longius ab ea distat eò ardentiùs eandem appetit videre: ita quo longiore intervallo res naturales absũt à loco*

eò vehementiùs appetunt & proinde velociùs moventur.

Resp. *In superioribus libris hoc dubium vberiùs attigi & resolvi, brevissimè ergo nunc respondeo, non esse vehementiorem appetitum in principio quàm in fine; imò potius vehementiorem esse diceres in fine quàm in principio. Sed attende, velocitas motus non tam ab appetitu quàm à potentiâ rei mobilis & medij distãtia pẽdet; tardiùs enim movẽtur quo longiùs absint à loco quietis potissimùm ob duas causas, vna est quia medium (quod tum amplius est) impedit & retardat motum; altera quoniam potentia mobilis adhuc in actum perfectum non prorupit: motus enim movendo crescit viresq; acquirit, quo ergo minus est spacij & medij relictum eo velociùs res naturalis movetur. Ratio est, quia minor est resistentia impedientis medij, & maior potentia mobilis subiecti. Similitudo tua exulis à patria omni ex parte non tenet, sed pulchrè docet esse quidem ardentiorem appetitum revertendi ad locum quod concedimus, sed appetitum esse causam velocitatis & tarditatis in motu locali pernegamus; hæc enim à potentia mobilis subiecti & distantiâ medij pendẽt.*

Duæ causæ cur res moveantur tardius quò longius sunt à locis suis.

CAP. 10.

Vtrum { *Apertè constet Deum esse vbiq; eundemq; infinitâ virtute secundùm Aristotelem?* / *Circumferentia cœli primus vocetur locus Dei?* / *Spacium extra cœlum sit imaginarium & an in eo sit Deus beatiq; spiritus secundùm Aristotelem?* }

QVEMADMODVM illi qui in orbem feruntur idem punctum initium & finẽ sui motus habent: ita equidem in hoc veluti circulo physicæ auscultationis stadio iã decurso meo ad idem lineam reflexã video. Quare vt vnde exorsa est, ibi nunc terminetur oratio, id quod mihi exordium disserendi fuit finis, quies & portus erit. Prima quæstio quã in hoc opere proposui hæc erat *An vna sit prima causa rerũ omniũ naturaliũ secũdũ philosophũ? sitne eiusdẽ causa cognitio naturali philosopho necessaria?* Expositione octo librorũ (quasi revolutione septẽ planetarũ & primi mobilis) vtcũq; à me absolutã per eclipticã veluti lineã ad idẽ indivisibile punctum iã redeo, eandemque causam & quasi immobilem polarem stellam tracto.

Quid in hoc vltimo cap. acturus.

Sed quis sum, & quid sum ausus si tantam provinciam in me susci-

piam

piam quam mortalium nemo vnquam sustinere potuit? Quis enim vnquam potuit definire Deum? Da mihi (O Deus) vt te totâ mente diligam, fide credam, vitâ sequar; & quid sis curiosè non quæram, satis est si te agnoscam vnicam causam salutis meæ. O vtinam (si hoc liceat optare) idipsum agnovisset Philosophus qui nobilissimum hoc opus divinæ maiestatis descriptione clausit. Concludam cum illo (docte & studiose lector) & breviùs quàm res tanta dici potest concludam. Memineris quæso hæc elogia Philosophi de Deo apertè sic loquentis *Deus est* & iterum *qui dubitat, An Deus et parentes sint colendi, dignus est pœna*, & si hoc sit verum cur illud negatur in libro de mundo, in quo vt expansis manibus in cœlum colatur Deus postulat. Omitto cultum, est inquit vna prima causa, est vnus primus motor, est vnum primum agẽs, est hoc ipsum agens liberrimum, nullis medijs, nullis vinculis naturæ alligatum, velle & posse in hoc movente, in hoc agente vnum sunt, summum, incõmutabile & æternũ bonum est, est ens actu infinitum, est semper, est vbique, nusquam tamen loco circumscriptus est, vbi verò est totus est essentialiter, indivisibilis est, nullum accidens in eo est, principium & finis omnium est.

Si Deũ benè diligas quid Deus sit ne quæras.

Top. li. 1, ca. 9. Quid de Deo senserit Phũs.

Quid hinc concludam? certè philosophum illum non esse qui Socratem in suo discipulo spirantem & loquentem non audiat, qui Socrates pro vno Deo mortuus est; qui discipulus moriens vltimâ emissâ voce eundem Deum & coluit & confessus est, vt Laertius in illius vitâ testis est. Qui hæc legit passim in Aristotele, & adhuc dubitat an lumine naturæ vir tantus & tam sapiens Deum penitus ignoraverit: credo equidem illum dubitaturum vtrum Sol vnquam luxerit quem oculis sæpe lucentem viderit. Expressa sunt hæc omnia apud Philosophũ (studiose lector) & verè à me ex illo collecta; alia quoq; sunt infinita loca quę tuę industrię & studiosę prudentiæ relinquo. Lege librũ de mũdo, quẽ equidẽ credo illũ in senectute ad Alexandrum scripsisse, & hoc non sine ratione credo, quoniam eadem oracula de Deo in alijs partibus suorũ operũ ijsdẽ ferè verbis edita sunt, quæ in eodẽ opusculo enũciãtur. Lege decimũ Ethicorum & tres postremos libros Metaphysicorum: lege deniq; hunc librum octavum physicorum & hoc vltimum caput, in quo caput divini Philosophi plenum sapientiâ videas.

Zenopho. memorabi. l. 1. & in ipso principio, & paulo post medium.

Aristoteles quando librum de Mũdo scripserit.

Percurram breviter quæ sunt in textu singula. Posito & concesso primum motorem iam esse, quærit in primis quantus sit hic primus motor à quo primus motus oritur; est (inquit) primus motor & tamẽ omni motu, est maxim⁹ & tamen omni magnitudine, est infinitus & tamen

Sũma huius cap.

Quantus primus motor.

tamen omni quantitate, est æternus & tamen omni tempore, est vnus numero, & tamen omni numero & accidente caret. Sic quantus est & non quantus; quantus in essentia, quia præter essentiam nihil: non quantus mensura quia indivisibilis & immensus in sempiternum vivit. Vis vt ex textu hæc omnia probem, scilicet primum motorem nullam magnitudinem habere, incorporeum esse, in partes quantas dividi non posse, vbiq; totum & semper in essentia, simul præesse omnibus. Audi has tres hypotheses & facillimè hæc tibi persuadebo. Prima hypothesis est, finitum motorem nō posse in infinito tempore movere. Secunda est, infinitam vim movendi in definita magnitudine non inesse. Tertia est magnitudini infinitæ vim finitam nō convenire. His positis perspicuum est primum motorem omni magnitudine & divisione carere; nam si vlla ei insit magnitudo aut erit finita aut infinita; Magnitudo infinita non est, quia talis probatur esse non posse 3. Physicorum; finita autem nō existit, quia in primo motore est virtus movendi actu infinita, quæ magnitudini definitæ convenire non potest, vt in secunda hypothesi & conditione perspicuè constat. Est ergo primus motor expers magnitudinis, expers quantitatis, vnus sine numero, simplex sine divisione, infinitus sine dimensione. Is est qui movet omnia sed sine motu sui, qui semper subsistit sed sine tempore, qui vbique est sed sine loco: talis (inquam est) quem cœlum non capit, & tamen totus in puncto continetur. Vtitur medijs & tamen potest quicquid vult sine medijs agere; Metaphysica causa est, prima idea est, summus spiritus, animus mūdi, fons vitæ, splendor cœli, stupor naturæ, ipse Deus.

Tres hypotheses, de Deo inferentes eum omni magnitudine carere.

1. Reg. c. 8. v. 27
2. Chro. 6. 18.

At (dices) hic Deus non semel nominatur. De nomine non contenditur, agitur de re; sub nomine primi motoris illum certè intelligit: & cùm demonstret eum esse vnum, esse simplicem, esse infinitum actu, esse sine omni magnitudine, divisione, parte; adhuc ne dubitas an Deum intelligat? Millies nominatus est antè, & in mille partibus illius operum nomen DEI celebratur: hîc verò potius nomine *motoris* vtitur, quia vt naturalis Philosophus relationem ad motum & conservationem rerum physicarum habet. Sed lege librum Metaphysicorum & in capite septimo ejusdem facilè intelliges Deo illic ascribi, quæ hoc loco primo motori ascribuntur.

Quare hic Deus Motor primus potius quàm Deus à philosopho dicatur.

Plura in hoc capite de distinctione magnitudinis & virtutis motricis quàm de excellentia primi motoris agit Philosophus: mirum ergo videtur esse quòd hanc discutias, illam verò omittas. Non omitto; nam in triplici illa hypothesi magnitudinis & virtutis totam

de-

demonstrationem cum relatione ad primum motorem insinuavi. Vt enim doceret motorem actu infinitum esse, eundemq; omni magnitudine, mole & quantitate carere, ostendit nec magnitudinem finitam ab infinita virtute, nec magnitudinem infinitam à finita virtute posse moveri. Requiri ergo concludit vnum actu infinitum motorem, qui suâ ipsius libertate fretus, nullâq; necessitate coactus pro imperio, sapientiâ & providẽtiâ moveret, regeret & conservaret omnia; & hic motor Deus est à quo dependent omnia.

At dices, quid sibi vult Philosophus in textu cũ de impetu & virtute movendi lapidis proiecti agat, dubiumque illud inutile & otiosum iterum moveat? *An proiectum vi sola projcientis moveatur, an ratione medij?* Hoc quidem dubium obiter attingit vt distinctio inter potentiam projcientis quæ languet, & virtutem primi moventis, quæ semper indefessa & inconcussa valet, habeatur. Impetus inquit iaculantis & medij deferentis cessat; vis enim omnis naturalis motu violento aut diuturno contabescit, virtus autem animi primique motoris laboriosa non est, quippe expers omnis magnitudinis ipsa immobilis & immutabilis subsistens motum perpetuum sine omni lassitudine & defatigatione efficit, quod viventibus mole præditis non contingit.

An proiectum vi proiicientis an ratione medii moveatur.

Vis naturalis tabescit motu, at vis animi ... deiq; non lar basscit.

Non ero molestus verbis. Catastrophe & epilogus sapientis philosophi in hoc capite est vt omnia antegressa præcepta de natura ad vnum primum immobilem & infinitum motorem referat. Attende studiose lector vt (inquam) ad vnum primum immobilem & infinitum motorem referat. Lege calcem capitis & in ea Philosophi argumenta, de vnitate, primatu, immobilitate & infinitate Dei considera. Motor (inquit) vnus est, nam aliter esset divisibilis. Primus est; nam aliter in infinitum esset progressus. Immobilis est; nam aliter non esset incommutabilis. Infinitus denique est; nam aliter non esset Deus, neque sine defatigatione & lassitudine regeret & moveret omnia. Hic (inquit) motor maximus est non magnitudine quantitatis sed infinitate virtutis, non successione temporis sed æternitate, non ratione multitudinis sed divinæ vnitatis vt omnia totius vniversi in eo dicantur vnum. Nam vt omnes lineæ circuli in vno centro: ita omnes omnium rerum essentiæ in vno Deo copulantur. Huius motoris locus vt (ita loquar) vbiquitas est; in loco enim non est circumscriptè, quia non est corpus; non est definitè in loco quia non est spiritus finitus; non est in loco comparatè quia in illum non cadit affectus: sed est in loco complctè quia

Huius capitis epilogus in quo versatur.

Locus primi motoris est vbiquitas.

quia illius maiestate totus impletur mundus. Nullus enim locus vacat illius potentiâ, virtute, providentiâ, & hæc tria non sunt accidentia in Deo sed vna, simplex & indivisibilis essentia, nullus ergo locus vacat illius essentiâ, id est nullus locus vacat Deo, neque hoc mirum tibi videatur, quòd sic disputet Philosophus de Deo. Nam vt in metaphysicis sapientissimè demonstrat nullum accidens in Deum posse cadere, vnde concludi potest esse vbique & esse essentialiter totum: ita vt hoc conspicuum & manifestum fiat in libris de anima, animam totam in toto & totam in qualibet parte inesse, idque non virtute & potentiâ solùm sed actu & essentiâ rectè defendit.

Lib. 2. cap. 2.

Deus est vbique in Mũdo, vt anima vbique in corpore.

Quid? est ne animula vnius Socratis tota in toto & tota in qualibet parte corporis? an simplex & libera? an nullis locorum aut temporum septis circumscripta? & adhuc miraris quomodo anima mũdi divina & infinita essentia sit tota in toto, & tota in qualibet parte mundi? vnitas illius essentiæ divisionem non patitur, vbi ergo est totus est: infinitas illius essentiæ non admittit angustias, totus ergo est vbique; vbiquitas illius præsentiæ arguit Deum esse, cur ergo vbiq; non colitur? Cur ab omnibus non timetur? Oculatior Argo est, videt omnia; velocior cœlo est, mouet omnia; naturâ melior est, conservat omnia. Monstra ergo ingrata sumus, si bona Deo non tribuamus omnia, hoc est amorem, timorem, honorem, omnia.

Hominum ex agitat ingratitudinem.

Obiectio.

Sed dices me longiùs discedere ab Aristotele; certè non discedo: nam hæc omnia passim concedit ille. Imò non concedit (ais.) nam hoc ipso in loco Deum in centro aut in circumferentia cœli locari somniat, hæc enim sunt illius verba, *Necesse est autem aut in medio esse aut in circulo*. Attende, hoc non dicit Philosophus ac si existimaret Deum cœlo aut centro, tanquam in loco circumscripto comprehendi, sed potiùs vt illius vbiquitatem demonstret, quia simul in cœlo & in centro totus subsistit, quasi diceret nullus locus maximus aut minimus illius præsentiâ caret.

Solutio.

Oiectio.

At dices, quomodo immensa & infinita maiestas Dei in indivisibili puncto & centro mundi tota comprehenditur? Respondebis tibimetipsi si contempleris cœlum, oculoque clauso receptam ideam tantæ magnitudinis tecum consideres. Nam vt idea totius cœli pupillã oculi intrat & in indivisibili mentis recessu integra: ita Deus in minimâ parte mundi, in musca, in centro, in puncto totus inesse dicitur, quia est indivisibilis essentia, licet vniversitas rerum non sit capax sui quia infinitus est Deus quẽ mũdus finitus capere nõ potest.

Solutio

Simile ab ideæ in oculum receptæ.

Quòd

Quod istis locis nullâ necessitate alligari putârit Arist. liquidò hinc constat, quoniam apertè in Metaphysicis vbique esse concludit, & in hisce libris Physicorum actum infinitum esse demonstrat; verùm hìc cœlum illius quasi solium esse definit, quoniam sursum est, & corpus planè divinum, & in hoc secũ cõcordat. Nã in primo de cœlo ait Barbaros & Grçcos omnes cœlum Deo locum consecrare, quia immortale, divinum est, & sursum. Verumenimverò quòd non cẽsuerit cœlo vllâ necessitate astringi, in eodem libro apertissimè liquet, vbi ait nihil esse extra cœlum nisi ea quæ æternam & beatissimam vitam agunt. Proculdubiò illic Deum & beatos spiritus intelligit, quos nullus locus, motus, aut tempus consenescere faciunt. Locus dignissimus est repetitione, sic ergo se habet. *Demonstratum* (inquit) *est, extra cœlum nec esse corpus, nec etiam esse posse: patet ergo neque locum esse extra cœlum, neq; vacuum, neque tempus. Quo circa neque apta sũt ea quæ illic sũt esse in loco, neque tẽpus senescere ipsa facit, neque vllius eorum est vlla mutatio, quæ super extimã posita sunt latione, sed nullis alterationibus, nullis passionibus prorsus subiecta, optimam in vniversa sempiternitate vitã & sufficientissimã habent.*

Cœlum locus Dei & angelorum.

Lib. 1. t. 22. & l. 2. t. 2. l. de Mũdo cap. 2.

De Cœl. 1. t. 100. & l. 2. t. 72.

Hactenus Arist. ex quo præclaro loco vel potiùs oraculo duo potissimùm observo, primum Deum nulli loco secundùm Arist. alligari, alterum esse secundùm Peripateticam doctrinam dæmones seu spiritus quos ex Aristotele non posse probari aliqui non parvi nominis pertinaciter defendunt. Non est (inquit) illic corpus, non est vacuum, non est tempus, sunt tamen aliqua quæ nullis alterationibus subiecta beatissimam vitam in sempiternum agunt. Neque opponitur huic loco ille 12. Metaph. cap. 8. vbi Arist. alias non agnoscit intelligentias præter illas quæ cœlestibus sphæris circumvolvendis assident. Nã illìc agit solùm de ordine & virtute moventium, vt ad certa corpora & officia destinantur: hìc verò de vita beata & libertate, & tamen istorum pace hoc etiam ex isto loco animadverto & concludo, secundùm Aristotelẽ spiritus dæmonesq; esse. Sed mirùm est viros doctos & sapientes in hâc luce meridianâ cæcutire, quasi secundùm Arist. non essent spiritus, quorsum substantiam in corpoream substãtiam & incorpoream dividit? quorsùm animam humanam immortalem, simplicem & separabilem esse docuit? quorsum virtutes mentis æternas esse voluit? quorsùm intelligentias nominat? & quorsum hoc loco extra cœlum beatissimos spiritus habitare non obscurè insinuat?

Ex priori Aristotelis loco duo sũt maximè observãda, Idest Deũ ex sẽtẽtia Philosophi loco non alligari. 2. spiritus & dæmones Aristotelẽ asseruisse.

Brevitati studeo, multa aliter hìc de penatibus, multa de incubis & succubis, multa de Dijs localibus, id est de Intelligentijs, quas orbibus

bibus, regnis & imperijs præsidere voluit, ex ipso hæc potuissem adducere, omnia hæc mea non sunt. Clementem lege, qui in Stromatibus ait Aristotelem mentionem fecisse de Dijs localibus, qui vrbibus & regnis præsiderēt. Non est vt otiosè hinc concludas Aristotelē plures Deos intulisse; nam contrarium huic satis iam satis est demonstratum. Est (inquit) vnus Deus, est vna prima causa, est vnus primus motor, est ens vnum indivisibile primum: vult ergo per Deos spiritus finitos intelligi, qui (vt ait in Metaphysicis) intuentes maiestatem primi motoris officia sua præstant sine omni tædio & defatigatione.

Per Deos quid velit Philosophus.

Deus extra locum omnem.

Sed redeo ad institutum meū. Hic primus motor Deus est in circūferētia cœli & nō est, est in centro mūdi & non est. Est in circūferentia cœli, quia si vllus locus sit illius capax, est ille omnium capacissimus. Est in centro mundi, quia vniversali quasi oculo omnia conspicit & intuetur simul; est enim à centro simul in omnia aspectus vnus. Vel (si placet) per *esse in circumferentia* illius immensitatem, quæ principio, medio, & fine caret: per *esse in centro* illius providentiam de rebus singulis particularem intelligas. Nequicquam verò hîc vel imagineris raptum esse circumferentiā cœli, aut fixū necessariò centro mundi, sed sic esse in vtroque vt olim Trismegistus docuit, cùm dixit Deum esse intelligibilem sphæram, cuius centrum est vbiq; & circumferentia nusquam. Cave quid hîc per *sphæram* intelligas; nam vir ille divinus per sphæram non corporis figuram, sed summam divinæ essentiæ perfectionem insinuat. Huic sententię de amplitudine & ambitu divini loci versus il'i optimè conveniunt.

Deus centrū & circūferentia quomodo.

Trismegisti verba de Deo exposita.

Vt tota per artus
Corporeos mens vna subit: sic vnus in vnâ
Mundi mole Deus, mundo tamen amplior ipso
Tendit in immensum, nulloq; includitur arcu,
Sphæra Deus vivens, centri tumor occupat omnem,
Curvatura locum nescit.

Si hæc argumentis probare desideres, ad vberiorem explicationem quæstionis quæ sequantur accipe. Deus actu infinitus est: ergo ambitu mundi contineri non potest; præterea non aliter se habet immēsitas Dei ad loca, quàm æternitas ad tempora; sed æternitas excedit tempus: ergo immensitas excedit locū. Insuper Deus est (teste Philosopho) quo nihil maius concipi aut cogitari potest; at si finito amplexu & vlnis mundi contineatur eo maius concipi posset: ergo finito amplexu mundi non continetur, & proinde extra mundi limites esse & subsistere verissimè dicatur. Porrò, infinitè perfectus est Deus in-

infinitã ergo sedem postulat; at cœlum & mundus finita sunt: eorum ergo spacijs non comprehenditur. Deinceps authoritate tum humanâ tum divinâ constat. Ab humanâ, quoniam Trismegistus in Asclepio affirmat Deum super verticem cœli consistere, & tamen vbique esse, omniaque simul circumspicere.

Trismegist. Socrates. Plato. Aristoteles. Lib. 11. de Civit cap. 5. Lib. 1. Confess. cap. 3.

Quid hic solũ Trismegistum nomino? Socrates, Plato, Aristoteles, omnesque sapientes philosophi, tum Ethinci tum Christiani agnoscunt æternitatem & vbiquitatem Dei. Indignum philosopho est (vt ait beatus Augustinus) negare Deum esse extra mundum; Deus enim est tanquam mare immensum, mundus verò minimam representat spongiam. Spongia sum minor minimâ, fac tamen (O Deus) vt te fontẽ vitæ ad salutem animæ absorbeam!

Pergo, testimonia sacra locupletiora sunt in hac veritate; sed vnum instar omnium sufficiet. Si (inquit sapiens) cœlum & cœli cœlorum capere non possint, quãtò magis domus hæc quam ædificavi? Si cœli cœlorum capere non possunt, vbi est? certe extra locum est, vbique est, in seipso est. Quid enim capere potest Deum nisi Deus? Sed quid hoc est, Deum in seipso esse? est semper, simpliciter, & ineffabiliter beatum esse, reque nulla mortali ad beatissimam vitam indigere. O motor cœli quem cœlum non capit, animula te capiat mea.

Lib. 3. Regũ. cap. 8. Nihil Deum capit prætes Deum.

Festino. Pugant hic quidẽ contra Aristotelẽ, & vrgent hoc spaciũ extra cœlum, imaginarium esse, non ens esse, nihil esse; & proinde Deum ens rei in eo collocari non debere. Parùm attendunt isti quid in præclaro illo & sapiente capite nono primi libri de Cœlo dixerit Aristoteles. Locus (inquit) extra cœlum non est, nec vacuum, nec tempus: sunt illic tamẽ ea quæ per sæcula beatissimam vitam agunt. Imaginarium non est illud spacium, sed solium Dei, cuius imaginem & ideam vix concipit intellectus humanus. Verùm etsi non concipiat non idcirco imaginarium, non ens, aut nihil esse definiendum est; nã sic facilè concludas Deum ipsum nihil esse, quia mens tua Deum non capit. Orandum potiùs est vt capiat te ne non capiendo pereas.

Obiectio. De cœlo lib. 1. tex. 100.

Concludã; constat (studiose lector) ex hoc divino libro alijsque operibus Aristotelis, Deum esse: eundem essentialem, vnum, infinitũ, æternum, immensum, summumque bonum; constat etiam illum vocari primam causam, ideam primam, ens primum, primum motorem, mundi animam, principium & finem omnium; constat denique eũ esse in cœlo, quia cœlum movet, esse extra cœlum quia cœlo non capitur, esse in mundo quia mundum regit, esse centrũ mundi quia totus in toto & totus in qualibet parte suorum operum continetur, esse in seipso, in seipso (inquam) quia si mundus non esset sibi sufficit, quia

Conclusio, multa Dei attributa contie nens.

in

in seipso beatissimus est. Beatissimus dixi? Imò ipsa beatitudo, cui nihil deficit; quia Deus est in quem omnia bona interna cadunt.

Distinctio capitis decimi.

Cùm manifestè constet apud Philosophum Deum esse eundemque vnum, simplicem, æternū, infinitum, medijs non alligatum; aliæ hic de eo mouentur quæstiones

Prima est, An apertè constet Deum vbiq; esse secūdùm Arist. & probatur esse

1 Ab essentiâ Dei, quam Trismegistus pulchrè descripsit esse intelligibilem sphæram, cuius centrum vbique est, & circumferentia nusquam.

2 Ab infinitate essentiæ, vnde sic rectè arguitur: est Deus actu infinitus: ergo mundi ambitu non continetur, & ex consequenti est vbique.

3 A comparatione immensitatis & æternitatis ad locum & tempus, vnde tale formatur argumentum, Æternitas Dei nullo tempore clauditur: ergo immensitas illius nullo loco continetur, & proindè vbiq; dicitur.

4 A potentia animi Deum concipientis, vnde sic disputatur. Deus est (teste philosopho) quo nihil maius ab animo concipi & cogitari potest; sed si finitis limitibus mundi contineatur aliquid maius Deo concipi & cogitari potest: ergo Deus limitibus mundi non continetur, & proinde vbique existit.

5 A prouidentia Dei quæ vniuersalis esse non potest, si non sit vbique. Nam prouidentia in Deo non est accidens secundùm Aristotelem, vbi ergo est illius prouidentia ibi est ipse Deus: sed vbique est illius prouidentia, quæ (teste philosopho) conseruat omnia: ergo vbique est Deus.

6 A comparatione aliorum spirituum quos Arist. Intelligentias vocat. Si (inquit Philosophus) sint definitè in loco, ergo Deus est vbique; nam aliter causa infinita à finito effectu non differret.

7 A conditione loci, quæ est vt sit æqualis locato, solùmq; corpus finitum ambiat, sed cùm nihil æquale Deo esse possit, cùmq; Deus sit infinitâ virtute spiritus, necessariò vbique est.

8 Ab ordine & statu mundi, qui nec esse nec benè esse potest si Deus vbique non sit, à quo omne esse & bene esse pendet.

9 Ab authoritate humana & diuina, ab authoritate humana, quia omnes viri sapientes (vt Socrates, Plato, aliique) hoc ipsum affirmârunt. Ab authoritate diuina, quia à propheta Baruch ca. 3. dicitur *O Israel quàm magna est domus Dei, & in*

gens locus possessionis eius? magnus est & non habet finem, excelsus & immensus. Vnde colligo finitum non habere locum.

Secunda, *An circumferentia cœli rectè ab Aristotele primus vocetur locus Dei?* In hac quæstione cõsiderari potest Deus duobus modis, vel in

1 Infinita & simplici essentia sua, & sic vbiq; esse dicitur; imò secundũ Arist. non in circumferentia cœli solùm, sed in spacio extra cœlum, & in centro mundi esse dicitur, vt in nono capite primi libri de Cœlo cõstat, quem locum discupio vt omnes Aristotelicę sapientiæ studiosi legerent.

2 Speciali providentia & comparatione ad motũ cœli, & sic hoc loco circumferẽtia cœli illius primus & præcipuus locus aptè nominatur. Rationes sunt, quia cœlum motu, duratione, magnitudine loci, ornatu, aliisque divinis qualitatibus omnia corpora in mundo superat, & excellit, & quia omnes tũ Gręci tũ Barbari cũ numẽ invocant manus & oculos ad cœlũ attollunt: si ergo vllus locus sit capax Dei, cœlum rectè illius speculum & habitatio dicitur.

Tertia est, *An spacium extra coelum sit imaginariũ? & An in eo sint Deus beatiq; spiritus secundùm Aristotelem?* in hac quæstione duo consideranda sunt,

Natura spacii; & hîc notandum est quòd hoc spaciũ non sit

1 Ens rei, aut corpus aliquod cõtinẽs actu quantitates rerum.

2 Ens rationis, quia in eo secundũ Aristotelẽ primo de Cœlo spiritus (qui sunt entia realia) insunt: est ergo intellectuale solium Dei, soli menti divinæ notum, vacuum corporis, capax maiestatis.

Modus existendi in eo, sed hîc considerare oportet quòd Deus sit aliter in

In mundo; Nam in eo eiusq; cunctis partibus est per

1 Essentiam vt sint.

2 Præsentiam, providentiam vt bene sint, & ferãtur ad finem.

Spacio extra mundum, quod ponere necesse est; quia finita mundi vniversitas illum capere nõ potest: est ergo in Deo nõ secundùm coexistentiam cùm aliis, sed secundùm realem & infinitã existentiam sui.

Seipso, quia hoc modo nullius rei aut loci eget adminiculo; est enim essentialiter & infinitè perfectum bonum.

Contra primam quæstionem.

Opp. *Locum & vbi agnovit Phũs; sed infinitũ locũ & vbiquitatẽ nõ agnovit: ergo Deus non est vbiq; secundũ Arist. Antecedens patet, quia locũ & vbi in prædicamentis tractat, vbiquitatis verò nusquam mentionem facit.*

Resp. *Vix dignor respondere frivolo huic argumento, sed ne verbis victoriam reportâsse videaris, Dico sexenties demonstrâsse Arist. Deum esse ens actu infinitum. Quid? an voluit infinitum finito in loco contineri? Cæcus est qui in hoc ipso capite non videat Philosophum esse eo animo ut existimet virtutem actu infinitam non existere in definita magnitudine; & quorsum quæso id docet, nisi ut inferat Deum in loco finito non comprehendi? Verum enimverò si Deus in finito spacio non contineatur (quamvis hoc verbo ubiquitatis non utatur) rem tamen agnoscit & fatetur.*

Deus infinitus non est in finita magnitudine.

Opp. *Videris nimium extollere Arist. loquentem de Deo, & planè loca huius capitis extra omnem concentum & harmoniam veritatis torques. Nam is disertis verbis hic Deum in circumferentia cœli collocat, quæ circumferentia cœli non est ubiq; ut tu ipse interpretaris.*

Resp. *Vides apertis oculis, & tamen vis in luce solis cæcutire; dicit hic quidem Aristoteles Deum esse in circumferentia cœli secundùm quandam relationem ad motum cœli, esse verò in spacio extra cœlum et etiam in centro simul, hoc est ubiq; esse affirmat, si absolutam essentiam in eo spectes. Extra cœlum (inquit) sunt qui beatissimam nec non sufficientissimam in se vitam in sempiternum agunt. Sæpius hunc locum insignem urgeo, ut Deum ubiq; esse secundùm Aristotelem manifeste intelligas.*

Aliquot Arist. loca, quæ probant Deum non esse ubiq;

Opp. *Loca plura infesta huic opinioni tuæ ex Aristotele annumerabo; in hoc capite inquit duæ sunt præcipuæ partes mundi in quibus Deus videtur esse, nempe centrum et cœlum. At in cœlo illum collocat, quia rapidâ vertigine circumvehitur. Huic positioni consentit ille locus primo de cœlo ca. 3. Vbi approbat consensum mortalium, cœlum tanquam domicilium Deo attribuentium. Non est difficilis ille locus lib. 2. cap. 10. de ortu & interitu corpora longiùs à Deo seiuncta & separata turbulento motu concussa in perniciem ruere. Postremò in libro de mundo ad Alexandrum, statuit haud consentaneum esse divinitati ut inferioris mundi rebus intersit, quod exemplo regis in administratione imperij declarat, si vim argumentis velis addere. Addo Iustinum Philosophum in oratione parænetica ad gentes sic de Aristotele sensisse.*

Iustinus Philosophus.

Resp. *Superiùs his locis adductis satisfeci, si Deum ut motorem comparatè ad cœlū animo consideres. Nā sic quidē Aristotelis fuit opinio, Deum scilicet immediatè movere primum mobile; non tamen sic immediate usiā movere dixeris ut eidē soli affixū aut alligatū putârit: sed ideò in cœlo collocat, quia ex omnibus locis finitis hic augustissimus, altissimus proximusq; spacio illi existit in quo Deum revera posuit. Approbat quidē consensum mortalium quærentium Deum sursum, nō quòd limitibus cœli contineatur, sed quòd cœlum ornatissimum tectum mundi sit in quo lucentes Dei literas et imagines ubiq; cernimus. Per corpora quæ longiùs absunt à Deo, Arist. non distantiam loci sed modum compositionis & existentiæ intelligit, quasi diceret omnia sublunaria*

Superiorum locorū recōciliatio.

Cur Dei sedes cœlum dicatur.

Cœlum ornatissimū Mundi tectum.

corpora

corpora sunt interitui magis obnoxia, quo magis à Deo sint separata, non loco sed modo constitutionis & formæ, id est quia naturam fragilem à spirituali et divina magis distantem induerunt. Hoc dicit, non quòd Deus non sit præsens ubique, sed quia omnibus non præsit eodem modo. Similiter respondeo loco illi quem ex lib. de mundo huc adfers, nempe non esse consentaneum ut Deus eodem modo omnes mundi partes administret. Summa omniũ quæ dico hæc est, quã ex Beato Thoma colligo, nimirum Aristotelem non constituere Deum in supremo globo cœli quasi illum loco circumscriberet aut definiret: sed quòd ibi uberior & illustrior sit eius operatio, ampliorque illius operationis significatio ob incitatissimum illius sphæra motum. In libro de Ortu & interitu, distantiam accipit nõ pro intercapedine spacij, sed pro dissimilitudine naturæ; ita ut illa dicantur à Deo longiùs distare quæ perfectionis gradu ad eum minùs accedant. Postremò in lib. de mundo, non simpliciter divinam providentiam rebus singulis negat Philosophus, sed eodẽ semper modo nõ adesse omnibus affirmat; eodem tamen modo omnibus adest, si essentiam Dei, non eodem modo si existẽtiam rei spectes.

Aliquid magis minusque distat à Deo quia non eodẽ modo præest omnibus.

Vel spacio, vel naturę dissimilitudine alia omnia à Deo distant.

Contra secundam partem primæ quæstionis, An Deus secundùm Aristotelem sit infinitâ virtute?

Opp. *Nescio equidẽ quid per virtutẽ infinitã in Deo intelligas, An illã pro essentia aut pro accidẽte sumas. Et iterũ, an virtutẽ infinitã duratione solum, an virtutẽ perfectione & intẽsione intelligendã velis. Sed utcunque accipias sic arguo. Nulla virtus infinita in magnitudine finitâ dari potest; sed si Dei virtus sit infinita, sequetur infinitã virtutem esse in finita magnitudine, nempe in cœlo quod infinita virtute movet: ergo Dei virtus secundùm Aristotelẽ nõ est infinita. Maior est in textu, minor quoque, Arist. qui virtutẽ infinitã Deo attribuit, quam tamen cõtradictione sui, tacitus omnino tollere videtur. Præterea, apertè in lib. 1. de cœlo cap. 8. negat hanc infinitam virtutem Deo; quippe (ut ait) non potest Deus plures mundos constituere; idemque in 2 lib. cap. 6. insinuat cùm doceat motum cœlestẽ proportionẽ habere cũ virtute primi motoris: sed motus cœli est finitus; ergo finita est secundũ Arist. virtus movẽtis. Postremò Arist. hic solã mentionẽ facit virtutis infinitæ in Deo, duratione, non habitu et perfectione quæ magis Deo convenit; illius ratio in textu est ideo esse infinitã virtutem Dei, quia tempore infinito cœlum movet; quasi diceret illius virtus est solùm duratione infinita.*

Resp. *Certissimũ est Arist. virtutẽ non solũ duratione sed habitu & perfectione infinitam in Deo agnovisse, cùm illius potentiam, essentiam & providentiam ubique esse & in omnibus lucere agnoscat. Dignus est lectione ille locus 1. de partibus animantium capite quinto, ubi approbat Arist. Heraclitum, qui interrogantibus quibusdam an non puderet illum in vili & furnaria casa sedere, respondit, intrate; nam Deus quoque hic est.*

Dei ubiquitas providentia.

Attende quòd in hac approbatione Arist. fateatur duo, vbiquitatẽ *(vt ita loquar) & in rebus sublunaribus providentiam. Si non studerem brevitati, legerem vnam sententiunculam ex OEconomicis Arist. quã in commentariolis meis observavi, in qua Arist. expressè dicit divinam providentiam praeesse nuptijs. Omitto testimonia ferè infinita, quibus probare licet esse vanitatis accusandos illos qui somniant Aristotelem existimâsse Deum esse quasi patremfamilias cœlestis solùm hierarchiæ. Ad argumenta nunc solvenda venio, & imprimis dico secũdũ Arist. per infinitã virtutẽ nõ solũ infinitã durationẽ, sed etiam infinitam perfectione intelligi; quia (vt ex eodem probatur) Deus est summum & perfectissimum bonum. Ad obiectionem quam à proportione inter virtutem & magnitudinem ducis respondeo, infinitam virtutem non esse finitæ magnitudinis propriam & internam; esse tamen posse communem & externã qualis est hæc in Deo, quæ non inhæret finitæ magnitudini cœli, sed illam liberè pro imperio & arbitrio movet. Ad locum ex primo de Cœlo aio, Aristotelem non expressis verbis docere Deum non posse constituere plures mundos, sed hoc dicit, plures mundos esse non posse; quod probat ex parte rei, quia implicaret contradictionem naturæ, plures scilicet esse simul. Vel dicẽdum est negare Aristotelem posse plures mundos esse, non ob defectum aut imbecillitatem divinæ potentiæ quam actu infinitam esse credebat: sed ob determinationem voluntatis suæ, quã se rebus faciendis & movendis applicat; idq́; non pro infinitate virtutis suæ, sed pro ratione & natura rerum quæ actum illius infinitæ virtutis effusum facilè non ferunt. Alij respondent posse Deum plures mundos facere ex opinione Aristotelis, si ipse secundùm infinitam potentiam & virtutem nullis medijs astrictam consideretur. Eam metaphysicã & extraordinariam (vt ita loquar) virtutem Deo non negat: sed si consideretur secundùm potentiam comparatam & ordinariam (vt vocant) quã se secundis causis & effectis (vt sunt & esse possunt) accommodat, non potest; Ratio est, non quòd Deus non possit, si absolutam & infinitam virtutem effunderet: sed quòd physica & finitæ res ordine naturæ constitutæ eam contradictionem non sustinerent. Pari ratione respondeo ad alterum locum ex eodem libro allatum, nempe motionem cœli referri ad potentiam motricem Dei: verũ quòd hic inferre quæras potentiam & virtutem Dei esse finitam quia cœli motus finitus existit, argumentum nego: nam refertur ad potentiam Dei prout Deus se applicat rebus conservandis. Vt enim Nilus si se suasq; omnes vires vltra littora vniversim effunderet, facilè totam Ægyptum immergeret: ita si Deus infinitam exerceret virtutẽ in movendo cœlo, in momẽto cœli natura concussa rueret. Verùm vt Nilus, superfluendo stata tempora & certa stadia observans terram fertiliorem reddit: ita virtus infinita Dei se veluti cõtrahens sic cœlũ omniaq; in hoc vniverso movet, vt eorũ inde natura meliores & firmiores fiant. Ad vltimum argumentum dico, Aristotelem mentionem*

Lib. 2. cap. 1. 2.

Virtus Dei infinita nõ solũ duratione sed etiam perfectione.

Sũma octava per totam.

An plures esse possint mũdi ex Aristotelis opinione.

Deus virtute ordinaria nõ potest, extraordinaria potest mundum alium condere.

Infinitam suam potentiã Deus contrahit pro cuiusque rei angustiis.

Plini. hist. nat. l. 18. c. 18. & 19 c. 58. & Iul. Scali. exer. 47. Iuli Solc. 35. Hero. l. 2. à principio.

tionem facere quidem hoc loco solùs virtutis infinitæ duratione, sed hoc non probat (vt abunde demonstratum iam est) illum negâsse virtutem infinitam perfectione in Deo prælucere. Quod etiam in hoc ipso insinuat Phūs, cū demōstret Deum virtute infinitâ movere tam immensam magnitudinem & molem sine viteriore loco quo cœlum contineatur. Imò secundùm D. Thomam existimo non ideo dici virtutem Dei infinitā esse in movendo cœlo, quia ab æterno idipsum movebat: sed ideò infinitam posuisse Aristotelem, quia ita movet vt à nullo motricem vim & virtutem hauriat. Quæ sanè movendi ratio infinitam arguit virtutem, non duratione tantùm sed & perfectione; ab eodem enim fonte & movendi & essendi ratio fluit; sed Deus esse à seipso habet: ergo virtutem movendi à seipso, & proinde est infinitâ perfectione & infinitate perfectâ. Dei virtus infinita.

Argumenta contra quæstionem An circumferentia cœli primus vocetur locus, domicilium, aut templum Dei?

Opp. *Seriò disputatum est de vbiquitate & infinita virtute Dei: ludam ergo in hac quæstione quia obiter in prima satis discussa est; sic igitur disputo. Est Deus secundùm Aristotelem vbiq; ergo circumferentia cœli nō rectè primus locus vocetur. Præterea, cū in spacio extra cœlū ab Aristotele ponatur Deus, magis propriè diceretur illud spacium esse domicilium & templum Dei. Insuper, cum Deus sit indivisibilis, ille locus eiusdem aptissime primus nominatur qui est indivisibilis; sed centrum mundi est indivisibile: ergo centrū mūdi potiùs ipsius locus quàm coelum diceretur. Postremò, si in vertice cœli cōtineretur Deus, infinitum in finito habitaret, quod est contra fidem philosophorū qui proportionem inter loca & locata esse volunt; at quæ proportio inter Deum & circumferentiam cœli esse potest? Certè nulla: Deus ergo in circumferentiâ cœli non collocatur.*

Resp. *Deus est vbiq; ergo (inquis) non est in circumferentia cœli, contrarium potiùs intulisses; est vbiq; ergo est in circumferentia cœli. Vbiq; est Deus & tamen cœlum illius templum & tectum præcipuum & primum dicitur, quoniam est altissimum maximèq; radiis & gemmis naturæ politum; at magis propriè spacium extra cœlum locus Dei dicitur quia, est locus intelligibilis qui primo intellectui & animæ mundi convenit. Esto, si velis, magis per se non magis quoad nos dicatur, quia nos solùm gloriam cœli stellati cernimus. Vltra hoc, centrum tanquam aptiorem locum Deo continendo obiicis, quia est vt Deus ipse indivisibilis. Respondeo esse in centro, sed magis immensitas quàm indivisibilitas in Deo à nobis spectatur, & magis in cœlo quàm in terra colitur. Postremò infinitum (inquis) finito contineri non potest: ergo Deus non continetur in circumferentia cœli. Satisfactum est huic argumento antea, cū demonstratum fuit Deum virtutem suam infinitam veluti contrahere, & eandem contractam rebus sic applicare, vt earum naturæ ferant, et hoc modo*

Arist. de Mūdo. c. 2. de Cœl. l. 2. t. 22. & lib. 2 t. 2.

De⁹ in Cœlo magis quàm in terra habitat, quia gloriā Dei in Cœlo maiorem videmus.

do in cœlo est, idemq; pro arbitrio & imperio movet, regit & conservat.

Argumenta contra vltimam quæstionem; Vtrum spacium extra cœlum sit imaginarium, & an in eo sit Deus beatique spiritus?

Opp. *Novum & inauditum nunc infers locum Dei, phantasticum, imaginarium, nullum: vltra cœli complexum nihil est revera positum, nihil reale in quo rerum principium primum resideret. Sic ergo disputo; extra cœlum nihil est (teste philosopho) sed Deus non potest esse in nihilo: ergo Deus non est extra cœlum. Præterea, cũ spacium cœli sit privatio entis realis & intentionalis (vt aiunt) absurdissimum est Deum ens primum & maximum in eo collocare. Nam cur Aristoteles materiam primam ens minimum & ferè nihil definivit esse, nisi quoniam à Deo primo actu sit remotissima? at magis remota est hæc entis privatio & imaginatio loci à Deo quàm materia quæ aliquid entatis (vt ita loquar) habet. Porro si ponas Deum in hoc privativo spacio, cur negas Deum esse in cæcitate, surditate, morte, alijsq; privationibus quas omnes philosophi à Deo alienas rectè & sapienter indicant? Hinc mali à Deo fugere dicuntur quia malum privatio est boni; & qui committunt scelera Deo se privant, mortemq; incurrunt quæ est privatio, si Deo (qui est summum bonum) non reconcilientur. Deinceps, vt solà nostra imaginatione concipimus esse tale extra cœlum spacium: ita consequens erit, vt Deum inibi sola nostrâ imaginatione non revera inesse dicamus; quod est absurdum, quia Deus est realiter vbiq; iuxta illud prophetæ, cœlum & terram impleo: Deus ergo non est revera extra cœlum. Insuper, spiritus seu incorporeæ substantiæ non sunt in loco nisi per operationem; Deus autem extra mundum nihil operatur: ergo Deus non est extra cœlũ. Operatio Dei creationẽ arguit; sed antequã cœlũ fecit nihil fecit, vt ait D. Augustinus lib. 11. Cõfess. ca. 12. Postremò, nihil est capax Dei nisi ipse Deus; sed spatium extra cœlum non est Deus: ergo tale non est in quo Deus extra cœlum in sempiternum vivat.*

Resp. *Novum & inauditum non est hoc dogma Aristotelis de infinito spacio extra cœlum; sed multis argumentis (vt vides) multisq; testimonijs philosophorum, patrum & sacrarum literarum confirmatum. Nam cùm cœli cœlorum non capiant Deum actu infinitum, immensum, immobilẽ, æternũ, necesse est ponere tale spaciũ, mente conceptum in quo existat. At (inquis) extra cœlum nihil est; sed Deus in nihilo nõ est: ergo non est in spacio extra cœlum. Respondeo, extra cœlum nihil esse reale præter Deum beatosq; spiritus, qui realem & divisibilem locum non requirunt; satis est si ille locus sit ens vtcunq; intellectualis. Hoc dico, non vt negem Deum essentialiter vbiq; esse in rebus; sed vt doceam esse infinitam illius essentiam, vt subsistit revera in omni loco, sit ille locus quantus vel non quantus; ens rei vel imaginarium vt aiunt; nã vt ea quæ non sunt non aliter quàm ac si essent apud Deum sunt: ita spacium hoc extra cœlum mente conceptum, licet ens rei nõ existat, est tamẽ lo-*

cus

De Cœlo. l. 1. t. 99. & l. 2. t. 27

Meta. lib. 7 t. 8

Mali Deũ fugiunt quia malum est boni privatio.

Ier. c. 23. v. 24.

3 Reg. c. 8. ver 27. Chro. c. 6. ver. 18.

Nihil extra cœlum præter Deum & beatos spiritus.

cus in quo Deus inesse potest. Cœlum est locus Dei, & hoc corporeum, materiale est; cor hominis (si pro mente sumas) locus Dei est & hoc spirituale est: cogitatũ cordis humani est locus Dei, & hoc intentionale est; spatium extra cœlum est locus Dei, & hoc intellectuale est: Deus tamen in hisce omnibus & singulis ens verè subsistens & reale est: non est ergo hoc intellectuale & imaginarium spacium nihil, quamvis nec reale nec intentionale sit. At (dicis) hoc spaciũ privatio est entis; sed Deus non est in privatione: ergo Deus nõ est in hoc spacio. Nã si sit, cur nõ in cæcitate, surditate, morte, peccato inest? in quibus Deum in esse omnes tã philosophi quàm theologi negant, quia sunt privationes. Respõdeo, nõ esse similẽ rationẽ cæcitatis aliarũq; privationũ & negationũ ac spacij extra cœlũ, quia in privationib9 nõ est aptitudo ad recipiendũ habitũ, at spacio extra cœlum convenit aptitudo ad recipienda corpora: competit ergo ei ut in eodem Deus esse dicatur. Hîc addis idcirco Deum in hoc spatio non esse revera, quia solâ imaginatione eum inesse in eodem concipimus. Respondeo, nos concipere Deum esse in eo spacio revera; non quòd spatium illud sit reale & positivum, sed quòd Deus sit ens infinitum quod rerum limitibus & cancellis comprehendi nequeat. Ut ergo verissimè concipimus Deum esse in cogitatione hominis, licèt sit illa quidem ens intentionale: ita revera concipimus Deum esse in hoc spatio licèt non sit positivum (ut aiunt) & reale. Urges ulteriùs, spiritus & incorporeas substantias esse solùm in loco per operationes; sed Deus nihil operatur extra amplexum mundi: ergo Deus non est in spatio extra cœlũ. Respondeo, non dicere Aristotelem incorporeas substantias esse in loco per operationes, sed definitè cognosci in loco per operationes. Deus enim ante iacta mundi fundamenta in seipso fuit, tum verò in loco cognitus, postquam cœlũ & terram, sedẽ & scabellum suorum pedũ cõdidisset. At hîc adfers Beatũ Augustinũ qui in lib. 3. contra Maximum ait Deum antequam mundũ fabricârat, fuisse in seipso; respondeo, hoc non probare hoc spatium extra coelũ, quia aliter Deus est in seipso, aliter in spacio, aliter in mundo, ut superiùs diximus. Postremò, nihil est (inquis) capax Dei nisi Deus: non est ergo tale spaciũ extra cœlum quod comprehendit Deum. Rationem hanc tuam nego; nam etsi nihil sit capax Dei, ut ens actu infinitum præter Deum: omnia tamen in rerum naturâ capacia Dei sunt, quia Deus unus, infinitus, simplex in omnibus & singulis naturæ effectis essentialiter & totus inesse dicitur. Huic Deo essentiâ uni, actu infinito, virtute maximo, qui in cœlo, in terra, & spatio super cœlum cœlorum regnat, sit laus & honor in sempiterna sæcula.

Locus Dei spiritualis, materialis, intentionalis, intellectualis.

1. Cor. 3. 16. & 6. 19. 2. Cor. 6. 26.

Deus solum in iis est quæ apta sunt ad se recipiẽdũ.

Deum concipimus esse extra cœlum nõ quod spacium illud sit reale, sed quia sit Deus ubique & infinitus.

Esa. 66. 1. Mat. 5. 34. 35. Act. 7. 49.

Deus aliter in seipso, spatio, & mundo.

Deum omnia pro suo modulo capiunt.

FINIS.

ERat mihi in animo (docte & amice lector) ex maiore volumine (quod in vniversam philosophiā scripsi) breviora scholia in singulos libros Aristotelis colligere, vt nunc in his libris Physicorum diligenter perfeci; sed aliter de me meoque consilio Deus
2.Cor.4.2. Opt. Max. nunc tandem disposuit. Nam testam fragilem vitæ quam dedit (corpus intelligo) valdè infirmā morbo, studio, ętate reddidit. Vt ergo languens & defessus viator post longum iter diversorium
Psal.23.4. petit quo se reficiat: ita equidem iam senex valetudinarius, virgâ & baculo à Deo monitus, asylum non theatrum, Cœlum non prelum quæro. Quinquies in comœdia istius vitæ partem egi; si divinâ ope fretus bene quid egerim, epilogus hic est, applaude; sin minùs rectè, humaniter interpretare, & amicè corrige, pluraque ne expecta: nam plura non possum; supersunt qui plura & meliora possunt.
Vale. prid. Cal. Novembr. Anno reparatæ Salutis ∞ IↃ.XC. IX.

Studiosissimus tui,

I. Casus.

INDEX EORVM QVÆ IN HOC *volumine continentur.*

Aqua

B

C

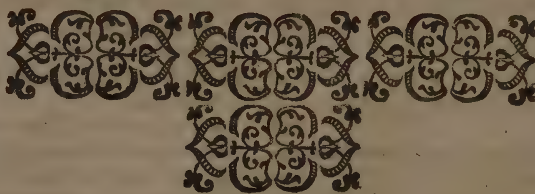
Quæ

Hominis

Intelliger-

Materia

FINIS.

LECTORI INGENVO ET PHILOSOPHO.

HAbes in hac charta (lector humanissime) scopulorum ad quos in hoc *Oceano* impingere mihi contigit certam delineationem, ad iustum vtriusq; distantiæ calculum depictam: illud meo (fateor) vitio, hoc tuo (ni fallar) commodo. Vt si illud rubori fuerit, istud certè paris sit cādoris: vtrumq; (audin'?) humanitatis. Erratorum minutias non subieci; neq; enim mihi cum superciliosulo pædagogulo aut grammaticastro negotium futurum spero, sed cum eo potiùs qui pro summa eruditione & humanitate possit facillimè, velit autem libentissimè quæ supersunt emendare. Quid præstiterim cùm non videas, noli temerè damnare quę videas. Licuit in alios omnem culpæ invidiam transferre, libuit tamen tuæ potiùs humanitatis periculum facere. Tibi habe debitam labori meo gratiam, dummodo quam ab alijs tute expectas, eandem mihi concesseris errorum veniam.

Pag.67.lin.30.(vt ita loquar) decus : certus ergo.120.16.à voce Numeratus *incipit secundum divisionis membrum.ib. Quo numeramus tertium.143.20.tempus ipsa mensura.165.44.habitæ.186. in marg. qui sit res.239.31.non sunt revera entia.260.41. ibi. 280.in marg. sunt gradus 290.in marg. & maior & minor.319.34 distinctum.323.27.sepulto.324.6.solario.337.in marg. actio & passio qui vnus motus. 362.37.dele non 375.in marg.* L 1.Phys. *412.1.subijcitur.426.lin.vlt. in infinitum 430. in marg. magna naturæ vis.433.26.quorum ille vnum solum, hic plura.437.5.scyphus.441.1.definito.458.25.respondent.459 31.destinato.ib.32.à voce* Mathematicus *incipit tertium divisionis membrum.465.24. natura primi mobilis.470.19 finita 471.21.locis.478.25.cœlestis.507.3.historicis.508.in marg. temporis respectus duplex. 555.1.dele nō.563.in marg. commutatio quadruplex.575.23.gradu.589.lin.vlt natura.591.6.quem.594. 10.& deformem.597.16.contrario.600.21.specifica.607.31.paroxysmo.611.25.Opp.618.22.alter.636. 21.in inæquali.647.8.in instanti.675.11.illuc.690.19.proficeret.692.14.ecliptica.692.22. pluribus.698. 40 moventur.699.40 rediit.700.13.est movere.ibid 22 animi.ib.26. spiritus.707. 24.chirographo.708. 40.vnumq;.709.32.essentialem.714.5.ad sensum tendens.717.20. heliotropion.718.36.enthymematis. 725.17.omnisq;.740.39.ocyùs.777.36.anni.779.Gen. Animal.*

Stare

Quid

nihil

Insere o Melibe piros
Ins
Isere Insere
I. I. Ins

Insere o Melibe piros pone ordine
ui

Insere o Melibe piros pone ordi-
ne uites, carpent tua [illegible]
nepotes

unto the multitude of the enemies: and for-
get not thy poore congregation for euer.

Psal.59. Deliuer vs from our enemies O God: [illegible] and saue vs from them that [illegible] vs.

Psal.7. And we shal giue thanks unto thee, O Lord, according to thy great mercies: and will praise the name of the Lord most high.

Psal.22. We will declare thy name unto our brethren: in the mids of the congregation will we prayse thee, and magnifie thy saluation world without ende.

Glorie be to the father, and to the sonne, and to the holy Ghost.

As it was in the beginning, is nowe, and euer shall be, world without ende. Amen.

A prayer

O [illegible]
thy humble
strate our sel
nine Maiest
beseeching t
[illegible]

unthankfulnesse, contempt of
compassion towards the afflic
strife and contention among
all other our iniquities. Lord
as we haue deserued, but of th
and mercy, doe away our offe
grace to confesse and ackno
with all humble and heartie
derfull and great benefits w
stowed upon this thy Church
gland, in giuing unto vs wi
our part, not onely peace and
so in preseruing our most
thine handmaid, so miraculo
conspiracies, perils and dan
ting her good successe again
her aduersaries: for the wh
and great benefites, we hum
stirre up our dull mindes to
and acknowledging of thy
meth vs, and as may bee ac
we doe instantly beseech th

